A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona

1918-2004

1918 2004

Madách-Posonium

A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona
1918—2004

Madách-Posonium

A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–2004

Főszerkesztő:
Fónod Zoltán

Második javított, bővített kiadás

Madách-Posonium

Korszakszerkesztők

1918–1945
TURCZEL LAJOS
1945–2005
SZEBERÉNYI ZOLTÁN

Munkatársak

BÁRCZI ZSÓFIA
CSEHY ZOLTÁN
+ CSANDA SÁNDOR
DUKA ZÓLYOMI EMESE
FÓNOD ZOLTÁN
GRENDEL LAJOS
KÁZMÉR MIKLÓS
KUBIČKA KUCSERA KLÁRA
+ KULCSÁR TIBOR
LACZA TIHAMÉR
LISZKA JÓZSEF
MAYER JUDIT
+ OZSVALD ÁRPÁD
POLGÁR ANIKÓ
+ SÁNDOR LÁSZLÓ
SZEBERÉNYI ZOLTÁN
TŐZSÉR ÁRPÁD
TURCZEL LAJOS
+ VARGA ERZSÉBET

Felelős szerkesztő

K. CSÉFALVAY ESZTER
KOCSIS ARANKA

Szerkesztő
CZAGÁNY ERZSÉBET

Nyelvi szerkesztő
MAYER JUDIT
O. BERTHA MÁRIA

Műszaki szerkesztő
VARGA LAJOS

© Madách-Posonium, 2004
ISBN80-7089-391-5

A lexikon szerzőinek betűjegyei

B. ZS.	BÁRCZI ZSÓFIA
CS. S.	CSANDA SÁNDOR
CS. Z.	CSEHY ZOLTÁN
D. Z. E.	DUKA ZÓLYOMI EMESE
F. Z.	FÓNOD ZOLTÁN
G. L.	GRENDEL LAJOS
K. M.	KÁZMÉR MIKLÓS
K. K. K.	KUBIČKA KUCSERA KLÁRA
K. T.	KULCSÁR TIBOR
L. T.	LACZA TIHAMÉR
L. J.	LISZKA JÓZSEF
M. J.	MAYER JUDIT
O. Á.	OZSVALD ÁRPÁD
P. A.	POLGÁR ANIKÓ
S. L.	SÁNDOR LÁSZLÓ
SZ. Z.	SZEBERÉNYI ZOLTÁN
T. Á.	TŐZSÉR ÁRPÁD
T. L.	TURCZEL LAJOS
V. E.	VARGA ERZSÉBET

ELŐSZÓ
a második javított, bővített kiadáshoz

Több mint tízéves kínos-keserves előkészületek után 1997-ben végre sikerült a Madách-Posonium Kiadónak megjelentetnie *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikonát,* mely az 1918 és 1995 közötti évek irodalmi és szellemi életének – meggyőződésünk szerint – úttörő jellegű, megbízható dokumentumaként készült, s ezt a szerepet a mai napig betölti. A lexikon kiadásával űrt töltöttünk be, tükröt tartottunk magunk elé, segítve kisebbségi irodalmunk és kultúránk jobb megismerését és a nemzeti önismeret elmélyítését. Ismeretlen volt számunkra az út, melyre ráléptünk, s ezért esetenként talán a szükségesnél többet is vállaltunk. Tettük ezt azért, hogy a lehető legteljesebb képet adjuk irodalmunkról, kulturális életünkről, szellemiségünkről s azokról a társművészetekről, melyeknek kötődését az irodalomhoz természetesnek vettük.

Az eltelt közel tíz esztendő (a korábbi lexikon anyaggyűjtését 1995-ben fejeztük be) meggyőzött bennünket arról az igazságról, hogy egy-egy lexikon ötévenkénti megújítása – ha azt akarjuk, hogy viszonylag „használható“ ismereteket adjon – elkerülhetetlen. Anyagi támogatás hiányában azonban csak álmodozni lehetett az újabb kiadásról. A döntést hozó szervek és kuratóriumok nem nagy megértéssel kezelték az ügyet. Így történhetett meg, hogy 2003 őszén az Illyés Közalapítvány szlovákiai alkuratóriuma – mondvacsinált ürügyekkel – lesöpörte az asztalról a javaslatot. Nem így a szlovák kulturális minisztérium illetékes bizottsága, mely támogatásra érdemesnek találta a tervet. Üröm az örömben, hogy a támogatás mértékéről (költségvetési/tervezési okok miatt) csak 2004 júniusában értesítették a kiadót. Gyürkőzhettünk, kedvünkre, hogy a javított, bővített kiadás igényének idejében eleget tegyünk. Persze, nem minden rajtunk múlott... Így az sem, hogy a kétszáz postázott adatlapot – a megbízható, pontos adatközlés érdekében – kitöltve visszakapjuk. Kb. a megszólítottaknak alig több mint egyharmada érdemesített bennünket arra, hogy kérdéseinkre válaszoljon. A korszerűsítés folyamatos igénye elől nem kívántunk kitérni. Azért sem, mert az eltelt tíz évben irodalmunk, szellemiségünk impozáns fejlődésen ment keresztül, tehetséges fiatalokkal gazdagodtunk

Már az első kiadás bevezetőjében hangsúlyoztuk, tisztában vagyunk azzal, hogy tökéletes, mindenkit kielégítő, hibátlan lexikon nem létezik. S bár elfogult, szubjektív véleményekkel már korábban is találkoztunk, nem ezek, hanem az idő és a tapasztalat késztetett bennünket arra, hogy , igazítsunk a mértéken és a léptéken. Így jutottunk el arra az álláspontra, hogy a *könyv*, az értéket jelentő *írott szó* legyen elsősorban a mérce, mely egy-egy lexikon-szócikk indokoltságát elfogadhatóvá teszi. Ez a magyarázata annak, hogy mostani kiadásunkban az ének- és zeneművészeti, valamint képzőművészeti jellegű korábbi szócikkeinket is ezzel a mércével mértük. Egy pillanatig sem vontuk azonban kétségbe: ezek a művészeti ágak is megérdemelik, hogy eredményeikkel, több mint nyolc évtizedes fejlődésükkel szaklexikon vagy általános lexikon foglalkozzon. Végül: külön örömünkre szolgál, hogy tehetséges, fiatal munkatársakkal bővíthettük sorainkat. Igyekeztünk ugyanakkor megtartani az első kiadás azon munkatársai munkájának eredményeit is, akik már nem lehetnek közöttünk. Ahol a szükség úgy kívánta, új adatokkal egészítettük ki ezeket a szócikkeiket. Munkánk szempontjából nem kis gondot okozott, hogy a pozsonyi Egyetemi Könyvtár (átépítés miatt) két éve zárva! Ebben a helyzetben köszönettel fogadtuk a somorjai Bibliotheca Hungarica önzetlen segítségét, támogatását.

Jó szívvel bocsátjuk útjára a szlovákiai magyar írásbeliség és szellemiség tárházának javított, bővített kiadását. Továbbra is érvényes, hogy egy-egy lexikoncikk terjedelmének semmi köze sincs az életmű jelentőségének

értékeléséhez. Nem akartunk „bújócskázni" sem, ezért – akárcsak korábban – a szócikk végén betűjegy jelzi a cikk szerzőjét. A jelentősebb életművek esetében eltekintettünk attól, hogy száraz, lexikális adatokra szorítkozzunk, így az értékelés, a szubjektív véleménymondás lehetőségét is vállaltuk. Az alkalmilag használt álnevek közül a gyakrabban használt nevet részesítettük előnyben, nem kívántunk „tobzódni" a fedőnevek, írásjelek sokaságában. Az *M.* rovatban a főbb műveket említjük, a teljesség igénye nélkül. A szócikk elemző részében említett műveket az *M.* rovatban mellőzzük. A művek címe után a kiadás helyét magyarul tüntetjük fel. Ha a megjelenés helye Pozsony, ezt (a korábbi gyakorlatot szem előtt tartva) nem minden esetben tüntettük fel. A kiadó vagy a nyomda nevét nem jelöljük. Eltérően a korábbi kiadástól, nyíl → jelzi az utaló szócikkeket. A gyűjteményes kiadások esetében az *In* helyett az egyenlőségjel (=) jelzi az idézett forrást. Ha a mű szerzője azonos a szócikkben szereplő személlyel, a betűjel (vagy az: uő.) utal az azonosságra. Gyűjteményes kiadások esetében előbb a kiadvány címe, majd (zárójelben!) a válogató/ szerkesztő neve áll.

Az összefoglaló szócikkek (irodalomesztétikai fogalmak, intézmények, társaságok, sajtó, kiadók stb.) mellett – és ezt talán olvasóink nem tekintik „határsértésnek" – tematikus összefoglaló szócikkeket, köztük mini-irodalomtörténetet is közlünk: *Magyar irodalom Cseh/Szlovákiában* címmel. A tájékoztatás érdekében tartottuk szükségesnek a kisebbségi irodalom rövid összefoglalását, s egy-egy témakörnek a (néprajz, tudomány, ismeretterjesztés, klubmozgalom stb.) megjelenítését. Az adatgyűjtést 2004 november végén zártuk, azonban a korrektúrák idején is módunk nyílt bizonyos kiegészítésekre, kiigazításokra.

Arra törekedtünk, hogy szakmai alapossággal megszerkesztett lexikont adjunk olvasóink kezébe. Ezért talán elmondhatjuk: „nem félünk a farkastól!" Akárcsak korábban, most is tudatában vagyunk annak, hogy tökéletes lexikon nem létezik, így a jóindulatú, segítőkész bírálatokkal szemben fogadókészek vagyunk. A megokolt hiányt (egy újabb kiadásban) készséggel pótoljuk, és a hibákat, pontatlanságokat – önös érdekből is – kijavítjuk. Bízunk abban is, hogy egy újabb kiadásban a nemzet-karakterológia jegyében a „hely géniusza", a „felvidéki eszme" és magyar irodalmi hagyományok vonulatai is helyet kaphatnak majd!

Jóleső érzéssel állapíthatjuk meg, hogy a változó irodalmi kánonok ellenére a magyar irodalomhoz való egyértelmű kötődésünket – öntörvényű fejlődésünk ellenére – sem a mai, sem a korábbi nemzedékek soha nem kérdőjelezték meg. Szeretnénk azt is remélni, hogy lexikonunk tudományos értéke képviseli a kortárs magyar irodalomtörténet-írás elért eredményeit és színvonalát.

Pozsony, 2004. október 29.

Fónod Zoltán

ELŐSZÓ
az első kiadáshoz

Nem szokatlan, mégis hálátlan dolog lexikonhoz előszót írni. Mentségünkre azt hozhatjuk fel, hogy ez a lexikon rendhagyó, szokatlan a maga nemében. Az irodalmi lexikonoknak gazdag hagyományuk van a magyar irodalomban. Czwittinger Dávidnak a magyar tudományosság összefoglalására tett első kísérlete *(Specimen Hungariae Literatae...)* 1711-ben nyitotta meg a sort (háromszáz íróval), ezt követte Bod Péter *Magyar Athenás*a több mint ötszáz literátusról (1766). A legteljesebb életrajzi lexikon (mintegy 1200 életrajzzal) Horányi Eleké volt *(Memoria Hungarorum..., 1775),* melyet további lexikonok követtek. A magyar életrajzi lexikonok sorában nagyszabású vállalkozás volt Szinnyei Józsefé, aki tizennégy kötetben adta ki művét *(Magyar írók élete és munkái, 1891–1914).* Negyvenhét híján harmincezer nyomtatott mű szerzőjének az adatait közölte. Gulyás Pál azonos című vállalkozása (1939 és 1944 között; a D betűig hat kötete jelent meg) a kéziratban maradt anyaggal együtt harminc kötetet tesz ki (a 7–15. kötet 1990 után jelent meg Viczián János szerkesztésében).

A legismertebb és legnevesebb a Benedek Marcell szerkesztette *Irodalmi lexikon* (1927), mely a magyar és világirodalmat mutatta be. Megírására ötven szerző vállalkozott. A szerkesztés vezérelvét Benedek Marcell így határozta meg az előszóban: „A mi lexikonunk abban tér el a lexikon-sablontól, hogy nemcsak évszámok és könyvcímek kényelmes megkeresésére valók a cikkei, hanem arra is, hogy – végigolvassák őket. Minden nagyobbacska cikk kritika, esztétikai értékelés, tömörített essay." A széles látókörű és elfogulatlan ítéletű lexikon folytatása (egyebek mellett) az Akadémiai Kiadó háromkötetes *Magyar irodalmi lexikona* (1963, 1965). Főszerkesztője ugyancsak Benedek Marcell. A lexikon 6555 címszót tartalmazott, személyek, intézmények, folyóiratok adatai mellett irodalomelméleti fogalmakat is. A szócikkeket 210 munkatárs írta.

A *Világirodalmi lexikon* (főszerkesztő: Király István) tizennyolc kötete a Magyar irodalmi lexikon folytatásának tekinthető. Egy emberöltő kellett ahhoz, hogy az *Új magyar irodalmi lexikon* (1994) napvilágot lásson. Három kötete (Péter László főszerkesztő irányításával) 316 szerzőtől több mint tizenegyezer címszót tartalmaz. A Magvető Kiadó időközben (1989) megjelentette a *Kortárs magyar írók kislexikona 1959–1988* című kötetet.

Ebbe az illusztris lexikoncsaládba kér most bebocsátást *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona.* A csaknem 1200 címszó a kisebbségi magyarság hatszázezres lélekszámához viszonyítva tetemesnek mondható. Az arányokat jellemzi, hogy a kiadvány létrehozásában 15 munkatárs vett részt. Olyanok, akik intézmények hiányában a szabad idejüket áldozták fel azért, hogy krónikásai legyenek múltnak és jelennek. Kiadványunk az egyetemes magyar irodalom szerves részét képező csehszlovákiai magyar irodalom és szellemiség hét évtizedes történetéről ad képet.

Vállalkozásunkat úttörő jellegűnek mondhatjuk, hiszen hasonló „leltár" eddig nem készült irodalmunkról, szellemiségünkről. Benedek Marcell Irodalmi lexikona (1927) külön címszó alatt (Szlovenszkói magyar irodalom) foglalkozott a kisebbségi irodalom indulásával, s külön szócikkekben is bemutatta az ismertebb írókat. A *Révai Kislexikon*nak (1936) a Prágai Magyar Hírlap számára kiadott változata a függelékben adott áttekintést a szlovákiai és a kárpátaljai irodalmi életről. A jelentősebbnek vélt írókat a lexikon törzsanyagában is szerepeltette. Az 1963-as irodalmi lexikonban főként a két világháború között alkotó írók szerepeltek. A Kortárs magyar írók kislexikona viszonylag átfogó képet adott a határon túli irodalmi élet képviselőiről. Az odafigyelés és a tapintat azonban nem pótolhatta az önálló lexikont. Ez ugyanis a maga viszonylagos teljességében arra hivatott, hogy felölelje a kisebbségi magyar szellemiség egészét.

Küzdelmes utat tettek meg az elmúlt években a lexikon szerkesztői, munkatársai. A kiadás gondját 1980-ban a Madách Könyv- és Lapkiadó vállalta magára. Az alapelvek meghatározása után kezdetét vette a serény munka. Az ügybuzgalomra jellemző, hogy 1983-ban nyomdakész volt a kézirat. Kiadását azonban lehetetlenné tette a kiadóra kényszerített véleményező eljárás. Akárcsak a szlovák irodalmi lexikon esetében, a mi esetünkben is a késleltetés, az ellehetetlenítés játszotta a főszerepet. Hiányzott a megértő jóakarat is. Az SZTA Irodalomtudományi Intézete ugyanis nem azonosult elképzelésünkkel, s elképesztőnek tartotta a lexikonunkba felvett címszómennyiséget. Az „elvárásoknak" még a harmadszor átdolgozott kézirat sem felelt meg, minthogy a kihagyásra ítélt szócikkeket közös címszók alatt újrafogalmaztuk. Végső soron a politikai szempontok ostoba szűklátókörűsége is okozta, hogy a kiadó akkori vezetősége elfogadta a kiadás folyamatos elodázását. A Madách Könyv- és Lapkiadó feloszlatása után a Madách-Posonium Kft. igazgatója, Dobos László kért fel bennünket (1995 márciusában) a munka folytatására. A megváltozott körülmények, valamint a többszörösen átdolgozott és szerkezetében eltorzított kézirat eleve szükségessé tették a szócikkek újraírását. Így született meg a kiegészült szerzői munkaközösség áldozatos munkája révén – rövid kilenc hónap alatt – ez a kiadvány, melyet most az olvasók és a szakmai közvélemény megtisztelő figyelmébe ajánlunk.

Nem titkoljuk, nem kis gondot jelentett számunkra az alapvető művek, monográfiák, bibliográfiák hiánya, melyeknek pótolhatatlan szerepük van egy-egy életmű, folyóirat, kulturális szervezet megítélésében. A lexikon témaköre is bővült, minthogy anyagába felvettük a társművészetekről (képzőművészet, zenetudomány, népművészet) szóló alapvető tájékoztatást. Az irodalomtudomány, a nyelvtudomány és a történettudomány a korábbi változatban is szerepelt. Bonyolította a munkát, hogy a szerkesztés végső stádiumában olyan munkatárs vált ki közülünk, akinek részvételével kezdettől fogva számoltunk. Köszönettel tartozunk régi és új munkatársainknak, hogy készségesek voltak szándékaink támogatásában. Kegyelettel gondolunk azokra, akik időközben elhagytak bennünket, munkájuk eredményét azonban (adataiban felfrissítve) közreadhatjuk. Önzetlen segítőkészséggel Turczel Lajos véglegesítette Csanda Sándor és Sándor László szócikkeit, Mayer Judit pedig a Kulcsár Tibor által elvégzett munkát egészítette ki, illetve új címszavak megírásával segített.

A címszavak megformálásakor nem róffel mértük az esztétikai értéket. Noha a szócikkek terjedelme eleve utal az életmű jelentőségére, képtelenség lett volna az arányok tökéletes betartását szorgalmazni. Tisztelve a munkatársak egyéni ízlését, felfogását, stílusát, úgy gondoltuk, a sajátos személyiségjegyek csak színesebbé tehetik a lexikon anyagát. Munkánk sarkköve az adatközlés, szükségét éreztük azonban annak is, hogy az arra érdemes életművek esetében a szűkszavú ténybeliséget kiegészítsük az értékelés, a minősítés szempontjaival. Ezzel is segíteni kívánjuk az olvasók tájékozódását egy-egy életmű egészében, netán felkelteni az életmű iránti érdeklődést. Bár az egyes értékelések nem nélkülözhetik a szubjektivitást, meghatározónak tekintettük, hogy elfogultság és részrehajlás nélkül – sine ira et studio – közelítsük meg az életműveket.

A lexikon nem foglalkozik irodalomelméleti kérdésekkel, s csak érintőlegesen szól a természettudományok területén értékelhető eredményekről. Ez utóbbiak fehér foltjai kisebbségi életünknek. Néhány sajátosan (cseh)szlovákiai magyar irodalmi fogalmat (négyek, nyolcak, valóságirodalom stb.) azonban beiktattunk a szócikkek közé.

Lexikonunk szerkezetében az *Új magyar irodalmi lexikon*éhoz hasonló elvekre épül. A vezetéknév (családi név) nagybetűkből áll, a keresztnév, ill. a polgári név kisbetűs (az álnevek változataival és a betűjelekkel nem foglalkozunk). Az intézmények, folyóiratok, közös (összefoglaló) szócikkek címszava kisbetűs. A címszót zárójelben a születési és halálozási adatok követik. Kérdőjel utal azokra az esetekre, amikor egy-egy adat meghatározhatósága bizonytalan. A zárójel után kettőspont jelzi a címszó folytatását, kisbetűs formában a minősítés, foglalkozás (író, költő, szerkesztő, nyelvész stb.) következik. Utaló jellegű tájékoztatás, névváltozat esetében kettősponttal

jelezzük a vonatkozó címszót. A családi nevek esetében a megkülönböztető jelzéseket csak abban az esetben vettük figyelembe a besorolásnál, ha állandósult névhasználatról van szó (Püspöki Nagy). A főszöveg az életrajzi és a munkahelyi adatokkal folytatódik. Gondolatjellel választjuk el az életrajzot az életmű értékelésétől. A fejlődésrajzban, értékelő szövegben is gondolatjellel választjuk el egymástól az életmű szempontjából fontos műveket. A szócikkekben szereplő művek címét kiemelt szedéssel különböztetjük meg. A főszövegben csak azokat a műveket említjük, melyekről érdemi mondanivalója van a lexikoncikk szerzőjének. Minden egyéb mű a főszöveg után (*M.* jelzéssel) található. A főszövegben említett műveket általában nem ismételjük. Nem feltétlenül jelöljük az összes művet, csak a legfontosabbakat, több műfajú írók esetében elsősorban a szépirodalmi és tudományos műveket. A művek között csak az önálló köteteket említjük, gyűjteményes, többszerzős műveket csak abban az esetben, ha az életmű szempontjából jelentősek. Szépírók esetében a műfordításokat csupán jelezzük. Az önálló műveket, tanulmányokat pontosvesszővel választjuk el egymástól. A művek címe után a kiadás helye (magyarul) és éve következik. A helységnevek hivatalos megnevezéseiről (ez a cikkekben található helynevekre is vonatkozik) névmutatóban tájékoztatjuk az olvasót. *Ir.* jelzéssel a címszóra vonatkozó irodalmat közöljük. A szakirodalomra utaló források a szerző nevét, a mű címét és a megjelenés helyét tüntetik fel. Kötetben megjelent tanulmányok esetében a kötetet jelöljük. Teljességre itt sem törekszünk, ez a bibliográfiák feladata; csupán a címszó szempontjából fontosabb forrásműveket említjük, az újabb értékelésekre összpontosítva. A szócikk végén a lexikoncikk szerzőjének szignója található.

Adatgyűjtésünk 1995 végén zárult. A nyomdai előállítás során – a kiadó megértő jóakaratából – még lehetőségünk volt arra, hogy kiegészítéseket eszközöljünk.

Meggyőződésünk, hogy e lexikon kiadásával űrt töltünk ki, tükröt tartunk magunk elé. Olyat, amely segíti kisebbségi irodalmunk és kultúránk alaposabb megismerését s ezzel a nemzeti önismeret elmélyítését. A politikai realitásokkal és a másságot elutasító érzéketlen többségi magatartással küszködve a legfontosabb a jövő számára, hogy a túlélés, a megmaradás ösztöne erősebb legyen, mint az önfeladásé vagy az önpusztításé. Ennek a túlélésnek aligha lehet más módja, mint a tehetség, a helytállás demonstrálása, kulturális és szellemi értékeink erőt és akaratot adó gyarapítása, megújítása.

Pozsony, 1996. március 8.

Fónod Zoltán

A szövegben előforduló rövidítések jegyzéke

áll.	állami
antol.	antológia
ápr.	április
aug	augusztus
belpol.	belpolitikai
bev.	bevezető
bibl.	bibliográfia
Bp.	Budapest
BTK	Bölcsészettudományi Kar
c.	című
csehszl.	csehszlovák(iai)
CSeMISZ	Csehszlovákiai Magyar Irodalmi Szövetség
CSISZ	Csehszlovák Ifjúsági Szövetség
CSKP	Csehszlovákia Kommunista Pártja
CSM	Csallóközi Múzeum (Dsz)
CSMASZ	Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Szövetsége
CSMÍT	Csehszlovákiai Magyar Írók Társasága
CSMK	Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó
CSMKT	Csehszlovákiai Magyar Kisebbségi Társaság
CSMTIMT	Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság
CSMTKÉ	Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara
CSSZBSZ	Csehszlovák–Szovjet Baráti Szövetség
CSSZK	Csehszlovák Köztársaság
csszl.	csehszlovák
CSSZSZK	Csehszlovák Szocialista Köztársaság
CSTA	Csehszlovák Tudományos Akadémia
d.	dráma
dec.	december
DMM	Duna Menti Múzeum (Komárom)
dok.	dokumentum
DolgNő	Dolgozó Nő
Dsz.	Dunaszerdahely
e.	esszé
EFSZ	egységes földművesszövetkezet
egyet.	egyetem(i)
elb.	elbeszélés(ek)
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem
emlékir.	emlékirat
emlk.	emlékkönyv
e. n.	eredeti név
é. n.	év nélkül
És	Élet és Irodalom
ÉSE	Érsekújvári Sportegyesület
ev.	evangélikus
évf.	évfolyam
F	Fáklya
febr.	február
Fil. Közlöny	Filológiai Közlöny
FMK	Független Magyar Kezdeményezés
Fo	Forrás
ford.	fordításai, fordította
főisk.	Főiskola(i)
főszerk.	főszerkesztő
gazd.	gazdasági
gimn.	gimnázium
gr.	gróf
gyermekr.	gyermekregény
gyv.	gyermekvers
H	Hét, A Hét
hangj.	hangjáték
hb	helyi bizottság
Hel	Helikon
h. é. n.	hely és év nélkül
h. n.	helység nélkül
hum.	humoreszk
ifj.	ifjúsági
ik.	irodalomkritika
ill.	illetve
Ir.	irodalom
irod.	irodalmi
isk.	iskola(i)
ism.terj.	ismeretterjesztő mű
ISZ	Irodalmi Szemle
It	Irodalomtörténet
Itk	Irodalomtörténeti Közlemények
JAIK	József Attila Ifjúsági Klub
jan.	január
JATE	József Attila Tudományegyetem
jav.	javított

JB	járási bizottság
jegyz.	jegyzet(ekkel ellátta)
JESZO	Jókai Egyesület Szépművészeti Osztálya
jkt.	járási közművelődési testület
JNB, jnb	járási nemzeti bizottság
JPTE	Janus Pannonius Tudományegyetem
jún.	június
júl.	július
K	Korunk
k.	körül
karc.	karcolat
kat.	katolikus
KB	központi bizottság
ker.	keresztény
KFC	Kassai Futball Club
kiad.	kiadta
KIK	Katolikus Ifjúsági Kör
kisreg.	kisregény
KJSE	Kassai Jogász Sportegylet
Kkk	Kúria, kvaterka, kultúra
KMG	Kortárs Magyar Galéria (Dsz)
KN	Kassai Napló
kort.	kortárs
Kort.	Kortárs (folyóirat)
közgazd.	közgazdasági
köt.	kötet
köv.	következő
Kr. e.	Krisztus előtt
Kr. u.	Krisztus után
krit.	kritika
krk.	kritikai kiadás
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
kult.	kultúra/kulturális
Kvár	Kolozsvár
kz.	kézirat
l.	lap, lásd!
lev.	levelező
Lo.	Losonc
M.	Művei (a címszóban tárgyalt személy művei)
m.	magyar; mese
MaD	Magyar Diákszemle
máj.	május
MAK	Magyar Akadémikusok Köre
MAKK	Magyar Akadémikusok Keresztény Köre
MaN	Magyar Nap
márc.	március
MATESZ	Magyar Területi Színház
mb.	megbízott
megj.	megjelent
MF	Magyar Figyelő
MÍ	Magyar Írás
MiL	A Mi Lapunk
min.	minisztérium
MIPSZ	Magyar Ifjak Pozsonyi Szövetsége
MKDM	Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom
MKKI	Magyar Köztársaság Kulturális Intézete (Pozsony)
MM	Magyar Minerva
MN	Magyar Nemzet
MNapt.	Madách Naptár
MNYIT	Művelődési Nyári Ifjúsági Találkozó
Mo.	Magyarország
monogr.	monográfia
ms.	manuscriptum (kézirat)
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTI	Magyar Távirati Iroda
MÚ	Magyar Újság
munkaköz.	munkaközösség
műf.	műfaj
műv.	művészet(i)
MVSZ	Magyarok Világszövetsége
N	Nap, A Nap
n.	novellák
NDC	Nemzetiségi Dokumentációs Centrum
nemz.-ker.	nemzeti-keresztény
Népszab.	Népszabadság
NK	Nemzeti Kultúra
NKÖM	Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
No.	Németország
nov.	november
Ny	Nyugat
NYIT	Nyári Ifjúsági Találkozó
o.	oldal
ONCSA	Országos Nép- és Családvédelmi Alap
okt.	október
orsz.	ország(os)
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
OV	országos választmány
ÖÍ	Összegyűjtött írásai
ÖM	Összes művei
önéletr.	önéletrajz
összeáll.	összeállította
özv.	özvegy
p.	pagina (lap, oldal)

ped.	pedagógiai
PF	Pedagógiai Fakultás
PKE	Pozsonyi Képzőművészek Egylete
pl.	például
PMH	Prágai Magyar Hírlap
Po.	Pozsony
pol.	politika(i)
polg.	polgári
PrMKE	Podkarpatszkáruszi Magyar Kultúregyesület
prot.	protestáns
PTE	Pozsonyi (Polgári) Tornaegylet
publ.	publicisztika
R	A Reggel
r., reg.	regény
ref.	református
rip.	riportok
rj.	rádiójáték
Ro.	Románia
s.a.r.	sajtó alá rendezte
sz.	század
SzFöld.	Szabad Földműves
szépir.	szépirodalom, -mi
szept.	szeptember
szerk.	szerkesztő, szerkesztette
szimf.	szimfonikus
SZKB	szlovákiai központi bizottsága
SZKIE	Szlovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesület
szl.	szlovák
SZLKP	Szlovákia Kommunista Pártja
szlov.	szlovákiai
szm.	színmű
SZMÍT	Szlovákiai Magyar Írók Társasága
SZMKE	Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület
SZMKT	Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társasága
SZNT	Szlovák Nemzeti Tanács
szoc.	szocialista
szociogr.	szociográfia
szöv.gyűjt.	szöveggyűjtemény
SZTA	Szlovák Tudományos Akadémia
SZÚ	Szabad Újság
T	Tátra (folyóirat)
tan.	tanulmány, tanulmányok
tankv.	tankönyv
társad.	társadalmi
tört.	történelmi, történész
tszv.	tanszékvezető
Ttáj	Tiszatáj
tud.	tudományos
ua.	ugyanaz
ÚÉl	Új Élet
uitt	ugyanitt
ÚI	Új Írás
ÚIfj	Új Ifjúság
unit.	unitárius
uo., uott	ugyanott
uő	ugyanő
ÚMGY	Új Mindenes Gyűjtemény
ún.	úgynevezett
unit.	unitárius
ÚSZ	Új Szó
ÚSze	Új Szellem
v.	versek
vál.	válogatott, válogatta, válogatás
V. M.	Válogatott művei
Ve	Vetés
vez.	vezetőség(i)
vh.	világháború
vm.	vármegye
vö.	vesd össze
VÚSZ	Vasárnapi Új Szó

A

AB-ART Kiadó (1993): po.-i magánkiadó, kiadói tevékenységét 1994-ben kezdte. Indulásakor főleg gyermekirodalmat adott ki, később szépprózai műveket és verseskötéteket is megjelentet. Ez utóbbiak aránya a kilencvenes évek végén erőteljesebbé vált. Az évente kiadott művek száma változó. A kiadó 1994 és 2002 között 157 kiadványt jelentetett meg. Az első kötetesek számára megindította a Start Könyvek sorozatot. – 1996-tól Szőrös Kő címmel időszaki irodalmi és művészeti folyóiratot ad ki. – Könyvkereskedelmi és reklámtevékenységet is folytat. Igazgató: Balázs F. Attila, művészeti vezető: Haraszti Mária.

F. Z.

Acta Ethnologica Danubiana (Komárom–Dunaszerdahely, 2000-től): a Fórum Kisebbségkutató Intézet komáromi Etnológiai Központjának évkönyve. Amellett, hogy a szlovákiai magyar tájak népi kultúrája kutatásának legfrissebb eredményeiről számot ad, rendszeresen közöl a Duna-medence népeinek népi kultúráját bemutató írásokat is. Különös súlyt helyez az interetnikus kapcsolatok, továbbá a változásvizsgálatok és a szakrális néprajz kutatási eredményeinek a közreadására. A hazai magyar és magyarországi szerzők munkáit rendesen szlovákul vagy valamilyen világnyelven (németül, angolul), a nem magyar szakemberek (főleg szlovákok, csehek, osztrákok, németek) dolgozatait pedig magyarul adja közre. Jelentős az annotációs, recenziós rovata, amely egy-egy számban a százat is megközelítő közép-európai néprajzi jellegű publikációt ismertet. Szerk.: Liszka József.

Ir.: Bődi Erzsébet: Acta Ethnologica Danubiana 2–3., Dunaszerdahely–Komárom 2001, rec., Ethnica 4 (2002), 2. sz.; uő: Acta Ethnologica Danubiana 4. Ethnographia 2002. Voigt Vilmos: Az Acta Ethnologica Danubiana és az Interethnica köteteiről. = Acta Ethnologica Danubiana 4., Komárom–Dsz. 2002, 228–233.

L. J.

Acta Museologica (Komárom–Dunaszerdahely, 1994): a komáromi Duna Menti Múzeum Magyar Nemzetiségi Osztálya évkönyvszerű közleménye. Mindössze az egy kötetbe összevont 1–2. szám jelent meg, amelyben az 1991-ben Komáromban megrendezett Interetnikus kapcsolatok a Kárpát-medence északi részén c. konferencia előadásai olvashatóak magyarul és szlovákul, német nyelvű összefoglalókkal. Az évkönyv tartalmaz továbbá egy, az időszerű néprajzi eseményekről tájékoztató rovatot (Hírek), valamint egy könyvismertetési blokkot (Könyvszemle). Szerk.: Liszka József.

Ir.: Gráfik Imre: Acta Museologica 1–2., rec., Vasi Szemle 1995/4; Deáky Zita: Acta Museologica 1–2., rec., Ethnographia 106, 1995.

L. J.

ÁCS Pál → Földes Sándor

Administratívny vestník – Közigazgatási Közlöny: odborný časopis obecných notárov na Slovensku – A szlovenszkói községi jegyzők szaklapja. 1921–1922-ben szlovák–magyar nyelven jelent meg, utána 1938-ig csak szlovák nyelven. Első szerk.-je Anton Ferényi volt.

T. L.

ÁG Tibor; *Obenau* (Pozsony, 1928. ápr. 13.): népzenegyűjtő, karnagy, szakíró. Szülővárosában érettségizett, bölcsészdiplomát a po.-i Komenský Egyetemen szerzett. 1953-tól különféle szlovákiai magyar népművészeti együttesek (Népes, Ifjú Szívek) tagja, vezetője, később a Csemadok népzenei szakelőadója (1967), a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság titkára (1969), majd nyugdíjba vonulásáig a Dunaszerdahelyi Városi Művelődési Ház szakreferense. A Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli elnöke (1989), a társaság Népzenei Munkaközösségének vezetője (1993), a Magyar Néprajzi Társaság kül-

földi tiszteletbeli tagja, a Kodály-emlékérem tulajdonosa. Népzenei kutatótevékenysége és a kórusmozgalomban betöltött szerepe elismeréseként a Magyar Köztársaság Nemzeti Örökség Minisztériuma Életfa Díjjal tüntette ki (1995), a pozsonyi Márai Sándor Alapítvány pedig a Nyitott Európáért Díjban részesítette (1997). Megkapta a Posonium Irodalmi Díjat is (2001). – A legeredményesebb szlovákiai magyar népzenegyűjtő (több mint 16 000 dallamot gyűjtött és részben dolgozott fel!). Úttörő jelentőségű az *Édesanyám rózsafája* (Po. 1974) c. palócnépdal-gyűjteménye és a *Vétessék ki szóló szívem* (Po. 1979) c. szlovákiai magyar balladáskötete. Hazai magyar és mo.-i szaklapokban, tanulmánykötetekben publikál. Ismeretterjesztő írásai a Hétben, Új Szóban, Nőben jelentek meg. Több éven keresztül a po.-i rádió magyar adásában tartott ismeretterjesztő előadásokat. A szlovákiai magyar kórusmozgalom kiemelkedő alakja, mozgatórugója.

M.: Dalolj velünk, Po. 1953; 100 szlovákiai magyar népdal, Po. 1957; Gyere velem – add tovább. Hagyományápoló cserkészek kézikönyve, Dsz. 1992; Ki játszik ilyet? Válogatás népi gyermekjáték-hagyományunkból, Dsz. 1992; Vígan zengjetek, citorák. Csallóközi betlehemes játékok és mendikák, Dsz. 1992; Az Aranykert muzsikája. Csallóközi népdalok, Po. 1999; Felsütött a nap sugára. Kelet-szlovákiai népdalok, Dsz. 1999; Csináltassunk hírharangot. Nyitra-vidéki népballadák, uo. 2001; Semmit sem vétettem Nyitra városának. Nyitra-vidéki népdalok, uo. 2004 .

Ir.: „Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok". Tanulmányok a 65 éves Ág Tibor köszöntésére (szerk. Liszka J.), Komárom–Dsz. 1993; L. Juhász Ilona: Ág Tibor népzenei tárgyú publikációinak jegyzéke. = Szolgálatban. Folkorisztikai tanulmányok a 70 esztendős Ág Tibor tiszteletére (szerk. Liszka József), Dsz. 1998.

L. J.

AGÓCS Gergely (Érsekújvár, 1969. okt. 27.): népzenegyűjtő, népzenei szakíró, népzenész. A losonci Építőipari Szakközépiskolában szerzett érettségit (1987) követően a kassai Műszaki Főiskolán tanult (1987–1988), majd a bp.-i ELTE BTK-n néprajzból szerzett diplomát (1997). Az MTA Zenetudományi Intézetében dolgozik. Főleg a hangszeres magyar és középeurópai népzene kutatásával foglalkozik. Tudományos eredményeit hazai és külföldi szaklapokban, tanulmánykötetekben adja közre.

M.: Kürti bandák. A Vág-Garam köze népzenéje (Gombai Tamással), Bp. 2004.

L. J.

AICH Péter (Pozsony, 1942. szept. 30.): költő, prózaíró, szerkesztő, tanító. A po.-i Zoch utcai magyar alapiskola befejezése után (1956) a pozsony–ligetfalui Tizenegyéves Középiskolában érettségizett (1959). Utána segédmunkásként és kisegítő tanítóként működött. A Comenius Egyetem nagyszombati Pedagógiai Karán szerzett oklevelet (1966). Tanulmányai befejezése után Pozsony-Ligetfalu alapiskolájában tanított, majd 1972-től szerkesztőként dolgozott különböző szlovák lapoknál (Národné výbory, Rodina a škola, Priateľ). Ez utóbbit a magyar tanítási nyelvű iskolák számára adták ki a szlovák nyelvoktatás könnyítése céljából. 1994-től az Eurotelevízia c. hetilap szerkesztője. Később Pozsony-Ligetfalu Magángimnáziumában, majd a rózsavölgyi városrész alapiskoláiban tanított. – A kilencvenes években (a magyar iskolák szlovák nyelvoktatása számára) módszertani segédkönyvet szerkesztett (1993), valamint munkafüzetei jelentek meg, hasonló céllal (*Hugo a jeho priatelia* – Hugo és barátai, 1995; *Hugo ide do sveta* – Hugo világgá megy, 2004). – A Pozsonyi Casino alapító és választmányi tagja, évkönyvének szerkesztője 2001-től.– Versei 1966-tól jelentek meg az Új Ifjúságban és az Irodalmi Szemlében. Az *Egyszemű éjszaka* (1970) c. antológiában mutatkozott be. Könyvkritikái jobbára az Irodalmi Szemlében jelentek meg. Verseskötetet nem adott ki, első önálló kötete *X. Kálmán viszontagságai* címmel (1998) a prózaíró bemutatkozása volt. Irodalomkritikái közül említést érdemel a *Líránk és a folytonosság* (ISZ 1969/4), továbbá a *Gyermekirodalmunk* (ISZ 1984/6) c. írása, melyet egy ankét kapcsán írt.

M.: Varga Imre: Sárkányölő Jankó, krit., ISZ 1980/2; Mi a nagy helyzet (Soóky László: A Tariznyás meséi), krit., ISZ 1984/6; Első és utolsó, elb., 2000; Szerelmek, elb., 2004.

Ir.: Ozsvald Árpád: A. P. újabb elbeszélései, SZÚ 2001/15.

F. Z.

AIDA Ernő → Vajda Ernő

AIXINGER László, ifj. (Pozsony, 1883. aug. 6. – uo., 1944. márc. 22.): újságíró, szerkesztő, politikus. Jogot végzett. Előbb bíró, 1920-tól a po.-i Híradó szerk.-je, 1930-tól az Országos Keresztényszocialista Párt, majd az Egyesült Magyar Párt országos igazgatója. Elnöke volt a Toldy Körnek és a Bartók Béla Dalegyesületnek. Számos lapban közölt művelődéstörténeti és po.-i várostörténeti cikkeket.

M.: Pozsony, Bp. 1938; Szülőföldem szép határa, Po. 1940; A Pozsonyi Hajósegylet, Po. 1941.

Ir.: A szlovákiai magyarság élete 1938–1942, Bp. 1942; Mezei Gábor: Pozsony, MN 1938, 159–160.

Cs. S.

Aktivizmus: az 1918 és 1938 közötti csehszlovákiai magyar ellenzéki sajtóban a csehszlovák kormányok iránti fenntartások nélküli lojalitást aktivizmusnak, az ilyen magatartást képviselő csoportokat, egyéneket pedig aktivistáknak nevezték. A magyar pol. és kult. aktivizmus fő alakítói az 1918–19-es mo.-i forradalmak emigránsai voltak, akiket egyrészt a Horthy-Magyarország elleni gyűlöletük, másrészt csehszlovákiai befogadásuk tett szervilisekké, a kisebbségi sérelmek elhallgatóivá és elhazudóivá. Önálló magyar aktivista párt – a németekkel ellentétben – sohasem jött létre, csak magyar alosztályok voltak a nagy csehszlovák kormánypártok (szocdem párt, agrárpárt) mellett. Az államhatalomnak ez a helyzet megfelelt, de a németek esetében szükségesnek tartotta az aktivista pártok létezését, holott azok kevésbé voltak szervilisek, s létrejöttük, beállításuk a kisebbségi német pol. élet belső megegyezésével történt.

Ir.: Darvas János: Politikai életünk húsz éve. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Vagyunk és leszünk. A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945, Po. 1993; Rády Elemér: A felvidéki magyar politika húsz éve 1918–1938. = Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve (összeáll. Kemény Gábor), Bp. 1939; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Popély Gyula: Ellenszélben, 1995.

T. L.

ALABÁN Ferenc (Guszona, 1951. febr. 25.): irodalomkritikus, irodalomtörténész, egyetemi docens. Füleken érettségizett (1969), a bp.-i ELTE BTK-n magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1974). Kandidátusi munkáját a Komenský Egyetem BTK-n védte meg (1984). – Tanulmányai befejezése után (1974–1997 között) a nyitrai Pedagógiai Főiskola Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója – tanársegéd, adjunktus, docens, 1979–82-ben tanszékvezető, 1982–1985 között dékánhelyettes, az Akadémiai Tanács elnöke (1981–82). 1997-től a beszercebányai Bél Mátyás Tudományegyetem Filológiai Karának az oktatója, létrehozta a Hungarisztikai Tanszéket és a magyar nyelv és kultúra filológiai szakot. Megalakulásától (1998) a tanszék vezetője, 2001 és 2004 között dékánhelyettes, 2004-től a kar dékánja. – Irodalomkritikusként és tudományos kutatóként főleg a kortárs szlovákiai magyar lírával foglalkozott, különös tekintettel a „nyolcak" nemzedékére. Tőzsér Árpád és Cselényi László munkásságáról átfogó tanulmányt írt. Főbb irodalmi tevékenységét a komparatisztika és a műelemzés terén fejti ki. Publikációs tevékenységet 1973-tól folytat. Könyvkritikái rendszeresen megjelennek (Új Szó, ISZ, Hét). Munkái közül figyelmet érdemel a *Komparatisztika és genealógia* (ISZ 1974/9) s a *Kritikai gondolkodás és értékrend* (uo. 1984/4) c. tanulmánya. Tárgyszerű, széles látókörű, elméletileg felkészült kritikus. Több egyetemi tankönyve és főiskolai jegyzete is megjelent.

M.: Ívek és pályák (Koncsol László kötete), krit., ÚSZ 1982. máj. 6.; Eszmeiség és életérzés Bábi Tibor költészetében, tan., ISZ 1983/2; Vita – valóság – eszmélés, tan., ISZ 1984/2; A körülmények szorításában (Vajkai Miklós Veszteglők c. kötetéről), krit., ISZ 1985/4; Elbeszélés – humor – szatíra (Duba Gyula: Kiárusítás délelőtt), krit., ÚSZ 1985. dec. 30.; Folytatás és változás, vál. tan., Po. 1984; Irodalomközelben, tan., krit., Nyitra 1992; Két költő nyomában (Tőzsér Árpád és Cselényi László költészetéről), tan., uo. 1995; Az irodalom lehetőségei, tan., Dsz. 1996; Az irodalomértés horizontjai, tan., Besztercebánya, 2000; Interpretáció és integráció, tan., 2002; Az irodalom kontextusai, tan., Besztercebánya, 2002; Irodalmi érték és sajátosság, tan., uo. 2003. – Egyetemi tankönyvek, főiskolai jegyzetek: Magyar nyelv I., Nyitra 1991; Kommunikáció –

nyelv – grammatika, uo. 1995; Bevezetés a magyar hangtanba, szöv.gyűjt., Besztercebánya 1998.

Ir.: Koncsol László: Kritikusavató. = K. L.: Nemzedékem útjain, Po.–Bp. 1988; Szeberényi Zoltán: Arcok, törekvések kritikai irodalmunkban. = Visszhang és reflexió, Po.–Bp. 1986; Fónod Zoltán: Híradás irodalmunkról, ISZ 1994/4; L. Erdélyi Margit: Az irodalmi kontextus vonzáskörei. Az irodalomértés horizontjai, ISZ 2000/1–2; Ardamica Zorán: A szemléleti megújulás jegyében. Interpretáció és integráció, ÚSZ 2002. nov. 5.; Csíkány Andrea: Irodalmi kontextusokról, ISZ 2004/3.

F. Z.

ALAPY Gyula; *Alapi* (Komárom, 1872. okt. 20. – uo., 1936. jan. 20.): történész, néprajzkutató, lapszerkesztő. A gimnáziumot Komáromban, a jogot és bölcsészetet Bp.-en végezte. A századforduló óta Komáromban volt tisztviselő, levéltáros, az SZMKE főtitkára, a Jókai Egyesület elnöke. Nagyarányú, konzervatív szellemű tudományos és közéleti tevékenységet fejtett ki. Mint a kereszténységszocialista párt tartományi képviselője támadta a marxizmus felé orientálódó sarlósokat. Értékes, ma is idézett tud. munkáiban helyi levéltári kutatásainak eredményeit dolgozta fel. 1933–1935-ben a Nemzeti Kultúra c. tud. folyóiratot szerkesztette, melyben számos forrásértékű tanulmányt publikált (*A morva–cseh és magyar érintkezés a középkor végéig, Szenczi Molnár Albert Komáromban* stb.).

M.: Költemények, Bp. 1895; Gyulai Rudolf, életrajz, Komárom 1907; Komárom vármegye és az utolsó nemesi felkelés, uo. 1910; Kultsár István 1760–1828, uo. 1911; Komárom vármegye nemes családai, uo. 1911; Bűbájosok és boszorkányok Komárom vármegyében, uo. 1914; A szülőföld Jókai regényeiben, uo. 1925; A csallóközi halászat története, uo. 1933, 1994.

Ir.: H. L.: A. Gy.: A Csallóközi halászat története, NK 1933, 223–224.; Balogh Edgár: Hét próba, Bp. 1965.

Cs. S.

ALBERT Sándor (Nagykapos, 1943. máj. 24.): neveléstudományi szakíró, egyetemi docens. Az általános iskolát szülővárosában végezte, a kassai ipariskolában érettségizett (1961). Utána a kassai Műszaki Főiskolán gépészmérnöki oklevelet szerzett (1966). A po.-i Szlovák Műszaki Egyetemen 1990-ben a pedagógiai tudományok kandidátusa címet szerzett, 1997-ben uo. habilitált (docensi fokozatot szerzett) pedagógiából. – 1966-tól az ipariskola tanára, 1990 és 1997 között igazgatója. 1997–2004 között a kassai Műszaki Egyetem oktatója. 1997-ben megalapította a mérnökpedagógiai tanszéket, melynek vezetője lett. 2002 októberétől a szlovák parlament képviselője. A közép-európai kezdeményezés állandó parlamenti delegációjának vezetője, és tagja volt az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének. 2004. jan. 1-jétől a komáromi Selye János Egyetem mb. vezetője, miniszteri biztosa, 2004 nov.-ben rendkívüli egyetemi tanára és az egyetem rektora. – Publikációs tevékenységet 1968-tól folytat, oktatás-módszertani kérdésekkel foglalkozik. 17 monografikus jellegű kiadvány, 10 egyetemi tankönyv, ill. jegyzet és 12 középiskolai tankönyv és példatár szerzője. Ma is rendszeresen publikál a Katedra c. folyóiratban és több szlovák nyelvű kiadványban (Pedagogická revue, Technológia vzdelávania stb.). Önálló művei szlovák nyelven jelentek meg. – Munkásságáért 2002-ben elnyerte az egyik legmagasabb pedagógiai kitüntetést Magyarországon, az Apáczai Csere János-díjat. Ugyanebben az évben pedagógiai tevékenységéért a Szlovák Kormány Ezüstérmével tüntették ki. A Comenius-díjat 1986-ban vehette át.

M.: Konštrukčné cvičenie pre 2. roč. SPŠS [Szerkesztési gyakorlatok a gépipari szakközépiskolák 2. o. számára], Po. 1982; O zbližovaní vzdelávania v SR a EU [Szlovákia és az EU közeledése a művelődés terén], társszerző, Kassa 2000; Rozvoj kvality v škole [A minőség fejlesztése az iskolában], Po. 2002; Didaktika, Kassa 2004.

F. Z.

ÁLDORI Károly (Dunaszerdahely, 1896. ? – Kassa, 1923. ápr. 15.): újságíró, publicista, kritikus. Az 1918–19-es mo.-i forradalmak emigránsa volt, főleg a Tűzben és a Kassai Naplóban publikált, s ker.-nemzeti szellemiségű ellenfeleivel heves vitákat folytatott. A kassai „öreg" költő, Sárosi Árpád azt írta róla, hogy a Magyar Tanácsköztársaság Katonatanácsának tagja volt, s a Tisza-pörben is gyakran emlegették a nevét. Irod. és színikritikákat sűrűn

írt, elbeszéléseket, folytatásos regényt s filmnovellát is publikált. Kisebbségi irodalmunk első halottja volt, Merényi Gyula és Török Géza követték.

Ir.: Ignotus: Eltemették Á. K.-t, R., 1923. ápr. 17.; Kováts Miklós: Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918–1938, Po. 1974; Gyüre Lajos: Kassai Napló 1918–1929, Po. 1986.

T. L.

Alkotó Ifjúság (1950 szept. – 1953 jún.): kulturális folyóirat. A CSISZ KB adta ki a Csehszlovák Ifjúsági Szövetség magyar szervezetei számára kezdetben negyedévenként, a 4. számtól havonként. A Smena Lap- és Könyvkiadó gondozásában jelent meg. Főszerk.: Hrubják Emil (1950), Szűcs Béla (1951).

F. Z.

AMBRUS Ferenc (Rozsnyó, 1959. jún. 16.): helytörténeti kutató, kultúraszervező. Rozsnyón érettségizett, a nyitrai Pedagógiai Fakultáson tanítói képesítést szerzett (1982). Jólészen és Dernőn tanított, egy ideig az Új Szó vidéki munkatársa, majd a Csemadok járási titkára volt. Egyik alapítója és vezetője az 1993-ban alakult Pákh Albert Társaságnak, szervezője a rozsnyói Czabán Samu Napoknak, alelnöke a Gömöri–Kishonti Múzeumegyesületnek. – Írásai a Gömöri Hajnalban, az Új Szóban, a Nőben és a Honismeretben jelentek meg. Szerkesztője a Csemadok JB és a Pákh Albert Társaság által kiadott honismereti füzeteknek (Lice és Lekenye községek története, a Pákh Albert Társaság évkönyve, Petőfi Sándor és Vass László emlékezete rozsnyói emléktáblájuk felavatása alkalmából). A 80-as évek végén a Rozsnyói járás magyar községeiről sorozatot írt a Gömöri Hajnalba; a Csemadok ezt füzet formában is megjelentette. 1996-ban gazdag hagyományanyagot tartalmazó kiadványt állított össze *Rozsnyói Kalendárium* címmel.

T. L.

ANDRÁS Károly (Felsőlászlófalva, 1917. aug. 20. – München, 2004. júl. 9.): újságíró, lapszerkesztő, politológus. Kassán érettségizett, magyar–francia–szlavisztika szakos egyet. tanulmányait 1938 és 1941 között Prágában és Bp.-en, politológiai tanulmányait 1953 és 1955 között New Yorkban végezte. 1939–1944-ben az Új Élet vezető szerkesztője volt. A szerkesztői munkát – Rády Elemérhez és Sinkó Ferenchez hasonlóan – egyetemistaként kezdte, s a lap kezdettől kitűnő színvonalát végig megtartotta. Egykori neves sarlósok (Dobossy László és a sokoldalúan: pol., irod. és színházi írásokkal szereplő Vass László) is munkatársai lettek, a régi prohászkások közül Vájlok Sándor és Sinkó Ferenc voltak a legaktívabbak. Az Új Életben tűnt fel Janics Kálmán neve is. 1945-ben A. emigrált, 1951-ig Ausztriában, 1951–1956-ban az USA-ban élt, 1957-ben Münchenben telepedett le. 1951-től a Szabad Európa rádióban dolgozott, 1957-től magyar osztályának helyettes vezetője, 1966-tól a központi kutatóosztály igazgatóhelyettese volt. Főleg a kelet–nyugati kapcsolatokkal, közép-európai és kisebbségi problémákkal foglalkozott. – Publikációs tevékenysége az Új Életben bontakozott ki, az emigráció idején született írásai a római Katolikus Szemlében, a müncheni Új Látóhatárban, különböző szakfolyóiratokban és gyűjteményes kötetekben jelentek meg. 1990 óta a mo.-i Regióban s nálunk a Reményben is publikál. Emlékezetes folyóirati közleményei: *A kassai kanonok* (Pfeiffer Miklós pályaképe, Új Látóhatár 1979/5–6; újraközlés: Remény 1991/3–10); *Beneš Moszkvában* (Új Látóhatár 1985/3–4); *A magyar kisebbségek egyházi élete* (Regio 1991/3). Beneš-kutatással folyamatosan foglalkozik.

M.: Magyar kisebbség, szlovák többség. = Harminc év 1956–1986, Bern 1986; A nemzeti identitás. = Nyugati magyar esszéírók antológiája (szerk. Borbándi Gyula), Bern 1986.

T. L.

ANDORKA Lajos → Scherer Lajos

ANDREÁNSZKY István; *S. Pataki* (Mezőlaborc, 1911. jún. 17. – Brüsszel, 1989. okt. 12.): újságíró, lapszerkesztő. A középiskolát Sárospatakon végezte, közben és utána Kassák Lajos Munka c. lapjába írt verseket s a tanyavilág életéről szociográfiai riportokat. Kommunista szervezkedés vádjával kétszer is letartóztatták, ezért 1934 szept.-ben Csehszlovákiába emigrált. Po.-ban élt, a Magyar Újságban és a Csehszlovákiai Népszavában folyamato-

san publikált. A mo.-i szocdem párt elméleti folyóirata, a Szocializmus is gyakran közölte tanulmányait (*Új népies költészet, A szlovenszkói magyar irodalomról* stb.). Írásait gyakran S. Pataki István névvel jelezte. A Slovenské smery c. szlovák irod. lapban József Attilát népszerűsítette, a po.-i rádió magyar adásában Martinovicsról írt hangjátéka hangzott el. A bécsi döntés után visszatért Mo.-ra. Bajcsy-Zsilinszky Endre lapjának, a Független Magyarországnak belső munkatársa lett, s a Népszavában is publikált. A német megszállás idején illegalitásban élt, együttműködött az ellenállás szocdem csoportjaival. 1945 után jelentős funkciókat töltött be a politikai életben és a szocdem sajtóban, de a demokratikus viszonyok fokozódó romlása miatt 1948 elején Belgiumba emigrált. Írásai a Magyar Forradalmi Szocialisták Szövetségének kiadványaiban és az általa is szerkesztett párizsi Szocialista Forradalom c. lapban jelentek meg.

Ir.: Pásztor József: A Mi Utunk – Forradalmi életek Debrecenben, Debrecen 1972.

T. L.

ANGERMAYER Károly (Pozsony, 1877. márc. 9. – uo., 1938. máj. 18.): nyomdatulajdonos, lapkiadó, szerkesztő. Tanulmányait Po.-ban és Lipcsében végezte. 1918 és 1938 között kiadója és főszerkesztője volt az első Magyar Újságnak, a Képes Világnak, a Pressburger Zeitungnak, kiadója A Háziorvosnak, főszerkesztője a három Grafika c. lapnak, bizottsági tagja, majd elnöke a Szlovenszkói és Podkarpatszkáruszi Nyomdatulajdonosok Grémiumai Országos Szövetségének.

T. L.

ANGYAL Béla (Gúta 1958. máj. 22.): politikatörténész, helytörténész, villamosmérnök. – Alapiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, a komáromi magyar gimnáziumban érettségizett (1977). A prágai Cseh Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karán szerzett oklevelet (1982). 1984–1991 között a komáromi Járási Szolgáltató Vállalat munkatársa, majd magánvállalkozó (1991–1994). 1994–1998 között Gúta alpolgármestere volt, 1999-től különböző központi államigazgatási intézményekben dolgozik: a Szlovák Kormányhivatal Kisebbségi Osztályának vezetője (1999–2000), a Közbeszerzési Hivatal elnökének irodavezetője (2000–2002), a Mezőgazdasági Minisztérium hivatalvezetője (2002–). 1999–2002 között szerkesztette a Gútai Újság közéleti lapot. 1982-től foglalkozik helytörténettel, néprajzi gyűjtőmunkával, elsősorban Gúta és vidéke lakosságának hagyományos gazdálkodásáról jelentetett meg dolgozatokat gyűjteményes tanulmánykötetekben (pl.: *Állattartás,* szerk. Fehérváry Magda; *Gúta hagyományos gazdálkodása a XX. század első felében,* Csehszl. M. Népr. Társ., Komárom 1992; *A lelédi állattartás* [szerk. Liszka József]; *Leléd hagyományos gazdálkodása a XX. század első felében,* Szlov. M. Népr. Társ.–Lilium Aurum, Komárom–Dunaszerdahely 1994). Politikatörténeti és publicisztikai írásokat is közöl szlov. magyar lapokban. Jelentősek az 1918–1938 közötti korszak csehszlov. magyar politikai pártjaival kapcsolatos kutatásai. A Fórum Társadalomtudományi Szemlében hosszabb tanulmányt közölt *Magyar szervezetek és mozgalmak Csehszlovákiában* címmel (2000/1, 3–28., 2000/2, 67–84.). Írásai hazai és magyarországi szaklapokban, évkönyvekben jelennek meg. A bp.-i Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság pályázatain több esetben is első, illetve második helyezést ért el. – További fontos tanulmányai: *A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között,* Regio, Bp. 2000/3, 133–178; *A csehszlovákiai magyarság választói magatartása a két világháború között,* Fórum Társadalomtudományi Szemle, Galánta 2001/1, 3–48.

M.: Gúta és környéke 1848–1849-ben, Dsz. 1997; Gúta 1945–1949, Dsz. 1997; Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938, Galánta–Dsz. 2002; Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez 1919–1936, Somorja–Dsz. 2004; Tradičné hospodárenie v Kolárove v prvej polovici 20. storočia (társszerző). Összeállította Fehérváry Magda. Podunajské Múzeum, Komárom 1992.

Ir.: Simon Attila: Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez, rec. Fórum Társadalomtudományi Szemle 2004/2.

L. T., L. J.

ANGYEL Miklós (Nyitra, 1925. okt. 28.): néprajzi, helytörténeti író. Az érsekújvári Magyar Királyi Állami Pázmány Péter Gimnáziumban érettségizett (1944), majd vasutasként dolgozott (1944–45). Később a Fűszerpaprika Szövetkezetnél, ennek államosítása után pedig az érsekújvári konzervgyárban dolgozott tisztviselőként, ill. igazgatóként. 1963-ban diplomát szerzett a prágai egyetemnek az Élelmiszeripari Minisztérium által létesített konzervipari tanszékén. 1986-tól nyugdíjas. – A hatvanas évek elejétől különféle konzervipari témájú tanulmányokat jelentetett meg a szaklapokban. Lakóhelye, Udvard község múltjával és néprajzával nyugdíjba vonulása után kezdett foglalkozni. A történeti forrásokat és a néphagyományt ötvöző cikkeit a szlovákiai magyar lapokban publikálja.

M.: Udvard múltja és jelene, Po. 1993; Udvard nevezetességei, Po. 1994.

L. J.

ANTALFFY Vilmos (Kassa, 1878. máj. 19. – Pozsony, 1946. jún. 2.): tanár, karmester, zeneszerző. Bp.-en klasszika-filológiát tanult (1896–1900), ugyanakkor a Zeneakadémián éneket és zeneszerzést végzett (1901). 1901-től a po.-i magyar gimnázium tanára, 1921–1946-ban a jezsuita templom Salvator énekkarának karnagya volt, együttműködött a Szlovák Filharmóniával. Kritikái és recenziói a Híradóban jelentek meg, egyházi zeneművei kéziratban maradtak. A po.-i jezsuita templomban emléktáblája van.

Ir.: Pazdírkův Hudební slovník náučný, 2. část osobní, sv. 1., Brünn 1937; Československý hudební slovník, sv. 1., Prága 1963; Encyklopédia Slovenska 1., Po. 1977; Slovenský biografický slovník, 1. zv., Turócszentmárton 1986.

D. Z. E.

ANTAL Sándor (Nagyvárad, 1882. nov. 28. – koncentrációs tábor, 1944.): költő, szerkesztő, publicista. Iskolái befejeztével öt évet töltött Németországban, majd a skandináv államokban. Hazatérve a Nagyváradi Napló szerkesztője, a modern magyar irodalom lelkes propagátora lett. Ő szerkesztette 1908-ban A Holnap c. antológia első kötetét, melynek előszavában síkraszállt a modern líra, különösen Ady elismertetéséért. 1919-ben a Vörös Újság belső munkatársa volt. A fehérterror elől Bécsbe, majd Csehszlovákiába emigrált, a Bécsi Magyar Újság po.-i szerkesztője lett. 1921-től a Nemzeti Kisebbségek, 1923-tól a Népújság főszerkesztője volt, 1938-ban nyugdíjba vonult. 1942 tavaszán cikket írtak róla a német nyelvű Grenzbotében. Az írás megjelenése napján az SS-legények családostul elhurcolták. Egyes hírek szerint már a szlovák határ átlépte után kivégezték, mások szerint koncentrációs táborban halt meg. – A Reggelbe visszaemlékezésszerű cikksorozatot írt Adyval való találkozásairól, sok új, addig ismeretlen adattal gazdagítva az Ady-irodalmat. Több Strindberg-művet fordított magyarra. *Garabonciás ének* (1924) címmel Po.-ban kiadott egy verskötetet, melyben szabad formában, archaikus hangnemben, nosztalgiával emlékezik a régi évekre, a nagyváradi irodalmi harcokra.

M.: Mozaik, elb., Nagyvárad 1904; Akik ma élnek, v., uo. 1905; A trondhejmi herceg kíséretében, r., Gyoma 1913; Jörnu története, r., uo. 1913; A csudálatos szemű katona, elb., Nagyvárad 1917; A mester, d., h. n. 1924.

Ir.: Dutka Ákos: A Holnap városa, r., Bp. 1955; Bihari Mihály: Antal Sándornak, a „Holnap“ antológia szerkesztőjének pozsonyi élete és mártírhalála, ISZ 1969/6.

O. Á.

Antológiák 1918–1945: a szépir. antológiák többsége a szlovákiai magyar líra vagy próza java terméséről nyújt áttekintést, más részük pedig csoportosan jelentkezőket, a leggyakrabban egy-egy új írói nemzedéket mutat be, s vitát kiváltva élénkíti az irodalmi életet. – *Lírai antológia Szlovenszkó és Ruszinszkó magyar költőinek alkotásaiból* (Berlin 1926). Szerk.: Sziklay Ferenc. A csehszlovákiai magyar költészet első összefoglaló antológiája; 26 költőt mutat be. Az irodalmi életben ekkor a baloldal és a jobboldal küzdelme s a dilettantizmus leküzdése volt napirenden. Sziklay Földes Sándor kommunista szellemű verseit is besorolta a kötetbe, de Forbáth és Vozári kimaradtak. A leginkább favorizált költő Mécs László volt 20 verssel. Győrynek 13, Komlós Aladárnak és Márai Sándornak 6-6 verse jelent meg. – *Nyitott könyv* (Prága 1930). Prágai

magyar költők antológiája. Az Új Munka Társaság kiadásában jelent meg Dzurányi László rövid előszavával. Négy, ekkor főként a PMH-ban publikáló költő (Darvas János, Győry Dezső, Szenes Erzsi, Vozári Dezső) verseiből közöl válogatást. Az akkor szintén „prágai" Forbáth Imre versei hiányoznak belőle. – *Hegyvidéki bokréta* (Rimaszombat 1934). A szlovenszkói és ruszinszkói magyar írók prózai antológiája. Összeállította ifj. Wallentinyi Samu. A bemutatott szerzőktől (Darkó István, Egri Viktor, Farkas István, Gonday Milos, Ilku Pál, Lányi Menyhért, Morvay Gyula, Rácz Pál, Sándor Imre, Sebesi Ernő, Sellyei József, Szabó Béla, Szenes Piroska, Szombathy Viktor, Tamás Mihály, Zerdahelyi József) egy-egy elbeszélést vagy regényrészletet közöl a szerény válogatás, amelyet az összeállító saját költségén adott ki. – *Szlovenszkói magyar elbeszélők* (Tornalja–Bp. 1935). Az előbbinél reprezentatívabb, színvonalas válogatás, mely Szlovákiában a Kazinczy Kiadó gondozásában, Bp.-en pedig a Franklin Kiadónál, a szlovákiai magyar irodalmat bemutató tízkötetes sorozat részeként jelent meg. Szvatkó Pál írt hozzá érdekes, a szlovákiai magyar irodalom értékelésében új szempontokat felvető előszót. A kötetből feltűnő módon hiányzik Darkó István neve. 23 író szerepel benne, s az előszó tanúsága szerint elsősorban a mo.-i olvasók számára készült. Az előbbi antológiában szerepeltetett szerzőkön kívül bemutatja Ásgúthy Erzsébet, Dallos István, Földes György, N. Jaczkó Olga, Kovács Endre, Neubauer Pál, Palotai Boris, Sziklay Ferenc, Tichy Kálmán, T. Zsadányi Mária, Wimberger Anna egy-egy írását (kimaradt viszont Lányi Menyhért). – *Szlovenszkói magyar írók antológiája I–IV.* (Nyitra 1936–1937). A két vh. közötti szlovákiai magyar irodalom legterjedelmesebb antológiája. Összeállította Dallos István és Mártonvölgyi László, megjelent az általuk létrehozott Híd kiadásában. (A négykötetes válogatás előtt a két szerkesztő *Nyitrai írók könyve* [Nyitra 1935] címmel adott ki egy regionális antológiát, amely nyitrai származású szerzők értekezéseit, elbeszéléseit gyűjtötte egybe.) 1936-ban írást és életrajzi adatokat kértek valamennyi szlovákiai magyar írótól; az összegyűlt anyagból Neubauer Pál és más kritikusok lektori segítségével válogattak. A vállalkozásba több mint 150 író kapcsolódott be, elutasította a részvételt (jórészt politikai okokból) Fábry Zoltán, Barta Lajos, Földes Sándor, Antal Sándor, Surányi Géza, Flórián Károly, Rehorovszky Jenő, Kovács Endre, Simon Menyhért. A kötetek elé a szerkesztők írtak előszót Hidat verünk... címmel, a második kötethez (elszármazott írók) Marék Antal, a harmadikhoz (műfordítások csehből és szlovákból) Szalatnai Rezső írt bevezető tanulmányt. (Utóbbi életrajzi jegyzeteket is írt a fordításban bemutatott cseh és szlovák írókról.) Az 1. és a 4. kötet szlovákiai magyar íróktól válogat (előbb a korábban beérkezett anyagot közölték). A 2. kötetben a Szlovákia területéről „elszármazott", nagyrészt Mo.-ra költözött írók alkotásait közlik. Ennek a koncepciója kevésbé egységes. A 3. kötet (társszerkesztője Szalatnai Rezső) a szlovákiai magyar műfordítók tolmácsolásában nyújt gazdag válogatást a 20. századi cseh és szlovák írók legjobb alkotásaiból. – *Új magyar líra* (Rimaszombat 1937). A szlovenszkói és kárpátaljai magyar költők lírai antológiája 1919–1936. A két vh. közötti szlovákiai magyar líra legjobb antológiája. Szerkesztette Wallentinyi Samu. Szalatnai Rezső A szlovenszkói magyar líra címmel tartalmas bevezető tanulmányt írt hozzá, a kötet végén Zombori György nyújt bibliográfiai áttekintést a „szlovenszkói magyar líra könyv alakban megjelent termékeiről". Összesen harminc költőtől közöl verseket, a legtöbbet Győry Dezsőtől, Vozári Dezsőtől, Mécs Lászlótól, Forbáth Imrétől, Földes Sándortól. Ez megfelel Szalatnai Rezső előszóban kifejtett értékrendjének is. – *Tátra Almanach. Szlovenszkói városképek* (Po. 1938). Szerkesztette és az előszót írta Tamás Mihály. A bevezető esszét Szlovenszkói városok címmel Szvatkó Pál írta. Öt eredeti művelődéstörténeti és szociográfiai jellegű tanulmányt közöl: Sziklay Ferenc Kassáról, Jócsik Lajos Érsekújvárról, Gömöry János Eperjesről, Darkó István Losoncról, Szalatnai Rezső Lőcséről értekezik. Az előszó szerint további városokat is bemutattak volna a minden év karácsonyára tervezett Almanachban. A tanulmányok, esszék igen színvonalasak, többségük ma is forrásértékű. A kötetet a Tátra Könyv- és Lapki-

adó jelentette meg – *Szlovákiai magyar írók antológiája* (Bp. 1942). A szerkesztő neve nincs feltüntetve, de a kurta előszóból kitűnik, hogy Po.-ban állították össze az 1938 után Szlovákiában maradt írók bemutatására. A szerzők nagy része korábban a kevésbé jelentős kisebbségi írók közé tartozott, a költők között szereplő Győry Dezső pedig ekkor már Kárpátalján élt. Az egyes szerzők művei előtt életrajzi adatok találhatók. A bemutatott szlovákiai elbeszélők és költők: Ásgúthy Erzsébet, L. Kiss Ibolya, Komlóssy György, Németh Zoltán, Pozsonyi (Wimberger) Anna, Thuróczy Tibor, Cottely Mária, Dallos István, Érdy Antal, Hevessy Sári, Kelembéri Sándor, Klimits Lajos, Környei Elek, Páll Miklós, Radványi Zoltán, Szeredai Gruber Károly.

Antológiák 1945–1989 – *Új hajtások* (Po. 1953). Szlovákiai magyar írók és költők antológiája. Az 1948 után feltűnt fiatal írók, újságírók verseinek és prózai írásainak gyűjteménye. Az összeállító neve nincs feltüntetve. A kötetre a kezdetlegesség és a sematizmus jellemző, beleértve Szőke József bevezetőjét is. A jegyzetekben életrajzi adatokat találunk a szerzőkről (Bábi Tibor, Csanda Sándor, Dénes György, Gály Olga, Gál László, Gyurcsó István, Horváth László, Mács József, Mikus Sándor, Nagy Irén, Ozsvald Árpád, Petrőci Bálint, Szőke József, Szűcs Béla, Tóth Tibor, Török Elemér, Veres János). – *Három fiatal költő* (Po. 1954). Ozsvald Árpád, Török Elemér és Veres János verseit tartalmazza. – *Megalkuvás nélkül* (Po. 1954). Válogatás az első Csehszlovák Köztársaság haladó szellemű magyar íróinak munkáiból. Összeállította, az előszót és az életrajzi jegyzeteket írta Szűcs Béla. A csehszlovákiai magyarság haladó irodalmi hagyományait kívánja bemutatni, de az összeállító felületesen válogat: számos újságírótól, alkalmi tollforgatótól is közöl írást, neves írók alkotásai pedig kimaradtak. A következő szerzők verseit és prózai írásait tartalmazza: Benjámin Ferenc, Dömötör Teréz, Egri Viktor, Erdőházi Hugó, Fábry Zoltán (Az éhség legendájának első kiadása), Földes Sándor, Győry Dezső, Háber Zoltán, Ilku Pál, Jarnó József, Károly Gyula, Morvay Gyula, Palotai Boris, Prerau Margit, Sáfáry László, Sebesi Ernő, Seiden Ármin, Sellyei József, Szabó Béla, Szántó Jenő, Vadász Ferenc, Vozári Dezső. – *Fiatal szlovákiai magyar költők* (Po. 1958). Válogatta és a bevezetőt írta Turczel Lajos. A kötet a „nyolcak" antológiájaként vált nevezetessé, lényegében az ötvenes évek közepétől fellépő költők (Cselényi László, Fecsó Pál, Gyüre Lajos, Kulcsár Tibor, Zs. Nagy Lajos, Petrik József, Simkó Tibor, Tőzsér Árpád) együttes jelentkezése volt. Élénk vitát váltott ki, mert a fiatal költők az előttük járókat, az ötvenes évek első felében jelentkezőket bírálták. A kötetről Fábry Zoltán Res poetica címmel írt elemző tanulmányt. – *Szlovákiai magyar elbeszélők* (Po. 1961). Válogatta és a bevezetőt írta Turczel Lajos. Az összeállító a szlovákiai magyar novellairodalom akkori állapotáról kívánt áttekintést nyújtani, de a mennyiségi tényező szükségességét hangsúlyozva gyenge színvonalú alkalmi szerzőket is besorolt. Összesen 24 szerző szerepelt egy-egy írással. – *Szélkiáltó* (Po. 1966). Csehszlovákiai magyar költők antológiája. A válogató Koncsol László neve nincs feltüntetve. 14 csehszlovákiai magyar lírikus (Bábi Tibor, Cselényi László, Csontos Vilmos, Dénes György, Farkas Jenő, Gál Sándor, Gyurcsó István, Monoszlóy M. Dezső, Zs. Nagy Lajos, Ozsvald Árpád, Rácz Olivér, Tóth Elemér, Tőzsér Árpád, Veres János) verseiből közöl válogatást azzal a céllal, hogy az 1948 utáni nemzetiségi költészet tartós értékeit mutassa be. E válogatásból készült, szűkebb terjedelemben a Most cez Dunaj (Po. 1968) c. szlovák fordításantológia, amely Farkas Jenő kivételével a Szélkiáltó költőit mutatja be a szlovák olvasónak. – *Örökség* (Po. 1968). Válogatás az első köztársaság magyar novelláiból. Válogatta és a bevezetőt írta Turczel Lajos. A kötet az adott időszak novellatermésének javából válogat. 25 írótól közöl egy-két elbeszélést a következő sorrendben: Ásgúthy Erzsébet, Dallos István, Darkó István, Dömötör Teréz, Egri Viktor, Farkas István, Jarnó József, Juhász Árpád, Kaczér Illés, Lányi Menyhért, L. Kiss Ibolya, Morvay Gyula, Neubauer Pál, N. Jaczkó Olga, Palotai Boris, Rácz Pál, Sándor Imre, Sebesi Ernő, Sellyei József, Szabó Béla, Szenes Piroska, Sziklay Ferenc, Szombathy Viktor, Tamás Mihály, Wimberger Anna. – *Egyszemű éj-*

szaka (Po. 1970). Fiatal szlovákiai magyar költők. Összeállította és az előszót írta Tőzsér Árpád. A sok vitát kiváltó antológia kísérletező költők verseit tartalmazza. A csoport először az ISZ Vetés c. rovatában tűnt fel, s a szlovákiai magyar irodalomban szokatlan hangot ütött meg. A hagyományos irodalomszemlélet képviselői bírálták az antológiát, a modern irodalom hívei pedig védelmére keltek. A gyűjtemény 9, kötettel akkor még nem rendelkező szerző verseit közli (Aich Péter, Keszeli Ferenc, Kmeczkó Mihály, Kulcsár Ferenc, Mikola Anikó, Németh István, Szitási Ferenc, Tóth László, Varga Imre). Néhányan közülük azóta sem adtak ki önálló kötetet, ám többen eredeti hangú költővé fejlődtek. – *Fekete szél* (Po. 1972). Fiatal szlovákiai magyar prózaírók antológiája. Válogatta és az előszót írta Duba Gyula. A legfiatalabb prózaírók alkotásait mutatja be, ezek csoportjában kezdők, kísérletezők és érett egyéniségek is vannak (Bereck József, Fülöp Antal, Keszeli Ferenc, Kovács Magda, Kövesdi János, Mikola Anikó, Varga Imre, Wurczel Gábor). Néhányan közülük azóta önálló köteteket is megjelentettek. Az antológia szlovák változata a Biliard na pamä niekoľkých hrdinov (Po. 1977). Fordította Karol Wlachovský, az előszót írta Rácz Olivér. A magyartól eltérően Grendel Lajos is szerepel a válogatásban, kimaradt viszont Fülöp Antal. – *Az éhség legendája* (Po. 1975). Összeállította, az előszót és a jegyzeteket írta Turczel Lajos. A két vh. közötti csehszlovákiai magyar „valóságirodalmat“ mutatja be Fábry Zoltán, Bányai Pál, Dömötör Teréz, Ilku Pál, Balogh Edgár, Morvay Gyula, Sellyei József, Száraz József, Háber Zoltán szociográfiai írásai, riportjai, elbeszélései révén. A műfaj teoretikusait Fábry Zoltán és Balogh Edgár képviselik. – *Az idő sodrában* (Po. 1975). Az antológia – a kötet alcíme szerint – válogatás egy emberöltő cseh, szlovák, csehszlovákiai magyar, ukrán és lengyel irodalmából. Összesen negyvenöt alkotót szólaltat meg. A kisebbségi magyar írókat Bányai Pál, Dávid Teréz, Duba Gyula, Egri Viktor, Fábry Zoltán, Gál Sándor, Kovács Magda, Lovicsek Béla, Mészáros László, Ordódy Katalin, Rácz Olivér, Sellyei József, Szabó Béla és Tamás Mihály képviselte. A cseh, szlovák, ukrán és lengyel írók alkotásait hazai magyar műfordítók tolmácsolták. A kötetet válogatta és összeállította: Fónod Zoltán. A cseh irodalmi szemelvények válogatásában részt vett Somogyi Mátyás, az ukrán irodalom esetében pedig Fedor Kováč. – *A Csallóköztől a Bodrogközig* (Po. 1977). A kötet „nyolc tájegység – a Csallóköz, a Mátyusföld, a Garam mente, az Ipoly völgye, Gömör, Kassa és vidéke s a Bodrogköz – életének mozaikjaiból rak össze egy sajátos szülőföldképet. Versek, novellák, regényrészletek, riportok és tanulmányok vallanak arról, hogy „...a szülőföld – akárcsak édesanyánk – egyben »nevelőföld« is: valóságszemléletünk, erkölcsi tartásunk, világlátásunk alakítója”. A kötet összeállítója, Zalabai Zsigmond vallott így erről a kiadványról, mely értékeinél fogva mindenképpen több, mint egy „politikai igényt” kielégítő alkalmi kötet. Ez legfeljebb csak ürügy volt ahhoz, hogy a szülőföld iránti szeretetüket kifejezzék azok, akik írásaikkal jelen voltak ebben a kiadványban. A kötet alkotói: Bábi Tibor, Bárczi István, Bereck József, Cselényi László, Csontos Vilmos, Darkó István, Dénes György, Duba Gyula, Fábry Zoltán, Farkas Jenő, Gál Sándor, Gyönyör József, Keszeli Ferenc, Kmeczkó Mihály, Kovács Magda, Kövesdi János, Kulcsár Ferenc, Kulcsár Tibor, Lovicsek Béla, Malinák István, Zs. Nagy Lajos, Németh István, Neumann János, Ozsvald Árpád, Rácz Olivér, Sas Andor, Simkó Tibor, Tóth Elemér, Török Elemér, Tőzsér Árpád, Varga Imre, Zirig Árpád. – *Jelenlét* (Po. 1979). Válogatás a felszabadulás utáni szlovákiai magyar líra terméséből. Összeállította Fónod Zoltán és Zalabai Zsigmond; az előszót Fónod Zoltán írta. Kisebbségi költészetünk nagyméretű, reprezentatív antológiája az 1948 után fellépő jelentősebb költők verseiből válogat (Bábi Tibor, Bárczi István, Batta György, Cselényi László, Csontos Vilmos, Dénes György, Gál Sándor, L. Gály Olga, Gyurcsó István, Kulcsár Ferenc, Kulcsár Tibor, Mikola Anikó, Ozsvald Árpád, Rácz Olivér, Simkó Tibor, Tóth Elemér, Tóth László, Török Elemér, Tőzsér Árpád, Varga Imre, Veres János, Zs. Nagy Lajos) bizonyos értékrendet is tükrözően. – *Megközelítés* (Po. 1980). Fiatal szlovákiai magyar költők és képzőművészek antológiája. Összeállította Tóth László és Kulcsár

Ferenc, az előszót Tóth László írta. A hetvenes évek második felében feltűnt fiatal lírikusok antológiája, amely ízelítőt ad ifjú képzőművészek (Csótó László, Dolán György, Dúdor István, Fodor Katalin, Lipcsey György, Lőrincz Zsuzsa, Mikus Balázs) alkotásaiból is. A kötet Karsay Katalin, Kendi Mária, Kövesdi Károly, Molnár László, Lunczer Gabriella, Somos Péter és Soóky László verseiből közöl válogatást. – *Szlovenszkói vásár* (Po. 1980). Összeállította és az előszót írta Turczel Lajos. Válogatás a két vh. közötti szlovákiai magyar irodalom legjobb elbeszéléseiből a következő íróktól: Darkó István, Egri Viktor, Jarnó József, Földes Sándor, Kaczér Illés, Lányi Menyhért, Morvay Gyula, Palotai Boris, Sebesi Ernő, Sellyei József, Sándor Imre, Szenes Piroska, Szombathy Viktor, Tamás Mihály, Török Géza, P. Wimberger Anna. – *Rejtett ösvény* (Po. 1980). Válogatás a két vh. közötti lírankból. Összeállította és az előszót írta Varga Imre. A következő költők verseit közli: Antal Sándor, Berkó Sándor, Bólya Lajos, Csontos Vilmos, Darvas János, Forbáth Imre, Földes Sándor, Győry Dezső, Jarnó József, Komlós Aladár, Kovács Endre, Kudlák Lajos, Mécs László, Merényi Gyula, Mihályi Ödön, Morvay Gyula, Ölvedi László, Pozsonyi (Wimberger) Anna, Sáfáry László, Sass János, Sebesi Ernő, Sellyei József, Szabó Béla, Szenes Erzsi, Tamás Lajos, Vozári Dezső. – *Családi krónika* (Po. 1981). Összeállította és az utószót írta Zalabai Zsigmond. Válogatás a felszabadulás utáni csehszlovákiai magyar novellairodalomból. A következő írók elbeszéléseit tartalmazza: Egri Viktor, Duba Gyula, Gál Sándor, Kövesdi János, Fülöp Antal, Bereck József, Kovács Magda, Grendel Lajos. – *Mužný vek* (Po. 1981). Szlovákiai magyar költők szlovák nyelvű antológiája; válogatta és fordította Vojtech Kondrót, az előszót Ľubomír Feldek írta. Életkor szerinti sorrendben közli Rácz Olivér, Dénes György, Bábi Tibor, Veres János, Ozsvald Árpád, Zs. Nagy Lajos, Tőzsér Árpád, Gál Sándor, Cselényi László, Tóth Elemér, Mikola Anikó, Kulcsár Ferenc, Tóth László, Varga Imre verseit. Az 1945 utáni magyar kisebbségi lírából ez a legteljesebb fordításgyűjtemény. – *Szép Angéla háza* (Po. 1984). Az első köztársaság magyar kisregényeiből válogatta és az előszót írta Turczel Lajos. Öt írótól (Darkó István, Sellyei József, Szombathy Viktor, Tamás Mihály, Tichy Gyula) összesen 7 kisregényt közöl (Darkótól és Tamástól kettőt-kettőt). – *Ének az éjben* (Po. 1986). A szlovák államban született magyar elbeszélésekből, versekből és tanulmányokból-esszékből válogatta Turczel Lajos, s ő írta a Tiso-rendszer általános viszonyait és a maradék magyarság életét bemutató tanulmányértékű előszót. 19 írótól (Ásgúthy Erzsébet, Arany A. László, Brogyányi Kálmán, Egri Viktor, Fábry Zoltán, Győry Dezső, Jankó Zoltán, L. Kiss Ibolya, Környei Elek, Kövesdi László, Mártonvölgyi László, Mezei Gábor, Páll Miklós, Pozsonyi Anna, Sebesi Ernő, Stelczer Endre, Szenes Erzsi, Szeredai Gruber Károly, Szalatnai Rezső) 68 írást: 16 elbeszélést, 45 verset és 7 tanulmányt-esszét közölt. – *Próbaút* (Po. 1986). Az újabb írónemzedék írásait bemutató, a Főnix Füzetek sorozatban megjelent vers- és prózai antológia. Válogatta Balla Kálmán és Grendel Lajos. Az antológia szerzői: Csepécz Szilvia, Farnbauer Gábor, Fellinger Károly, Hizsnyai Zoltán, Hodossy Gyula, Hogya György, Juhász József, Krausz Tivadar, Ravasz József, Szentandrási Tibor, Talamon Alfonz.

Cs. S., F. Z.

Antológiák 1989 után: *A szabadság szomorúsága.* Csehszlovákiai magyar elbeszélők 1980–1988 (Po. 1990). Szerk.: Fazekas József, Tóth Károly. Utószó és életrajzi adatok: Fazekas József. A kötet a „szlovákiai magyar novella" sokféleségét kívánja bemutatni, egyrészt a historikus létélmény, másrészt a „belső" megélésű novellák besorolásával. A kötet szerzői: Dobos László, Duba Gyula, Fülöp Antal, Gál Sándor, Grendel Lajos, Hogya György, Mács József, Rácz Olivér, Talamon Alfonz, Vajkai Miklós. – *Tűzpalota.* Csehszlovákiai magyar költők szerelmes versei (Po. 1990). Szerk.: Balla Kálmán, Karsay Katalin. Utószó: Balla Kálmán. A kötet Szabó Gyula rajzaival jelent meg. Az antológia az összeállítók szerint „nem a költők, a versek antológiája". Sajátos színt jelent a csehszlovákiai magyar irodalomban. Az antológia szerzői: Bábi Tibor, Barak László, Bárczi István, Batta

György, Berkó Sándor, Bettes István, Cselényi László, Csontos Vilmos, Dénes György, Farkas Jenő, Farnbauer Gábor, Fellinger István, Finta László, Forbáth Imre, Földes Sándor, Gál Sándor, Győry Dezső, Gyurcsó István, Hizsnyai Zoltán, Hodossy Gyula, Juhász R. József, Kendi Mária, Keszeli Ferenc, Kmeczkó Mihály, Kövesdi Károly, Krausz Tivadar, Kulcsár Ferenc, Kulcsár Tibor, L. Gály Olga, M. Csepécz Szilvia, Mihályi Ödön, Mikola Anikó, Monoszlóy Dezső, Ozsvald Árpád, Petrik József, Rácz Olivér, Ravasz József, Sáfáry László, Simkó Tibor, Soóky László, Szabó Gyula, Szenes Erzsi, Szitási Ferenc, Tamás Lajos, Tóth Elemér, Tóth László, Török Elemér, Tőzsér Árpád, Varga Erzsébet, Varga Imre, Veres János, Vozári Dezső, Zs. Nagy Lajos. – *„Mint fészkéből kizavart madár...”* Szerk.: Molnár Imre, Tóth László (Bp. 1990). A hontalanság éveinek irodalmát mutatja be a kötet. Az 1945–1949-es években írt versek, naplójegyzetek és levélrészletek érzékeltetik a csehszlovákiai magyarság tragédiáját. A szövegek nagy része a Magyarságkutató Intézet Levéltárából, valamint Szalatnai Rezső és dr. Szabó Károly hagyatékából valók. A kötet utószava – az összeállítók tollából – nemcsak eligazít az egyes problémákban, hanem új szempontokat is felvet. – *Tudósítás egy ország elvesztéséről* (Bp. 1992). Szerk.: Tóth László. Csehszlovákiai magyar elbeszélők, ismert és kevésbé ismert alkotók és műveik (elbeszélések, novellák) villantják fel előttünk a kisebbségi létbe került magyarság hét évtize-dét, 1919-től 1989-ig. A kötet szerzői: Bányai Pál, Barak László, Bereck József, Dallos István, Darkó István, Dávid Teréz, Dobos László, Duba Gyula, Egri Viktor, Farkas István, Fülöp Antal, Gál Sándor, Grendel Lajos, Hogya György, N. Jaczkó Olga, Jankó Zoltán, Kaczér Illés, L. Kiss Ibolya, Kovács Endre, Kovács Magda, Lányi Menyhért, Lehocky Teréz, Mács József, Márai Sándor, Mihályi Ödön, Monoszlóy Dezső, Neubauer Pál, Páll Miklós, Palotai Boris, Pálovics László, Pozsonyi Anna, Rácz Olivér, Sebesi Ernő, Sellyei József, Soóky László, Szenes Piroska, Szombathy Viktor, Talamon Alfonz, Tamás Mihály, Tichy Kálmán, Tichy Lajos, Vajkai Miklós. Az összeállító életrajzi és bibliográfiai jegyzetekkel látta el a kötetet. – *Piknik a Szaharában.* Fiatal írók antológiája (Dsz. 1993). Szerk.: Kulcsár Ferenc. Fiatal írók a szabadság, az emberi mérték és méltóság, az igazi értékek iránti vágyat fejezik ki írásaikban. Az antológia szerzői: Czakó József, Fábián Nóra, Győry Attila, Hajdú István, Hajtman Béla, Mórocz Mária, Pálovics László, N. Tóth Anikó. – *Nyugtalan indák* (Dsz. 1993). Szerk.: Kulcsár Ferenc. Tizennégy fiatal író tesz kísérletet arra, hogy a művészet öntörvényű eszközeivel a küldetés értelmét vallassa, hitet téve a humánum egyetemessége és a szépség szellemiséget gazdagító szerepe mellett az örök megújulás igényével. Az antológia szerzői: Bolemant László, Csehy Zoltán, Fehér Sándor, Gyetvai Zoltán, Lukács Zsolt, Mészáros Ottó, Motesiczky Gábor, Z. Németh István, Patus János, A. Szabó László, Szarka Tamás, Szászi Zoltán, Szűcs Enikő, Zalaba Zsuzsa. – *Iródia 1983–1993* (Dsz. 1993). Szerk.: Hodossy Gyula, Kulcsár Ferenc. Költészet, próza, esszé, tanulmány, kritika és az Iródia-mozgalom (1983–1986) néhány éves tevékenységét felölelő dokumentumok találhatók a kötetben. Az antológia lényegében az Iródia-nemzedék fejlődésrajzát is elénk tárja. A kötet bibliográfiával zárul. – *Kapufa a Parnasszuson* (Po. 1993). Fiatal pályakezdő írók antológiája. Szerk.: Bettes István. Anyagát az Ifiben megjelent versekből válogatta az összeállító. Az Új Főnix Füzetek első köteteként megjelent kiadvány szerzői: Ardamica Zorán, Bott Mária, Czikora Ágnes, Cúth Artúr, Csehy Zoltán, Csütörtöki László, Drenka Gábor, D. Tok Ernő, Ferenczi Norbert, Hajtman Béla, Harcsa László, Héger Mária, Hornyák Tünde, Juhász Katalin, Korpás Árpád, Madarász Róbert, Mizser Attila, Németh Zoltán, Őrs Babett, Pénzes Tímea, Polgár Anikó, Prékop Mária, Réddy Péter, Sándor Renáta, Sélley Hudina Zsolt, Stubnik Zsuzsa, Szászi Zoltán, Szűcs Enikő, Vankó Attila, Zalaba Zsuzsa. – *Magyar jeremiád* (1995). Visszaemlékezések, versek, dokumentumok a deportálásról és a kitelepítésről 1946–1948. Összeállította: Zalabai Zsigmond. A dokumentumokat válogatta: Szilvássy József. A kötet a Pro Patria Füzetek I. sorozatban jelent meg. Janics Kálmán a Fenyegetések sodrában címmel írt bevezetőt. Pályázati rendszer alap-

ján szerkesztődött a kötet. Vallomásokkal, megrázó élményekkel, emlékekkel, valamint versdokumentumokkal egyaránt találkozhatunk a kiadványban, melynek szerzői: Viczén István, id. Klebecska István, Budai Béla, Gunda Klára, Mészáros Sándor, Csenky Lajos, Czímer Péter, Nagy Béla, Duba Lajos, Balogh László. – *Irodalom és magyarság* (Dsz. 1997). Szöveggyűjtemény a (cseh)-szlovákiai magyar irodalomból 1918–1945. Szerk.: Kovács László, Tóth László. A szöveggyűjtemény középiskolások számára készült. Kiváló, körültekintően megszerkesztett kiadvány, bevezetővel, jegyzettel, kislexikonnal kiegészítve. A kötet szerkesztői a korral kapcsolatos, 1945 utáni fontosabb irodalomtörténeti monográfiákat, tanulmányokat és antológiákat is feltüntetik. Kiadói jegyzet tájékoztat a forrásművek lelőhelyeiről, s helységnévjegyzékkel is kiegészítették a kötetet. A szöveggyűjtemény az Irodalom III. tananyaghoz kapcsolódik. A szemelvények szerzői: Fábry Zoltán, Neubauer Pál, Forbáth Imre, Mihályi Ödön, Győry Dezső, Szenes Erzsi, Sáfáry László, Szvatkó Pál, Mécs László, Egri Viktor, Szenes Piroska, Szombathy Viktor, Darkó István, Vozári Dezső, Antal Sándor, Tamás Mihály, továbbá Jócsik Lajos, Pozsonyi Anna, Peéry Rezső, Szalatnai Rezső, L. Kiss Ibolya, Környei Elek. – *Angyalzsugor* (1997). A Pegazus-nemzedék antológiája. Szerk.: Balázs F. Attila. Az 1991-től szerveződő Pegazus Társaság (középiskolás fiatalok jelentkezéséről van szó) tagjainak munkájáról gyakran hírt adott a sajtó. Nincs talán még egy nemzedéki csoportosulás, mely ilyen előzményekkel indult volna el a pályán. Az 1991-es találkozó anyagát a Krónikus keringő c. kötet őrzi, később a tehetségesebbek a *Kapufa a Parnasszuson* (1993) c. kötetben mutatkoztak be, majd *Mi lesz, ha ez is meghal...?* címmel (1994) a dunaszerdahelyiek adtak ki egy kötetet, 1995-ben pedig a Pegazus-emlékkönyv kiadására került sor. Tehetséges nemzedékről van szó, az antológiák szerkesztése azonban inkább mennyiségi elveket követett a minőség helyett. Az *Angyalzsugor*ban (három kivételtől eltekintve: Kantár Csaba, Pollágh Péter és Németh Zoltán) csak verset találunk. A névsor: Pénzes Tímea, Juhász Katalin, Mizser Attila, Haris Éva, Szeles Annamária, Ferenczi Norbert, Árendás Ildikó, Chinorai Edit, Lőrincz László, Öllős Edit, Méry Mária, Rohály János, Lelkes Judit, Száraz Dénes, Fehér Kriszta, Sélley Hudina Zsolt, Baranyai Szilvia, Kasagranda Hedvig, Bede Csilla, Csehy Zoltán, Polgár Anikó. – *Magyar szárnyvonalak* (Bp. 1999). „A »rövid« XX. század 1919– 1989 magyar prózairodalmának különleges szeletét" kínálja a kötet. Az antológiában a határon túli magyar prózaírók alkotásaival ismerkedhetünk meg. Szlovákia, Ukrajna, Románia, valamint Szerbia, Horvátország és Szlovénia magyar prózaírói mutatkoznak be. A szlovákiai „szárnyvonal" alkotói között találjuk Tamás Mihály, Márai Sándor, Pozsonyi Anna, Darkó István, Szalatnai Rezső, Jócsik Lajos, Peéry Rezső, illetve Monoszlóy Dezső, Ébert Tibor, Dobos László, Grendel Lajos, Vajkai Miklós, Hogya György és Fábián Nóra egy-egy novelláját, rövidprózáját. A felvidéki részt Filep Gusztáv Tamás szerkesztette és válogatta. A kötethez Pomogáts Béla írt bevezetőt Úton, vasúton címmel, felemlítve a „régi Magyarország" legendás vasútjait, melyeknek története az ország és a régiók története is. A novellák, elbeszélések, regényrészletek és vallomások – ötvennyolc író alkotásai – valójában „egy képzeletbeli, virtuális utazásra" hívják az olvasót. – *Noék az Ararát tetején.* A hetvenévesek antológiája (Po. 2000). Szerk.: Duba Gyula. Az antológia bevezetőjét (a kötet címét idézve) Tőzsér Árpád írta. A jegyzet szerint „az antológia kiadásával a pozsonyi Madách-Posonium Könykiadó tiszteleg a hetvenéves Dobos László, Fónod Zoltán, Szeberényi Zoltán és Török Elemér szlovákiai magyar írók előtt, akik ebben az évben töltik be életük hetvenedik esztendejét". Emlékezik a kötet a „harmincasok nemzedékéhez" tartozó Veres Jánosra is. Az ünnepeltek egy-egy tanulmánnyal, pályaképpel, verssel szerepelnek a kötetben, a barátok, írótársak (Gál Sándor, Grendel Lajos, Alabán Ferenc, Zalabai Zsigmond, Zs. Nagy Lajos és Tőzsér Árpád) értékelő, tisztelgő szavakkal/sorokkal köszöntik a sorstársakat. Utószót a kötethez Németh Zoltán írt. – *ArtFALatok* (Losonc, 2001). A kötet folytatni kívánta a néhány évvel korábban kiadott Kapufa a Parnasszuson hagyományait. Az új kö-

tet anyagát az Ifi folyóirat Art-fal rovatában megjelent versekből/prózákból válogatta az összeállító: Juhász Katalin. Szerzők: Adamcsek Csaba, Borbély Borisz, Csizmadia Gabriella, Dóczi Gábor (próza), Farkas Norbert, Jakubecz Soma László, László Krisztián, Lengyel T. Tamás, Nagy Ilona (próza), Szarka Szilvia. – *Kor/szak/határok.* Elméleti antológia (Po. 2002). Összeállította: Benyovszky Krisztián és Keserű József. A kilenc tanulmány szerzői: Bárczi Zsófia, Beke Zsolt, Benyovszky Krisztián, Csehy Zoltán, Keserű József, Kocur László, Németh Zoltán, Polgár Anikó, Vida Gergely. – *Pf. 2002.* Fiatal prózaírók antológiája (Po. 2002). Szerk.: Haraszti Mária. Szerzői: Emm Zirig Árpád, Lacza Gergely, Pénzes Tímea, Bárczi Zsófia, Csizmadia Gabriella, Kozsár Zsuzsanna, Fehér Kriszta, Szűcs Enikő, Buchlovics Péter, Kantár Csaba. – *A képzelet ráfogásai.* Szlovákiai magyar szépprózа 2004 (Dsz. 2004). Rövidprózát felvonultató válogatás, mely két év terméséből válogatott. A kötetet a Szlovákiai Magyar Írók Társasága jelentette meg. Összeállította: Keserű József. Szerzők: Aich Péter, Bárczi Zsófia, Kmeczkó Mihály, Kozsár Zsuzsanna, N. Tóth Anikó, Pénzes Tímea, Tallósi Béla, Vajkai Miklós, Varga Imre.– *Zsé arca.* Szlovákiai magyar szép versek 2004 (Dsz. 2004). A Szlovákiai Magyar Írók Társaságának kiadványa (a prózaválogatáshoz hasonlóan) a hagyományteremtés szándékával készült. Összeállította: Csanda Gábor. Szerzők: Ardamica Zorán, Balázs F. Attila, Barak László, Bettes István, Bolemant László, Csehy Zoltán, Dénes György, Gál Sándor, Gyüre Lajos, Hizsnyai Zoltán, Hodossy Gyula, Juhász Katalin, Kulcsár Ferenc, Leck Gábor, Mizser Attila, Monoszlóy Dezső, Z. Németh István, Németh István, Németh Zoltán, Polgár Anikó, Rácz Vince, Szászi Zoltán, Tóth László, Tőzsér Árpád, Varga Imre, Vida Gergely. Az előző két évben (a sajtóban, néhány esetben kötetben) megjelent versekből készült a válogatás. – *Ugrás a semmibe.* (Cseh)szlovákiai magyar elbeszélők 1918–2003 (Po. 2004). A szlovákiai magyar novellairodalom nyolcvanöt évének terméséből válogat a kötet, s próbálja felmérni a műfaj hazai alakulását. Az irodalom korszakaihoz igazodó válogatás az első Csehszlovák Köztársaság időszakával kezdi, az ún. szlovák állam éveivel folytatja, s a szocialista Csehszlovákia negyven-egynéhány évét követően a rendszerváltástól napjainkig követi a kispróza fejlődését. Ötvenkét alkotót sorakoztat fel az antológia, s ez már magában is figyelmet érdemlő névsor. A kötetben szereplő írók: Aich Péter, Ardamica Ferenc, Ásgúthy Erzsébet, Bárczi Zsófia, Bereck József, Cúth János, Czakó József, Dávid Teréz, Darkó István, Dobos László, Duba Gyula, Egri Viktor, Fábián Nóra, Fülöp Antal, Gál Sándor, Gazdag József, Grendel Lajos, Győry Attila, Hajdú István, Hogya György, N. Jaczkó Olga, Jarnó József, L. Kiss Ibolya, Kovács Magda, Kövesdi János, Lehocky Teréz, Lovicsek Béla, Mács József, Márai Sándor, Monoszlóy Dezső, Mórocz Mária, Morvay Gyula, Z. Németh István, Neubauer Pál, Ordódy Katalin, Öllős Edit, Palotai Boris, Rácz Olivér, Sebesi Ernő, Sellyei József, Simkó Tibor, Szabó Béla, Szenes Piroska, Szombathy Viktor, Szőke József, Tamás Mihály, Talamon Alfonz, Tallósi Béla, N. Tóth Anikó, Vajkai Miklós, Wimberger Anna, Wurczel Gábor. Összeállította, az utószót és a jegyzeteket írta: Fónod Zoltán.

F. Z.

ANZELM → Arany A. László

ARANY A. László; *Anzelm* (Betlér, 1909. szept. 19. – Rozsnyó, 1967. okt. 13.): nyelvész, tanár, néprajzi kutató. A rozsnyói reálgimnáziumban érettségizett, a Komenský Egyetem BTK-n tanult tovább. A po.-i Nyelvész Kör tudósai: L. Novák, J. M. Kořínek és V. Vážny hatottak rá a legerősebben. 1935-től vezetője volt a po.-i egyetem Dialektológiai Intézetének, ill. tanára a po.-i szlovák reáliskolának, majd a magyar reálgimnáziumnak. 1943-tól 1945-ig az SZTA kutatójaként működött. A magyarok jogfosztottsága idején (1945–1949) illegális jogvédő szervezet alapításában és működésében való részvételéért hosszú börtönbüntetésre ítélték, s utána csak fizikai munkát végezhetett. Élete utolsó éveiben – gyógyíthatatlan betegsége ellenére – folytatta a kutatómunkát, nemzetközi konferenciákon vett részt, s több tanulmányt publikált. 1992. júl. 27-én Kolon községben emléktáblát avattak, a nyitrai Pedagógiai Fakultás

magyar tanszékének rendezésében pedig emlékülést tartottak tiszteletére. – Működése a nyelvtudomány több ágára terjedt ki: a magyar és szlovák nyelvjáráskutatásra, a leíró nyelvtanra, a történeti fonológiára. Néhány tanulmánya a magyar néprajz és művelődéstörténet körébe tartozik. Fő műve a *Kolon nyelvjárásának fonológiai rendszere.* A monográfia első része elméleti jellegű, egy általános nyelvészeti és dialektológiai bevezetőt, továbbá egy tömör általános és magyar fonológiát tartalmaz. Ebben a saussure-i alapelveket, valamint a prágai iskola, főleg Trubeckoj fonológiai tételeit foglalja össze, kritikai észrevételeivel nem egy ponton továbbfejlesztve azokat, s figyelembe véve a prágai iskolán kívüli strukturalizmus számos képviselőjének eredményeit is. A második rész a Nyitra vidéki Kolon nyelvjárásának fonológiai leírása. A könyv nemcsak a magyar, hanem az általános fonológia történetében is jelentős mű. A nemzetközi dialektológiában az első olyan nyelvjárási monográfia, amelyben a fonológia alapelvei maradéktalanul érvényesülnek. A J. Orlovskýval közösen írt *Gramatika jazyka slovenského* c. műve a szlovák nyelvtanirodalom fontos állomása: az első strukturális grammatika. A. még egy fonológiatörténeti tanulmányát értékeli nagyra a szakkritika: *Trubetzkoy nyelv-elméletének és fonológiájának lélektani és logikai alapja* (Nyelvtudományi Közlemények 1967). A. tudományos munkásságát az elméleti kérdések iránti érzékenység, a kimagasló szakmai műveltség, a konkrét témák kidolgozásában az egzaktságra való törekvés jellemzi. Nem mennyiségben, hanem minőségben kiemelkedő életműve nemcsak a szlovákiai magyar tudományosságot és a magyar nyelvtudományt, hanem az egyetemes nyelvtudományt is gyarapította.

M.: Kolon nyelvjárásának fonológiai rendszere. Bevezetés a szerkezeti nyelvjárástanba, monogr. 1944, 2. kiad. Bloomington–Hága 1967; Gramatika jazyka slovenského (Orlovskýval), Po. 1946; A szlovákiai magyarság néprajza, uo. 1942.

Ir.: Deme László: A magyar nyelvjárások néhány kérdése, Bp. 1953; Sima Ferenc: Megemlékezés A. A. L.-ról, ISZ 1968/1; Teiszler Pál: Egy nyelvjárási fonológiai leírás néhány szempontjáról, Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1969/2; Robert Hetzron: A. A. L.: The phonological system of a Hungarian dialect, Linguistics 1970; Kázmér Miklós: A csehszlovákiai magyar nyelvjáráskutatás, Zborník FFUK 1973; Turczel Lajos: Kapcsolataim A. A. L.-val, Regio 1990/1; A. A. L. Emlékkönyv (szerk. Sándor Anna), Nyitra 1993. „Hívebb emlékezésül". Csehszlovákiai magyar emlékiratok és egyéb dokumentumok a jogfosztottság éveiből 1945–1948 (összeáll. Tóth László), 1995.

K. M.

ARATÓ Endre (Komárom, 1921. nov. 8. – Budapest, 1977. aug. 30.): történész. A gimnáziumot Komáromban, a bölcsészeti tanulmányokat Bp.-en végezte. Utána Mo.-on élt, 1948-tól magas beosztásokban működött, egyetemi tanár, majd akadémiai lev. tag lett, s 1960-tól haláláig elnöke volt a Magyar–Csehszlovák Történész Vegyes Bizottságnak. Kutatásait a cseh–szlovák–magyar kapcsolatokkal kezdte, s a kelet-közép-európai népek újkori történetével folytatta. Könyvei többsége ma már csak erős kritikával olvasható, de a szlovákiai magyarság történetéből jelentős mozzanatokat elevenített fel, s az 1968 utáni csehszlovákiai normalizáció kezdetén pozitív értékelést írt kisebbségi értelmiségünkről.

M. (csak a csehszl. magy. vonatkozásúak): A magyar–csehszlovák viszony ötven éve 1918–1968, Bp. 1969; Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből, uo. 1977.

Ir.: Sági Tóth Tibor: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből, Hét 1978/20; Grendel Lajos: A. E.: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből, Nő 1978/21.

T. L.

ARCHLEB GÁLY Tamara; *Levická,* (Pozsony, 1951. ápr. 28.): költő, művészeti szakíró, műfordító. A pozsonyi Comenius Egyetem művészettörténet szakán végzett 1976-ban, 1977 és 1980 között az SZTA Művészettörténeti Osztályán tevékenykedett. Számos szlovák nyelvű folyóirat szerkesztőségében dolgozott (pl. Výtvarný život, Profil, Verej-nos□, Kultúrny život, Harmónia, Senior). Jelenleg az SZTA munkatársa. – 1976-tól rendszeresen jelennek meg zömmel szlovák, kisebbrészt magyar nyelvű képzőművészeti kritikái, illetőleg kiállítás- és fesztiválismertetői. Fordításai a KT-Kiadónál, versei az AB-Artnál jelentek

meg. – Magyarul egy verskötete látott napvilágot, melyben az avantgárd és modernista beszédmód érzelmesebb áthangolására tett kísérletet.

M.: Ugye, ez nem igaz?, v., 2000.

Ford.: Vincent Šikula: A szélrózsa, Komárom 1999; Peter Karvaš: Az M dosszié, Komárom 2000.

Ir.: Vojtek Katalin: Derűsen pesszimista antiversek, ÚSZ 1999. dec. 20.

P. A.

ARCHLEB LEVICKY Dániel; *Upor Tonuzaba* (Pozsony, 1975. júl. 3.): író. 1998-ban szerzett oklevelet az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán, biológia szakon. Jelenleg a JOJ TV szerkesztője. – Fordításai, film-, irodalom- és zenekritikái különböző napilapokban és magazinokban jelentek meg magyarul és szlovákul egyaránt. 1997-től publikál rendszeresen. – Magyarul ez idáig egy regénye jelent meg a Kalligram Kiadónál. A regény negatív utópia egy katasztrófakorszak előtti/utáni apokaliptikus világról. Akciófilmek brutális jeleneteit idéző szakaszok váltakoznak civilizációellenes, gyakran szándékoltan, ironikusan naiv ökoanarchista eszmefuttatásokkal, kiáltványrészletekkel, „ideológiai" példázatokkal.

M.: Aua és Atua, r., 2002.

Ir.: Keserű József: Természet, Élet, AUA, ÚSZ Könyvjelző 2002/8; Dusík Anikó: „Ne ölj feleslegesen!", ÚSZ Könyvjelző 2003/4; Keserű József: Nietzsche, Rousseau, Schwarzenegger = Disputák között (szerk. H. Nagy Péter), Fórum, Somorja –Dsz. 2004.

Cs. Z.

ARDAMICA Ferenc (Losonc, 1941. nov. 30.): író, újságíró, műfordító. Alapiskoláit szülővárosában végezte, majd évekig segédmunkás volt, 1967-ben a füleki gimnáziumban érettségizett. 1967–1972-ben pénzügyi előadó volt a losonci városházán. Az 1968-at követő tisztogatások folyamán elbocsátották állásából, egy ideig a füleki zománcgyárban, majd a losonci közegészségügyi állomáson dolgozott. 1989 után a losonci járási hetilapot, az Ipolyt szerkesztette, 1990-ben megalapítója és főszerkesztője lett a Nógrádi Szó c. tájlapnak, 1992-től szabadfoglalkozású újságíró, író. – Első novellája a Hétben jelent meg 1962-ben, azóta folyamatosan publikál. Több irodalmi pályázat díjazottja. Társadalmi-művészeti elismerései: a SZMÍT nívódíja a *Kalandor születik* c. regényéért (1998), Losonc Város Díja (1998), Losonc Város Polgármesterének Díja (2001). Leginkább a novella és a terjedelmesebb elbeszélés műfajában van otthon, de írt rádiójátékot, filmforgatókönyvet, irodalmi riportokat, etnikai tanulmányt, irodalmi paródiákat stb. A valósághű, anekdotikus szerkesztésű magyar novella hagyományait követi, némileg Móricz és Kosztolányi hatásával színezve. Történetei többségében kisvárosi alakok, rendhagyó sorsú, lelkileg sérült, önérzetükben sértett, megrendült öntudatú emberek elevenednek meg. Napjaink és a közelmúlt kisemberének élethelyzeteit, törekvéseit, buktatóit ábrázolja kissé fakó stílusban, gyakran a naturalizmusba hajló eszközökkel, számottevő helyzet- és hangulatteremtő erővel, de mérsékelt lélektani hitellel. Novellái nyomott, tragikus hangulatait helyenként a humor színeivel élénkíti. A humor jegyében születtek irodalmi paródiái is, melyekben kortársai modorosságait gúnyolja ki fiktív interjúk formájában. A kortárs szlovák próza fordítója.

M.: A rokon cseléd, elb., Po. 1970; Anyám udvarlói, elb., Po. 1989; Tejszínhabos halál, erotikus elb., Po. 1991; Piszokul felhergelve, elb., Po. 1992; Görbe tükör előtt, irod. paródiák, Po. 1995; Kalandor születik, r., Losonc 1997; Szerelem nélkül, elb., 1999; A hetedik, elb., Dsz. 2000; Az akasztott ember kötele, elb., Losonc 2001; Hedvig sír, hangj., Losonc 2002; Dögkeselyű, elb., 2002; Matkini nápadníci, elb., Losonc 2001.

Ford.: Dušan Mitana: A játék vége, r. 1986; Oľga Feldeková: Mókus, r., 1987; Peter Andruška: Finom emberek, r., Po. 1988.

Ir.: Egri Viktor: A rokon cseléd, Hét 1971/51; Olasz Sándor: És mégis történik valami..., Tiszatáj 1971/10; Mezei László Miklós: A. F., interjú, Napjaink 1990; Püspöky Klára: Hű maradt szülővárosához, Hét 1991/48; Tarján Tamás: A. F.: Tejszínhabos halál, Népszab. 1992/7; Horpácsi Sándor: A. F.: Piszokul felhergelve, Palócföld 1993/6; Mezey László Miklós: Görbe tükör előtt, Új Könyvek 1995/24; Németh Zoltán: Egy jellem fejlődéstörténete, ÚSZ 1998. 9. 30.; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

Sz. Z.

ARDAMICA Zorán (Losonc, 1970. nov. 4.): költő, műfordító, kritikus, szerkesztő. Tanári oklevelet a Nyitrai Pedagógiai Főiskola magyar—zene szakán szerzett 1993-ban. 1994–2002 között a losonci magyar alapiskola tanára, majd igazgatóhelyettese, 1998–2000-ben a Szabad Újság munkatársa, 2002-től a besztercebányai Bél Mátyás Tudományegyetem Hungarisztika Tanszékének adjunktusa. 1996-ban megalapítja a Plectrum Kiadót, melyet jelenleg is vezet. 2001-ben a Kármán József Egylet alapítója. 1996–2001-ben A Romlás Virágai zenekar vezetője. 2002-ben az Szlovák Televízió magyar adásának munkatársa. – 1986-tól publikál, verseivel szerepelt a Kapufa a Parnasszuson (Po. 1993) c. antológiában. Első kötetében – néhány rövid prózai szöveg beiktatásával – avantgárd kísérletek váltakoznak a dal és a mondókák formavilágát felidéző versekkel. Színpadi zenét és dalszövegeket is ír. Kritikáiban és publicisztikájában a kortárs és a szlovákiai magyar irodalommal foglalkozik.

M.: Moslékrondó, v., Losonc 1998; egyétek, tan., Po. 2004.

Ir.: Németh Zoltán: Az őszinteség intonációi, ÚSZ 2000. ápr. 3.; Dusza István: A papír partján, Dsz. 2003; Kocur László: „Az olvasónak pedig joga van játszani a művel", Po. 2001.

B. Zs.

Ár Ellen, Az: trockista szellemiségű antisztálinista lap. Terebessy Károly szerkesztésében 2 száma jelent meg 1935-ben Po.-ban. Mo.-on is felfigyeltek rá, Veres Péter és Vámbéry Rusztem között vita támadt vele kapcsolatban.

Ir.: Balogh Edgár: Hét próba, Bp. 1965; Turczel Lajos: A pozsonyi Terebessy testvérek. = Visszatekintések..., Dsz. 1995.

T. L.

Arkádia: po.-i irodalmi asztaltársaság. 1918 és 1922 között német és zsidó származású tizen- és huszonéves értelmiségiek szervezték a po.-i magyar irodalmi élet fellendítésére. Új Világ címen tervezett lapjuk nem jött létre, de bekapcsolódtak a Tavasz, a Korzó, a Pletyka, a Színházi Hét és a Képes Világ c. lapok alapításába és szerkesztésébe. Az aktívabb tagok közül néhányan álnéven írtak (Landstein Erik = Lándor Erik, Ehrenwald János = Erdély János, Langfeller Géza = Lányi Géza, Kautz Lóránd = Lórándy K. Lóránd, Fuchs Jenő = Ferencz Jenő, Hirschmann Ottó = Honty Ottó). Hozzájuk tartozott az irodalmi életben és sajtóban később ismertté vált Herceg Gábor és Holly Jenő is. Legaktívabb tagjuk, Landstein (Lándor) Erik 1945 után Izraelben élve az Eran Laor nevet vette fel, s egyik könyvében az egykori po.-i szervezkedésre is részletesen kitért.

Ir.: Eran Laor: Vergangen und ausgelöscht. Erinnerungen an das slowakisch-ungarische Judentum, Stuttgart 1972.

T. L.

ARKAUER István (Pozsony, 1886. márc. 8. – uo., 1940. márc. 12.): laptulajdonos, szerkesztő. Középiskolai és jogakadémiai tanulmányait Po.-ban végezte. 1910-től a Nyugatmagyarországi Híradó felelős szerk.-je, 1914-től tulajdonosa volt. Lapja 1919-től Híradó címmel jelent meg.

T. L.

ÁRVA Pál → Donner Pál

ÁSGÚTHY Erzsébet; *Körtvélyessy* (Eperjes, 1895. szept. 9. – uo., 1984. jan. 25.): költő, próza- és drámaíró. Sárosi dzsentricsaládból származott, írói nevét az előnevükben szereplő Ásgúth községtől vette. Tanítóképzőt végzett. Az 1918-as államfordulatot követő években aktívan részt vett a Fábry Viktor ev. lelkész által újjászervezett eperjesi magyar kulturális életben: műkedvelő színielőadások primadonnájaként és szavalóként a PMH-ban is sokszor méltatták, s mikor publikálni kezdett, már Szlovákia-szerte ismert volt a neve. Írásait a mo.-i és erdélyi sajtóban is szívesen fogadták. A szlovák állam idején a po.-i Magyar Néplap kelet-szlovákiai szerk.-je volt, s Dallos Istvánnal összefogva kísérletet tett az írókat összefogó szervezet, a Szlovákiai Magyar Irodalmi Céh létrehozására. 1945 után politikai üldözöttként sokáig nem publikálhatott, s később is csak nagyon szórványosan. A Szlovákiai magyar elbeszélők és az Örökség c. antológiákban egy-egy novellája, a halála után megjelent Ének az éjben c. antológiában 10 verse és 6 novellája szerepelt. – Költészetében

a családi és nemzetiségi-közösségi versek *(Add tovább a lángot, Tarcapart)* a hagyományos eszményítő realizmus hatását mutatják, a szerelmi és vallásos verseket az impresszionizmus és szimbolizmus is befolyásolta. Novelláinak négy kiemelt témaköre: a dzsentri halódása, a kispolgárok világa, a nincstelenek élete, a történelmi és irodalmi múlt jeles alakjainak sorsa. Drámái a gyenge átlagos színvonalú csehszlovákiai magyar drámaírás jobb alkotásaihoz tartoznak. A mo.-i Simor Miklóssal együtt írt két drámáját *(Talán, Gázmérgezés a Domb utcában)* a szegedi, győri és debreceni színtársulatok mutatták be 1936–1938-ban. Önállóan írt drámái közül az *Epizód* érdemel figyelmet. A gyermekirodalomban is tevékeny volt, riporterként pedig forrásértékű írásokat közölt a Felső-Tarca-vidék összeszűkült magyar életéről a szlovák állam idején.

M.: Most én táncolok a kötelen..., v., Bp. 1935; Ne kérdezd..., v., Eperjes 1941; Sohasem volt anyám, elb., Po. 1942; Az üres bölcső, mesék, Bp. 1943.

Ir.: Egyed Zoltán: Premier Győrben, Magyarország 1936. jún. 9.; Schöpflin Aladár: Színházi bemutatók, Ny 1936, 368.; Turczel Lajos: Egy alig ismert írónőnk – Á. E. írói pályája. = Visszatekintések..., Dsz. 1995.

T. L.

ASZTÉLY Sándor (Miskolc, 1909. okt. 27. – ?): közgazd. író. A po.-i ev. líceum elvégzése után a bécsi Közgazdasági Egyetemen szerzett diplomát (1936). Részt vett a sarlós mozgalomban, ennek közgazd. szemináriumát vezette. A harmincas években cellulóz- és papíripari vállalatoknál, ill. egy osztrák zeneműkiadónál dolgozott magántisztviselőként. A bécsi döntés után a fasiszta veszély elől Svédországba emigrált, ahol néhány évig a textiliparban dolgozott, majd 1951–1969-ben a göteborgi Közgazdasági Egyetem oktatója volt. Számos szakcikket, tanulmányt közölt német és svéd nyelven.

M.: Die optimale Betriebsgrösse und die sie bedingenden Kosten, 1936; Finansiell planering, 1936; Det riskvilliga kapitalets förvaltning, 1955; Investerinsplanering, 1965.

S. L.

Atelier Művészeti Folyóirat (1998). A lapot Kopócs Tibor és Kovács Kálmán alapították Komáromban. 1998-ban 2 száma jelent meg Komáromi Atelier – művészet és irodalom címmel. Azóta negyedévenként jelenik meg 48 oldalon, 8 oldal színes melléklettel, főszerkesztője és grafikai szerkesztője Kopócs Tibor. Mai címét 2000 óta viseli. Elsősorban a szlovákiai magyar kortárs képzőművészetet prezentálja, de bemutatja a szélesebb régió és más műfajok jelentős alkotóit is (építészet, színház, zene, irodalom). 2001 óta az egyes számok első fele tematikus (pl. 2004-ben Álom és extázis, Köztéri szobrok, Tabu, Üvegművészet), második része aktuális eseményekről számol be. Sok külső munkatárssal, szakírókkal és tudósítókkal működik együtt. – A lap kiadója az Atelier Társaság, a Kernstok Károly Művészeti Alapítvány, Tatabánya közreműködésével.

K. K. K.

B

B. KOVÁCS István → Kovács István, B

BÁBI Tibor; *Poczkody* (Báb, 1925. okt. 30. – Pozsony, 1978. jún. 23.): költő, műfordító, szerkesztő. Szülőfalujában és Vágtornócon járt iskolába, a gimnáziumot Érsekújvárott és Bp.-en végezte, 1949-től a prágai Közgazdasági Főiskola hallgatója volt. 1951-ben beiratkozott a po.-i Pedagógiai Főiskolára, de tanulmányait megszakította. 1951-ben a Szabad Földműves, 1952–53-ban a Fáklya szerkesztője volt, majd színházi dramaturg és könyvesbolti alkalmazott Szepsiben. 1957-től a Hét, 1960-tól az ISZ szerkesztője, 1969-től 1973-ig az ÚSZ kulturális rovatának vezetője, majd szerkesztője volt haláláig. 1966-ban Madách-díjjal tüntették ki. – Első versei az 50-es évek elején az Új Szóban jelentek meg. Figyelmet keltettek a Fáklyában közölt egyéni hangú riportjai is. Számos cseh és szlovák író, költő művét fordította magyarra. Az emberségesebb világba vetett hit és az erőteljes nemzeti öntudat költőjeként lépett a csehszlovákiai magyar irodalomba. Sokat foglalkoztatták a szlovák–magyar együttélés, a közös társadalmi múlt, az egyszerű falusi emberek problémái. Versei, riportjai tele vannak drámai indulatokkal, szenvedélyes igazságérzetétől, vitázó-vitatkozó kedvétől vibrál minden sora. „Még napjainkban is értékelhető az a bátorság és erkölcsi erő, amellyel nemzeti kisebbségének a korábbi években elszenvedett hányattatásait elsőként tette szóvá 1948 után." (Bodnár–Tóth: Nyomkereső). Tehetsége kiemelte az 50-es évek sematikus irodalmi válságából; korszerűbb művészetet teremtett. Verseinek szemlélete gondolatilag összetettebb, nyelve hajlékonyabb, költészetében a filozofikus jelleg vált meghatározóvá. Lírai törekvéseinek középpontjában szinte kizárólag a történelem és az egyén, az egyén és a társadalom viszonya áll. Szakít a korai verseire jellemző egyszerű, magyaros versformákkal, szabadabb utakat keres. Költészetének megújulását ez az összetettebb látásmód, a mélyebb rétegek felfedezése hozta meg. Ennek eredményeit az utolsó két kötetében (*A forrás éneke,* 1965; *Könny a mikroszkóp alatt,* 1966) közölt versei, verskompozíciói tükrözik. Mindkét kötetet líránk maradandó értékei között tartjuk számon. Később nem írt verseket, de lelkesen karolta fel az Egyszemű éjszaka c. antológiában jelentkező fiatalokat, majd szociográfiai jellegű riportkönyveket, útirajzokat, elbeszéléseket, tanulmányokat adott ki. Több antológiában szerepelt. Egyes versei szlovák, cseh, orosz fordításban is megjelentek.

M.: Ez a te néped, v., 1954; Hazám, hazám, v., 1955; Vándormadár, v., 1960; Tízezer év árnyékában, v., 1964; A forrás éneke, v., 1965; Könny a mikroszkóp alatt, v., 1966; Se elevenen, se holtan, vál. v., 1968; Európából Európába, útir., 1973; A hűség arca, elb., rip., 1974; Patak és forrás, elb., 1976; Író, költő, művész dolga, tan., 1979; Keresek valakit, vál. v., 1982; Antaeus panasza, vál. v., 2003.

Ford.: S. K. Neumann: A föld dicsérete, vál. v., 1962; J. Hora: Viharos tavasz, vál. v., 1964; Fr. Švantner: A havasok menyasszonya, elb., 1965; J. Nesvadba: Hogyan halt meg Nemo kapitány?, n., 1966; L. Lahola: Véletlen ismeretség, elb., 1970.

Ir.: Turczel Lajos: Egy költő útja, Fáklya 1956/6; Duba Gyula: Közlegény az idő frontján, Hét 1964/24; Varga Imre: Erős, idegen isten, Hét 1969/12; Bodnár Gyula: Sokszemközt Bábi Tiborral, VÚSZ 1975/8; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Szeberényi Zoltán: Egy életmű körvonalai, VÚSZ 1985/43; Bodnár Gyula–Tóth László: Nyomkereső, Dsz. 1994; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

O. Á.

BABOS László (Vágkirályfa, 1924. febr. 16. – ?): újságíró, költő, műfordító. Mátyusföldi kisparaszti családból származott. A po.-i magyar gimnáziumban folytatott tanulmányait az 1942–43-as iskolai évben VII. osztályosként megszakította. Utána hosszú időn át alkalmi munkákat végzett, közben először a szlovák,

majd a magyar hadseregben katona is volt. Az 50-es években a Fáklyában, majd a Hétben szerkesztősködött; az 56-os mo.-i népfelkelés illegális népszerűsítéséért bebörtönözték, és eltiltották a publikálástól. Az 1968-as reformmozgalom bukása után Izraelbe emigrált, s ott valószínűleg zsidó hitre tért, mert Endre öcscséhez Názáretből, majd Tel Avivból írt leveleiben az Áron nevet használta. 1971-től már nem adott hírt magáról. – Versei az Új Szóban, a Fáklyában, a Hétben és az Új Ifjúságban jelentek meg. 1956-ban *Két asszonyt szeretek* címmel verses kéziratot adott át a Szlovák Szépirodalmi Könyvkiadó magyar szerkesztőségének; a kötet kiadását jóváhagyták, de bebörtönzése után nem jelenhetett meg. Illegálisan terjesztett versei közül a *Magyar zsoltár* c. tűnt ki.

T. L.

BAKAI GÁBOR → Wurczel Gábor

BALÁZS ALFONZ → Balázs Béla

BALÁZS András (Érsekújvár, 1911. ápr. 1.): publicista, szavaló, szavalókórusok szervezője és vezetője. A gimnáziumot szülővárosában, jogi tanulmányait Po.-ban végezte. A Sarló alapító és vezetőségi tagja volt. 1931-ben Balázs Béla közvetítésével a berlini kommunista ifjúmunkások kulturális és sportéletét tanulmányozta, s tapasztalatait a sarlósok és ifjúmunkások Vörös Barátságában hasznosította. Barta Lajossal együtt szerkesztette a Világ c. marxista szemlét. 1939 és 1944 között Érsekújvárban rendőri felügyelet alatt állt. 1945 után Bp.-re költözött, s nyugdíjazásáig jogászként dolgozott.

M.: A sport és kultúra az ifjúmunkások életében. = A Sarló jegyében, 1932; A Sarló és a Vörös Barátság. = Ez volt a Sarló, Bp. 1975.

Ir.: Jócsik Lajos: Drisa naplója, MiL 1930. dec.; Turczel Lajos: Érsekújvár és a Sarló, ISZ 1988/6.

T. L.

BALÁZS Béla; *Balázs Alfonz* (Hárskút, 1931. jún. 5.): újságíró, publicista. A gimnáziumot Po.-ban (1953), a szociológiát (levelező tagozaton) Bp.-en (1971) végezte. 1953-tól az Új Szóban, 1981-től a Hétben dolgozott (az utóbbi helyen főszerk.-helyettes is volt). Publicistaként főleg a Csemadokhoz kötődő népművelési kérdésekkel foglalkozott. Több ismeretterjesztő gyűjtemény társszerzője vagy összeállítója (*Mielőtt elfelejtenénk,* 1973; *Együtt, egymásért,* 1974).

M.: Az Új Szó szerepe a csehszlovákiai magyar újságírásban, tan. = Közös hazában, Po. 1972; Életünk, tan., 1973.

Ir.: Csanda Sándor: Életünk, ISZ 1974/1.

Cs. S.

BALÁZS F. Attila (Marosvásárhely, 1954. jan. 15.): költő, szerkesztő. A ditrói gimnáziumban érettségizett (1973), majd 1976-ig a gyulafehérvári Hittudományi Főiskola hallgatója volt. Marosvásárhelyen bábszínészképző (1976), Bukarestben könyvtárostanfolyamot (1982) végzett. Egy ideig a marosvásárhelyi Bábszínház munkatársa, 1978-tól 1989-ig a csíkszeredai Megyei Könyvtár könyvtárosa, majd főkönyvtárosa volt. 1989-től Po.-ban él. A Nap (1990), majd a Szabad Újság (1991–1992) munkatársa, ill. a Madách Kiadó menedzsere (1993). 1994-ben létrehozta az AB-ART Kiadó Kft.-t, melynek igazgatója. 1999 és 2001 között a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának elnöke volt. – Verseit Romániában a Hét, az Igaz Szó, az Utunk stb. közölte. Szerepelt a *Kimaradt szó* (1979) és az *Ötödik évszak* (1980) és a *Zsé arca* (2004) c. antológiában, társszerzője a *Tűzpiros szavak* (1983) c. gyermekvers-antológiának. Főszerkesztője a Szlovákiai magyar ki kicsoda (2001) című életrajzgyűjteménynek. Társszerzős kötete (Görföl Jenővel): *Arcképcsarnok* – Szlovákiai magyar írók portréi (2004) címmel jelent meg.

M.: Maszkok, v., 1992; A macska leve, n., 1992; Meztelen lovagok, vál. és új versek, 2002; Szókeresztem. 50 év – 50 vers, Dsz. 2004.

Ir.: Marosi Péter: Groteszkek és látomások, Utunk 1981. okt. 2.; Fónod Zoltán: Maszkok, ISZ 1993/5; Bodnár Gyula–Tóth László: Nyomkereső, Dsz. 1994; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001; Ardamica Zorán: A macska leve, ISZ 1993/9; uő.: Meztelen lovagok, szerep, díszletek, ÚSZ 2002. szept. 12; uő.: egyétek (reflexiók, reakciók, különvélemények), 2004.

F. Z.

BALÁZS János, P. (Pozsony, 1910. nov. 14. – Budapest, 1990. jan. 1.): nyelvész. Gimnáziumi és magyar–latin szakos egyetemi tanulmányait szülővárosában végezte, majd 1944 végéig Érsekújvárott tanított. 1947-ben Mo.-ra telepítették, ahol 1953-tól az MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa volt. Az intézetben a nagyszótár osztályon dolgozott, a Magyar értelmező kéziszótár munkálataiban is részt vett. A Magyar Nyelvben és a Magyar Nyelvőrben publikált számos tanulmányában főleg szótörténeti kérdésekkel és magyar kódexszövegek latin forrásaival foglalkozott. A Codices Hungarici sorozat VIII. számában megjelent Jókai-kódex latin szövegeit ő fedezte fel.

Ir.: Büky Béla: P. B. J., Magyar Nyelvőr 1990/1–2.

T. L.

BÁLINT Aladár; *Vándor Pál* (Budapest, 1897. jan. 13. – koncentrációs tábor, 1945. ?): író, orvos. Egyetemi tanulmányait Prágában, Bécsben és Berlinben végezte. Orvosi praxist Kassán folytatott, s ideggyógyászati szakcikkeket is publikált. Szépirodalommal szórványosan foglalkozott, noha Vándor Pál álnéven is írt. Nevét egyetlen regénye tette ismertté; elnyerte vele a Kazinczy Társaság és a PMH által kezdeményezett 1931. évi 75 000 koronás nagy irodalmi pályázat egyik regénydíját. A műben sok önéletrajzi elem van. A főhős, dr. Deutsch-Darvas a mo.-i numerus clausus idején a szerzőhöz hasonlóan külföldön tanul, s a szlovákiai város (Várad), ahol kórházi orvos lett, erősen emlékeztet Kassára. A regény egyik tematikai érdekessége, hogy cselekményének nagy része – Egri Viktor Felkél a napjához, Szenes Piroska Egyszer élünkjéhez és Sáfár Katalin Nem történt semmijéhez hasonlóan – zsidó értelmiségi környezetben játszódik, s a hagyományos zsidó társadalmi konvenciókról is képet nyújt. Szerkezete, stílusa jó, de a végkifejlet kidolgozása elsietett, vázlatos.

M.: M.U.Dr Darvas, Kassa 1931.

Ir.: b. p.: Beszélgetés az ismeretlen szerzővel – Kassai ideggyógyász díjnyertes regénye, A Nap 1932. ápr. 24.; Polónyi György: MUDr. Darvas, Magyar Híradó 1932. febr. 14.; Vozári Dezső: MUDr. Bálint: MUDr. Darvas – Széljegyzetek egy regényről, PMH 1931. júl. 19.; Barta Lajos: Magyar írók Szlovenszkón, TR., 1932. jan. 10.

T. L.

BÁLINT bátyó → Kónya József

BALLA Kálmán (Pozsony, 1954. febr. 16.): költő, szerkesztő, műfordító. Po.-ban érettségizett (1973), a bp.-i ELTE BTK-n magyar–angol szakos tanári oklevelet szerzett (1978). 1978–1987-ben a Madách Könyv- és Lapkiadó, 1987–1989-ben az ISZ szerkesztője, 1989 dec.-től a Nap munkatársa, majd főszerkesztője (1990–1992) és a Nap Kiadó igazgatója volt. – A hetvenes évek elejétől publikál verset, irodalomkritikát, recenziót (ISZ, ÚSZ, Hét). Verseskötetei *Betűvetés* (1978) és *Életírásjelek* (1988) címmel adta ki. Ez utóbbiért Madách-díjat kapott. Verseit az érzékletesség és az absztrakció szándéka jellemzi. Első kötetében a versért vívott küzdelmének bizonytalan jegyeit látjuk, líraeszményére főleg Tandori Dezső, Pilinszky János és Vladimír Holan hatott. Második kötetében költészetének nyelvi, poétikai bázisa erősödött, versei gondolatilag árnyaltabbakká, tartalmasabbakká váltak. Zalabai Zsigmond írja a kötetről: „Már nem éri be azzal, hogy az esztétikai és az irodalmi kommunikáció egyes fogalmait verselje meg, hanem szenvedélyesen keresi a választ arra a kérdésre, miképpen változtatható át a költői üzenet az olvasóban hasznos gondolattá, eszmévé, erkölccsé: »etikai energiá«vá.” Ebben az időszakában a történelem adja neki a megválaszolandó kérdéseket, a válaszok azonban szerényen közelítik meg az igényes költői, filozófiai üzenetek szintjét. – Néhány vitacikkével hasznos „mélyvízi“ áramlást idézett elő a korabeli irodalmi élet állóvizében. Műfordítóként V. Holan, R. Fabry, V. Kondrót verseit, valamint S. Šmatlák, J. Fučík, J. Števček és V. Havel írásait tolmácsolta. Összeállítója volt az Új Mindenes Gyűjtemény 3–4. kötetének, a Próbaút (1986) és a Tűzpalota (1990, Karsay Katalinnal) c. antológiáknak. – 1993-ban Mo.-ra távozott, Budapesten él, megszakította kapcsolatát irodalmi életünkkel, irodalmi tevékenységéről nincs tudomásunk.

M.: Mi újság az irodalomkutatásban. „Transzgresszív elemzések”, tan., ISZ 1979/5; Van-e költé-

szetünk? Vitaindító a Jelenlét antológia kapcsán, tan., Hét 1979/37; A remények könyve. Grendel Lajos: Galeri, tan., ISZ 1983/8.

Ir.: Varga Imre: B. K. verseihez, rec., ISZ 1974/4; Zalabai Zsigmond: B. K. = Z. Zs.: Verstörténés, 1995; Tóth László: A „gondos mély" költője, rec., Könyvvilág 1989.

F. Z.

BALLA Zoltán (Ipolyság, 1909. márc. 27. – uo. 1988. máj. 19.): orvos, fonetikai kutató. A gimnáziumot szülővárosában, orvosi tanulmányait (1928–1933) Prágában végezte. Érdeklődése medikusként a hangképzés mechanizmusára is kiterjedt. 1934-től Ipolyságon és környékén volt orvos, s belgyógyászati és általános praxisa mellett az alkati degeneratív betegségek és a rák keletkezési körülményeit vizsgálta. A fonetikával folyamatosan foglalkozott, s kísérletei során számos oszcillogramot készített. – 1944-ben kezdett publikálni, s 1946-ig két könyve jelent meg. Az elsőben *(Lesz-e kiút...)* nemzetközi írásreformot javasolt a kölcsönös emberi megértés előmozdítására. A másodikban *(A szemléletes gondolkodás logikája)* bírálta a hagyományos fonetikákat, s ismeretelméleti megalapozással fejtette ki a beszédhangok akusztikai szerkezetéről kialakított feltevéseit. A beszédhangokat és a fizikai testek által kiváltott hangokat azonos természetűeknek és geometriai formálódásúaknak tekinti, s az emberi gondolkodás alapvető elemének a szemléletességet tartja. Újszerű elgondolásait a korabeli konzervatív kritika (Petz Ádám, Schütz Antal) elutasította, s fonetikai művét 1957-ben a magyar Fónagy Iván és a szlovák Štefan Peciar sem ajánlotta kiadásra. Ľudovít Novák viszont 1961-ben írt véleményében jelentős teljesítményként értékelte a művet, s világnyelven való megjelentetését javasolta. Az MTA fonetikai osztályán B. 1986-ban tartott előadást feltevéseiről, ennek szövegét az ISZ-ben tette közzé (*Új utak a fonetikában,* 1993/7–8). További tanulmányai: *A beszédhangok akusztikai vizsgálatának jelentősége az egyetemes jel- és értelmezéstanban, vagyis a hermeneutikában* (ISZ 1995/4); *Fonetikai vizsgálatok írástörténeti jelentősége* (Iskolakultúra 1996/3 és ISZ 1996/6). Fonetikai és filozófiai nézeteit egy szlovákiai származású kanadai magyar muzikológus pozitívan értékelte, s beépítette művébe.

M.: Lesz-e kiút az általános kultúrválságból?, Bp. 1945; A szemléletes gondolkodás logikája, uo. 1946.

Ir.: Ľudovít Novák: Posudok o diele MUDr. Zoltána Ballu, kz., 1961. nov. 17.; Dümmerth Dezső: B. Z. műve a szemléleti gondolkodásról. = Az ipolysági gimnázium évkönyve 1993; Dr. Laszlo Jablanczay: Music its beneficial and hermful effekts, Hamilton [Kanada] 1990.

T. L.

BALOGH Edgár; *Kessler* (Temesvár, 1906. szept. 7. – Kolozsvár, 1996. jún. 19.): publicista, szerkesztő, egyetemi tanár. Apai ágon nagyszebeni szász családból származik, 1926-ban vette fel anyja családnevét. Apja a Monarchia katonatisztje volt. Négyéves korában került Po.-ba, itt érettségizett. Bölcsészettudományi tanulmányait a prágai Német Egyetemen végezte (1924–1929), etnográfiát tanult. 1948-ban a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen doktorált. A Sarló mozgalom elindítója és vezetője volt. Társaival együtt részt vett a Bp.-en 1928 tavaszán rendezett „Ezer magyar diák Ady-estje" megszervezésében. Írásaiban a Duna menti népek összefogását hirdette. Első szociográfiai naplóját *Tíz nap szegényországban* (PMH 1930. okt.) címmel jelentette meg. 1931-től részt vett Az Út szerkesztésében. Itt jelentek meg szociológiai írásai (*A galántai járás kistükre; Diószeg; Tardoskedd* stb.) és *A harcban nincs megállás* c. elemzése a Sarló bukásának okairól. 1934-ben az ő szerkesztésében jelent meg a *Barna könyv* a hitleri Németországról és a lipcsei perről. 1935-ben, romániai illetőségére hivatkozva, a csehszlovák hatóságok kiutasították az országból. A kiutasítás tényleges oka politikai tevékenysége volt. Távozása után is kapcsolatot tartott a szlovákiai magyar kulturális élettel, rendszeresen írt a Magyar Napba, s a Korunk is gyakran közölt tőle csehszlovákiai vonatkozású írásokat. Erdélyben először Brassóban, majd Kolozsvárott telepedett le. A Korunk, a Brassói Lapok és a Független Újság munkatársa lett. 1937-ben a Vásárhelyi Találkozó egyik szervezője, 1939-ben az Erdélyi Enciklopédia egyik elindítója. A bécsi döntés után rövid ide-

ig Kalotaszentkirályon tanított, 1941-től a Kelet Népe kolozsvári szerkesztője, a Magyar Nemzet és a Kis Újság munkatársa, 1944–1948-ban a kolozsvári Világosság c. napilap főszerkesztője, a Magyar Népi Szövetség alelnöke volt. 1948-tól egyetemi tanár, a román nemzetgyűlés tagja, 1949-ben a Bolyai Egyetem rektora. 1949-ben a Magyar Népi Szövetség vezetőivel együtt – hamis vádak alapján – letartóztatták és bebörtönözték. 1956-ban rehabilitálták. A kolozsvári egyetem tanára, 1957–1971-ben a Korunk főszerkesztő-helyettese. Ő szervezi, szerkeszti főszerkesztőként a Romániai magyar irodalmi lexikont (1981), melynek harmadik kötete 1995-ben jelent meg. – Fábry Zoltán mellett a csehszlovákiai magyar közírás jelentős képviselője. *Hét próba* (1965) c. emlékiratában 1935-ig dolgozta fel csehszlovákiai élményeit. 1935 előtti korszakának jelentősebb írásait külön fejezetben közli későbbi köteteiben (*Íratlan történelem,* Kvár. 1939; *Hármas kistükör,* 1945; *Egyenes beszéd,* 1957; *Duna-völgyi párbeszéd, Bp.* 1974; *Mesterek és kortársak, Bukarest* 1974).

M.: A Szudétáktól a Fekete-tengerig, publ., Kolozsvár 1946; Az igazi 1848, uo. 1948; Toll és emberség, irodalompol. jegyz., Bukarest 1965; Én tintás esztergapadom, karc., uo. 1967; Intelmek, esszé, uo. 1972; Itt és most, tan., Kolozsvár 1976; Szárnyas oltár, elb., Bp. 1978; Szolgálatban, emlékir., Bukarest 1978; Táj és nép, szociogr., Kolozsvár 1979; Vargyasi változások, szociogr., Bukarest 1979; Acéltükör mélye, önéletr., uo. 1982; Hídverők Erdélyben 1944–1946, vál. tan., uo. 1985; Férfimunka, emlékir., uo. 1986; Magyarok, románok, szlávok, vál. tan., cikkek, uo. 1986; Tíz nap szegényországban, szociogr., 1988.

Ir.: Köves Miklós: B. E. erdélyi hivatása, Korunk 1939; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Fábry Zoltán: Egy magyar jakobinus köszöntése. = F. Z.: Stószi délelőttök, Po.–Bp. 1968; Czine Mihály: A helytálló ember. = Cz. M.: Nép és irodalom 2., Bp. 1981; Kántor Lajos–Láng Gusztáv: Romániai magyar irodalom 1944–1970, Bukarest 1973; Fónod Zoltán: A cselekvő ember. = F. Z.: Körvonalak, Po.–Bp. 1982; Csatári Dániel: B. E. életrajzához, Ttáj 1976; Gábor Dénes: B. E., vál. bibl., Művelődés 1976.

F. Z.

BALOGH Elemér (Székesfehérvár, 1866. febr. 6. – Pozsony, 1938. ápr. 16.): ref. püspök, egyháztörténész. A gimnáziumot Bp.-en, teológiai tanulmányait uo. és Edinburghban végezte. 3 évig a bp.-i Skót Misszió mellett volt segédlelkész, s közben magyar–német szakos tanári képesítést is szerzett. 1895-től Po.-ban élt mint lelkész, majd püspök. Az ő szervezésében épült fel 1912-ben a Kálvin-ház, 1913-ban pedig a ref. templom. Az államfordulat utáni egyházkerületi átszervezések folyamán 1921-ben a Dunáninneni Ref. Egyházkerület püspökévé választották. A csehszlovákiai magyar szellemi életben köztiszteletnek örvendett, néhány évig a CSMTIMT elnöke volt. – Életrajzírója, Narancsik Imre polihisztorinak nevezi tudását: „történettudós, nyelvész, aki 15 élő és holt nyelvet ért és beszél. Régiségtannal, művészettörténettel, néprajzzal foglalkozik, s ma is érdeklődik még a természettudományok iránt, s tájékozott a hittudomány minden terén". Írásai 1918 előtt az Athenaeumban, a Teológiai Szaklapban, a Természettudományi Közlönyben, a Protestáns Szemlében, a The Quarterly Registerben és a Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár köteteiben jelentek meg. Akkor és 1918 után is voltak angol és német nyelven írt tanulmányai. A prot. gályarabok történetével hosszú időn át foglalkozott, s rengeteg dokumentumot gyűjtött; a képi dokumentumokból 1899-ben angol, 1900-ban magyar kötetet adott ki. Szorgalmas könyvgyűjtő volt; 25 000 kötetet meghaladó könyvtára nagyobb részét a bp.-i Ráday Könyvtárra, kisebb részét a losonci teológiára hagyta. A cseh–szlovák–magyar kapcsolatkutatás terén is tevékeny volt.

M.: The Martyrs of the Reformed Faith of Pozsony 1674–1676, 1899; ua. német nyelven, 1899; Az evangyéliom vértanúi a magyar evangyéliomi protestáns egyház gyász-évtizedében (Egykori képekkel közzéteszi B. E.), 1900; A pozsonyi ref. egyházközség rövid története, 1913; A gályarabok története, kézirat, valószínűleg a Ráday Könyvtárban; Csehszlovák–magyar történelmi kapcsolatok, 1931, angolul és németül: 1925.

Ir.: Narancsik Imre: B. E., Református Világszemle 1936/2; Životopis E. B.-a (Narancsik Imre írásának fordítása Jozef Lukáč által), 1936.

T. L.

BÁNYAI Pál; *Munels* (Besztercebánya, 1901. márc. 24. – Budakeszi, 1943. dec. 14.): író, publicista. Apja likőrgyáros volt, de B. már ifjúkorában ellentétbe került családjával; a húszas évek második felében a kommunista párt funkcionáriusaként sztrájkokat és tüntetéseket irányított Szlovákia számos helységében, ezért üldözésben volt része. Rövid ideig képzőművészetet tanult Bécsben és Prágában. *Fakó földek* (1936) c. regényének cseh fordítása előtt azt írják, hogy rajzait és a modern művészetről írt tanulmányait ki is adta Bécsben. A húszas évek végétől több kommunista szellemű lap (DAV, Naše doba, Korunk, Tvorba, Az Út, az amerikai Új Előre) közölte írásait. Több cikke és riportja jelent meg a CSKP magyar lapjában, a Munkásban. A harmincas évek végén Prágában élt, itt érte a német megszállás. Besztercebányára való visszatérése után Illavára internálták. Később Bp.-re szökött, tüdővészben halt meg. – Első könyve, a *Felsőgaram* (1934) c. kisregény a valóságirodalomba tartozik; riportszerűen ábrázolja a szlovák munkások nehéz életét, küzdelmeit. Jellemábrázolása, cselekménye vérszegény, főként az eszmei mondanivaló hangsúlyozására szolgál, nyelvezete sem hibátlan. Szerkezetére az egyes fejezetek filmszerű váltogatása, az összefüggéseket megszakító montázstechnika a jellemző. 1936-ban a po.-i Humanitas Kiadónál (valószínűleg saját kiadásában, mert ilyen kiadó működéséről nem tudunk) jelent meg második regénye, a *Fakó földek.* A művet 1938-ban Evžen Klinger csehre fordította Šedivá země címmel. Ez is szlovák tárgyú, a szlovák dolgozók mellett bemutatja „Szlovenszkó négereinek", a cigányoknak a sorsát; célját a Felsőgaraménál magasabb szépírói színvonalon valósítja meg. Ebben már nincsenek általános tételek a kapitalizmusról, az író érdeklődésének középpontjában emberi sorsok állnak. A mű szerkezetében balladikusan sötét képek váltogatják egymást, cselekménye szaggatott, néhol naturalista színezetű; nem mentes a sablonoktól és a kísérletező szocialista regényírás egyéb hibáitól. A regény cseh kiadásához írt jegyzet szerint az író Prágában újabb regényt és drámát is írt, ezek azonban lappanganak. – Két regényének újabb, együttes kiadása: Fakó földek, 1966.

Ir.: Fábry Zoltán: Mi zenél?, K 1935/2. = ÖI 4.; Szegedi István: B. P.: Felsőgaram, Ny 1935, 339; Szalatnai Rezső: B. P.: Felsőgaram, MF 1934, 170–172; Csanda Sándor: Első nemzedék, Po.–Bp. 1968; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

Cs. S.

BARAK László (Muzsla, 1953. szept. 8.): költő, prózaíró, publicista. Gépipari középiskolát végzett Kassán 1973-ban. 1973 és 1977 között a Szabad Földműves szerkesztője, később a dunaszerdahelyi Járási Népművelési Központ dolgozója volt. 1989-től a Nap. c. hetilap szerkesztője, majd 1992-től főszerkesztője és a Nap Könyvkiadó igazgatója. 2003-ban Forbáth Imre-díjat kapott. – A hetvenes évek második felétől publikál rendszeresen. Ironikus hangvételű verseit bölcselkedő hajlam, fanyar, olykor groteszkbe hajló humor, esetenként erőteljes közéletiség jellemzi. Verselési technikájában gyakran él filmszerű vágásokkal, expresszív kifejezésekkel. A nyolcvanas évek második felében több novellát is publikált. Ezek főleg a bennük kifejezésre jutó közéleti bátorság és szatirikus hangvétel révén keltettek feltűnést.

M.: Sancho Panza szomorú, v., 1981; Vízbe fúlt plakátok, v., 1982; Szelíd pamflet, v., 1987; Időbolt, gyv., 1989; Inzultusok kora, v., 1992; Micsoda kaland, leporelló, 1994; Titanic-verzió, vál. v., szerk.: Zalán Tibor, Dsz. 1996; Csapdában, v., 1998; Úgyis kicsinálnak, v., 2001; És ha mégis ringyó?, v., 2002; Miféle szerzet vagy te?, vál. v., 2003; Meg volt ám szenvedve minden, vál. v., 2003.

Ir.: Gál Sándor: Főnix Füzetek 3, Hét 1984/10; Száraz Pál: Egy új sorozat két kötetéről, ÚIfj. 1982. máj. 16.; Tóth László: Vízbe fúlt plakátok, Nő 1983/27; Zalabai Zsigmond: Barak László. = Z. Zs.: Verstörténés, 1995; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában II., Po. 2001; Vida Gergely: Átkelés a hídon, Kalligram 2004/5; Mizser Attila: A legvidámabb Barak, Kalligram 2004/5.

G. L.

BARANYAY József (Kamocsa, 1876. szept. 6. – Komárom, 1952. jan. 20.): író, szerkesztő. Keszthelyen érettségizett, a bp.-i egyetem BTK-n végzett, majd Komáromban telepedett le, ahol a Barázdát és 1907-től a Komáromi Lapokat szerkesztette. A városi könyvtár vezetőjeként sokat fáradozott Komárom kulturális

életének fellendítésén, s mint lelkes naptárszerkesztő nagyban hozzájárult a város történetének megismertetéséhez és népszerűsítéséhez. Több mo.-i lapnak is munkatársa volt. – Történeti és kulturális ismeretterjesztő cikkeiben olvasmányos módon érdekes történeteket dolgozott fel a Csallóköz és Komárom múltjából.

M. A csallóközi aranymosás, Komárom 1911; A régi Csallóköz, uo. 1911; Fejedelemjárás Komárom vármegyében, uo. 1912; A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története, uo. 1914; Nagyobb munkái (vál.) 2002.

Ir.: Ortvay Tivadar: A csallóközi aranymosás, Századok 1912/2.

O. Á.

BARÁTH László (Rimaszombat, 1910. febr. 21. – ?): ügyvéd, publicista, lapszerkesztő. A gimnáziumot Rimaszombatban, a jogot Prágában végezte. Egyetemistaként a prágai MAK elnöke volt, de szerepet vállalt a Magyar Protestáns Baráti Kör s a Széchenyi Reformmozgalom nevű egyetemista csoportokban is, melyek ellenezték a felekezeti jellegű szervezkedéseket, s nemzeti és általános keresztény alapon képzelték el az ifj. mozgalmak tevékenységét. Tanulmányai befejeztével Farkas István íróval megalapította az egyetemet végzettek mozgalmi szervezetét, a Gömöri Diétát, s rövid életű lapjának, az Egyenes Útonnak felelős szerkesztője volt. Ügyvédi praxist Rimaszombatban folytatott, s a helyi ev. hitközség vezetőségi tagja és a Szlovenszkói Magyar Evangélikusok Szövetségének világi jegyzője volt. 1944 végén Nicaraguába emigrált, ottani életadatai ismeretlenek. – Egyetemista korától publikált; a magyar ellenzéki pártok híve s egyúttal belső kritikusa volt. Pol. cikkeiben, helyzettanulmányaiban főleg a kommunistákat s a szociáldemokratákat támadta, vitázott a vándorelőadásokat tartó Fábryval, s élesen elítélte az emigráns írók, újságírók szervilizmusát. Jelentősebb írásai: *A csehszlovákiai magyar mozgalmak meddősége,* MÍ 1936/9; *A „politikamentes" kisebbségi kultúrélet,* uo. 1937/3. Forrásértékű tanulmányt írt a szlovákiai magyar ev. egyházközösség életéről.

M.: Az evangélikusok. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938, Vagyunk és leszünk – A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945 (szerk. Fazekas József), Po. 1993.

T. L.

Baráti Szó: ref. ifj. havilap. 1928 és 1930 között Munkácson, majd Komáromban szórványosan jelent meg. A munkácsi kiadványok számozatlanok, röpiratszerűek voltak, s csak a kiadó neve (Tóth Kálmán) volt feltüntetve rajtuk. 1929 szept.-től Komáromban indult a szabályos I. évf., felelős szerkesztője és kiadója Tárnok Gyula volt, főszerkesztője Narancsik Imre, majd Varga Imre, a szerkesztőbizottság tagjai: Csáji Bertalan, Csomár Zoltán, Sörös Béla, Vargha Sándor. A lapot kezdettől díjtalanul küldték szét, de önkéntes adományokat elfogadott a szerkesztőség. A cikkírók többsége a szerkesztőkhöz hasonlóan lelkész vagy lelkészjelölt volt, a laikusok közül Banai Tóth Pál, Kenessey Kálmán, Mohácsy János és az erdélyi Szabó T. Attila emelhető ki. A lap jellege társadalmi volt, a Sarlóval jó kapcsolatokat tartott. 1930 jún.-ban a II. évf. 5. számával szűnt meg.

T. L.

Barátnő (Pozsony, 1969 febr.-tól – 1998): lányok, asszonyok havi magazinja. Családnevelési folyóiratként indult, lakáskultúrával, divattal, kézimunkával, egészségügyi és kozmetikai kérdésekkel foglalkozott, de szépirodalmi anyagot is közölt. Évente négyszer adták ki. A divat, a kézimunka, a lakáskultúra és a kozmetika később is meghatározója a lapnak. 1990 óta a Szlovákiai Nők Demokratikus Uniója jelentette meg a Živena Kiadó gondozásában. Példányszáma a kilencvenes években kb. 36 000. Főszerk.: Szarkáné Lévay Erzsébet (1969), Haraszti-Mészáros Erzsébet (1971), Megyeri Andrea (1989).

F. Z.

Barázda: 1920 és 1938 között megjelent pol. és gazd. hetilap. 1920. ápr. 15-én Komáromban indult, s felváltva jelent meg ott vagy Po.-ban. A két magyar ellenzéki párt közül 1936-ig a Magyar Nemzeti Párt volt a gazdája. Akkori egyesülésük után az Egyesült Magyar Párt egyik hivatalos lapjának számított. Egymást felváltó szerkesztői közül az ismerteb-

bek: Baranyay József, Koczor Gyula, Mohácsy János, Sinkó Ferenc, Császár István. Bátran fellépett a kisebbségi sérelmek ellen, ezért gyakran cenzúrázták és elkobozták, s 1924 dec.-től 1926 jan.-ig be volt tiltva. A bécsi döntés után még két évig megjelent Komáromban.

T. L.

Barbaprint Kiadó Kft. (1994 – 1998): magyar–szlovák vegyes vállalat po.-i székhellyel. Igényes nyugati kiadványok szlovák nyelvű mutációit gondozta. Magyarul évi 1-2 kötetet adott ki. Mo.-i könyvek szlovákiai terjesztésével is foglalkozott. Tevékenysége megszűnt. Ügyv. igazgató: Balázs F. Attila.

F. Z.

BÁRCZI István (Gömörpanyit, 1943. ápr. 11.): költő, újságíró, tanár. A nyitrai Pedagógiai Főiskolán magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1966). 1964 és 1970 között Fegyverneken és Nagyölveden tanított. 1970-től az ÚSZ, 1971-től a Csemadok KB szakelőadója, 1973-ban a Szabad Földműves munkatársa volt. 1973 és 2003 között (nyugdíjaztatásáig) Tornalján tanított. – Versei 1962-től jelentek meg a Hétben, az ISZ-ben, az Új Ifjúságban, irodalmi riportjait az ÚSZ közölte (1970–1971). Egyetlen verskötete, a *Tükör előtt* 1968-ban jelent meg. Hangvételével lényegében átmenetet képez a „nyolcak" és az „egyszeműsök" között. Ígéretes teljesítményt nyújtott, a későbbiekben azonban nem váltotta be a reményt, hogy költészetét kiteljesíti. Tőzsér Árpád megítélése szerint kötetében ott munkált a „valóságszempont", az „esztétikummá nem emelt közéleti mondanivaló", de megtalálható verseiben a „magasabb rendű megismerés: a filozófiai általánosítás igénye" is. A falu élménye „folytonos metamorfózist" és képi frissességet kölcsönzött verseinek. –

M.: A szőlőhegyről, rip., VÚSZ 1970. nov. 8.; Sigillium hospitum de Helmecz, rip., VÚSZ 1971. máj. 14.

Ir.: Tőzsér Árpád: Fiatal költők sorakozója, ISZ 1963/5; uő: Indulatos megismerés. = Szavak barlangjában, Po.–Bp. 1980; Cselényi László: Költészetünk arcképcsarnoka: B. I., Hét 1976/29; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I, 2000.

F. Z.

BÁRCZI Zsófia (Rimaszombat, 1973. júl. 13.): író, irodalomtörténész. 1996-ban a nyitrai Pedagógiai Főiskolán magyar–zene szakos tanári oklevelet szerzett. Jelenleg a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem oktatója, illetve az ELTE doktorandusza. – 2001-től rendszeresen publikál. Novelláit, elbeszéléseit, költői alapkarakterű prózai példázatait, allegorikus történeteit a meseszerű gondolatszövés, a mágikus realizmusra emlékeztető cselekménybonyolítás jellemzi. Elbeszéléseinek egy jellegzetes csoportját az Ezeregyéjszakára emlékeztető mesélőkedv és látásmód hatja át. Írásainak nagy erénye a gondos, aprólékos, sokszínű nyelvi megformálás. Kutatóként elsősorban Mécs László munkásságával, illetve a huszadik század magyar irodalmával foglalkozik, legfontosabb ilyen jellegű tanulmányai a Kalligramban és a Literaturában jelentek meg. A Sambucus Irodalomtudományi Társaság tagja. *Referenciális líraolvasatok a húszas évek szlovenszkói magyar lírájában* c. tanulmánya szerepelt a Kor/szak/határok (2002) c. antológiában.

M.: A keselyű hava, elb., 2004.

Ir.: Benyovszky Krisztián: Ég és föld, fény és árnyék, ÚSZ Könyvjelző 2004/2; uő: Csodás derű (Bárczi Zsófia novelláit olvasva), Új Forrás 2004/7; Keserű József: A látható és a láthatatlan, ÚSZ Könyvjelző 2004/3.

Cs. Z.

BÁRKÁNY Jenő (Eperjes, 1885. aug. 28. – Pozsony, 1967. nov. 3.): műépítész, művészeti író. 1908-ban Bp.-en elvégezte a Műegyetemet, utána 1911–13 között saját tervezőirodája volt Eperjesen. 1915-ben bevonul katonának, szibériai fogságából 1920-ban tér haza, és Eperjesen folytatja tervezői tevékenységét. Emellett gyűjti a zsidó történelmi tárgyakat – 1928-ban Eperjesen zsidó múzeumot létesít –, gyűjteménye ma része az eperjesi zsinagógában elhelyezett Zsidó Kultúra Múzeumának. A második vh. éveit Bp.-en éli át. A háború után visszatér Eperjesre. 1952 után Po.-ba költözik, itt a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetében dolgozik 1956-ig. Rajzait, vázlatait, irodalmi munkáit és újságcikkeit a bp.-i Magyar Történeti Múzeum Újkori Osztálya őrzi. Életműve mindeddig feldolgozatlan.

M: Emlékezés Szent Istvány Gyula festőművészre, Szomolnok 1955, kézirat, MNG levéltára, Bp.; Židovské náboženské obce na Slovensku (Ľudovít Dojčcsal), 1991.

K. K. K.

BÁRKÁNY Jenőné; *Kállai Olga* (Nagymihály, 1899. ápr. 21. – Pozsony, 1983): publicista. Apja, dr. Kállai Adolf József 1918-ig a Felsőzemplén c. lap felelős szerkesztője volt. A bp.-i Veres Pálné Gimnáziumban érettségizett, majd az egyetemen magyar és német nyelvet, filozófiát, művészettörténetet hallgatott. 1918-ban a politikai változás miatt abba kellett hagynia tanulmányait. 1923-ban férjhez ment Bárkány Jenő mérnökhöz. Eperjesen éltek, a háború éveit Bp.-en vészelték át. A 60-as–70-es években az ÚSZ munkatársa volt, képzőművészettel foglalkozó értékeléseket és tudósításokat írt.

K. K. K.

BARKÓCZY István → Rácz István

BARNA Annie; *Faa Anna; Borosné* (Komárom, 1905. márc. 6. – ?): költő. 1945-ig Komáromban volt tisztviselő. Verseit először a Komáromi Lapokban publikálta.

M.: Vissza Istenhez, v., Igló 1929; Vagyok, v., Komárom 1935; Most férfihoz szólok, v., uo. 1939.

Ir.: Fábry Zoltán: Vissza Istenhez és egyéb „proletárversek", K 1929/11. = ÖÍ 2.; Narancsik Imre: Vagyok, PMH 1935. dec. 29.; Kiss Jenő: Vagyok, Erdélyi Helikon 1936, 299.

Cs. S.

Bars: közművelődési és társad. hetilap. Léván jelent meg 1919 és 1938 között, főszerkesztője Kersék János volt. Nemzeti és keresztény szellemiség jellemezte. 1919 előtt is létezett, s a bécsi döntés utáni években (1939–1944) újból megjelentették.

T. L.

BARSI Imre; *Bojsza* (Garamlök, 1910. szept. 21. – Prága, 1996. jún.): újságíró, lapszerkesztő, publicista. Léván járt gimnáziumba, de tanulmányait nem fejezhette be. Fiatalon bekapcsolódott a munkásmozgalomba, a második vh. alatt illegális antifasiszta tevékenységet folytatott, s részt vett a szlovák nemzeti felkelésben. 1945 után a Dunajplavba hajózási vállalat po.-i hivatalnoka, 1948-tól az Új Szó egyik első szerkesztője, majd a Fáklya és a Hét főszerkesztője, 1960–1969-ben az Új Szó munkatársa volt. Nyugdíjba vonulásától haláláig Prágában élt. – Három riportkönyve jelent meg, melyeket saját felvételeivel illusztrált.

M.: Barangolás Holnapországban, 1960; Tegnap és holnap között, 1964; Emberek, akikkel találkoztam, 1972.

Ir.: Bábi Tibor: Tegnap és holnap között, ISZ 1964/10.

Cs. S.

BARTA Lajos (Kistapolca, 1878. okt. 20. – Budapest, 1964. okt. 18): író, újságíró. Szucsich Mária férje. Pécsett jogi, Bp.-en bölcsészeti tanulmányokat folytatott. 1904-től Pécsett, 1907-től Kassán újságíróskodott. A Felső-Magyarország, majd a Kassai Hírlap és a Kassai Újság szerkesztője, 1910-től a polgári radikális Világ munkatársa volt. A Nyugatban is publikált. – Írói fejlődésére Móricz Zsigmond Hét krajcár c. novelláskötete volt a legnagyobb hatással. Első drámáját *(Parasztok)* 1911-ben mutatták be, témája (földosztás) miatt azonban a második előadás után betiltották; szövege elveszett. Sikeres drámái az 1916-ban bemutatott *Szerelem,* a *Zsuzsi,* az első magyar proletárdráma, a *Tavaszi mámor,* valamint a *Sötét ház* (1918). Válogatott elbeszélései 1945 után *Magyar világ* címen jelentek meg. – A Tanácsköztársaság idején irodalompolitikai szerepet vállalt, tagja volt az írói direktóriumnak. 1919 őszétől börtönben volt, majd emigrációban élt Berlinben, Bécsben, 1934-től Po.-ban, 1939-től Londonban. Bécsben megismerkedett Erwin Piscatorral, és részt vett a berlini Proletárszínház megteremtésében, ahol egy darabját be is mutatták. – Csehszlovákiai magyar körökkel 1925-től tartott kapcsolatot, a Pressburger Zeitung és a Magyar Újság munkatársa volt. 1928-ban megalapította az Írók Kiadóvállalatát (IKVA), 1929-ben pedig az Új Szó c. folyóiratot. Később kísérletet tett egy antifasiszta folyóirat megindítására (Világ, 1936), a „kultúrújság" azonban csak négy számot ért meg. Kezdeményezője volt a Magyar Szellemi Társaságnak. A kisebbségi kulturális

szervezetek kongresszusának tervét is ez a társaság vetette fel. A kongresszus 1936-ban Tavaszi Parlament néven valósult meg. – Csehszlovákiában kiadott szépirod. alkotásai közül két regényét, a korábban Bécsben is megjelent *Múlt* és *A sötét ujj* (1928) címűt említjük. Ez utóbbi 1947-ben *Gyár* címmel jelent meg Bp.-en. Fábry Zoltán a Korunkban úgy jellemezte, hogy ez „az első magyar parasztregény, mely szocialista regény is egyúttal". A sötét ujj folytatásának tekinthető a *Gyárépítők,* melyet 1929-ben folytatásokban közölt az Új Szóban, a lap szüneteltetése miatt azonban befejezetlen maradt. – B. jelentős publicisztikai tevékenységet fejtett ki Csehszlovákiában. Támogatta a Sarló mozgalmat s a népfrontos, antifasiszta értelmiség megszervezését. 1945 után visszatért Mo.-ra, ahol 1956-ban Kossuth-díjjal tüntették ki.

M.: Elbeszélések, Pécs 1901; Múlt, Bécs 1920; Öten a hóban, vál. elb., 1960, 1978; Árnyék a hídon, cikkek, Bp. 1970.

Ir.: Ady Endre: B. L. könyve. Az élet arca, Ny 1917; Illyés Gyula: B. L.: A sötét ujj. = I. Gy.: Iránytűvel 1., Bp. 1975; József Farkas: B. L. = J. F.: Írók, eszmék, forradalmak, Bp. 1979; Csanda Sándor: B. L. csehszlovákiai munkássága. = Első nemzedék, Po.–Bp. 1968; Fábry Zoltán: Az ige terjesztője. = ÖÍ 7., Po.–Bp. 1988; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993., Po., 2002.

F. Z.

BÁRTFAI László; *Koncsek* (Margonya, 1905. ápr. 6. – Pozsony, 1980. dec. 19.): újságíró, műfordító. A szegedi egyetem természettudományi karán tanult, ezt követően a Délmagyarország, majd az ungvári Kárpáti Híradó felelős szerkesztője volt. A második vh. végén a szovjet csapatok mint civil személyt elhurcolták, rossz egészségi állapota miatt azonban aránylag rövid idő múltán hazaengedték. Családja közben kelet-szlovákiai rokonokhoz menekült, így került végül B. L. is Szlovákiába. Po.-ban a Szlovákiai Mezőgazdasági Kiadó dolgozója, a Szövetkezeti Termelés c. lap magyar mutációjának fordítója és szerkesztője, majd nyugdíjazásáig a Szabad Földműves olvasószerkesztője volt.

Ford.: Norbert Frýd: A keselyűk kútja, 1957; Josef Augusta: Az ősember tábortüzeinél II., 1966; Miloš Kratochvíl: A fekete Napóleon, 1967; Dušan Hamšík: A középszerűség géniusza, 1968; Milan Ferko: Kalózkirályok és királyi kalózok, 1968; uő: Kalózok és rajongók, 1971; Vojtech Zamarovský: Róma történelmet írt, 1969; Ludvík Souček: Az ősi lovagi jel, 1972; uő: Napfény-tó, 1980; Miloslav Stingl: Indiánok hadiösvényen, 1973; Alois Jirásek: Erdei magány, 1974; Ján Jonáš: A Szűz jegyében, 1974; František Běhounek: Brent ezredes különítménye, 1975; Peter Andruška: A kakukkos óra, 1978.

K. T., M. J.

BÁTKY László (Bős, 1919. febr. 1. – Pozsony, 1980. márc. 31.): közíró, szerkesztő. Az elemi iskolát szülőfalujában, a polgárit Somorján végezte. Napszámosként, majd könyvelőként dolgozott. Cikkei, elbeszélései, riportjai először vidéki lapokban (Csallóközi Lapok, Komáromi Lapok, Somorja és Vidéke), később irodalmi folyóiratokban (Magyar Minerva) és napilapokban jelentek meg. A Magyar Napnak állandó külső munkatársa volt. 1938 után a bp.-i Magyar Nemzet csallóközi tudósítója és a Győri Hírlap külső munkatársa volt. 1950. febr. 1-jétől az Új Szó munkatársa, főszerkesztő-helyettese, majd rovatvezetője, 1952–1955-ben a Fáklya főszerkesztője: ezekbe a lapokba számos irod. és kulturális vonatkozású cikket, kritikát is írt (*Emlékek, levelek*, ÚSZ 1977 dec. – 1978 ápr.).

F. Z.

Batsányi-kör: irodalom- és kultúra-népszerűsítő kör. 1965 febr.-ban alakult Kassán a Csemadok helyi szervezete mellett. Szervezői Béres József, Görcsös Mihály és Petneházy (Pohl) Ferenc voltak. Fő rendezvényei: Batsányi-emlékest, Bartók-emlékest, népballadaest, Rákóczi-emlékest, Kodály-emlékest; ezeken előadóként vagy vendégként szerepeltek: Ádám Jenő, Bartókné Pásztory Ditta, Fábry Zoltán, Forbáth Imre, Illyés Gyula, Jancsó Adrienne, Keresztúry Dezső, Németh László, a Tátrai-vonósnégyes, Vargyas Lajos. Kezdeményező szerepe volt az 1967-től évente megrendezett kassai Kazinczy Napokban, s a vágsellyei Vörösmarty Klubbal együtt ösztönzően hatott az ifj. klubmozgalomnak a Csemadok keretei közti kibontakozására. 1969 után pol. nyomásra elhalt.

Ir.: A Kassai Batsányi-Kör Évkönyve 1965–1968, szerk.: Turczel Lajos, bev.: Görcsös Mihály, 1970.

T. L.

BATTA György (Rimaszombat, 1943. jan. 10.): költő, színműíró, szerkesztő. Tornalján érettségizett (1959), Kassán gépipari szakérettségit tett (1961), Nyitrán magyar–szlovák szakos tanári képesítést szerzett (1966). Újságíróként helyezkedett el, a Csehszl. Rádió magyar adása, a Kis Építő, a Nő, a Szabad Földműves munkatársa volt. 1966–1976-ban az Új Ifjúság kassai szerkesztője, 1976–1990-ben a Kis Építő főszerkesztője, 1991–1993-ban a Tücsök főszerkesztője, 1993–1994-ben a Hajrá sportmagazin szerkesztője volt, 1995-től szabadfoglalkozású újságíró, közíró, a Szlovák Rádió magyar adása, a Magyar Televízió, a Duna Televízió stb. alkalmi munkatársa. Nagyszabású terve, hogy a világ magyar ifjúsága számára Göncölszekér címen irodalmi-kulturális magazint adjon ki, a sikeres első szám megjelenése után támogatás híján 2001-ben elakadt. – Költői tehetsége Nyitrán bontakozott ki, önképzőköri lapot szerkesztett, verseit országos lapok is közölték. Neve a „négyek"-nek nevezett költői csoportosulás keretében Gál Sándoréval, Tóth Elemérével és Bárczi Istvánéval egy időben vált ismertté. Első kötete feltűnést keltett. Hangvétele, a belőle áradó derű és könnyedség, a kamaszos rácsodálkozás a világ dolgaira, a tisztaság és szépség kultusza szokatlan volt a korabeli szlovákiai magyar költészetben. Az ekkor leütött hang későbbi köteteit is jellemzi, elmélyültebb, komorabb változatban. A hetvenes évektől egyre ritkábban ír verset, inkább a publicisztika műfajait műveli és színműírással kísérletezik. Legnagyobb sikereit sportriportjaival érte el. Fábry Zoltánról meleg hangú, személyes élményeken alapuló könyvet írt.

M.: Virágot nyit a puskacső, v., 1965; Testamentum, v., 1969; Huszadik világháború, v., 1974; Tizenöt sportriport, 1973; Kakastánc, szm., MATESZ 1978; Töklámpás, szm., MATESZ 1980; A fürjtojás, szm., MATESZ 1987; Gólok és érmek, sportriport, 1989; Színek Fábry Zoltán portréjához, tan., 1990; Egy mondat a szeretetről, v., Salgótarján 1991; Szikora, a fehér Pelé, portré, magánkiadás 1995; Daloló állatok, leporelló, 1993; Kolbászfurulya, gyv. 1997; Tobozházikó, m., 1998.

Ir.: Tőzsér Árpád: Fiatal költők sorakozója, ISZ 1965; Koncsol László: Virágot nyit a puskacső, ISZ 1965; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Bodnár Gyula: Sokszemközt B. Gy.-gyel, VÚSZ 1975/25; Cselényi László: Költészetünk arcképcsarnoka: B. Gy., Hét 1983/24; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

Sz. Z.

BAUER Edit (Somorja, 1946. aug. 30.): szociológus. Somorján érettségizett (1963), a po.-i Közgazd. Főiskolán mérnöki oklevelet szerzett (1968). 1968–1969-ben a Kisipari Szövetkezetek Szlovákiai Szövetségének szakelőadója, majd 1983-ig a po.-i Életszínvonal-kutató Intézet tud. munkatársa és az SZTA Szociológiai Intézetének aspiránsa, 1984–1990-ben a Társadalomfejlesztési és Munkaügyi Kutatóintézet tud. főmunkatársa volt. 1990-től az SZTA Prognosztikai Intézetének tud. főmunkatársa. 1990 és 2004 között parlamenti képviselő, 1995 dec.-től az Európai Parlament szlovákiai képviselője is. 1998 és 2002 között a Szociális és Családügyi Minisztérium államtitkára. 2004-ben az EU parlamenti képviselőjévé választották. – A csehszl. szaksajtóban mintegy 50 tanulmánya jelent meg. A szlovák parlament, ill. az EU képviselőjeként rendszeresen foglalkozik a kisebbségi kérdéssel.

M.: A szocialista életmód, monogr., 1979; Present Value Changes in Slovak Society, tan., Language, Values in the Slovak Nation, Washington 1994; Kultúra pénz nélkül, tan., ÚSZ 1995. ápr. 22.; Základné makroekonomické proporcie vývoja ekonomiky Slovenska (társszerző), tan., 1995.

F. Z.

BEKE Sándor (Csilizradvány, 1939. febr. 26.): színész, rendező, főrendező, igazgató. A po.-i magyar tanítóképzőben érettségizett (1958), majd uo. a Színművészeti Főiskolán (1959–1963) színészi, a bp.-i Színház- és Filmműv. Főiskolán (1968) színházrendezői képesítést szerzett. – 1958–1959-ben a MATESZ színésze, főiskolai tanulmányai befejeztével rendezője (1968–1976). 1969. okt. 31-én megalapította a Thália Színházat, amely 1971-től a MATESZ kassai Thália Színpadaként működött. Ez utóbbinak 1969 és 1978 között

rendezője, kezdetben igazgatója és művészeti vezetője. 1978-ban pol. okokból családjával együtt Mo.-ra távozott. A miskolci Nemzeti Színház rendezője, 1978–1981-ben a kecskeméti Katona József Színház főrendezője, 1984-től a bp.-i Népszínház rendezője volt. 1990 márc.-tól a MATESZ (Komáromi Jókai Színház) igazgatója, igazgatása alatt önállósult a kassai Thália Színház. 1996-tól az egri Gárdonyi Géza Színház igazgató-főrendezője, 2003 dec.-től ismét a kassai Thália Színház művészeti vezetője.– Tevékenységéhez tartozik, hogy főiskolásként elindította az irodalmi színpadi mozgalmat Szlovákiában. Diplomarendezése (Rómeó és Júlia, 1968) a komáromi Magyar Területi Színháznál korszakváltást jelentett a szlovákiai magyar színjátszás történetében. A kassai Thália Színház működésében – rendezőként és művészeti vezetőként – meghatározó volt a szerepe. Határozott arculatot adott a társulatnak, rendezéseiben az előadások tartalmi magvát és üzenetét a metafora eszközeivel erősítette, sajátosan expresszív látásmódját funkcionálisan alkalmazta mind a képi kompozíciós megoldásokban, mind a világításban. Fontosabb rendezései közé tartozik Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde, Tamási Áron: Énekes madár, Sütő András: Káin és Ábel, Dosztojevszkij: A félkegyelmű, Madách Imre: Az ember tragédiája, Shakespeare: Hamlet c. műve. – Tanulmányaiban főleg a rendezéssel és a színház korszerűsítésével foglalkozik.

M.: Az égigérő fa alatt (Vörösmarty Mihály Csongor és Tünde c. mesedrámájáról), tan., ISZ 1973/7; A ruházat fejlődése (Alena Duslovával), ism.terj., Po. 1973; A rendezés története. Tanácsok színjátszóknak, Po. 1974.

Ir.: Fónod Zoltán: Új korszak kezdetén, krit., Hét 1968/7; Batta György: Lesz-e színház és hetilap Kassán, ÚIfj 1968. nov. 19.; Tóth László: Musset és Beke, ISZ 1978/3; Encyklopédia dram. umení Slovenska, Po. 1990; Ki kicsoda Kassától Prágáig?, Szekszárd 1993.

F. Z.

BEKE Zsolt (Dunaszerdahely, 1973. dec. 25.): irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. 1998-ban a pozsonyi Comenius Egyetemen magyar–esztétika szakos tanári oklevelet szerzett. Jelenleg a Kalligram Kiadó szerkesztője és a Kalligram folyóirat olvasószerkesztője. – 2001-től publikál. Kritikái, kritikai reflexiói jobbára a Kalligramban és az Új Forrásban jelennek meg. A Sambucus Irodalomtudományi Társaság tagja. Tanulmánnyal szerepelt a Kor/szak/határok (2002) és a Somorjai disputa 1. c. antológiában (2003). Kutatási területe a mai magyar irodalom és a vizuális költészet, melyről monográfiát is írt.

M.: „Jel"-en lét, monogr., 2004.

Ir.: H. Nagy Péter: A „vizuális költészet" archeológiája, ÚSZ Könyvjelző 2005/2.

P. A

BELLYEI László; *Zapf* (Beregszász, 1910. febr. 25.– Kaposvár, 1995. jan. 6.): kritikus, publicista. A magyar–német szakot Po.-ban és Prágában végezte, s egyik vezetője volt az egyetemista ifj. mozgalom Magyar Munkaközösség csoportjának. Egyetemi éveitől kezdve sűrűn publikált. Kritikai és kultúrpol. cikkeit 1938-ig eredeti családnevén (Zapf), szépirodalmi munkáit Bellyei néven írta. 1938-tól a Bellyei nevet vette fel. Főként kultúrpol. cikkei (*Kisebbségi kultúrpolitika,* MÍ 1932/9; *Három kultúrfront,* Jövő 1932/6–7) és Darkó Istvánról, Győry Dezsőről, Mécs Lászlóról írt kritikái keltettek figyelmet. *A csehszlovákiai magyar irodalom* c. szakdolgozata, melyet kibővítve 1937-ben pályázatra is beadott, a második vh. idején elveszett. 1939-től Mo.-on élt, a kaposvári tanítóképző főiskola tanára volt.

M.: A német irodalom a 20. században (társszerző), Bp. 1966; Anyanyelvi tantárgypedagógia (társszerző), uo. 1975.

Ir.: Kemény G. Gábor: Így tűnt el egy gondolat. A felvidéki magyar irodalom története 1918–1938, Bp. 1940; Turczel Lajos: 1989 előtti irodalomtörténeti szintéziskísérletek az első irodalmi szakaszunkról. = Visszatekintések..., Dsz. 1995.

T. L.

BENCZUR Vilmos (Kassa, 1873. dec. 17. – uo., 1940. ?): történész. A két vh. között a Kassai Takarékpénztár tisztviselője és a Kazinczy Társaság pénztárosa volt. A helyi lapokban publikált, főként Kassa történetével foglalkozott.

M.: A kassai szabadkőművesség, tan., Kassa 1914, 1924; Kassai játékszín, tan., uo. 1924; A kassai evangélikusok régi temetője, uo. 1937.

Ir.: A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában, szerk.: Gyüre Lajos, Kassa 1968.

Cs. S.

BENDE István (Pozsony, 1938. jún. 29.): publicista, szerkesztő. Iskoláit szülővárosában végezte (1944–1953), uo. tanítói oklevelet szerzett a Magyar Tannyelvű Ped. Középiskolában (1957). Levelező tagozaton magyar–történelem szakos tanári képesítést szerzett a nyitrai Pedagógiai Főiskolán (1966), uo. doktorált (1982). 1958–1962-ben Marcelházán tanított, 1962 és 1990 között részt vett Komárom és környéke kulturális életének szervezésében és irányításában, helytörténeti kiadványokat, újságot szerkeszt, kiállításokat rendez.

M.: Komárno fejlődése 1945–1975 között, Po. 1975.

Ir.: Miklósi Péter: Életutak, Hét 1988. júl. 8.

Sz. Z.

BENIAK, Valentín (Chynorany, 1894. febr. 18. – Bratislava, 1993. nov. 6.): szlovák költő és műfordító, az 1920-as években kibontakozó Slovenská katolícka moderna csoport kiváló tagja. Községi jegyzőként működött, s a szlovák állam idején a köztársasági elnöki iroda tisztviselő alkalmazottja volt. Politikailag passzív volt, s költői ereje jelentős részét a modern magyar líra fordítására áldozta. 1943-ban az Emil Boleslav Lukáč és Szalatnai Rezső által szervezett Na brehu čiernych vôd című antológiában 8 társsal együtt vett részt. – 1945 után a sorsa rosszra fordult. Durva túlzással a fasiszta Tiso-rezsim exponensének nyilvánították, s a szakképesítésének megfelelő szerény elhelyezkedést sem tették lehetővé számára. Nehéz helyzetén ismét a magyar irodalomból való nagyarányú fordítói munka segített. Hviezdoslav után és Štítnický előtt ő is lefordította Az ember tragédiáját, Vörösmarty Csongor és Tündéjét és Szabó Dezső Elsodort faluját. A legjelentősebb fordítást most is egy magyar költői antológia jelentette. Ez Večerná blýskavica (1957) címen jelent meg, s egyetlen fordítója Beniak volt. A 470 oldalas kötetben hét költőtől (Ady, Babits, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, József Attila, Illyés Gyula) összesen 234 versfordítás található.

Ir.: Turczel Lajos: Valentín Beniak magyar irodalmi kapcsolatai. = T. L.: Irodalmi hódolások és szeretetnyilvánítások, 2000.

T. L.

BENJÁMIN Ferenc (Debrecen, 1880. márc. 2. – London, 1968. nov. ?): költő, író, újságíró. Már az első vh. előtt publikált, a bp.-i szociáldemokraták költői köréhez tartozott. A Magyar Tanácsköztársaság bukása után Po.-ba költözött, s a Világszabadság c. földmunkáslap szerkesztője lett. – Verseiben és regényeiben a naturalizmus hatása érezhető. A harmincas évek második felében főleg a háborúellenesség dominál írásaiban. Kifejezőeszközei kezdetlegesek, művei azonban a szociáldemokrata olvasók körében jelentős visszhangra találtak. A második vh. elől Angliába menekült.

M.: Egy dalt, egy újat, v., Po. 1907; Bilincsben, v., Po. 1919; Örökzöld, v., Bécs 1922; A föld, reg., uo. 1922; A pont, reg., Po. 1926; Ádám és Éva; A holnap szerelmei, reg., uo. 1927; Virinatus – A jövő csodálatos embere, reg., Ungvár 1930; Vádirat, v., Érsekújvár 1932; Asszonyéhség, reg., Po. 1934; Ultimátum, v., Po. 1936.

Ir.: Csanda Sándor: Első nemzedék, Po.–Bp. 1968.

V. E.

BENYOVSZKY Károly (Pozsony, 1886. júl. 4. – Bad Ischl [Ausztria], 1962. jan. 6.): történész, újságíró. Po.-ban tanult; 1916-tól 1928-ig a Pressburger Zeitung munkatársa, 1928-tól a Magyar Újság, majd a Grenzbote szerkesztője volt. Főként színház-, zene- és helytörténettel foglalkozott, német nyelvű könyvei is megjelentek. 1945 után Ausztriában élt.

M.: Schodel Rozália, az első magyar drámai „dalnoknő", 1927; A pozsonyi magyar színészet története 1867-ig, 1928; Bratislava– Pressburg in Wort und Bild, 1931; A szlovenszkói magyar színészet vázlatos története, 1933; J. N. Hummel, der Mensch und Künstler, 1934; Hummel und seine Vaterstadt, 1937.

Ir.: Hajós Erzsébet: J. N. Hummel, der Mensch und Künstler, MF 1934, 159–163.; Mezei Gábor: J. N. Hummel, der Mensch und Künstler, MM 1934/10; Tamás Lajos: A szlovenszkói magyar színészet vázlatos története, MM 1933, 158.

Cs. S.

BENYOVSZKY Krisztián (Ipolyság, 1975. márc. 22.): kritikus, irodalomtörténész. 1998-ban magyar–szlovák szakon diplomázott a Nyitrai Konstantin Egyetemen, ugyancsak 1998-tól az egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója, 1999-től a Szlovák Irodalom Tanszék doktorandusza. A Selye János Kollégium abszolvense, a 2001-ben alakult Sambucus Irodalomtudományi Társaság elnöke. 2001-ben megjelent *Rácsmustra* c. tanulmánykötetéért (Regényes olvasónapló Kafka Margittól Bodor Ádámig) 2002-ben a Madách-Posonium-díj Különdíját vette át.– Az irodalomban 1998-tól van jelen, írásai az itthoni lapokon kívül magyarországi és csehországi kiadványokban is olvashatók. Magyar és szlovák nyelven egyaránt publikál, szlovák és cseh nyelvből fordít. Első kötetében a pragmatikus irodalomszemlélet érvényesül, ~ nem ragaszkodik egyetlen irányzat vagy iskola módszereihez; mindig a konkrét szöveg interpretációjában leghatékonyabbnak mutatkozó elméleti megközelítést választja. A szemiotikai, narratológiai, retorikai és hermeneutikai elemzéseket a szláv neostrukturalizmus – azon belül is František Miko stíluselmélete – foglalja keretbe. A kötet középpontjában az Ottlik-próza áll. Az egyes szövegekben a szerző olvasói tapasztalatai hangsúlyosan vannak jelen, dominál az esszéisztikus írásmód. *A jelek szerint* c. kötet a detektívtörténet, a krimi és a bűnügyi regény elméletébe nyújt betekintést. A könyv második felében közép-európai detektívtörténetek interpretációi állnak.

M.: A jelek szerint. A detektívtörténet és közép-európai emléknyomai, tan., Po. 2003.

Ford.:: Michal Ajvaz: Az öreg varánusz visszatér, Bp. 2004.

Ir.: Németh Zoltán: „Egy profi olvasó lehetőségei…", Benyovszky Krisztián *Rácsmustra* című kötetéről, ISZ 2002/6; Rácz I. Péter: Emlékezetes naplóolvasás, És 2002. 1. 4.; Keserű József: Nyomok, nyomok, ÚSZ Könyvjelző 2003. 10. 23.; Dusík Anikó: A beavatás poétikája, Kalligram 2004/10; Bárány Tibor: Nyomban az igazság, És 2003. 10. 24.; Keserű József: A *Rácsmustra* (félre)olvasása, Somorjai disputa 1., 2003.

B. Zs.

BERECK József (Albár, 1945. márc. 9.): prózaíró, szerkesztő, műfordító. Dunaszerdahelyen érettségizett (1963), 1963–1966-ban a nyitrai Pedagógiai Főiskola zene szakán tanult, tanulmányait nem fejezte be. 1976-ban a Komenský Egyetem BTK-n az újságírói szakra is beiratkozott, de egy szemeszter után abbahagyta. 1966-ban Dunaszerdahelyen tanított, 1967-ben a Szlovák Geodéziai és Kartográfiai Intézet földmérője, 1968–1970-ben a po.-i Dimitrov Vegyiművek műszerkezelője volt. 1970-től a Csallóköz–Žitný ostrov munkatársa, 1993-ban főszerkesztője, később vezető szerkesztője. A kilencvenes évek elején a Nap szerkesztője is volt. – Első írói próbálkozásai a Pedagógiai Főiskola diáklapjában (Fórum) jelentek meg. 1965-től szórványosan jelentkezett elbeszélésekkel, karcolatokkal a Szabad Földműves és az Új Ifjúság hasábjain. A Fekete szél (1972) c. antológiában mutatkozott be, s az antológia szerzői közül ő jelentkezett először kötettel. *Vihar előtt* (1974) címmel novella- és elbeszélésgyűjteménye, *Öregem, az utolsó* (1977) címmel pedig kisregénye jelent meg. Címadója a fiatal magyar prózaírókat bemutató szlovák nyelvű antológiának (*Biliard na pamä□ niekoľkých hrdinov,* 1976). Önálló novellaválogatása is megjelent szlovákul Karol Wlachovský fordításában (*Chvíle lásky,* 1983). A novellaíró B. munkásságában kiemelkedő szerepük van a Vihar előtt és a Biliárd néhány hős emlékének c. írásoknak. A *Türelem,* a *Pásztorórák,* a *Tudósítás egy ország elvesztéséről* című̈ekben a szülőföld-ábrázolás szándéka és a modern próza intellektuális irányainak követése egyaránt megfigyelhető. B. „regionális realizmusa" (Zalabai) azonban nem provincializmust jelent. Az író „az emberi lét és a tettek líraiságára szomjas" (Duba), történetei nem megdöbbenteni akarják az olvasót, hanem elgondolkodtatni. Belenyugvó, lemondó emberek jelennek meg előttünk, olyanok, akikben a lélek útvesztői mö-

gött a megmaradás és a túlélés természetes ösztöne munkál. Öregem, az utolsó c. kisregénye témájának nyomvonalai felsejlenek korábbi novelláiban *(Szorongás, A negyed kilenc jegyében),* a kisregény azonban teljesebbé teszi a történetet, s mívesebbé a munkát. Alakjai árnyaltabbak, írói eszközei csiszoltabbak. Kamaszhőse (Hury Tamás) vívódásaiban s a nagyapa–unoka kontrasztban múlt és jelen elevenedik meg előttünk. A szlovákiai magyarság 1945–48-as tragédiája (üldözés, kitelepítés), Baranya soknemzetiségű világa, a Csallóközbe tett utazás más és más reflexiókat váltanak ki a regényhősökből, minthogy valamennyi más világ. Ebben a másságban benne van az „én-tudat" és a „mi-tudat" konfliktusa is. B. *Vereség* (1981) c. novelláskötete nem az előrelépést, hanem a megtorpanást jelezte. Valóságszemlélete leszűkült, stílusa, nyelvezete a modorosságok felé hajlott, a novella helyét az életképek vették át. – Cseh (L. Fuks, J. Nesvadba) és szlovák írók (R. Sloboda, L. Ballek, J. Puškáš stb.) műveiből fordított.

M.: Indulatos ébredés, publ., vallomások, 1988; Végső visszaszámlálás, vál. és új elb., Dsz. 1993; Biliárd néhány hős emlékének, bibliofil vál., uo. 1995; A galambszelídítő, ifj. elb., 1997.

Ir.: Zalabai Zsigmond: A Csallóköztől „Mihályországig". = Z. Zs.: Mérlegpróba, Po.–Bp. 1978; Mészáros László: A próza kapui előtt. = M. L.: Nyitott tétel, uo. 1977; uő: „Tanulmányok" a csallóközi ember természetrajzához, ISZ 1982/3; Duba Gyula: Botlófüzek az égen. Bereck József három novellája elé. = B. J.: Biliárd néhány hős emlékének, Dsz. 1995; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001.

F. Z.

BERECZ Gyula (Komárom, 1894. okt. 28. – Budapest, 1951. okt. 7.): szobrász. Iskoláit szülővárosában és Győrben végezte. A bp.-i Iparművészeti Főiskolán szobrászatot tanult Orbán Antal és Simay Imre irányításával. Tanulmányai befejezése után szülővárosában telepedett le, ahonnét a magyarüldözés elől 1948-ban Mo.-ra költözött. – Főként domborműveket és arcképszobrokat alkotott. Legjelentősebb művei: a háború áldozatainak emlékműve a komáromi Szt. András-templomban (1931) és a Jókai-szobor (1937) az egykori Jókai Egyesület székháza (ma: Duna Menti Múzeum) előtt.

Ir.: Szuchy M. Emil: Emlékezés Berecz Gyulára, ISZ 1975/4.

Sz. Z.

BERECZ Kálmán (Tardoskedd, 1907. jún. 25. – Budapest, 1983. márc. 19.): politológus. A gimnáziumot Bp.-en és Érsekújvárott, jogi tanulmányait Po.-ban végezte. Alapító és vez. tagja volt a Sarlónak. Jogászi pályáját Érsekújvárott közigazgatási tisztviselőként kezdte. Az SZMKE helyi szervezetének titkáraként szabadegyetem jellegű előadássorozatokat szervezett. Tagja volt a CSMTIMT-nek és a CSMKT-nek és egyik szervezője a Tavaszi Parlamentnek. 1945 után Mo.-on élt, a lakosságcsere végrehajtása idején a magyar kormány meghatalmazottjaként működött. 1949–1972-ben vállalati jogtanácsos volt. – 1938 előtt főleg kisebbségpol. kérdésekkel foglalkozott. Jelentős tanulmányai: *Az észtországi nemzeti kisebbségek kultúrautonómiája,* MiL 1931/12; *A kisebbségi kérdés.* = A kisebbségi magyar ifjúság röpirata a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság megalakulása alkalmából, 1931; *A kisebbségi nyelvhasználat joga az európai államokban,* Magyar Kisebbség 1934/7; *A kisebbségi kérdés mai állása.* = Kisebbségi problémák, Léva 1937; *Megvalósítható-e a svájci példa?*, Új Szellem 1938/3.

M.: Ez volt a Sarló (társszerző), Bp. 1978.

Ir.: Turczel Lajos: Az érsekújvári reálgimnázium mint irodalmi és tudományos életünk iskolája, ISZ 1992/12.

T. L.

BERÉNYI József (Ekecs, 1967. jún. 6.): tanár, politikus. Po.-ban érettségizett (1985), a Komenský Egyetem BTK-n magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett, a bp.-i Közép-Európa Egyetem Politológiai Tanszékén politológiát végzett (1993–94), majd 1995 aug.-ig a New York-i School for Social Research magánegyetemen végzett kutatásokat. 1990-ben a Magyar Diákszövetség képviseletében az FMK listáján (független) képviselő lett az SZNT-ben, mandátuma 2 évig tartott. 1990–91-ben a galántai Magángimnázi-

umban, 1992–93-ban a nyitrai Pedagógiai Főiskola Magyar Tanszékén tanított. Az Egyesült Államokból hazatérve a Fórum és a Márai Sándor Alapítványnál dolgozott. 1996 febr.-tól a Magyar Polgári Párt titkára. 2002-től a külügyminisztérium államtitkára. – Alkalmi cikkeit a Napban közölte, az első szlovákiai nyelvtörvény (1990) történelmi és társadalmi okaival foglalkozó *Nyelvországlás* (1994) c. kötetét a Fórum Alapítvány jelentette meg.

F. Z.

BERKÓ Sándor (Losonc, 1918. febr. 13. – Ukrajna, 1943. ?): költő, publicista, műfordító. Már diákkorában írt verseket. Első írásai a losonci helyi lapokban (Indulás, Losonci Hírlap, Magyar Híradó) jelentek meg. Költővé a Korunk avatta, ahová Sándor László ösztönzésére küldte el verseit. 1936-tól a Prágai Magyar Hírlap és a po.-i Magyar Újság is rendszeresen közölte verseit, 1938. aug. végén pedig az ostravai Magyar Nappal került szoros kapcsolatba; ez a csatlakozás 1938 őszén nagy bátorságnak számított, a kommunista párt lapját ugyanis ekkor már sok munkatársa elhagyta. 1938 szept.-ben a húszéves költő már a Magyar Nap irodalmi rovatának vezetője, s a lap megszűnéséig, okt. 13-ig aránylag nagy mennyiségű politikai cikke és bírálata jelent meg benne. A bécsi döntés után Bp.-re került, ahol egy ideig a Népszava külső munkatársaként dolgozott; a Korunk és a kolozsvári Független Újság is közölte írásait. 1940 szept.-ben munkaszolgálatra hívták be; a Szovjetunió megtámadása után a keleti frontra vitték, s többé nem tért vissza. – Első versei főleg szerelmes versek, s rezignált hangulatokat tükröznek, az 1937-ben írt *Hang vagyok* c. költeményben azonban megtagadja „önkifejezéses" líráját. A háború közeledtével egyre gyakrabban jelennek meg verseiben a keresztény mitológia motívumai (*Beszélgetés egy útszéli feszülettel – Ossietzky emlékére; Ének a Tátra alján* stb.). A fasizmus térhódítása idején fokozatosan megnő lírájában a szimbólumok és az allegóriák szerepe. Gyakran idézi fel a gyermeki tisztaságot, melyet a „felnőttvilág" romlottságával állít szembe *(Sanyika; Hintaló; Rosszaság)*. 1940-től egyre kevesebb a B.-versek száma, bár a költő még a frontról is küldött néhány költeményt a Népszavába, a Népszava naptárába és a Zsidó évkönyvbe. A halál árnyékában fogant versei is lírájának állandó gazdagodásáról vallanak, s arról tanúskodnak, hogy a világháború egy növekvő látókörű költőtől fosztotta meg a magyar irodalmat. Műfordítóként B. a cseh szocialista líra legjobb képviselőinek (Petr Bezruč, Vítězslav Nezval, František Halas, Josef Hora) több alkotását fordította magyarra.

M.: Az ördög köpenyében, v., Losonc 1940; Nem vagy magadban, vál. v., Bp. 1964.

Ir.: Sándor László: Ez nem legenda, K 1939, 717–718.; k. a. (Komlós Aladár): Az ördög köpenyében, Múlt és Jövő 1941, 32.; Sándor László: Az ördög köpenyében, Láthatár 1941, 116.; Csanda Sándor: B. S. = B. S.: Nem vagy magadban, 149–163.; uő: Első nemzedék, Po.–Bp. 1968.; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

V. E.

BERTHA Mária; *Orbán Jánosné, O. Bertha Mária* (Pozsony, 1952. nov. 25.): szerkesztő, műfordító. A Komenský Egyetem BTK-n magyar–angol szakos tanári oklevelet szerzett (1976). 1976–77-ben a Szlovák Műemlék- és Természetvédelmi Hivatal szakelőadója, 1977–79-ben az Új Szó nyelvi szerkesztője volt. 1979-től 1991-ig a Madách Könyvkiadó szerkesztőjeként dolgozott, 1995-től szabadfoglalkozású műfordító, 2001 októberétől a Remény c. hetilap szerkesztője.

Ford.: Vladimír Ferko: Ördögborda, 1985; Valja Stýblová: Kérem a szikét, 1985; Jaroslav Boček: Égető csókok (Szőke Edittel), 1987; Pavel Francouz: Nyugtalanság, 1989; Jiří Brdečka: Egy faun megkésett délutánja, 1990; Szőnyi Endre: Pozsonytól Kassáig – Felső-Magyarország építészete 1848–1918 (Hushegyi Gáborral), 1996. A felsoroltakon kívül több alapiskolai tankönyvet, munkafüzetet és egy ima-, ill. evangelizációs könyvet fordított.

K. T., M. J.

BERTÓK Imre (Kéménd, 1922. aug. 30. – Pozsony, 1994. jún. 7.): tankönyvíró, nyelvész. Ipolyságon érettségizett, a po.-i Pedagógiai Főiskolán magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1956). Kéménden tanított, majd járási tanfelügyelő volt Párkányban és Vágsellyén, ill. gimnáziumi és óvónőképzői

igazgató Komáromban. 1965-től kerületi és központi tanfelügyelőként, 1971–1972-ben a Kerületi Pedagógiai Intézet igazgatójaként működött. 1972-től nyugdíjazásáig a Szlovák Pedagógiai Kiadó magyar szerkesztőségének a vezetője volt. – Szakterülete a nyelvoktatás módszertana, a kontrasztív nyelvvizsgálat. Fő műve, egyszersmind kandidátusi értekezése *A szlovák és magyar esetrendszer kontrasztív vizsgálata,* melyben szinkrón elemzéssel dolgozza fel a flektáló szlovák és az agglutináló magyar nyelv alak- és mondattani eltéréseit és azonosságait. A kontrasztív nyelvi jelenségek gyakorlati alkalmazásának külön fejezetet szentel. A magyar és a szlovák nyelv tanításának metodikáját három önálló kötetben is kidolgozta.

M.: Metodická príručka vyučovania slovenského jazyka v 6–9. ročníku ZDŠ s vyučovacím jazykom maďarským, Po. 1962; Az irodalmi nevelés módszertana (társszerző), Po. 1966; Problémy úvodného ústneho kurzu vo vyučovaní slovenského jazyka, Po. 1971; A szlovák elöljárók tanítása, Po. 1971; A magyar és a szlovák nyelv tanításának összevető módszertana, Po. 1972; A szlovák nyelv módszertana a magyar tanítási nyelvű alapiskolák alsó tagozata számára (társszerző), Po. 1975; A szlovák és a magyar nyelv kontrasztív elemzése különös tekintettel az esetrendszerre, Po. 1977.

Ir.: Štefan Horváth: Porovnávacia metodika vyučovania slovenského a maďarského jazyka, Slovenská reč 1974, 246.; Zsilka Tibor: A magyar és a szlovák nyelv kontrasztív elemzése, Szocialista Nevelés 1978, 222.; Tatár Béla: A szlovák és a magyar esetrendszer kontrasztív vizsgálata, Magyar Nyelv 1978, 502.

K. M.

Bethlen Gábor Mozgalom: egyetemi ifj. mozgalmi csoport. A ref. fiatalság körében alakult meg a harmincas évek elején, lapja a Református Élet volt.

T. L.

BETLEN Oszkár (Pozsony, 1909. szept. 13. – Budapest, 1969. jan. 20.): újságíró, történész. Fiatalon került Bp.-re, a középiskola elvégzése után villanyszerelő lett. A mo.-i kommunista ifjúsági szervezet tisztségviselője volt. Börtönbüntetésre ítélték, majd visszatoloncolták Po.-ba. 1936-tól a Szlovákiai Magyar Fiatalok Szövetségének országos titkára, 1936 második felétől a Magyar Nap munkatársa, 1937-től általános szerkesztője és felelős szerkesztőjének helyettese volt. 1939-ben internálták, megjárta Dachau, Buchenwald, Auschwitz táborait. Megpróbáltatásait az *Élet a halál földjén* (1959) c. kötetében írta le. 1946–1954-ben a Szabad Nép munkatársa, 1956-tól az MSZMP Párttörténeti Intézetének az alkalmazottja volt. 1945 után elítélte a csehszlovákiai magyarok jogfosztását, s az elsők között reagált Fábry Zoltán A vádlott megszólal c. művére (Szabad Nép, 1947. febr. 9.).

M.: Ellenforradalom Magyarországon, Bp. 1956, 1958; Párizs, Madrid, Bécs. A Komintern egységpolitikája 1933–1937, Bp. 1968.

Ir.: Fábry Zoltán: Stószi délelőttök, Po.–Bp. 1968;Vass Henrik: B. O., Párttört. Közl. 1969; Varga Rózsa: Keressétek, ami összeköt..., Po.–Bp. 1971.

F. Z.

BETTES István (Rimaszombat, 1954. aug. 15.): költő. Tizenöt éves koráig Zádor községben, nagyszüleinél nevelkedett. Po.-ban vegyipari technikumot végzett, a Komenský Egyetem BTK-n 1981-ben levéltárosi diplomát szerzett. Ezután előbb szülővárosában tanított, majd fizikai munkából élt. 1984 és 1989 között a Csehszlovák Rádió magyar adásának hírszerkesztője. 1990-ben a Csemadok levéltárosa volt. Jelenleg szabadfoglalkozású író. 1991-ben Madách-díjat kapott. – A hetvenes évek második felében kezdett publikálni. A nyelvi-ritmikai játékokban rejlő gondolati-szemléleti lehetőségeket nagy tehetséggel tudja lírává lényegíteni. Groteszk költeményeinek erőteljes intellektualizmusára hamar felfigyelt a kritika. B. humora keserű, filozofikus humor, játékossága, bohémsége mögött a clown „szomorú" vidámságát érezni. Új verseiben: *Lírai vészjel* (1999), valamint a bibliai történeteket megszólaltató *Szép tündöklő csillag 1–3.* (1999–2000) c. versciklusában megszelídül vagy éppenséggel háttérbe szorul szertelen, játékos verbalizmusa.

M.: Bohócok áldozása, v., 1981; Két bukfenc között, v., 1985; Szétcincált ének idején, v., 1990; Mit tudom én?, v., 1993; Hun bál, gyv., 1996. Zodiáku-

sok, v., 2000; Odvában a fa, v., 2002; Tio-tio-tio tinx (Madárország szólamai), gyv., 2004; Bettes Úr, 50 év 50 vers, v., 2004.

Ir.: Csanda Gábor: Póklábak – pók nélkül, ISZ 1991/1; Hajtman Béla: Játék felnőtteknek, Nap 1991. márc. 8.; Zalabai Zsigmond: Verstörténés, kritikatörténés II. = Z. Zs.: Verstörténés, 1995; Z. Németh István: Nincs vész, csak vészjel, Szőrös Kő 1999/2; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában II., Po. 2001.

G. L.

Bibliai Tanulmányok (Pozsony, 1969. jan. – 1983. dec.): az adventista egyház szlovákiai egyházkerületének hetilapja.

F. Z.

Bibliotheca Hungarica (Somorja, 1992. március 22.): A somorjai Városi Honismereti Ház munkatársainak (Presinszky Lajos és Zalabai Zsigmond) felhívása után (1990. nov.) a BH Alapítvány és a Vox Nova Rt. alapította 1992 tavaszán. Működési köre: az 1918-tól Csehszlovákiában kiadott magyar nyelvű könyvek, folyóiratok, kisnyomtatványok, kéziratok, levéltári anyagok gyűjtése és feldolgozása. Az intézmény 1997 után betagolódott a Fórum Társadalomtudományi Intézetbe (később: Kisebbségkutató Intézet). A csatlakozást a Mečiar-kormányzat alapítványokat sújtó törvénye tette szükségessé. A BH vezetői a Fórum Intézet keretében látták biztosítottnak a könyvtár fejlesztését és rendeltetésszerű működését. A gyarapodási napló szerint 1997-ben, a szerződés aláírásakor 3822 tételből állt a könyvállományuk, 2003-ra ez a tételszám megduplázódott. Jelentős gyarapodás történt a kisnyomtatványok, a fényképarchívum, a hagyatékok, a folyóirattár és a képeslapgyűjtemény stb. állományában is. Ma már – és ez a kutatás szempontjából fontos – kétezer kötetes kézikönyvtár áll a kutatók rendelkezésére. A könyvtár ily módon az intézeti kutatókönyvtár szerepét is betölti. Megalakulásakor a kuratórium elnöke Zalabai Zsigmond volt, tudományos főmunkatárs: Végh László. – A BH igazgatója: dr. Végh László (1997). – A BH gondozza a Csemadok könyvgyűjteményének egy részét, valamint a levéltári anyagot. Ezek továbbra is a Csemadok OT tulajdonát képezik.

Ir.: „Gondolatok a könyvtárban", Bibliotheca Hungarica, Somorja (szerk.: Zalabai Zsigmond), Šamorín–Somorja 1996; Böjthe Zsolt: „Könyvtárunk műhellyé vált..." Beszélgetés Végh Lászlóval, a Bibliotheca Hungarica igazgatójával, SZÚ 2003. jan. 1.

F. Z.

Bibliotheca Hungarica Alapítvány → Bibliotheca Hungarica

BIHARI Mihály (Nagyvárad, 1892. febr. 25. – Budapest, 1969. ápr. 9.): író, újságíró. Bp.-en jogot végzett, de az újságírást választotta hivatásul. 1918-ban a Népszava szerkesztője volt, 1919-ben Bécsbe emigrált, a Bécsi Magyar Újság munkatársa lett, 1922-ben Csehszlovákiába települt. A Reggel (1922–1927), majd a PMH (1927–1933), később a Magyar Újság (1933–1938) belső munkatársa volt. A szlovák állam idején bebörtönözték, majd illegalitásban élt, később Bp.-re menekült. 1945-től a Népszava szerkesztőjeként dolgozott. – Karcolatai, színművei a kisemberek problémáit tükrözik fokozott szociális érzékenységgel, mérsékelt művészi színvonalon. Drámaíróként *Tisztelettel értesítjük* (korábbi címe: Ballada a kishivatalnokról) c. művével mutatkozott be Érsekújvárott, 1936-ban. Hangjátékait a rádió po.-i és kassai magyar adásán kívül szlovákul is sugározták.

M.: Tisztelettel értesítjük, Eperjes 1936; Selyemcukor, színművek, hangjátékok, karcolatok, Eperjes 1938.

Ir.: Fábry Zoltán: Egy író két könyve. = F. Z.: ÖÍ 5., 1985; Kováts Miklós: Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918–1938, 1974; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

Sz. Z.

BÍRÓ Lucián (Zsitvaújfalu, 1898. ápr. 4. – Komárom, 1990. máj. 15.): bencés szerzetes, publicista, lapszerkesztő, tankönyvíró. Teológiai tanulmányait Pannonhalmán végezte, emellett magyar–latin szakos tanári képesítést is szerzett. Az 1918-as államfordulat utáni két évtizedben a komáromi bencés gimnázium tanára, a szlovákiai magyar cserkészet egyik fő szervezője és vezetője, a Tábortűz c. cserkész- és diáklap szerkesztésének irányítója. Kat.

egyházi lapokat is szerkesztett (Szűz Mária Új Virágos Kertje, a Komáromi Róm. Kath. Autonóm Egyházközség Értesítője). 1939–1944-ben a pápai, 1944–1945-ben a komáromi gimnázium igazgatója, s 1949-ig az ottani rendház főnöke volt. A jogfosztott magyarság kényszerhallgatásának egyik megtörője volt: 1947-ben *Miatyánk* címmel imakönyvet és 1948-ra szóló kat. kalendáriumot adott ki. 1949-ben rendtársaival együtt Észak-Szlovákiába internálták, s ott a szlovák hívek megbecsült lelkipásztoraként működött. 1960-ban térhetett vissza Dél-Szlovákiába, s Balony, Medve és Nyárad plébánosa lett. Az 1968-as események idején aktívan részt vett az egyházi autonómiáért küzdő papi mozgalomban. 1970-ben nyugdíjazták, attól fogva Komáromban élt, és kisegítő lelkészként dolgozott. Néhány hónappal halála előtt megkapta a bp.-i Bethlen Gábor Alapítvány Márton Áron-emlékérmét.

M.: Magyar helyesírási szótár a művelt nagyközönség és a tanulóifjúság részére, Komárom 1922; Magyar nyelvtankönyv a gimnáziumok V. osztálya számára, uo. 1924; Magyar nyelvtan a közép- és polgári iskolák I–III. osztálya számára, uo. 1925.

Ir.: Koller Gyula: B. L. 1898–1990, Remény 1990/8; Virt László: B. L., uo. 1990/9.

T. L.

BLANÁR Béla (Kassa, 1866. aug. 24. – uo., 1932. dec. 31.): történész, jogi szakíró. Tanulmányai befejeztével szülővárosában folytatott ügyvédi gyakorlatot, majd jogakadémiai tanár és Kassa főügyésze volt. 1910-ben parlamenti, 1928-ban tartománygyűlési képviselővé választották. Tagja volt több kassai egyesületnek, egy ideig főtitkára a Kazinczy Társaságnak. Főként helyi lapokban publikált.

M.: A jog köréből, tan., Kassa 1899; Jelentés a Kazinczy-kör egyévi működéséről, uo. 1905; Négy alkalmi beszéd, uo. 1908; A kassai Jótékony Nőegylet 90 éve, uo. 1928; Rákóczi két kassai útja. = Kazinczy Évkönyv 1898–1928 (szerk.: Sziklay Ferenc), uo. 1929.

Ir.: B. B., Kassai Újság 1933/1–2.

Cs. S.

BLASKOVICS József (Imely, 1910. jún. 12. – Prága, 1990. júl. 6.): nyelvész, turkológus, műfordító. – A komáromi gimnáziumban érettségizett (1929), a pozsonyi tanítóképzőt 1931-ben, a szegedi tanárképző főiskolát 1943-ban végezte el. 1938–1946 között a galántai, 1946–1947 között a bazini, 1947–1950 között a pozsony-főrévi polgári iskolában matematikát és fizikát tanított. 1943–1945 között a bp.-i, 1945–1948 között a prágai egyetemen orientalisztikai tanulmányokat folytatott. 1950–1978 között a prágai Károly Egyetemen turkológiát és hungarisztikát oktatott. 1955-ben megalapította a Károly Egyetem turkológiai szemináriumát, s tankönyveivel megalapozta a modern cseh turkológiát (*Učebnice turečtiny*, Prága 1964). Török, azerbajdzsáni, tatár, kazah és bengáli nyelvből cseh, szlovák és magyar nyelvre fordított szépirodalmi műveket. Nazim Hikmet verseit Pavol Horovval közösen adta ki szlovákul (*Bojujúce srdce*, 1951), magyarul Tóth Tiborral (*Szívem*, 1954). Sabahattan Ali elbeszéléseit szlovákra (*Ayran*, 1952), magyarra (*Mocsárláz*, 1953) és csehre (*Anatolské příběhy*, 1953) fordította le. Magyarra fordította és kiadta a feltételezett magyar ősgeszta török nyelvű változatát, a *Tárih-i Üngürüsz*t (*A magyarok története,* Bp. 1984). Több művében tudományosan feldolgozta a felvidéki vonatkozású török forrásokat. Egyik fő műve (*A kegyes szultánok és a nagyságos erdélyi fejedelmek [I. és II. Rákóczi György] levelezése a Kassai Királyság ügyében)* mindmáig kéziratban maradt. Munkája elismeréseként a Török Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává választotta (1957), a Török Köztársaság elnöke díszoklevelet adományozott neki (1973), a Nemzetközi Kulturális Kapcsolatok Intézete díszoklevéllel és emlékéremmel tüntette ki (1975). 1978-ban megkapta a Kőrösi Csoma Sándor-emlékplakettet.

M.: Listiny Vysokej Porty vo veci obsadenia Košíc, košickej a sedmohradskej dane v rokoch 1644–1672, doktori értekezés, 1949; Dějiny nové turecké literatury, Prága 1953 (megjelent angol, német és bolgár nyelven is); Türkische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava, 1961; Turkish Literature. = Literature of the Near East in Czechoslovakia 1945–1963, Prága 1963; Rimavská Sobota v čase osmansko-tureckého panstva, 1974 (magyarul 1989-ben a Gorkij Könyvtár kiadásában Bp.-en, 1995-ben Pozsonyban jelent meg Rima-

szombat és vidéke a török hódoltság korában címmel); Érsekújvár és vidéke a török hódoltság korában, Bp. 1989; Az újvári ejálet török adóösszeírásai, Pozsony 1993; Blaskovics Emlékkönyv (vál. kötetben meg nem jelent írásokból), Somorja 1995.

Ir.: J. Pašiaková: Tisztelgés a kiváló pedagógus előtt, ISZ 1980/7; Ozogány Ernő: A közép-európai török. = Dr. Kiss László–Lacza Tihamér–Ozogány Ernő: Gondolatokból épült katedrális, Po. 2001.

L. T.

BLÜH Irén (Vágbeszterce, 1904. márc. 22. – Pozsony, 1991. ?): művészi fényképész. Eredeti foglalkozása bankhivatalnok. 1931–1933-ban a dessaui Bauhaus iskolában tanult Walter Peterhansnál. A baloldali értelmiséghez tartozott (Weiner Imre festőművész felesége volt), szociális érdeklődése a témáiban is megnyilvánult. Együttműködött a Sarló mozgalommal, 1933-ban a po.-i (Eislerová) Zsigmondi Borissal és Rosie Neyjel (Földi Róza) együtt részt vett a prágai és brünni szociofotó-kiállításon, valamint a Sarló szlovákiai kiállításain. 1945 után a Pravda Kiadóvállalat, 1949–1951-ben a Népi Iparművészeti Vállalat, 1951–1965-ben a Szlovák Pedagógiai Könyvtár igazgatója volt. Több bibliográfiai tanulmány és cikk szerzője.

Ir.: Albertini Béla: Beszélgetés Irena Blühovával, Fotóművészet 1984/1; uő: A Sarló szociofotós vonulata, Po. 1993; Daniela Mrázková: Irena Blühová – fotograf a dielo, Po.

K. K. K.

BODNÁR Gyula; (Királyhelmec, 1948. máj. 21.): újságíró. Királyhelmecen érettségizett (1966). Középiskolai tanulmányai után különböző munkahelyekkel ismerkedett, volt fűtő a királyhelmeci kórházban (1966–67), áruátvétel-vezető a Jednota élelmiszer-nagyraktárban (1969-ig). Ezt követően a nyitrai Pedagógiai Főiskolán magyar–angol szakot végzett, 1973-ban tanári oklevelet szerzett. – 1973–1974-ben az SZSZK Kulturális Minisztériuma Külügyi Intézetének szakelőadója, 1974–1993-ban az ÚSZ szerkesztője, kulturális rovatának munkatársa, ill. 1989-től vezetője. 1994-től a Nap főszerkesztő-helyettese, 1995-től a Katedra munkatársa, vezető szerkesztője, majd 2001-től főszerkesztője és a Csallóköz főmunkatársa. Lakhelyén, Nagymegyeren (1993-tól) a városi magántelevízió főszerkesztője, riportere. 1974-ben költözött Nagymegyerre, ahol – akárcsak korábban szülővárosában – szervezte a kulturális életet, 1983 és 1990 közt a nagymegyeri Poloska Színház vezetője, rendezője. Különböző szerepekben részt vett az országos amatőr művészeti mozgalomban is. Munkásságáért a Nyitott Európáért Díjjal tüntette ki a Márai Sándor Alapítvány (1998). – Publikációs tevékenységét 1969-ben versekkel, karcolatokkal, glosszákkal kezdte, ezek a VÚSZ, az ÚIfj és az ISZ hasábjain jelentek meg. *Sokszemközt* címmel beszélgetéseket szervezett a kisebbségi kultúra kérdéseiről. Írt könyv- és színikritikát is. Rendszeresen foglalkozott a szlovákiai magyar amatőrmozgalommal. Publicisztikai írásait a *Messze van Helgoland* (1992) c. kötetében adta ki. Társszerzője a *Nyomkereső* (Dsz. 1994, Tóth Lászlóval) c. portrés szöveggyűjteménynek.

M.: A Sarló és köztudatunk, tan., ISZ 1978/8; Húszéves az Irodalmi Szemle, publ., ÚIfj 1979/5; Első szerelem, elb., VÚSZ 1985/51; Képek az életről (Dúdor István), műbírálat, ÚSZ 1981. dec. 6.; Görög Európa (publ.), uo. 1998; Szappanopera a medencében, Telenapló, uo. 2000; Szavak, színek, színképek, jegyz., uo. 2001.

Ir.: Turczel Lajos: B. Gy.: Messze van Helgoland, ISZ 1992/2; Dusza István: Lelkiismeretünk megszólaltatója, ÚSZ 1998. aug. 6.; Mészáros Károly: A Telenapló öt hosszú éve, uo. 2000. jún. 30.; Dusza István: Nyelvet, gondolatot pallérozva, uo. 2001. aug. 31.; Fónod Zoltán: Botladozó nyomkeresők (kritikai megjegyzés a Nyomkereső c. kötethez), ISZ 1995/3; Tőzsér Árpád: Niké, mikor habozik? (B. Gy.: A Szavak, színek, színképekről), ÚSZ Könyvjelző 2002/8.

F. Z.

BODNÁR István (Semjén, 1912. okt. 11. – Budapest, 1988. aug. 23.): író, újságíró. A sárospataki tanítóképző elvégzése után kommunista kapcsolataiért üldözték, s 1933-ban mintegy utóemigránsként Csehszlovákiába menekült. A Magyar Újságban, a Csehszlovákiai Népszavában és a Magyar Napban publikált. Nálunk írt riportszerű regényeinek és hangjátékainak témáját a szegényparasztság és munkásság életéből merítette. 1938-ban kiutasítot-

ták Csehszlovákiából; első bp.-i kiadványa az újságírói-írói környezetben játszódó s a csehszlovákiai politikai életbe is bevilágító *Pozsonyi éjszakák* c. regény volt.

M.: Jaj, atyám, a jövő, v., Sárospatak 1932; Az én falum árnyékában, r., 1938; Dornkappel, r., Prága 1938; Pozsonyi éjszakák, r., Bp. 1941; Egyszer minden kiderül, Bp. 1942; Vihar a Tátrában, r., Bp. 1942; Nagyatádi Szabó István pályafutása, életrajz, Bp. 1947.

Ir.: Berkó Sándor: Az én falum árnyékában, K 1938, 710.

T. L.

BODNÁR Lajos (Mátyóc, 1922. aug. 25. – uo., 2000. jan. 17.): önkéntes néprajzi gyűjtő, helytörténész. Munkácson mezőgazdasági szakiskolát végzett (1942), majd a komáromi mezőgazdasági szakközépiskolában érettségizett (1961). A nagykaposi gép- és traktorállomás agronómusa (1952–1965), majd a Keletszlovákiai Vízművek nagykaposi részlegének vezetője. – Szűkebb pátriája, az Ung-vidék néprajzával foglalkozott. Elsősorban a térség gazdaságnéprajza érdekelte (dohánytermesztés, méhészkedés, gabonatermesztés, állattartás stb.), de fontos dolgozatai vannak a korabeli életmódról is (csempészet, koldusok stb.). Írásai hazai magyar lapokban, továbbá mo.-i múzeumi évkönyvekben jelentek meg. Saját portáján tájházat hozott létre és tartott fenn. – Több pályaművét a bp.-i Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság pályázatain díjban részesítették. A Magyar Néprajzi Társaság a legeredményesebb társadalmi gyűjtőknek járó Sebestyén Gyula-emlékéremmel tüntette ki.

M.: Csuprosok és üstfoltozók. Ung megyei árucsere és vásárok a századfordulón, Po. 1993; Latorca és egyéb írások, Nagykapos 1995; Utolsó küldöttválasztás Nagykaposon. Történelmi elbeszélés néprajzi gyűjtés alapján, Királyhelmec 1998.

L. J.

BODNÁR Mónika (Kassa, 1961. márc. 26.): néprajzkutató, muzeológus. A kassai magyar gimnáziumban érettségizett (1979), majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen néprajzból diplomát szerzett (1984), illetve 1995-ben uo. doktorált. 1984-től a putnoki Gömöri Múzeum vezetője. Interetnikus kapcsolatokkal, a népi táplálkozással és általában a Bódva völgye néprajzával foglalkozik. Tanulmányai, amelyek különféle szlovákiai és magyarországi szaklapokban, tanulmánykötetekben jelennek meg, ezekből a témakörökből készülnek.

M.: Etnikai és felekezeti viszonyok a Felső-Bódva völgyében a 20. században, Komárom–Dunaszerdahely 2002; Tanulmányok a Bódva völgye múltjából (szerk., Rémiás Tiborral), Putnok 1999; A Gömöri Múzeum története és a térség közművelődési életében betöltött szerepe. Tanulmányok Gömör megyéről (szerk.), Putnok 2002.

Ir.: Voigt Vilmos: Az Acta Ethnologica Danubiana és az Interethnica köteteiről. = Acta Ethnologica Danubiana 4, Komárom–Dunaszerdahely 2002.

L. J..

Bodrogközi Hírlap: regionális jellegű társad., szépirod. és gazd. hetilap. Egyetlen száma 1935. jún. 15-én Királyhelmecen jelent meg Feldmann Zoltán szerkesztésében. Folytatásának számít az 1935 júl.-ban három számot megért Helmeci Hírlap és az 1935 aug.–dec. között öt számmal megjelent Keletszlovenszkói Hírlap; valamennyit Feldmann Zoltán szerkesztette.

T. L.

BOGNÁR Cecil Pál (Csepreg, 1883. jan. 24. – Győr, 1967. jún. 28.): irodalomtörténész, esztéta. A középiskolát Kőszegen, Sopronban és Győrben, a kat. teológiát Pannonhalmán, a matematika–fizika–filozófia szakot Bp.-en végezte. Dunántúli bencés gimnáziumokban, majd a bp.-i, pécsi és szegedi egyetemen tanított. Néhány évig (1907–1909, 1912–1926) a komáromi bencés gimnáziumban is működött. – A po.-i Új Auróra almanachban több irodalmi és esztétikai tanulmánya jelent meg (*Az írótól az olvasóig,* 1922; *Arany nőalakjai,* 1924; *Objektivitás a művészetben,* 1926).

M.: Logika, Komárom 1922; Jókai lélekrajza, uo. 1925; Tanulmányok a gyermeklélekről, Bp. 1930.

T. L.

BOJSZA Imre → Barsi Imre

BOLEMANT László (Ógyalla, 1968. dec. 3.): költő, fotóművész. 1992-ben a Szlovák Műszaki Egyetemen gépészmérnöki oklevelet

szerzett. Szerkesztette az Irodalmi Szemlét (1994–1995), később mérnökként dolgozott, illetve logisztikai, számítástechnikai tanulmányait végezte Magyarországon, illetőleg Nagy-Britanniában. – Verseivel 1989-ben tűnt fel az Irodalmi Szemle hasábjain. *Üvegszálak* című kötetét (mely a Start Füzetek második darabjaként jelent meg) a kontemplatív szemlélődés, a folyamatos belső önvizsgálat jellemzi, versnyelve hermetista jellegű, mozdulatlan és lecsupaszított, a modernitás eszményeit követi. Második kötete a térbe vetett szavak jelentésszerveződéseinek lehetőségeit kutatja. A kötetet a költő versvilágával rokon hangulatú művészfotói illusztrálják.

M.: Üvegszálak, v., 1996; Időszobrok, v., 2003.

Ir.: Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001.; Sütő Csaba András: B. L.: Időszobrok, Szépirodalmi Figyelő 2004/3; Pénzes Tímea: Kővé vált idő, ÚSZ Könyvjelző 2003/10–11.

P. A.

Boltos (1993 – 1996): a szlovákiai fogyasztási szövetkezetek havilapja. – Fel. szerk.: Molnár László.

F. Z.

Boltos Magazin (1997 jan.-tól): a kereskedők és vásárlók havilapja. Lényegében a Boltos c. lap utódlapja.– Fel. kiadó: Kulcsár Lajos, dunaszerdahelyi Jednota COOP. Főszerk: Molnár László.

F. Z.

BÓLYA Lajos; *Feiszthammel* (Kolozsnéma, 1905. jan. 9. – Budapest, 1978. máj. 19.): költő, jogi szakíró. Iskoláit szülőfalujában és Komáromban végezte. Jogi tanulmányai befejeztével törvényszéki bíró lett Nyitrán. A kisebbségi önvédelmi politika ismert alakja, az irodalmi népfrontot hirdető Tavaszi Parlament és a Kisebbségi Társaság kezdeményezője, vezető egyénisége volt. 1938 után a szegedi egyetemen tanított. – Költőként Kassák nyomában indul, az életöröm, a szociális indulat, az erő kultusza, egészséges erotika visszhangzik lírájában, többnyire laza szövésű, hanyagul kimunkált expresszionista szabad versek formájában, mérsékelt művészi színvonalon. Elemző publicisztikája – pl. *Az elűzött nemzedék* (Új Szellem, 1937/21) –, valamint jogi szakmunkái jelentősebbek.

M.: Felégetett hidak, v., Komárom 1930; Erő, v., Komárom 1931; Örömriadó, v., Komárom 1935.

Ir.: Kovács Endre: Örömriadó, MÍ 1936/6; Fábry Zoltán: Egy szlovenszkói fiatalember. = F. Z.: ÖÍ 4., 1983; Csanda Sándor: Első nemzedék, Po.–Bp. 1968; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

Sz. Z.

BOLYKY János (Lucfalva, 1897. dec. 7. – Ausztria, 1946. ?): költő, újságíró. A gimnáziumot Érsekújvárott és Bp.-en végezte, malomépítő mérnöki oklevelet Németországban szerzett. 1937-től a Magyar Család c. ipolysági folyóirat szerkesztője volt. A két vh. között Udvardon élt, s 1939-ben az Egyesült Magyar Párt kormánybiztossá nevezte ki. 1944-ben Ausztriába távozott. Költészete provinciális színvonalú, köteteit saját költségén adta ki.

M.: Csodavárók, v., Érsekújvár 1932; Veszteglő mozdonyon, v., uo. 1935; Költő és népe, uo. 1936.

Cs. S.

BÓNÉ András → Czagány Iván

BORBÉLY Borisz (Felsőszeli, 1982. jún. 22.): költő; 2000–2002 között a Nyitrai Konstantin Egyetem magyar–angol szakos hallgatója. Verseivel az ArtFALatok c. antológiában tűnt fel. Első kötetében sok a szokatlan helyzetdal. Versei a világ megfogalmazására tett kísérletek, néhol felcsillan bennük az irónia és az önirónia is.

M.: Cipőmben kavics, Po. 2003.

Ir.: Vörös Péter: Plakátmagány meg egyebek, ÚSZ 2004. jan. 22.

B. Zs.

BORDÁS Sándor (Ómoravica, 1952. szept. 9.): pszichológus, etnopszichológus, szakíró. A Vajdaságban, Szabadkán érettségizett szerb nyelven az Építészeti-Technológiai Iskolaközpontban mint vegyésztechnikus. 1972 és 1977 között Bp.-en az ELTE Bölcsészettudományi Karán klinikai pszichológusi oklevelet szerzett, 1979-ben védte meg doktori értekezését. – 1978-tól megszakításokkal Dunaszerdahe-

lyen dolgozik pszichológusként a Pszichológiai Tanácsadó Központban, 2004-től részmunkaidős állásban. 1987–88-ban egy bécsi pszichológiai központban dolgozott. – Publikációs tevékenységében főként az etnopszichológia és a szexualitás problémáival foglakozik. 2000 máj.-tól (szerződéses viszonyban) a komáromi Selye János Kollégiumban (láthatatlan kollégium, tutorális képzés) pszichológiai szaktanácsadóként működött. 2004 szept.-től a Selye János Egyetem adjunktusa, ezzel egyidejűleg Székesfehérváron részmunkaviszonyban a Kodolányi János Főiskola mb. docense. – 1997-ben elnyerte a Márai Sándor Alapítvány Nyitott Európáért Díját.

M.: Lelkünk útvesztői, tan., Dsz. 1994; Ellenpróbák. A szlovák–magyar viszony vizsgálata szociológiai és etnopszichológiai módszerekkel Szlovákiában (társszerző), Dsz. 1995; Mýty a kontramýty (Mítoszok és ellenmítoszok, társszerző), uo. 1995; Counterproof (Ellenpróba, társszerző), uo. 1995; Szexposta, uo. 1997; FER – Feszültség-előrejelző rendszer (Hunčík Péterrel), uo. 1999; Iskolás leszek. Foglalkoztató füzet óvodások részére (társszerző), uo. 2001.

F. Z.

BORKA Géza (Gúta, 1894. júl. 11. – Kaposvár, 1977. jún. 17.): tanár, lapszerkesztő, író. A középiskolát Komáromban és Győrben, bölcsészkari tanulmányait Bp.-en végezte. 1923-tól 1944-ig a komáromi bencés gimnáziumban tanított, s a Szivárvány és a Tábortűz c. diáklapok szerkesztője volt. Vezetése alatt a gimnáziumi önképzőkör rendkívül aktív volt, időnként a közeli gimnáziumokban is fellépett. B. tagja volt a CSMTIMT-nek, egyik vezető személyisége a komáromi kult. életnek, s egy ideig titkára a Jókai Egyesületnek. 1945 után Mo.-on élt, a kaposvári gimnáziumban tanított. – Komáromi tanársága idején folyamatosan publikált, rengeteg irodalompublicisztikai és ped. cikket írt, s egy verseskötetet és néhány színművet adott ki. Szépirodalmi munkái nem haladják meg a jó középszert, de könnyed és népies hangú színdarabjai nagyon népszerűek voltak a műkedvelő színjátszóknál. Nyelvtani, stilisztikai tankönyveket, irodalmi olvasókönyveket írt, s kitűnő szavalókönyvet állított össze. A gimnáziumi és polgári iskolai stilisztikatanítás elősegítésére kiadott Toldi és János vitéz segédkönyveket ő szerkesztette s látta el gazdag és hasznos magyarázatokkal.

M.: Bánatmalom, v., Komárom 1920; Szavalókönyv, uo. 1925; Karikagyűrű, szm., uo. 1935; A maharadzsa, szm., uo. 1936; Áldomás – Csillagok, szm., uo. 1937; Muskátlis ablakok, szm., uo. 1937.

T. L.

BOROS Béla → Boross Béla

BOROSNÉ → Barna Annie

BOROSS Béla; *Boros* (Kassa, 1902. máj. 6. – Pécs, 1979. jan. 18.): tanító, lapszerkesztő, író. Sárospatakon tanítóképzőt végzett, 1921 és 1944 között kántortanítóként működött Szomotoron, majd Alsószeliben. 1947-ben Mo.-ra telepítették. A Tolna megyei Zomba községben tanított, nyugdíjazása után a művelődési ház igazgatója lett. 1971-től Pécsen élt. – A húszas évek közepétől a szlovákiai lapokban és az erdélyi Pásztortűzben verseket, novellákat publikált, s több műkedvelői színvonalú kötete jelent meg. 1923-tól munkatársa, 1932-től 1940-ig felelős szerkesztője volt a Magyar Tanítónak, s vezetőségi tagja a Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesületnek. A Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetség negyedéves lapját, a Magyar Dalunkat is ő szerkesztette. Ped. cikkeket s tankönyveket is írt.

M.: Búcsú a tavasztól, v., Galánta 1927; Az ösvényen, elb., uo. 1928; Kisharang, v., uo. 1932; Bokrétát kötöttem, elb., uo. 1934; Nem hal meg a magyar dal, míg magyar tanító van. A szlovákiai országos magyar tanítói énekkar története, Vác 1943.

Cs. S.

BOROSS Zoltán (Rimaszécs, 1906. okt. 25.– Debrecen, 1998. jan. 24.): publicista, levéltárszervező. A gimnáziumot Po.-ban és Rimaszombatban, jogi tanulmányait Po.-ban végezte. Alapító és vez. tagja volt a Sarlónak, kidolgozta a mozgalom „kelet-európai konföderáció”-koncepcióját (*Kossuth Lajos és az új nemzedék,* N. 1930. márc. 23.). Balogh Edgárral és Terebessy Jánossal ő alkotta a Masaryk köztársasági elnök által 1930. jan. 17-én fogadott sarlós delegációt. A Mi Lapunkban, A Napban, a Rimavölgyében és a Gömörben kö-

zölt cikkeiben egyebek között az európai parasztság helyzetéről, a magyar parasztság földreformtörekvéseiről, a munkanélküliségről, az illegális gyermekfoglalkoztatásról értekezett. Az egyetem elvégzése után Feleden volt ügyvédjelölt, majd ügyvéd, 1934-ben sikeres védője a bp.-i egyetemen tanuló rozsnyói Vass Lászlónak, akit a csehszlovák hatóságok hazaárulás vádjával börtönöztek be. 1945 júl.-ban letartóztatták, s a népbíróság koholt vád alapján fogházbüntetésre ítélte. A csehszlovák–magyar lakosságcsere idején a Magyar Áttelepülési Kormánybizottság körzeti megbízottjaként működött, saját áttelepítése 1949 márc.-ban történt. Mo.-on Földesen, majd Debrecenben él, a Jócsik Lajos által létrehozott Szervestrágyagyűjtő Vállalatnak, majd a belőle alakult Talajerő-gazdálkodási Vállalatnak volt egyik szervezője és vez. tisztviselője. Nyugdíjazása után a debreceni Déri Múzeum megbízásából és az egykori sarlós társak hatékony közreműködésével megkezdte a sarlós dokumentumok gyűjtését, így alakult ki az intézmény önálló részlegében, az Irodalmi Múzeumban elhelyezett rendkívül gazdag anyagú s folyamatosan gyarapodó Sarló-gyűjtemény (ma: Magyar Kisebbségi Dokumentációs Gyűjtemény).

M.: Ez volt a Sarló (társszerző), Bp. 1978; A Sarló története, kézirat, Debrecen; Feled története, kézirat, uo.; A felvidéki magyarság szolgálatában. Interjú dr. Boross Zoltánnal, a Déri Múzeum belső kiadványa, Debrecen 1995; Gömörországi emlékeim, uo. 1996.

Ir.: Turczel Lajos: Tallózás a debreceni Sarló-gyűjteményben, ISZ 1985/10; uő: B. Z. köszöntése, Szabad Újság 1996. nov. 23.; Bényei József: Felvidéki szolgálat, Hajdú-Bihari Napló 1995. nov. 7.

T. L.

BORSAI Lóránd → Miklósi Péter

BORSAI M. Péter → Miklósi Péter

BORSODY István (Eperjes, 1911. szept. 16.–Boston, 2000. okt. 17.): újságíró, történész. Jogi tanulmányait Prágában fejezte be 1934-ben. A harmincas évek második felében a PMH kiküldött tudósítójaként Bp.-en dolgozott, közben bölcsészeti tanulmányokat is folytatott. A bécsi döntés után Bp.-en maradt, s a Felvidéki Magyar Hírlapban és a Magyarországban publikált. 1945 után az Új Magyarország főszerkesztője, 1946-ban a washingtoni magyar nagykövetség sajtóattaséja volt. 1947-ben az emigrációt választotta. Baráti és munkakapcsolatba került Jászi Oszkárral, s a müncheni Látóhatár munkatársa és szerk.-bizottsági tagja volt. 1953–1977-ben történelmet adott elő a pittsburghi egyetemen. – Egyetemi éveitől a magyar ellenzéki pártok szellemi gárdájához tartozott, a kisebbségi társad. és szellemi életet vizsgáló tanulmányai itthon s Mo.-on jelentek meg (*Magyar olvasó Szlovenszkón,* Szlovenszkói magyar írók antológiája IV., 1937; *Magyarok és csehek,* PMH 1937. nov. 14.; *Szlovenszkói társadalmunk irodalmi műveltsége,* Tátra 1937/3; *A szlovenszkói magyar ifjúságról,* Kisebbségi problémák, Léva 1937); ő szerkesztette 1938-ban a *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938* c. tanulmánygyűjteményt, mely kitűnő összképet adott a két vh. közti kisebbségi életünkről. 1938 és 1945 között főleg a magyar–szlovák pol. kapcsolatokkal foglalkozott. Az emigrációban született s a magyarság sorskérdéseivel és a demokrácia lehetőségével foglalkozó művei a liberális szemlélet és az őszinte nemzeti érzés ritka szép ötvözetét mutatják.

M.: Magyarország és a csehszlovákiai magyarság. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Vagyunk és leszünk. = A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945, 1993; A magyar–szlovák kérdés alapvonalai, Bp. 1939; Beneš, Bp. 1943; Magyar–szlovák kiegyezés, Bp. 1945; The trumph of Tyranny – The Nazi and Soviet Conquest of Central Europe, New York 1960; A magyar kisebbség állapotáról. Szlovákiai jelentés, Párizs 1982; A 20. századi magyarkérdés előzményei a közép-európai állami és nemzeti fejlődés tükrében, Regio 1990/4.

T. L.

BOT Aladár → Róth Imre

BÖJTHE Zsolt → Fónod Zoltán

BÖSZÖRMÉNYI István (Losonc, 1947. márc. 20.): tanár, helytörténeti és néprajzi kutató. Füleken érettségizett, a Komenský Egye-

temen német–svéd szakos tanári képesítést szerzett. 1972-től a füleki gimnáziumban tanít, s aktívan dolgozik a helyi Csemadok-szervezetben. – A 70-es évek végétől publikál, helytörténeti és néprajzi-népi építészeti írásai a Hétben, a Honismeretben, a Hitelben, a Confessióban, a Szabad Újságban, az Ipeľ–Ipolyban, a Nógrádi Szóban jelennek meg. Az utóbbi két regionális lapban 1989 és 1995 között *Emlékeink* címmel 89 részes sorozatot közölt Losonc és Fülek történetéből. Több Csemadok-kiadvány szerzője vagy szerkesztője (*Néprajzi értesítő,* Losonc 1979 és 1980; *Palóc konyha, palóc szoba,* uo. 1986 és 1989).

M.: Házépítés a medvesalji Óbáston 1929-ben. = Gömör néprajza XVII., KLTE Debrecen 1988; A losonci református templom története, Losonc 1991; Mocsáry Lajos portréja, uo. 1994; Petőfi Losoncon, uo. 1995; Kármán József emléke Losoncon 1896–1996, uo. 1996. Őseink házai, házaink ősei. Észak-Nógrád népi építészete forrásmunkák és helyszíni kutatás tükrében, uo. 2003.

T. L.

BÖSZÖRMÉNYI János (Perbete, 1928. jún. 10. – Komárom, 1993. okt. 6.): tanár, helytörténész. 1950-ben a pápai áll. tanítóképzőben érettségizett, 1954-ben a Komenský Egyetem ped. karán magyar–történelem szakos tanári képesítést nyert. 1950 és 1968 között több helyen (Nagykeszi, Csallóközaranyos, Dunamocs) tanított, s tanfelügyelő is volt. Aktívan részt vett az 1968-as reformmozgalomban, a Szlovák Kormányhivatal Nemzetiségi Titkárságának oktatás- és művelődésügyi főelőadója volt. Az 1970 utáni konszolidációs időszakban hosszú pol. üldözést szenvedett. Állásából elbocsátották, a tanítástól és publikálástól eltiltották. A zaklatások következtében keletkezett betegsége ürügyén 1975-ben rokkantnyugdíjazták. 1989 után rehabilitálták, de anyagi jóvátételt nem kapott. Aktívan részt vett a Polgári Fórum, a Nyilvánosság az Erőszak Ellen, majd a Független Magyar Kezdeményezés mozgalmaiban. – A 60-as évek elejétől az Új Szóban, a Hétben, a Szocialista Nevelésben és az ISZ-ben publikált. Főleg ped., kisebbségpol. és reformpol. kérdésekkel foglalkozott, de kritikákat és irodalompublicisztikai cikkeket is írt. Bekapcsolódott a tankönyvírásba. Helytörténeti kutatásait könyvben dolgozta fel. 1990-ben kiadott művéért megkapta a Madách Kiadó nívódíját.

M.: Család és iskola, 1962; Triedny učiteľ a rodičia [Az osztályfőnök és a szülők] (Alžbeta Filipovával), 1963; Anyanyelvünk, a VIII. oszt. számára (Kamocsainé I. Margittal és Szeberényi Zoltánnal), 1970; Dunamocs évszázadai, 1990.

Ir.: Szőke Edit: Kegyvesztettek, N 1993. aug. 29.; uő: Búcsú B. J.-tól, uo. 1993. nov. 7.

T. L.

Bratislavai Kerületi Tájékoztató (1950–1954): a Bratislavský kraj mellékleteként jelent meg a népi igazgatás magyar ajkú tényezői számára. 1950-ben 12, 1954-ben 24 száma jelent meg.

F. Z.

Bratislavská burza – Bratislavaer Börse – Bratislavai Tőzsde: úradný kurzový list – amtliches Kursblatt – hivatalos árfolyamjegyzék. 1927 és 1934 között szlovák, német és magyar nyelven jelent meg, 1935 és 1938 között csak szlovák és német nyelven.

T. L.

BRÄUER Gézáné → Dávid Teréz

BROGYÁNYI Judit; *Nagy* (Kassa, 1948. okt. 3.): műfordító, újságíró. A Komenský Egyetem BTK-n magyar–német szakos tanári oklevelet szerzett (1972). 1973-ban a komáromi magyar gimnáziumban tanított, 1973–1981-ben a po.-i Pravda Könyvkiadó magyar szerkesztőségének munkatársa, 1981–1983-ban a Madách Könyvkiadó szerkesztője, 1983–1988-ban szabadfoglalkozású műfordító, 1989–1991-ben a Szabad Földműves, 1991–1995-ben az Új Szó munkatársa volt. Jelenleg szabadfoglalkozású műfordító és újságíró. 1986-ban a Volt egyszer egy mesterség c. fordítását Madách-díjjal jutalmazták.

Ford.: František Skorunka: Én, a te felebarátod (Kopasz Csillával), 1982; Mitrovicei Vratislav Vencel viszontagságai, 1982; Karolina Světlá: Frantina, 1984; Vladimír Ferko: Volt egyszer egy mesterség, 1985; Marie Kubátová: A boldogság receptje, 1986; Štefan Holčík: Pozsonyi koronázási ünnepségek, 1986, 1988; Ladislav Novomeský: Az időszerűség időtlensége, 1989; Miroslav Kusý: Szlovák vagyok,

szlovák leszek (többekkel), 1993. Fordított színműveket is (Peter Karvaš: Gyönyörök kedden éjfél után – bemutató 1989 márc., Bp.; uő: Yo város patriótái, 1989).

K. T., M. J.

BROGYÁNYI Kálmán (Felsőkocskóc, 1905. jún. 5. – Yonkers [USA], 1978. okt. 9.) : művészeti iró, publicista. A po.-i egyetemen 1931-ben magyar és francia irodalomtörténetet, valamint művészettörténetet tanult. 1928-tól együttműködött a Sarlóval, később eltávolodott a mozgalomtól. Franciaországban, Belgiumban, Olaszországban és Ausztriában tett tanulmányutakat. A Kunstverein – Pozsonyi Művész-egyesület valamint a CSMTIMT művészeti osztálya titkáraként számos képzőművészeti kiállítást szervezett. 1931-38 között a Forum c. lapot szerkesztette. Kritikai és művészettörténeti munkássága egyedülálló, a szlovákiai magy. képzőművészeti élet fő értékelője volt. A CSMTIMT vezetőségi tagja, 1930-ban a Magyar Diákszemle szerkesztője. 1939-1942-ben a po.-i magyar könyvtár vezetője volt, a 14 000 kötetet számláló könyvtárat a Dewy-féle tizedes rendszer szerint rendezte. 1943-ban a Magyar Hírlap művészeti és irodalmi rovatának vezetője, 1945-ben a Magyar Szó c. lap főszerkesztője. 1946-ban a po. népbíróság elítélte, és gyüjtőtáborba zárták. 1947-ben megszökött és Ausztriába menekült. Ezután a linzi vas- és acélművekben géplakatosként dolgozott. 1951-ben az Egyesült Államokba emigrált, s haláláig a New York melletti Yonkersben élt. Kisebb régiségkereskedése volt, képzőművészettel többet nem foglalkozott.

M.:Festőművészet Szlovenszkón, Kassa 1931, A fény művészete,, Po. 1933, Magyar Könyvtári Szolgálat, Po.1941.

Ir.: Albertini Béla: A fotószakíró B. K., Po. 2003.

In: Sz. R.(Szalatnai Rezső): A fény művészete, MF 1933/160–161; Keller Imre: Festőművészet Szlovenszkón, MI 1932/74-77; Balogh Edgár: Hét próba, 1965; Turczel Lajos: Szemelvények B. K.műkritikai és művészettörténeti munkásságából, Limes 1996; Hushegyi Gábor: B. K szakírói, művészetkritikusi tevékenysége az 1920-as évektől 1945-ig. = Külön világban és külön időben. Bp. 2001; Hushegyi Gábor: B. K. művészetkritikai és művészetelméleti tevékenysége a művészettörténet és a hazai magyar nyelvű irodalomtörténet tükrében.= Eszme-történeti és irodalomtörténeti hagyományok, 1997; Hushegyi Gábor: B. K. szakírói, művészetkritikusi tevékenysége az első Csehszlovák Köztársaságban és a Szlovák Köztársaságban. = Fórum Társadalomtudományi Szemle 2001/3.

K. K. K.

BRÜKK Sándor (Kassa, 1908. ? – Budapest, 1981. ?): ifj. mozgalmi szervező, lapszerkesztő. A gimnáziumot szülővárosában, jogi tanulmányait Prágában végezte. Egyetemistaként elnöke volt a prágai MAK-nak és egy cikluson át a CSMASZ-nak, s Berger Miklóssal és Orbán Lászlóval együtt szerkesztette a Jövő c. lapot. Tanulmányai befejeztével Kassán lett ügyvéd, s a 30-as évek második felében titkára volt a Szlovenszkói Magyar Színpártoló Egyesületnek. 1948-ban Mo.-ra telepítették, Bp.-en jogtanácsosi beosztásokban dolgozott.

T. L.

BUDAI Győző (? – ?): író. Főszerkesztője volt a Magyar Élet c. irod. lapnak, melynek egyetlen száma 1926-ban Kassán jelent meg. Gulyás Pál lexikonának, a Magyar írók élete és munkájának IV. kötetében születési, halálozási és egyéb adatok nélkül szerepel, s csak regényének bibliográfiai adatai vannak feltüntetve. A messzi jövőben, az új jégkorszak kialakulásakor játszódó tud.-fantasztikus regény témája egy olyan kísérlet, amely a pusztulás előtt álló emberiség megmentésére irányul. Egy kísérleti majomtelepen különös módon kitenyésztett majmokba plántálják „az utolsó zseni“, Bárdai Ákos agysejtjeit, s így az állati ösztönök és az emberi ész egyesítésével emberfeletti lényeket állítanak elő. Vázlatos cselekményével a mű inkább filmnovellának felelne meg, a szerző is „színházak, zeneszerzők, filmvállalkozók számára készült” kéziratnak nevezi. A könyvfedél első és hátsó oldalán mértéktelenül nagyzoló szólamok dicsőítik a „zseniális szerzőt, aki egy csapással a legnagyobb magyar írók közé került”.

M.: A vég – Az emberi élet utolsó felvonása a Földön, r., Kassa 1926.

Ir.: B. Gy.: A vég, Korunk 1929, 131.

T. L.

BUJNÁK, Pavol (Alsókubin, 1882. ápr. 24. – Prága, 1933. nov. 13.): irodalomtörténész, hungarológus. A középiskolát Selmecbányán, az evangélikus teológiát Po.-ban végezte. Néhány évig Bp.-en és Korponán káplánkodott, aztán bekapcsolódott az irod. életbe, s az 1918-as államfordulat után pedagógiai-filológiai képzettséget is szerzett. 1925-től a prágai Károly Egyetem kinevezett docenseként a magyar szak oktatója lett. 1930-ban Prágában professzorrá habilitálták, s ettől kezdve haláláig a prágai és po.-i magyar szak egyedüli előadójaként működött. Előadásait csehül, ill. szlovákul tartotta. – Szlovák irodalomtörténészként jelentős munkásságot fejtett ki, hungarológiai munkái közül azonban csak az Arany Jánosról írt könyve értékes. A professzszori habilitációként készített finnugor nyelvészeti munka jelentéktelen, a magyar irodalmat feldolgozó mű pedig teljesen értéktelen.

M.: (csak a magyar tárgyúak) Praefixa verbalia v jazykoch ugrofinskych a zvláštne v maďarskom (Igekötők a finnugor nyelvekben, különös tekintettel a magyar nyelvre), Prága 1928; Ján Arany v literatúre slovenskej (Arany János a szlovák irodalomban), 1924; Literatúra maďarská na území ČSR (Magyar irodalom a Csehszlovák Köztársaság területén). = Československá vlastivěda VII., Písemnictví, Prága 1933.

Ir.: Pamätník – Pavlovi Bujnákovi ctitelia, priatelia, žiaci (Emlékkönyv – Pavol Bujnáknak tisztelői, barátai, tanítványai), szerk. Alžbeta Göllnerová, 1933; Turczel Lajos: Elnöki megnyitó. = Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Philologica, 1973; Csanda Sándor: A Komenský Egyetem Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszékének 50 éve,. uo. 1980.

T. L.

Bűnügyi Riporter: po.-i hetilap. Kovács Endre – aki munkatársa volt – írja, hogy a kisebbségi sajtónyomorúságban „Somos Elemérnek volt olyan bizarr ötlete, hogy tőke nélkül, némi nyomdai hitelre építve saját lapot indít. Hetilap lett, kék, piros, rózsaszín papírra nyomták, kávéházban állították össze a heti anyagot, s a szenzációi gyakran Somos fantáziájában születtek meg". A lapnak 1932. febr. 12-től szept. 9-ig 30 száma jelent meg; bűnügyi kisregényt is közölt.

Ir.: Kovács Endre: Korszakváltás, emlékirat, Bp. 1981.

T. L.

C

Castrum Novum (Ersekújvár, 1982-től): az érsekújvári Járási Honismereti Múzeum évkönyve. A járás területére vonatkozó régészeti, történeti és néprajzi tanulmányokat adja közre, általában szlovák nyelven, magyar rezümékkel, ritkábban magyarul, szlovák összefoglalókkal. Mind ez ideig öt kötete (1982, 1983, 1986, 1990, 1991) jelent meg.

L. J.

Castrum Novum (Érsekújvár, 1991-től): a városi önkormányzat havilapja, később (2003) az érsekújvári polgárok hetilapja. Magyar változata 500 példányban jelenik meg. Szlovák nyelvű mutációja is van. – Főszerk.: Babkáné Szamák Eszter, Hegedűs Hildegarda (2001).

F. Z.

CHMEL, Rudolf (Plzeň, 1939. febr. 11.): szlovák irodalomtörténész, hungarológus. Poprádon érettségizett (1956), a Comenius Egyetem BTK-n szlovák–orosz szakos oklevelet szerzett, majd az SZTA Szlovák Irodalmi Intézetének (1961), a Nyelv- és Világirodalmi Intézetnek (1964), ill. az Irodalomtudományi Intézetnek (1973) lett a munkatársa. 1967-ben kandidátusi fokozatot, 1994-ben akadémiai doktori címet szerzett. A nyolcvanas években a Csehszlovák Írószövetség titkára, 1990-ben az Irodalomtudományi Intézet igazgatója, 1990 júniusától a Csehszl. Szöv. Köztársaság bp.-i nagykövete volt. 1993 szept.-től a Comenius Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének docense és vezetője, ugyanakkor a prágai Károly Egyetem szlovák tanszékének vezetője és az Irodalomtudományi Intézet munkatársa. – 2002-től a szlovák kormány kulturális minisztere. – Tudományos munkásságát a szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok kutatásával kezdte; eredményeit a *Literatúry v kontaktoch* (1972) c., később magyarul is kiadott (Két irodalom kapcsolatai, Po.–Bp. 1980) kötetében összegezte. Később a szlovák irodalom alkotóival (Mikuláš Dohnány, J. M. Hurban, A. Škarvan stb.) foglalkozott. Jelentősebb munkái közé tartozik a *Dejiny slovenskej literárnej kritiky* (A szlovák irodalomkritika története, Po. 1991). Több magyar író (Petőfi, Mikszáth, Ady, Kaffka, Illyés) szlovák nyelvű kiadásához írt elő- vagy utószót. Foglalkozott az 1945 utáni szl. és m. próza kérdéseivel.

M.: Literárne vz□ahy slovensko-maďarské, antol., Po. 1973; Kritika a kontinuita, tan., uo. 1975; Paralely a konfrontácie, uo. 1986; Moja maďarská otázka (A magyarkérdés számomra), tan., 1996; Nagykövet voltam Magyarországon, tan., 1997.

F. Z.

CHRENKA Edit (Érsekújvár, 1936. máj. 9.): szótárszerkesztő, szótáríró, műfordító, publicista. Az érsekújvári gimnáziumban érettségizett (1954), 1959-ben a po.-i Komenský Egyetem BTK-n magyar–orosz szakos tanári oklevelet szerzett. 1959-től nyugdíjba meneteléig a Szlovák Pedagógiai Könyvkiadó szerkesztője volt, ahol az utolsó három évben az Idegen Nyelvek Szerkesztőségének főszerkesztőjeként dolgozott. 1973 és 1982 közt több intenzív olasz nyelvtanfolyamon vett részt. Tanulmányútjai során meglátogatott több szótárközpontot, és az ott szerzett tapasztalatokat szótárszerkesztői munkájában felhasználta. A kiadó Idegen Nyelvek Szerkesztőségében több száz kiadványt szerkesztett. Tevékenységének súlypontja a kétnyelvű szótárak voltak, ezeket nemcsak szerkesztette, hanem szerző- és társszerzőként fel is dolgozta. Műfordítóként is tevékenykedik, főként tudományos irodalmi szakfordításokat végez. Publicisztikai tevékenységet is folytat, könyveket ismertet, szakbírálatokat ír. Írásait számos magyar sajtótermék közölte, mint például az ÚSZ, Nő, Nevelés, Természet és Társadalom, Castrum Novum (kétnyelvű), és állandóan publikál a szlovák sajtóban is, pl. a köv. folyóiratokban: Učiteľské noviny, Pedagogická revue, Knižná revue, Slovenské pohľady, Kultúrny život,

Kultúra slova, Zdravie Slovenska, Revue svetovej literatúry, Literárny týždenník. Munkásságát 1970-ben Komenský-emlékéremmel jutalmazták, 1980-ban a Könyvkultúra Ezüstérmével, 1989-ben a Könyvkultúra Érdemes Munkatársa címmel tüntették ki. Az 1992-ben megjelent Magyar–szlovák szótárért, melynek főszerkesztője volt, a Szlovák Irodalmi Alap nívódíjjal jutalmazta. 2004-ben a Magyar–szlovák kéziszótárért, egész életművéért, lexikográfiai munkásságáért és a szótártani kritika terén kifejtett tevékenységéért a Szlovák Irodalmi Alaptól megkapta a Bél Mátyás-díjat.

M.: Maďarčina do vrecka, 1970, 1980, 1987; Maďarsko–slovenský a slovensko–maďarský turistický slovník, 1988; Maďarsko–slovenský/Slovensko–maďarský slovník, Košice 2002; Maďarsko-slovenský príručný slovník, Veľký Meder–Bp., 2003. Társszerzős művek: Chrenková E.–Stelczer Á.: Magyar–szlovák és szlovák–magyar útiszótár, Bp. 1984, 1987; Chrenková (főszerk.)–Hamzová–Stelczer–Tankó: Magyar–szlovák szótár, Po.–Bp. 1992; Sima F.–Chrenková E.–Kazimírová M.: Maďarsko–slovenský a slovensko–maďarský vreckový slovník, 1966, 1987, 2002; Chrenková E.–Tankó L.: Maďarsko–slovenský a slovensko–maďarský slovník, 1973, 1980, 1990.

Ir.: ÚSZ 1973. ápr. 10; Večerník 1973. ápr. 16.; Spravodaj SNP, 1970. ápr.; ÚIfj 1973. ápr. 17.; Pravda 1973. máj. 12.; Hét 1973. máj. 11.; Pravda 1973. aug. 1.; Učiteľské noviny 1988. febr. 18.; Castrum Novum 2003. dec. 17., 2004. jan. 27.

M. J.

ČIETEK, Ján → Smrek, Ján

CLEMENTIS Ervin → Zólyomi Antal

Corvinia: a brünni német műegyetem magyar hallgatóinak egyesülete. A ker.-nemzeti szellemiségű Magyar Ifjak Pozsonyi Szövetsége (MIPSZ) szervezte meg 1919-ben. Szervezeti életére a hagyományos német diákegyesületek (Burschenschaftok) gyakoroltak hatást. A csehszlovákiai magyar ifjúsági mozgalmak nagyarányú kibontakozása idején a Sarló leghevesebb ellenfelének számított.

T. L.

CÚTH János (Búcs, 1947. jan. 1.): író, újságíró. Komáromban elvégezte az épületlakatosi szaktanintézetet (1965), majd ugyanitt gimnáziumi érettségit tett (1968). 1968–1976-ban a komáromi hajógyár dolgozója, 1976–1990-ben a Dunatáj c. járási hetilap szerkesztője volt. 1990-ben létrehozta és főszerkesztőként irányította a Reflex c. lapot (1990. I–VII.), amely a bírálatot, a számonkérést szorgalmazta. 1990 aug.-tól 1994 aug.-ig szabadfoglalkozású újságíró, író volt, majd Kanadába települt, ahol a Kanadai Magyarság c. hetilapot szerkeszti. Írói, publicisztikai munkásságát 2001-ben a clevelandi (USA) Árpád Akadémia Aranyérmével díjazták. Több-kevesebb rendszerességgel 1972-től publikál. – Riportszerű karcolatai, sejtelmessé hangolt elbeszélései, a groteszk és az abszurd elemeivel modernizált, hagyományos felépítésű novellái kísérletező kedvű, jó íráskészségű elbeszélőről tanúskodnak. Merész formai kísérlet első regénye *(Életfa)* is. C. mellőzi a hagyományos regényelemeket (leírás, kommentár, szerzői közlés, dialógus stb.), a szereplők belső monológjaiból mozaikszerűen szerkeszti meg regényét, egy széthulló parasztcsalád közelmúlti történetét a régi falu szokványtragédiáinak (gyújtogatás adócsalás miatt, házasságtörés, magzatelhajtás, ártatlanok bebörtönzése stb.) kuliszszái és rekvizitumai között. Az érdekes írói elgondolás azonban hatását veszti a jellemábrázolás felszínessége, a lélektani motiváció erőtlensége miatt. C. más műfajokkal is kísérletezik, több rádiójátékát sugározta a Csehszlovák Rádió magyar adása.

M.: Lélekharang, elb., Po.–Bp. 1981; Életfa, r., Po.–Bp. 1984: A magyarságtudat kézikönyve, Bp. 1999.

Ir.: Dusza István: Novellák, történetek, helyzetek, ÚSZ 1982. aug. 4.; Kiss Gy. Csaba: Magyar könyvek Szlovákiából, Könyv 1983/3; Zalán Tibor: Lélekharang, Életünk 1983/1; Gál Sándor: Főnix Füzetek IV., Hét 1984/41; Botlik József: Életfa – Sodrásban. Jegyzetek C. J. és Dobos László regényeiről, Új Forrás 1985/4; Dusza István: Egy merész írói vállalkozás eredménye, ÚSZ 1985. máj. 16.; Lacza Tihamér: Forgóajtó, ISZ 1985/6; Mészáros László: Két fiatal második kötete, ISZ 1985/7; Szeberényi Zoltán: Prózairodalmunk a nyolcvanas években, ISZ 1987/10; uő.: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001.

Sz. Z.

CZABÁN Samu (Rozsnyó, 1878. febr. 17. – Nagyszőllős, 1942. dec. 16.): író, lapszerkesztő. Tanítói oklevelét Eperjesen szerezte, s Miaván, Klopódiában, Nagyszénáson tanított. 1912-ben az Állami Tanítók Országos Egyesületének elnökévé választották. 1914-ben a tanítói sztrájkokban való részvételéért elbocsátották állásából. Részt vett az 1918–19-es mo.-i forradalmakban, s rövid börtönbüntetése volt. 1921-ben Csehszlovákiába emigrált, itt kapcsolatban volt a CSKP-val. Az Új Korszak c. pedagógiai és a Jó Barátom c. gyermeklapnak alapító szerkesztője volt. 1938 végén újból megfosztották állásától, Kárpátalja magyar megszállása után pedig bebörtönözték. 1989 után Rozsnyón mellszobrot állítottak neki, s azóta rendszeres Cz. S.-emléknapokat tartanak Rozsnyón.

M.: Képes olvasókönyv, Prága 1930; A főpróba, szm., Beregszász 1932; Mese az erdőben, szm., uo. 1932.

Ir.: Győry Dezső: A veszedelmes ember, regényes életrajz, Bp. 1950; Fábry Zoltán: A „Cz.-ügy", ÚSZ 1950. okt. 15. = ÖÍ 6.; Bihari Mór: A tanító – Cz. S. élete, Bp. 1973.

Cs. S.

CZAGÁNY Iván; *Bóné András* (Zsolna, 1911. márc. 27. – Pozsony, 1995. nov. 25.): kiadói szerkesztő, műfordító. 1930 és 1934 közt a bp.-i közgazdasági egyetem hallgatója volt. 1951-től dolgozott a csehszlovákiai magyar könyvkiadásban (Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó, Szlovákiai Szépirodalmi Kiadó, Tatran), 1969-től nyugdíjba vonulásáig (1976) a Madách Könyvkiadó szerkesztője volt.

Ford.: Marie Pujmanová: Játék a tűzzel, 1950; Julius Fučík: Drága föld, 1954; Karel Čapek: Az első osztag, 1955; Václav Řezáč: Hurrá, fiúk, utána!, 1956; uő.: A választóvonal, 1975; Eduard Bass: A Humberto cirkusz, 1956; Emo Bohúň: Porlepte históriák, 1958; Bohumil Říha: Jancsi utazása, 1958; Őrtüzek a hegyekben, antol. (Tóth Tiborral), 1959; Karel Poláček: Lesállásban, 1959; Jan Otčenášek: Rómeó, Júlia és a sötétség, 1960; Josef V. Pleva: Kislegény a nagyvárosban, 1962; Katarína Lazarová: A láncra vert sárkány, 1964; Pavol Dobšinský: A napos-holdas paripa (Farkas Jenővel), 1964; Mirko Pašek: Az ébenszínű karaván, 1966; uő: A halhatatlan cowboy, 1967; Jaroslav Havlíček: A láthatatlan, 1967; Jan Klíma: Halál és költészet, 1969; Jan Foglar: Sündisznó a ketrecben, 1971; Václav P. Borovička: Híres politikai merényletek, 1979; uő: Merénylők és áldozatok (Dósa Lászlóval) 1983; František Gel: Láthatatlan ragadozók legyőzője, 1979; Zdenka Hadrbolcová: A titokzatos paraplé, 1979; Jan Petřík: Robin Stolka szorongattatása, 1980; Ota Pavel: Mese a síbajnokról, 1981; Zdeněk Lahola: Halál a golfpályán, 1982; Jiří Marek: A kutyák csillaga, 1985.

K. T., M. J.

CZAGÁNY Ivánné → Hideghéty Erzsébet

CZAKÓ József (Ipolynyitra, 1905.– Ragyolc, 1958): ped. szakíró. A gimnáziumot Losoncon végezte el, tanítói képesítést Po.-ban szerzett. 1945 után Mo.-ra költözött, de 1955-ben visszatért, s Füleken, majd Ragyolcon tanított.

M.: A globális módszer és a magyar tanítóság (Lami Józseffel), Rimaszombat 1936.

Ir.: Sándor László: Könyv a globális módszerről, MaN 1936. márc. 8.

T. L.

CZAKÓ József (Tornalja, 1964. febr. 13.): író. Rozsnyón érettségizett, 1984-ben elhagyta az országot, jelenleg Németországban él, a karlsruhei elmegyógyintézet ápolója. – Rövidprózát ír, *A hülyekamasz* c. kisregénye, mely 1983-ban jelent meg az ISZ-ben, kisebb szenzációt keltett és vihart kavart. Cz. prózája a lélek drámai pillanatait ragadja meg, a hajdani beat-nemzedék indulatával, expresszív, nemegyszer szürrealista stíluseszközökkel.

M.: Leszámolás, gyöngéden, elb., 1993.

Ir.: Tóth László: A szavak kormányzása. = Filep–Tóth: Próbafelvételek; Kocur László: Czakó POSZTulása, Kalligram 1999/6, 1999/10; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., Po. 2001.

G. L.

CZUCZOR László → Dobossy László

CZVANK László → Göndöcs László

Cs

CS. LISZKA Györgyi → Liszka Györgyi, Cs.

CSÁDER László (Csallóközcsütörtök, 1909. febr. 9. – Pozsony, 1975. aug. 22): fényképész, tipográfus. A harmincas években a bp.-i Országos Iparművészeti Szakiskola növendékeként Lőrincz Gyulával együtt Kassák Lajos Munka-köréhez tartozott. Később tipográfiát tanult a po.-i Iparművészeti Iskolában (ŠUP). Aktív tagja volt a Sarló mozgalomnak, részt vett Az Út kép- és tipográfiai szerkesztésében, illusztrációkat készített, címlapokat tervezett. 1936–1942 között Amszterdamban dolgozott reklámgrafikusként, és a Nieuwe Kunstschoolt látogatta. Formanyelvét a Bauhaus és a konstruktivista avantgárd határozta meg. A második vh. után Po.-ban élt, és folytatta szakmai tevékenységét. 1945-ben a po-i Pravda nyomdában dolgozik, 1951-től a Fáklya, majd a Hét, 1958–1975 között az ISZ műszaki szerkesztője volt. A po.-i Madách Könyvkiadó részére számos könyvborítót tervezett. A szlovákiai magyar sajtó alapvető tipográfus és képtervező személyisége volt, fotóművészete nem kevésbé fontos. Életműve mindeddig feldolgozatlan.

Ir.: Szalatnai Rezső: Az új plakátművészetről, Forum, 1934; Szíj Rezső: Cs. L. 60 éves, ISZ 1970/8; Sándor László: A Sarló írói és művészei, ISZ 1978/6; Tőzsér Árpád: Hommage a Cs. L., ISZ 1979/9; Hushegyi Gábor: Magyar könyvillusztrációk és könyvillusztrátorok Cseh/Szlovákiában 1918–1945 között. Az elsüllyedt jelek I. A 20. századi magyar könyvillusztráció Mo. határain kívül, Bp. 2003.

K. K. K.

CSÁJI Pál (Nagyida, 1902. ápr. 20. – Budapest, 1964. nov. 16.): ref. lelkész, levéltáros, egyháztörténész. Rozsnyón érettségizett, a teológiát Sárospatakon, Hallében és Bonnban végezte. Papként Szepsiben, Kassán és Szinán működött. 1947-ben Mo.-ra telepítették, 1952-től a bp.-i Ráday Levéltárban a Dunamelléki Ref. Egyházkerület levéltárosa volt. Jelentősebb egyháztört. írásai: *A magyarországi ref. eklézsiák és prédikátorok első hivatalos összeírásai 1725–1729,* Egyháztörténet, Bp. 1958; *Énekeskönyv-revíziókísérlet 1729-ben,* uo. 1958; *Jessenius György,* uo. 1959; *Csider Szabó Pál éneke,* A Ráday Gyűjtemény Évkönyve, uo. 1955.

Ir.: -ns- (Bottyán János): Cs. P. és Kiss Lajos, Ref. Egyház, 1964.

T. L.

CSÁKOS József János (Pozsony, 1883. szept. 27. – uo., 1957. febr. 20.): történész, levéltáros. Gimn. tanulmányait abbahagyva a vésnöki mesterséget tanulta ki nevelőapja műhelyében. 1910 előtt Po.-ban a Városi Árvaház alkalmazottja, 1910–1922-ben a Városi Múzeum őre, majd 1945-ig városi levéltáros volt. Magyarul, németül és szlovákul publikált, tagja volt a CSMTIMT-nek. Főként Po. történetével és művészettörténeti kérdésekkel foglalkozott. 1945-ben állását vesztette, és kitelepítették Ligetfalura. – Publikált a Híradóban, a Pressburger Zeitungban, a Nemzeti Kultúrában, a Forumban, a Toldy Kör Évkönyvében s a Grenzbotében.

M.: Bratislavský záhradníci, 1929; 50 Jahre Pressburger Kunstverein, 1934; Biedermeier kori művészet Pozsonyban, 1940.

Ir.: Július Kálmán: 100 rokov Mestského múzea v Bratislave, 1968.

Cs. S.

CSÁKY Károly (Kelenye, 1950. okt. 24.): néprajzi gyűjtő, helytörténeti író, költő. Az ipolysági magyar gimnáziumban érettségizett (1969), a nyitrai Pedagógiai Főiskolán szerzett magyar–angol szakos oklevelet (1973). A pedagógia doktora (1983). A néprajz szakot a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte (1999), ahol egy év múlva megszerezte a PhD tudományos fokozatot is. Az ipolybalogi (1973–1990), majd az ipolysági magyar alapiskola (1990–1992) pedagógusa

és a magyar gimnázium óraadó tanára. A Fegyverneki Ferenc Magyar Tannyelvű Egyházi Alapiskola (1995-től gimnázium is) igazgatója (1992–1998). Jelenleg a palásti magyar egyházi alapiskola pedagógusa. A Honti Múzeum és a Simonyi Lajos Galéria Baráti Körének elnöke (1992–). – Irodalmi pályafutását költőként kezdte az 1970-es évek elején, ám munkásságának súlypontja fokozatosan áttevődött a kulturális publicisztikára, a néprajzi és helytörténetírásra. Művei földrajzi keretét szűkebb pátriája, az egykori Hont megye (később Nógrád) magyarlakta vidékei adják. Elsősorban a Középső-Ipoly mente néphit- és szokásvilágával foglalkozik, a recens anyag mellett messzemenően felhasználva a régebbi irodalmi utalásokat, levéltári forrásokat. E témakörökből külön köteteket adott közre. Ezenkívül jelentek meg dolgozatai nyelvjárási, névadási kérdésekről, különböző mesterségek szókincséről stb. is. Publikációi a hazai magyar és a mo.-i kulturális és tudományos lapokban jelennek meg. Munkássága elismeréseként a Magyar Néprajzi Társaság Sebestyén Gyula-emlékéremmel (1989), Nógrád Megye Tanácsa Madách-díjjal (1994), a dunaszerdahelyi Katedra Alapítvány pedig Katedra Díjjal (1998) tüntette ki.

M.: Kelenye család- és ragadványnevei, Bp. 1983; Honti barangolások, Po. 1985; Hallottátok-e már hírét?, Po. 1987; Ipolyfödémes személynevei, Bp. 1988; A háziipar szakszókincse az Ipoly mentén, Bp. 1988; Szülőföldi vallomások, Po. 1989; Nógrádi tájakon, Po. 1992; Pogánykát vittünk, báránykát hoztunk, Komárom 1992; Isten házai és szolgái, Dsz. 1993; Jaj, pártám, jaj, pártám, Dsz. 1993; Helyzetjelentés a végekről, cikkek, tan., Dsz. 1997; „Nem halt meg, csak alszik". A halottkultusz, a halállal és a temetéssel kapcsolatos szokások, hiedelmek a Középső-Ipoly mentén, Dsz. 1999; Néprajzi-honismereti írások az Ipoly mentéről, Debrecen 2000; „Az iskolák fölöttébb szükséges voltáról…" Negyedszázad a katedrán, Dsz. 2000; A Középső-Ipoly menti palócok népi hiedelemvilága. Egy határ menti régió népi hiedelemrendszere, Dsz. 2001; Jeles elődeink. 130 kisportré az egykor Hontban tevékenykedő neves személyekről, Dsz. 2002; Híres selmecbányai tanárok, Dsz. 2003.

Ir.: Liszka József: Honti barangolások. Csáky Károly könyvéről, rec., ÚSZ 1986. 1. 17.; L. Juhász Ilona: A szülőföld hűséges krónikása, rec., ÚSZ 2000. 10. 24.

L. J.

CSÁKY Pál (Ipolyság, 1956. márc. 21.): író, vegyészmérnök. Az ipolysági magyar gimnáziumban érettségizett (1975), majd elvégezte a pardubicei vegyészeti egyetemet (1980). Katonai szolgálata letöltése után a lévai textilüzem főtechnológusa lett. 1990-től parlamenti képviselő, 1992-től az MKDM frakcióvezetője. 1998-tól a szlovák kormány miniszterelnök-helyettese. – 1984-től publikál elbeszéléseket, karcolatokat, könyvkritikákat. Közírói munkássága a kilencvenes években vált meghatározóvá. *Emlékek könyve* (1992) címmel regényt adott ki. Publicisztikájában a nemzetiségi lét gondjai dominálnak, rendkívül kritikusan és elvi szigorral foglalkozik a szlovákiai jelenségekkel, azokkal az újnacionalista megnyilvánulásokkal, melyek a magyarság jogainak rendezését gátolják.

M.: Arcok fényben és eltűnőben (Molnár Géza), cikk, Hét 1982/39; Ez – klubmozgalom?, cikk, Hét 1982/49; „...sírjuk felett száz virág..." (Sára Sándor), publ., Hét 1983/11; A Csemadok lévai helyi szervezetének évkönyve (szerk.), Léva 1984; Csillagok a falu felett, publ., Po. 1993; Úton, n., uo. 1994; Magyarként Szlovákiában, vál. publ. írások, uo. 1994.; Két világ között, publ., 1998.

Ir.: Lacza Tihamér: Cs. P.: Emlékek könyve, rec., ISZ 1993/11; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001.

F. Z.

Családi Könyvklub (Dunaszerdahely, 2001-től): könyvkatalógus, reklámújság, évente négyszer jelenik meg. – A magyar könyv terjesztésével foglalkozó Családi Könyvklub Győry Attila vállalkozása. Lényegében az ötvenes években indult, a nyolcvanas évektől vergődő, a rendszerváltással végórájához jutott Magyar Könyvbarátok Köre nemes gondolatának a folytatása. Korrekt árakkal, bőséges kínálattal és évek óta bizonyított csapatmunkával (ahogy „ars poeticájukban" vallják) szólítják meg a szlovákiai magyar olvasókat, könyvesboltokat, terjesztőket. A Családi Könyvklub tagjai előnyös áron juthatnak hozzá az új kiadványokhoz. Játékokkal és nyere-

ményakciókkal, ingyenes telefonszolgálatukkal is a könyvterjesztés érdekeit segítik. – Szlovákiai magyar könyvkiadók kiadványai viszonylag ritkán szerepelnek a reklámújság kínálatai között, pedig az esélyek megkísértése vélhetően „bocsánatos bűn" lehetne. – A Családi Könyvklub vezetője Győry Attila.

F. Z.

Csallóközi Hírlap: pol. és társad. lap. Dunaszerdahelyen 1922 és 1937 között jelent meg Wiener Béla, majd Szeiff Géza szerkesztésében. A húszas évek közepéig polgári baloldali nézetek jellemezték, az 1918-as mo.-i októberi forradalmat dicsőítő és a csehszl. kormány politikáját támogató cikkek jelentek meg benne. Később a magyar ellenzéki pártok befolyása alá került. Irodalmi anyagokat, köztük dilettánsakat, csak 1925 után közölt. A somorjai Csallóközi Múzeumnak folyamatos figyelmet szentelt, s számos néprajzi cikket közölt Khín Antaltól. A bécsi döntés után is megjelent.

T. L.

Csallóközi Lapok: társad. és közgazd. hetilap. 1919 és 1938 között jelent meg Dunaszerdahelyen. Szerkesztésében Halmi Béla, Fekete Pereszlényi Sándor, Goldstein Lipót váltották egymást, kiadója és tulajdonosa a Goldstein Könyvnyomda volt. Az Országos Zsidó Párthoz szoros kapcsolatok fűzték, 1925–1926-ban a dunaszerdahelyi járási tűzoltószövetség hivatalos lapjának funkcióját is betöltötte. Gyér irod. anyagát többnyire a Felsőcsallóköz és a Somorja és Vidéke dilettáns írói szolgáltatták. A lap 1919 előtt is létezett.

T. L.

Csallóközi Múzeum Híradója, később **Múzeumi Híradó/ Spravodaj múzea** (Dunaszerdahely, 1977-től): évkönyv, a dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum időszakos kétnyelvű kiadványa. Kiadja a Dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum megbízásából a Csemadok Dunaszerdahelyi Területi Választmánya. 1977-től évi négy, sokszorosított eljárással készült számban jelent meg. A 8. évfolyamtól (1984) évente egyszer, nyomdailag előállított kötetben lát napvilágot. Főleg néprajzi, (hely)-történeti, kisebbrészt régészeti, természetrajzi jellegű tanulmányokat, közleményeket hoz magyar és szlovák nyelven. 2000–2004-ben (négy évfolyam) egy kiadványban jelent meg (angol nyelvű fordításban és szlovák nyelvű tájékozatással). Szerk.: Mag Gyula, dr. Zsigmond Tibor.

Ir.: Liszka József: Szakszerűbb folytatást. A Csallóközi Múzeum évkönyvéről, ÚSZ 1996. 5. 30.

F. Z., L. J.

Csallóköz / Žitný ostrov (Dunaszerdahely, 1960. jan. 6-tól): járási hetilap. Az SZLKP JB és a JNB kiadásában jelent meg. Korábban Družstevná dedina – Szövetkezeti Falu (Dunaszerdahely 1952–1960), Horný Žitný ostrov – Felső-Csallóköz (Somorja, ua.), ill. Socialistická dedina – Szocialista Falu (Nagymegyer, ua.) címmel adtak ki járási újságokat. – A területi rendezés után Žitný ostrov– Csallóköz címmel előbb Somorján, majd Dunaszerdahelyen adták ki a lapot. 1962 és 1966 között a magyar változat önállóan jelent meg, 1967 ápr.-tól 1969-ig szünetelt. A kétnyelvű lapot 1969. jan. 9-én indították újra 8–12 oldalon, 4–8 ezer példányban. 1969 és 1975 között Tóth László volt az egyik szerkesztője. 1990-től ismét önállóan jelenik meg, 1995 nyarától (a Nap megszűnésétől) bővített terjedelemben, a Nap Kiadó gondozásában. 2002-től regionális hetilapként jelenik meg dunaszerdahelyi, komáromi, galántai és vágsellyei híranyaggal, tudósításokkal. Impresszumában „Országos terjesztésű regionális hetilap"-ként nevezi meg a kiadó. – Példányszáma 1994-ben 8600 volt, a kilencvenes évek végén – alkalmanként – a tízezret is meghaladta. Az utóbbi években színes műsormelléklettel jelenik meg, tízezer körüli példányban. A lap főmunkatársa (mások mellett) Szilvássy József és Bodnár Gyula. Főszerk.: Kanovits György (1989–1994, 1996–2000); Galina Sándorová (2001–)

F. Z.

CSANDA Gábor (Pozsony, 1963. márc. 2.): irodalomkritikus. A po.-i magyar gimnáziumban érettségizett (1982), utána a Komenský Egyetem BTK-án magyar–szlovák szakot végzett (1987), uo. doktorált (1988). 1990–

1992-ben az ISZ, 1992–1995-ben a Kalligram folyóirat szerkesztője, 1992 és 1996 között a nyitrai Konstantin Egyetem Magyar Tanszékének oktatója volt. Később a Vasárnap munkatársa (2000–2002). Szabadfogalkozású, jelenleg az ÚSZ Könyvjelző mellékletének szerkesztője. Sajtó alá rendezte és utószóval ellátta Sas Andor A szlovákiai zsidók üldözése 1939–1945 c. kéziratban maradt művét (1993). Barak László két kötetét válogatta és szerkesztette (Miféle szerzet vagy te? [utószóval], Dsz., 2003, Meg volt ám szenvedve minden! 2003).A Zsé arca c. megjelent szlovákiai magyar szép versek kötetét (Dsz., 2004) is ő válogatta. Sorozatszerkesztője, összeállítója és szerkesztője a Somorjai disputa (1) c. kiadványnak, mely a szlovákiai magyar írásbeliség problémáiról rendezett szimpózium előadásait tartalmazza (2003), illetve a Disputák között c. kiadványnak (szerk.: H. Nagy Péter, 2004), melyben (a dispután elhangzott) esszék, kritikák jelentek meg a kortárs (szlovákiai) magyar irodalomról. Mindkét kötet a Fórum Intézet és a Lilium Aurum közös kiadványa. Magyar irodalmi tankönyvet is írt a középiskolák első osztálya számára (2001). Rendszeresen publikál a Könyvjelzőben és a Kalligramban, a Somorjai disputa c. vitafórum vezetője, az SZMÍT titkára (2003). Jelenleg a szlovákiai magyar irodalom bibliográfiája (Szőke-féle előzmény) 1986 utáni korszakán dolgozik.

G. L.

CSANDA Sándor (Kisújfalu, 1927. aug. 3. – Pozsony, 1989. júl. 10.): irodalomtörténész, egyetemi tanár. Alap- és középiskoláit szülőfalujában, Érsekújvárott és Bp.-en végezte. Bp.-en megkezdett egyetemi tanulmányait Po.-ban folytatta, itt szerzett magyar–szlovák szakos tanári oklevelet 1952-ben, de már 1951-től tanársegéd a Komenský Egyetem Sas Andorral közösen létrehozott Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. 1954-től adjunktus, 1962-től docens, 1974-től egyetemi tanár. 1953-ban doktorált, 1961-től az irodalomtudomány kandidátusa, 1975-től az irodalomtudomány doktora. 1960–1968-ban a nyitrai Pedagógiai Főiskola Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének tanszékvezető tanára, 1969-től 1987-ig a po.-i Komenský Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének tanára, 1975–1986-ban vezetője volt. Nemzetiségi és Madách Imre-díjas. – Tanári munkája mellett a régi magyar irodalom, a cseh/szlovák–magyar kulturális és irodalmi kapcsolatok, a két háború közötti csehszlovákiai magyar irodalom kutatója, a kortárs magyar kisebbségi irodalom kritikusa, szervezője, aktív tankönyvíró, népművelő, tudományos ismeretterjesztő. Maradandó tudományos eredménye a Szigetvárról szóló magyar és szlovák históriás ének eredetét feltáró, Matunák Mihály álkuruc dalait leleplező és a Rákóczi-felkelés szlovák vonatkozásait ismertető tanulmánya. Úttörő munkát végzett az első Csehszlovák Köztársaság magyar irodalmának feltárásában, értékeinek megőrzésében. Mintegy másfél évtized kutatómunkájának eredményeként feldolgozta és portrék formájában bemutatta a vizsgált korszak jelentősebb alkotóit *(Első nemzedék)*. Számon tartotta a kortárs irodalmat is. Az ötvenes évek közepétől a hetvenes évek közepéig rendszeres kritikai tevékenységet folytatott, csaknem minden megjelenő műre, irodalmi eseményre reagált. Irodalomtörténészi, kritikusi módszerére a pozitivizmus hagyományai hatottak leginkább, a tények, adatok bőséges felsorakoztatása, rendszerezése mélyebb összefüggések feltárása nélkül; kinyilatkoztatásszerű esztétikai ítéletek, megfigyelések szűkszavú indoklás kíséretében.

M.: Peter Jilemnický műveiről, tan., 1953; Magyar írók Csehszlovákiában, tan., 1953; Sellyei József: Nádas házak (szerk.), 1957; Magyar–szlovák kulturális kapcsolatok (szerk.), 1959; A törökellenes és kuruc harcok költészetének magyar–szlovák kapcsolatai, tan., Bp. 1961; Valóság és illúzió, tan., 1962; Csehszlovák–magyar kulturális kapcsolatok (szerk.), 1963; Berkó Sándor: Nem vagy magadban (szerk.), 1964; Hidak sorsa, tan., 1965; Első nemzedék, tan., 1968; Magyarok Csehszlovákiában (szerk.), 1969; Harmadik nemzedék, tan., 1971; Balassi Bálint költészete és a közép-európai szláv reneszánsz stílus, tan., 1973; Magyar Nap 1936–1938, antol. (szerk.), 1975; Szülőföld és irodalom, tan., 1977; Fábry Zoltán válogatott levelezése 1916–1946 (szerk. Varga Bélával), 1978; Fábry Zoltán, tan., 1980; Nemzetiségi irodalmunk és kap-

csolatai, tan., 1985; Szülőföldünk régebbi irodalmi hagyományai, tan., 1986; Magyar irodalmi hagyományok szlovákiai lexikona (szerk.), 1981.

Ir.: Käfer István: Magyar–szlovák kulturális kapcsolatok, ISZ 1960/2; Varga Imre: A törökellenes és kuruc harcok költészetének magyar–szlovák kapcsolatai, ItK 1962/3; Görömbei András: Első nemzedék, Alföld 1969/2; Varga Rózsa: Hidak sorsa, ISZ 1967/4; Fogarassy László: Magyarok Csehszlovákiában, ISZ 1970/4; Benkő László: Stíluselemzés és irodalomtörténet, ISZ 1974/8; Rudolf Chmel: A szlovákiai magyar irodalomtudomány újabb termése, ISZ 1975/1; Szeberényi Zoltán: Előszó. = Mű és érték, antol., 1976; Karol Tomiš: A szlovákiai magyar irodalomtudomány 1948 februárjától napjainkig, ISZ 1978/3; Fried István: Népművelő tudósok, It 1979/3; Fónod Zoltán: A csehszlovákiai magyar irodalom 30 éve, ISZ 1980/6; Fried István: Fábry Zoltán válogatott levelezése 1916–1946, TtK 1981/1; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Pašiaková, Jaroslava: A közép-európai irodalmak értékeihez való hűség jegyében, ISZ 1987/8; Szeberényi Zoltán: Arcok, 1988; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), 2001.

Sz. Z.

CSÁSZÁR István (Szentgyörgy, 1897. jún. 11. – Budapest, 1982. ?): újságíró, lapszerkesztő, író. Iskoláit Szentgyörgyben, Po.-ban és Bp.-en végezte. Pályája kezdetén a po.-i Híradó, utóbb a PMH munkatársa, közben a Somorja és Vidéke felelős szerkesztője (1929–1932), a po.-i Magyar Vidék főszerkesztője (1932 dec.–1933 ápr.), a dunaszerdahelyi Csallóközi Hírlap–Magyar Vidék társszerkesztője (1933–1935), majd a Barázda felelős szerkesztője (1937–1938) volt. Az első bécsi döntést követően a po.-i Magyar Hírlap, a Magyar Néplap és a nyitrai Magyar Album c. folyóirat munkatársa volt. A Toldy Kör megbízásából szerkesztette a Toldy Kör évkönyvét (1940), majd a Toldy Kör irodalmi évkönyvét (1941, 1942, 1943). 1945 után Mo.-ra költözött.

M.: Csillagégés, elb., 1929; Ifjúkori kalandozások, ifj. r., 1929; A csácsi pusztán, szm., Bp. 1934; Hanyatló zászló alatt, r., 1935; Duna-város, 1943.

Ir.: Cs. I. új történelmi regénye, PMH 1935. okt. 6.

Cs. S.

CSÉFALVAY Eszter; *Kopaszné Cséfalvay Eszter* (Somorja, 1947. máj. 16.): szerkesztő, műfordító, újságíró. Somorján érettségizett (1965), a Komenský Egyetem BTK-án magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1970). 1970-től 1991-ig a Madách Könyvkiadó szerkesztője volt. 1991-ben a Nő, 1992-től az Új Nő szerkesztője. 2000-től szabadfoglalkozású szerkesztő, újságíró, műfordító az Új Nő külső munkatársa.

Ford.: Michal Babinka: Igor nagyra nő, 1972; Josef Š. Kubín: Az ördög és az adószedő, 1974; Jan Navrátil: Az igazi nagy szív, 1976; Alfonz Bednár: Kőkalitka (Tóth Tiborral), 1976; Miroslav Fábera: Hét mongol paripa, 1977; Miloš V. Kratochvíl: Comenius élete, 1979; Viktor Dyk: A patkányirtó, 1979; Jiří Marek: Prága város panoptikuma (Kopasz Csillával), 1981; Hány színű a szivárvány, antol. (többekkel), 1981; Agyaghegedű, antol. (többekkel), 1982; Alfonz Bednár: Órák és percek (Tóth Tiborral), 1985; Hana Doskočilová–Zdeněk Miler: A vakond a hetedik mennyországban, 1985; uő: A vakond és az esernyő, 1991; Milena Lukešová: Akaromka, 1986; Ivan Hudec: Élet zárójelben (többekkel), 1989; Jozef Novotný–Zdeněk Miler: A vakond és társai a városban, 1990; Baničová-Katona Lívia: A csallóközi és mátyusföldi zsidó iskolák története, 2001; Ľubomír Lipták: Száz évnél hosszabb évszázad (többekkel), 2001.

K. T., M. J.

Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége (CSMMSZ, Prága, 1990. febr. 24.): társad. és kult. szervezet. A hivatalos népszámlálási adatok szerint húszezerre tehető azoknak a magyaroknak a száma, akik jórészt az 1945–1947-es jogfosztottság idején kerültek Szlovákiából Csehországba, és ott maradtak. Szövetségük nem érdekvédelmi szervezet, mert megítélésük szerint „a ma itt élő magyaroknak nincs számonkérnivalójuk a mai cseh társadalmon". – A szövetségnek hat városban van alapszervezete: Prágában, Ostravában (1992), Brünnben (1993), Litoměřicében (1995), Pilzenben (1997) és Teplicében (2002). Tagjainak száma kb. 900. – Programjában és alapszabályzatában a szervezet célként tűzte ki a Csehországban élő magyarok önművelésének és kulturális igényeinek kielégítését, anyanyelvi kultúrájának fejlesztését és a magyar– cseh kapcsolatok ápolását. – Klub-

tevékenységük során előadásokat, kiállításokat, vitaesteket, irodalmi esteket szerveznek. – 2003 febr.-ban megalakult a Nyitnikék néptáncegyüttes, melynek jelenleg húsz tagja van, főként szl.-i magyar diákok, akik tanulmányaik befejezése után Prágában maradtak. Évente (Prágában, Brünnben, Ostravában, Teplicében és Pilzenben) megszervezik a magyar kultúra napjait. A rendezvény célja a magyar történelem, a hagyományok és a kultúra népszerűsítése. – A szövetség 1992 végén adta ki első publikációját (Magyarok a Cseh Köztársaságban). Későbbi kiadványok: Ujváry Zoltán: Szülőföldön hontalanul (csehül, 1994); Cséfalvay Ildikó: Az én Prágám. Rendhagyó útikalauz, 1999; Magyar prágaiak – prágai magyarok (a Károly Egyetem Magyar Stúdiumok Központjával közösen, 2002). – 1992 szept.-ben jegyezték be a Rákóczi Alapítványt, mely a cseh országrészekben élő magyarok nemzeti és kult. identitásának megőrzését s a cseh–magyar kölcsönösség ápolását tartja feladatának. – A csehországi magyarok tájékoztatása a szövetség tevékenységének fontos része. 1990-ben körlevél formában, később a Tájékoztató, ill. a Prágai tájékoztató révén szólította meg a tagokat. 1993-tól Prágai Tükör címmel (előbb negyedévenként, majd évente ötször) kulturális és közéleti lapot adnak ki, ezer példányban, cseh és angol nyelvű tartalmi ismertetővel. A kiadvány 2001-től (Tü)Körkép címmel állandó melléklettel jelenik meg. – A brünni szervezet évente kétszer adja ki a Brünni Magyar Futár c. hírlapját. A szövetség szervezi 1992 jún.-tól a Cseh Rádió Regina Praha állomásán a Megértés klub kisebbségi műsora keretében háromhetenként a húszperces magyar adást. (A 2002-es árvíz okozta károk miatt az adás jelenleg szünetel.). – A CSMMSZ elnöke: Csémy Tamás (1990), Kluka József (1994), Palágyi István György (1997), Szaló Béla (1998), Becske Katalin (2000), Albert Lajos (2000), Végh István (2001).

F. Z.

CSEHI Ágota (Komárom, 1966. márc. 27.): egyetemi oktató, zongoraművész. Tanulmányait a po.-i konzervatóriumban (1980–1985) és a Dráma- és Zeneművészeti Főiskolán (1985–1990) végezte. A bp.-i Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola ösztöndíjasa 1989–1990-ben és 1993–1994-ben. Az ELTE BTK-n nyerte el a Dr.univ. (1995) címet, majd a PhD fokozatot neveléstudományból (2003). Egyetemi docens az Ostravai Tudományegyetem zenepedagógia–zeneelmélet szakán (2004). A nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem adjunktusa (1990–2004), docense, zeneirodalmat, interpretációs szemináriumot, zongorajátékot és kamarazenét oktat, a fentiekkel párhuzamosan 1999-től a Komáromi Művészeti Alapiskola zongoratanára, igazgatója (1999–2002). – 1990- től jelennek meg tudományos publikációi. Főbb kutatási területei: középiskolai esztétikai nevelés, Bartók Béla szlovákiai vonatkozásai. Tagja a Szlovákiai Magyar Zenebarátok Társasága elnökségének, egyik fő szervezője a Kadosa Pál Zongoraversenynek (állandó zsűritag) és a Bartók Béla Zenei Találkozónak. Zongoraművészként hazai és külföldi hangversenyek mellett több rádió- és TV-felvétele van. Hazai és külföldi konferenciák előadója.

M.: Bartók Béla és a Felvidék, Komáromi Lapok 1994; Zeneirodalmi, zenehallgatási szemelvények a gyermekek és az ifjúság részére I–II. (Dombi Erzsébettel), Dsz. 1998; Bartók, a népdalgyűjtő (vál.). = Európai utas, Bp. 1996. VI. 24.; Bartók szlovákiai kapcsolatai és azok hatása alkotómunkásságára, Parlando 2001/3; A népzene és az instruktivitás kapcsolata Bartók alkotómunkásságában, Új Pedagógiai Közlemények, 2004; Relaxačno-imaginatívna metóda v pedagogickom procese hudobnej a estetickej výchovy (Relaxációs-immaginatív módszer a zenei és esztétikai nevelés folyamatában]. = Medacta, Moderné technológie vzdelávania 3, Nyitra 1993; Kreatívna výuka nástrojovej, resp. klavírnej hry (A tanítóképzős hallgatók kreatív hangszer-, ill. zongoraoktatási lehetőségei]. = K otázkam současných hudebně-výchovných metod a koncepci, Olomouc 1997; Ľudová pieseň v tvorbe Bélu Bartóka z pohľadu interpretačného a didaktického (A népdal előadói és didaktikus szempontból Bartók Béla munkásságában]. = Díváme se na hudbu, České Budějovice 2002.

Ir.: Komáromi Lapok 1994; Nitrianske noviny 2003; Hudobný život 2003 és másutt; Tarics Péter: Emberséges pedagógiát, Nap 1990/78.

D. Z. E.

Csehszlovák Állam Törvényeinek és Rendeleteinek Gyűjteménye, A: Kassán jelent meg szabálytalan időközökben 1922-től 1937 végéig, füzeteinek száma megközelíti az 1500-at. Állami kiadvány volt.

T. L.

Csehszlovákiai Közgazdasági Beszámoló (Prága, 1952. jan.–1953. dec.): a külkereskedelmi minisztérium havilapja.

F. Z.

Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Szövetsége (CSMASZ): a csehszlovákiai magyar egyetemi hallgatók két vh. közti érdekvédelmi egyesületeit, a MAKK-okat összefogó csúcsszerv. Alakuló közgyűlését 1926-ban tartották Léván. 1929-es érsekújvári kongresszusa határozatban mondta ki, hogy „a CSMASZ és annak minden szerve érdekvédelmi alakulat, s ideológiai állásfoglalásra nem bírható; az ideológiai egyesületek nem tartoznak a CSMASZ-ba, de azok minden tagja kötelezően az illető egyetemi város MAKK-jának a kötelékébe tartozik". 1926 és 1932 között a CSMASZ az ellenzéki pártok befolyására nem élt azokkal a szociális lehetőségekkel (menza stb.), melyeket törvényes rendelkezések biztosítottak az egyetemi hallgatók részére; a MAKK-okba tartozó egyetemisták étkeztetését társadalmi gyűjtéssel próbálták megoldani. A hivatalos előírásoknak megfelelő menzaszervezet, a Csehszlovákiai Magyar Főiskolások Mensa Academica Egyesülete csak 1932-ben alakult meg.

T. L.

Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetség: létrehozását a húszas évek elejétől egy régi egyesület, a Kassai Zenekedvelők Dalegylete (KZD) szorgalmazta, alapítását a magyar ellenzéki pártok kultúrreferátusának vezetője, Sziklay Ferenc szervezte meg 1925-ben. Hivatalosan jóváhagyottan 1927-től működött, székhelye 1930-ig Kassa, utána Po. volt. Országos elnöke Giller János, főtitkára Sziklay Ferenc, majd Bicsovszky Kázmér, ügyvezető karnagya Németh István László, majd Simkó Gusztáv, karigazgatója Heckmann István volt. 1931-ben 14, 1936-ban 55 tagegyesülete működött. 1930-tól többször és mindig más városban rendezte meg az országos dalosünnepséget. Ezen 1930-ban Losoncon 400, 1931-ben Léván 600, 1933-ban Komáromban 800, 1935-ben Érsekújvárott 1200, 1938-ban újra Komáromban 1500 dalos vett részt. A szövetségnek 1935–1938-ban Boross Béla szerkesztésében negyedévenként megjelenő lapja is volt: a Magyar Dalunk.

T. L.

Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége; *Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség*; CSEMADOK (Pozsony, 1949. márc. 5-től): Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete néven alakult meg, Szövetségnek 1969-től nevezi magát. Arra vállalkozott, hogy az 1945–1948-as jogfosztottság után a magyarság körében megindítsa a kult. életet, ápolja hagyományait és a népművészet értékeit. Ösztönözte és támogatta a kisebbségi kultúra fejlesztési feltételeinek megteremtését, a szakképzettség és az általános műveltségi szint emelését. Az alakuló közgyűlésen Fábry Zoltánt választották a szervezet díszelnökévé, s ő haláláig betöltötte ezt a tisztséget. A Csemadok elnökei: Lőrincz Gyula (1949. márc. 5.), Dobos László (1968. jún. 9.), Fábry István (1971. márc. 29.), Lőrincz Gyula (1972. ápr. 16.), Sidó Zoltán (1982. ápr. 18.), Bauer Győző (1991. ápr. 28), Kolár Péter (1997. márc. 23.), Kvarda József (2000. márc. 11.), Száraz József (2003. máj. 31.) – A szervezet alapítói között írókat, művészeket (Egri Viktor, Sas Andor, Szabó Béla, Szabó Gyula, Tóth Tibor stb.) is találunk. – Első szervezeti szabályzata a magyar–szlovák kult. közeledés jelentőségét emelte ki. Egy ideig érvényben volt az a korlátozó intézkedés, hogy a szervezetnek nem lehetnek tagjai azok, akik a szülőföldön maradhatás érdekében 1946-ban reszlovakizáltak. A szervezettel szembeni bizalmatlanság (szlovák részről a nacionalizmus, magyar részről a „becsehelt-ség" vádja) fokozatosan enyhült. A Csemadok eszmeiségében kezdettől fogva meghatározó volt a pártideológia, a mindennapi aprómunkában viszont a magyarság szellemi életének, kultúrájának támogatása érvényesült. – Helyi szervezeteinek száma 1949 végén 63 volt, ez

1952 máj.-ig (a III. országos közgyűlésig) 380-ra, a taglétszám pedig 35 ezerre nőtt. 1980 dec.-ben már 512 helyi szervezete és 72 500 tagja volt. 1995 aug.-ban 13 járási és 2 városi szervezetet, ill. 504 alapszervezetet és 79 860 tagot tartottak nyilván. – Sokrétű tevékenységére jellemző, hogy 1980-ban 1750 népművelő előadást és 330 irodalmi rendezvényt (kb. 15 ezer résztvevővel) szervezett. A műkedvelő művészeti csoportokban 17 658 személy tevékenykedett. Ismertek és népszerűek voltak az emléknapok: a Jókai Napok (Komárom), a Kazinczy Nyelvművelő Napok (Kassa), a Csallóközi Kulturális Napok (Dunaszerdahely), a Kulturális Napok (korábban: Szenci Molnár Napok; Szenc), valamint az irod., nyelvi vetélkedők és népdalversenyek. Az országos rendezvények közül évente rendezték meg a Gombaszögi Dal- és Táncünnepélyt, a Zselizi Országos Népművészeti Fesztivált, a po.-i Tavaszi szél vizet áraszt népdalvetélkedőt, a dunaszerdahelyi Duna Menti Tavaszt, valamint az egyhetes nyári művelődési táborokat. – A Csemadok KB mellett nyelvi szakbizottság és terminológiai bizottság is működött. – 1970 után a Csemadok a Kulturális Minisztérium irányítása alá került (korábban a Nemzeti Front tagszervezete volt). 1989 – a pol. pártok megjelenése – után érdekvédelmi szerepe csökkent, főleg kultúraszervezéssel foglalkozik. Neve is változott: *Csehszlovákiai Magyarok Demokratikus Szövetsége*, majd *Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség*. A 90-es évek közepén megvalósult az egyes (helyi és járási) szervezetek jogalanyisága, s ezzel csökkent a központi irányítás szerepe. Az anyagi gondok súlyos terhet jelentenek, ennek ellenére változatos képet rajzolhatunk a Csemadok-szervezetek tevékenységéről. – Po. város évente Városi Kulturális Napokat, Po.-vidék Szenci Molnár Albert Napokat és nyári ifjúsági tábort szervez; a galántai rendezvények közül a Kodály Napokat, a Kortárs Költészet és Próza Napjait, ill. Az Anyanyelv Hetét említhetjük, a Dunaszerdahelyi járásbeli rendezvények közül a somorjai szüreti ünnepélyt, a nagyabonyi Bihari-ünnepélyt, a nagymegyeri Szent István-napi ünnepélyt, a bősi Járási Kulturális Ünnepélyt, a Gyurcsó István Versmondó Fesztivált és a Tavaszi Olvasótábort; a Komáromi járásban Kolozsnémán Járási Dal- és Táncünnepélyt, Búcson szüreti ünnepséget, Dunaradványon és Virten Baróti Szabó Dávid Napokat, Komáromban Selye János Napokat szerveznek; Érsekújvár a Czuczor Gergely Napokat, a gyermekfolklórtalálkozót, ill. a „népviseleti batyubált" rendezi, Nyitra a Zoboralja Kulturális Napokat, az Esterházy Napokat és a hagyományőrző csoportok vetélkedőjét; a Lévai járásban szervezik a Juhász Gyula Kulturális Napokat, a Kortárs Költészet és Próza Napjait, Tesmagon és Palástón pedig körzeti ünnepélyeket; a Nagykürtösi járás rendezvényei közül a Mikszáth Kálmán és Madách Imre Irodalmi és Kulturális Napokat, valamint a Balassi Bálint Emléknapokat említjük, a Losonci járásban a Kármán Napokat (Losonc), a Palóc Napokat (Fülek) és a népművészeti tábort (Abroncsos); Rimaszombat megőrizte a Tompa Napokat, ezenkívül gyermekfolklór-fesztivált is rendez; a rozsnyói járási szervezet a gombaszögi országos rendezvényt, a Czabán Samu Napokat és a krasznahorkai ifjúsági tábort szervezi; Kassán a Fábry Napok, a Kazinczy Napok és a Magyar Művészet Hete a fontosabb rendezvények, Kassa-vidéken a Szepsi Kulturális Napok és a Békesziget c. karácsonyi ünnepély; Királyhelmec Bodrogközi Kulturális Napok és szüreti ünnepély rendezésével gazdagítja a Csemadok tevékenységét. – A szervezet kezdettől fogva együttműködött az írókkal, író–olvasó találkozókat szervezett, irodalmi műveket népszerűsített. – A Csemadok KB kiadásában jelent meg a Fáklya (1951–1956), majd a Hét (1957–1995). E szervezethez kötődik a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkarának és a Szőttes népművészeti csoportnak a tevékenysége is.

Ir.: A Csemadok 25 éve 1949–1974 (szerk. Varga János), Po. 1974; Rácz Olivér: A Csemadok és a csehszlovákiai magyar irodalom, Hét 1978/53; Szabó Rezső: A Csemadok és a Prágai Tavasz. Beszélgetések, cikkek, előadások, dokumentumok, 2004.

F. Z.

Csehszlovákiai magyar irodalom 1918– 2004
→ Magyar irodalom Cseh/Szlovákiában 1918–2004

Csehszlovákiai Magyar Irodalmi Szövetség (CSeMISZ): 1936-ban alakult a Kazinczy Társaság, a Jókai Egyesület és a Toldy Kör eszmei egyesüléséből Staud Gábor elnökletével. A három helyi egyesület országos írószervezetté való átalakulását az ellenzéki pártok még 1927-ben felvetették, de a terv csak akkor valósult meg, amikor a két ellenzéki párt egyesült, és a kisebbségi élet egész vonalán vezető szerephez jutott. A szövetségnek az volt a fő célja, hogy a pol. téren létrejött ellenzéki egységet az irodalom területén is demonstrálja. Igazi, aktív írószövetségnek nem tekinthető, mert az alapvető feladathoz, az írók beszervezéséhez még hozzá sem fogott, amikor a bécsi döntés következtében véget ért a szerepe. Rövid fennállása alatt két fontosabb akció fűződik a nevéhez: a Tátra Könyvkiadóval együtt meghirdetett nagyarányú irod. és tud. pályázat (melynek díjait már nem fizették ki) és a Nemzeti Kultúra c. tud. és irod. szemle megindítása, ill. felújítása (ennek már csak egy száma jelent meg).

Ir.: Gömöry János: Emlékeim egy letűnt világról, Bp. 1964; Dallos István: A Híd vallomása, 1969.

T. L.

Csehszlovákiai Magyar Írók Gazdasági Egyesülete: 1938 júl.-ban Kassán alakult meg Gömöry János és Darkó István kezdeményezésére. A szervezők számára a mo.-i Magyar Írók Gazdasági Egyesülete (népszerű rövidített nevén: IGE) szolgált mintául. A pol. életben bekövetkezett és a bécsi döntéssel tetőző változások miatt már semmilyen tevékenységet nem fejtett ki.

T. L.

Csehszlovákiai Magyar Kisebbségi Társaság (CSMKT): tud. egyesület. Alakuló közgyűlését 1936. jan. 19-én Po.-ban tartotta. A kisebbségi társadalom fejlődési feltételeinek kutatását tűzte ki célul. E feladat végrehajtására tört., demográfiai, gazd., szociológiai, jogi, irod., egészségügyi szakosztályokat szerveztek. Vezetőségi tagjai: Jankó Zoltán elnök, Bólya Lajos igazgató, Brogyányi Kálmán titkár, Hantos László pénztáros, Berecz Kálmán könyvtáros; a választmány tagjai: Ludwig Aurél, gróf Révay István, Sas Andor, Szalatnai Rezső. További ismert és aktív tagok: Duka Zólyomi Norbert, ifj. Hornyánszky István, Krammer Jenő, Peéry Rezső, Machnyik Andor, Narancsik Imre, Szerényi Ferdinánd, Vass László. Az alakulás idején a társaságot a Masaryk Akadémia befolyásos vezetősége is támogatta, de aztán vetélytársának tekintette, s a hatóságoknál intrikált ellene. Az anyagi ellátottság hiánya és az intrikák miatt a társaság megbénult, s tevékenysége néhány sikeres akció, főleg a Tavaszi Parlament megszervezése után megszűnt. A szervezeti megszűnés azonban nem jelentett eredménytelenséget, mert felbuzdult tagjai tovább dolgoztak. A kisebbségi tud. kutatómunka jelentős mértékben fellendült, s 1937-ben és 1938-ban két enciklopedikus tanulmánygyűjtemény is megjelent (Kisebbségi problémák, Léva 1937; Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938).

Ir.: A Cs.M.K.T. legközelebbi programja, MÚ 1936. márc. 24.; Turczel Lajos: Népfrontos jellegű csehszlovákiai magyar tudományos és kulturális egyesületek. = T. L.: Hiányzó fejezetek, 1982.

T. L.

Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó (1953–1956): 1945 után az első önálló magyar könyvkiadó Csehszlovákiában. Formálisan a Csemadok KB-hoz tartozott, tevékenységében azonban önálló volt. Fendt Pál főszerkesztő vezette. Munkatársai a Magyar Könyvtár korábbi szerkesztői (Balassa Eleonóra, Sima Ferenc, Czagány Iván, Walla Frigyes, Tóth Tibor, Hubik István) voltak. Indulása évében 47 művet jelentetett meg, köztük Gály Olga (Hajnali őrségen), Egri Viktor (Márton elindul), Sas Andor (Történelmi és irodalmi tanulmányok) és Tóth Tibor (Háziállatok) könyvét. A CSMK adta ki a kortárs írók első gyűjteményes kötetét (Új Hajtások. Fiatal szlovákiai magyar írók és költők antológiája, szerk. Szőke József, 1953) s egy válogatást az első köztársaság irodalmából (Megalkuvás nélkül, szerk. Szűcs Béla, 1954). 1956-ban beolvasztották a Szlovák Szépirodalmi Könyvkiadóba, mely később Tatran néven működött tovább. – A kiadó tevékenységében meghatározó szerepet játszott az az 1953-ban aláírt egyezmény, amely a csehszlovák–magyar közös könyvki-

adás elveit rögzítette. Ez (kiegészítésekkel) 1989-ig érvényben volt.

Ir.: Fónod Zoltán: Magyar könyvkiadás Csehszlovákiában. = Tegnapi önismeret, 1986.

F. Z.

Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság: 1. A Csemadok szervezeti keretei között létrehozott társadalmi egyesület, mely feladatának tekintette a szlovákiai magyarok népi kultúrájának kutatását, az eredmények közzétételét. Kutatási programokat kezdeményezett, tájházak berendezésében működött közre, ám fennállásának rövid ideje (1969–1972) és a kor politikai légköre nem tette lehetővé kitűzött céljainak maradéktalan megvalósítását. Elnöke: Marczell Béla. **2.** A Csemadok keretei között, annak korábbi Néprajzi Szakbizottságából létrehozott (1989) társadalmi szervezet (1993-tól Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság). Kezdetben po.-i, majd komáromi, jelenleg nánai központtal működik. Feladatának tekinti a szlovákiai magyar néprajzi kutatások koordinálását, a néprajzos utánpótlás biztosítását, az eredmények közzétételét s egyáltalán: a népi kultúra propagálását. Csaknem fél évtizedig (1992–1997) Pusko Gábor vezetésével Tornalján működött a társaság Gömöri Helyi Csoportja, ill. 1993-tól Dunaszerdahelyen Ág Tibor irányításával Népzenei Munkaközössége. Tudományos kutatásokat, konferenciákat, továbbképző tanfolyamokat szervezett, kiadványsorozatában (Népismereti Könyvtár) kismonográfiákat, tanulmánykötetet jelentetett meg (1–9. köt.), Hírharang címen 1990–1999 között néprajzi tájékoztató füzetet adott ki; a fiatal, kezdő gyűjtők eredményeit az Utánpótlás című füzetekben (1–3.), 1994-től a kisebb terjedelmű tanulmányokat közlő Néprajzi Tanulmányok c. füzetsorozatát (1–22.) jelentette meg. Elnökei Liszka József (1989–1997) és Dániel Erzsébet (1997–).

Ir.: Görcsös Mihály: Magyar néprajzi kezdeményezések Szlovákiában, Hírharang 1992/1–2; Liszka József: A szlovákiai magyarok néprajzi kutatása, Néprajzi Látóhatár 1992/1–2; L. Juhász Ilona: A (Cseh)Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság 10 éve. Hírharang 1999/2; Liszka József: Tudománynak kezdetiről. Magyar néprajzkutatóként Szlovákiában 1979–1998, Bp.–Dsz. 1998.

L. J.

Csehszlovákiai Magyar Társadalmi és Kulturális Egyesületek Szövetsége: 1928-ban szervezte meg Sziklay Ferenc, az ellenzéki magyar pártok kultúrreferátusának vezetője; alapszabályait csak 1931-ben hagyta jóvá a prágai belügyminisztérium. Központja Rimaszombatban, majd Kassán volt, elnöke dr. Törköly József ügyvéd, parlamenti képviselő, főtitkára pedig Márkus László, a Gömör c. hetilap főszerkesztője volt. Folyamatosan aktívan működött, szükség esetén összejött, és megvédte az ellenzéki pártok érdekeit. Az 1936-ban megszervezett antifasiszta Tavaszi Parlament első összejövetelén pl. az egyesületek zöme részt vett, de mivel a kommunisták lettek a hangadók, a szövetség az érdekkörébe tartozó nemzeti és keresztény egyesületeket visszatartotta a második összejövetelen való megjelenéstől; a tartósnak tervezett parlament így hamarosan megszűnt.

T. L.

Csehszlovákiai Magyar Testnevelő Szövetség: az 1918-as államfordulat után Szlovákiában az addigi magyar sporthálózat megszűnt, s a kisebbségi magyar sportéletnek is az új viszonyokhoz kellett alkalmazkodnia. Az 1919 és 1921 között működő magyar és szlovák egyesületeket tömörítő Szlovenszkói Labdarúgó Szövetséget még magyar sportemberek vezették, de 1922-től a sportélet már országos viszonylatban nemzetiségi alapon szerveződött, s fokozatosan létrejöttek az önirányítású csehszlovák, német, magyar, lengyel és zsidó szövetségek. A magyar szövetség Csehszlovákiai Magyar Testnevelő Szövetség néven alakult meg 1928 jan.-ban egy ótátrafüredi összejövetelen; elnöke 1935-ig gróf Révay István, utána Bárczy Oszkár volt. A szövetség irányítása alatt 8 magyar szakszövetség működött: labdarúgó-, tenisz-, atlétikai, asztalitenisz-, úszó-, jéghoki-, birkózó- és boksz-, valamint kerékpáros-szövetség; volt még 4 szakbizottság is: torna-, vívó-, síző- és főiskolás. A regisztrált magyar sportegyesületek száma meghaladta a kétszázat, az aktív sportolóké pedig megközelítette a tizenkétezret. A magyar sportolók számos szlovákiai rekordot állítottak fel, úszásban és asztaliteniszben állandó fölényben voltak, s több sportágban (úszás, tenisz, atlétika, kardvívás) csehszlovák rekordokat is elértek. A szlovák ál-

lam idején a magyar sportélet összeszűkült, de a po.-i PTE és Vas SK akkor is helytálltak. 1918 és 1938 között tucatnyi magyar sportlap jelent meg, s a sport mint téma, bár kismértékben, a szépirodalomban is teret nyert.

Ir.: Turczel Lajos: Magyar sportélet Csehszlovákiában 1918–1938, 1993.

T. L.

Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság (CSMTIMT): Masaryk köztársasági elnök kezdeményezésére alakult 1931-ben Po.-ban. Az elnök 80. születésnapjára 20 millió korona állami ajándékot kapott jótékony adományozásokra, ebből adott 1 milliót a magyar társaság megalapítására. Az ilyen adomány gondolata 1930. jan. 17-én ötlött fel benne, amikor audiencián fogadta a Sarló háromtagú küldöttségét. A sarlósok ennek alapján részvételt követeltek a társaság vezetőségében, ami egyetemi hallgatóktól nem volt jogos, de pl. ifjúsági alosztály létesítése indokolt lett volna. – Korszerű szervezéssel és irányítással a társaság fellendíthette volna a kisebbségi szellemi életet, de a pol. szempontok szerint kiválasztott vezetőség rossz gazdálkodással és kritikátlanul tömeges tagfelvétellel fél évtized alatt lejáratta a tekintélyét, s elherdálta a lehetőségeket. A társaság elnöke Orbán Gábor nyelvész, főtitkára Surányi Géza emigráns publicista volt. Osztályai közül a tudományos volt a leggyengébb. 1937-ben már 50 tagja volt, de nagy többségük semmilyen tud. munkát nem végzett. Az osztályok pár évig díjakat, segélyeket, ösztöndíjakat osztogattak, ám adományaik többször váltottak ki heves kritikát. Ez történt az első „nagydíj" esetében is, melyet az elnök, Orbán Gábor kapott. Az irod. osztálynak egy érdemes akcióját lehet kiemelni: 1933 és 1935 között megszervezte és irányította a társaság negyedévenként megjelenő tud., irod. és műv. szemléjét, a Magyar Figyelőt. Legfontosabb terve, egy korszerű könyvkiadó létesítése 1936-ban 6 könyv kiadásával kezdődött és fejeződött be. A legagilisabb a Jánoska Tivadar festő és Brogyányi Kálmán művészeti kritikus vezette művészeti osztály volt. Po.-ban és Prágában sikeres kollektív képzőműv. kiállításokat rendezett, kieszközölte a Forum c. színvonalas képzőműv. folyóirat rendszeres támogatását, finanszírozta Manga János, Thain János és Tichy Kálmán néprajzi kutatásait, s képvásárlásokkal, segélyekkel, díjakkal támogatta a képzőművészeket. Két nagy terve, a Szlovákiai Magyar Képtár és a Szlovákiai Magyar Kultúrmúzeum a társaság anyagi helyzetének teljes leromlása miatt nem valósulhatott meg. Az anyagi romlást főleg a drága székház megvásárlása és átépítése idézte elő. A társaság 1937-től már csak vegetált. A szlovák állam megalakulása után kormánybiztost helyeztek föléje, s működését betiltották. Az 1945 utáni jogfosztás idején megszüntették, vagyonát elkobozták.

Ir.: Ankét Masaryk magyar kultúralapítványáról (Babits, Kosztolányi, Móricz, Emanuel Rádl, Pavol Bujnák, Darkó István, Győry Dezső, Maléter István, Orbán Gábor, Szalatnai Rezső stb. nyilatkozatával), Új Munka 1931/1; A kisebbségi magyar ifjúság röpirata a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság megalapítása alkalmából (szerk. Duka Zólyomi Norbert), 1931; Jócsik Lajos: Akik egy millióért államhű kisebbséget szállítanának, Az Út 1931/10; Darkó István: A Masaryk Társaság pénze, MÍ 1932/2; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967, 1983; Popély Gyula: A CSMTIMT, 1973.

T. L.

Csehszlovákiai Magyar Újságírók Szindikátusa: érdekvédelmi szervezet, alakuló közgyűlését 1926. ápr. 19-én tartotta a pöstyéni Royal Szállóban, ahol a jelen lévő 30 küldött összesen 80 újságírót képviselt. Elnöke Dzurányi László, ügyvez. elnöke Kasztor Ernő lett. Az alapszabályok szerint csak hivatásos újságíró lehetett a tagja, pártállásra való tekintet nélkül. A szindikátus fő célja az újságírók hivatásukkal összefüggő érdekeinek védelme, helyzetük javítása, állások közvetítése és a munka nélküli tagok támogatása volt. A tagok közt igen sok író volt, s a szindikátus irodalmilag jelentős akciókat is szervezett. 1926 máj.-ban Trencsénteplicen írógyűlést hívott össze az írószervezet megalakítása céljából; ilyen szervezet formálisan létre is jött, de hamarosan működés nélkül elhalt. A szindikátus sikeres irodalmi akciója 1926 dec.-ben az Újságírók Újságja c. terjedelmes és színes összetételű almanach kiadása volt. 1930-ban

megalakult a Csehszlovákiai Magyar Ujságírók Uniója is, mely főleg az újságírói nyugdíjbiztosításban részt vevők ügyeit intézte.

T. L.

Csehszlovákiai Népszava: a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt magyar nyelvű központi hetilapja. 1926 márc.-ban indult az 1925-ben megszűnt Ruszinszkói Népszava jogutódjaként és évfolyamai folytatójaként. 1926–1928-ban Prágában, 1929 és 1938 között Po.-ban jelent meg Surányi Géza, Schulz Ignác (1931-től) és Fehér Ferenc (1935-től) szerkesztésében. Szépirod. és irodalomkrit. anyagokat is közölt, s rendszeresen beszámolt a po.-i és vidéki munkásakadémiák előadásairól. Ismertebb munkatársai: Andreánszky István, Benjámin Ferenc, Bodnár István, Jelen Mihály, Révész Béla, Szalatnai Rezső, Tóth József, Várnai Zseni.

T. L.

Csehszlovákiai Sport (1953. jan. – 1969. dec.): a Csehszlovák Testnevelési Szövetség hetilapja. Utódlapja a Sportvilág (1970. jan. – 1971. dec.). Főszerk.: Federmayer István.

F. Z.

Csehszlovákiai Tanügyi Törvények és Rendeletek Gyűjteménye: az Iskola- és Népművelésügyi Minisztérium hivatalos közlönyének (Věstník) kivonatos magyar fordítása. Komáromban jelent meg 1930 febr.-tól 1937 dec.-ig Vásárhelyi Károly és Uhereczky Géza szerkesztésében. Kiadója a Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesület volt.

T. L.

Csehszlovák Jog: jogi, államtudományi és pénzügyi szaklap. Kassán jelent meg 1921 okt.-től 1938 szept.-ig hetente egyszer, Tänzer Hugó szerkesztésében.

T. L.

Csehszlovák Kisebbségkutató Intézet (eredeti nevén: Československá společnost pro studium menšinových otázek): Masaryk köztársasági elnök előzetes jóváhagyásával, Kamil Krofta történész-politikus irányításával 1929 végén Prágában kezdte meg működését. Két folyóiratot jelentetett meg: a cseh Národnostní obzort (Nemzetiségi Szemlét) és a német Prager Rundschaut. A Knižnica menšinových otázek (Kisebbségi kérdések könyvtára) c. sorozatának keretében könyveket is kiadott. Masaryk elnök így nyilatkozott róla: „Abban az államban, ahol nemzetiségek élnek, a többségi nemzet feladata, hogy a kisebbségeknek a többségi nemzethez és az államhoz való viszonyát ésszerűen szabályozza. Nem szabad várni arra, amit a kisebbség akarni, követelni fog, de nem szabad engedményeket tenni sem aszerint, hogy a kisebbség milyen hangosan tudja nyilvánítani pol. követeléseit, hanem a viszonyok helyes analízise alapján kell eljutni annak programszerű megállapításához, hogy a kisebbség helyzete az államban hogyan szabályoztassék.” Az intézet ezt a túlzottan pragmatikus és centralisztikus célkitűzést valósította meg, amiért a magyar kisebbségi körök gyakran bírálták. – Az első magyar reagálások még nagyon bizakodók és elismerők voltak: az Új Szóban arról írtak, hogy az intézetnek 9 szakosztálya lesz, a Magyar Diákszemlében elismeréssel és várakozással idézték Masaryk 1919-es humánus kisebbségpol. nyilatkozatait, de kifogásolták, hogy Emanuel Rádl, a kitűnő cseh kisebbségi szakértő nincs az intézet tagjai között. 1934-ben a Magyar Figyelőben Berecz Kálmán rendkívül hasznos európai helyzettájékoztatásnak minősítette a kisebbségi könyvsorozat egyik könyvét (Dr. Emil Sobota: Jazykové právo v evropských státech), s javasolta magyarra fordítását. A csalódások és kritikák 1936 után jelentkeztek, amikor a kisebbségi magyar kutatómunka a rövid életű Csehszlovákiai Magyar Kisebbségi Társaság mozgósító hatására nagymértékben felerősödött. A Národnostní obzorban is publikáló Duka Zólyomi Norbert keményen kifogásolta az Intézet és a lap merev többségi szemléletét, s konkrétan azt, hogy „a lap a magyar szerzők tanulmányait csak fenntartásokkal közli, s a saját álláspontjának leszögezése után a további vitának nem ad helyet“. Ebben a helyzetben Duka az önálló magyar kutatómunkát tartotta fontosnak, amely „a kisebbségi ideológia szemszögéből s a kisebbség védelmére és gyarapodására történik“. Emanuel Rádl is az intézet kritikusai közé tartozott, s mikor Maléter

István panaszkodott, hogy A magyar kisebbség problémája a Csehszlovák Köztársaságban c. intézeti előadását rosszallással fogadták, azt mondta neki, hogy az intézet nem a kisebbségekért, hanem ellenük van.

Ir.: Csehszlovák Kisebbségi Társaság, ÚSZ 1929/6; A Csehszlovák Kisebbségi Társaság, MaD 1930/3–4; Mit akar a Magyar Kisebbségi Társaság?, MÚ 1936. máj. 30.; Duka Zólyomi Norbert: A kisebbségi kérdés népszerűsítése, MÚ 1936. máj. 30.

T. L.

Csehszlovák Szocialista Köztársaság Törvényeinek Gyűjteményéből, A (Pozsony 1960–1963): válogatott jogi előírások a közigazgatás és a nyilvánosság számára. Alkalmanként adta ki a Szlovák Nemzeti Tanács.

F. Z.

Csehszlovák Törvények és Rendeletek Gyűjteménye: 1918 végétől 1925 végéig jelent meg Eperjesen, kiadója Molnár Jenő könyvkereskedő, szerkesztője Pálesch Ervin volt. 1923-tól némileg módosult a címe (Csehszlovák Törvények és Rendeletek Tára).

T. L.

CSEHY Zoltán (Pozsony, 1973. nov. 26.): költő, műfordító, irodalomtörténész, szerkesztő.1992-93-ban az éppen csak leérettségizett fiatal ember már az Irodalmi Szemle szerkesztője. Ezután iratkozik be a pozsonyi Comenius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára, ahol 1998-ban latin–magyar szakos tanári oklevelet szerez. 1998–2001 között a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem PhD-hallgatója. *Antonio Beccadelli Hermaphroditusa és a priapikus költészeti hagyomány* c. doktori értekezését 2003-ban védte meg. 2003-tól egyetemi adjunktus a Comenius Tudományegyetem Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszékén, s ezzel párhuzamosan 2004. januárjától a Kalligram c. folyóirat főszerkesztője. Fontosabb irodalmi díjai: Posonium különdíj, 2001; Madách Imre-díj, 2003; Posonium-különdíj, 2003. – Hazai viszonyainkat tekintve korán, 17-18 éves korában már érdekes, érett képiségű verseket publikál. 1993-ban jelenik meg első verskötete, de az első igazi sikert nem verseivel, hanem versműfordításaival aratja. A 2000-ben megjelenő *Hárman az ágyban* c., görög és latin erotikus verseket tartalmazó, tudós utószóval, alapos jegyzetekkel ellátott kötete egyszerre volt irodalomtörténeti és műfordításirodalmi szenzáció. Az, hogy a művet két szakma fogadta elismeréssel, azt jelezte: Csehy a műfordításaiban mesterien keveri a líra és a filológia kifejezési regisztereit, s mi több, szövegei egyszerre hatnak saját verseknek és műfordításoknak. A *Hárman az ágyban* sikerét a költő-filológus még jó néhány további műfordításkötetében megismétli, s 2004-ben hasonló áttörést ér el *A szöveg hermaphroditusi teste* c., első könyvterjedelmű monográfiájával is. A mű alcíme: *Tanulmányok a humanizmus, az antikvitás és az erotográfia köréből,* de tulajdonképpen olyan erotika nézőpontú *nagy történetnek* is föl lehet fogni, amelybe Vergiliustól Walth Whittman-en keresztül Ginsbergig, sőt Pilinszky Jánosig mindenki belefér. Tekintélyt parancsoló az a nagyvonalúság, az a roppant műveltségi anyag, amely így a könyv lapjain szinte egyfajta pánerotikus filozófiává áll össze. Fontosak a fiatal tudós költő kötetbe még nem rendezett tanulmányai, kritikái, recenziói, elő- és utószavai, különböző hazai és külföldi tudományos értekezleteken, konferenciákon tartott előadásai is.

M.: Nút, v., Po. 1993; Csehy Zoltán alagyái, danái és elegy-belegy iramatai, v., Po. 1998; Hárman az ágyban (Görög és latin erotikus versek), műfordítások, Po. 2000; Illatos kenőcsök háza (A középkori latin költészet gyöngyszemei – Polgár Anikóval közösen), Po. 2001; Antonius Beccadelli: Hermaphroditus, műford., Po. 2001; SZTRATÓN, Kölyökmúzsa, v., műford., jegyzetek, Po. 2002; Marcus Valerius Martialis: Költők, ringyók, pojácák, v., műford., Po. 2004; A szöveg hermaphroditusi teste, tan., Po. 2004.

Ir.: Margócsy István: A fajtalan költészetről, Élet és Irodalom, 2001. május 11.; Kukorelly Endre: Elég sokan az ágyban, Élet és Irodalom, 2000. június 23.; Pályi András: Sátáni és elementáris életigenlés, Új Szó 2000. október 25.; Bene Sándor: Cs. Z.: A szöveg hermaphroditusi teste, Beszélő 2003/1-2.; Németh Zoltán: A szöveg vágya. = Olvasáserotika, Po. 2000; Madarász Imre: Klasszikus pornográfia? = Az érzékek irodalma, Budapest 2002; Zoltán Rédey: Časomiera hedonizmu a frivolnosti (szlovákul), OS 2001/2; H. Nagy Péter: Forrásláncolatok

dinamizálása, Iskolakultúra 2004/4; Vörös István: A filológus éjjeli éneke = Lakatlan szigetek már nincsenek, Bp. 2001; Németh Zoltán: Hárman az ágyban, Kalligram 2003/12; Hizsnyai Zoltán: Tűz és víz, Kalligram 1994/11; Adamik Tamás: Keresztény himnuszok, Szőrös Kő 2001/4; Benyovszky Krisztián: Tömör gyönyör, Könyvjelző 2004. június 17.

T. Á.

CSELÉNYI László (Gömörpanyit, 1938. márc. 15.): költő. Tanulmányait Tornalján és Po.-ban végezte, 1960-ban magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett. 1960–1962-ben a Hét, 1962–1965-ben az Új Ifjúság szerkesztője volt. 1965–1966-ban egy évet Párizsban töltött, 1967–1968-ban a Madách Könyvkiadóban dolgozott, majd 1968–1970-ben megint Párizsban élt. Párizsi tartózkodásai alatt alkalmi munkákból tartotta fenn magát, közben franciául tanult, és szorosan együttműködött a Magyar Műhely alkotógárdájával. 1970-ben hazatért, s 1978-ig a Madách Könyvkiadó könyvterjesztője volt. 1978 és 1991 között szabadfoglalkozású író, 1991-től 1998-ig a nyitrai Ped. Főiskola oktatója. 1998-tól nyugdíjas.Irodalmi díjai: Madách Imre-díj (1986), a hollandiai Mikes Kelemen Kör Díja (1989); a Magyar Műhely Kassák-díja (1990), Madách Imre-díj (1999), Posonium-díj (2002), József Attila-díj (2003).– A szlovákiai magyar írásbeliség azon kevés alkotóinak egyike, akiknek életművét csak az egész magyar irodalom összefüggésrendjében lehet maradéktalanul értékelni. A magyar költészet legmakacsabb avantgardistája – ahogy Esterházy Péter egyszer megjegyezte róla. Az 1958-ban megjelent *Fiatal szlovákiai magyar költők* c. antológia (amely többek között az akkor még alig húszéves Cselényinek is debüje volt) nem kis mértékben neki köszönhetően lett a szlovákiai magyar irodalom botránykövévé. Pedig a fiatal költő „antológiás" verseinek, sőt még első kötete darabjainak a hangja is meglehetősen hagyományos, Juhász Ferenc barokkos-szürrealista képeivel-mondataival felerősített vátészes-vallomásos hang. A neoavantgárd, pontosabban a strukturalista-nyelvfilozófiai-szövegelméleti ihletésű modern költészet máig tartó hatása első párizsi tartózkodása idején éri. Azóta mintha egyetlen monumentális, megíratlan és megírhatatlan avantgárd-transzavantgárd költeményhez írná a variációkat és kombinációkat. (Egyik montázsának ő maga adja ezt a címet: *A megíratlan költemény*.) Művének végletes nyitottságával, egyfajta zenei fogantatású nyelvi „aleatóriájával" (amely Cselényi versnyelvében elsősorban „véletlen" hangcseréket, csonkolt, szándékosan befejezetlenül hagyott grammatikai szerkezeteket, jelentéshalmazzá bontott-roncsolt szavakat, szójátékokat, ellentétezéseket jelent) s a hagyományos élménynek és személyiségnek a műstruktúrából való kikapcsolásával rendkívül gazdag, változatos, sokrétű s ellentmondásos anyagot sikerül művébe bedolgoznia. Például az eddig talán legnagyobb kritikai visszhangot kiváltó *Téridő-szonáta* (1984) c. kötetében újra olvashatjuk – újabb szövegei közé montázsolva – korábbi, még hagyományos formában írt verseit, riporttöredékeit, újra találkozhatunk a gyermekkor világával, a második vh. és a kitelepítés motívumaival, a csallóközi szerelmekkel s annak a csallóközi nagy árvíznek a képeivel, amelyik ezt a bukolikát lemosta s még annyi mindent lemosott a föld színéről, valamint mindennek az ellenpontjával: a fogyasztói társadalom Párizsban megélt helyzeteivel, a szellem világából pedig töredékes filozófiai gondolatokkal, írói sorsokkal s mítoszfragmentumokkal. – Az utóbbi években verset keveset ír, főleg korábbi műveit új művészi tervekbe fogó köteteivel, valamint szenvedélyes irodalmi publicisztikájával és irodalomnépszerűsítő esszéivel van jelen irodalmunkban.

M.: Keselylábú csikókorom, v., Po. 1961; Erők, v., Po.–Bp. 1965; Krétakor, avagy Lehetőségek egy elképzelt szöveghez, v., uo. 1978; Jelen és történelem, riportok, esszék, Po. 1981; Téridő-szonáta, v., Po.–Bp. 1984; Kiegészítések Hérakleitoszhoz, v., uo. 1989; A megíratlan költemény, v., esszék, uo. 1990; Acetilén ágyak, v., Po. 1991; Elvetélt szivárvány, v., uo. 1994; Az eggyé vált sok/k, v., esszék, uo. 1995; Aleatória, v., uo. 1998; A nélkülözhetetlen 100 könyv, esszék, Dsz. 1998; A sámánénektől a posztmodern show-ig, esszék, uo. 2000; Sokágú síp, esszék, uo. 2002; A riporttól a mítoszig, műhelyvallomások, interjúk, esszék, Po. 2001; Ezredforduló, napló, memoár, uo. 2002; Kő-ország, versek, riportok, esszék, versmontázsok, uo. 2003; Kiegészítések Hérakleitoszhoz avagy A nélkülöz-

hetetlen könyvek, mítosz, olvasónapló, montázs, 2004.

Ir.: Fábry Zoltán: Res poetica. = Harmadvi-rágzás, Po. 1963; Turczel Lajos: Egy merész költői indulás mérlege. = Írás és szolgálat, uo. 1965; Zsilka Tibor: Egy verskötet stilisztikai elemzése szóstatisztikai módszerrel. = A stílus hírértéke, uo. 1973; Zalabai Zsigmond: Utószó avagy egy szöveg olvasata.= Mérlegpróba, uo. 1978; Bata Imre: Ráhangolódásunk egy költői műre, Életünk 1981; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom, Bp. 1982; Nagy Pál: Kortárs eszmei, irodalmi áramlatok és a mai magyar irodalom, Magyar Műhely 1984; Alabán Ferenc: Összefüggés és mítoszteremtés. = Folytatás és változás, Po. 1984; Pomogáts Béla: A riporttól a mítoszig, Jelenkor 1983; Szilasy Zoltán: Duna menti krétakör, Alföld 1987; Koncsol László: Cselényi László új versei elé. Egy költői nyelv átváltozásai. = Nemzedékem útjain, Po. 1988; Tőzsér Árpád: Escorial Közép-Európában. = Escorial Közép-Európában, uo. 1992; Mekis D. János: Acetilén ágyak, Kortárs 1992; Bohár András: Narráció és poézis, Palócföld 1995; Escorial avagy a Cs-tartomány (a költőről 1958 és 2002 között megjelent tanulmányok és kritikák gyüjteménye), Po.–Dsz., 2002; Szászi Zoltán: A Cs-tartomány kulcsai, Új Szó Könyvjelző, 2003/5; Kövesdi Károly: Monográfiapótló monográfia, Új Szó, 2003. szept. 17; Csehy Zoltán: Monográfiát helyettesítő enciklopédia?, Új Szó Könyvjelző 2003/9; Németh Zoltán: Szövegvég. = N. Z.: Olvasáserotika, Po. 2000; Németh Zoltán: A nagy Egész részenkénti tükröződése, Új Szó 1999/79; Szászi Zoltán: Élni, halni Kőországban!, Gömörország 2004/3; Mács József: A palóc avantgárdista szülőföldje, Új Könyvpiac 2004. október.

T. Á.

Csemadok → Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége

CSÉMY Lajos László (Alsógellér, 1923. júl. 15.): egyháztörténész, ref. lelkész. A komáromi bencés gimnáziumban érettségizett (1942), Pápán és Po.-ban teológiai (1942–1947), Prágában (1947–48) posztgraduális tanulmányokat (hebraisztika, szentírás-magyarázat) folytatott. Kassán, majd Ekelen volt lelkipásztor, 1954-től a prágai Comenius Teológiai Kar docense, 1974-től professzora, 1984-től a komáromi Kálvin János Teológiai Akadémia tanszékvezetője, 1990–1993-ban a prágai Károly Egyetem Ev. Teol. Karának tanára. Művei közül kiemeljük *A szlovákiai ref. ker. egyház történetének vázlatát* (Rimaszombat 1979), valamint a *Lexicon heptaglotton in Veteris Testamenti libros* c. kéziratot; ez utóbbit Ján Hellerrel együtt írta, s benne az ószövetségi héber szóanyagot adja görög, latin, angol, német, cseh és magyar megfelelőkkel. Hasonló jellegű (1200 héber szót tartalmazó) négynyelvű egyetemi jegyzetét a 60-as években adták ki. Tanulmányai magyar, cseh és német szaklapokban jelennek meg.

M.: Jeremiás próféta vallási individualizmusa, kézirat, Pápa 1947; Igehirdetések liturgiával 1960–1980, Rimaszombat 1982; Fejezetek a katechetikából, jegyzet, Komárom 1992; Homiletika, jegyzet, uo. 1992; Békesség néktek! Az iszlámról, Prágai Tükör 1994/3; Halljad, Izráel! A zsidó vallásról, uo. 1994/4; Kúr Géza: A komáromi ref. egyházmegye (gondozta és bev.), 1994.

F. Z.

CSÉMY Tamás (Ekel, 1957. jún. 19.): szakíró. Prágában érettségizett (1976), a prágai Közgazdasági Főiskola Ipargazdasági Karán végzett (1982), majd uo. az Energetikai Kutatóintézet munkatársa lett. 1979–1981-ben az Ady Endre Diákkör elnöke volt, 1990-től a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetségének elnöke. 2001 és 2003 között a bp.-i Cseh Kultúra igazgatója volt. – 1993-ban adta ki (Petr Sadílekkel) a *Magyarok a Cseh Köztársaságban* c. kétnyelvű könyvet, melyben szociológiai felmérés alapján vizsgálja a Csehországban élő magyarok helyzetét s a nemzetiségi kultúra és szellemiség ápolása iránti igényét.

F. Z.

CSEPÉCZ Szilvia (Érsekújvár, 1965. máj. 19.): költő, gyermekkönyvíró, újságíró. Egy sikertelen egyetemi felvételi után a munkahelyek egész sorát próbálta végig, mígnem a Nő (ma Új Nő) szerkesztőségében vetette meg a lábát (1982-2001). Közben, 2001-ben befejezte tanulmányait a Szegedi Tudományegyetem Budapest Média Intézet részlegén. Jelenleg a Vasárnap c. családi magazin szerkesztő-ripotere. *Kicsi, kisebb, legkisebb* c. meseregénye 1997-ben elnyerte az Év Gyermekkönyve Szlovákiában díjat. Madách-díjas (2001). –

Érdekes intellektuális-fogalmi költészetet művel. Módszere a befejezetlenség, a töredékesség, a kihagyásos beszédmód. Történései, mondatai, szókapcsolatai vagy éppen elkezdődnek, vagy éppen befejeződnek, a narrátora pedig zavartan s kicsit rezignáltan áll a „történések küszöbén". Gyermekeknek írt, különböző műfajú (regény, meseregény, rádiójáték, gyermekvers, leporelló) művei szintén erősen lírai fogantatásúak.

M.: Próbaút, v.-antológia (többekkel), Po., 1986; Történések küszöbén, v., Po. 1990; Az ajtón túl, gyermekv., Dsz. 1994; Magház, v. Po. 2000; Hesshegy titka és a fapapucsok, meseregény, Po. 2002; Egyszerű viselet, r., Po. 2004; Pamacs karácsonyai, Rex és barátai; A manók házikója, leporellók, Bp. 2004; Királylány a kukában, rádiójáték, bemutatta a Pátria Rádió 2004. dec. 24-én.

Ir.: Mezey László Miklós: Egyszemélyes glóbuszok, Jelenkor 1991 júl.-aug.; Szeberényi Zoltán: A Próbaút c. antológia lírikusai, = Magyar irodalom Szlovákiában, Po., 2001; Kozsár Zsuzsanna: Mosolyvirágok nyomában, = K. Zs. Meseirodalmunk fája, Po., 2002; Csanda Gábor: Egy balladára bontott regény, Új Szó Könyvjelző 2004. február 19.

T. Á.

CSÉPLŐ Ferenc; *Csúzi Cs.* (Réte, 1920. okt. 4.): publicista, író. A kereskedelmi akadémiát Po.-ban és Szencen, közgazdasági tanulmányait Po.-ban végezte. Közgazdászként Érsekújvárott, Trencsénben, majd Po.-ban dolgozott. 1941 és 1944 között Érsekújvárott tagja volt a Széchenyi Magyar Közművelődési Egyesületnek (SZMKE-nek). A Csemadoknak alapító tagja volt, s hosszú éveken át tisztségeket töltött be a Po.-óvárosi szervezetben. 1988 és 1996 között tagja volt a Református Egyetemes Zsinat elnökségének is. – 1942-től publikál, írásai (riportok, tárcák, kisebbségpol. cikkek) az Érsekújvár és Vidékében, az Új Szóban, a Fáklyában, a Hétben, a Dolgozó Nőben, az Új Nőben, a Napban, a Kálvinista Szemlében, az Ifiben jelennek meg. Szlovák nyelvű mezőgazdasági munkák fordításában is részt vett.

M.: Réte – Bástya és menedék, Dsz. 1995; Rosszcsontok, r., uo. 1996.

Ir.: Forgon Szilvia: Egy helytörténeti kiadványról, Vasárnap 1995. júl. 31.

T. L.

Cserkész (Dunaszerdahely, 1990. júl.-tól): a Szlovákiai Magyar Cserkészszövetség havilapja. Indulásakor vallásos foglalkoztató folyóiratként, 1992-től a cserkészek lapjaként jelenik meg. 1997-től alcímében a „Foglalkoztató ifjúsági és cserkészlap" meghatározást olvassuk. – Példányszáma 1994-ben 11 ezer volt, jelenleg 2000 példány. Szervezeti kérdésekkel s a mozgalmat érintő problémákkal foglalkozik. Szerk.: Hodossy Gyula (1990), Demecs István (1995), Gasparecz Tihamér (1995), dr. Szőke István (1996), Csémi Szilárd (1999).

F. Z.

CSIBA László (Tótmegyer, 1908. okt. 8. – Komárom, 1975. nov. 3.): dalszerző. Érsekújvárott tanult, a két vh. között Negyeden és Szőgyénben élt. 1945 után a Komárom Megyei Könyvtárban dolgozott. Saját szerzésű dalait hegedűn adta elő. *Bíró uram, panaszom van* c. nótáját a Magyar Muzsikus díszoklevéllel tüntette ki.

M.: Sok ma az isten, v., Vágsellye 1934.

Ir.: -yf- (Sziklay Ferenc): Sok ma az isten, PMH 1934. máj. 6.

Cs. S.

CSICSAY Alajos (Csiliznyárad, 1938. ápr. 8.): prózaíró, tanító. A po.-i pedagógiai gimnáziumban érettségizett (1958), majd Füzespusztán (1958–60) és Muzslán (1960–1970) tanított, itt igazgatóhelyettes is volt. 1961–1964-ben a nyitrai Pedagógiai Főiskola levelező tagozatán elvégezte a kémia–biológia–munkára nevelés szakot. 1982-ben doktorált (PaedDr.). – 1970-től Párkányban tanít, 1971-től 1991-ig az alapiskola igazgatója, ezt követően nyugdíjazásáig (1999) az iskola tanára. Az iskola vezetőjeként fontosnak tartotta a tehetséggondozást, Nyitnikék címmel iskolai gyermeklapot is indítottak. – 1978-tól publikál. Tárcát, tárcanovellát, karcolatot, rövid prózai műfajokat, életképeket és meséket ír. Ismeretterjesztő írásait a hazai magyar lapok (Hét, Nő, Tábortűz, Új Szó), szakcikkeit a szaklapok (Katedra, Iskolakultúra, Hogyan Tovább?, Győr, Módszertani Közlemények, Szeged) közlik. A Katedra Társaságnak 1995–2001 között elnöke volt.

M.: X-ék a hetediken, elb., Po. 1987; Vendég a csodakönyvben, m., Somorja 1996; Királyok, fejedelmek, kormányzók, ism.terj., Dsz. 1996, 2000, 2003; Apáink öröksége, rip., pedagógusportrék, Dsz. 1999; Iskolatörténet, uo. 2002; Hajnali álom, n., uo. 2003; Híres és hírhedt személyek a magyar történelemben, ism.terj., uo. 2004; A tündérek titka, m., uo. 2004.

Ir.: Dusza István: Egy nap a jövőnek, rec., VÚSZ 1985. júl. 19.; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001.; Csanda Gábor: Történetmondás felsőfokon (Iskolatörténet), ÚSZ Könyvjelző 2003. febr. 13.

F. Z.

Csillagfény (1992–1996): katolikus havilap, kiadta a Jókai KIK, később (1995/1) a Jókai Csillag KIK.

F. Z.

CSIZMADIA Dezső (Hetény, 1928. ápr. 8. – uo. 1995. márc. ?): történész. Bp.-en tanítói oklevelet szerzett (1950), a Komenský Egyetem BTK-n történelem szakot végzett (1955), később kandidátusi fokozatot ért el (1967); 1968-ban doktorált. 1955–1962-ben az SZTA Történettudományi Intézetének munkatársa, 1970-ig a nyitrai Pedagógiai Főiskola adjunktusa, ill. a Mezőgazdasági Főiskola oktatója volt. 1982-től nyugdíjazásáig (1988) a komáromi történeti könyvtárat vezette. – Kutatási területe a nemzetközi és a magyar munkásmozgalom.

M.: Maďarský pracujúci ľud v SR v boji proti nastupujúcemu fašizmu v r. 1934–35, tan., Historický časopis 1958/3; A csehszlovákiai magyar haladó erők két világháború közötti kapcsolatainak problémáihoz, tan., MTA II. Oszt. Közl. 1968/17; A Magyar Tanácsköztársaság emléke a csehszlovákiai munkásosztály körében, tan., a Szegedi Tanárképző Főiskola Tud. Közl., 1969.

F. Z.

CSMASZ → Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Szövetsége

CSMTIMT → Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság

CSOMÁR Zoltán (Pinkóc, 1906. aug. 27. – ?): egyháztörténész, publicista. Kisráton volt ref. lelkész. 1938 után Mo.-on élt.

M.: Csendes órák, imakönyv, Ungvár 1936; Út, igazság, élet, beszédek, cikkek, Nagykapos 1938; Húsz év Ungvár történetéből, Bp. 1939; A csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református egyház húszéves története, Beregszász 1940.

Ir.: A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában, szerk.: Gyüre Lajos, Kassa 1968.

Cs. S.

CSONTOS Vilmos (Garamsalló, 1908. okt. 11. – Zseliz, 2000. szept. 12.): költő, emlékiratíró. A paraszti szegénység legmélyéről jött. Öt elemi elvégzése után kenyérkeresetre kényszerült. Eleinte napszámos, részaratő volt, majd kitanulta az épület- és bútorasztalos szakmát. Művelődésre, költői hajlamainak kiteljesítésére csak autodidakta módon, szabad idejének rovására kerülhetett sor. – Első verseit a Bars c., Léván megjelenő hetilap közölte. Lírájában az autodidaktákra jellemzően rendkívül szoros a kapcsolat a versalany és a valóság, a versképző ihlet forrása között. Csaknem minden sora önvallomás, szinte kizárólag önmagát és közvetlen környezetét írja, egész életútja nyomon követhető verseiben. Költői eszköztárán a nagy magyar klasszikusok (Arany, Petőfi, Ady) és a magyar népköltészet formakincse, valamint a népi írók mozgalmának (Erdélyi József, Sinka István) hatása érezhető. Már kezdetben kialakultak s a későbbiekben alig változtak verstechnikájának jellemzői: a vershelyzet többnyire leírásos rögzítése, az ihletet kiváltó hangulat-gondolat-élmény kifejtése, majd a költemény poénszerű lezárása a tanulság, az üzenet, a megőrzésre érdemes emlék megfogalmazásával, s mindez hagyományos, rímes-ritmusos formában. Cs. költészete tematikailag néhány motívumkör kiemelésével rendszerezhető. Túlnyomó többségében a gyermek- és ifjúkor, a felnőtté válás és társadalmi beilleszkedés, a történelmi kataklizmák stb. küzdelmeit felidéző nosztalgikus emlékképek, az idő múlásán, az öregedés elkerülhetetlenségén és romboló hatásán töprengő gondolatok jelentik számára a versképző ihletet. A legfrekventáltabb motívumkör a szülőföldhöz, a szeretett tájhoz és népéhez fűződő érzelmeit, töretlen hűségét és ragaszkodását tükröző képek, hangulatok, vallomások, továbbá a családi és közösségi kapcsolatok vi-

gasztaló melegét, az emberiségnek a falusi költő által felfogható gondjait „időbe véső" lírai megnyilatkozások. Cs. soha nem akart más lenni, mint falusi költő, a falu emberének dalosa, aki küldetésként fogja fel a költészetet, meghatározó feladata naponként „rátalálni a szenvedésre", s eldalolni a szenvedők helyett. Sorjázó köteteivel széles körű olvasótáborra tett szert. Munkásságát társadalmi díjak is övezik: 1975-ben a Szlovák Írók Szövetsége Díját, 1999-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjét kapta.

M.: Magyar ugaron, v., Léva 1932; Üzent a föld, v., uo. 1934; Üzentek értem, v., Zseliz 1936; Tovább kell menni, v., Gyoma 1941; Kell itt a szó, vál. v., Po. 1956; Hiszek az emberben, v., uo. 1961; Új szerelem, v., uo. 1966; Csendes lobogással, vál. v., uo. 1968; Gyalogút, önéletrajz, uo. 1972; Örökség, v., uo. 1973; Dalol a föld, vál. v., uo. 1978; Estéli ének, v., uo. 1982; Veletek vagyok, v., uo. 1987; Pacsirtaszó, vál. v., Miskolc 1995; Pitypalatty, gyv., 1996; Hattyúdal, v., Dsz. 1998; Mezei bokréta, v., 2001.

Ir.: Turczel Lajos: Kell itt a szó, SzFöld 1956. okt. 21.; Bábi Tibor: Cs. V.: Hiszek az emberben, ISZ 1961/4; Mács József: Hiszek az emberben, Hét 1961. ápr. 2.; Fábry Zoltán: Harmadvirágzás, Po.1963; Dénes György: Új szerelem, Hét 1966. nov. 27.; Gál Sándor: Új szerelem, SzFöld 1966. nov. 12.; Csanda Sándor: Első nemzedék, Po. 1968; Szilvássy József: Gyalogút, ÚSZ 1973. márc. 1.; Egri Viktor: Örökség, ÚSZ 1973. szept. 21.; Szombathy Viktor: Egy szlovákiai magyar költő életrajza, MN 1973. aug. 19.; Varga Imre: Az országutak vándora és a műhelylakó, ISZ 1973/7; Zalabai Zsigmond: A műfaj neve: önismeret, ISZ 1975/9; Tóth László: Vita és vallomás, ISZ 1978/8; Bodnár Gyula: Földközelben, ÚSZ 1978. aug. 17.; Varga Erzsébet: Dalol a föld, Hét 1978. aug. 5.; uő: CS. V.: Estéli ének, ISZ 1982/6.

Sz. Z.

CSORBA Tibor, *Szakácsi* (Szepesváralja, 1906. márc. 15.– Bp., 1985. szept. 5.): író, műfordító, filológus. Gimnáziumi tanulmányait Lőcsén kezdte, majd Bp.-en fejezte be. Utána uo. a Képzőművészeti Főiskolán, majd a varsói rajztanárképző főiskolán folytatta tanulmányait. Párizsi és londoni tanulmányútja után Kiskunhalason tanított. Elbeszéléseiben (*Beszél a tanya,* Kecskemét, 1934) a kiskunhalasi élményeit dolgozta fel. 1936-ban Varsóban telepedett le, a varsói egyetem magyar lektora lett. Akvarellfestőként és grafikusként is ismert. A magyar irodalom lengyel fordítója volt, József Attila verseit is fordította. Magyar – lengyel szótárt is szerkesztett.

M.: Az utolsó lőcsei diák, r., Celldömölk, 1936; Polgáristák, r., 1936; Janus Pannonius (Csezmicei János, 1432 –1472), Prága 1938; A humanista Báthory István, Bp. 1944; Lengyel–magyar szótár (szerk.), Bp. 1958.

Ir.: Vallomások Sz. Csorba Tibor író és festőművész munkásságáról (szerk.: Fekete Dezső), Kiskunhalas 1983.

F. Z.

CSÖNDES GYÖRGY → Tichy G. György

CSSZBSZ előadójának segítőtársa, A (Pozsony 1953–1954): a szovjetbarát szövetség alkalmi kiadványa. 1953-ban 11, 1954-ben 6 száma jelent meg.

F. Z.

CSUKÁS István (Csicsó, 1917. márc. 23.): irodalomtörténész. A komáromi bencés gimnáziumban érettségizett (1936), a bp.-i egyetemen magyar–latin szakot végzett. 1941-től gimnáziumi tanár volt (Csurgón, Kunszentmiklóson, Pápán, Győrött), 1951-től a pécsi Pedagógiai Főiskola igazgatója. 1953-tól az Oktatási Minisztérium főosztályvezetője. 1955–1971 között a Felsőoktatási Szemle főszerkesztője, 1958-tól a szegedi Tanárképző Főiskola igazgatója, 1966-tól kandidátus, a JATE tanszékvezető docense, majd egyetemi tanára. 1974 és 1980 között uo. dékán volt. 1984-ben nyugalomba vonult. Kapcsolattörténeti munkássága ismert.

M.: (csak a Csehszlovákiában megjelentek) Ady Endre a szlovák irodalomban, tan., Bp. 1961; Petőfi a szlovákoknál, tan., Po.–Bp. 1979.

F. Z.

CSÚZI Cs. Ferenc → Cséplő Ferenc

D

D. SIDÓ Ágnes → Sidó Ágnes, D.

D. VARGA László → Varga László, D.

DALLOS István (Nyitra, 1901. dec. 26. – Felsőbodok, 1972. ápr. 21.): újságíró, könyvkiadó, író. Iskoláit Nyitrán végezte, ugyanabban a gimnáziumban érettségizett, ahol annak idején Táncsics Mihály is eltöltött egy iskolaévet, majd Forbáth (Fuchs) Imre tett hadiérettségit, s amelynek padlásán megtalálták az Ehrenfeld (később: Jókai-) kódexet. Az újságírás vonzotta, alig húszévesen a Népakarat munkatársa, 1924-től a népszerű PMH helybeli szerkesztője, de dolgozott más lapokba is (Híradó, Új Hírek, Magyar Írás, Magyar Újság, Tolnai Világlapja stb.). 1935-ben megalapította a Híd – Szlovenszkói Magyar Irodalmi Társulat (1936–1944) könyvkiadó vállalatot. Szépírói hajlamokat is táplált, versei, elbeszélései jelentek meg különféle lapokban, antológiákban. Próbálkozásai közül azonban csak néhány pszichoszociális telítettségű elbeszélése (pl. *A versenyfutás, A halálhír)* keltett figyelmet. Értékesebbek a néprajzi-szociográfiai munkái, melyekben a Nyitra környéki magyar falvak népszokásairól, sajátos kultúrájáról tudósít. Fő műve, *A nyitra-barsi palóc félsziget* (1938) forrásértéke ellenére mindmáig kéziratban maradt.

M.: D. I.: A Híd vallomása, emlékir., Po. 1969.

Ir.: Csanda Sándor: Első nemzedék, Po. 1968; -yi (Szeberényi Zoltán): A Híd vallomása. Dallos István könyvéről, ISZ 1971/3; Mártonvölgyi László: Új sír van a temetőben. Búcsú Dallos Istvántól, ISZ 1972/76.

Sz. Z.

DANCZI József *Villebald* (Kürt, 1910. okt. 16. – Győr, 1977. dec. 21.): nyelvész. Egyetemi tanulmányait Prágában, Po.-ban és Bp.-en végezte. Pannonhalmán szlavisztikát, győri iskolákban magyar, latin és orosz nyelvet tanított. Győrben a bencés rendház főnöke volt. – Szakterülete a magyar nyelvjárástan, a szláv–magyar nyelvi kapcsolatok és a tudománytörténet. Nyelvészeti és irodalomtörténeti folyóiratokban publikált. Főműve a kürti nyelvjárás hangtani feldolgozása, melyben a prágai fonológiai iskola módszertani alapelveit is hasznosította.

M.: A kürti nyelvjárás hangtana, monogr., Bp. 1939.

Ir.: Úrhegyi Emília: D. J. V., Magyar Nyelv 1978, 506.

K. M.

DANNINGER József, ifj. (Pozsony, 1885. febr. 9. – uo., 1954. jún. 29.): amatőr történész. Szülővárosában tanult, földrajz és asztronómia szakos tanár volt. Tagja volt a CSMTIMT-nek, s történelmi tanulmányokat közölt hazai folyóiratokban.

M.: Pozsony szabad királyi város 1526–27. évi számadáskönyve művelődéstörténeti szempontból, Bp. 1907; A világkereskedelem történetének időrendi áttekintése, Prága 1923; Slovensko-maďarsko-nemecký sprievodca po Bratislave a okolí, 1930.

Cs. S.

DANTER Izabella; *Tóth* (Pozsony, 1955. márc. 27.): néprajzkutató, muzeológus. A szenci magyar gimnáziumban érettségizett (1974), a Komenský Egyetem BTK-nak Néprajzi Tanszékén szerzett diplomát (1978) és bölcsészdoktori címet (1981). A dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum (1978–1985) és a galántai Honismereti Múzeum (1986-tól) munkatársa. 2001-ben jó fél esztendeig a po.-i Szlovák Nemzeti Múzeum – Történeti Múzeum önálló osztályaként létrehozott A Magyar Kultúra Dokumentációs Központjának a vezetője, később (külső munkatársként) meghatározó szerepet vállalt a po.-i Magyar Kultúra Múzeuma állandó kiállítása megvalósításában (2003). – A népi gyógyászat kutatásán kívül a zsákmányoló gazdálkodás, a népszokások és -viselet témakö-

rében végzett jelentősebb kutatásokat. Cikkei, tanulmányai hazai magyar és szlovák, továbbá mo.-i szaklapokban, múzeumi évkönyvekben, tanulmánykötetekben jelennek meg.

M:. Népi gyógyászat a Kisalföld északi részén, Komárom–Dunaszerdahely 1994; Muzeológiai Füzetek 1. (szerk.), Dsz. 2002.

L. J.

DARKÓ István; *Székely István* (Szentendre, 1902. márc. 19. – Budapest, 1972. aug. 6.): író, publicista, lapszerkesztő. Unit. székely családból származott, de gyermekkora egy részét és ifjúkorát már Losoncon töltötte, s ott járta ki a gimnáziumot. Tagja volt a Madách Körnek és munkatársa A Mi Lapunknak. Intenzíven részt vett a kisebbségi irod. és kult. élet építésében: Sziklay Ferenccel együtt szervezte a Kazinczy Könyvbarátok Társaságát, majd a Kazinczy Szövetkezetet, körzeti titkára volt a SZEMKE-nek, főszerkesztője a Magyar Írásnak, szerkesztője a Figyelőnek. A bécsi döntés után a kassai rádió igazgatója lett. 1945-ben szovjet fogságba vitték, majd miután onnan betegen visszatért, a magyarok elleni koncepciós pereket szériában gyártó népbíróság vád alá helyezte. Az eljárás folyamán Mo.-ra szökött, ahol egy ideig a Magyar Áttelepülési Kormánybizottság alkalmazottjaként, kollégiumi igazgatóként működött, 1950-től nyugdíjazásáig pedig fizikai munkás volt. – Írói fellépése egybeesik a csehszlovákiai magyar irodalom indulásával. Eleinte verseket is írt, időnként drámával foglalkozott, de tartós műfaja a novella és a regény volt. Íróink közül egyedül ő kapta meg 1937-ben a csehszlovák Állami Díjat, formálisan az *Égő csipkebokor* c. regényéért, valójában addigi életművéért. Az első kisebbségi korszak élvonalbeli novellistája. Fellépésekor a modern prózai stílus és szemlélet (expresszionizmus, parabola) felé orientálódott, de a 20-as évek második felétől a realizmus művelője lett. A hic et nunc elvét, a „szlovenszkóiságot" ő érvényesítette a legaktívabban, s ilyen jellegű alkotásai közt remekek is vannak *(Dallás, Szlovenszkói vásár, Remetemadár)*. Témáit főleg a népéletből, a magyar–szlovák népi érintkezés világából merítette, de a dzsentri rétegek életformáját s hanyatlását-pusztulását is szuggesztíven ábrázolta *(Áll a bál, Görögtűz)*. A militarizmus elítélése s az emberi jóság felmutatásának vágya egész novellisztikáján végigvonul *(Vakok, Áldott krumpliföld, Önként jelentkezett)*. Nyelvezete, melynek kialakulására a székely és palóc tájnyelv színezően hatott, novellái zömében erőteljes és egyéni, de Zapf László szerint az is előfordul, hogy a székely alakok palóc ízzel beszélnek. – A regényírás területén is kísérletet tett a kisebbségi létforma, a „szlovenszkói magyar lelkület" kifejezésére. Törekvése a *Deszkavárosb*an járt sikerrel. Ennek főhőse, a nemesi születésű Gáth Tamás az államfordulat után nem követi távozó családját. Illetőségi jogával élve itt marad, s a fényes családi házból kikényszerülve és iparosok, munkások közé vegyülve a helytállás példáját nyújtja. A „szlovenszkói magyar regénnyel" való további próbálkozásai *(Szakadék, Égő csipkebokor)* művészi megvalósítását a téma túlságos romantizálása akadályozta. A novellai adottságú szerzőnek a terjedelmes és bonyolult regénycselekményekhez nem volt kellő szerkezeti érzéke. Első regényének, a középiskolai diákkörnyezetben játszódó *Zuzmará*nak egyszerű a szerkezete. Főhőse, a gyárosfi Szelle Laci raszkolnyikovi típus, aki apja hatására tudatosan alakítja magában az érzelmeken felülemelkedő és erőszakra képes embert, s iskolatársait bábukként kezeli. A nagyszámú kritika szerint a negatív fejlődés ábrázolása ígéretes, de a megtérésnél a lélektani hitelességet nagyrészt moralista szólamok helyettesítik. Négyöt kisregénye közül kettő emelhető ki: *A szép ötvöslegény*ben mély és őszinte székelynosztalgiával az erdélyi régmúltat, a céhrendszer ottani korszakát idézi fel, s annak nyelvi érzékeltetésére mérsékelten archaizálja stílromantikus nyelvezetét; a *Zsenikáb*an egy kamaszgyerek szexuális ébredezésének válságait mutatja be jó lélektani beleérzéssel s az első Nyugat-nemzedék kallódó íróira (Cholnoky László, Szini Gyula) emlékeztető sejtelmes atmoszférateremtéssel. Publicistaként és riporterként is érdemes munkát végzett, ezeket az írásait gyakran Székely István név alatt közölte. Ostorozta a csehszlovák kormányok kisebbségellenes politikáját, harcolt a köz- és szellemi élet tisztaságáért s a kritika jogaiért (*A belföldi magyar könyvkiadás megteremtése,*

PMH 1930. ápr. 15.; *A Masaryk Társaság pénze,* MÍ 1933/2; *A szlovenszkói magyar író feladatáról,* 1931. aug. 15.; *Szlovenszkó a kritika serpenyőjében,* MÍ 1934/4). 1929-ben egyik szervezője volt az első csehszlovákiai magyar könyvnapoknak, s 16 író cikkét tartalmazó füzetet adott ki (Jel, irodalmi röpirat, Kassa 1929). 1945 után, egzisztenciális és egészségi viszontagságai közepette is igyekezett írni, de jelentőset már nem alkotott. Vigaszul szolgált számára, hogy a két vh. között írt novelláiból egy Szlovákiában kiadott válogatást és egy antológiás szerepeltetést megérhetett. Halála után még három antológiában jelentek meg írásai.

M.: Két ember, egy árnyék, elb., Losonc 1925; A legnagyobb úr, elb., Kassa 1926; Zuzmara, r., Berlin 1926; Szakadék, r., Kassa 1928; A felhők hőse Pákozdon, ifj. r., Berlin 1928; A szép ötvöslegény, kisr., Kassa 1929; Égő csipkebokor, r., Bp. 1935; Deszkaváros, r., 1938; Magyar hegyek népe, elb., Kassa 1943; Romok és fények, elb. (összeáll. és bev. Turczel Lajos), 1969.

Ir.: Komlós Aladár: Zuzmara, Ny 1926, 304.; Németh László: Zuzmara, Protestáns Szemle 1927, 47.; Fábry Zoltán: D. I.: Szakadék, Az Élet 1928. jún. 2. = ŐÍ 2.; Illés Endre: D. I. regényei, Ny 1930, 316.; Kovács Endre: A Magyar Írás nyári száma és D. I. kétévi munkája, MÚ 1933. júl. 23.; Zapf László: D. I., MÍ 1933, 342.; Szalatnai Rezső: Államdíjas magyar író, K 1937, 1074.; v. l. (Vass László): Az író sohasem feledkezhet meg népéről, MaN 1937. okt. 31.; -yf- (Sziklay Ferenc): D. I.: Magyar hegyek népe, Felvidéki Újság 1943. okt. 23.; Görömbei András: D. I. novellái, Zborník Filozofickej fakulty UK–Philologica 1974; Tóth László: Élet az elnémultságban. = T. L.: Elfeledett évek, 1993; Turczel Lajos: D. I. = T. L.: Visszatekintések... 1995.

T. L.

DARVAS Henry (?, 1892. ? – ?, 1932. márc. 2.): újságíró, szerkesztő, író, Darvas Sándor testvére. Az 1918–19-es mo.-i forradalmak emigránsa volt, az aktivista magyar sajtóban dolgozott. Az 1926 máj.-tól aug. 15-ig létező humoros lap, a Nyíl szerkesztője volt, s kitűnő szatírákat írt többek között Erdős Renée-ről. A 20-as évek első felében Érsekújvárott is tartózkodott, s ott A Reggelben és a cionista Szombatban publikált. Tuberkulózisban halt meg.

Ir.: Darvas Henry halála, Érsekújvár és Vidéke 1932. márc. 6.

T. L.

DARVAS János (Ipolymagyari, 1891. ápr. 3. – Budapest, 1945. jan. 13.): költő, műfordító, újságíró, Darvas Iván színművész édesapja. Losoncon érettségizett 1910-ben, és uitt jelent meg Komlós Aladárral és Begyáts Lászlóval közös, *Bontakozó szárnyak* (1910) c. verskötete. A debreceni, majd a kolozsvári egyetemen tanult tovább, magyar–latin szakos tanári oklevelet szerzett. 1914-ben bevonult katonának, orosz fogságba esett, és csak 1922-ben tért vissza Csehszlovákiába. Rövid ideig a Magyar Kisiparos c. losonci lapot szerkesztette, 1922–1925-ben házitanító, 1925-ben a po.-i Magyar Újság szerkesztője, 1925-től 1938-ig a PMH belpolitikai, majd kulturális rovatának vezetője volt. – Verseiben a háborús élményeké a döntő szerep. Első versein Ady hatása érződik. Formaművészetével, esztétikai műveltségével tűnt ki. Legjelentősebb verskötete az *Elsüllyedt világ* (1929). Műfordítóként főleg szlovák és cseh költők verseit tolmácsolta jó formaérzékkel. *Hegyország hangja* (1934) címmel egy reprezentatív, fametszetekkel illusztrált kötetet is kiadott a szlovák költők műveiből. E gyűjteményért Reviczky-díjat kapott. 1938-ban Bp.-re költözött, a Felvidéki Magyar Hírlap szerkesztője s a Függetlenség munkatársa, később a Magyarország c. napilap felelős szerkesztője lett.

M.: A csönd felé, v., Kolozsvár 1914; Szerelmes szonettek, v., Igló 1923; Der unsichtbare Feind – A láthatatlan ellenség, r., Prága 1933; Magyarország nemzeti kisebbségei, tan., Bp. 1940; Az újságírójelölt kézikönyve, Bp. 1941.

Ir.: Komlós Aladár: D. J. versei, Ny 1930/1; Szalatnai Rezső: Hegyország hangja, Magyar Figyelő 1934/162–165.; Csanda Sándor: Első nemzedék, Po.–Bp. 1968; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

O. Á.

DARVAS Sándor (? – Budapest, 1947. ?): újságíró, író. Az 1918–19-es mo.-i forradalmak bukása után emigrált Csehszlovákiába, s itt először a PMH-nál és a független Magyar Újságnál dolgozott. Később aktivista lapok (A

Reggel, második Magyar Újság) munkatársa lett. A Prager Kiadónál lektori munkát végzett.

M.: Masaryk T. G. élete, működése és hatása (Surányi Gézával és Váradi Aladárral), 1930.

T. L.

Davidovics Teréz → Dávid Teréz

DÁVID Teréz, eredeti nevén *Davidovics Teréz; Bräuer Gézáné* (Görgényszentimre, 1906. aug. 9. – Pozsony, 2002. jún. 11.): drámaíró, író, dramaturg. Beregszászon érettségizett (1924), fényképészszakmát tanult, majd Ungvárott, 1936-tól 1957-ig pedig Po.-ban működött. A fajüldözés éveiben (1942-től) illegalitásban élt, 1946-ban tért vissza Po.-ba. 1963–1965-ben a komáromi MATESZ dramaturgja volt. – Elbeszélőként, dráma- és regényíróként, mesék és humoros hangvételű írások, karcolatok szerzőjeként ismert. Első drámája egy egyfelvonásos (*Fekete virágok,* 1936) volt, bemutatásra nem került. 1957-ben a Szlovák Irodalmi Alap pályázatán két színműve (*Lidércfény, Dr. Svoboda)* díjat nyert. A Lidércfényt (1959) több színház bemutatta (a po.-i Hviezdoslav Színház 1958 ápr.-ban). Még sikeresebb a *Dódi* (1958) c. színműve, melynek komáromi bemutatója igazi közönségsikert hozott. *Az Asszony és a Halál* c. művét a komáromi színházon kívül a po.-i Hviezdoslav Színház is bemutatta (1976). Színházak és műkedvelők játszották a *Vîdor család* (1961) és *a Fekete bárány* (1960, 1974) c. darabjait is. Válogatott drámái 1976-ban kötetben is megjelentek *Lidércfény* címmel. Prózaíróként a *Kísértetek múzeuma* (elb., Po. 1964) c. kötettel jelentkezett. Írásaiban a fasizmus szörnyűségeit és a múlttal szembeni közönyt mutatja be. Szatirikus hangvételű a *Kásahegy* (1966) c. regénye, melyben a bürokrácia, a hatalmaskodás és az alakoskodás eseteit gúnyolja ki egy „káderező" kérdőív ürügyén. A regényt a politikai hatalom görbe tükrének is tekinthetjük. Hasonló szándékkal íródott, de szerényebb eredménnyel járt a *Látomások* (1974) c. kötete, melynek karcolatai kulturális és közéletünk divatos témáival foglalkoznak, szemléletük azonban leegyszerűsítő. Könnyed stílusa és mesélőkedve későbbi köteteit (*Ifjúságból elégtelen,* 1970, 1980; *Időzített boldogság,* 1973) is népszerűekké tette. A visszaemlékezés, múltidézés és a számvetés lehetőségét kínálta a *Mesélő nemzedék* (1981) c. kötete. Hasonló témájú az önéletrajzi jellegű *Utóirat – Amíg a téma eljut odáig* (1986) c. kötete is. Több művét szlovák és cseh nyelvre is lefordították. Néhány műfordítása is ismert, elsősorban színpadi műveket (Július Barč-Ivan: Anya; Ivan Bukovčan: Luigi szíve avagy Kivégzés tompa bárddal; Űzd a farkast; Ján Kedro: A zabosi szakácsnők) fordított magyarra.

M.: Könnyű a nőknek, szm., 1973; Időzített boldogság, szm., 1972, r., 1973; Bölcs Johanna, szm., 1975; A szerelem házhoz jön, szm., 1981; A feneketlen láda kincsei, ifj. r., Po.–Bp. 1972.

Ir.: Gály Iván: Dráma a mérlegen (Az Asszony és a Halál bemutatója), ÚSZ 1963. febr. 9.; Turczel Lajos: Drámairói utánpótlásunk. = T. L.: Írás és szolgálat, Po.–Bp. 1965; Koncsol László: Tizenkét hónap tíz könyvéről, ISZ 1976/2; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Alabán Ferenc: Emlék és történelem. Mesélő nemzedék, ISZ 1982/4; N. Gyurkovits Róza: Adalékok egy életrajzhoz. Utóirat, ÚSZ 1987. máj. 15.; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., Po. 2000.

F. Z.

Dél-Garamvölgye → Garamvölgye

Déli Hírlap: független pol. napilap. Po.-ban jelent meg 1933. szept. 8-tól 1934. nov. 15-ig Kellner-Kalász József szerkesztésében. Kiadója egy Elszász nevű üzletember volt, aki Herczeg Gábor népszerű bulvárlapjával, az Esti Újsággal akart versenyezni. Ez annak ellenére sem sikerült, hogy a rátermett szerkesztő Barta Lajost és Kovács Endrét nyerte meg munkatársul. A lap 12 hónap után elbukott.

Ir.: Kovács Endre: Korszakváltás, Bp. 1981.

T. L.

Déli Hírlap (Dunaszerdahely, 1991 okt.-től – 1998 ?): független csallóközi hetilap, kezdetben a DH-Press kiadásában jelent meg, 1993-tól a RAVASZ PRESS Kft. adta ki, 1993–1994-ben 3000 példányban. Főszerkesztője Ravasz József. 1995-től megjelenése rendszertelen, az 1998 utáni megjelenésről nincsenek

információink. – Alcímében (1998-ban) „Regionális közéleti hetilap”-ként, az impresszumban „Országos terjesztésű regionális közéleti hetilap”-ként határozta meg magát. – A Kulturális Minisztérium nyilvántartásában jelenleg nem szerepel.

F. Z.

Délszlovenszkói Magyar Lapok: társad. hetilap. Párkányban jelent meg 1921. aug. 8-tól 1933. febr. 5-ig Soós Károly szerkesztésében, Gondos Vilmos nyomdatulajdonos kiadásában. Legtöbb száma 4 oldalas volt.

T. L.

Délszlovenszkói Újság: komáromi független pol. lap. 1931 szept.-től szervezte meg a Komáromi Lapokból kivált Krepelka (később: Környei) Elek. Ő volt a főszerkesztő, a szerkesztőbizottság tagjai pedig Nagy Jenő szövetkezeti igazgató, Kalvariszky Jenő orvos és Kendi Zoltán korábbi kassai lapszerkesztő voltak. Kezdetben hetente háromszor, később kétszer, végül egyszer jelent meg. A nagy múltú és népszerű Komáromi Lapokkal nem bírta a versenyt, s kisebb-nagyobb kényszerszünetek után 1932 jún.-ban elhalt.

Ir.: Szénássy Árpád: A komáromi hírlapírás kétszáz éves története 1789–1989, Tatabánya 1994.

T. L.

Delta (Komárom, 2003. okt.): A Komáromi járás kétnyelvű hetilapja. – Főszerk.: PhDr. Katarína Čizmariková.

F. Z.

Dél-zempléni Élet (Tőketerebes, 1960. ápr. 16. – 1967. márc. 23.): járási hetilap. Az SZLKP JB és a JNB adta ki 3000 példányban; 4 oldala volt szlovák (Život južného Zemplína), 4 oldala magyar nyelvű. – 1968. júl. 8-tól Slovo Zemplína – Zempléni Szó címmel adtak ki kétnyelvű újságot (2-2 oldalon); 1970. ápr. 30-tól 1990 dec.-ig a magyar változat önállóan jelent meg 4 oldalon, 4400 példányban. – Korábban az 1960-ban beolvasztott járásokban is adtak ki járási lapokat. Tőketerebesen a Nová dedina (1951), ill. a Hlas Zemplína (1956), Királyhelmecen a Družstevný život (1952), majd ennek magyar változata, a Szövetkezeti Élet (1954) jelent meg 2 oldalon, 1500 példányban. Nagykaposon Po nových cestách – Új Utakon (1952–1960) címmel jelent meg kétnyelvű újság 2 oldalon, 1500 példányban. 1990 dec.-től 1991 jan.-ig Zempléni Változások címmel adtak ki járási újságot. 1992-től Új Zemplén címmel jelenik meg független regionális hetilap a Nika-Bre kiadásában; példányszáma 1994-ben meghaladta a kétezret.

F. Z.

DEMJÉN Ferenc (Beregszász, 1911. júl. 22.): újságíró, költő. Szülővárosában tanult, majd segéd lett a helyi drogériában. 1937 után a királyhelmeci drogéria tulajdonosa volt. – Első versei Beregszászon, a Jó Barátom c. gyermeklapban jelentek meg. Később a PMH-ban és a Magyar Újságban, 1945 után pedig a Zempléni Szóban és a Hétben publikált.

M.: Versek, Beregszász 1933; Hegyek alján, v., uo. 1935.

Ir.: Ilku Pál: D. F. Versek, MÍ 1933/4.

Cs. S.

DÉNES Endre → Zádor András

DÉNES György; e. n. *Dusik Dániel* (Pelsőc, 1923. máj. 24.): költő, műfordító, szerkesztő. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte. 1938–1942-ben polgári iskolába járt Tornalján, 1942–1943-ban kereskedelmi középiskolát végzett Rozsnyón, 1945–1948-ban alkalmi munkás volt Pelsőcön. 1948–49-ben laboránsként, bérelszámolóként dolgozott a gömörhorkai cellulózgyárban, 1950–51-ben a Csemadok KB titkárságának alkalmazottja volt Po.-ban, majd 1951-től nyugdíjazásáig (1985) a Csehszlovák Rádió magyar adásának irodalmi adásait szerkesztette. 1971-ben Madách-díjjal tüntették ki, 2003-ban pedig a Posonium Irodalmi Díj Életmű-díját kapta költői és szerkesztői munkásságáért. A Szlovák Köztársaság Ezüstérmével is 2003-ban tüntették ki. – Publikálási tevékenysége 1943-ban kezdődött, egy tehetségkutató versenyen Budapesten díszoklevelet és ezüstérmet kapott. 1946-ban (Hencz Zoltánnal közösen) magánkiadásban (szamizdat formában) jelent meg *Vagyunk, vagyunk, vagyunk* című kötetük. – Versei, karcolatai, könyvismertetései először az Új Szóban,

majd a korabeli lapokban (Fáklya, Dolgozó Nő, Szabad Földműves, Új Ifjúság, Hét, ISZ stb.) jelentek meg. Első versét *(Nyári mezőkön* címmel) Dusik Dániel név alatt 1949 szeptemberében közölte az Új Szó. Munkássága szempontjából az Új Szó meghatározó volt, versei rendszeresen itt jelentek meg. Az 1956-os magyarországi eseményeket követő években – „szimpatizánsnak" minősítve – a lap főszerkesztője 1957 és 1963 között „nemkívánatos" szerzőnek tekintette, verseit, írásait kitiltotta a lapból. A közhiedelemmel ellentétben sohasem volt a CSKP tagja. A Szlovák Rádió magyar adásának irodalmi szerkesztőjeként rendszeresen közölte a szlovákiai magyar írók és költők műveit. Számos interjút készített a rádióban a kortárs magyar és szlovák írókkal. – Költőink közül 1948 után neki jelent meg először önálló verseskötete *Magra vár a föld* (1952) címmel. A sematizmus béklyóitól csak a 60-as évek közepén szabadult meg. Az 1966-ban megjelent *Évek hatalma* c. kötetében a magány, az öregedés, a halál került versei középpontjába, ám a közösség gondját, az itteni magyarság tragédiáját is a sajátjaként élte meg. Görömbei András szerint: „Az elmúlással, az idővel való állandó küzdelem új, érzékenyebb szemléletet hozott D. költészetébe. A pusztulással való számvetés, főként az utóbbi köteteiben, új színt jelent, drámaibb, konkrétabb, meggyőzőbb lírai valóságot revelál." Biztos formakultúrájú, elégikus hangú, érzelemgazdag költő. Gyermekirodalmunk fejlesztésében is jelentős szerepet vállalt, különösen tapasztalható ez a 70-es évek második felében megjelent gyermekverseiben. „...sikerült megújítania eszközeit, s egyfelől a Weöres Sándor-i, másfelől a Nemes Nagy Ágnes-i gyermekvers vonzáskörébe kerülve három, összmagyar viszonylatban is kiváló, csupamuzsika, csupa-szín, csupa-ötlet, illetve a gyermeki érzelmek legkülönbözőbb húrjait megzengető gyermekverskötetet is kiadott." (Bodnár–Tóth: Nyomkereső). Hazai (Szélkiáltó, 1966; Jelenlét, 1977; Tűzpalota, 1990;) és magyorszagi (Szélén az országútnak, Bp., 1990) versantológiákban egyaránt szerepel. A Most cez Dunaj (Híd a Dunán, Vojtech Kondrót fordításában) című antológiában is megtaláljuk. Egyes versei orosz, cseh, szlovák, bolgár fordításban is megjelentek. Cseh és szlovák költőket fordított, köztük E. B. Lukáč verseit is, akivel baráti kapcsolata volt.

M.: Magra vár a föld, v., 1952; Kék hegyek alatt, v., 1955; Hallod, hogy zengenek a fák?, v., 1962; Évek hatalma, v., 1966; Az idő börtönében, vál. v., 1970; Mélység fölött, v., 1972; Tücsökhegedű, gyv., 1974; Szemben a mindenséggel, v., 1976; Fenyéren boróka, v., 1979; Virágzó némaság, v., 1981; Hajnaltól alkonyig, vál. v., 1983; Pipitér, gyv., 1984; Bükkfamakk, gyv., 1987; Elfogy a fény, 1988; Zebramadár, gyv., 1991; Sétálni ment három kalap, gyv., 1994; A tüsszentős király, gyv., Somorja 1999; Írók fényben és árnyékban, íróportrék, emlékek, 2001; Toronyiránt száll a csóka, leporelló, 2002; Vaskabóca, vál. gyv., Dsz. 2003; Hattyúk éji dala, vál. és új v., 2003.

Ir.: Bodnár Gyula: Sokszemközt D. Gy.-gyel, VÚSZ 1975/15; Tóth László: Vita és vallomás, ISZ 1978/2; Alabán Ferenc: A folytatás és a változás jegyében, ÚSZ 1982; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Zs. Nagy Lajos: A perceket riadtan összeseprem, Hét 1983/9; Dusza István: A múló idő dalosa, Nő 1984/2; Bodnár Gyula–Tóth László: Nyomkereső, Dsz. 1994; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

O. Á., F. Z.

DÉNES Imre (Köbölkút, 1944. nov. 1.): nyelvész, főiskolai adjunktus. Érsekújvárott érettségizett (1963), majd angol–spanyol szakot végzett a Komenský Egyetem BTK-n (1968). Előbb középiskolai tanár Po.-ban, 1970-től tanársegéd, majd adjunktus volt a nyitrai Pedagógiai Főiskola angol tanszékén. 1976-tól uo. az Irodalomkommunikációs Kabinet tudományos kutatója, 1981-től a Szlovák Nyelv és Irodalom Tanszék állományában fordítás- és irodalomelméletet oktatott. 1982-ben Franciaországba távozott, ezt követően tevékenysége ismeretlen. – Összehasonlító nyelvészettel, fordításelmélettel, irodalmi műalkotások adaptációjának kérdésével, szövegelemzéssel és szövegelmélettel foglalkozott. Bölcsészdoktori értekezését *A spanyol, az angol, a magyar és a szlovák főnevek többes száma* (1974), kandidátusi értekezését *Az irodalmi művek adaptációja* (1981) címmel írta. Cikkei, tanulmányai, tankönyvei, fordításai 1969-től jelennek meg különféle évkönyvekben, folyóiratokban.

1976-tól 1978-ig az ICLA (Nemzetközi Komparatisztikai Szövetség) műfordításelméleti bizottságának titkára volt.

M.: Phonetics and Phonology, főisk. tankönyv, Nyitra 1975; Introduction to the Study of English, főisk. tankönyv, uo. 1976; Morphology with Exercises, főisk. tankönyv, uo. 1976; Translation As Comparison, tan. (A. Popovičccsal), uo. 1976; Communicational Aspect of Literary Tradition, tan. (A. Popovičccsal), uo. 1979.

Ir.: Kövesdi János: A X. Kazinczy Nyelvművelő Napok mérlege, ÚSZ 1979. ápr. 26.; Kabinet literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky Pedagogickej fakulty v Nitre. Výskum, bibliografia 1967–1981, Nyitra 1981.

Sz. Z.

DIENES Adorján (Kisazar, 1872. aug. 3. – Sátoraljaújhely, 1957. ápr. 15.): kat. pap, író. A középiskolát Egerben, a teológiát Temesvárott végezte. Pályafutását a romániai Brailában kezdte mint misszionárius, 1912-től 1942-ig plébános volt Nagykövesden. A második vh. végén Sátoraljaújhelyre költözött, ott élt haláláig. Vallásos színezetű és romantikus hangoltságú elbeszéléseket és történelmi tanulmányokat írt. Legismertebb könyve, a *Regélő romok* a szlovákiai várak történetét és mondáit foglalja össze.

M.: Törekvések, elb., Kassa 1909; Nagykövesd 100 éves római kat. temploma, uo. 1914; Végrendelet húgom számára, elb., uo. 1925; Dani bácsi esetei, elb., uo. 1926; Fehér galambok, elb., Rozsnyó 1933;; Regélő romok, mondák, uo. 1934; Ahol Árpád megpihent, tan., Nagykapos 1940.

Ir.: D. A., Új Élet 1940, 239.; Rácz Pál: D. A.: Regélő romok, PMH 1935. okt. 6.

Cs. S.

Divat (Pozsony, 1964. jan. – 1967. dec.): képes havilap. A Csehszlovák Nőszövetség kiadásában megjelent Naša móda magyar változata. Korábban (1950. jan. – 1964. dec.): Divat és Textil.

F. Z.

DOBAI János (Szeged, 1888. ápr. 13. – Budapest, 1954. ?): lapszerkesztő, tanulmányíró. Gimn. tanári pályáját 1913-ban Po.-ban kezdte, s az államfordulat után egy évtizedig még Csehszlovákiában élt. Tevékenykedett a Toldy Körben, s részt vett az Új Auróra almanach szerkesztésében. Cikkeit, tanulmányait a Híradóban, a Magyar Újságban, a Népakaratban s az Új Aurórában publikálta. 1928-ban Bp.-re távozott.

Ir.: Seneca jog- és állambölcselete, Bp. 1913.

T. L.

DOBAY István; *Hungaricus Viator* (Eperjes, 1875. ? – ?): író, publicista, lapszerkesztő. Ősi nemesi családból származott, iskoláit szülővárosában végezte, uitt jogot hallgatott. Újságíróként helyezkedett el. A századfordulón a Pressburger Salonblattot szerkesztette Po.-ban, 1914 és 1920 között A Társaság c. irodalmi folyóiratot Bp.-en, 1921-től magyar publicista Szlovákiában. Írásait ettől kezdve Hungaricus Viator néven jegyezte. – Kora jó tollú krónikása volt, különösen úti beszámolói voltak népszerűek. A lapokban, folyóiratokban megjelent fontosabb írásai: *Angol emlékek, Biskra éjjel, Spanyol útleírás, Alhambra rózsái, Képek és bikaviadalok, Görög tavasz, A téli Svájc, Angol partok, Régi sárosi kastélyok és történetek.*

M.: Törökök, útleírás, h. n. 1917.

Ir.: Magyar irodalmi lexikon (szerk. Ványi Ferenc), Bp. 1926.

Sz. Z.

DOBI Géza (Gúta, 1937. márc. 26.): zeneiskolai tanár, zeneszerző, hegedűművész. Zenei tanulmányait a pilseni Bedřich Smetana Konzervatórium ped. részlegén végezte (hegedű, zeneszerzés 1954–1959), a hegedűművészi oklevelet a po.-i Zene- és Drámaművészeti Főiskola levelező tagozatán, Gašparek Tibornál szerezte (1963–1967). 1959-től a Komáromi Művészeti Alapiskola hegedűtanára, 1977–1991 között igazgatója. Különböző komáromi hangszeres kamaraegyüttesek alapítója és vezetője. A komáromi színház számára 31 műhöz írt színpadi zenét (Fazekas M.: Lúdas Matyi, L. N. Tolsztoj: Anna Karenina, Dávid T.: Dódi, K. Čapek: A rabló, Ben Johnson: Volpone, Jókai M.: Szeretve mind a vérpadig, Szigligeti E.: A cigány, Mikszáth K.: Szent Péter esernyője stb.), az Ifjú Szívek számára is több zenedarabot írt *(Üveges tánc, Hardicsai*

népdalok énekkarra, zenekarra). Gyurcsó I., Csontos V., Ady, Heltai J., A. Blok több versét és 1975-től folyamatosan a szlovákiai magyar költők számos gyermekversét zenésítette meg. Népdalokat gyűjtött, hangszeres műveket is írt (*Concertino brácsára és zongorára, Hegedűiskola* stb.) A Komáromi Kamaratrióval 16 miniatűrje jelent meg CD-n.

M.: Fűben tücsök muzsikál, Po. 1983; Szélhívogató, Komárom 1999; Martosi népdalok, uo. 2001; Mikor engem besoroztak. Katonanóták, uo. 2001, Magyar zeneszerzők lexikona tanulók számára, uo. 2003.

D. Z. E.

DOBOS László (Királyhelmec, 1930. okt. 28.): író. Tanulmányait szülővárosában kezdte. 1945–1949-ben a sárospataki tanítóképző diákja. 1950–1952-ben a királyhelmeci magyar polgári iskola tanítója volt. 1951-től a Komenský Egyetem Pedagógiai Karán magyar–történelem–polgári nevelés szakon folytatta tanulmányait, majd 1955–1960-ban a po.-i Pedagógiai Főiskola tanársegédeként működött. 1949-től kezdve különböző tisztségeket töltött be a Csehszlovák Ifjúsági Szövetségben. 1956–1962-ben a CSISZ SZKB elnökségi tagja volt. 1956–1958-ban a Szlovákiai Írószövetség magyar szekciójának titkáraként jelentős érdemeket szerzett az Irodalmi Szemle létrehozásában, s 1958 és 1968 között ő lett a lap első főszerkesztője is. 1963 és 1968 között a Szlovákiai Írószövetség választmányi tagja. 1967. január elsejétől 1968 végéig a Tatran Magyar Üzemének vezetője, 1969 elején az önálló Madách Könyv- és Lapkiadó első igazgatója. 1968 és 1971 között a Csemadok KB-ának elnöke volt. Ebben az időben más közéleti tisztségeket is betöltött (a Nemzetgyűlés és a Szlovák Nemzeti Tanács képviselője). 1969–1970-ben a Szlovák Szocialista Köztársaság kormányának tárca nélküli, nemzetiségi ügyekkel megbízott minisztere volt. Cselekvő részese volt az 1968/69-es csehszlovákiai reformfolyamatnak és eseményeknek. Ezért 1970-ben kizárták a pártból, leváltották miniszteri tisztségéből, és mint rendszerellenes elemet megfosztották minden társadalmi megbízatásától. 1970 aug. és 1972. júl. között még betölthette a Madách Kiadó igazgatói tisztségét, ezt követően azonban mint politikailag megbízhatatlan személyt tisztségétől megfosztották, s megvonták tőle a publikálási jogot is. Első számú felelőse és vádlottja volt az 1968/69-es csehszlovákiai magyar eseményeknek. Korábbi munkahelyén, a Madách Kiadóban a műszaki-gyártási osztály vezetőjeként dolgozott. 1989-től újra a Madách Kiadó, illetve a Madách-Posonium kft. igazgatója. 1989-ben az első demokratikus szlovák kormány rehabilitálta. 1989-től a Magyarok Világszövetségének társelnöke, 1992-től egyik alelnöke. 1990–1991-ben a Csemadok alelnöke. 1990-től az Együttélés Politikai Mozgalom ügyvivői testületének tagja. 1990 és 1994 között a szlovák parlament képviselője. 1964-ben Madách-díjjal, 1968-ban a Csehszlovák Írószövetség Nemzetiségi Díjjával, 1988-ban A Magyar Művészetért Díjjal, 1990-ben a Magyar Köztársaság Aranykoszorúval Díszített Csillagrendjével tüntették ki. 1990-ben Bethlen Gábor-díjat, 1994-ben Kossuth-díjat kapott. 2000-ben a Szlovák Kormány Ezüstérmével, 2003-ban A Magyar Köztársaság Érdemérmével, 2004-ben a Pribina-kereszt III. fokozatával tüntették ki. – Írói pályája viszonylag későn indult, 33 éves, amikor első regénye, a *Messze voltak a csillagok* (1963) megjelenik. Ez a regény még nem kiforrott alkotás, magán viseli a közírói indíttatás terheit, tézisszerű, s hősei cselekedeteinek lélektani motiválásával is adós marad az író. A regény megreked félúton, az ötvenes évek sematizmusa és a korszerű epikai ábrázolás megkövetelte módszerek között. Mégis, a szlovákiai magyar regényírásban ez az első, ámbár tétova kísérlet a közelmúlt történelmi eseményeivel való őszinte szembenézésre s a szlovákiai magyarságnak mint közösségnek az önmeghatározására. Következő regénye, a *Földönfutók* (1967) írói szemléletváltozást jelez: az előbbinél érettebb és egységesebb alkotás a hatvanas évek szlovákiai magyar prózájának egyik legfontosabb műve. D. többsíkú ábrázolásra törekszik, formai eszköztára a modern próza néhány fontos vívmányával gyarapodik. Műve a szlovákiai magyarság identitásproblémáit feszegetve, annak múltját jelenével szembesítve, a szó nemes értelmében vett kisebbségi regény. A Földönfutók egyszerre történelmi kró-

nika és történelmi riport. D. legjelentősebb regényét, az *Egy szál ingben*t (1976) erősen mitizáló szemlélet és a totális ábrázolásra való törekvés jellemzi. A regény nagyszabású történelmi tabló, a kisebbségi múlt és jelen szuggesztív látomása. Lélektanilag gazdagon árnyalt hősei túlélői, de áldozatai is fél évszázad történelmi viharainak. Az írónak sikerült mondanivalóját viselkedéstípusok elemzésével, magatartásminták párhuzamba állításával és ütköztetésével művészi üzenetté formálnia. Negyedik regényében, a *Hólepedőben* (1979) egy vidéki tanítónő sorsának ábrázolásán keresztül az elmagányosodás okait kutatja. – A Földönfutók c. művét, lírai játékként (a szerző és Beke Sándor rendező dramatizálásában) a Kassai Thália Színház 2005-ben műsorára tűzte. Az 1945 utáni magyar tragédia ezzel először jelenik meg magyar színpadon.

M.: Gondok könyve, e., 1982; Sodrásban, r., 1984; Engedelmével, elb., 1987; A kis viking, gyermekr., 1990.; Teremtő küzdelem, esszé, interjú, 2000.

*Ir.:*Fábry Zoltán: Stószi délelőttök; Csanda Sándor: Harmadik nemzedék, 1971; E. Fehér Pál: Nehéz igazságok regénye, Népszab. 1977. márc. 27.; Berkes Erzsébet: Emberek - hullámverésben, Új Tükör 1977. máj. 8.; Balla Gyula: Egy szál ingben, Népszab. 1977. máj. 21.; Görömbei András: Egy szál ingben, Kortárs 1977/6; Alexa Károly: D. L.: Egy szál ingben, Kritika 1977/5; Márkus Béla: D. L.: Egy szál ingben, Alföld 1977/7; Czine Mihály: Otthonépítő elszántság, Új Irás 1977/8; Koncsol László: Riport és mítosz, ISZ 1978/1; Páskándi Géza: Nagy vállalkozások szépségéről, N, 1979/2; Pósa Zoltán: Hólepedő, Népszab. 1979. júl. 21.; Lacza Tihamér: Szubjektív jegyzetek egy regény kapcsán, ISZ 1979/10; Pálfy G. István: A megmaradás diadala, Tiszatáj 1979/11; Bányai János: Hólepedő, Híd 1980/4. Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., Po., 2000.

G. L.

DOBOSSY Imre (Cobolyfalu, 1908. aug. 12. – Budapest, 1981. jan. 21.): publicista. A középiskolát Érsekújvárott, jogi tanulmányait Brünnben végezte. A Sarló alapító és vez. tagjaként főleg ifj. mozgalmi és kisebbségpol. kérdésekkel foglalkozott (*A magyar jogi fakultás kérdéséhez,* MaD 1931/1; *Néhány szempont a nemzetiségi kérdés problematikájához,* K 1932, 808.). 1934 és 1944 között Érsekújvárott volt ügyvéd, 1945 után Bp.-re költözött. 1946–1948-ban a szlovákiai áttelepítettek újságjánál, az Új Otthonnál dolgozott, 1948-tól nyugdíjazásáig az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda lektora, majd igazgatóhelyettese volt. Ebben az időszakban vezetéstudományi kérdésekkel foglalkozott.

T. L.

DOBOSSY László; *Czuczor* (Vágfarkasd, 1910. aug. 9. – Bp., 1999. jan. 27.): irodalomtörténész, szótáríró, műfordító. Az érsekújvári reálgimnázium elvégzése után egy évet a Sorbonne hallgatójaként Párizsban töltött, majd a prágai Károly Egyetemen francia–magyar szakot tanult. A Sarló alapító és vez. tagja, 1931-től a prágai csoport vezetője volt. Sarlósként főleg pedagógiai kérdésekkel foglalkozott, ő teremtett kapcsolatot F. X. Šalda, Emanuel Rádl és Zdeněk Nejedlý tudós cseh professzorokkal. 1932-ben a Sarló delegátusaként részt vett és felszólalt a háborúellenes amszterdami kongresszuson. 1936–1939-ben a kassai magyar gimnáziumban tanított. 1939 őszétől a párizsi egyetem ösztöndíjasaként Franciaországban tartózkodott, bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba s a Phénix folyóirat szerkesztésébe. 1945 és 1950 között a párizsi Magyar Intézet tud. munkatársa, majd igazgatója volt. Hazatérve 1950-től 1957-ig a Külügyi Főiskolán, 1957-től 1980-ig az ELTE Szláv Filológiai Tanszékén működött docensként, majd professzorként. – Középiskolás korától publikált az ifj. mozgalmi lapokban, később az Új Szóban, a Magyar Újságban, a Tátrában, az Új Szellemben, a Lidové novinyban, Az Útban, a Korunkban, a Nyugatban, az Új Életben. 1936 és 1939 között a Czuczor László álnevet is használta. Az ifj. mozgalom sodrában keletkezett radikális hangú írásait szociális elégedetlenség, lelkes tenni akarás jellemezte (*A Sarló etnográfiai vándorlásai az Ipoly menti területeken,* MiL 1930/7; *Harmincmillió ember nevében* [amszterdami felszólalása], Az Út 1932/6; *A modern nevelés szociológiája,* K 1932/8). Tanulmányíróként is gyorsan kiforrott, s irod. portréit, kritikáit többnyire esszéformában írta (*Kosztolányi*, Tátra 1937/2; *F. X. Šalda,* uo. 1937/8; *Az úgynevezett „kisebbségi tudat" és népünk megrokkanása,* Új Szellem

1937/21; *A felvidéki szellem,* Ny 1939, 131.). Nagy figyelmet szentelt a cseh–szlovák–magyar kapcsolatoknak, *Csehek és magyarok* címen érdekes tanulmányt írt (= *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938,* Bp. 1938), s 1934-ben több jeles cseh és szlovák tudóst (Šalda, Nejedlý, Rádl, Vl. Palic, Albert Pražák, Ján Stanislav) szólaltatott meg a Magyar Újságban a po.-i magyar tanszék ügyében. 1945 utáni irodalomtudományi munkásságában a francia irányultságú romanisztika került a központi helyre. Ilyen jellegű munkái közül a R. Rolland-ról írt két monográfia, a *Válságok és változások* c. tanulmánygyűjtemény és a kétkötetes francia irodalomtörténet emelkedik ki. A bohemisztika területén két monográfia, a *Cseh–magyar nagyszótár* és több kapcsolattörténeti tanulmánygyűjtemény szerzője. Több jelentős antológiát szerkesztett vagy válogatott (Szabadság – Az európai ellenállás költészete, Párizs 1945; Mai francia költők, Bp. 1948; J. Wolker: Vendég áll a házhoz, Bp. 1965; V. Nezval: Az éjszaka költeményei, Bp. 1966). A szlovákiai magyar szellemi élettel Mo.-ról is élénk kapcsolatot tartott, az ISZ-ben értékes tanulmányai jelentek meg.

M.: Romain Rolland magyarul megjelent művei és a magyar R. Rolland-irodalom, Bp. 1956; Cseh–magyar szótár I–II., uo. 1960; Karel Čapek, tan., uo. 1961; Romain Rolland, az ember és író, tan., uo. 1961; Hašek, tan., uo. 1963; Hašek világa, tan., uo. 1963; A francia irodalom története I–II., uo. 1963; A közép-európai ember, kapcs.tört., uo. 1973; Két haza között, ua., uo. 1981; Előítéletek ellen, ua., uo. 1985; Gondban, reményben azonosan, ua., uo. 1989; Válságok és változások, tan., uo. 1988; A cseh irodalom kistükre, uo. 1990.

Ford.: J. A. Comenius: A világ útvesztője, Bp. 1961; A világ útvesztője és a szív paradicsoma (Mayer Judittal), Po. 1977.

Ir.: Papp Lajos: Törvényen kívül, Bp. 1963; Szalatnai Rezső: Les 60 ans de L. D., Studia Slavica 1970/3–4; Jaroslava Pašiaková: Haškův svět, Česká literatura 1972/4; Rákos Péter: A közép-európai ember, Tiszatáj 1973/10; uő.: Z maďarskej bohemistiky, Česká literatura 1976/5; Turczel Lajos: A közép-európai ember. = Portrék és fejlődésképek, 1977; uő: Az érsekújvári reálgimnázium mint irodalmunk és tudományos életünk műhelye, ISZ 1992/11.

T. L.

DODEKNÉ CHOVAN Ilona (Szeged, 1917. jún. 20. – Po. 2002. jan. 12.): néprajzi gyűjtő. A po.-i magyar kereskedelmi akadémián érettségizett (1936), Bp.-en a Magyar Királyi Nőipari Iskolában tanult (1938–1942). 1942–1951-ben a po.-i Egyházi Műintézet munkatársa, 1952-től a Detva népművészeti szövetkezet alkalmazottja, ill. minőségi ellenőre (1967), 1971–1976-ban a Kovoplast iparművészeti szövetkezet értékesítője volt. – A zoboralji népi hímzések szakértője. Néprajzi gyűjtéseket végzett, részt vett a barslédeci és a koloni falumúzeum szervezésében. Hímzéseivel több díjat nyert. *A koloni lyukhímzés* és *Az utolsó naszvadi takács* c. dolgozataival 2. díjat nyert a bp.-i Népművészeti Múzeum pályázatán (1979). *A lyukhímzés Nyitra-vidéki mintái* c. munkáját a Jászberényi Múzeum őrzi. Az utolsó naszvadi takács c. műve, valamint a szövőszék pontos leírása a komáromi Duna Menti Múzeum gyűjteményében, a *Dél-szlovákiai lyukhímzések* (140 rajz) pedig a bp.-i Néprajzi Múzeumban található.

M.: A koloni lyukas hímzés, ÚMGY, Po. 1980.

F. Z.

DOKUPIL István (Kassa, 1908. ?): költő, lapszerkesztő. 1947-ig Kassán élt, akkor áttelepítették Sopronba. A Kazinczy Társaság titkára, a Kassán megjelenő A Hét felelős szerkesztője, a PMH munkatársa volt.

M.: 22 éves vagyok, v., Kassa 1930; Kell a szó, v., uo. 1932.

Ir.: Székely István (Darkó István): Kell a szó, MÍ 1932/10; A magyar kultúra 50 esztendeje Kelet-Szlovákiában (szerk. Gyüre Lajos), Kassa 1968.

Cs. S.

DÓKUS Dénes → Vass László

Dolgozó Fiatalság: kommunista ifj. havilap. 1926-ban 5 száma jelent meg Prágában, főszerkesztője Madarász István, kiadója Antonín Novotný volt. Korábban Fiatal Kommunista, majd Kommunista Ifjúmunkás, később Fiatal Dolgozó címen adták ki.

T. L.

Dolgozó Nő → Nő

DONNER Pál; *Árva Pál* (? – Prága, 1939. márc. ?): újságíró, rádiószerkesztő, műfordító. Egy ideig a PMH-nál dolgozott, aztán az aktivista Magyar Újság prágai szerkesztője lett. A 30-as években buzgó aktivistaként jelentős pozíciókba jutott: a prágai rádió magyar osztályának vezetője s a minisztertanács mellett működő kisebbségi osztály munkatársa volt. Az 1934 és 1938 között működő Prager Kiadónak szinte mindenese: fordító, lektor, sorozatszerkesztő és rádiós népszerűsítő. Fordítóként öt kiemelkedő Čapek-művet s a csehszl. államférfiak (Masaryk, Beneš, Ivan Dérer, Milan Hodža) egy-egy művét fordította magyarra. 1939 márc.-ban, a németek prágai bevonulásakor öngyilkos lett.

T. L.

DÖMÖTÖR Teréz; *Szabó Juliska* (Somorja, 1904. szept. 28. – Budapest, 1980. jan. 25.): autodidakta munkásíró. Az elemi iskola elvégzése után cselédlányként, majd gyári munkásként dolgozott. Riportjai és dokumentumértékű tárcái, novellái kommunista lapokban (Munkás, Az Út, Korunk) jelentek meg. A Turczel Lajos összeállította Az éhség legendája (1975) c. hagyományantológiában 3 novellával és egy kisregénnyel szerepel.

Ir.: Balogh Edgár: D. T., Az Út 1933/1; Sándor László: D. T.-ről, ISZ 1964/10.

T. L.

DÖRNER, Tibor → Štítnický, Ctibor

DUBA Gyula (Hontfüzesgyarmat, 1930. jún. 8.): író, közíró, szerkesztő. Elemi iskoláit szülőfalujában, a gimnázium alsó tagozatát Léván végezte, a háború, majd a magyarüldözés miatt nem folytathatta tanulmányait. 1945 és 1950 között földművelő saját földjükön. 1950 jan.-aug.-ban segédmunkás volt a dubnicai Škoda üzemben, 1950–1954-ben a kassai gépészeti szakközépiskolában tanult, 1954-ben érettségizett. 1954–1957-ben a po.-i Szlovák Műszaki Főiskola hallgatója volt gépészmérnöki szakon. Tanulmányait megszakította, 1957 febr.–szept.-ben a Szlovák Rádió magyar szerkesztőségének riportere, majd 1959-ig katona volt. 1959 dec.-től a Hét szerkesztője, riportere, 1968-tól az ISZ főszerkesztője, 1983-tól a Madách Könyvkiadó irodalmi vezetője, 1990-től a Szlovák Irodalmi Alap ösztöndíjasa volt, 1993-tól nyugdíjas. – Első írásait a Fáklya közölte 1954-ben. Pályakezdése a humor jegyében zajlott. A kezdeti siker hosszú időre meghatározta írói tevékenységét. A hatvanas évek elejéig szinte kizárólag humoreszkeket, tréfás karcolatokat, szatirikus történeteket, irodalmi karikatúrákat írt. E műfajokat később ritkábban művelte, de hűtlen sohasem lett hozzájuk. Humora egyéni, ízes, nem tolakodó, nem is harsány. Elevenbe vág, de nem okoz fájdalmat, nem bánt, hanem javítani óhajt, az emberi gyarlóságokat, a társadalmi élet ellentmondásait stb. veszi célba. Eredményeit számos kötet őrzi: *A nevető ember,* 1959; *Szemez a feleségem,* 1961; *Na, ki vagyok?,* 1965; *Baj van a humorral,* 1967; *Az elrabolt taliga,* 1980; *Káderezés a (zseb)Parnasszuson,* 1981 stb. Első terjedelmesebb elbeszélése 1960-ban jelent meg: az *Ancsi és Jancsi,* amely egy novellában termékeny alkotói korszak nyitányát jelentette. Novelláiban is az ember lelki, erkölcsi és társadalmi konfliktusait feltáró, az igazságot kereső, az emberi fogyatékosságokat megértő, ismerő, de kíméletlenül pellengérre állító írónak bizonyul, aki meghatározó élményeit egy még háborítatlan faluközösségben szerezte, s csak a felnőttség küszöbén vált ki a felbomló, önmagától menekülő parasztvilágból. Hősei többnyire faluról városba kerülő, paraszti sorból értelmiségivé váló, e változás lelki komplexusait, identitászavarait szenvedő fiatalok. Legjelentősebb novellás kötetei: *Csillagtalan égen struccmadár,* 1963; *Delfinek,* 1966; *Ugrás a semmibe,* 1971; *Angyal vagy madárijesztő?,* 1975; *Kiárusítás délelőtt,* 1984. Kevés olyan írása van, amelyben nem tükröződik az a valóság, amely ifjúságának életterét jelentette. Eltéphetetlen szálak fűzik ehhez a világhoz, a földet művelő parasztsághoz, amelyben családja több generációra visszavezethetően gyökerezik. A szülőföld, a felnevelő táj ihlető ereje, a faluélmény, a paraszti identitás tudatosítása, a faluközösség, a paraszti életforma és tapasztalati hagyomány élményforrásként kiaknázása szülte életművé-

nek egyik csúcsát: a *Vajúdó parasztvilág* (1974) c. regényes szociográfiát. A lelke legmélyéről felszakadt vallomás az egykori és fokozatosan, többnyire kívülről erőszakoltan átalakuló faluról szól, az általa „bizalmasan ismert" világ felidézése a gyermek- és ifjúkori emlékektől költőivé színezetten. Ez a mű tette valószínűvé azt a felismerést, hogy D. több műfajú, de egységes szemléletű író. Alkotói műhelyének egyik meghatározó tulajdonsága, hogy benne az egyes művek minden témabeli, műfaji vagy formai eltérés mellett egy irányba mutatnak. Mintha valamilyen belső sugallat folytán a valóság számtalan arca közül mindig ugyanazzal fordulna az író felé. A témakör, a stílusjegyek, írói technika, életrajzi mozzanatok stb. lehántható rétege alatt ott rejtőzik a művekben az azonos rendező elv és közös mag: egy írói alkat és egyéniség, egy meghatározó élményvilág összetéveszthetetlen bélyege. Első regénye (*Szabadesés*, 1969) megjelenésekor derült ki, hogy novellái túlnyomó része előkészület, afféle ujjgyakorlat volt egy közösségi érvényű önéletrajzi körkép, egy hatalmas arányú panoráma megrajzolásához, amely a Garam menti parasztság múltját és jelenét, a fennmaradásért folytatott küzdelmeit villantja fel egy jól működő emlékezet, egy tudatosan megélt élet tükrében *(Ívnak a csukák, Örvénylő idő, Aszály, Álmodtak tengert I–II.)*. Írói műhelyének elméleti megalapozottságát, alkotói tudatosítását szolgálják tanulmányai, esszéi, nagyszámú cikkei, nyilatkozatai *(Valóság és életérzés, Látni a célt, Európai magány, Az idő hangjai)* Megállapodott, precízen kidolgozott regénytechnikát alkalmaz, de eszköztárát megújítani, modernizálni képes. Ezt leginkább nagy sikerű kisregényével *(Sólyomvadászat)* és újabb művei egész sorával bizonyította. Munkásságát számos díj és társadalmi elismerés fémjelzi: a Madách Imre-díj (1967, 1970, 1975, 1983), a Szlovák Írók Szövetségének Nemzetiségi Díja (1972), Érdemes Művész (1983), a Magyar Köztársaság Csillagrendje (1990), a Szlovák Köztársaság Ezüstplakettje (1990), Szlovákiai Írószövetségek Szervezetének Díja (1994), Posonium Életműdíj (2001), Szabó Zoltán-díj (Bp. 2002), József Attila-díj (Bp. 2004).

*M.:*Delfinek, elb., 1966; Na bezhviezdnom nebi pštros, elb., szlov. ford., Smena 1966; Ugrás a semmibe, elb., 1971; Valóság és életérzés, tan., 1972; Vajúdó parasztvilág, szociogr., 1974; Angyal vagy madárijesztő?, elb., 1975; Skok do neznáma, elb., szlov. ford., Slovenský spisovateľ, 1976; Ívnak a csukák, r., 1977, 2004; Káderezés a (zseb)Parnasszuson, ir. karikatúrák, 1979, 1990; Az elrabolt taliga, hum. elb., 1980; Örvénylő idő, r., 1982; Látni a célt, tan., 1983; Kiárusítás délelőtt, elb., 1984; A macska fél az üvegtől, r., 1985; Európai magány, tan., 1987; Aszály, r., 1989; A mesélő gyilkos, elb., 1992; Álmodtak tengert I., r., 1993; Sólyomvadászat, r., 1994; Álmodtak tengert II., r. 1995. – Levél az Elnöknek, publ., 1997; Az idő hangjai, tan., 1998; Látogatók, elb., 2000; Agydaganat..., r., 2000; Halódó parasztvilág, r., 2001; Téli áradás, r., 2002; Szerelmes földrajzom, r., 2004.

Ir.: Turczel Lajos: D. Gy., a humorista. = D. Gy.: Baj van a humorral, 1975; Fónod Zoltán: D. Gy.: Szemez a feleségem, ISZ 1962/2; Koncsol László: A szlovákiai magyar irodalom 1964-ben, ISZ 1965/2; uő: A kétlelkű emberek írója, ISZ 1964/4; Karol Tomiš: Mennyiségből minőségbe..., ISZ 1964/1; Ozsvald Árpád: D. Gy.: Delfinek, ISZ 1964/5; Turczel Lajos: Új művek és fejlődési jelenségek a csehszlovákiai magyar regényírásban, ISZ 1969/10; Deme László: A stílusmodernség eszközei és korlátai, ISZ 1966/10; Tőzsér Árpád: A harmadik helyezett mítoszának írója, ISZ 1995/7–8; Dusza István: Vágóhídon a Vörös Tehén, Kalligram 1995/10; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Szeberényi Zoltán: Duba Gyula szépirodalmi munkásságának tükrében, monogr., Dsz. 1997.

Sz. Z

DUKA ZÓLYOMI Árpádné → Sidó Ágnes, D.

DUKA ZÓLYOMI Emese (Pozsony, 1944. aug. 15.): muzikológus, zenei könyvtáros. Po.-ban érettségizett (1961), 1969-ben a po.-i konzervatóriumban fuvola szakon, 1979-ben a Komenský Egyetem BTK-n zenetudomány szakon végzett, majd uo. doktorált (1981). 1969–1970-ben az Egyetemi Könyvtár zenei kabinetjének vezetőhelyettese, 1970–2004 között vezetője. 1985–1988-ban a Szlovák Rádió magyar adásának külső munkatársa, 1990–1997 között a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem előadója. 1982-től több kórus alapító

karnagya, 1993-tól a po.-i Corda fratrum egyházi vegyes kar alapítója és karnagya. 1980-tól a Szlovákiai Könyvtárosi Egyesület zenei könytárosok munkacsoportjának titkára, 1986–2004 között elnöke, 1990-től a Szlovákiai Zenebarátok Társaságának elnöke. A Kadosa Pál Zongoraverseny és a Bartók Béla Zenei Találkozó egyik megalapítója és szervezője. Szakterületei a hangszerkészítés (1980-ig), a zenei könyvtárosság, a szlovákiai magyar zenei élet, 1992-től az egyházi zene. – 1976-tól publikál. A szlovákiai zenei könyvtárosok évi szemináriumainak szervezője és előadója.

M.: Számos szócikket írt különböző magyar és szlovák lexikonokba, többek közt A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995, Ki kicsoda Prágától Kassáig, Slovenský biografický slovník címűekbe. További m.: Generálny katalóg hudobnín a kníh o hudbe (OPUS] 1971–1982 (Zeneművek és zenei tárgyú könyvek központi (OPUS] katalógusa), Po. 1984; Bratislavské hudobné telesá a spolky 1945–1985 (Blanka Nemčovskával), bibliográfia. A könyvtárosi szemináriumok szöveggyűjteményeinek szerkesztője (8), ajánló bibliográfiák (5), cikkek (Új Szó, Hét) szerzője.

F. Z.

DUKA ZÓLYOMI Norbert (Esztergom, 1908. aug. 10. – Pozsony, 1989. szept. 21.): tanulmányíró, orvostörténész. Gyermekkorától Po.-ban élt. Az itteni egyetemen először a jogot végezte el, majd pár évig olasz–francia szakot hallgatott. Egyetemistaként alapító és vez. tagja volt a Magyar Munkaközösségnek, s néhány évig elnöke a CSMASZ-nek. Jogi tanulmányai befejeztével ügyvédként működött, s a kisebbségi közéletben is aktívan részt vett: 1937-től 1939 tavaszáig a CSMTIMT főtitkára volt, 1944-ig a Toldy Körben tevékenykedett. 1945 után a csehszl. hatóságok bebörtönözték, utána a jogi pályát nem folytathatta. Egy ideig fizikai munkásként dolgozott, majd a po.-i konzervatóriumban tanított, a 60-as évek elejétől az SZTA Történeti Intézetének külső munkatársa, 1969-től nyugdíjazásáig az intézet tud. kutatója volt. – Neve az egyetemi ifj. mozgalom lapjaiban vált ismertté: a Vetésben *Magyar–szláv kultúrkapcsolatok* címmel közölt cikket, s ezt egy általa szerkesztett kiadványban is közzétette (A kisebbségi magyar ifjúság röpirata a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság megalakulása alkalmából, 1931). Később több hazai és külföldi lapban (Híradó, PMH, Magyar Írás, Új Szellem, Esti Újság, Magyar Hírlap, Národnostní obzor, Magyar Szemle, Magyar Kisebbség, Peuples Frontičres) publikált. A 30-as években a két legjelentősebb országos magyar irod. és tud. pályázaton díjakat nyert. 1945 előtti jelentős tanulmányai: *A szlovenszkói magyar líra* (Jövő 1932/6–7); *A magyar ifjúsági mozgalmak története Csehszlovákiában* (MÍ 1932/2); *Szabó Gyula, a festői őstehetség* (PMH 1937. ápr. 8.); *A szlovenszkói magyar tudományos élet fájdalmai* (PMH 1937. szept. 26.); *Vývoj maďarského nacionalizmu* (Národnostní obzor 1937); *Az európai nemzetiségek önkormányzatai a világháború előtt* (Magyar Kisebbség 1939/13–14). A 60-as évektől főleg orvostört. kutatásokkal foglalkozott. Tud. társaságok (Spoločnos□ pre dejiny vied a techniky, Société internationale d'histoire de la médicine) tagja, hazai és nemzetközi konferenciák előadója, több nagy kiadvány (Encyklopédia Slovenska, Slovenský biografický slovník, Österreichisches Biografisches Lexikon) munkatársa volt. Hazai és külföldi szakfolyóiratokban – köztük a mo.-i Orvostörténeti Közleményekben és Orvosi Hetilapban – több mint 100 tanulmánya s kongresszusi előadása jelent meg. Fő kutatási területe a nagyszombati egyetem orvosi karának története, a külföldi egyetemeken tanuló mo.-i orvosok tevékenysége s az egykori Felső-Magyarország egészségügyének és orvosi közigazgatásának alakulása volt.

M.: Az asszimilálódás. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938, Vagyunk és leszünk. A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1938 (szerk. Fazekas József), 1993; Szórványmagyarok. = A szlovákiai magyarok élete 1938–1942, Bp. 1942; Zacharias Gottlieb Huszty Mitbegründer der modernen Sozialhygiene, 1972; A nagyszombati orvostudományi kar és történeti előzményei. = Új Mindenes Gyűjtemény 4. (szerk. Balla Kálmán), 1985.

Ir.: Dr. N. D. Z., člen red. rady 70-ročný, Protialkoholický obzor 1978, 320.; Turczel Lajos: Búcsú D. Z. N.-től, ISZ 1989/9; J. Tibenský–V. Turčeková: Zomrel dr. N. D. Z., CSc., Protialkoholický obzor 1989, 382.

T. L.

Dunaszerdahelyi Hírnök – Dunajskostredský hlásnik: az önkormányzat lapja, a Városi Hivatal adja ki 1994-től.

F. Z.

Dunatáj (Komárom, 1962. szept. 1. –): járási hetilap. 1989-ig az SZLKP JB és a JNB adta ki. Korábban (1962. márc. 6-tól) a Komárňanské noviny önálló változataként Hangunk címmel jelent meg. Az árvíz idején (1965. jún. 15. – szept. 25.) napilap volt, példányszáma 11 ezer, mely egy év múlva 1500-ra csökkent; ezért 1967. jan. 28-án megszüntették. 1967. máj. 1-jétől nov. 30-ig Horizont címmel a Szakszervezeti Ház adott ki kétnyelvű járási hetilapot. – „Előéletéhez" tartozik, hogy Ógyallán 1951–1952-ben Rozorané medze – Felszántott Barázdák, 1952. ápr. 15-től 1960. márc. 12-ig pedig Új Földműves címmel adtak ki járási földművesújságot 2000 példányban. Komáromban 1950. szept. 30-tól 1960. márc. 12-ig Za lepší život – A Jobb Életért címmel jelent meg kétnyelvű járási földművesújság. – 1969. febr. 21-től Dunaj címmel adták ki a járási újságot, 1975-től kétnyelvűen. A rendszerváltozás óta a Danubius-Press jelenteti meg Dunatáj címmel magyarul. Példányszáma 1994-ben kb. 8000 volt, 2004-ben a szerkesztőség szerint 7–8 ezer. Regionális lapként a Komáromi és az Érsekújvári járás, valamint a Duna mente problémáival foglalkoznak. Hetente tíz oldalon jelenik meg, 2004 novemberétől havonta egyszer 4-6 oldalas irodalmi melléklettel. – Főszerk. 1989-től: Morovics Lajos.

F. Z.

DURAY Miklós (Losonc, 1945. júl. 18.): író, politikus, geológus. Alapiskoláit Losoncon, gimnáziumi tanulmányait a füleki magyar gimnáziumban végezte, 1962-ben érettségizett. Egy évet munkásként dolgozott, majd a Komenský Egyetem Természettudományi Karán geológia szakon folytatta tanulmányait, ahol mérnöki oklevelet szerzett (1971), uitt doktorált (1977). A po.-i Talajtani és Növénytáp Kutatóintézet segédkutatója (1972–73-ban). 1973 és 1977 között az SZTA Geológiai Intézetének ösztöndíjasa. 1978 és 1990 között a Doprastav híd- és közútépítő állami vállalat műszaki tervezési igazgatóságának geológusa. A pennsylvaniai Indiana Egyetem meghívására egy évet (1988 aug.–1989 nov.) az Amerikai Egyesült Államokban töltött. – 1965–68 között a po.-i magyar főiskolások és egyetemisták József Attila Ifjúsági Klubjának elnöke, 1968–69-ben társaival együtt megalakítja a csehszlovákiai Magyar Ifjúsági Szövetséget (MISZ), melynek főtitkára, majd elnöke. – A konszolidáció éveiben politikai magatartása miatt megbízhatatlanként kezelték. 1983-ban aláírja a Charta '77 polgárjogi mozgalom nyilatkozatát. Ezt megelőzően 1978-ban létrehozta a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságát, melynek 1989 decemberéig a szóvivője volt. A nemzetiségi oktatásügy felszámolását célzó párthatározat elleni mozgalom (aláírási akció) fő szervezője (1978, 1984). Tevékenysége miatt perbe fogták, két ízben (1982 nov. – 1983 febr., ill. 1984 máj. – 1985 máj.) vizsgálati fogságban tartották. A nemzetközi emberjogi s a mo.-i szervek nyomására engedték szabadon. – 1990-ben az ő kezdeményezésére alakult meg az Együttélés Politikai Mozgalom, melynek – a Magyar Koalíció Pártja megalakulásáig – elnöke, majd az MKP tiszteletbeli elnöke (1998–99), ill. ügyv. alelnöke. – A rendszerváltozás után 1992 végéig a prágai Szövetségi Gyűlés képviselője volt, 1994-től a szlovák törvényhozás tagja. – Tokióban Kőrösi Csoma Sándor-díjat (1986), Bp.-en Bethlen Gábor-díjat (1988) kapott. *Kutyaszorító* c. könyvéért a Magyar Köztársaság Elnöki Aranyérmét vehette át (2000. márc.), majd a Magyar Örökség Díját (2000), ill. a Magyar Köztársasági Érdemrend Nagykeresztje kitüntetést (2001), a Magyar Művészeti Díjat (2002) és a Szent István-díjat ((2003). – Közíróként is a nemzetiségi jogok védelme foglalkoztatja. Köteteiben (*Szlovákiai jelentés,* Párizs 1982; *Kutyaszorító 1–2.,* önéletrajz, New York 1983, 1989; *Kettős elnyomásban,* publ., Bp. 1988, 2. kiad. New York 1989; bővített kiadás Po. 1993) a csehszlovákiai magyarság kiszolgáltatott helyzetét, a politikai rendszer súlyos mulasztásait írja le. Szépíróként 1994-ben mutatkozott be a felnőttek számára is tanulságos mesékkel (*Csillagszilánk és tövistörek).*

M.: Tegnap alighanem bolondgombát etettek velünk, publ., Chicago 1983; Csehszlovákiai nonkon-

formisták a nemzetiségi kérdésről (többekkel), Bp. 1987, New York 1989; Önigazgató kisebbségek, tan., Regio 1990/2; Önrendelkező kísérleteink., publ., Somorja 1999; Változások küszöbén, publ., Bp. 2000; Hazától a Nemzetig, cikkek, tan., beszédek, Somorja. 2004; Állampolgárság és nemzetpolgárság, publ., SZÚ 2004. nov. 10.

Ir.: Alexa Károly: Húsz év múlva – Duray Miklósról, Heti Válasz 2002. aug. 16.

F. Z.

DUSIK Dániel, Ifj. → Dénes György

DUSZA István (Özörény, 1951. ápr. 12. – Pozsony, 2002. jan. 9.): újságíró, kritikus, szerkesztő. Gömörhorkán és Kassán végezte iskoláit, itt érettségizett a középfokú ipariskolában 1970-ben. 1974–1980-ban a bp.-i ELTE levelező hallgatója, könyvtártudományi szakon végzett. 1976–1981-ben a Nő, 1981-től az Új Szó szerkesztője, utóbb főmunkatársa. Hangadó, széles körben ható publicista. A hetvenesnyolcvanas években élénk irodalomkritikai tevékenységet fejtett ki. Jó meglátásokat, kérlelhetetlen kritikusi magatartást tükröző, polemikus színezetű, sokszor éles-ironikus hangvételű kritikáiban harcol a szlovákiai magyar irodalom értékviszonyainak tisztázásáért, a dilettantizmus, a politikai aktualizmust meglovagoló tehetségtelenek visszaszorításáért. Irodalomszemléletének, kritikai eljárásainak, elemzőkészségének objektív tükre a Zs. Nagy Lajosról írt kismonográfiája. Szépirodalmi ambíciói is voltak. *Fapihék* címen leginkább a tárcaregény műfaji ismérveit idéző kötetet adott ki, amelyben meglehetősen vértelen figurák irodalmi és kulturális problémákról vitatkoznak, meditálnak. Az események-viták központi alakja az író alteregója: Horkay. Dusza irodalompublicisztikai tevékenysége sajátos színt képviselt kulturális sajtónkban. A nyolcvanas évek közepétől túlnyomórészt színikritikákat, a szlovákiai magyar színházi élet, műsorpolitika kérdéseit elemző cikkeket, tanulmányokat írt. Fordításai is a drámaelmélet, drámapedagógia és módszertan témaköréből valók.

M.: A mese színpadi formái, tan., 1987; A diákszínjátszás dramaturgiája, tan., 1990; Nézőtéri napló 1981–1990, tan., 1992; Zs. Nagy Lajos, monogr., 2000; D. I.: A papír partján, vál. írások. (posztumusz kiad.), 2003.

Ford.: Marián Lucký–Albín Škoviera: A gyermekszínház pszichológiája. A gyermek dramatikus tevékenységének lélektani problémái, tan., 1984; Eva Machková: Dramatikus játékok és improvizációk, 1984.

Ir.: o: Libresszó, ISZ 1992/9; Tőzsér Árpád: Egy színikritikus küldetéstudata (D. I.: Nézőtéri napló), ISZ 1993/7–8; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában, (1945–1999) II., 2001;

Sz. Z.

DZURÁNYI László (Debrecen, 1888. júl. 10. – Pelejte, 1955. ?): hírlapíró, publicista, szerkesztő. A csehszlovákiai magyar polgári hírlapírás és publicisztika kiemelkedő egyénisége. Újságírói pályáját Eperjesen kezdte a Felvidéki Hírlapnál. Uitt 1911-ben Sáros címen hetilapot indított. 1918 és 1923 között a liberális szellemű Kassai Napló felelős szerkesztője, 1925-től 1932-ig a PMH főszerkesztője, 1933-tól 1938-ig, a lap megszűntéig a Magyar Újság főszerkesztője volt. Vezércikkei, gloszszái befolyással voltak a magyar kisebbségi társadalom politikai-kulturális életének a mozgására. 1938 után megszakadt újságírói pályája.

Ir.: Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Győry Dezső: Az „újarcú magyarok" regénye, ISZ 1967/6–10, 1968/1; Dávid Teréz: Utóirat. Amíg a téma eljut odáig, regényes visszaemlékezés, 1986; Kovács Endre: Korszakváltás, emlékirat, Bp. 1981; Fónod Zoltán: Üzenet, 1993, 2002.

Sz. Z.

E

E. RÉSÖ Zoltán → Réső Zoltán, E.

EFSZ – Célunk → Új Élet (Po.-vidék)

EFSZ – Célunk → Győzelmes Út

Egészség → Népegészség

Egészségünk → Népegészség

Egészségügyi Művelődés (Pozsony, 1953–1955): kéthetente megjelenő ismeretterjesztő folyóirat. A Vöröskeresztes Híradó melléklete.

F. Z.

EGRI Viktor (Nagyszombat, 1898. dec. 26. – Pozsony, 1982. aug. 6.): író, drámaíró, publicista. A po.-i felső kereskedelmi iskolában érettségizett (1915), tisztviselőként dolgozott, majd bevonult katonai szolgálatra. 1917-ben megjárta az olasz (Isonzo), 1918 őszén a francia (Verdun) harctereket. 1919-től ismét tisztviselő volt. A fasizmus éveiben hallgatásra kényszerült, bujkált. 1945 után Po.-ban élt. 1949-től az Új Szó kulturális rovatának vezetője, 1956–1959-ben a Hét főszerkesztője, majd az ISZ olvasószerkesztője volt. – A kisebbségi magyar irodalom meghatározó egyénisége. Első regénye, a *Rácsablakos ház* (1924) a bp.-i Genius kiadásában jelent meg. A felszínes, zsúfolt, romantikus történetben a régi és az új élet összeütközéseit ábrázolja. Novellistaként a *Pierre találkozása* (Berlin 1925) c. kötetben mutatkozott be. A két vh. között írt elbeszélései közül a fenti, valamint az *Átkelés a Tagliamentón* és a *Madeleine* mutattak írói erényeket. Lélektani elmélyülésre vall a *János, a félkegyelmű,* szociális érzékenységet mutat az *Ártatlanok igazsága,* az *Ábel* vagy *A lámpa,* továbbá a gyarmati sorsot megjelenítő *Kamba és az arany,* valamint az *Aranyemberek* c. írása. Későbbi regényeiben (*Demeter megtérése,* Berlin 1927; *Felkél a nap,* Po. 1928) első regényének hibái ismétlődnek. A PMH folytatásokban közölte *Süllyedő partok* c. regényét (1931 ápr. – máj.), mely a húszas évek elején játszódik; hősnője az okkultizmusnak hódol, s szeretőit spiritiszta szeánszain szerzi. A regényt 1945 után átdolgozta, s egy forradalmi felfogású festőművész alakjával kiegészítve *Boldogok szigete* (1964) címmel jelentette meg. Legsikeresebb műve az *Égő föld* (Bp. 1937) c. regénye, melyben egy népvándorlás kori tragikus szerelem, a longobárd királyfi (Alboin) és a gepida királylány (Rozamunda) szerelmének történetét dolgozta fel. A regény a hatalomvágy, a női szépség és gonoszság regénye, történelmi légköre hiteles. Az író 1945 után ezt is átdolgozta, eszmeiségét „feltöltötte" (*Égő föld,* 1958). 1945 után szervezője és irányítója volt az irodalmi életnek, s ő sem kerülte el a sematizmus buktatóit. Először drámaíróként mutatkozott be (*Sovánka, Fény a faluban,* 1950; *Közös út,* 1951; *Pünkösdi királyság,* 1954), elbeszéléseit az *Ártatlanok igazsága* (1954) c. kötetben adták ki. *Márton elindul* (1953) címmel átdolgozta a *Felkél a nap* c. korábbi regényét: a Felkél a nap hőséből (Bálint Márton) pártmunkást kreált. A második kötetben, a *Tűrj, üllő* (1956) című ben a főhős a második világháború szenvedéseit éli át kényszerű passzivitással. Főleg azok a fejezetei hitelesek, melyek a zsidóüldözést és a partizánharcokat ábrázolják. A trilógia harmadik kötete *(Üss, kalapács!)* Fábry Zoltán lesújtó bírálata hatására nem készült el. *Szívet cserélni nehéz* (1960) c. regénye felszínes, romantikus kémregény magyar disszidensekkel. A kisebbségi sorsproblémákat próbálta megírni a *Megmondom mindenkinek* (Po.–Bp. 1965) c. regényében, melyben az epikai hitel helyett a politika közhelyei érvényesülnek. A fasizmus, a szlovákiai fajüldözés témájához nyúlt vissza az *Agnus dei* (1968) c. regényében. Környezetrajzai hitelesek, epikai ereje, művészi értéke (szerkezetében és a történet

felépítésében) felemás, a hősök a „jók és rosszak” sémája szerint különböznek egymástól. Esszéregény-kísérletnek tekinthető a *Festett világ* (1974) c. művészregénye, melynek főhőse (az író alakmása) személyes vallomásokban mondja el élményeit színházról, művészetről s a világ eseményeiről. Novelláit, elbeszéléseit gyűjteményes kiadásokban jelentette meg: *Emberközelben* (1967), *Eszter, Bella és a többiek* (1971), ill. posztumusz kötetként a *Fény és kenyér* (1983) címűt. Életrajzi jellegű kötetei az *Angyalbőrben* (1977), a *Társakkal és társtalanul* (1978) s *A hallgatás évei* (1980). Drámái közül az örök emberi témákhoz kötődőek mondhatók sikereseknek. Iránydrámái (*Közös út,* 1951; *Fény a faluban, Házasság,* 1955) kihulltak az idő rostáján. A haladás és maradiság, humánum és antihumánum témáját dolgozta fel a történelmi keretbe ágyazott *Ének a romok felett* (1956) c. verses tragédiájában, s romantikus (mondai) szerelmi történet szólalt meg az *Örök láng* (1957) c. drámájában. Munkásságának szerves része volt kritikusi tevékenysége. Az irodalomról, színházról szóló írásai a *Tiszta források* (1972), a *Csendes esték vallomása* (1973) és *A rivalda fényében* (1975) c. kötetekben jelentek meg.

M.: Helsinki napok, rip., Po. 1955; Sovánka, r., uo. 1958; Öt színdarab, Po.–Bp. 1957; Virágzik a hárs, d., Po. 1959; Ilonának hívták, d., uo. 1964; Férjhez adom az anyámat, d., uo. 1965; Emberközelben, önéletírás, Po.–Bp. 1967; Pergőtűzben, r.trilógia, uo. 1968; A tüzet rettegik a farkasok, d., Po. 1974; Rendbontók, r., Po.–Bp. 1982.

Ir.: Fábry Zoltán: Utószó: 1956. = F. Z.: ÖÍ 8.; Turczel Lajos: Az Égő föld helye és jelentősége E. V. életművében. = T. L.: Írás és szolgálat, Po.–Bp. 1965; uő: E. V., a novellaíró, uo.; Csanda Sándor: Első nemzedék, Po. 1968, 1982; Turczel Lajos: Az Agnus Dei helye E. V. regényírói műhelyében. = T. L.: Portrék és fejlődésképek, Po.–Bp. 1977; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Fónod Zoltán: Látogatóban E. V.-nál. = F. Z.: Vallató idő, Po.–Bp. 1980; Uő.: Utószó. = E. V.: Fény és kenyér, Po. 1983; Uő: Üzenet. Bp. 1993., Po. 2002.

F. Z.

EGRI Zoltánné → Virághné Tomaskovics Szonja

Egyenes Úton: társad. és kritikai lap. Rimaszombatban 1935–1936-ban 3 száma jelent meg Farkas István kiadásában, Baráth László szerkesztésében. „A nemzeti szellemű magyar kisebbségi ifjúság társad. és kritikai figyelőjének” nevezte magát. Gömöri volt egyetemisták indították el Gömöri Diéta nevű „reformmozgalmuk” keretében. A mozgalom és a lap is hamarosan megszűnt.

T. L.

Egyesült Szepesi Hírnök: a szepesi magyarság pol. hetilapja. 1920-tól 1938-ig felváltva jelent meg Lőcsén és Iglón, szerkesztői Kőszeghy Elemér, Talléry Gyula és Polnisch Artúr voltak. Az Országos Kereszténys zoc. Párt szepességi orgánuma volt, s fennállása idején többször nevet változtatott: Szepesi Lapok (1921–1922); Szepesi Hírlap (1922–1925); Szepesi Híradó–Szepesi Hírlap (1925–1932); Szepesi Híradó (1932–1938). A kisebbségi sérelmek éles elítélése miatt gyakran elkobozták, s 1921. aug. 28-tól 1923. márc. 19-ig be is volt tiltva. 1918 előtt, s néhány hónapig 1938 után is létezett.

T. L.

Élet, Az: heti riportújság. 1926 és 1931 között különböző helyeken – Kassán, Munkácson, Po.-ban, Ungvárott, Érsekújvárott – jelent meg György Ferenc és Voith György szerkesztésében. Fábry Zoltán revolverlapnak nevezte, mely olykor irod. cikkeknek is helyet adott. Ilyen címmel a Život c. szlovák egészségügyi lapnak is volt magyar melléklete 1935 és 1938 között.

T. L.

Eleven Újság: humoros lap. Egyetlen száma jelent meg Eperjesen 1925 jan.-ban, a szerk. neve nem volt feltüntetve. Ugyanilyen címmel 1934-ben Heksch Armand szerkesztésében Léván is indult humoros lap, de az 1. szám után az is elhalt.

T. L.

Előre → Garamvölgye

Emberirodalom: Fábry Zoltán kifejezése, az irodalom iránti elvárásainak gyűjtőfogalma a húszas–harmincas években. Háborús élmé-

nyei, Ady háborús költészete („ember az embertelenségben"), a német expresszionista irodalom stb. hatására Fábry szakított az öncélú, a realitásoktól független, a művészi produkciókra törő irodalommal, s meghirdette egy emberközpontú, az emberről és az emberért szóló irodalom igényét. A fogalom tartalmának lényegét először *Az irodalom mai életproblémái* (ÖÍ 1.) c. 1922-ben írt cikkében fogalmazta meg. A névadásra s a lényeg programszerű kifejtésére a *Fehér egerek a fórumon* (1923) c. írásában kerített sort (ÖÍ 1.). A névadás ihletője, irod. előzménye Márai Sándor *Emberi hang* c. verskötete, vagy – ami valószínűbb – Földes Sándor *Emberország* c. expresszionista verskötete. A fogalom az évek folyamán tartalmi változáson ment át, kezdetben a testvériség krisztiánus-reformeri szellemiségét, később ennek szociális töltésű, a társadalmi egyenlőtlenségeket bíráló változatát tükrözte, a harmincas években pedig osztályharcos vonásokkal bővült. A fogalom keletkezésének, kialakulásának legteljesebb rajzát Fábry az *Emberirodalom 1914–1924* c. összefoglaló tanulmányában rögzítette (ÖÍ 1.).

Ir.: Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Fónod Zoltán: Megmozdult világban, 1987.

Sz. Z.

Emigráns írók: az 1918–19-es mo.-i forradalmak bukása után elmenekült írók, újságírók. Egy részük a CSSZK-ba jött, hosszabb-rövidebb ideig itt tartózkodott, néhányuk véglegesen letelepedett. Két csoportra oszthatók: kommunistákra, akik megmaradtak a Tanácsköztársaság eszméi mellett, bekapcsolódtak az itteni baloldali munkásmozgalomba s 1921 máj. után a CSKP munkájába, valamint októbristákra, akik polgári radikális vagy szocdem nézeteket vallottak, s a csehszl. rendszerben politikai eszményüket találták meg. A csehszl. kormány szívesen befogadta az iránta lojalitást, sok esetben szervilis hűséget tanúsító októbristákat, s ezek a kormánypárti sajtóban és egyéb intézményekben a kisebbségi politikai és kulturális aktivizmus kialakítására törekedtek. A következetes kommunista emigránsok viszont csakhamar nemkívánatos személyek lettek, s előbb-utóbb távozniuk kellett. Akadtak emigránsok, akik „haza" jöttek, azaz itteni születés vagy illetőség alapján igényük volt az állampolgárságra (Benjámin Ferenc, Fehér Ferenc, Forbáth Imre, Juhász Árpád, Mácza János). – Emigránsaink érdeme a korszerű kisebbségi újságírás megteremtése. Az államfordulat után rengeteg magyar értelmiségi, köztük újságíró is, kényszerűen eltávozott, így a szervezkedő pol. és irod. sajtóban hiányoztak a hozzáértő emberek. Ezt a hiányt az újságírásban és -szerkesztésben tapasztalt emigránsok hidalták át. A napilapok közül kiemelkedő szerepük volt a Kassai Munkásban (Mácza János, Jász Dezső, Gyetvai János, Hidas Antal, Földes Sándor), a Kassai Naplóban (Barta Lajos, Ignotus, Jarnó József, Juhász Árpád, Simándy Pál), A Reggelben (Antal Sándor, Benjámin Ferenc, Kaczér Illés, Lányi Menyhért), a Magyar Napban (Barta Lajos, Forbáth Imre, Földes Sándor), s még a jobboldali ellenzéki PMH-ban is (Bihari Mihály, Erdélyi László, Paál Ferenc, Sándor Imre); az irod. és kult. lapok közül a Tűzben (Gömöri Jenő), az Új Szóban (Barta Lajos). Az emigránsok legjobbjai az irodalom fejlődésére is nagy hatással voltak: felkészültségükkel, világirod. tájékozottságukkal, az új iránti érzékenységükkel korszerűbb irod. közvéleményt teremtettek, s hatékonyan hozzájárultak az új nemzedék kibontakozásához. – Azokat az emigráns írókat és publicistákat, akik 1919 és 1938 között véglegesen vagy tartósan beépültek irod. életünkbe, külön címszók tárgyalják (Andreánszky István, Antal Sándor, Barta Lajos, Benjámin Ferenc, Bihari Mihály, Bodnár István, Czabán Samu, Fehér Ferenc, Forbáth Imre, Földes Sándor, Gömöri Jenő, Jarnó József, Juhász Árpád, Kaczér Illés, Lányi Menyhért, Sándor Imre, Sas Andor, Simándy Pál, Surányi Géza, Szerényi Ferdinánd, Szucsich Mária). A két vh. közti szoc. és polg. baloldali lapjaink a Szovjetunióban, Ausztriában, Németországban és másutt tartózkodó emigránsoktól (Balázs Béla, Barta Sándor, Böhm Vilmos, Fényes Samu, Gábor Andor, Garami Ernő, Garbai Sándor, Gergely Sándor, Hatvany Lajos, Háy Gyula, Hidas Antal, Hock János, Ignotus, Jászi Oszkár, Kahána Mózes, Karikás Frigyes, Kassák Lajos, Kéri Pál, Komját Aladár, Lukács György, Révai József, Szende Pál, Zalka

Máté) is rendkívül sok írást közöltek, többnyire másodközlésben. A legtöbb (500-600) közlemény Gábor Andortól jelent meg, de igen népszerű volt Kassák Lajos is. – Az emigránsok érdemeit hazai íróink közül többen (főleg Fábry Zoltán és Szalatnai Rezső) nagy elismeréssel méltatták, de Fábry 1927–28-tól szervilizmusuk miatt már kíméletlenül támadta őket, s ugyanezt tette a velük korábban jó kapcsolatokat tartó Balogh Edgár is. A magyar ellenzéki pártok kezdettől végig éles harcban álltak velük, s kultúrreferensük, Sziklay Ferenc „a bontakozó kisebbségi szellem idegen elemének" nevezte őket. A PMH jeles szerkesztője, Szvatkó Pál többször kiemelte a sajtóra s az irodalomra gyakorolt frissítő hatásukat, de a kisebbségi sérelmek elhanyagolását súlyos bűnüknek tartotta.

Ir.: Fábry Zoltán: Írók és irodalom Szlovenszkón, KN 1926. nov. 21. = ÖÍ 2.; Balogh Edgár: Emigránsok és újarcú magyarok, A Nap 1930. ápr. 6.; Szalatnai Rezső: Irodalmi menetrend Szlovenszkón, MF 1933/1–2; Károlyi Mihálynak Az Út szerkesztősége, Az Út 1931. jún. 15. = Fábry: ÖÍ 3.; Fábry Zoltán: Magyar rapszódia: 1932, Az Út 11–12. = ÖÍ 3.; Sziklay Ferenc: Kulturális szervezkedésünk története. = Magyarok Csehszlovákiában 1918– 1938, Bp. 1938; Szvatkó Pál: A sajtó, uo.; uő: A visszatért magyarok, Bp. 1938.

T. L.

Engel Teri → Rudnóy Teréz

Én Lapom, Az: képes gyermeklap. Kéthetente jelent meg Kassán 1931 okt.-től 1932 szept.-ig. Főszerkesztője Palotai Boris, kárpátaljai szerkesztője R. Rózsa Elza volt. Jó színvonalú, polgári baloldali szellemiségű lap volt; a tipikus anyagokon (mesék, történetek, vidám jelenetek, mókás rajzos szövegek, adomák, rejtvények) kívül sok látókör-szélesítő írást tett közzé a humán művelődés, a természettudományok, a technika és a sport világából. Három folytatásos regényt is közölt, köztük Jack Londontól Az éneklő kutyát, átdolgozásban. Tehetségverseny c. állandó rovatában igen sok próbálkozó szerepelt, és sikeres volt a Mit olvastok? címen vissza-visszatérő anketja is. Kifogásolható, hogy teljesen mellőzte a klasszikus magyar és külföldi gyermek- és ifjúsági irodalmat, valamint a népköltészetet.

T. L.

Építő → Gömöri Hírlap

Eötvös Kör: po.-i magyar egyetemi hallgatók 1937. márc. 11-én alakult polgári demokratikus szellemiségű egyesülete. Elnöke Madarász László, vezetőségi tagjai Csukás István, Komjáthy István, Lederer Frigyes, Mészáros Zsolt, Rácz Olivér, Szőke Béla és Vígh Károly voltak. 1938-ban Forrás címen folyóiratot indítottak, melynek csak 2 száma jelent meg.

Ir.: Az Eötvös Kör a független kriticizmus szellemében működik, MN 1937. dec. 2.; Vígh Károly: Az Eötvös Kör és a Sarló, Fo 1979/10.

T. L.

Eperjesi Lapok: regionális jellegű pol., társad., közgazd., közművelődési és szépirod. hetilap. Eperjesen jelent meg 1919-ben Koós Ernő szerkesztésében. 1919 előtt is létezett.

T. L.

Építő Hangja, Az → Slovo stavbára

Érdekes Újság (Pozsony, 1991. jan. 4. – 1991. jún. 17.): független szlovákiai újság. Megjelent a Partner Kiadó gondozásában. Alapítói: Kalita Gábor, Tóth Gyula.

F. Z.

ERDÉLYI Géza (Abara, 1937. ápr. 2.): református lelkipásztor, tanár, építészettörténész. – Tanulmányait a prágai Károly Egyetem Komenský Evangélikus Hittudományi Karán végezte (1958), 1975-ben a prágai Műszaki Egyetemen művészettörténészi diplomát szerzett, 1988-ban elnyerte a teológia doktora címet, 1997-ben habilitált. 1971–1985 között lelkészi szolgálata mellett a betléri, illetve a krasznahorkai történelmi Andrássy-könyvtár több ezer kötetes könyvtárát rendezte, nyilvántartását végezte és tartalmi ismertetéseket készített. Mint lelkipásztor Szalócon, Rozsnyón, Hanván és Rimaszombatban működött. – 1996 óta a Szlovákai Református Keresztyén Egyház püspöke, 2001-től a Magyar Református Egyházak Konzultatív Zsinatának elnöke. – Munkásságáért A Magyar Művészetért Díjjal (2001), valamint az Esterházy János-emlékéremmel (2003) tüntették ki.

M.: Gömör vármegye klasszicista építészete, monogr., Gömörszőllős–Hanva–Ózd 1996.

K. K. K.

ERDÉLYI Margit, L. (Hont-füzesgyarmat, 1945. ápr. 29.): irodalompedagógus, drámaelméleti és módszertani szakíró. 1962-ben Zselizen érettségizett, 1967-ben magyar–szlovák szakot végzett a nyitrai Pedagógiai Főiskolán, 1980-ban a Komenský Egyetem BTK-án szaktárgyaira középiskolai tanári oklevelet szerzett. 1982-ben bölcsészdoktor, 1995-ben a művészettudományok kandidátusa lett. 1967–1987-ben Fegyverneken, Nagyölveden, Nagysallón tanított, majd a lévai Pedagógiai Szakközépiskola, az ipolysági és a zselizi magyar gimnázium tanára volt. Rövid időt a po.-i Kerületi Pedagógiai Intézetben töltött, majd a Lévai járás Népművelési Központjában dolgozott. 1987-től a nyitrai Pedagógiai Főiskola adjunktusa, 1994-től 1996-ig a Hungarisztikai Tanszék vezetője. 1998-tól a besztercebányai Bél Mátyás Tudományegyetem Filológiai Kara Finnugor Tanszékének, később Hungarisztikai Tanszékének docense, tanszékvezető-helyettese. 2004-től a komáromi Selye János Egyetem Tanárképző Kara Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének professzori státusban megbízott vezetője, és a Kar dékánja. – Kutatási területei a dráma- és irodalomelmélet, drámapedagógia, összehasonlító irodalomtudomány, oktatáselmélet. – 1975-től publikál különféle magyar és szlovák lapokban, folyóiratokban. Termékeny tankönyv- és tanulmányíró, hazai és külföldi szaklapok munkatársa. Munkásságát 2003-ban Katedra Díjjal jutalmazták.

M.: A groteszk vizsgálata, tan., Dsz. 1994; Hontfüzesgyarmat személynevei, tan., Nyitra 1995; Az Örkény-drámák elemzése, Dsz. 1996; Iskolai gond(olat)ok, tan., Dsz. 2000; Az irodalom vetületei, tan., Besztercebánya 2002; Értékek párbeszéde, tan., Besztercebánya 2003.

Ir.: Csicsay Alajos: Nézőpontok. Hogyan tovább?,1994/1; Alabán Ferenc: Irodalmi kölcsönhatások világában, ISZ 2003/4; Demján Adalbert: Irodalmi nyelv és nyelvi interpretációk, ISZ 2003/3; Ardamica Zorán: Nyelv és irodalom szétválaszthatatlanok, ISZ 2004/9; Dávid Lajos: Az olvasó párbeszédeiről, Fil. revue, 2004/1.

Sz. Z.

ERDÉLYI Pál (Sárospatak, 1864. febr. 12. – Budapest, 1936. máj. 5.): irodalomtörténész, E. János fia. A bp.-i egyetemen tanult, előbb a kolozsvári egyetemi könyvtár igazgatója, 1911-től uo. egyetemi tanár volt. 1920–1929-ben Komáromban, ill. környékén élt, tevékenyen bekapcsolódott a Jókai Egyesület munkájába, publikált a helyi lapokban és az egyesület kiadványaiban. A régi magyar irodalom kutatásában tűnt ki; Komáromban főként Jókai életművével foglalkozott.

M.: Fáy András élete és művei, Bp. 1890; Balassa Bálint élete, uo. 1899; Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században, uo. 1899; Bódiss Jusztin, Komárom 1923; Jókai útja Rév-Komáromtól Pestig, a bölcsőtől a babérig, uo. 1939.

Ir.: Asztalos Miklós: E. P., Magyar Könyvszemle 1937/1; Fülöp Zsigmond: A Jókai Egyesület huszonöt éve, Komárom 1937.

Cs. S.

ERDÉLY Jenő (Budapest, 1890. ? – ?): író, történész. Bp.-en folytatott egyetemi tanulmányai s a jogi diploma megszerzése után a Világ és a Pesti Napló munkatársa volt. A húszas években emigránsként jött Csehszlovákiába, s itt az egyik legszervilisebb kormánytámogató lett. A müncheni döntés után a londoni csehszlovák emigráció tagja volt.

M.: 1918–1928. A magyarság az utódállamokban és Magyarországon, 1928; Ba□a. Švec, který dobyl světa, életrajz, Praha 1932, németül: Ein Schuster erobert die Welt, Leipzig é. n.; A szlovenszkói magyar népoktatás, tan., 1933; Germany's First Europan Protectorate. The Fale of Czecho und Slovaks, London 1942; Prague Braves the Hangman, uo. 1942.

T. L.

ERDŐHÁZI Hugó (Komárom, 1908. ? – London, 1982. ?): költő, író. Prágában jogot hallgatott. Szülővárosában az első Csehszlovák Köztársaság idején polgári iskolai tanárként működött. Tagja volt a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaságnak. Írásait főleg a Magyar Újság (1933–1938) közölte. 1945 után Bp.-re költözött, 1956-ban Londonba emigrált. – Expresszionista szabad versei Kassák Lajos hatását tükrözik. *Leánypolgári* (Komárom 1937) c. naplószerű regényét tanítványairól írta.

M.: Jóspercekben, v., Komárom 1928; Térkép, v., uo. 1931; Legyen szüret, v., uo. 1932; Életkének életről, v., uo. 1934.

Ir.: Fenyő László: Apró bírálatok, Ny 1931. 541–543.; Dobossy László: Leánypolgári, Tátra 1937, 121.; Fábry Zoltán: Pedagógiai regények. = Kkk, Po. 1964; Csanda Sándor: Első nemzedék, Po.–Bp. 1968.; Fónod Zoltán: Üzenet. Bp.,1993., Po. 2002.

V. E.

Eresz – A Csemadok Rimaszombati Területi Választmányának lapja, a Csemadok-szervezetek életével, időszerű eseményeivel foglalkozik. Utódlapja a Csemadok Hírharang (2000–2001) c. kiadványnak. Első száma 2002 nyarán jelent meg. Félévente adják ki.

F. Z.

Érsek-Újvár (1933. aug. 27-től: Érsekújvár és Magyar Vidék): kat., pol. társad. és közgazd. hetiújság. 1932-től 1938-ig jelent meg, főszerkesztője Horváth István, felelős szerkesztője Schneider Ede volt. Az Érsekújvár és Vidéke ellenlábasaként indult, s 1939-től ismét megjelent.

T. L.

Érsekújvár és Vidéke: pol. és társad. hetilap. Már 1918 előtt is létezett, s Csehszlovákiában 1920 és 1938 között jelent meg. Kiadója és felelős szerkesztője Vadász Ferenc, főszerkesztője Sándor Dezső volt. Színvonalas hetilapjaink közé tartozott. Szorosan együttműködött a Magyar Nemzeti Párttal, melynek helyi reprezentánsa az érsekújvári születésű Holota János polgármester és parlamenti képviselő volt. A lap 1939 és 1944 között is megjelent, akkor Kovács Endre volt a felelős szerkesztője.

T. L.

Érsekújvári Újság; *Heti Hírlap* **(**1968. nov. 19. – 1991. jún.): járási hetilap. Az SZLKP JB és a JNB adta ki, kezdetben a szlovák lappal (Novozámocké noviny) együtt, majd 1969. márc. 4-től önállóan. 1969. jún. 3-tól a szlovák lap Naše novosti, a magyar Heti Hírlapunk, később (1983-tól) Heti Hírlap címmel jelent meg 4 oldalon, 5000 példányban. – A járási újság történetéhez tartozik, hogy kétnyelvű lapot először 1950-ben jelentettek meg Rozorané medze – Felszántott Barázdák címmel. Előbb rendszertelenül, majd hetente jelent meg 2 oldalon (1959-ig). A közigazgatás átszervezése után Naša cesta – A Mi Utunk (1960. jan. 21.–1967. febr.) címmel adták ki 4 oldalon, 2500 példányban. Az 1962-től önállósult magyar változat 3000 példányban jelent meg. 1967 febr.-tól 1968. nov. 18-ig szüneteltették megjelenésüket. – Az ötvenes években a később beolvasztott járásokban is adtak ki időszaki sajtót: Ipolyságon a Naša cesta – Mi Utunk (1951–1959), a Surányi járásban a Šurianske hlasy (Surányi Hang, 1951–1958), majd a Smer dediny – A Falu Útja (1959), a Párkányi járásban pedig a Naša cesta – Mi Utunk (1951–1959) c. kétnyelvű lapot.

F. Z.

Értesítő (Komárom, 1985–1988): bélyeggyűjtők tájékoztatója. Szerk.: Szénássy Árpád.

F. Z.

Este: szính., műv. és társad. hetilap. Po.-ban jelent meg 1926-ban Jánoska Tivadar és Szeredai Gruber Károly szerkesztésében. Többek között Darkó István, Egri Viktor, Farkas István, Jarnó József, Kázmér Ernő, Mécs László, Szalatnai Rezső, Szombathy Viktor, Tamás Lajos és Urr Ida voltak a munkatársai.

T. L.

ESTERHÁZY János, gr. (Nyitraújlak, 1901. márc. 14. – Mirovi börtön, 1957. márc. 8.): politikus, publicista. Az Esterházy család galántai ágából származott. A pol. életbe korán bekapcsolódott, 31 évesen az Országos Keresztényszocialista Párt elnöke lett. Képviselői mandátumot az 1935. évi választásokon szerzett, parlamenti beszédei közül főleg a nyelvtörvénnyel s a kisebbségi iskolaüggyel foglalkozók emlékezetesek. A két ellenzéki párt 1936-os fúziója után az Egyesült Magyar Párt ügyvezető elnöke lett, s ebben a minőségében ő terjesztette a kormány elé a magyar autonómiajavaslatokat. A bécsi döntés után Szlovákiában maradt, s a diszkriminált Magyar Párt egyetlen képviselőjeként és elnökeként nagy érdeme volt abban, hogy a magyar lakosság nem hódolt be a nemzetiszocia-lizmusnak, és sajtóját keresztény szellemű antifasizmus jellemezte. 1942 máj.-ban egyedül ő nem szavazta meg a szlovák parlament kegyetlen zsi-

dótörvényét. 1945 után a szlovákiai magyarságot mégis kollektív bűnösnek nyilvánították, s megfosztották jogaitól; a letartóztatott E.-t a gulágba juttatták, halálra ítélték, s az élőhalottként hazahozottat haláláig börtönben tartották. – 1939 előtt pol. cikkeket írt, s közzétette parlamenti beszédeit. A szlovák állam idején a magyar lakosság családias összefogásának sugalmazója s az összeszűkült irod. élet patrónusa volt. Mecénásként már korábban is fellépett, s irod. pályázatot hirdetett. 1939 és 1944 között a Toldy Kör irod. füzetsorozatának egyik szerkesztője, a szlovákiai magyar társad. és irod. életről összeállított gyűjtemények elősegítője és előszóírója s egy átfogó irod. pályázat fő mecénása volt.

M.: A szlovákiai magyar család élete a második sorsfordulón. = A szlovákiai magyarság élete 1938–1942, Bp. 1942; Előszó. = Szlovákiai magyar írók antológiája, Bp. 1942.

Ir.: Fábry Zoltán: A vádlott megszólal (1946-os kz., megj. 1968-ban a Stószi délelőttökben, majd 1992-ben külön könyvben); Ének az éjben. Szlovákiai magyar írók 1939–1945 (összeáll. és bev. Turczel Lajos), 1986; Molnár Imre: E. J. életútja, Regio 1990/1; E. J. kihallgatási jegyzőkönyveiből (összeáll. Molnár Imre és Tóth László), Új Forrás 1990/4 – melléklet; Esterházy Lujza: Szívek az ár ellen, Bp. 1991; Turczel Lajos: E. J., a politikus és az ember, Hét 1991/17–18; Popély Gyula: E. J. gróf pályaképe, Valóság 1995/12; Molnár Imre: Az Esterházy-dosszié, Limes 1995/3; Szent-Iványi Gábor: Graf János Esterházy, Wien-Köln-Weimar 1995; Molnár Imre: Esterházy János, Bp. 1997; Esterházy Emlékkönyv (szerk. Esterházy Malfatti Alice és Török Bálint), Bp. 2001.

T. L.

ESTERHÁZY Lujza, gr. (Nyitraújlak, 1899. máj. 7. – Párizs, 1966. márc. 30.): publicista, író, Esterházy János politikus nővére. 1916-ban felső leányiskolát végzett Po.-ban, utána évekig tanulmányozta a szociológiai, filozófiai, teológiai irodalmat. Az első vh. befejezése és a békeszerződések megkötése közötti időben kapcsolatot tartott a mo.-i területvédő szabadcsapatok vezetőivel, ezért a csehszl. bíróság egyévi börtönre ítélte. Mozgalmi munkát az Actio Catholica nőmozgalmában és a kat. ifj. szervezetekben (SZKIE, Prohászka Körök) végzett, s főleg az Új Életben, az Ifjúmunkásban és a Katolikus Nőben publikált. Sokat fáradozott a szlovák–magyar viszony javítása érdekében, Dél-Szlovákia átcsatolása idején élesen elítélte a nagysurányi csendőrtüzet, s cikket írt *A szlovák–magyar viszony lélektani akadályai és azok áthidalása* címmel (Új Élet 1939/1). Politikus testvérének szinte pol. tanácsadója volt. 1945 után őt is üldözték, de baráti segítséggel Párizsba menekült, ahol a békeszerződések idején a magyar delegáció számára fordítói munkát végzett. Csehszl. és külföldi diplomáciai ismeretségeit felhasználva sziszifuszi küzdelmet folytatott a Szovjetunióba hurcolt s itthon halálra ítélt testvéréért, s francia nyelvű emlékiratot írt, mely teljes egészében csak magyar fordításban jelent meg.

M.: Nevelés a kisebbségi sorsvállalásra. = Kisebbségi problémák, Léva 1937; A huszadik esztendő, tan., Bp. 1942; Coeurs affrontés, emlékirat, Párizs 1961; Szívek az ár ellen – Népek ütközése – Középeurópai tapasztalatok (az előbbi mű fordítása Pröhlené Samarjay Éva által), Bp. 1991.

Ir.: Peéry Rezső: A két Esterházy, Új Látóhatár 1966/4; Sinkó Ferenc: E. L. két világháború közötti közéleti szereplése, Regio 1990/4.

T. L.

Esti Újság: nemzeti és ker. szellemiségű napilap. Kassán jelent meg 1919 és 1921 között Katona János, Patak László és Sziklay Ferenc szerkesztésében. Fábry Zoltán első publikációi itt találhatók. 1921 jan.-tól Esti Újság Vasárnapja címen irod. melléklete volt, ezt Sziklay Ferenc szerkesztette, s többek között Fábry, Mécs László, Tamás Mihály és Tilkovszky Béla voltak a munkatársai. A lap 1919 előtt Felvidéki Újság néven létezett; Fischer-Colbrie Ágost püspök alapította.

T. L.

Esti Újság: bulvár jellegű napilap. Po.-ban jelent meg 1933 és 1938 között Herczeg Gábor szerkesztésében. „Szenzációs" híranyagok és terjedelmes tört. tárgyú ponyvaregények közlésével az átlagolvasók körében nagy népszerűségre tett szert, s időnként a csehszlovákiai magyar viszonylatban fantasztikusnak tekinthető 20-25 ezres példányszámot is elérte.

T. L.

Esti Újság: a szlovák államban megjelent napilap, Herczeg Gábor lapjának jogutódja. Po.-ban indult 1938 nov.-ben az Esterházy János vezette Magyar Párt lapjaként, főszerkesztője Somos Elemér volt. Keresztény humanista szellemiségével szemben állt a fasizmussal, s a német és szlovák lapok állandóan támadták. Egy ideig naponta háromszor jelent meg; 28 oldalas vasárnapi és ünnepi számai pótolni tudták az irod. folyóiratot. Irod. és kult. anyagainak szervezői Peéry Rezső és Szalatnai Rezső voltak. A lapot 1941 őszén a fasiszta hatóságok napi 4 oldalra korlátozták, majd betiltották.

T. L.

Észak Szava → Rejtőző kiadványok

ETHEY Gyula (Dömös, 1878. nov. 18. – Csejte, 1957. okt. 3.): történész. Csejtei birtokos volt, főként regionális történeti kérdésekkel foglalkozott. Számos tanulmányt publikált a Vág és a Nyitra vidékének történetéből a bp.-i Századokban s a hazai PMH, Nemzeti Kultúra, Nyitravármegye, Híradó, Komáromi Lapok, Nyitramegyei Szemle c. lapokban. A második vh. alatt szlovák nyelven is publikált a Historia Slovaca c. folyóiratban.

M.: Alsószelezsény története, Bp. 1922; Vágújhely története, Komárom 1926; Vágvölgyi krónika, uo. 1936; Zobordidék múltjából, Nyitra 1936; A vágvölgyi magyarság települése és fogyatkozása, Po. é. n.; A csejtei uradalom élete, Bp. 1943.

Ir.: M. L. (Mártonvölgyi László): Szlovákiai magyar honismereti könyvtár, Magyar Album IV., 110–111.

Cs. S.

Etnológiai Központ: a Fórum Kisebbségkutató Intézet 1997. október 1-jén Komáromban létrehozott néprajzi kutatóközpontja. Igazgatója Liszka József. Tevékenységét a nevében szereplő „etnológia" kifejezés alapján „európai etnológia" értelemben fejti ki. A néprajztudomány hagyományos kutatási területeinek vizsgálata mellett nagy hangsúlyt helyez az interetnikus kapcsolatok kutatására éppúgy, mint a változásvizsgálatokra, valamint a történeti (főleg településtörténeti) aspektusok figyelembevételére. Szakkönyvtárat, néprajzi adattárat gondoz és fejleszt, valamint létrehozta a Szakrális Kisemlék Archívumot. Utóbbi a dél-szlovákiai települések kataszterében található szakrális kisemlékek teljes körű dokumentálását vállalta föl. Jelenleg több mint kétezer ilyen jellegű objektumot tart nyilván. – Az eredmények közzététele érdekében nemzetközi tudományos konferenciákat szervez és publikációs tevékenységet fejt ki. Évkönyve, az Acta Ethnologica Danubiana 2000 óta jelenik meg. *Lokális és regionális monográfiák* c. sorozatában a szlovákiai magyar tájakra, településekre vonatkozó monografikus igényű kutatási eredményeket adja közre. A *Notitia historico-ethnologica* c. sorozatában az összehasonlító és történeti néprajz, folklorisztika tárgykörébe tartozó kismonográfiákat, tanulmánygyűjteményeket közöl, míg *Interethnica* c. sorozata a szlovákiai nemzetiségek néprajzi problémáinak a bemutatására vállalkozik (az utóbbi keretében a magyar mellett szlovák nyelven is jelentek meg kötetek). Az Etnológiai Központ műhelyében L. Juhász Ilona munkájának köszönhetően készül a szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia, amelynek egyes kötetei a somorjai Bibliotheca Hungarica sorozata, a Miscellanea Bibliothecae Hungaricae keretén belül látnak napvilágot.

Ir.: Liszka József: A szlovákiai magyar néprajzi kutatás és a komáromi Etnológiai Központ, Acta Ethnologica Danubiana 1., DSz.–Komárom 2000; Hála József: Szolgálatban. Folklorisztikai tanulmányok a 70 esztendős Ág Tibor tiszteletére, Acta Ethnologica Danubiana 1., Dsz.–Komárom 2000; Lukács László: A szlovákiai magyarok néprajzi bibliográfiájának négy kötetéről; Voigt Vilmos: Az Acta Ethnologica Danubiana és az Interethnica köteteiről; Selmeczi Kovács Attila: A Lokális és regionális monográfiák megjelent köteteiről. Mindhárom: Acta Ethnologica Danubiana 4., Komárom–DSz. 2002.

L. J.

Evangélikus Lap: egyházi, isk. és társad. lap. 1922 és 1938 között kéthetente jelent meg Léván, Somorján, majd Rozsnyón; szerkesztői Endreffy János, Fizély Ödön, Kovarik Sándor és Fábry Viktor voltak. A szlovákiai magyar evangélikusok központi orgánuma volt, s II. és V. évfolyama között Népünknek c., IX. és XI. évfolyama között pedig Orgonaszó c. mellékletet tartalmazott.

T. L.

F

F. KOVÁCS László → Kovács László, G.

F. KOVÁTS Piroska → Kováts Piroska, F.

FAA Anna → Barna Annie

FÁBIÁN Nóra; *Korber Alica* (Komárom, 1970. április 11.): író. A komáromi magyar tannyelvű gimnáziumban érettségizett. 1994–1997 között Londonban volt au-pair. 1998 óta Magyarországon él. – Novellákat és elbeszéléseket ír. Írásaiban bölcselet és történetmondás, nyelv és gondolat alkot elválaszthatatlan egységet, s emeli prózáját magasan a pályakezdőktől megszokott színvonal fölé. *A nagyváros meséi* (2002) c. kötet au-pair hősnője megismeri és megszenvedi a londoni kültelki élet különféle viszontagságait. Ez a novellaciklus a fiatal nemzedék egyik legkarakteresebb műve.

M.: Álmok Júdeában, elb., 1994.

Ir.: Tóth László: Álmok és kérdések. = Filep–Tóth: Próbafelvételek, 1995; Kocur László: Semmi sem biztos nála, Kalligram 2000/3; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., Po. 2001.

G. L.

FÁBRY István (Krasznahorkaváralja, 1911. aug. 26. – Pozsony, 1992. júl. 20.): pártmunkás, állami tisztségviselő, emlékiratíró. 1926 és 1936 között bányászként és napszámosként dolgozott, részt vett a kommunista mozgalomban, többször bebörtönözték, ill. internálták. 1936–1939-ben Spanyolországban a nemzetközi brigádokban harcolt. Munkaszolgálatosként átszökött a szovjet hadseregbe. 1945 után különböző járási és kerületi pártfunkciókat töltött be. 1964-től az SZNT képviselője, 1970–1976-ban alelnöke, 1969–1971-ben a Szövetségi Gyűlésben a Népek Kamarájának képviselője volt. – Tagja volt (1949–51 között) a magyarkérdés rendezése érdekében létrehozott Magyar Bizottságnak, majd 1971–72-ben a Csemadok KB elnöke volt.

M.: A forradalom katonája, emlékir., Po. 1978.

F. Z.

FÁBRY Viktor (Leibic, 1884. dec. 23. – Eperjes, 1940. jún. 16.): lapszerkesztő, kultúraszervező, a Szlovenszkói Evangélikus Szövetség egyházi elnöke. A középiskolát Késmárkon, a teológiát az eperjesi ev. kollégiumban végezte. Tanulmányai idején buzgón részt vett a Széchenyi Kör kult. munkájában. Több működési hely után 1917-ben az eperjesi ev. magyar–német egyház lelkésze lett, s haláláig ebben a szolgálatban maradt. Az 1918-as államfordulat után az eperjesi leszűkült magyar szellemi élet fő szervezője lett. Mivel a nagy múltú Széchenyi Kör újjászervezéséhez az új impérium nem járult hozzá, s a székházát is kisajátította, F. először megfelelő helyet biztosított a magyar kult. rendezvények számára. Mikor az egyház tulajdonában lévő épületben megszüntették a magyar nyelvű polgári iskolát, az üresen maradt tantermek egyesítésével nagy befogadóképességű, Vigadó jellegű előadótermet alakíttatott ki, ebben folytak aztán a műkedvelő színházi előadások, irod., műv. és tudománynépszerűsítő matinék. F. nemcsak sokoldalú előadó volt, hanem színműveket író és az Eperjesi Daltestvérek Dalárdájának karnagyaként működő „kultúrmindenes" is, akinek irányításával élénk és színvonalas kult. élet bontakozott ki. 1918 és 1938 között egyházi és társad., kult. lapok (Gyülekezeti Élet, Evangélikus Lap, Luther) szerkesztésében vett részt, s más lapokban, főleg a PMH-ban is folyamatosan publikált.

M.: Sáros megye utolsó 48-as honvédtisztje ravatalánál, Eperjes 1914; Sólyom Piroska koporsójánál, Kolozsvár 1915; Híven mindhalálig, szm., Galánta 1931.

Ir.: Gömöry János: Emlékeim egy letűnt világról, emlékir., Bp. 1964.

T. L.

FÁBRY Zoltán (Stósz, 1897. aug. 10. – Stósz, 1970. máj. 31.): író, publicista, irodalomkritikus. 1908-tól a rozsnyói ev. főgimnázium tanulója volt, 1915 okt.-ben „egyéves önkéntesnek" besorozták a Monarchia hadseregébe. A kassai 34-es gyalogezredhez került, ahonnan a losonci tiszti iskolára vezényelték. 1916 máj.-ban „hadiérettségit" tett, majd tizedesként a galíciai frontra került. 1916 szept.-ben egy szuronyroham során élte meg azt a „gyilkos élményt", mely egy életen át elkísérte. 1917 júl.-ban nagy ezüst vitézségi érmet kapott, s hadnaggyá léptették elő. 1918 márc.-ban az olasz frontra vezényelték. A júniusi nagy offenzíva előtt a hadvezetőség lehetővé tette, hogy az egyetemisták három hónapos pótszemeszterre szabadságot kapjanak. 1918 jún.-ban a pesti bölcsészeten magyar–történelem szakra iratkozott be. Babits Mihály előadásait hallgatta – részben az ő gyorsírásos feljegyzése alapján adták ki Babits előadásait Az irodalom elmélete címmel (Mindenki újakra készül, IV. köt., szerk. József Farkas, Bp. 1967). 1919 nov.-ben hazatért Stószra, apja halála (1919) és kiújuló tüdőbetegsége (1920) miatt megszakította tanulmányait. – Az első irodalomszervezők egyike. Az induló magyar lapok (Esti Újság, Kassai Napló, PMH) munkatársa, részt vállal a határon túli kisebbségi folyóiratok munkájából is. Franyó Zoltán Géniusz c. folyóiratának munkatársa (1924–1925), Szántó György Periszkóp c. lapjának szlovákiai szerkesztője, 1927 és 1939 között a romániai Korunk szlovákiai szerkesztője. 1931–1936-ban Az Út szerkesztője, 1936-tól a Magyar Nap munkatársa. 1931-ben a kommunista párt jelöltjeként szülőfalujának bírája lett, a hatóságok azonban két év múlva megszüntették mandátumát. 1939-ben és 1941-ben az illavai várbörtön foglya volt. 1939 szept.-től 1948 dec.-ig nem publikálhatott. 1949 márc.-ban a Csemadok örökös díszelnöke lett. 1948. dec. 15-től nyugdíjazásáig az Új Szó munkatársa. 1953 és 1958 között a Fáklyában és a Hétben publikált. *Ideje már bizony* c. bevezetőjével indult 1958-ban az Irodalmi Szemle, melynek haláláig főmunkatársa volt. A hatvanas évek elején Mo.-on is kezdtek odafigyelni tevékenységére, 65. születésnapján (1962) Érdemes Művész címet kapott, öt év múlva Munka Érdemrenddel, ill. A Magyar Népköztársaság Munka Vörös Zászló Érdemrendjével tüntették ki. – Írói munkásságát *A bot* (1920) c. novellájától számítjuk. Verseket is írt, ám hamarosan ráébredt, hogy igazi műfaja a közírás és a kritika. *Az irodalom életproblémái* c. kassai előadásával (1922 okt.) irodalomszervezőként mutatkozott be. Első korszakának legjelentősebb írása a *Bécsi Haláltánc-ének: 1921* c. tanulmánya, melyet sokáig elveszettnek hittek (1978-ban Fónod Zoltán talált rá a hagyatékban; ISZ 1979/7–8). A húszas években a német expresszionizmus hatására azonosult az „emberirodalom" programjával, melyet az évtized második felében a „valóságirodalom" szemléletével helyettesített. 1924-től tapasztalható szemléletének beszűkülése, az esztétikai mércék erkölcsi posztulátumokkal való helyettesítése. E korszakra jellemző írásai első köteteiben (*Korparancs*, 1934; *Fegyver s vitéz ellen,* 1937), ill. később kiadott összeállításokban (*Kúria*, *kvaterka, kultúra,* 1964; *Valóságirodalom,* 1967) jelentek meg. Elfogultságait a harmincas évek elején a háborús élmény, valamint Ady háborúellenes költészete és a magyar kisebbségi líra meghatározó vonulata (Márai, Győry) hatására a vox humana vezéreszméje váltotta fel, melyhez élete végéig hű maradt. 1945 után a magyar kisebbség jogfosztottsága miatt kellett perlekednie. *A vádlott megszólal* (1946) c. döbbenetes erejű manifesztumát a cseh és szlovák íróknak címezte, de választ nem kapott rá. Írása kéziratban terjedt. Először az ISZ közölte (1968), ill. a *Stószi délelőttök* (1968) c. kötetben jelent meg. A vox humana eszmeiségét trilógiában kívánta megerősíteni (*A gondolat igaza,* 1955; *A béke igaza,* 1956; a harmadik kötet, az *Ady igaza* nem készült el, Adyról szóló írásait Turczel Lajos jelentette meg azonos címmel, 1977-ben). Későbbi köteteiben (*Hida*k *és árkok,* 1957; *Emberek az embertelenségben,* 1962; *Európa elrablása,* 1966) a régi és új fasizmus kísértéseivel hadakozik. „Számadó" kötete, a *Stószi délelőttök* előszavában (*Pro domo – pro mundo*) az általa megtett utat is értékeli. Ebben a kötetben találjuk a sematizmus ellen írt nagy hatású tanulmányát *(Antisematizmus)* s a gondolatban dédelgetett Ady-kötetbe szánt írásait *(Mag hó alatt)*. Az

általa összeállított utolsó kötet, az életmű fejlődésvonalát felfedő szerkezetű *Vigyázó szemmel* (1971) posztumusz jelent meg. A más köteteiből kimaradt írások mellett ebben publikálta – a hűség utószavaként – a szellemi végrendeletének is tekinthető *Nincs elveszett poszt* c. esszéjét. A magyarüldözés éveiben írt naplója (*Üresjárat 1945–1948,* Bp.–Po. 1991, kiad.: Repiszky Tamás), mely árnyalja életművét, hiányosan került elő a Simai-hagyatékból. – A mo.-i irodalmi élet 1960 után kezdett érdeklődni munkássága iránt. A cseh és szlovák irodalom szintén ekkor figyelt fel rá (Pravda myšlienky a mieru, szerk.: Milan Pišút, 1958; Naše vlast Evropa, szerk.: Petr Rákos, Prága 1967; Vox humana, szerk.: Rácz Olivér, Kassa 1974). A megbecsülés jele volt a Simon István összeállításában megjelent kötet, a *Hazánk, Európa* (Bp. 1967) c. is. *Összegyűjtött írásai* (Fónod Zoltán szerkesztésében) 1980 és 2001 között 12 kötetben jelentek meg. – Munkásságával, erkölcsi tisztaságával meghatározó alakja volt a csehszlovákiai magyar irodalomnak és szellemiségnek. A „stószi mérték" az 1945 utáni évtizedekben erkölcsi magatartást és esztétikai értékekre fogékony kritikust egyaránt jelentett. – A rendszerváltás után Fábry mértékadó emberi bátorsága persze nem mindenki számára jelentette ugyanazt. És ez nem is volna baj! A baj ott kezdődött, amikor az „elegem van a szent tehenekből" indulata olyannyira elragadta az önjelölt „istállómestert", hogy ízléstelen támadást indított az „őrtorony, őr-remete", a „fáradhatatlan éberséggel strázsáló humanista, szellemi hadvezér, egy tolldárdás Napóleon" ellen (Hizsnyai Zoltán szavai ezek) az Irodalmi Szemle hasábjain. Vízilovak és más tetemállatok című pamfletjében (ISZ, 1991/7) lekezelő módon a „csak egy strázsamester volt" minősítéssel próbálta Fábry Zoltánnak még az emlékét is kisöpörni a köztudatból. Felette furcsa értelmezése volt ez az Ady-üzenetnek: „Őrzők, vigyázzatok a strázsán!" Nem illett ez a hányaveti lekezelés sem Fábryhoz, sem az ifjú , tehetséges költőhöz. Az utókor s vele együtt az irodalmi közvélemény is – akárcsak Illyés Gyula – a „szentszagúan hű európait" becsüli ma is Fábry Zoltánban.

M.: Harmadvirágzás, 1963; Egy ember megszólal (vál., szerk., bev. Balogh Edgár), Bukarest 1973; Tanú és tanulság voltam, vallomások, műveiből (szerk., bev. Sándor László), Po.–Bp. 1977; Válogatott levelezése 1916– 1946 (szerk. Csanda Sándor és Varga Béla), uo. 1978; Összegyűjtött írásai 1–12. (szerk.: Fónod Zoltán), uo. 1980–2001.; Merre vagy, Európa? (vál., szerk. Kövesdi János, bev. Turczel Lajos), uo. 1991; Üresjárat 1945–1948, napló a jogfosztottság éveiből (bev. Tóth László), uo. 1991; A vádlott megszólal (utószó Fónod Zoltán), 1992.

Ir.: Szegedi István: F. Z. korparancsa, Ny 1935; Kemény Gábor: F. Z.: Fegyver s vitéz ellen, Korunk 1937/12; Szalatnai Rezső: F. Z.: A gondolat igaza, Csillag 1955/8; Béládi Miklós: F. Z.: Palackposta, ItK 1962/1; Péter László: Vádirat a barbárság ellen. Európa elrablása, Ttáj 1966/6; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, K 1967; Kovács Győző: F. Z., Po.–Bp. 1971; F. Z. kortársai szemével (szerk. Duba Gyula és E. Fehér Pál, bev. Duba Gyula); Reguly Ernő: F. Z., bibl., Bp. 1980; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Fónod Zoltán: Megmozdult világban, monogr., Po.–Bp. 1987, átdolg. kiad.: Perben a történelemmel, uo. 1993; Turczel Lajos: Vázlat F. Z. kritikusi portréjához. = T. L.: Írás és szolgálat, Po.–Bp. 1965; Batta György: Színek F. Z. portréjához, uo. 1990; Koncsol László: A cselekvő erkölcs. = K. L.: Nemzedékem útjain, Po.–Bp. 1988; Turczel Lajos: Régi és új türelmetlenségek, elfogultságok. Utóhang a Fábry-vitához, ISZ 1993/5–6; uő: F. Z. keresett igazságai és elzuhant reményei. = Visszatekintések..., Dsz. 1995.; Fónod Zoltán: Kit kell/lehet megtagadni? Megjegyzések Fábry Zoltán gyanússá vált utóéletéhez. = uő.: Szétszóródás után., tan., 1998.

F. Z.

Fábry Zoltán Emlékbizottság (1983): a Fábry Zoltán szellemi és irod. örökségének ápolására létrehozott tanácsadó szerv. Javaslatot tesz az 1987-ben létesített Fábry Zoltán-díj odaítélésére, melyről érdemben a Csemadok KB, ill. az OV Elnöksége dönt. 1999-ben módosították a Fábry-díj statútumát, s a díjazottak körét kiterjesztették a népművelőkre, népművészeti csoportokra is. – Az emlékbizottság feladata – az író végrendelete értelmében – a szellemi hagyaték közkinccsé tétele, a Fábry Zoltán Emlékház működtetése és az anyagi hagyaték hasznosítása. A bizottságot a Csemadok OV alelnöke vagy főtitkára irányítja.

F. Z.

FAITH Fülöp (Nyitra, 1880. ? – Sachsenhausen, koncentrációs tábor, 1944. ?): író, lapszerkesztő. A középiskola elvégzése után jogi diplomát szerzett. Kiadója és főszerkesztője volt a Nyitravármegye c. hetilapnak. – Irod. munkásságát Kiss József lapjában, A Hétben kezdte. Saját lapjába főleg művelődéstört. értekezéseket írt, melyekből később könyveket állított össze.

M.: Babérág és koldusbot, v., Nyitra 1939: Híres nyitraiak, tan., uo. 1940; A nevető Nyitra, tan., uo. 1940; Nyitra aranykönyve, tan. (Dallos Istvánnal és Mártonvölgyi Lászlóval), uo. 1940; Nyitrai fejfák, tan., uo. 1941.

T. L.

Fáklya: az 1919 és 1925 között létező szlovákiai Magyar–Német Szociáldemokrata Párt kérészéletű hetilapja volt. 1922. máj. 1-jétől szept. 30-ig 23 száma jelent meg Kassán Borovszky Géza szerkesztésében. Tartósabb életű testvérlapja a po.-i Munkásújság volt.

T. L.

Fáklya: társad. és irod. riportlap. 1929-ben 5 száma jelent meg Po.-ban Fehér Jenő szerkesztésében. Pletykaízű, szatirikus, egyes szerkesztőket (főként A Reggel vezető munkatársait) élesen támadó cikkeket közölt.

Cs. S.

Fáklya (Pozsony, 1951. szept. – 1956. dec.): politikai és kulturális havilap. A Csemadok KB kiadásában jelent meg. Az 1945 utáni kisebbségi helyzetben az első fontos irodalmi fórum, mely felvállalta a csehszlovákiai magyar szellemiség gondjait, és közlési lehetőséget biztosított az alkotóknak. Publicisztikája felölelte a kisebbségi kultúra és közélet különböző területeit, riportjai az újjászületés mindennapjaiba adtak bepillantást. Főszerk.: Szabó Béla (1951), Bátky László (1952), Bojsza Imre (1956).

Ir.: Balázs Béla: Sajtónk és könyvkiadásunk. = B. B.: Életünk, tan., 1973.

F. Z.

Falu Útja, A → Érsekújvári Újság

FALU Tamás (Kiskunfélegyháza, 1881. nov. 10. – Ócsa, 1977. júl. 13.): író, költő. Mint közjegyző a húszas évek elején Szlovákiában élt, majd Mo.-ra költözött. *Kicsinyesek* (1926) címmel ő írta az első regényt, mely a Csehszlovákiához került magyarság sorsával foglalkozik. Mo.-on népszerű író lett.

Ir.: Fábry Zoltán: Kicsinyesek, R 1926. jún. 12. = ÖÍ 2.

Cs. S.

FÁRADT Mihály → Jelen Mihály

FARAGÓ Ödön (Dunaadony, 1876. júl. 21. – Budapest, 1958. júl. 28.): színházi szakíró, színigazgató. Pályájának első állomásai: Nyíregyháza, Szeged, Budapest, Debrecen. 1913-tól Kassán volt színházigazgató. 1919 és 1926 között rendszeresen játszott társulatával különböző dél-szlovákiai városokban; együttese a legjobb korabeli vándortársulatok egyike volt. 1927-től Mo.-on működött.

M.: A vidéki színészet újjáépítése, Kassa 1918; Írások és emlékek, Ungvár 1933; Írásaim és emlékeim, Kassa 1942; A magyar színészet országútján, Bp. 1936.

Ir.: Kováts Miklós: Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918–1938, Po. 1974.

Cs. S.

FARAGÓ Sándor (Budapest, 1899. máj. 16. – Stockholm, 1957. ?): újságíró, író. A húszas évek elején emigránsként jött Csehszlovákiába; a Kassai Naplóban, A Reggelben dolgozott, s szerkesztője volt a rövid életű kassai Az Est c. napilapnak. 1926-ban visszatért Mo.-ra, s az avantgárd színház művelőjeként kb. 25 egyfelvonásost írt. A második vh. kitörése után Svédországba emigrált, ahol – saját műveiből is – filmforgatókönyveket írt, s egy ideig Ingmar Bergman rendező munkatársa volt.

M.: (csak a Csehszlovákiában írottak) Kannibál próféta, r., Kassa 1924; Jószagú Kelemen császár, r., uo. 1926.

T. L.

FARKAS Gyula (Dénesd, 1888. okt. 12. – Somorja, 1936. máj. 16.): lapszerkesztő, politikus, a somorjai magyar polgári iskola tanára

és igazgatója. A csehszl. szocdem pártban politizált, s egyik hazai exponense volt az emigránsok által szervezett kormánytámogató aktivista csoportnak. Tud. kutatómunkát nem végzett, ennek ellenére ő töltötte be a CSMTIMT tud. alosztályának titkári tisztségét. A Szlovenszkói Magyar Tanügy c. lap felelős szerkesztője volt.

T. L.

FARKAS Gyula (Kismarton, 1894. szept. 27. – Göttingen, 1958. ?): mo.-i történész, irodalomtörténész. A húszas évek első felében a berlini egyetem lektoraként működött, s a magyar kormány megbízásából csehszlovákiai magyar könyvek kiadását szervezte meg a Voggenreiter Verlagnál. A kéziratokról a kassai Kazinczy Társaság vezetője, Sziklay Ferenc gondoskodott. F. a PMH-ban és A Mi Lapunkban publikált, s két könyvet írt bontakozó kisebbségi szellemi életünkről (*Az elszakított Felvidék magyarságának szellemi élete,* Bp. 1927; *Mécs László,* Pécs 1929).

T. L.

FARKAS István (Turócszentmárton, 1900. máj. 18. – Szentgyörgy, 1975. dec. 23.): író, lapszerkesztő, műfordító. A húszas évek elején lépett fel, tagja volt a Simándy Pál szervezte losonci Madách Körnek. Polg. iskolai, majd gimnáziumi tanár és igazgató, a leghosszabb ideig Ipolyságon és Galántán tanított. Ipolyságon két lapot szerkesztett: A Hétet (1929–1934) és a Magyar Családot (1934–1938). Felelős szerkesztője volt a kassai Új Társaságnak. A Magyar Család utolsó évfolyamaiban antiszemita hangot ütött meg. – Fő műfaja a novella volt, de regény- és drámaírással is próbálkozott. Írásait általában erős szociális érzés és faluszeretet hatja át, de a szentimentalizmus nagy teret nyer bennük. Irod. tevékenységének legértékesebb része a magyar–szlovák kapcsolatok fáradhatatlan ápolása: ő állította össze az első magyar nyelvű szlovák prózai antológiát, s itteni és mo.-i folyóiratokban (Magyar Írás, Válasz, Látóhatár) folyamatosan ismertette az új szlovák irodalmat, a vezető szlovák folyóiratokban (Slovenské pohľady, Slovenské smery, Elán) pedig rendszeresen foglalkozott a mo.-i és csehszlovákiai magyar irodalommal. Fordítói tevékenysége is jelentős.

M.: Tizenhétben, elb., Kassa 1925; Fehér galamb, szm., Losonc 1924; Lelkek feltámadása, r., uo. 1926; Egyszerű történetek, elb., uo. 1927; Csodálatos vakáció, ifj. r., 1932.

Ford.: Szlovák prózai antológia, 1927; Martin Kukučín: A Pretur-ház, 1935.

Ir.: Fábry Zoltán: Új novellás könyv, MÚ 1925. máj. 7. = ÖÍ 1.; uő: Ember-irodalom hamis utakon, R 1926. szept. 19. = ÖÍ 2.; Fogarassy László: F. I., ISZ 1976/2.

T. L.

FARKAS Jenő (Szenc, 1922. jan. 18. – Albár, 1979. szept. 18.): költő, műfordító. A középiskolát Po.-ban, a teológiát Esztergomban végezte el. Kat. papként több helyen (Pozsony, Csicsó, Kiskeszi, Bajta, Nagymegyer, Albár) működött. – Verseivel az 50-es évek végén jelentkezett, a 60-as években két kötete látott napvilágot. Versei többsége a hangulati vallomáslíra jegyeit viseli, a „költői én" erősen exponált bennük. Művészi eszköztára vegyes: képanyaga teljes mértékben a hagyományos költészethez kötődik, ritmikailag viszont gazdagon él a szabad vers lehetőségeivel.

M.: Csendország, v., Po. 1965; Valaki jár a nyomomban, v., uo. 1969.

Ford.: Ján Botto: Jánošík halála, 1955; Andrej Sládkovič: Marína – A gyetvai legény, 1957; Andrej Plávka: Liptói pásztorsíp, 1962; Pavel Dobšinský: A napos-holdas paripa (Czagány Iványnal), 1964.

Ir.: Dénes György: F. J.: Csendország, Hét 1966/3; Turczel Lajos: F. J. 1922–1979, ISZ 1979/9.

T. L.

FARKAS Veronika (Losonc, 1943. máj. 21.): művészettörténész. 1975-ben a bp.-i Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészkarán végzett. Ugyanitt nyerte el 1989-ben a PhDr. címet. 1975-ben a rimaszombati Gömöri Múzeum, majd 1978–84-ben a komáromi Duna Menti Múzeum szakdolgozója, művészettörténésze. Itt kiállításokat rendezett és számos kiállítási katalógus szövegét írta. 1989-től 1996-ig a komáromi Magyar Gimnáziumban, majd 1996-tól napjainkig a Schola Comaromiensisben és a soproni Benedek Elek Óvópedagógiai Egyetemen művészettörténetet tanít. 1999 óta vezeti a Pro Arte Danubii (a Duna Mente

Művészetéért) Polgári Társulást, valamint az e társulás által 2001-ben alapított Limes Galériát Komáromban.

M: Dúdor István, katalógus, Nógrádi Galéria, Losonc 1989; Dúdor István – Kettős arc a világ, katalógus, Somorja 1998; Feszty Masa, katalógus, Komárom 2003; Középkori falképek Gömörben, ISZ 1977/4; Egy kiállítás képei. A szlovákiai magyar képzőművészeti kritikáról, ISZ 1978/10; A komáromi görögkeleti templom stallumai, a Duna Menti Múzeum értesítője 2, Komárom 1982; A komáromi múzeum száz éve. A képzőművészeti gyűjtemény, 1985; A (cseh)szlovákiai magyar képzőművészet nyolc évtizede. = A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története III., 1918–1998, Bp. 1999.

K. K. K.

FARNBAUER Gábor (Komárom, 1957. máj. 6.): író, költő, fizikus. Komáromban érettségizett, diplomát a prágai Károly Egyetem Elektronfizikai Karán szerzett (1982). Egyetemi tanulmányai után 1982 és 1989 között az SZTA kutatója,1989 és 1991 között szabadúszó, majd a Kalligram Kiadó (1991) társalapítója (és névadója), s 1992 és 1998 között a Kalligram folyóirat műszaki szerkesztője. Azóta vállalkozóként a Kalligram számára számítógépes szolgáltatást végez. – Versei, versesszéi 1982 óta jelennek meg a Nőben, az ISZ-ben, később a Kalligramban. Az Iródia antológiájában, a Próbaútban (1986) debütált. Két útkereső verskötete után *Az ibolya illata* (1992) c. műve jelentette költészetében az áttörést. A könyv – maga a szerző „gondolatregénynek" minősíti, mi inkább „hosszúversesszének" neveznénk – mo.-i recepciója rendkívül eleven volt. F. költészetében a jelentés hordozója nem egyszerűen a szó, hanem a szimbólummá absztrahált szó. A mű hősei valóban „gondolatok", amelyek a szó-nyelv egyfajta furcsa olvasatát beszélik. S ez a sajátos, a hagyományos szó-nyelv és modern vizuális nyelv mellett talán leginkább szám-nyelvnek nevezhető roppant konstrukció a maga sejtelmes, áttetsző anyagával a Titok, a kimondhatatlan Világegyetem irányába mutat, benne a „senkivé" dekonstruált „én" a metafizikai „Mindenki", sőt „Minden" irányában mozdul el. F. Az ibolya illata megjelenése óta nem publikál, alkotói tevékenységét azonban nem tagadta meg, gondolati naplóírással foglalkozik, s a „hogyan tovább" lehetőségeit keresi, a folytatást a „Minden" irányában.

M.: A hiány szorításában, v., 1987; A magány illemtana, v., 1989; Az ibolya illata, v. és szövegek, 1992; Ako keby (Az ibolya illata szlovákul megírt részlete, változata a szerzőtől), Romboid, 1994/6.

Ir.: Csanda Gábor: „A fantazma az a regény, amely vers". = Csipesszel a lángot. Tanulmányok a legújabb magyar irodalomról (szerk. Károlyi Csaba). Nappali Ház, 1994; Csehy Zoltán: Permanens szövegmozgás és kombinatorikus rend. = Disputák között. Tanulmányok, esszék, kritikák a kortárs (szlovákiai) magyar irodalomról. Összeállította és szerkesztette: H. Nagy Péter, Dsz. 2004; Benyovszky Krisztián: Illatfelhők, Farnbauer Gábor Az ibolya illata című könyvéről, uo.; Beke Zsolt: Uroborosz és spirál, uo.; Vida Gergely: Én és az „ő" műve. Másság és a szubjektum kérdésköre Az ibolya illatában, uo.

T. Á.

FAZEKAS József (Bodrogszentes, 1953. szept. 22.): szerkesztő, műfordító. Királyhelmecen érettségizett (1973), a Komenský Egyetem BTK-n esztétika–magyar szakos tanári oklevelet szerzett (1978), 1984-ben doktorált. 1980-tól a Csemadok KB szakelőadója, 1986-tól a Madách Kiadó szerkesztője, 1988-tól vezető szerkesztője, 1989 dec.-ben és 1990 jan.-ban a Nap szerkesztője, 1990-től a Madách Kiadó főszerkesztője volt. 1992-től a Kalligram Kiadó főszerkesztője, 1999-től a Fórum Intézet munkatársa, 1999–2003 között a Fórum Társadalomtudományi Szemle felelős szerkesztője. Fordította és jegyzetekkel látta el Karel Kaplan Csehszlovákia igazi arca 1945–1948 (Po. 1993) c. művét.

M.: Vagyunk és leszünk, tan. (szerk.), Po. 1993; A szabadság szomorúsága. Csehszlovákiai magyar elbeszélők 1980–1988, antol. (szerk. és utószó, Tóth Károllyal), 1990; Tomáš Garrigue Masaryk: Demokrácia, nemzetiség. Gondolatok a kisebbségi kérdésről és az antiszemitizmusról, tan. (szerk.), 1991; Mesevarázs. Szlovákiai magyar írók meséi, antol. (szerk.), 1997; Pavol Dobšinský: A világhódító lovag. Szlovák népmesék, antol. (szerk.), 1997; Csodalámpás. Szlovákiai magyar költők gyermekversei, antol. (szerk.), 1998; Ludvík Vaculík: Cseh álmoskönyv, r. (névmagyarázatok), 1998.

F. Z.

FECSÓ Pál (Kassa, 1933. jan. 2. – Torna, 2004. jan. 3.): újságíró, költő. Iskoláit Tornán, Kassán, Budapesten és Komáromban végezte, itt érettségizett 1953-ban, a rozsnyói pedagógiai gimnáziumban tanítói oklevelet szerzett. 1955-től Tornagörgőn, 1958-tól Tornán tanított. 1978-tól nyugdíjazásáig (1993) az Új Szó kelet-szlovákiai szerkesztője volt. – A költészettel a komáromi gimnázium önképzőkörében kezdett foglalkozni. Első verse 1953-ban az Új Ifjúságban jelent meg. A Turczel Lajos szerkesztette Fiatal költők antológiája (1958) is közölte néhány versét. Ezt követően ritkán szólalt meg költőként. Önálló kötetére egy évtizedet kellett várnia, a vallomásszerű, élményrögzítő, a társadalmi eseményekre reflektáló lírát művelte. Jelentősége a kulturális, néprajzi, közművelődési publicisztikában bontakozott ki. Kultúraszervező, ismeretterjesztő, pedagógiai tevékenysége elismerése jeléül Torna község önkormányzata a település megalapításának 800. évfordulója alkalmából versei gyűjteményes kötetével tisztelgett munkássága és költői művészete előtt.

M.: Nyugtalanság, v., 1969; Visszaszámlálás, v., 1998.

Ir.: Fábry Zoltán: Res poetica, ÖÍ 9., 1990; Tankó László: Nyugtalanság, Hét 1969/33; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

Sz. Z.

FEDOR János → Kovács Károly

FEHÉR Ferenc; *Kanóc András* (Salgótarján, 1885. jún. 10. – Vác, 1952. ápr. 7.): újságíró, szerkesztő, író. Szegényparaszti családból származott. 1903-ban tagja lett a mo.-i szocdem pártnak. Az 1910-es évek elején a turócszentmártoni munkásbiztosító pénztár igazgatója volt, itt ismerkedett meg a nemzetiségi problémákkal. Az első vh. éveit az orosz és az olasz fronton szanitécként élte át. A Magyar Tanácsköztársaság megalakulása után Bp.-en részt vett a csehszl. kommunista szekció szervezésében, a Szlovák Tanácsköztársaságnak pedig a belügyi népbiztosa volt. A Tanácsköztársaság bukása után Mo.-on letartóztatták, és egyévi börtönbüntetésre ítélték. Szabadulása után Po.-ba jött, s itt újságíróként dolgozott a szocdem párt magyar nyelvű sajtójában; 1935 és 1938 között a Csehszlovákiai Népszava főszerkesztője volt. 1938–1945-ben ismét Mo.-on tartózkodott, nagyobbára illegalitásban. 1945 után jelentős pol. tisztségeket töltött be. A koncepciós perek idején őt is letartóztatták, s 1952-ben a váci fegyházban halt meg. – Szépprózai és drámai műveket is írt. *Éljen a háború* c. regényében naplószerűen dolgozta fel háborús élményeit. Az esztétikailag, szerkezetileg igénytelen, de az antimilitarizmus szempontjából hatékony művet dokumentumirodalmi alkotásnak minősítették a kritikusok. Ilyen jellegűek s színvonalúak elbeszélései és hangjátékai is. A Munkásújságban és a Csehszlovákiai Népszavában publikált tárcáit, glosszáit Kanóc András álnéven írta alá.

M.: Éljen a háború, 1932.

Ir.: Antal Sándor: Éljen a háború, R 1932. aug. 21.; Barta Lajos: ua., ÚSZ 1932/9–10; Szalatnai Rezső: ua., MÍ 1932/5–6.

T. L.

FEHÉR Jenő (Fazekaszsaluzsány, 1885. okt. 15. – Budapest, 1944. márc. 22.): író, lapszerkesztő. Selmecbányai tanulmányait abbahagyva újságíró lett. 1918–19-ben részt vett a mo.-i forradalmi mozgalmakban, s bukásuk után emigrált. Rövid bécsi tartózkodás után Po.-ba jött, több lap munkatársa s a rövid életű Fáklya főszerkesztője lett. 1938-ban kiutasították Szlovákiából. Bp.-en élt, s rövid időre internálták. – Több szépirodalmi műve kéziratban maradt. Egyetlen megjelent regényét többen kíméletlenül bírálták, Fábry Zoltán, Földes Sándor és Kázmér Ernő viszont érdemén felül méltatták.

M.: Őssi Máriusz gyönyörűen komisz élete, r., 1927.

Ir.: Földes Sándor: Őssi Máriusz gyönyörűen komisz élete, R 1927. márc. 23.; Fábry Zoltán: A szív tintahalála, R 1927. jún. 4. = ÖÍ 2.

Cs. S.

FEHÉR Kriszta (Vágsellye, 1979. febr. 23.): költő, író. 2002-ben a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem magyar–kulturológia szakán diplomázott. Jelenleg az ELTE doktorandusza.

– Verseivel a Pegazus-nemzedék 1997-es Angyalzsugor c. antológiájában jelentkezett. Írásai vallomásos, önreflexív jellegűek. Kötetében a férfi-nő kapcsolatot szabadversekben járja körül, középpontjában a test, a testiség áll, versei képi világa is jobbára ebből építkezik Prózája önéletrajzi ihletésű, a napló és a vallomás műfaji jegyeit viseli magán. Lírai hangulat- és helyzetrajzaiba szociografikus pontosságú környezetleírásokat rejt. Írásai leginkább a Szőrös Kőben jelennek meg.

M.: Ünneprontás, v., Po. 2001.

Ir.: Tomkiss Tamás: Fehér harisnyatartó. Fehér Kriszta: Ünneprontás, Szőrös Kő 2001/2; Némedi Andrea: Mit (t)akarnak a költő(nő) képei?, Szőrös Kő 2001/6; Németh Zoltán: A test mint szöveg és konvenció, ISZ 2002/6.

B. Zs.

FEHÉR Sándor (Alsóbodok, 1967. ápr. 2.): helytörténeti, néprajzi író, költő. Az udvardi mezőgazdasági szakközépiskolában érettségizett (1986), majd a nyitrai Mezőgazdasági Főiskolán szerzett agrármérnöki oklevelet (1991). Később ökológiát tanult a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen. A Szlovák Mezőgazdasági Egyetem Ökológia Tanszékén PhD fokozatot szerzett (2001). Jelenleg a nevezett egyetem Fenntartható Fejlődés Tanszékének kutatója, valamint az alsóbodoki Vállakozói Magán-szakközépiskola tanára. – Főleg agrártörténelemmel foglalkozik, különös tekintettel a hagyományos szőlőművelésre. Versei, hosszabb-rövidebb honismereti, néprajzi jellegű írásai hazai, magyarországi és erdélyi lapokban jelennek meg.

M.: Pohranice–Pográny 1075–1995, Pográny 1995; Alsóbodok monográfiája, Alsóbodok 1997.

L. J.

FEHÉRVÁRY István (Rozsnyó, 1909. ?): újságíró, író. Verseit, elbeszéléseit, riportjait főleg a gömöri lapokban (Sajó-vidék, Gömör) és a PMH-ban közölte. A háború utáni jogfosztottság idején valószínűleg Mo.-ra került, de ottani adatai ismeretlenek. – Szépirodalmi munkái középszerűek, de a *Magyarok a nyelvhatáron* c. könyve a szlovákiai Gömör magyar vidéke kislexikonának tekinthető.

M.: Könnyes mosolyok, v., Rozsnyó 1935; A csavargó és más elbeszélések, Losonc 1933; Magyarok a nyelvhatáron, Rozsnyó 1937.

Ir.: -y- (Sziklay Ferenc): F. I. két könyve, PMH 1934. ápr. 1.

T. L.

FEHÉRVÁRY Magda; *Nagy* (Nádszeg, 1954. aug. 6.): néprajzkutató. A komáromi magyar gimnáziumban érettségizett (1973), majd a bp.-i Eötvös Loránd Tudományegyetem néprajz–történelem szakán folytatta tanulmányait (1973–1978). Uo. bölcsészdoktori oklevelet szerzett (1988). A komáromi Állami Járási Levéltárban (1978–1983), majd a komáromi Duna Menti Múzeumban (1984–1991) dolgozott néprajzos-muzeológusként. 1991-től a mo.-i komáromi Szakmunkásképző és Szakközépiskola tanára. A (Cseh)Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság alelnöke (1990–1997). – Elsősorban gazdaságnéprajzzal foglalkozik, e tárgyban jelent meg önálló kötete és több tanulmánya. Figyelemre méltóak a Komárom környéki néphittel és népszokásokkal kapcsolatos dolgozatai is.

M.: Parasztgazdaság a XX. sz. első felében. Gútai példa, Bp. 1988; Gúta hagyományos gazdálkodása a 20. sz. első felében (szerk.), Komárom 1992; A komáromi múzeum 100 éve (összeáll. Ratimorsky Piroskával és Trugly Sándorral) = Új Mindenes Gyűjtemény 5, Po. 1986.

L. J.

FEISZTHAMMEL → Bólya Lajos

FEJÉR István; *Fejsze István* (Kassa, 1911. ápr. 25. – Budapest, 1976. febr. 26.): újságíró, szerkesztő, színigazgató. Prágában szerzett oklevelet a műszaki főiskolán. 1934-től E. Burian D 34 nevű, szocialista szellemű prágai színházában dolgozott. 1936-ban megalapította a prágai Petőfi Kör nevű népfrontos művelődési egyletet. 1936–1938-ban cikkei és fordításai jelentek meg a Munkásban és a Magyar Napban. 1940-től Mo.-on élt, munkásmozgalmi tevékenységéért üldözték. 1945 után a Munkás Kultúrszövetség egyik vezetője, 1948-tól több lap (Művelt Nép, Színház és Mozi, Film, Színház, Muzsika) szerkesztője, 1958 és 1967 között a Vidám Színpad igazga-

tója volt. Egyedül és társszerzőkkel több vígjátékot, bohózatot írt.

Cs. S.

FEJSZE István → Fejér István

FELLINGER Károly (Pozsony, 1963. nov. 20.): lapszerkesztő, költő, helytörténész. Iskoláit Jókán és Galántán végezte, itt érettségizett 1981-ben. Foglalkozása agronómus. 1993–2002 között szerkesztette a Jókai Szó – Jelčianske slovo c. negyedévenként megjelenő lapot. Helytörténeti, néprajzi-népköltészeti kutató- és gyűjtőmunkát végez. – Első versét a Tábortűz közölte 1978-ban. Ezt követően gyakran publikálja verseit más hazai lapokban, újabban meséket is ír. 1983-ban csatlakozott az Iródia-mozgalomhoz, szerepel reprezentatív antológiájukban (Próbaút, 1986), de olvashatók versei más antológiákban is (Hogyan kell repülni?, 1986; Csodalámpás, 1988; Tűzpalota, 1990). Költészetében korszerű mesterek nyomába szegődött (Pilinszky, V. Holan stb.), személytelenített, élményfosztott reflexív lírát művel. Többnyire a keresztény mitológia motívumaiba, szimbólumrendszerébe öltözteti verseit, aforisztikus tömörségű reflexiói azonban nem mindig hatnak meggyőzően, gyakori bennük az üresjárat.

M.: Áramszünet, v., 1991; Csendélet halottakkal, v., 1996; Égig érő vadkörtefák, v., mesék, 1997; Jóka – nevezetességek, helytörténet, 1997; Fészek az égen, v., 2004.

Ir.: Zalabai Zsigmond: Verstörténés, 1995; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., Po. 2001.

Sz. Z.

Felsőcsallóköz: regionális jellegű társad. és szépirod. hetilap. Somorján jelent meg 1927. dec. 24-től 1928. dec. 15-ig Salamon X. Ferenc és Reininger József szerkesztésében, Goldstein József kiadásában. Szépirodalmi anyagait többnyire dilettánsok írták, a szerk. Reininger József franciából és eszperantóból fordított verseket közölt. A lap hírt adott a Csallóközi Múzeum gyarapodásáról és a somorjai Prohászka István festő kiállításáról. Khín Antaltól több néprajzi cikket közölt.

T. L.

Felső-Csallóköz → Uj Elet (Po.-vidék)

Felszántott Barázdák → Érsekújvári Újság

FENDT Pál (Znojmo, 1898. ápr. 7. – ?): műfordító, szerkesztő. A selmecbányai líceumban érettségizett, majd az első vh.-ban hadifogságba esett. A prágai Német Egyetemen gyógyszerészi oklevelet szerzett (1924), ezután szakmájában dolgozott. 1941-ben kommunista tevékenység miatt fegyházra ítélték. 1944-ben részt vett a szlovák nemzeti felkelésben, a forradalmi kormány tagjaként az egészségügyi tárca vezetője, 1945-től a szlovák egészségügyi megbízott helyettese, később ügyosztályvezető volt. 1950-től a Pravda Könyvkiadó keretében működő Magyar Könyvtár szerkesztője, 1953–1955-ben a Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó igazgatója és főszerkesztője, 1955-től nyugdíjazásáig (1958) a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó magyar szerkesztőségének vezetője volt. Jelentős szervezőmunkát végzett a második vh. utáni hazai magyar könyvkiadás elindításában és fejlesztésében.

Ford.: Ludvík Aškenázy: Német kikelet, 1952; uő: A lángszemű, 1954; Jiří Hanzelka–Miroslav Zikmund: Afrika az álmok világában és a valóságban (Szőke Lőrinccel és Tóth Tiborral), 1954; uő: A folyón túl van Argentína, 1956; uő: A Kordillerákon át, 1958.

K. T.

FÉNYES Samu (Tállya, 1863. okt. 28. – Bécs, 1937. aug. 29.): író, publicista, lapszerkesztő. Jogot végzett, 1907-ig Kassán volt ügyvéd. 1908-ban Bp.-en megindította az Úttörő c. lapot, s egyik megalapítója volt a Galilei-körnek. Kassán a szocdem sajtóban publikált. Aktívan részt vett az 1918–19-es mo.-i forradalmakban. 1919-ben rövid időre visszatért Kassára, s néhány írása megjelent a Kassai Munkásban. 1920-tól Bécsben élt, gyakran átjárt Po.-ba, s Diogenes c. lapjában szlovákiai magyar könyveket is ismertetett. Számos cikke, elbeszélése jelent meg A Reggelben.

M.: Kuruc Feja Dávid, szm., Kassa 1902; Az élet mélységei, szm., uo. 1922.

Ir.: Fábry Zoltán: Az élet mélységei, PMH 1922. okt. 17. = ÖÍ 1.; Ungár Jób: F. S., nekrológ, Csehszlovák Jog 1937. szept.

Cs. S.

FERENCZ Ferdinánd; *Tugári Ferenc* (Losonc, 1928. máj. 20. – uo., 1979. febr. 9.): publicista. Középiskolai tanulmányait Losoncon és Balassagyarmaton végezte, majd tisztviselő, később a füleki Városi Múzeum vezetője lett. Az 50-es években aktívan részt vett Losonc magyar kulturális életében: a Kármán József Kör és az Indulás egyik alapítója és irányítója, a kulturális rendezvények fő szervezője volt. – Cikkeit és szórványos verseit az ÚSZ, A Hét, az Indulás és az ISZ közölte. Mo.-i folyóiratokban is publikált.

Ir.: Balázs Béla: A Csemadok Losonci Járási Bizottsága mellett működő irodalmi kör, ÚSZ 1959. júl. 18.

Cs. S.

FERENCZ László (Rozsnyó, 1909. febr. 11. – Budapest, 1979. okt. 17.): publicista, lapszerkesztő. A Sarló legbaloldalibb vezetőségi tagja volt, a mozgalom szétesése után a CSKP funkcionáriusaként működött. 1936 és 1938 között a Magyar Nap felelős szerkesztője s a Magyar Fiatalok Szövetségének alapítója és vezetője volt. 1938 végén Londonba emigrált. 1945 után Mo.-on élt, újságíróként dolgozott, majd diplomáciai szolgálatban volt.

Cs. S.

FERENCZY Anna; *Sedilek Milánné* (Nyitragerencsér, 1933. aug. 16.): színművész, író. Iskoláit szülőfalujában végezte 1939– 1947-ben. 1947–1949-ben mezőgazdasági munkás, 1949–1952-ben a po.-i székhelyű Állami Faluszínház magyar tagozatának drámai színésze, 1952-től nyugdíjazásáig, 1989-ig a komáromi MATESZ vezető színésze volt. Több mint száz szerep kiváló alakítója, számos kitüntetés birtokosa. – A színészi pálya élményeit és tapasztalatait, gyermekverseket, találós kérdéseket, meséket publikál a hazai magyar lapokban (Új Szó, Kis Építő, Tücsök stb.). A Zoboralján, szülőfalujában eltöltött gyermek- és ifjúkor élményei, az egykori faluközösség sorsa és szokásai jelennek meg önéletrajzi ihletésű, a falurajz, a családi krónika és a regény eszközeit ötvöző műveiben: a szociográfiai hitelességű családregényben *(Pitypangkoszorú)* és a folklórelemekkel dúsított életregényben *(Napraforgók)*. Mindkét alkotásban az egykori gyepűvédő magyar falvak ősi gyökerű hagyományai elevenednek meg egy érzékeny művészlélek tükrében.

M.: Napraforgók, r., Nő 1983–1984; Pitypangkoszorú, r., Po. 1991; Zoboraljai népmesék I–II., 2001.

Ir.: Miklósi Péter: Életem a színház, Hét 1978. szept. 15.; -os: F. A., ÚIfj 1978. szept. 27.; Cs. Dobos Magda: Gerencséri utca, Nő 1980. ápr. 15.; F. A.: Tűzkeresztségben, írói vallomás, VÚSZ 1983/5; Gondolatok a Pitypangkoszorúhoz, írói vallomás, Nő 1983/15; Szilvássy József: Könny és mosoly, ÚSZ 1982. máj. 8.; Dusza István: Nézőtéri napló 1981–1990, 1993.

Sz. Z.

Fiatal Dolgozó → Dolgozó Fiatalság

Fiatal Kommunista → Dolgozó Fiatalság

Fifik: gyermekeknek szánt folyóirat, a szlovák Fifi testvérlapja. Az Oktatásügyi Minisztérium adja ki 1990-től. A Kulturális Minisztérium nyilvántartásában 2004-ben nem szerepel.

F. Z.

Figaró: humoros lap. Egyetlen száma jelent meg Po.-ban 1919. dec. 25-én Szomolányi Endre szerkesztésében.

T. L.

Figyelő: pol., társad., közgazd. és irod. hetilap. Losoncon jelent meg 1932. ápr. 20-tól 1934. nov. 22-ig, Losonci Sándor, Sándor László, Darkó István szerkesztésében. A hazai írók, publicisták közül többek között Darvas János, Egri Viktor, Farkas István, Gömöry János, Kovács Endre, Morvay Gyula, Szalatnai Rezső, Sziklay László, Tamás Lajos, Tamás Mihály és Vass László írtak bele; Mo.-ról Gulyás Pál, Radnóti Miklós és Simándy Pál, Erdélyből Ligeti Ernő, Jugoszláviából Szenteleky Kornél, Amerikából Reményi József. A lap színvonalas vitát szervezett a csehszl. magyar irodalom fejlődéséről.

T. L.

Filléres Újság: társadalmi hetilap. Kassán jelent meg 1936. ápr. 6-tól máj. 2-ig Zelleny Viktor szerkesztésében.

T. L.

FINTA László; *Kőszegi F. László, FL* (Kovarc, 1938. febr. 22.): újságíró, író, költő. Selmecbányán, a vegyipari szakközépiskolában érettségizett (1956), 1962–1964-ben a po.-i Zene- és Drámaművészeti Főiskola hallgatója volt, majd különféle foglalkozásokat űzött: volt vegyészlaboráns, bányász, rakodómunkás, kőművessegéd, színész, végül újságíró lett. 1989–1990-ben Cúth Jánossal a Reflex c. lapot szerkesztette, 1990 aug.-tól szabadfoglalkozású újságíró, író. – 1973-tól közöl többkevesebb rendszerességgel verseket, első kötetére *(Pogány passió)* azonban majd egy évtizedet kellett várnia. A kötet csaknem visszhangtalan maradt. Ennek oka versei kiforratlanságában, egyfajta villoni attitűd erőltetésében, gyakran modorosságba hanyatló modernségre törekvésében stb. keresendő. Gyérebben, de a nyolcvanas években és később is közöl verseket, kötete nem jelenik meg. Mesék, mesejátékok, karcolatok írásával is kísérletezik, több rádiójátékát sugározta a Csehszlovák Rádió magyar adása: *Lomb és árnyék* (1982), *Arcjátékok* (1983), ez utóbbi nívódíjas.

M.: Pogány passió, v. (Főnix Füzetek V.), Po. 1982; Lusta királyság, mesejáték, Po. 1987; Borsómese, m., 1994.

Ir.: Gál Sándor: Főnix Füzetek, Hét 1984/42; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001.

Sz. Z.

FISCHER-COLBRIE Ágost (Zselic, 1863. okt. 16. – Kassa, 1925. máj. 17.): róm. kat. püspök, teológiai és filozófiai író, egyháztörténész. Teológiai tanulmányait Bécsben végezte, egy ideig az ottani egyetemen dogmatikát adott elő, majd a Pazmaneum rektora volt. 1904-től segédpüspök, 1907-től haláláig megyés püspök Kassán. A szociális kérdések iránt rendkívül érzékeny volt, s 1917-ben az egyházi földreformra tett javaslatot. Ő alapította a kassai Felvidéki Újságot és 1918 utáni jogutódját, az Esti Újságot.

M.: Társadalmi problémák, Kassa 1919; A munka, uo. 1919; Népjóléti kérdések, uo. 1919; Quid Sanctus Thomas de culture doceat?, Róma 1924; Beszédei és beszédvázlatai, uo. 1928.

Ir.: Vidákovich Aladár: Egy szent életű magyar püspök, Vigilia 1956; A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában, szerk.: Gyüre Lajos, Kassa 1968.

T. L.

FISCHER, Gábri → Fischer György

FISCHER György; *Gábri Fischer* (Érsekújvár, 1914. márc. 1. – Jeruzsálem, 1991. febr. 27.): publicista, ped. író. A gimnáziumot szülővárosában végezte, tanítói képesítést Po.-ban szerzett abituriensi vizsgával, majd a málasi állami népiskolában tanított. 1944 nyarán faji üldözöttként Auschwitzbe került, s onnan hazajutva Izraelbe távozott. – 1934 és 1938 között Gábri Fischer néven sűrűn publikált a Csehszlovákiai Népszavában; tárcái, szociográfiai riportjai, pol. és ped. cikkei mellett néhány verse és elbeszélése is megjelent. Gyakran írt a szocdem munkásakadémiák tevékenységéről. *Nevelési célkitűzések és az individuális pszichológia* c. tanulmányát a Masaryk Akadémia jutalomban részesítette. Valószínűleg Izraelben sem hagyott fel a publikálással.

M.: Málas község monográfiája, 1936.

Ir.: G. F. Gy. könyve, CsNépsz 1936. jún. 25.; G. F. Gy. javaslatai a Munkásakadémiák falunevelő programjába, uo. 1938. júl. 10.

T. L.

FIZÉLY Imre (Léva, 1887. júl. 15. – Pozsony, 1976. nov. 8.): tanulmányíró. Po.-ban érettségizett, villamosmérnöki képesítést a németországi Mitweidában szerzett. Édesapja műhelyében a műlakatosságot is kitanulta. Az első vh. idején az orosz frontra került, s öt évig hadifogságban volt. Hazatérése után 1920-tól nyugdíjazásáig a po.-i Siemens-művekben dolgozott, de a nagy gazdasági válság éveiben nem foglalkoztatták. Gyermekei népiskolai tanulása idején a Tolsztoj utcai ev. iskolában a szülői társulat tagja, majd elnöke lett, s meg-

szervezte a po.-i és Po. környéki népiskolák szülői társulatainak szövetségét. Ennek elnökeként folyamatos szociális akciókat szervezett, s a harmincas évek közepén ő volt egyik kezdeményezője a szülői társulatok országos ankétjának. Keveset publikált, de az első köztársaság magyar kisebbségi iskoláinak helyzetéről forrásértékű tanulmányt írt.

M.: Mit akarnak a Szülői Társulatok, s mit dolgozik a Szülői Társulatok Szövetsége? = Kisebbségi problémák, Léva 1937; A magyar iskola. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938.

Ir.: Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, Po. 1967.

T. L.

FLACHBARTH Ernő (Gölnicbánya, 1896. márc. 3. – Pécs, 1955. dec. 15.): publicista, jogi szakíró. Jogi tanulmányai befejeztével a PMH és az Új Auróra munkatársa, 1924-től a magyar ellenzéki pártok Központi Irodájának vezetője volt. E munkakörében állította össze 1926-ban A kisebbségek nyelvi jogai c. füzetet, amely a vonatkozó törvények szövegeinek közlésével és magyarázatával hasznos tájékoztatást nyújtott a magyar lakosságnak s az önkormányzati testületeknek. A kisebbségi jogsérelmek gyűjtése és feldolgozása is hivatali teendői közé tartozott, s ezt jól felhasználta kitűnő kisebbségpol. tanulmányaihoz, cikkeihez. 1933-ban Mo.-ra távozott, ahol a debreceni, majd a pécsi egyetemen és a Faluhelyi Ferenc által létrehozott pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézetben működve nemzetközileg elismert jogtudós lett.

M.: A közigazgatás szervezéséről és az országos, valamint a járási választásokról szóló törvények ismertetése, Prága 1928; System des internationalen Minderheitenrechtes, Bp. 1937; A nemzetiségi csoportok jogi helyzete a szlovák alkotmány szerint, uo. 1943; Histoire de minorites nationales en Hongrie, Bp. 1944 (németül és angolul is kiadták).

Ir.: Nagy Lajos: Állam- és jogtudományi bibliográfia 1945–1953, Bp. 1957–1958; Jozef Oláh: Právne položenie národnostných skupín podľa slovenskej ústavy, Új Magyar Múzeum 1944.

T. L.

FLEISCHMANN Gyula (Kassa, 1889. szept. 21. – Tihany, 1969. jún. 27.): politikus, publicista, lapszerkesztő. Kassán érettségizett, magyar–latin–német szakos tanári képesítést Bp.-en szerzett. Az első vh.-ban az orosz fronton harcolt. 1918-ban a kassai főreáliskolában tanított, de az államfordulat után elbocsátották állásából. Az ellenzéki Országos Keresztényszocialista Párt egyik megalapítója, egy ideig főtitkára, majd tartománygyűlési képviselője volt. E pártnak szlovák alosztálya és sajtója is volt, s A Nép és a Keresztény Munkás c. lapok mellett F. ezek szlovák nyelvű változatainak is szerkesztője és kiadója volt. 1939-től Bp.-en élt, s nyugdíjazásáig (1946) a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tanácsosa volt. – Az általa szerkesztett lapokban folyamatosan publikált, igényesebb írásait a PMH-ban közölte. A húszas években két könyve is megjelent.

M.: A szocializmus fejlődése, Kassa é. n.; Az olasz fasizmus, uo. 1927.

T. L.

FLOCH István (Pozsony, 1898. ? – uo., 1941. ?): újságíró, ifj. mozgalmi szervező. A középiskolát szülővárosában végezte, utána az első vh. frontjára került. 1918 után Bp.-en, Po.-ban és Prágában folytatott egyetemi tanulmányokat, s közben kereszténysz. ifj. szervezetek (Keresztényszocialista Diákok Szabadszervezete, Magyar Ifjak Pozsonyi Szövetsége, Magyar Akadémikusok Keresztény Köre) egyik fő szervezője volt. Részt vett a Turul és az Új Auróra alapításában. Újságíróként főleg a PMH-nak dolgozott. 1928 és 1938 között az Országos Keresztényszocialista Párt prágai parlamenti klubja titkárságának vezetője volt. A szlovák állam idején jelentős kult. munkát végzett a Toldy Körben, s a Magyar Párt vezetőségébe tartozott.

T. L.

FLÓRIÁN Károly (Eperjes, 1878. jan. 26. – Kassa, 1941. aug. 15.): jogi író. 1900-ban végzett a kolozsvári egyetemen. Rövid ideig bíró volt az eperjesi törvényszéken, 1901-től az ottani jogakadémián tanított közgazdaságtant, pénzügytant és statisztikát. A vh.-ban orosz hadifogságba került, megtanult oroszul, s a harkovi egyetemen közgazdaságtant adott elő. 1918-ban hazatért, s a kassai állami magyar ta-

nítási nyelvű jogakadémia tanára lett. 1922-ben, a főiskola megszűnése után nyugdíjba vonult, és Eperjesen élt. 1924–1928-ban Eperjes polgármestere volt. A szlovákiai magyar lapokban tanulmányokat publikált. Alapító tagja volt a CSMTIMT-nek, tagja elnökségének s a Magyar Figyelő szerkesztőbizottságának.

M.: Szocializmus és magántulajdon, Bp. 1901; Az adománygyűjtés a magyar közigazgatási jogban, uo. 1904; A tiroli hegyek közt, Eperjes 1904; A magyar–horvát pénzügyi egyezmény, Bp. 1905; Barangolások a Magas-Tátrában, Eperjes 1905; A csehszlovák államjogi és községi illetőség, uo. 1925; A szlovák–magyar állampolgársági egyezmény, uo. 1941.

Ir.: Bruckner Győző: F. K. emlékezete, Evangélikus Évkönyv 1941; Schöpflin Géza: F. K., Eperjes 1942.

Cs. S.

FLÓRIÁN Kata; *Kalavszky Miklósné* (Eperjes, 1903. aug. 6. – ?): színháztörténész. 1921-ben az eperjesi ev. kollégium főgimnáziumában érettségizett. Bölcsészettudományi tanulmányait Bp.-en, Jénában, Párizsban és a prágai Német Egyetemen végezte német–francia szakon. 1927 és 1936 között a kassai magyar gimnáziumban tanított, s a PMH-ban, a Kassai Újságban és az Új Világban publikált. 1936-ban Bp.-re ment férjhez.

M.: Három egyetem, Eperjes 1926; A kassai német színészet története 1816-ig, uo. 1927.

Cs. S.

FOGARASSY László (Pozsony, 1920. jan. 1. – uo., 1994. szept. 3.): történész. Középiskolai és jogi tanulmányait szülővárosában végezte. Néhány évig pénzügyi fogalmazóként dolgozott, 1952-től nyugdíjazásáig a po.-i Gumon gyár könyvtárosa volt. Életéről írt rövid összefoglalója az ISZ-ben olvasható (Önéletrajz, 1994/11). – Két fő kutatási területe: az első vh.-t követő mo.-i forradalmak és határviták hadi eseményei, valamint az első CSSZK magyar ifj. mozgalmai és ifj. érdekvédelmi szervezetei. Az első témakörben írt tanulmányaira a 70-es években készült akadémiai magyar történelmi szintézis 8. kötetében többször hivatkoznak, s művelődéstört. munkái is hézagpótlóak. Írásai főleg az ISZ-ben, a Történeti Szemlében, a Hadtörténeti Szemlében s hazai és külföldi évkönyvekben jelentek meg. Jelentősebb tanulmányai: *Pozsony és a proletárdiktatúra* (ISZ 1959/2); *Adalékok a román hadszíntér történetéhez* (Herman Ottó Múzeum évkönyve, Miskolc 1967); *Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába* (Soproni Szemle 1971/2); *A soproni népszavazás* (uo. 1971/1); *A magyar–délszláv kapcsolatok katonai története 1918–1919* (Acta Univ. Debreciensis, 1986); *The Eastern Campaign of the Hungarian Red Army, april 1919* = War and Society in East Central Europe Vol. XX, Columbia Univerzity Press, New York 1988; *A pozsonyi magyar főiskolás egyesületek történetéhez 1937–1944* (Baranyai Helytörténetírás, Pécs 1990); *A pozsonyi magyar kereskedelmi iskolák története 1885 és 1944 között* (= Pozsony–Pressburg–Bratislava – *A 700 éves város,* Po.–Bp. 1994).

M.: A magyarországi Tanácsköztársaság katonai összeomlása, Bp. 1988; Magyar Cserkészmozgalom Csehszlovákiában 1919–1939, Dsz. 1992; Pozsony város nemzetiségi összetétele a 20. században. = Új Mindenes Gyűjtemény 10., 1993; Ligetfalu és a pozsonyi hídfő története, 1995.

Ir.: Turczel Lajos: F. L. köszöntése, ISZ 1975/1; Ein Historiker der Burgenlandfrage im Ausland, Burgenland Jahrbuch 1982; Molnár László: F. L. 70 éves, Soproni Szemle 1990/20; Turczel Lajos: Forrásértékű tanulmányok szerzője, ÚSZ 1990. márc. 12.; uő. Válogatott bibliográfia F. L. irodalmi tevékenységéről, ISZ 1994/11.

T. L.

FÓNOD Zoltán: *Böjthe Zsolt* (Ekecs, 1930. okt. 29.): irodalomtörténész, publicista, kritikus, egyetemi docens. Iskoláit szülőfalujában és a Somogy megyei Csurgón végezte, itt érettségizett 1950-ben. 1954-ben a po.-i Szlovák Egyetem Pedagógiai Karán, 1958-ban (az előbbi intézmény jogutódján) a Komenský Egyetem BTK-n magyar–történelem szakot végzett. 1969-ben bölcsészdoktori, 1984-ben kandidátusi címet szerzett. 1950-től tanár, 1955-től újságíró, a Szabad Földműves munkatársa, 1960-tól az Új Szó kulturális rovatának vezetője, 1969–1970-ben a Madách Könyv- és Lapkiadó igazgatója, 1970–1972-ben az Új Szó külpolitikai rovatának vezetője,

1972-től 1978-ig, politikailag motivált leváltásáig ismét a Madách Kiadó igazgatója és irodalmi vezetője, 1979-től végleges eltávolításáig (1983) főszerkesztője volt. 1983-tól adjunktus, majd docens a Komenský Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén, 1986 és 1989 között tanszékvezető. A tanári hivatását 1998-ban fejezi be, 1996-tól az Irodalmi Szemle, 1998-tól a Szabad Újság együttes főszerkesztője lesz. 2003-tól csupán az Irodalmi Szemle irányítására koncentrál. Munkássága elismeréseként 1987-ben Madách Imre-, még ugyebben az évben – elsőként a díj megalapítása után – Fábry Zoltán-díjat kapott. Életművéért A Magyar Köztársaság Csillagrendjével tüntették ki (1990); 1999-ben A Szlovákiai Magyar Írók Társaságának Nívódíját kapta a *Szétszóródás után* című kötetéért. 2000-ben a Szlovák Köztársaság Ezüstplakettjét, 2001-ben a Magyar Művészetért Díjat kapta, 2002-ben a Magyar Újságírók Országos Szövetsége Aranytoll Díjjal tüntette ki. 2004-ben a Posonium Irodalmi Díj Életműdíjával jutalmazták.2001-től az MTA külső köztestületi tagja. – Cikkei, glosszái, művelődéspolitikai esszéi 1956-tól jelennek meg. Az ötvenes-hatvanas években kifejtett közírói munkásságát az alkalomszerű írások, kultúrpolitikai reflexiók, recenziók, irodalmi portrék közlése mellett a kölcsönös megismerés igényétől motivált interjúk készítése jellemezte, melyekben a magyar, a cseh, a szlovák kulturális és politikai élet kiemelkedő személyiségei szólalnak meg. A hetvenes évek második felében átrendeződik irodalmi tevékenysége. Egyre inkább a hagyományébresztő és -őrző forráskutatás, az irodalomtörténet és -kritika foglalkoztatja. Számos antológiát állít össze a két háború közötti és a kortárs irodalomból. Figyelemmel kíséri a kortárs irodalom jelenségeit, de kutatói tevékenysége főként az 1918–1945 közötti időszakra irányul, a két háború közötti időszak kisebbségi magyar irodalmának feltárásán és kritikai számbavételén fáradozik. Tevékenységének legfőbb eredménye Fábry Zoltán munkásságának feltárása, rendszerezése és folyamatos közzététele (vö.: F. Z.: Összegyűjtött írásai 1–12.), életművének monografikus feldolgozása *(Megmozdult világban,* Fábry Zoltán élete és munkássága, Po.,-Bp.,1987; *Perben a történelemmel,* Fábry Zoltán élete és munkássága, átdolgozott kiadás, 1993*)*. A korszak irodalomtörténeti összefoglalása *(Üzenet,* A csehszlovákiai magyar irodalom 1918–1945., Bp., 1993, Po., 2002.) már hozzáférhető. A második korszak irodalmának kutatása (1945-től napjainkig) folyamatos, bizonyos részeredményei már olvashatók a Számvetés c. kötetben. – A nyolcvanas évek elejétől szervezte A cseh/-szlovákiai magyar irodalom lexikonának kiadását, melyet a pártállami irodalompolitika többszörösen elgáncsolt, s kiadására csak 1997-ben került sor. Mind a korábbi, mind a mostani bővített, javított irodalmi lexikon főszerkesztőjeként meghatározó szerepe volt a kiadvány minőségi igényei meghatározásában, s abban is, hogy a tudást terjesztve rangos kiadvány hirdesse a kisebbségi irodalom szerepét és helyét az egyetemes magyar irodalomban.

M.: Virradat, antol. (szerk.), 1974; Az idő sodrában, antol. (szerk.), 1975; Együtt a harcban, antol. (szerk.), 1976; Jelenlét, versantol. (szerk. Zalabai Zsigmonddal), 1979; Vallató idő, tan., 1980; Az Út 1931–1936, antol. (szerk.), 1981; Körvonalak, tan., 1982; Frigyes Karinthy: Heuréka! (szlovák nyelvű válogatás és utószó), 1985; Tegnapi önismeret, tan., 1986; Kőtábláink, vál. tan., 1990; Rövid áttekintés az 1945 utáni magyar irodalomról (rövid áttekintés, módszertani segédkönyv), 1991; A csehszlovákiai magyar irodalom története 1918–1945, egyet. jegyz., Po. 1992; Szétszóródás után, tan., 1998; Közelkép. Irodalomról, közéletről, interjúk, 2000; Számvetés. Irodalmi tanulmányok, kritika, közírás, 2003; Ugrás a semmibe. (Cseh)szlovákiai magyar elbeszélők 1918–2003 ant., (szerk.), 2004.

Ir.: Mezey László Miklós: Két csehszlovákiai magyar tanulmánykötet, Új Forrás 1984/5; Dusza István: A történelmi idő függvényében, ÚSZ 1988. aug. 25.; Pomogáts Béla: Olvasónapló, MHírl 1988. máj. 6.; Botlik József: Tegnapi önismeret, Kritika 1988/5; Filep Tamás: Szlovákiai könyvkörkép, Könyvvilág 1987/6; Kappanyos András: Úton a szintézis felé, Népszab. 1983. ápr. 9.; Lacza Tihamér: Közös dolgainkról, Hét 1987/22; Sándor László: Nemzeti tudat – mai önismeret, ÉS 1987/25; Szeberényi Zoltán: F. Z. könyveiről. = Visszhang és reflexió, 1986; uő.: Egy korszak irodalmi öröksége, ISZ 1994/3; Alabán Ferenc: A hiteles önismeret szellemisége. = Noék az Ararát tetején. A hetvenévesek antológiája, 2000; uő.: Irodalomtörténet kritikai dilemmákkal, ISZ 2004/4.

Sz. Z.

FORBÁTH Imre; *Fuchs* (Böhönye, 1898. nov. 17. – Teplice, 1967. máj. 16.): költő. A Balaton mellett született, de családja 1902-ben Nyitrára költözött. Pozsonyban és Nyitrán végezte iskoláit, Nyitrán érettségizett, s 1916-ban onnan vonult be katonának. A fronton megsebesült, kórházba került, gyógyulása után Bp.-re ment. Az egyetemen, az ifjúsági mozgalomban agitált, modernizmus elleni előadást tartott a Galilei-körben, s a Tanácsköztársaság bukása után Csehszlovákiába menekült. 1919–1926-ban Prágában volt orvostanhallgató; megalakulásától kezdve tagja Csehszlovákia Kommunista Pártjának, s szoros kapcsolatban állt a cseh és szlovák avantgardistákkal. Később Szlovákiában és Morvaországban működött orvosként. 1938 nyarán Clementisszel, Nezvallal és Poničannal együtt képviselte a csehszlovák írókat az antifasiszta írók párizsi nemzetközi békekonferenciáján. 1939 márc.-ban Lengyelországon és Svédországon keresztül Angliába menekült: tagja lett a nemzetközi írószövetségnek (Association internationale des écrivains) és a Pen Clubnak, propagandistaként és orvosként működött Londonban és Birminghamben. 1945 ápr.-ban hazatért: Ostravában volt bányaorvos, majd 1951 febr.-ig a külügyminisztériumban dolgozott. Később Teplicében volt orvos. – Bár kezdetben vitázott a magyar avantgardistákkal, 1919 után maga is híve lett a modern irányzatnak, s verseit a Mában és az Akasztott Emberben publikálta. Költészetét három korszakra oszthatjuk: az első, az 1920-tól 1924-ig terjedő időszak két verseskötetet (*Versek*, Bécs 1922; *Vándordal,* Érsekújvár 1923) foglal magában; a második korszak kb. 1930-ig terjed, s a *Favágók* (Pozsony 1930) c. kötet megjelenésével zárul; a harmadik korszak (1938-ig) lírai termését *Panasz és remény* címmel adta ki 1942-ben Londonban, ahová Csehszlovákia megszállása elől menekült. 1938 után nem írt több verset. Pályájának három korszaka nem különül el élesen egymástól: az izmusok hatásától sohasem szabadul meg teljesen, későbbi költészetének realista motívumai pedig már az első korszak termésében is megtalálhatók. E korszak reprezentatív verse, a *Mikor a néma beszélni kezd* „kulcsverse" F. költészetének: a háború élménye, mely ezt a verset ihlette, mindvégig egyik meghatározója marad lírájának. Ezért népesítik be költői világát a „hullák", „csontvázak", „dögkeselyűk" stb. Ebben a világban jelen vannak az emberiség fegyverei az őskortól egészen a „civilizált" máig: az avult buzogányok, dorongok, irtókések, fustélyok, ágyúcsövek, szuronyok, gépfegyverek, tőrök, kardok, bombák, lángvetők stb. A költő „emberhús-vászonra" festi vádoló és bosszút harsogó színeit: hullaszürke, sebvörös, fájdalomvörös, bosszúvörös, halálfekete, börtönfalfehér, éhségszürke stb. Ebben a költői korszakban mégis inkább a polgárpukkasztó, bohém hangütés jellemzi verseit. 1924 körül szakít a Kassák-csoporttal, s realista irányban fejleszti tovább avantgardizmusát. Lázadása már nemcsak egy társadalmat megdöbbenteni szándékozó gesztus vagy póz, hanem tudatos vállalás, tett, melynek konkrét célja van. A költő Prága külvárosait járja *(Na Maninách; Na Bojišti 14; Dějvice),* alvilági alakokkal, stricikkel és kurtizánokkal barátkozik, ám közben hallja a „harcbarikoltó trombitákat" meg a „gyárak s a bányák szirénáját". 1927-ben megszerezte az orvosi diplomát, s elhagyta Prágát: Szlovákia különböző vidékein dolgozott, s tapasztalatai új motívumokkal gazdagították költészetét: megjelennek verseiben a hegyek emberei, a szlovák elnyomottak, a favágók *(Favágók; Egy tál krumpli; Szlovák tájkép)*. A kisebbségi magyar sajtóban a harmincas évek elején tűnt fel a neve, s az irodalmi köztudatban hamarosan összeforrt a szocialista költészet fogalmával. Az Útba, majd 1936-tól a Magyar Napba írt költeményeket, politikai cikkeket és tanulmányokat. A harmincas évek második felében a fasizmus egyre fenyegetőbb rémei szolgáltak alapul F. borzalmas látomásainak, amelyek tkp. a háborús víziók folytatásai. Abesszínia lerohanása után verset írt *Egy abesszin fiúhoz,* megemlékezett García Lorcáról, elsiratta Madrid szétlőtt tereit *(Van egy város)*. A müncheni árulás napjaiban megírta a második világháború apokaliptikus vízióját, a *Látomás* c. verset, melyben az emberiség pusztulásának megrázó képét állítja elénk. 1938-ban mint költő elhallgatott, s lírája a háború után sem szólalt meg újra. Elnémulásában nyilván a korabeli irodalmi viszonyok játszották a legfőbb szerepet: „Meg kell monda-

nom, hogy bolond ember, aki egyre önmagával társalog, és beteg író az, aki csak az asztalfiókjának ír. Azonban ilyen bolond és beteg ma az írók legtöbbje Csehszlovákia magyar társadalmában, melyben visszhangtalanul hangzik el a költők éneke, s hol a festők képei s a szobrászok szobrai idegen testként romlanak a társadalom közömbös organizmusában" – írta *A költészetről és magamról* c. vallomásában. F. kétségtelenül egyik legjelentősebb képviselője a két világháború közti csehszlovákiai magyar irodalomnak: témavilágának sajátos újszerűségéről, formai vívmányairól, eredeti lírikusi egyéniségéről, mondanivalójának ma is időszerű voltáról félreérthetetlenül tanúskodnak versei.

M.: Versek, Bécs 1922; Vándordal, v., Érsekújvár 1923; Favágók, v., Pozsony 1930; Panasz és remény, v., London 1942; Mikor a néma beszélni kezd, vál. v., Po. 1958; Až němý promluví, vál. v., Prága 1964 (csehül); Na zázrak čakajúci, vál. v., Po. 1965 (szlovákul); Eszmék és arcok, prózai művek, Po. 1966; A csodaváró, vál. v., Bp. 1967, Po. 1978.

Ir.: Hevesi Iván: F. I.: Vándordal, Ny 1924. 153–154.; Illyés Gyula: Favágók, Ny 1930. 367–368.; Fábry Zoltán: Kkk, Po. 1964; Vojtěch Jestřáb: Doslov (I. F.: Až němý promluví); Csanda Sándor: Hidak sorsa, 1965; Laco Novomeský: Namiesto úvodu (I. F.: Na zázrak čakajúci); Varga Rózsa: F. I. költészetéről (F. I.: A csodaváró); Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Tőzsér Árpád: Az irodalom valósága, 1970.; Dobossy László: A közép-európai ember; Varga Rózsa: F. I. prózai írásairól, ISZ 1978/9; Turczel Lajos: Sokak ismeretlenje, ellapozottja: F. I., ISZ 1978/9; Varga Erzsébet: Magyar költő Prágában, Hét 1978/46; uő: F. I. üzenete, Hét 1979/13; Rákos Péter: Népek, hidak, városok, ISZ 1979/1; Tőzsér Árpád: Szavak barlangjában; Duba Gyula: F. I. európaisága, ISZ 1988/9.

V. E.

FORGÁCH Géza (Kassa, 1895. ? – Veszprém, 1976. ?): újságíró, lapszerkesztő. A gimnáziumot Kassán végezte, 1913 és 1915 között a bp.-i műegyetem, majd a kassai jogakadémia hallgatója volt. 1916-tól az orosz, majd az olasz fronton harcolt. Újságíróként kassai kereszténységoc. lapokban (Felvidéki Újság, Esti Újság) indult. 1922 és 1926 között a szövetkezett magyar ellenzéki pártok losonci központi irodájának titkára volt. 1926-tól a PMH felelős szerkesztője, 1932-től főszerkesztője lett. Újságíróként és publicistaként korántsem volt olyan kimagasló egyéniség, mint Dzurányi László, s a két ellenzéki párt között kiéleződött súrlódások idején az újításokat ellenző kereszténységoc. magatartást képviselte. A későbbi pártegyesülést viszont – több kereszténységoc. politikussal ellentétben – határozottan támogatta. Az 1945 utáni jogfosztottságot sok értelmiségi társához hasonlóan üldözöttként, börtönre ítéltként szenvedte át. Később fizikai munkásként dolgozott, s nyugdíjazása után 1964-ben önként Mo.-ra távozott.

Ir.: Tóth László: Elfeledett évek, 1993.

T. L.

Forrás: a po.-i magyar egyetemisták 1938-ban alakult egyesületének, az Eötvös Körnek a lapja. Két száma 1938 ápr.–máj.-ban jelent meg. Főszerkesztője Lederer Frigyes volt, társszerkesztői Madarász László és Komjáthy István. Többek között Berkó Sándor, Darkó István, Duka Zólyomi Norbert, Fogarassy László, Hubik István, Prohászka István, Szalatnai Rezső, Szvatkó Pál, Veres Péter és Vozári Dezső írásai jelentek meg benne.

T. L.

Forum: építészeti és művészeti havilap, Pozsonyban jelent meg 1931–1938-ban. Felelős szerkesztője és kiadója Szőnyi Endre volt. A Kunstverein folyóirataként indult német, magyar és szlovák nyelven, ám miután 1931-ben a szlovák nyelvű Staviteľ folyóirat is megjelent, a F. már csak németül és magyarul jelent meg. 1933-tól a CSMTIMT művészeti osztályának lapja lett. A CSMTIMT anyagi csődje (1937 dec.) után a magyar része megszűnt. A lap a haladó polgári alkotó értelmiség nézeteit vallotta, főleg a kultúra, a modern építészet és képzőművészet kérdéseivel foglalkozott. Bemutatta az európai, a cseh és szlovák, a mo.-i és a szlovákiai kisebbségi törekvéseket és eredményeket. Kommentálta a moszkvai és a németországi kultúraellenes megnyilvánulásokat. A hazai szerzők közül főleg Brogyányi Kálmán, Szalatnai Rezső, Peéry Rezső cikkeit közölte, de szerzői közé tartozott a svájci

Siegfried Gedeon, Max Bill, Marcel Breuer, a híres Richard Neutra, Pier Luigi Nervi és Walter Gropius, valamint Kállai Ernő és Bierbauer Virgil is. A két világháború közti időszak kulturális életének felbecsülhetetlen forrása.

K. K. K.

Fórum Kisebbségkutató Intézet: 1996 decemberében jött létre a Fórum Alapítvány és a Katedra Alapítvány kezdeményezése alapján mint jelenkutatással foglalkozó nonprofit intézmény. Korábbi megnevezése (1996 és 2000 között): Fórum Társadalomtudományi Intézet. Fő célkitűzése a kilencvenes évek, a rendszerváltás utáni időszak gazdasági és társadalmi helyzetének átfogó vizsgálata, fő feladata a tudományos műhelymunka megszervezése, a tudományos intézményrendszer megerősítése és egy független kutatóintézet kialakítása és a kutatás biztosítása volt. Megalakulását követően átvette a somorjai Bibliotheca Hungarica, a szlovákiai magyar könyv- és levéltár működtetését. Az alapítványokat sújtó törvényes intézkedések miatt a Fórum Társadalomtudományi Intézet alakulásakor több alapítvány: Fórum Alapítvány, Civitas Alapítvány, Bibliotheca Hungarica Alapítvány stb. programját is felvállalta. 2002 őszétől Fórum Kisebbségkutató Intézet néven Somorján működik. – Az intézmény kiépítésére 1998-ban került sor. A Fórum Társadalomtudományi Intézet fokozatosan alakította ki egyes osztályait, kutatási profiljait. Az ország öt pontján ekkor hat részlege működött, s az intézetet a vezetők a legkorszerűbben felszerelt, megfelelő infrastruktúrával rendelkező intézménnyé alakították minden állami támogatás nélkül. Az intézet elsősorban a társadalomtudományok (szociológia, demográfia, etnológia, történettudomány, interetnikus kapcsolatok stb.) művelésére, kutatások koordinálására törekszik. 1998-ban a Fórum Társadalomtudományi Intézet részlegei az alábbiak voltak: Jelenkutatási részleg (Galánta), Etnológiai Központ (Komárom), Könyvtár és adattár – Bibliotheca Hungarica (Somorja), Metodikai Központ (Kassa), Információs Központ (Galánta), Nemzetközi kooperációs részleg (Pozsony). 2002 nyarán az intézet központja Somorjára, új székházba költözött. Az intézet jelenlegi felépítése: 1. Magyarságkutatás (Somorja), 2. Európai Etnológiai Központ (Komárom), 3. Interetnikus Kutatások Központja (Somorja), 4. Könyvtárak (Bibliotheca Hungarica, Somorja; Bibliotheca Ethnologica, Komárom; Bibliotheca Interethnica, Somorja), 5. Szlovákiai Magyar Levéltár (Somorja), 6. Digitalizáló központ (Komárom, Somorja). Az intézet tevékenységének módjai és meghatározó területei: 1. Kutatások; 2. A szlovákiai magyar és a nemzeti kisebbségi kultúra dokumentálása Szlovákiában (könyvtár, adattárak, levéltár; digitalizálás, adatbázisok); 3. Képzések; 4. Konferenciák, szakmai megbeszélések; 5. Kiállítások; 6. Publikációk; Háttérintézmény (tudástranszfer, programközpontúság, kutatók kiszolgálása). – Az intézet munkáját a közgyűlés felügyeli, tagjait a Katedra Alapítvány és a Fórum Polgári Társulás küldöttei alkotják. A közgyűlés nevezi ki az intézet igazgatóját és a Tudományos Kollégium tagjait. A Tudományos Kollégium elnöke egyben az intézet elnöke is. – A Tudományos Kollégium az intézet szakmai felügyeleti szerve, tagjait a közgyűlés nevezi ki. A Tudományos Tanács az intézet irányító szerve, tagjai: a Tudományos Kollégium elnöke, az intézet igazgatója és a részlegvezetők. – A Tudományos Kollégium elnöke: Öllős László (1998-tól), a Fórum Intézet igazgatója: Tóth Károly (1996-tól). – Publikációs tevékenységét elsősorban különféle kiadványsorozatok keretében realizálja (Dis-putationes Samarienses, Fontes Historiae Hungarorum, Miscellanea Bibliothecae Hun-garicae, Nostra Tempora). Gondozásában jelenik meg a Fórum Társadalomtudományi Szemle c. folyóirat is.

F. Z.

Fórum → Pedagógus Fórum

Fórum Társadalomtudományi Szemle (1999): időszaki tudományos folyóirat. Alcímében a szlovákiai magyar tudományos műhelyek folyóirataként, majd 2003-tól negyedévenként megjelenő tudományos folyóiratként határozza meg magát. A folyóirat a Fórum Kisebbségkutató Intézet gondozásában jelenik

meg. Az első évben két száma jelent meg, 2000-ben három, ezt követően áttért a negyedévenkénti megjelenésre. Hézagpótló szerepe van szellemiségünkben, hisz a szlovákiai magyarság 1945 utáni történetében tudományos jellegű folyóirat nem jelent meg. A Madách Könyv- és Lapkiadó 1980-ban a hiány pótlására indította el Új Mindenes Gyűjtemény címmel társadalomtudományi évkönyvét. Ennek utolsó (10.) száma 1993-ban jelent meg. Forum címmel ugyan a két világháború között is létezett építészeti és művészeti havilap (Po. 1931–1938), a rokonság azonban csak az Új Mindenes Gyűjtemény és a Budapesten megjelenő Regio (Kisebbségtudományi Szemle, 1989) esetében nyilvánvaló. – Az első szám bevezetőjében Öllős László főszerkesztő így határozta meg a folyóirat helyét: „A szlovákiai magyaroknak, mint a legtöbb nemzeti kisebbségnek, a legjelentősebb tartaléka a szellemi életében rejlik... Környezete ösztönözheti..., de helyette nem cselekedhet. A Fórum Társadalomtudományi Intézet e folyóiratával ösztönző környezetet szeretne teremteni szellemi és tudományos életünknek." – A folyóirat öt év alatt ígéretes fejlődésről tett tanúbizonyságot. Nemcsak az ismert személyiségek szólaltak meg lapjain, hanem egy fiatal és tehetséges kutatónemzedék tagjai is leadták névjegyüket. Írásaikban a felvidéki magyarság jogfosztottsága az egyes kutatási területeken éppúgy visszatérő téma, mint a demográfiai kérdések, a kisebbségi oktatásügy, a liberálpluralizmus és a posztkommunizmus, az etnikai immundeficites szindróma, a rendszerváltás társadalmi következményei, a magyar nyelvű oktatás Szlovákiában az ezredfordulón és sok más kérdés, mely érdeklődésük horizontjában található. – Főszerk.: Öllős László, fel. szerk.: Fazekas József (1999), Török Tamás (2004).

F. Z.

FÖLDES György (Bacsfa, 1885. ? – Budapest, 1978. ?): író, lapszerkesztő. Csallóközi dzsentricsaládból származott; jogi tanulmányai elvégzése után Szencen szolgabíróként, Po.-ban megyei árvaszéki ülnökként működött. Az 1918-as államfordulat után elbocsátották állásából, s a bacsfai 80-90 holdas családi birtokra vonult vissza. 1936-ban Győry Dezső riportot írt róla; megállapította, hogy mintagazdaságot csinált birtokából, s közben irod. kedvteléseinek is hódol. Közéleti viszonylatban a magyar ellenzéki pártok híve volt, az SZMKE nyugat-szlovákiai körzetének vezetőségébe tartozott, aktívan közreműködött a magyar részről 1936-ig botorul elhanyagolt járási közművelődési testületek országos kiépítésében, s a somorjai járási közművelődési testület elnöke volt. Ezért a tevékenységéért a csehszl. hatóságok 1945-ben háborús bűnössé nyilvánították, s egy kis csomaggal átdobták az országhatáron. – Olvasottsága mellett birtokában volt annak a félig nemesi, félig népi szóbeli költészeti értékű anekdotaanyagnak, mely a csallóköziek emlékezetében a két vh. között már pusztulóban volt. *Kukkónia lelke* c. művében ezt mutatta be. E művét és tört. regényét a jobb kritikusok lebecsülték, úttörő irodalomtörténészünk, Kemény G. Gábor viszont, ha röviden is, de elismerően írt róluk. Lapszerkesztőként rövid ideig működött: a Tátra c. irod.krit. folyóiratnak 1938 ápr.-tól jún.-ig (megszűnéséig) volt a főszerkesztője.

M.: Kukkónia lelke, Kassa 1932, 2. kiad. 1993; Bocskay angyalkái, r., Bp. 1942.

Ir.: Győry Dezső: Diskurzus egy régi kúrián – Kisebbségi élet az „Aranykertben", MÚ 1936. ápr. 1–5.; Kemény G. Gábor: Így tűnt el egy gondolat..., Bp. 1940; Koncsol László: Előszó a Kukkónia lelke 2. kiadásához.

T. L.

FÖLDESNÉ Kováts Piroska → Kováts Piroska, F.

FÖLDES Sándor; *Ács Pál* (Temesvár, 1895. jan. 12. – Budapest, 1968. jún. 18.): költő, író, publicista. Iskoláit Eperjesen végezte, ugyanitt filozófiát és jogot hallgatott. Tanulmányait a háború szakította meg, 1915-ben a frontra vezényelték. Fogságba kerülve részt vett a hadifoglyok forradalmi mozgalmaiban, harcolt Mongólia, Szibéria, Mandzsúria harcterein. Egyik verse tanúsága szerint Sanghajba is eljutott. 1918 tavaszán tért vissza Magyarországra, részt vett az őszirózsás forradalomban, a kommün alatt a bp.-i vörösőrségnél szolgált, 1920 elején Csehszlovákiába emigrált, előbb

Dolhán (Kárpátalja), majd Komáromban volt helyi titkára a CSKP-nak. Mozgalmi tevékenysége miatt 1924-ben megvonták állampolgárságát. Ettől kezdve fokozatosan visszavonult a mozgalmi élettől. 1933–1938-ban a Magyar Újság belső munkatársa volt, Ács Pál néven sűrűn írt az antifasiszta és háborúellenes Magyar Napba (1936–1938). A fasizmus éveiben illegalitásban élt. 1945-ben Magyarországra költözött, nyugdíjazásáig a Magyar Távirati Iroda és a Magyar Rádió munkatársa volt, az irodalomtól visszavonultan élt. – Szórványos előzmények után 1920-tól jelentek meg versei, tárcái. Főként baloldali vagy polgári radikális lapok (Kassai Munkás, Tűz, Ék, Korunk, Periszkóp, Az Ember, Akasztott Ember, Új Szó, Az Út stb.) közölték írásait. A német aktivizmus, Ady költészete, Kassák szabad versei és erőteljes nyelve, Barta Sándor abszurd és groteszk elemekkel átitatott stílusa és forradalmi indulata, osztályöntudata hatott rá. Verseinek zömét eleinte agitatív és mozgalmi célok motiválták, a harmincas években erőteljesen csökken mozgalmi lendülete, elmélyültebbé, meditatívvá és szubjektívvé válik költészete. 1938 után nem írt verseket.

M.: Emberország, v., Komárom 1922; Tömeg, v., uo. 1923; Én öltelek meg?, elb., uo. 1926; Új játékok új színpadra, egyfelv., uo. 1926; Némák indulója, v., uo. 1935.

Ir.: Fábry Zoltán: F. S. = F. Z.: ÖÍ 1., 1980; uő: Lírikusok Szlovenszkón. = uő: ÖÍ 4.; Szalatnai Rezső: Irodalmi menetrend Szlovenszkón, Magyar Figyelő 1933/1–2; Csanda Sándor: Első nemzedék, Po.–Bp. 1968; Fried István: „Csak Földet üvöltök és börtönt döngetek", ISZ 1971/7; Fábry Zoltán válogatott levelezése 1916–1976 (szerk. Csanda Sándor és Varga Béla), 1978; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

Sz. Z.

Földműves, előre → Győzelmes Út

Földműves Szava → Garamvölgye

FRÁTER Lajos → Frenyó Lajos

FRENYÓ Lajos; Fráter L., Kövényi F. L. (Abaújrákos, 1872. ? – Eperjes, 1944. jan. 21.): történész, író. Középiskolai tanulmányait Sajógömörön, Rozsnyón, Késmárkon, az ev. teológiát Eperjesen és Greiswaldében végezte. Az eperjesi kollégium főgimnáziumában és teológiai akadémiáján tanított, s ugyanott könyvtáros is volt. – Vallásos témájú cikkeket, elbeszéléseket, történelmi tanulmányokat írt. Az utóbbiakat főleg az Etnographiában, a Protestáns Szemlében és a Magyar Figyelőben közölte. Az eperjesi és kassai sajtóban (Eperjesi Lapok, Új Világ, Kassai Újság) sokat foglalkozott Eperjes és Sáros megye történetével.

M.: Dicső elődök, törpe utódok, tan., Bp. 1902; A két Széchy, tan., Bp. 1903; Az 1831. évi észak-magyarországi parasztlázadás története, Eperjes 1938.

Ir.: K-k (Kovarik Sándor): F. L. születésnapjára. = Evangélikus Naptár az 1942. évre; Jozef Repčák: Ľudovít Frenyó 1872–1944, personálna bibliografia, Eperjes 1966.

T. L.

FRIED Ernő → Sebesi Ernő

FRIED Jenő (Nagyszombat, 1900. márc. 13. – Brüsszel, 1943. aug. 17.): politikus, lapszerkesztő, publicista. Az 1918–19-es mo.-i forradalmak emigránsaként jött Csehszlovákiába, s a Kassai Munkás belpol. rovatának vezetője, rövid ideig főszerkesztője volt. A lapba pol. cikkeket, színházi értekezéseket és kritikákat írt. 1927-ben a Vorwärts c. német lap szerkesztője volt. 1929-ben a Szovjetunióba költözött, ahol a Komintern apparátusában dolgozott. 1939-ben Belgiumba küldték, ahol a Le Monde c. lap főszerkesztője lett. 1943-ban meggyilkolták.

Ir.: Botka Ferenc: A Kassai Munkás 1907–1937, Bp. 1969.

T. L.

Friss Újság: független pol. napilap. 1938 szept.-től 32 száma jelent meg Kassán Gönczy Pál és Bálint Miklós szerkesztésében.

T. L.

FUCHS Imre → Forbáth Imre

FUKÁRI Valéria; „*Fu-ki*" (Pozsonypüspöki, 1934. dec. 4.): irodalomkritikus, szerkesztő, művelődéstörténész. Középiskoláit (külkereskedelmit, majd gimnáziumot) Po.-ban végez-

te, a Komenský Egyetem BTK-n magyar–szlovák szakos filológusi oklevelet szerzett (1959). Előbb az Új Szó, majd a Természet és Társadalom szerkesztőségében dolgozott, 1968-tól a Tatran Magyar Üzemében, később a Madách Könyv- és Lapkiadóban volt a szlovák és cseh irodalom lektora, 1989 után nyugdíjazásáig (1991 dec.) szerkesztője. – 1963-tól publikál (szlovák nyelven is), kritikáiban, tanulmányaiban főleg a kisebbségi magyar, valamint a szlovák és a cseh irodalom alkotásaival foglalkozik. Írt képzőműv. cikkeket s művelődéstört. dolgozatokat is. Foglalkozott Štefan Krčméry, Krammer Jenő, Schöpflin Aladár, Romain Rolland és M. Yourcenar munkásságával. A konszolidációs időszakban pol. okokból nem publikálhatott, ekkor genealógiai, család-, oktatás- és művelődéstört. kutatásokat végzett. Kutatásai a po.-i ág. hitv. ev. líceum és teológiai akadémia 19. és 20. századi tevékenységére is kiterjedtek.

M.: Megtudtam, hogy élsz (Rácz Olivér regénye), rec., ÚIfj 1965. ápr. 6.; Romain Rolland idézése, tan., ISZ 1966/2; Jegyzetek a fiatal szlovák prózáról (1961–1967), tan., ISZ 1968/2–3; Krammer Jenő emlékezete, tan., ISZ 1974/1; Ján Johanides: A betétkönyv balladája, rec., Hét 1981/25; Karel Čapek: Egy tisztes polgár meghurcoltatása. A szerkesztő különös álmai, rec., Hét 1983/39; Babits Mihály halálára – Š. Krčméry ismeretlen verse. Kettős mozaikkép, tan., Tiszatáj 1986/5; A francia irodalom nagyasszonya (szlovákul), tan., Revue svetovej literatúry 1986/6; Magyar és szlovák írók, kapcsolatok 1945–1948, tan., Kalligram 1995/4; A házasság: tisztség. Egy főúri házaspár a 16. századból, tan. = A Család Évkönyve, 1996; Hazahív a harangszó. A régi Püspökiről, Szunyogdiról szóban és képben (írta és összeáll.), Pozsonypüspöki 1997; Az évszázad első fele, tan. = Fukári Valéria– Stifterné Cséfalvay Mária: Adalékok Pozsonypüs-pöki iskolatörténetéhez I., II. (szerk.: Fukári Valéria), Pozsonypüspöki. 1998; 2000; A Pázmány – Sallai kérdés nyomában. tan. = Pázmány Péter és kora (szerk.: Hargittay Emil), Piliscsaba 2001; Egy régi alma mater. A pozsonyi evangélikus líceum és teológiai akadémia utolsó negyven éve 1882–1923, 2003.; Rákos Péter idézése – leveleiből, ÚSZ Gondolat 2004. ápr. 2.;

Ir.: Jankovics József: Pázmány Péter és kora, Távlatok, Bp. 2002/1; Csanda Gábor: A különbözőségek javának összhangja, ÚSZ Gondolat 2003. okt. 3.; B. Mánya Ágnes: Felső-magyarországi iskolatörténetek, ÚSZ Könyvjelző 2003. dec. 1.; uő: Iskolakultúra, Pécs, 2004/4.

F. Z.

„FU-KI” → Fukári Valéria

FUNDÁREK Magda; *Fundárekné Fücsök Magda* (Budapest, 1938. dec. 1. – Pozsony, 1996. febr. 17.): műfordító, szerkesztő. A bp.-i ELTE BTK-n magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett (1962). 1964-től Csehszlovákiában, ill. Szlovákiában élt, több itteni magyar lap, így az Új Ifjúság, a Pionírok Lapja, a Kis Építő nyelvi szerkesztője volt. 1986–1990-ben a Tábortűz szerkesztője, 1990-től szabadfoglalkozású műfordító.

Ford.: Július Thurzo: Az óceánok vándora, 1980; Klára Jarunková: Fekete napforduló, 1981; Ladislav Švihran: Hallgatag barátaink, 1982; uő: Barátunk, Verne Gyula, 1986; Eliška Jelínková: Hogyan utaztunk, hogyan utazunk, 1982; Jozef Galata: Hogyan? Miért?, 1984; Zdenka Podhajská: Európa vadvirágai (Klokner Loránddal és Mayer Judittal), 1991; Ernst W. Bauer–Hermann Fay: Színes állatvilág, 1993.

K. T., M. J.

FUNDÁREKNÉ FÜCSÖK Magda → Fundárek Magda

FURDÍK, Juraj (Pozsony, 1935. aug. 17. – Eperjes 2002. aug. 7.): nyelvész, hungarológus. A Komenský Egyetem BTK-n szlovák–magyar szakos tanári oklevelet (1958), majd bölcsészdoktori címet (1968) szerzett. 1973-tól kandidátus. 1958-tól Eperjesen a Pedagógiai Főiskola, ill. 1959-től ugyanott a Šafárik Egyetem BTK szlovák tanszékének tanársegédje, adjunktusa, 1977-től docense, 1996-tól egyetemi tanár. – Kutatómunkája a szlovák nyelv szókészletére, valamint a szlovák és a magyar nyelv összehasonlító vizsgálatára terjed ki. Behatóan foglalkozott Fábry Zoltán munkásságával, előkészítője volt a Vox humana c. szlovák nyelvű válogatásnak (szerk. Rácz Olivér), 1974.

M.: Z konfontácie slovenčiny a maďarčiny (A szlovák és a magyar nyelv konfrontációja) tan. (társszerző, tan.) 1997; Encyklopédia jazykovedy (’A ny-

elvtudomány enciklopédiája', társszerző) 1993; Slovenská slovotvorba ('Szlovák szóképzés', szerk. M. Ološtiak), 2004.

F. Z.

Futár: heti riportlap. 1919 okt.-től 1920 máj.-ig jelent meg Po.-ban, Nánássy György mo.-i októbrista emigráns szerkesztésében. Főleg a gazd. és pol. élet visszásságairól közölt éles hangú leleplező riportokat, ezek többségét a szerkesztő írta. Nánássyt végül is megvesztegették, s a kipattanó botrány a lap megszűnéséhez vezetett.

Ir.: Turczel Lajos: Humoros sajtónk 1938 előtt. = Hiányzó fejezetek, 1982.

T. L.

Futár-Stefi: heti riport- és humoros lap. 1926 júl.-ban Po.-ban indult, magába olvasztva az addig önálló Stefi c. lapot. Szerkesztői Halmi József, Antal Sándor és Strélinger Dezső voltak. A riportlaprészben a pol., gazd. és irod. élet fonákságait ostorozó cikkek és riportok jelentek meg, a humoros mellékletben pedig egyebek között szellemes irod. paródiák. A legsikeresebb parodisztikus és szatirikus írások Darvas Henrytől származtak. 1927 febr.-ban szűnt meg.

Ir.: Turczel Lajos: Humoros sajtónk 1938 előtt. = Hiányzó fejezetek, 1982.

T. L.

FÜGEDI Elek (Komárom, 1922. máj. 7.): műfordító. Két évig a bp.-i műegyetem közgazdaság-tudományi karán tanult. Rövid katonáskodás után Komáromban könyvelő, 1949-től a po.-i Könyvterjesztő Vállalat, 1969-től nyugdíjazásáig a po.-i Egyetemi Könyvtár dolgozója volt.

Ford.: Mai szlovák költők, antol. (többekkel; szerk. Tóth Tibor), 1954; Vojtech Mihálik: Évek múltán, 1958.

K. T.

FÜLÖP Antal (Budapest, 1943. dec. 13.): író. Iskoláit Komáromban végezte, lakatosnak tanult, majd 1962-ben érettségizett. A tényleges katonai szolgálat (1962–1964) letöltése után különféle foglalkozásokat űzött: munkás, bányász, diszpécser, laboráns, gumivulkanizáló, később újságíró, szerkesztő, szabadfoglalkozású író. 1995 aug.-tól éjjeliőr egy komáromi nonstop parkolóban. Az irodalom mellett a zene és a képzőművészet is foglalkoztatja, alapító tagja a Komáromi Dixieland Bandnek, amely 1986-ban Zsolnán egy fesztiválon első díjat nyert; kollázsai jelentek meg a Nap címoldalán, a Kalligram 1993. évi naptárán stb. 1989-ben többekkel létrehozta a Reflex c. regionális közéleti hetilapot, amely 1990-ben megszűnt. – Első írását az ISZ közölte 1970-ben. Szélesebb körben a Fekete szél c. antológia által lett ismertté. Első kötetére azonban csaknem egy évtizedet várni kellett. A *Kedvező pillanat* c. kötet sajátos színfoltja a szlovákiai magyar kisprózának. A kisvárosi proletárkörnyezet tipikus alakjai elevenednek meg írásaiban, a társadalom, az érzelmi-etikai élet perifériájára sodródottak. Vad indulatok, zabolátlan ösztönök sodorják hőseit önpusztító helyzetekbe. Regényének, a *Piszkos ember* címűnek is ebből a környezetből származik a központi alakja. Az örömtelen környezetben, a családi biztonság és szeretet hiányában eltöltött gyermekkor által determinált sors tragikus kifejlését rajzolja meg benne, sokszor a szociográfia pontosságával. A regény 1993-ban Madách Imre-díjban részesült.

M.: Kedvező pillanat, elb., 1980; Piszkos ember, r., Dsz. 1992; Morcogi vitéz karácsonyi paripája, hangj., 2002; Bemutató, d., 2003.

Ir.: Lacza Tihamér: Történetek a közelmúltból. = Ember a szóban, 1985; Szeberényi Zoltán: F. A.: Kedvező pillanat. = Visszhang és reflexió, 1986; Bata Imre: F. A. Kedvező pillanat, Népszabadság 1980. szept. 23.; Monostori Imre: Még kedvező a pillanat, Új Forrás 1981/4; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában '93, ISZ 1994/6; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001.

Sz. Z.

FÜLÖP Árpád (Nyáradszentbenedek, 1863. márc. 9. – Ungvár, 1953. jan. 29.): költő, tanulmány- és színműíró. A gimnáziumot Székelyudvarhelyen, latin–magyar szakos tanulmányait Kolozsvárott végezte. Rövid erdélyi működés után Ungvárra került. Részt vett a Gyöngyösi Társaság alapításában és irányításában, s a nyugdíjazáshoz közel állva 1918 u-

tán is Ungváron maradt. Három állami és társad. rendszert: az osztrák–magyart, a csehszlovákot és a szovjetet megélve 90 éves korában halt meg. – Első versei, tanulmányai, cikkei az erdélyi lapokban jelentek meg. 1918 után főleg kárpátaljai s részben szlovákiai lapokban publikált. Irodalomtört. értekezései értékesek, versei a hagyományos nép-nemzeti irányzathoz kötődnek, formailag jól megírt Hunyadi-eposza anakronisztikus.

M.: Csíksomlyói nagypénteki misztériumok, Bp. 1898; Költemények, Ungvár 1911; Kapisztrán, szm., Monor 1925; Hunyadi, eposz, Bp. 1943.

Ir.: Rácz Pál: F. Á., MÍ 1932/1; Sándor László: Egy székely szépműves. = Naptár 1963, Ungvár 1962; Turczel Lajos: Hőskor és dilettantizmus. = Portrék és fejlődésképek, 1977.

T. L.

FÜLÖP Zsigmond (Komárom, 1878. ? – uo., 1940. ?): művelődéstörténész. A gimnáziumot Komáromban, a jogot Budapesten végezte. A két vh. között banktisztviselő, bankigazgató és a város kult. életének egyik vezetője, a Jókai Egyesület ügyvezető elnöke volt. A helyi újságokban, főként a Komáromi Lapokban publikált, melynek egy ideig főszerkesztője is volt. 1925-ben Alapy Gyulával együtt szerkesztette a Jókai Emlékkönyvet, s abban tanulmányt is közölt *Jókaiék szigeti kertje* címmel.

M.: A hatvanéves komáromi dalegyesület, Komárom 1923; Tuba János emlékezete, uo. 1925; A Jókai Egyesület huszonöt éve (1911– 1936), uo. 1937; Komárom, monogr., uo. 1941.

Ir.: A huszonöt éves Jókai Egyesület, PMH 1936. nov. 22.

Cs. S.

Fürge Irka (Dunaszerdahely, 1974-től): a Duna Menti Tavasz kulturális-tájékoztató jellegű kiadványa. A rendezvény idején jelenik meg. 1989 után a Csemadok Dunaszerdahelyi Területi Választmánya adja ki. Fel. kiadó: Huszár László. Szerk.: Mészáros Károly (1995, 1997, 1999-ben Szászi Zoltánnal közösen), V. Boros Ildikó (1996), Szászi Zoltán (1999-ben Mészáros Károllyal közösen, majd 2000-től egyedül).

F. Z.

G

G. KOVÁCS László → Kovács László, G.

G. SZABÓ László → Szabó László, G.

GÁGYOR József (Ipolynyék, 1941. márc. 15.): néprajzi szakíró, pedagógus. Ipolyságon érettségizett (1958), a po.-i Felsőfokú Pedagógiai Iskolán tanítói oklevelet szerzett (1960). 1960–1969-ben Tallóson, majd 1969–1972-ben Diószegen tanított, igazgatóhelyettesi minőségben. 1972–1992-ben a tallósi kisegítő iskola igazgatója volt, 1992-től nyugdíjaztatásáig (2003) a hidaskürti alapiskola igazgatója, a 2003–2004-es tanévben tanítója. 2004-től a Diószegi Magánszakiskola tanítója. Néprajzzal, nyelvjárásgyűjtéssel és helytörténettel foglalkozik. – 1969-től publikál, első gyűjtése *(Tájszavak, mondák, szólások és babonák)* a tallósi alapfokú kilencéves iskola tanulóival pedagógiai olvasmányként jelent meg 1969-ben a Kerületi Pedagógiai Intézet kiadásában. Első tanulmánya *A galántai járás gyermekjátékai* (ISZ 1972/10) címmel jelent meg. Gyermekjáték- és mondókagyűjtésének eredményeit először a *Szól a rigó kiskorában* (1978) és a *Megy a gyűrű vándorútra* (1982) c. kötetekben adta ki. E kötetek 1139 számozott tételt tartalmaznak, a függelékben közölt változatok azonban ennek többszörösét adják. Gyermekjáték- és mondókagyűjteménye jelent meg *Kislibáim, gyertek haza!* (1999), valamint *Játékos állatkert* (2002) címmel. A *Kislibáim...* néprajzi gyűjtemény az 1982-ben megjelent *Megy a gyűrű...* folytatása. *Szeret? Nem szeret?* címmel (2001) jóslókönyvet adott ki gyermekeknek. Honismereti kötete jelent meg a tallósi *Esterházy-kastélyról* (1999), valamint a *Szentháromság-templomról.*

M.: A tallósi Maticza-malom, tan., ISZ 1975/1; Tallós. A Maticza-malom, Honismereti Kiskönyvtár 207., Komárom 2001; Falucsúfolók a Galántai járásban, tan., ISZ 1986/1; Elsüllyedt világom kincsei, népr. közlés, Hét 1985/22; Szerelmi-erotikus szimbólumok a mátyusföldi gyermekjátékokban és mondókákban, tan., ISZ 1994/11; Tallós, honism. füzet, Komárom 1995; Bobog a szívem. Egy kisfiú anyanyelvi albuma, Dsz. 1996; Emlékül. Emlékversek a Galántai járásban, uo. 1998; Kislibáim, gyertek haza!, népi mondókák és gyermekjátékok, Po. 1999; Szeret? Nem szeret? Jóslókönyv gyerekeknek, Dsz. 2001; Játékos állatkert. Állatok a népi mondókákban és gyermekjátékokban, uo. 2002; Csúfondáros könyv. Mátyusföldi népi csúfolók, uo. 2003; Tallósi szótár, I., II. köt., Po. 2003, 2004.

Ir.: Bodnár Gyula: Szól a rigó kiskorában, ÚSZ 1978. szept. 22.; Ág Tibor: Gyermekjátékok, mondókák – két kötetben, ÚSZ 1983. jún. 14.; Kósa László: Megy a gyűrű vándorútra, Kortárs 1983/8; Liszka József: Hogy emlékezz... Gondolatok az Emlékül című könyv kapcsán, ÚSZ 1998. 6. 4.

F. Z.

GÁGYOR Péter (Ipolyság, 1946. ápr. 6.): újságíró, rendező. A komáromi gépipari középiskolában érettségizett (1964), a nyitrai Pedagógiai Főiskolán magyar–szlovák szakos tanítói oklevelet szerzett (1979). Volt az elektromos művek diszpécsere (1963), a Csemadok KB irodalmi színpadainak előadója (1965), majd rakodómunkás és esztergályos. 1967–1968-ban Magyarbélen tanító, 1968-tól a Nő, 1969-től az Új Szó, 1971-től a kassai Hlas stavieb, 1979-től ismét a Nő szerkesztője, 1980-tól a MATESZ kassai Thália Színpadának, 1983-tól a kecskeméti Katona József Színháznak és a győri Kisfaludy Színháznak a rendezője volt. 1988-ban az NSZK-ba távozott, 1991-től szabad foglalkozású újságíró Münchenben. Később a Komárom melletti (Mo.) Koppánymonostorban telepedett le. 2002-ben alakult meg a RÉV-társulat keretein belül Komáromban Gágyor Péter minitársulata, mely később Dunaszerdahelyi Városi Színház néven vált ismertté. Első előadásukat (Albee: Nem félünk a farkastól c. antifeminista darabját) maga rendezte. Az előadást – főleg vidéken – sikerrel játszották.

M.: Szélkötő Kalamona, mesejáték, Po. 1984; Korabeli táncok, drámaford., Bp. 1987.

F. Z.

GALAMBOS Zoltán (Réte, 1894. jún. 22. – Komárom, 1973. jan. 29.): egyházi író, lapszerkesztő, műfordító. A középiskolát Po.-ban és Pápán, ref. teológiai tanulmányait németországi és hollandiai egyetemeken végezte. 1925-től 1971-ig Komáromban volt lelkész, szerkesztője és kiadója a Kis Tükör c. helyi egyházi lapnak. 1925-től 1929-ig előadott a losonci ref. teológián. Német és holland vallásos műveket fordított.

M.: A hollandiai reformátusok egyházi élete, Bp. 1922; Szentföldön, Beregszász 1929.

T. L.

GALÁN Géza; *Vavreczky* (Komárom, 1942. máj. 4.): színművész, rendező, vállalkozó, cégtulajdonos. Komáromban érettségizett (1959), a po.-i Művészeti Főiskola Színházművészeti Karán színészi oklevelet szerzett (1963), majd a prágai Film- és TV Művészeti Akadémián dramaturg és rendező szakon tanult (1974). Foglalkozásai között az erdei munkás, színész, dramaturg, rendező, fotós, operatőr, forgatókönyvíró, szerkesztő egyaránt szerepel. Főbb irodalmi tevékenysége: forgatókönyvírás, publicisztika, műfordítás. 1965-től színészként és rendezőként működött Komáromban, Po.-ban, Kassán, Bp.-en. 1988-ban megalapította a zselizi SZABADtéri SZÍNHÁZat (ez volt az első színházi magánkezdeményezés). Segédrendezője volt az Ítélet című Dózsa-filmnek, s a Jókai Napok nagydíját nyerte el a Betyárok sírja (Tőzsér Árpád válogatása alapján írt és rendezett) műsorral. 1990-től vállalkozó, megalakította a TDK Galán Külker. Vállalatot, s megindította a Lehetőség c. hetilapot, melynek szerkesztője is volt. A lap néhány szám után anyagi okokból megszűnt. Ő alapította az első videostúdiót Csehszlovákiában (Galán video, 1984 –2000). A HAZAHÁZ nevű Közhasznú Alapítvány elnöke és létrehozója, azon belül a NEMZETszínISKOLA alapítója Budapesten (2000–2004). – Kiemelkedő szerepet játszott az irodalmi színpadok szervezésében és műsorrendjük gazdagításában. Színpadi műsorai közül kiemelkedik a *Hazánk, Európa* (1969) c. összeállítása és a *Petőfi perben* (Petőfi művei alapján, 1973) c. monodrámája. Egyesült Államok-beli tartózkodásakor (1989) videokazettát készített József Attila és Ady Endre verseiből, saját előadásában. Közíróként főleg a nemzetiségi kultúra kérdéseiben hallatja szavát. *Petőfi percei* c. monodrámáját a Magyar Televízió is közvetítette (1978), *Som Petőfi!* (Petőfi vagyok!) c. forgatókönyvét a Csehszlovák Televízió (1973), a *Kladivo obce* (A helység kalapácsa) címűt pedig a Csehszlovák Rádió közvetítette. Műfordításai között szlovák (J. Greš, J. Solovič) és cseh (Zd. Podkalský) drámaírók művei szerepelnek.

M.: Cím nélkül – Hazánk Európa, ir. műsor, 1969; Petőfi Sándor: A helység kalapácsa, dramatizáció, 1973; Petőfi percei, monodráma (Petőfi művei nyomán), 1973, Miskolc 2002.

Ir.: Tóth Elemér: Méltó megemlékezés, ÚIfj 1973/4; Cselényi László: Hat kérdés G. G.-hoz, MNapt 1977.

F. Z.

Galántai Újság (1992-től): városi társadalmi-kulturális havilap, a Galantské noviny c. újsággal együtt a város önkormányzata adja ki. 1993–1994-ben 3000 példányban jelent meg. Főszerk.: Horváth Rudolf.

F. Z.

GÁL Éva (Kassa, 1975. márc. 28.): irodalomtörténész. Oklevelet a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar szakán szerzett, majd ugyanott doktorált. Kutatási területe a kisebbségi irodalom, illetőleg a két háború közti szlovákiai magyar prózairodalom. Darkó István életéről és munkásságáról írt kismonográfiát.

M.: Darkó István élete és munkássága, tan., 2000.

Ir.: Csehy Zoltán: Folyamatos kilincsadogatós nemzedékesdi?, ÚSZ 2001. júl. 6.

P. A.

GÁL László → Soóky László

Gál Sándor (Búcs, 1937. nov. 29.): költő, író, közíró, szerkesztő. Iskoláit szülőfalujában és Komáromban végezte, a mezőgazdasági szakközépiskolában érettségizett (1959). 1959–

1969-ben a Szabad Földműves belső munkatársa volt, közben (1966–1969) újságírói tanfolyamot végzett Bp.-en; 1969-ben rövid ideig az Új Szó riportere, 1969–1971-ben a kassai Thália Színpad dramaturgja, 1971-től a Hét kassai tudósítója, 1990-től megszűnéséig a Keleti Napló főszerkesztője volt. – Első versét az Új Ifjúság közölte 1956-ban. Alig valamivel később indult, mint a „nyolcak" antológia fiataljai. Költői kibontakozása lassabban ment végbe, mint az övék. G. mezőgazdasági szakembernek készült, valóságos autodidaktaként tette meg első lépéseit a költészet felé. Alkotó módszerét az ösztönösség, hangvételét a romantikus, érzelgős, néha hamis pátosz jellemezte. Fejlődése a hatvanas évek elején vett határozottabb irányt és tempót. Első kötete (*Arc nélküli szobrok,* 1964) látványos sikert arat, a közvélemény ettől kezdve a „nyolcak" legjobbjaival (Tőzsér, Cselényi, Zs. Nagy) együtt emlegette. Ebben nemcsak a költői teljesítmény, hanem számos rokon vonás is közrejátszott. Az útnak indító élmény- és valóságanyag, a paraszti szegénység körülményei, a költészetükből kirajzolódó lírai hős kezdetben sok hasonlóságot mutatott. Soron következő köteteiben találja meg egyéni hangját. A többnyire elbeszélhető élményfolyamhoz, felidézhető cselekedethez, leírható tájhoz kötődő verseihez megtalálta a temperamentumának, mondanivalóinak legjobban megfelelő versbeszédet. Kizárólag szabad verset vagy szabad sorú verset ír, elhagyja a központozást, a nagybetűket stb. Ennek jegyében megjelent kötetei (*Napéjegyenlőség*, *Szabad vonulás, Kőlapok, Tisztább havakra* stb.) már fokozatosan elmélyülő, kiegyensúlyozott teljesítményt mutatnak. Költői lehetőségeinek csúcsára a *Folyó* (1978) c. kötetével ért fel először. Ebben szinte nincsen gyenge vers. A kötet anyaga eszmei-művészi és tematikai-formai egysége révén egyetlen versfolyamként hat, az egyetlen tömbből kifaragott sokábrájú dombormű benyomását kelti. Meghatározó témája a nemzetiségi lét és a vele kapcsolatos élet- és sorskérdések, az egyéni és közösségi boldogulás és felelősségérzet problémája. Mindezek – alig változó mértékben – Gál egész költészetére érvényesek. További kötetei tematikai gazdagodást, a költő meditatív hajlamainak, különösen a lét alapvető kérdései iránti vonzalmának erősödését tükrözik, de szemléleti-művészi változást alig. G. munkásságában kezdettől fogva helyet kap a prózaírás, amelyhez újságírói feladatai révén, színes beszámolókon, hangulatos riportokon keresztül érkezett. Novelláiban sok a zsurnalizmus, de akad jó néhány maradandó értékű írása. Első köteteinek *(Nem voltam szent, Múmia a fűben, Első osztályú magány)* legtöbb írására még a laza, sokszor szétesö szerkesztés, hőseinek hányatott, megoldatlan helyzete jellemző, de a kötetek anyagából készült szigorú válogatás (*Kavicshegyek*, 1979) már jó irányba mutat; amikor sikerül levetkőznie az újságírás hatását, markáns, egyéni hangvételű, érett novellisztikát képes művelni. Ezt a tendenciát mutatja hangsúlyosan *A fekete ménes* (1981) c. kötet is. Ennek néhány darabja (*Családi krónika, Tábori lapok* stb.) a riportnovella, a dokumentumpróza, általában az irodalmi és szociográfiai ihletésű és célzatú közírás avatott művelőjének mutatja az írót. Közírói erudíciója nemcsak faluja múltjának, a múltban gyökerező jelenének ábrázolását, hanem a magyarlakta vidékek történelmi-társadalmi, szociológiai feltárását is ihlette, s tápláló ereje az elmúlt évtized sikeres publicisztikai aktivitásának is (*Ahol élünk, Írott beszéd, A megtorlás békéje* stb.). G. termékeny és sokoldalú író. Versben és prózában egyaránt szól a gyermekekhez *(Csikótánc, Héterdő, Mese a hétpettyes házikóról),* önálló, kritikus véleményt formál irodalmunkról, kulturális életünkről *(Függőleges hullámzás)*. Művei népszerűek az olvasók körében, a nívódíjak (Alföld: 1981, Madách Kiadó: 1991), a Madách Imre-díj (1970), a József Attila-díj (1994), a Berzsenyi-díj, A Magyar Köztársaság Elnöke Aranyérme, A Szlovák Köztársaság Ezüstplakettje, a Szabó Zoltán-díj pedig a társadalmi és szakmai elismerést jelzik.

M.: Napéjegyenlőség, v., 1966; Nem voltam szent, elb., 1968; Szabad vonulás, v., 1969; Múmia a fűben, elb., 1970; A szürke ló, mesejáték, 1972; Kőlapok, v., 1973; Első osztályú magány, elb., 1974; Csikótánc, gyermekv., 1975; Tisztább havakra, v., 1976; Liliomos kürtök, rip., 1979; Mesét mondok, valóságot, szociogr., 1980; Új Atlantisz, vál. v., 1982; Mese a hétpettyes házikóról, m., Bp. 1983; Az Éden és a Golgota között, v., 1984; Mélyutak,

rip., 1985; Egyetlen idő, v., 1988; Ahol élünk, vál. szociogr., 1989; Európa vadonában, vál. v., Miskolc 1989; Kettényílt napkorong, v., 1992; Függőleges hullámzás, irod. publ., 1992; Héterdő, gyv., 1992; Írott beszéd, publ., 1993; A megtorlás békéje, publ., 1993; A következő halál, v., 1994; Az éjszaka horizontja, publ., Miskolc 1994; Szél, v., 1995; Két óceán között, v., Bp. 1997; Csupa Európa, v., Miskolc 1998; A Kerek Nagyasszonyhoz címzett fogadó, kisr. 1999; A hívás igézetében, Bp. 2000; Szép világ, rj., 2000; G. S. Egybegyűjtött művei I., v., 2000; G. S. Egybegyűjtött művei II., elb., 2001; Nagyida, monogr. 2001; 65 vers, v., 2002; A megérintett, r., 2002; G. S. Egybegyűjtött művei III., r., 2003; G. S. Egybegyűjtött művei IV., szociogr., 2004; Smink nélkül, tan., 2004.

Ir.: Tőzsér Árpád: A lírai vallomás hogyanja. = Az irodalom valósága, 1970; Duba Gyula: A céltalanság jegyében. = Valóság és életérzés, 1972; Koncsol László: Egy novelláskönyv hármas útja. = Kísérletek és elemzések, 1978; Zalabai Zsigmond: Küzdelem a kisprózával. = Mérlegpróba, 1978; Tóth László: Vita és vallomás, 1981; Koncsol László: Két vers az illanó kohézióról. = Ívek és pályák, 1981; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Für Lajos: Kisebbségi múlt más-más megközelítésben, Forrás 1982; Zimonyi Zoltán: A nyolcadik napon, Tiszatáj 1984; Szeberényi Zoltán: G. S. = Arcok és művek, Po., 1988; Koncsol László: A csehszlovákiai magyar líra a második világháború után. = Nemzedékem útjain, 1988; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

Sz. Z.

GÁLY Iván (Besztercebánya, 1928. máj. 20.): kritikus, közíró, szerkesztő. Po.-ban érettségizett (1947), négy szemesztert hallgatott a brünni Állatorvosi Főiskolán, majd a Komenský Egyetem Jogi Karán folytatta tanulmányait. 1953-ban doktorált. – 1949 őszétől az Új Szó és a Csehszlovák Rádió magyar osztályának külső munkatársa, 1951-től nyugállományba vonulásáig (1989) az Új Szó szerkesztője. Az ötvenes-hatvanas években a Szlovák Újságírószövetség elnökségének tagja, egy ideig alelnöke és a Magyar Tagozat elnöke volt. 1956–1960-ban az Új Szó kulturális rovatát szerkesztette, később szerkesztőségi titkár, kiadásvezető volt. Két ízben a lap főszerkesztő-helyettese (1961–62-ben és 1968 októbere és 1970 júniusa között). A konszolidáció idején az 1968–69-es években közölt írásai miatt – politikai okokból – leváltották, ezt követően riporteri munkakörben dolgozott. – Társadalomtudományi műveket is fordított. Legutóbb Szabó Rezső: A Csemadok és a Prágai Tavasz c. kötetének (2004) szlovák nyelvű dokumentumait fordította magyarra. – Irodalomkritikái a kisebbségi irodalom első korszakában értékes látleletek voltak. Társszerzője a Mű és érték c. gyűjteményes kötetnek. Színikritikáiban főleg a MATESZ tevékenységére figyelt. A hetvenes évektől közéleti publicisztikája a meghatározó.

M.: Hazai magyar költészetünk néhány problémája, ÚSZ 1957. máj. 30.; A nevetés művészete (Duba Gyula: A nevető ember), ISZ 1959/2; Gál Sándor: Arc nélküli szobrok, ISZ 1964/9; Egri Viktor: Boldogok szigete, ISZ 1964/10; Dávid Teréz: Kísértetek múzeuma, ISZ 1965/3; Érett férfikor érett költészete (Bábi Tibor: A forrás éneke), ÚSZ 1965. okt. 23.; Forbáth Imre a miénk, Hét 1967/23; Galilei a Hviezdoslav Színház színpadán (Németh László darabjának bemutatója), ÚSZ 1957. szept. 4.; Két Galilei (Németh László és Bertold Brecht Galileidrámája), ÚSZ 1958. márc. 15.; Vita a csehszlovákiai magyar színjátszás és dráma helyzetéről, ISZ 1960/1; A komáromi Magyar Területi Színház öt éve, ÚSZ 1958. febr. 8.; Dráma a mérlegen (Dávid Teréz: Az Asszony és a Halál), ÚSZ 1963. febr. 9.; Egri Viktor: Ének a romok felett, ÚSZ 1969. jan. 21.; A korszerűség parancsa (vitazáró cikk a színházról), VÚSZ 1969. máj. 18.

Ir.: Fábry Zoltán: Harmadvirágzás, Po.–Bp. 1963; Fónod Zoltán: Gyorsmérleg. = F. Z.: Körvonalak, Po.–Bp. 1982.

F. Z.

GÁLY Olga, L.; *Lőrincz Gyuláné, Pócz* (Losonc, 1921. febr. 10.): költő, szerkesztő, műfordító. A losonci Kármán József Gimnáziumban érettségizett (1939). 1943–1950-ben, megszakításokkal, tisztviselőként dolgozott. 1947-ben került Pozsonyba. 1950–1956-ban az Új Szó, később a Hét szerkesztője. 1960–1965-ben az Új Élet c. Pozsony-vidéki járási újságot szerkesztette, 1971-től nyugdíjaztatásáig (1976) a Nő kulturális rovatát vezette. – Részt vett a szlovákiai magyar irodalmi élet szervezésében. Indulásakor költőként nem tudta elkerülni az ötvenes évek lelkesedését, harsányságát. Később témát váltott: ihletett

anyaversei, eleven természeti képei, a szerelem és a szeretet kimeríthetetlen témái jelzik versei megújulását, módosult hangvételét. *Tiszta vászon* c. verseskötetét (1976) a Szlovák Irodalmi Alap pályázatán díjazták. Az utóbbi években visszavonultan él. *Néma madár* címmel (Losonc, 2004) regénye is megjelent. A regényt (Nemý vták címmel) szlovákul is kiadták (2003). Műfordítói munkássága jelentős. Rudolf Sloboda (Vér, Dsz. 1998) és Anton Baláž (A feledés földje, 2002) regénye fordításáért nívódíjat kapott.

M.: Hajnali őrségen, v., Po. 1953; Halkan szólok, v., uo. 1967; Tiszta vászon, v., uo. 1976; Szívdobogás, v., Po.–Bp. 1981; Ördöglakat, emlékir. (Lőrincz Gyula ifjúsága), uo. 1990.

Ford.: Peter Jilemnický: Cukor, 1954; Anton Hykisch: Mesterek kora I–II., 1981; Miroslav Kapek: Micsoda gól!, 1987; Alfred Wetzler: Jelentés a Pokolból, Dsz. 1993; Ján Johanides: Büntető gaztett, Komárom 1998; Jozef Puškáš: Zseblabirintus, uo. 2000; Rudolf Sloboda: Színésznők, 2004; Juraj Špitzer: Nem akartam zsidó lenni, Losonc 2004.

Ir.: Szőke József: Hajnali őrségen, ÚSZ 1953. máj. 17.; Turczel Lajos: Líránk helyzete és perspektívái. = T. L.: Írások mérlegen, Po.–Bp. 1958; Fábry Zoltán: Harmadvirágzás. = F. Z.: Harmadvirágzás, Po.–Bp. 1963; Egri Viktor: Tiszta vászon, ÚSZ 1976. szept. 28.; Alabán Ferenc: Szívdobogás, ISZ 1981/9; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

F. Z.

GARAI István (Nagyölved, 1915. szept. 12.): költő. A gimnáziumot Érsekújvárott, bölcsészeti tanulmányait Po.-ban és Bp.-en végezte. 1945 előtt Dunaszerdahelyen, Bács-Petrőcön, utána Békéscsabán, Siófokon volt tanár. – 1944-től kiadott kötetei száma eléri a 30-at, s mind szerzői kiadásban jelentek meg. *A nyugatra szálló fellegekhez* (Bács-Petrőc 1944) c. kötetét háborúellenes hangjáért elkobozták, a szlovákiai magyarok kitelepítése ellen tiltakozó *Mesekirály* (Békéscsaba 1947) c. kötetéért pedig kétévi börtönre ítélték. Versei jelentős része a magyarság sorskérdéseivel foglalkozik. A hagyományos lírai realizmushoz kötődő költészetéről a kritika jórészt nem vesz tudomást, de latin nyelvű verseiért, melyeket kötetekben, valamint olasz- és franciaországi latin nyelvű lapokban közölt, a Vatikántól és a franciaországi Petrarca Társaságtól elismerő oklevelet kapott.

M.: Kibontakozás, Bács-Petrőc 1944; Pannónia ékkövénél, Siófok 1970; Miserere, Bp. 1975; Pectore forti – Elszánt szívvel, lat.–magy. v., Siófok 1980; Dunavölgyi jeremiád, Bp. 1991; Tiszta lelkek zendülése – A budapesti felkelésre – 1956, uo. 1992; Pompeji katona – Költő az önkényuralom idején (1948–1955) avagy koporsóból kimentett versek, uo. 1994; Ignavia propraetorum – A helytartók gyávasága, lat.–magy. v., uo. 1994; Hazai Rodostó, uo. 1995; Léted irgalmas kelyhe, uo. 1995; Kankalin tüzében, uo. 1995.

Ir.: Bóka László: Utak és útkeresők, Új Magyarország, 1947. febr. 22.; Markovics Györgyi: Elsüllyedt irodalom, Itk 1969/6; Pomogáts Béla: Pannónia ékkövénél, Jelenkor 1971/7; Tőz Tamás: Aki a maga útját járja, Krónika (Kanada] 1979. jún.; Genovifa Imme: Róma-dicsérő-Caeruleo sub divo, Vita Latina 1985. márc.

T. L.

GARAJ Lajos (Miglészpataka, 1932. aug. 25.): irodalomtörténész, műfordító, egyetemi docens. Elemi iskoláit szülőfalujában, középiskolai tanulmányait a jolsvai polgári iskolában kezdte, majd a nagyrőcei (revúcai) szlovák gimnáziumban folytatta, ahol 1952-ben érettségizett. Egyetemi tanulmányait a pozsonyi Komenský Egyetem BTK-n magyar–szlovák szakon folytatta. Az első évfolyam után a kar vezetősége külföldi ösztöndíjra javasolta. A második évfolyamot a bp.-i ELTE BTK-n folytatta, ahol 1956-ban magyar szakos tanári oklevelet szerzett. 1970-ben a Komenský Egyetem BTK-n doktorált, 1987-ben ugyanitt szerzett kandidátusi fokozatot. – Tanulmányai befejezése óta a Komenský Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének munkatársa: tanársegéd, adjunktus, 1988-tól docens. Nyugdíjazására 1997. szept. 1-jén került sor. – Kutatási területe a magyar–szlovák irodalmi kapcsolatok, a modern magyar irodalom és Gömör megye irodalmi múltja. Foglalkozott a 19. és 20. századi magyar irodalom (főleg Petőfi, Arany, Mikszáth, Madách, Móricz stb.) népszerűsítésével, kapcsolattörténeti problémáival, esetenként a modern magyar próza képviselőivel is. Több magyar szerző művét

fordította szlovákra, egyes fordításokhoz előszót írt. Fordításai között szerepelnek Mesterházi Lajos (A négylábú kutya), Sánta Ferenc (Az ötödik pecsét), Szabó Magda (Eszter két arca), Duba Gyula (Ugrás a semmibe), Rácz Olivér (A Rogozsán kocsma) művei. Madách Imre szlovák fogadtatásával évtizedek óta foglalkozik. – Szlovák nyelven megjelenő lexikonok (Malá encyklopédia spisovatelov sveta – Világirodalmi írók kisenciklopédiája, 1978; Malá encyklopédia literárnych diel svetových autorov – Világirodalmi írók műveinek kisenciklopédiája, 1989), valamint a Magyar irodalmi hagyományok szlovákiai lexikona (1981) munkatársaként is vállalta a magyar irodalom népszerűsítését.

M.: A magyar felvilágosodás és a reformkor irodalma, egyet. jegyz., Po. 1960; A magyar irodalom története II. (1820–1905), egyet. jegyz., Po. 1980; Móricz Zsigmond a jeho vz□ah k Slovensku (M. Zs. kapcsolata Szlovákiával), tan., Universitas Comeniana, Philologica XXXI., 1983; Arany János szlovákiai kapcsolatai, ISZ 1982/8; Az ezeréves méh (Peter Jaroš regénye), ISZ 1982/7; Gemer a Malohont (Gömör és Kishont) – A régió magyar eredetű kulturális és irodalmi hagyományai a kezdetektől napjainkig, 1997; Moderný maďarský román (A modern magyar regény), tan., 1999.

Ir.: Vojtech Kondrót: Duba Gyula könyve szlovákul (Ugrás a semmibe), ÚSZ 1977. febr. 22.; Břetislav Truhlář: Satirický obraz vojny (Rácz Olivér: A Rogozsán kocsma), Nové slovo (Nedeľa), 1988. máj. 19.; Pavol Žigo: Prezentácia knihy Gemer a Malohont. Naša Univerzita 1997. dec. 4.

F. Z.

GARAMKÖVESDI SZABÓ László → Szabó László

Garamvölgye (Léva, 1968. jan. – 1989. dec.): járási hetilap. Az SZLKP JB és a JNB adta ki. Dél-Garamvölgye címmel már 1966-tól megjelent, ezt 1973-ban összevonták a szlovák Pohroniével, s a továbbiakban kétnyelvű lapként szerepelt. – Előzményei közé tartozik az 1945. jan. 21-től 1948-ig a JNB s egy ideig a szovjet katonai parancsnokság kiadásában megjelent Garamvölgye. 1951 és 1959 között Hlas roľníka – Földműves Szava, 1960. jan. 4-től pedig Nový Život – Új Élet címmel jelent meg járási újság, ez utóbbit váltotta fel 1966-ban a Južné Pohronie – Dél-Garamvölgye. – Az 1960-as területi átszervezés előtt a Zselizi járásban Smelšie vpred – Előre (1952–1955), Ipolyságon pedig A Haladó Faluért (1957 jan.–dec.) címmel jelent meg járási újság az SZLKP JB és a JNB kiadásában. – Garamvölgye címmel 1990-től független járási hetilapot ad ki az In Pro Pos Kft., kb. 2000 példányban.

F. Z.

Gazda: mezőgazd. folyóirat. 1920 és 1933 között Po.-ban jelent meg kéthetente Füle Péter szerkesztésében. Alcímében az Országos Szlovenszkói Gazdasági Egyesület, a Nagybirtokosok és Bérlők Gazdasági Egyesülete hivatalos közlönyeként tüntette fel magát. 1934 és 1937 között havonta jelent meg, s ifj. Melcsiczky Gyula szerkesztette.

T. L.

GAZDAG József (Kassa, 1977. máj. 3): író, szerkesztő. A kassai magyar gimnáziumban érettségizett. Jelenleg végzős a Pécsi Tudományegyetem magyar–filozófia szakán, illetőleg 2004-től a Kalligram Kiadó szerkesztője. – Novellái és elbeszélései 1999 óta jelennek meg irodalmi folyóiratokban (Jelenkor, Mozgó Világ, Kalligram stb.), 2001-ben Móricz Zsigmond-ösztöndíjban részesült. Első elbeszéléskötete azonnal a fiatal magyar szépprózа élvonalába emelte. Írásait fokozott műgond, nyelvfilozófiai alapállás, a kombinációk, variációk és permutációk logikai-matematikai dimenzióinak bevonása jellemzi, szöveglabirintusai rendszerint az objektív leírás, a filmszerűség tényrögzítő effektusai mellett az autentikus életmodell, kommunikáció és identitás elbizonytalanító hiányát tükrözik és élezik ki egy-egy rendkívüli érzékenységgel megformált történet vagy történetfoszlány keretei között.

M.: Kilátás az ezüstfenyőkre, elb., 2004.

Ir.: Rácz Vince: Pokol pitvara, ÚSZ Könyvjelző, 2004/8; Nagy Boglárka: Az elbeszélés szűkülésének fokozatai, ÉS 2004/32 , ua., ÚSZ Könyvjelző, 2004/9.

Cs. Z.

Gazdasági Szemle: gazdaságfejlődési folyóirat. 1921 és 1938 között kéthetente jelent meg Po.-ban Rédler István és Hutta Pál szerkesztésében. A Központi Szövetkezetnek és a kötelékébe tartozó összes szövetkezetnek, a vármegyei, körzeti, járási és községi gazdasági egyesületeknek, gazdaköröknek a közlönye volt.

T. L.

GÉCZI Lajos (Mokcsakerész, 1926. máj. 30.): önkéntes néprajzgyűjtő, honismereti író. Középiskolába Ungvárott járt (1938–1944), majd szovjet fogságba került, ahonnan 1949-ben tért haza. Az eperjesi közgazdasági szakközépiskolában érettségizett (1952). Ezt követően nyugdíjba vonulásáig (1987) Nagykaposon tanított. Közben levelező tagozaton magyar–orosz szakos tanítói képesítést (1956), majd pedig középiskolai tanári oklevelet szerzett (1959). – Intenzívebben nyugdíjba vonulása óta foglalkozik néprajzgyűjtéssel. Elsősorban a szöveges folklór, azon belül is a népmese, -monda és -költészet kutatásában jeleskedik. Meghatározó szerepe volt a nagykaposi Erdélyi János-kultusz kialakításában, többedmagával létrehozta az Erdélyi János Emlékszobát. Fogságbeli élményeit könyv alakban jelentette meg *(Civilek hadifogságban,* Po. 1992). Elsőként jelentetett meg jelentős népmese- és mondagyűjteményt a kutatás számára korábban fehér foltként szereplő Ung-vidékről és Ondava mentéről. Publikációi különböző tanulmánykötetekben, valamint hazai és mo.-i kulturális és tudományos lapokban jelennek meg. – A Magyar Néprajzi Társaság a legeredményesebb társadalmi gyűjtőknek járó Sebestyén Gyula-emlékéremmel tüntette ki. Ezenkívül számtalan Csemadok-elismerésben részesült, és birtokosa a Márton Áron-emlékéremnek is.

M.: Erdélyi János, Nagykapos 1968; Erdélyi János emlékezete, Po. 1989; Ungi népmesék és mondák, Po.–Bp. 1989; Ondava menti népmesék és mondák, Po. 1994; Ondava menti népköltészet, Po. 1998.

Ir.: Liszka József: Géczi Lajos: Ungi népmesék és mondák, rec., Hungarológiai Értesítő 13/3–4; uő: Fehér foltok – eltűnőben. Gondolatok Géczi Lajos Ondava menti népköltészet című kötetéről, rec., ÚSZ 1998. 9. 18.; L. Juhász Ilona: Adalékok Géczi Lajos portréjához, Katedra 2000/4.

L. J.

Géniusz (1995-től): rejtvénymagazin. A dunaszerdahelyi Tashy Agrotrade Kft. adta ki az Ifi negyedévenként megjelenő magazinjaként. Első száma 1995 őszén, a második dec.-ben jelent meg. 1997-től kéthavonta adták ki. 2004 tavaszán a kiadó egyesítette az Ifi c. havilappal, azóta Ifigéniusz címmel jelenik meg. Az összevont lap kiadását – anyagi okok miatt – a kiadó 2005 jan.-tól szünetelteti.

F. Z.

Gerleo → Spielberger Leó

Ghillány István, báró (Eperjes, 1910. jan. 29.): zeneszerző. Sátoraljaújhelyen érettségizett (1928), zeneszerzést Bécsben tanult. 1947-től Eremiás Eduárd zenekarának zongoristája volt, 1951. jan. 1-jén munkatáborba hurcolták. 1952-től zenetanárként, ill. zenekari játékosként működött Kassán, Liptószentmiklóson, Rózsahegyen, Ótátrafüreden, Bártfán. Nyugdíjba vonulása (1973) után Po.-ba költözött.

M.: Szivárvány Branyiszkó fölött, szimf. költemény zenekarra, 1953; Vals Magiolato zongorára, 1955; Hajnalhasadás, intermezzo zenekarra, 1966; Bártfai pletykás nők 2 klarinétra, trombitára, baritonra, zongorára, 1969; Bölcsődal, 1971; Püspöki kutyácskák, 1995.

D. Z. E.

GIDRÓ Bonifác (Karcfalva, 1869. aug. 20. – Győr, 1958. jan. 17.): bencés szerzetes, házfőnök, tankönyvíró. A gimnáziumot Csíksom-lyón, a teológiát Pannonhalmán végezte, s két évig a bp.-i tudományegyetemen természetrajzi előadásokat hallgatott. 1901-től a komáromi bencés gimnáziumban tanított, 1920-tól 1939-ig igazgatója volt. Aktívan részt vett a város kult. életében, a magyar könyvtár elnöke s a Jókai Egyesület alelnöke volt. – Tud. tevékenysége a matematikára és geometriára irányult. *A kúpszeletek talppontgörbéi és evolutái* c. könyve 1895-ben jelent meg, a középiskolák részére írt számtankönyve pedig több mint tíz kiadást ért meg.

T. L.

GILLER János (Dévény, 1886. jún. 23. – Budapest, 1956. szept. 11.): ügyvéd, politikus, kultúraszervező. Német eredetű, a 16. század-

ban magyar nemességet szerzett családból származott. A gimnáziumot Kalocsán, a jogot a po.-i jogakadémián s a bp.-i tudományegyetemen végezte. Ügyvédi gyakorlatot Losoncon folytatott. Az 1918-as államfordulat után az Országos Magyar Keresztényszocialista Pártban tevékenykedve tartománygyűlési, majd országgyűlési képviselő lett, s a két ellenzéki magyar párt közös jogi és egyházpolitikai szakosztályának elnöke volt. Helyi viszonylatban a róm. kat. egyházközségben töltött be tisztségeket, s XII. Pius pápa a Szent Szilveszter-rend Lovagkeresztjével tüntette ki. G. részt vett a nagy sikerű Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetség szervezésében, melynek első országos elnöke volt. 1945-ben, a magyarok elleni koncepciós perek áradatában „háborús bűnösként" őt is letartóztatták, vagyonát elkobozták, s tízévi börtönre ítélték. A korponai munkatáborból valószínűleg 1947-ben szökött meg. Mo.-ra menekült, s haláláig Bp.-en élt.

T. L.

GOFFA, Béla von → Hajtman Béla

GOLDHAMMER Géza → Kassai Géza

GOMBOS Ferenc → Simándy Pál

Gömör: pol. és társad. hetilap, 1936-tól a rimaszombati járási magyar közművelődési testület hivatalos közlönye. 1921. aug. 14-től 1938. okt. 30-ig jelent meg Márkus László szerkesztésében, Rábely Károly helyi nyomdatulajdonos kiadásában. Legjobb színvonalú és legstabilabb hetilapjaink közé tartozott, a társadalmi kérdéseknek nagy figyelmet szentelt. A csehszl. kisebbségpolitika kemény bírálatáért a po.-i Országos Hivatal (Krajinský úrad) 1934-ben hat hónapra betiltotta.

T. L.

Gömöri Diéta → Egyenes Úton

Gömöri Hajnal (Rozsnyó, 1960. aug. 5. – 1990. dec. ?): járási újság. A Zora Gemera önálló melléklete, melynek megjelenését 1967. ápr. 1-jétől 1968. jún. 30-ig hatóságilag beszüntették. 1968. júl. 1-jétől ismét kiadták, 4 oldalon, 1000 példányban. – A járási újság előzményei közé tartozik A Földműves Új Útja c. havilap (1951–1953), mely a Roľník na novej ceste magyar nyelvű változata volt. 1954-től a szlovák lap részeként jelent meg. – A járás polgárainak új hetilapja 1991 ápr.-tól jelenik meg Gömöri Hírnök címmel kb. 2000 példányban.

F. Z.

Gömöri Hírlap (Rimaszombat, 1968. júl. 5-től): járási hetilap. 1989 dec.-ig az SZLKP JB és a JNB adta ki, 1990-től a városi önkormányzat független regionális hetilapja. Példányszáma 1994-ben 3000 volt. – Előzményei közé tartozik a Cesta k socializmu c. járási földművesújság (1951–1960), mely A Szocializmus Felé Vezető Út címmel magyar mellékletet is közölt 2 oldalon. A korábbi Tornaljai járás földművesújságja, a Náš cieľ is jelentetett meg 2 oldalas magyar mellékletet (A Mi Célunk, 1951–1960). A közigazgatás átszervezése után a Rimaszombati járásban Budovateľ (1960–1967) címmel adtak ki újságot önálló magyar melléklettel (Építő), 4 oldalon, 4000 példányban.

F. Z.

GÖMÖRI Jenő Tamás (Privigye, 1890. okt. 31. – Budapest, 1969. dec. 5.): lapszerkesztő, publicista, író, költő. 1910-ben Bp.-en megindította a Modern Könyvtár c. kiadványsorozatot, melyben 1915-ig a magyar és világirodalom színvonalas alkotásait adták ki. Az 1918–19-es mo.-i forradalmak bukása után emigránsként Bécsben és Po.-ban élt, itt adta ki 1921-ben a csehszlovákiai magyar irodalom első színvonalas folyóiratát Tűz címen, mely a hazai írók mellett főként az emigránsok alkotásait közölte. A folyóirat szerkesztőségét később Bécsbe helyezte át, ahol német lapoknak is szerkesztője volt, s megindította az Új Modern Könyvtárt (1920–1922). A két vh. között évekig élt Szobráncon, publikált a PMH-ban, a Korunkban, valamint a prágai és bécsi német lapokban. 1945 után Solymáron, majd Nagykovácsin élt élettársával, N. Jaczkó Olga írónővel. Sokat fordított magyarra és németre, ő volt Thomas Mann első magyar fordítója.

M.: Ítéletidő, r. (N. Jaczkó Olgával), Bp. 1936; Van

ember, aki tudja, ki vagyok, vál. v., uo. 1937; Érett élet, v., uo. 1943; A Siralomházban, v., uo. 1946; A József-utcai versek, uo. 1948; Babona, babona, tizenhárom babona, v., uo. 1948.

Ir.: Jaroslava Pašiaková: Folyamatos múlt, 1981.

Cs. S.

GÖMÖRI KOVÁCS István → Kovács István

Gömöri Lapok: társad., szépirod. és közgazd. hetilap. Rimaszombatban jelent meg 1934–1935-ben Sichert Károly szerkesztésében. Kevés irod. anyagot közölt, kedvenc írói a rimaszombati születésű Szombathy Viktor és egy Csaba diák néven szereplő ismeretlen szerző voltak. A rimaszombati asztalos költő, Telek A. Sándor főleg cikkekkel szerepelt benne.

T. L.

Gömöri Múzeum Híradója, A (1983–1988): a rimaszombati Gömöri Múzeum kiadásában megjelenő tájékoztató füzet, amely a múzeum hatáskörébe tartozó diszciplínák köréből kisebb közleményeket, híreket hozott nyilvánosságra magyar nyelven. Szerk.: B. Kovács István.

L. J.

Gömöri Újság: szépirod. és társad. hetilap. Rimaszombatban jelent meg 1919. jan. 19-től márc. 23-ig Győry Lajos szerkesztésében. Korábban (1910–1918) is létezett.

T. L.

Gömörország (2000 júniustól): honismereti, helytörténeti jellegű, negyedévenként megjelenő regionális folyóirat. Alcíme meghatározása alapján „az északi magyar peremvidék fóruma”, és nagyjából a Vág vonalától a Hernádig terjedő szlovákiai magyar terület kulturális kérdéseivel foglalkozik. Cikkeket, tanulmányokat, kisebb közleményeket, továbbá híreket és könyvismertetéseket közöl. Főszerkesztő: B. Kovács István. Kiadja a Gömör – Kishont Múzeum Egyesület, Rimaszombat. – A folyóirat előtörténetéhez tartozik, hogy Gömörország címmel a budapesti Tiszavirág c. folyóirat (a Szőrös Kő 1996-os mellékletéhez hasonlóan) 2000 elején egy mellékletet jelentetett meg. A számot felelős szerkesztőként Juhász Dósa János jegyezte. – A Gömörország első száma az említett rimaszombati egyesület kiadásában 2000 júniusában jelent meg. Ezt követte az őszi (2. sz.), majd az összevont őszutói–téli (3–4.) szám. Színvonalasan szerkesztett időszaki lapról van szó.

F. Z.

GÖMÖRY János (Nyíregyháza, 1869. máj. 12. – Budapest, 1966. máj. 7.): publicista, történész, író. Az eperjesi ev. kollégiumban s a kolozsvári egyetem bölcsészkarán folytatott tanulmányai után 1897-től az eperjesi kollégium főgimnáziumában lett tanár, 1903-tól kollégiumi igazgató. Megértő, humánus magatartásáért szlovák nemzetiségű diákjai is tisztelték. Az 1918-as államfordulat után a kollégiumban a szlovák lett a tanítási nyelv, de az igazgatói tisztségben addig meghagyták őt, amíg az utolsó magyar osztály is végzett (1926). 1930-ban, amikor Kassára költözött, a kollégiumban is búcsúztató ünnepséget rendeztek tiszteletére. Kassán 1932-től főtitkára, 1938-tól elnöke volt a Kazinczy Társaságnak. 1937-ben részt vett a po.-i Tátra Kiadónak és azonos nevű folyóiratának a létrehozásában. A bécsi döntés után többször fellépett a mo.-i nemzetiségek érdekében, s ez ügyben neves felvidéki értelmiségiekkel összefogva konferenciát is rendezett Bp.-en. 1947 júl.-ban ennek ellenére és Vladimír Čobrda ev. püspök közbenjárását semmibe véve a már 78 éves G.-t Mo.-ra telepítették. Néhány évig Sóskúton élt, majd a pesthidegkúti Nyugdíjas Pedagógusok Otthonának lakója lett. Szellemi frissességét, aktivitását aggastyán korában is megőrizte, s 90 éves elmúlt, mikor értékes emlékiratát befejezte. – Pedagógiai jellegű írásokat már 1918 előtt publikált, de kiemelkedő publicistává a kisebbségi sorsban vált. Egyéniségének fő vonása a más nemzetiségek megbecsülésével párosuló tiszta és szilárd nemzeti érzés volt. A magyar ellenzéki pártokhoz való folyamatos kötődése ellenére a polgári baloldal köreiben is népszerű volt, s a népfrontos kommunista Magyar Napban nagy tisztelettel írtak a magyar iskolák érdekében folytatott munkájáról. Művelődéstörténettel is intenzíven foglalkozott. Az eperjesi Új Világba számos helyi és sárosi vonatkozású tanulmányt

írt, feldolgozta Eperjesnek és az ev. kollégiumnak a történetét, s a két vh. közti kisebbségi viszonyokról forrásértékű emlékiratot írt.

M.: Bánó Iván ifjúsága, tan., Eperjes 1929; Az eperjesi ev. kollégium rövid története 1531–1931, uo. 1933; Nemzeti ellentétek likvidálása és az egyetemek, MÍ 1936/6; Eperjes. = Tátra almanach. Szlovenszkói városképek, 1938; Emlékeim egy letűnt világról, Bp. 1964.

Ir.: – : A szeretet és megértés gesztusával áldozott Eperjes társadalma G. J. igazgató búcsúztató ünnepsége alkalmából, Új Világ 1930. okt. 17.; – : Ján Gömöry odchádza na odpočinok, Šariš 1930. márc. 29.; Szalatnai Rezső: G. J., előszó az emlékirathoz; Turczel Lajos: G. J. halálára, ISZ 1966/6; Tóth László: Elfeledett évek, 1993; Zeman László: Gymnasiologia, Kalligram 1996/1.

T. L.

GÖMÖRYNÉ MARÓTHY Margit (Budapest, 1875. ? – Serke, 1953. ?): író. Színiiskolába járt, fiatal korában színésznő volt Bp.-en. 1910-ben feleségül ment Gömöry Olivér műkedvelő íróhoz, földbirtokoshoz. Foglalkozott okkultizmussal, buddhizmussal, indiai tanokkal. *Isteni ének* (Bp. 1924) címmel lefordította angolból a szanszkrit irodalom legjelentősebb termékét, a Bhagavad-gítát. 1925-ben Indiában járt, erről útleírást adott ki. Számos cikket írt az indiai irodalomról és a buddhizmusról.

M.: Indiai utamról, Rimaszombat 1927.

Ir.: Szombathy Viktor: G. M. M., ISZ 1982/3.

Cs. S.

GÖNDÖCS László; *Czvank* (Losonc, 1912. okt. 5. – Budapest, 1994. márc. 20.): tanár, ped. író, a Rákóczi Szövetség főtitkára. A gimnáziumot Losoncon, matematika–ábrázoló geometria szakos egyetemi tanulmányait Prágában végezte. Egyetemistaként a Prohászka Körök egyik legaktívabb szervezője, a szünidőkben ifjúmunkás pihentető táborok vezetője volt. 1936-tól 1938-ig a beregszászi gimnáziumban tanított, s a Podkarpatská Rusi Magyar Kultúregyesület (PRMKE) helyi szervezetének vezetőségi tagja és ungvári központjának jegyzője volt. 1939-től Bp.-en élt, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban dolgozott, s a Toldy Ferenc utcai felvidéki egyetemista kollégium vezetését is ellátta. Eredeti családi nevét (Czvank) a vh. idején változtatta Göndöcsre. 1950 és 1963 között bp.-i középiskolákban tanított, s az egyetem bölcsészkarának megbízásából tanárjelöltek tanítási gyakorlatát vezette. 1963-tól a Tanítóképző Főiskola tanára lett, s nyugdíjazásáig részt vett a matematikaoktatás korszerűsítésére alakult bizottság munkájában. A szlovákiai magyar kult. életet hatékonyan támogató Rákóczi Szövetség elnökségi tagja, majd főtitkára, a Kárpátaljai Szövetség elnöke, s több alapítvány szervezője és támogatója volt. – Már egyetemistaként publikált az Új Életben, ifj. mozgalmi problémákkal foglalkozott. Ped. írói munkássága 1950 után bontakozott ki, tanulmányait A matematika tanítása és a Tanító c. lapokban közölte. Több tankönyv és módszertani segédkönyv szerzője vagy társszerzője. Előadást tartott az Unesco mo.-i matematikai konferenciáján, s tagja volt a Bolyai János Matematikai Társaságnak, melytől kitüntetést is kapott.

M.: A térgeometria tanításának néhány kérdése, Bp. 1958; A matematikaoktatás időszerű kérdései a tanítóképzésben. = A budapesti tanítóképző 100 éve, uo. 1969; A matematikaoktatás néhány kérdése (többekkel), uo. 1972; Kézikönyv a matematika I. osztályos anyagának tanításához (többekkel), uo. 1978.

Ir.: A beregszászi magyar gimnázium története 1864–1989, Bp. 1990; Vígh Károly: G. L. köszöntése, Magyar Nemzet 1992. okt. 7.; Turczel Lajos: Diákkori emlékeim G. L.-ról, Hét 1994. máj. 13.

T. L.

GÖRCSÖS Mihály (Debrőd, 1923. aug. 7. – Kassa, 1999. jan. 21.): néprajzkutató. A kassai Kereskedelmi Középiskolában érettségizett (1944), majd Bp.-en kétéves Kereskedelmi Főiskolát végzett (1949). A po.-i Pedagógiai Főiskola levelező tagozatán magyar szakos tanári oklevelet szerzett, a bp.-i ELTE-n néprajzból doktorált (1979). Főleg gazdasági szervezetekben, ipari vállalatoknál, ill. a városi és kerületi nemzeti bizottságon dolgozott. Három évig a kassai ipari középiskola esti tagozatán is tanított. Az SZTA külső munkatársaként néprajzi gyűjtéseket végzett. A későbbi években vallási néprajzzal foglalkozott. Szülőfalu-

járól doktori értekezést írt (*Debrőd története és népi gazdálkodása,* 1979). – 1966-tól publikált. Ismeretterjesztő és művelődéstörténeti jellegű írásai főleg a Hétben jelentek meg. Nevéhez fűződik A kassai Batsányi-kör évkönyve 1965–1968 c. kiadvány anyagának válogatása (szerk. Turczel Lajos); megalakulásától (1965) 1976-ig e kör elnöke volt.

M.: Vikár Béla, a folklór és a Kalevala tudósa, cikk, Hét 1969. ápr. 27.; Pálóczi Horváth Ádám, a hagyománygyűjtés magyar úttörője, ism.terj., uo. 1970. febr. 22.; Népi mészégetés Debrődön, tan., Honismeret 1979/5–6.

Ir.: Szalatnai Rezső: A kassaiak évkönyve, És 1970/30; Kovács Sándor Iván: A kassai Batsányi-kör évkönyve, Tiszatáj 1970/10.

F. Z.

Gramma Nyelvi Iroda (2001 aug.): nyelvtervező, oktatási, kutatási tevékenységet és nyelvi jellegű szolgáltatásokat végző inézmény. – A Gramma Egyesületet a Mercurius Társadalomtudományi Kutatócsoport nyelvész tagjai alakították 2001 augusztusában. Az egyesületnek és belső szervezeti egységének, a Gramma Nyelvi Irodának fő célja, hogy szervezője és kivitelezője legyen a nyelvtudomány és néhány más társadalomtudomány körébe tartozó kutatásoknak Szlovákiában, a kutatási eredmények felhasználásával nyelvtervező és oktatási tevékenységet folytasson, valamint nyelvi jellegű szolgáltatásokat nyújtson intézményeknek és magánszemélyeknek. Az iroda egyúttal az MTA szlovákiai kutatóállomásának funkcióit is ellátja, s az MTA Kisebbségkutató Intézetének koordinálásával együttműködik az erdélyi, a vajdasági és a kárpátaljai testvérállomásokkal. – Az egyesületnek megalakulásakor 15 nyelvész és nyelvész-doktorandusz tagja volt. Az iroda kutatási és tudományszervező tevékenységét az Arany János Közalapítvány és az Illyés Közalapítvány támogatásával végzi. Az egyesület és az iroda Dunaszerdahelyen (a Csemadok-házban) működik. – A 2001–2002-es közös kutatás (Kárpát-medencei kisebbségek nyelvpolitikai helyzete) eredményét összefoglaló tanulmánykötet – Szarka László és Nádor Orsolya szerkesztésében – *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában* címmel (2003) jelent meg a bp.-i Akadémiai Kiadó gondozásában. – A határon túli magyar nyelvváltozatok leírása szempontjából áttörést jelentett számukra, hogy a Magyar értelmező kéziszótár második, átdolgozott kiadásába bekerültek az erdélyi, kárpátaljai és a szlovákiai magyar szavak és szójelentések is. – Az MTA Kisebbségkutató és Nyelvtudományi Intézetével együttműködve 2002-ben elkezdődtek a szlovákiai magyar elektronikus szövegtár kialakításának a munkálatai is. Az elektronikus szövegtárba integrálódik majd az a nyelvjárási anyag, melyet a po.-i magyar tanszék hallgatói Sima Ferenc vezetésével a 60-as évektől gyűjtöttek, ill. melyet a Csemadok KB Nyelvi Szakbizottságának nyelvjárásgyűjtő szakcsoportja (valamint jogutódja, a Csehszlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társasága) a 80-as, 90-es években nyári táborok révén gyűjtött össze. A hangfelvételek digitalizálása 2003-ban a somorjai Fórum Intézetben megkezdődött. – 2002 febr.-tól Misad Katalin vezetésével nyelvi ügyfélszolgálat indult. – Az iroda vezetője dr. Szabómihály Gizella.

F. Z.

GRENDEL Lajos (Léva, 1948. ápr. 6.): író, publicista, szerkesztő, egyetemi oktató. Tanulmányait szülővárosában és Po.-ban végezte. 1973-ban a Komenský Egyetem BTK-án magyar–angol szakos tanári oklevelet szerzett. 1973-tól a Madách Könyvkiadó szerkesztője, 1990-től az ISZ, 1992-től 1994-ig a Kalligram c. folyóirat főszerkesztője volt. 1994 jún.-tól 1997-ig a Kalligram Könyvkiadó kiadóvezetője, az 1997/98-as tanévtől a Comenius Tudományegyetem BTK-ja magyar nyelvi és irodalmi tanszékének az adjunktusa. Jelentősebb irod. díjai: a Szlovák Írószövetség Díja (1985), Déry Tibor-díj (1987), a Magyar Írók Szövetségének Artisjus-díja (1988), József Attila-díj (1990), Füst Milán-díj (1995); Madách Imre-díj (1997); Ady Endre-díj (1997); Kossuth-díj (1999); Pribina-kereszt, I. fokozat (2003). – Első elbeszélése 1970-ben jelent meg az ISZ-ben. A hazai kritika érdeklődéssel és elismeréssel figyelte indulását, az 1981-ben megjelent *Éleslövészet* c. kisregénye, majd az ahhoz témában lazán, de beszéd- és szerkesztésmódjával annál nyilvánvalóbban kapcsolódó *Galeri* (1982), ill. *Áttételek* (1985)

pedig olyan áttörést jelentett a mo.-i irod. életben, amilyenre szlovákiai magyar szerző esetében még nem volt példa. A fiatal íróegy csapásra az egyetemes magyar irodalom élvonalába kerül, írásművészetét a bp.-i kritika a Mészöly Miklós és Esterházy Péter nevével jelzett prózafordulat összefüggésrendjében kezdi értelmezni. A később „trilógiaként" emlegetett (és egy kötetben megjelentetett) három könyvnek a szlovákiai magyar irodalomban rendkívüli s a magyar irodalom egyetemében is vitathatatlan jelentőségét abban kell látnunk, hogy szerzőjének (a szlovákiai magyar térség hetvenéves irod. nagyotakarásai után) sikerült egy radikálisan új elbeszélő módot és olyan epikai hőst teremtenie, aki nemcsak egy szűk közösség, hanem az egyetemes emberi létezés képviselője is. Az Éleslövészet narrátora, a Galeri EL-je s az Áttételek kiadószerkesztője a kor (a század 60-as, 70-es és 80-as évei) reprezentatív tudása és történelmi emlékezete birtokában igyekszik a kor nagy kihívásait, kérdéseit egyfajta rendbe állítani magában. A trilógia három kötetében a szabadság (mint minden morális döntés alapja) és a szeretet az a két erkölcsi érték, amely az elbeszélő részéről végig és egyértelműen pozitív tartalmat vagy minősítést nyer, egyébként az elbeszélő magatartását is, s elbeszélésének (a műformálásnak) a módját is egyfajta etikai-filozófiai relativizmus határozza meg. Ez a relativizmus az 1989-ben megjelent *Szakítások* c. regénnyel kezdődően erejét veszti, a szerző egy rövid „realista" közjáték (Szakítások) s néhány szatirikus parabola (Thészeusz és a fekete özvegy, Einstein harangjai) után ma mintha Mikszáth ironikus anekdotizmusát, sőt Swift intellektuális-vitriolos iróniáját akarná feltámasztani. Újabb regényeit olvasva nem szabadulhatunk az érzéstől, hogy ezek több jelentéssíkú szatírák, leginkább talán magatartás- és stílusparódiák. Például a Nálunk, New Hontban c. regény olvasható akár a „posztmodern regény" paródiájaként is. Ez az újfajta nyelvalakítás jellemzi a noveláit is G.-nek, ahol legtöbbször a beszédmód „realizmusának" és a témák, a történetek irrealizmusának az összeszikráztatása adja az elbeszélés szellemi izgalmát. – G. a mai magyar próza vitathatatlan tekintélye és mércéje. Sok művét idegen nyelvekre is lefordították (Éleslövészet, szlovák – 1985, francia – 1986, angol – 1999; Einstein harangjai, német – 1993, fr. – 1997, szl. – 1998, olasz – 2004; És eljön az ő országa, fr. – 1999; Bőröndök tartalma, szl.– 1989; Nálunk, New Hontban, szl. – 2002.)

M.: Hűtlenek, elb., Po.-Bp. 1979; Éleslövészet, r., Po. 1981; Galeri, r., Po.-Bp. 1982; Áttételek, r., Po.-Bp. 1985; Bőröndök tartalma, elb., Po.-Bp. 1987; Szakítások, r., Po.-Bp. 1989; Thészeusz és a fekete özvegy, r., Po. 1991; Elszigeteltség vagy egyetemesség, tan., Bp. 1991; Einstein harangjai, r., Po. 1992; Rosszkedvem naplója, publ., Tatabánya 1992; Az onirizmus tréfái, elb., Bp. 1993; És eljön az ő országa, r., Po. 1996; Tömegsír, r., Po. 1999; Nálunk, New Hontban, r., Po. 2001; A tények mágiája, tan., Po. 2002; A szabadság szomorúsága, válog. és új elb., Po. 2002.

Ir.: Berkes Tamás: Az elbeszélő gesztusa, Életünk 1980; Szegedy-Maszák Mihály: Tanulságától megfosztott történelem, MozgóVilág 1981; Görömbei András: G. L.: Éleslövészet, Forrás 1982; Szegedy-Maszák Mihály: Egy kisebbség fájdalmas önvizsgálata, Mozgó Világ 1983; Szörényi László: G. L.: Galeri, Kortárs 1983; Koncsol László: Kisvárosi emberek, Jelenkor 1983; Szávai János: A város és az idő, Új Írás 1983; Domokos Mátyás: G. L.: Áttételek, Kortárs 1986; Angyalosi Gergely: Egy eszményi állampolgár könyörtelen részvéte, Kritika 1987/4; Elek Tibor: Szabadságszerelem, Orpheus 1990/3; Tőzsér Árpád: Jelentések egy (létre) nyitott műhöz, Tiszatáj 1991/5; Angyalosi Gergely: Mítoszok keresztútján, Magyar Napló1991. nov. 15.; Kőrösi Zoltán: Mi az, hogy regény?, Jelenkor 1992/2; Radnóti Sándor: Példabeszéd a tehetség önismeretéről, Holmi 1992/1; Szirák Péter: Ariadné fonala elszakadt, Alföld 1992/5; Thomka Beáta: Regények párbeszéde. In: Áttetsző könyvtár, Pécs 1993; Szirák Péter: G. L., Kalligram 1995; H. Nagy Péter: Wagner evangéliuma, Élet és Irodalom, 1996. dec. 6; Balassa Péter: És eljön az ő országa, Kritika, 1997. február; Pályi András: Korunk hőse: az ügynök, Kalligram, 1998 április; Pályi András: Nagy, penetráns szélcsend, Élet és Irodalom, 1999. június 4; Németh Zoltán: És eljön a tömegsírok országa, Irodalmi Szemle, 1999. nov.-dec.; Bernard Humpel: Nálunk, New Hontban, Alföld, 2001/12; Thomka Beáta: Elődök, kortársak, Mészöly, Élet és Irodalom, 2002 jún. 7; Gróh Gáspár: Az első regény a rendszerváltásról, Bárka, 2002/1; Sturm László:„létélményt mutat fel", Bárka, 2003/4; Olasz Sándor: A posztmodernen innen és túl. In: Mai magyar regények, Bp. 2003.

T. Á

GROSSCHMID Géza (Kassa, 1872. ? – Miskolc, 1934. ?): jogi szakíró, politikus, Márai Sándor író és Radványi Géza filmrendező apja. A gimnáziumot szülővárosában, jogi és államtud. tanulmányait Bp.-en végezte, utána különböző jogászi munkakörökben dolgozott Kassán; egy ideig a jogakadémia előadója volt. Az államfordulat után bekapcsolódott az Országos Keresztényszocialista Párt munkájába, és szenátor lett. Ő alapította az ún. Társadalmi Nagybizottságot, mely a magyar egyetemisták szociális ügyeit karolta fel. Élesen bírálta a Sarló fokozódó balra tolódását. 1932-ben Mo.-ra költözött, s közjegyzőként működött Miskolcon.

M.: Kisebbségi sors, Kassa 1930.

T. L.

GROSSCHMID Sándor → Márai Sándor

GUDMON Ilona; *Fülöp* (Perbenyik, 1952. aug. 13.): néprajzkutató, muzeológus. Királyhelmecen érettségizett (1970), a Komenský Egyetemen néprajzból szerzett diplomát (1975), azóta az érsekújvári Honismereti Múzeumban dolgozik mint néprajzkutató-muzeológus. – Kutatási területe a népviselet, -szokások és népi építkezés. Magyar és szlovák nyelven írott cikkei, tanulmányai az érsekújvári múzeum évkönyvében, valamint helyi lapokban jelentek meg.

M.: Népi építkezés az Érsekújvári járás területén, Nové Zámky–Érsekújvár 1992 (Liszka Józseffel közösen).

L. J.

GWERK Ödön (Selmecbánya, 1885. febr. 15. – uo. 1956. dec. 4.): festőművész. 1914 és 1918 között a bp.-i Képzőművészeti Akadémián Balla Edénél és Réti Istvánnál tanult festészetet. Nagy hatással volt rá a nagybányai művésztelep, melynek kétszer (1915, 1918) volt a résztvevője. 1919-ben részt vett a Tanácsköztársaság eseményeiben, tagja volt a Magyar Képzőművészek Szakszervezetének. Miután politikai állásfoglalása miatt kiutasították Mo.-ról, hazatért Selmecbányára. 1920 és 1932 között Bécsben, Münchenben, Berlinben, Párizsban, Olaszországban és Spanyolországban járt tanulmányutakon. Monumentális expresszív festészete a 30-as években érte el csúcspontját. Együttműködött a Sarlóval, aktív antifasiszta volt. Több tanulmányt írt a társadalomról és művészetről. 1932 és 1938 között Po.-ban, később Selmecbányán élt. 1939 után a Komenský Egyetemen hallgatott művészettörténetet és esztétikát, doktori disszertációt írt Ľudovít Fulla művészetéről, a doktori címet azonban végül is nem szerezte meg. A második vh. után, melyben elveszítette feleségét, Alžbeta Göllnerovát, megszakította kapcsolatait a magyar kulturális élettel, és politikai tisztségeket töltött be.

M.: O umení (szerk. Oliver Bakoš; a húszas-harmincas években írt tanulmányainak szlovák fordításai), Po. 1975.

Ir.: Brogyányi Kálmán: Festőművészet Szlovenszkón, Kassa 1931; Marian Váross: Slovenské výtvarné umenie 1918–1945, Po. 1960; Oliver Bakoš: Edmund Gwerk – miesto svetonázoru v tvorbe E. Gwerka, Po. 1961.

K. K. K.

GY

Gyepű Hangja → Rejtőző kiadványok

Gyermekvilág: képes gyermeklap. 1920-ban mindössze 15 száma jelent meg Po.-ban Wenczel Etelka és Bernátsky Rózsi szerkesztésében. Konzervatív szellemiség jellemezte. Munkatársai között találjuk Kersék Jánost, Ölvedi Lászlót és Sík Sándort.

T. L.

GYIMESI György (Királyhelmec, 1935. okt. 2.): vadászíró. Iskoláit Királyhelmecen végezte, 1953-ban érettségizett. 1960-ban orvosi diplomát szerzett Kassán. 1960–1964-ben Szomotoron volt orvos, 1964–1984-ben a királyhelmeci kórház laboráns főorvosa, 1985–1990-ben igazgató főorvosa, 1990–1991-ben a Csehszlovák Szövetségi Gyűlés Népek Kamarájának képviselője volt. 1992-től vállalkozó, politikus. – A hetvenes évek elején Tolvaj Bertalan biztatására kezdte közölni vadászélményeit, feljegyzéseit. Már első könyve (*Az Ördöngöstől a Hortobágyig,* 1973) közönségsikert aratott. Írásai nemcsak a témából fakadó érdekességgel és feszültségekkel hatnak, hanem a megformálás minőségével is. Gy. főként a hangulatteremtésben remekel, de vonzó elbeszélőnek és hiteles jellemábrázolónak is bizonyul. Írásai közvetlen élményanyagra épülnek, mégsem a szokványos tényirodalmat műveli. Úgy tud szépirodalmi értékeket felmutatni, hogy nem másítja meg a tényeket. Könyveiben izgalmas vadászkalandjai mellett bőséges ismereteket közöl Afrika, Ázsia, Amerika és Európa különféle tájainak faunájáról, flórájáról, földrajzi és természeti viszonyairól, sőt történelmi és kulturális sajátosságairól is. A legmélyebb és -értékesebb tudnivalókat azonban ez ősi sport fortélyairól, a vadászszenvedély természetéről, a vadászat írott és íratlan törvényeiről, etikájáról, a vadászat szerelmeseinek szokásairól stb. közli könyveiben. A Dénes Natur Műhely (Mo.) 2004-ben hatkötetes életműsorozatot indított. Az első kötet *Európai vadászmezőkön* c. jelent meg.

M.: A Meru lankáin, vadászkrónika, Po.–Bp. 1975; A Kaukázus ormain, vadásztörténetek, uo. 1976; Emlékezetes vadászatok, uo. 1977; Megzabolázott szenvedély, vadászélmények, uo. 1981; Nem a trófeáért, karcolatok, 1983; Volga menti vadászatok, krónika, Po.–Bp. 1985; Vadászesztendőm, vadászriportok, uo. 1987; Megvalósult álmok, vadásztörténetek, uo. 1989; A Kárpátok bércein, útleírás, uo. 1990; Ázsia szívében, Somorja 1996; Az ígéret földjén, Bp. 1996; Négy felvidéki vadászat (Motesíky Árpáddal), monogr., Bp. 1996; Lovy v Afrike a na Kaukaze, 1998; Bedrótozott Afrika, Bp. 2003; Ami a könyveimből kimaradt (kézirat), Bp.

Ir.: Duba Gyula: Vadászösvényeken, ISZ 1974/8; Gál Sándor: A Meru lankáin, Hét 1976. ápr. 19.; Koncsol László: Gy. Gy., ÚSZ 1976. nov. 16.; Maros Dénes: Fiatalok könyvespolcára, Népszabadság 1981. júl. 29.; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

Sz. Z.

GYÖNGYÖSI Nándor (Gyöngyös, 1891. ? – Budapest, 1967. júl. 30.): közíró, szerkesztő. Bölcsészdiplomájának elnyerése után a Magyarország c. lapnál lett újságíró. Az 1918–19-es mo.-i forradalmak bukása után a Csehszlovák Köztársaságba emigrált; Érsekújvárott 1921-ben egyik alapítója és 1924 júl.-ig szerkesztője volt A Reggelnek. A lapba kult., pol. és műv. kérdésekről írt, s folytatásokban ott jelent meg *Alázatos szolgája* c. kisregénye. A húszas évek közepén eltávozott Csehszlovákiából, tagja lett az illegális Kommunisták Magyarországi Pártjának, a második vh. alatt börtönbe, majd a buchenwaldi koncentrációs táborba került. 1945–1947 között a Magyar Újságírók Szövetsége főtitkára, később a Szabad Nép, majd a Művészet c. folyóirat szerkesztője volt.

M.: Harmath Hedvig emlékezete (Molnár Ferenc előszavával), Érsekújvár 1921; A mai magyar képzőművészet, uo. 1922; Egy álarcos lovag szerelmei, elb., uo. 1922.

Ir.: Faragó Sándor: Egy álarcos lovag szerelmei, R 1923. jan. 6.; Kohn Hillél: Gy. N. emlékezete, Magyar Sajtó 1968. aug. 8.

Cs. S.

GYÖNYÖR József (Szalatnya, 1920. okt. 25. – Ipolyság, 2003. jan. 13.): politológus, közíró, jogász, jogtörténész. Gyermekkora egy részét a franciao.-i Moulins városában töltötte, majd Egegen járt iskolába. Az ipolysági reálgimnáziumban érettségizett (1939), a bp.-i tudományegyetemen jogot tanult (1943), majd katonai szolgálatot teljesített, megsebesült, és szovjet hadifogságba került. 1945 után tartózkodási engedéllyel dolgozott, 1955-ben kapta meg a csehszlovák állampolgárságot. A Korponai Járási Nemzeti Bizottság alkalmazottja volt, majd 1950-től a Besztercebányai Kerületi Nemzeti Bizottságon dolgozott. 1969-től a Szlovák Köztársaság Kormányhivatala Nemzetiségi Főosztályának munkatársaként részt vett a nemzetiségi alkotmánytörvény végrehajtásával kapcsolatos határozatok előkészítésében (nyelvhasználat, helységnevek, kétnyelvű oktatás stb.). – Közírói tevékenységében meghatározó szerepet játszottak az 1968-as események. Egyike azoknak, akik a gondolkodásban és elviségben szabad kisebbségi magyar publicisztikát 1968-ban elindították és művelték. Ekkor született írásai később könyv alakban is megjelentek (*Mi lesz velünk, magyarokkal?,* Po. 1990). A kötet gerincét *A történelem vihara* c. tanulmány képezi, mely a magyarság tragédiájának körülményeivel, a kassai kormányprogram következményeivel, a hontalanná válással, a reszlovakizációval, kitelepítéssel, lakosságcserével stb. foglalkozik. Egyéb művei közül a trilógiát alkotó *Határok születtek* (1992), *Közel a jog asztalához* (1992) és *Terhes örökség* (1994) címűeket emeljük ki. Ezek a csehszlovák állam megalakulásával és első törvényeivel, továbbá a területi gyarapodás problémáival, az ideiglenes alkotmánnyal és az alkotmánylevéllel, valamint a magyarság lélekszámának alakulásával, a nyelvhasználat szabályozásával, a nemzetiségi iskolák helyzetével foglalkoznak egészen az állam felbomlásáig. Tanulmányai, kötetei meghatározó szerepet játszottak a kisebbségi magyar szellemiség formálódásában és a történelmi folyamatok tényszerű értékelésében. – Érzékeny volt a munkájára, s élete utolsó éveiben nehezen viselte azt a mellőzöttséget, ahogy a politikai közélet elnézett munkássága felett. Az MTA elnöke a Kemény Zsigmond-díjat ítélte neki, melyet nem vett át. Egyetlen kitüntetése A Szlovák Kormány Ezüst Emlékérme volt, 80. születésnapja alkalmából. – Munkássága megkerülhetetlen azok számára, akik a kisebbségi magyarság múltját, történelmét kutatják.

M.: Kétnyelvűség a közéletben, cikk, Hét 1973/35; Nemzetiség és anyanyelv, tan., ISZ 1976/3; Népképviseleti szervek Csehszlovákiában, tan., ISZ 1981/2; A csehszlovákiai magyarság létszámának és nyelvterületének alakulása 1918–1938 között, tan., Műhely 1981; A szlovákiai magyar oktatásügy helyzete, tan., ISZ 1982/4; Csehszlovákia népességének nemzetiségi megoszlása, tan., ISZ 1983/1; A személynevek anyanyelvi változatának anyakönyvi bejegyzéséről. = A hűség nyelve, szerk.: Zalabai Zsigmond, Po.–Bp. 1987. 2. kiad.; Államalkotó nemzetiségek. Tények és adatok a csehszlovákiai nemzetiségekről., tan.,1989.

Ir.: Trócsányi László: Államalkotó nemzetiségek, Regio 1990 jan.; Varga Sándor: Születésről, agóniában. Határok születtek, ÚSZ 1992. aug. 5.; Zsilka László: Határok születtek, uo. 1992. szept. 4.; uő: Lehangoló eszmevilág. Gondolatpárhuzamok Gy. J. trilógiája 3. köt. olvasása közben, Vasárnap 1995. aug. 27.; Fónod Zoltán: „Én szállok, vagy ő jön felém...” Gyönyör József halálára, ISZ 2003/2.

F. Z.

GYÖRGY Ferenc (? – ?): költő, lapszerkesztő. Verseit a Kassai Munkásban és a Kassai Vörös Újságban publikálta. Az Élet, majd 1931–1935-ben az Igazság c. heti riportújságot szerkesztette. – Kezdetben a munkásosztály kiszolgáltatottságát próbálta ábrázolni, majd a forradalmi hullámok elültével főleg idillikus hangulatú verseket írt. Dilettáns életművében alig van említésre méltó vers.

M.: Napisten ölén, v., Kassa 1922; Címtelen levél, v., Ungvár 1932.

Ir.: Fenyő László: Apró bírálatok, Ny 1931. 541–543.

V. E.

GYÖRGY Norbert; *Norbert György* (Losonc, 1972. máj. 29.): író, filmrendező. A füleki gépészeti szakközépiskolában végzett

1990-ben. Volt segédmunkás, kazánfűtő, újságkihordó, könyvárus. 1994 és 1996 között magyar–esztétika szakot hallgatott a nyitrai Pedagógiai Főiskolán. 2000 és 2002 között a füleki regionális televíziónál dolgozott mint kameraman, vágó és szerkesztő. Jelenleg Füleken él, szabadfoglalkozású író. – 1990 és 1998 között öt rövidjátékfilmet készített, melyek sikerrel szerepeltek különböző magyarországi független fesztiválokon és egy ízben a Magyar Filmszemle versenyprogramjában *(Amatőrfilm, Túlélet, Gabika és Hugó, Poszt, A lejárat napja)*. Témáiban a kommunikációs félreértés, az ellehetetlenülés, a magány „rögzíthető" mozzanatait dolgozza föl, többnyire ironikus hangnemben. Lényegében ugyanez mondható el a *Klára* (2004) c., fordulatos cselekményű, a minimalista prózához közelítő regényéről is, amely az utóbbi évek egyik szlovákiai magyar irodalmi szenzációja volt.

Ir.: Dusik Anikó: Korkép – kórkép – körkép, ÚSZ Könyvjelző, 2004. júl. 15.

G. L.

GYŐRY Attila (Dunaszerdahely, 1967. jan. 30.): író. A komáromi gépipari szakközépiskolában érettségizett. Folyamihajó-kormányos, majd hajóskapitány volt, később a Kalligram Könyvkiadó munkatársa. 1994-ben Tűznézés címmel magazint szerkesztett, ennek négy száma jelent meg. Jelenleg a Családi Könyvklub igazgatója. Dunaszerdahelyen él. – Novelláiban és *Kitörés* (1993) c. regényében főleg a nyolcvanas-kilencvenes évek szlovákiai magyar fiataljainak életérzését, a punkok zárt közösségét emeli be az irodalomba. Műveiben azoknak a fiataloknak a lázadása kap hangot, akik szembekerültek, ill. tudatosan szembefordultak szűkebb környezetükkel és a társadalmi normákkal. *Kerékkutya* (2002) c. regénye mind szemléleti, mind stiláris szempontból fordulópontot jelent pályáján. Ebben a regényben az író kilép a fiatal nemzedék szubkultúrájának világából, hogy egy másik szubkultúrába, a meghasonlása elől a szexbe, alkoholizmusba, kábítószerezésbe menekülő nagyvárosi (művész)értelmiségiébe lépjen át. A Kitörés óta ez Gy. művészileg legegyenletesebb színvonalú, legnépszerűbb és a kritika által is pozitívan fogadott műve.

M.: Vércsapolás, n., 1992; Az utolsó légy, n., 1995; Ütközés, r., 1998.

Ir.: Tóth László: Kitörés. = Filep–Tóth: Próbafelvételek, 1995; Németh Zoltán: Számadás mint értékkorrekció. Az utolsó légy, ISZ 1996/5; uő: A test kielégülése a halálban, Kalligram, 1998/11–12; Kocur László: Szemléletvált(oz)ás Győry Attila írásművészetében, Kalligram, 1999/1–2; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., Po. 2001.

G. L.

GYŐRY Dezső; *Wallentinyi* (Rimaszombat, 1900. márc. 19. – Budapest, 1974. febr. 1.): költő, író, publicista. Iskoláit szülővárosában végezte, 1918-ban hadiérettségit tett, majd tisztképző tanfolyamokon vett részt. 1919 januárjától az Eötvös Kollégium magyar–német szakos diákja volt; a kollégium küldötteként díszőrséget állt Ady ravatalánál. 1920-ban ösztöndíjasként Németországba utazott, Hamburgban, a kereskedelmi iskolában szerzett diplomát. Hazatérve újságíró lett, előbb a Gömöri Magyar Gazda és a Losonci Hírlap munkatársa, 1924-től a Kassai Napló, 1925-től a PMH irodalmi mellékletének, a Magyar Vasárnapnak felelős szerkesztője. Az Íróink arcképcsarnoka c. sorozata miatt elmozdították tisztségéből. Tiltakozásul megjelentette a *Levelezőlap – barátaimnak* c., kisebbségi körökben híressé vált írását, amelyre Fábry Zoltán reagált Válaszlevelezőlap címen. Prágai tartózkodása sorsdöntő volt. Megismerkedett a prágai magyar diákok Szent György Körével, a későbbi Sarló tagjaival. Velük kapcsolatban fogalmazódott meg benne a küldetéstudat, a felvidéki magyarság iránti elkötelezettsége (*Kisebbségi Géniusz,* A Mi Lapunk 1927). A Sarlóval való termékeny kapcsolatból születtek olyan expresszionista jellegű versek, mint *A magyar falu, Láthatatlan gárda* stb. Átmeneti nevelősködés után az aktivista Magyar Újság (1933–1938) szerkesztője lett, az itt kifejtett munkássága a magyar antifasiszta és háborúellenes publicisztika élvonalába emeli. Csehszlovákia széthullása, a fasiszta szlovák állam megalakulása menekülésre késztette, az akkor Mo.-hoz tartozó Beregszászra költözött. Itt vészelte át félillegalitásban a háborús éveket. 1949-ben Bp.-re települt, itt élt haláláig. – Költői ambíciói németországi tartózkodásakor

bontakoztak ki, az innen küldött versek, úti beszámolók adják első kötete anyagát. Komolyabban csak hazatérte után kezdett verselni, első verseit a századforduló magyar költői hagyománya, majd Heine és Ady ihletik, később Szabó Dezső expresszionizmusa hat rá. A húszas évek második felére alakítja ki saját hangját. Publicisztikai töltetű és hangvételű, laza formakultúrájú verseiben a szlovákiai magyar társadalom sorskérdéseit, a kisebbségi helyzet ellentmondásait veti fel. Igazi közösségi költő. Tollát nem a maradandó művészi produkció belső kényszere, hanem a felelősségtudat, az azonnali és minél szélesebb körű társadalmi hatás igénye vezeti. Lírájában nincs privát hangulat, muzikalitás, sejtelmesség, gyönyörködtető elem. Költői üzenete gyakran realizálódott rögtönzött, csiszolatlan, elnagyolt formai megoldásokban, nyelvi archaizmusokkal, pongyola stiláris megoldásokkal, képzavarokkal tarkítottan. Költészetének korabeli hatását nem művészi erejében, hanem helyzeti energiájából fakadó történelmi jelentőségében, a társadalmi-politikai eseményekkel közvetlenül összefüggő költői reagálásokban, a szociális igazságtalanságok elleni tiltakozásokban, az állhatatos és következetes antifasizmusban és háborúellenességben, a Fábry által hirdetett vox humana eszméinek költői megfogalmazásában kell keresni. A harmincas években válik igazán találóvá Móricz Zsigmond korábbi jellemzése: „Elsősorban és teljesen politikai költő." A szeizmográf érzékenységével figyeli a kül- és belpolitikai eseményeket, különösen a németországi fejleményeket. Soha nem tapasztalt közelségbe kerül munkásságában a költő és publicista, gyakori átfedésekkel alakul mindkét irányú tevékenysége, sokszor vezércikk-kereteket kitöltő mondanivaló tömörül össze költői ihletében érdes szövésű, agitatív versekké. Sokan Gy. költői pályájának csúcsát, a magyar antifasizmus egyik legjelentősebb költői dokumentumát látják a *Magyar Hegyibeszéd 1939 karácsonyán* c. csaknem 400 soros poémájában, amely lényegében egy kollektív érvényű önéletrajz: átíveli a felvidéki magyar kisebbség két évtizedes történelmét. Erre is célozva nevezte őt Fábry „par excellence szlovákiai magyar költő"-nek. Háború utáni sorsa azokat látszik igazolni, akik szerint a kisebbségi létforma életeleme, ihlető ereje volt Gy.-nek, többségi helyzetbe kerülve elhallgatott. A személyi kultusz légkörében bizalmatlanság és értetlenség fogadta költészetét és költői múltját. Az ötvenes években műfajt vált, romantikus ihletésű és sodrású regényeket ír a magyar történelem, főként az 1848–49-es szabadságharc témaköréből. Munkásságát nemcsak olvasói népszerűség, hanem társadalmi megbecsülés is övezte. 1956-, 1958- és 1970-ben József Attila-díjjal jutalmazták.

M.: Hangulatok és gondolatok dalban és prózában, Galánta 1921; Százados adósság, v., Rimaszombat 1923, 1924; A láthatatlan gárda, v., uo. 1927; Újarcú magyarok, v., Berlin 1927; Hol a költő?, v., Kassa 1931; A hegyek árnyékában, v., Po. 1936; Zengő Dunatáj, v., Eperjes 1938; Emberi hang, v., Po. 1940; Magyar hegyibeszéd, v., Bp. 1940; A veszedelmes ember, r., uo. 1950; Ismerd meg hazádat, képes honismertető, uo. 1953; Az első honvédek, r., uo. 1953; Négy nap dörgött az ágyú, r., uo. 1953; Bujdosók tábortüze, r., uo. 1954; Viharvirág, r., uo. 1955; Vérehulló szerelem, r., uo. 1957; Zengő Dunatáj, vál. v., uo. 1957; Sorsvirág, r., uo. 1959; A nagy érettségi, r., uo. 1960; Gömöri rengeteg, r., uo. 1960; Az élő válaszol, v., uo. 1963; Veronika, r., uo. 1965; Tűzvirág, r., uo. 1966; Az „újarcú magyarok regénye", r., ISZ 1967/6–10, 1968/1; Emberi hang, vál. és új v. (válogatta Sándor László), Bp. 1970; Két végzetes korona, r., uo. 1973; Férfiének, vál. és új v. (válogatta Czine Mihály), uo. 1974.

Ir.: Fábry Zoltán: Költőhöz vezérlő kalauz. = F. Z.: ÖÍ 8., 1989; Szalatnai Rezső: Gy. D. költészete, 1932; Turczel Lajos: Vérehulló szerelem. = T. L. Írások mérlegen, 1958; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Duba Gyula: Gy. D. költészete, ISZ 1971/3; Szeberényi Zoltán: A vox humana poétája, 1972; Turczel Lajos: Ismeretségem és barátságom Gy. D.-vel, ISZ 1990/2.

Sz. Z.

Győzelmes Út (Galánta, 1960. márc. 27. – 1989. dec.): járási hetilap, előbb két oldal szlovák, két oldal magyar anyaggal. A magyar melléklet 1963. márc. 24-től önállósult, négy oldalon 3000 példányban jelent meg. 1967. ápr. 1-jétől megszűnt, 1971 szept.-ben jelent meg újra, előbb kéthetente (hetente váltakozó szlovák és magyar kiadás), majd 1972. szept. 1-jétől hetente, négy oldalon, önállóan, 4000 példányban. – A hetilap előzménye a Naše lány (1951–1960) c. földművesújság volt, mely két oldalon

magyar mellékletet közölt. A Galántaiba beolvasztott korábbi Vágsellyei járásban is jelent meg magyar melléklet Roľník vpred – Földműves, előre (1952–1960) címmel két oldalon 2000 példányban. A volt Szenci járásban JRD–náš cieľ – EFSZ–Célunk (1952–1954), majd Za krajší život – A Szebb Életért (1955–1960) címmel adtak ki járási földművesújságot kétoldalas magyar melléklettel, 2000 példányban.

F. Z.

GYURCSÓ István (Garamkövesd, 1915. jan. 27. – Dunaszerdahely, 1984. márc. 16.): költő, publicista. 1952-től nyugdíjba vonulásáig a Csemadok KB munkatársa volt. Egy időben (1969–1970) az Írószövetség Magyar Szekciójának, majd a CSMTKÉ titkári funkcióját is betöltötte. – Munkásként lett költő, élményeit a kisebbségi magyar sorstragédia (1945 után), majd a hazára találás és az újjáépítés társadalmi eseményei motiválták (1948 dec. után). Első köteteiben (*Anyám mosolyog,* Po. 1955; *Termő időben,* uo. 1960) a kor költészeti „dokumentumait" találjuk egyéni élményen átszűrve. A „kis magyar tragédia" későbbi kötetei (*Nyugtalan ének,* Po. 1964, *Percmutatók,* uo. 1968) mikroorganizmusában is benne van. Verseinek hangulata, gondolati és érzelmi töltése a későbbi években elmélyült. Szorongva figyelt a világ dolgaira, a társadalomban megjelent erkölcsi válságra, elidegenedésre. Versei a hűségről, a közösség összetartó erejéről és a magyarság megmaradásának gondjairól szólnak *(Zöldből pirosba, Ahogy nézem az erdőt, Népvándorlás kora II., Európában, Dajkálva).* Rendszeresen publikált, riportjai, irodalmi és néprajzi, valamint színházi vonatkozású írásai kedves színfoltjai a kisebbségi magyar újságírásnak. – Szülőfaluja hűségét és megbecsülését mutatja, hogy Gyurcsó István emlékére 1995-től Garamkövesden (április közepén) emléknapot tartanak, a Csemadok Dunaszerdahelyi Területi Választmánya pedig alapítványt nevezett el róla, és Gyurcsó István Alapítvány Füzetek és Könyvek címmel publikációkat jelentet meg.

M.: Hegyeken-völgyeken, útinapló, Po. 1961; Csigaháton, gyv., uo. 1977; Tükördarabok, v., Po.–Bp. 1983; Mélység és magasság, v., uo. 1985; Nem voltunk rosszak, vál. v., Dsz. 1995.

Ir.: Fábry Zoltán: Kevesebb verset – több költészetet. = F. Z.: ÖÍ 7.; Sas Andor: Termő időben, krit., Hét 1960. máj. 15.; Turczel Lajos: Gy. I. új versei. = T. L.: Írás és szolgálat, Po.–Bp. 1965; Duba Gyula: A szépség szomja a vagyonom, ISZ 1975/1; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Szeberényi Zoltán: Nyugtalan ének. = Sz. Z.: Visszhang és reflexió, Po.–Bp. 1986; Turczel Lajos: Gy. I. (1915–1984), Utószó a Nem voltunk rosszak c. válogatáshoz.

F. Z.

GYURGYÍK László (Ipolyság, 1954. jún. 18.): szociológus, szabadfoglalkozású kutató. Az ipolysági magyar gimnáziumban érettségizett (1973), majd a po.-i egészségügyi szakközépiskolában tanult (1974–1976). A Komenský Egyetem BTK-n szociológiát végzett (1985). 1985 és 1990 között a po.-i Agrárgazdasági Kutatóintézet munkatársa (1988–89-ben fűtő), majd két évig a Remény c. katolikus hetilap munkatársa, ill. főszerkesztő-helyettese volt. 1992-től szabadfoglalkozású kutató. Részt vett a Csehszlovákiai Magyarok Jogvédő Bizottsága munkájában (1979), 1990-ben az MKDM egyik alapító tagja volt. Elsősorban a szlovákiai magyarság demográfiai adatait kutatja. Munkásságának egyik meghatározó műve *Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság tükrében* (2004) címmel jelent meg.

M.: Ingázás Szlovákiában – adalék egy társadalmi-gazdasági jelenség megközelítéséhez, tan., Új Mindenes Gyűjtemény 9., Po. 1990; Katolikus magyarok Szlovákiában, tan., Regio 1991/3; Szlovákiai magyarok új népszámlálási adatai, tan., Regio 1992/3; Szlovákiai magyarok az 1991. évi népszámlálás tükrében, NDC évkönyv '93, 1994; A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében. = Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből, Po. 1993; Magyar mérleg. A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében, uo. 1994; Adalékok a szlovákiai magyarság lélekszámának és településszerkezetének alakulásához. = Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910–1990), KSH Bp. 1994; Adalékok a szlovákiai magyarság asszimilációs folyamatainak vizsgálatához 1950–1991. = KSH Népesedéstudományi Kutatóintézet, Történeti Demográfiai Füzetek 13., Bp. 1994; A szlovákiai magyar család a demográfiai adatok tükrében, Valóság 1995/1; Fónod Zoltán:

Népfogyatkozás – magyar módra (Beszélgetés Gyurgyík Lászlóval), SZÚ 2002. ápr. 17.

F. Z.

GYUROVSZKY László (Vágsellye, 1959. szept. 30.): közíró, villamosmérnök. Az érsekújvári elektrotechnikai szakközépiskolában érettségizett (1978), majd a Szlovák Műszaki Főiskolán villamosmérnöki oklevelet szerzett (1983). – A vágsellyei Duslóban dolgozott, 1990-től a Nap munkatársa és rovatvezetője, később az FMK szóvivője lett. Politikai munkája (MPP) mellett vállalkozóként is tevékenykedett. 1994 és 1998 között a Magyar Polgári Párt alelnöke, 1998-tól az MKP alelnöke, parlamenti képviselő. 2002-től miniszter, a szlovák kormány tagja. – 1978-tól publikál, előbb popzenei és jazzkritikákat írt, 1989 óta a politikai publicisztikát műveli. A mo.-i Beszélő szlovákiai munkatársa. Publicisztikai írásaiból a Fórum Alapítvány sorozatában *Rendszerváltás vagy országváltás?* (Po. 1994) címmel jelent meg válogatás.

F. Z.

GYÜRE Lajos (Mokcsakerész, 1931. márc. 20.): költő. Iskoláit szülőfalujában és Ungvárott végezte, a háború miatt azonban meg kellett szakítania tanulmányait. 1945 és 1951 között kitanulta a kovácsmesterséget, egy ideig segédként dolgozott. 1951-ben Kassára került, 1955-ben érettségizett a Felsőipari Technikumban. 1959-ben tanári oklevelet szerzett a po.-i Pedagógiai Főiskolán, ettől kezdve tanár Kassán. Nyitrán doktorált 1986-ban magyar irodalomból. 1986–1990-ben a kassai Thália Színpad művészeti vezetője és dramaturgja volt. Évekig közművelődési szakfelügyelő és a Szlovák Rádió magyar adásának külső munkatársa. – Az ötvenes évek második felében jelentkezett versekkel. Az Új Ifjúság, a Hét és az Új Szó adott helyet neki és társainak: hamarosan Fiatal szlovákiai magyar költők (1958) címen közösen léptek fel, s nyitottak új fejezetet a szlovákiai magyar líra történetében. Ekkor indult Tőzsér, Cselényi, Zs. Nagy stb. Gy. L. kibontakozása lassúbb és szerényebb volt. Szokványos témák, a falu, a család, a természet, a kisebbségi helyzet vonatkozásait olvashatjuk szórványosan megjelenő köteteiben – érzelmi telítettségű, meditatív felépítésű, hagyományos eszközökre támaszkodó költeményekben. Népi ihletésű mesejátéka sikert aratott a Thália Színpad előadásában. Szórványos kritikai tevékenységénél jelentősebb irodalompublicisztikai, művelődés- és sajtótörténeti munkássága.

M.: Meditáció esőben, v., Po. 1968; Üvegharang, v., 1975; A becsületes molnárlegény, mesejáték, Kassa 1984; Az ötszáz éves Nagymegyer, monogr. (Zirig Árpáddal), Nagymegyer 1967; A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában, szerk., Kassa 1968; Kassai Napló 1918–1929, monogr., Po.–Bp. 1986; Rózsa és Ibolya, mesejáték, Kassa 1988; Forradalom és szabadságharc a Felső-Tisza vidékén – Gy. L.: Én is ott voltam Bárcánál, A kassai csata (Takács Péterrel), Nyíregyháza 1998; A kutyaházi legény, m., Miskolc 1998; Majális, gyv., Miskolc 1999; Szarkabál, gyv., 1999; Bojtárnak lenni, vál. v., Dsz. 2001; Márai Sándor a Kassai Naplóban, monogr. 2004; Pacsirta, v. 2004; Apáczai, rj. 1988.

Ir.: Fábry Zoltán: Res poetica. A Fiatal szlovákiai magyar költők antológiájáról. = F. Z.: ÖÍ 9.; Egri Viktor: Líránk gazdagodása, Hét 1968/31; Kulcsár Ferenc: Gy. L.: Meditáció esőben, ISZ 1969; Tóth László: Meditáció esőben, ÚÍ 1969. jan. 6.; Zalabai Zsigmond: Üvegharang. Gy. L. verskötetéről, ÚSZ 1976. jan. 5. Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

Sz. Z.

GYÜRKŐ Kázmér → Kardos Oszkár

GYÜRKY Ákos (Nyitra, 1888. júl. 13. – ?): ügyvéd, politikus, publicista. Apja, Gyürky Géza Nyitra vármegye alispánja volt. A középiskolát Nyitrán és Nagyszombatban, jogi tanulmányait Bp.-en végezte; az ügyvédi oklevelet már Csehszlovákiában szerezte meg. Nyitrán élt; a keresztényszocialista pártban politizálva több cikluson keresztül tagja volt a városi képviselő-testületnek. Számos előadást tartott az SZMKE helyi szervezetében, melynek elnöke volt. Sűrűn publikált, a városi közéleti, társadalmi és szociális problémákkal foglalkozó cikkei a helyi lapokban s a PMH-ban, a szlovák állam idején pedig az Esti Újságban s a Magyar Hírlapban jelentek meg.

M.: A Zobor-vidéke, tan., 1941.

T. L.

H

H. NAGY PÉTER → Nagy Péter, H.

H. TÓTH ILDIKÓ → Hizsnyai Tóth Ildikó

HÁBER Zoltán (Léva, 1905. okt. 7. – koncentrációs tábor, 1945. ?): újságíró, színházi író. A szabómesterséget tanulta ki, s néhány évig Párizsban tartózkodott. Tudósításokat, riportokat, színházi cikkeket, színpadi jeleneteket s elbeszéléseket írt a Munkásba, a Munkás-parasztnaptárba, a Korunkba és Az Útba. A munkásszínjátszás szakemberének számított; legismertebb dramatizálása a Toldi volt, melyet 1938 szept.-ben a tornóci antifasiszta manifesztáció szabadtéri játékaként rendezett meg.

Ir.: Botka Ferenc: Kassai Munkás 1907–1937, Bp. 1969.

Cs. S.

HAICZL Kálmán (Selmecbánya, 1866. okt. 14. – Budapest, 1952. febr. 1.): történetíró, egyháztörténész. Selmecen, Po.-ban, Esztergomban tanult, ez utóbbi helyen szentelték pappá 1889-ben. Előbb az esztergomi érsekség levéltárosa volt, majd plébános Garamszentbenedeken, a két vh. között pedig Szőgyénben. Nagymértékű helytörténeti kutatást végzett Léva, Érsekújvár, a Garam mente és Párkány vidékén. Főként egyházi szaklapokban és a komáromi Nemzeti Kultúrában publikált; főbb kutatási eredményeit önálló kötetekben tette közzé. Nevét emléktábla őrzi a szőgyéni temetőben.

M.: A garamszentbenedeki apátság története, Bp. 1913; Érsekújvár múltjából, Érsekújvár 1932; Léva története a XVI. század végéig, Léva 1932; Léva története a XVII. században, uo. 1934; Három világ között, útirajz, Nyitra 1934; A Kistapolcsányiak, Bp. 1934; A bényi prépostság temploma, Galánta 1937; Egyháztörténelmi emlékek a cseh megszállás korából, Esztergom 1940; Kakath, Dsigerdelen–Csekerdén, Párkány, Érsekújvár 1937; A magyarság ősi településének határai a nyugati Felvidéken, Bp. 1943; Sárkányfalva, Bp. 1944.

Ir.: Alapy Gyula: Érsekújvár múltjából, NK 1934, 122.; uő: Léva története a XVII. században, NK 1934, 187.; Noszkay Ödön: A Kistapolcsányiak, NK 1934, 352.; Danninger József: H. K. történelmi monográfiái, MF 1935/1–2; Csanda Sándor: H. K. csehszlovákiai helytörténeti tanulmányai, ISZ 1988/9.

Cs. S.

HAJDÚ István (Tornalja, 1963. ápr. 20.): író, újságíró. A kassai Magyar Tannyelvű Ipariskolában érettségizett 1982-ben. Világosítóként dolgozott a kassai Thália Színházban (1986–1989), majd a Szlovák Filmvállalat technikai munkatársa lett (1989–1992). Volt a Szabad Újság szerkesztője (1992–1994), illetőleg 1995 és 1997 között szabadfoglalkozású író, 1995-től 1996-ig a Gömöri Hírlapot szerkesztette, 1997-től a Fundament Polgári Szervezet programszervezője. – 1983-tól rendszeresen publikál. Részt vett az Iródia mozgalomban. Versekkel kezdte pályáját, ám hamar áttért a szépprózára műfajaira. Novelláit, elbeszéléseit, filmnovelláit, karcolatait a tudatáram groteszk vagy abszurd kivetülése jellemzi, olykor a szürrealizmusra jellemző automatikus írás poétikus gesztusait idézve. Írásművészetének hangsúlyos eleme a titok, az elidegenedés és az elidegenítés, az identitások képlékenysége, az emberi kapcsolatok intézményesülő képmutatásának bírálata, mechanikussá válása.

M.: A púpos, elb., Dsz. 1992; Földi beszéd, elb., 1996; Hadonászó emberek, elb., Somorja 2001.

Ir.: Duba Gyula: „Beleharapott a létbe", ISZ 1995/9; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001; Kocur László: A púpos földi beszéde (Hajdú Istvánról), Szőrös Kő 2001/6; Csanda Gábor: Szerepcsere, ÚSZ Könyvjelző 2002/4.

Cs. Z.

Hajnal: képes szépirod. és társad. folyóirat. Po.-ban jelent meg először 1921–1922-ben,

majd hosszú szünet után 1927-ben. Az első két évfolyamot Nagy Árpád, az 1927-es egyetlen számot Páll Miklós szerkesztette. Páll perelte be Fábry Zoltánt A Reggelben megjelent cikkéért, amelyben dilettánsnak minősítette az újrainduló folyóiratot. A folyóirat első két évfolyamában szinte kivétel nélkül dilettánsok szerepeltek, az 1927-es szám szerzői között viszont ott találjuk Kosztolányi Dezsőt, Győry Dezsőt és Szenes Erzsit.

Ir.: Fábry Zoltán: Szlovenszkói fekete „Hajnal", R 1927. okt. 21. = ÖÍ 2.; Szalatnai Rezső: Szlovenszkói magyar kultúrkrónika, K 1929, 459–460.

T. L.

Hajnal → Keleti Hajnal

HAJNÓCZY R. József; *Zák* (Derecske, 1854. febr. 15. – Lőcse, 1931. máj. 30.): történész. A középiskolát Nagyváradon, Debrecenben és Késmárkon végezte, bölcsészdiplomát a bp.-i egyetemen szerzett. Előbb Bp.-en volt tanár, 1888 és 1913 között Szepes megye tanfelügyelője, 1921 és 1931 között a Szepesmegyei Történelmi Társulat titkára. 1921 és 1926 között szerkesztette a Közlemények Szepesvármegye Múltjából c. folyóiratot.

M.: A térképrajzolás elemei, Bp. 1880; Hajnóczy József élete 1750–1795, Győr 1894; A szepesi bányavárosok története I., Lőcse 1903, II., Bp. 1933; Jókai a Szepességben, Lőcse 1925.

Ir.: Jozef Kuzmík: Bibliografia publikácií k miestnym a všeobecným dejinám Slovenska, Martin 1962; Ivan Chalupecký: Spišský dejepisný spolok v Levoči. = Vlastivedný zborník, Košice 1968; H. R. J. irodalmi hagyatéka, Szepesi Híradó 1931. márc. 1.

Cs. S.

Hajóépítő → Lodiar

Hajrá! (Dunaszerdahely, 1993-tól): heti sportlap. A Tashy Agrotrade Kft. kiadásában jelent meg 20 oldalon, kb. 5000 példányban. Batta György, majd Néma László szerkesztette. Az országos és a régióbeli sportélettel, valamint az egészséges életmód népszerűsítésével foglakozott, országos terjesztésére azonban nem került sor, jobbára a Csallóköz és Mátyusföld standjain árusították. 1996-ban megszűnt.

F. Z.

HAJTMAN Béla; *Béla von Goffa* (Párkány, 1966. jún. 28.): író. Magyar–szlovák szakos tanári diplomát 1992-ben szerzett a pozsonyi Komenský Egyetemen. 1985-ben nevelőként dolgozik, 1992–1995 között az érsekújvári Czuczor Gergely Magyar Alapiskola, 1995–2002 közt az Udvardi Vállalkozói Szakközépiskola, 2003– 2004 közt az Udvardi Összevont Középiskola tanára, 2004-től a Lévai Magyar Tannyelvű Gimnázium igazgatója. A Comenius Pedagógiai Intézet igazgatótanácsának tagja. 2004-ben az Irodalmi Alap Nívódíjával tüntették ki. – 1993-tól publikál. Írásaival pedagógiai lapokban is (Katedra, Pedagógusfórum) találkozhatunk. Első regénye homlokterében az emlékezés áll. A mű az önéletrajz, napló, emlékirat műfaji jegyeinek felhasználásával erősen hagsúlyozza a valósághoz való kötődését. A *Szivarfüstben* ihletője Talamon A. Samuel Borkopf-könyve, de H. regényében önálló, autonóm világot teremt, nem utolsósorban a kort idéző nyelvi regiszterek bravúros variálásával. A regény egymással lazán összefüggő történetek láncolata, így novellafüzérként is értelmezhető.

M.: Hídon, r., Po. 2001; Szivarfüstben, r., Po. 2003.

Ir.: Keserű József: Széljegyzetek a szerző nevéhez avagy Béla von Goffa megszólal, ISZ, 2001/1–2.; uő.: Emlékezet és hitelesség, Kor/szak/határok, Po. 2002; Huba Márk: (Fejlődő) történelem – (csonka) lélektan, Szőrös Kő 2002/3.

B. Zs.

Haladás (Losonc, 1961. ápr. 1. – 1967. ápr. 15.): járási újság. Az SZLKP JB és a JNB adta ki a Pokrok c. hetilap magyar mellékleteként kéthetente, 4 oldalon, 3500 példányban. – A háború után először (1945. márc. 24.–1948. okt. 14.) Novohradský hlas címmel jelent meg járási újság a Nemzeti Front kiadásában. Magyar melléklete azonban csak az 1951-ben megjelent Lučenský družstevník c. földművesújságnak volt. Ennek folytatása, a Lučenské zvesti (Losonci Hírlap, 1959–1960) ugyancsak magyar melléklettel jelent meg. A magyar melléklet iránti igényt a területi átszervezés után az is indokolta, hogy a Losonci járáshoz csatolt korábbi Kékkői és Füleki járásnak is volt magyar melléklettel megjelenő föld-

művesújságja. Kékkőn a Nový roľník – Új Földműves (1951–1960), Füleken a Budovateľ – Építő (1952–1960) jelent meg, az előbbi 4 oldalon 2-3 ezer példányban, az utóbbi 2 oldalon ezer-ezerötszáz példányban.

F. Z.

Haladás (Nagykürtös, 1974. jan. 10. – 1989. dec.): járási újság. Az új járás 1968-ban alakult a Losonci és részben a Zólyomi járás településeiből. A járási újság nevét a losonci Haladás (Pokrok) c. újságtól vették át, melynek megjelenését ott beszüntették. A kétnyelvű lap (2 szlovák és 2 magyar oldallal) előbb kéthetente, 1974 máj.-tól hetente jelent meg 1500 példányban.

F. Z.

Haladó Faluért, A → Garamvölgye

Haladó Földműves → Keleti Hajnal

HALÁSZ Miklós; *Nicolas Halasz* (Rozsnyó, 1895. dec. 12. – New York, 1985. júl. 26.): író, történész, Szenes Piroska írónő férje. Jogi tanulmányait Po.-ban és Bp.-en végezte. Részt vett az 1918–19-es mo.-i forradalmakban, bukásuk után Csehszlovákiába emigrált, s ügyvédként dolgozott Besztercebányán. 1938 végén a faji üldözés elől feleségével együtt Nyugatra menekült; az USA-ba jutva részt vett a Demokratikus Magyarok Amerikai Szövetségében, s munkatársa volt a Harc és a Magyar Fórum c. lapoknak. Később egy szociológiai főiskola, majd a Columbia Egyetem előadója lett. – Csehszlovákiában főleg a Tűzbe, a Kassai Naplóba, A Reggelbe és a Magyar Újságba írt, a cikkek és tanulmányok mellett egy ideig verseket is. Legjelentősebb műve az első köztársaság története volt. Amerikában angol nyelvű életrajzi regényeket publikált.

M.: Csehszlovákia 1918–1938, Bp. 1938; Captain Dreyfus, r., New York 1955, magyar kiad.: Bp. 1967 és 1980; In the Shadow of Russia, uo. 1958; Roosevelt Through Foreign Eyes, Princeton 1959; The Biography of Alfred Nobel, New York 1961; The Rattling Chains, uo. 1966; Szabó Ervin elnököl, Bp. 1968; Tiszta szívű gyilkosok, Bp. 1972.

Ir.: Sándor László: H. M.: Csehszlovákia 1918–1938, K 1939/5; Vezér Erzsébet: Szabó Ervin utolsó tanítványa, ÉS 1985/32.

T. L.

HALASZ, Nicolas → Halász Miklós

HALTENBERGER Ince; *Incze Béla* (Kassa, 1901. jún. 8. – Donbasz [Szovjetunió], 1947. febr. 28.): kult. szervező, publicista, Haltenberger Kinga apja. A középiskolát Kassán és Bp.-en, vegyészeti tanulmányait a prágai német műegyetemen végezte. 1921 és 1933 között külföldi textilüzemek alkalmazottja volt. Hazatérése után a kassai Kazinczy Társaság titkára, 1937–1938-ban az SZMKE kelet-szlovákiai körzetének titkára, 1939 és 1944 között az Országos Nép- és Családvédelmi Alap (ONCSA) kassai közjóléti szövetkezetének igazgatója volt. 1945 elején a Szovjetunióba hurcolták. – A kult. intézményekben való működése idején sűrűn publikált; írásai egy részét Incze Béla néven közölte a Magyar Írásban, az Új Életben és a Nagyasszonyban. Főleg a parasztság szociális és műveltségi helyzetével foglalkozott, e vonatkozásban az értelmiség felelősségét is felvetette. (*Az új magyar értelmiség és a falu,* ÚÉl 1939/1). SZMKE-titkárként Móricz Zsigmonddal is kapcsolatot tartott, elvitte őt a Kassa környéki magyar falvakba. A kiránduláson Dobossy László is részt vett, s egy későbbi írásában kiemelte „a komoly, művelt patríciusivadéknak: H. I.-nek" népművelői sikereit.

M.: A parasztság. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Vagyunk és leszünk. A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945, 1993.

Ir.: Dobossy László: Móricz Zsigmond és mi, ISZ 1979/7.

T. L.

HALTENBERGER Kinga → Szabó Haltenberger Kinga

HANDWERK Károly → Harmos Károly

Hang (Pozsony, 1966. ápr. – nov.): a magyar ifjúsági klubok fóruma. A Népművelés mellékleteként jelent meg havonta. Korábban

(1965–1966): Így Élünk Mi. Szerk.: Duray Miklós, Gágyor Péter, Haltenberger Kinga, Sárszögi Görcsös Csilla.

F. Z.

Hang–Kép → Vasárnap

HANTOS László (Nagymagyar, 1910. júl. 9. – Budapest, 1983. ?): közgazd. író, lapszerkesztő. A közgazdasági egyetemet Bp.-en, a jogot Pécsett végezte el. Részt vett az egyetemi ifj. mozgalmakban, s vezetőségi tagja volt a Csehszlovákiai Magyar Kisebbségi Társaságnak. Közgazdasági tanulmányokat több lapban publikált, s néhány évig főszerkesztője volt a „Hanza" Szövetkezeti Újságnak. 1943 és 1951 között Mo.-on kutatóintézetekben dolgozott, 1952-től nyugdíjazásáig könyvkiadói szerkesztő volt. Több szakkönyvet és számos tanulmányt írt.

M.: Gazdasági életünk húsz éve. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Vagyunk és leszünk. A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945, szerk.: Fazekas József, 1993; Magyar gazdasági élet, Bp. 1940; A mezőgazdasági ingatlanok elaprózódása, uo. 1943; Die Früchte der ungarischen Erde, uo. 1943; Mezőgazdasági mellékiparok, uo. 1944.

Ir.: Pukkai László: A „Hanza" Szövetkezeti Áruközpont Galánta, 1994.

T. L.

„Hanza" Szövetkezeti Újság: a galántai központú „Hanza" Szövetkezeti Áruközpont kötelékébe tartozó dél-szlovákiai fogyasztási szövetkezetek közlönye. 1928 és 1944 között kéthetente jelent meg Galántán. Felelős szerkesztője az áruközpont igazgatója, Nagy Ferenc volt, váltakozó főszerkesztői Letocha József, Ivánfy Géza, Hantos László és Szőke Péter. Erős társad., népnevelő jellege volt, s nagy sikert ért el a falusi kultúrházak építésének szorgalmazásával és segítésével. 1937 dec.-ben már 43 000 példányban jelent meg. Irodalmi rovatát Szőke Péter főszerk. fokozatosan erősítette, a 40-es években a mo.-i népi íróknak is nagy teret adott. Illyés Gyula, Féja Géza és Móricz Zsigmond kiemelően méltatták a lapot és az ugyancsak népszerű Hanza Szövetkezeti Naptárt. – Az 1945 utáni jogfosztás idején a „Hanza" Szövetkezeti Áruközpontot nemzeti gondnokság alá helyezték, s 1949-ben elkobozták a vagyonát. Igazságtalanul háborús bűnössé nyilvánított vezetői (Nagy Ferenc, Kúthy Géza és Letocha József) Mo.-ra távoztak.

Ir.: Pukkai László: A „Hanza" Szövetkezeti Áruközpont Galánta, 1994.

T. L.

HARANGFALVI SZVATKÓ Pál → Szvatkó Pál

HARASZTI Mária (Alsószeli, 1959. dec. 8.): író, műfordító, szerkesztő. Po.-ban érettségizett (1979), a Komenský Egyetem BTK-n magyar–orosz szakos tanári oklevelet szerzett (1984). Egy évig a Madách Kiadó nyelvi szerkesztője, 1989-ig az ISZ szerkesztője, 1994-ig a Szlovák Rádió magyar szerkesztőségének riportere volt. Ezután Median néven céget alapít, mely kiadói tevékenységet is folytat. Az AB-ART Kiadó művészeti vezetője és felelős szerkesztője, a Szőrös Kő folyóirat főszerkesztője, az Anima Társaság elnöke. – Verseiben a világba vetett, attól alapvetően idegen emberi lény magánya és fájdalma szólal meg. Költészete központi motívumai az idő és a csend. Szimbolikus címmel bíró regényében a felvidéki magyarság életét rajzolja meg. A mű vallomások, reflexiók, emlékezések mozaikjából építkezik, ellenpontozásos szerkesztésű, erősen önreflexív. Gyerekeknek szóló, egyéni hangú, szintén erősen önreflexív írásaiban mesemotívumok keverednek a szövegvilágon kívüli valóságra utaló részletekkel.

M.: Alsószeli falumonográfiája, 1990; Buborék, m., 1993; Buborék a szigeten, m., 1995; Mályvák és madarak, v., Po. 1999; Pimpimpáré, r., Po. 2001; A piros rét meséi, m., Po. 2004.

Ford.: Július Balco: Végállomás, elb., Po. 2003.

Ir.: Juhász Katalin: Mályvák és madarak, ÚSZ 1999. máj. 10.; Ardamica Zorán: Észrevenni, SZÚ 1999. aug. 11.; Mezey László Miklós: Gyökér és bóbita, Hitel 2002. nov.; Fehér Kriszta: Levéltöredék, ÚSZ Könyvjelző 2002. júl. 25.; Horváth Erika: Végállomás, végletek nélkül, ÚSZ Könyvjelző 2003. aug. 7., M. Csepécz Szilvia: A piros rét meséi, Vasárnap 2004. szept. 10.

B. Zs.

Harc, A: szocialista társad. és irod. hetilap. 1920-ban 5 száma jelent meg Po.-ban Nagy Gyula szerkesztésében. A csehszl. szocdem pártban fellépő kommunista frakciót támogatta, mely aztán 1921 máj.-ban Csehszlovákia Kommunista Pártjává alakult át. Többek között Balázs Béla, Földes Sándor és Gábor Andor írásait közölte.

T. L.

HARMOS Károly*; Handwerk* (Somogy, 1879. nov. 28. – Komárom, 1956. jan. 24.): festőművész, illusztrátor, pedagógus. A bp.-i Képzőművészeti Akadémián Székely Bertalannál tanult, 1902-ben kapott rajztanári diplomát. 1902 és 1908 között Münchenben volt ösztöndíjas. 1908–1918-ban Szentendrén, Komáromban és Sopronban tanított, 1918-ban magániskolát nyitott Komáromban (tanítványai közé tartozott Lőrincz Gyula, Staudt Mihály, Čičátka Ottó, Ernest Zmeták, Nagy Márton, Pleidel János stb.); a JESZO elnöke volt. – A századelőn karikaturistaként együttműködött a Borsszem Jankó és a Kakas Márton c. bp.-i lapokkal. Meséket is írt, egyetlen könyvét, a *Prutyi Zupi*t maga illusztrálta. Szinte minden képzőművészeti területet (portré, csendélet, freskó, karikatúra) művelt. Legjellegzetesebb festményeiben a fantasztikum, a szimbolizmus, a mese és a születő expresszionizmus találkozik.

M.: Prutyi Zupi, Po. 1930; Árvalányhaj, Prága 1931; Mesék (Kárpáti Annával), Po. 1955.

Ir.: Brogyányi Kálmán: Festőművészet Szlovenszkón, Kassa 1931; Marian Váross: Slovenské výtvarné umenie 1918–1945, Po. 1960.

K. K. K.

HAVAS Márta; *Šteklné* (Kassa, 1907. máj. 29. – Pozsony, 1977. máj. 29.): műfordító, újságíró. 1957-től az Új Szóban rendszeresen közölt cikkeket és kritikákat a pozsonyi zenei életről.

Ford.: Peter Jilemnický: Dübörög a föld, 1953; Katarína Lazarová: Darázsfészek, 1955; Vladimír Mináč: Válaszúton, 1956; Elena Maróthy-Šoltésová: Gyermekeim, 1958; Margita Figuli: Ifjúkor, 1959; Fráňa Šrámek: Ezüstszél, 1959; Mária Rázusová-Martáková: Kalandos nyár, 1960; Anna Sedlmayerová: Nyílik a pitypang, 1960; uő: Minden út hazavezet, 1963; Marie Majerová: Vergődés, 1961; uő: A boldogságért közdeni kell, 1962; uő: Kisiklott élet, 1964; Oľga Scheinpflugová: Színésznő leszek, 1964; Klára Jarunková: Az egyetlen, 1965; Ladislav M. Pařízek: Szongaré, a néger kisfiú, 1966; Anton Hykisch: Mähringben találkozunk, 1967; Karel Josef Beneš: Az elvarázsolt ház, 1968; Norbert Frýd: Őserdő, 1969; uő: A piros pecsét, 1971; uő.: Ellopott élet, 1972; Karel Nový: Jégmadarak a Kék-öbölben, 1973; Margita Figuli: Egy korty mámor, 1975; uő: Út az ismeretlenbe, 1977; Vladimír Miro: Tüzes égbolt, 1977; Věra Adlová: Tavaszi szimfónia, 1978.

K. T.

HÁZY Ferenc → Petneházy Ferenc

Helmeci Hírlap → Bodrogközi Hírlap

HERBOLY Ferenc (?, 1873. ? – Zalaegerszeg, 1942. ?): lapszerkesztő, tanulmányíró. Elemi iskolai tanító, majd igazgató volt, s felelős szerkesztője a Kassai Hétnek és a Kassai Hírlapnak. 1923-ban Mo.-ra költözött, az újságírói munkát ott is folytatta.

M.: Legrégibb kassai cégek. Kassai kereskedők és iparosok aranykönyve, Kassa 1923; Harminckét esztendő. Visszaemlékezések, uo. 1923.

T. L.

HERCZEG Gábor (Szeged, 1900. ? – London, 1968. ?): író, szerkesztő. Iskoláit szülővárosában végezte. A két vh. között Po.-ban Tavasz címmel irod. lapot szerkesztett, később a Képes Világ, majd az Esti Újság főszerkesztője lett. – Írásai, mindenekelőtt a *Frakkos hiénák* (1925) c. regénye (1926-ban cseh nyelvre is lefordították), az erotika felé hajló, mindenáron szenzációt hajhászó kulcsregények típusához állnak közel. Novellái németül is megjelentek.

M.: Mámor, r., Po. 1927; Déltől éjfélig, r., uo. 1928; Szalamandra, szm., uo. 1929; Excelsior cup, r. (Lányi Gézával), uo. 1930.

Ir.: Jelen Mihály: A hiéna szmokingban, Élet 1930/2.

O. Á.

HERNÁDI ANNA, *Hernádi Tihamérné* → Illés Anna

Heti Hírlap → Ersekújvári Újság

Hét, A: független pol. hetilap. Losoncon jelent meg 1929 és 1931 között rendkívül szórványosan, Wittenberg József szerkesztésében.

T. L.

Hét, A: társad. és irod. hetilap. Ipolyságon jelent meg 1929 és 1934 között Farkas István és Salkovszky Jenő szerkesztésében. A csehszl. kisebbségpolitika éles bírálatáért 1932. szept. 24-től 1933. okt. 7-ig be volt tiltva.

T. L.

Hét, A: kult. és családi hetilap. Kassán jelent meg 1934–1935-ben, nagyon szórványosan, főszerkesztője Dokupil István volt. 1935. jan. 28-tól a Magyar Hét címet vette fel.

T. L.

Hét, A Hét (1956. dec. 24. – 1995 máj.): kulturális hetilap. A Fáklya nyomdokaiba lépett, a Csemadok KB adta ki. 1959 végéig, majd 1990-től A Hét címmel jelent meg. Kezdettől támogatta a csehszlovákiai magyar irod. élet szervezését, foglalkozott az időszerű irodalompolitikai és kulturális kérdésekkel, népszerűsítette az irod. műveket. A csehszlovákiai magyar irodalom megújulását segítő sematizmus-vita (Tőzsér: Egy szemlélet ellen c. vitaindítóját követően) is itt zajlott le. Fábry Zoltán terjedelmes vitazárójának (Antisematizmus) azonban csak az első részét közölték, 2., 3. és 4. részét a lap – politikai fenntartások miatt – nem vállalta; közlésére az ISZ-ben került sor. – A H. Fórum c. melléklete (Ozsvald Árpád, ill. Mács József szerkesztésében) 1960-tól 1970-ig jelent meg: irodalmi és művelődéspolitikai kérdésekkel, valamint irodalomnépszerűsítéssel foglalkozott. – A lap megkülönböztetett figyelmet szentelt a Csemadok-szervezetek tevékenységének, a népművelés, népművészet, az amatőr művészeti mozgalom eredményeinek és problémáinak. A csehszlovákiai magyar írókkal fenntartott kapcsolatai révén jelentős mennyiségű irod. anyagot közölt. Riportjai színvonalasak, népszerűek voltak. Főszerk.: Egri Viktor (1956), Szabó Rezső (1959 márc.), Major Ágoston (1961. dec.), mb. Ozsvald Árpád (1975. júl.) Varga János (1976. jan.), Strasszer György (1983. ápr.), Lacza Tihamér (1990. jan.–1995), Lovász Attila (3 szám, 1996. márc.) – Egy év kiesés után kísérlet történt az 1996. március 15-én kiadott próbaszámmal a hetilap felújítására, melyre a Csemadok OV és a vele szerződő MGM-7 Kft. (ügyv.: Morvay László mérnök) vállalkozott. A kísérlet azonban inkább kaland volt. Az olvasók érdektelenségén és egy tőkeerős kiadó hiányán egyaránt múlott, hogy a próbaszámot még két lapszám követte, s aztán megszűnt létezni.

Ir.: Major Ágoston: A Csemadok képes hetilapja. = A Csemadok 25 éve 1949–1974 (szerk. Varga János).

F. Z.

Hétfő: sport- és szépirod. hetilap. Po.-ban jelent meg 1924. júl. 21-től nov. 17-ig Bodza Gyula és Nagy Gábor szerkesztésében. Néhány ismert mo.-i írón (Bodor Aladár, Herczeg Ferenc, Karinthy Frigyes, Krúdy Gyula) kívül dilettánsok írtak bele.

T. L.

Hétfői Kurír: heti riport- és sportlap. 1929. jún. 24-től júl. 29-ig 6 száma jelent meg Kassán, Kemény András és Volossynovich Béla szerkesztésében. 1929. aug. 12-től Reggeli Kurír néven élt tovább.

T. L.

Heti Ifi, *Ifi, Ifi–Géniusz* (1990. jan. 1-jétől): ifjúsági heti-, majd havilap. Az Új Ifjúság megszűnése után az Ifi vette át annak szerepét. 1990 dec. végén a Smena Kiadóvállalat lemondott a lap kiadásáról, az Ifi nevet azonban nem engedte át. Ezért jelent meg 1991. jan. 1-jén a lap Heti Ifiként, a Magyar Diákszövetség és a Magyar Ifjúsági Szövetség kiadásában. 1991 szept.-től a Diákhálózattá alakult szervezet kiadója, a DH-Press gondozta. 1993 máj.-tól (3 hónapi szünet után) a dunaszerdahelyi Tashy Agrotrade Kft. jelenteti meg, 1995 máj.-tól havilapként, Ifi néven, 48 oldalon. A lap átlagpéldányszáma az 1990-s évek végén 8 ezer, 2004-ben 3 ezer volt. A lap lehetőségei szerint segítette a pályakezdő fiatal írókat. Főszerk.: D. Kovács József (1991), Oriskó Norbert (1999), Bárány János (2004 febr.). A lap 2004 márc.-ban összeolvadt a Géniusz c. rejtvény-

újsággal, és Ifi-Géniusz címmel jelent meg. 2005 jan.-tól a kiadó – anyagi okok miatt – a folyóirat kiadását szünetelteti.

F. Z.

Heti Kurír: heti társadalmi, kritikai riportlap. Kassán jelent meg a Reggeli Kurír folytatójaként 1931. nov. 16-tól 1932. febr. 29-ig. Szerkesztői Guttman Miklós, Guttman László és Somlár Mihály voltak.

T. L.

HEVESSY Sári (Ghymes, 1897. jan. 19. – Nyitra, 1981. júl. 28.): költő, ped. szakíró. A két háború között a Nyitra környéki Berencs községben tanított. Bekapcsolódott az akkoriban igen élénk nyitrai magyar irodalmi és kulturális életbe. Versei a helyi lapokban jelentek meg. Költészete egy jellemzően vidéki költőnő érzés- és gondolatvilágát tárja fel, aki falusi magányra kárhoztatva éli eseménytelen hétköznapjait; e „sárbilincs"-ből csak a közeli város eseményei jelentenek feloldást. A hagyományos eszközökkel építkező, többnyire minden eredetiséget és művészi erőt nélkülöző versek visszatérő témája az elmúlás, a falu fojtó légköre, a pártában maradt lány keserűsége, a tanítói hivatás örömei és keservei. Egyetlen verskötetéhez Antal Sándor írt tapintatos előszót.

M.: Sárbilincsben, v., Nyitra 1935.

Ir.: Szeberényi Zoltán: A „Híd – Szlovenszkói Magyar Irodalmi Társulat" kiadói tevékenysége. = uő.: Visszhang és reflexió, 1986.

Sz. Z.

Híd – Szlovenszkói Magyar Irodalmi Társulat (1936–1944): az egyik legjelentősebb kiadói vállalkozás az első Csehszlovák Köztársaságban. Mártonvölgyi László és Dallos István alapította Nyitrán. Egy regionális jellegű antológia (Nyitrai írók könyve, 1935) sikere és az Erdélyi Helikon példája adta az ötletet egy olyan kiadói program megteremtésére, amely folyamatosan biztosította volna a magyar könyvkiadást Csehszlovákiában. Elveiket több alkalommal kifejtették, leginkább a klikkekre szakadt csehszlovákiai magyar irodalom egységesítését tartották szem előtt, politikai pártállásoktól független irodalmi népfrontot akartak létrehozni. A kiadói vállalkozás a két lelkes, a kockázattól vissza nem riadó szerkesztő minden igyekezete ellenére sem érte el kitűzött célját, de a nehéz gazdasági helyzetben is jelentős munkát végzett: tizenkilenc kiadványt jelentetett meg. Legjelentősebb kiadványuk a *Szlovenszkói magyar írók antológiájá*nak négy kötete. A szerkesztők e négy kötetben kísérelték meg a csehszlovákiai magyar írók, a Szlovákiából elszármazott magyar írók, a cseh és a szlovák irodalom legjelentősebb képviselőinek java termését bemutatni. Különösen a harmadik kötet kiemelkedő, amelyben a cseh és a szlovák irodalom összefoglaló bemutatását igyekeztek megvalósítani. E kötet szerkesztésében Dallos és Mártonvölgyi mellett Szalatnai Rezső is részt vett. A társulat szerkesztői a szlovák állam idején megjelentettek egy Magyar Album c. füzetsorozatot is, amely némileg pótolhatta a betiltott magyar irodalmi folyóiratot. – A társulat kiadványai: Hevessy Sári: Sárbilincsben, v., Nyitra 1936; Ethey Gyula: A Zobor-vidék múltjából, tan., uo. 1936; Szlovenszkói magyar írók antológiája I–IV., uo. 1936–1937; Mártonvölgyi László: Emlékek földjén, regék, uo. 1940; uő: Zarándokúton a Kárpátok alatt, tan., uo. 1940; Magyar Album I–X., uo. 1941– 1944.

Ir.: Mártonvölgyi László: Emlékezés a húszéves Hídra. = Csanda Sándor: Magyar–szlovák kulturális kapcsolatok, 1959; Szeberényi Zoltán: Emlékezés a húszéves Hídra, ISZ 1965/6; Dallos István: A Híd vallomása, 1969; Szeberényi Zoltán: A „Híd – Szlovenszkói Magyar Irodalmi Társulat" kiadói tevékenysége. = Visszhang és reflexió, 1986.

Sz. Z.

HIDEGHÉTY Erzsébet; *Czagány Ivánné* (Somorja, 1931. nov. 5.): szerkesztő, műfordító. 1954-ben a po.-i Felsőfokú Pedagógiai Iskolán magyar–történelem szakos, majd 1961-ben a Pedagógiai Főiskolán magyar szakos tanári oklevelet szerzett. 1957-től nyugdíjazásáig (1991) a csehszlovákiai magyar könyvkiadásban dolgozott (Szlovákiai Szépirodalmi Kiadó, Tatran, Madách Könyvkiadó). 1984-ben a Szlovák Irodalmi Alap Nívódíjjal jutalmazta. 2001-ben A Szlovák Köztársaság Ezüstplakettjével tüntették ki.

Ford.: Alena Santarová: Kata, Katrin, Katinka,

1961; Helena Šmahelová: Suhanó szárnyakon, 1962; Zdeněk Mahler: Isten és mozdony, 1963; Antonín Zhoř: A becsületes Abe, 1964; Jozef Tallo: A zöld bolygó, 1964; Hana Zelinová: Viszontlátásra, Zsuzsika, 1966; Vojtech Zamarovský: A világ hét csodája, 1966; uő: Egy eltűnt birodalom titkai nyomában, 1972; uő: Élő Olimpia, 1984; Eduard Fiker: A C-L sorozat, 1966; uő: A halott nem azonos, 1972; Alberto V. Frič: A Hosszú Vadász visszatér, 1967; Jozef Hronský: Pöfi és Röfi, 1967; Karel Nový: A kóbor vadász, 1970; Fraňo Kráľ: Csenkóné gyermekei – Jano, 1974; Bohumil Říha: Öt isten száll a tengeren, 1975; uő: Hárman a viharoson, 1978; František Jílek: A tizenötmilliárd dolláros férfi, 1977; Jan Ryska: Hajónapló, 1980; Jozef Puškáš: Beismerő vallomás, 1981; Jana Šmahelová: Dóra a kastélyban, 1983; Eduard Petiška: Ezüst kaland, 1985; Miloslav Stingl: A varázslatos Hawaii, 1988; Viera Janusová: Hetedhét ország meséi, 1989.

K. T., M. J.

HIMMLER György (Ipolyság, 1954. szept. 12.): tanár, lapszerkesztő, helytörténész. Ipolyságon érettségizett, a po.-i egyetemen történelem–filozófia szakot végzett. 1979–1981-ben a lévai Barsi Múzeum történésze volt, 1981-től a párkányi gimnázium tanára. Alapítója és vezetője a jól működő és esztergomi kult. egyesületekkel termékeny kapcsolatot tartó Balassi Bálint Klubnak s szerkesztője a Štúrovo a okolie – Párkány és Vidéke c. kétnyelvű városi önkormányzati lapnak. Helytörténeti tárgyú írásai főleg ebben, valamint a Hétben és a mo.-i Honismeretben jelennek meg. A Komáromi Nyomda és Kiadó Kft. honismereti kiskönyvtárában füzete jelent meg *Párkány* (1995) címmel, s 1993-ban és 1996-ban tartalmas évkönyveket állított össze Párkány régi és új kult. életéről. Megszervezte a helyi lap állandó munkatársi gárdáját (Bartusz Gyula, Baka István, Burza Kálmán, Molnár Norbert, Ladislav Smatana, Vércse Miklós stb.), melynek segítségével a lap nemcsak Párkánynak, hanem régiójának az életéről is folyamatos képet nyújt.

T. L.

Híradó: pol. napilap, a Vutkovich Sándor alapította Nyugatmagyarországi Híradó (1888–1918) folytatója. Po.-ban jelent meg 1919 és 1937 között Vutkovich Ödön, Arkauer István és Aixinger László szerkesztésében. Tulajdonosa Arkauer István volt. Szoros kapcsolatot tartott a magyar ellenzéki pártokkal. Nagy érdeme, hogy gondosan számon tartotta és értékelte a po.-i magyar kult., zenei, képzőművészeti és sportélet eseményeit; ilyen vonatkozásban ma is értékes forrásnak számít. Ismertebb belső munkatársai Vajda Ernő, Császár István, Somos Elemér, Walla Frigyes és Környei Elek voltak. Külső munkatársként is sok hazai író és publicista dolgozott a lapnak, közülük a pozsonyiak s a Pozsony környékiek élvezték a legnagyobb publicitást (Gellért Jenő, Herczeg Gábor, Holly Jenő, Klimits Lajos, Páll Miklós, Szeredai Gruber Károly stb.). Állandó munkatársa volt az Amerikában élő Reményi József, akinek írói pályája a Nyugatmagyarországi Híradóban indult. A lap gazdag művelődéstört. anyagát főleg Alapy Gyula, Benyovszky Károly, Haiczl Kálmán, Kemény Lajos és Kumlik Emil írták.

Ir.: Kovács Endre: Korszakváltás, Bp. 1981.

T. L.

Hírek: pol. napilap. Komáromban 1919 végétől 1921. okt. 26-ig jelent meg Mészáros Lajos János szerkesztésében. Po.-ban, Nyitrán és Érsekújvárott is volt fiókszerkesztősége. Korai megszűnésének fő oka valószínűleg a csehszl. kormány által bőkezűen támogatott A Reggel napilap volt, mely Komáromban indult.

T. L.

Hírek: regionális jellegű társad., szépirod., közgazd. és pol. hetilap. Komáromban jelent meg 1935 máj.-tól 1937 dec.-ig a Puzsér Testvérek Nyomda egyik tulajdonosának, Puzsér Jánosnak a szerkesztésében. Gyér irodalmi anyaga többnyire alkalmi íróktól származott.

Ir.: Szénássy Árpád: A komáromi hírlapírás kétszáz éve 1789–1989, Tatabánya 1994.

T. L.

Hírharang (1990-től): a (Cseh)Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója. A szlovákiai magyar néprajzi kutatásokkal kapcsolatos legfrissebb eseményekről számol be – évente négyszer. Tájékoztat az európai néprajz eredményeiről, irányzatairól is. Szerk.: Liszka József.

F. Z.

Hitel: gazdaságpol. hetilap. 1937-ben és 1938-ban 33 száma jelent meg Prágában, Ternyei László és Sebestyén József szerkesztésében.

T. L.

HIZSNYAI TÓTH Ildikó, *H. Tóth Ildikó, Podhoránszky Marietta* (Vágsellye, 1966. márc. 30.): műfordító, szerkesztő, kutató. Középiskolai tanulmányait a galántai gimnáziumban végezte, 1984-ben érettségizett. Utána a po.-i Comenius Egyetem BTK-n magyar–szlovák szakot végzett (1989). – Tanulmányai befejezése után az Irodalmi Szemle szerkesztője (1989–90), majd 1990 ápr. és okt. között a Nap szerkesztőségének munkatársa, 1994-től (napjainkig) a Magyar Köztársaság Kulturális Intézete (Pozsony) magyar nyelvtanfolyamainak a vezetője. 1995–1997 között a Fórum Alapítvány Multikulturális Családprogramjának szakmai vezetője és koordinátora, 1997-től a po.-i magyar tanszék kutatója, oktatómunkát is végez. Kutatásait a műfordítás-elmélet, valamint a magyar mint idegen nyelv tanítása terén végzi. – Műfordítással a kilencvenes évek végétől foglalkozik. Peter Piš□anek (*Különcök*, 1999) és Pavol Vilikovský (*Az utolsó pompeji ló,* 2002) c. regényfordításaiért Madách-díjat kapott.

M.: Miért éppen Malacka? Helységnevekről a szlovák–magyar nyelvpárú műfordításban, tan. = Somorjai disputa I. (szerk. Csanda Gábor), Dsz. 2003.

Ford.: Ľubomír Lipták: Száz évnél hosszabb évszázad, esszék (társfordítókkal) Po., 2000; Dušan Kováč: Szlovákia történelme, monogr. (társfordítókkal), 2001.

Ir.: Pályi András: A szláv érzelmesség hátaslova (P. Vilikovský: Az utolsó pompeji ló), És, 2002. (46. évf.)19. sz.; Hárs György Péter: Diotima és disputa, Iskolakultúra 2004. okt.

F. Z.

HIZSNYAI Zoltán (Rimaszombat, 1959. febr. 13.): költő, szerkesztő. A kassai magyar gépipari középiskolában érettségizett (1978), majd a kassai Thália Színpad színésze lett (1978–1983). 1983 őszétől 1990 tavaszáig hét munkahelye volt (munkás a diószegi cukorgyárban, gépész a Kelet-szlovákiai Vasműben, fényképész, ill. éjjeliőr Rozsnyón, a po.-i Egyetemi Könyvtár gépésze). 1990 ápr.-tól az Irodalmi Szemle szerkesztője volt, 1992 jún.-tól a Kalligram folyóirat szerkesztője, 1994 jún.-tól 2003 dec.-ig főszerkesztője. 2004-től az Új Szó kulturális rovatának vezetője. – 1983 és 1986 között az Iródia mozgalom tagja, majd a Fiatal Írók Körének titkára volt (1987). A Szlovákiai Magyar Írók Társaságának titkári tisztségét 1994 és 1996, majd 2000 és 2001 szept. között töltötte be. – Első verseit az Iródia Füzetekben, a Nőben és az Irodalmi Szemlében közölte, szerepelt a Próbaút (1986) c. antológiában. Első önálló kötete *Rondó* (1987) címmel jelent meg. Szeszélyes értékingadozás jellemzi második kötetét (*Tolatás*, 1989). A korábbi kötetére jellemző szürrealista asszociációk, szóorgiák itt megszelídülnek, nyelvezete szikárabb lett, világképe azonban nehezen körülhatárolható, helyenként zavaros. *A stigma krátere* (1994) c. harmadik kötetében felerősödött a filozofikus szándék. *Hemicrania* c. hosszúverse Bulgakov A Mester és Margarita c. korszakos regényét idézi, részben a mítoszteremtés szándékával. Szembeötlő benne az emelkedett mondanivalóval együtt jelentkező (funkciótlan) obszcenitás, mely a kötet más verseit is jellemzi (*Részeg postás csontot darabol; Ne szellents, ha pimasz az öngyilkos; Repülőgép; Októberi szieszta* stb.). Burjánzó költői nyelvében nemcsak az értékelhetetlen profanizmusok rontják az összhatást, hanem egy korszerűbb (puritánabb) nyelvhasználat hiánya is. A kötetért 1995-ben Madách-díjat kapott. Versei a Tűzpalota (1990), a Szélén az országútnak (1990) és a Zsé arca (2004) c. antológiákban is megjelentek. Munkásságában megkülönböztetett hely illeti meg a *Bárka és ladik* (2001) c. kötetét, mely egyszerre bizonyította tehetségét és költői adottságainak legjobb erényeit. Nem véletlen, hogy pár hónappal a kötet megjelenése után József Attila-díjas lett (2002 márc.), s ugyanabban az évben elnyerte a Posonium Irodalmi Díj Különdíját is. – Közírói tevékenységében felemás, sőt megkérdőjelezhető eredményt hozott az Irodalmi Szemle hasábjain 1991-ben közölt sorozata (*Vízilovak és más tetemállatok,* 1991/7; *Műfajtalankodás,* 1991/9; *Kihergelés,* 1991/11).

M.: Műfajtalankodás. Vízilovak és egyéb szellemi ingóságok, esszék, pamfletek, Po. 1996.

Ir.: Zalán Tibor: Útpróba – gulliveri csendben, És 1987. júl. 31.; Nagy Atilla Kristóf: Haláltudatosság, anti-eposz, uo. 1987. dec. 11.; Zalabai Zsigmond: H. Z. = Z. Zs. Verstörténés, 1995; Géczi János: Látvány és látomás között, Népszab. 1995. aug. 24.; Molnár Sára: Egy fiktív vers per-verziói, Korunk 1995/9; Németh Zoltán: Expanzió és otthonosság. Hizsnyai Zoltán költészetéről, Bárka 1999/4; uő.: Olvasáserotika, esszék, krit., tan., 2000; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001; Tőzsér Árpád: Életérzés és kortudat. H. Z.: Bárka és ladik c. kötetéről, ISZ 2002/6.

F. Z

HIZSNYAN Géza (Rimaszombat, 1956. jún. 22.): orvos, színházi író, színikritikus. A gimnáziumot szülővárosában, orvosi tanulmányait Prágában végezte, s ott három évig a magyar egyetemi hallgatók Ady Endre Klubjának elnöke volt. 1981-től a nyustyai kórház belgyógyászati osztályán dolgozik. – A 80-as évektől publikál, színházi írásai, drámaelemzései a Hétben, az Új Szóban, az ISZ-ben, a Napban, a Kalligramban, a Színházban, a Világszínházban, az Új Tükörben, a Criticai Lapokban, a Film a divadlóban, a Medzičasopisban, a Teatróban, a Smeben, a Svet a divadlóban jelennek meg. A Medzičasopis szerkesztőbizottságának tagja. 1990-ben egyik alapítója volt és elnöke lett a Csehszlovákiai Magyar Amatőr Színjátszók Társaságának (1993-tól: Szlovákiai Színjátszók Társasága). Jelentősebb tanulmányai: *Rendkívüli deficit s a színészmesterség Mohácsa,* Kalligram 1992/2–3; *Jó rendező kerestetik,* uo. 1993/7–8; *Egy helyben topogás vagy hosszú hátramenetel,* uo. 1994/10; *Divadlo medzi dvoma stoličkami.* = Medzičas. Antológia súčasného divadla, 1996. A Fordulatok (Bp. 1995) c. drámatörténeti antológiában tanulmánya jelent meg a szlovákiai magyar hivatásos színjátszás fejlődéséről.

T. L.

HLADIK Ágoston (Pozsony, 1895. máj. 31. – uo., 1947. máj. 11.): kat. lelkész, lapszerkesztő. Papi működésének nagy része a po.-i dómhoz kötődik. Több magyar kat. szervezet vezetője s a kat. íróegyesület alapításának egyik kezdeményezője volt. A leghosszabb életű csehszlovákiai magyar lapot, a Po.-ban 1919 máj.-tól 1945 ápr.-ig megjelent hitbuzgalmi Új Szívet és ifj. mellékletét, a Szívgárdistát ő szerkesztette. Szerkesztője volt a Plébániai Értesítőnek (1936, 1937) és a Katolikus Figyelőnek (1938) is. Öntudatos magyar magatartása miatt a hatóságok irredentának tartották, neve túlzott, nevetséges vádakkal gyakran szerepelt a po.-i rendőrigazgatóság aktáiban. A halála előtti években a Szentháromság-templom papja volt, 1947-ben súlyos betegség s műtét után halt meg.

Ir.: Turczel Lajos: Magyar nyelvű katolikus sajtó Szlovákiában 1945 előtt, Remény 1990/11–13; uő: Magyar írószervezkedési kísérletek az első Csehszlovákiában. = Visszatekintések..., Dsz. 1995.

T. L.

HLAVICSKA László → Holbay László

HODINKA Antal (Ladomér, 1864. jan. 13. – Budapest, 1946. júl. 15.): író, történész. Bp.-i teológiai tanulmányai befejeztével az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, majd ösztöndíjas volt Bécsben az Osztrák Történeti Intézetnél. 1891-ben doktorátust szerzett a bp.-i egyetem bölcsészkarán, 1892 és 1906 között Bécsben levéltáros, könyvtáros; Rómában is kutatott. A po.-i jogakadémián 1906-tól 1912-ig, az egyetemen 1923-ig tanított. 1935-ig, nyugalomba vonulásáig pécsi egyetemi tanár, 1932–1933-ban rektor volt. Főleg orosz és délszláv források magyar vonatkozásaival foglalkozott. 1910-től az MTA levelező, 1933-tól rendes tagja volt.

M.: A szerb fejedelemség viszonya Magyarországhoz, Bp. 1889; A munkácsi görög katolikus püspökség története, uo. 1909, Okmánytár 1911; Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai, uo. 1913; Adalékok az ungvári vár és tartománya és Ungvár város történetéhez, uo. 1918; A kárpátaljai ruténok lakóhelye, gazdaságuk és múltjuk, Po.–Bp. 1923.

Ir.: Szabó Pál: A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága, Pécs 1940; Holub József: H. A., nekrológ, Századok 1945–1946; Perényi József: Emlékezés H. A.-ra, Századok 1965.

Cs. S.

HODINKA Tivadar (Krasznahorkaváralja, 1875. ? – Budapest, 1944. ?): újságíró, lapszerkesztő, író. Iskoláit Rozsnyón, Eperjesen, Sárospatakon és a bp.-i egyetem jogi karán végezte. Rövid megyei szolgálat után 1902-ben kivándorolt Amerikába, s ott több magyar nyelvű lap munkatársa és szerkesztője lett. 1909-ben visszatért Mo.-ra, Eperjesen telepedett le, s az 1918-as államfordulatig Sáros megye árvaszéki jegyzője volt. 1918 után az eperjesi Sáros c. irod., társad. és gazd. lapot szerkesztette. A szlovák államból 1942-ben kiutasították, Bp.-en telepedett le. – Verseket, elbeszéléseket, pol. tanulmányokat írt, 1918 előtt bp.-i lapokban is sűrűn publikált. 1918 után vidéki lapokon kívül a PMH közölte írásait. Versei a Rückert Ernő szerkesztésében megjelent Amerikai magyar költők (Bp. 1910) c. kötetben is megtalálhatók.

M.: Dr. Pennyk a dollárok hazájából, elb., Eperjes 1910; Tengeren innen, tengeren túl, v. és tárcák, Eperjes 1911; Versek, uo. 1917; Harc a háború ellen, tan., uo. 1925; A világbéke egyetlen útja, tan., uo. 1935.

Cs. S.

HODOSSY Gyula (Dunaszerdahely, 1960. máj. 3.): újságíró, költő, könyvkiadó. – Gépjárműszerelőnek tanult (1979), majd portásként, postásként, fűtőként, művelődésiház-vezetőként, betegápolóként dolgozott (Somorja, Dunaszerdahely). 1982-ben a Csemadok Kultúrház vezetője volt Érsekújvárott, ahol 1983 nyarán megszervezte a fiatal írók Iródia nevű mozgalmát. Szerkesztésében jelentek meg betiltásukig (1986) az Iródia Füzetek. 1987-ben a Fiatal Írók Körének titkára, 1990-ben a Csallóköz kulturális rovatának szerkesztője lett. 1990-ben egyik alapítója volt a Szlovákiai Magyar Cserkészszövetségnek, melynek elnöki tisztségét 1994-ig töltötte be. 1991–1995-ben a Cserkész főszerkesztője, 1994 jan.-tól a Katedra alapító főszerkesztője, 1995-től felelős kiadója. 1992-től a Lilium Aurum Könyvkiadó Kft. alapítója, 1996-tól a Katedra Alapítvány igazgatója. – 1998-tól egyik szervezője a Vámbéry Irodalmi Kávéház rendezvényeinek, melynek előadásait eddig (antológia formában) hat kötetben adták ki. – 1998–99-ben a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának ügyv. elnöke, 2003-tól elnöke. – 1976-tól publikál (Nő, Iródia Füzetek, Hét, Új Szó). Szerepelt a Próbaút (1987), a Tűzpalota (1990) és a Zsé arca (2004) c. antológiákban. – Első verseskötete *Hivatalos versek* címmel jelent meg (Dsz. 1993), versei jobbára kísérletek voltak. Legújabb versei *Fátyla jókedvemnek* címmel jelentek meg (uo. 2004). Ez a kötet a vívódó ember különös léthelyzeteiben mutatja be a költőt, a tét nyilvánvalóan a lírai önarckép felmutatása, az érvényes és hiteles vers megalkotása. – Közösségszervezési munkásságáért a Márai Sándor Alapítvány Nyitott Európáért Díjával tüntették ki (2001).

M.: Iródia, antológia (szerk.), Dsz. 1992; Tsúszó Sándor: Legyél helyettem én, emlékkönyv (szerk.), Dsz. 1992; A magyar cserkészet forrásainál (szerk.), uo. 1994; Jó szóval oktasd, és játszani is engedd (szerk.), uo. 1995; A szlovákiai magyar iskolák története 1949–1999 (szerk.), Dsz. 2001; Vámbéry Antológia (szerk.), uo. 2001; História mosta Márie Valérie (A Mária Valéria-híd története, szerk.), uo. 2001; A szerető önfegyelem, próza, uo. 2003; *11*11 Csallóköz – Partium, ant. (szerk. Barabás Zoltánnal), uo. 2004; Vámbéry Antológia 1999–2004 (szerk.), uo. 2004.

Ir.: Zalabai Zsigmond: Verstörténés, 1995; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001.

F. Z.

HOFER Lajos (Gyirmót, 1911. márc. 16. – Érsekújvár, 2001. nov. 1.): helytörténész. A komáromi bencés gimnáziumban érettségizett (1930), Po.-ban tanítóképzőt végzett, később uo. a Pedagógiai Főiskola levelező tagozatán magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett (1956). 1966-ban doktorált. Tardoskedden (1932–1945), majd 1950-től az érsekújvári gimnáziumban tanított, 1960 és 1976 között a nyitrai Pedagógiai Fakultás tört. tanszékének adjunktusa volt. – A munkásmozgalmi hagyományokat kutatta, dokumentumgyűjteményt adott ki az Érsekújvári járás munkásmozgalmi hagyományairól (1971). *Adalékok Érsekújvár és vidéke munkásmozgalmáról* címmel tanulmányt közölt az ISZ-ben (1975/1).

F. Z.

HOGYA György (Királyhelmec, 1956. aug. 16.): prózaíró. Iskoláit szülővárosában és Kas-

sán végezte, itt érettségizett a Magyar Tannyelvű Középfokú Ipariskolában (1975). Ezt követően volt mázsás, vagonpakoló, szárítótechnikus, instruktor és Csemadok-titkár. – Novellákkal, karcolatokkal jelentkezett, első írásait a Nő és az Irodalmi Szemle közölte 1983–1987-ben. Kezdeményezője az Iródia önképző és önszervező irodalmi mozgalmának, rovatvezetője az Iródia Füzeteknek. Két írással szerepelt a mozgalom Próbaút címen megjelent bemutatkozó antológiájában, majd a Főnix Füzetek sorozatban hamarosan önálló kötettel jelentkezett. Tehetséges elbeszélőként mutatkozott be, kulturált stílusa, meseszövő képessége, sokszor bizarr ötletekre épülő, parabolikus történetei irodalmi ihletettségről és jelentős epikai erudícióról tanúskodnak.

M.: Próbaút, ant. (többekkel), Főnix Füzetek 12., 1986; Metszéspont, elb., Főnix Füzetek 20., 1989; Antológiák társszerzője: Rejtőzködő – Megbékélés, elb. 1998; A szabadság szomorúsága, ant. 1990; Kapun kívül, ant., Bukarest 1993; Iródia, Dsz. 1994; Wie Laub von einen Baum, Gollenstein (No.) 1994; Magyar szárnyvonalak, ant. 1999; Ugrás a semmibe, ant. 2004.

Ir.: Botlik József: Próbaút után. Érsekújvári beszélgetés a fiatal szlovákiai írónemzedékről, És 1987/15; Zalán Tibor: Útpróba – gulliveri csendben, És 1987/24; Balla Kálmán: Vita irodalmunkról, ISZ 1987/3; Dusza István: Irodalomról, fiatalokról, ÚSZ 1987. dec. 4.; Grendel Lajos: Hogya György novelláiról, ISZ 1988/4; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001.

Sz. Z.

HOLBAY László; *Hlavicska* (Érsekújvár, 1923. dec. 30.): pedagógus, író. Szülővárosában érettségizett (1943), megkezdett egyetemi tanulmányait katonai behívás, front, hadifogság és egzisztenciális hányódás után csak 1959-ben tudta befejezni a po.-i Pedagógiai Főiskola levelező hallgatójaként. Szlovák–testnevelés szakos tanárként Naszvadon, majd Érsekújvárott tanított. – A háború utáni jogfosztottság első éveiben Érsekújvárott néhány diáktársával (Csicsátka Ottó, Décsy Gyula, Szőke István) baráti irod. kört hozott össze, s Menedék c. gépírásos lapjukban verseket közölt. 1947-ben hasonló módon saját versesfüzetet állított össze *(Erzsikék)*. Későbbi szórványos közlések után 1996-ban és 1997-ben próza- és verskötetet adott ki. Kezdettől a Holbay írói nevet használja.

M.: Reggeli Londonban – Üzenet a föld alól, kisregények, Dsz. 1996; Elfelejtett énekek, v., uo. 1997.

Ir.: Mint fészkéből kizavart madár. A hontalanság éveinek irodalma Csehszlovákiában 1945–1949 (összeáll. Molnár Imre és Tóth László) Bp. 1990..

V. E.

HOLLÓ Ferenc (Eger, 1877. nov. 10. – Szomotor, 1952.): író. Róm. kat. teológiát végzett, s egy ideig plébános, esperes volt. 1920-ban kilépett a papi rendből, s újságíró lett. A kassai Felvidéki Szemle, majd a Felvidéki Újság szerkesztője volt. A két vh. közt megjelent könyvét Fábry Zoltán szigorúan bírálta.

M.: Bál után, elb., Kassa 1904; Az arany amulett, r., uo. 1925.

Ir.: Fábry Zoltán: Az arany amulett, R 1926. ápr. 4. = ÖÍ 2.

Cs. S.

HOLLY Jenő (Stomfa, 1896. máj. 9. – Budapest, 1964. ápr. 20.): író, újságíró. Tanulmányait Po.-ban végezte, első cikkei is itt jelentek meg. A 20-as évek elején az Angermayer Károly kiadásában megjelent Magyar Újság munkatársa, majd 1938-ig a Grenzbote c. német lap szerkesztője volt. Magyarul és németül egyaránt írt újságcikket, verset, regényt, riportot, drámát. A második vh. alatt Bp.-re költözött, s a Pester Lloyd munkatársa lett. 1945 és 1948 között az újságíró-kamara titkára volt és segédszerkesztője a Freies Leben s a Die Neue Zeit c. hetilapoknak.

M.: A kék isten, elb., 1920; A láz hajóján, v., 1921; Im Lande der Kabbalisten, szociogr. Kárpátaljáról, 1927.

Ir.: Herzfeld Miksa: A kék isten, MÚ 1920. aug. 18.

Cs. S.

Holnap: szépirod. folyóirat. 1919 aug.–szept.-ben két száma jelent meg Lőcsén Szécsey Zsolt szerkesztésében. Munkatársai Tilkovszky Béla kivételével alkalmi próbálkozók voltak.

T. L.

HORNYÁK Odiló (Budapest, 1888. ? – Budapest, 1953. ?): tornatanár, edző, cserkészve-

zető. Iskoláit Bp.-en végezte. 1919-től 1926-ig Po.-ban, 1926–27-ben Érsekújvárott, 1927-től 1944-ig Ipolyságon tanított. 1944 dec.-ben Bp.-re költözött, a Verbőczy Gimnáziumban tanított, s a Csehszlovákiából elüldözött és kitelepített magyarokat felkaroló szervezetekben tevékenykedett. – Ő szervezte meg az első po.-i magyar cserkészcsapatokat: 1913-ban a főreáliskolán, 1921-ben a reálgimnáziumban. 1925-ben nagy szerepe volt az érsekújvári cserkészcsapat létrehozásában. Mindhárom szlovákiai működési helyén fellendítette az iskolai sportot, kult. rendezvények keretében vagy önállóan számos színvonalas tornászbemutatót szervezett, s ezeken maga is többször fellépett. Po.-ban tornászként, majd edzőként is kiemelkedő eredményeket ért el, s az itteni tornászversenyeket a legjobb bp.-i és bécsi klubok számára is vonzókká tette. Az ipolysági gimnáziumban megalapította a Szokolyi Alajos Sportegyesületet, s edzője volt az Ipolysági Futball Clubnak. Az egykori sarlósok (Balogh Edgár, Dobossy László, Peéry Rezső) rajongással emlékeznek karizmatikus egyéniségére. Ugyanez mondható tornász neveltjeiről, köztük Moravek Istvánról. Nevelőmunkájában a nemzeti öntudat ébrentartására is gondot fordított, a soviniszta iskolai hatóságok ezért irredentának tartották: Po.-ból való elhelyezésének ez volt a fő oka.

Ir.: Dobossy László: Rekviem az eltávozottért. = D. L.: Két haza között, Bp. 1981; Csáky Károly: Nyolc évtized sorsfordulók tükrében 1913–1993, Ipolyság 1993; Berta Sándor: Visszapillantás a sági gimnáziumra, kézirat 1993; Turczel Lajos: Magyar sportélet Csehszlovákiában 1918–1938, Po. 1993.

T. L.

HORNYÁNSZKY István (Pozsony, 1905. márc. 4. – Lund [Svédország], 1974. jún. 21.): építész, a népi építészet kutatója, Hornyánszky Aladár ev. teológiai professzor fia. Egyetemistaként a Sarló vezetőségi tagja, építészeti szakcsoportjának vezetője volt. A sarlós szociográfiai vándorlások idején összeállította a *Magyar szocialista építészek faluépítészeti kérdőívét,* s ennek alapján tanulmányozta szakcsoportjával a csallóközi népi építészetet. Feldolgozott rajzos anyaguk szerepelt a Sarló 1931-es kongresszusa alkalmából rendezett színvonalas néprajzi kiállításon, melyet H. szervezett s nyitott meg a szociofotós kiállítással együtt. 1939 tavaszán elhagyta Szlovákiát, s néhány év alatt a svédországi építészet neves alkotója lett.

Ir.: A Sarló jegyében – A Sarló 1931-iki pozsonyi kongresszusának vitaanyaga, 1932; Turczel Lajos: Hiányzó fejezetek, 1982.

T. L.

HORVÁTH Cézár Pál (Módos, 1872. szept. 25. – Balatonfüred, 1940. márc. 26.): bencés szerzetes, tankönyvíró. A középiskolát Komáromban és Győrött, teológiai tanulmányait Pannonhalmán végezte, földrajz és természetrajz szakos tanári képesítést Bp.-en szerzett 1897-ben. Győri, pápai és soproni működés után 1910-ben került a komáromi gimnáziumba. – 1918 előtt Maros Arnold társszerzővel több állat- és növénytani tankönyvet írt, s ezt a tevékenységet csehszlovákiai működése idején is folytatta. A földrajzot, a növény- és állattant főleg az ő könyveiből tanulták a magyar gimnáziumok diákjai. Sok tud. ismeretterjesztő, természetvédő cikket és tanulmányt írt különböző lapokba. A komáromi kult. életben is szerepet vállalt: a Jókai Egyesületnek egy ideig igazgatója, a Dalárdának és a Madárvédő Egyesületnek pedig választmányi tagja volt.

T. L.

HORVÁTH Ferenc (Érsekújvár, 1907. márc. 12. – Budapest, 1990. nov. 5.): publicista, szociológus. A gimnáziumot szülővárosában, bölcsészettudományi tanulmányait Prágában végezte. Alapító és vezetőségi tagja volt a Sarlónak, 1931 és 1932 között a prágai csoportot vezette. A kötelező katonai szolgálat teljesítése után szülei parasztgazdaságában dolgozott. 1947-től Bp.-en élt, 1954-től nyugdíjazásáig az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda szakfordítója és lektora volt. – Az ifj. mozgalom problémái és az értelmiség helyzete mellett főleg a magyar és kelet-közép-európai parasztság sorsának alakulását vizsgálta, ilyen tárgyú szociológiai írásai a sarlós ifjúság legjobb teljesítményei közé tartoznak (*A menekülő paraszt,* ÚSZ 1929/3; *A Sarló etnográfiai vándorlásai a gömöri területeken,* MiL 1930/7; *A kelet-európai parasztság az imperializmus*

korában, K 1932, 493.; *A generációs mozgalom értelme,* K 1932, 189.). 1945 utáni jelentősebb írásai: *Az áttelepített magyarság és a demokrácia,* Új Otthon 1949; *A sarlós mozgalom társadalmi gyökerei,* Honismeret 1978/4.

M.: Ez volt a Sarló (társszerző), Bp. 1978.

Ir.: Turczel Lajos: Az érsekújvári reálgimnázium mint irodalmi és tudományos életünk iskolája, ISZ 1992/12; uő: Búcsú Sinkó Ferenctől és Horváth Ferenctől, ÚSZ 1990. nov. 30.

T. L.

HORVÁTH Géza (Zseliz, 1951. március 8.): alapiskolai tanár, karnagy, tankönyvíró. Érettségi után (Zseliz 1969) két évig a brünni Műszaki Egyetem Építészeti Karának hallgatója, majd a nyitrai Pedagógiai Főiskolán matematika–földrajz szakon végzett (1971–1975) és uo. RNDr. címet szerzett (1999). Alapiskolai pedagógus Garamszentgyörgyön (1976–), Nagyölveden (1980 szept.–nov.), a Zselizi Művelődési Központ dolgozója (1980– 1983) a farnadi szlovák alapiskola tanára (1983–1984), 1984-től a zselizi alapiskola matematika–földrajz szakos pedagógusa, főleg matematikát és zenét tanít. – 1976-tól publikál: szakpublikációkat (pedagógia, matematika, zene, nyelvművelés) jelentet meg, tankönyveket fordít, tankönyvfordítás-bírálatokat ír. Díjai: Katedra Díj (Dsz. 1997), Pro Urbe Díj (Zseliz, 2001). Megalakulása óta tagja a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségének és a Katedra Társaságnak. A Katedra c. folyóiratban megalapítása óta szerkeszti a matematikaverseny-rovatot, és szervezi az országos matematikaversenyt. 1990-ben elnyert egy tankönyvfordítói pályázatot. 1977-től 1983-ig vezette a zselizi magyar gimnázium leánykarát. A zselizi Franz Schubert Vegyeskar (1982-től), a Voces Selyzienses kamarakórus (1983), a zselizi alapiskola Franz Schubert Gyermekkara (1984) alapítója és máig karnagya. 1978 óta tagja, 1983 óta krónikása, majd szólamvezetője és segédkarnagya a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos Kórusának (korábban: Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara).

M: Fejleszthető-e az alkotóképesség?, Dsz. 1997; Franz Schubet Zselizen, uo. 2000; Ha megszólít az ének..., uo. 2004; Felvidéki matematikai versenyfeladatok. Váci matematikakönyvek 8. (Mészáros Józseffel), Vác 2000.

Ford.: tankönyvek (15 matematika-tankönyv, 1 földrajz), tankönyvfordítás-bírálat (6 matematika, 3 földrajz).

Ir.: Vajda Barnabás: A dalköltő két nyara Zselizen, ÚSZ 2000. szept. 5.; Štefan Ráchela: O človeku, ktorý preslávil svoje mesto, Nové Pohronie, 2000/38;

D. Z. E.

HORVÁTH Katalin (Komárom, 1949. nov. 24.): zenei szerkesztő. Komáromban érettségizett (1968), a Komenský Egyetem BTK-n zenetudományt végzett (1975). 1975–1990-ben a po.-i Városi Művelődési Ház zenei dramaturgja volt, 1990-től a Szlovák Rádió magyar adásának zenei szerkesztője, a Hudobné tradície Bratislavy a ich tvorcovia [Pozsonyi zenei hagyományok és alkotóik] szöveggyűjtemények szerk. (1975–1990). – Zenei témájú írásait, kritikáit a Hét, az Új Szó, az Új Ifjúság, a Nő és a Večerník közölte.

D. Z. E.

HORVÁTH Klára*; Šmídová* (Léva, 1956. febr. 13.): illusztrátor, grafikus, grafikai tervező. 1971–1975-ben a po.-i Iparművészeti Középiskolában tanult, 1977–1983-ban a prágai Iparművészeti Főiskolán végzett illusztráció és alkalmazott grafika szakon. Léván él. Főleg gyermekkönyveket tervez és illusztrál, együttműködött a Kis Építővel, később a Tücsökkel és a Tábortűzzel. Részt vett az Illusztrált könyv című kiállításokon (1992 és 2004 között).

M.: (magyar könyvek illusztrációi) Szőke József: A síró hóember, 1985; uő: A nagyszájú nyúl, 1985; Dénes György: Bükkfamakk, 1987; uő: Zebramadár, 1991; Gál Sándor: Héterdő, 1992; Kovács Magda: A kiskígyó, 1993; Szőke József: A hencegő nyúl, 1995; Csontos Vilmos: Pitypalatty, 1995; Tóth László: Minden olyan furcsa, 1995 Varga Imre: Luca kiskönyve, 1995. Tóth László: Szivárvány, 1996; Olvasókönyv 2. o., 1996; Magyar nyelv 2. o., 1998; Lampl Zsuzsanna: Móki meséi, 2002; Tóth László: A zöld vadász, 2002.

K. K. K.

HORVÁTH Zoltán (Nagykőrös, 1866. máj. 10. – Rimaszombat, 1939. jan. 4.): író, földrajzi szakíró. A bp.-i egyetemen szerzett földrajz–természetrajz szakos tanári diplomát. 1890-ben az esztergomi tanítóképzőben, majd a nagyszombati főgimnáziumban tanított, 1898-ban a rimaszombati protestáns főgimnázium tanára lett. Már a múlt század végén munkatársa volt a Budapesti Naplónak, s más lapokban is jelentek meg geológiai és turisztikai cikkei. 1900-tól kezdve állandó munkatársa a Gömör-Kishont c. hetilapnak, majd 1919 után a Gömörnek. Szépirod. munkásságát színműírással kezdte (*Ekvádor vértanúja,* szm., Rimaszombat 1910), később tankönyveket is írt (*A Föld alakulása és története,* Rimaszombat 1921; *Növényhatározó,* uo. 1922). A két vh. között egyik vezetője volt városa kult. életének. Elbeszélő prózája és színművei népies-romantikus jellegűek. *Alvó vulkánokon* c. regénye az első vh. faluját és egy katonafeleség viszontagságos sorsát ábrázolja.

M.: Falu szépe, szm., Rimaszombat 1921; Palóc tündér, szm., uo. 1923; A falu mentője, szm., uo. 1924; Alvó vulkánokon, r., uo. 1938.

Ir.: Egri Viktor: Társakkal és társtalanul, 1978.

Cs. S.

HOSSZÚ Ferenc (Kassa, 1923. szept. 17. – Budapest, 1980. máj. 12.): író, műfordító. Kassán érettségizett (1942), majd a kolozsvári egyetemen tanult. Frontszolgálat és hadifogság után 1946-ban Bp.-re települt. Egyetemi tanulmányai után újságíróként, fordítóként dolgozott. 1952-től rajzoló-szerkesztő a Városépítési Tervező Vállalatnál. 1965-től a Műszaki Könyvkiadó felelős szerkesztője, 1968-tól a Delta c. lap munkatársa. 1978-tól az Interpress Magazin Alfa c. gyermeklapját szerkesztette. Az Európa Könyvkiadó külső munkatársa, a cseh és a szlovák művek lektora volt. Ifjúkori emlékeit idézi a *Hegytetőn három fenyő* (1982) c. regénye. Többek között Karel Čapek, Jaroslav Hašek, Vladislav Vančura, Bohumil Hrabal, Jiří Mucha műveit fordította magyarra.

M.: A másik írás, r., Bp. 1987.

Ir.: Szekrényessy Júlia: Műfordítók műhelyében, És 1974/39; Dobossy László: A közvetítő szolgálata – halálára, Népszab. 1980. máj. 16.

F. Z.

HRITZ Júlia (Pozsony, 1946. nov. 4.): szerkesztő. Pozsonyban érettségizett (1963), 1967-ben tanári oklevelet szerzett a nyitrai Pedagógiai Főiskola zene szakán. Öt évig tanított (Komáromban és Pozsonypüspökin). 1972-től a po.-i Népművelési Intézet nemzetiségi osztályának magyar ének–zenei szakelőadója, feladatai közé tartozott a szlovákiai magyar énekkari mozgalom szakmai irányítása, módszertani szaktanácsadás, karvezetők központi szakmai továbbképzése, országos énekkari versenyek, fesztiválok – a Kodály Napok, a Csengő Énekszó – szervezése, énekkari gyűjtemények, módszertani szakkönyvek kiadása, új magyar kórusművek pályázatának mghirdetése, kiadása, szemináriumok szervezése. A témával kapcsolatban publikált napi- és hetilapokban (Új Szó, Hét, Nő, Szabad Földműves). A Szlovák Rádió magyar nyelvű adásának zenei szerkesztője (1985–1992), 1992-től más műsorokat is szerkesztett. Nyugdíjba vonulása után a Pátria Rádió külső munkatársa (2002).

D. Z. E.

HUBIK István (Garamkövesd, 1916. nov. 9. – Pozsony, 1994. júl. 7.): műfordító, szerkesztő. 1944-ben jogi doktorátust szerzett a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen. 1944–1945-ben közigazgatási gyakornok, 1945–1947-ben alkalmi munkás, 1947–1949-ben a Magyar Meghatalmazotti Hivatal körzeti megbízottja, 1950–1954-ben tisztviselő volt. 1954-től a csehszlovákiai magyar könyvkiadásban dolgozott: a Madách Könyv- és Lapkiadó elődeinél szerkesztőként, majd 1969–1972-ben a Madách főszerkesztője, később főszerkesztőhelyettese. 1979 végén ment nyugdíjba. Fordításaiért négyszer kapott Madách Imre-díjat (1973, 1978, 1988, 1990), háromszor részesült a Szlovák Irodalmi Alap Nívódíjában (1966, 1970, 1987), és 1991-ben megkapta a Madách Könyv- és Lapkiadó Nívódíját.

Ford.: Bohumil Říha: Két tavasz, 1954; Martin Kukučín: Falusi regény, 1954; uő. Ház a hegyoldalban, 1956; uő: Életképek, 1957; uő: Ifjú évek, 1959; uő: Lassú víz, 1961; uő: Majd ha a bácsi meghal,

1976; Jarmila Glazarová: Advent, 1955; Mária Jančová: Nagyanyó meséi, 1955; uő: A cipó, 1958; Rudolf Luskáč: Végtelen vadászmezőkön, 1957; uő.: A tajgavadász hagyatéka, 1961; Božena Němcová: Falu a Šumavában, 1958; Ľudo Ondrejov: Kalandok a vadonban, 1959; uő: A földön a te csillagod, 1961; František Kubka: Esték a Fekete-tenger partján, 1960; Zuzka Zguriška: Kettős lakodalom, 1961; Jan Procházka: Zöld látóhatár, 1962; Jiří Hronek: Hispaniola aranya, 1963; Ivan Kříž: Nagypuszta, 1963; Ondrej Sekora: Hangya Peti, 1964; Zdeněk Pluhář: Az vesse rá az első követ, 1965; uő.: Vendéglő az Elveszett Vasmacskához, 1982; uő: Hatkor az Astoriában, 1986; Vojtech Zamarovský: Trója felfedezése, 1965; Ladislav □ažký: Csupa jó katona, 1967; Hana Bělohradská: Az utolsó vacsora, 1968; Jiří Hanzelka–Miroslav Zikmund: Ezerkétéjszaka, 1968; uő: Világrész a Himalája alatt, 1971; Jan Welzl: Harminc esztendő a magas Északon, 1969; Oldřich Daněk: A király megfut a csatából, 1970; uő: A király nem visel sisakot, 1973; Jiří Šotola: Jézustársaság, 1971; uő: Nyársra húzva, 1979; uő.: Szent a hídon, 1984; Alfonz Bednár: Egy marék aprópénz, 1972; uő: Egy marék aprópénz a szerencsekutyában, 1977; uő: Egy marék aprópénz a Trüphé bolygóról, 1984; Jaroslav Hašek: Dekameron (többekkel), 1975; Jan Kozák: A tajgán vadásztam, 1977; uő: Fekete coboly, barnamedve, 1988; Vladimír Körner: A méhek völgye, 1980; Ladislav Ballek: A segéd, 1980; uő: Akácok, 1986; Margita Figuli: Három gesztenyepej, 1980; Norbert Frýd: Minta érték nélkül és a Püspök úr. Kellemes gondok, 1981; Vincent Šikula: A sárgarigó, 1983; Jozef Kot: Tekézők, 1984; Marie Pujmanová: Válaszúton, 1984; Rudolf Sloboda: Értelem, 1984; uő: Bűnhődés, 1989; František Jílek: Leonardo, 1985; Ivan Hudec: Fatytyak, 1987; Vladimír Mináč: Elbeszélések (Illés Annával), 1987; Jozef Puškáš: Álmok, gyerekek, szeretők, 1988; Ľuboš Jurík: A Mező utca (Kövesdi Jánossal), 1988; Svätopluk Čech: Prücsök úr kirándulása a Holdba, 1989; Augusta Honzák: Ókori civilizációk, 1990; Martin Bútora: Köznapi történetek, 1990; Július Balco: A hattyúnyakú hegedű (Mayer Judittal), 1991.

Ir.: Turczel Lajos: Visszatekintés Hubik István pályájára, Hét 1994. aug. 5.; Mayer Judit: In memoriam Hubik István, ISZ 1994/10.

K. T., M. J.

HUDÁK Katalin (Királyhelmec, 1977. jún. 4.): költő. A kassai kereskedelmi szakközépiskolában érettségizett, 1997-től a Lelespress magánnyomdában dolgozik. – Verseit konvencionális képalkotás, szerkesztetlenség, a klaszszikus értékek iránti elkötelezettség, kamaszos nekibuzdulás jellemzi.

M.: Tiszavirágzás, v., 2002.

P. A.

HULKÓ Márta (Komárom, 1953. okt. 27.) – zenetörténész. A po.-i konzervatóriumban érettségizett (1973), a Komenský Egyetem BTK-n zenetudomány szakon végzett (1978), 1979-ben uo. doktorált. 1986-ban kandidátusi címet szerzett zeneelmélet és zenetörténelem szakon, majd docens lett uo. (1996). A Szlovák Nemzeti Múzeum Történelmi Intézetének zenei osztályán dolgozott (1978), a Komenský Egyetem Zenetudományi Karán aspiráns (1978–1981), egyetemi szakoktató (1981-től), 1996-tól docens, ezekkel párhuzamosan 1999-től a SZTA Zenetudományi Intézetének tudományos munkatársa. Kutatási területe a mai Szlovákia területének 16–17. századi zenekultúrája. 1975-től publikál.

M.: Tabulatura Vietoris saeculi 17. (Vietoris tabulatúrás könyve a 17. századból, Ferenczi Ilonával), Po. 1986; Ľubický spevník (Leibici énekeskönyv). = K prameňom hudby na Slovensku v 17.-18. storočí. Musicologica Slovaca 12. köt., Bratislava 1988, 11–134.; Levočská zbierka hudobnín (Lőcsei zenei gyűjtemény) I–II., Bratislava (Diss) 1985; Hudobné pramene 17. storočia na území Slovenska (17. századi zenei források Szlovákia területén), Po. 1996; Die Musikalien-sammlung von Levoča (Lőcsei zenei gyűjtemény). = Musica Antiqua 7., Bydgoszcz 1988; Hudobný konvolút z Lyceálnej knižnice v Kežmarku (A késmárki Líceumi Könyvtár zenei konvolútja). = Slovenská hudba 1998/3; Zhody a odlišnosti Bardejovskej a Levočskej zbierky hudobnín (Egyezések és eltérések a bártfai és lőcsei zenei gyűjteményekben, 16–17. század), Slovenská hudba 1999/2–3; Hudobniny v knižnici Johanna Dernschwama, 1. polovica 16. storočia (Zeneművek Johann Dernschwam könyvtárában, 16. század 1. fele). = Banská Bystrica. Osobnosti v dejinách mesta, Historicko-etnologické štúdie 2., Besztercebánya 2001; Musikalische Kontakte zwischen Zips (Spiš) und Schlezien in 16. und 17. Jahrhundert (Szepesség és Szilézia zenei kapcsolatai a 16. és a 17. században). = Early Music – Context and Ideas, Krakow 2003.

Ir.: Pravda 1987/75, 5.; Muzsika 1988/9; Jahrbuch für Volksliedforschung 34., Berlin 1990.

D. Z. E.

HUNČÍK Péter → Somos Péter

HUNGARICUS Victor → Dobay István

HUSHEGYI GÁBOR (Pozsony, 1959. nov. 14.): esztéta, művészetkritikus, egyetemi oktató, közíró. A Komenský Egyetem BTK-n filozófia–esztétika szakot végzett (1985). 1987–1990-ben a Népművelési Intézet szakelőadója, 1990–1994-ben a nyitrai Pedagógiai Főiskolán és a po.-i magyar gimnáziumban művészettörténetet tanított. 1994-től a Komenský Egyetem BTK-n a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék adjunktusa, 2004-től a nyitrai Konstatin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara Nemzeti és Nemzetiségi Kultúrák Intézetének tudományos munkatársa. 1998-ig rendszeresen együttműködött a Szlovák Rádió magyar szerkesztőségével, 1998-tól a Műértő (Bp.) pozsonyi és prágai tudósítója. – Szakmai munkásságának fő területei a 20. századi és kortárs képzőművészet és művészetkritika, valamint a kurátori tevékenység a kortárs képzőművészet témakörében. – Mind szakmai, mind közéleti publicisztikai tevékenysége gazdag.

M: Németh Ilona (2001); Ilona Németh (angolul), 2001; Bartusz György – Korok, korszakok, műfajok mezsgyéjének kétpólusú művészete, 2004; Brogyányi Kálmán művészetkritikai és művészetelméleti tevékenysége a művészettörténet és a hazai magyar nyelvű irodalom tükrében. = Eszmetörténeti és irodalomtörténeti hagyományok, 1997; Stúdió erté 1987–1997. A Stúdió erté helye, szerepe és jelentősége a (cseh)szlovákiai művészetben, Kalligram 1997/7; Die ungarische Kunstkritik in der Slowakei in den 20-er Jahren des XX. Jahrhunderts. = Mitteleuropa/Kunst/Regionen/ Beziehungen 3 – Stredná Európa/Umenie /Regióny/ Vz□ahy 3., Komárom–Kassa–Bécs 1998; A Szép, 1923 – magyar nyelvű művészeti folyóirat Csehszlovákiában, Fórum Társadalomtudományi Szemle 9/l., 1999; A szlovákiai magyarság – művészeti élet. = Magyarok a világban – Kárpát-medence, Bp. 2000; Brogyányi Kálmán szakírói, művészetkritikusi tevékenysége az 1920-as évektől 1945-ig. = Külön világban és külön időben, Bp. 2001; Magyar könyvillusztrációk és könyvillusztrátorok Cseh/szlovákiában 1918–1945 között. = Az elsüllyedt jelek I. A 20. századi magyar könyvillusztráció Magyarország határain kívül, Bp. 2003; Társszerzője a Kortárs Magyar Művészeti Lexikon I–III. kötetének, Bp. 1999-2001, valamint a Slovník svetového a slovenského výtvarného umenia druhej polovice 20. storočia (A világ és Szlovákia képzőművészetének szótára a 20. század második felében) c. könyvnek (1999).

K. K. K.

HVOZDÍK, *Hvozdík Ján* → Juhász János

I

I-Á: humoros hetilap. Kassán, majd Po.-ban jelent meg 1923 okt.-től 1925 elejéig Lukách Gyula szerkesztésében. Jó színvonalat képviselt. Az 1929 dec.-ben induló Vizeslepedő az I-Á utódjának tekintette magát.

T. L.

Ifi → Heti Ifi

Ifi-Géniusz → Heti Ifi

Ifjú Előre: a kommunista ifjúság pol., irod. és kult. lapja. A Fiatal Dolgozó megszűnése után, 1929 nov.-ben indult Po.-ban Sefránek Gyula szerkesztésében. 1930-ban megszűnt.

T. L.

Ifjú Gárda, Az: a Szocialista Ifjúmunkások Szlovenszkói Szövetségének hivatalos lapja. Kassán jelent meg 1920–1921-ben Uhrinyák Árpád és Szvraka Antal szerkesztésében. Folytatója a Fiatal Kommunista volt.

T. L.

Ifjú Harcos: kommunista ifj. havi folyóirat. Alcímében „a fasizmus és az imperialista háború elleni front lapjá”-nak nevezte magát. 1934-ben jelent meg (valószínűleg csak egy száma) Po.-ban.

T. L.

Ifjúsági Gát, Az (Pozsony, 1953): az árvai duzzasztógát építőinek lapja. Kiadta a Smena Lapkiadó.

F. Z.

Ifjúságunk: ifj. folyóirat. 1933-tól 1937-ig jelent meg Rozsnyón, a kat. érdekeltségű Sajóvidék könyvnyomdában, főszerkesztője Kovács Gyula volt. A Szlovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesület (SZKIE) adta ki a földműves- és iparosifjúság részére. Az I. évf. 1. száma a Katolikus Ifjú címet viselte. A lap 1939 után ismét megjelent.

T. L.

Ifjúvilág: a Kassai Újság melléklete. 1922 és 1928 között jelent meg Köves Illés szerkesztésében. Szerzői közt találjuk Barta Lajost, Benedek Eleket, Erdélyi Józsefet, Földes Sándort, Gaál Mózest, Gárdonyi Gézát, Győry Dezsőt, Karinthy Frigyest, Krúdy Gyulát, Móra Ferencet, Pósa Lajost, Rákosi Viktort, Szabó Lőrincet, Szucsich Máriát, Tersánszky Józsi Jenőt, Várnai Zsenit.

T. L.

Igazat mondunk a népnek (Pozsony, 1950–1951): agitációs kiadvány, a Pravda Nyomdavállalat adta ki. 1950-ben nyolc, 1951-ben huszonkét száma, s egy, ill. négy rendkívüli száma jelent meg. Az 1. szám címe Az igazságot mondjuk meg az embereknek volt.

F. Z.

Igazság: heti riportlap. Kassán jelent meg 1931 okt.-től 1935 aug.-ig György Ferenc és Batek Szilárd szerkesztésében.

T. L.

IGNOTUS, *Veigelsberg Hugó* (Pest, 1869. nov. 2. – 1949. aug. 3.): publicista, kritikus, költő, író. Alsóbb iskoláit Kecskeméten, Kiskőrösön, Eperjesen végezte, Bp.-en jogot végzett, majd újságíró lett. (Apja V. Leó, a Pester Lloyd főszerkesztője.) 1891 és 1906 között Kiss József lapjánál, *A Hétnél* dolgozott, majd a Magyar Hírlap munkatársa. Riporterként bejárta Németországot, Törökországot, a Balkánt és Amerikát. Egyik szerkesztője volt a Szerda c. folyóiratnak, melyet a Nyugat előzményének tekintünk. Az 1908-ban induló Nyugat egyik alapítója, 1908 és 1929 között főszerkesztője. 1919-ben emigrált, jobbára Bécsben és Berlinben élt. 1937-től a Magyar Hírlap munkatársa, 1938-ban, a hitlerizmus elől az Egyesült Államokba menekült, New York-ban telepedett le, itt filmgyáraknak is dolgozott, s egy alkalommal a város irodalmi nagydíját is elnyerte. 1948-ban nagybetegen települt haza; utolsó elismerésként a Pro Arte

díjjal tüntették ki. – Első könyve (*A Slemil keservei*, 1891) verses regény. Gyulai Pál felismerte tehetségét, s dicsérte újszerűségét, lélekrajzát és közvetlenségét. Méltatlanul felejtették el romantikus hangulatú, a modern nagy városi ember érzéseit, szerelmi világát megörökítő verseit (*Versek*, 1895; *Ignotus verseiből*, 1918). Népszerűek voltak lírai hangulatú elbeszélései (Ignotus novelláiból, 1918). Az irodalomszervező Ignotusról írta Komlós Aladár: „Fő és igazi jelentősége azokban a harcaiban van, amelyeket a századfordulón uralkodó türelmetlenül konzervatív irodalompolitika ellen, egy igazabb, szabadabb irodalom érdekében, az irodalom autonómiájának érdekében folytatott." – Emigrációja során 1919-ben került Kassára, egyike volt azoknak a magyar emigránsoknak, akik a korszerű magyar irodalom és sajtó megteremtését létszükségletnek tartották. Fábry Zoltán „sorsdöntő tényezőnek" tartotta az emigránsok tevékenységét. „Ha ők nincsenek, ma az önképzőköri dilettantizmus és provincializmus döntőn és visszacsinálhatatlanul rátehénkedett volna itt mindenre. Az emigráció bécsi reprezentánsai és itteni szerkesztőségekben elhelyezkedett írói nemcsak az európai nívójú irodalmat jelentették, de ugyanakkor megteremtették a szintén európai nívójú szlovenszkói sajtót…" Az „emberpredesztináltak" között – Ignotus mellett – Hatvany Lajos, Kassák Lajos, Barta Lajos, Barta Sándor, Kaczér Illés jelentette az emigránsok „élcsapatát". Meghatározó szerepet játszottak a Kassai Munkás, a Kassai Napló, A Reggel, a Magyar Újság és a Prágai Magyar Hírlap munkatársai között. – A Kassai Naplót (1919–1929) magyar emigránsok szervezték meg, köztük Ignotus, Barta Lajos és Szende Pál. Színvonalas folyóirat hiányában a Kassai Napló fontos irodalmi fórumnak számított, a Kassai Napló „Vasárnapjá"-ban „megértő otthonra találtak" a kisebbségi magyar írók (Darkó István, Földes Sándor, Győry Dezső, Komlós Aladár, Márai Sándor, Mihályi Ödön, Sebesi Ernő, Simándy Pál, Tamás Mihály, és maga Fábry Zoltán is). Nem véletlen, hogy a tragikusan elhunyt Mihályi Ödön válogatott verseit (Felszökő föld címmel, 1930) budapesti barátai adták ki, s a kötet előszavát Ignotus, Márai Sándor és Lesznai Anna írták.

Ir.: Hatvany Lajos: Irodalmi tanulmányok (1960); Babits Mihály: I.-ról, Nyugat, 1917.; Ady Endre: Vallomások és tanulmányok, Bp. 1944.; Komlós Aladár: A magyar költészet Petőfitől Adyig, Bp., 1959.; Fábry Zoltán: Kúria, kvaterka, kultúra,. Po., 1964; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, Po., 1967; Fónod Zoltán: Üzenet. Bp., 1993, Po., 2002.

F. Z.

Így Élünk Mi (Pozsony, 1965. dec. – 1966. márc.): tájékoztató a magyar ifjúsági klubok életéről. A Népművelés mellékleteként jelent meg (később: Hang címmel). Szerk.: Duray Miklós, Gágyor Péter, Haltenberger Kinga, Mácza Mihály, Sárszögi Görcsös Csilla.

F. Z.

IKVA → Írók Kiadóvállalata

ILKU Pál (Bulcsu, 1912. okt. 8. – Budapest, 1973. júl. 30.): újságíró, író, politikus. Gimnazista korában azok a sarlósok tették ismertté a nevét, akik kárpátaljai falujában szociográfiai kutatást folytattak. A gimnáziumot Beregszászon, a tanítóképző kurzust Po.-ban végezte el. Apósa, Czabán Samu mellett részt vett az Új Korszak c. ped. lap szerkesztésében. 1939 és 1944 között kommunista tevékenység miatt üldözték. 1948 után Mo.-on nagy pol. karriert futott be, művelődési miniszter is volt. – Kárpátaljai tanító korában pol. és ped. cikkeket írt, de a szépirodalomban is tevékenykedett. A gyermekek számára írt színdarabjai túlzottan didaktikusak, a gimnáziumi diákéletet feldolgozó ifj. regényének pedig szerkezeti és stilisztikai fogyatékosságai vannak.

M.: A munka himnusza – Az anyaszív, szm.-vek, Beregszász 1934; Lendület, ifj. r., 1936; Az osztály zendülői (a cenzúrázott Lendület eredeti szövege), Bp. 1949.

Ir.: Fábry Zoltán: Pedagógiai regények, K 1937/7. = ÖÍ 4.; Csanda Sándor: Első nemzedék, Po. 1968.

T. L.

ILLÉS Anna; *Hernádi Tihamérné, Hernádi Anna* (Tiszacsernyő, 1957. jún. 7.): tanár, műfordító, újságíró. 1981-ben szlovák–magyar szakos tanári oklevelet szerzett a Komenský Egyetem BTK-n. 1981–1984-ben a Madách

Könyvkiadó szerkesztője, 1984–1987-ben a komáromi Járási Népkönyvtár könyvtárosa, 1987–1992-ben a Középfokú Szakmunkásképző Intézet tanára volt. 1992-től a Komáromi Lapok főszerkesztő-helyettese. 1985-ben Zimková Gyilkos menta c. művének fordításáért nívódíjat kapott.

Ford.: Václav Čtvrtek: Hogyan kereste az ördög a pokol nyílását, 1983; Jan Ryska: Anička az 1. a-ból, 1983; Milka Zimková: Gyilkos menta, 1984; Jiří Švejda: Hamu és üszök, 1985; Karel Houba: Révület, 1987; Ivan Hudec: Élet zárójelben (többekkel), 1989; Alfonz Bednár: Fehérnemű a szélben, 1989; Ludek Rasocha: Elévült eset, 1990; Peter Karvaš: Novellák (Rácz Olivérrel), 1993. Ez utóbbi kötet fordításáért 1994-ben nívódíjat kaptak.

M. J.

Illusztrált könyv: a szlovákiai magyar könyvillusztrációk biennáléja. A szlováiai magyar könyvillusztráció, valamint könyvkiadás képzőművészeti színvonalának fejlődését kívánja szolgálni. 1992 novemberében Németh Ilona és Kubička Kucsera Klára szervezték meg az első kiállítást szeminárium kíséretében a Dunaszerdahelyi Művészeti Alapiskolában (a rendező a Csehszlovákiai Magyar Képzőművészek Társasága volt). A kiállítás azóta biennálévá vált, további évfolyamait 1994, 1996, 1999, 2000, 2002 és 2004-ben mutatták be. Alapszabályzatát 2003-ban újították fel. Rendezői a Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társasága és a Kortárs Magyar Galéria Dunaszerdahelyen. A kiállításhoz 1992-, 1996-, 2000-, 2002-, 2004-ben katalógus is készült. A kiállítás rendszeres résztvevői Balázsy Géza, Jaksics Ferenc, Janiga József, Horváth-Šmídová Klára, Kopócs Tibor, Lőrincz Zsuzsa, Nagy József, Rácz Noémi, Szabó Ottó, Takács János, Varga Lajos, valamint további képzőművészek.

K. K. K.

Imposztor: humoros hetilap. 1920. nov. 14-től dec. 12-ig négy száma jelent meg Komáromban Radványi László szerkesztésében és Liszák Gyula kiadásában.

T. L.

INCZE Béla → Haltenberger Ince

INCZINGER Ferenc, ifj. (Tőketerebes, 1883. jan. 20. – Sztropkó, 1936. márc. 11.): költő. A két vh. között Sztropkón volt plébános. A kassai Kazinczy Társaság tagjává választotta. Fábry Zoltán élesen kritizálta verseit.

M.: Más az imádságom, Kassa 1924; Vége a mesének, uo. 1934.

Ir.: Fábry Zoltán: Fehér egerek a fórumon, KN 1923. nov. 25. = ÖÍ 1.

Cs. S.

Indulás: ifj. irod. folyóirat. Négy száma jelent meg Losoncon 1933–1934-ben Balázs Gyula szerkesztésében. A Mi Lapunk hiányát igyekezett pótolni. Munkatársai voltak: Berkó Sándor, Ilku Pál, Lami József, Lóska Lajos, Morvay Gyula, Prerau Margit, Sándor László, Szántó Hugó, Szekeres György, valamint Prohászka István és Lőrincz Gyula képzőművészek. Elődjének tekinthető A középiskolá-sok, ahogy ők látják helyzetüket c. röplap, mely szintén Losoncon jelent meg Kardos Ferenc szerkesztésében, többek közt Krammer Jenő, Dobossy László és Szekeres György írásaival.

Cs. S.

Indulás: a losonci Kármán József Irodalmi Kör lapja. 1958-ban három, 1959-ben négy száma jelent meg. A Kármán József Kör 1957-ben alakult meg a Csemadok mellett. Vezetői Ocsovay Imre, Szabó Gyula festőművész, Mikus Sándor, Ferencz Ferdinánd, Lóska Lajos és Sólyom László voltak. Ők adták ki a lap első litografált számát 1958 márc.-ban. A további számok már nyomtatásban jelentek meg Szabó Gyula illusztrációival. A lap főként a losonci és környékbeli írók indulását segítette elő, de ápolta a helyi hagyományokat, Ráday Pál, Kármán József, Sükey Károly, Darkó István, Simándy Pál, Berkó Sándor itteni tevékenységének emlékét is.

Cs. S.

Irodalmi díjak, kitüntetések: I. 1918 és 1945 között Csehszlovákiában nem alakultak ki a kisebbségi írók díjazásának szervezési keretei. Az évente kiosztott díjakból a magyar írók csak elvétve részesültek. Magyar író egyetlen-egyszer kapott állami díjat: 1937-ben Darkó István az Égő csipkebokor c. regényéért. – Kü-

lönböző intézmények, szervezetek gyakran hirdettek pályázatot, a pályadíjakat azonban nem mindig fizették ki. 1921-ben a kassai Esti Újság pályázatán Fábry Zoltán Bécsi halálltánc-ének: 1921 c. tanulmányát érdemesítették 1000 koronás pályadíjra, a pénz kifizetése nélkül. A Kazinczy Társaság 1932-ben Bálint András MUDr. Darvas c. regényét jutalmazta. A Toldy Kör díjazottjai között volt Ölvedi László és Mécs László. A komáromi Jókai Egyesület regényre és Jókai-életrajzra, valamint esszére, a magyar pártok központi irodája pedig történelmi munkára hirdetett pályázatot a Jókai-centenárium alkalmából. A Híradó c. napilap a magyar nemzet történetének megírására tűzött ki pályadíjakat. A pályázatok nem jártak jelentősebb eredménnyel. – 1931. ápr. 1-jén a PMH 75 ezer korona értékben 27 pályadíjat írt ki a magyar irodalom fellendítése érdekében. Az eredményt 1933 húsvétján hirdették ki; Ilku Pál is a nyertesek között volt. A po.-i Városi Tanács által 1936-ban alapított *Madách-díjat* először Vozári Dezső nyerte el (1937). Tamás Mihály Mirákulum c. regényét szintén irod. díjjal tüntették ki. – Az 1936-ban megalakult Csehszlovákiai Magyar Irodalmi Szövetség 1937-ben 20 (ebből 6 szépirodalmi) pályadíjat tűzött ki, melyre 647 pályamű érkezett. A pályázatot a Nemzeti Kultúra c. folyóirat értékelte egyetlen számában (1938), a pályadíjakat nem fizették ki. – A Masaryk Akadémia először 1933-ban osztott ki díjakat. A nagydíjat (10 ezer korona) Orbán Gábor kapta A finnugor nyelvek számnevei c. munkájáért. Az irod. osztály díját (5000 korona) Győry Dezsőnek, a művészeti osztályét a Forum c. folyóiratnak ítélték oda. A társaság anyagi gondjai miatt később nem került sor a díjak kifizetésére. **– II.** 1945 után országos (állami) díjakkal jutalmazták a művészeket. Az *Állami Díjat* a magyar írók közül egyedül Egri Viktor kapta meg 1952-ben a Közös út c. irányrámájáért. – A 60-as évek elején a Csehszlovák Írószövetség keretében hozták létre a *Nemzetiségi Díjat* (20 000 korona), mellyel a magyar, ukrán és lengyel írók műveit jutalmazták. 1971-től a Szlovákiai Írók Szövetsége vette át a díjat; nem minden évben osztották ki. A Nemzetiségi Díjat, ill. *Az Írószövetség Díját* (1989 után A Szlovákiai Írószervezetek Társulásának Díját) a következő írók kapták meg: Forbáth Imre (1963), Fábry Zoltán (1964), Turczel Lajos (1965), Bábi Tibor (1966), Dobos László (1968), Egri Viktor (1970), Csanda Sándor (1971), Duba Gyula (1972), Dávid Teréz (1973), Szabó Béla (1974), Csontos Vilmos (1975), Rácz Olivér (1982), Grendel Lajos (1985); Grendel Lajos (1990/91), Cselényi László (1990), Tőzsér Árpád (1993), Grendel Lajos (1996). – *A Szlovákiai Magyar Írók Társasága Díját* (2003-tól Forbáth-díj) az alábbiaknak ítélték oda: Fónod Zoltán (1998), Szeberényi Zoltán (2001), Barak László (2003), Tóth László (2004). *A PEN Club Nívódíját* (1998) Grendel Lajos kapta. A *Madách Imre-díjat* a Szlovák Irodalmi Alap alapította 1967-ben. Kezdetben négy műfajban (költészet, szépprózа, irodalomtudomány és kritika, műfordítás) adták ki 5-5 ezer korona értékben, 1969-től két díjra csökkentették: az eredeti alkotásokat (10, majd 8 ezer korona) és a műfordításokat (5, majd 4 ezer korona) jutalmazzák. Madách-díjban a következők részesültek: Monoszlóy Dezső, Bábi Tibor, Duba Gyula, Fábry Zoltán (1967), Dobos László, Ozsvald Árpád, Turczel Lajos (1968), Zs. Nagy Lajos, Mács József, Csanda Sándor (1969), Gál Sándor, Duba Gyula (1970), Dénes György (1971), Ordódy Katalin (1972), Duba Gyula (1975), Rácz Olivér (1976), Turczel Lajos (1978), Koncsol László (1979), Varga Imre (1980; odaítélését a Kulturális Minisztérium elutasította; rehab. 1990), Zalabai Zsigmond (1981), Duba Gyula (1982), Tőzsér Árpád (1984), Zalabai Zsigmond (1985; odaítélését a Kult. Minisztérium elutasította; rehab. 1990), Fónod Zoltán (1986), Rákos Péter (1987), Balla Kálmán (1988), Grendel Lajos (1989), Bettes István (1990), Kulcsár Ferenc (1991), Farnbauer Gábor (1992), Fülöp Antal (1993), Hizsnyai Zoltán (1994), Talamon Alfonz (1995), Grendel Lajos (1996), Bereck József (1997), Cselényi László (1998), Németh Zoltán (1999), Csepécz Szilvia (2000), Benyovszky Krisztián (2001), Csehy Zoltán (2002), Polgár Anikó (2003). – *A Madách Imre-díj Nívódíja:* Csehy Zoltán, Polgár Anikó, Macsovszky Péter (1999); Dénes György, N. Tóth Anikó, Juhász Katalin (2000); Németh Zoltán, Mizsér Attila, Pénzes Tímea (2001);

Grendel Lajos, Győry Attila, Németh Zoltán (2002). – *Madách Imre-díj – műfordításért:* Hubik István (1973), Rácz Olivér (1976), Hubik István (1978), Kováts Piroska (1979), Tőzsér Árpád (1980), Tóth Elemér (1981), Rácz Olivér (1982), Nóta János (1983), Mayer Judit (1984), Nagy Judit (1985), Cselényi László (1986), Hubik István (1987), Rácz Olivér (1988), Hubik István (1989), Nóta János (1990), Koncsol László (1991), Mayer Judit (1994), Hizsnyai Tóth Ildikó (1999), Zeman László (2000), Hizsnyai Tóth Ildikó (2002).– *A Madách-díj Műfordítói Nívódíja:* L. Gály Olga (1999); Mayer Judit, Görözdi Judit, F. Kováts Piroska (2000); F. Kováts Piroska, L. Gály Olga (2002).– *Fábry Zoltán-díj:* 1987-től ítéli oda a Csemadok KB (OV). Ezt a következők kapták: Fónod Zoltán (1987), Turczel Lajos (1988), Szeberényi Zoltán (1989), Gyönyör József (1990), Tőzsér Árpád (1991), Tóth László (1992), Koncsol László (1993), Szőke József, Zalabai Zsigmond (1994), Szlovákiai Magyar Pedagógusok-szövetsége (1995), Vadkerty Katalin (1996), Liszka József (1997), Csontos Vilmos (1998), Szőttes Kamaraegyüttes (1999), Németh Zoltán (2000), Horkay család (2001), Pomogáts Béla (2002), Pátria Rádió és az Új Szó Szerkesztősége (2003), Béres József, Kiss József (2004).– *Posonium Irodalmi és Művészeti Díjak.* A Posonium Irodalmi Díjat 2001-ben – a Madách Egyesület keretében – Lauer Edith és férje, John Lauer (Cleveland, USA) alapította. A díjakkal a magyar irodalom és szellemiség gazdagodását kívánják szolgálni Szlovákiában. A díjakat a kuratórium ítéli oda az előző évi könyvtermés elbírálása alapján. 2002-ben – Mátyásfalvi György (Budapest) elhatározása alapján – Művészeti Díjjal bővült az alapított díjak száma. A fődíj és a művészeti díj értéke 30 ezer Sk, az életműdíj 35 ezer, az első kötetes díj 10 ezer, a különdíj értéke 20 ezer Sk. *Fődíj:* Lanstyák István (2001), Tőzsér Árpád (2002), Grendel Lajos (2003), Koncsol László (2004). *Életműdíj:* Ozsvald Árpád, Ág Tibor (2001), Duba Gyula, Turczel Lajos (2002), Dobos László, Mayer Judit, Dénes György (2003), Fónod Zoltán, Mács József (2004). *Posonium Művészeti Díj:* Barta Gyula (2002), Nagy János, Nagy József (2003), Janiga József (2004). *Első Kötetes Szerzői Díj:* Szűcs Enikő (2001), Benyovszky Krisztián (2002), Mészáros Ottó (2003), Leck Gábor (2004). *Különdíjak – műfordítás:* Csehy Zoltán (2001), *eredeti mű:* Rákos Péter (2001), Hizsnyai Zoltán, Cselényi László (2002), Liszka József, Csehy Zoltán (2003), B. Kovács István, Polgár Anikó (2004). – A legmagasabb csehszlovákiai művészi kitüntetést, a *Nemzeti Művész* címet magyar írónak nem ítélték oda (képzőművészként Lőrincz Gyula kapta meg). *Érdemes Művész* címet az alábbi írók kaptak: Fábry Zoltán (1962), Egri Viktor (1974), Rácz Olivér (1980), Duba Gyula (1983), Tőzsér Árpád (1988), Grendel Lajos (1989). – *Mo.-i művészeti díjak – József Attila-díj:* Grendel Lajos (1990), Tőzsér Árpád (1993), Gál Sándor (1994), Tóth László (1995), Hizsnyai Zoltán (2002), Cselényi László (2003), Duba Gyula (2004). – *Kossuth-díj:* Dobos László (1994), Grendel Lajos (1999), Tőzsér Árpád (2004). – *Bethlen Gábor-díj:* Duray Miklós (1988), Janics Kálmán (1989), Turczel Lajos (1990), Dobos László (1991), Koncsol László (1994), Vadkerty Katalin (2003). – *A Magyar Művészetért Alapítvány Díját* kapta: Dobos László (1988), Csáky Pál, Bauer Győző, id. Batta György, Grendel Lajos, B. Kovács István, Nagy János, Méry Margit, Jakab István, Ág Tibor, Turczel Lajos, Erdélyi Géza, Fónod Zoltán, Szeberényi Zoltán (2001), Duray Miklós (2002), Tőzsér Árpád (2004). – *Egyéb hazai és külföldi díjak* – Cselényi László 1989-ben a hollandiai *Mikes Kelemen Kör Irodalmi Díját,* 1990-ben a párizsi *Magyar Műhely Kassák-díját* vette át; Tőzsér Árpád 1996-ban a *Déry Tibor-díjat* kapta; Grendel Lajos a *Soros Alapítvány Ady Endre-díját* vette át (1997); Ordódy Katalin a magyar művelődési miniszter *Pro Cultura Hungarica Emlékérmét* vette át (1998); Koncsol Lászlót a Dunántúli Egyházkerület Közgyűlése *Pro Pannonia Reformata Díjjal* tüntette ki (1999); Zalabai Zsigmondot a Bethlen Gábor Alapítvány *Márton Áron Emlékéremmel* tüntette ki (1999); Tőzsér Árpádot a hollandiai *Mikes Kelemen Kör Irodalmi Díjával* tüntették ki (1999); Szigeti Lászlót *Szabad Sajtó Díjjal* tüntették ki (1999); Cselényi László *Arany János-díjban* részesült 2001-

ben, akárcsak Monoszlóy Dezső, valamint 2002-ben Tőzsér Árpád; *Széchényi Ferenc-díj:* B. Kovács István (2001); a Márai Sándor Alapítvány *Nyitott Európáért Díját* 2001-ben Turczel Lajos, Hodossy Gyula és Dusza István kapta; a *Jedlik Ányos-díjat* 2001-ben Koncsol László; *A Comenius Egyetem Emlékérme:* Fónod Zoltán, Mészáros András, Perhács János (2001); *Füst Milán-díj:* Tőzsér Árpád (2002); *Táncsics Mihály-díj:* Keszeli Ferenc (2002); *A Magyar Újságíró Szövetség Aranytoll Díja:* Ozsvald Árpád (1999); Mács József (2002); Fónod Zoltán (2003); *Az SZK Kulturális Miniszterének Díja:* Mayer Judit (2003); *Pro Probitate – A Helytállásért Díj:* Turczel Lajos (2004); *Egressy Gábor-díj:* Boráros Imre (2004). – *Cseh/szlovák állami kitüntetések – Munka Érdemrend:* Fábry Zoltán (1967); *Tomáš Garrigue Masaryk Érdemrend,* I. fokozat (2003): Szigeti László (Kalligram). – *Szlovák állami és művészeti kitüntetések – Pribina-kereszt* II. fokozat: Turczel Lajos (2000); *Pribina-kereszt* I. fokozat: Grendel Lajos (2003); *Pribina-kereszt* II. fokozat: Ferenczy Anna (2002); *Pribina-kereszt* III. fokozat: Dobos László (2003); *Ľudovít Štúr Érdemrend* III. fokozat: Mayer Judit (2001); *Ľudovít Štúr Érdemrend* III. fokozat: Tőzsér Árpád (2004); *A Szlovák Kormány Aranyérme:* Turczel Lajos, Erdélyi Géza (2002); *A Szlovák Köztársaság Ezüstplakettje:* Dobos László, Duba Gyula, Fónod Zoltán, Szeberényi Zoltán, Török Elemér (2000); Gyüre Lajos, Mács József, Czagányné Hideghéty Erzsébet, Takács András, Nagy József (2001); Jakab István, Kopócs Tibor, Tóth Károly, Koncsol László, Gál Sándor, Mácza Mihály, Ozsvald Árpád, Csáky Károly, dr. Kiss László (2002); Mayer Judit, Dénes György, B. Kovács István, Jarábik Imre, Lőrincz Katalin, Tóthpál Gyula, Zeman László (2003); Végh László (2004); *Dominik Tatarka-díj:* Vadkerty Katalin (2003); *Samuel Zoch-díj:* Mayer Judit, Turczel Lajos (2004). – *Magyar állami és művészeti kitüntetések – A Magyar Népköztársaság Munka Vörös Zászló Érdemrendje:* Fábry Zoltán (1967); Egri Viktor (1974); *A Magyar Köztársaság Aranykoszorúval Díszített Csillagrendje:* Dobos László (1990), *A Magyar Köztársaság Csillagrendje:* Duba Gyula, Fónod Zoltán (1990); *A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje:* Vojtech Kondrót (1997); *A Magyar Örökség Díja:* Turczel Lajos (1998); *A Magyar Köztársaság Elnöke Aranyérme:* Gál Sándor (1998); *A Magyar Köztársaság Kiskeresztje:* Csontos Vilmos (1999); *A Magyar Köztársaság Elnöke Aranyérme:* Bauer Győző, Nagy János, Rákos Péter, Duray Miklós (2000); *A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje:* Bauer Győző (2001); *A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje:* Szigeti László, Kalligram (2001); *A Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje:* Koncsol László, Nagy János (2001); *A Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztje:* Keszeli Ferenc (2001); *A Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje:* Szeberényi Zoltán (2001); *Magyar Örökség Díj:* Szalatnai Rezső (2001); *A Magyar Köztársaság Érdemérme:* Dobos László (2003).

Ir.: Kazinczy Évkönyv (szerk. Sziklay László), Kassa 1929; Tamás Lajos: A Toldy Kör története 1906–1935, 1938; Gömöry János: Emlékeim egy letűnt világról, Bp. 1964; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Tájékoztató az SZMÍT tagjai számára (szerk. Fónod Zoltán), 1990, 1992, 1993, 1997; (szerk. Hodossy Gyula) 1999, 2000; (szerk. Balázs. F. Attila) 2000; (szerk. Csanda Gábor) 2001, 2002.

F. Z.

Irodalmi Élet–Literárny život–Das Literarische Leben: könyvterjesztési lap, melynek csak a címe volt háromnyelvű, egyébként magyarul íródott. Po.-ban jelent meg 1927 jan.-tól 1928 ápr.-ig szabálytalan időközökben, Kázmér Ernő szerkesztésében és Weis Lajos könyvkereskedő kiadásában. Fő célja az volt, hogy a kiadó könyvkereskedésében fekvő könyveket kelendővé tegye. A 8 oldalas lap első fele Kázmér recenzióit, másik fele a laptulajdonos könyvhirdetéseit tartalmazta. A csehszlovákiai magyar könyvek közül Benjámin Ferenc és Fehér Jenő egy-egy regénye (Ádám és Éva, Ősi Máriusz gyönyörűen komisz élete) kapott méltatást.

T. L.

Irodalmi és kulturális emléknapok: A Csemadok szervezte központi irodalomnépszerűsítő rendezvények sorában 1959-től meghatá-

rozó szerepet játszottak az egyes régiók által vállalt irod. és kult. emléknapok. A legismertebbek és legnépszerűbbek közülük a komáromi Jókai Napok, a kassai Fábry Napok, a szenci Szenczi Molnár Albert Napok, a losonci Kármán József Napok, a rimaszombati Tompa Mihály Irodalmi és Kulturális Napok, az érsekújvári Czuczor Gergely Irodalmi és Kulturális Napok, a nagykaposi Erdélyi János Emléknapok, a borsi Rákóczi Ferenc Emléknapok és a szepsi Szepsi Csombor Márton Napok. Új keletűek a Bodrogközi Irodalmi és Kulturális Napok, a Galántai és a Lévai Járási Kulturális Napok és a Csallóközi Kulturális Napok. A központi jellegű rendezvények (Jókai Napok, Fábry Napok), ill. szemináriumok szervezése a Csemadok KB (ma) OV hatáskörébe tartozik. – A nyelvművelés központi rendezvénye az ugyancsak évente rendezett kassai Kazinczy Nyelvművelő Napok. – 1989 óta (a korábbi emléknapok mellett vagy helyett) Városi Kulturális Napokat rendeznek Po.-ban, Az Anyanyelv Hetét Galántán, Gyurcsó István Versmondó Fesztivált és Tavaszi Olvasótábort Dunaszerdahelyen, Besnyei György Kulturális Napokat Nagymegyeren, Selye János Napokat Komáromban, Baróti Szabó Dávid Napokat Dunaradványon és Virten, Esterházy Napokat Nyitrán, Juhász Gyula Kulturális Napokat Léván, Mikszáth Kálmán és Madách Imre Irodalmi és Kulturális Napokat, ill. Balassi Bálint Emléknapokat Nagykürtösön, Palóc Napokat Füleken, Czabán Samu Pedagógiai és Kulturális Napokat Rozsnyón és Bodrogközi Kulturális Napokat Királyhelmecen.

F. Z.

Irodalmi Szemle: ingyenes irodalomnépszerűsítő lap. 1929 dec.-től 1930 jan.-ig két száma jelent meg Eperjesen Ungár Ernő könyvkereskedő szerkesztésében és kiadásában. A vevőközönséget aktivizáló Ungár olyan lapot akart, „amely rendszeresen és idejében jelenti új könyvek megjelenését, azok tárgyilagos kritikáját, ezenfelül pedig tartalmát". A megjelent két vékony szám érdekes, színes jellemzéseket adott a könyvkereskedés új könyveiről, többek között Móricz Zsigmond (Forró mezők), Szomory Dezső (A párizsi regény), Thomas Mann és Sigrid Undset műveiről.

T. L.

Irodalmi Szemle (1958 szept.-től): irod, krit. és társadalomtudományi folyóirat. A Szlovákiai Írók Szövetségének folyóirataként indult, 1972-től a Madách Könyv- és Lapkiadó adta ki egészen a kiadó megszűnéséig. A felszámolás után (1994 ápr.-tól) a Madách-Posonium Kft. jegyeztette be a folyóiratot, s ez az állapot ma is érvényes. – Kezdetben negyedévenként, 1962-től kéthavonként, 1964-től évente tízszer jelent meg. 1992-től havonta jelenik meg, ám 1995 nyarán (anyagi okokból) nem adták ki. A szlovák kormány ugyanis megvonta a támogatást a magyar időszaki sajtótól (ez okozta már korábban a Hét és a Nap megszűnését). A helyzet reménytelenségét látva a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának 1996. márciusi közgyűlése lemondott a lapgazda formális szerepéről, s a folyóirat kiadását a Madách-Posonium Kiadóra bízta. Minthogy a kisebbségi kultúra elleni támadás folytatódott, a kiadó 1996 júliusától arra kényszerült, hogy a folyóirat kiadását szüneteltesse. A kiadó igazgatója 1996 októberében döntött a korábban kiírt főszerkesztői pályázat sorsáról, s arról is, hogy decemberben (dupla számmal) ismét megjelenteti a folyóiratot. Ezt követően a lap kiadása (összevont lapszámokkal) folyamatossá vált. – Az Irodalmi Szemle az elmúlt évtizedekben jelentős érdemeket szerzett a kisebbségi magyar irodalom és szellemiség szervezésében. Szerkesztői figyelme nem korlátozódott a szépirodalmi művekre, kiterjedt az irodalomtudományra és -kritikára, a színvonalas közírásra és más tudományágak (nyelvtudomány, történetírás, néprajz stb.) eredményeire is. Kisebbségi képzőműv. folyóirat híján kezdettől fogva közli a kisebbségi magyar képzőművészek, valamint cseh, szlovák és európai művészek alkotásait. – A lap első száma Fábry Zoltán *Ideje már bizony* c. írásával indult. Fábry haláláig főmunkatársa volt az ISZnek. 1983–1989-ben Duba Gyulát jegyezte a lap főmunkatársként. Az ISZ alapító főszerkesztője Dobos László volt (1958–1968), őt Duba Gyula követte (1968-tól), 1983-tól Varga Erzsébet, 1990 ápr.-tól Grendel Lajos, 1992. jún.-tól 1996 jún.-ig Tőzsér Árpád töltötte be a tisztséget. A támogatás hiánya miatt a kiadó 1996 júniusa és novembere között szüneteltette a lap kiadását. 1996. november 1-jé-

től Fónod Zoltán a lap főszerkesztője. Az 1996-os évet duplaszámmal (összevont 7-8. szám) zárták. Ettől az időtől kezdve (anyagi okok miatt) a folyóirat egyszemélyes szerkesztésűvé vált. – Az eltelt évtizedekben belső munkatársai között találjuk irod. életünk jeles képviselőit (Tóth Tibor, Monoszlóy Dezső, Bábi Tibor, Koncsol László, Tőzsér Árpád, Zalabai Zsigmond stb.). – Az első években az irodalmi értékek megújítása és támogatása volt a legfontosabb. A szerkesztők ezzel kívánták ellensúlyozni a korábbi évek sematikus irodalom- és művészetfelfogását. Az ISZ közölte Fábry Ady-tanulmányának befejező részét (A halottak élén), melynek előző fejezetei a Korunk 1939-es évfolyamában jelentek meg. Az ISZ-ben jelent meg 1968-ban (a szerk. bevezetőjével és a szerző utószavával) A vádlott megszólal c. nagy hatású, 1946 máj.-ban írt tanulmánya is. – A 70-es évek elejétől az irod. értékek megőrzése s az irodalom és művészet sajátos funkcióinak megtartása volt a legfontosabb feladat. Ezt az tette indokolttá, hogy az 1970-ben kezdődő normalizáció az irodalom természetes működését is veszélyeztette. Ekkor vált szükségessé az irod. életbe lépő új nemzedék (Vetés, Iródia) közlési lehetőségeinek a biztosítása is. A kisebbségi irodalom egyes alkotói munkásságának kiteljesedését még a 80-as évek közepén is politikai jellegű machinációk tették lehetetlenné. – Az ISZ tette közzé azt az állásfoglalást, melyben íróink a nemzetiségi kérdés rendezését sürgették (Kultúra, átalakítás és demokratizálás, 1990/1). – 1989 nov. után az ISZ megváltozott pol. légkörben folytatta tevékenységét. A lap szerkesztése ezekben a hónapokban gyakran kiszámíthatatlanná, szándékait tekintve követhetetlenné vált. A szemléleti változás, főleg 1992 után, kiegyensúlyozottá tette a szerkesztési elveket s tudatossá a szerkesztői munkát. Az ISZ ma már a kisebbségi magyar irodalom négy nemzedékének nyújt – szerény keretek között – közlési lehetőséget.

Ir.: Fónod Zoltán: A csehszlovákiai magyar irodalom 30 éve, tan., ISZ 1980/6; uő: „Legyen ékes, szép zászló...". Az ISZ 25 éve, tan. = uő. Tegnapi önismeret, 1986; Tóth László: Esszé az Irodalmi Szemléről – három tételben, tan., Tájékoztató, 1993; Cselényi László: Rendszerváltás és kisebbségi irodalom, tan., uo. 1993; Fónod Zoltán: Két tételben az Irodalmi Szemléről. = Uő.: Számvetés, 2003.

F. Z.

Iródia Füzetek (Érsekújvár, 1983–1986): szervezeti szemle. 17 füzet jelent meg. Az Iródia mozgalom tanácskozásairól, tagjainak alkotótevékenységéről tájékoztattak. A kiadványnak a mozgalom tevékenysége szempontjából volt fontos szerepe. Felelős szerk.: Hodossy Gyula.

F. Z.

Iródia mozgalom (1983–1986): a nyolcvanas évek pályakezdő irodalmárainak önszerveződési mozgalma. Kezdeményezője Hodossy Gyula (lásd ott), aki 1983 nyarán szervezte meg első találkozójukat az érsekújvári Csemadok helyi szervezete és a Járási Könyvtár égisze alatt. Mintegy negyven főt számláló ambíciózus ifjú irodalombarát és kezdő tollforgató közös leleményként elfogadta az idők távlatában irodalomtörténeti jelenségként regisztrált mozgalom nevét, amely az író-óvoda, az írás, az irónia, paródia, írogatás, iroda, íródiák stb. szavak szellemes és találó hibridje. Már az első találkozáson megfogalmazták és elfogadták azokat a szempontokat, célokat és feltételeket, amelyek közös tevékenységüket laza keretbe foglalták. Egy rövid idézettel érzékeltetni próbáljuk „alapszabályzatuk" lényegét: „Az Iródia nem tévedhetetlen, ezért tartózkodik rugalmatlan elvek, szentenciák, dogmák, örökérvényűnek vélt elméletek kijelentésétől és vállalásától. Az Iródia nem követel senkitől sem előre megfogalmazott gondolkodásmódot, alkotói módszert, esztétikai, értékrendi sablont. Az Iródia a rugalmasság, nyitottság, a fejlődőképesség, az együttgondolkodás iskolája szeretne lenni." – A pártállam azonban nem nézte jó szemmel a fiatalok „ellenőrizetlen" csoportosulását, főként az 1984-ben megalakult, ötvenhatvan főt számláló Iródia-fórumot. A találkozásokon elhangzottakat az Iródia Füzetek rögzítették (lásd ott), a legtehetségesebb írók-költők végül a Próbaút (1986) c. antológiában léptek a szélesebb nyilvánosság elé, amely a Madách könyvkiadó által indított és gondozott Főnix Füzetek 12. darabjaként látott napvilágot. A lírai anyagot Balla Kálmán, a prózát

Grendel Lajos válogatta és szerkesztette. A kötet eredetileg a mozgalom nevét (Iródia) viselte volna, de a Madách akkori igazgatója (Sárkány Árpád) nem vállalta az akkoriban már „politikailag kompromittált" elnevezést.

Ir.: Iródia 1983–1986, szerk. Hodossy Gyula és Kulcsár Ferenc. antol., Dsz. 1994; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999). II., 2001.

Sz. Z

Írók Kiadóvállalata (IKVA): baloldali szellemű kiadó Po.-ban, magántőkére épült. Szellemi vezetője Barta Lajos volt. 1927-ben alakult azon kezdeményezések (Munkáskönyvtár, Pallas-könyvtár, Renaissance-füzetek) egyikeként, melyek „kultúrát és világnézetet" egyaránt akartak terjeszteni. Öt kötetet adott ki 1928-ban, a vállalkozás ezzel megfeneklett.

Ir.: Schubert Tódor: A felvidéki magyar kultúrélet. = A visszatért Felvidék adattára (szerk. Csatár István és Ölvedi János), Bp. 1939; Vass László: A felvidéki magyar irodalom, uo.; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, Po.–Bp. 1969.

F. Z.

Írószervezetek/szerveződések: **I.** 1918 után a műv. irányzatok különbözősége és világnézeti ellentétek akadályozták egy egységes érdekvédelmi írószervezet létrehozását. Az írók szervezetbe tömörülésének gondolatát először Gömöri Jenő Tamás vetette fel a Tűz 1. számában. Falu Tamás (uo.) olyan egyesülést javasolt, mely a könyvterjesztést és az irod. élet szervezését egyaránt vállalja. Kultsár Miklós egy ankét során azt javasolta, hogy hozzák létre „az utódállamok magyar íróinak akadémiáját", vagy – ha ez akadályokba ütközik – a szlovenszkói írók alakítsák meg a Madách Társaságot (Tűz 1921/1–2); az irod. élet központjaként Kassát említette. Darvas János a PMH 1922 karácsonyi számában felhívást tett közzé, hogy az erdélyi írók Kaláka-mozgalma mintájára Madách Szövetség néven alakítsanak írószervezetet, kassai székhellyel. 1925-ben Simándy Pál hasonló szándékkal javasolt írókonferenciát Losoncon. Az ő terve alapján jött létre Losoncon egy helyi jellegű írói csoportosulás Madách Kör néven. – 1925-ben a Kazinczy Társaság írólistát készített: Győry Dezső szerint 150, Sziklay Ferenc szerint 208 személyről. – Az első országos írógyűlésre (a Csehszlovákiai Magyar Újságírók Szindikátusa szervezésében) 1926 pünkösdjén került sor Trencsénteplicen; ezt az önképzőköri szerveződést Fábry Zoltán és Alapy Gyula egyaránt bírálta. 1927 máj.-ban a Kazinczy Társaság Sziklay Ferenc „szelektálótervezete" alapján Tátraszéplakon alakított „írói szakosztályt". E társaság már az 1924-es alapszabály-módosításakor arra törekedett, hogy országos irodalmi társasággá fejlődjék, a szlovenszkói teljhatalmú minisztérium azonban nem hagyta jóvá az új alapszabályt. A társaság ezután az „összes" kisebbségi magyar írót tagjává választotta (a tagságot csak Földes Sándor és Telek A. Sándor utasította vissza). – A Szentiváni Kúria néven ismert kísérlet szintén az irod. egység megteremtését célozta. A tanácskozást Szentiványi József, a Magyar Nemzeti Párt elnöke kezdeményezte 1930 máj.-ban: az erdélyi Kemény János báró példáját követte, aki 1926-ban létrehozta az Erdélyi Helikon Szabad Írói Munkaközösséget. – 1935 jan.-ban Barta Lajos kezdeményezésére megalakult a Magyar Szellemi Társaság, 1937-ben Győry Dezső és Vozári Dezső létrehozta a Magyar Demokrata Írókört. Mindkét szerveződés hatástalan maradt. – Páratlan lehetőséget kínált az írók összefogására az 1931. nov. 8-án megalakult Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság, melynek tagja lehetett minden csehszl. állampolgár, aki a tud., irod. vagy műv. életben elismerést szerzett; irod. osztályát, melynek 1935 ápr.-ban 26 rendes és 6 levelező tagja volt, Szalatnai Rezső, majd Darkó István (1937) vezette. Az osztály által néhány esetben odaítélt ösztöndíjak persze nem oldhatták meg az irodalom gondjait, a pártpolitikai szempontok pedig az írók, művészek, tudományos dolgozók összefogását célzó józan terveket is meghiúsították. – 1936-ban a Kazinczy Társaság, a Toldy Kör és a Jókai Egyesület eszmei egyesülése alapján megalakult a Csehszlovákiai Magyar Irodalmi Szövetség, melynek egyetlen értékelhető eredménye (a Nemzeti Kultúra egyetlen számának kiadásán kívül) az 1937-es irodalmi pályázat meghirdetése volt. – A Darkó István és Gömöry János kezdeményezte Magyar Írók

Gazdasági Egyesülete (IGE) 1938 júl.-ban érdekvédelmi szervezetként alakult a mo.-i Írók Gazdasági Egyesületének mintájára, melyet Supka Géza „a magyar szellem szabadságának utolsó mentsvára"-ként jellemzett. Nagyszabású terveik megvalósítását a pol. változások akadályozták meg. – **II.** A magyarságot sújtó jogfosztó intézkedések miatt 1945 után csak az 50-es évek elején indulhatott újra az irod. élet. Mivel az első köztársaság íróinak jelentős része Mo.-ra települt át, a kisebbségi magyar irodalom folytonosságát néhány író (Egri Viktor, Fábry Zoltán, Sas Andor, L. Kiss Ibolya, Rácz Olivér, Csontos Vilmos, Szabó Béla) jelentette. Egri Viktor, Fábry Zoltán és Sas Andor már az 50-es évek elején tagja lett a Csehszlovák Írószövetségnek. Az Írószövetség Szlovákiai Szekciója keretében Egri irányításával „magyar munkaközösség" jött létre, melynek működése kezdetben inkább önképzőköri tevékenységhez hasonlított: szervezeti szabályzat, statútum nélkül működött, tanácskozásain bárki (egyetemisták, középiskolások, kezdő újságírók) részt vehetett. Az 1954 elején készült nyilvántartás szerint a kezdő tollforgatók száma 29 volt, közülük négyen voltak tagjai az írószövetségnek. – A Szlovákiai Szekció 1954 ápr.-tól Szlovák Írók Szövetsége néven működött tovább, 1969-ig azonban a Csehszlovák Írószövetség szerves része maradt, 1969 jún.-ban önállósult. E szervezet tagozataként működött a magyar, ill. az ukrán szekció. Az egyes szekciók élén a tagság által választott vezetőség állt, szervezeti és gazdasági kérdésekben azonban a szövetség apparátusa döntött. A „hőskor" eredményei közé tartozik az ISZ megindítása (1958), valamint a Madách Könyv- és Lapkiadó megalapítása (1969). – A Magyar Szekció vezetősége a 60-as években állhatatosan védte a magyar helységnevek használatának elvét, s védelmébe vette az irodalomban jelentkező új irányzatokat, melyeket a hatóságok eszmeileg kétesnek minősítettek. 1968 márc.-ban az elsők között foglalt állást a nemzetiségi kérdés rendezése ügyében. Egyes tagjait ezért a konszolidációs években különböző sérelmek érték. 1970. ápr. 10-én kizárták az írószövetségből Monoszlóy Dezsőt, 1971. okt. 24-én törölték a tagok sorából Lehocky Terézt és Szőke Józsefet, felfüggesztették Dobos László és Petrőci Bálint tagságát, s az ÚSZ (felsőbb utasításra) 1989-ig még olyan személyeket is diszkriminált mint politikailag megbízhatatlanokat, akiknek írószövetségi tagsága megmaradt (Turczel Lajos, Koncsol László, Veres János stb.). A Szlovák Írók Szövetsége 1989 dec.-ben megkövette a jogsérelmet szenvedett írókat, kiközösítésüket érvénytelennek tekintette. A Magyar Szekció hasonlóképpen járt el. – A Magyar Szekció 1989 máj.-ban úgy döntött, hogy autonóm szervezetnek tekinti magát. – Az 1989-es rendszerváltás új lehetőségeket teremtett az irod. élet számára. A Magyar Szekció 1989 dec.-i rendkívüli közgyűlése úgy döntött, hogy a szekció átalakul Csehszlovákiai Magyar Írók Társaságává (CSMÍT). Az alakuló közgyűlés előkészítésére a közgyűlés intézőbizottságot hozott létre, melynek vezetésével Fónod Zoltánt bízta meg. Az alakuló közgyűlésre 1990. jan. 26-án került sor, az elfogadott alapszabályt 1990. ápr. 28-án hagyta jóvá a belügyminisztérium. A CSMÍT kezdetben kollektív tagja volt a Szlovák Írók Egyesületének, majd ennek átalakulása után alapító tagszervezete lett a Szlovákiai Írószervezetek Társulásának (Asszociáció). A CSMÍT-nek 1990 dec.-ben 72 tagja, 1994-ben (a műfordítókkal együtt) 94 tagja volt. 1993 jan.-tól Szlovákiai Magyar Írók Társasága (SZMÍT) néven működik. – A Magyar Szekció, majd a CSMÍT, ill. SZMÍT titkárai voltak: Egri Viktor (1954), Tóth Tibor (1956), Tóth Elemér (1962), Gyurcsó István (1969), Bábi Tibor (1971), Csanda Sándor (1977), Duba Gyula (1981), Fónod Zoltán (1989); a Társaság elnökei: 1990 – Grendel Lajos, 1992 – Fónod Zoltán (szervezőtitkár), 1994 – Szeberényi Zoltán, 1996 – Fónod Zoltán, 1998 – Tőzsér Árpád (ügyvezető elnök Hodossy Gyula), 1999 – Balázs F. Attila, 2001 – Koncsol László, 2003 – Hodossy Gyula.

Ir.: Gömöry Jenő: Induló, Tűz 1921/1–2; Ankét a magyar irodalomról, uo.; Darvas János: Felhívás a szlovenszkói és ruszinszkói magyar írók Madách Szövetségének megalakítására, PMH 1922. dec. 24.; Alapy Gyula: Kisebbségi irodalmunk tíz éve (1919–1928) és ennek könyvészete. = Kazinczy Évkönyv (szerk. Sziklay Ferenc), Kassa 1929; Vass László: A felvidéki magyar irodalom. = A visszatért Felvidék adattára (szerk. Csatár István és Ölvedi Já-

nos), Bp. 1939; Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat, uo. 1940; Gömöry János: Emlékeim egy letűnt világról, uo. 1964; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Popély Gyula: A Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság, 1973; Fónod Zoltán: Üzenet. A csehszlovákiai magyar irodalom 1918–1945, Bp. 1993; Po. 2002; Turczel Lajos: Magyar írószervezkedési kísérletek az első Csehszlovákiában, ISZ 1994/9; Csanda Sándor: Az írószövetség magyar szekciója és az ISZ. = Nemzetiségi irodalmunk és kapcsolatai, 1985; Fónod Zoltán: Évek, események. = Tájékoztató (szerk. Fónod Z.), 1990.

F. Z.

Iskolások Könyvtára → Könyvkiadás

Ismeretterjesztő irodalom: A (cseh)szlovákiai magyar írásbeliség fokozatosan önállósuló, a tudományos és a műszaki eredményeket, a néprajzi, a történelmi, a helytörténeti, a honismereti, a nyelvészeti és egyéb ismereteket népszerűsítő ága, amely különösen az 1989-es rendszerváltás után indult fejlődésnek. 1919–1945 között jobbára esetlegesen, a magyar napilapokban és hetilapokban jelentek meg vegyes színvonalú ismeretterjesztő cikkek, s a helyzet 1949 után sem változott lényegesen. Az 1950-es évek elején a kommunista párt, felismerve a tudományos felfedezések és műszaki találmányok népszerűsítésében rejlő propagandisztikus lehetőségeket, áldását adta egy magyar nyelvű ismeretterjesztő folyóirat megindítására. A Pravda Nyomdavállalat gondozásában *Természet és Technika* címen megjelent rövid életű periodikumnak 1952-ben 4, 1953-ban 14 száma látott napvilágot, és többnyire csehből és szlovákból fordított cikkeket közölt. 1954-ben indult a *Tudomány és Technika,* amely évente 10 alkalommal jelent meg, és a fordítások mellett már eredeti írásokat is közreadott. Az akkori viszonyokhoz képest szakmai és nyelvi szempontból is elfogadható színvonalon szerkesztett újság volt, a kísérletező kedvű diákok sok hasznos tanácsot és ötletet találhattak benne. Az 1963 decemberében megszűnt lap felelős szerkesztője Dósa László volt. 1961 januárjában indult *Természet és Társadalom* címmel a Csehszlovák Politikai és Tudományos Ismeretterjesztő Társulat havilapja, amely a szlovák nyelvű *Príroda a spoločnos* mutációja volt. A lap tulajdonképpen padlóra küldte a Tudomány és Technikát, amelynek további megjelentetését a Pravda Nyomdavállalat fölöslegesnek ítélte. A Természet és Társadalom azonban fennállásának egész ideje alatt (1990 júniusában szűnt meg) nem szolgálhatta igazán a szlovákiai magyar tudományos ismeretterjesztés ügyét, hiszen többszöri próbálkozás ellenére sem sikerült önállóan szerkesztett magyar lappá átalakítani. A kiadó csak annyi engedményt tett, hogy magyar szerzők magyarul írt cikkei is megjelenhettek a lapban, amennyiben azt a szerző – vagy a magyar változat szerkesztője – szlovákra is lefordította. Ezt a megalázó feltételt sokan nem voltak hajlandók teljesíteni, ezért inkább az Új Szóban vagy a Hétben próbálkoztak meg cikkeik közlésével, ahol a tudomány és a technika legújabb eredményeiről egy erre a célra kialakított rovat számolt be. A rovatot általában közgazdasági vagy műszaki végzettségű újságírók szerkesztették, akik többnyire maguk fordították a cseh és szlovák lapokban megjelent írásokat, esetleg magyarországi ismeretterjesztő folyóiratok cikkeiből szemelgettek, vagy szlovákiai magyar szakembereket kértek fel egy-egy cikk megírására. A legsokoldalúbb tudományos ismeretterjesztésre a *Hét* vállalkozott, amely a legújabb természettudományos és műszaki eredményektől kezdve a történelem, a régészet, a néprajz, a tudomány- és művelődéstörténet, a zene és a képzőművészet egész területét felölelve igyezett számot adni a legfontosabb ismeretekről. A lap olyan szakírókat nyert meg a tudományos ismeretterjesztésnek, akik közül többen később könyvekkel is jelentkeztek (Ág Tibor, Bogoly János, Bödők Zsigmond, Böszörményi István, Böszörményi János, Csáky Károly, Gágyor József, Jókai Mária, dr. Kiss László, Koncsol László, B. Kovács István, Lacza Tihamér, Liszka József, Méry Margit, Ozogány Ernő, Szénássy Zoltán, Urbán Aladár, D. Varga László, valamint Buday Endre, Görföl Jenő, Jávorka Ágoston, Mészáros Attila, Molnár Iván, Párkány Antal, Pomichal Richárd, Stolmann András, Varga Lídia és mások). A Hétben rendszeresen megjelentek különböző ismeretterjesztő sorozatok is. Ezek elsősorban a népi kultúra tárgyi emlékeit (népvisele-

teket, a népi építészetet stb.) mutatták be, de felvonultatták a védett növényeket, az ásványokat és a madarakat, valamint a Felvidék jelentősebb műemlék épületeit és várait is. Számos, később kötetbe gyűjtött ismeretterjesztő írás is itt jelent meg először. Az ~ részének tekinthető a nyelvművelés (Jakab István, Lanstyák István, Mayer Judit, Misad Katalin, Simon Szabolcs, Szabómihály Gizella stb.), az orvosi felvilágosítás (Bordás Sándor, Pálházy Béla stb.) és a mezőgazdasági szaktanácsadás is. Ilyen jellegű cikkeket az említett lapok mellett a *Csallóköz,* a *Népegészség,* a *Nő*, a *Szabad Földműves,* az *Új Ifjúság* és a *Vasárnap* is közölt. Színvonalas ismeretterjesztő cikkek jelentek meg a *Tábortűz* c. ifjúsági lapban is. – Az 1989-es rendszerváltozást követően a szlov. magyar könyvkiadás is felkarolta a tudományos ismeretterjesztést. 1989-ig egyetlen kiadónk jobbára csak csehből és szlovák fordított művek kiadására szorítkozott, ill. Magyarországon megjelent könyveket vett át és terjesztett Szlovákiában. Kivételnek csupán a néprajzi, a honismereti és a helytörténeti témájú kiadványok számítottak. A magyar nyelvű tudományos ismeretterjesztő könyvek megjelentetését a legfelső pártvezetés nem támogatta, amit a Madách Könyv- és Lapkiadó akkori igazgatója, Sárkány Árpád egyenesen tiltásként értelmezett, így asztalfiókba kerültek nemcsak érdekes elképzelések, hanem félig elkészült kéziratok is. Az 1990 után megváltozott társadalmi és politikai helyzetben az ~ súlypontja – paradox módon – áttevődött a könyvkiadás területére. Az újságok és a folyóiratok egyre kevesebb helyet kínáltak az ismeretterjesztő írásoknak, *A Hét* megszűnését (1995) követően pedig a folyóiratbeli néprajzi és honismereti ~ is elveszítette központi fórumát. Ezt a feladatot részben a Komáromban megjelenő *Múltunk emlékei,* valamint a Rimaszombatban kiadott *Gömörország* c. folyóiratok vették át. A mezőgazdasági ismeretterjesztés és szaktanácsadás jelentős fóruma a *Jó Gazda* c. havilap. Az elsősorban pedagógiai szakcikkeket közlő *Katedra* ismeretterjesztő írásoknak is helyet ad. Az 1990-es években létrejött szlov. magyar könyvkiadók közül mindenekelőtt a dunaszerdahelyi Lilium Aurum vállalkozott az ~ felkarolására. Kínálata felöleli a történelemtudománytól és a néprajztól kezdve a pedagógián és a honismereten át egészen a természettudományokig a témák széles spektrumát. Tudomány- és művelődéstörténeti, honismereti könyveket a pozsonyi Kalligram Kiadó (legjelentősebb ez irányú vállalkozása a Koncsol László szerkesztette Csallóközi Kiskönyvtár c. sorozat), a Madách-Posonium Kiadó, a Clara Design Studio, a somorjai Méry Ratio, a dunaszerdahelyi Nap Kiadó és a komáromi KT Kiadó is megjelentet. Az egyes szerzők közül Bogoly János elsősorban az Ung-vidék és a Bodrogköz növény- és állatvilágáról, valamint néprajzáról, Bödők Zsigmond a magyar technikatörténet jelentős képviselőiről és a csillagászatról, Csáky Károly az Ipoly mente népszokásairól és népi hiedelemvilágáról, valamint a történelmi Hont vármegye jeles személyiségeiről ír. Csicsay Alajos a magyar uralkodókról jelentetett meg egy sikeres könyvet, dr. Kiss László a Felvidék orvostörténeti emlékeinek kutatása és publikálása mellett orvosi ismeretterjesztéssel is foglalkozik. Lacza Tihamér elsősorban kémiai, geológiai, földrajzi, biológiai, csillagászati, képzőművészeti és zenei témájú ismeretterjesztő cikkeket és sorozatokat, tudomány- és művelődéstörténeti tanulmányokat és könyveket publikál. Néprajzi kutatómunkája részeként tudományos ismeretterjesztéssel is foglalkozik Danter Izabella, Gudmon Ilona, Kocsis Aranka, L. Juhász Ilona, Liszka József, Marczell Béla és Méry Margit. A felvidéki építészet emlékeiről fontos ismeretterjesztő műveket publikál Kovács László, Szénássy Árpád és Tököly Gábor. B. Kovács István régészeti és néprajzi kutatómunkájának eredményeiről gyakran ismeretterjesztő írásokban is beszámol. Ozogány Ernő elsősorban a televíziózás műszaki és társadalmi kérdéseiről, a tudomány- és technikatörténet kiemelkedő magyar képviselőiről és a történelemben jelentős szerepet játszó magyar nőkről írt cikkeivel és könyveivel hívta fel magára a figyelmet. A helytörténeti ismeretterjesztés művelői közül meg kell említeni Böszörményi Istvánt, Böszörményi Jánost, Koncsol Lászlót, Mácza Mihályt, Mórocz Károlyt, Pénzes Istvánt, Presinszky Lajost, Pukkai Lászlót, Szénássy Zoltánt, Tipary Lászlót, D. Varga Lászlót és

Zalabai Zsigmondot. A vadászati ~ képviselői közül elsősorban Jurán Vidor, továbbá Grellneth Károly, Molnár László és Motesíky Árpád neve ismert.

L. T.

Ismerjük meg a Szovjetuniót (Pozsony, 1952–1955): a szovjetbarát szövetség szlovákiai bizottságának havilapja.

F. Z.

Iuxta Danubium: a komáromi Duna Menti Múzeum értesítője (Iuxta Danubium címen) 1979-től jelenik meg, többé-kevésbé rendszertelenül az 5. füzettől. Régészeti, történeti, művészettörténeti, néprajzi, valamint természetrajzi tematikájú tanulmányokat, kisebb közleményeket ad közre, a korábbi számokban inkább szlovákul, magyar rezümékkel, míg ké sőbb vegyesen, szlovák és magyar nyelven.

Ir.: Liszka József: Spravodaj Oblastného podunajského múzea v Komárne 1–2., rec., Herman Ottó Múzeum Közleményei 23, Miskolc 1985; uő: Kiegyensúlyozott színvonal. A Duna Menti Múzeum évkönyvének 6. kötetéről, rec., ÚSZ 1988. 4. 25.; uő: A helytörténetírás dicsérete. Gondolatok a komáromi Duna Menti Múzeum évkönyve kapcsán, rec., A Hét 1992/12.

L. J.

IVÁN Rozália → Vígh Rózsa

J

J. MOLNÁR Imre → Molnár Imre

JACOBS Ervin → Zólyomi Antal

JACZKÓ Olga, N.; *N. Jaczkó, Nátolyáné* (Tarna, 1895. jan. 20. – Nagykovácsi, 1970. nov. 4.): író. A polgári iskolát Ungvárott végezte, később egy zempléni szlovák faluban élt mint görög kat. papfeleség. 1945 után Gömöri Jenő Tamás író feleségeként a Bp. melletti Nagykovácsiban élt. – Verseit és elbeszéléseit a Tűz kezdte közölni, később pedig a PMH, a Magyar Minerva, a Magyar Írás és az erdélyi Pásztortűz. A 20-as években lírai verseket is írt, de igazi sikert a szépprózájával ért el. *Csendes mederben* c. kötete rövid elbeszéléseket tartalmaz, amelyekben a lélekrajz, az érzelmek ábrázolása uralkodik. Az életképszerű elbeszélések a szegény emberek életét és a női lélek világát mutatják be. A két témakör szociális téren kapcsolódik egybe J. cselekményben szegény epikájában. Nagyobb terjedelmű szépprózai művei jórészt erotikus témájúak. A nőben mindenekelőtt a kacérkodó, csábító hajlamot látja, a férfiban pedig a könnyelmű, a nő érzelmi világát meg nem értő típust. Az erotika-szexualitás némely művében szinte öncélúvá válik *(Tolvajok a szentélyben)*. A 20-as évek második felétől kezdve számos, részleteiben is jól kidolgozott elbeszélése jelenik meg *(Juhászhistória, Káin, Virágzó cseresznyék, Krisztina uszálya)*. Sikerültek a társadalmon kívül álló embertípusokat bemutató novellái is. Epikája egészében egyenetlen színvonalú, de néhány szociális témájú, ill. a női lélek bonyolultságát ábrázoló elbeszélése kiemelkedik írásai közül. 1945 után nem publikált.

M.: Csendes mederben, elb., Ungvár 1925; Virágzó cseresznyék, elb., Kassa 1928; Ispilángi rózsa, r., 1928; Tolvajok a szentélyben, r., MM 1932; Ítéletidő, r. (Gömöri Jenő Tamással), Bp. 1936.

Ir.: Gömöri Jenő: Egy szlovenszkói új magyar írónő, Tűz 1922/1; Fábry Zoltán: Nőíró Szlovenszkón, K 1926/5. = ÖÍ 2.; Egri Viktor: Virágzó cseresznyék, Képes Hét 1929/15; Vájlok Sándor: N. J. O., Új Élet 1935, 103–107.; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968.

Cs. S.

JAKAB István; *Ráski István* (Nagyráska, 1928. szept. 29.): nyelvész, egyetemi oktató. A középiskolát Sárospatakon végezte (1949), magyar szakos tanári képesítést a po.-i Pedagógiai Főiskolán szerzett (1958). 1970-ben kandidátusi, 1971-ben bölcsészdoktori címet kapott. A docensi fokozatot 1990-ben nyerte el. 1954–56-ban az ÚSZ nyelvi szerkesztőjeként dolgozott, 1956-tól Nagymegyeren tanított, majd az ottani Tizenegyéves Középiskola igazgatója volt 1957–61-ben. 1961-től nyugdíjazásáig (1994) a Komenský Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén tanított, 1990-ig adjunktusként, majd 1990-től docensként. 1992–93-ban megbízott tanszékvezetőként dolgozott. 1968–1970-ben a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság tudományos titkára, 1990-től 1998-ig a Csehszlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társaságának elnöke, húsz éven át a Szép magyar beszéd versenye országos döntőjének zsűrielnöke volt. Nyugdíjasként a komáromi Calvin J. Teológiai Akadémián tszv. docens, óraadó, és a komáromi Selye János Egyetem Ref. Teol. Karán óraadóként dolgozik. – Szakterülete a magyar leíró nyelvtan és a nyelvművelés. Kandidátusi értekezésében *(A magyar igekötők állományi vizsgálata)* az egyik legproblematikusabb magyar szófaji kategóriának, az igekötőnek tüzetes vizsgálatát végzi el, s A magyar nyelv értelmező szótára, a Magyar–angol szótár, valamint különböző műfajú terjedelmes szövegek elemzésével számos új ismeretet nyújt tárgyáról. Leíró nyelvtani dolgozatokat szakfolyóiratokban (Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr stb.) publikál. Nyelv-

művelő munkássága mennyiségben és minőségben is jelentős. A szlovákiai magyar nyelvhasználat elvi problémáin kívül állandóan foglalkozik a nyelvhelyesség időszerű kérdéseivel, s ilyen jellegű cikkeit folyamatosan publikálja. 1996-ban Lőrincze-díjat kapott, és A Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjével tüntették ki. 2000. dec. 6-án elnyerte az MTA köztestületi tagságát, 2002-ben a Szlovák Köztársaság Ezüstplakettjét kapta meg. 1998. nov. 20-án, 70. születésnapja alkalmából a Nyitrai Konstantin Egyetem Hungarisztikai Tanszéke, a pozsonyi Komensky Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke, a pozsonyi Magyar Kulturális Intézet „Nyelvhelyesség az ezredfordulón" címmel Nyitrán nemzetközi konferenciát rendezett.

M.: A magyar nyelv leíró nyelvtana (Kazimírné Pesthy Máriával és Zeman Lászlóval), 1978; A magyar igekötők állományi vizsgálata, Bp. 1976; A magyar igekötő szófajtani útja, Bp. 1982; Nyelvünkért, 1980; Nyelvünk és mi, 1983; Nyelvi vétségek és kétségek, 1987; Értsünk szót egymással!, 1995; Érthetően, alkalomhoz illően!, Dsz. 2000; A mai magyar nyelv I. – Lexikológia és alaktan, 1992; A magyar nyelvtan és a helyesírás tanítása, 1960, 1963; A jelzős szerkezetek összevonásának törvényszerűségei, Egyet. Füzetek 5., Dsz. 2000.

Ir.: Szende Aladár: Hogy is mondjuk? Magyar Nyelvőr 1977, 507.; J. Soltész Katalin: Jakab István: A magyar igekötők állományi vizsgálata, Magyar Nyelv 1978, 232.; Böröndi Lajos: Jakab István: Nyelvünkről nyelvünkért, Műhely 1981/4; Deme László: Egy jubileumi nyelvművelő könyvről, Édes anyanyelvünk, 1999. ápr., 14–15.

K. M., M. J.

JÁK Sándor; *Jakabovics* (?, 1898 – ?): költő. 1922-től 1938-ig a Beregi Újság szerkesztője volt. 1944-ben németországi koncentrációs táborba hurcolták. 1945 után Mo.-on élt. – Verssorokba tördelt rímes prózájában a kárpátaljai szegény nép életét ábrázolta.

M.: Neked írom, v., Beregszász 1937.

V. E.

JAKSICS Ferenc (Érsekújvár, 1937. aug. 6.): képzőművész, illusztrátor. 1964-ben végzett a po.-i Képzőművészeti Főiskola alkalmazott grafika szakán, tanárai Ján Želibský és Jozef Chovan voltak. 1961 és 1991 között a Szlovák Pedagógiai Könyvkiadó képszerkesztőjeként dolgozott. Több csoportos kiállításon vett részt, egyéni kiállítása Érsekújvárott (1987) és Komáromban (1990) volt. 1985-ben díjat kapott a könyvkultúra területén végzett munkájáért.

M.: (önálló mese- és verseskönyv-illusztrációi) Tavaszi szél, 1973; Tapsiráré-tapsórum, 1978; Rácz Olivér: Puffancs, Göndör és a többiek, 1981; Soóky László: A tarisznyás meséi, 1983; Barak László: Időbolt, 1988; Jozef Paulovič: Krochkajúca postieľka, 1988; Výprava do histórie, 1995; Cséplő Ferenc: Mátyusföldi rosszcsontok, 2002.

Ir.: Kubička Kucsera Klára: Kisgaléria, 1977.

K. K. K.

JANČOVIČ, František (Privigye, 1873. okt. 9. – Pozsony, 1959. márc. 26.): ped. és filozófiai író. A gimnáziumot Privigyén és Vácott, bölcsészeti tanulmányait Bp.-en és Berlinben végezte. 1897-től az aradi főreáliskolán tanított, 1911-től az igazgatója volt. Az 1918-as államfordulat után Csehszlovákiába repatriált, s a po.-i reálgimnázium igazgatója lett. A po.-i iskolaügyi referátus 1925-től őt bízta meg a szlovákiai magyar középiskolákban a magyar nyelv és irodalom tanításának felügyeletével. 1933-tól a Komenský Egyetem BTK-nak magyar szemináriumában szuplensi minőségben ő tartotta a magyar szakos hallgatóknak az irodalmi előadásokat szlovák nyelven heti 4-5 órában. – 1918 előtt filozófiai tanulmányokat publikált. A Filozófiai Írók Tárának 26. kötetében (1913) közölt Condillac-tanulmányt ő fordította magyarra, s bevezetőt írt hozzá. Az Athenaeum folyóiratban megjelent írásai közül a *Malebranche helye a filozófiai fejlődés folyamatában* c. tanulmánya figyelemre méltó. 1918 után ped. tanulmányokat írt a szlovák szaksajtóba, s két tankönyvet (*Psichológia,* 1924; *Retorika,* 1925) készített a magyar középiskolák számára.

T. L.

JANDA Iván (Pozsony, 1923. júl. 3.): tanár, karnagy. Po.-ban érettségizett (1944), a Komenský Egyetem BTK-n testnevelés–földrajz (1948), a Pedagógiai Főiskolán zenei nevelés szakot végzett (1961). 1958-tól nyugdíjazásáig (1986) a po.-i magyar alapiskola és

gimnázium igazgatója volt. Alapító tagja és karnagya volt az Ifjú Szívek énekkarának, alapítója, karnagya és művészeti vezetője a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkarának, (1964-től). Tankönyveket is írt (zenei nevelés az alapiskolák 5–7. évfolyama számára).

M.: Gyermekkarok (összeáll.), 1962; Kórusművek a capella (összeáll.), 1966; Dalolj velünk (összeáll.), 1972; Népek barátsága 1–2. (Viczay Pállal), 1975, 1976.

Ir.: Pedagogická encyklopédia Slovenska 1., 1984;

D. Z. E.

JANICS Kálmán (Vágkirályfa, 1912. dec. 29. – uo., 2003. aug. 20.): történész, publicista, politikus, orvos. A pozsonyi magyar gimnáziumban érettségizett (1931), a Komenský Egyetem Orvostudományi Karán szerzett orvosdoktori oklevelet (1937). 1937–39-ben kórházi alorvos Trencsénben és Komáromban. Később Nádszegen (1945), majd 1946-tól 1949-ig Jolsván (Rozsnyói járás) magánorvos. 1943 és 1945 között katonai szolgálatot teljesített. Az állampolgárság megszerzésétől (1949) egészen 1978 márciusáig ugyanott városi orvos. Ekkor (politikai okokból) kiutasították a Rozsnyói járásból, és 1978 nyarán a Galántai járásba, Vágkirályfára költözött. 1989-ig a Vágsellyei Duslo és Hydrostav vállalatokban működött orvosként. Az 1989-es hatalomváltás után politikai tevékenységet is folytatott, a szlovákiai Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom egyik megalapítója (1989), majd parlamenti képviselője volt. – 1989-ben Bethlen Gábor-díjjal tüntették ki. 1998-ban A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje kitüntetéssel méltányolták munkásságát. – Publikációs tevékenységét 1936-ban, az Új Életben kezdte, majd 1968 és 1970 között az Új Szó, a Hét és az Irodalmi Szemle hasábjain folytatta. 1945–1948-ban összegyűjtötte a magyarüldözések csehszlovákiai dokumentumait, melyeket a későbbi évtizedekben hasznosított. 1968-tól erőteljes tényfeltáró publicisztikában foglalkozik a magyar kisebbség helyzetével és a nemzetiségi kérdés problémáival. Írásainak a tényszerűség és a tárgyilagosság, az elvi szilárdság és a következetes logika a legfőbb erénye. Politikai magatartása miatt üldözték, két ízben volt vizsgálati fogságban (1945. szept.–nov. és 1950. júl.–aug.). A dubčeki korszakban kifejtett leleplező publicisztikájáért adminisztratív módszerekkel korlátozták közírói működését, *A hontalanság évei* miatt működési helyéről is elűzték. A hontalanság éveinek (Bern, München 1979; Bp. 1989, 3. jav. kiad. ugyanott 1989) meghatározó helye van munkásságában. A szlovákiai magyar kisebbség jogfosztásának politikai hátterét, okait és összefüggéseit világította meg benne a korabeli sajtóközlemények alapján. A kötetet angolul (1982) és szlovákul (Roky bez domoviny, 1994) is kiadták. Előszót Illyés Gyula írt hozzá, aki közreműködött abban is, hogy a kézirat Nyugatra kerüljön.

M.: Tanulmány Zvara könyvéről, tan., Hét, 1968. ápr. 21.; A demagógia nem megoldás, publ., ÚSZ, 1968. máj. 9.; Becsületből elégtelen. Történelemszemlélet vagy történelemhamisítás, tan., ÚSZ, 1968. júl. 12.; Távol az igazmondástól, tan. VÚSZ, 1969. ápr. 27.; Öt év publicisztikája, vál. tan., Po. 1994; Eltévedtünk Európában?, tan., uo. 1994.

F. Z.

JANKÓ Zoltán (Baka, 1871. ? – Pozsony, 1941. ?): publicista, író, lapszerkesztő. Csallóközi parasztcsaládból származott, Po.-ban végzett jogot, s itt élt haláláig. Az 1918-as őszirózsás forradalom idején Pozsony vármegye kormánybiztos főispánjává nevezték ki. A két vh. között a szabadkőműves Filantropia jótékonysági egyesület igazgatója volt. 1936-ban átvette Dzurányi Lászlótól a kormánypárti Magyar Újság szerkesztését. Tagja volt a po.-i szabadkőműves-páholynak s az Uránia tud. egyesületnek. Ez utóbbi segítségével alapította meg 1927-ben Somorján a Csallóközi Múzeumot, melynek Khín Antal lett az igazgatója. A Csallóközzel kapcsolatos írásai és tanulmányai po.-i lapokban és folyóiratokban jelentek meg. Elbeszélései jórészt élményeit elevenítik fel mikszáthi humorral, anekdotázó módszerrel. A Toldy Kör kiadásában tervezett második elbeszéléskötete kéziratban maradt. Szerkesztője volt a Csallóközi Múzeum (1928) c. kiadványnak.

M.: Távoli hangok elb., 1935; Mesél a szülőföldem, 1940.

Ir.: A Toldy Kör évkönyve, 1942; Fogarassy László: Az őszirózsás forradalom Pozsonyban, ISZ 1968/9.

Cs. S.

JANKOVICH Imre (Ipolyság, 1928. szept. 9.): műépítész. A prágai Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karán műépítészeti szakot végzett (1952), 1986-ban a műszaki tudományok doktora lett. Pozsonyban él. Főleg lakó- és középületeket, iskolákat tervezett, számos épülete áll mind Szlovákia területén, mind külföldön (Kabul, Kairó, Zirc). Az ötvenes-hatvanas években több ismeretterjesztő cikke jelent meg a Fáklyában, ÚSZ-ban, Hétben, ISZ-ben.

M.: Modelling of the Human Process in Dynamic Allocation of Urban Space, Westhead 1975; Bytová výstavba a rozvoj bývania, Po. 1979; Výhľady nášho bývania, uo. 1980; Typologický systém obytných budov, uo. 1982; Modernizácia bytového fondu, uo. 1983. (Lakásépítéssel, a lakóépületek tipológiai rendszerével, a lakásalap korszerűsítésével foglalkozó könyvek.)

K. K. K.

JANKOVICS Marcell (Gárdospuszta, 1874. nov. 3. – Budapest, 1949. nov. 12.): író, publicista. Jogi tanulmányai befejeztével Po.-ban lett ügyvéd. Kossuth Lajos rokona volt, rövid ideig mellette élt Turinban. Első könyve 1894-ben jelent meg. 1919 előtt és után is aktívan tevékenykedett a Toldy Körben, melynek hosszabb ideig elnöke is volt. A kisebbségi pol. életben az ellenzéki pártok keresztényszoc. szárnyának exponense volt, a balra forduló Sarlót élesen támadta. Egyik alapítója és szerkesztője volt az Új Aurórának. A bécsi döntés után Bp.-re költözött. – Irod. munkái közül a választékos stílusban írt és adatgazdag útirajzok, valamint az első Csehszlovákia húsz évéről írt emlékirat figyelemre méltók.

M.: Búzavirág, v., 1894; Úttalan utakon, útirajz, 1903; Sasfészek, útirajz, 1906; Alpesek, útirajz, 1911; Magyar porszemek, elb., 1928; Húsz év Pozsonyban, emlékirat, Bp. 1939; Egy század legendái, r., uo. 1939; Évek tavasz nélkül, elb., uo. 1943.

Ir.: Szalatnai Rezső: Destruktív magyar porszemek, A Nap 1928. dec. 17.; Győry Dezső: Nyílt vallomás az ellenfélnek, MÚ 1934. nov. 11.; Egri Viktor: J. M., MÍ 1935/1; Madzsar Imre: J. M.: Húsz esztendő Pozsonyban, Századok 1940, 128.

T. L.

Járási Földműves Újság → Keleti Hajnal

Járási közművelődési testület (jkt): a polgári csehszl. állam törvénnyel szervezett népművelésének járási szerve. Az állampolgári nevelésről szóló 1919. évi 67. sz. törvény rendelte el, hogy a lakosság körében ingyenes tanfolyamokat kell rendezni, melyeken hozzáértő előadók ismertetik az állam fölépítését, jellegét, törvényeit, az állampolgárok jogait és kötelességeit. E tanfolyamok rendezésével és irányításával a járási közművelődési testületeket és a helyi bizottságokat (hb) bízták meg. A jkt-k és hb-k vegyes összetételű, a pol. pártok és a kult. egyesületek kiküldötteiből alakított szervek voltak, s az említett tanfolyamok rendezésén kívül más nagy fontosságú hatáskörük is volt: ők osztották ki a kult. egyesületek számára az állami és községi segélyeket, továbbá adó- és illetékmentességet biztosítottak az általuk jóváhagyott kult. rendezvényeknek. A magyar ellenzéki pártok a jkt-k és hb-k létesítését a magyarlakta területeken könnyelműen elhanyagolták, a magyar kult. egyesületek ezért nagy anyagi lehetőségtől estek el. 1928-ban az egész államban 569 jkt működött, ebből 298 volt cseh, 82 szlovák, 177 német, 8 ruszin, 3 lengyel és csak 1 magyar. A 30-as évek derekán a helyzet némileg javult, de 1937 végén is csak 14 magyar jkt és 200 hb létezett, holott 41, ill. 313 alapítására lett volna lehetőség. 1936 elején külön szövetséget (Magyar Közművelődési Szövetség) létesítettek, melynek az volt a feladata, hogy a magyar jkt-k és hb-k alakítását mindenfelé propagálja és megszervezze. A régi és az új testületek és bizottságok működését sokszor megnehezítette a különböző pártállású tagok közti súrlódás és viszály, de voltak olyan jkt-k is, melyek példamutató munkásságot fejtettek ki. Pl. a Schubert Tódor irányította lévai jkt 1936–1937-ben olyan előadás-sorozatot rendezett, melynek során élvonalbeli kisebbségi értelmiségiek értekeztek a csehszl. magyarság helyzetéről és problémáiról. Ez az előadássorozat, ill. a belőle összeállított könyv (*Kisebbségi problémák*, Léva 1937) a kisebbségi élet komplex felmérésére irányuló értékes kísérletnek tekinthető. 1935–1936-ban a magyar jkt-k és községi

közkönyvtárak tájékoztatása, irányítása céljából lap is megjelent *Közművelődés – Könyvtárélet* címmel.

Ir.: Surányi Géza–Váradi Antal: Magyar múlt és jelen, 1928; Vájlok Sándor: A szlovenszkói magyar népművelés és problémái, MÍ 1936/5.

T. L.

JARNÓ József (Budapest, 1904. máj. 5. – Bejrút, 1934. nov. 3.): író, költő, műfordító. Iskoláit Bp.-en végezte, az 1918–1919-es forradalmak lelkes támogatója volt; a Galilei-kör idején röpiratokat terjesztett, a megtorlás elől kassai rokonaihoz menekült. Hamarosan bekapcsolódott a szlovákiai magyar kulturális és politikai életbe. 1922–1927-ben a Kassai Napló szerkesztője, 1924-től a kassai Renaissance Kultúregyesület irodalmi szakosztályának elnöke s a Renaissance Könyvtár irányítója volt, részt vett a Kazinczy Társaság munkájában is. Baloldali szimpatizánsként kapcsolatban volt a Sarlóval, a Vörös Barátsággal, körülötte alakult ki a Masaryk Akadémia fiataljainak ellenzéki szellemiségű csoportja. A Couburg cég üzletkötőjeként egyik közel-keleti útján halt meg tüdőgyulladásban. – Kora ifjúságától írogatott, intenzív szépirodalmi tevékenységet Kassára kerülve fejt ki. Egyszerű formakultúrájú költészetét az intellektuális telítettség, a természet iránti rajongás, az értelmes élet tisztelete jellemzi. Irodalmi munkásságának súlypontja a szépprózára, főként regényeire és az irodalmi-kulturális publicisztika műfajaira esik. Nem tartozott a nagy mesélők közé, önmagát, megélt-megszenvedett élményeit transzformálta írásaiba. A *Szakadó kötelek* és a *Börtön* c. regénye önéletrajzi ihletésű. Kulturált tanulmányait, irodalomtörténeti karcolatait, tényfeltáró riportjait rangos lapok, folyóiratok közölték. Munkatársa volt a Tűznek, a PMH-nak, a Magyar Írásnak, a Magyar Figyelőnek és más hazai magyar lapoknak, de a bécsi Stunde és a Nyugat is közölte írásait. A finom és pontos megfigyeléseken alapuló lélekrajza, plasztikus stílusa regényeiben érvényesült a leginkább. Börtön c. regényét Bp.-en Mikszáth-díjjal jutalmazták. Utolsó éveiben Martinovics Ignácról készült regényt írni, művét a Magyar Írásban közölt részlet ígéretesnek mutatja. Irodalomtörténészi erudícióval tudta felidézni a múlt írói nagyjait. *Magyar miniatűrök* c. műve lényegében novellisztikusan feldolgozott írói életrajzok sorozata. Kortársai műfordítóként is becsülték, Baudelaire, Verhaeren, Walt Whitman, Ernst Toller és mások műveiből fordított. Korai halála egy ígéretes írói pályát zárt le.

M.: Prometheus, v., Kassa 1924; Szakadó kötelek, r., Kassa 1926; Önarckép, v., Kassa 1927; Börtön, r., Bp. 1928; A gyár, r., Bécs 1928; Magyar miniatűrök, elb., Kassa 1931.

Ir.: Szalatnai Rezső: J. J. Nekrológ, Magyar Figyelő 1934, 129–131.; Fábry Zoltán: J. J. = F. Z.: ÖI 4.; Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat, Bp. 1940; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, 2002.

Sz. Z.

JÁROSSY Erzsébet → Madame Sans-Gęne

Jel: irod. röpirat. Az 1929. dec. 8–15-e között rendezett országos csehszlovákiai magyar könyvhét alkalmából jelent meg Darkó István szerkesztésében Po.-ban. A rövid előszóval együtt 20 írást tartalmazott, többek között Alapy Gyula, Darkó István, Egri Viktor, Győry Dezső, Jarnó József, Simándy Pál, Sziklay Ferenc, Szombathy Viktor, Tamás Mihály, Tichy Kálmán tollából. A cikkek közül Simándy Pál *Tíz év után* c. kritikus hangú helyzetképe a legfigyelemreméltóbb.

T. L.

JELEN Mihály; *Jellinek; Fáradt Mihály* (Pozsony, 1898. jún. 11. – uo., 1956. febr. 20.): újságíró, szerkesztő. Apja polgári iskolai tanár volt. A kereskedelmi iskola elvégzése után Bp.-en lett banktisztviselő. 1919-ben az egyesült munkáspárt funkcionáriusa volt, a Tanácsköztársaság leverése után ezért visszatért szülővárosába. Élénk publicisztikai tevékenységet fejtett ki a Tűz, a Diogenes, a Munkásújság, A Reggel és a Csehszlovákiai Népszava c. lapokban, de elbeszéléseket s tárcákat is gyakran közölt. 1929-től alapító tagja s néhány évig titkára volt a Po.-ban székelő Munkásakadémiának, és egyik kezdeményezője a magyar munkásakadémiák létrehozásának. A fasizmus előretörése idején a népfront híveként kommunista lapokban is publikált, s az ezáltal ki-

váltott vitában kizárták a szocdem pártból. 1945 után kult. és munkásmozgalmi emlékeiről írt cikkeket az Új Szóba és a Fáklyába.

Ir.: Balogh Edgár: Hét próba; Turczel Lajos: Kassák Lajos és szlovákiai kapcsolatai. = T. L. Visszatekintések..., Dsz. 1995, 93.

Cs. S.

JELÍNKOVÁ Magda → Rényi Magda

JELLINEK Mihály → Jelen Mihály

JESZO (a Jókai Egyesület Szépművészeti Osztálya): a komáromi Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesület (1911–1945) mellett 1923-ban alakult képzőművészeti tagozat. Elnöke Harmos Károly, titkára Pyber Kálmán, tagjai Berecz Gyula, Komáromi Kacz Endre, Reichental Ferenc, Feszty Masa, Nagy Antal, Nagy Márton, Lenhardt György, Basilides Sándor, Basilides Barna, Patay László, Pleidell János, Csengeli Staudt Mihály és mások voltak. Terveikből a rendszeres tárlatok, Harmos Károly rajziskolája és a nagyközönség számára rendezett előadások valósultak meg. A Jókai-szobor elkészítésére pályázatot hirdettek, ezt Berecz Gyula nyerte meg, a költségeket gyűjtés útján teremtették elő. A szoboravatást 1937. nov. 28-án tartották.

Ir.: Fülöp Zsigmond: A Jókai Egyesület huszonöt éve (1911–1936), Komárom 1937; Farkas Veronika: A képzőművészeti gyűjtemény. = A komáromi múzeum száz éve, Po. 1986.

K. K. K.

Jkt → Járási közművelődési testület

Jó Barát (Prága, 1948. júl. 28. – 1949. ápr. 10.): hetilap a Csehországba deportált magyarok számára. A Földművelésügyi és Népjóléti Minisztérium adta ki. Amellett, hogy jótékonyan segítette az elszakított családok, családtagok megkeresését, az a szándék vezette, hogy a csehszlovák kormány politikájának megfelelően rávegye a Cseh- és Morvaországba deportált magyarokat a cseh határvidéken való letelepedésre s a mezőgazdasági munkákban való részvételre. Főszerk.: Dr. Szily Imre.

Ir.: Fónod Zoltán: Gyorsmérleg. = uő. Körvonalak, Po.–Bp. 1982; Tóth László: Elhallgatott évek irodalma 1945–1948. = uő: Elfeledett évek, 1993.

F. Z.

Jó Barátom: szocialista szellemiségű képes gyermeklap. Beregszászon jelent meg 1927 és 1929 között Czabán Samu szerkesztésében. Aktívabb munkatársai Demjén Ferenc, Ilku Pál és Farkas Antal voltak. Móra Ferenctől meglepően sok írást közölt.

T. L.

JÓCSIK Lajos (Érsekújvár, 1910. máj. 4. – Budapest, 1980. dec. 31.): szociológus, publicista, író. A gimnáziumot szülővárosában, a jogot Po.-ban és Brünnben végezte el. Az ifj. mozgalmakban már középiskolásként tevékenykedett; alapító és vez. tagja volt a Sarlónak. A regös- és szociográfiai vándorlásoknak ő volt az egyik fő szervezője. 1931–32-ben Az Útba írt radikális hangú cikkeket *(Akik egymillióért államhű kisebbséget szállítanának; A szlovenszkói földreform mérlege),* de a 30-as évek közepétől már a polgári demokratikus Magyar Újságban közölte írásait. 1937–1938-ban a prágai rádió magyar osztályának kultúrpol. szerkesztője volt. A bécsi döntés után Bp.-re költözött, s a népi írók mozgalmához társulva Móricz Zsigmond lapjának, a Kelet Népének a szerkesztője lett, de a Nyugatban, a Magyar Csillagban és a Népszavában is publikált. 1945 után 2-3 évig a Nemzeti Parasztpárt egyik vezetője, országgyűlési képviselő, államtitkár volt, s kilenc hónapig a csehszl.–magyar lakosságcsere-egyezmény végrehajtására szervezett Áttelepülési Hivatal kormánybiztosaként is működött. A pol. életből visszavonulva, kiszorítva jelentős gazd. kezdeményezések szervezője lett. – Középiskolás korától sűrűn publikált, 1938 előtti írásai A Mi Lapunkban, a Vetésben, a Korunkban, Az Útban, az Új Szóban, a Magyar Újságban, a Magyar Napban, A Napban, a Szép Szóban jelentek meg. Ezek közül a szociológiai tanulmányok a legjelentősebbek (*A szlovenszkói magyar középosztály,* K 1931; *A kelet-európai parasztrétegek eladósodása,* K 1932; *A zsidóság helyzete Csehszlovákiában,* K 1933). A 30-as évek második felében több cikkben sürgette a hazai szociográfiai vándorlások felújítását és újjászervezését, saját szociológiai vizsgálatait pedig a városi

társadalomra is sikeresen kiterjesztette. Ilyen jellegű írásaiból főleg az *Érsekújvár* c. városkép, *A szlovenszkói és ruszinszkói városok kialakulása* (K 1938) és *A kisebbségi falutól a kisebbségi városig* (MÚ 1938/24, 28) c. tanulmányok emelkednek ki. 1939 és 1945 között a Kelet Népében, a Nyugatban, a Magyar Csillagban, a Népszavában, Az Ország Útjában, a Magyar Életben és a Sorsunkban publikált, tanulmányaiban-könyveiben szuggesztív képet adva a sarlós nemzedék kibontakozásáról s az ifj. mozgalom sodrában kialakult saját pályájáról. Az *Iskola a magyarságra* c. könyvében részletesen bemutatta a sarlósok szociográfiai vándorlásait. 1942 nyarán egyik szervezője és előadója volt a Szárszói Napoknak. 1945 utáni publikációs tevékenységét a pol. és gazd. életben vállalt feladatai határozták meg. Először a szövetkezeti kérdéssel foglalkozott, majd a talajerő-gazdálkodás elvi és gyakorlati kérdéseinek elemzésével szerzett magának nemzetközi hírnevet. Kitűnő eredményeket ért el az emberiség mai élelmiszer-ellátottságának s a világ és Mo. ökológiai helyzetének vizsgálatában is. A szépirodalommal való szórványos érintkezése is ebben az időszakban élénkült meg; két regényében küzdelmes gyermekkorát elevenítette fel.

M.: Érsekújvár. = Szlovenszkói városképek, 1938; Iskola a magyarságra, Bp. 1939; Idegen igában, uo. 1940; Hazatérés, tájékozódás, tan., Pécs 1942; Anna és Mária, r., Bp. 1943; A társadalomtudomány és a közoktatás, tan., uo. 1946; A fekete kecske, r., uo. 1948; A magyar szövetkezeti mozgalom útja, uo. 1949; Hét ember meg egy fél, r., uo. 1961; Komposztálás, uo. 1962; A világ kenyere ma és 2000-ben, uo. 1964; Öngyilkos civilizáció, uo. 1971; Egy ország a csillagon, uo. 1977; A Sarló kapcsolatai magyarországi és erdélyi haladó mozgalmakkal. = Ez volt a Sarló (társszerző), uo. 1978.

Ir.: Schöpflin Aladár: Iskola a magyarságra, Ny 1940, 42.; Móricz Zsigmond: Szerkesztőségi asztal, Kelet Népe 1940. aug. 1.; Fábry Zoltán: Szegényország ajándéka. = ÖÍ 9.; Varga Rózsa–Patyi Sándor: A népi írók bibliográfiája, Bp. 1972; Turczel Lajos: A Sarló és a csehszlovákiai magyar szociográfiai irodalom. = T. L.: Hiányzó fejezetek; uő: J. L. 1910–1980, ISZ 1981/2; uő: Az érsekújvári reálgimnázium mint irodalmi és tudományos életünk műhelye, ISZ 1992/11.

T. L.

Jó Gazda (Pozsony, 1991-től): kertbarátok, kistermelők, méhészek, vadászok és horgászok, ill. agrárvállalkozók havilapja. Előbb a Gazda Kiadó jelentette meg, 1994-től a Madách-Posonium. Példányszáma 1992-ben 14 ezer volt, 2004-ben 8 ezer. – Főszerk.: Kádek Gábor (1991-től), T. Szilvássy László (2001-től).

F. Z.

Jókai Egyesület: 1911-ben Komáromban alakult kult. társaság, amely főként Jókai emlékének ápolásával foglalkozott. Első elnöke (1911–1922) Beöthy Zsolt volt. Az államfordulat után már 1919 őszén felújította tevékenységét. Kultúrháza, múzeuma, könyvtára, szépművészeti osztálya volt, s igen sok előadást és kult. akciót rendezett. Vezetésében keresztény-nemzeti szellem uralkodott. A két vh. között Szijj Ferenc volt az elnöke, s vezetői közé tartoztak: Alapy Gyula, Erdélyi Pál, Hajdu Lukács, Fülöp Zsigmond, Szombathy Viktor, Baranyay József, Borka Géza, Gaál Gyula. 1937-ben közadakozásból felállította Jókai szobrát, Berecz Gyula komáromi művész alkotását. Szorosan együttműködött az SZMKE-vel, melynek ugyanott volt a központi titkársága. Tevékenysége a 30-as évek végén kibővült, a következő szakosztályai voltak: múzeumi (elnök: Sárossy Etele), irodalmi (elnök: Hajdu Lukács), közművelődési (elnök: Bíró Lucián), szépművészeti (elnök: Harmos Károly), zeneművészeti (elnök: Pataky Maurus), könyvtári (elnök: Baranyay József). Legnagyobb országos rendezvénye az 1925. évi Jókai-emlékünnepély volt. Ebből az alkalomból adták ki a Jókai Emlékkönyvet (szerk. Alapy Gyula és Fülöp Zsigmond, Komárom 1925). Az egyesület tevékenysége 1939 és 1944 között élénk volt, az 1945 utáni jogfosztás idején viszont megszüntették.

Ir.: Fülöp Zsigmond: A Jókai Egyesület huszonöt éve (1911–1936), Komárom 1937; Tok Béla: A komáromi Jókai Egyesület 1912–1945, ISZ 1987/10, 1988/1.

Cs. S.

JÓKAI Mária (Aha, 1937. jan. 18.): önkéntes néprajzgyűjtő. Komáromban óvónői, majd Pozsonyban tanítói képesítést szerzett (1955).

Nyugdíjba vonulásáig különböző Zobor-vidéki falvakban (Kalász, Gíhymes, Barslédec) tanítóskodott. – Szűkebb pátriája néprajzi hagyományainak gyűjtésével foglalkozik, azon belül is elsősorban a népszokások, gyermekjátékok és viselet feltérképezésével. Írásai hazai magyar kulturális lapokban jelennek meg. – Munkássága elismeréseként a Magyar Köztársaság Nemzeti Örökség Minisztériuma Életfa Díjjal tüntette ki (2000).

M.: Szlovákiai magyar népviseletek (Méry Margittal), Po. 1998; András-naptól farsangig Nyitra vidékén, Po. 2001; Hamvazószerdától Szent Iványig Nyitra vidékén, Po. 2003; Szent Iványtól Kisasszonyig. Nyitra vidékének népi hagyományai 3., Po. 2004.

L. J.

Jókai Színház → Komáromi Jókai Színház

Jövő, A: pol. és társad. hetilap. Losoncon jelent meg 1926 aug.-tól 1930 febr.-ig Tulák Gyula és Magyary Árpád szerkesztésében. Folytatása Magyar Híradó néven jelent meg.

T. L.

JOKER, J. JONATHAN → Németh István, Z.

Jövő, A: a csehszlovákiai magyar egyetemisták havilapja. Kassán jelent meg 1932 okt.-től 1933 márc.-ig Brükk Sándor, Burger Miklós és Orbán László szerkesztésében. Indítását a kassai és környékbeli egyetemisták kezdeményezték, s a CSMASZ lapjának számított. Míg a korábbi lapban (Magyar Diákszemle) a sarlósok, itt a Magyar Munkaközösség vezetői voltak a hangadók. A lap anyagából főként azok a forrásértékű közlemények emelkednek ki, melyekben az ideológiai diákcsoportok (a Sarló, a Prohászka Körök, a Magyar Munkaközösség) számolnak be addigi útjukról és további céljaikról.

T. L.

Jövőnk: gazd., szépirod. és társad. ifj. folyóirat. Kassán jelent meg 1921. jan. 15-től 1922. márc. 31-ig, Urr György és Bányai János szerkesztették; fő munkatársai közé tartoztak: Darkó István, Ölvedi László, Urr Ida. Ez volt az első csehszlovákiai magyar egyetemista lapkezdeményezés.

T. L.

JUCZKÓ Simon → Wallentinyi Samu

Judea: zsidó hetilap. Po.-ban jelent meg 1925 márc.-tól máj.-ig Ujvári Péter szerkesztésében. A Szombat c. korábbi zsidó lap folytatásának tekinthető. Ahhoz hasonlóan a zsidó nemzeti öntudat propagálója, a zsidó állam eszményítője volt, emellett feltétlen lojalitást tanúsított a csehszl. polgári rendszer iránt. Nemzetpol. jellegű közleményei nagy részét a szerkesztő írta (Üzenet mindenkinek!; Vezérek kellenek; Zsidó tudósok a világkultúrában). Jellegzetes rovatai a következők voltak: Pilpul, A mi örökségünk, Szombattól szombatig, Gut Sabesz. Csak zsidó írókat szerepeltető irod. és műv. rovatában többek között Antal Sándor, Faragó Sándor, Herczeg Gábor, Kaczér Illés, Komlós Aladár, Patai József, Salamon László, Sebesi Ernő, Somlyó Zoltán, Szenes Erzsi, Telekes Béla, Ujvári Imre és Ujvári Péter írásaival találkozunk. Folytatásokban közölte Ujvári Péter külföldön is ismertté vált drámáját, a Leviatánt.

T. L.

JUHÁSZ Árpád; *Schäffer* (Szepsi, 1894. dec. 2. – Budapest, 1945. ?): író, újságíró. Iskoláit Bécsben, Besztercebányán, Rozsnyón, Miskolcon végezte. Előbb vidéki városokban újságíróskodott, majd Pestre kerülve a Budapest, a Pesti Napló és a 8 Órai Újság munkatársa lett. A magyar fővárost a Tanácsköztársaság bukása után hagyta el, bejárta csaknem egész Európát, végül szülőföldjén telepedett le. A 20-as években Kassán újságíró, a Kassai Újság és a Renaissance Könyvtár szerkesztője, 1934–1938-ban a kassai rádió magyar adásának vezetője volt. A 30-as évek második felében antifasiszta népfrontos akciókban vett részt: előadásokat tartott a szovjet irodalomról, színházi kérdésekről, cikkeket és verseket közölt a Magyar Napban. – Első verseit még 1911-ben adta ki *Elfojtott könnyek* címmel. A szlovákiai magyar irodalomban *Úri kaszinó* c., a vidéki város társadalmát ábrázoló regényével mutatkozott be. Fábry Zoltán kvaterkaregénynek

nevezte a művet, s Komlós Aladár is bírálta a Nyugatban. Következő regénye, a *Hamlet, dán királyfi* modern kapitalista környezetben ábrázolja a shakespeare-i témát. Társadalmi regénye, *A Murin-ház* egy szlovákiai kisváros unalmas, pletykás légkörét mutatja be kritikusan, realista módszerrel. A mű szociális tendenciájú és sikerültebb az Úri kaszinónál, de politikai dialógusai szólamszerűek, cselekményén és szerkezetén újságírói vázlatosság látszik. Emil Rusko szlovák íróval közösen drámát is írt, amelyet a Szlovák Nemzeti Színház *Červená opica* (A vörös majom) címen mutatott be. Verseskötetei közül csupán a *Búcsúzó* (1928) tartozik a szlovákiai magyar irodalomba: középszerű szociális és szerelmi költeményeket tartalmaz.

M.: Gobelin, elb., Miskolc 1914; Úri kaszinó, r., Kassa 1926; Búcsúzó, v., uo. 1928; Hamlet, dán királyfi, r., uo. 1929; Testamentum, v., Bp. 1942; Szabadság himnusza, r., uo. 1945.

Ir.: Sándor Imre: Két kassai regény, Ny 1926, 968–969.; Fábry Zoltán: Úri kaszinó, R 1926. okt. 7. = F. Z. ÖÍ 2. (Indulás és búcsú címmel); uő: A háromszázötven oldal győzelme, K 1932/12. = ÖÍ 3.; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968.

Cs. S.

JUHÁSZ Ilona, L. (Rozsnyó, 1960. márc. 18.): néprajzkutató, bibliográfus. A rozsnyói P. J. Šafárik gimnázium magyar tagozatán érettségizett (1979), majd Pozsonyban szakérettségizett népművelésből (1981). A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen néprajzból szerzett oklevelet (2004). Első munkahelye a gömörhorkai Cellulóz- és Papírgyár üzemi klubja volt, majd a pelsőci könyvtár gyermek- és ifjúsági részlegének volt a vezetője (1985–1986). Innen került a Csemadok Rozsnyói JB titkárságára (1986–1990), majd az Érsekújvári Honismereti Múzeumba (1990–1994), később a komáromi Duna Menti Múzeum Magyar Nemzetiségi Osztályán dokumentátorként (1994–1997) dolgozott. 1997-től a Fórum Kisebbségkutató Intézet komáromi Etnológiai Központjának etnológusa és bibliográfusa. A Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság titkára (1991–2000), és társszerkesztője a Hírharang c. néprajzi tájékoztató füzetnek. – Folyamatosan készíti a szlovákiai magyar néprajzi bibliográfiák köteteit, miközben elsősorban a temetkezési szokások és a temetőkultúra, valamint a nemzeti szimbólumok a populáris kultúrában problémakörei foglalkoztatják. Tanulmányai hazai és külföldi (elsősorban mo.-i és németországi) szaklapokban, tanulmánykötetekben jelennek meg.

M.: Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1992, Komárom 1995; Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1987–1988, Dsz. 1998; Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1989–1990, Dsz. 1999; Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1991–1992, Dsz. 2000; Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1993–1994, Galánta 2000; Rudna I. Temetkezési szokások és a temetőkultúra változásai a 20. században, Komárom–Dsz. 2002; Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1995–1998, Somorja–Dsz. 2003; Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1999–2002, Somorja–Dsz. 2004.

Ir.: Balassa Iván: Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1987–1988, rec., Honismeret 1999/2; Danter Izabella: Újabb kiadás pontos adatokkal, rec., ÚSZ 2000. 7. 25.; Lukács László: A szlovákiai magyarok néprajzi bibliográfiájának négy kötetéről, Acta Ethnologica Danubiana 4., Komárom–Dsz. 2002; Voigt Vimos: Példamutató monográfia, rec., ÚSZ Könyvjelző 2002/7.

L. J.

JUHÁSZ János; *Ján Hvozdzík, Hvozdík* (Parchovany, 1888. márc. 31. – Bécs, 1956. ?): szlovák nyelvész, politikus, középiskolai tanár. A kassai gimnáziumban érettségizett (1907), a budapesti egyetemen magyar és szláv nyelvek szakon végzett (1914), 1919 és 1935 között a kassai magyar gimnázium tanára, később (1938-ig) Pozsonyban tanított. A szlovák állam idején, 1939 és 1945 között Pozsonyban élt, 1945 után Bécsbe emigrált. – A Hlinka Szlovák Néppárt tisztségviselője volt, 1925–1927 között parlamenti képviselő. A Tuka-per után (1929) politikai aktivitása csökkent, 1935-ben átlépett az Agrárpártba, majd 1939 után vállalta a Horthy-rendszerrel való együttműködést. – Munkásságában a magyar–szlovák (1933) és a szlovák–magyar (1937) részletes szótár megalkotásának van kiemelkedő szerepe. Évtizedek múltán is igényes, rangos alkotásként tartják számon. – A budapesti Szépirodalmi Kiadó 1956-ban jelentette meg egyetlen szépirodalmi alkotását *Pókháló-*

ban címmel. Az ötszáz oldalas regény lényegében szatirikus emlékirat, melyből képet alkothatunk a Csehszlovák Köztársaság „politikai krémjének" életéről, viselt dolgairól, szánalmas politikai és hatalmi visszaéléseiről is. Szereplői (többségükben) ismert közéleti személyiségek. A regény nyelvezete ma már nehézkesnek tűnik. Szerzője számára nem mentség az sem, hogy megoldásaiban a szlovák prózairodalom mestere, Janko Jesenský (Demokraták című regénye) volt a minta.

Ir.: Cs. S. (Csanda Sándor): Magyar regény az első Csehszlovák Köztársaságról. Új Szó, 1956. júl. 2.

F. Z.

JUHÁSZ Katalin (Rimaszombat, 1969. nov. 25.): költő. A rimaszombati közgazdasági szakközépiskolában érettségizett (1988), majd a Komenský Egyetem BTK-nak magyar–angol szakán végzett. 1992-től publikál a Heti Ifiben és az ISZ-ben.A Heti Ifiben közölt versei közül három megjelent a Kapufa a Parnasszuson c. antológiában. *Gerezdek* c. jelent meg (1995) első verseskötete. Verseit jobbára kiforrott képalkotás, sajátos világszemlélet, könnyedség és játékosság jellemzi. A Diákhálózat Új Szóban megjelenő rovatát, Az Oldalt szerkesztette (1993). 1998-tól az Új Szó keletszlovákiai tudósítója.

M.: Le Big Mac, v., 1999; Mentés másként, v., 2001.

Ir.: Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001.

F. Z.

JUHÁSZ R. József (Párkány, 1963. júl. 18.): költő, író, performer. Az érsekújvári elektrotechnikai középiskolában érettségizett, volt villanyszerelő, konstruktőr, gépipari munkás, fűtő. 1987-ben az érsekújvári Stúdió ERTÉ egyik alapítója és vezetője. 1991-ben a Kalligram Könyvkiadó egyik alapítója és a Magyar Műhely egyik szerkesztője. A Próbaút (1985) c. antológiában mutatkozott be. – Műveit elsősorban a modern magyar szabad vers, főként Kassák Lajos munkássága ihlette meg. A nyolcvanas évek végétől a magyar neoavantgárd mozgalmak egyik elismert képviselője. Figyelemre méltóak vizuális költeményei. Több rangos nemzetközi csoportos kiállítás és fesztivál résztvevője volt.

M.: Korszerű szendvics, v., 1989; Van még szalámi, intermediális szakácskönyv, 1992.

Ir.: Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában II., Po. 2001.

G. L.

JURÁN Vidor (Eperjes, 1879. dec. 30. – Gnézda, 1963. júl. 5.): vadászíró, publicista. A Szepességben élt, s Podolinban iskolatársa volt Krúdy Gyulának. 45 évig Szepesbélán tanított, amellett vadőr és vadvédelmi szakember volt. A két vh. között szerkesztette a Po.-ban megjelenő Vadászlapot, amelybe számos vadászriportot és szakcikket írt. Minden szabad idejét a vadászatnak szentelte, s országos viszonylatban is jelentős eredményeket ért el: a farkasokról írt tanulmányával 1950-ben megnyerte a szlovákiai vadászegyletek szövetségének pályadíját, s *Ordasok* címmel ő írta az első magyar nyelvű farkasmonográfiát. Sikert aratott az ifjúság számára írt *Vadászkrónika* c. vadásztörténet-gyűjteményével is. Művei inkább a vadászati szakirodalomba, mint a szépirodalomba tartoznak, noha elbeszélő tehetsége vitathatatlan.

M.: Ordasok, 1958; Vadászkrónika, 1959.

Ir.: Barsi Imre: Podolini utazás – vörös postakocsi nélkül, Hét 1958/18; uő: J. V., Hét 1963/38; Batta György: A Tátra állt a bölcsőm fölött, Hét 1984/8.

Cs. S.

Juventus: kéthetenként megj. szépirod. diáklap. 1919-ben mindössze hat száma jelent meg Komáromban Polgár Ferenc és Fuchs György szerkesztésében. A po.-i Turulhoz hasonlóan ezt is kézzel írták és sokszorosították.

T. L.

K

KACZÉR Illés (Szatmárnémeti, 1887. okt. 12. – Tel Aviv, 1980. márc. 20.): író, újságíró. Húszéves korától a Szamos és az Új Szatmár c. lapok szerkesztője volt, 1911–1919-ben a bp.-i A Nap belső munkatársa. Első karcolatai és elbeszélései bp.-i napilapokban, A Hétben és a Nyugatban jelentek meg. Aktívan részt vett az 1918–19-es forradalmakban, bukásuk után emigrált, s csaknem másfél évtizedes bécsi, kolozsvári, po.-i és berlini tartózkodás után 1933-ban Po.-ban telepedett le: a Magyar Újság belső szerkesztője és vezércikkírója lett. A müncheni döntés után Londonba, 1945-ben pedig Izraelbe költözött, s ott magyar kulturális hetilapot szerkesztett. – Első regényét 1914-ben Bp.-en írta *Khafrit, az egyiptomi asszony* címmel, s ez négy kiadásban is megjelent. Csehszlovákiába emigrálása előtt drámáit *(A füst; Tűz; Megjött a Messiás)* is játszották az erdélyi magyar színpadokon. A Reggelben 1924-től kezdve sok cikket, elbeszélést, kisregényt, mesét publikált. *Dr. Hulla* c. kis elbeszélésgyűjteménye a kassai Renaissance Könyvtár első füzeteként jelent meg. Elbeszéléseinek egzotikus témájában, színes, de felületes meseszövésében újságírói rutinja nyilvánul meg. Legjelentősebb csehszlovákiai művének, az *Ikongo nem hal meg* c. regénynek az első változata *Fekete tragédia* címmel folytatásokban jelent meg 1934–1935-ben a Magyar Újságban. A néger főhős tragédiájának ábrázolásával az írónak fajelmélet-ellenes, antifasiszta célja volt. A regény dinamikus szerkezetű, a fejezetek filmszerűen váltogatják egymást, de számos részlete a detektívregények felületességére és szenzációhajhászására emlékeztet. K. a Magyar Újságba számos ún. szociális mesét is írt, ezek később két önálló kötetben jelentek meg. A szellemes, ötletes mesék elsősorban felnőtteknek szólnak, antifasiszta vagy szociális tendenciájúak. Csehszlovákiában írt drámái közül a *Sziámi ikrek* c. bohózatát mutatta be sikerrel a po.-i magyar színtársulat 1925-ben.

M.: A király aludni akar, elb., Bp. 1917; A fekete kakas, r., uo. 1918; Sárkányölő további kalandjai, szatirikus r., Kolozsvár 1923; Zsuzsánna és a vének, r., Bécs 1924; Az álomtelepes, r., uo. 1924; Dr. Hulla, elb., Kassa 1926; Ikongo nem hal meg, r., 1936; Kőtojásból kőmadár, m., Prága 1937; Gödölyét, gödölyét, m., uo. 1937. Izraelben kiadott magyar könyvei: Ne félj, szolgám, Jákob, 1953; Jerichó ostroma, 1954; Három csillag, 1956; Kossuth Lajos zsidaja, 1956.

Ir.: Sziámi ikrek, MÚ 1925. máj. 24.; Tamás Mihály: Ikongo nem hal meg, MÚ 1936. jún. 28.; Sándor László: Ikongo nem hal meg, K 1936, 987–988.; Fábry Zoltán: Kaczér Illés meséi, K 1938/1. = F. Z. ÖÍ 5.

Cs. S.

KADOSA Pál (Mohol, 1881. márc. 18. – ?): bankár, közgazd. író. A gimnáziumot Szegeden, a felső kereskedelmi iskolát Bp.-en végezte. 1910-ben a po.-i Nyugatmagyarországi Bank alkalmazottja lett; az 1918-as államfordulat után is Po.-ban maradt, magas beosztásokban működött a Duna Bankban. – A közgazd. és pénzügyi sajtóban már 1918 előtt publikált, akkor és később könyve is megjelent. A Masaryk Akadémia tud. osztályának tagja volt. A Kazinczy Társaság és a PMH által 1931-ben szervezett nagyméretű irod. és tud. pályázaton „Kadosa Pál-díj" (5000 korona) is szerepelt a következő pályatételre: „A szlovenszkói magyar kultúra sajátos értéke a magyar nemzeti kultúrában a kölcsönös szlovák–magyar kultúrkapcsolatokra való tekintettel. Terjedelem legalább 10 nyomtatott ív. Határidő 1931. dec. 31." A díjat megfelelő munka hiányában nem adták ki.

M.: A kultúra hatása a kereskedelemre (pályamunka Beck József társszerzővel), Bp. 1906; Áralakulás, árképződmény, 1935.

T. L.

KAJLÓS Imre → Keller Imre

KALÁSZ József → Kellner József

KALAVSZKY Miklósné → Flórián Kata

KÁLLAI Olga → Bárkány Jenőné

Kalligram (1992 jún.-tól): irod., műv. és társadalomtud. folyóirat, később Művészet és Gondolat felcímmel adták ki. – Az ISZ korábbi munkatársai alapították, a po.-i Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft. kiadásában jelenik meg. A közép-európai népek, nemzetek irodalmáról, művészetéről, társadalomtudományáról és közgondolkodásáról igyekszik képet adni. A kisebbségi irodalmat egy-egy számban többnyire csak 1-2 alkotó képviseli. Példányszáma 1995-ben kb. 2000. Mo.-on is terjesztik. – 2004-től tartalmában és formátumában egyaránt megváltozott a szerkesztés koncepciója. Tematikusan szerkesztett, színvonalas, magazin jellegűvé vált a folyóirat, főleg magyarországi, cseh és külföldi szerzőkkel. 2005-től a folyóirat áttér a kéthavonkénti megjelenésre. – Alapító főszerk.: Grendel Lajos (1994 jún.-tól főmunkatárs), főszerk.: Hizsnyai Zoltán (1994 jún.-tól), 2004-től: Csehy Zoltán. Főmunkatárs (2004): Hizsnyai Zoltán.

F. Z.

Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft. (1991 ápr.-tól): rendkívül sikeresen indult. Alapítói között – Szigeti László mellett – ott találjuk Grendel Lajost, Farnbauer Gábort és Juhász R. Józsefet is, ők azonban később kiváltak a vállalkozásból.– A Kalligram az 1992-es bp.-i könyvhéten néhány kiadvánnyal mutatkozott be, később 25–30 címszót jelentetett meg évente. Szerzői között a kisebbségi magyarokon kívül mo.-i, szlovák, cseh, lengyel, szerb és osztrák írók is vannak. Programjában a szépirodalom mellett megkülönböztetett helyet biztosít a társadalomtudományi alkotásoknak. A kortárs magyar próza és költészet a kiadói program részét képezi. Könyvsorozataiban olyan műveket jelentet meg, amelyek – a szerkesztők szerint – hiányoznak a magyar könyvpiacról. A 30 kötetre tervezett Csallóközi Kiskönyvtár sorozatban (Koncsol László szerkesztésében) a régióról szóló hely- és művelődéstörténeti műveket adja ki. A Mercurius Könyvek sorozat a szlovákiai magyarság történetének sorsfordulóira, ill. jelenlegi problémáira összpontosít. A Tegnap és ma sorozatban kortárs magyar írókat bemutató kismonográfiák, A XX. századi amerikai próza sorozatban a posztmodern irodalom legfontosabb művei jelennek meg. A Domino Könyvek sorozat a közép-európai gondolat erősítését tűzte ki célul, a térség legjobb szakembereinek bevonásával. Ezeket a „visegrádi sorozat" néven emlegetett kiadványokat a magyaron kívül más nyelveken is kiadták. – 1991 és 2003 között kb. 300 címszót jelentettek meg, 2001-től erőteljesen növekedett a más nyelvű (szlovák, esetenként cseh, angol) kiadványok száma. 2001-ben 35, 2002-ben 38 volt a szlovák nyelvű kötetek száma. Az utóbbi években a kiadó felvállalta a különböző zsánerű (politikai, esztétikai, filozófiai stb. jellegű) sikerkönyvek más nyelvű kiadását is. Saját szerzői angol nyelvű kiadását is végzi (Grendel Lajos, Hushegyi Gábor, Ivan Mikloš). – A kiadó gazdagon illusztrált gyermekkönyvei ugyancsak sikeresek. Kiadóvezető: Grendel Lajos (1994–1996); Ügyvezető igazgató: Szigeti László.

F. Z.

KÁLMÁN Miklós → Moskovics Kálmán

KÁLNÁSSY Tibor → Zsilka Tibor

KÁLNICZKY Géza (Sátoraljaújhely, 1862. ? – Kassa, 1938. nov. 23.): történész, jogtudományi szakíró. Tanulmányai befejeztével bíróként működött Kassán, 1918 előtt kassai és bp.-i lapokban, majd a Jogtudományi Közlönyben, 1918 után a Csehszlovák Jogban publikált. Tagja volt a Kazinczy Társaságnak és a CSMTIMT-nek.

M.: Charousek emlékezete, Kassa 1914; Tompa és Reményi, tan., Bp. 1917; Mikszáth Kálmán diákévei Rimaszombatban, tan., Kassa 1925; A kassai ítélőtábla története, uo. 1929; Régi iglói diákélet, tan., Igló 1930; Visszaemlékezés a régi jogászéletre, Csehszlovák Jog 1932; Kassa – Rákóczi városa, tan., uo. 1939.

Ir.: Wildmann Jenő: K. G. hetvenéves, Csehszlovák Jog 1932, 111.; Rejtő István: Mikszáth Kálmán, a rimaszombati diák, Bp. 1959; A magyar kultúra 50

éve Kelet-Szlovákiában (szerk. Gyüre Lajos), Kassa 1968.

Cs. S.

Kálvinista Szemle (Kassa, 1951-től): a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház hivatalos havilapja, a Zsinat Elnöksége jelenteti meg. Szlovák változatát Kalvínske hlasy címmel 1930-ban alapították, s 1949–1951-ben a Služba maďarským sborom c. mellékletet adták ki a magyar hívők számára. A folyóirat kiadásának színhelyei változtak (Komárom, Pozsony). 1992-ben 8000 példányban jelent meg. – Főszerk.: Varga Imre, 1981 és 1996 között Mikó Jenő, 1997-től: Dr. Erdélyi Géza.

F. Z.

KANÓC András → Fehér Ferenc

KANTÁR Csaba (Szimő, 1978. nov. 2. – 2003. jan. 15.): író, performer. Tanulmányait a Nyitrai Konstantin Egyetem magyar–politológia szakán végezte. A Sötét Tükör Stúdió egyik alapító tagja. Performerként többször fellépett a nemzetközi Transart Communication fesztiválon. Szerepelt az 1997-es Angyalzsugor c. antológiában. – Verseiben tényleírások keverednek szürrealista képekkel. Avantgárd formai kísérleteit a romantikából átöröklött értékrenddel ötvözi. Prózája az identitás kérdését feszegeti rövid, esszéisztikus írásokban, hangsúlyosan személyes jellegűvé a vallomásos és önéletrajzi részletek teszik. Saját életútját a nemzeti/nemzetiségi szenvedéstörténet részeként tárja fel. Versei, prózája többnyire a Szőrös Kőben láttak napvilágot.

M.: Rozsdát jövendölve, v., Po. 2000; (Ö)ntörvény(alkotás), próza, Po. 2000.

Ir.: Dusza István: Némi ars poetica, némi remény, ÚSZ 2000. 11. 23.; Tomkiss Tamás: Rozsdamarót, csavarlazítót neki!, IV, 2001/3; Popély Gyula: Kantár Csaba megvilágosodásai, Magyar Fórum, 2003. okt. 9.; Vörös Péter: Hittételek prózai megjelenítése, ÚSZ Könyvjelző 2003. szept. 25.; Benkő Tímea: Csillagösvényen száguldó Csaba királyfi, ÚSZ 2003. jún. 21.

B. Zs.

KARAFIÁTH Máriusz (Bécs, 1858. ? – Léva, 1940. ?): orvos, műkedvelő történész. A középiskolát Debrecenben, az orvosi fakultást Bp.-en végezte, 1885-től a lévai közkórház orvosa, majd igazgatója volt. Számos természettud., tört., művelődéstört. és irod. előadást tartott a Lévai Casinóban, melynek választmányi tagja és elnöke is volt.

M.: Mailáth István, tan., Léva 1926; Ferenczy Ida, tan., uo. 1935; Régen volt. Képek a múltból, elb., uo. 1928.

T. L.

KARDOS Ferenc (Érsekújvár, 1909. okt. 14. – Budapest, 1954. máj. 26.): publicista, lapszerkesztő. Szülővárosában érettségizett, a po.-i tanítóképző abituriensi kurzusán tanítói képesítést szerzett. Gimnazistaként bekapcsolódott az ifj. mozgalmakba: részt vett a regös- és szociográfiai vándorlásokban és a Sarló alapításában. 1934-től Galántán tanított. 1945 után Bp.-re költözött, ahol általános iskolában tanított, s közben a szegedi ped. főiskolán magyar–történelem szakos tanári képesítést szerzett. A koalíciós időkben a Nemzeti Parasztpárt országgyűlési képviselője, 1949-től haláláig a művelődésügyi minisztérium alkalmazottja volt. – Publicistaként főleg ifj. mozgalmi és iskolaügyi kérdésekkel foglalkozott, legtöbb írása Barta Lajos lapjaiban jelent meg. Felelős szerkesztője volt a rövid életű Képes Újságnak.

T. L.

KARDOS István (Szádalmás, 1934. aug. 5. – Rozsnyó, 1999. ápr. 5.): szociológus, helytörténész, közíró. Iskoláit szülőfalujában kezdte. A po.-i magyar pedagógiai gimnáziumban érettségizett (1953), ugyanitt a Pedagógiai Főiskolán magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett (1958). Vidéken tanított, majd 1962-től a Pedagógiai Intitútum (később: Pedagógiai Fakultás) adjunktusa volt Nyitrán. 1964 és 1970 között az MTA Szociológiai Intézetének aspiránsa volt. A 60-as évek szabadabb, demokratizálódó légkörében élénk kulturális és politikai tevékenységet folytatott. Tudományos érdeklődése az értelmiség szerepére és küldetésének problematikájára, valamint a csehszlovákiai magyarság kulturális és társadalmi helyzetének vizsgálatára összpontosult. A szlovákiai magyar kultúrszociológia

és szociográfia úttörője, hosszú évekig szinte egyetlen kiemelkedő művelője volt. A Prágai Tavasz eltiprása után állását vesztette, kandidátusi disszertációja megvédését nem engedélyezték, kizárták a CSKP-ból. A konszolidáció húsz éve alatt (1970–1990) képzettségéhez méltatlan foglalkozásokba kényszerült: raktáros, kétkezi munkás, elmegyógyintézeti ápoló, múzeumi alkalmazott stb. 1990-ben rehabilitálták, ismét tanár lett Nyitrán. 1994-ben nyugdíjazták.

M.: A társadalmi szerep, tan., ISZ 1967/1; Az értelmiség történelmi kialakulása, tan., ISZ 1970/1; Az értelmiség fogalma a tudományos és a köznapi gondolkodásban, tan., Valóság 1972/7; A magyar nemzetiségi dolgozók kulturális színvonalának minősítése, tan., ISZ 1965/6; Tanítóságunk élet- és műveltségi színvonala egy felmérés tükrében, tan., ISZ 1965/7; A szép magyar vers és tanulóifjúságunk, tan., ISZ 1968/1; A csehszlovákiai magyar társadalom a szociológia tükrében, tan., ISZ 1969/1; Körtvélyes – Hárskút, hangsúlyok és kérdőjelek két jelentős műemlékünk történelmi párhuzamainak vizsgálatában, tan., Új Mindenes Gyűjtemény, 1987; A felvételiző maffia működési mechanizmusa a Nyitrai Tanárképző Főiskolán az elmúlt húsz évben, tan., Hét 1990/28.

Sz. Z.

KARDOS Oszkár; *Gyürkő Kázmér* (Nagykürtös, 1921. jan. 31. – Pozsony, 1996. szept. 16.): műfordító, szerkesztő. A po.-i Állami Magyar Reálgimnáziumban érettségizett (1939), 1942-től 1952-ig az Állami Biztosító alkalmazottja, 1953–1961-ben a Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadónak, ill. a Szlovákiai Szépirodalmi Kiadó magyar szerkesztőségének munkatársa volt. 1962-től a Csehszlovákiai Sportot, ill. a Sportvilágot, 1973-tól nyugdíjazásáig (1981) a Nemzeti Bizottságok c. folyóiratot szerkesztette.

Ford.: Božena Němcová: A három aranytoll, 1960; Antonín Zápotocký: Barunka, 1960; Jan Drda: A repülő varga, 1962; Mária Ďuríčková: Pirosan érik a málna, 1963; Mirko Pašek: A kék leopárd, 1963; Ján Solovič: Öt perc múlva éjfél, 1964; Janko Jesenský: Zuzka férjhez megy, 1964; Rudo Moric: A hegyek titka, 1965.

K. T.

KÁRPÁTI Anna → Rácz Olivér

Kárpát-medencei Kastélykrónika (2004): negyedévente megjelenő folyóirat. Első száma 2004-ben jelent meg a KT Könyv- és Lapkiadó Kft. Révkomárom kiadásában. A színes, sok képpel illusztrált folyóirat elsődleges célja – az alapítók szerint –, hogy megismertesse az olvasókkal a Kárpát-medence „nemesi építészetét", korabeli források felhasználásával. Helyet kapnak az időszaki kiadványban a legújabb (kutatási) eredményeket feldolgozó írások, tanulmányok is. A munkatársak regionális szerkesztők, Magyarország, Felvidék, Kárpátalja, Erdély, Délvidék és Burgenland területén élő helytörténészek és kutatók. – Fel. Kiadó: Dr. Szénássy Árpád, főszerk.: Várallyay Réka (Bp.).

F. Z.

KARSAY Katalin (Diószeg, 1951. ápr. 8.): szerkesztő, műfordító, költő. Szencen érettségizett (1969), 1974-ben magyar–angol szakos tanári képesítést nyert a nyitrai Pedagógiai Főiskolán. 1974–75-ben Hidaskürtön tanított, 1977–1981-ben a Madách Könyvkiadó nyelvi lektora, 1981–1988-ban az ISZ szerkesztője, 1988–1989-ben a Madách Könyvkiadó szerkesztője, 1989–1995-ben a Nap belső munkatársa volt. – Költőként a Megközelítés (1980) c. antológiában tűnt fel ígéretes, a gondolatiságot elégikus hangulatokba, melankolikus impressziókba oldó verseivel. A folytatás azonban késik, önálló kötete nincs. Cikkei, reflexiói, műfordításai főként a Nap és az ISZ lapjain olvashatók. 1993-ban Magyarországra költözött.

M.: Tűzpalota, antol. (szerk. Balla Kálmánnal), 1990.

Ford.: Václav Čtvrtek: Manka, m., 1989.

Ir.: Bodnár Gyula: A Megközelítés megközelítése, ÚSZ 1981. márc. 13.; Duba Gyula: Fiatal irodalom, ISZ 1981/2; Lacza Tihamér: Papírhajók a tengeren, Hét 1981. febr. 14.; Mányoki Endre: K. K., Életünk 1981/11; Szakolczay Lajos: Fiatal magyar költők Csehszlovákiában, Új Forrás 1981/4; Varga Imre: Heten a labirintus kijáratában, Mozgó Világ 1981/5.

Sz. Z.

Kassai Figyelő (2003): Független magyar folyóirat. Kiadja a kassai HERNÁD magyar lap-

és könyvkiadó Kft. Tájékoztató jellegű havilap, Kassa és környéke kulturális életével, eseményeivel foglalkozik. 24 oldalon jelenik meg. Esetenként a magvas publicisztikai megnyilvánulások is jelen vannak a lap hasábjain. – Főszerk.: Havasi Péter.

KASSAI Géza, *Goldhammer Géza* (Batizfalva 1894. máj. 31.– Bp 1961. ápr. 12.): publicista, egyetemi tanár. 1919-ben emigrált Magyarországról Csehszlovákiába. Előéletéhez tartozik, hogy 1916-ban hadifogolyként Oroszországba került. Kassán az emigráns magyarok élcsoportjához tartozott, baloldali eszmeisége révén egyike volt azoknak, akik a Kassai Munkás lényegében harmadik „menetét" vállalták, s a lap csehszlovákiai szakaszának történetét (1919–1937) elindították. A Kassai Munkást 1907. márc. 16-án adták ki a szociáldemokraták. Háborúellenes magatartása miatt 1914-ben betiltották, az őszirózsás forradalom (1918 októbere) új helyzetet teremtett, de a csehszlovák hatóságok 1919. márc. 15-én ismét betiltották. 1919. júl. 26-án, a magyar Vörös Hadsereg távozása után Surányi Lajos hetilapként újraindította, s 1920 febr.-tól már napilapként jelent meg. A lapot (a névleges főszerkesztő Surányi Lajos volt) Háy László, Farkas Gábor és Kassai (Goldhammer) Géza szerkesztették. 1922 márc.-tól a kommunista újságok sorát a Kassai Munkás nyitotta. A hol volt, hol nem volt helyzetében hol napilapként, hol hetilapként jelent meg. A lap emigráns magyar munkatársai között találjuk Hidas Antalt, Mácza Jánost, Szántó Juditot, Fied Jenőt, Jász Dezsőt stb. – Kassai (Goldhammer) Géza – és Zamek (Weicherz) Ferenc – 1929 végén illegalitásba kényszerült, majd (1932-ben) a Szovjetunióba emigrált, ahol Kassai Géza politikai munkát végzett. 1944-ben a szovjet hadsereggel tért vissza Mo.-ra. Egyetemi tanárként, a pártfőiskola igazgatójaként működött, a történettudományok doktora volt. Publikációi jelentek meg a marxizmus a nemzeti és gyarmati kérdésről, ill. a Magyar történelmi sorsfordulók és a nemzeti kérdés (1959) témaköréből. Ez utóbbival évtizedekkel korábban Az Út (1932/8.) hasábjain is foglalkozott, A sarlósok és a nemzetiségi kérdés címmel.

Ir.: Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén. Po. 1967.; Fónod Zoltán: A valóság vonzásában… Új Mindenes Gyűjtemény 1983/2.

F. Z.

Kassai Hét: képes irod. és társad. hetilap. Kassán jelent meg 1919–1920-ban Herboly Ferenc szerkesztésében. Munkatársai között ismertebb nevű nem szerepel.

T. L.

Kassai Hírlap: független pol. napilap. 1919–1922-ben jelent meg Kassán László Béla, Herboly Ferenc és Lauschmann Ottó szerkesztésében. 1918 előtt is létezett.

T. L.

Kassai Irodalmi Kör → Kazinczy Társaság

Kassai Lapok: társad., közgazd. és közművelődési hetilap. 1937. okt. 10-től dec. 25-ig 11 száma jelent meg Višňovsky Emil szerkesztésében. Lányi Menyhérten, Mezősy Márián és Szép Ernőn kívül nem voltak ismertebb nevű munkatársai.

T. L.

Kassai Munkás; *Munkás* (1907. márc. 16. – 1937. jún. 27.): politikai napilap, hetilap. A szocdem párt területi lapja. 1914 aug.-ban háborúellenes közleményei miatt betiltották, 1918. nov. 9-től 1919. jún. 29-ig hetilapként jelent meg, majd 1919. júl. 26-án ismét hetilapként indult újra, immár a Kassai Szocialista Párt kiadásában. 1920. febr. 15-től kétoldalas napilap. A CSKP megalakulása (1921) után e párt sajtószerve lett, 1922. márc. 2-tól Munkás címmel adták ki, országos hatáskörrel. Szerkesztőségét 1927. nov. 7-én összevonták a Pravdáéval, és Moravská Ostravába helyezték. Példányszáma 2500 és 5000 között mozgott. Szerkesztésében Porosz Mihály (eredeti neve: Preusz Mór, 1907), Surányi Lajos (1909) és Kassai (Goldhammer) Géza (1924) vett részt. Megjelentették a Munkás-naptárt (1922), melyet később Munkás- és parasztnaptár, majd 1938-ban A magyar nép naptára címmel adtak ki. – A lap nem foglalkozott irodalomszervezéssel. 1920-as évfolyamában jelentkezett néhány kassai polgári

író (Kultsár Miklós, Tasnády Géza stb.) és megjelent Márai Sándor Amerika c. verse. Publikált benne Merényi Gyula és Mihályi Ödön, 1925-től Fábry Zoltán is. Helyet kaptak benne mo.-i és emigráns írók (Balázs Béla, Barta Lajos, Kassák Lajos, Lukács György), közölte a Munkáskönyvtár könyvjegyzékét. 1930-tól ismét hetilappá vált, s az irodalmi és kulturális anyag kiszorult belőle. Az 1934-ben indított A mi örökségünk c. rovatában a magyar irodalom legjobbjait (Batsányi, Katona, Madách, Vörösmarty stb.) mutatta be. Végének kezdetét jelezte, hogy 1936. márc. 3-án megjelent a Magyar Nap 1. száma.

Ir.: Botka Ferenc: Kassai Munkás 1907–1937, Bp. 1969; Fónod Zoltán: A csehszlovákiai magyar nyelvű munkássajtó előzményei és a Kassai Munkás (később: Munkás) a kommunista mozgalomban. = uő: Tegnapi önismeret, 1986.

F. Z.

Kassai Napló: független pol. napilap. 1884 és 1918 között Felsőmagyarország–Kassai Napló néven jelent meg. Az államfordulat után az emigráns írók (Ignotus, Barta Lajos, Szende Pál) színvonalas, korszerű újsággá formálták. Itt nőttek fel olyan kitűnő hazai újságírók és szerkesztők, mint Dzurányi László, Győry Dezső. Az 1929-ig fennálló lap főszerkesztői tisztét felváltva Szepesi Miksa, Telléry Gyula és Keller Imre, a felelős szerkesztőit Dzurányi László, Győry Dezső, Sikora Emil és Ungár Jób töltötték be. A lap nagy figyelmet szentelt az irodalomnak, a művészetnek és a kult. életnek, s ilyen jellegű rovataival és kitűnő irod. mellékleteivel (Új Élet, Kassai Napló Vasárnapja) folyóiratot pótló szerepet töltött be. Fábry Zoltán szerint „az utódállamok, az emigráció irodalmának egyik legfontosabb gócpontja volt... s a szlovenszkói értékirodalmat is 1921-től 1925 első feléig a Kassai Napló jelentette". A fellépő Fábry legtöbb és legjelentősebb írása itt jelent meg, s az első nemzedék további írói közül itt vált ismertté Darkó István, Földes Sándor, Győry Dezső, Jarnó József, Komlós Aladár, Márai Sándor, Merényi Gyula, Mihályi Ödön, Sebesi Ernő, Simándy Pál, Tamás Mihály, Vécsey Zoltán, Vozári Dezső. Petőfi- és Ady-kultuszunk egyik legaktívabb bázisa is ez a lap volt, s József Attila szlovákiai népszerűsítésében is övé volt a vezető szerep. Még a könyvkiadás területén is érdemeket szerzett, mert a Renaissance kultúregyesület által kiadott néhány kötetet (Kaczér Illés: Dr. Hulla; Juhász Árpád: Búcsúzó stb.) az ilyen célra előkészített hasábjaiból fűzték össze. 1925 őszétől az addig független lap súlyos anyagi válságba jutott, amit nem kis mértékben a bulvárjellegű Kassai Újság kíméletlen konkurenciája idézett elő. A Magyar Nemzeti Párt befolyása alá kerülő lap egy ideig Az Újság–Kassai Napló, majd Kassai Napló–Az Újság címen jelent meg, s 1929 júl.-ban megszűnt.

Ir.: Fábry Zoltán: A szlovenszkói író, KN 1927. jan. 9. = u. ő: ÖÍ 2.; uő: Egy ismeretlen József Attila-kötet nyomában, F 1955/8–9. = uő: ÖÍ 7.; Gyüre Lajos: Kassai Napló 1918–1929, 1986.

T. L.

Kassai Színházi Újság: szính. és műv. hetilap. Szepesi Miksa szerkesztésében 1921 szept.-től 1923 márc.-ig jelent meg, nem egész évben, csak a helyi színházi idény alatt. 1919 előtt is létezett. Színvonalas lap volt, munkatársai (Áldori Károly, Halász Miklós, Kemény Lajos, Márai Sándor) a korabeli külföldi színjátszásról is képet adtak. A hazai írók közül még Merényi Gyula és Vozári Dezső, Mo.-ról Kosztolányi Dezső szerepelt benne.

T. L.

Kassai Újság: független pol. napilap. 1919 előtt is létezett. Az államfordulat utáni első évben csak néhány száma látott napvilágot, 1920 és 1938 között aztán folyamatosan megjelent. Főszerkesztője Köves Illés volt, a felelős szerkesztő tisztségében Rainer Bruno és Szeley József váltották egymást. Tipikus bulvárlap volt, amely szenzációs hírek és folytatásokban közölt erotikus ponyvaregények (A mayerlingi titok, Az elátkozott élet stb.) közlésével igyekezett olvasói táborát növelni; időnként 10-15 ezres példányszámot is elért. A helyi fő vetélytárs, a Kassai Napló ellen kíméletlen harcot folytatott, amivel előkészítette a színvonalas lap elhalását. Fábry Zoltán több cikkben támadta, s az „ízlésrontó irodalmi fertőzés" lapjának nevezte. Támadásai valószínűleg hozzájárultak ahhoz, hogy a szerkesztőség 1924 és 1926 között színvonalas heti szépirod.

és kult. mellékletet adott ki (Kassai Újság Ingyenes Képes Melléklete), s ebben olyan írókat is szerepeltetett, mint Babits Mihály, Bányai Kornél, Erdélyi József, Fodor József, Forbáth Imre, József Attila, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Szabó Lőrinc, Tersánszky J. Jenő, Tóth Árpád stb. A lap népszerű alkalmi mellékletei voltak még: A Mi Gazdánk, Jogélet, Ifjúvilág, Heti Rádióműsor stb.

Ir.: Fábry Zoltán: A mayerlingi tragédia komédiája, MÚ 1924. jan. 30. = ÖÍ 1.; Szvatkó Pál: A sajtó. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938.

T. L.

Katedra (Dunaszerdahely, 1994-től): a szlovákiai magyar pedagógusok lapja. Indulásakor a Szlovákiai Magyar Cserkészszövetség alkalmi folyóirata volt. A Cserkészszöv. által alapított lapot a Lilium Aurum Kiadó az önállósítás után 1995 szept.-től átvette és havilapként jelenteti meg, 36 oldalon. A szerkesztőség szándéka szerint a folyóirat a szlovákiai magyar oktatásügy szakmai műhelye, „a múlt, a jelen és a jövő egyetemességét felmutató" fóruma kíván lenni. A szerkesztőség munkáját a Katedra Társaság segíti, melynek tagjai szervezeteket, egyleteket, mozgalmakat, iskolákat stb. képviselnek. Főszerk.: Hodossy Gyula (1994), Kulcsár Ferenc (1995), Szilvássy József (1997), vez. szerk.: Bodnár Gyula (1998), főszerk.: Szilvássy József (1999), mb. főszerk., főszerk.: Bodnár Gyula (2001). Örökös főmunkatárs: Turczel Lajos.

F. Z.

Katholikus Lelkipásztor: elméleti és gyakorlati papi folyóirat. 1923. okt. 1-jétől 1938. okt. 29-ig havonta jelent meg Po.-ban Kőhegyi József szerkesztésében. Kath. Hitszónok és Kath. Akció címen mellékletei voltak.

Ir.: Turczel Lajos: Magyar nyelvű katolikus sajtó Szlovákiában 1945 előtt, Remény 1990/11–13.

T. L.

Katholikus Nő: nőmozgalmi havi folyóirat. Kassán, majd Komáromban jelent meg 1932. jan. 15-től 1934 márc.-ig Schalkház Sára szerkesztésében. Kiadója a Szociális Testvérek rendje volt.

T. L.

KAUTZ Loránt → Lórándy Loránt

KAZCSIMÍR Károly → Kazimír Károly

KAZIMÍR Károly; *Kazcsimír* (?, 1899. ? – Kassa, 1943. ?): amatőr költő, drámaíró. Szocialista emigránsként jött 1919 után Kassára, ahol nyomdász és újságíró lett; főként szocdem lapokban publikált. *Győzelem* c. hangjátékát a kassai rádió 1934-ben, *Szerelem szárnyán* c. drámáját pedig a kelet-szlovákiai színtársulat 1935-ben mutatta be. A kritika mindkét művet nehézkes cselekménybonyolításban és avult monologizálásban marasztalta el. Kedvezőbb vélemény alakult ki az 1936-ban játszott szovjet témájú *Nagykövetnő* c. darabról. A szociális kérdést feszegető verseinek nincs esztétikai értékük.

M.: Új tüzek, v., Kassa 1933; Vulkánok vonalán, cikkek, tárcák, uo. 1934.

Ir.: Fehér Ferenc: Nagykövetnő, CsNépsz 1936. máj. 31.; Kováts Miklós: Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában, Po. 1974.

Cs. S.

Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet (1928–1938): a Kazinczy Társaság könyvbaráti köréből szerveződött, hazai, mo.-i, erdélyi, jugoszláviai és más külföldi írók műveit adta ki. A Kazinczy Könyvtárnak 1928–1931-ben határozottan sikere volt, később már a válság jelei mutatkoztak, mígnem egyik tagsági könyvük (Vécsey Zoltán: Síró város) elkobzása a csőd szélére juttatta a vállalkozást. A szövetkezet ezért 1933-ban szüneteltette tevékenységét. A későbbi évek a halódás évei. A válság okai között Gömöry János a közönség elhidegülését is említi. A Kazinczy Könyvtár sorozatában 1928–1931-ben 21 mű jelent meg, ebből 16 csehszlovákiai magyar író alkotása.

Ir.: Gömöry János: Emlékeim egy letűnt világról, Bp. 1964; Sziklay Ferenc: Harminc év; Alapy Gyula: Kisebbségi irodalmunk tíz éve. = Kazinczy év-

könyv 1898–1928 (szerk. Sziklay Ferenc), Kassa 1929; Vass László: A felvidéki magyar irodalom. = A visszatért Felvidék adattára 1918–1938 (szerk. Csatár István és Ölvedi János), Bp. 1939; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967.

F. Z.

Kazinczy Társaság: kassai irod.-kult. társaság. 1898-ban alakult a Kassai Irodalmi Körből és a Kassai Hírlapírók Köréből. Az államfordulat után 1923-ban szervezték újjá Sziklay Ferenc vezetésével. Négy szakosztálya volt: irodalmi, zenei, tudományos, képzőművészeti. A 20-as évek elején a csehszl. magyarság vezető kult. egyesülete volt, országos méretekben szervezte az irod. életet és a könyvkiadást. 1925-ben létrehozta a Kazinczy Könyvbarátok Társaságát. 1923-tól a berlini Voggenreiter Verlag magyar osztályán adott ki könyveket, majd 1927-ben Kazinczy Könyv- és Lapkiadó néven önálló kiadót létesített Kassa, majd Tornalja székhellyel. A mo.-i lektor, Féja Géza segítségével itt adták ki a magyar népi írók néhány alkotását is. A társaság vezetését 1932-től Gömöry János vette át. 1944-ben megszűnt.

Ir.: Kazinczy Évkönyv 1898–1928 (szerk. Sziklay Ferenc), Kassa 1929; Sziklay Ferenc: Kulturális szervezkedésünk története. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938.

Cs. S.

KÁZMÉR Ernő (1911-ig *Klein*) (Máramarossziget, 1892. okt. 5. – Pancsova, 1941. jún. ?): kritikus. Kereskedőcsaládból származott, mely az ő gyermekkorában a Felvidékre költözött. Bp.-en érettségizett, s egy ideig az ottani bölcsészkarnak is hallgatója volt. A Hétben vált ismertté, ahol 1914 és 1919 között számos kritikája jelent meg; ezekből válogatta össze *Idegen portrék* c. kötetét. 1920 máj.-ban Csehszlovákiába jött, s Po.-ban telepedett le. Egy évtizedes szlovákiai tartózkodása alatt kritikusként több lapnak (Kassai Napló, Magyar Újság, Magyar Minerva, A Reggel stb.) volt a munkatársa. A 30-as évek elején Jugoszláviába távozott, ahol főleg a Kalangyába írt. Irodalmunkkal való kapcsolatát ekkor is megtartotta, a Magyar Minervában rendszeresen publikált. 1936-tól Belgrádban élt, s 1941 ápr.-ban családostul eltűnt. – Nálunk írt kritikái impresszionista jellegűek voltak. Kritikusi tekintélyét erősen aláásta az a polémia, melyet a Tűz szerkesztőjével, Gömöri Jenővel folytatott. Gömöri túlzottan negatív minősítéseit mások is átvették, s még méltatói is kifogásolták, hogy keveset ír irodalmunkról, s a recenzált művekről különböző lapokban más-más véleményt nyilvánít. Figyelmet szentelt a magyar–szlovák kapcsolatoknak: a szlovák sajtóban felmérő tanulmányokat közölt az új mo.-i irodalomról (Moderná maďarská literatúra, Prúdy 1925, 395. stb.), a mi lapjainkban pedig szlovák írókat és folyóiratokat mutatott be (*Két szlovák novellista s két szlovák költő,* MÚ 1920. jan. 24. stb.). Jugoszláviai évei alatt kritikusként sokat fejlődött; az ottani irodalomtörténet-írás megbecsüli munkásságát, monográfiát is írtak róla.

M.: Idegen portrék, Békéscsaba 1917; Levelek Szirmai Károlyhoz, Szabadka 1975.

Ir.: Tabéry Géza: K. E.: Idegen portrék, A Hét 1918. febr. 24.; Gömöri Jenő: Egy szlovenszkói lelki méregkeverő, Tűz 1922/18–23; Vajda Gábor: K. E. szellemi arca, Újvidék 1982; Turczel Lajos: K. E. viszontagságos kritikusi pályája, = uő: Tanulmányok és emlékezések. tan., 1987.; Bori Imre: A jugoszláviai magyar irodalom története 1918–1945, Újvidék 1968.

T. L.

KELEMBÉRI Sándor (Kelembér, 1902. nov. 15. – Kassa, 1973. nov. 3.): költő, újságíró. Eperjesen érettségizett, majd elvégezte a debreceni gazdasági akadémiát. Debrecenben és Munkácson újságíróskodott, majd a Kassai Napló, a PMH és az Új Hírek szerkesztője volt. 1945 után Mo.-ra telepítették. – Jó tollú újságírónak számított, főleg irod. és kult. riportokat s a kisebbségi sérelmeket ostorozó cikkeket írt. Szociálpol. írásaiban és versei egy részében is a parasztság helyzetével foglalkozott. Romantikus ihletésű költészete formai szempontból igénytelen.

M.: Az ősz szerelmese, v., Debrecen 1923; Aluszanak a falvak, v., Kassa 1930.

Ir.: Csanda Sándor: Első nemzedék; Fábry Zoltán: A költő és a valóság, K 1931 márc. = ÖÍ 3.

T. L.

Keleti Hajnal*; Hajnal* (Kassa, 1960. ápr. 2. – 1967. dec.): járási újság, 1961-től Hajnal cím-

mel jelent meg négy oldalon 1500 példányban. Előzménye a Zora východu magyar változata, a Keleti Hajnal (1953 jan. –1959 dec.) volt. A Kassai járáshoz csatolt egykori Szepsi járásban is adtak ki járási földművesújságot, előbb Járási Földműves Újság (1951), majd Pokrokový roľník – Haladó Földműves (1952–1959) címmel kétnyelvű kiadásban, négy oldalon, 2000 példányban.

F. Z.

Keleti Napló (Kassa, 1990 jan. – 1994 dec.): kelet-szlovákiai független társadalmi és kulturális havilap. Publicisztikája a szlovákiai magyar irodalmi és kulturális élet egészére kiterjedt. A Madách-Posonium adta ki. Főszerk.: Máté László (1990), Gál Sándor (1992).

F. Z.

Keletszlovákiai Hírlap → Bodrogközi Hírlap

KELLER Imre; *Kajlós Imre; Parányi Pál* (Budapest, 1879. szept. 24. – Bakonyjákó, 1952. aug. 19.): író, kritikus, lapszerkesztő. A középiskolát és bölcsészeti tanulmányait szülővárosában végezte. 1916-tól a kassai felső leányiskola igazgatója volt, s emellett szerkesztette a Felvidék és a Figyelő c. lapokat. 1919-ben elveszítette állását, s a Kassai Újságnál és a Kassai Naplónál dolgozott. 1939 és 1944 között ismét taníthatott, de az 1945 utáni jogfosztás nemcsak egzisztenciálisan, hanem testileg-lelkileg is tönkretette. 1948 márc.-ban ilyen állapotban telepítették át Mo.-ra, ahol négy év múlva meghalt. – Középszerű irodalmárként meglepően sokoldalú volt. 1918 előtt tanári és lapszerkesztői munkája mellett filozófiatörténettel is foglalkozott, s Kajlós Imre néven társszerkesztője volt a Böhm Károly élete és munkássága c. háromkötetes műnek. Állásvesztése után polemikus hangvételű érdekes tanulmányokat tett közzé Kassán (*A hideg szemmel nézett antiszemitizmus,* 1922; *Az erotika és a modernség,* é. n.), s több könyvet írt Chopinről. Esztétikai képzettségét irod. tanulmányaiban, kritikáiban gyümölcsöztette, s *Irodalmi mozaikok* címmel gyűjteményes kötetet adott ki. A regényírással is folyamatosan foglalkozott, ez a tevékenység azonban súlyos hitelvesztést jelentett számára. A Kassai Újságban Parányi Pál álnéven több szerelmi ponyvaregényt közölt (*A mayerlingi titok, Coburg Lujza szerelmi története* stb.), s a saját nevén kiadott regénye szintén alacsony színvonalú.

M.: A Felvidéki páholy első negyedszázadának története, Besztercebánya 1903; Irodalmi mozaikok, tan. gyűjt., Kassa 1926; Tisztán egy életen át, r., uo. 1933: Chopin élete és lelke művei tükrében, uo. 1932; Chopin élete és szerelme, uo. 1935.

Ir.: Fábry Zoltán: A mayerlingi tragédia komédiája, MÚ 1924. jan. 30.; uő: Irodalmi mozaikok, R 1927. jan. 8. = F. Z. ÖÍ 2.; Tóth László: Elfeledett évek, 1993.; Fónod Zoltán: Üzenet. A magyar irodalom története Cseh/Szlovákában 1918 – 1945., 2002.

T. L.

KELLNER József; *Kalász József* (Gesztete, 1908. febr. 7. – Majdanek, koncentrációs tábor, 1942. aug. 24.): újságíró, kritikus. Középiskolai tanulmányait a rimaszombati gimnáziumban és a kassai gépészeti felső ipari iskolában végezte. Már középiskolásként publikált a Kassai Naplóban. A 30-as években Po.-ban először A Nap szerkesztőségében dolgozott, majd a rövid életű Déli Hírlap felelős szerkesztője lett. 1934-től 1939-ig Herczeg Gábor lapjának, az Esti Újságnak a munkatársa volt. A szlovák állam idején faji üldözöttként illegalitásban élt. 1942 márc.-ban letartóztatták, és koncentrációs táborba hurcolták. – Kritikusi tevékenysége Antal Sándor, Kovács Endre és Szalatnai Rezső mellett A Napban bontakozott ki. Kritikáit nagyrészt Kalász József néven írta, s a „kavics" szignót is gyakran használta. 1937–1939-ben az Esti Újságban Szőgyén-Wittenbach Hubert álnéven folytatásos regényt közölt, mely könyv alakban ötven év után jelent meg.

M.: Ferenc József szerelmei I–II., Bp. 1989.

Ir.: Melaj Erzsébet: Egy elfelejtett kritikus, Hét 1979. aug. 11.

T. L.

KELLŐ Gyula → Koller Gyula

KEMÉNY G. Gábor (Kassa, 1915. jún. 2. – Budapest, 1981. nov. 8.): történész, irodalomtörténész, könyvtáros. 1938-tól Mo.-on élt, az Országos Széchényi Könyvtár dolgozója volt;

kutatási területe a nemzetiségi kérdés és a közép-európai nemzetek közti kapcsolatok. Szerkesztette és sajtó alá rendezte az Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon c. alapvető forráskiadványt. Ő írta meg elsőként a két vh. közötti csehszlovákiai magyar irodalom történetét (*Így tűnt el egy gondolat,* Bp. 1940).

M.: A pörbe fogott szabadság, tan., Bp. 1945; A magyar nemzetiségi kérdés története, tan., uo. 1946; Társadalom és nemzetiség a szabadságharc hadi lapjaiban, tan., uo. 1957; Mocsáry Lajos a népek barátságáért, tan., Bukarest 1972; Kapcsolatok vonzásában, tan., 1977.

Ir.: Varga Rózsa: K. G. G.: Kapcsolatok vonzásában, ISZ 1978/7.

Cs. S.

KEMÉNY Lajos (Károlyháza, 1864. aug. 8. – Pozsony, 1948. febr. 2.): publicista, történész. Apja gazdatiszt volt különböző Pálffy-birtokokon. Gyermekkorát Bátorkeszin töltötte, középiskolába Esztergomban és Bp.-en járt. 1884-ben jött Po.-ba, 1894 és 1924 között a város főszámvevője volt. Nyugdíjazása után főként Po.-nak és környékének művészettörténeti és történeti kutatásával foglalkozott. Rendszeresen publikált a Híradó, a Magyar Újság, a Pressburger Zeitung, a Grenzbote, majd az Esti Újság és a Magyar Hírlap c. lapokban, s több tanulmányt írt szaklapokba is. Tagja volt a CSMTIMT-nek. 1927-ben a Híradó folytatásokban közölte *Pozsony a XVII. században* c. monográfiáját, 1930-ban a po.-i utcanevekről, majd a neves családokról írt.

M.: A pozsonyi vár és váralja, 1933; Az érsekprímások alkotásai Pozsonyban, 1941.

Ir.: Alapy Gyula: A pozsonyi vár és váralja, NK 1934/53; A Toldy Kör évkönyve, 1942.

Cs. S.

KENDI Mária (Bodrogszentes, 1959. jan. 26.): költő. A királyhelmeci gimnáziumban érettségizett. Volt népművelő, tanító, a Nő c. hetilap szerkesztője. 1988 óta Mo.-on él. Szerepelt a Megközelítés (1980) c. antológiában. – Verseit a látásmód gyermeki üdesége, merész, szürrealizmusba hajló képalkotás, a kérdezés elfogulatlansága jellemzi. Az 1988-tól Mo.-on élő költőnő sorsáról, irodalmi tevékenységéről nincsenek közelebbi ismereteink.

M.: Tündelevény, v., 1984.

Ir.: Gál Sándor: Főnix Füzetek IX., Hét 1984/46; Dusza István: A költészet mint közhely, ISZ 1985/8; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában II., Po. 2001.

G. L.

Képes Hét: szépirod. hetilap, 1928. okt. elejétől 1930. febr. közepéig jelent meg Prágában. Az első két évf. főszerkesztője Szvatkó Pál, a harmadiké Győry Dezső, bp.-i főmunkatársa Márai Sándor, kiadója Tarján Ödön. Előde a PMH mellékleteként megjelenő Magyar Vasárnap, utóda a Vasárnapi Képes Melléklet volt. Állandó csehszlovákiai munkatársai Vozári Dezső, Egri Viktor, Sebesi Ernő, Szenes Erzsi, Darvas János, Neubauer Pál, Darkó István, Mécs László és mások voltak. A bp.-i irod. és színházi életről állandóan tudósította a korábban Losoncon élő Komlós Aladár. A mo.-i íróktól (Heltai Jenő, Surányi Miklós) folytatásos regényeket és rövidprózát közölt (főként Kosztolányitól, Karinthy Frigyestől, Herczeg Ferenctől, Babits Mihálytól).

Cs. S.

Képes Sportlap: heti sportújság. Po.-ban jelent meg 1930. márc. 15-től 1935. aug. 3-ig Niederhauser Károly szerkesztésében. Alcímében a Csehszlovákiai Magyar Testnevelő Szövetség, a Csehszlovákiai Magyar Atlétikai Szövetség, a Magyar Labdarúgók Szövetsége, a Csehszlovákiai Magyar Úszószövetség, a Csehszlovákiai Magyar Jéghockey Szövetség, a Csehszlovákiai Magyar Tenisz Szövetség és Asztalitenisz Szövetség hivatalos lapjának tüntette fel magát. Figyelme minden sportágra és minden sportkerületre kiterjedt, s gondosan beszámolt a bajnokságok eredményeiről. Címének megfelelően a képanyaga is gazdag volt.

Ir.: Turczel Lajos: Magyar sportélet Csehszlovákiában 1918–1938, 1992.

T. L.

Képes Újság: képes társad. és irod. hetilap. 1934-ben két 24 oldalas száma jelent meg Po.-

ban. Szerkesztőként és kiadóként Kardos Ferenc volt feltüntetve, de a lap Barta Lajos vállalkozása volt. Széles népfrontos nyitottságának megfelelően egyazon számban közölt képet a po.-i május elsejéről és a köbölkúti elsőáldozók ünnepéről. Cikkanyagából Barta Lajos Petőfi po.-i nyomait kutató riportja (Tűz üt ki kőből, lélekből) és Kardos Ferenc H. G. Wells és Babits fantasztikus regényeit összevető esszéje (Mi lesz holnap?) emelkedik ki.

T. L.

Képes Világ: illusztrált szépirod. hetilap. 1919. okt. 19-től 1921. jún. 12-ig jelent meg Po.-ban Herczeg Gábor és Seidl Sándor szerkesztésében, Angermayer Károly kiadásában. Alapításában és szerkesztésében az Arkádia irod. asztaltársaság tagjai is részt vettek. Kiváló mo.-i írók (Babits Mihály, Cholnoky László, Csáth Géza, Gellért Oszkár, Karinthy Frigyes, Király György, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Laczkó Géza, Molnár Ferenc, Móricz Zsigmond, Schöpflin Aladár, Somlyó Zoltán, Szép Ernő, Szomory Dezső, Tersánszky Józsi Jenő, Zilahy Lajos stb.) alkotásait is közölte.

T. L.

Képzőművészeti irodalom: **I.** – A két vh. közötti Szlovákiában egy számottevő, 1885 körül született generáció képviselői éltek és alkottak; jelentős részük Bp.-en és külföldi akadémiákon szerezte képesítését. Több társaságot és egyesületet létesítettek. Po.-ban folytatta munkáját az 1884-ben alakult Kunstverein, majd ennek keretein belül 1931-től a SZUM (Szlovenszkói Úttörő Művészek Szövetsége). Flache Gyula festőművész 1921-ben Besztercebányán megalapította a kisebbségi Szlovenszkói Képzőművészeti Egyesületet (Jednota výtvarných umelcov Slovenska). Komáromban 1923-ban megalakult a JESZO, fő szervezője Harmos Károly volt. Az 1931-ben megalakult Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság művészeti osztályának munkájában a következő képzőművészek vettek részt: Angyal Géza, Brogyányi Kálmán, Erdélyi Béla, dr. Fleischmann Arthur, Gwerk Ödön, Halász-Hradil Elemér, Harmos Károly, Hermélyi Viktor, Jánoska Tivadar, Kőszeghy Elemér, Nagy Márton, Prohászka István, Reichental Ferenc, Schubert Gyula, Szőnyi Endre, Stern Ármin, Szalatnai Artúr, Tichy Kálmán, Weinwurm Frigyes. A társaság mellett képtár alakult. 1934-ben két képzőművészeti díjat (Murmann József, Weiner Imre) és két ösztöndíjat (Staudt Mihály, Nemes Endre) ítéltek oda. Az 1935-ben Po.-ban rendezett kiállítás két díját Prohászka István és Lőrincz Gyula kapta. Kassán egyrészt a Kazinczy Társaság 1923-ban alakult művészeti osztálya (első elnöke Ruttkay József, a második Halász-Hradil Elemér volt), másrészt Krón Jenő szabadiskolája körül csoportosultak a kelet-szlovákiai művészek. A kassai művészeti élet számára erős impulzust jelentett a Tanácsköztársaság bukása után ideiglenesen ide települt magyar avantgárd művészek (Kernstock Károly, Perlrott-Csaba Vilmos, Berényi Róbert, Bortnyik Sándor, Krón Jenő és mások) jelenléte. A város saját erős művészegyéniségei közé tartozott Jasusch Antal, Bauer Szilárd, Koloman Sokol, Jakoby Gyula stb. – A Sarlóval együttműködő képzőművészek 30-as évekbeli aktivitása szorosan összefüggött a publicisztikával és más médiumokkal (plakátművészet, tipográfia, montázs). Az 1931-es Sarló-kongresszuson a politikai rajzot, a színkonstrukciót, a szociofotót, a montázst és a kollektív tipográfiát jelölték meg munkacsoportjaik programjaként; hangadóik Lőrincz Gyula, Prohászka István, Brogyányi Kálmán, Csáder László és Nemesszeghy Jenő voltak. Részt vettek Az Út folyóirat munkájában is. – Az építész Szőnyi Endre és a Kunstverein egyik legjelentősebb tette a Forum c. építészeti és képzőművészeti havilap megindítása volt. A képzőművészeti élet eseményeiről más magyar lapokban (PMH, A Nap, Magyar Nap, Az Út, a rádió magyar adása stb.) is jelentek meg írások, értesítések, polémiák. A képzőművészeti témájú könyvek kiadása viszont rendkívül szerény volt. Brogyányi Kálmán, Kőszeghy Elemér, Weyde-Leweke Gizella kötetei sem minden esetben magyarul, hanem, a nagyobb publicitás és eladhatóság kedvéért, németül jelentek meg. Jelentősebb kiállítási katalógusok sem léteztek, a legjobb esetben a művek jegyzéke volt kinyomtatva. – Az ún.

szlovák állam idején Po. volt az egyetlen művészeti központ, s a Kunstverein-Művészegylet a művészek egyetlen szervezete. A szlovákiai magyar művészek 3. kiállításán (1942) a következő képzőművészek vettek részt: Álló Gyula, Angyal Géza, Bártfay Tibor, Blanarovits József, Boreczky Kornél, Boruth Andor, Csemiczky László, Staudt-Csengeli Mihály, Flache Gyula, Hermely Viktor, Rákos Ernő, Schubert Gyula stb. A Hosszú utca (ma Panská [Úri] utca) 2. szám alatti Madách Könyvesházban létrejött a Madách Képszalon. A Toldy Kör kiadásában jeles művészek reprodukcióival jelent meg a Szlovákiai Magyarok Képes Naptára. A Zobor alatti Menyhén nyári művésztelepet hoztak létre. – **II.** 1945 máj.-ban az új állam megszüntette a Kunstve-rein egyesületet, s a kisebbségi képzőművészek önálló szervezettsége egészen 1989 nov.-ig tilos volt. A Csemadok csak az amatőr képzőművészeti csoportosulásokkal foglalkozott. A szlovákiai magyar képzőművészek főleg az állami, „hivatalos" képzőművészeti életben tudtak érvényesülni. Így lett Érdemes Művész Barta Gyula, Löffler Béla, Jakoby Gyula, Szabó Gyula, Nemzeti Művész Lőrincz Gyula. Az első önállósodásra törekvő mozgolódás a 60-as években kezdődött, a po.-i és prágai főiskolákon végzett fiatalok indulásakor. A fiatal művészek 1961-es vándorkiállításán Ekecsen és Gombaszögön mutatkozott be Nagy János, Nagy József, Eckerdt Sándor, Bacskai Béla és Kubička Kucsera Klára. 1967-ben Dunaszer-dahelyen került sor a HÍD 67 c. kiállításra (Deák György, Kiss Sándor, Kopócs Tibor, Nagy János, Nagy József, Platzner Tibor, Chovan Loránd). Ettől kezdve a szlovákiai magyar sajtó (ISZ, Hét) is több figyelmet szentelt a képzőművészetnek, reprodukciókat és illusztrációkat közölt. A tájékoztatókat és ismertetéseket írók és újságírók (Bárkány Jenőné, Dusza István, Jankovich Imre, Szigeti László, Suchy M. Emil, Tallósi Béla stb.) írják, inkább a publicisztika, mint a műkritika szintjén. Sok magyar művész mutatkozott be szlovák galériákban és kiállítótermekben; e kiállítások szlovák nyelvű katalógusai fontos forrásmunkák. – A 70-es években a Madách Könyvkiadó néhány képzőművészeti témájú könyvet is kiadott: Kubička Kucsera Klárától a *Szabó Gyuláról* szóló kismonográfiát (Po.–Bp. 1972), a *Kisgalériát* (1977), *Bacskai Béla* kétnyelvű monográfiáját (1982), Lehel Zsolt monográfiáját *Rigele Alajos*ról (1978), valamint Szíj Rezső *Lőrincz Gyula*-kismonográfiáját (1971). A dél-szlovákiai múzeumok közül a Duna Menti Múzeumban Szuchy M. Emil és Farkas Veronika, a losonci Nógrádi Galériában Szabó Haltenberger Kinga rendeztek képzőművészeti kiállításokat kétnyelvű katalógusokkal. – 1989. dec. 19-én Pozsonyban megalakult a Csehszlovákiai, majd Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társasága. Kiállítói tevékenységét alkalmi katalógusok örökítik meg, valamint a tízéves tevékenysége alkalmából kiadott *Képünk* c. album (1999). Bár a napi sajtó figyelemmel követi a képzőművészeti életet, sem rendszeres műkritika, sem képzőművészettel foglalkozó könyvkiadói tevékenység nem alakult ki a mai napig. Az elmúlt évek felmutatható eredménye néhány különböző színvonalú és kivitelezésű album és monográfia: Kubička Kucsera Klára könyve Lipcsey Györgyről *Fába vésett sorsok* címmel (Somorja 1995), Kerékgyártó István könyve *Nagy János*ról (Dsz. 1997), Farkas Veronika Dúdor Istvánról írt műve, a *Kettős arcú világ* (1998), Hushegyi Gábor *Németh Ilonár*ól írt monográfiája (2001), Farkas Veronika *Feszty Masár*ól (Komárom 2002) és Lipcsey Györgyről írt *Jelek* című műve (2004), Hushegyi Gábor Bartusz Györgyről *Korok, korszakok, műfajok mezsgyéjének kétpólusú művészete* című műve (2004). A jegyzéket Szaszák György: *Kassai műtermek, portrék, műhelybeszélgetések* (2000) c. kötete, valamint a *Szabó Gyula breviáriuma* (2001) egészíti ki. A művészettörténészek és szerzők – könyvkiadás hiányában – főleg katalógusokban és tanulmánykötetekben tudják csak közölni írásaikat. Főleg képzőművészettel foglalkozik az 1998 óta Komáromban negyedévenként megjelenő *Atelier* című művészeti folyóirat.

K. K. K.

KEREKES György (Nyíregyháza, 1870. ápr. 3. – Kassa, 1947. febr. 22.): történetíró, gazdaságtörténész. Az egri tanárképző elvégzése után a homonnai kereskedelmi iskola tanára, majd igazgatója volt. Később nyugdíjazásáig a

kassai kereskedelmi iskolában és a jogakadémián tanított. 1920-tól 1930-ig szerkesztette a Közérdek c. lapot. Számos tankönyv szerzője.

M.: Zemplén vármegye követi utasításai 1825-től 1848-ig, Sátoraljaújhely 1898; Nemes Almássy István kassai kereskedő és bíró üzleti, köz- és családi élete 1573–1635, Bp. 1907; Bepillantás Kassa régi céhéletébe 1597–1647, uo. 1910; Kassa városgazdálkodási viszonyai a XVII. században, uo. 1912; Kassai kereskedők életéből harmadfélszázad 1687–1913, Kassa 1913; A kassai polgárok zaklatása a XVII. század közepén, Bp. 1915; Polgári társadalmunk a XVII. században, Schirner János kassai kereskedő üzleti könyvei alapján, Kassa 1940; A Felvidék ipara és kereskedelme az elmúlt 50 esztendőben, uo. 1941; Bethlen Gábor fejedelem Kassán, uo. 1943.

Ir.: Wick Béla: Polgári társadalmunk a XVII. században..., Új Magyar Museum 1942, 160.; Sziklay Ferenc: Bethlen Gábor fejedelem Kassán, Új Magyar Museum 1943, 297–298.; A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában (szerk. Gyüre Lajos), Kassa 1968.

Cs. S.

Keresztényszocialista Diákok Szabadszervezete: a csehszlovákiai magyar értelmiségi ifj. mozgalom első próbálkozása volt. 1918 okt.-től Kassán, Eperjesen, Léván és Po.-ban szerveződött, elveit és követeléseit a Szózat Szlovenszkó Diákságához c. röpiratában tette közzé. Egyebek között követelte minden nemzetiség számára az anyanyelvű közép- és szakiskolákat, a po.-i egyetemen a magyar hallgatók részére minden fakultáson a magyar nyelvű tanítást, Prágában pedig magyar nyelvi és irod. tanszék felállítását. Ismertebb szervezői Po.-ban Floch István, Léván Féja Géza, Kassán Urr György, Eperjesen Takács István voltak. Működését a csehszl. hatóságok betiltották, s pótlására alakult meg Po.-ban a Magyar Ifjak Pozsonyi Szövetsége (MIPSZ).

Ir.: Sinkó Ferenc: A felvidéki ifjúsági mozgalmak kezdetei Trianon után, Regio 1990/2.

T. L.

KERESZTES Pál (Komárom, 1893. nov. 8. – Kiskomárom, 1970. máj. 2.): tanár, tankönyvíró. Szülővárosában érettségizett, magyar–latin szakos tanári képesítést a bp.-i egyetemen szerzett. Többek között Komáromban, Érsekújvárott, Kassán és Ipolyságon tanított. Tankönyvei a tanárok s a tanulóifjúság körében is népszerűek voltak.

M.: A magyar irodalom története a csehszlovák állam magyar tannyelvű középiskolái számára, Komárom 1924; Magyar irodalomtörténeti olvasókönyv a középiskolák VII. oszt. számára (szerk.), uo. 1925; Magyar irodalomtörténeti olvasókönyv a középiskolások VIII. osztálya számára (szerk.), uo. 1925; Rendszeres magyar nyelvtan a középiskolások III. osztálya számára, uo. 1925; Magyar nyelv – Segédkönyv a magyar nyelv oktatásához a középiskolák IV–VIII. osztálya számára, Ipolyság 1929; Magyar irodalomtörténet szemelvényekkel I–II., uo. 1930.

T. L.

KERSÉK János (Léva, 1869. júl. 12. – uo., 1927. febr. 7.): szerkesztő, költő, színműíró. Szülővárosában érettségizett, Bp.-en ügyvédi oklevelet szerzett. Léván élt, s ügyvédi hivatása mellett 1885-től a Bars c. megyei hetilap munkatársa, 1914-től felelős szerkesztője volt. Itt jelentek meg első versei, karcolatai, publicisztikai írásai. A műkedvelők szívesen játszották alkalmi színdarabjait.

M.: Hegedűs énekek, v., Léva 1911; Az arany-erdőből kifelé, v., uo. 1912; Muzsikálnak, v., uo. 1913; Kis színművek és jelenetek, uo. 1923; Álomország, mesejáték, uo. 1924; Szirmaiék, szm., uo. 1924; Templomcsend, v., uo. 1925.

Ir.: Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Csontos Vilmos: Gyalogút, 1972.

O. Á.

KESERŰ József (Komárom, 1975. ápr. 13.): kritikus, irodalomtörténész. 1998-ban szerzett oklevelet a nyitrai Konstantin Egyetem magyar nyelv–filozófia szakán. 2001-től az ELTE doktorandusza, jelenleg a Selye János Magyar Tannyelvű Gimnáziumban oktat. – Kutatóként a kortárs magyar irodalommal, a szépprózа narratív struktúráival, prózapoétikai kérdésekkel foglalkozik. A Sambucus Irodalomtudományi Társaság alapító tagja. Kritikái, tanulmányai a Kalligram, a Jelenkor, a Prae, az Alföld, az Os, az Új Forrás és a Literatura hasábjain jelentek meg. Tanulmánnyal szerepelt a Kor/szak/határok c. antológiában, ill. a Somorjai disputa 1. c. kiadványban (2003).

M.: Kor /szak/határok, szerk. (Benyovszky Krisztiánnal), 2002.

Cs. Z.

KESSLER Edgár → Balogh Edgár

KESZAN Andrea (Érsekújvár, 1978. jan. 7.): költő. Az újvári kereskedelmi szakközépiskolában érettségizett 1996-ban. Könyvelőként dolgozik. – Első verskötetét túlfokozott líraiság, konvencionális nyelvi megformálás jellemzi. Újabb versei az Irodalmi Szemlében jelennek meg.

M.: Gyertyafényben, v., 2002.

P. A.

KESZELI Ferenc (Pozsony, 1947. ápr. 14.): költő, író, újságíró, műfordító. Gyermekkorát ősei falujában, Vágkirályfán töltötte. Gimnáziumi tanulmányait Galántán, Párkányban és Po.-ban végezte. Az utóbbi helyen levelező tagozaton érettségizett. Egy ideig segédmunkás, 1964-től a galántai járási lap (Győzelmes Út) szerkesztője, 1965-től a Hét riportere. Másfél évig szabadúszóként dolgozott, 1968–1976-ban az Új Ifjúság riportere, majd ismét a Hét munkatársa volt. 1989-től a po.-i Magyar Kulturális Központ munkatársa, 1990-től a lap megszűnéséig a Nap főmunkatársa, 1992-től az MTI po.-i tudósítója. – Versei 1964-től jelentek meg a Hétben, az Új Ifjúságban és az ISZ-ben. A hetvenes–nyolcvanas években számos művelődéstörténeti írásában tárta fel a magyar kultúrtörténet felvidéki emlékeit. Két évtizeden át portrék, beszélgetések révén és a művészetről szóló írásaival követte nyomon a szlovákiai magyar képzőművészet fejlődéstörténetét, szociográfiai és irodalmi riportjaival pedig a szlovákiai magyar valóságot tárta fel. A rendszerváltás után a Nap hasábjain megjelent publicisztikájában sajátos iróniával követte a korabeli eseményeket, közéleti fejleményeket. 1995-től nem publikál, elsődlegesen napi tudósítói feladatokat lát el. Alkotói munkája azonban töretlen, másfél évtized alatt írott „hatályon túli" verseit tartalmazó „hármaskönyvét" rendezi sajtó alá, és régen tervezett regényét írja.Több évtizedes munkássága elismeréseként a Magyar Köztársaság elnöke 2001-ben A Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét adományozta az írónak. Egy évvel később elnyerte a magyar újságírók legmagasabb szakmai kitüntetését, a Táncsics Mihály-díjat. – Költőként az Egyszemű éjszaka (1970), prózaíróként a Fekete szél (1972) c. antológiában mutatkozott be. *Ostromlétra* című első önálló kötete 1972-ben jelent meg, a következő csak tizenhat év múlva. Szerepelt a *Biliard na pamä□ niekoľkých hrdinov* (Biliárd néhány hős emlékének, 1976) c. szlovák nyelvű válogatásban, melyet Karol Wlachovský szerkesztett. Verseit a groteszk és ironikus hangvétel jellemzi, urbánus-plebejus szemlélete, játékossága és humora sajátos színt ad költészetének (*Zátony a bárkán,* 1988). Sikeresebbek azonban gyermekversei és meséi. Nyelvi humorát, játékosságát, szellemességét és fantáziadús ötleteit a *Kajla Fülöp kalandjai* (1986), a *Hókuszpókusz* (1987) és a *Szóhancúr* (1990) c. köteteiben kamatoztatta, melyek a kisebbségi magyar gyermekirodalom értékes alkotásai. „Verseinek sajátos képi világa, nyelvhasználatának bravúros formai játéka, nyelvi humora, különlegessége" Tamkó Sirató Károly költészetével egy rendbe sorolható – írta a 20. század magyar gyermeklíráját vizsgáló tanulmánykötetében Komáromy Sándor. Gyermeklírája különleges darabjainak számítanak a felvidéki magyar településnevek megőrzését ösztönző „falucsúfolók", melyeknek egy része a magyar helységnévhasználatot tiltó rendelkezések ellenében született. Halandzsaszövegei új színt jelentenek a hazai magyar gyermeklírában. Ismertek irodalmi paródiái, irodalmi riportjai pedig a kisebbségi magyar újságírást gazdagították. Színesek művészportréi és műbírálatai is. Művei számos antológiában és hanghordozókon szerepelnek.

M.: „...soká, örökké él". Petőfi szlovákiai emlékei, rip., ÚI 1972/50–52; Gömör festői, Bacskai Béla-portré, Hét 1978/47; Lépcső Szabó Gyulához, portré, Hét 1978/51; A császár „kegyelméből". Az olmützi várbörtön magyar foglyai, rip., Hét 1980/11; Változatok a létezésre, Jakoby Gyula-portré, Hét 1981/11; Kis állatkert, leporelló, Prága 1987; Mit mondunk a szárnyasokról, leporelló, uo. 1987.; Furafalvi kajlaságok, versek és mesék gyerekeknek, Somorja 2000; Pozsony ... Anno ..., tárcanovellák, Somorja 2004.

Ford.: Dušan Kužel: Kitérő egyenesek, Po. 1971;

Pavel Betlach: A kandúr, a kakas és a róka, Prága 1987; Pavel Srut: Janek és az egérkirály, Prága 1987.

Ir.: Tőzsér Árpád: Egyszemű éjszaka. = T. Á.: Az irodalom valósága, Po.–Bp. 1970; Bábi Tibor: A fiatal költészeté a szó, VÚSZ 1970. febr. 21.; Zalabai Zsigmond: Kísérletek és kérdőjelek, Hét 1972/37; Görömbei András: Fiatal szlovákiai magyar költők, Ttáj 1973/1; Balla Kálmán: K. F., 1987/20; Komáromy Sándor: Költők és művek a XX. század magyar gyermeklírájából, Bp. 1998; Ostromlétra, ISZ 1973/7.

F. Z.

Kéve: ifj. lap. A csehszlovákiai ifj. népfront országos magyar szervezetének, a Magyar Fiatalok Szövetségének folyóirataként Po.-ban, 1937 jan. és 1938 szept. között kihagyásokkal jelent meg. A szerkesztő neve (Keleti Ferenc) csak az utolsó számon van feltüntetve. Írógéppel írt, stencillel sokszorosított lap volt. Feladatának a szövetségbe tartozó tagegyesületek népfrontszellemű pol. tájékoztatását, valamint a színjátszó csoportok és énekkarok műsoranyaggal való ellátását tartotta. Kórusfeldolgozásokat és dramatizálásokat közölt Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila, Komját Aladár, Illyés Gyula, Forbáth Imre, Győry Dezső, Majakovszkij verseiből. A spanyol polgárháború eseményeinek is folyamatos figyelmet szentelt, és kottával együtt közölte a Les Companias de Acero c. spanyol indulót.

T. L.

KHÍN Antal (Vajka, 1884. ápr. 18. – Bp., 1973. nov. 26.); pedagógus, népismereti író, muzeológus. Bp.-en szerzett tanári oklevelet (1908). A znióváraljai és a stubnyafürdői tanítóképzőben, majd a po.-i és a somorjai polgári iskolában tanított. Somorján többedmagával létrehozta a Csallóközi Múzeumot (1928), melynek 1940-ig igazgatója, mindenese volt. Később a lévai tanítóképző igazgatója lett. 1945 után Bp.-en élt, nyugdíjazásáig a Mezőgazdasági Múzeum tud. munkatársaként. – Tudományos kutatásai elsősorban a Csallóköz népéletére irányultak. Főleg az ún. ősfoglalkozások (halászat, aranyászat stb.), valamint a térség néphit- és szokásvilága köréből adott közre jelentős kutatási eredményeket. Írásai a korabeli magyar kulturális lapokban és múzeumi évkönyvekben jelentek meg.

Ir.: Liszka József: Magyar néprajzi kutatás Szlovákiában (1918–1938), Po. 1990.

L. J.

Ki kicsoda Kassától Prágáig?: életrajzgyűjtemény. *A századvég magyarsága* sorozatban, a *Révai új nagylexikona I.* segédkönyveként jelent meg 1993-ban a szekszárdi Babits Kiadó gondozásában. Szőke József és Viczián János szerkesztette. Megtaláljuk benne a csehszlovákiai magyar kultúra, tudomány, közélet és szellemiség képviselőinek fontosabb adatait. Az életrajz és a munkásság ismertetése (értékelés nélkül) a kötetben szereplők kérdőíves válaszai alapján készült. A kiadvány végén mutatók (személynevek, születési helyek, évek, napok, álnevek, betűjegyek, írói nevek, foglalkozások, helynevek mutatója) segítik az olvasót az eligazodásban. Végül a magyar nyelvű lapokról, folyóiratokról, alkalmi kiadványokról ad tájékoztatást. – 2001-ben, az említett kiadvány példáját követve, életrajzgyűjtemény jelent meg *Szlovákiai magyar ki kicsoda* címmel.

F. Z.

KISBÁN Lajos → Klimits Lajos, ifj.

Kisebbségi Géniusz: Győry Dezső nagy hatású kinyilatkoztatásának címe. Az első Csehszlovák Köztársaság kisebbségi magyar ifjúsága nevében elhangzott programadó felhívás. A háború után felnövekedett generáció öntudatának első jelentkezése, a generációs különbség tudatosítása, amelyben a költő a megmásult körülmények között felserdült ifjúság reprezentánsaként hitet tesz amellett, hogy csupán a háborúktól megundorodott fiatalság tudja megteremteni az elfakult régi ideálok helyébe az újat, az emberhez méltó élet kereteit. Más akar lenni, mint apái, le kíván számolni az apák „bűnével", amely a háborút és minden következményét előidézte. Elítél minden erőszakot, diktatúrát, sovinizmust, a hatalmi törekvés minden formáját. Az emberiség „univerzális kultúráját" kívánja megteremteni „magyar szellemű átköltésben", amelynek leg-

főbb teremtő tényezője a „teljesítmény, az alkotó munka, a kultúra és művészet szupremációja" lenne. – A kisebbségi messianizmus szárnyaló gondolatai ezek; első megfogalmazásban a kassai Renaissance kultúregyesület ünnepi estjén hangzottak el 1925 dec.-ben. A prágai magyar egyetemisták Szent György Körének munkájára, a Sarló mozgalom kibontakozására, a „regösdiákok" tevékenységére döntő hatású gondolatok tömör összefoglalása a losonci cserkészlapban jelent meg 1927-ben a következő szöveggel: *„Hiszek a Kisebbségi Géniuszban. Találkoztam vele. Azt mondta: – Ezt a népet szétdarabolták, de a részek új életet kezdtek. Új mentalitásuk gazdagító erő. A próbát kiálljátok: legyetek emberek, az én embereim. – Szeressétek az elnyomottakat, tegyetek úgy, ahogy akarjátok, hogy veletek tegyenek. Legyetek ti minden lelki és testi kifosztás legerősebb ellenségei. Ti legyetek a legszélesebb emberi szolidaritás, a leggazdagabb lélek, legszebb humanitás, a leglehetőbb szabadság, legfőbb jog, legbátrabb becsület. – S ahogy ti ilyen kisebbségi lélekre tesztek szert, ezt a lelket plántáljátok át az egész magyarságba. Ti Szlovenszkón, Erdélyben vagy a Vajdaságban, az összmagyarság Európában: egyformán kisebbség vagytok. Új élet kell a magyarságnak. Nagy magyar reneszánsz. Akkor megválthatjátok a világot. Új Messiást adhattok a világnak: a földi élet Messiását! A jövő Messiását. Ezt jelenti a Kisebbségi Géniusz. Vallom és hiszem. És prédikálom szóban, cikkben és versben. Küldetése van a magyarságnak Európa népei között. Küldetésem van a kisebbségi magyarok között. Küldetésem van: parancsom, utam. Nem alkudhatom."*

Ir.: Győry Dezső: Kisebbségi Géniusz, A Mi Lapunk 1927/1; Balogh Edgár: Hét próba, Bp. 1955; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Szeberényi Zoltán: A vox humana poétája. Győry Dezső csehszlovákiai költészete, 1972; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom története 1945–1980, Bp. 1982; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

Sz. Z.

Kis Építő (1952. szept. 1. – 1990. dec.): a 6–11 éves iskolások színes képeslapja. Évente 20 száma jelent meg 16 oldalon a CSISZ Szlovákiai KB kiadásában, a Smena Kiadóvállalat gondozásában. Figyelemre méltó munkát végzett a gyermekirodalom népszerűsítésében és támogatásában. A hetvenes évek végén 23 ezer példányban jelent meg. 1991 jan.-tól Tücsök címmel adták ki. Főszerk.: Beňo Antal (megbízott szerk. 1952), Korbuly Mária (1952/ 2–4. sz.), Koprláné Varga Magda (1952), Petrik József (1962, főszerk.-helyettes), Csikmák Imre (1962), Batta György (1976).

F. Z.

Kis Magyarok Lapja: a Prágai Magyar Hírlap heti gyermekmelléklete. Prágában jelent meg 1935. febr. 1-jétől 1938. okt. 30-ig. Számtalan szerzője közül kiemelkednek: Benedek Elek, Gaál Mózes, Gulyás Pál, Krúdy Gyula, Mécs László, Móra Ferenc, Móra László, Móra Panka, Nagy Lajos, Pósa Lajos, Zelk Zoltán.

T. L.

KISS Ibolya, L.; *Lackóné* (Érbogyoszló, 1898. jan. 23. – Budapest, 1980. jún. 18.): író. Nagyváradon érettségizett, Kolozsvárott orvosi diplomát szerzett. A két vh. között házassága révén került szlovák környezetbe, Liptószentmiklósra, ahol orvosként működött. Utolsó éveit (1971-től) Budapesten töltötte. – A 30-as évek második felében kezdett írni, történelmi tárgyú elbeszéléseit a PMH, a Tátra és az Esti Újság közölte. Romantikus jellegű történelmi karcolataiban (*Diri dongó,* Po. 1939) elsősorban az irodalom kimagasló személyiségeit (Balassi, Csokonai, Vörösmarty, Katona) népszerűsítette. Első regénye, az *Erzsi tekintetes asszony* 1942-ben jelent meg Bp.-en (szlovákul 1948-ban adták ki *Básnikova žena* címmel, Štefan Krčméry fordításában). A regényben azokkal vitázik, akik hűtlensége miatt elmarasztalták Madách Imre feleségét. A regényt folytatásokban a Hét is közölte (1964), dokumentumszerű átdolgozása pedig *Az asszony tragédiája* (Po. 1966) c. kötet. Corvin Jánosról is írt regényt (*A nagy cél,* Bp. 1943), ennek irod. értéke azonban csekély. A szlovák állam idején a Toldy Kör adta ki *Balassi a Tátraalján* c. füzetét. A *Túl a folyón* (Po. 1957) c. regényében egy magyar orvosnő és egy szlovák hegedűművész életén keresztül

próbálja ábrázolni a magyar–szlovák együttélést.

M: Tátraalji rapszódia, tört. karc., Po. 1956.

Ir.: Csanda Sándor: Első nemzedék, Po. 1968; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

F. Z.

KISS József (Nagykapos, 1944. ápr. 28.): levéltáros, történész, publicista. A nagykaposi magyar gimnáziumban érettségizett (1961), a Komenský Egyetem BTK-n levéltárosi oklevelet szerzett (1967), később a történettudományok kandidátusa lett (1978). 1968-ban az Új Szó fordítószerkesztője, 1969-től a Csemadok KB levéltárosa, 1970-től a Párttörténeti Intézet, ill. az SZLKP Marxista–Leninista Intézetének levéltárosa, tudományos munkatársa, majd osztályvezetője, 1986–1990-ben az Új Szó főszerkesztője s 1990–1995-ben szerkesztője volt, 1996-tól az SZTA Politológiai Kabinetjének, 2000-től az SZTA Politikatudományi Intézetének munkatársa. – Kutatómunkájában a munkásmozgalommal foglalkozott. Monografikus igénnyel megírta az ismert kisebbségi kommunista politikus, Major István (1978; szlovákul 1979) élettörténetét. Tevékenysége kiterjed Csehszlovákia huszadik századi történetére, a szlovákiai magyar kisebbség társadalompolitikai, művelődéstörténeti és kisebbségpolitikai vizsgálatára, valamint a szlovák – magyar kapcsolatok kérdésére. Publicisztikájában történelmi eseményekkel, irodalmi és kulturális kérdésekkel egyaránt foglalkozik. Munkatársa volt a Ki kicsoda Kassától Prágáig? (1993) c. kiadványnak. Tanulmányai egy része szlovák, ill. cseh nyelvű gyűjteményes kötetekben is megjelent. – Munkásságáért 2004-ben Fábry-díjjal tüntették ki.

– *M.:* Vállvetve. A CSKP harca Dél-Szlovákiában az első köztársaság idején, tan., Po. 1971; A kisebbségi jövőkép értelmezése, tan., ISZ, 1997/2; Korlátok lerombolása. Trianon 70. évfordulójára, ÚSZ 1990. jún. 5.; Félben maradt életmű (Gaál Gábor), uo. 1991. márc. 9.; Dunatáji életrekelés (Jászi Oszkár), uo. 1991. jún. 12.; A nemzetiségi tolerancia előfutárai, uo. 1995. máj. 25.; Múltfaggatás és kisebbségi önértéktudat, cikkgyűjt., 1996; A szlovákiai magyar kisebbség a reformfolyamat első szakaszában (1964–1967), Fórum, 1999/1.; Kötődések és távlatok. tan., Dsz. 2002; A csehszlovákiai magyar kisebbség a cseh – szlovák viszony keretei között (1948–1960), tan., Fórum, 2003/3.; Szlovákia helye és szerepe Milan Hodža geopolitikai koncepciójában. I.-II., tan., uo. 2004/2-3.; Irodalom – társadalmi-politikai erőtérben. publ., Dsz. 2004;

– *Ir.:* Szőke József: Major István életútja, SzFöldm. 1980/25; Varga Erzsébet: Major István útja, Hét 1980/32; Markó Emil: Major István, uo. 1981. jan. 31.; Regio 1996/1.; Duba Gyula: Történelmünk forrásvidéke. (Kötődések és távlatok), ISZ, 2003/5; Mészáros András: Az irodalom mint kordokumentum. (Irodalom – társad.-pol. erőtérben), ÚSZ, Könyvjelző, 2004. jún. 17.

F. Z.

KISS József → Kiss Péntek József

KISS László (Ipolyság, 1950. márc. 18.): orvostörténész, orvos. – Gyermekkorát Palástón töltötte, a helyi magyar általános iskolában és az ipolysági magyar gimnáziumban tanult. A pozsonyi Comenius Egyetem Orvosi Karán 1975-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. 1990-ig az ipolysági kórház orvosa volt, 1990-től Csilizradványon körzeti orvos. – 1985-től foglalkozik a Felvidék orvostörténeti emlékeinek, a mai Szlovákia területén élt és tevékenykedett orvosok munkásságának kutatásával. E témakörben rendszeresen közöl tanulmányokat magyarországi, csehországi és szlovákiai szaklapokban, folyóiratokban. Szaklektora az Orvosi Hetilapnak. Első ismeretterjesztő dolgozatai a Hétben jelentek meg, s azóta is rendszeresen publikál megemlékezéseket, évfordulós írásokat, egészségügyi felvilágosító cikkeket a szlovákiai magyar újságokban (Csallóköz, Honti Lapok, Múltunk Emlékei, Szabad Újság, Új Nő, Remény), a Szlovák Rádió magyar nyelvű műsorában (a Pátria Rádióban) pedig hetente jelentkezik orvosi tanácsaival. Sokrétű érdeklődésének egyik területe az írók patográfiája. E témakörben két könyvet is publikált a magyar irodalom, illetve a világirodalom nagyjainak betegségeiről (*Kínok tövisében; Doleo – ergo sum*). – Gyakran vesz részt előadóként szakmai összejöveteleken és tudományos konferenciákon. Orvostörténeti kuta-

tásainak elismeréseként 1998-ben elnyerte a történelemtudomány kandidátusa fokozatot (PhD). – 2000-ben a Magyar Orvostörténeti Társaság Zsámboky-emlékérmet adományozott neki, 2002-ben megkapta „a szlovákiai magyar szellemi életet is gazdagító orvosi és történészi munkásságáért" A Szlovák Kormány Ezüst-plakettjét.

M.: Pongrácz Lajos – Hont megyei portré a reformkorból, Pozsony 1994; Recept nélkül. Orvosi tanácsok mindenkinek, Dsz. 1996; Viagra, az ezredvég gyógyszere, Dsz. 1997; Kínok tövisében. Nagy emberek, hétköznapi kórok, Dsz. 1997; Doleo – ergo sum. A világirodalom nagyjainak patográfiája, Dsz. 2001; Kérdezze meg orvosát..., Dsz. 2003; Lacza Tihamérral és Ozogány Ernővel közösen írta a következő köteteket: A magyar tudomány évszázadai. Magyar orvosok, mérnökök, tudósok. Tudománytörténeti arcképek és tanulmányok, Pozsony 1994; A magyar tudomány évszázadai II., Somorja 1996; Gondolatokból épült katedrális. Magyar orvosok, mérnökök, tudósok. Tudománytörténeti arcképek és tanulmányok, Po. 2001.

Ir.: Almási Sára: A magyar szellem kalandjai. A Gondolatokból épült katedrálisról, ÚSZ 2003. jan. 7.; Lacza Tihamér: Tudomány és szolgálat. Arcképvázlat dr. Kiss László körzeti orvosról, A Hét 1992/51.

L. T.

KISSLING Eleonóra; *Szliva* (Ekecs, 1926. febr. 22.): történész. A középiskolát Komáromban és Esztergomban végezte, az ELTE BTK-n magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett (1951). 1951–1960-ban a po.-i Pedagógiai Főiskola tanársegédje, majd 1977-ig a nyitrai Pedagógiai Főiskola adjunktusa volt. 1977-től nyugdíjazásáig (1986) a po.-i Pedagógiai Kutatóintézetben dolgozott. Több tankönyv, módszertani segédkönyv szerzője vagy társszerzője.

M.: 500 éves az Academia Istropolitana, tan., ÚSZ 1969. ápr. 18.; Társadalmi mozgalmak a XX. sz. első éveiben Nyitrán, tan., ISZ 1976/3.

F. Z.

KISSNÉ Szőke Edit → Szőke Edit

KISS PÉNTEK József; *Kiss József* (Komárom, 1951. okt. 19.): népművelő, színházi rendező, dramaturg, közművelődési szakíró, költő. 1971-ben érettségizett Komáromban, azóta különféle kultúraszervezői-közművelődési munkakörökben dolgozik. 1971–1979 között a Csemadok Komáromi JB-nak szakelőadója, módszertani tanácsadója (Dunamocs, Csallóközaranyos stb.). 1979–1983-ig a MATESZ szervezője, lektora, a kilencvenes években egy ideig igazgatója volt. Többnyire a Komáromi Városi Művelődési Központban vállal rendezői-dramaturgiai feladatokat. Eleinte verseket írogatott, az ISZ Műhely rovatában csoportosult fiatal alkotók köréhez tartozott. A 70-es, 80-as években főként verseket, rövidprózát írt, majd a színjátszás elméleti-gyakorlati kérdései, a dramaturgia problémái, főként a rendezés és egyéb, a színházzal kapcsolatos kérdések foglalkoztatták. Erre irányulnak cikkei, módszertani tanulmányai, színikritikái, filmelemzései stb. Eddig csaknem ötven színművet, jelenetet vitt színpadra műkedvelő, hivatásos és alkalmi társulásokkal egyaránt. Kiemelkedő rendezései: T. Stoppard: Hamlet (1986); A. Jarry: Übü király (1988); Presser–Adamis: Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról stb. Gyakori munkatársa a rádió magyar adásának.

M.: Vészirat, v., 2001.

Ir.: A Műhelyesek önmagukról. Ankét a fiatal szerzők helyzetéről, ISZ 1981/9; Ki kicsoda Kassától Prágáig?, Szekszárd 1993.

Sz. Z.

Kis Tükör: a komáromi ref. keresztyén egyház hivatalos havilapja. 1928 nov.-től 1944-ig jelent meg Galambos Zoltán lelkész szerkesztésében. Kezdettől végig jól prosperáló lap volt.

T. L.

KLIMITS Lajos (Somorja, 1884. aug. 23. – Pozsony, 1951. jún. 2.): költő, tisztviselő, jogász. A kereskedelmi akadémia elvégzése után a po.-i városháza köztisztviselője, az első vh.-ban megsebesült, utána 1945-ig ismét a városházán dolgozott. Közben az Erzsébet Tudományegyetemen (Po., Pécs) jogi doktorátust szerzett (1935). 1945-ben nemzetisége miatt elbocsátották, 1948-tól haláláig a po.-i adóigazgatóságon dolgozott. – Vallásos és nemze-

ti érzésű versei a hagyományos nép-nemzeti irányzathoz kötődtek.

M.: Rohan az élet, v., 1927; Kacagj, bajazzo!, v., 1932; Hozsánna néked, v., 1940.

Ir.: Szeredai-Gruber Károly: Találkozásom egy verskötettel, krit., Esti Újság 1940. jún. 2.; ifj. Klimits Lajos: Egy katolikus poéta sikere, Remény 1991. febr. 10.

O. Á.

KLIMITS Lajos, ifj.; *Kisbán Lajos* (Pozsony, 1935. márc. 27. – uo., 1996. ápr. 15.): drámaíró, dramaturg, rendező. A po.-i gimnáziumban érettségizett (1953), majd a Színművészeti Főiskolán dramaturg szakot végzett (1959). Tanulmányai során ösztöndíjasként a bp.-i Színház- és Filmműv. Főiskola hallgatója is volt. 1983-ban doktorált. A komáromi Magyar Területi Színház dramaturgja és rendezője, 1959-től a Csehszlovák Rádió magyar adásának dramaturgja és rendezője, 1980-tól a Kulturális Minisztérium munkatársa, 1987–1989-ben a Madách Könyvkiadó igazgatója volt. – Magyar és szlovák nyelven publikált. Drámáinak középpontjában a történelmi múlt társadalmi változásai, a hétköznapok és az emberi kapcsolatok erkölcsi kérdései állnak. A *Vad áradás* (Dravý prúd) és a *Végzetes út* (Služobná cesta) c. drámájából készült filmet a Csehszl. Televízió mutatta be. Több drámáját a Csehszl. Rádió is sugározta. *Névtelen komédia* c. szatirikus darabját a MATESZ Thália Színpada mutatta be. – Több cseh és szlovák drámaíró (J. Solovič, J. Kákoš, O. Záhradník) művét fordította magyarra.

M.: Fejezetek a színjátszás pszichológiájából, tan., Po. 1975; Véres pünkösd, d., Po. 1972; Gyilkosság Harcsáson, d., uo. 1973; Nagyapa, d., uo. 1979; Verhetetlen tizenegy, ifj. játék, uo. 1979; Névtelen levél, bohózat, uo. 1981; Vad áradás (hat színmű), uo. 1985; A nemzetiségek Csehszlovákiában (adatok több nyelven), uo. 1985; A magyar nemzetiség a CSSZSZK-ban, ism.terj., uo. 1987.

Ir.: Miklósi Péter: Toll és mikrofon, Hét 1979/2; Dusza István: A mindennapok és a történelem dramaturgiája, tan., ISZ 1986/8.

Cs. S.

KLIMKO Valéria → Zobor Eszter

Klubmozgalom: A 60-as évek elején a tartalmas élet, a rendszeres művelődés és a szabad idő hasznos megszervezése érdekében jöttek létre a művelődési klubok. Fenntartóik országszerte az ifjúsági szövetség, Dél-Szlovákiában pedig a Csemadok helyi szervezetei voltak. Egy részük (a 70-es években) politikai kérdéseket is felvetett. A klubok előfutárának tekinthető az 1953-ban Érsekújvárott megalakult Honismereti Kör, mely később Thain János Honismereti Klub néven működött. 1957-ben szerveződött a prágai Ady Endre Diákkör, öt év múlva a vágsellyei Vörösmarty Klub, 1964-ben a po.-i József Attila Ifjúsági Klub. Ezt követte a komáromi Petőfi, a nyitrai Juhász Gyula, a dunaszerdahelyi Csallóközi, a csatai Csillag Ifjúsági Klub, valamint a kassai Új Nemzedék. A 70-es évek második felében – főleg végzett főiskolások kezdeményezésére – más vidéki városokban, településeken is alakultak művelődési klubok. Ifjúsági klub alakult Brünnben (Kazinczy Ferenc Diákklub), Lednicében (Kertészeti Főiskolások Ifjúsági Klubja) és Gottwaldovban (ma Zlín, Főiskolások Klubja). Jól működött a párkányi Balassi Bálint Klub, a nagymegyeri Steiner Gábor (jelenleg Besnyei György) Klub, a rozsnyói Fábry Zoltán Klub, a rimaszombati Tompa Mihály Klub, a szepsi Csombor Márton Klub, a nagykaposi Erdélyi János Klub és a losonci Korunk Ifjúsági Klub, élénk tevékenység folyt a somorjai, a galántai, a szenci és a zselizi művelődési klubban. A klubmozgalom sajátos színfoltja a po.-i Liszt Ferenc Klub, a Csemadok Po.-óvárosi szervezetének gyermekklubja és az ágcsernyői eszperantó klub. – A mozgalom szervezett irányítása 1965-ben kezdődött, amikor a po.-i JAIK a prágai diákkörrel meg a kassai Új Nemzedékkel együtt megszervezte az I. Nyári Ifjúsági Találkozót (NYIT). E találkozók színhelyei Abara, Pince, Keszegfalu, Őrsújfalu, Ghymes, Somodi stb. voltak. A 70-es évek második felében megalakult a Csemadok KB Országos Klubtanácsa, a 80-as években pedig a Központi Klubtanács irányította a klubokat. – 1986-ban az országban működő 78 klub 507 rendezvényén több mint 32 ezer személy vett részt. A Csemadok XIV. közgyűlésén elhangzott beszámoló szerint 1982 és 1986 között 2081 klubrendezvény iránt több

mint 150 ezer személy érdeklődött. – A klubok és a NYIT főleg a 80-as években nemcsak a művelődés, hanem a másként gondolkodás sejtjei is voltak. Irodalomszervező munkát is vállaltak, író–olvasó találkozókat rendeztek. – 1989 után egy részük megszűnt, vagy új alakult helyettük. Megszűnt a po.-i JAIK, s helyette egyetemi karok szerint alakultak új klubok (Pilinszky János Klub – BTK; Bánki Donát Klub – gépészet; Ybl Miklós Klub – építészet; Teller Ede Klub – matematika–fizika; Selye János Klub – orvosi kar; Neumann János Klub – villamosmérnöki kar; Werbőczy István Klub – jogi kar).

Klubmozgalom 1995 után:A klubmozgalom helyzete és szerepe 1995 után alapvetően megváltozott. Míg korábban a klubok jelentették (a kulturális szervezetek, ifjúsági és nőszövetségek esetében) az értékteremtés, a hasznos tevékenység vagy a másként gondolkozás kereteit, 1989 után a jogi feltételek megváltoztak, a szlovákiai magyar civil társadalom kiépítése lehetővé vált, s így a sokszínűség adta keretek, sőt a létezés feltételei is (gondolunk itt a támogatások módjára) módosultak. A törvényes feltételek alapján a szlovákiai magyarság társadalmi, kulturális és politikai élete is újabb szakaszába lépett. A kis- és nagyközösségek, öntevékeny csoportok, társaságok, körök, társulások a lehetőségek sokfélesége alapján vállalhatják az értékteremtő és értékmegőrző szerepet. Következésképpen napjainkban a különböző polgári társulások, társaságok, alapítványok vették át a klubok szerepét, s évről évre megküzdenek a működésükhöz szükséges támogatások biztosításával, a különböző alapítványoknál, minisztériumi szerveknél, sőt esetenként Európai Uniós pályázati lehetőségek felhasználásával is. A szlovákiai magyar szervezetek adattára (a Fórum Intézet Információs Központjának kiadványa, 2002) a két kezünkön is könnyen megszámolható klubot említ (Balassi Polgári Klub, Juhász Gyula Ifjúsági Klub, Kassai Polgári Klub, Sellyei Ifjúsági Klub, Pilinszky János Klub, Palóc Klub, stb.), melyek feltehetően ugyancsak a társulási törvény lehetőségei szerint működnek. A lévai Reviczky Társaság, a dunaszerdahelyi Vámbéry Irodalmi Kávéház, a Komáromi Polgári Klub, a Gyurcsó István Alapítvány, a Márai Sándor Alapítvány, a Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum, az Udvardi Asszonykórus, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos Kórusa s megannyi más társulás, csoport, szövetség keresi a magyar kultúra gazdagításának módjait, lehetőségeit. Lényegében leszűkült a Csemadok keretében végzett klubtevékenység, de nem lehetetlenült el. A járási és helyi Csemadok-tisztségviselők s rátermett szakemberek a biztosítékai annak, hogy az 1989 után kinyílt sokszínű lehetőségek számukra is elérhetők legyenek. Bizonyítéka ennek a Magyar Pedagógusok Énekkara, a lévai Juhász Gyula Irodalmi Színpad, a dunaszerdahelyi Kistiglinc, a somorjai Csali Gyermek Néptáncegyüttes, a Nagycétényi Férfikórus, a Nagysallói Menyecskekórus és mások, a Csemadok keretében működő ének- és tánccsoportok vagy irodalmi színpadok sikere. Példái lehetnek ők is annak, hogy a „keret" számukra sem „túlélt", ha a lehetőségekkel megtanulnak okosan élni. Egyébként a kultúra, a társadalmi tevékenység és együttélés érdekében végzett minden munka – függetlenül attól, hogy társaságokban, klubokban, csoportokban stb. végzik is! – a közösség számára egyaránt nyereséget, gazdagodást jelent.

Ir.: Szilvássy József: Ma már több kell. Jegyzetek a csehszlovákiai magyar klubmozgalomról, publ., ÚSZ 1985. dec. 9.; Varga Sándor: Csehszlovákiai magyar ifjúsági klubmozgalom az 1960-as években, tan., Regio 1990/2; A Csemadok XIV. országos közgyűlése, 1987.

F. Z.

KMECZKÓ Mihály (Buzita, 1944. júl. 20. – Komárom, 2004. jan. 21.): költő, szerkesztő, színházi dramaturg. Szepsiben érettségizett (1961), a nyitrai Pedagógiai Főiskolán magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1965). 1965–1969-ben Nagyszarván tanított. A hetvenes évektől az újságírás, majd a színházi dramaturgia felé fordult. 1969–1972-ben a Tábortűz szerkesztője, 1972–1974-ben a Népművelési Intézet nemzetiségi osztályának színházi főelőadója, 1975–1991-ben a MATESZ és a kassai Thália Színpad dramaturgja volt, 1991-től a Komáromi Lapok – Komárňanské listy főszerkesztője. 1996-tól az ING

Nationale-Nederlanden befektetési tanácsadója, 2000 augusztusától rokkantnyugdíjas. Elhatalmasodó betegsége idején a prózaírás felé fordult, novelláit az Irodalmi Szemle közölte. Posztumusz regénye *Köztes hazában* címmel (2004) jelent meg. Novellaskötete a Madách-Posonium Kiadóban (2005-ben) kiadásra vár. – Versei, cikkei a szlovákiai magyar lapokban jelentek meg. Szerepelt az Egyszemű éjszaka (1970) c. antológiában.

M.: Mozdulatok, v., 1971; Mint fű fölé az árnyék, tragikomédia, 1981; Harc a kutyafejűekkel, mesejáték, 1983; Vývoj a postavenie maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku po r. 1948. = Maďarské oblastné divadlo v zrkadle historických súvislostí a perspektív, Kassa 1990; Hódoltságban. = Hogyan élték meg 1956-ot a csehszlovákiai magyarok, Bp. 1992.

Ir.: Szakolczay Lajos: Negyedvirágzás, Új Forrás 1972/1; Görömbei András: Fiatal szlovákiai magyar költők, Tiszatáj 1973/1; uő: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), II., 2001.

O. Á., F. Z.

Kníhkupec a papiernický obchodník – Könyv- és papírkereskedő: a Szlovenszkói Könyv- és Papírkereskedők Egyesületének hivatalos havi közlönye. 1920-tól 1928-ig jelent meg, szerkesztésében Molnár Jenő, Jaschkó Géza, Székely Adolf, Steiner Szigfrid, Kósch Árpád, E. Pollak váltották egymást. A kétnyelvű lap kiadóhivatala mindvégig Eperjesen volt, szerkesztősége először Kassán, majd Po.-ban, aztán ismét Kassán székelt. Nagy figyelmet szentelt a magyar iskolák tankönyvellátásának, a Mo.-gal való könyvkereskedelemnek, s bár óvatosan, bírálta az 1918 után kiadott, a mo.-i könyvek és lapok behozatalát tiltó rendeletet. Szlovenszkói Könyvészet c. állandó rovatával teljes bibliográfiát akart kialakítani a Szlovákiában kiadott magyar könyvekről, ez a törekvés azonban a nyomdák és könyvkereskedők hanyag jelentései miatt nem valósult meg.

T. L.

KOCUR László (Révkomárom, 1977. jún. 16.): irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. A szegedi József Attila Tudományegyetem (később Szegedi Tudományegyetem) magyar–komparatisztika szakán szerzett oklevelet. Ugyancsak a Szegedi Tudományegyetem Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék PhD-hallgatója volt, 2004 júniusától az Új Szó főszerkesztője. – Az Empirikus Kisebbségkutató Csoport vezetője, a Sambucus Irodalomtudományi Társaság alapító tagja. Kutatási területe a kisebbségi irodalmak empirikus kutatása, a kortárs magyar prózairodalom, a gyermekirodalom, illetve a kritika- és irodalomtudomány-történet. Szinte monografikus igényű tanulmánysorozatban dolgozta fel a Piknik a Szaharában című prózaantológia íróinak (Czakó József, Mórocz Mária, Fábián Nóra, Győry Attila stb.) munkásságát. 2000-től 2004-ig a Szőrös Kő Gondolatnyi csend című kritikai rovatát szerkesztette. Koncsol László irodalomtudományi és kritikusi munkásságáról önálló szakmonográfiát jelentetett meg. A hazai és magyarországi folyóiratok mellett publikál a szegedi egyetem Fried István nevével fémjelzett Szövegek között című irodalomelméleti szaksorozatában is. Tanulmánnyal szerepelt a Kor/szak/határok (2002) és a Somorjai disputa (2003) c. antológiákban.

M.: „Az olvasónak pedig joga van játszani a művel", monogr., 2001.

Ir.: Németh Zoltán: A kritikus jogai és kötelességei, ÚSZ 2001. aug. 2.; Keserű József: Kritikusnak lenni esztétikai alapokon, ÚSZ 2001. jún. 15.

Cs. Z.

KOCSIS Aranka (Bálványszakállas, 1953. dec. 8.): néprajzkutató, szerkesztő. Komáromban érettségizett (1972), a bp.-i ELTE BTK-n magyar–néprajz szakot végzett (1977), ugyanott bölcsészdoktori (1995), majd néprajzból PhD fokozatot (2004) szerzett. – 1977-től a somorjai Honismereti Ház vezetője, majd a po.-i Állami Területi Levéltár szakdolgozója (1978), a Nő szerkesztő-riportere (1982–1989), a Csemadok KB néprajzi szakelőadója (1989–1991). 1991-től a Nő, majd a Tücsök (1995–1999; 2002–) főszerkesztője, a Kalligram Könyvkiadó szerkesztője (1999– 2002). – Ismeretterjesztő írásai a Nőben és az ISZ-ben, tanulmányai hazai (Új Mindenes Gyűjtemény, Fórum) és mo.-i szakfolyóiratokban, kiad-

ványokban jelennek meg. Kutatási területe a népművészet és a társadalomnéprajz, azon belül is elsősorban a textíliák. A falusi, mezővárosi önszerveződések 18–19. sz.-i formái és a 20. sz. falusi közösségei átalakulásának kérdései foglalkoztatják.

M.: Zoboralji hímzések, Bp. 1994; A vajkai szék nemesei. Hagyatéki leltárak a 17–19. századból, 1997.

F. Z.

KOLLER Gyula, *Kellő Gyula* (Pozsonypüspöki, 1921. ápr. 1.): egyházi író, kat. pap, pápai káplán, pápai prelátus. Elemi iskoláit Pozsonypüspökin, gimnáziumi tanulmányaiból az első négy évet a pozsonyi reálgimnáziumban, az 5–6. osztályt Komáromban, a 7. és 8. osztályt az esztergomi bencés gimnáziumban végezte el, 1941-ben érettségizett. Főiskolai tanulmányait az Esztergomi Hittudományi Karon kezdte, majd a pozsonyi egyetem Hittudományi Karán fejezte be. 1946 jún.-ban szentelték pappá. 1946–1950-ben segédlelkész Zselizen, Ersekújvárott, Aranyosmaróton és Nagytapolcsányban. 1950 és 2000 között plébános Melleken, Vágkirályfán, Somorján, Vajkán és Boldogfán. 1990 és 2000 között a Remény c. hetilap főszerkesztője. Papként nemcsak a lelkipásztori tevékenységben vett részt, hanem – lehetőségeihez képest – a magyar „megmozdulásokban" is. Tevékenysége miatt (1949 március–júliusában) több hónapot vizsgálati fogságban töltött. – Az 1989-es rendszerváltás után az egyház magyar tagjai is szervezkedni kezdtek, hogy a magyar hívek számára több lehetőséget biztosítsanak. Nagyrészt K. Gy.-nak köszönhetően annyit sikerült elérniük, hogy Glória néven magyar (egyházi) könyvkiadót szerveztek, Remény címmel pedig hetilapot indítottak. A könyvkiadó jelenleg a Remény c. hetilap mellett folyamatosan jelentet meg könyveket és ismeretterjesztő füzeteket. – Munkásságáért egyházi kitüntetésként címzetes esperességet, pápai káplánságot, majd pápai prelátusi címet kapott. Állami kitüntetésként A Szlovák Kormány Ezüstplakettjét vehette át 2001-ben. – Publikációs tevékenységet 1941-től folytat, 1990-től foglalkozásszerűen. Hittankönyveket, imakönyveket, vallásos tárgyú írásokat jelentetett meg, Kellő Gyula néven a bp.-i Új Ember és Katolikus Szó hasábjain is.

M.: Üdvösségünk előkészítése és megvalósulása, bibliai tört. (Somogyi Istvánnal), Nagyszombat 1972; Katekizmus, r. kat. hittankönyv, uo. 1984; A szentmise könyörgései, Szenc 1991–1992; Napi örömhír, köznapi homíliák I–II., uo., 1993; Naptárunk szentjei, életrajzok, uo. 1993; Miatyánk, imakönyv (Bíró Luciánnal), 1948 (+16 kiadás); Glória, imakönyv (Herdics Györggyel és Bertha Évával), 1993; Napi üzenet I–II., igemagyarázat (Weibl Lipóttal), 2003–2004; Magvetők életútja, életrajzok, Nádszeg 2002.

F. Z.

Komáromi Hírek: regionális társad., szépirod., közgazd. és pol. hetilap. 1924. nov. 30-tól 1927. aug. 7-ig jelent meg Puzsér Lajos szerkesztésében, a Puzsér Testvérek Nyomda kiadásában. A csehszl. kormányokban folyamatosan részt vevő agrárpárt (Republikánus Földműves Párt) politikáját képviselte. Irodalmi anyaga mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt jelentéktelen.

T. L.

Komáromi Lapok: nemz.-ker. szellemiségű pol., kult., társad. és közgazd. lap. 1909-től 1944-ig létezett. 1919 és 1938 között a magyar ellenzéki pártok érdekkörébe tartozott, s eleinte hetente kétszer, 1922-től hetente háromszor jelent meg. A fő- és felelős szerkesztői tisztet névleg Kiss Gyula, Gaál Gyula és Kállay Endre töltötte be, a tényleges szerkesztő azonban 1920 szept.-től Baranyai József volt. Feltüntetett főmunkatársak: Alapy Gyula, Fülöp Zsigmond és Aixinger László. A jó színvonalú lap, szépirod. és művelődéstört. anyagokat is sűrűn közölt.

Ir.: Szénássy Árpád: A komáromi hírlapírás kétszáz éves története 1789–1989, Tatabánya 1994.

T. L.

Komáromi Nyomda és Kiadó Kft. (1994-től): Honismereti Kiskönyvtár c. népszerű sorozatát Szénássy Árpád hozta létre 1995-ben. A sorozatban megjelent füzetek egy-egy város, község nevezetességeit, rövid történetét, néprajzát, műemlékeit, ismert személyiségeit mutatják be (Tallós, Eperjes, Ipolybalog, Nemesócsa, a komáromi református kollégium, Komáromfüss stb.).

F. Z.

KOMÁROMI RESSL János (Komárom, 1924. júl. 13. – uo., 1962. jan. 3.): író. Komáromban érettségizett, 1947–1950-ben közgazdaság-tudományt tanult Bp.-en, majd egy évig a po.-i magyar pedagógiai gimnázium igazgatóhelyettese volt; ekkor súlyos betegsége miatt nyugdíjazták. Néhány elbeszélésen kívül egy regényt is írt gyermek- és ifjúkori komáromi élményeiről.

M.: Ráckerti orgonák, r., 1971.

Ir.: Munka László: Egy író feltámad, Hét 1971. ápr. 2.

Cs. S.

Komáromi Jókai Színház (1990. jún. 1.): a Magyar Területi Színház új neve. A magyar színjátszás történetében mérföldkőnek számít, hogy az intézmény élére Beke Sándor személyében 1990. március 16-án pályázati úton megválasztott új igazgató került. – Az előzményekhez tartozik, hogy 1990. január 1-jével megszületett az új színháztörvény, mely (többek között) szabályozta a színházigazgatók demokratikus megválasztását is. Az új igazgató néhány hónap leforgása alatt új helyzetet teremtett a színházi berkekben és a konfliktusos helyzetekben is. Megváltoztatta a színház korábbi megnevezését Komáromi Jókai Színházra, s önállósította (minden támogatás biztosítása nélkül!) a kassai Thália Színpadot Thália Színház néven. Létrehozta a Jókai Alapítványt, valamint a Bástya Színházat. A névváltozás a komáromi társulat esetében a színháznak a városhoz való kötődését éppúgy szolgálta, mint annak a szerepnek a vállalását, melyet Komárom a kultúra és a művészet gyarapításában a korábbi évszázadokban betöltött. Beke Sándor komáromi rendezéseinek nyitánya (visszatérése után) Háy Gyula *Caligula* c. művének bemutatása volt (1990 októberében), később ő állította színpadra Márai Sándor *Kassai polgárok* (1992) c. színművét is. Merész kísérlet volt *Az ember tragédiája* (1993) rendezése is. – 1994 tavaszán, igazgatói megbízatása lejártával megnyerte ugyan a pályázatot, de a kulturális miniszter (jogkörével élve) egy másik pályázót, Holocsy Istvánt nevezte ki igazgatónak. – A Mečiar-kormányzat uralkodásának „harmadik menetében" (1995 után) a kulturális kormányzat ismét nehéz helyzetbe hozta a magyar színházakat is. A „szerkezetváltás" (az intendatúrák felállítása) ürügyén megszüntették a magyar színházak jogalanyiságát, s 1996. július 1-jei hatállyal Duna Menti Kulturális Központ néven közös irányítás alá vonták a Duna Menti Múzeumot, a Duna Menti Könyvtárat, a Duna Menti Népművelési Központot, a Duna Menti Zenei Kabinetet és a Jókai Színházat. (A kassai Thália Színház az Abaúji Kulturális Központ része lett.) A jogalanyiság visszaállítására csak a kormányváltást követően, 1999-ben került sor. A megméretés, a korszerű színjátszás megvalósításának nehéz évei következtek, s e téren a színház szakmai irányítás és felkészültség dolgában nem nyújtott folyamatosan kiegyensúlyozott teljesítményt. A mo.-i rendezők (Tóth Miklós, Forgács Péter, Pinczés István, Gali László) szerepeltetése eredményes volt. A Szerelem (Beke Sándor rendezése, 1999 okt.) vagy a Jó estét, nyár, jó estét, szerelem c. musical (1999 dec.,Tóth Miklós rendezése) egyértelműen a szakma és a kritika elismerését hozta, Peter Shaffer *Amadeus* c. művével pedig (2001. márc. rendezte Czajlik József) a komáromi színjátszás legnagyobb sikerét érte el, elnyerte a Kisvárdai Fesztivál fődíját. A Tartuffe konvencionális értelmezésével leszámoló előadás (2000 máj., Telihay Péter rendezésében, aki a színház művészeti vezetője is volt) botránykő volt, s a közönség és a színház közötti konszolidáltnak mondható viszonyt is megrendítette. A veszteségek között említhető, hogy Czajlik József, a színház és a közönség „nagy reménysége" nem vállalta a neki felkínált művészeti vezetői tisztséget sem Komáromban, sem Kassán, hanem Bp.-re távozott. Hátrányt jelentett a színház számára az is, hogy (anyagiak hiányára hivatkozva) a színház feladta korábbi tájolási „szokásait", így a vidéki közönség is elidegenedett tőle. – A nemzedékváltás sem volt zökkenésmentes. A fiatalok között olyan egyéniségekre figyelhettünk fel, mint Benes Ildikó, Cs. Tóth Erzsébet, Varsányi Mária, Holocsy Kriszta, Stubendek Katalin, Vincze Emőke vagy Boldoghy Olivér, Derzsi György, Mokos Attila, Fabó Tibor és Tóth Tibor. Az idősebbek esetében a nemzedékváltás azonban együtt járt a mellőzöttséggel. S ez kényszerítette őket arra, hogy a színházon kívül alakult

társulatokban (Jókai Társulat, REV-társulat, Theatrum színházi társulat) mutassák meg tehetségüket. Olyan egyéniségek kerültek mellékvágányra, mint Dráfi Mátyás, Boráros Imre, Németh Ica, Szentpétery Aranka, Petrécs Anna, akik a korábbi korszak kiválóságai voltak. Ezek a társulatok már nem a színház mellett, hanem vele versenyben alakulnak, tehetséges fiatalok (Gál Tamás, Kiss Szilvia, Lelkes Simona, Olasz István és mások) is lehetőséget kaptak a pályán való megkapaszkodáshoz. – A magyarországi vendégrendezők és színészek, a magyar színházi élet kiválóságai – Darvas Iván, Bodrogi Gyula, Mikó István, Kaszás Attila, Kazimír Károly, Verebes István, Tóth Miklós, Telihay Péter, Forgács Péter és mások – jelenléte nagymértékben segítette a magyar színjátszás felnövekedését Komáromban és Kassán. A színház igazgatói: Beke Sándor (1990 márc. – 1994. júl.), Holocsy István (1994 jún. – 1996 júl.), Mokos Attila (1996 aug. – 1997 jún.), Németh Ica (1997 júl. – 1997 dec.), Takáts Emőd (1998 jan. – 1999 jún.), Kiss Péntek József (1999 jún. – 2003 márc.), Tóth Tibor (2004 jún.).

Ir.: Dusza István: Miért változott meg a Jókai Színház játékrendje?, ÚSZ 1991. jan. 19.; Juhász Dósa István: S mit hoz a jövő? Honi társulatainkról kisvárdai szemmértékkel, ISZ 2003/9; Tóth László: A (cseh)szlovákiai magyar színjátszás nyolcvan éve 1918–1998. = uő: Köz–művelődés–történet, Bp. 2000.

F. Z.

KOMJÁTHY István (Ekel, 1917. márc. 30. – Budapest, 1963. dec. 21.): író, szerkesztő. A komáromi bencés gimnáziumban érettségizett, bölcsészeti tanulmányait Po.-ban és Debrecenben végezte. Po.-ban munkatársa volt az egyetemi Eötvös Kör Forrás c. lapjának. 1945 után Debrecenben volt tanár, 1951-től a bp.-i Ifjúsági Könyvkiadó szerkesztője. Műveiben főleg a magyarság és a rokon népek mondáit dolgozta föl.

M.: Aranykert, ifj. r., Bp. 1954; Mondák könyve, uo. 1955; Hun–magyar mondák, uo. 1955; Botond, uo. 1957; Aranykönyv, m., uo. 1957.

Ford.: A nap lakodalma, román népballadák, Debrecen 1947; Vitéz Korbea, román hősköltemény, uo. 1948; Božena Němcová: A hűséges pejkó, m., Bp. 1955.

Cs. S.

KOMLÓS Aladár (Alsósztregova, 1892. dec. 10. – Budapest, 1980. jún. 22.): irodalomtörténész, kritikus, költő. A gimnáziumot Losoncon végezte, ahol kedvelt írótanára, Bodor Aladár életre szóló hatást gyakorolt rá. Bp.-i bölcsészeti tanulmányai után a frontra került. Az 1918-as államfordulat után Kassán tanított, s 1922-ben a Kassai Naplóban közölt *Zrínyi ünneplése körül* c. cikkéért elbocsátották az állásából. Fábryhoz hasonlóan szabadfoglalkozású újságíróként működött, s 1922–1923-ban Simándy Pállal országos hírű szabadegyetemet szervezett Losoncon. A nehézkes kisebbségi irod. viszonyoktól elkedvetlenedve 1924-ben Mo.-ra távozott, ahol élvonalbeli kritikus és irodalomtörténész lett. A második vh. idején faji üldözöttként koncentrációs táborba került. Irodalomtört. munkássága 1945 után teljesedett ki. – Irod. fellépésére már nyolcadikos gimnazista korában, 1910-ben sor került: két osztálytársával, Darvas Jánossal és Begyáts Lászlóval *Bontakozó szárnyak* címmel közös kötetük jelent meg. Rövid csehszlovákiai működése idején főleg kritikusként és publicistaként alkotott jelentőset. A Tűzben és a Kassai Naplóban publikált; Szabó Dezsőről írt tanulmánya óriási feltűnést keltett. Szabó antiszemitizmusa ugyanis éppen akkor kulminált, a zsidó származású kritikus mégis nagy elismeréssel szólt a műveiről. „A barátaim majd árulásnak fogják találni, hogy annyi elismeréssel hajtom meg a lobogómat az ellenség előtt – írta. – De mégis, nem tudom eltagadni, hogy annyi termékeny csírát és annyi gyönyörűséget köszönök Szabó Dezsőnek. Az én individualizmusomnak ez a tragikus tárgyilagosság a betegsége". (*Szabó Dezső*, Tűz 1922/1–3 összevont szám). Publicisztikai írásaiból a Koral Álmos néven közzétett *Zsidók a választúton* c. röpirata emelkedik ki, melyben arról a disszimilációs hatásról értekezett szorongva és tusakodva, amelyet részben az 1918–19-es forradalmak bukását követő mo.-i antiszemita intézkedések váltottak ki az utódállamokba került zsidóság körében. *Voltam poéta én is* címmel verskötete is jelent meg. Lírai tevé-

kenysége Mo.-on már epizodikussá vált, szellemi energiáit a kritikára, 1945 után pedig az irodalomtörténet-írásra összpontosította. – 1924 és 1938 között élénk kapcsolatot tartott a csehszlovákiai magyar irodalommal. A Nyugatban számos itteni könyvet recenzált, s *A magyar költészet Szlovenszkón* c. tanulmányában keményen ostorozta az elharapózott dilettantizmust (Ny 1926. II., 390.). 1937 őszén előadásokat tartott Prágában és Po.-ban, s akkor egy interjúja miatt Mo.-on megtámadták. „A Budapestről érkező íróember számára az itteni atmoszféra a legüdítőbb: a demokrácia atmoszférája – mondta. – Hogy ez milyen nagy nevelőhatást fejthet ki, azt leginkább az itt felnövő magyar fiatalokban látni, akik között egészen más szellem uralkodik, mint a budapesti egyetemek fiataljaiban." Ez a nyilatkozata erősen emlékeztet Móricz Zsigmondnak a sarlós ifjúságról tett 1931-es kijelentéseire, s Móriczhoz hasonlóan Komlós ellen is nagy hajsza indult a szélsőjobboldali sajtóban, melynek szomorú eredménye a tanári állásából való felfüggesztés lett.

M.: (csak a csehszl. pályaszakasz alattiak): Koral Álmos: Zsidók a válaszúton, Eperjes 1920; Voltam poéta én is, Rimaszombat 1922.

Ir.: Kázmér Ernő: Egy félbeszakadt költő versei és vallomásai, MÚ 1927. febr. 19.; S. P. (Simándy Pál): Koral Álmos, KN 1923. febr. 21.; Barkóczy (Rácz) István: K. A. nyilatkozata a Magyar Napban, MaN 1937. okt. 6.; Komlós-Kohn Aladár zsidó gimnáziumi tanár „nyilatkozik" egy cseh lapban, Új Magyarság 1937. okt. 28.; Fábry Zoltán: K. A. 75 éves, ISZ 1968/2; Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918–1975, Bp. 1977; Turczel Lajos: K. A. szlovákiai pályakezdése és későbbi irodalmi kapcsolatai. = Visszatekintések..., 1995.

T. L.

Kommunista Ifjúmunkás: havilap. 1922 és 1925 között jelent meg Prágában, Grünbaum Sándor, Matej Krsiak, Weichherz Ferenc és Antonín Zápotocký szerkesztésében. Korábban Fiatal Kommunista, később Dolgozó Fiatalság és Fiatal Dolgozó címeken jelent meg.

T. L.

KONCSEK László → Bártfai László

KONCSOL László (Deregnyő, 1936. jún. 1.): helytörténész, szerkesztő, kritikus, műfordító, költő. Elemi iskoláit Sárospatakon, a középiskolát Komáromban végezte, itt érettségizett 1954-ben. A Komenský Egyetem BTK-n magyar–szlovák szakos tanári képesítést nyert 1959-ben. 1959–1961-ben a rimaszombati középiskola, 1961–1963-ban a gömörújfalui alapiskola tanára, 1963–1966-ban a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó (később Tatran) szerkesztője, 1966–1974-ben az ISZ belső munkatársa, 1975–1985-ben szabadfoglalkozású író volt. 1985-től a diósförgepatonyi földműves-szövetkezet független előadója, a település és környéke helytörténésze. – 1954-től jelennek meg írásai, de kibontakozása a 60-as és 70-es évekre esik. Az irodalompublicisztika, a kritika a fő területe, de műfordítással is foglalkozik. Figyelme a magyar nyelvterület irodalmain kívül a cseh és szlovák irodalomra irányul. Kritikáit, esszéit, tanulmányait a zenei képzettség, a széles körű irodalmi tájékozottság, az elemzőkészség, a finom megfigyelések iránti érzék jellemzi. Népszerű versmagyarázatai, átfogó elemzései az olvasóközönség megbízható irányítói, tájékoztatói. A műfordítás műhelyproblémái a prozódia kérdéseire terelték figyelmét. Egyedülálló kísérletbe kezd: poétikai „iskolát" indít a Hét (25. évf.) hasábjain. Verseket komponál egyazon témára azonos motívumokból a legkülönbözőbb versformákban. Kísérlete nyomán meggyőzővé válik a versforma hatása a téma konkretizálására, bebizonyosodik, hogy a verselési mód jelentősen módosítja a mondanivalót, változtatja asszociációs bázisát, hangulatát stb. Arra is fény derül, hogy a legtökéletesebb versforma sem avatja a szöveget költészetté a művészi ihlet teremtő ereje nélkül. Példaversei ujjgyakorlatként szolgáltak, mert fellendült lírai ihlete, két sikeres verskötetet jelentetett meg *(Színmuzsika, fényvarázs; Vizesnapló)* az olvasók ifjabb korosztályai számára. A 80-as évek politikai légköre, az irodalmi életünkben uralkodó viszonyok pályamódosításra kényszerítették. Csaknem teljesen kivonult az irodalmi életből, egy csallóközi falu hely- és kultúrtörténésze lett. Munkájának eredményességét tanulmányok, levéltári anyagok, elfeledett bűnügyi akták stb. megjelenése bizonyítja. Szerkeszti a

Kalligram Könyvkiadó Csallóközi Kiskönyvtár c. sorozatát. – 1979-ben Madách Imre- díjat kapott. 2001-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje, 2002-ben A Szlovák Köztársaság Ezüstplakettje kitüntetést kapta munkássága elismeréséül.

M.: Szélkiáltó, antol. (szerk.), 1966; Kísérletek és elemzések, tan., 1978; Ívek és pályák, tan., 1981; Színmuzsika, fényvarázs, v., 1981; Vizesnapló, v., 1984; Barátság Kórus 1971–1985, monogr., Diósförgepatony 1986; Ütemező. Kis könyv arról, hogy milyen lábakon jár, szalad, forog vagy ugrabugrál a vers, tan., Zenit Könyvek, Bp. 1990; Öt levél. Félegyháziné Gregorits Irén: Egy csallóközi tanítónő vallomásai 1931–1947 (szerk.), Győr 1990; Diósförgepatony I–II. Képes történelmi olvasókönyv, monogr., Po. 1990–1993; Törmelék, tan., 1992; Válogatott kritikai dolgozatok, Po. 1995; Patony-föld I., helytört., Po. 1996; Csiribik, gy.v., Po. 2000; Csontok, v., Dsz. 2000; Csallóköz városai és falvai, Po. 2001; Vallató. Interjúk, cikkek 1968– 2001, Po. 2002; Ütemező, tan., 2. kiad., Po. 2002.

Ford.: Roman Kaliský: Vádlott, álljon fel!, rip., 1964; Rudolf Jašík: A kristályvizű folyó partján, r., 1966; Vítězslav Nezval: Tárgyak, virágok, állatok, emberek – gyerekszemmel, v., 1966; A tenger mélye, antol. (fiatal szlov. prózaírók munkáiból), 1966; Václav Šolc – Peter Hořejší: Amerika őslakói, tan., 1970; Jaroslav Havlíček: Petróleumlámpák, r., 1977; Václav Cibula: Prágai regék, tört. tan., 1979; Ján Johanides: A betétkönyv balladája, r., 1981; Milan Rúfus: A költő hangja, esszék, 1981; Ján Johanides: Letagadott varjak, r., 1982; Dominik Tatarka: A bólogatás démona, r., 1970 – bezúzták, 2. kiad. 1991; Valentín Beniak: Az igric énekei 1–3., 5–8., vál. v., 1978; Ví□azoslav Hronec: Mélyföld, antol., Újvidék 1981; Paľo Bohuš: Összegező, v., 1985; Michal Babinka: Madárcseresznye, v., Újvidék 1987.

Ir.: Lacza Tihamér: Irodalom és szolgálat. Arcképvázlat K. L.-ról. = L. T.: Ember a szóban, Po.–Bp. 1985; Szeberényi Zoltán: Kísérletek és elemzések. Egy műfajváltás mérlege és tanulságai. = Sz. Z.: Visszhang és reflexió, 1986; Görömbei András: Kísérletek és elemzések, Népszava 1979. jún. 9.; uő: Ívek és pályák, Tiszatáj 1982; Fried István: K. L., ItK 1982/1; Tóth László: Vita és vallomás. Beszélgetések szlovákiai magyar írókkal, 1981; Szabó György: Baráti beszélgetés K. L.-val, Confessiones 1987/4; Filep Tamás Gusztáv: Koncsol László, monogr., Dsz. 1997; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., Po. 2001.

Sz. Z.

KONDRÓT, Vojtech (Pozsony, 1940. 11. 27. – uo. 2003. 1. 19.): szovák költő, műfordító, ifjúsági író, szerkesztő. Középiskoláit 1954–57-ben Szencen, főiskolai tanulmányait 1957–62-ben Pozsonyban végezte. 1962-ben matematika–fizika szakos tanári oklevelet szerez, s utána hosszú évekig matematika szakos középiskolai tanár. 1980–86-ban a Slovenský spisovateľ könyvkiadó szerkesztője, majd 1986–89-ben a Mladé letá ifjúsági kiadó főszerkesztője, aztán megint középiskolai tanár. – Első verskötete (*Prázdniny šestnás□ročného* – Egy tizenhat éves fiú szünideje) 1965-ben jelent meg. Számos további kötete közül említsünk meg még legalább kettőt: *Rovina stola* (Az asztal síksága, 1979) és a *Definície* (Definíciók, 1997) címűeket, amelyeknek már a címük is beszédes: a tájból (elsősorban a csallóközi tájból) vett hasonlatok és egy erősen tárgyiasító szemlélet – ezek Kondrót költészetének legjellemzőbb vonásai. – Számunkra elsősorban műfordításai fontosak: E. B. Lukáč, Ján Smrek és Valentín Beniak nagy nemzedéke után ő a magyar költészet legavatottabb és legtermékenyebb szlovák tolmácsolója. Saját szavai szerint mintegy 30 ezer sornyi magyar verset fordított szlovák nyelvre. Első fordításai az 1968-ban megjelenő *Most cez Dunaj* (Híd a Dunán) c. versantológiában láttak napvilágot. Utána önálló kötetekkel mutatta be a szlovák olvasóközönségnek Kassák Lajost, Weöres Sándort, Babits Mihályt, Illyés Gyulát, Tóth Árpádot, Nagy Lászlót, Veres Miklóst. Társfordítója volt továbbá a *Mužný vek* (Férfikor, 1980) és a *Doporučené listy* (Ajánlott levelek, 1981) c. szlovák nyelvű magyar versantológiáknak.

T. Á.

KONRÁD József (Somorja, 1921. nov. 6.): rendező, műfordító. 1952-től nyugdíjazásáig (1987) a komáromi MATESZ tagja volt: 1952–1957-ben színművész, 1956–1977-ben és 1979–1981-ben művészeti vezető, 1957–1986-ban rendező, 1977–1979-ben megbízott igazgató. 1979-ben Érdemes Művész címmel tüntették ki. Több szlovák és cseh színpadi szerző művét fordította magyarra.

Ford.: Leopold Lahola: A bosszú, 1967; Ján Solovič: Ez aztán a meglepetés, 1970; uő: Meridi-

án, 1974; uő: A vágyak tornya, 1974; uő: Ezüst jaguár, 1975; Peter Kováčik: A Zöld Fához címzett fogadó, 1977; Štefan Králik: A gyönyörű ismeretlen, 1978; Jan Jílek: Szilveszter, 1979; uő: Kettős szívverés, 1979.

K. T., M. J.

Kontextus, *Madách Műhely*: évkönyv jellegű kiadvány, a korábbi Műhely folytatója, attól eltérő szerkesztési elvekkel. Kritikákat, tanulmányokat közölt a csehszlovákiai magyar irodalomról, s a kapcsolattörténeti vonatkozásokat kívánta felrajzolni a cseh és szlovák irodalom összefüggésében is. Három száma jelent meg (1985, 1987, 1988), a Madách Könyv- és Lapkiadó kiadásában. Szerk.: Tőzsér Árpád.

F. Z.

KÓNYA József; *Bálint bátyó* (Léva, 1902. ? – Pozsony, 1977. nov. 10.): író. A tanítóképzőt Pápán végezte, 1945 előtt Nagysallón, utána hosszabb ideig Oroszvárott tanított. Nyugdíjasként Bálint bátyó néven a po.-i rádió magyar szerkesztőségének munkatársa volt. Meséket, karcolatokat, szépprózát és színműveket írt műkedvelő színvonalon.

M.: A kis Jézus bojtárkája, mesék, Rozsnyó 1937; Dalol a Tátra, karcolatok, 1957; Éles Marika menyasszonyi fátyla, szm., 1957, szlovákul: Svadobný závoj, 1958; A megszállott, r., 1959; Buksi hat gazdája, ifj. r., 1962; Senki fia, szm., 1962.

Ir.: Fábry Zoltán: Az igényesség műfaja. A novella kérdőjelei, ISZ 1960/1. = ÖÍ 9.; Dobos László: A megszállott, ISZ 1959/4.

Cs. S.

KÓNYA Péter (Eperjes, 1966. aug. 20.): történész. Iskoláit szülővárosában végezte, 1990-ben az ottani Šafárik Egyetemen szerzett történelem–orosz szakos tanári oklevelet. 1991-től az egyetem történelem tanszékén dolgozik. – Főleg Kelet-Szlovákia és Eperjes történetével foglalkozik, szlovák, német, lengyel és magyar szakfolyóiratokban publikál. Népszerűsítő írásai a mo.-i s a szlovákiai magyar sajtóban jelennek meg.

M.: Krvavý súd, Eperjes 1992; Az eperjesi vésztörvényszék, Bp. 1994; Stručné dejiny prešovských židov (társszerzővel), Eperjes 1995; Zakarpatsko (társszerzővel), uo. 1995; Stručné dejiny Podkarpatskej Rusi, uo. 1996; A Sáros megyei várak és más erődítmények az utolsó Habsburg-ellenes felkelések korában. = Studia Agriensa XV., Eger 1995.

Ir.: Zeman László: Könyvekről, Kalligram 1996/10.

T. L.

KOPASZ Csilla; *Kopasz-Kiedrowska Csilla* (Érsekújvár, 1941. ápr. 3.): műfordító, újságíró. Po.-ban a Felső Pedagógiai Iskola matematika–fizika szakán szerzett oklevelet 1960-ban. A Hét, majd 1962-től a Madách Könyvkiadó előbbi, 1969-től a Madách Könyvkiadó, 1976-tól az Új Szó szerkesztője volt. 1994 szept.-től szabadfoglalkozású újságíró és műfordító.

Ford.: Alena Santarová: Ki a tettes?, 1966; Eduard Valenta: Árny az ablakon, 1967; Iva Hercíková: Öt lány a sarkamban, 1968; uő: Boldog vagyok, 1975; uő: A második szerelem, 1979; Zdeněk Adla: Kleopatra a gitárban, 1969; Theodore Wilden: Kilenckor indul a New York-i gép, 1970; Hana Prošková: Levelek a túlvilágról, 1971; Marie Kubátová: Az ifjú Werther szédelgései, 1972; Nataša Tanská: A tenger, 1973; Bohuslav Chňoupek: Mérföldkövek, 1976; Andrej Chudoba: Egy nyár a szeplős szűzzel, 1977; Jiří Trnka: Kerti bolondságok, 1978; Jarmila Hanzálková: A bűvös harang, 1979; Jana Šrámková: A fehér hajszalagos lány, 1980; Eva Dobešová: Minden erdőben van orrszarvú, bivaly meg víziló, 1981; Jiří Marek: Prága város panoptikuma (Cséfalvay Eszterrel), 1981; František Skorunka: Én, a te felebarátod (Nagy Judittal), 1982; Jana Šimulčíková: A nyakigláb, 1984; František Švantner: Arccal a harmatban (többekkel), 1986; Milka Zimková: No és aztán?, 1987; Ivan Hudec: Fekete lyukak, 1988.

K. T., M. J.

KOPASZ Eleménné → Verseghy Erzsébet

KOPASZNÉ CSÉFALVAY Eszter → Cséfalvay Eszter

KOPASZ–KIEDROWSKA Csilla → Kopasz Csilla

KOPÓCS Tibor (Nagykeszi, 1937, október 1.): képzőművész, szerkesztő. Tanulmányait a po.-i Iparművészeti Szakközépiskola grafika szakán, majd az eperjesi Šafárik Egyetem

Képzőművészeti Tanszékén végezte (1966). Esztétikából és művészettörténetből doktorált (1986). 1965–68-ban az Új Ifjúság grafikai szerkesztője. 1967-től együttműködött a Kis Építővel, majd Tücsökkel, a Tábortűzzel, a Héttel és az Új Szóval. 1968–1974-ben a Madách Kiadó grafikai szerkesztője és illusztrátora. 1974–1985-ben a MATESZ díszlet- és jelmeztervezője, 1992-ben a Tüske c. szatirikus havilap kiadója, 1993-ban a REAL PRESS regionális közéleti hetilap főszerkesztője volt. 1993–2003 között magán-szakközépiskolában tanár Gútán, 1995-től a tűzzománc szakot oktatta. 1998-ban Kovács Kálmánnal megalapította a Komáromban megjelenő Atelier művészeti folyóiratot, melynek azóta is főszerkesztője. Komáromban él, felsorolt tevékenységein kívül mint illusztrátor, grafikus, és festőművész dolgozik. 2002-ben A Szlovák Köztársaság Ezüstplakettjével tüntették ki.

M.: Album, Komárom 1998; Kreáció, Komárom 2002.

Könyvillusztrációk: Simkó Tibor: Karcsi kacsa kalandjai, 1973; Zs. Nagy Lajos: Emberke, küzdj!, 1975; Szól a rigó kiskorában, 1978; Kulcsár Ferenc: Dióhintó, 1981; Dénes György: Pipitér, 1984; uő: Sétálni ment három kalap, 1985; Keszeli Ferenc: Hókuszpókusz, 1987; N. László Endre: A Duna aranya, 1988; Z. Németh István: Hétre hét, hóra hó, 1992; Kalandozások Artus király birodalmában, 1993; Gál Sándor: Mese a hétpettyes házikóról, 1999; Verseghy Erzsébet: Nyelvelő ABC, 2000; Csáky Anna: Léleklánggal szőtt mosoly, 2003; Munkafüzet magyar nyelvből a speciális alapiskola 9. osztálya számára, 2004; Zenei nevelés az alapiskola 5. osztálya számára, 2004.

K. K. K.

KORBER Alica → Fábián Nóra

Korunk (1926 febr. – 1940 szept.; 1957. febr. 21-től): kolozsvári magyar világnézeti szemle. Dienes László alapította, 1929-től Gaál Gábor szerkesztette. A 30-as években kiemelkedő szerepe volt az irodalmi közgondolkodás alakításában. A népfrontos szellemű folyóirat 1933-tól az európai, főleg a német baloldal irodalmi és esztétikai eredményeinek propagálásával töltött be hézagpótló szerepet. Hasábjain az utódállamok magyar írói és az emigránsok egyaránt jelen voltak. Szlovákiai szerkesztője 1927-től 1939 végéig Fábry Zoltán volt. A kiadóhivatali feladatokat 1935-től Sándor László látta el. Fábry Zoltánnak 1926–1939-ben több mint 150 írása jelent meg benne, egyebek között az egyik legradikálisabb, később megtagadott Tíz szomorú magyar év (1930/5). A Valóságirodalom (1967) c. kötet a K.-ban megjelent fontosabb Fábry-írásokat tartalmazza. A folyóirat munkatársa volt Forbáth Imre, Sándor László, Földes Sándor, Sellyei József, Szalatnai Rezső stb. A második bécsi döntés után betiltották. – 1957. febr. 21-én indult újra, főszerkesztője Gáll Ernő volt. 1973-tól Korunk Évkönyvet adnak ki. 1990-től Kántor Lajos a főszerkesztő.

Ir.: Fábry Zoltán: Főszerkesztő Kolozsvárott. A Korunk negyven éve. = Stószi délelőttök, 1968; Tóth Sándor: G. G. Tanulmányok Gaál Gáborról, a Korunk szerkesztőjéről, Bukarest 1971; Kántor Lajos–Láng Gusztáv: Romániai magyar irodalom 1944–1970, uo. 1973; Csanda Sándor: A csehszlovákiai magyar irodalom a Korunkban. = Nemzetiségi irodalmunk kapcsolatai, 1985.

F. Z.

Korzó: társad. és irod. hetilap. A po.-i Arkádia irod. asztaltársaság tagjai (írói álnevükön: Lándor Erik, Erdély János, Lányi Géza, Lórándy K. Lóránd, Ferencz Jenő és Honty Ottó) hozták létre. 1919. nov. 6-tól 1920. aug. 15-ig 24 száma jelent meg Gerő László szerkesztésében.

Ir.: Eran Laor: Vergangen und ausgelöscht. Erinnerungen an das slowakisch-ungarische Judentum, Stuttgart 1972.

T. L.

Košicei Kerület (Kassa, 1951–1954): a Košický kraj melléklete a népi igazgatás magyar nemzetiségű tagjai számára. A Kerületi Nemzeti Bizottság adta ki, évente 13–19 száma jelent meg.

F. Z.

KOSSÁNYI József (Komáromszentpéter, 1908. márc. 8. – Budapest, 1988. szept. 15.): költő. A komáromi bencés gimnáziumban érettségizett, majd polgári iskolai tanári képesítést szerzett Po.-ban. Szentpéteren, Komáromban, majd Sopronban tanított. A Gyön-

gyösbokréta-mozgalom egyik szlovákiai megindítója volt. – Költőként Mécs László nyomdokain haladt. Első verskötete *Máglyák* (1929), a második *Éjféli kiáltás* (1933) címmel jelent meg; verseiben a falu gondjait vállalta fel. Kemény Gábor szerint versei „az elnyomott népcsoport szociális kiáltásának vádoló hangja". A *Háborús évek* (1947) c. kötetében háborús élményeit és politikai elveit fogalmazta meg. A negyvenes évek végén politikai okokból emigrált. 1982-ben tért vissza Budapestre.

M.: Szent György meg a sárkány, v., Cleveland 1960; Végtelen út, v., uo. 1970.

Ir.: -yf- (Sziklay Ferenc): Éjféli kiáltás, PMH 1933. máj. 21.; Fábry Zoltán: Lírikusok Szlovenszkón. = F. Z. Összegyűjtött írásai 4.; Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat..., Bp. 1940; Fónod Zoltán: Üzenet., Bp. 1993, Po. 2002.

F. Z.

KOVÁCS Endre (Paks, 1911. máj. 19. – Budapest, 1985. ápr. 18.): történész, író, kritikus. Hároméves volt, mikor családja Po.-ba költözött. Iskoláit itt végezte, 1935-ben a Komensky Egyetemen magyar–szlovák–filozófia szakos tanári képesítést szerzett. Egyetemista korában szoros kapcsolatban állt a Sarlóval. A bécsi döntés után Érsekújvárba távozott, az ottani reálgimnáziumban tanított, s az Érsekújvár és Vidéke hetilapot is szerkesztette. 1945-től Bp.-en élt, a Kelet-európai Tudományos Intézetnek, majd az MTA Történettudományi Intézetének a tud. munkatársa volt. – Már középiskolás korában publikált, 18 éves volt, amikor első könyve (verseskötet) megjelent. A 30-as években már legjobb kritikusaink közé tartozott, tanulmányai Mo.-on is feltűnést keltettek (*Szlovenszkói irodalmi álarcosbál,* A Nap 1932. márc. 28.; *Erdély példája Szlo-venszkónak,* R 1932. okt. 14.; *A szlovenszkói magyar irodalom sorsa,* MÍ 1936; *Egy nemzedék sorsa,* MÍ 1937; *Irodalmi realizmusunk feladatai,* Nemzeti Kultúra 1938/1; *Veszélyben a magyar értelmiség folytatása,* MÚ 1933. máj. 22.; *A Sarló története.* = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938). 1938 és 1944 között a kisebbségi sorsban szerzett élményeiből merítve két regényt, kötetnyi novellát, a legújabb szlovák regényirodalomról pedig könyvet (*Az új szlovák regény,* Bp. 1943) írt. – 1945 után egy ideig még az irodalomra koncentrált, a szláv nyelvekben-irodalmakban s a kelet-közép-európai kapcsolatokban való tájékozottságát felhasználva jelentős antológiák és válogatások szerkesztésében vett részt (Miczkiewicz válogatott írásai, 1950; J. V. Frič: Emlékeim, 1951; Lengyel költők antológiája, 1951; Cseh és szlovák költők antológiája, 1953). Történészi pályáját is kapcsolattörténeti tárgyú művekkel alapozta meg: Bem Józsefről két könyvet írt, *Magyar–cseh történelmi kapcsolatok* címmel 1952-ben terjedelmes munkát adott ki, s társszerzője volt a *Magyar–orosz történelmi kapcsolatok* (Bp. 1956) és a *Maďari a my* (1959) c. tanulmánygyűjteményeknek. Nagy arányokban kibontakozott történetírói munkássága természetesen magyar témákra is kiterjedt, de érdeklődésének középpontjában továbbra is a kelet-közép-európai, s ezen belül főleg a magyar–lengyel kapcsolatok álltak. – A csehszlovákiai magyar szellemi élettel 1945 után is kapcsolatban maradt: kitűnő tanulmányokat írt a Sarlóról (*A sarlós mozgalom és a magyar irodalom.* = Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből, szerk. Szabolcsi Miklós, Bp. 1982; *A Sarló és a nemzetiségi kérdés.* = Ez volt a Sarló, Bp. 1978); irodalmi lapjainkban többször publikált; *Korszakváltás* c., helyenként polemikus élű emlékiratában mozgalmas képet rajzolt a két vh. közötti kisebbségi pol. és irod. életről, s nehéz gyermekkorát és szellemi fejlődését is bemutatta. Az emlékirat 2. kötetének kézirata zárolva van.

M.: Világének, v., 1929; Panoptikum, elb., 1934; Felszabadultak, elb., Érsekújvár 1939; Az alázat évei, r., uo. 1940; Prága–Pozsony– Budapest, r., Bp. 1941; Két háború közt, tan., uo. 1944; Magyar–délszláv megbékélési törekvések 1848–49-ben, uo. 1958; A lengyel kérdés a reformkori Magyarországon, uo. 1959; A lengyel irodalom története, uo. 1960; Reymont, uo. 1961; A krakkói egyetem és a magyar művelődés, uo. 1964; A Kossuth-emigráció és az európai szabadságmozgalmak, uo. 1967; Ausztria útja az 1867-es kiegyezéshez, uo. 1968; Magyar–lengyel kapcsolatok a két világháború között, uo. 1972; Magyarok és lengyelek a történelem sodrában, uo. 1976; Történelmi arcképek, uo. 1976; Szemben a történelemmel, uo. 1977; A nemzetiségi kérdés a régi Magyarországon,

uo. 1977; Herzen, uo. 1978; A barátság ezer éve, Magyarország– Lengyelország (Dávid Katalinnal), uo. 1978; Magyarország története, 6. köt. (főszerk.), uo. 1979; Sienkiewicz, uo. 1980; Korszakváltás, emlékirat, uo. 1981.

Ir.: Antal Sándor: Ahogy az anya örvend, R 1931. szept. 24.; Fábry Zoltán: Mi zenél?, K 1935/2. = F. Z. ÖÍ 4.; Sárkány Oszkár: Felszabadultak, Napkelet 1940, 443.; Juhász Géza: K. E.: Felszabadultak, Láthatár 1940, 128.; Raics István: Az alázat évei, Kelet Népe 1941. máj. 15.; Balogh Edgár: Hét próba, 1965; Sándor László: Korszakváltás, Népszab 1981. nov. 25.; Turczel Lajos: K. E. 1911–1985, ISZ 1985/6.

T. L.

KOVÁCS Gyula (Rozsnyó, 1897. febr. 27. – Tornagörgő, 1980. dec. 22.): róm. kat. pap, vallásos író. Rozsnyón érettségizett, teológiai tanulmányait is ott végezte. Rozsnyón, Krasznahorkán, majd Tornagörgőn volt plébános. 1926-ban a Sajó-vidéknek, 1933–1944-ben pedig a SZKIE lapjának, az Ifjúságunknak volt a szerkesztője.

M.: Mégsem lett belőlem tekintetes asszony, szm., Rozsnyó 1922; Énekek és búcsúztatók, uo. 1931; SOS. Lelki olvasmány kat. hívők számára, uo. 1931; Szabad egy szóra?, szm., uo. 1932; Rudika házasodik, szm., uo. 1932; Az ifjúsági munka vezérfonala, uo. 1934; Térj meg!, előadás, uo. 1937; Hódoljunk az Úrnak, példák és történetek, uo. 1938.

Ir.: Magyar Ferenc: Paptemetés karácsonykor, Új Ember 1981. jan. 18.

Cs. S.

KOVÁCS István, B. (Rimaszombat, 1953. júl. 4.): régész, néprajzkutató, helytörténész. Kassán érettségizett, majd a bp.-i ELTE BTK-n néprajzból és régészetből szerzett diplomát (1977), később uo. bölcsészdoktori oklevelet (1985). A rimaszombati Gömöri Múzeumban dolgozott régész-muzeológusként (1977–1988), majd a rimaszécsi Honismereti Ház vezetője volt (1988–1990). 1990-től 1994-ig a Gömöri Múzeum igazgatója, majd a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem tanára (1995–1999). Később (2000–2002) a Gömör-Kishonti Múzeum régésze. Jelenleg (2002-től) a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház rimaszombati Tudományos Gyűjteményeinek igazgatója. Újraindítója és elnöke a Gömör-Kishonti Múzeum Egyesületnek (1990–). – Helytörténeti kutatásai éppúgy a Gömör-kutatással kapcsolatosak, mint régészeti ásatásai (ez utóbbiak közül kiemelkedő jelentőségű a Méhi határában feltárt rézkori temető egyedülálló kultikus edényekkel és antropomorf urnákkal, valamint a Rimaszombat, Tornalja és Sajógömör középkori történelmi kérdéseire választ kereső feltárásai). Néprajzi kutatásai elsősorban a kisnemesi társadalom vizsgálatára irányultak, népköltészeti vizsgálatai pedig az egyéniségkutatás területén hoztak maradandó eredményeket. Gömöri kutatótevékenysége elismeréseként a debreceni Ethnica Alapítvány Pro Gömör-díjban (1995), majd muzeológiai tevékenységéért a budapesti Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Széchényi Ferenc-díjban részesítette (2001). 2003-ban megkapta A Szlovák Köztársaság Ezüstplakettjét és Rimaszombat Város Díját. 2004-ben Madách-Posonium Díjban részesült, és ugyanebben az esztendőben a Magyar Néprajzi Társaság külföldi tiszteletbeli tagjává választotta.

M.: Malac Julcsa. Gömöri népmesék, Po. 1990, 2004; Baracai népköltészet, Po.–Bp. 1994; Szőlő-Szűlt-Kálmány. Öt gömöri hősmese, Po. 1998; Agyagkenyér. Fejezetek az agyagművesség történetéből Gömörben és Kishontban, Rimaszombat 2001; A méhi istentriász és népe, Po. 2002; Gömörológia. Írások a történelmi Gömör és Kishont vármegye múltjáról és jelenéről, Po. 2003; Gömörország. Egy tájhaza arcvonásai tényekben, képekben és gondolatokban, Rimaszombat 2004 (2. bővített és javított kiadás); Vály-völgy (szerk.), Po.–Rimaszombat–Felsőváły 1991; Hervadatlan rózsagyüker. Gömör-Kishont magyar népköltészete (szerk.), Dsz. 1998.

Ir.: Liszka József: Egy tájmonográfia margójára avagy A konokság dicsérete, A Hét 1992/18; uő: A térkép kiegészül. Gondolatok a Hervadatlan rózsagyüker című gömör-kishonti népköltési gyűjtemény kapcsán, ÚSZ 1999. jan. 11.; uő: B. Kovács István: Agyagkenyér. Fejezetek az agyagművesség történetéből Gömörben és Kishontban; uő: A méhi istentriász és népe, Fórum Társadalomtudományi Szemle 2003/2.

L. J.

KOVÁCS István; *Gömöri Kovács* (Sajógömör, 1924. szept. 12.): költő, újságíró. Mis-

kolcon érettségizett (1945), 1957-ben a po.-i Pedagógiai Főiskolán történelem–-földrajz szakos tanári oklevelet szerzett. 1953 és 1984 között Sajógömörön tanított. A kilencvenes években a Gömöri Hírlap szerkesztője volt. – Publikációs tevékenységét már diákkorában kezdte, ifjúsági lapokban. Első verse *Az én anyám* címmel 1949 februárjában jelent meg az Új Szó hasábjain. Sok verse, kisprózája jelent meg az ötvenes években az Új Szóban és a Fáklyában, később a Hétben és a Nőben.

M.: A partizán álma, szm., 1974; Hívogató, gyv., 1976.

Ir.: Csáky Károly: Hívogató – hibákkal, ÚSZ 1977. febr. 11.; Varga Imre: Két gyermekkönyv, ISZ 1977/6.

Cs. S., F. Z.

KOVÁCS Kálmán (Vágkirályfa, 1947. okt. 25.): karnagy. A po.-i konzervatóriumban zongora, zeneszerzés és karmester szakot (1969), a Zene- és Drámaművészeti Főiskolán karmester szakot végzett (1974), 1974–75-ben a párizsi konzervatórium ösztöndíjasaként Nizzában elvégezte a Quatrocchi karmesteri tanfolyamot. 1971–1999 az Ifjú Szívek énekkarának művészeti vezetője és karnagya, 1975-től a Szlovák Nemzeti Színház Operatársulatának karnagya, 1975–1980-ban a Zene- és Drámaművészeti Főiskola operastúdiójának tanársegédje.

M.: Énekelj velünk 2. (szerk.), 1979.

Ir.: (mik-): Csak egy percre. K. K., Hét 1981/9; Vladimír Čížik: Slovenskí dirigenti a zbormajstri, 1986; Encyklopédia dramatických umení na Slovensku 1., 1989.

D. Z. E.

KOVÁCS Károly; *Fedor János* (Ungvár, 1903. máj. 21. – ?): közíró, szociológus. Az illegális Kommunisták Magyarországi Pártjának tagjaként élt Csehszlovákiában, s a 30-as években élénk publicisztikai tevékenységet fejtett ki. 1934-től 1939-ig a Korunknak is számos kult. kérdésekkel foglalkozó tanulmányt és kritikát küldött (részben F. J. Jaroslav álnéven). *Megtévesztők és megtévesztettek* c., egyetlen Csehszlovákiában kiadott könyvében ultrabalos téves állításokat közöl a Sarlóról. A második vh. alatt a szovjet hadseregben harcolt, 1945 után nyugdíjazásáig a Kossuth Könyvkiadó főszerkesztője volt. Számos könyvet fordított cseh és szlovák nyelvből magyarra.

M.: Megtévesztők és megtévesztettek, Eperjes 1933.

Ir.: Fábry Zoltán válogatott levelezése 1916–1946 (szerk. Csanda Sándor és Varga Béla), 1978.

Cs. S.

KOVÁCS G. László; *G. Kovács, F. Kovács* (Pozsony, 1961. aug. 23.): történész, tudományos ügyintéző. A po.-i magyar gimnáziumban érettségizett (1980), majd a Komenský Egyetem BTK-n történelem szakos tanári oklevelet szerzett (1984). Egy ideig a Csemadok KB szakelőadója volt, 1987-ben Mo.-ra költözött. 1989-től a Csehszl. Tud. Akadémia Társadalomtudományi Kutatócsoport bp.-i képviselője, az MTA Történettudományi Intézetének tudományos ügyintézője. – Történelmi, művelődéspolitikai cikkeket ír (Hét, ISZ, Új Szó, Új Forrás).

M.: Céhládák a Csallóközi Múzeumban, cikk, Hét 1981/9; Magyarok Szlovákiában, tan., Új Mindenes Gyűjtemény 1991, Po. 1992; Törvény az ember ellen, tan., Nap 1991/38.

F. Z.

KOVÁCS Magda (Lőkös, 1946. febr. 14.): író. Érettségi (1963) után rövid ideig a nyitrai Pedagógiai Főiskola hallgatója, később a Nő riportere volt. 1972 óta Tornalján él, egy kisegítő tanonciskolában nevelőnőként dolgozik. – Első novellája az ISZ Vetés rovatában jelent meg 1966-ban. Szerepelt a Fekete szél (1972) c. antológiában. Jelentkezése feltűnést keltett, s a szlovákiai magyar prózában szemléletváltozást, formai-tartalmi megújulást ígért. Novellái a szlovákiai magyar próza legjava terméséhez tartoznak. Írásaiban lázadó, máskor kiábrándult hősökkel ismerkedünk meg, s az írónő, bár szenvedélyesen együttérez velük, gyakran iróniával ábrázolja őket. Novelláinak legfőbb erénye a stílus élénk, szinte burjánzó képszerűsége, mondanivalójának expresszív, belső fűtöttsége, az irreális és groteszk elemek magabiztos alkalmazása.

M.: Én, a csillagbognár, n., 1978; A csodagombóc, m., 1981; A kiskígyó, m., 1993; Titokzatos tücsökzene, m., 1999; Topolya úr csodálatos átváltozása, 2004.

Ir.: Lacza Tihamér: A szarvassá változott lány, Hét, 1978/4; Batta György: Mindig akad egy csillagbognár, ÚIfj 1978/38; Duba Gyula: A gonosz asszony hagyatéka, ÚSZ 1978. dec. 1.; Balogh Tibor: Én, a csillagbognár, MN 1978. dec. 8.; Grendel Lajos: Szemelvények a gonosz asszony hagyatékából, ISZ 1979/1; Szávai János: Változatok a novellára, ÚÍ 1979/8; Lacza (Lacza Tihamér): K. M. meséi, Hét 1981/45; Bodnár Gyula: A csodagombóc, ÚSZ 1981. dec. 10.; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában II., Po. 2001.

G. L.

KOVÁTS Miklós (Kassa, 1936. szept. 7.): irodalomtörténész, pedagógiai szakíró. Iskoláit Kassán végezte, 1954-ben a gépipari technikumban érettségizett, 1959-ben a po.-i Pedagógiai Főiskolán magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett, 1972-ben a Komenský Egyetemen doktorált magyar irodalomtörténetből. 1959–1964-ben gyári munkás volt, 1964-től a kassai Közgazdasági Szakközépiskola tanára. Bölcsészdoktori disszertációját figyelemre méltó monográfiává fejlesztette, feldolgozta a két háború közötti csehszlovákiai magyar színjátszás és drámairodalom, drámakritika történetét. Számos helytörténeti tanulmánya, középiskolai tankönyve mellett kismonográfiát írt Kazinczy Ferenc és Kassa város kapcsolatáról.

M.: Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918–1938, monogr., 1974; A kassai ipariskola száz éve, monogr. (többekkel), Kassa 1972; A Város és az Író. Kazinczy Kassája és Kassa Kazinczyja, kismonogr., 1994.

Ir.: Rudolf Chmel: A szlovákiai magyar irodalomtudomány újabb termése, ISZ 1975/11; Egri Viktor: Egy hézagpótló monográfia. = E. V.: A rivalda fényében, 1975; Csáky Károly: Egy hézagpótló mű, Hét 1975/41; Sziklay László: K. M., ItK 1975/3; Tolvaj Bertalan: Egy hiányt pótló monográfia, Napjaink 1974/11.

Sz. Z.

KOVÁTS Piroska, F.*; Földesné* (Budapest, 1938. aug. 28.): gimnáziumi tanár, műfordító, szerkesztő. A po.-i Pedagógiai Főiskolán magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1960). Középiskolai tanárként dolgozott Rozsnyón és Komáromban 1960 és 1974 közt. 1974-től a Madách Könyvkiadó szerkesztője, 1980-tól egyik vezető szerkesztője volt egészen nyugdíjazásáig (1992). 1978-tól napjainkig folyamatosan jelennek meg fordításai. A Szlovák Irodalmi Alap 1979-ben Madách-díjjal, 1999-ben és 2002-ben nívódíjjal jutalmazta.

Ford.: Milan Ferko: Ha nekem puskám volna, 1978; Pannóniai legendák, 1978; Eduard Bass: A cirkuszok világa, 1981; Jan Suchl: A szerelmet választottam, 1982; Jaroslav Havlíček: Tavasz a házban, 1983; Václav Kaplický: Boszorkányégetés, 1989; Szerzői munkaközösség: Ezerarcú természet, 1989; Václav Havel: A kiszolgáltatottak hatalma, 1991; Dominik Tatarka: Reverendás köztársaság, 1995; uő: Agónia, 1997; Gabriel Viktor: 1848–49 legendája a szlovák történetírásban, 1999; Dušan Šimko: Esterházy lakája, 2002; uő: Kassai maraton, 2004. A felsoroltakon kívül több gyermekkönyvet, válogatáskötetekben megjelent tanulmányokat, esszéket, elbeszéléseket is fordított.

K. T., M. J.

KOZSÁR Zsuzsanna (Kassa, 1970. aug. 13.): író, meseíró. A pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett magyar–szlovák szakos tanári oklevelet 1993-ban. 1997-től 2000-ig Kassán tanított, majd 2000-től az Eperjesi Módszertani Központ munkatársa. – 1999-től publikál, elsősorban a gyermek- és ifjúsági irodalom művelője, illetve méltatója, recenzense. Prózaíróként a Pf. 2002 című antológiában tűnt fel. Meséit hagyományos meseszövés, morális, etikai poentírozás, többé-kevésbé rejtett didaktikus szándék, illetve nyílt pedagógiai hangoltság jellemzi.

M.: Tél király cinkéje, m., 1999; Tökfilkó és Picinke, meseregény, Dsz. 2000; Meseirodalmunk fája, monogr., 2002; Mesék a kesze-kusza erdőből, meseregény, 2003.

Ir.: N. Tóth Anikó; Egy kisördög és egy apró tündér barátsága, ÚSZ 2000. jan. 3.; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001; Kocur László: Úttörő, de hibrid alkotás, ÚSZ Könyvjelző, 2002/7; uő.: Gyermekirodalmunk körül, Szőrös Kő, 2003/2.

P. A.

Könyvbarátok Szemléje: a Kazinczy Könyvbarátok Társaságának időszaki közleménye. 1926–1927-ben szórványosan jelent meg Kassán, Darkó István szerkesztésében.

T. L.

Könyvillusztráció: a cseh/szlovákiai könyvillusztráció és a szép könyv iránti figyelem évtizedekig váratott magára, az utóbbi tizenöt év alatt azonban jelentős eredmények születtek. 1995-ben Turczel Lajos Csehszlovákiai magyar könyvművészeti törekvések 1918–1945 között c. tanulmánya kezdte el az értékelés folyamatát. Fontos esemény volt a Magyar könyvillusztráció Magyarország határain kívül 1918-tól napjainkig c. kiállítás, melyet 2001-ben az Országos Széchényi Könyvtárban Budapesten rendezett meg a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága, nemzetközi konferencia kíséretében. A kiállítás és előadások anyagát az egyes régiók képviselői készítették elő. Az előadások kötetben is megjelentek, a második, képanyagot tartalmazó kötet azonban mindeddig várat magára. A cseh/szlovákiai anyagot Hushegyi Gábor (1918–1945 között) és Vesztróczy Éva (1949-től napjainkig) készítették. Az említett kutatók alapos munkát végeztek. – Noha a két világháború közötti időszakban több mint kétezer könyv jelent meg, csak kb. 80 mondható illusztrált könyvnek. Ennél gyakoribb a képzőművészek által megtervezett borító és címlap. A jelzett időszakban a könyvművészeti és illusztrátori tevékenység még nem számított önálló szakmának, így számos képzőművész tervezett könyvborítót vagy illusztrált egy-két könyvet. A szlovákiai könyvillusztráció egyik legfontosabb személyisége Tichy Kálmán (1888– 1968) volt, aki sikeresen folytatta 1918 előtt megkezdett pályafutását. Együttműködött a Kazinczy Társasággal és a Slovenská grafiával. Az ő nevéhez fűződik a kor két legszebbnek tartott könyve: Győry Dezső Százados adóssága (1923) Gerő Gusztávval (1889–1979), valamint Cseh Lajossal (1888–1945), és a Négy évszak (1927). A 20-as–30-as években mind tipográfiában, mind a könyvkészítés művészetében új törekvések jelentkeznek. A modern tipográfia egyik úttörője Csáder László (1909–1975) volt, de jelentős impulzusokat adtak a nálunk emigrációban élő modern magyar művészek, például Krón Jenő, Bortnyik Sándor, Pór Bertalan és mások. Pozsonyban a Bauhaus törekvéseit követő Iparművészeti Iskolában tanított Reichental Ferenc (1895–1971), számos fedéllap és illusztráció alkotója. A losonci származású Kudlák Lajos (1890–1960) 1923-ban Bécsben, a Ma kiadónál adta ki a Gitár és konflisló c. avantgárd művét, melynek szövege és illusztrációi is tőle származtak. Ezek azonban szórványos törekvések voltak. Az építész Szalatnai Artúr (1891–1961) és Weyde-Leweke Gizella művészettörténész (1894–1966) szakkönyveiket saját rajzaikkal illusztrálták. Ismert illusztrátor volt a komáromi Harmos Károly (1879–1955), a századeleji szecesszió folytatója. Említést érdemel Jánoska Tivadar (1891–1960?) és Tallós-Prohászka István (1896–1976) munkássága. – A második vh. után csak 1949-et követően folytatódik a magyar könyvkiadás. Egyetlen állami könyvkiadó teljesítette ezt a feladatot, mely 1969-től a Madách Könyv- és Lapkiadó nevet viselte, és 1989-ig működött. A magyar tannyelvű iskolák tankönyveit a Slovenské pedagogické nakladateľstvo adta ki, ezek az illusztráció szempontjából a mai napig nincsenek feltérképezve. – A háború utáni első évtizedben nehezen beszélhetünk hazai könyvillusztrációról. Az idegen nyelvekből fordított könyvek esetében gyakran átvették az eredeti művek illusztrációit. Hazai irodalmi mű esetében a kísérő képanyag nemegyszer válogatás volt a képzőművészek már meglevő alkotásaiból, rajzaiból. A könyv külső megjelenése és az illusztráció iránti igény a 60-as–70-es években fokozatosan fejlődött ki. Ebben nagy szerepet játszott a hazai magyar képzőművészek új, fiatal nemzedékének megjelenése. Többüknek speciális grafikusi-illusztrátori képesítése volt. – 1968-tól a Madách Könyvkiadó kép- és műszaki szerkesztője Kopócs Tibor (1937) volt. Pályatársa, Varga Lajos (1942) 1975-től a mai napig ezt a posztot tölti be. Magas színvonalú munkát végzett ugyanitt René Murat képszerkesztő a 80-as években. – Az első, valóban grafikus és illusztrátor nemzedék a pozsonyi Képzőművészeti Főiskolán végzett Vincent Hložníknál, tagjai Nagy József (1926), Eckerdt Sándor

(1932–1992), Kiss Sándor (1935), Schnitzer Tivadar (1933). Jaksics Ferenc (1937) tanára Chovan volt, Kopócs Tibor és Varga Lajos pedig az eperjesi Tanárképző Főiskolát végezte el. Munkásságuk hatással volt a hazai folyóiratok, gyereklapok és a könyvillusztrációk színvonalára. A következő nemzedékhez tartozik Štefunkóné Szabó Erzsébet (1942) és Turcsan László (1946). A 80-as években újabb generáció jelentkezik: a prágai Képzőművészeti Akadémián grafika szakon végzett Lőrincz Zsuzsa (1954), ugyancsak Prágában, az Iparművészeti Főiskola illusztráció és alkalmazott grafika szakán szerezte diplomáját Horváth-Šmídová Klára (1956). Dolán György (1952), Fodor Kata (1959) és Nagy Zoltán (1961) a pozsonyi Képzőművészeti Főiskolán szerezték képesítésüket. Rajtuk kívül készítettek könyvillusztrációkat a képzőművészet más ágazataiban tevékenykedő képzőművészek is, például Balázsy Géza (1959), Janiga József (1946–2004) és Szkukálek Lajos (1957). – 1991 után több magánkiadó kezdte meg működését. Az első években úgy látszott, hogy ez a folyamat jó hatással lesz a könyvillusztrálás jellegére, szerepére és mennyiségére is. Az üzleti szellem hatása azonban nem sokáig váratott magára. A Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társasága 1992-ben rendezte meg először Az illusztrált könyv című kiállítását Dunaszerdahelyen. Ez a seregszemle felszínre hozta a szakma problémáit és buktatóit is. Az illusztráció jelenleg csupán csekély számú gyermekkönyvben jelenik meg – az illusztrált verseskönyv szinte eltűnt. A számítógépes szerkesztés miatt a kiadók nem alkalmaznak hivatásos képszerkesztőket, a könyvek művészi megtervezését, kivitelezését az egysíkúság és uniformizálódás fenyegeti, ugyanakkor kiváló illusztrátoraink és grafikusaink képességei kihasználatlanok. A ritka kivételek közé tartozik egyik legjobb illusztrátorunk, a Budapesten végzett Németh Ilona (1963), aki az utóbbi évtizedben több könyvet is illusztrált (Simkó Tibor: Tikiriki-takarak, 1991, Barak László: Időbolt, 2000). – A 90-es évek közepén további fiatal grafikus-illusztrátorok kezdték meg működésüket: Rácz Noémi (1972), Lukács Zsolt (1972) és Szabó Ottó (1965). – A szlovákiai magyar könyvillusztráció részletes feldolgozása és művészettörténeti értékelése további kutatásra és feldolgozásra vár.

Ir.: Kubičková Klára: Kisgaléria, 1977; Turczel Lajos: Csehszlovákiai magyar könyvművészeti törekvések 1918–1945 között. = T. L. Visszatekintések kisebbségi életünk első szakaszára, Dsz. 1995; Hushegyi Gábor: Magyar könyvillusztráció és könyvillusztrátorok Cseh/Szlovákiában 1918–1945 között (bibliográfia). = Az elsüllyedt jelek. A 20. századi magyar könyvillusztráció Magyarország határain kívül, Bp. 2003; Vesztróczy Éva: A könyvillusztráció a szlovákiai magyar könyvkiadásban 1949–2000 (bibliográfia). Az illusztrált könyv c. biennálé katalógusai, Dsz.,1992, 1996, 2000, 2002, 2004.

K. K. K.

Könyvkiadás 1918–1945: a csehszlovákiai magyar könyvkiadás a két vh. között nem volt rendszeres, s a piaci kereslethez alkalmazkodó könyvárak aránytalanul magasak voltak, főként azért, mert kisszámú olvasóközönség számára, alacsony példányszámban jelentek meg. A legtöbb könyvet a szerzője saját költségén adta ki, s gyűjtőívek, ügynökök, ismerősök segítségével terjesztette. Ezek jó része műkedvelő vagy helyi érdekű kiadvány volt, s az ügyeskedő szerzők az átlagolvasó ízlését kiszolgálva néha jelentős népszerűséget értek el. A lapok többsége alkalmilag könyvet is adott ki számos városban, amit megkönnyített, hogy gyakran az újságokban kinyomott szedést (betűanyagot) használták fel a könyvhöz. Több könyv ezért keskeny, újsághasábokra emlékeztető formátumban került kiadásra, s a lapok különnyomatának is tekinthető (pl. Fülöp Zsigmond könyve a Jókai Egyesületről a Komáromi Lapokban, Sas Andor Riedl Szendéről szóló monográfiája pedig a Magyar Újságban megjelent tanulmányból készült). A kassai Renaissance Könyvtár ilyen módon egy olcsó elbeszélés- és versgyűjtemény-sorozatot adott ki a Kassai Naplóban megjelent írásokból (többek között Kaczér Illés Dr. Hulla, Jarnó József Önarckép, Darkó István A legnagyobb úr c. könyvét). – Néhány könyvet, füzetet a kommunista lapok és irodalmi folyóiratok is kiadtak, általában belső munkatársaik írásait. Néha egy-egy bp.-i kiadó is vállalkozott szlovákiai magyar könyv kiadására, jórészt szemé-

lyes ismeretség, pártfogás alapján. – A rendszeresebb magyar könyvkiadás a kassai Kazinczy Társaság kezdeményezésére indult meg a berlini Voggenreiter Verlag magyar osztályán. Több ismert írónk sikeres könyve jelent itt meg, pl. Ölvedi László: A bányász éneke; Mécs László: Rabszolgák énekelnek; Egri Viktor: Pierre találkozása; Darkó István: Zuzmara. A kiadást a berlini egyetem akkori magyar lektora, Farkas Gyula irányította. – 1927-ben Sziklay Ferenc Kassán megszervezte a Kazinczy Társaság kiadóvállalatát, amely a berlini kiadás folytatását és továbbfejlesztését szolgálta. Állandó előfizetőkre támaszkodva megalakította a Kazinczy Könyvbarátainak Egyesületét, amely évente hat kötetet adott ki, zömmel szlovákiai magyar, részben mo.-i és erdélyi írók alkotásait. Mivel a kiadóban a jobboldali magyar pártok befolyása és támogatása érvényesült, baloldali vagy szocialista szellemű művek itt nem jelentek meg, de számos polgári humanista író (Darkó István, Győry Dezső, Egri Viktor, Jarnó József, Sebesi Ernő stb.) művét adták ki. 1933-ban a kiadó, Vécsey Zoltán regényének elkobzása következtében, anyagi válságba került, s székhelyét Tornaljára áttéve, kisebb szünetekkel 1938-ig folytatta tevékenységét. A műveket átlagosan 2000 példányban adták ki. Itt jelent meg a legtöbb (kb. 60) csehszlovákiai magyar irod. alkotás, Mo.-ról pedig a népi írók (Féja Géza, Szabó Pál) néhány műve. – Több polgári szellemiségű magyar és szlovák könyv jelent meg az eperjesi Globus nyomdához tartozó Pallas Kiadó és Könyvkereskedés gondozásában. A főként marxista szellemű lapkiadással foglalkozó vállalkozás adta ki a DAV-ot, a Szovjetföldet, Az Útat s Fábry Zoltán és a davisták első könyveit. A nyomda melletti könyvkiadást Albin Schein-Babej irányította (Az Út Könyvtára). – A mo.-i kiadók közül a Franklin Társulat adott ki 1935-ben egy tízkötetes szlovákiai magyar könyvsorozatot, amelyben akkori legjobb elbeszélőink, regényíróink alkotásai találhatók meg. A kiadó megjelölése néha csupán névleges volt, a szükséges anyagi támogatást a nemzeti szellemű kiadványokhoz a magyar, az aktivistákhoz pedig a csehszlovák kormánykörök nyújtották. Az előbbiek (Gömöry János és mások visszaemlékezése szerint) főként a Kazinczy Kiadót támogatták, az utóbbiak pedig az Eugen Prager Könyvkiadót. A pesti születésű Prager Jenő a Magyar Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált, ahol 1930-tól német nyelvű könyveket adott ki. Mivel az ausztriai könyvek behozatalát a csehszl. hatóságok engedélyezték (a mo.-iakét tiltották), néhány magyar könyvet is megjelentetett, s azokat (hasonlóan a bécsi magyar emigránsok lapjaihoz) főként a szlovákiai magyar olvasók között terjesztették. Prager 1935-től Po.-ban, majd Prágában élt, itt adta ki magyar és részben német nyelvű könyveit, melyeknek jó részét emigráns magyar írók írták vagy fordították. A kormánykörök megnyerő szándékára jellemző, hogy kiadta vezető csehszl. politikusok (Masaryk öt kötetben, Beneš, Hodža, I. Dérer) írásait, de megjelentetett értékes külföldi és cseh, szlovák alkotásokat is: Čapek, Ehrenburg, Solohov, Dos Passos, E. E. Kisch, Olbracht, Vančura, Milo Urban stb. műveit. Magyar eredetit csak kivételesen adott ki (Révész Béla, Sándor Ernő, Bodnár István). Számos népszerű külföldi kommunista vagy polgári baloldali szellemű alkotás Pragernál jelent meg először magyar fordításban, s ezek – illegális úton – Mo.-ra is eljutottak. – Mindössze öt, de átlagon felüli könyvet tudott kiadni (1928) a Barta Lajos szervezte po.-i Írók Kiadóvállalata (IKVA): Barta Lajos, Egri Viktor, Szucsich Mária, Sándor Imre regényeit és Mihályi Ödön verseskötetét. – 1937-ben Tamás Mihály vezetésével alakult Po.-ban a Tátra Lap- és Könyvkiadó, amely színvonalas vállalkozásnak ígérkezett. Kiadványai közül a legnevezetesebb a Tátra Almanach – Szlovenszkói városképek (Kassa, Érsekújvár, Eperjes, Losonc, Lőcse). – Kísérletet tett a szervezett könyvkiadásra a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság is, de a tervezett 12 műből csak hatot tudott kiadni: Sellyei József, Morvay Gyula, Ilku Pál, Szucsich Mária, Kaczér Illés, Szabó Béla és Martin Kukučín (Farkas István fordította) könyveit. – A második vh. alatt kevés magyar könyv jelent meg Szlovákiában. Ezek főként a már előbb is működő nyitrai Híd kiadványai.

Ir.: Sándor László: A csehszlovákiai magyar könyvkiadás, K 1937, 1073.; Alapy Gyula: Kisebbségi

irodalmunk tíz éve és annak könyvészete. = Kazinczy Évkönyv 1898–1929 (szerk. Sziklay Ferenc), Kassa 1929; Zombori György: A szlovenszkói magyar líra könyv alakban megjelent termékei. = Új magyar líra (szerk. Wallentinyi Samu), Kassa 1937; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968.

Cs. S.

Könyvkiadás 1945 után: a kisebbségi magyarság 1945–1948-as jogfosztottsága után 1949 elején a Tájékoztatási és Művelődési Megbízotti Hivatal utasítására a Tatran Rt. kiadott egy magyar nyelvű könyvet (Klement Gottwald: 1948 februárja), mely a csehszl. kormány és az alkotmányozó nemzetgyűlés fontosabb dokumentumait tartalmazta. Magyar nyelvű brosúrákat, politikai kiadványokat más szlovák kiadók (Práca, Pravda) is megjelentettek. – Az intézményes magyar könyvkiadás megoldásával először a Pravda Kiadóvállalat próbálkozott: Magyar Könyvtárának (1949–1952) „gyámja" az SZLKP KB mellett 1948 végén megalakult Magyar Bizottság volt, programjának kidolgozásában Major István, a Pravda igazgatója és Szántó László filozófus is részt vett. A Magyar Könyvtár együttműködött mo.-i kiadókkal, megelőzve ezzel a közös könyvkiadási egyezmény intézményét. Kb. 75–80, főleg pol. művet jelentetett meg. Értékes kezdeményezése volt a Magyar Könyvbarátok Körének (1950) megszervezése. Az első könyvklubnak 1952-ben 15 ezer tagja volt. – 1953-ban létrejött a Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó. Ez formálisan a Csemadok KB-hoz tartozott, ám tevékenységében önálló volt. Indulása évében 47 művet jelentetett meg. 1956-ban beolvasztották a Szlovák Szépirodalmi Könyvkiadóba (a későbbi Tatranba). E kiadó magyar szerkesztősége a Tatran 1947–1967-es bibliográfiája szerint 128 magyar, 111 szlovák és 148 cseh művet gondozott. – 1967 jan.-ban megalakult a Tatran Magyar Üzeme, mely gazdaságilag a Tatranhoz kötődött, programját tekintve azonban közvetlenül a Kiadói Főigazgatóság irányítása alatt állt. A Magyar Üzem az önálló könyvkiadó előzménye volt. – A Madách Könyv- és Lapkiadó n. v. 1969. jan. 1-jén alakult meg, az SZNT Elnökségének határozata alapján. Kiadói programjának tervszerű bővítése lehetővé tette, hogy a szépirod. művek mellett a tudományos és ismeretterjesztő irodalom, a gyermek- és ifjúsági irodalom, a néprajzi és képzőművészeti kiadványok is megjelenjenek. 1977-ben a kiadó megindította a 20 kötetre tervezett Csehszlovákiai Magyar Írók sorozatot, melybe a kisebbségi magyar irodalom legjobb alkotásait sorolta be. Tovább gondozta a Magyar Könyvbarátok Köre (1950) sorozatát, melyben kedvezményes áron kisebbségi, egyetemes magyar és világirodalmi művek jelentek meg. Ugyancsak könyvklubként alakult meg 1965-ben a Versbarátok Köre, melynek sorozatában a kortárs és klasszikus magyar irodalom, valamint a világirodalom kiemelkedő alkotásai kaptak helyet. E sorozatok gondozásában 1981-től (anyagi okokból) változás történt: a kiadó megszüntette a tagság nyilvántartását s a sorozatkönyvek postázását, a kedvezményes árú terjesztést átadta a könyvterjesztő vállalatnak, ami fokozatosan az MKBK és a VBK megszűnéséhez vezetett. – A mo.-i Diákkönyvtár sorozat 1980-ig a közös könyvkiadás keretében jutott el Szlovákiába, 1981-től a könyvterjesztő vette át. Ezt a sorozatot egészítette ki az Iskolások Könyvtára, melyben cseh és szlovák, majd kisebbségi írók alkotásai jelentek meg. – Az Első Osztályosok Ajándék Könyve sorozat 1978-ban indult a kisebbségi gyermekirodalom programszerű támogatása céljából. Az 1981-ben indult Főnix Füzetek sorozat a fiatal, pályakezdő írók számára biztosította a megjelenés feltételeit (egyedül ez a sorozat élte túl a 80-as éveket). – A fordításirodalom népszerűsítésére 1977-ben indult a Madách–Európa Kiskönyvtár sorozat, melyben kis terjedelmű alkotások kaptak helyet. A 80-as évek elején indított Cseh Irodalom Könyvtára és Szlovák Irodalom Könyvtára sorozatok kényszerű programváltás miatt akadtak el. – Az 1981-ben indított Új Mindenes Gyűjtemény sorozatban társadalomtudományi, néprajzi stb. jellegű tanulmányok jelentek meg. – A Madách Könyvkiadó kiadványai 90–95 százalékát a közös könyvkiadási egyezmény keretében a mo.-i könyvpiacra szállította, s évente 150–180 címszót hozott be Mo.-ról 350–450 ezer összpéldányszámban. A mo.-i kiadványok kereskedelmi úton is eljutottak Szlovákiába. – A Madách

Könyv- és Lapkiadó (mivel a magánosítás kérdésében tanácstalannak bizonyult) 1994. márc. 31-én feloszlott. – A politikai, szakszervezeti, pedagógiai, mezőgazdasági és egészségügyi irodalmat más kiadók adták ki: a pol. irodalmat 1948 és 1980 között a Pravda, a Práca, a Tatran stb., 1953–1958-ban a Szlovákiai Politikai Könyvkiadó, majd ennek az Obzor Kiadóval való egyesülése után az Epocha (1968). 1970-től a Pravda Könyvkiadó magyar szerkesztősége gondozta a fontosabb pol. műveket és célkiadványokat, egyebek között Juraj Zvara A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában c. kötetét, melynek szerzője először próbált szembenézni a szlovákiai magyarság 1945–1948-as tragédiájával. A Pravda magyar szerkesztősége évente 7–10 könyvet jelentetett meg, esetenként szépirodalmi jellegűt is. A szakszervezeti mozgalom kiadója, a Práca 1949-től adott ki magyar nyelvű könyveket, esetenként a bp.-i Táncsics Kiadóval közös kiadásban. Az ifjúsági szövetség kiadója, a Smena a szervezeti élettel kapcsolatos magyar kiadványokat s a gyermek- és ifjúsági folyóiratokat (Kis Építő, Tábortűz, Új Ifjúság) gondozta. A Szlovák Pedagógiai Kiadóvállalat tankönyveket és módszertani segédanyagokat adott ki. A magyar nyelvű oktatás 1949-ben indult meg Szlovákiában, a kiadó magyar szerkesztősége 1950-ben alakult meg; mai nevét 1953-ban vette fel a kiadó, azóta a magyar részleg tevékenysége is folyamatos. A tankönyvek egy részét (magyar, szlovák, orosz nyelvi és zenei nevelési tankönyvek) magyar szerzők írták, a többi az országos jellegű tankönyvek változata, kiegészítve a magyar iskolák sajátosságait figyelembe vevő adatokkal, tényekkel, főleg a történelem és a polgári nevelés tantárgyaiban. A kiadó mo.-i tankönyveket is hozott be, főleg a szakiskolák számára. Magyar szerkesztősége 1960-tól együttműködött a bp.-i Tankönyvkiadóval. – A mezőgazdasági kiadó 1949-ben Oráč néven jött létre. Magyar szerkesztősége 1950. jan. 1-jén alakult meg, s egy ideig az Állami Mezőgazdasági Könyvkiadó keretében működött. 1955. júl. 1-jén létrejött az önálló Szlovák Mezőgazdasági (1969. jan. 1-jétől Príroda) Könyvkiadó, melynek magyar szerkesztősége 1970-től főként a magyar szakmunkásképzők és szakközépiskolák számára adott ki tankönyveket. – A magyar nyelvű műszaki irodalom megjelentetése alkalmi jellegű volt, a Madách is megjelentetett 2 kötetet (Tölgyessy György: Az atomkorszak detektívjei, 1977; Tölgyessy György–Kenda Milan: Éltető és pusztító sugárzások, 1980). – Az egészségügyi irodalom kiadását az 1953-ban alakult Osveta Kiadó (Turócszentmárton) vállalta: főleg cseh és szlovák szerzők műveit, ill. a Csehszl. Vöröskereszt Szlovákiai KB célkiadványait adta ki. – Az 1989-es rendszerváltást követően új kiadók alakultak. A Madách-Posonium Kft. (1994 ápr.-tól) lényegében a Madách Könyvkiadó programját folytatja. Az 1989 után szerveződött kiadók közül meg kell említenünk a Kalligram (1991), a Vox nova (1991), a Pannonia (1990), az AB-ART (1994) a Microgramma (1993, Pozsony), a Lilium Aurum (1992), a Nap Kiadó (1991, Dunaszerdahely), a Méry Ratio (1995, Somorja), a Plectrum Kft. (1997, Losonc) és a KT Kiadó Kft.-t (1998, Komárom). Közülük a legerőteljesebbnek a Kalligram bizonyult, a Vox nova és a Pannonia néhány év után tevékenységét befejezte.

Ir.: Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Alapy Gyula: Kisebbségi irodalmunk tíz éve (1919–1928) és ennek könyvészete. = Kazinczy Évkönyv (szerk. Sziklay Ferenc), Kassa 1929; Sziklay Ferenc: Harminc év, uo.; Vass László: A felvidéki magyar irodalom. = A visszatért felvidék adattára (szerk. Csatár István és Ölvedi János), Bp. 1939; Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat, uo. 1940; Gömöry János: Emlékeim egy letűnt világról, uo. 1964; Popély Gyula: A Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság, 1973; Kollin Ferenc: A Prager Könyvkiadó története, Bp. 1977; Fónod Zoltán: Magyar könyvkiadás Csehszlovákiában. = uő: Tegnapi önismeret, 1986; Farkas Gyula: Visszaemlékezések, A Mi Lapunk 1930/9; Turczel Lajos: Könyv- és lapkiadásunk fejlődése a felszabadulás után. = uő: Portrék és fejlődésképek, 1977; Fónod Zoltán: A szó úrrá lett az időn. = uő: Körvonalak, 1982; Kövesdi János: Magyar nyelvű könyvkiadás Csehszlovákiában 1945 után, ISZ 1979/2; Végh László: Könyvek és olvasók, ISZ 1979/2.

F. Z.

Könyvterjesztés: a magyar könyveket 1989 előtt a Slovenská kniha (Szlovák Könyv) nemzeti vállalat terjesztette. A vállalatnak Po.-ban

a Mihály-kapu közelében, Kassán a dóm szomszédságában volt magyar könyvesboltja. A 80-as években a következő dél-szlovákiai városok állami könyvesboltjai árusítottak magyar könyveket: Nyugat-szlovákiai kerület: Szenc, Somorja, Galánta, Dunaszerdahely, Nagymegyer, Bős, Negyed, Diószeg, Vágsellye, Gúta, Ógyalla, Komárom, Érsekújvár, Nagysurány, Nyitra, Verebély, Párkány, Köbölkút, Zseliz, Léva; Közép-szlovákiai kerület: Losonc, Rimaszombat, Fülek, Tornalja, Nagykürtös, Kékkő; Kelet-szlovákiai kerület: Kassa, Rozsnyó, Királyhelmec, Nagykapos, Tiszacsernyő. – Mo.-ról évente kb. 11 millió korona értékben hoztak be könyveket. Miután a 80-as években Szlovákiában korlátozták a Mo.-ról kereskedelmi úton behozott könyvek forgalmát, az olvasók érdeklődését a Prágai Magyar Kultúra könyvesboltja elégítette ki. 1989 után a Slovenská kniha könyvesboltjait részben magánosították, s magánvállalkozásban újabb könyvesboltok is nyíltak. A Madách-Posonium Kft. Po.-ban, Komáromban, Kassán, Nagykaposon, Rozsnyón és Érsekújvárott Kultúra néven, Királyhelmecen Mécs László Könyvesbolt, Rimaszombatban és Tornalján pedig Tompa Mihály Könyvesbolt néven nyitott könyvesboltot. Az egyik legimpozánsabb könyvesboltot, az Akadémiai Könyvesházat a bp.-i Akadémiai Kiadó adta át 1995-ben Dunaszerdahelyen. Az említetteken kívül a Dél-Szlovákia városaiban, nagyobb településein nyitott könyvesboltok mindegyike foglalkozik a magyar könyvek terjesztésével.

F. Z.

KÖRNYEI Elek; *Krepelka* (Selmecbánya, 1905. júl. 15. – Budapest, 1982. okt. 16.): költő, író, publicista. A po.-i főreáliskolában érettségizett (1923), mérnöknek készült, de fiatalon újságíró lett. 1927-től a Komáromi Lapok, 1931-től a po.-i Híradó, 1938-tól az Új Hírek szerkesztője, a Magyar Hírlap belső munkatársa volt. 1945-ben Bp.-re költözött, ahol egy ideig a Magyar Távirati Irodánál dolgozott.

M.: Négyszemközt, v., 1929; Nyugati őrhelyen, tan., 1939; Fadrusz János élete, szm., 1940; Isten hegedűje, naplójegyzetek, 1940; Ifjú szívekben, v., 1942; Az ember tragédiája a XX. században, szm., 1943; Felelj, Prometheus!, drámai költ., 1944; Beethoven Martonvásáron, tan., Bp. 1958.

Ir.: Mártonvölgyi László: Isten hegedűje, Magyar Album IV., 1941; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968.

O. Á.

KÖRTVÉLYESSY → Ásgúthy Erzsébet

KŐSZEGHY Elemér (Rózsahegy, 1882. jan. 3. – Budapest, 1954. szept. 4.): művészettörténész, festő, restaurátor. Bp.-en, Bécsben és Rómában tanult. 1908-tól a Múzeumok Országos Főfelügyelőségének titkára, 1914–1919-ben a kassai múzeum igazgatója, 1927-től a Kárpát Egyesület és a Szepesi Történelmi Társulat műemlékőre (feltárja a szepesdaróci kolostortemplom falfestményeit), 1938–1945-ben a bp.-i Iparművészeti Múzeum igazgatója volt.

M.: Die Denkmäler der Antoniter in Drautz, Késmárk 1930; Bildnissmalerei in der Zips, Késmárk 1933; Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig, Bp. 1936; Kassa műemlékei, Bp. 1939.

Ir.: Művészeti lexikon II., Bp. 1966; Brogyányi Kálmán: Festőművészet Szlovenszkón, Kassa 1931.

K. K. K.

KŐSZEGHYNÉ Szőke Edit → Szőke Edit

KŐSZEGI F. László → Finta László

KÖVÉNYI F. L. → Frenyó Lajos

KÖVES Károly (?, 1873. ? – Kassa, 1945. ?): publicista, író. Városi számvevőségi tisztviselő, majd tanácsos volt Kassán, kulturális munkát a Polgári Társaskörben és a Kazinczy Társaságban végzett.

M.: Kassai krónikák, Kassa 1921; Nevessünk, adomák, uo. 1924, 2. kiad. 1928; A 400 éves Lőcsei Ház és a 63 éves Kassai Polgári Társaskör, uo. 1931.

T. L.

KÖVESDI János; *Vaszily* (Nagykövesd, 1940. jún. 12.): író, műfordító, szerkesztő. Alapiskoláit szülővárosában, végezte a kassai Magyar Ipari Szakközépiskolában (1958) érett-

ségizett. A Pedagógiai Felsőiskolán (1960), majd a Komenský Egyetem BTK-n magyar–orosz szakos tanári oklevelet szerzett (1964). Ezt követően a Madách Könyvkiadó munkatársa, majd az Új Szó rovatvezetője volt. A rendszerváltást követően Pannónia néven könyvkiadót alapított. – 1963-tól publikál, az Új Ifjúság közölte első írásait. A Vetés csoport legidősebb tagjaként szerepel a Fekete szél c. reprezentatív antológiában. Az intellektuális próza különféle változatait művelte. Az antológiában szereplő terjedelmes elbeszélése *(Rekviem)* szépírói munkásságának a csúcsát jelenti. Későbbi írásai a stagnálás jeleit mutatják, a sokat ígérő kezdetet nem követte kibontakozás, érdeklődése a műfordítás, a kulturális közírás felé irányult.

M.: András-napra megjövök, elb. 1976; Álom a ködbikáról, r. és elb., 1980; Vallomások és párhuzamok, interjúk, 1987; Országos gyász – Csehszlovákia 1968 augusztusában (szerk.), 1990.

Ir.: Lacza Tihamér: Gondolatok K. J. könyvéről, Hét 1976/23; Bodnár Gyula–Tóth László: Nyomkereső, Dsz. 1994; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001.

Sz. Z.

KÖVESDI Károly (Melléte, 1953. okt. 15.): költő, szerkesztő. Tornalján érettségizett, szakérettségit a rimaszombati közgazdasági középiskolában tett (1973). 1975–1976-ban hivatalnok az özörényi papírgyárban, majd könyvtáros volt Tornalján. 1976-ban a Szabad Földműves munkatársa, majd az Új Szó szerkesztője lett, 1979 és 1989 között nyomdai korrektorként dolgozott. 1989-től az Új Szó munkatársa, 1996 és 2000 között a Vasárnap megbízott vez. szerkesztője. – 1973-tól publikál a Hétben, az ISZ-ben és az Új Szóban. Első verskötetében (*Romvárosi beszélgetés*, 1980) kevés az értékelhető vers, kísérletei azonban formaérzékről, hangulatteremtő erőről, szülőföldszeretetről vallanak. Az *Éjféli elégia* (1985) versei képeikben, stílusukban, tartalmukban is egységesebbek és erőteljesebbek, bár képei helyenként túlzsúfoltak. Verseiben a hagyományos költői formák uralkodnak, más utat követ, mint az „egyszeműsök" (Varga Imre, Tóth László), akiknél az élmények áttételesebben jelentkeznek. Ady, Radnóti, Nagy László, Eliot emlékezete, valamint van Gogh, Csontváry, Bosch, Toulouse-Lautrec, Szabó Gyula és más nevek jelzik, milyen értékű és léptékű mesterek állnak e lírá mögött. Verseiben a zenei motívumok sem ritkák. Sikeresen mutatkozott be gyermekversekkel is (*Manóház*, 1989; *Muskátli tündér*, m.,1993; *Verses ábécé*, társszerző: Rácz Noémi), 1999.)

M.: A nagy banán árnyékában, publ., 1995.; Az utolsó szoba, vál. és új v., Somorja 1996; Testamentum (Ötven év – ötven vers, vál.), Dsz 2004.

Ir.: Lacza Tihamér: Üzenet a Styx partjáról. = uő: Ember a szóban, 1985; Alabán Ferenc: A változás és létezés drámája, ISZ 1986/5; Zalabai Zsigmond: K. K. = uő: Verstörténés, 1995; Filep Tamás: Könyvek a hűség nyelvén, Könyvvilág 1985/12; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945– 1999) II., 2001.

F. Z.

KÖVESDI László → Szabó László

KÖVY Árpád (Budapest, 1887. ápr. 3. – Városlőd, 1947. nov. 13.): ref. lelkész, lapszerkesztő, publicista. Középiskolai és teológiai tanulmányait Bp.-en végezte, lelkipásztori szolgálata 38 évéből 31-et Losoncon töltött. Szerkesztője volt a Református Egyház és Iskolának és a Losonci Hírlapnak, a losonci magyar ref. teológiai szemináriumban görög nyelvet tanított. 1945 szept.-ben koholt vádak alapján kiutasították Csehszlovákiából. Mo.-on nagy gondot fordított áttelepített felvidéki hitsorsosainak beilleszkedésére, s az Egyetemes Ref. Konvent a kitelepített lelkészek eszmei egyházmegyéjének esperesévé nevezte ki. – Főleg a Református Egyház és Iskolában s a Losonci Hírlapban publikált. A 20-as évek első felében részt vett a losonci Madách Kör munkájában, az 1940-ben alapított Kármán József Irodalmi és Művészeti Társaságnak pedig alelnöke volt.

M.: A Losonci Magyar Dalegylet hetvenéves története 1860–1930, Losonc 1931; Csaták tüzében, Isten kezében, elb., Bp. é. n.; A reformátusok. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Vagyunk és leszünk – A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945, 1993.

Ir.: Beszélgetés K. Á. ref. lelkésszel három évtizedes kultúrmunkájáról, Losonci Hírlap 1944. jan. 30.; Kövy Zsolt: K. Á. szerepe Kármán József szellemisége ápolásában. = Kármán József Emlékkönyv, Pápa 1994.

T. L.

Közigazgatás (1990–1993): közigazgatási folyóirat. Elődje a Nemzeti Bizottságok (1952. jan. – 1990/24) c. kiadvány volt. Az SZK Kormánya adta ki a Statisztikai Kiadó gondozásában. 1992-ben kb. 3000 volt a példányszáma. 1993-ban megszűnt.

F. Z.

Közlemények Szepes Vármegye Múltjából: történettud. folyóirat, ill. évkönyv. 1909-ben Lőcsén indult a Szepesmegyei Történelmi Társulat közlönyeként, de 1914-től már csak évkönyvként jelent meg, az államfordulat után 1919-ben, 1921-ben, 1923-ban, 1926-ban, 1932-ben és 1934-ben (1926-tól Közlemények a Szepesség Múltjából címen); ebben az időben Förster Rezső, Hajnóczy R. József és Kőszeghy Elemér szerkesztették. 1921-től német és szlovák címe is volt, s 1923-ban és 1926-ban német és szlovák szövegek is szerepeltek benne. Az 1932-es magyar és német szövegeket tartalmazott, az 1934-es viszont már teljesen német szövegű és című volt (Mitteilungen aus der Vergangenheit der Zips).

Ir.: Szalatnai Rezső: A Szepesmegyei Történelmi Társulat ötvenéves, MF 1934/1–2.

T. L.

Közművelődés – Könyvtárélet: a magyar községi közkönyvtárak, járási közművelődési testületek és helyi bizottságok országos havi közlönye. 1935–1937-ben szórványosan jelent meg Komáromban. Szerkesztői Nagy Barna és Iványi Géza, szerkesztőbizottsági tagjai Borka Géza, Márkus László, Munka Jenő, Polák Imre, Scherer Lajos és Schubert Tódor voltak. Fő feladata új jkt-k és hb-k létesítésének propagálása és a meglévők információkkal való ellátása volt.

T. L.

Krajcár (Rozsnyó, 1992 – ?): gömör-tornai hetilap. Rokonszenves próbálkozás volt, mely a DH-Press kiadásában jelent meg, a kiadója azonban csődbe vitte a lapot. Főszerk.: Szpirák Ibolya.

F. Z.

KRAMMER Jenő (Kismarton, 1900. jún. 16. – Martonvásár, 1973. jan. 21.): ped. író, szociálpszichológus, irodalomtörténész. A középiskolát Po.-ban, a német–francia szakot Bp.-en, Berlinben és Prágában végezte. Tagja volt a bp.-i Eötvös-kollégiumnak. Gimnáziumi tanárként a legtovább (1928-tól rövid megszakítással 1946-ig) Érsekújvárott működött. Ismerte és oktató-nevelő munkájában felhasználta a modern pedagógia vívmányait. Baráti és munkatársi kapcsolatban volt a mo.-i neveléstudomány jeles alakjával, Kemény Gáborral, s a közösen tervezett Dunavölgyi Pedagógiai Szemlének Kemény lett volna a főszerkesztője, K. a csehszlovákiai, Jancsó Elemér pedig az erdélyi szerkesztője. Ösztönző és tevékeny része volt a kisebbségi középiskolások mozgalmaiban, melyek az önképzőkörök munkájának megreformálására, a tanár-diák kapcsolat korszerűsítésére irányultak. Hasonló módon hatott a sarlósok ped. kezdeményezéseire (ped. szakkörök, az 1931-es kongresszuson kitűzött és megvalósított feladatok). 1946 után Mo.-on élt, de a csehszl. magyar szellemi élet támogatását erkölcsi parancsnak tekintette, több „visszanéző" tanulmányt írt az ISZ-be. Mo.-on előbb a Művelődésügyi Minisztériumban dolgozott, majd az Idegen Nyelvek Főiskoláján, s ennek megszűnte után az ELTE német tanszékének lett az oktatója, docense. – 1945 előtt főleg a Magyar Figyelő, a Magyar Tanító, a Korunk, az Új Élet, a Nevelésügyi Szemle, A Jövő Útjain, a Magyar Szemle, a Nouvel Age és a Contre Courant lapokban publikált. Szaktárgyaiból nemcsak a magyar, hanem a szlovák középiskolák részére is írt tankönyveket. Két vh. közti publikációs tevékenységének legkiválóbb eredménye, *A szlovenszkói magyar serdülők lelkivilága* c. könyv alapvető forrásmunkának számít a sarlós nemzedék és a Sarló kibontakozásának kérdésében. Irodalompublicisztikai és kritikai munkáiban főleg a francia irodalommal foglalkozott, eszményképei R. Rolland és C. F. Ramuz voltak. Mo.-i irodalomtört. munkái közül az Ödön von Horváthról írt monográfia emelke-

dik ki. Egyetemi tankönyveket is írt, s számos tanulmányában az idegen nyelvek oktatásának korszerű módszereit vizsgálta. Fontosabb tanulmányai: *A modern pedagógia elméleti és gyakorlati kérdései* (Magyar Tanító 1935/8–10); *C. F. Ramuz és a csehszlovákiai magyarság* (ISZ 1968/11); *A pedagógus Kemény Gábor* (ISZ 1969/1); *A stifteri szelíd törvény és Fábry Zoltán* (ISZ 1969/9).

M.: A serdülőkor problémái (Szalatnai Rezsővel és Szerényi Ferdinánddal), 1932; A szlovenszkói magyar serdülők lelkivilága, tan., Bp. 1935; Pedagógiai évkönyv 1937 (szerk.), Érsekújvár 1938; A szlovenszkói magyar irodalom lélektani szemszögből. = Szlovenszkói magyar írók antológiája 4., Nyitra 1937; A szlovenszkói magyar ifjúság fejlődése és lelkülete. = Kisebbségi problémák, Léva 1937; Európa és a csehszlovákiai magyarság. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, (szerk.: Borsody István) Bp. 1938, Vagyunk és leszünk. A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945 (szerk. Fazekas József), 1993; A modern nyelv- és irodalomtanítás módszertana (Szoboszlóy Miklóssal), Bp. 1960; Ödön von Horváth, Bp. 1971.

Ir.: Kiss Csaba–Szász Ferenc: K. J. irodalmi munkássága – bibliográfia, Filológiai Közlöny 1970/3–4; Koncsol László: Búcsú K. J. sírjánál, ISZ 1973/3; Dobossy László: Főhajtás K. J. sírjánál, ISZ 1974/1; Fukári Valéria: K. J. emlékezete, ISZ 1974/1; Turczel Lajos: Az érsekújvári reálgimnázium mint irodalmi és tudományos életünk műhelye, ISZ 1992/12.

T. L.

KRAUSZ Tivadar (Rozsnyó, 1963. jan. 13.): költő, színész, publicista. Iskoláit szülővárosában végezte, itt érettségizett 1981-ben. 1981–1982-ben színész a kassai Thália Színpad társulatánál, majd dramaturg. 1983–1986 között különféle hazai lapok (Gömöri Hajnal, Vasárnapi Új Szó, Nő, Hét) alkalmi munkatársa. 1983–1986 között az Iródia mozgalom alapító tagja, szervezője, az Iródia Füzetek gyakori munkatársa. 1986-ban Mo.-ra költözött, 1986–1987-ben az Evangélikus Teológiai Akadémia hallgatója. 1988–1994-ben a Kapu c. folyóirat rovatvezetője, majd szabadfoglalkozású író. – 1981-től publikál. Kísérletező kedvű, sokműfajú író, a Próbaút c. antológia egyik felfedezettje. Önállóan a Főnix Füzetek 15. köteteként megjelent *Szövetségek* c. versgyűjteményével jelentkezett. Már első írásaiban az antilíra szélsőséges képviselőjének mutatkozott, aki egyéni hangját a képzetkapcsolások szabadságában, képtöredékek halmozásában, önmagukat gerjesztő szóáradatokban, ill. alogikus fricskákban, nyakatekert nyelvi szellemességekben véli megtalálni. A váratlanság, a megdöbbentés, a sokkoló hatás, az ellentét logikai, képi és érzelmi változatai képezik eszköztárát. A versszerűségből jóformán csak a változó hosszúságú sorokat, a szakaszokra, fragmentumokra tördelést és a középre szedés tipográfiai megoldását őrizte meg.

M.: Próbaút, ant. (többekkel, Főnix Füzetek 12.), 1986; Szövetségek, v. (Főnix Füzetek 15.), 1987; Herpesz, Triszmegisztosz: terpesz, termesz, termessz, v., Bp. 1989; Kifestő, v., Bp. 1990; Apácapác, elb., Bp. 1990; Hazakutatás avagy „Krausz elvtárs, mi van a fiókban?", v., Bp. 1991; Szentkilövő állomás, v., Bp. 1991; Isten hozott, kárhozott, v., Bp. 1993; A 7 mesterlövész, r., Bp. 2000.

Ir.: Vita a Próbaútról, ISZ 1987/8; Nagy Attila Kristóf: Gyöngéd horror, bizarr teológia, És 1987/27; Károlyi Csaba: Szövetségek, Jelenkor 1989; Zalabai Zsigmond: Verstörténés, Po. 1995; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001.

Sz. Z.

KRČMÉRY, Štefan (Mosóc, 1892. dec. 26.–Bazin, 1955. febr. 17.): szlovák költő, műfordító, kritikus, irodalomtörténész. Pozsonyban végezte a líceumot és az evangélikus teológiát, s egy időben Pozsonyban működött mint evangélikus káplán. 1918-ban elhagyta a lelkészi pályát, és a szlovák kulturális életben fejtett ki széles körű tevékenységet. Erősen kötődött a magyar kultúrához, irodalomhoz, ő írta az első szlovák nyelvű méltatást Adyról. Magyarra fordított egy válogatást a 19. századi és az 1918-as államfordulat utáni szlovák költészetből, s 1925-ben kiadta *Anthológia szlovák költőkből* címmel. Igen nagyra becsülte a magyar irodalmat, írt eredeti magyar verseket is, és szórakozásból magyarra fordította egyes szlovák verseit. Naplóját is részben magyarul írta. Sokat fordított más nyelvekből is, a legtöbbet azonban magyarból, Csokonait és Vörösmartyt, Adyt és Gyóni Gézát egyaránt. Néhány versfordítása szerepel az 1943-ban megjelent *Na brehu čiernych vôd* (Fekete vi-

zek partján) című szlovák antológiában, amely válogatás a modern magyar lírából.

M. J.

KREPELKA Elek → Környei Elek

Krisztus Királysága: a szlovenszkói Katolikus Akció magyar közlönye. 1928 febr.-tól 1938 okt.-ig jelent meg Rozsnyón Privitzky Gyula plébános, kanonok és pápai kamarás szerkesztésében. 1939 és 1944 között is megjelent.

T. L.

KROJER Angi; *Őrs Babett* (Komárom, 1975. nov. 23.): költő. A nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen magyar–filozófia szakos tanári képesítést szerzett. A Romlás Virágai együttes volt tagja. Jelenleg tanít. – Versei az ISZ-ben, az Alternatívában, az Ifiben, a Nógrádi Szóban és a Szőrös Kőben jelennek meg. Szerepelt a Kapufa a Parnasszuson (Po. 1993) c. antológiában. Lírája személyes hangvételű, gyakran vallomásos. Kötetéből nem hiányzik a szerelmi költészet sem.

M.: Félig nyitott ablak mögött, v., Losonc 1999.

B. Zs.

KUBIČKA KUCSERA Klára (Léva, 1936. aug. 15.): művészettörténész. Komáromban érettségizett (1953), tanulmányait 1953 és 1959 között a po.-i Comenius Egyetem és a prágai Károly Egyetem BTK-n, művészettörténet–esztétika szakon folytatta, 1959-ben szerzett oklevelet. Kandidátusi fokozatot Prágában, a Csehszlovák Tud. Akadémián ért el (1973), 1985-ben a po.-i Comenius Egyetem BTK-n doktorált. – Egyik szervezője volt az Ifjú Szívek művészeti együttesnek. 1959 és 1965 között Bajmócon és Besztercebányán műemlékvédő, 1965 és 1971 között a besztercebányai Pedagógiai Főiskola oktatója, 1971–1974-ben a Kerületi Képtár osztályvezetője, 1974–1983 között szabadfoglalkozású. 1983–1987-ben a po.-i Állami Tervező- és Kutatóintézet kutatója, 1987 és 1991 között a Szlovák Nemzeti Galéria tud. munkatársa, építészeti gyűjteményének megalapítója és vezetője. 1990-ben az SZNG igazgatóhelyettese, a Szlovákiai Képtárak Tanácsának első elnöke, 1992–97 között a DOCOMOMO (Modern építészet dokumentációjával és szervezésével foglalkozó) nemzetközi szervezet szlovákiai elnöke. – l989 dec.-ben a Csehszlovákiai Magyar Képzőművészek Társaságának egyik alapítója és ügyvivője. Munkásságáért 1991-ben a Szlovák Kritikusok Szövetségének Marián Váross-díjával tüntették ki, 1997-ben pedig elnyerte a Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társasága Nívódíját. 2001-ben A Szlovák Köztársaság Ezüstplakettjével tüntették ki. – A 70-es évek elejétől publikál. Szabó Gyula munkásságáról kismonográfiát írt (*Szabó Gyula,* Po.–Bp. 1972), s bemutatta Dél-Szlovákia 1945 utáni képzőművészeit (*Kisgaléria*, uo. 1977). *Bacskai Béla*ról kétnyelvű (magyar, szlovák) könyvet adott ki (Po. 1983); Lipcsey György munkásságát a *Fába vésett sorsok* c. monográfiában mutatta be (Somorja 1995). – Foglalkozott a szlovákiai monumentális művészettel, 1983-ban Po.-ban kiállításon is bemutatta ezeket az alkotásokat. Aktívan részt vesz Dél-Szlovákia képzőművészeti életében, kiállításokat szervez, életműveket mutat be. Társszerkesztője volt a *Ki kicsoda Kassától Prágáig?* (Szekszárd 1993) c. kiadványnak. Társszerzője a *Kortárs magyar művészeti lexikon*nak (I–III., Bp. 1999–2001). 1995 végén Kupola címmel folyóiratot indított, de az 1996-ban két szám megjelenése után megszűnt.

M.: Ecce homo. Szabó Gyula grafikái (szerk.), Po. 1975; Szabó Gyula: Betű és forma, v., rajzok (szerk.), uo. 1978; Képünk. Képzőművészek albuma, 1999; Elfeledett nevek, ismeretlen épületek. Kisebbségi építészek a két világháború közötti szlovákiai építészetben. Limes, 1999/2; A magyar művész helyzete Szlovákiában (1918 – 2000). Művészeti és társadalmi lét. = Külön világban és külön időben. A 20. századi magyar képzőművészet Magyarország határain kívül., Bp., 2001; Osudy Silvanovcov. The Silvan Story, Múzeum žid. kultúry, 2002.; Szlovák nyelvű katalógusok: Gejza Angyal, 1974; Emil Belluš – architektonické dielo, 1989; Česká a slovenská novofunkcionalistická architektúra, katalógus, 2001.

Ir.: H. G. (Hushegyi Gábor): Kubička-Kucsera Klára. = Kortárs magyar művészeti lexikon 2., Bp. 2000.

F. Z.

KULACS Dezső (Medve, 1933. júl. 20. – Nyitra, 2002. nov. 27.): pedagógiai szakíró, egyete-

mi docens. Komáromban érettségizett (1954), a Komenský Egyetem BTK-n magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett (1958). 1976-ban doktorált és kandidátusi címet kapott. 1961-ig a galántai gimnáziumban tanított, majd a nyitrai Pedagógiai Főiskola tanársegédje, adjunktusa (1963) és docense (1980) lett. – Kutatási területe az oktatáselmélet és a tehetséggondozás. Módszertani írásai, tanulmányai szakfolyóiratokban jelentek meg. Szakkönyvek fordításában is részt vett.

M.: Módszeres eljárások, a szakkifejezések kétnyelvű oktatása, 1985; Didaktika (E. Petlákkal, szlovákul), Nyitra 1987; Pedagogika pre majstrov odbornej výchovy (Pedagógia a szakképzés mesterei számára), uo. 1988; Didaktika (Általános oktatói elmélet), uo. 2001.

F. Z.

KULCSÁR Ferenc (Szentes, 1949. okt. 9.): költő, szerkesztő, műfordító. A kassai gépipari szakközépiskolában érettségizett (1968), a Komenský Egyetemen kezdett filozófia–magyar szakos tanulmányait két év után abbahagyta. 1971-től az Új Ifjúság olvasószerkesztője, 1973-tól a Madách Kiadó sajtóelőadója, 1975-től az ISZ nyelvi szerkesztője, 1976-tól a Madách Kiadó szerkesztője, 1984-től 1990-ig az ISZ szerkesztője volt. 1991-től a dunaszerdahelyi Lilium Aurum Kft. kiadóvezetője és 1995 máj.-tól 1997-ig a Katedra c. havilap főszerkesztője. – 1967-től publikál, költőként az Egyszemű éjszaka c. antológiában (1970) mutatkozott be. Nagy műgonddal ügyel költői eszközeire s nyelve kifejező erejére. A maga „belső honfoglalásában" olyan mesterei vannak, mint Ady, Kassák, József Attila, Nagy László. Első kötete, a *Napkitörések* (1972) a szürrealizmus eszköztárának igénybevételével, a helyhez és időhöz kötődő önismeret s „az álmok és a romantikus programok hármas határán" (Koncsol) készült, a Nyugat-nemzedék és az Ady-hagyományt követő csehszlovákiai magyar líra vonulatához tartozik. Megfogalmazódik benne a kisebbségi költészetben jól ismert messianizmus, melynek gyökerei ugyancsak Adyhoz vezetnek. *Édennek neveztem* (1975) c. második kötete is az Ady-élmény szorításában született. A szürrealista kísérletek után ~ nemcsak a szimbolizmus (Rimbaud, Apollinaire) irányába mozdul el, hanem a népballadák, a népköltészet felé is. Egyik szép verse *(Emelje könnyű szél)* tanúsága szerint József Attila is erőteljes ihletői között van. Az igazi áttörést *A felkiáltójeles ember* (1987) c. kötete jelentette. Azokat az erényeit csillogtatja, melyeket a *Nyílt levél Szalatnai Rezsőhöz* c. versében (1970) villantott fel (e verset a *Krónikatöredék* c. kötetbe vette fel). Mint egy interjúban mondta, „a múlt nagy értékei mint Nagy Szerető" elcsábították: „pokoljárásra, próbára". A kötet kiemelkedő verseit *(Tompa Mihály ismeretlen költői levele; Óriás arany-orgona; A felkiáltójeles ember)* az a forma teszi „gigászi áradássá", mely a „Védd magad...!" üzenetét kiáltja világgá. Akárcsak Adyban, benne is a „mégis" morálja munkál. A filozofikus mondanivaló jellemzi *Imádságok* (1992) c. esszékötetét is. A magára eszmélő ember keresi a választ a végső kérdésekre, vallva, hogy „az író drámája az írás", útja pedig „út az élet pereméről az élet szívébe". Az Imádságok ikerkönyve lehetne a költő *Mindig* (1993) c. verskötete, melynek darabjai „a képzelet drámáján" át a végső jót, az ember „hazatalálását", a szabadságot keresik. – Jelentős műfordítói munkája: M. Rúfus, M. Válek, P. Bunčák stb. verseit fordította magyarra. – Munkásságáért Madách-díjban részesült (1991), 1972 és 1993 között hatszor nyerte el a Szlovák Irodalmi Alap nívódíját. 1999-ben Katedra-díjat kapott.

M.: Krónikatöredék, v., 1979; Dióhintó, gyv., 1981; A kígyókő, legenda- és mondafeldolg., 1984, 1995; Az idő hallgatása, vál. v., 1991; Mindig, v., Dsz. 1993; Nyugtalan indák, antol. (szerk.), uo. 1993; Piknik a Szaharában, antol. (szerk.), uo. 1993; Iródia 1983–1993 (szerk.), uo. 1994.; Tündöklő hontalanság. Ötven év – ötven vers, Dsz. 1999; Ördögszekér. Bodrogközi legendák, mondák, regék és hiedelmek a honfoglalástól a 20. századig, uo. 2003; Vámbéry Antológia (szerk.), uo. 1999, 2000.

Ir.: Zalabai Zsigmond: K. F. Napkitörések. = uő: A vers túloldalán, 1974; Bodnár Gyula: Krónikatöredékek, ISZ 1980/4; Koncsol László: Egy romantikusunk két szövegéről. = uő: Ívek és pályák, 1981; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Szeberényi Zoltán: A legnehezebb üzenet. K. F. új verseiről. = uő: Visszhang és reflexió, 1986; Koncsol László: A csehszlovákiai magyar költészet a második világháború

után. = uő: Nemzedékem útjain, 1988; Karsay Katalin: Az ég a forma, a föld a tartalom, Nap 1992. okt. 12.; Csehy Zoltán: Isten lélegzése. K. F.: Imádságok, ÚSZ 1992. okt. 6.; Turczel Lajos: Az idő hallgatása, ISZ 1992/6; Tóth László: A civilizáció dadog, a kultúra beszél, Világszövetség 1993. júl. 20.; Zalabai Zsigmond: Verstörténés, Po. 1995; Varga Imre: Lakoma mennydördésben. = K. F. Tündöklő hontalanság, Dsz. 1999; Németh Zoltán: A tragikus versbeszéd lehetőségei. = uő: Olvasáserotika. Po. 2000; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) II., 2001; Cselényi László: Az Egyszemű éjszaka nemzedéke. = uő: Sokágú síp, Dsz. 2001; Barak László: Hegyibeszéd-féle K. F. Ördögszekere ürügyén, ÚSZ Könyvjelző 2004. márc.; Kozsár Zsuzsanna: Mesés múlt. K. F.: Ördögszekér, ÚSZ Könyvjelző, 2004. okt.

F. Z.

KULCSÁR Tibor (Hardicsa, 1938. dec. 13. – Pozsony, 1993. jún. 11.): költő, műfordító, tankönyvíró, irodalomtörténész. Királyhelmecen érettségizett (1956), a po.-i Pedagógiai Főiskolán magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1960), 1979-ben magyar irodalomból doktorált. 1960–1970-ben rendes, 1970–1983-ban óraadó tanára volt a pozsonyi magyar gimnáziumnak. 1970-től 1991-ig az Ifjú Szívek Magyar Dal- és Táncegyüttes igazgatója. – Költői pályáját a „nyolcak" fiataljaival kezdte. Aktívan részt vett az ötvenes évek második felében kibontakozó, reformokat, megújulást sürgető irodalmi mozgalmakban. Az ígéretes kezdet után azonban költészete elhalványult, fejlődésében lelassult. Két kötete egy érzékeny lelkű, artisztikus szemléletű, az élet apró-cseprő és nagy problémái iránt egyaránt fogékony, halkan és ritkán szóló költő jelentősebb távlatokat és mélységeket nélkülöző lírai reflexióit, életművét jelenti. Szlovákból és csehből fordított, Fábry Zoltán kritikai munkásságát kutatta. Emlékét szavalóversenyeket szervező alapítvány őrzi.

M.: Fiatal szlovákiai magyar költők antológiája, v. (szerk. Turczel Lajos), 1958; Pogány imádság, v., 1965; Arcképünk tükörben, v., 1986; A Csallóköztől a Bodrogközig, szülőföldvallomások (szerk. Zalabai Zsigmond), 1977; Jelenlét, antol. (szerk. Fónod Zoltán és Zalabai Zsigmond), 1979; Hű emberséggel, antol. (szerk. Petrik József), 1987; Fábry Zoltán pályakezdése, tan., 1994; Arc tükörben, vál. v. (Tőzsér Árpád utószavával), 2002.

Ir.: Mács József: K. T.: Pogány imádság, ÚSZ 1965. márc. 27.; Sági Tóth Tibor: Pogány imádság, SzFöldm. 1965. ápr. 24.; Tolvaj Bertalan: Pogány imádság, Hét 1965/7; Fukári Valéria: Pogány imádság, ISZ 1965/9; Alabán Ferenc: A folytatás igénye. K. T.: Arcképünk tükörben, ÚSZ 1986. dec. 10.; Tőzsér Árpád: Kihunyt egy tekintet, ISZ 1993/8; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

Sz. Z.

KULTSÁR Miklós (? – ?): kritikus, költő, lapszerkesztő. Életrajzi adatok nem találhatók róla, de valószínű, hogy Kassán született és érettségizett. A kassai indulású Palotai Boris Turczel Lajoshoz 1986. jan. 3-án írt levelében azt állítja, hogy polgári neve Kulka volt, a 20-as években Bp.-re költözött, s ott elkallódott. A 20-as évek első felében nagyon aktív volt. A Tűzben és a Kassai Naplóban avantgardista verseket, kritikákat, kíméletlen hangú vitacikkeket publikált, s a Tűz 1922-es irod. ankétjában Madách Társaság néven kisebbségi írószervezet alapítását javasolta. A színház problémáival is intenzíven foglalkozott: 1921-ben a Tűzben *A szlovenszkói magyar színészet* címmel kitűnő cikket írt, s két kassai színházi lapnak (Színház és Sport, 1923; Színház, 1923–1925) kiadója és főszerkesztője volt.

M.: Indulás, v., Kassa 1920.

Ir.: Mihályi Ödön: K. M.: Indulás, KN 1920. júl. 21.; Gyüre Lajos: Kassai Napló 1918–1929, 1986.

T. L.

Kultúra: regionális irod. és társad. folyóirat. 1934 és 1937 között jelent meg Ungvárott, Wiczmándy Jenő szerkesztésében. Munkatársai között nem találunk ismertebb nevűt.

T. L.

Kultúrszemle (Pozsony, 1950–1951): Szlovákia kulturális fejlődésének időszerű kérdéseivel foglalkozó sokszorosított tájékoztató. A Tájékoztatási és Művelődésügyi Megbízotti Hivatal adta ki. 1950-ben hat, 1951-ben három száma jelent meg.

F. Z.

KUMLIK Emil (Pozsony, 1868. jún. 5. – Budapest, 1944. dec. 31.): újságíró, könyvtáros, történész. Po.-ban érettségizett, jogi tanulmá-

nyait az itteni jogakadémián és Kolozsváron végezte. 1887–1894-ben több po.-i lap (Pozsony-megyei Közlöny, Nyugatmagyarországi Híradó, Pozsonyvidéki Lapok, Westungarische Grenzbote) munkatársa, bp.-i lapok levelezője, külföldi lapok alkalmi tudósítója volt, 1894 és 1900 között Bp.-en, a miniszterelnökség sajtóosztályán dolgozott. 1900-tól Po. város könyvtárosa, 1914–1919-ben a rövid életű Erzsébet Tudományegyetem könyvtárának igazgatója volt. 1922 végén Bp.-re költözött, s ismét újságíró lett. 1923–1925-ben a Dunaposta, 1925-től a Pester Lloyd munkatársa s egyúttal a Neues Pester Journal felelős szerkesztője volt. Po.-nyal állandó kapcsolatot tartott, számos cikke, tudósítása jelent meg a Híradóban. – Folyamatos újságírói tevékenysége mellett magyar írók (Berczik Árpád, Herczeg Ferenc és mások) elbeszéléseit fordította németre, s a német lapokban magyar irodalmi tárgyú ismertetéseket közölt. Történeti és művelődéstörténeti munkássága is jelentős.

M.: Nemzeti divatok, 1904; A pozsonyi Toldy Kör harmincéves története, 1905; A szabadságharc pozsonyi vértanúi, 1905; Rómer Ferenc Flóris élete és működése, 1907; Képes pozsonyi kalauz, 1907; Adalékok a pozsonyi országgyűlés történetéhez 1825–1848, 1908; Helyi önkormányzat a magyarországi róm. kat. egyházban, 1909; Dohnányi Frigyes 1843–1904. Egy magyar gyorsíró élete és tevékenysége, Bp. 1937.

T. L.

Kunstverein – Képzőművészeti Egyesület (Pozsony, 1884. dec. 21. – 1945 máj.): po.-i művészegyesület, melynek tagjai Angyal Géza, Berecz Gyula, Blanarovits József, Cseh Lajos, Erdélyi Béla, Gerő Gusztáv, Gwerk Ödön, Harmos Károly, Hermély Viktor, Jánoska Tivadar, Weyde-Leweke Gizella, Lőrincz Gyula, Makovits Jenő, Nagy Márton, Nagy Antal, Polónyi Károly, Prohászka István, Rigele Alajos, Schubert Gyula, Staudt Mihály, Szalatnai Artúr, Szőnyi Endre, Tichy Kálmán, Vécsei Ignác, Weiner Imre, Weinwurm Friedrich és mások voltak. Első kiállítását 1885-ben rendezte, ezután egészen 1929-ig két kiállítást rendezett évente. Kiállításait és társadalmi eseményeit később Szőnyi Endre Káptalan utca 12. sz. alatti házában tartották. Programjában előadások, felolvasások, műteremlátogatások, sőt bálok is szerepeltek. 1931-ben kezdeményezte a Forum c. folyóirat kiadását; ezt a feladatot 1933-ban a CSMTIMT vette át. Működését közvetlenül a második világháború befejezése után betiltották.

Ir.: Fünfzig Jahre Pressburger Kunstverein, Po. 1934; Brogyányi Kálmán: Festőművészet Szlovenszkón, Kassa 1931.

K. K. K.

Kupola: képzőművészeti és építészeti lap, első száma 1995-ben jelent meg Po.-ban; további számai (anyagi támogatás hiányában) szabálytalan időközökben jelent meg. Szakmai szerkesztője Kubička Kucsera Klára, főszerkesztője Kalita Gábor volt.

K. K. K.

KÚR Géza (Kulcsod, 1893. júl. 30. – Niles [USA], 1991. dec. 23.): egyháztörténész, történész. Középiskolai tanulmányait a po.-i ev. líceumban kezdte, Pápán folytatta, s ott végezte el a ref. teológiát is. 1920-tól 1944-ig Csicsón volt lelkész. A második vh. végén Nyugatra, onnan az USA-ba emigrált. Öt évig a magyar ref. egyház lelkésze volt az ohiói Niles városban, később kisebb könyvkiadót létesített, s Fáklya címen folyóiratot szerkesztett. – 1918 és 1944 között kizárólag egyháztörténettel foglalkozott. Négy ref. egyház (Komárom, Kolozsnéma, Csicsó, Füss) történetét dolgozta fel, s a cseh–magyar ref. kapcsolatokat is kutatta. Az emigrációban a Csallóköz őslakóiról s az etruszk–magyar rokonságról írt könyveket.

M.: Küzdelmeink. Három ref. egyház története, Komárom 1932; A komáromi református egyházmegye I., uo. 1937, 2. kiad. 1994; A komáromi református egyházmegye II., kézirat; Cseh–magyar református történelmi kapcsolatok, Komárom 1937.

Ir.: Major József: Cseh–magyar ref. történelmi kapcsolatok. K. G. könyve, MM 1937/10; Narancsik Imre: A tudomány művelése. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, (szerk.: Borsody István) Bp. 1938; Tárnok Gyula: Magyar reformátusok a csehszlovákiai kisebbségi sorsban, Pápa 1939; Csémy Lajos: Tájékoztatás (előszó A komáromi református egyházmegye 2. kiadásához), 1993.

T. L.

KUTHY Kálmán → Moskovics Kálmán

L

L. ERDÉLYI Margit → Erdélyi Margit, L.

L. GÁLY Olga → Gály Olga, L.

L. KISS Ibolya, LACKÓNÉ KISS Ibolya → Kiss Ibolya, L.

LACZÁNÉ DUSIK Éva (Pelsőc, 1951. szept. 11.): szerkesztő, újságíró. Iskoláit Po.-ban végezte, itt érettségizett 1970-ben, a Komenský Egyetem BTK-n történelem–filozófia szakot hallgatott, de tanári vizsgát nem tett. 1970-től a Csehszlovák (később: Szlovák) Rádió magyar adásának munkatársa, gyermek- és ifjúsági műsorokat szerkeszt, az irodalmi rovat vezetője. Írásai, főként riportok és interjúk, a hazai magyar lapokban jelennek meg.

M.: Viszonzatlan hűség, riportok, interjúk, 1986.

Sz. Z.

LACZA Tihamér (Bátorkeszi, 1948. nov. 29.): publicista, kritikus, szerkesztő. Érsekújvárott érettségizett (1967), a prágai Károly Egyetem TTK-n kémia szakon szerzett diplomát (1972). Három évig az SZTA Polimer Intézetének tudományos dolgozója volt. 1975-től a Hét szerkesztője, a tudományos, majd 1981–1989-ben az irodalmi rovatot is vezeti, 1989–1995-ben a lap főszerkesztője volt, ezt követően a Szlovák Rádió magyar adásának munkatársa. – 1968-tól jelennek meg írásai. Természettudományos műveltséggel érkezett az irodalomba. Ismereteit főként a kulturális közírás, az ismeretterjesztő publicisztika, a tudománytörténet és az irodalomkritika terén hasznosítja. Írásaiból a szuverén, csak a műre-problémára koncentráló olvasó szól. Nem kötik spekulatív konstrukciók, nem ragaszkodik normarendszerekhez, szinte műről műre frissítve szempontjait számol be olvasói élményeiről, megfigyeléseiről. Gondolatébresztő, de sokak által vitatott a *Természettudományos és műszaki értelmiségünk helyzete és szerepe* (Hét 1979/9) c. tanulmánya, amelyben úttörő módon vizsgálja a felvetett kérdést. Tudománytörténeti és ismeretterjesztő munkássága a kémia, biológia, történelem, művelődéstörténet, zenetörténet, geológia, csillagászat kérdéseire irányul. A Szlovák Rádió magyar adásában riportjai, interjúi, tudományos-ismeretterjesztő előadásai, dramatizált művelődéstörténeti hangjátékai hangzanak el. Természettudományi tankönyveket fordít a magyar iskolák számára.

M.: Ember a szóban, tan., 1985; A magyar tudomány évszázadai (többekkel), tud.tört. tan., I., 1994, II., 1996; Gondolatokból épült katedrális (Kiss Lászlóval, Ozogány Ernővel), tud.tört., 2001; A mi XX. századunk (Dusza István, Öllős László, Kiss József társszerzővel), Dsz. 2002; Utazók, felfedezők, hódítók, kalandorok, Dsz. 2003; Az ókor emlékezete. A sziklarajzoktól az ábécéig, Dsz. 2004.

Ir.: Alabán Ferenc: Visszhang – körülményekkel, ISZ 1986/4.

Sz. Z.

LAMI József (Losoncapátfalva [ma Losonc], 1912. szept. 24. – Szolnok, 1949. dec. 29.): ped. író. A po.-i tanítóképző elvégzése után többek közt Ipolynyitrán tanított. Czakó István tanítótársával közös ped. kutatást végeztek, s ennek alapján könyvet is írtak. 1945 után Mo.-on élt.

M.: A globális módszer és a magyar tanítóság, Rimaszombat 1936.

Ir.: Sándor László: Könyv a globális módszerről, MaN 1936. márc. 8.

T. L.

LAMPL Zsuzsanna (Pozsony, 1959. ápr. 29.): szociológus, újságíró, egyetemi előadó. – Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd a pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett szociológusi oklevelet (1982). Elvégezte az újságírói szakot is (1987). Pályáját újságíróként kezdte a Nő

szerkesztőségében 1982-ben, ahol 1985-ig dolgozott. 1990–1992 között ismét a hetilap munkatársa volt, majd 1992–1993-ban a Diákhálózat DH-Press Kiadójának igazgatóhelyettese. 1993-tól a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem zsurnalisztikai tanszékének, 1994-től a pozsonyi Comenius Egyetem szociológiai, illetve zsurnalisztikai tanszékének az adjunktusa. A somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet külső munkatársa. Publikációs tevékenysége sokrétű. Újságíróként riportokat, interjúkat közöl, de meséket is ír. Szociológusként a fiatalok társadalmi helyzetével, szokásaival és életmódjával, valamint a munkaerőpiac és a vállalkozások, illetve a romák problémáival foglalkozik. Tanulmányai szlovákiai magyar és magyarországi folyóiratokban, valamint magyar és szlovák nyelvű gyűjteményes kiadványokban jelennek meg.

M.: Vállalkozások és vállalkozók 1989 után, tan., Dsz. 1999; A saját útját járó gyermek. Három szociológiai tanulmány a szlovákiai magyarokról, Po. 1999; Móki meséi, m., Po. 2002; Mozaik 2001, CD-ROM, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Bp. 2003.

Ir.: Laki Mihály: Lampl Zsuzsanna: Vállalkozások és vállalkozók 1989 után, Fórum 1999/2; Kozsár Zsuzsanna: Egy kislány mindennapjai, Szőrös kő 2002/5; ÚSZ Könyvjelző 2002. okt. 10.

L. T.

LANSTYÁK István (Losonc, 1959. júl. 13.): nyelvész, egyetemi docens. A losonci gimnázium növendéke, Selmecbányán, a külföldi tanulmányokra előkészítő gimnáziumban érettségizett (1978), majd 1983-ban a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen magyar–angol szakos tanári oklevelet szerzett. 1983–1986-ban a selmecbányai előkészítő gimnáziumban tanított, 1986–1989-ben a po.-i Komenský Egyetem BTK-nak aspiránsa, 1989 szept.-től a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék adjunktusa, 1999-től egyetemi docens. 1989-ben bölcsészdoktori, 1995-ben kandidátusi címet szerzett (melyet később PhD-vé átminősítettek). – Kutatási területe a szociolingvisztika, ezen belül a kétnyelvűség-kutatás és a dialektológia. Tudományos ismeretterjesztő írásokat 1988-tól, nyelvészeti tanulmányokat 1989-től publikál. Sajtó alá rendezte (Repiszky Tamással) Fábry Zoltán *Üresjárat 1945–1948* (1991) c. naplóját. Több nemzetközi nyelvészeti kutatás résztvevője. 2001-ben részt vett a Gramma Nyelvi Iroda megalakításában, melynek ma is munkatársa. 2001-től részt vett a Szent Pál Akadémia által készített új Újszövetség-fordítás nyelvi ellenőrzési munkálataiban. Újabban fordításelméleti kérdésekkel is foglalkozik. *A magyar nyelv Szlovákiában* c. kötetét 2001-ben a Posonium Irodalmi Díj Fődíjával jutalmazták. Munkássága alapján korábban a Szenci Molnár Albert Alapítvány díjazottja volt (1995).

M.: A szlovák nyelv árnyékában. A magyar nyelv helyzete Csehszlovákiában 1918–1991, tan. = Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről (szerk.: Kontra Miklós), Bp. 1991; A magyar–szlovák kétnyelvűség kutatásának néhány módszertani kérdéséről, tan. = Kétnyelvűség a Kárpát-medencében II. (szerk.: Győri-Nagy Sándor és Kelemen Janka), Bp. 1992; Diglosszia és kettősnyelvűség, tan. = Kétnyelvűség, Bp. 1993; A magyar–magyar diglosszia néhány kérdéséről, tan., uo. 1994; A szlovákiai magyar argó néhány kérdéséről, tan. = Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat (szerk.: Kassai Ilona), Bp. 1995; A magyar nyelv többközpontúságának néhány kérdéséről, tan., Nyelvőr 1995/3; Kinek (nem) jó a kétnyelvű oktatás, tan., ISZ 1996/5; Nyelvünkben – otthon, Dsz. 1998; A magyar nyelv szlovákiai változatainak sajátosságai, Egyetemi Füzetek 1., 1998; A magyar nyelv Szlovákiában, Bp.–Po. 2000; Magyar nyelvhasználat – iskola – kétnyelvűség. Nyelvi változók a szlovákiai és magyarországi középiskolások néhány csoportjának magyar nyelvhasználatában (Szabómihály Gizellával), 1997; Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok (Szabómihály Gizellával), 2002.

Ir.: Fenyvesi Anna: Magyar diglosszia Szlovákiában, Budapesti Könyvszemle 1995/2; (angolul) Budapest Review of Books 1995/2; Kontra Miklós: A Magyar nyelvhasználat – iskola – kétnyelvűség c. kötetről, Kritika 1998/1; uő: Magyar Tudomány, 1998/6; Tolcsvai Nagy Gábor: A nyelvi norma, Bp. 1998; uő: Magyar Nyelvőr, 1998/2; Fonalka M.: A magyar nyelv Szlovákiában c. könyvről, Slavica XXXI., 2001.

F. Z.

LÁNYI Menyhért (Sárospatak, 1893. nov. 26. – Miskolc, 1976. aug. 13.): próza- és drámaíró. Bp.-en kereskedelmi iskolát végzett, fia-

talon az első vh. frontjára került s megsebesült. Az 1918–19-es mo.-i forradalmakban való részvétele miatt rövid időre bebörtönözték. Ezt követően Csehszlovákiába emigrált, Kassán élt. Emigráns társai többségével szemben nem vált szervilis kormánytámogatóvá, független maradt, az ellenzéki és az aktivista sajtóban egyaránt publikált. A második vh. idején faji üldözöttként egy ideig bujdosott, majd kényszermunkára hurcolták. Megúszta a háború poklát, az 1945 utáni magyarellenes intézkedések őt nem sújtották, s megfelelő egzisztenciához jutott, mégis Mo.-ra települt, haláláig Miskolcon élt. – Irodalmunkban különféle prózai műfajokkal, drámákkal, hangjátékokkal tűnt fel. Drámáiból hármat bemutatott a kelet-szlovákiai hivatásos színtársulat *(A herceg szerelmes, A firenzei haláltánc, Nyári zivatar),* további művei könyv alakban maradtak fenn. Kétkötetes regénye, a *Művirág* (1928) mérsékelt sikert aratott. Novellái magasabb művészi színvonalat képviselnek. Az *Öten egy különszobában* és a *Saulus* a két háború közötti hazai magyar irodalom reprezentánsaihoz sorolhatók. Az elsőnek említettben a szerző két eltérő helyzetben mutatja be egy gyalogosszázad tisztikarát: a frontharcok poklában, ahol az emberi jellemek és természet kendőzetlenül feltárulnak, egyetlen szabályozó erő az életösztön, a másik az első vh.-t követő kaotikus állapot, a gazd. és erkölcsi romlás, melynek a legderekabbak esnek áldozatul. A *Saulus* c. kisregénnyé duzzadó elbeszélésében Pál apostol életének első szakasza elevenedik meg, amikor előkelő zsidó ifjúként ellensége volt az elnyomó rómaiaknak, gyűlölte a békét és szeretetet hirdető Krisztust, s kíméletlenül üldözte a keresztényeket.

M.: A firenzei haláltánc, d., 1922, Keleti hajós, elb., Kassa 1923; Művirág I–II., r., Kassa 1928; Nyári zivatar, d., Kassa 1929; Zarándok az alvilágban, r. (kézirat).

Ir.: Fábry Zoltán: Keleti hajós, Genius 1924. júl. = uő: ÖÍ 1.8; Kováts Miklós: Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918–1938, Po. 1974; Fónod Zoltán: Üzenet, Po. 1993, 2002.

Sz. Z.

LECK Gábor (Királyhelmec, 1982. jan. 24.): költő. Az eperjesi egyetem pedagógiai karán testnevelés szakon szerzett oklevelet 2004-ben. – Verseire jellemző a regiszterkeverő beszédmód, melynek során a nyelvben bolyongás minduntalan anomáliákhoz, disszonanciákhoz vezet, átcsap egy másik nyelvi szintre, vagy ismétlésalakzatokban generálja újra magát. A megfigyelés, a leírás, a szétszerelés és az újra összerakás, a montázsolás éppoly erőteljesen van jelen nála, mint az esztéticista metaforákon alapuló, szimbólumokkal és klasszikus kódokkal dolgozó modernista verstípus. *A vízvezetékszerelő egy napja* c. verseskötetéért a Posonium Irodalmi Díj Első Kötetes Szerzői Díját kapta (2004).

M.: A vízvezeték-szerelő egy napja, v., 2003.

Ir.: Csehy Zoltán: A forrás és a kút körül, ÚSZ Könyvjelző 2004/6; Tőzsér Árpád: Csak, ISZ 2004/7.

Cs. Z.

LEHEL Zsolt (Pozsony, 1953. okt. 10.): művészettört. szakíró. Építészeti szakközépiskolát végzett Po.-ban 1973-ban, azóta térképészként dolgozik. Pozsony, ill. Dél-Szlovákia művészettört. emlékeinek vizsgálatával, múltjával foglalkozik.

M.: Rigele Alajos, monogr., 1978, szlovákul: Bratislavský sochár Alojz Rigele, 1979.

Ir.: Egri Viktor: Csonka művészsors, ÚSZ 1978. júl. 14.

Cs. S.

Lehetőség (Pozsony, 1990. jún. – aug. 23.): független hetilap. Az 1989 novembere utáni reményteljes lapkiadási kezdeményezések közé tartozott, elsősorban a közélet és a kultúra kérdéseire kívánt összpontosítani. Néhány szám után megszűnt. Fel. szerk. és kiadó: Galán Géza.

F. Z.

LEHOCKY Teréz; *Wiezler* (Pozsony, 1920. febr. 24.): író. Po.-ban érettségizett (1937), Kolozsvárott klasszika-filológiát (latin, görög és keleti nyelveket) és történelmet hallgatott, tanulmányait a háború miatt nem fejezhette be. 1945 és 1950 között jogot végzett a Komenský Egyetemen. 1950–1953-ban adjunktus volt a Komenský Egyetem Jogi Karán,

1953–1961-ben a Kerületi Bíróság szenátusának tagja, törvényszéki bíró, 1961–1970-ben az SZTA Jogtudományi Intézetének munkatársa. 1970-ben kizárták az SZLKP-ból, állását vesztette, 1976-ig vállalati jogászként dolgozott egy gépgyárban. 1960-tól tagja a Szlovákiai Írószövetségnek, 1970-ben tagságát felfüggesztették, 1989 dec.-ben rehabilitálták, tagságát felújították. – Pályáját jogtudományi tanulmányokkal kezdte, karcolatai, elbeszélései 1955-től jelennek meg. Első kötetének írásaiban többnyire megtörtént, főként bírósági eseményeket, a jogi pályán tapasztalt emberi vonatkozásokat, sorsokat belletrizál több-kevesebb sikerrel. Kulturált, széles irodalmi tájékozottságra valló stílusa, feszültség- és hangulatteremtő képessége révén érdekes és tanulságos, de művészileg ritkán kimunkált olvasmányokkal szolgál olvasóinak. A második kötet ókori témájú novellái a fikció szerepének fokozását, a művészi hatás erősbödését mutatják.

M.: Foltok a napon, elb., Po. 1958; Moloch, az Isten, elb., uo. 1965.

Ir.: Turczel Lajos: Vizsgálódások egy író műhelyében. = T. L.: Írás és szolgálat, 1965; Fónod Zoltán: Foltok a napon, ISZ 1962/6; Zsilka Tibor: L. T.: Foltok a napon, Hét 1962/42; Turczel Lajos: Prózánk útja a minőségi kiválasztódás felé, ISZ 1966/8; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

Sz. Z.

Lévai Hírlap: regionális jellegű, szocdem szellemiségű társad. hetilap. Léván jelent meg 1934 és 1938 között Szenes Ignác és Schulz Ignác szerkesztésében. Ilyen címmel 1919 előtt is jelent meg lap.

T. L.

Lévai Újság: regionális gazd., kult. és krit. hetilap. Léván jelent meg 1934 és 1938 között Strasser Elemér és Akúcs Ernő szerkesztésében. Többek között Csontos Vilmos, Sass János és Veress Vilmos írtak bele.

T. L.

LEVICKÁ, Tamara → Archleb Gály Tamara

LIGETI Edit → Sáfár Katalin

Lilium Aurum (1991): a dunaszerdahelyi székhelyű Lilium Aurum Kft. három (kiadói, nyomdai, kereskedelmi) részlegét szindikátusi szerződés köti egybe. Eddigi működése során több mint 50 könyvet jelentetett meg, s több újságot és folyóiratot (Cserkész, Katedra) is kiad. Neveléssel kapcsolatos kiadványait a Katedra Könyvek sorozatban jelenteti meg. Igazgató: Hodossy Gyula.

F. Z.

LIMBACHER Rezső → Peéry Rezső

LIPTAY Lothar (Dunamocs, 1933. nov. 5.): vallástudományi szakíró, református lelkész. A komáromi magyar gimnáziumban érettségizett 1953-ban. 1954–59 között a prágai Komenský Evangélikus Hittudományi Karon teológiát végzett, 1969–70-ben Edinburghban folytatta tanulmányait. Tudományos fokozata ThDr. 1962 és 1979 között lelkészként működött Rimaszombatban, Perbetén, Pozsonyban, Vajánban és Érsekújváron. 1979-ben Svájcba emigrált, Roggwilben (Berni kanton) lelkészkedett, ma mint nyugdíjas ugyanott él.

M.: Dva klasické prínosy do teórie a teológie náboženstiev (A valláselmélet és teológia két klasszikus hozadéka). F. Schleiermacher és E. Troeltsch méltatása. = Metanoia (Prof. ThDr. Karol Nandrásky jubileumi kötete), Po. 1998; Prínos P. Tillicha do teórie a teológie náboženstiev (P. Tillich hozadéka a valláselméletbe és teológiába). = Religionistika a teológia náboženstiev (A vallások religionisztikája és teológiája), tan., Po. 1999; Vz□ah kres□anstva k iným náboženstvám (A keresztyénség viszonya más vallásokhoz), Po. 2000; Teológia náboženstiev. Naliehavos□, možnosti, typy a medze (A vallások teológiája. Kényszerítő körülmények, lehetőségek, válfajok és határvonalak). = V službe Ducha (A Szentlélek szolgálatában), Prof. ThDr.Ondrejovič jubileumi kötete, Po. 2002; A keresztyénség viszonya más vallásokhoz, 2003; Doctor universalis Prof. ThDr. Csémy Lajos *Doctor universalis* c. emlékkötete, Bp.–Prága 2003; A keresztyénség és a többi vallás, tan., Kálvinista Szemle 2001/12– 2003/2.

K. K. K.

LISZKA Györgyi, Cs. (Párkány, 1963. okt. 2.): szerkesztő, újságíró. A Comenius Egyetem BTK-n magyar–szlovák szakot végzett. 1988 és 1994 között a Madách Könyvkiadó, majd

1997-ben egy évig az Új Nő szerkesztője volt. 2000-től az Új Szó munkatársa, a Családi Kör és az Ízvilág című mellékleteken kívül a Kópé című gyermekoldalt szerkeszti. – Munkássága legértékesebb részét irodalmi interjúi, beszélgetései képezik. A beszélgetéseket egyrészt fesztelen párbeszédhelyzet, spontaneitás, magabiztos, ám finoman provokatív alapállás, másrészt a kérdezett írók munkássága iránti tisztelet és szakmai alázat jellemzi. Beszélgetőtársai közt egyaránt találunk hazai (pl. Grendel Lajos, Hizsnyai Zoltán, Tőzsér Árpád) és magyarországi (Esterházy Péter, Varró Dániel) szerzőket. Az ÚSZ rovatszerkesztőjeként jelentős mértékben hozzájárul az irodalom népszerűsítéséhez.

M.: Ezüstszálon, beszélgetések, Dsz. 2003; Haľko József – Édes Árpád: Mindennapi kenyerünk (válogatta, szerk., Haľko József írásait ford.), uo., 2004; Lilla naplója I–II., Dsz. 2005; Madách Kalendárium 1994 (szerk., Ozsvald Zsuzsával), Po. 1993; Madách Kalendárium 1995 (szerk., Ozsvald Zsuzsával), Po. 1994; A család kalendáriuma 2003, 2004, 2005 (szerk.), Dsz. 2002, 2003, 2004.

Ir.: N. Tóth Anikó: Ezüst pillanatok, ÚSZ Könyvjelző 2003/5; Vajda Barnabás: Az idő folytonosságának vágya, ÚSZ 2003. máj. 9.; Elek Tibor: Az író mint ember. = uő: Fényben és árnyékban, 2004; Végh László: Modern, dinamikus naptár, ÚSZ Könyvjelző 2002/8; Bodnár Gyula: Nemes hagyományokra építve, ÚSZ 2002. nov. 30.

P. A.

LISZKA József (Köbölkút, 1956. ápr. 6.): néprajzkutató, szakíró. Az érsekújvári gimnáziumban érettségizett (1975), a bp.-i tudományegyetem BTK-n néprajz–régészet szakot végzett (1980), majd uo. bölcsészdoktorátust (1987), ill. PhD-fokozatot (2002) szerzett. Először mint régész dolgozott az érsekújvári Járási Múzeumban (1980–1991), közben néprajzkutatással és kutatásszervezéssel foglalkozott. 1991-től 1995-ig a komáromi Duna Menti Múzeum Magyar Nemzetiségi Osztályának néprajzos-muzeológus vezetője. Humboldt-ösztöndíjasként másfél évet töltött a müncheni, illetve a marburgi egyetemen, ahol tudományos kutatómunkát végzett és előadásokat tartott (1996–1997). Jelenleg (1997-től) a Fórum Kisebbségkutató Intézet komáromi Etnológiai Központjának igazgatója, etnológusa. 2000 és 2003 között a Passaui Egyetem Néprajzi Tanszékén Humboldt-ösztöndíjas vendégkutatóként két részletben hét hónapot töltött. – 1978-tól publikál hazai magyar és magyarországi lapokban (Hét, Nő, Új Szó, ISZ, Fórum Társadalomtudományi Szemle, Élet és Tudomány, Honismeret, Műhely stb.), később magyarországi, valamint erdélyi, szlovák, osztrák és német szaklapokban, tanulmánykötetekben is (Néprajzi Látóhatár, Ethnographia, Regio, Slovenský národopis, Etnologické rozpravy, Österreichische Zeitschrift für Volkskunde, Zeitschrift für Balkanologie, Finnisch-ugrische Forschungen stb.). Egyik alapítója a Csehszlovákiai (később: Szlovákiai) Magyar Néprajzi Társaságnak, melynek 1989-es megalakulásától 1997-ig elnöke. Szerkesztette a Társaság Népismereti Könyvtár c. sorozatát és a Hírharang c. negyedévi szervezeti tájékoztatót. Az Acta Ethnologica Danubiana főszerkesztője. – Tudományos érdeklődése elsősorban a néprajz elméleti problémáira, tudománytörténeti kérdésekre, az interetnikus kapcsolatok vizsgálatára, továbbá a szakrális néprajzra összpontosul. Munkásságából kiemelkedik *A szlovákiai magyarok néprajza* c. összegzés, amely a szlovákiai magyarok népi kultúrájáról nyert eddigi ismereteink szintézise, miközben a kutatás jövőbeni irányait is kijelöli. 1988-ban a Magyar Néprajzi Társaság Jankó János-díjjal tüntette ki. Ugyanekkor megkapta a Szlovák Néprajzi Társaság Nívódíját is. 1994-ben elnyerte a somorjai Bibliotheca Hungarica Díját, 1995-ben pedig a komáromi Polgármesteri Díjat. A Magyar Néprajzi Társaság 1994-ben külföldi tiszteletbeli tagjává választotta. 1999-ben elnyerte a Márai Alapítvány Nyitott Európáért Díját, majd 2002-ben Jedlik-, 2003-ban pedig a Madách-Posonium Díj Különdíjában részesült.

M.: Ágas-bogas fa. Néprajzi ismeretek alapfokon, Po. 1986, Dsz. 1992; uo 1995; uo 2002; A szlovákiai magyar nemzetiség etnográfiai és folklorisztikai bibliográfiája a 19. század elejétől 1986 végéig, Po. 1988; Magyar néprajzi kutatások Szlovákiában 1918–1938, Po. 1990; Fejezetek a szlovákiai Kisalföld néprajzából, Bp. 1992; Népi építkezés az Érsekújvári járás területén (Gudmon Ilonával), Érsekújvár 1992; Ľudová architektúra v okrese Nové

Zámky (az előbbi munka szlovák nyelven, Gudmon Ilonával), Nové Zámky 1992; Őrei a múltnak. Vidéki múzeumok, tájházak, néprajzi gyűjtemények Dél-Szlovákiában, Dsz. 1994; Ne csak szeresd, ismerd is szülőföldedet. Dolgozatok Kürt község néprajzából, Kürt 1994; „Szent képek tisztelete". Dolgozatok a vallási néprajz köréből. Fejezetek a szlovákiai Kisalföld néprajzából 2., Dsz. 1995; A szlovákiai Kisalföld néprajzának válogatott bibliográfiája, Komárom 1995; „Tudománynak kezdetiről". Magyar néprajzkutatóként Szlovákiában 1979–1998, Bp.–Dsz. 1998; Állíttatott keresztínyi buzgóságbul. Tanulmányok a szlovákiai Kisalföld szakrális kisemlékeiről, Dsz. 2000; Kossuth Lajos azt üzente…Kossuth Lajos és az 1848/49-es szabadságharc emléke a szlovákiai magyar szájhagyományban (összeáll. és bev. tan.), Dsz. 2002; A szlovákiai magyarok néprajza, Bp.– Dsz. 2002; Národopis Maďarov na Slovensku (A szlovákiai magyarok néprajza), Komárno–DS 2003; Zwischen den Karpaten und der Ungarischen Tiefebene. Volkskunde der Ungarn in der Slowakei, Passau 2003; Sötét éjben fényes csillagunk… II. Rákóczi Ferenc és a kuruc kor emlékezete a szlovákiai magyar tájak néphagyományában (összeáll. és bev. tan.), Dsz. 2004.

Ir.: Gyurácz Ferenc: Népi kultúránk kistükre, krit., Műhely 1987/4; Voigt Vilmos: Nagykorú néprajztudomány?, krit., BUKSZ 1993 nyár; Karsay Katalin: A kutatásban országhatárok nélkül, beszélg., Nap 1993. márc. 8.; Lukács László: Fejezetek a szlovákiai Kisalföld néprajzából, rec., Limes 1994/3; uő: Néprajzi kutatások a Garam és az Ipoly mentén (1984–1989), Ethnographia 105 (1994); Paula Küng-Hefti: „Szent képek tisztelete", rec., Schweizerisches Archiv für Volkskunde 93, Basel 1997; Filep Tamás Gusztáv: „Tudománynak kezdetiről", ISZ 1999/3–4; Ján Botík: Állíttatott keresztínyi buzgóságbul, rec., Slovenský národopis 2001/1; Verebély Kincső: Állíttatott keresztínyi buzgóságbul, rec., Hessische Blätter für Volks- und Kulturforschung 37/38, Marburg 2002; Ján Botík: A szlovákiai magyarok néprajza, rec., Ethnologia Europae Centralis 6, Brno 2003; Marta Botíková: A szlovákiai magyarok néprajza, rec., Slovenský národopis 2002/2; Kósa László: A szlovákiai magyarok néprajza, rec., Fórum Társadalomtudományi Szemle 2002/3; Szénási Zsófia: Félezer oldalban a szlovákiai magyarok néprajzáról, beszélg. Könyvhét 2002/12; Silling István: A szlovákiai magyarok néprajza, rec., Híd 2003/1; Voigt Vilmos: Kiváló kutatók munkájának szintézise. A szlovákiai magyarok néprajza, rec., ÚSZ Gondolat 2003. 2. 7.

F. Z.

Lobogó: regionális társad., közgazd. és sportlap. 1919-ben nyolc száma jelent meg Érsekújvárott Schwarz Pál és Holota János szerkesztésében.

T. L.

Lodiar – Hajóépítő (Komárom, 1968 aug.-tól): üzemi újság. A hajógyár kétnyelvű (4 -4 oldalas) hetilapja. Példányszáma 1994-ben 3500 volt. A 2000. évben három szám megjelenéséről van tudomásunk. 1998 (10. sz.-tól) szlovák melléklet: A hajóépítés száz éve Komáromban.— Főszerk.: Katarína Plavcová

F. Z.

LÓRÁNDY Loránt; *Kautz* (Pozsony, 1898. szept. 15. – uo., 1927. ápr. 10.): újságíró, író. Középiskolai tanulmányait hadiérettségivel befejezve 1916-ban bevonult katonának, s az albániai és az orosz fronton harcolt; közben cikkei és versei jelentek meg a Belgrádi Hírekben. 1919 és 1922 között az Arkádia tagjaként a Korzóban, a Tavaszban, a Revüben, a Színházban és a Híradóban publikált. Az Elkáel álnevet és az LKL szignót is használta. Cikkei, tárcái népszerűek voltak a po.-i közönség körében. 1926-ban fegyvergyakorlatra hívták be, ahol meghűlt, s a harctéren szerzett betegségében elhunyt.

T. L.

LÓSKA Lajos (Kassa, 1917. szept. 28. – Losonc, 1987. jan. 16.): prózaíró. A gimnáziumot Kassán és Losoncon, a jogot Pécsett, a magyar–történelem szakot a po.-i Pedagógiai Főiskolán végezte el. 1952-től nyugdíjazásáig a füleki gimnáziumban tanított. Már középiskolás korában publikált, s munkatársa volt a rövid életű losonci diáklapnak, az Indulásnak. Irod. munkásságából a katona- és fogolyélményeit feldolgozó regényei emelhetők ki; a szovjet hadifogságot szépítés nélkül bemutató regénye (*És mégis felkél a nap,* 1971) a műfaj jobb magyar produktumai közé sorolható.

M.: Tábortűz a Vöröskőn, munkásmozgalmi r., 1975; Öt perc az élet, r., 1986.

Ir.: Koncsol László: Tizenkét hónap tíz könyvéről. = Kísérletek és elemzések, 1986; Dusza István: Je-

lenség vagy véletlen egybeesés?, ISZ 1987/5; Ardamica Ferenc: Cicero elment, ISZ 1987/4.

T. L.

Losonci Hírlap: a magyar ellenzéki pártok politikáját támogató pol. és társad. hetilap. 1918 végétől 1938. okt. 30-ig jelent meg. Főszerkesztője Kövy Árpád, váltakozó felelős szerkesztői Nagy Sándor, Horváth Ádám és Miskolczy Lajos voltak. 1938 után is megjelent.

T. L.

LOVICSEK Béla (Nagypeszek, 1922. szept. 2.): író, újságíró. Szülőfaluját már nem jelzik a térképek, közgazdaságilag egyesült a szomszédos Tergenyével, s Szikince néven új községet alkot. Iskoláit Léván, Zselizen végezte, Pozsonyban tanítói oklevelet szerzett. 1950-től Nyéken, Zalabán, majd Zsemléren tanított, 1969–1977-ben a Hét szerkesztője, 1977-től nyugdíjazásáig (1982) a Csemadok KB titkára volt. – Tanítóként olvasta Fábry Zoltán felhívását: „Írni, olvasni!", amellyel a háborút és a nemzetiségi megpróbáltatásokat követően a szlovákiai magyar irodalmat és kulturális életet kívánta felrázni, újraindítani. Lovicsek Béla eleinte versekbe foglalta élményeit, majd saját és a hozzá hasonló falusi fiatalok tapasztalatait megörökítő elbeszélést írt *Apám azt akarta, hogy tanuljak* címen. Témája harmonizált a kor kultúrpolitikai elvárásaival, így írása valódi értékeinél jóval nagyobb visszhangot keltett. A siker felbátorította az írót, s ezt követően szokatlan bőséggel ontotta elbeszéléseit, kisregényeit, regényeit. Írásaiban a hazai táj, a szülőföld sajátos színei és emberei elevenedtek meg, a régi paraszti sors és az új világ konfliktusai, a megújuló falu problémái bontakoztak ki. Munkatársa lett szinte minden hazai magyar nyelvű sajtóorgánumnak. Első elbeszéléskötete *Haragosok* címen jelent meg 1957-ben. Fábry a novella műhelytitkait elemző tanulmányában örömmel üdvözölte, de rámutatott jellemző hiányosságaira is, főként bőbeszédűségben, a jellemábrázolás hitelének, mélységének hiányában, szerkezeti aránytalanságokban marasztalta el. Ezek a hiányosságok, ha némileg csökkenő tendenciával is, az egész életműre érvényesek maradtak. A termékenység rányomta bélyegét írásai színvonalára, általában a kevésbé igényes olvasók között volt népszerű. A legnagyobb sikert *A csillagszemű asszony* és a *Forgószélben* című regényeivel aratta. Regényeinek színpadi átiratát széles körben játszották műkedvelő színtársulatok. Egyik művét *(Húsz év után)* a Csehszl. Televízió is bemutatta.

M.: Haragosok, elb., 1957; Húsz év után, d., 1958; Baj van a szerelemmel, szm., 1961; A csillagszemű asszony, reg., 1961; Tűzvirág, r., 1963; Ezüstlakodalom, szm., 1967; Végállomás, r., 1967; Hosszú éjszaka, r., 1975; Alattunk a város, fölöttünk az ég, szm., 1975; Se veled, se nélküled, r., 1986; Forgószélben, r., 1987; Égre nyíló ablak, r., 1991.

Ir.: Fábry Zoltán: Az igényesség műfaja, ISZ 1960/1. = ÖÍ 9.; Rácz Olivér: L. B.: A csillagszemű asszony, ISZ 1961/6; Mészáros László: Emlék a háborúról. L. B.: Hosszú éjszaka, ÚSZ 1970. jan. 4.; Koncsol László: Tizenkét hónap tíz könyvéről. = uő.:Kísérletek és elemzések, 1978; Dusza István: Jelenség vagy véletlen egybeesés?, ISZ 1987/5; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

Sz. Z.

LŐRINCZ Gyula (Magyardiószeg, 1910. jan. 16. – Pozsony, 1980. dec. 14.): festőművész, publicista, politikus. 1928-ban Gustáv Mallý po.-i és Harmos Károly komáromi magániskolájában tanult. 1928–1933 között a bp.-i Képzőművészeti Főiskolán Réti István és Vaszary János tanítványa volt. Kapcsolatban állt Kassák Lajos Munka Körével. 1934-ben visszatér Pozsonyba. 1935-től a Magyar Nap grafikusa, együttműködik Az Úttal, publicisztikai tevékenysége is jelentős. Részt vett a Sarló mozgalomban, egyik alapítója volt a Magyar Fiatalok Szövetségének, 1935-ben a prágai Petőfi Körnek. Tagja volt a CSMTIMT-nek, valamint a PKE-nek. 1935-ben megkapja a CSMTIMT aranyérmét és ösztöndíját, melylyel Párizsban folytatja tanulmányait. Aktív résztvevője mind a hazai, mind a nemzetközi baloldali politikai és művészeti életnek. Az 1936–1945 közötti éveket Franciaországban, majd Budapesten éli át mint aktív antifasiszta. 1946-ban visszatér Po.-ba, s itt él haláláig. 1946–48-ban reklámgrafikus a Pravda Journal cégnél, majd grafikus a Pravda Kiadónál. 1948-tól az Új Szó hetilap, majd később napilap alapító főszerkesztője. 1968. máj. 15-től

1975 júl. végéig ismét a lap főszerkesztője volt. – 1949-től rövid megszakításokkal haláláig a Csemadok országos elnöke. 1953-tól a Csehszlovák Kommunista Pártban országos választmányi tag, funkciókat tölt be. 1960-tól nemzetgyűlési képviselő. 1976 után a Szlovák Képzőművészek Szövetségének elnöke. Mindemellett nem hagyta abba képzőművészeti munkásságát. 1960-ban elnyerte a Munka Érdemrendet, 1973-ban a Győzelmes Február Érdemrendet, 1975-ben az Érdemes Művész címet, 1978-ban a Klement Gottwald Állami Díjat, 1980-ban a Nemzeti Művész címet, majd Magyarországon a Rubinokkal Ékesített Zászlórendet.

M.: Emlékezés, grafikai album, Bp. 1946; Dózsovi vojaci – Salva v Košútoch (Dózsa katonái – Kosúti sortűz), grafikai album, 1973; Ez a háború, grafikai album, 1981.

Ir.: Brogyányi Kálmán: A Sz.U.M. pozsonyi kiállítása, Forum 1937; Pogány O. G.: A magyar művészet forradalmárai, Bp. 1948; Szíj Rezső: L. Gy., Po.–Bp. 1972; Farkas Veronika: Tűzzel-vassal. Lőrincz Gyula grafikái, katalógus bevezető, Rimaszombat 1976; L. Saučin: L. Gy., 1981; L. Gály Olga: Ördöglakat. Lőrincz Gyula ifjúsága, Po. 1990; Orbanová Irena–Kontárová Judita: , personálna bibliografia, Dudvážska knižnica, Galanta 1996.

K. K. K.

LŐRINCZ Gyuláné → Gály Olga, L.

LŐRINCZ Zsuzsa (Pozsony, 1954. febr. 19.): festőművész, grafikus, illusztrátor. 1971–1973-ban Szőnyi István zebegényi Nyári Szabadiskoláját látogatta, 1973–1979-ben E. Zmeták, M. Polák, J. Turek és Dúdor István vezetésével képezte magát. 1979–1985-ben L. Čepelák és J. Pospíšil osztályában elvégezte a prágai Szépművészeti Akadémia grafika szakát, 1990 után a komáromi, majd a po.-i magyar gimnáziumban tanított esztétikát és művészettörténetet. 1995-től Prágában él. Szabad szellemű művészetének mondanivalója a természet, a táj lírai átérzésében gyökerezik, de műveiben elevenen él a város sajátos poézise is. Illusztrációi a Prágai Tükör, az ÚSZ, a Remény s a Csallóköz c. lapokban jelennek meg.

M.: (illusztrációk) Vajkai Miklós: A szélember kenyere, Po. 1988; Hans Christian Andersen: Der Tannenbaum/Smrek, Po. 1993; Mark Twain: Taming a bicycle/Ako som krotil bicykel, uo.1993; Cséfalvay Ildikó: Az én Prágám, 1999; Papp Imre: Pipacsok, 2002.

K. K. K.

LUDWIG Aurél (Pozsony, 1905. ? – Chicago [USA], 1981. márc. 24.): publicista, tanulmányíró. A gimnáziumot és jogi tanulmányait szülővárosában végezte, egyetemistaként vez. tagja volt a Magyar Munkaközösség mozgalomnak. Nagykereskedő család tagjaként nem kellett állást vállalnia, de időnként ügyvédi irodában dolgozott. 1945 elején Ausztriába, onnan az USA-ba emigrált, ahol ref. lelkészként működött, s az Amerikai Magyar Ker. Lelkészegyesület elnöke is volt. – 1945 előtt a magyar ellenzéki pártok sajtójában publikált, főleg a kisebbségi iskolaüggyel foglalkozott. Ebben a témakörben számos előadást is tartott, többek között a lévai jkt 1936–37-es előadássorozatában. Értékelői szerint elhalásra ítélt magyar népiskolákat mentett meg, s újak létrejöttét harcolta ki.

M.: A szlovenszkói magyar iskola helyzete. = Kisebbségi problémák, Léva 1937.

T. L.

LUKÁČ, Emil Boleslav (Hodruša-Hámre, 1900. 11. 1. – Pozsony, 1979. 9. 14): szlovák költő, műfordító, szerkesztő, irodalomszervező. Teológiát és bölcsészetet tanult Pozsonyban, Párizsban és Lipcsében. Pappá szentelése után több helyen lelkészkedik, majd tanár és szerkesztő. 1934-ben *Ady a dekadencia* (Ady és a dekadencia) c. tanulmányáért bölcsészdoktorrá avatják. 1936–39 között országgyűlési képviselő. Egész sor irodalmi lapnak volt a szerkesztője, legjelentősebb közülük talán az általa alapított *Tvorba* (Alkotás, 1941–44). 1947–50 között a pozsonyi Comenius Tudományegyetemen magyar irodalmat ad elő. – Költőként 1922-ben debütál *Spoved'* (Gyónás) c. kötetével, 1926-ban vallásos verseit jelenteti meg kötetben, de a legtöbbet idézett verseit az 1967-ben megjelent *Óda na poslednú a prvú* (Óda az utolsóhoz és elsőhöz; ilyen címmel 1973-ban magyar válogatása is megjelent) c. könyve tartalmazza. Az 50-es, 60-as és 70-es

években magyar irodalmi kapcsolatai révén Magyarországon ő volt „a" szlovák költő. A szlovák irodalomtörténet ezt a kiemelt jelentőségét nem igazolta vissza. Túlságosan sok heterogén hatást próbál összedolgozni verseiben (Hviezdoslav, Ady, Claudel, Baudelaire, Fr. Jammes), s végül az eklekticizmusát csak a retorika és moralitás szintjén tudja feloldani. – Igazi jelentősége műfordításaiban van. A francia és magyar költészet tolmácsolásával szinte úgy újította meg a szlovák lírát, mint a Nyugat költő-műfordító nemzedéke a magyart. A magyar költészetből a következő kötetei a legfontosabbak: Endre Ady: *V mladých srdciach* (Ifjú szívekben, 1941), Sándor Petőfi: *Apoštol* (Az apostol, 1951), Jenő Heltai: *Nemý rytier* (Néma levente, 1957), *Spoveď Dunaja* (A Duna vallomása, 1976; válogatás a magyar költészet öt évszázadából). De ő mutatta be néhány versükkel először a szlovák olvasóknak Babitsot, Juhász Gyulát, Kosztolányit, Tóth Árpádot, József Attilát, Szabó Lőrincet, Illyés Gyulát is. Ady-fordításai a legerőteljesebbek.

T. Á.

Luther: evangélikus néplap, a Szlovenszkói Magyar Evangélikus Szövetség orgánuma. 1934. febr. 18-tól 1938. szept. 8-ig évente tízszer (júl. és aug. kivételével) jelent meg Rozsnyón. Felelős szerkesztője Vargha Sándor lelkész volt, ismertebb főmunkatársai Boross Béla, Fábry Viktor és Kovarik Sándor. Az ifj. Leány-körök és Luther-körök rovatát Istók Lenke vezette.

T. L.

LUZSICA Tihamér (Léva, 1895. ? – ?): publicista, író. A rozsnyói evangélikus főgimnáziumban érettségizett. Az első vh. idején középiskolásként szerkesztette a Törekvés c. ifj. folyóiratot. Zeneszerzést tanult Kolozsvárott, majd jogot Bp.-en. 1926-ban Rozsnyóra költözött, ahol 1944-ig ügyvédként dolgozott. 1945 után mint nyugdíjas Nyitrán élt. – Cikkei, regényei a PMH-ban, a Rádióéletben, a Slovenský národban jelentek meg. Önéletrajzi jellegű, szerelmi tárgyú regényei *(A mosolygó szent, Májusi asszony, Zsuzsanna és a fiatalok)* a PMH-ban jelentek meg folytatásokban. Könyv alakban csupán az első jelent meg, ezt Alexander P. Dobromil szlovákra is lefordította.

M.: A mosolygó szent, r., Bp. é. n.

Ir.: Sziklay László: L. T.: A mosolygó szent, PMH 1935. júl. 28.

Cs. S.

M

Ma, A: szocdem szellemiségű kult. és társad. hetilap. 1933 jún.-tól okt.-ig 8 száma jelent meg Po.-ban. Főszerkesztője a Masaryk Akadémia emigráns szürke eminenciása, Surányi Géza volt. Élesen támadta a magyar ellenzéki pártokat s a kommunista pártot. Munkatársai közé tartoztak: Ivan Dérer, Benjámin Ferenc, Kéri Pál, Kovács Endre, Nádass József, Paál Ferenc, Sándor Ernő, Szántó Hugó, Tilkovszky Béla. Leghevesebb ellenfele az emigránsokból kiábrándult Fábry Zoltán volt, aki „lakájlapocskának" nevezte.

Ir.: Fábry Zoltán: A Ma-ból tegnap lett, Az Út 1933/5.

T. L.

MACHALICKÁ → Pašiaková, Jaroslava

MACHNYIK Andor (Vinna, 1888. aug. 19. – Fél, 1955. ápr. 29.): gazd. szakíró, agrármérnök. A Szepességből származott, s egyetemi tanulmányait részben Németországban végezte. 1921-től 1937-ig a komáromi, utána a rimaszombati magyar földműves szakiskolában tanított. 1945 után rövid ideig a po.-i Statisztikai Hivatalban dolgozott. – A komáromi lapokon kívül főleg a PMH-ban publikált, ahová 1936-ban a mo.-i példák nyomán Rimaszombatban is megszervezett parasztfőiskoláról írt (*A magyar parasztfőiskoláért,* PMH 1936. okt. 29.; *A rimaszombati parasztfőiskola,* uo. 1936. okt. 25.). 1935-ben Komáromban nagyon értékes könyvet adott ki *Csallóköz* címmel. Ebben a földrajzi, vízrajzi és talajviszonyokra is kiterjedő tud. ismertetést ad az egyik legjellegzetesebb csszl. magyar tájegységről; minden községre kiterjedően ismerteti a népességi és gazdálkodási viszonyokat; a magyar szegényparasztság igényeit semmibe vevő csszl. földreformról nemcsak a Csallóköz, hanem Szlovákia egész magyarlakta területének viszonylatában részletes képet nyújt. E becses munkát a Kalligram Kiadó 1993-ban a Koncsol László szerkesztette Csallóközi Kiskönyvtár sorozatban újból kiadta Vadkerty Katalin utószavával s a Függelékben az általa összegyűjtött földreform-dokumentumokkal.

M.: Csallóköz – Tanulmány a honismeret, az agrár- és a szociálpolitika köréből, Komárom (szerzői kiadás) 1935; 2. kiad. 1993.

Ir.: Iványi Géza: M. A. agrár- és szociálpolitikai tanulmánya, MÍ 1936, 123; Barta Lajos: Machnyik vészkiáltása, MaN 1936. aug. 20.; Surányi Géza: M. A.: Csallóköz, MF 1935, 2–4.

T. L.

MÁCZA János (Alsóhrabóc, 1893. aug. 4. – Moszkva, 1974. nov. 14.): művészeti teoretikus, kritikus. Már 1913-ban cikkei és kritikái jelentek meg az Ungvári Közlönyben. Bp.-re kerülve Kassák Lajos avantgardista folyóirataihoz (A Tett, Ma) lett a munkatársa; főként drámaelmélettel és színikritikával foglalkozott, s támadta a kor szórakoztatóiparrá süllyedt színházát. A magyar tanácsköztársaság bukása után Prágába, onnan Bécsbe emigrált, majd szülőföldjére jött. 1922-től a Kassai Munkás szerkesztője, s széles publicitást nyújt az emigráció íróinak (Barta Sándor, Barta Lajos, Illés Béla, Gábor Andor, Karikás Frigyes, Komját Aladár stb.). 1923-ban Moszkvába költözött, s a szovjet művészetelmélet egyik kialakítója lett. 1927-től 1970-ig esztétikát tanított az Építészeti Akadémián, majd a Lomonoszov Egyetemen.

M.: A klasszikus és az új magyar dráma, Bp. 1915; A modern magyar dráma útja, Ungvár 1916; Színház – 1918, Bp. 1918; Teljes színpad, Bécs 1921; A föld himnusza és más agitációs mesék, Kassa 1921; Új Színpad, Bécs 1922; Irodalom és proletariátus Nyugaton, Moszkva 1926; Esztétika és forradalom, Bp. 1970; Legendák és tények, uo. 1972.

Ir.: Dalos György: M. J., Ttáj 1964/9; Botka Ferenc: M. J.: A mai Európa művészete, Szovjet Irodalom 1978/10.

Cs. S.

MÁCZA Mihály (Kassa, 1942. márc. 24.): történész-muzeológus, közíró. Szepsiben érettségizett 1959-ben. A Komenský Egyetem BTK-án történelem–magyar szakos oklevelet szerzett 1964-ben. 1965 és 1970 között a Csemadok KB Titkárságának népművelési szakelőadója, később a közművelődési és tudományos osztály vezetője volt. A magyar ifjúsági klubok mozgalmában, a József Attila Ifjúsági Klub munkájában, a Magyar Ifjúsági Szövetség szervezésében való részvétele miatt állását vesztette. 1970-től a komáromi Duna Menti Múzeum dolgozója, később osztályvezetője, 1990-től igazgatóhelyettese. 1974-től a Múzeumbarátok Körének titkára, 1979-től a múzeum évkönyvének, a kétnyelvű Iuxta Danubiumnak a szerkesztője, kiállítások szervezője, forgatókönyvírója. – 1965-től publikál. Mintegy két évtizede Komárom és környéke művelődéstörténete, ipar- és településtörténete áll kutatásai középpontjában.

M.: Stručné dejiny priemyslu v okrese Komárno, monogr., Komárom 1973; 10 éves a Komáromi Múzeumbarátok Köre, tan., uo. 1982; Komárom fejlődése képekben, uo. 1985; Komárom. Történelmi séták a városban, ismeretterjesztő tan., uo. 1992; Komárom–Komárno, város a Duna két partján, (Bárdos Istvánnal és Kecskés Lászlóval), monogr., Komárom 1994 (szlovák, német és angol nyelven is); 25 éves a Komáromi Múzeumbarátok Köre (szlovákul is), uo. 1997; A komáromi Simorzárda története, uo. 1997; „...mert a haza kívánja...” 1848–49 komáromi dokumentumai, uo. 1998; Komáromi Kalendárium, uo. 1999; Komárom nevezetességei, Po. 2002; Jókai és szülővárosa, Bp. 2002.

Sz. Z.

MÁCS József (Bátka, 1931. ápr. 18.): író, újságíró, szerkesztő. Az elemi iskolát szülőfalujában, a gimnázium alsó tagozatát Rimaszombatban végezte. Két háborús évet kihagyva a sárospataki ref. tanítóképzőben folytatta tanulmányait, két év után a miskolci Lévay József gimnázium pedagógiai tagozatán tanult, a tanítói oklevelet hozó érettségit a po.-i magyar ped. gimnáziumban tette le 1951-ben. A Szlovák Egyetem pedagógiai karán 1955-ben magyar–történelem–társadalomtudomány szakos tanári képesítést szerzett. Már tanulmányai idején, 1952-ben az Új Szó munkatársa lett, s az újságíráshoz mindvégig hű maradt. 1957 jan.-ban az ’56-os magyar forradalommal kapcsolatban eltanácsolták az ÚSZ-tól; az ÚIfj. munkatársa lett, hamarosan megbízták a kulturális rovat vezetésével. 1960-tól a Hét belső munkatársa, riportosztályának vezetője. 1964-től betiltásáig (1970) a Hét irodalmi-kulturális mellékletének, a Fórumnak a felelős szerkesztője volt. 1968 őszén a Csemadok KB kinevezi a Hét főszerkesztő-helyettesének. A Fórum szinte önálló folyóiratként funkcionált, s helyet adott a Prágai Tavasz eszmeiségét tükröző írásoknak. A „konszolidáció” folyamán megszüntették. M.-ot lefokozták és többéves publikálási tilalommal sújtották. 1990-ben rehabilitálták. 1991-ben önszántából nyugdíjba vonult. – Írói pályáját versekkel kezdte, első elbeszélését 1951-ben közölte az Új Szó, ezt követően tért át a prózára. Évekig humoros karcolatokat, szatirikus rajzokat, adomaszerű történeteket közölt az átalakuló falu ellentmondásairól a korszellemhez igazodva. Nem ás a problémák, a bajok mélyére, a felületi jelenségek kínálta lehetőségeket aknázza ki Tömörkény, Gárdonyi, Móra modorában (*Végnélküli gyűlés, Pipafüstben)*. A súlyos pol. nyomás alatt szocializálódó falu sűrűsödő gondjai, az évezredes kötődéseiből, szokásrendjéből kimozdított falusi ember sorskérdései azonban elgondolkodtatják. Riportokban, elbeszélésekben boncolgatja a falu hagyományos életmódját felkavaró történelmi-társadalmi események emberi vetületeit, igyekszik kitapintani a változó valóság mélyén rejlő konfliktusokat, egyéni tragédiákat (*Téli világ, Megbillen az ég*). Az első jelentősebb sikert a pályakezdő Móricz Zsigmond hatása alatt írt önéletrajzi ihletésű regénye, *A kamasz* (1961) hozta meg számára. Pályája csúcsára az *Adósságtörlesztés* (1968) c. regényével ért el. M.-ban kezdettől fogva erős volt a táji-közösségi kötődés, a származás- és osztálytudat, az anyanyelvi-nemzetiségi hovatartozás érzése. Számos művének központi kérdése, rendező elve, mozgatóereje a szülőföldhöz és hagyományaihoz, az anyanyelvhez, a nemzetiségi közösséghez való ragaszkodás. Ennek jegyében fogant ez a regény is: benne a háborút követő évek (1945–1947) nemzetiségi megpróbáltatásait

ábrázolja egy gömöri magyar falu sorsának tükrében. Hasonló téma- és kérdéskörbe vezet a *Kétszer harangoztak* és a *Szélfúvásban* c. regény is, a kiszolgáltatottság, a hontalanság, az üldözöttség fojtogató légköre hatja át mindkettőt. Ezért e három önálló, de sok szállal összetartozó regényt trilógiának is felfoghatjuk. *A vesztes* címen megjelent, két kisregényt tartalmazó kötetének címadó műve mesterien, balladisztikus tömörséggel érzékelteti egy az anyanyelve miatt az iskolai művelődésből kirekesztett kamasz szenvedéseit. A *Temetőkapu* (1987) c. lélektani ihletésű nagyregény, amely egy falusi leányanya őrületbe torkolló lelkitesti szenvedéseiről rajzol hiteles képet széles társadadalmi tabló előterében. A *Magasság és mélység* c. regénye miatt sok zaklatás érte, megírása után évekkel, csupán 1994-ben jelenhetett meg. M. munkásságának csúcsa, mintegy összegzése az *Örököbe, uram,* 1–4. (1998–2003) c. tetralógia, amelyben családja történetének ürügyén dióhéjban összefoglalja a gömöri parasztság történetét. – Társadalmi-művészeti elismerései: 1968-ban Madách-díj az Adósságtörlesztés c. regényéért, 2002-ben Aranytoll-díj, 2004-ben Madách-Posonium Irodalmi Életmű-díj.

M.: Végnélküli gyűlés, elb., 1955; Téli világ, elb., 1957; Pipafüstben, elb., 1959; Megbillen az ég, elb., 1964; Kétszer harangoztak, r., 1978; Szélfúvásban, r., 1980; A vesztes, r., 1982; Égig érő palatábla, r., 1993; Magasság és mélység, r., 1994; Örököbe, Uram... 1 (Apám regénye) r., 1998; Örököbe, Uram... 2 (A kos jegyében) r., 1999; Örököbe, Uram... 3 (A sötétség gyermekei) r., 2000; Örököbe, Uram... 4 (Az üstökös visszatér), r., 2001; Örököbe, Uram... 1–4., r., 2003.

Ir.: Fábry Zoltán: A novella pontjai, ISZ 1960/1; Turczel Lajos: Prózánk útja a minőségi kiválasztódás felé, ISZ 1965/3; Karol Tomiš: Megbillen az ég, ISZ 1965/9; Görömbei András: Adósságtörlesztés, Alföld 1969/2; Deme László: Mi a szép a szépprózában. = Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról, 1970; Seress József: Valahol otthonra kéne lelni (Szélfúvásban), Népszabadság 1981. febr. 4.; Mészáros László: A vesztes, ISZ 1983/2; Sándor László: Temetőkapu, MN 1988. ápr. 18.; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, 1982; Szeberényi Zoltán: M. J. = Arcok és művek, 1988; Duba Gyula: Örököbe, Uram… A tények költészete, ISZ 1999/3–4; Duba Gyula: Örököbe, Uram… A tettek költészete, ISZ 2000/5–6; Duba Gyula: Örököbe, Uram… Az életút ára, Szabad Újság 2001. ápr. 18.; Cselényi László: Örököbe, Uram… Az üstökös visszatér, Szabad Újság 2003. febr. 12.; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), I. 2000.

Sz. Z.

MACSOVSZKY Péter, *Petra Malúchová* (Érsekújvár, 1966. nov. 4.): költő, próza- és esszéíró, műfordító. – Kétnyelvű (magyar, szlovák) szerző. A kortárs szlovák irodalom élvonalába tartozik (szlovák köteteiből: *Strach z utópie*, 1994; *Ambit*, 1995; *Amnézia,* 1995; *Súmrak cudnosti*, 1996; *Sangaku,* 1998; *Gestika*, 2001 stb.), *Frustraeón* (2000) és *Fabrikóma* (2002) címmel regényt is írt. Magyarul három kötete jelent meg a Kalligram Kiadó gondozásában. Verseit wittgensteini visszafogottság, hűvösség, már-már matematikai szófukarság, ill. konceptualista jelleg jellemzi. M. a befogadó tevékeny együttműködésére is számít. Költészetét szoros rokoni kapcsolatok fűzik az ún. meta- vagy konkrét költészethez, markánsan van jelen a fluxus befolyása, de a populáris regiszter elemei is. A használati utasításra emlékeztető, talált vagy meg sem írt, félig-meddig felvillantott versek, versfoszlányok, verslehetőségek kivált harmadik magyar könyvére jellemzőek. Műfordítóként angol és magyar nyelvből fordít, szlovákra ültette át többek közt Hamvas Béla, Koppány Márton, Farnbauer Gábor, Ladik Katalin, Müller Péter, Oravecz Imre, Cselényi László és Márai Sándor műveit.

M.: Álbonctan, v., 1998; Kivéve, v., 2000; Hamis csapdák könyve, v., 2002.

Ir.: Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), II, 2001.

Cs. Z.

Madách Könyv- és Lapkiadó (1969. jan. 1. – 1994. márc. 31.): az első önálló (cseh)szlovákiai magyar kiadó. A Szlovák Nemzeti Tanács Elnökségének határozata alapján alakult meg, előzménye a Tatran Magyar Üzeme volt. A kisebbségi magyar irodalom szervezése, a műfordításirodalom (főleg cseh és szlovák

művek) támogatása és a közös könyvkiadás keretében Mo.-ról behozott könyvek gondozása tartozott a feladatkörébe. Igazgatója egyszersmind elnöke volt a szlovák könyvterjesztő vállalat keretében létesült könyvbehozatali bizottságnak. A kiadó programja fokozatosan alakult ki. A szépirodalmon kívül kezdettől fogva adott ki nyelvészeti és történeti műveket, később néhány képzőművészeti kiadványt is, ebben azonban a hatóságok rendszeresen akadályozták. 1969-ben 28 művet jelentetett meg 223 643 példányban, 1977-ben 52 művet 427 065 példányban, 1981-ben 55 művet 483 000 példányban. A szépirod. kiadványok száma 1969-ben 11, 1981-ben 29 volt. A kiadványok mintegy felét kisebbségi magyar írók alkották, a többi műfordítás, ill. célkiadvány vagy bérmunka volt. A kiadói program bővítése módot adott olyan művek megjelentetésére is, mint Sas Andor *A koronázó város* (1973), Deme László *Nyelvi és nyelvhasználati gondjainkról* (1970), Szabó Gyula *Ecce homo* (1975), Ág Tibor *Vétessék ki szóló szívem* (1980), Kósa László *Rozmaringkoszorú* (1980), Gágyor József *Megy a gyűrű vándorútra* (1982) stb. A *Magyar irodalmi hagyományok szlovákiai lexikona* (1981) megjelenése előtt már a 70-es évek végén megtörténtek az előkészületek *A csehszlovákiai magyar irodalom lexikona* (1918–1980) kiadására, ám ezt a hatóságok megakadályozták. – A kiadó 1977-ben megindította a *Csehszlovákiai Magyar Írók* sorozatot, mely 20 próza- és 15 verseskötetben kívánta bemutatni 60 év legjobb alkotásait. Az 1983-ban indított *A Szlovák Irodalom Könyvtára* és *A Cseh Irodalom Könyvtára* sorozatban a két nemzeti irodalom legjobb alkotásai jelentek meg. A *Madách–Európa Kiskönyvtár* sorozatban a cseh és szlovák irodalom kisebb terjedelmű alkotásait adták ki (J. A. Comenius: *A világ útvesztője és a szív paradicsoma,* 1977; Miloslav Fábera: *Hét mongol paripa,* 1977; *Pannóniai legendák,* 1978). – A legrégebbi sorozat, az 1950-ben indult *Magyar Könyvbarátok Köre* (MKBK), 1980-ig könyvklubként működött. Alapsorozatában (évi 4 mű) 1980 végéig 124 kötet jelent meg. 1980-ban 7000 tagja volt. A sorozat terjesztését (gazdasági okok miatt) 1981-től a könyvterjesztő vállalat végezte, s ennek érdektelensége miatt a sorozat hamarosan „kimúlt". – 1965-ben ugyancsak könyvklubként alakult a *Versbarátok Köre* (VBK); sorozatában évi 4 kötet szerepelt, ebből 1 a kisebbségi magyar költészetet képviselte. A sorozatkönyvek 1980-ig 1000–1200 példányban jelentek meg. 1981-től ezeket is a könyvterjesztő terjesztette, hasonló érdektelenséggel, mint az MKBK-köteteket. – Az iskolába lépő gyermekek könyvszeretetének felkeltésére indult 1978-ban az *Első Osztályosok Ajándékkönyve* sorozat. A kiadó a tanévkezdés napján lepte meg hazai magyar szerzők alkotásaival a kis elsősöket. – Az egyetlen sorozat, amely az 1989 utáni változásokat túlélte, a fiatal tehetséges szerzők felkarolására 1981-ben indított *Főnix Füzetek.* – A kiadó megalakulásától kezdve gondozta az *Iskolások Könyvtára* sorozatot. Ezzel azt a célt követte, hogy a tanulóifjúság kedvezményes áron jusson hozzá az ajánlott s a kötelező irodalomhoz. E sorozatot kiegészítette a *Diákkönyvtár,* mely az oktatásügy igényeit figyelembe véve a közös kiadás keretében jelentette meg a magyar és a világirodalom alkotásait. A társadalomtudományi és néprajzi jellegű művek az *Új Mindenes Gyűjtemény*ben jelentek meg. – A csehszlovák– magyar közös könyvkiadási egyezmény (1953-tól) a könyvkiadók együttműködését szabályozta, lehetőséget teremtve a mo.-i kiadványok kedvezményes áron való behozatalára, ill. a szlovákiai kiadványok (főleg a kisebbségi irod. alkotások) mo.-i forgalmazására. A M. kiadványainak 90– 95 %-a jutott el így a mo.-i könyvpiacra, csaknem félmillió példányban. Ez az intézmény 1989 után sajnálatos módon kimúlt. – 1972-től a M. jelentette meg az *Irodalmi Szemle* folyóiratot, 1973-tól pedig a *Madách Naptár*t is. – A kiadó munkatársai között kiváló írókat (Dobos László, Duba Gyula, Tőzsér Árpád, Grendel Lajos, Zalabai Zsigmond stb.), ill. műfordítókat (Hubik István, Mayer Judit, Czagány Iván stb.) találunk. Igazgatói: Dobos László (1969), Fónod Zoltán (1969. okt. 22.), Dobos László (1970. aug. 1.), Fónod Zoltán (1972. aug. 1.), Sárkány Árpád (1979 jan.), Klimits Lajos (1987. okt. 1.), Dobos László (1990. jan. 1.).

Ir.: Kövesdi János: Magyar nyelvű könyvkiadás Csehszlovákiában 1945 után, ISZ 1979/2; Fónod

Zoltán: A szó úrrá lett az időn.... = F. Z.: Körvonalak, 1982; Fónod Zoltán: Magyar könyvkiadás Csehszlovákiában. = uő: Tegnapi önismeret, 1986.

F. Z.

Madách Kör: baráti irodalmi csoportosulás. Losoncon 1923 elején alakította ki Simándy Pál. Néhány Losoncon és környékén élő fiatal írót és irodalomkedvelőt (Győry Dezső, Darkó István, Farkas István, Gérecz Ödön, Medveczky Gyula stb.) vont maga köré, és rendszeres beszélgetésekben, vitákban tárgyalta meg velük a nemzetiségi elkötelezettségű irodalom kérdéseit. Az új magyar irodalomból az Ady–Móricz–Szabó Dezső triászt emelte ki eszményként. Simándy gondolatai, elképzelései és a viták alapján írt irodalompol. írásai főleg Győry Dezsőt és rajta keresztül a sarlós ifjúságot termékenyítették meg.

Ir.: Simándy Pál: A Madách Kör története, kézirat; Győry Dezső: Az „újarcú magyarok" regénye, ISZ 1967/10; Turczel Lajos: Simándy Pál és Losonc, Keleti Napló 1993/1–2.

T. L.

Madách-Posonium Könyv- és Lapkiadó Kft.: 1992 júl.-ban alakult Pozsonyban, tényleges kiadói tevékenységét 1994-ben, a Madách Könyv- és Lapkiadó feloszlatása után kezdte. Programjában az előd hagyományait folytatja. Megkülönböztetett figyelmet fordít az eredeti magyar művek kiadására. Tevékenységében a szépirodalom, továbbá a tudományos és néprajzi irodalom, valamint a gyermek- és ifjúsági művek kiadása a meghatározó. – *Magyar Anteus* címmel új sorozatot indított (2003) a kisebbségi magyar írók meghatározó életművei kiadására.– *Förtelmes kaszálógép, avagy köszöntés Hiccingából* címmel 2003-ban költői antológiát adott ki, *Ugrás a semmibe. (Cseh)szlovákiai magyar elbeszélők 1918–2003* címmel pedig 2004-ben prózai antológiát jelentetett meg. – A fiatal költők, prózaírók bemutatását az *Új Főnix Füzetek* c. kiadvány vállalja. – Lapkiadói tevékenysége jelentős. Kiadásában folyóiratok – Irodalmi Szemle, Jó Gazda, Tücsök –, valamint hetilapként a Szabad Újság jelenik meg. – A könyvterjesztésben könyvesboltjai segítik: Pozsonyban, Komáromban, Kassán, Nagykaposon, Rimaszombatban , Rozsnyón, Ersekújvárott (Kultúra), Királyhelmecen (Mécs László Könyvesbolt), valamint Rimaszombatban és Tornalján (Tompa Mihály Könyvesbolt néven). – Ügyvezető igazgató: Dobos László.

F. Z.

Madách Szövetség: Darvas János 1922 végén ilyen néven javasolta a csszl. magyar írók egyesületének megalakulását Kassa székhellyel. Terjedelmes cikkében hivatkozott a Tűz folyóirat korábbi javaslatára, s az erdélyi írók Kaláka-mozgalmát hozta fel gyakorlati példaként. Az íróegyesületen kívül szlovenszkói magyar nemzeti könyvtár létesítésére is javaslatot tett. A szép terv nem valósult meg.

Ir.: Darvas János: Felhívás a szlovenszkói és ruszinszkói magyar írók Madách Szövetségének megalakítására, PMH 1922. dec. 24.; Turczel Lajos: Magyar írószervezkedési kísérletek az első Csehszlovákiában. = uő:Visszatekintések..., 1995.

T. L.

MADAME SANS-GĘNE; *Szkalos Emilné Járossy Erzsébet* (Tiszolc, 1885 – Budapest, 1927. dec. 4.): író, lapszerkesztő. Gömöri dzsentri-családból származott; Eperjesen tanítóképzőt végzett. 1926–1927-ben férjével, Szkalos Emillel szerkesztette a Rozsnyói Hírlapot, mely az ő halála után is fennállt. Egyik alapítója volt a Szlovenszkói Magyar Asszonyok Szövetségének. – 1910-től publikált, elbeszélései és tárcái az Új Időkben, 1918 után a PMH-ban, az első Magyar Újságban, a Nagyasszonyban, a Rozsnyói Hírlapban és az erdélyi Pásztortűzben jelentek meg. Prózájában az eszményítő realizmus dominált, de szatirikus és allegorikus novellái is voltak. Könyveit Mo.-on és Erdélyben rokonszenvvel méltatták, a radikalizálódó Fábry viszont túlzó módon „pártás és pruszlikos nemzeti játéknak" nevezte őket.

M.: Nélkületek, elb., Rozsnyó 1924; Íme az asszony, uo. 1929; Három elbeszélés (Schalkház Sárával és Veresné Csapó Máriával), Cegléd 1942.

Ir.: Fábry Zoltán: Nőíró Szlovenszkón, Korunk 1926 jún. = F. Z.: ÖÍ 2; Farkas Gyula: Madame S. G., Napkelet 1928, 71; Reményik Sándor: Szkalosné Járossy Erzsébet, Pásztortűz 1928, 20.

T. L.

MADARÁSZ László (Pozsony, 1916. szept. 9. – Kecskemét, 1974. aug. 16.): lapszerkesztő. A Komenský Egyetemen magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett. Megalapítója és elnöke volt a magyar egyetemisták Eötvös József Körének, szerkesztője a kör Forrás c. folyóiratának. 1940-től Losoncon, majd Kecskeméten működött középiskolai tanárként. Mint a Bács-Kiskun Megyei Tanács alelnöke 1969-ben új célkitűzésekkel ismét megindította a Forrást, melynek szerkesztőbizottsági elnöke volt.

S. L.

Magas terméshozamokért, magas hasznosságért (Pozsony, 1953–1955): a Földművelésügyi Megbízotti Hivatal röplapja. 1953-ban 51, 1955-ben 17 alkalommal adták ki.

F. Z.

MAGDA Sándor (Iske, 1883. febr. 11. – Sárospatak, 1962. okt. 15.): református püspök, lapszerkesztő, egyházi író. A középiskolát Sárospatakon, teológiai tanulmányait uo. és Kolozsvárott végezte. 1909-től Csicseren, majd Nagykaposon volt lelkész. 1934-ben a szlovákiai Tiszáninneni Egyházkerület püspöke lett. 1945 után Mo.-on élt. – Főleg a Református Egyház és Iskola c. lapban publikált, melynek 1925-től 1934-ig szerkesztője volt.

M.: A magyar egyetemes filozófia, Ungvár 1914.

T. L.

Magyar Akadémikusok Keresztény Köre (MAKK): a csszl. magyar egyetemi és főiskolai hallgatók érdekvédelmi egyesülete. Először az egyetemi városokban (Prágában 1925-ben, Brünnben és Po.-ban 1926-ban) alakultak meg, kezdeményezőjük, szervezőjük a Magyar Ifjak Pozsonyi Szövetsége volt. 1927–1929-ben azokban a szlovákiai és kárpátaljai városokban, melyekből (és környékükről) az egyetemisták toborzódtak (Beregszász, Eperjes, Érsekújvár, Kassa, Komárom, Léva, Losonc, Rozsnyó, Rimaszombat, Ungvár), létrejöttek az ún. vakációs programú MAKK-ok. 1927-ben vita keletkezett az egyesületek elnevezésének kérdésében. A zsidó egyetemistákra való tekintettel többen javasolták, hogy az elnevezésből hagyják ki a „keresztény" szót. A javaslatot csak a prágaiak fogadták el, akik ettől fogva Magyar Akadémikusok Körének (MAK-nak) nevezték magukat. A javaslat ellenzői azzal érveltek, hogy a „keresztény" szót, az YMCA-mozgalom mintájára, nem felekezeti, hanem etikai értelemben használják. A MAKK-ok összefogó szerve a Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Szövetsége (CSMASZ) volt. Az érdekvédelmi MAKK-ok mellett ideológiai egyesületek is alakultak (Sarló, Prohászka Körök, Magyar Munkaközösség stb.).

Ir.: Sinkó Ferenc: A felvidéki ifjúsági mozgalmak kezdetei Trianon után, Regio 1990/2.

T. L.

Magyar Album I–X.: a Híd – Szlovenszkói Magyar Irodalmi Társulat füzetsorozata (1941–1944). A fasiszta szlovák állam betiltotta a szlovákiai magyar irodalmi és kulturális folyóiratokat. E hiány pótlására indították a Híd szerkesztői a rendszertelen időközökben megjelenő Magyar Album-füzeteket. A kiadványt Dallos István jegyezte szerkesztőként, de a kiadás munkájában Mártonvölgyi László is részt vett. A tíz kötetre tervezett első sorozatnak egy éven belül kellett volna megjelennie, de a cenzúra és a terjesztési engedélyek körüli huzavona miatt ez több évre eltolódott. A római számokkal jelölt füzetek belső elrendezése a folyóiratokéra emlékeztet. Állandó rovataikban 45 szlovákiai magyar, 117 mo.-i, romániai és jugoszláviai magyar, 13 szlovák és 13 idegen költő, író, műfordító alkotása jelent meg, összesen 346 mű 1062 oldal terjedelemben. A szerzők között Bóka László, Illés Endre, Sziklay László, Sinka István, Arató Endre, Angyal Endre, Rónay György, Tamási Áron, Szemlér Ferenc, Áprily Lajos, Gerézdy Rabán, Kozocsa Sándor és mások nevével találkozhatunk. A szerkesztők magatartására és bátorságára jellemző, hogy 1942-ben Mártonvölgyi László cikket írt József Attila halálának körülményeiről, elhanyagolt sírjáról, s közölték a Mama, az Eperfa és a Mondd, mit érlel... c. verseit. Az erősödő pol. nyomás és anyagi gondok miatt a M. A. a X. füzet megjelenése után, 1944 karácsonyán beszüntette működését.

Ir.: Dallos István: A Híd vallomása, 1967; Szeberényi Zoltán: A „Híd – Szlovenszkói Magyar Irodalmi Társulat" kiadói tevékenysége. = uő: Visszhang és reflexió, 1986.

Sz. Z.

Magyar Család: társad., irod. és közművelődési havi folyóirat. 1934-től 1938-ig jelent meg Ipolyságon Farkas István kiadásában és szerkesztésében. Az 1. évf.-ban, mely mindössze 3 számból állt, csupa színvonalas vagy tapasztalt író (Darkó István, Egri Viktor, Mécs László, Palotai Boris, Sebesi Ernő, Sziklay Ferenc, Szombathy Viktor, Tamás Mihály) szerepelt, de később elszaporodtak benne a dilettánsok, színvonala visszaesett. Az utolsó évfolyamokban Farkas az antiszemitizmusnak is hangot adott.

Ir.: Fábry Zoltán: Farkas István és az antiszemitizmus, MaN 1938. aug. 14. = F. Z.: ÖÍ 5.

T. L.

Magyar Demokrata Írókör: kisebbségi írók és publicisták népfrontos jellegű egyesülete. 1937 júl.-ban alakult meg Po.-ban. Tisztségviselői és ismertebb tagjai a következők voltak: Győry Dezső (elnök), Vozári Dezső és Peéry Rezső (alelnökök), Vass László (titkár), Jócsik Lajos (pénztáros), Morvay Gyula és Szalatnai Rezső (ellenőrök), Forbáth Imre, Földes Sándor, Gwerk Ödön, Hornyánszky István, Jelen Mihály, Sellyei József, Tilkovszky Béla. Vezetői a hatóságoknál többször eljártak a kisebbségi irodalom ügyében, és részük volt abban, hogy 1938-ban végre magyar író (Darkó István) is kapott Állami Díjat.

Ir.: Turczel Lajos: Népfrontos jellegű csszl. magyar tudományos és kulturális-irodalmi egyesületek. = T. L.: Hiányzó fejezetek, 1982.

T. L.

Magyar Diákszemle: a csszl. magyar egyetemi és főiskolai ifjúság kéthavonta megj. folyóirata. 1930–1931-ben 5 száma jelent meg Po.-ban, Győry Dezső, Brogyányi Kálmán és Duka Zólyomi Norbert szerkesztésében. Kiadását az 1929-es érsekújvári diákkongresszuson határozták el. Pártatlan érdekvédelmi folyóiratnak, a CSMASZ lapjának szánták, de a sarlósok befolyása került benne túlsúlyba. Cikkei nagy részét a legismertebb sarlósok (Balogh Edgár, Berecz Kálmán, Dobossy Imre, Dobossy László, Horváth Ferenc, Jócsik Lajos, Morvay Gyula, Peéry Rezső) írták. Anyagából főként A csszl. magyar egyetemi hallgatóság mozgalmainak kibontakozása c. forrásértékű összefoglalás emelkedik ki. Korai elhalását a CSMASZ belső ellentétei és az anyagi nehézségek okozták.

T. L.

Magyar egyetemi és főiskolai intézmények Pozsonyban: az 1918-as államfordulat után az 1912-ben létesített po.-i Erzsébet Tudományegyetemet megszüntették, s Csehszlovákiában azután – az 1925–1938 között fennállt losonci Református Teológia kivételével – nem volt magyar tanítási nyelvű egyetem vagy fakultás. A Komenský Egyetemen 1920-ban Magyar Szeminárium létesült, ahol hosszabb ideig csak lektor (Vojtech Cvengroš) működött. A magyar filológiai szakot az 1930/31-es tanévben vezették be. A finnugrisztikából professzorrá habilitált Pavel Bujnák heti két órában a 19. századi magyar regényről előadást s régi szövegek olvasásával szemináriumot tartott. A következő tanévben az évfolyamonkénti heti óraszám 9-re emelkedett, s ennyi maradt 1951 jún.-ig. Az előadások nyelve addig a szlovák volt. Bujnák két hungarológiai művet írt: *Praefixa verbalia v jazykoch ugrofínskych a zvlášte v maďarčine* (1932); *Ján Arany v literatúre slovenskej* (1924). Halála után, 1934-től 1950-ig két megbízott előadó, Ján Bakoš szemitológus és František Jančovič középiskolai tanár vette át a tanítást. – Az 50-es években jelentős változásokra került sor. 1951-ben az egyetem akkor létesített ped. fakultásán Sas Andor docens vezetésével magyar tanszék nyílt, s az előadások nyelve nemcsak ott, hanem a bölcsészkar megmaradt magyar szemináriumában is a magyar lett. A ped. fakultáson rektor vezetésével kezdettől két részleg működött: a gimnáziumi tanárokat képző ped. főiskola és az általános iskolák tanítóit felkészítő ped. felső iskola. A tanszékek az első két évben közösek voltak az egyes szakokon, aztán elkülönültek. A tanítási nyelv a ped. főiskolán – a magyar tanszék kivételével – a szlovák volt, a tanítóképzőnek megfelelő ped. felső iskolán vi-

szont a más szakos magyar hallgatók részére is magyarul folyt az oktatás. Miután a ped. főiskolát mint feleslegeset megszüntették (1959), a magyar tanszékről Sas Andor és Turczel Lajos az egyetemre kerültek, Mayer Imrét nyugdíjazták, a ped. felső iskola magyar tanszéke, Dobos Lászlóval, Csanda Sándorral és Pesthy Máriával, helyben maradt. A ped. felső iskolát pár év múlva Nyitrára telepítették át. – Az egyetem bölcsészkarán a Magyar Szemináriumot 1959-ben váltotta fel az önálló tanszék, melyen Sas Andor irányításával négy adjunktus működött (Garaj Lajos, Jaroslava Pašiaková, Sima Ferenc és Turczel Lajos). Sas elhalálozása (1962) után Turczel lett a tanszékvezető, s a tanszék két taggal, Jakab Istvánnal és Zeman Lászlóval bővült. 1975 után a tanszék vezetésében Csanda Sándor, Fónod Zoltán, Zalabai Zsigmond, Jakab István és Rudolf Chmel váltották egymást. 1992 márc.-ban tud. kutató részleg (Oddelenie vedeckého výskumu) alakult, ám ez 1993 folyamán megszűnt, s tagjai besorolódtak az oktatásba. 1990-től a szlovák hallgatók részére külön tanrendű szak létezik. 1995 végén – több nyugdíjba vonulás (Turczel, Sima, Zeman, Pašiaková, Jakab), egy önkéntes kilépés (Szabómihály Gizella) s új tagok belépése után – a tanszék belső személyi állománya a következő volt: Rudolf Chmel tanszékvezető docens, Fónod Zoltán docens, Garaj Lajos docens, Mészáros András docens, Zalabai Zsigmond, Tőzsér Árpád, Lanstyák István, Dusik Anikó, Simon Szabolcs, Misad Katalin és Hushegyi Gábor adjunktusok, Hurka Katalin asszisztens és Zuzana Drábeková szakelőadó. – 1951-től a következő mo.-i vendégtanárok működtek: Kovács István, Deme László, Kázmér Miklós, Käfer István, Gimesi István, Benkő László, Mokány Sándor, Bencze Lóránt és Szabó József. Finnországból 1988 óta érkeznek lektorok: Marja Seilonen, Virpi Hanhikoski. – 2004-ben a tanszék állománya a következő: Dusik Anikó tanszékvezető docens, Mészáros András egyetemi tanár, Lanstyák István docens, Grendel Lajos, Misad Katalin, Hurka Katalin, Simon Szabolcs, Csehy Zoltán adjunktusok, Hushegyi Gábor művészettörténész, Hizsnyai Ildikó tud. munkatárs. Mo.-i vendégtanár: Vörös Ottó docens, Zuzana Drábeková külső oktató. T. L.

Magyar egyetemi intézmények Prágában: a Károly Egyetemen 1883-ban alakult Magyar Szeminárium, s ebben a magyarnak mint idegen nyelvnek a lektora a gyermek- és ifjúkorát Mo.-on töltő František Brábek lett; 1924-ig az 1918-as államfordulat után is a helyén maradt. 1924-től a magyar önálló filológiai szakká lett, s oktatója a docenssé kinevezett és 1930-ban finnugor nyelvészetből professzorrá habilitált Pavel Bujnák volt. Halála (1933) után Vladimír Skalička lett az oktató, aki cseh szakos egyetemi tanulmányai idején a magyarra is beiratkozott, s 1938-ban finnugor nyelvészetből habilitált; a nyelvészeti hungarológia területén kiváló műveket írt (*Zur ungarischen Grammatik, A magyar tipológiája* stb.). – 1950-ben Skalička újította fel a magyar filológiai szakot, mely kezdetben a bohemisztika, 1952–1995 között pedig más intézetek (szlavisztikai tanszék, általános nyelvtudományi és fonetikai tanszék, általános nyelvtudományi és finnugrisztikai intézet) kebelében működött. A felújított szak első oktatói közül nyugdíjazásáig itt dolgozott Rákos Péter és Bredár Gyula, Blaskovics József 1959-ben átment a turkológiára. 1990-ben Rákos Péter vezetésével jött létre a szak oktatási részlegével párhuzamosan működő Středisko maďarských stúdií (Magyar Tanulmányi Központ). – A szak hallgatói zömükben csehek vagy szlovákok, az oktatás ennek megfelelően kezdetben csehül folyt. A szak fő érdeme, hogy nagymértékben gazdagította a cseh hungarológiát. Az első bizonyság – Rákos Péter széles körben kibontakozó tud. tevékenysége s a magyar irodalom gyors ütemben növekvő fordítása mellett – a Rákos szerkesztette cseh nyelvű magyar irod. lexikon (*Slovník spisovatelů – Maďarsko,* Praha 1971) volt, melynek kidolgozásában Rákos, Bredár, Turczel Lajos és az Anna Drábiková álnevet használó Zuzana Adamová mellett a prágai magyar tanszék négy neveltje (J. Pašiaková, R. Pražák, Hana Prokopcová és Božena Somogyiová) vett részt. A tanszék Csehország és Szlovákia szétválása után is működik, 1995 végén a személyi állománya a következő volt: Mészáros János, Gál Jenő és Előry Vilma vendégtanár. Előző mo.-i vendégtanárai: Pölöskeiné Varga Rózsa, Heé Veronika, Rudnai Gábor, Magyar György, Juhász József, Mokány Sán-

dor. – A magyar filológia az új évezredben is a korábbi módon, az általános nyelvészeti és fonetikai tanszék keretében működik. A hallgatók száma Csehszlovákia kettéválása után (1992) a Szlovákiából érkező (magyar) hallgatókkal jelentősen megnövekedett, esetenként 40-50 hallgató látogatja a szakot. 2004-ben a magyar filológiát Simona Kolmanová vezette. Oktatók voltak: Schreier Angela, Anna Valentová (külső oktató); mo.-i vendégtanár: Bíró Ferenc docens.

Ir.: Rákos Péter: Hungarológia a Cseh Köztársaságban. = Hungarologische Beiträge 4, 1995, Universität Jyväskylä.

T. L.

Magyar egyetemi és főiskolai intézmények Nyitrán – *Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék (1999–2004 között Hungarisztika Tanszék):* Az egymást követő iskolareformok következtében 1953-ban Po.-ban 3 felsőfokú intézmény oktatta a magyar nyelvet: a Komenský Egyetem Magyar Szemináriuma, a Pedagógiai Főiskola és a Felsőbb Pedagógiai Iskola Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke. Az újabb reformok következtében megszűnő Pedagógiai Főiskola tanszéke beleolvadt az egyetem Magyar Szemináriumába, az ugyancsak megszűnő Felsőbb Pedagógiai Iskola tanszéke pedig 1960-ban átkerült Nyitrára, az 1959-ben létesített, az alapiskolák alsó és felső tagozatának tanítóit négyéves stúdium keretében képező új felsőfokú intézmény, a Pedagógiai Intézet keretébe mint a PI Magyar Tagozatának egyetlen önálló tanszéke. A po.-i tanerők közül Csanda Sándor és Pesthy Mária vállalta a nyitrai oktatást. 1960 szept.-től Csanda vezetésével Kazimírné Pesthy Mária, Bartha Tibor, Szeberényi Zoltán és Révész Bertalan látta el az oktatói-nevelői feladatokat, hozzájuk csatlakozott 1961 őszén Teleki Tibor és 1962-ben Zsilka Tibor. 1964-től változatlan tartalommal és feladatokkal Pedagógiai Fakultás lett az intézmény neve. A 60-as évek javuló nemzetiségi iskolapolitikája eredményeképpen 1969-től Módszertani Kabinet működött a tanszék szerves részeként a magyar iskolák módszertani problémáit kutató feladattal. Ennek keretében Ľudovít Šmelík (szlovák nyelv és irodalom) Zsilka Tibor (magyar irodalom és stilisztika), Kovács László (magyar nyelv és irodalom), Vörös Vince (természettudományi tárgyak), Gyuriánné Kobza Mária (magyar és szlovák nyelv), Lánczosné Krúg Valéria (szlovák és orosz nyelv) tevékenykedett hosszabb-rövidebb ideig. 1968 dec.-től Szeberényi Zoltán vette át a tanszék irányítását, mivel Csanda Sándor átlépett a po.i tanszékre, Kazimírné Pesthy Mária önként megszüntette munkaviszonyát. Helyükbe 1968. dec. 1-jével Telekiné Nagy Ilona és Vörösné Sindár Júlia került az oktatók állományába, mely 1970-től Tőzsér Árpáddal és Olexo Annával bővült. Az 1968/69-et, a Prágai Tavasz időszakát követő konszolidáció következtében Teleki Tibor és Bartha Tibor állását vesztette, a tanszék irányítását pedig Révész Bertalan vette át. A felerősödő nacionalista hullám következtében a magyar iskolák színvonalának erősítésére létrehozott Módszertani Kabinetet feloszlatták, ill. a szlovák tanszék keretében „Kabinet literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky" néven újjászervezték. Az egykori munkatársak közül csak Zsilka (ma: Žilka) Tibor maradt meg az állományában. Az intézmény hamarosan elveszítette minden magyar iskolai vonatkozását, Anton Popovič vezetésével tudományos kutatóintézetté alakult át. – A konszolidáció néven elhíresült időszakban fokozatosan megszüntették a magyar nyelv és irodalom szakosok képzését, a tanszék feladata az 1–5.-osztályos pedagógusok képzésére korlátozódott. 1976 és 1989 között szünetelt a felvétel a magyar nyelv és irodalom szakra. A képzés minden fokon az 1989/90-es iskolaévtől állt helyre. Napjainkig az alsó tagozattól a középiskolai fokig folyik a képzés, mind nappali, mind levelezői formában a magiszteri titulussal befejezően. A továbbtanulás lehetősége a PaeDr. fokozat megszerzése, amely 1984–1989 között négy tantárgyból szóbeli vizsgával, 1998-tól disszertációs munka és szóbeli vizsga (filozófia, nyelvtan vagy irodalom) és sikeres megvédés árán szerezhető meg. 1994-től a tanszék a Nyugat-Európában honos kredit rendszerre tért át, oktatási rendszere modernizálódott. – A tanszékvezetői poszton 1960 óta a következő pedagógusok cserélődtek időrendi sorrendben: Csanda Sándor (1959–1968), Szeberényi Zoltán (1968–1974), Révész Bertalan (1974–

1980), Szeberényi Zoltán (1980–1986), Révész Bertalan (1986–1990), Alabán Ferenc (1990–1993), Sándor Anna (1993–1994), Laczkóné Erdélyi Margit (1994–1996), Telekiné Nagy Ilona (1996–2001), Sándor Anna (2001–). – A tanszék oktatói-nevelői és tudományos munkájába a Pozsonyból Nyitrára való áthelyezése (1960 május) óta a következő pedagógusok kapcsolódtak be: Csanda Sándor (1960–1968), Kazimírné Pesthy Mária (1960–1968), Révész Bertalan (1960–2004), Bartha Tibor (1960–1972), Szeberényi Zoltán (1960–1995), Teleki Tibor (1961–1972), Zsilka Tibor (1961–1968), Telekiné Nagy Ilona (1968–2001), Vörösné Sindár Júlia (1968–1988), Kovács László (1969–1980), Gillányi Sándor (1968–1988), Alabán Ferenc (1965–1996), Tőzsér Árpád (1970–1974), Polákné Olexo Anna (1970–1974), Laczkóné Erdélyi Margit (1987–1996), Pileczky Marcell (1990–1993), Balkó Irén (1991–), Cselényi László (1991–1999), Csanda Gábor (1991–1996), Héderné Bugár Ágnes (1996–2003), Benyovszky Krisztián (1996–), Bauko János (1996–), Bárczi Zsófia (1996–), Vančóné Kremmer Ildikó (2003–), Presinszky Károly (2003–), Polgár Anikó (2004–), Menyhárt József (2004–). – 2004-től a tanszék változatlan tartalommal, célokkal és feladatokkal ismét Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék néven átkerült az újonnan alapított Közép-európai Tanulmányok Karának kötelékébe. PhDr. Sándor Anna, PhD. docens vezetésével a fentebb említettek közül az állományban maradtak (Balkó, Bárczi, Bauko, Benyovszky, Menyhárt, Presinszky, Polgár, Vančóné) közreműködésével tevékenykedik tovább. – Igaztalan lenne, ha nem említenénk azokat a vendégtanárokat, akik képességeik szerint segítették a tanszék kollektívájának munkáját, s emelték az oktató-nevelő munka színvonalát. A két állam között létrejött egyezmény alapján a következő tanárok vendégeskedtek a tanszéken: Tungli Gyula (1970–1972), Kovács Győző (1972–1974), Mező András (1974–1976), Orosz Béla (1976– 1978), Vörös Ottó (1978– 1991), Cs. Nagy Lajos (1991–1996), Vörös Ferenc (1996–1998), Balázs Géza (1998– 1999), majd 1999-től ismét Vörös Ferenc. – A tanszéki adminisztráció és a statisztikák alapján a többszöri költözködés ellenére kimutatható, hogy 1960–2003 között mintegy 700 magyar szakos és 1100 alsó tagozatos tanító, összességében 2100 tanító és tanárjelölt kapott képzést magyar nyelv és irodalomból a tanszék tevékenysége nyomán.

Sz. Z.

Magyar egyetemi intézmény Besztercebányán: Hungarisztikai Tanszék, Bél Mátyás Tudományegyetem, Filológiai Kar. 1998-ban Alabán Ferenc alapította, 2002 őszéig Finnugor Nyelvek Tanszéke néven működött. A komplex és rendszeres tantervi program keretében a fordítók, műfordítók, tolmácsok és filológiai szakemberek ötéves magiszteri képzését látja el a magyar nyelv és kultúra és más idegen nyelvi szakokkal való kombinációkban, nappali és a levelező tagozaton. A hallgatók szakpárosításuknak megfelelően vesznek részt külföldi részképzésen. A tanszék oktatói 2004-ben: Alabán Ferenc tanszékvezető docens, Ardamica Zorán, Babróczky Ilona, Csikány Andrea, Demján Adalbert, Németh Zoltán, Varga Gyula. Mo.-i vendégtanár: Berlák-Horváth Irén.

Ir.: Dr. Alabán Ferenc: Magyar szak Besztercebányán, ÚSZ, 1998. máj. 26.; Lacza Tihamér: „Kitágítottuk a magyar nyelv határait", ÚSZ, 2002. jan. 29.

F. Z.

Magyar egyetemi intézmények Brünnben: az előkészítő munkát a brünni tudományegyetemen a neves történész, Josef Macůrek végezte, 1934-ben egyetemi tankönyvet adott ki *Dějiny Maďarů a uherského státu* címmel. 1945 után Macůrek mellett Osvald Machatka, majd Richard Pražák, Marta Romportlová és Ján Cvetler működtek. 1966-ban megalakult a Balkanisztikai és Hungarológiai Kabinet a balkanológus Josef Kabrda vezetésével. 1990-ben ezt váltotta fel a Hungarológiai és Finn–Ugor Szeminárium, melynek vezetője a hungarológiából és finnugrisztikából professzorrá habilitált Richard Pražák. A kabinet és a szeminárium keretében megjelent fontosabb művek: R. Pražák: Maďarská reformovaná inteligence v českém obrození, Praha 1962; uő: Legendy a kroniky koruny uherské, uo. 1988; uő: Česko–maďarské literární vztahy od osvícenství do roku 1848, Brno 1994; uő és mun-

kaközössége: Dějiny Maďarska, Brno 1993; M. Romportlová: ČSR a Maďarsko 1918–1938, uo. 1986. 1968–1991 között folyamatosan, összesen 6 kötetben jelentették meg a csehszlovákiai hungarológia bibliográfiáját (*Bibliografie československé hungaristiky*). A magyar mint önálló tanári szak 1976-tól szerepel a brünni egyetem tanrendjében, tanításában 1995-ig Pražák és Romportlová mellett egymást felváltva a következők vettek részt: Mráz Károly, Ágnes Šabacká, valamint Bekéné Nádor Orsolya és Deák Eszter mo.-i vendégtanárok. 1996-tól a hungarológiai oktatás formálisan szerepel a szakok között, ténylegesen azonban csak a doktaranduszképzésre korlátozódik, a feladatot Richard Pražák professzor látja el.

Ir.: Richard Pražák: Hungarológia Csehszlovákiában, Hungarológiai Értesítő 1987, 3–4.

T. L.

Magyar egyetemi intézmény Komáromban
→ Selye János Egyetem

Magyar Élet: regionális jellegű szépirod., műv., krit. folyóirat. Egyetlen száma jelent meg Kassán, 1926. ápr. 4-én, Budai Győző szerkesztésében, Kázmér Ernő, Keller Andor, Körös Andor, Siklós Albert, Tomsich Pál, Varga Mária, Zádor Tamás írásaival.

T. L.

Magyar Fiatalok Szövetsége: csszl. magyar népfrontos ifj. szervezet (1936–1938). Kéve címmel kéthavi sokszorosított folyóiratot adott ki; tevékenységével a Magyar Nap gyakran foglalkozott. Ismertebb helyi szervezetei: a lévai Szikra, a rozsnyói Haladás, az érsekújvári Világosság, a losonci Tűz, a komáromi Alkotás, a kassai Stúdió, a po.-i Műhely, a Po.-trnávkai Népakadémia, a prágai Petőfi Kör. 1938-ban már 45 helyi szervezete és 3200 tagja volt; főként kult. tevékenységgel, népműveléssel foglalkoztak. Vezetői közé tartozott: Bethlen Oszkár, Ferencz László, Lőrincz Gyula, Ilku Pál, Sándor László, Wein Gyula. A szlovák, cseh és német testvérszervezetekkel együttműködve számos közös antifasiszta akciót szervezett.

Ir.: Grek Imre: A Vörös Barátságtól a Magyar Fiatalok Szövetségéig, F 1956/5; Magyar Nap 1936–1938 (szerk. Csanda Sándor), antol., 1975.

Cs. S.

Magyar Figyelő: a CSMTIMT irod., krit. és tud. folyóirata. 1933 és 1935 között jelent meg Po.-ban. Felelős szerkesztője Szerényi Ferdinánd, majd Surányi Géza; a szerkesztőbizottság tagjai: Antal Sándor, Szalatnai Rezső, Flórián Károly, Farkas Gyula, Jánoska Tivadar, Brogyányi Kálmán; az 1. szám főszerkesztője Maléter István. A lap tervezett negyedévenkénti megjelenését nem tudták tartani, gyakran késett, s főleg összevont számai voltak. Mivel kormánytámogatással jelent meg, nagy feltűnést keltett, hogy 1. számát Maléter Istvánnak a csszl. magyar kisebbség problémáit és Szalatnai Rezsőnek a szlovákiai magyar irodalmat tárgyaló tanulmányai miatt elkobozták, s azok másodszor már megcsonkítva jelentek meg. A lap számos színvonalas tanulmányt és szépirod. alkotást közölt, de nem tudott egységes koncepciót, profilt kialakítani. Kiváló tanulmányokat írt bele Sas Andor, Szalatnai Rezső, Krammer Jenő, Szerényi Ferdinánd, Flórián Károly, Peéry Rezső, a szépirod. részben kitűntek: Győry Dezső, Földes Sándor, Tamás Mihály, Egri Viktor, Palotai Boris, Antal Sándor, Neubauer Pál, Szombathy Viktor, Darkó István, Vozári Dezső. Minden számában közölte a CSMTIMT működésének krónikáját. A csszl. magyar tud. és irod. élet megismeréséhez számos közleménye ma is forrásértékű, noha megjelenése idején a szélesebb olvasóközönséghez nem találta meg az utat, s anyagi nehézségek miatt korán meg kellett szűnnie. Rendszeres könyvszemléjében megbízható értékelést nyújtott a szlovákiai magyar irodalom teréséről.

Ir.: Popély Gyula: A Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság, 1973; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967.

Cs. S.

Magyar Győző (Pozsony, 1873 – uo., 1948. júl. 21.): tankönyvíró, történelem–földrajz szakos tanár. 1918 előtt a po.-i ev. líceumban, majd a magyar reálgimnáziumban tanított. Több mint tíz tankönyvet írt a közép- és pol-

gári iskolák számára. Tört. cikkei, tanulmányai főleg po.-i lapokban (Új Auróra, Híradó, Esti Újság, Magyar Hírlap), a PMH-ban és a komáromi Nemzeti Kultúrában jelentek meg.

T. L.

Magyar Hét → Hét

Magyar Híradó: kormánypárti pol. és társad. hetilap. 1930. febr. 16-tól 1938. márc. 27-ig jelent meg Losoncon, Magyary Árpád, Palágyi Lajos és Witemberger József szerkesztésében.

T. L.

Magyar Hírlap: független pol. napilap. 1922. febr. 28-tól 1923. okt. 14-ig jelent meg Kassán, Rácz Elek szerkesztésében. A jelentősebb helyi vetélytársakkal (Kassai Napló, Kassai Újság) szemben nem tudott tartós népszerűséget szerezni.

T. L.

Magyar Hírlap: pol. napilap. 1941 dec.-től 1944 végéig jelent meg Po.-ban, Somos Elemér szerkesztésében. Belső munkatársai többek között Peéry Rezső és Szalatnai Rezső voltak. A szlovák államban élő magyarság egyetlen engedélyezett pártjának, a Magyar Pártnak volt a hivatalos lapja. Hangsúlyozott keresztény humanizmusáért a szlovák és német fasiszta lapok sokszor támadták. Hétköznapi számai 10, a vasárnapiak 24 oldalon, az ünnepi számok pedig ennél jóval nagyobb terjedelemben jelentek meg. Sok irod. anyagot közölt, s ezzel tudatosan irod. folyóiratot pótolt. A Móricz- és Ady-kultusz folyamatosan jellemezte.

T. L.

Magyar Hírvivő (2003): nemzeti konzervatív havilap, a komáromi Szüllő Géza Polgári Társulás kiadásában jelenik meg. Szerk.: Sárközi János, Fehér Csaba, Kalmár Csaba.

F. Z.

Magyar Ifjak Politikai Szövetsége → Toldy Kör

Magyar Ifjak Pozsonyi Szövetsége (MIPSZ): a Keresztényszocialista Diákok Szabadszervezetének betiltása után egyetemisták és egyetemet végzettek szervezték meg 1919-ben Po.-ban; céljuk a kisebbségi szellemi élet ker. és nemzeti szellemű fellendítése volt. Ők alapították az egyetemisták érdekvédelmi szervezeteit, a MAKK-okat, a po.-i Kiskárpátok Cserkészcsapatot és az Új Auróra almanachot, s a Bp.-en és Bécsben tanuló felvidéki diákok körében is voltak fiókszervezeteik. Hungarus érzelmű német tagok hatására a hagyományos német diákegyesületek (Burschenschaftok) szertartásos külsőségeiből is sokat átvettek. A Szövetségnek Po.-ban 52, Szlovákia-szerte 42 „törzstagja" volt. Az ismertebbek: ifj. Aixinger László, Alapy Gyula, Dobai János, Floch István, Hornyák Odilo tornatanár, neves tornász és edző, az egyetemista Krammer Jenő és Ölvedi László, Schubert Tódor. A szervezetet a csszl. hatóságok folyamatosan zaklatták, tevékenysége így a 20-as évek közepétől megszűnt.

Ir.: Sinkó Ferenc: A felvidéki ifjúsági mozgalmak kezdetei Trianon után, Regio 1990/2.

T. L.

Magyar Írás: szépirod. és krit. folyóirat. 1932 márc.-tól 1937 okt.-ig jelent meg a Kazinczy Könyvkiadó Vállalat kiadásában. Felelős szerkesztője Simon Menyhért volt, főszerkesztője Darkó István, 1934-től Szombathy Viktor, mo.-i szerkesztője Simándy Pál, az erdélyi Tamási Áron, a vajdasági Szenteleky Kornél, mo.-i főmunkatársa Féja Géza. A Szentiváni Kúriának nevezett összejövetelen hozták létre, s munkatársai zömét a Magyar Nemzeti Párt kult. gárdájához tartozó írók alkották. Kiadóhivatala Kassán, 1934-től Tornalján székelt. – Az irod. sajtónk élvonalába tartozó lap állandóan napirenden tartotta s számos átfogó tanulmányban, felmérésben elemezte a kisebbségi irod. és kult. fejlődés kérdéseit (Szvatkó Pál: *A Ba□a-cipős magyar ifjúság;* Kovács Endre: *A szlovenszkói magyar irodalom sorsa;* Féja Géza: *Szlovenszkói magyar kultúra és kultúrmunka;* Vájlok Sándor: *A szlovenszkói magyar népművelés és problémái;* Nagy Barna: *Képzőművészet Szlovenszkón*; Z.: *A szlovenszkói magyar tudományos munka hiányai;* Z.: *A magyar színészet problémái Szlovenszkón és Ruszinszkón*; Berecz Kálmán: *Kisebbségi iskolapolitika;* Zombory György: *Tan-*

könyveink, tankönyvirodalom stb.). Szép-irod. anyagának színvonala közepes volt, s a hazai művek folyamatos kritikája többnyire rövid ismertetésekre, recenziókra szorítkozott. Kapcsolattartása a szlovák és cseh irod. élettel rendszeres volt; gyakran közölt versfordításokat, Farkas István folyamatosan végezte a folyóiratszemlét, s néhány nagyobb felmérő tanulmány is megjelent a folyóiratban.

Ir.: Szalatnai Rezső: Szlovenszkói magyar irodalmi folyóiratról, MF 1933/1–2; Antal Sándor: Az új magyar szellemiség és nemzeti gondolat, R 1932. máj. 20.; Barta Lajos: Magyar Írás, magyar tisztázódás; Kovács Endre: A Magyar Írás nyári száma és Darkó István; Szombathy Viktor: A folyóirat búcsúzik, MÍ 1937/8; Gömöry János: Búcsú a Magyar Írástól, MÍ 1937/8; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Csanda Sándor: A szlovákiai Magyar Írás irodalomszemlélete. = Cs. S.: Nemzetiségi irodalmunk és kapcsolatai, 1985.

T. L.

Magyar irodalom Cseh/Szlovákiában, 1918–2004: kisebbségi, nemzetiségi irodalom, az egyetemes magyar irodalom szerves része. – **I.** A Csehszlovák Köztársaság megalakulását (1918. okt. 28.) követően beszélünk róla. A kisebbségi magyar irodalom számára az jelentette a legnagyobb tehertételt, hogy tájainkon korábban nem alakultak ki az irodalmi élet hagyományai. A földrajzi helyhez kötődő hagyományok (a Deákiban talált Halotti beszéd, továbbá Balassi Bálint, Szenczi Molnár Albert, Kazinczy Ferenc, Jókai Mór, Madách Imre, Erdélyi János vagy Mikszáth Kálmán működése) nem a kisebbségi, hanem az egységes magyar nemzeti irodalom előzményei. Városaink (Kassa, Lőcse, Bártfa) a század eleji irod. életben nem töltöttek be olyan szerepet, mint a Budapesten kívüli szellemi élet gócpontjainak számító városok (Debrecen, Nagyvárad). A kisebbségi irodalmat az irod. körök és kaszinók (a po.-i Toldy Kör, a komáromi Jókai Egyesület, a lévai Casino stb.) kezdték szervezni. Az első magyar irod. fórum az 1919-ben indított Tavasz, majd a Toldy Kör által évente megjelentetett almanach, az Új Auróra (1922–1932) volt; ezeket nemcsak konzervatív szellemiség, hanem vidékiség és dilettantizmus is jellemezte. A csszl. magyar irodalom helyzetéről, hovatartozásáról korán megindult a vita. A Tűz folyóirat már 1. számában felvetette „a kultúra közös platformja" kialakításának igényét. Gömöri Jenő szerint „az irodalom nem orientálódhatik földrajzi területekhez", Schöpflin Aladár viszont azt vallotta, hogy a regionális irodalmaknak van létjogosultságuk: „Az egyetemes magyar irodalom csak nyer velük: új színt, polifóniát." – Hasonló vitára a kisebbségi magyar irodalmak mindegyikében sor került. A vajdasági Naplóban és az aradi Géniuszban kirobbant vitában (Havas Emil–Dettre János) nemcsak az hangzott el, hogy a „vajdasági író" elnevezés „ostoba pleonazmus", hanem az is, hogy a magyar irodalom egységét „nem tördelte szét a trianoni szerződés. Aki magyarul ír s maradandót alkot, az a magyar irodalom munkása" (Dettre). – A minőségi irodalom programja a 20-as évek derekán fogalmazódott meg az európaiság (Fábry), az „új mentalitás" (Szvatkó) és az „új arcú magyarság" (Győry) igényeinek megjelenítésével. – **II.** A müncheni (1938. szept. 29–30.), majd a bécsi döntés (1938. nov. 2.) megpecsételte Csehszlovákia sorsát. 1938. nov. 22-én ráadásul alkotmánytörvényt fogadtak el Szlovákia autonómiájáról, Kárpátalján pedig jobboldali kormány alakult. 1939. márc. 14-én a szlovák országgyűlés kimondta Szlovákia elszakadását a köztársaságtól, 1939. márc. 15-én a németek megszállták Csehországot, s a német katonai közigazgatás bevezetése után rövidesen létrehozták a Cseh-Morva Protektorátust. A szlovák állam 2 655 053 lakosa közül kb. 70 000 személy (2,5 %) vallotta magát magyarnak. A nemzeti kisebbségek számára elismert jogokat a néppárti kormány a magyarok esetében a kölcsönösség (reciprocitás) elvéhez kötötte. (A szlovák történészek szerint a bécsi döntéssel 270 000 szlovák került a Horthy-rendszer uralma alá; számukat Mo.-on 1945 után félmillióra becsülték [!]. Az 1941-es mo.-i népszámlálás adatai szerint viszont csak 164 320 személy vallotta magát szlovák [tót] nemzetiségűnek, s 255 356-an tekintették anyanyelvüknek a szlovákot.) A szlovák alkotmány (1939 júl.) által formailag biztosított jogokat csak a német kisebbség gyakorolhatta. Magyar irod. lap működését nem engedélyez-

ték, a hiányt a nyitrai Híd pótolta a Magyar Album kiadásával. Ebben az időszakban irod. életről alig beszélhetünk. Hat év alatt 30 szépirod. jellegű kiadvány jelent meg, zömmel (23) néhány oldalas füzet. – **III.** A Fábry Zoltán által „harmadvirágzásnak" nevezett irodalom korszakhatára később módosításra szorult, a „némaság évei" (1939–1948) ugyanis, bár kifejezte a magyarellenes megtorlások lényegét, irod. korszakhatárnak elfogadhatatlan. Nemcsak azért, mert a „kéziratos irodalom" (Koncsol) létezett, hanem azért is, mert „a két diametrálisan eltérő korszak egybeolvasztása" (Fónod) nem jelenthetett azonosságot a történelemben. 1945–1948-ban Csehszlovákiában a „nemzeti forradalom" jegyében érvényesítették a nemzetállami törekvéseket és a kisebbségellenes politikát. Tény, hogy a csszl. magyar irodalom harmadik korszakának nyitánya az Új Szó megjelenése (1948. dec. 15.) volt. Az irod. élet megindítását alapvetően befolyásolták a magyar kisebbséggel szemben 1945 után alkalmazott diszkriminatív intézkedések. A „kollektív bűnösség" elve alapján másfélszázezer személyt üldöztek el szülőföldjéről. A fellelhető adatok szerint 1945 jún.-ig 31 780 személy hagyta el Szlovákia területét. Csehországba 41 640 személyt deportáltak, a lakosságcsere során pedig 68 407 személyt telepítettek Mo.-ra. Családi körülményei miatt további 6000 személy kényszerült „önként" áttelepülni. A lakosságcsere 1947. ápr. 11-én kezdődött s 1948. jún. 10-én ért véget, bár még később is indultak szerelvények kitelepítettekkel Mo.-ra. – Az írók nagy része (megélhetési gondok miatt) ugyancsak Mo.-ra települt. Az itt maradottakon (Fábry Zoltán, Sas Andor, Egri Viktor, Szabó Béla, L. Kiss Ibolya, Csontos Vilmos) kívül azok lettek az alapozó nemzedék tagjai, akik az iskola- és munkapadok mellől vagy a paraszti robotból kerültek az irodalmi életbe (Dénes György, Ozsvald Árpád, Bábi Tibor, Gyurcsó István, Veres János, Gály Olga, Török Elemér). Őket elsősorban a hazára találás öröme és a társad. változások lelkesítették, s kevesen voltak, akik a korszak sematizmustól terhes kísértéseinek ellent tudtak mondani. Meghatározóan új mondanivalóval a „nyolcak" nemzedéke lépett az irodalomba. Az őket követő új nemzedékek („egyszeműsök", „iródiások" stb.) már a korszerű irodalom/költészet igényével léptek fel, s legjobb alkotásaikkal nemcsak a kisebbségi magyar irodalmat gazdagították a Felvidéken, hanem műveik az egyetemes magyar irodalomba is beépültek.

Ir.: Szvatkó Pál: A szlovenszkói magyar irodalom. = Szlovenszkói magyar elbeszélők, Tornalja–Bp. 1935; Szalatnai Rezső: Irodalmi menetrend Szlovenszkón, Magyar Figyelő 1933/1–2; Vájlok Sándor: Harmadik irodalmi nemzedékünk, Tátra 1937/7; Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat, Bp. 1940; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002; Fábry Zoltán: Harmadvirágzás, 1963; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Turczel Lajos: Portrék és fejlődésképek, 1977; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Fónod Zoltán: Gyorsmérleg. = Körvonalak, 1982; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), I., 2000; Koncsol László: Nemzedékem útjain, 1988.

F. Z.

Költészet (1918–1945): A csszl. magyar költészet fogalma nem terminus technicus, változó interpretációk rendszerében működő kategória, mely egyes kutatók számára önálló esztétikai-interpretációs terep, míg mások számára csupán egy földrajzi, ill. szociológiai determináltságból fakadó behatárolás. Ez a kettősség mind a szerzői önreprezentációk, mind az értelmezői hozzáállások rendszerében kezdettől jelen van. A frissen alakult Csehszlovákia területén a magyar nyelvű költészet nehezen, de meglehetősen tarka színekben bontakozott ki, s helyesen állapította meg Komlós Aladár, hogy elsősorban az „irodalmi árfelhajtás" elve érvényesült, azaz a trianoni trauma bénította magyarság elvesztette kritikai érzékét, s az utódállamokban megképződő szövegvilág értékelését mindenekelőtt a szolidaritás és a kritikátlan bátorítás jellemezte. Ezt az álláspontot képviselte többek közt Sziklay Ferenc és Alapy Gyula, s ezzel szállt szembe pl. Mécs László és Fábry Zoltán. Szvatkó Pál szerint is „heterogén fej és központ nélküli magyar massza került Szlovenszkóra", ami a „pesti kritikai ellenőrzés" hirtelen megszakadásához vezetett. Az egyre-másra intézményesülő provincializmus és regionalizmus útvesztőiben a petőfieskedő, ill. népdal vagy nótaköltészeti

nyomvonal mellett a költői paletta az esztétikai dimenziókat figyelembe sem vevő propagandisztikus irredentizmustól az agitatív líráig terjedt. A korai periódust (mely Szvatkó korszakjelölését követve 1919-től 1924-ig tartott) a szakírók szerint az emigráns írók (pl. Antal Sándor, Barta Lajos, Földes Sándor, Jarnó József) és a dilettánsok (pl. Aixinger László, Borka Géza, Fülöp Árpád, Inczinger Ferenc, Jankovics Marcell, Klimits Lajos, Sziklay Ferenc, Telek A. Sándor, Willant Henrik stb.) küzdelme határozta meg. Folyamatosan zajlott a csszl. magyar irodalom létét, ill. nem létét, helyét, integritását firtató vita is, mely egy egyre erősödő ágon végül a kisebbségi messianizmus holisztikus, máig ható koncepcióját eredményezte. – A korszak legkiválóbb költői teljesítményeit az egyetemes irodalmi, esztétikai eszményekhez csatlakozó, a manapság világirodalmi nagyságként kanonizálódni látszó Márai Sándor urbánus, alakváltogató bölcseleti lírája (*Emlékkönyv,* 1918, *Emberi hang*, 1921), ill. Mécs László később Paul Valéry által is méltányolt, kozmopolita szellemiségű, szociálisan érzékeny, katolikus-moralizáló esztéticizmusa nyújtotta. Mécs *Hajnali harangszó* c. 1923-ban kiadott kötetét a korszak legjobb teljesítményeként tarthatjuk számon. A dezillúziós, villoni, urbánus líra Vozári Dezső személyében a Mécs-eszmény egyik lehetséges ellenpólusát jelentette. Vozári elsősorban Somlyó Zoltánra emlékeztető (epikureista, hedonista) attitűdje és művészi igényessége okán komoly rekanonizációs esélyekkel bíró szövegkorpuszt hozott létre. Antal Sándor 1925-ben kiadott *Garabonciás ének* c. kötete pedig, mely a Füst Milán-i szabadverstechnikát idézi, archaikus gyökerű, erősen retorizált, a régi magyar irodalom műformáira emlékeztető versnyelvével tűnik ki. A nevezett egyetemes polgári magyar irodalomban gondolkodó költők életműve természetszerűleg nem szorítható bele azokba a kisebbségi modellekbe, melyeket a kor egy másik lehetséges alternatívaként kínált fel, épp ezért jelezni kell azt az interpretációs anomáliát is, mely ilyesfajta kísérletekre irányult. – A kisebbségi irodalmat és létet létesztétikai dimenziókkal ellátó koncepciót, mely a maga missziós tudatával vegyítette a regionalizmus és a szociális érzékenység elemeit, s mintegy kívülről kívánta befolyásolni az egyetemes magyar irodalom alakulását, Győry Dezső (Szalatnai Rezső találóan nevezte őt az „első kisebbségi" költőnek) elméleti és poétikai nézetei ideologizálták meg. A „kisebbségi Géniusz" programja fokozatosan szekularizálódott, s az egyre inkább begyűrűző pol. orientálódás egy ágon a proletárirodalom irányába silányította a költészetesztétikai koncepciót is, hiszen a missziós küldetéstudattal leterhelt eszmeiség természetszerűleg a költészet ellenében dolgozott, s a terepet egyre-másra más műfajoknak engedte át (publicisztika, vitairodalom, szociográfia, eszszé). – A zsellérsorsot különös, szimultán, filmszerűen egymásra montírozott képekben, agitatív hangon megéneklő Morvay Gyula költészete a kor sajátos színfoltjának számított. Az expresszionista gyökerű szocialista költészet Forbáth Imre lírájában csúcsosodott ki, melynek eredetiségét és nagyságát Tőzsér Árpád a „tudatelidegenedettség meghökkentő mélységeinek világgá kiáltásában" látja. A nem mindig, de döntően szocialista orientáltságú avantgárd esztétikája erőteljes hatást gyakorolt például a Ma köréhez is sorolható Kudlák Lajos kubofuturista költészetére, de például Mihályi Ödön aktivista korszakára is, akit Varga Imre a „falusi élet avantgardistájának" nevezett, Kovács Endre kassákos modorban költött kollektív szabad verseire vagy Jarnó József whitmaniádáira. Az erőteljesen nacionalista irányvonal elsősorban nem Kassák-, hanem Ady-hatásokkal vélte dúsíthatónak versnyelvét, e tendencia legtisztább példái Ölvedi László „végvári dalai". Ady Endre varázsa számos, gyakran különböző irányba fejlődő költőt igézett meg, többek közt az autodidakta, szecessziós és szimbolista versnyelven megszólaló Merényi Gyulát, a látomásos és pacifista Darvas Jánost, a cizellált versnyelvű Komlós Aladárt, aki Adyt felvállalt mestereként emlegette, a Mécs-utánérzéseket is keltő Ásgúthy Erzsébetet, a női lélek titkait fürkésző, de a nemzeti és társad. témakört is megverselő Urr Idát. Kifejezetten Ady-epigonok is felbukkantak (Kelembéri Sándor, Reininger József), de egyfajta naiv, a humanizmus és a testvériség eszméit sekélyesen megverselő posztromantikus moralista líra is számos alkotó szövegvilágára

telepedett rá (Erdőházi Hugó, Sándor Ernő, Sebesi Ernő, Simon Menyhért). – A 30-as évek szempontjából elengedhetetlen a magyarországi kontextuálás: a népi írók fellépése, a szociografikus irodalom felértékelődése kapcsán nyertek nagyobb teret az autodidakta népi tehetségek is (Agárdy Zsigmond, Csontos Vilmos, Sass János, Veres Vilmos), akik a paraszti-zselléri létforma autentikus, realisztikus, a romantikus tradíció keretein túlmutató ábrázolás lehetőségeit keresték, s gyakran a 19. század poétikai gesztusait, ill. a népköltészet elemeit is felhasználták. – Berkó Sándor posztimpresszionista, bibliai és József Attila-i nyomdokokon építkező én-lírája és szociális érzékenységű vallomásossága ma talán kissé anakronisztikusnak hat, míg a vele rokon, ám sokszorta változatosabb poétikájú Sáfáry László expresszionista és szürrealista tapasztalatokat is mutató költészete, valamint a náluk korábban jelentkező, a női lélek rezdüléseit naplószerűen versben megjegyzetelő Szenes Erzsi (akiről többek közt Ignotus, Radnóti és Füst Milán írt kritikát) több, figyelemre méltó teljesítményt is felmutatott. Prerau Margit vagy Wimberger (Pozsonyi) Anna önelemző verseinek poétikája, Szabó Béla autodidakta, expresszionista karakterű kiáltáslírája, Bólya Lajos epikureista szemléletű, áradó költészete kevésnek bizonyul az önálló költői nyelvért folytatott küzdelemben. – A vallásos, konzervatív értékeket valló költők számára Mécs László költészete a korban paradigmaszerűnek bizonyult. Rájuk a humanista értékrend hangoztatása, a moralizálás, a dalszerű verskomponálás, bibliai elemek és egyházi-dogmatikai közhelyek alkalmazása a jellemző, mely olykor a költő-vátesz típusú önreprezentációban is testet öltött. E költők sorából Kossányi József és Tamás Lajos lírája emelkedik ki valamelyest. Az önálló szlovák állam idejének magyar nyelvű irodalmából Győry Dezső *Emberi hang* c. kötete említhető (1940), rendkívül intenzív irodalmi tevékenységet fejtett ki Környei Elek, s Szalatnai Rezső összeállításában egy ígéretesnek ható versantológia is megjelent Kövesdi (Szabó) László, Stelczer Endre és Hentz Zoltán munkáival.

Költészet (1945–1989): A 2. vh., a holokauszt, a kitelepítések, belső telepítések és a reszlovakizáció történelmi kontextusában a magyar irodalom Csehszlovákiában még nehezebben bontakozott ki, mint az 1918-as impériumváltás idején. Poétikai értelemben lényegében a „nyolcak" fellépéséig összmagyar mércével mérhető életművek nem is születtek, s ráadásul a magyarországi irodalmi diskurzusból is a másod- és harmadvonalba rendelődött alkotók esztétikai elvei szűrődtek át a pol. elkötelezett szélsőbaloldali eszmekör impulzusaival átitatva. Az első köztársaság irodalmának eredményei alig éreztették hatásukat, az írói tudat inkább jövőorientáltnak mutatkozott, mintsem múltba révedőnek. Noha az irodalomkritika és irodalomtörténet-írás nagy része töretlen folytonosságról beszél, az esztétikai elvek és a poétikai programok terén ez nincs így: a történelmileg megkonstruált valóság nem esik egybe az irodalom valóságával. – Az első hazai magyar nyelvű verskötet Dénes György nevéhez fűződik (*Magra vár a föld*, 1952), mely a költő második kötetét beleértve is a sematizmus és a sztálinista hátterű kommunista irodalomeszmény iskolapéldája, L. Gály Olga, a fiatal Török Elemér és Veres János korai munkáival egyetemben. Az *Új Hajtások* c. reprezentatívnak szánt antológia (1953) is lényegében kommunista hitvallások és sematikus pszeudo-valóságversek gyűjteménye. Bábi Tibor korai sematikus versei után a 60-as években alkotta meg legjelentősebb kompozícióit (*A Forrás éneke,* 1965, *Könny a mikroszkóp alatt*, 1966). A sematizmus természetszerűleg a múltat is átstrukturálta, megújította és felerősítette a csszl. magyar irodalom koncepcióját, és az első köztársaság irodalmát is megrostálta, mintegy kiiktatva belőle a polgári urbánus, ill. a keresztény (konzervatív) és avantgárd irodalom bizonyos alkotóit (itt hull ki például Márai és Mécs a kisebbségi kánonból), s ezáltal a tradíció hosszú időre homogenizálódott, s nagyrészt ez okozta a későbbi, fiatalabb generációk elidegenedését egy ilyesfajta kontinuitástól. A naiv optimizmus, a plakátszerű harsányság és a programszerű hitvallások, ideológiai dogmák publicisztikai szintű versbeöntésének kezdettől szerencsésen állt ellen Ozsvald Árpád kontemplatív, meditatív lírája. Rácz Olivér posztnyugatos lírája (Kassai dalok, 1958)

vagy Gyurcsó István költészete ugyan valamelyest kitűnt a kor kontextusában, de költészetesztétikai vonatkozásait tekintve az igazi meglepetés az 1946-ban Szlovákiába települt Monoszlóy M. Dezső költészete volt. Fordulópontként tartja számon az irodalomtörténet-írás a „nyolcak" 1958-as felbukkanását is (*Fiatal szlovákiai magyar költők*), bár a fordulat lényegében csak Tőzsér Árpád, Cselényi László és Zs. Nagy Lajos nevéhez köthető, hiszen Gyüre Lajos, Fecsó Pál, Petrik József és nagyrészt a posztnyugatos Kulcsár Tibor később is pusztán műkedvelő lírát műveltek, Simkó Tibor pedig elsősorban zárt formakultúrájú, játékos, zenei gyerekverseivel alkotott maradandót. A nyolcak élcsapata múlhatatlan érdemeket szerzett az ún. sematizmusvita (1963–1964) elindításával is, mely átstrukturálta a költészetelméleti gondolkodást. Görömbei András véleményéhez csatlakozva soroljuk a nyolcak társaságába a jelentős költői életművet létrehozó Gál Sándort, a rendkívül kifinomult és máig érvényes hangú költészettel jelentkező Bárczi Istvánt, az outsider papköltőt, Farkas Jenőt. A korszak alapvető költészetesztétikai horizontja a népi szürrealizmusra, az Ady- és József Attila-eszmény alternatív újraírására, ill. az elsősorban Illyés Gyula nevével fémjelezhető józan objektivitásra és nemzet- és nyelvféltő gondolatrendszerre nyílik rá, melyet Kulcsár Szabó Ernő megfogalmazásával „közösségérdekű, nyilvános lírai beszédnek" nevezhetünk. A képalkotás és a kompozíciók terén többeknél érezhető Juhász Ferenc és Nagy László jótékonyan ihlető hatása, de élénken jelentkezik a kortárs szlovák és cseh irodalom eredményei iránti érdeklődés is. Tőzsér Árpád az újnépies modernséggel *Érintések* c. kötetében (1972) számolt le, s a tárgyias, nyelvfilozófiai indíttatású, hermetista elemekkel dúsuló költészeteszmény irányába mozdult el. Az Érintések a korszak kulcsszövegének tekinthető, s e ponttól kezdődően Tőzsér lírája a hazai írásbeliség talán legjelentősebb fegyverténytének számít. Cselényi László *Krétakor* (1978) c. kötetével szintén jelentős költészetesztétikai áttörés mutatkozott, mely később a neo- és transzavantgárd szellemiségében kirajzolódó monumentális kombinatorikus-variációs, kollázs- és montázstechnikával dolgozó költészetet teremtette meg a maga szimultán sokszólamúságával és az olvasási irányok végletes elbizonytalanításával (*Téridőszonáta*, 1984, *Kiegészítések Hérakleitoszhoz,* 1989). Zs. Nagy Lajos költészete legjobb szövegeiben a magyar irodalomban Petri György munkássága révén kanonizálódott groteszk, közvetlen, alkalmiságában objektivizálódó líra megközelítésmódjait érvényesítette. A szakirodalom által az *Egyszemű éjszaka* (1970) kirajzásaként emlegetett periódus nemzedékkoncepcióit mellőzve, itt is konkrét életművekre helyezendők a hangsúlyok. A 70-es években induló szerzők közül kétségtelenül Tóth László költészete bizonyult a legjelentősebbnek, a közép-európai és a kortárs irodalmi diszkurzusok, paradigmák szinkron sorához kapcsolódó Tóth-szövegek a Tandori Dezső és Oravecz Imre nevével fémjelezhető posztmodern beszédmód első hazai teljesítményei voltak, kivált az *Istentelen színjáték* és az *Ötödik emelet* c. kötetek. Tóth jelentősége nemcsak a költői beszédmód új, nyelvfilozófiai és regiszterkeverő horizontjának megnyitásában, ill. a közép-európai kontextust létesztétikává nemesítő gesztusrendszerének költői kimunkálásában rejlett, hanem abban a hatástörténeti effektusban is, mely a korábbi korszak alkotóit is esztétikai-poétikai elveik módosítására ösztönözte. A korszak teljesítményei közül a leginkább a modernista Varga Imre nyelvteremtő erejű kompozíciói, Kulcsár Ferenc váteszien én-centrikus, az értékvesztés és a vizionált tragikum köré szerveződő költészete, Mikola Anikó mitikus, ráolvasásszerű lírája és Keszeli Ferenc a hétköznapi beszédmód lecsupaszított regisztereinek felhasználásával készült versei emelkednek ki. A 70-es évek lírájára az egyre objektivizálódó hangütés a jellemző. A *Megközelítések* címen kiadott antológiavállalkozás kudarcát mi sem jelzi jobban, mint hogy meghatározó életművet létrehozó alkotó egy sincs benne, legfeljebb Kendi Mária, Kövesdi Károly, Soóky László indulása érdemel figyelmet. A markánsabb egyéniségek a *Főnix Füzetek* elnevezésű sorozatban jelentkeznek önálló kötettel 1981-től. Bettes István nonkonformista, a hagyományos magyar verseszménnyel szembehelyezkedő, abszurd és groteszk, önironikus költészete a 90-es évek fiataljaira is

hatással van. A *Bohócok áldozása* (1981) és a *Két bukfenc között* (1985) c. kötetei a korszak jelentős szövegeinek számítanak. Barak László fellépésével a közéleti alapkarakterű, lecsupaszított nyelvű líra is teret nyer, s Kendi Mária szokatlan epiko-lirikus, a leginkább Sylvia Plath poétikáját idéző kompozíciói is kimagaslanak. Az 1986-ban „antologizált", Próbaút-nemzedék néven emlegetett költői csoport (M. Csepécz Szilvia, Farnbauer Gábor, Fellinger Károly, Hizsnyai Zoltán, Hodossy Gyula, Juhász R. József, Krausz Tivadar, Ravasz József) legkiemelkedőbbjei költői elveiket elsősorban a magyarországi poétikák nyomán érvényesítették. Hizsnyai Zoltán szerepváltogató, többszólamú, posztmodern alapkarakterű költészete sajátos intertextusok és allúziótechnika révén vonja játékba a hagyományt és a nyelv időbeli és térbeli regisztereit. Farnbauer Gábor összmagyar viszonylatban is egyedülálló poétikát alakított ki, melynek mozgatórugója a nyelv analitikus terheléspróbája, illetőleg a variáció- és ismeretelméleti mechanizmusok leleplezése a nyelv és a nyelvbeli objektivitás mozgásba hozásakor; mindkét verskötete kulcsszövegnek számít. Juhász R. József elsősorban performanszaival és kísérleti (vizuális, fonikus, konceptualista stb.) költeményeivel emelkedik ki, hasonlóan a később jelentkező Mészáros Ottóhoz; az ő érdemük, hogy művészetüket s ezáltal a szlovákiai magyar művészet egy ágát is sikeresen kapcsolták be a neo- és transzavantgárd nemzetközi művészeti élet vérkeringésébe. Krausz Tivadar költészete a radikális eklektika, az antilíra, a sokk-költészet jegyeit viseli magán.

Költészet (1989–2005): A rendszerváltás jelentős mértékben strukturálta át a hazai magyar nyelvű irodalmat is: többszólamúvá vált. Az egyetlen, az egykori párt által támogatott és ellenőrzött, a pártpolitikától csak az 1980-as évek végén függetlenedő Irodalmi Szemle mellett megjelent a szélesebb horizontot nyitó, egyetemes magyar irodalomban gondolkodó Kalligram, ill. később a palettát tovább színesítő Szőrös Kő. Ez a többszólamúság kedvezően hatott vissza a megújuló Szemlére is. Jelentős mértékben ingott meg s a legfiatalabb alkotók zömének értékrendszerében véglegesen fel is számolódott a csszl. magyar irodalom koncepciójába, valamint folytonosság- és hatáselméleteibe vetett feltétlen hit, annak ellenére, hogy az intézményesedése még inkább radikalizálódott. A Zalabai Zsigmond által kimunkált elméleti paradigma felbomlása éreztette hatását a korábbi nemzedékek egyes alkotóinak életművén is. A kettős könyvelés technikájával és a magyarországi elvárási horizonttal való konfrontálódás törvényszerűen értékátrendeződéshez is vezetett. A hídszerep néven ismert elméleti konstrukció is elvesztette vonz-erejét, s lévén hogy a fiatalabb alkotók nyelvi dimenziói is átrendeződni látszanak (ezt leginkább a szlovák és cseh műfordítás penzumjellegének elvesztése jelzi, illetőleg a nyugat-európai nyelvek térhódítása), abban a kollektív szellemben, melyben az elv megfogalmazódott, immár felvállalhatatlanná vált. – A rendszerváltás hozadéka, hogy megjelenhettek a jogfosztottság éveinek és a hontalanság korának elhallgatott szövegei is, igaz, elsősorban Magyarországon, Tóth Lászlónak köszönhetően, ám ezek az 1945 és 1949 közt írt költemények jobbára csak dokumentumértékkel rendelkeznek, s inkább csak a kultúrtörténeti vizsgálódások szempontjából érdekesek. Megkezdődött a korábbi korszak költészetének átértékelése is, ami olykor a dilettantizmus rehabilitálásával járt. – Az antológia mint megszólalási forma a korábbi időszakhoz viszonyítva devalválódott, hiszen a legtöbb gyűjtemény kritikátlan heterogenitással bíró szöveghalmazként olvasható csupán (*Kapufa a Parnasszuson,* 1993, *Angyalzsugor,* 1997, *ArtFALatok*, 2001). Bizonyos tekintetben kivételnek számít a *Nyugtalan indák* c. erősen retrospektív jellegű válogatás, mely széles körképet nyújt a korszak irodalmi mozgásairól, többek között Bolemant László, Csehy Zoltán, Fehér Sándor, Mészáros Ottó, Z. Németh István, Szászi Zoltán, Szűcs Enikő és Zalaba Zsuzsa szerepeltetésével. A fiatal költők legfontosabb könyvei a Kalligram Kiadóban (Csehy Zoltán, Z. Németh István, Szászi Zoltán, Macsovszky Péter, Mizser Attila, Németh Zoltán, Vida Gergely), ill. az AB-Art *Start füzetek* (Borbély Borisz, Bolemant László, Juhász Katalin, Mizser Attila, Polgár Anikó, Szeles Annamária), valamint a Madách-Posonium *Új Főnix Füzetek*

(Papp Imre, Leck Gábor) c. sorozatában jelentek meg.

Ir.: Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat. A felvidéki magyar irodalom története 1918–1938, Bp. 1940; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Fábry Zoltán Összegyűjtött írásai 1–9, 1980–1990; Fónod Zoltán: Üzenet. A csehszlovákiai magyar irodalom 1918–1945, Bp. 1993; Csehszlovákiai magyar eszszéírók. Hagyomány és megújulás 1, 1988; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Németh Zoltán: A kapus öröme a tizenegyesnél, 1999; uő: Olvasáserotika, 2000; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), I–II., 2000, 2001; Kocur László, Határ és irodalom = Szövegek között 7, Szeged 2003; Kor/szak/határok, Dsz. 2002; Somorjai disputa 1, uo. 2003.

Cs. Z.

Prózairodalom (1918–1945)*:* A két vh. közötti csszl. magyar irodalom első, kb. 1924-ig tartó szakaszában a mintegy 32 – mára jobbára elfeledett – verskötet mellett összesen 14 prózai látott napvilágot, s abból mindössze öt volt könyvformában is megjelenő regény. Ez az arány a későbbiekben is megmaradt, ha nőtt is a megjelenő prózai művek mennyisége, az 1945-tel lezáruló korszak uralkodó műneme továbbra is a líra volt. A meglehetősen színvonalas irodalmi publicisztika és az ingadozó értékű líra mellett a novella- és regényirodalom csak a 30-as évekre emelkedett egy esztétikai értékrend szerint is mérhető nívóra. Hogy az irodalom – színvonalas irodalmi lap és szervezett könyvkiadás, valamint terjesztés híján – a napisajtó hasábjaira szorult, eleve nem kedvezett terjedelmesebb művek megjelenésének. Míg verskötetek, ha gyenge irodalmi színvonalon is, 1918-tól jelennek meg, addig, bár folytatásokban négy regényt is közöl a Tavasz, az első irodalmi értékkel is bíró, könyvalakban megjelenő regények (Sziklay Ferenc: *Hangzatka*; Márai Sándor: *A mészáros;* Egri Viktor: *A rácsablakos ház*) 1924-ig váratnak magukra. Mivel a kor kritikája az irodalom állapotát a megjelenő regények színvonalával mérte, a csszl. magyar irodalom önidentitásának bizonytalanságához az esztétikailag értékes regény hiánya is hozzájárult. Fábry Zoltán, s utána hosszú ideig szakírók sora a csszl. magyar regény megszületésében látták az itteni irodalom felemelkedésének, saját arculata kialakulásának a zálogát, ezért a megjelenő prózai műveket fokozott várakozás előzte meg. Valószínűleg ez a preskriptív kritikai magatartás is hozzájárult ahhoz, hogy a regényirodalom nemcsak esztétikai színvonalát tekintve, hanem tematikai gazdagságában is alatta maradt a kor lírájának. Az elbeszélés-irodalomban a kezdeti szakaszban az idill iránti fogékonyság dominált, s a 19. sz. romantikus hagyományát felidéző patetikus hangvétel uralkodott. Néhány gyenge kísérlet után Márai Sándor (*Panaszkönyv*, 1922) és Tamás Mihály (*Novellás könyv*, 1923) elbeszéléskötetei jelezték a változást. Ahogy a lírában, úgy az elbeszélő-irodalomban is szemben állt egymással a konzervatív irodalomfelfogású, az 1. vh. előtti társasági lapok irodalomszemléletének jegyében alkotó írók (Jankovich Marcell, Rácz Pál, Sziklay Ferenc) s a nyugatos hagyományok vonzáskörében állók (Márai Sándor, Palotai Boris, Darkó István, Tamás Mihály), valamint a formálódó népi irodalom szemléletével rokon, a „valóságirodalom" bűvöletében alkotók (Sellyei József, Morvay Gyula, Ilku Pál, Bányai Pál) egyébként elég heterogén csoportja. – A novellában a leginkább erkölcsi kérdéseket feszegető s a bizarr témák iránt is fogékony Darkó István, a szociális orientáltságú Tamás Mihály, a 20-as évek második felétől élesen háborúellenes Egri Viktor és a korában nagyon népszerű, anekdotikus prózában jeleskedő Szombathy Viktor írásai emelkedtek ki a két vh. között. Megszólalásmódjukban Mikszáth öröksége mellett Krúdy Gyula, Móricz Zsigmond és Tamási Áron, sőt, Tamás Mihály esetében Maupassant és Tersánszky hatása is felismerhető. Tematikailag a háborús élmények (Tamás, Darkó, Egri), az érzelmi élet (Tamás, Darkó, N. Jaczkó Olga, Palotai Boris) és a megváltozott történelmi-társad. viszonyok (Szombathy Viktor, Tamás Mihály, Egri Viktor) problémája köré szerveződik a korszak novellisztikája. Kevés kivételtől eltekintve a realizmus mimézis-elvéhez és az expresszionizmus áradó, lírába hajló beszédmódjához kötődik nemcsak a novellisztika, hanem a regény is. – A csszl. magyar regény – a megteremtésére tett szakadatlan kísérletezés folytán – akár a regényirodalom külön ágának is tekinthető. El-

sőként Egri Viktor próbálkozott szimbolikus című művében (*Rácsablakos ház*, 1924) a változó szlovákiai viszonyok bemutatásával. Ezt követik Darkó István (*Szakadék,* 1928; *Égő csipkebokor,* 1935; *Deszkaváros,* 1938), Tamás Mihály (*Két part közt fut a víz*, 1936) és Szombathy Viktor (*Elesni nem szabad,* 1938) regényei. Ezek a művek a kisebbségbe szakadt ember mindennapjaiban kísértő exisztenciális, morális gondokat dolgozták fel programszerűen, s az irányzatosság kidomborítása nem egy esetben az esztétikai érték rovására történt. A „kisebbségi regény" a csszl. irodalom kék madarának bizonyult, a sorra születő prózai művek egyike sem felelt meg maradéktalanul a velük szemben támasztott elvárásoknak, s így a „kisebbségi regény" megírásának Fábry Zoltántól eredő – sokkal inkább erkölcsi, mint írói – programja áthagyományozódott a csszl. magyar irodalom második szakaszára. A 60-as évek táján a „kisebbségi regény" gondolatát a „kisebbségi regényeké" váltotta fel, majd az irodalomtudományos diskurzus változásával a kérdés marginalizálódott. – Születtek azonban e korban olyan művek is, melyekben a szlovenszkóiság tematizálása nem játszik szerepet. Elsősorban a színvonalas lektűröket író Neubauer Pál regényét, a gyenge szerkezetű, helyenként túlírt, de így is olvasmányos *A jóslat*ot (1936, 1944) kell itt megemlíteni, s Egri Viktor hasonlóan olvasmányos, gördülékeny stílusú történelmi regényét, az *Égő föld*et (1937). A megjelenésekor nagy port kavart *Szép Angéla háza* (Tamás Mihály, 1927) az irodalom őszinteségének kérdésére irányította a figyelmet. Márai Sándor első prózakötete Kassán jelent meg, s a város témaként is visszavisszatért életművében (*Zendülők*, *Féltékenyek, A kassai polgárok)*. Az ún. tényirodalom írói közül Morvay Gyulát (*Emberek a majorban),* Sellyei Józsefet (*Lósorozás Gádoroson, Nádas házak),* Háber Zoltánt kell megemlíteni.

Prózairodalom (1945– 1989): Az újraindulás évei kísértetiesen emlékeztetnek az 1918 utáni időszakra, azzal a különbséggel, hogy most a dilettantizmus mögött nem egyszerűen az írástudók hiánya áll (a háborút túléltek közül is alig pár író marad itthon az első korszakból), hanem egy azt támogató pol. rend is. Így a hazai prózairodalomban az 1945–1960 közti időszakban jóformán a lehetősége sincs meg egy esztétikailag is értékes irodalom megteremtésének. Az ösztönösség és felkészületlenség mellett a helyzetet súlyosbította a hagyománytalanság is, az első korszak prózai művei feledésbe merültek, a múlt iránti érdeklődés majd csak a 60-as évek második felében éled fel, nagyjából azonos időben a nyugati irodalmi áramlatok felé való nyitottabbá válással. – A prózairodalomban a gyéren megjelenő antológiák nem töltöttek be olyan orientációs szerepet, mint a lírában, s az egymást követő paradigmaváltások sem – a *Fekete szél* c. antológia szerzőitől eltekintve – kötődnek határozottan egy-egy nemzedékhez. A „csehszlovákiai magyar regény" keresése tovább folyik, Mács József, Dobos László és Duba Gyula neve ebből a szempontból az első korszak hagyományába való bekapcsolódást jelenti, ám a 70-es évektől egyre inkább individualizálódó próza történetében a kérdés lassan marginalizálódik, s a szlovákiai magyar irodalom önálló létének megkérdőjelezésével teljesen jelentőségét veszti. – Az 50-es évek (nálunk csak 1963-1964 körül lezáruló) sematikus irodalmától nyelvi gazdagságukkal és olvasmányosságukkal ütnek el Egri Viktor egyébként az elvárásoknak való megfelelést és az időszerűséget hajszoló írásai. A „harmadvirágzásnak" vagy „alapozó nemzedéknek" nevezett csoport prózaírói közül mára csak a mikszáthi nyomokon induló, műveiben a szlovákiai magyar valóság lelki vetületét tematizáló Mács József és a jellemformálás iránt rendkívül fogékony Ordódy Katalin maradt az irodalom homlokterében. – Az első szemléletváltás a 60-as évek elején következik be. Az ekkor fellépő írók (Duba Gyula, Dobos László) szakítanak a sematizmussal, műveikben az itt élő magyarság gondjai szólalnak meg. Az ő fellépésükhöz köthető a próza provincializmusból való kitörése. Az írás elsősorban szolgálatot, a közösség szolgálatát jelenti számukra. Dobos írásainak hatását fokozta, hogy nemcsak témáiban nyúlt addig tabunak számító kérdéshez: a szlovákiai magyarok háború alatti és utáni életéhez, hanem olyan technikai eljárásokkal is élt (filmszerűség, időbontás stb.), melyek az itteni irodalomban addig ismeretlennek számítottak.

Duba Gyula a 19. századi realizmus részletező elbeszélőtechnikáját élesztette újra, s a teljesség megismerésére való törekvése is ebből az örökségből táplálkozik. Megismerése kettős irányú, részint a külvilág felé orientálódik, s regényeit a dokumentumirodalom felé közelíti, másrészt pedig befelé irányul, s az emberi lélekben történő változásokat írja le minden részletre kiterjedően. A prózaíróként az évtized végén jelentkező Gál Sándor is elsősorban a szlovákiai magyarság sorsával foglalkozik egzisztencialista ihletésű, az egyéni és közösségi magárahagyottság kérdéseit boncolgató, realista szemléletű novelláiban. Írásai alapélménye az idő. Az idő kérdése mint társadalmat és személyiséget meghatározó tényező, filozófiai problémává mélyül nála. Monoszlóy Dezső prózája mind kidolgozottságát tekintve, mind a szlovákiai sorsproblémáktól való távolságtartása miatt egyedi jelenség. *A milliomos halála* (1969) c., néhány részletében a szürrealizmus határát súroló, körkörös szerkezetű, az 50-es évek eseményeit jobbára áttételesen tárgyaló regénye minden bizonnyal a korszak egyik legkiválóbb prózai teljesítménye. – 1972-ben jelenik meg *Fekete szél* címen az a prózaantológia, mely az ISZ Vetés rovatában jelentkezett írókat mutatja be. Erre a nemzedékre már a világirodalom bizonyos jelenségei is hatással voltak, mindenekelőtt az egzisztencializmus, részlegesen pedig a beat és a hippi-írók, a dél-amerikai mágikus realizmus, ill. az újraéledő avantgárd. A hagyományoktól, a kisebbségi sors krónikásának szerepétől való elfordulás egyértelmű a kötet szerzőinél, a közösségi-történelmi kérdések helyett a mindennapok problémái és az emberi kapcsolatok kerülnek előtérbe. Erőteljes a lirizálódás, megnő az irónia szerepe, s a lineárisan haladó történetek helyét az álmok és látomások sejtelmes világa veszi át. A nemzedék tagjai közül (Wurczel Gábor, Kövesdi János, Mészáros Károly, Fülöp Antal, Bereck József, Kovács Magda) a kritika Bereck József és Kovács Magda írásaival foglalkozott kiemelten. A két szerző közül Bereck József realista prózája áll közelebb a hagyományokhoz, Kovács Magda a mágikus realizmus sajátos változatát teremti meg. – A 70-es évek elején, szinte a Fekete szél megjelenésével egy időben jelentkezik Grendel Lajos. Grendel Lajos és Kovács Magda írásai a közösségi, sorskérdéseket firtató irodalomtól való elkülönbözés egy-egy lehetséges változatát jelezték: Kovács Magda álmot és realitást ötvöző, lírai, babonákkal, mítoszokkal telített novellái a mágikus realizmus képalkotásával és történetvezetésével mutatnak rokonságot, Grendel Lajos erősen ironikus, a történelem elbeszélhetőségét kétségbevonó, a személyes és kollektív emlékezet érvényességét relativizáló írásai pedig elbizonytalanító, távolságtartó gesztusukkal fordultak szembe az előző korszak beszédmódjával. – Az irodalom önmeghatározásában a 80-as évek hoznak ismét változást. Ekkor számolódik fel a híd-szerep illúziója, s a referencialitás, a valóságtükrözés igényének elhalványulásával fokozatosan kerül előtérbe a belső történés. Az iródiások számára a kisebbségi és egyetemes összeegyeztetésének kérdése már fel sem merül, az irodalmon kívüli értékekhez való igazodás végképp érvényét veszti. Az Iródia *Próbaút* c. antológiájában tűnik fel Hogya György és N. Tóth Anikó, valamint Talamon Alfonz, aki *Samuel Borkopf: Barátaimnak, egy Trianon előtti kocsmából* (1998) c. posztumusz kötete megjelenése után (Monoszlóy Dezső, Duba Gyula és Grendel Lajos mellé felsorakozva) az 1945 utáni szlovákiai magyar irodalom egyik viszonyítási pontjává válik.

Prózairodalom (1989–2004): A 80-as években induló differenciálódás a rendszerváltás után még erőteljesebbé válik. A „szlovenszkóiság" főként tematikában jelentkező ismérve végképp elveszti kanonizációs erejét, az addigi peremműfajok integrálódnak, egyre nagyobb teret nyer a fragmentáltság, feloldódnak a határok epika és líra között. Az évtized végén erősödik a vallomásosság és naplószerűség jelenléte a prózában. A 90-es évek szerzőinek többségénél háttérbe szorul a történet, helyette a gondolatiság, az önmeghatározással való kísérletezés, az énnek a léthez, ill. a nyelvnek a megismeréshez való viszonya kerül a középpontba (Fábián Nóra, Mórocz Mária, Czakó József), s Talamon Alfonz, Hajtman Béla, valamint a szubkultúra nyelvi-tapasztalati világát megszólaltató Győry Attila történeteinek különleges atmoszférája is a nyelv hatalmának

felismeréséből fakad. – Az elmúlt tizenöt évben a csoportos fellépést az egyéni jelentkezés váltotta fel, az antológiák elvesztették korábbi jelentőségüket, s már nem egy-egy nemzedék prózafelfogását reprezentálják, inkább egyfajta alkalmi szöveggyűjteményként funkcionálnak.

Ir.: Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Görömbei András (szerk): Nemzetiségi irodalmak az ezredvégen, Debrecen, 2000; uő.: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Filep Tamás Gusztáv – Tóth László: Próbafelvételek a (cseh)szlovákiai magyar irodalomról 1918–1995, 1995; Fónod Zoltán: Üzenet, 2002; Hodossy Gyula – Kulcsár Ferenc (szerk): Iródia 1983–1993, Dsz. 1994; Kemény G. Gábor: Így tűnt el egy gondolat. A felvidéki magyar irodalom története 1918–1938, Bp. 1940; Németh Zoltán: A kapus öröme a tizenegyesnél, 1999; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), I–II., 2000, 2001.

B. Zs.

Drámairodalom (1918–1945)*:* Az Osztrák–Magyar Monarchia széthullása után az utódállamokba került magyarság kényszerű decentralizáción ment keresztül. A nemzet egységéből kiszakadt nemzettestek önerejükből sajátos nemzetiségi kultúrát fejlesztettek ki, amely az egyetemes magyar kultúra és művelődés hagyományaiból indult ki, de a további fejlődését már az egyes utódállamok társadalmi valósága határozta meg. A fiatal utódállamok társadalmi-kulturális körülményei igen eltérőek voltak, így a kisebbségi kialakuló kultúrák is nagy különbözőségeket mutattak. A francia mintára épülő csehszlovákiai demokrácia a többi utódállamhoz viszonyítva relatíve kedvezőbb körülményeket biztosított a magyar kisebbség számára. Az irodalomteremtés körülményei a lírának kedveztek leginkább, ebben érte el a legmagasabb művészi színvonalat. A szépprózа lényegesen gyengébb eredményeket tudott felmutatni. A legfejletlenebb ága ennek az irodalomnak a drámairodalom volt, amelynek kibontakozását irodalmon kívüli okok és körülmények is erősen befolyásolták. A korabeli kritika a színházi infrastruktúra hiányosságaiban, dramaturgiai éretlenségben és a színpadismeret hiányosságaiban, főként az anyagi kockázatban látta a fő okait ennek a jelenségnek. Tény, hogy az első köztársaság fennállása alatt az írók számára nem volt vonzó a színpad. Ennek ellenére az első évtizedben (1918–1928) számos dráma született hazai írók tollából. A drámaírók kezdettől fogva tevékenykedtek, különösen az első öt év volt termékeny és ígéretes, főként Vécsey Zoltán, Sziklay Ferenc, Sándor Imre, Merényi Gyula, Müller Vilmos, Sebesi Ernő egy-egy műve érdemel figyelmet. Eredményeiket azonban csak akkor értékelhetjük objektívan, ha figyelembe vesszük a gátló körülményeket is. Az államfordulat előtt a mai Szlovákia területén nem volt állandó színház, amely ösztönözhette volna a drámaírókat. A csehszlovák utódállam megalakulása után a műkedvelő színjátszáson kívül csak Faragó Ödönnek engedélyezték állandó, egész Szlovákiára kiterjedő hatókörű társulat megszervezését. 1925-ben engedélyezték a Szlovenszkói Magyar Színpártoló Egyesület működését, amely ellátta a színészek érdekvédelmének szerepét. Faragó Ödön színtársulata a drámairodalom és színházi kultúra fellendítése érdekében igyekezett minél több hazai szerző drámáját bemutatni, így Merényi Gyula, Lányi Menyhért, Sándor Imre, Vécsey Zoltán, Sziklay Ferenc, Ásgúthy Erzsébet és mások művei nyertek publicitást. Az időközben megalakuló színtársulatok (Polgár Károly, Faragó Ödön, Földes Dezső, Iván Sándor, Sereghy Andor társulata) mintegy húsz szlovákiai szerző harminc-harmincöt darabjának bemutatását tették lehetővé. Természetesen ezeknek a színdaraboknak a drámanemen belül igen tarka műfaji paletta mellett a színvonalbeli „tarkasága” is megvolt. Akadtak igen ígéretes teljesítmények, de a többség mélyen a magyarországi átlagszínvonal alatt maradt. Érdekes színháztörténeti jelenség, hogy a hazai szerzők darabjait szinte mindig telt ház előtt játszották. Ennek nyilván nem az esztétikai kvalitás, hanem a kisebbségi helyzet s a vele járó lélektani helyzet a kiváltó oka. A korabeli kritika s a későbbi kutatók csaknem egybehangzó véleménye szerint legalább fél tucat mű megállta volna a helyét a külföldi színpadokon is. Ez pedig – tekintettel a retardáló, fejlődésgátló körülményekre – megbecsülendő teljesítmény. A személyekről, a darabokról vitatkozni lehetne, de általában Sebesi Ernő, Bihari Mihály, Ásgúthy Erzsébet, Föl-

des Sándor és Vécsey Zoltán darabjai emelkednek ki a szürke átlag közül. Az említett, arra érdemes szerzők munkásságát külön szócikkekben értékeljük, itt csak néhány kiemelkedő teljesítményükre hívjuk fel az olvasók figyelmét. – Bihari Mihály: *Tisztelettel értesítjük* c. drámájának értékelését az is alátámasztja, hogy művét bemutatta a Szlovák Nemzeti Színház is. A korabeli színikritikák szerint nem kis sikerrel. Sajnos, hogy Bihari sorsába, így írói fejlődésébe beleszólt a háború. Lányi Menyhért legjobb, bár többek által vitatott műve a *Nyári zivatar:* (bár sokan két reneszánsz-ihletésű rövid színdarabjára esküsznek) a háborúban megsérült főhős belső küzdelmei, az életéért és felesége megtartásáért vívott harca rendkívül megrendítő. – A fiatalon elhunyt tehetséges lírikusnak – Merényi Gyulának – három művét tartják maradandónak: *Korona és dollár, Gyönyör, Csóktalanok.* Mindhárom darab jelentős sikert aratott a nézők és a szakma körében egyaránt. A két háború közötti időszak egyik legjobb teljesítményeként emlegetik Ásgúthy Erzsébet: *Mérgezés a Domb utcában* (1938) c. művét, melyet Simor Miklóssal közösen írt. A darabot Győrben mutatták be, jelentős sikert aratva az igényes közönség előtt. Az eperjesi orvos – Sebesi Ernő – gyakran emlegetett darabjával fejezzük be a korszak drámatörténeti áttekintését. Sebesi legjobbnak tartott műve a *Félemberek*, melyet Földes Dezső színtársulata mutatott be a pozsonyi Városi Színházban, 1923-ban. A mű kitűnő emberismeretről, lélektani tájékozottságról és igen erős szociális érzékenységről tanúskodik, különös tekintettel a társadalom kivetettjei iránt kinyilvánított együttérzésre. A Prágai Magyar Hírlap a „lecsúszott egzisztenciák" nagy és őszinte tablójaként emlegette.

Drámairodalom (1945–2004): A szlovákiai magyar színjátszás színvonala messze meghaladja a drámaírók teljesítményét. Különösen érvényes ez az 1945 utáni időszakra, az ún „harmadvirágzás" korszakára, amelyben az újrakezdés leggyengébben művelt műfajának számít. Ebben az esetben is az idősebb generáció, a már a háborút megelőző időszakban aktív íróké volt az úttörés szerepe. Két nevet kell kiemelnünk: Egri Viktor és Dávid Teréz. Az ő darabjaik kerültek először színpadra. Ha korszellem és ideológiai elvárások szülte didaktikus párbeszédeit (*Sovánka, Közös út, Fény a faluban* stb.) nem számítjuk, Egri teremtett műveivel hazai közönséget. Az *Ének a romok felett, Örök láng, Virágzik a hárs* stb. mellett elméleti ismereteket, színikritikai elveket stb. tartalmazó regényei (*Festett világ, A rivalda fényében*) hozzájárultak a hazai színházlátogatók művelődéséhez. Egri mellett Dávid Teréz munkásságát kell kiemelni. Korábbi művei (*Fekete bárány, Dr. Svoboda*) jórészt ismeretlenek maradtak a szélesebb nézőközönség előtt, de az ötvenes-hatvanas években született művei vonzották a színházlátogatókat. Ebben az időben ő volt a legtermékenyebb drámaírónk. Drámák, színművek, vígjátékok, jelenetek, hangjátékok születtek a tollán. (*Dódi, Az Asszony és a Halál, Vidor család, Lidércfény, Fekete bárány* stb.), melyeket évekig műsoron tartottak a műkedvelő társulatok és hivatásos színházunk egyaránt. – Hozzájuk zárkóztak fel a fiatalabb generációk drámával kísérletező alkotói. A legtermékenyebb és a műkedvelő társulatok között a legnépszerűbb Lovicsek Béla, akinek leginkább játszott darabjai a következők: *Húsz év után, Baj van a szerelemmel, Végállomás, Alattunk a város, fölöttünk az ég, Ezüstlakodalom* stb. A dráma kényes és nehéz műfajával sokan kísérleteztek irodalmunkban, de kimagasló eredmények ritkán születtek. Még a legfiatalabbak közül Batta Györgyöt, Kmeczkó Mihályt, Tóth László nevét említhetnénk. A gyerekek számára Gágyor Péter, Sipos Jenő, Gyüre Lajos, Kmeczkó Mihály és mások írtak népi motívumokkal sűrített, szórakoztató darabokat. A legjobb eredményekről a szerzőkről szóló szócikkekben szólunk bővebben.

Sz. Z.

Gyermek- és ifjúsági irodalom (1918–1945): Az olvasók legifjabb nemzedékeihez szóló irodalom ugyanazokhoz a törvényszerűségekhez igazodik, mint a felnőttek irodalma. Fejlődésének egyik legalapvetőbb feltétele a színvonalas, a korhozmértséget szigorúan, de nem dogmaként alkalmazó sajtó. A két háború közötti Csehszlovákiában számos magyar gyermek- és ifjúsági lap jelent meg. A hosszabb

ideig fennálló lapok közül kiemelkedett a Tábortűz (1930–1938) és a Szivárvány (1929–1938). Az utóbbi a szlovákiai magyar iskolarádió hivatalos lapja volt. Népszerűségét főként Harmos Károly komáromi tanár-festőművész ötletes és hangulatos, jó pedagógiai érzékkel megrajzolt illusztrációinak és Borka Géza szorgos és hozzáértő szerkesztésének köszönhette. Irodalmi szempontból a losonci A Mi Lapunk (1921–1932) volt a jelentősebb. Tamás Lajos költő főmunkatársként, Scherer Lajos liberális beállítottságú tanár főszerkesztőként gondozta. Ebben a lapban csiszolták tollaikat a Sarló későbbi irányítói, itt jelent meg nyomtatásban először Móricz Zsigmond sokat idézett írása, a *Gyalogolni jó* (1927). Ez a visszaemlékezés saját diákkorára, nyarankénti népdal- és népmesegyűjtési útjaira indította el a falujáró cserkészfiatalokat, a Sarló mozgalom előőrseit. A többi lap az egyházak, a különféle pártok támogatásával, jóval alacsonyabb színvonalon működött hosszabb-rövidebb ideig. Sajnos, bizonyos irodalmi műfajok is a pártok, világnézetek elvárásaihoz igazodtak. A legelterjedtebb műfaj volt az ún. szociális mese, amely minden baloldali beállítottságú lap állandó rovatát képezte. Ez látszólag a gyerekeknek szóló, de lényegében a felnőttek szociális érzékenységét erősítendő műfaj volt, olvasták gyerekek, felnőttek egyaránt. Színvonalukat a magyar emigránsok biztosították, aláíróik között Balázs Béla, Mócza János, Szucsich Mária, Kaczér Illés szerepelt a legtöbbször. Kaczér Illés 1937-ben füzeteket is megjelentetett meséiből: *Kőtojásból kőmadár*, a második kötetet *Gödölyét, gödölyét* címmel adták ki. Szucsich Mária a *Tavasztól télig* c. leányregénye egy tízéves kislány naplóját tartalmazza. Ilku Pál gyermekszínjátékokat ír, legtöbbet vitatott és olvasott regénye a *Lendület* (csak cenzurázva jelenhetett meg). – A polgári humanista szellemű, igen népszerű ifjúsági regények írója Darkó István: *Zúzmara, Felhők hőse Pákozdon* (a második a magyar aviatika hőskorába vezet vissza. Palotai Boris: *Péter* (1933), *Juliska* (1937) címen ír nagysikerű regényeket. Különösen nagy sikere volt Szombathy Viktor szellemes, a tinédzserek világát jól ismerő alkotónak, ötletektől hemzsegő ifjúsági regényeinek, főként *Mikulics szárazon és vizen, Czirók kalandor lesz* (1926–27).

Gyermek- és ifjúsági irodalom (1945–2004): A második világháború után az ismert okok miatt, csak később indulhatott meg az irodalom e fontos ágának a művelése, fejlődése. Az Új Szó 1948 dec. 15-től jelenik meg. Ezt követte az Alkotó Ifjúság (1950), Új Ifjúság (1952), Fáklya (1953/ 1956), Hét (1957–), Nő (1952–), Irodalmi Szemle (1958–), Kis Építő (1951–), Pionírok lapja, ill. Tábortűz 1950–). Erre a sajtóalapra épült a háborút követő gyermek- és ifjúsági irodalom. – A meseírók aktivizálódtak először: Ordódy Katalin, Rácz Olivér, Tóth Tibor az igényes formakultúrájú verses mesék kategóriájában, Szűcs Béla a nemzetközi fabulairodalom ihletése nyomán kísérletezik a didaktikus, közvetlenül kínálkozó tanulságokat közvetítő verses, ill. prózában írt történetekkel stb. Verseghy Erzsébet ölti versformába a nép-nemzeti költészet modorában (*Mocskos Palkó, Cifra Olga* stb) egyes műveit. A verses epika első jelentősebb sikere Simkó Tiborhoz fűződik (*Karcsi kacsa kalandjai*). Ő már tágít a mese környezetvilágán, egzotikus tájakon utaztatva rakoncátlan hősét. Az ún. valós történetek mesébe oltásában Zobor Eszter, Vígh Rózsa, Dávid Teréz ért el mérsékelt sikereket az ötvenes-hatvanas évek fordulóján. Ugyanebben a műfajban, magasabb művészi szinten, a természeti környezetet a városi körülményekkel ötvözve Gál Sándor teljesítménye említhető. A legsikeresebb gyermek- és ifjúsági írónk Rácz Olivér (*Rezeda cirkusz, Puffancs, Göndör és a többiek*), aki kiváló humorérzékkel és pedagógiai tapasztalattal írta népszerű műveit. Tóth Tibor (*Pozsonyi nyár*) a szórakoztatás és ismeretterjesztés ötvözetével visz újat az ifjú olvasók nevelésébe. Kevésbé sikeresen szól a legkényesebb kor, a tizenévesek korosztályához Kónya József és Moyzes Ilona. Az aiszóposzi örökség legsikeresebb továbbvivője Szőke József (*A síró hóember, A hencegő nyúl*). A népi ihletésű, a népmese modorában előadott, egy-egy tájegység mesekincsét belletrizáló, modernizáló mesék terén Kulcsár Ferenc, Varga Imre, Soóky László, Tóth László, Kovács Magda jeleskedik. A nemzetközi mesemorfológia ismeretén,

lokális színezetén, szellemes és humoros előadásán alapuló mesék közvetítésében kiváló teljesítményt nyújt a már említett Kovács Magda, Gál Sándor, N. Tóth Anikó, Kozsár Zsuzsanna, Soóky László, B. Kovács István és mások. – Gyermekirodalmunk legizmosabb ága a gyermekköltészet. Alig akad jelentősebb lírikus, aki nem szólna a gyermekolvasóhoz is. A kezdet Dénes György nevéhez fűződik, aki mindmáig talán a legtöbb gyermekverset írta. Hagyományos, a gyermekeknek tetsző formában többnyire a régi és a megújuló falusi környezet, a természet, az emberi élet adja témái zömét. A rangsorolás, a korcsoport szerinti elrendezés, a mennyiségi és minőségi teljesítmény mellőzésével a következő nevekre és műveikre érdemes és hasznos odafigyelni. Keszeli Ferenc, Tóth László, Tóth Elemér, Simkó Tibor, Varga Erzsébet, Ozsvald Árpád, Zs. Nagy Lajos, Batta György, Barak László, Tallósi Béla, Monoszlóy Dezső, Z. Németh István és még sokan mások.

Sz. Z.

Irodalomkritika (1918–1945): A masarykibeneši köztársaság idején a publikált kritikák mennyisége meglepően nagy volt, mert nemcsak az irod. folyóiratok, hanem a napilapok és pol., társad. hetilapok is közöltek kritikát. Ezek nagyobbik fele azonban minőségileg értéktelen volt, s az objektivitás gyakori hiánya az értékelhető kisebbik rész hitelét is rontotta. Mivel irodalmunk indulásának első éveiben (1918–1925) a nagyarányú kiutasítások és kényszertávozások következtében nemcsak a tapasztalt írók hiányoztak, hanem az igényesebb olvasórétegek is, az irod. élet néhány tekintélyes szervezője (Alapy Gyula, Sziklay Ferenc) nyilvánosan védelmébe vette a dilettantizmust. Kijelentéseiket Vass László olyan „súlyos szavak”-nak nevezte, melyek „magukban hordják a kisebbségi élet tragikus vonásait, és mindenképpen találóak a kisebbségben kezelt nemzetrészek eleve alacsonyabb szellemi életére”. Nem meglepő tehát az sem, hogy a dilettantizmus pártolásával nem gyanúsítható Forbáth Imre még a 30-as évek vége felé is talált magyarázó és mentegető szavakat: „Ameddig a szlovenszkói magyar társadalom nélkülözni fogja a nívós művészet szükségelt mennyiségét és a magasabb kultúrszervezeteket, addig a kulturális önsegély jelenségeit nem szabad egyszerűen lenéznünk. Ellenkezőleg, hiszen élénk bizonyítékai vannak annak, hogy a konzumens él és követel, és ha nem akarjátok, hogy a dilettáns adjon neki, hát adjatok ti, kultúrmesterek!” – Az objektív kritika követelményét 1923-ban az ifjú Fábry Zoltán hirdette meg: „Olyan időket élünk, olyan helyzetben vagyunk, hogy létfeltétel, szükség az írott szó, mint eszköz, de ez még nem szentesíti az írott szót irodalommá. A művészi alkotás kiválasztó, értékelő törvénye az esztétika. Író tehát csak az, aki az esztétika normáit igazolja, példázza. És a legnagyobb szégyen, az életképtelenség legszomorúbb jele lenne, ha ettől az egyetlen biztos művészi feltételtől félteni kéne magyarságunkat.” Sajnos, két-három évvel később Fábry eltért a koncepciójától, további kritikusi gyakorlatában másodlagosnak tekintette az esztétikai követelményt, s csaknem egy évtizedes kommunista–rappista korszakában (1928–1936) az osztályharc törvényei alá rendelte a kritikai mércét. Az objektív kritika térnyerését leginkább azok a rendkívül kiéleződött ellentétek akadályozták, amelyek az irodalmi életben az emigráns és a hazai írók között alakultak ki. A 20-as évek első két harmadában a beszűkült kisebbségi irod. és sajtóéletben nagy befolyásuk volt az 1918/19-es mo.-i forradalmak emigráns íróinak és újságíróinak, egyrészt tapasztaltságuk, hozzáértésük, másrészt a Horthy-Magyarország iránti gyűlöletük miatt. Az utóbbi tulajdonságért a csszl. állam bőkezűen honorálta őket, az anyaországgal jó kapcsolatokat tartó ellenzéki magyar körök viszont gyűlölettel feleltek a gyűlöletre. Ez az antagonisztikus helyzet úgy hatott a kritikai életre, hogy a lapokban az írókat nem valós irod. értékeik alapján, hanem pol. hovatartozásuk szerint értékelték. A 20-as évek végén, mikor az emigránsok a kisebbségi sérelmek iránti közömbösségük miatt már nagyrészt elvesztették pol. hitelüket, érezhetően erősödött az objektív kritika helyzete, de pl. a kritikairodalom akkor és később sem kvalitásaik alapján, hanem pol.-világnézeti alapállásuk szerint csoportosította a kritikusokat szocialistákra és polgáriakra. – A szoc. kritikusok

közül Fábry volt a legtekintélyesebb, de ő antifasiszta és antimilitarista publicistaként lett jelentős, európai mércével is mérhető íróvá. E tevékenységének kiváló kritikusi adottságait is alárendelte, s az irod. alkotások értékét elsősorban s gyakran kizárólagosan erkölcsi és pol. mércével mérte. Ezzel a magatartásával „emberirodalmi" és vox humana-korszakában (1922–1927, 1936–1938) az irod. életben érezhető erkölcsi prevenciót tudott gyakorolni, ám esztétikai vonatkozásban akkor is rengeteg tévedést, túlzást követett el. A többi szoc. kritikus közül Barta Lajos, Sándor László és a fiatal Berkó Sándor emelhető ki. – A polgári szemléletű kritikusok közül rendszeres tevékenységével, számos irodalomtört. érvényű írásával és következetes objektív törekvésével Kovács Endre, Szalatnai Rezső és Vájlok Sándor emelkedik ki; az egész akkori kritikai életben ők jelentik az élvonalat. Figyelemre méltó még Antal Sándor, Kázmér Ernő, Simándy Pál, Vass László és Zapf László munkássága. A jelentős szépírók közül főleg Darkó István, Egri Viktor, Győry Dezső és Sziklay Ferenc voltak a kritikában is aktívak. – Komlós Aladárról, Peéry Rezsőről és Szvatkó Pálról külön kell szólni. Komlós csak 1924-ig élt Szlovákiában, s kritikusként-költőként az élvonalba tartozott. A 20-as évek második felében Mo.-ról figyelte s recenziókkal meg szigorú helyzetelemzésekkel segítette irod. fejlődésünket. A kivételes képességű Peéry Rezső 1938 előtt két-három felfigyeltető kritikát írt (Magyar mesterek, Kassák Lajos epikai fejlődése, Szempontok a csehszlovákiai magyar irodalom fejlődéséhez), kritikusi kibontakozását azonban késleltette a sarlós mozgalom második szakaszában (1930–1933) vállalt szélsőbalos irodalompol. szerepe. A Peéryhez hasonlóan kitűnő esszéista adottságokkal rendelkező Szvatkó Pál nem volt gyakorló kritikus, de néhány átfogó irod. felmérésében vitathatatlan megállapításokat tett, s a minőségi elv hangsúlyozójaként egész pályafutása alatt az irodalom és kritika legjobbjait összefogó lap alapítására törekedett. – A szlovák állam éveiben (1939–1944) a magyar népesség alacsony száma, a tapasztalt írók zömének kiesése s az itt maradtak egy részének (Egri, Fábry, Sas Andor, Sebesi Ernő, Szenes Erzsi) kényszerű elhallgatása miatt az irod. élet erősen összeszűkült, de aktív maradt. Az Esterházy János vezette Magyar Párt napilapjaiban elég lehetőség nyílt a kritika számára is: szervezésében és gyakorlásában e lapok két tapasztalt belső munkatársa, Peéry Rezső és Szalatnai Rezső játszotta a vezető szerepet. A két napilap politikáját és irodalompolitikáját keresztény szellemű antifasizmus jellemezte. Dallos István tíz számot megért Magyar Albumában és a Toldy Kör évkönyveiben is sok kritikai írás jelent meg Szalatnai, Peéry, Mártonvölgyi László és Környei Elek tollából. A kezdőkkel és dilettánsokkal is ellepett hazai irodalom iránt az összeszűkült írói közösség bővítése érdekében nagyfokú toleranciát kellett tanúsítani, ezért az igényes Szalatnai és Peéry ezt a terepet nagyrészt Mártonvölgyire és Környeire hagyták, s legjobb kritikáikat a kiemelkedő mo.-i kortársakról (Babits Mihály, Móricz Zsigmond stb.) írták.

Ir.: Fábry Zoltán: Irodalom és magyarság, KN 1923. ápr. 1. = F. Z.: ÖÍ 1; Komlós Aladár: Magyar költészet Szlovákiában, Ny 1926 II, 390; Féja Géza: A felvidéki irodalom és felvidéki költő, Híd 1927/4–5; Alapy Gyula: Kisebbségi irodalmunk tíz éve. = Kazinczy Évkönyv 1898–1928 (szerk. Sziklay Ferenc), Kassa 1929; Győry Dezső: A kritikus, aki nincs, Új Munka 1931/1; Vass László: A kiművelt emberfő hiánya, MaN 1938. febr. 20.; Forbáth Imre: Művészet és szocializmus. = F. Z.: ÖÍ 1; Turczel Lajos: Irodalomkritikánk 1918–1945 között, = T. L.: Tanulmányok és emlékezések, 1987.

T. L.

Irodalomkritika (1945 után): A háború befejeződésével csak a fegyverek hallgattak el, a megpróbáltatások nem szűntek meg a szlovákiai magyarság számára. A magyarság széles tömegei a teljes jogfosztottság állapotába kerültek, a magyar iskolákat bezárták, szünetelt a sajtó és a könyvkiadás, nem volt irodalmi élet. A kor némaságát csak az atrocitások, a magyarüldözés ellen tiltakozó röpiratok, felhívások vagy a mo.-i sajtóban megjelent tiltakozások törték meg (Fábry, Szalatnai, Peéry stb.). Az 1948 febr.-ban bekövetkezett politikai-társadalmi fordulat hozta meg az enyhülést. 1948. dec. 15-én megjelent az Új Szó

első száma, benne Fábry Zoltán *Üzenet* c. írása, amely megpróbálta visszaállítani a szlovákiai magyar irodalom és szellemi élet tragikusan megszakadt folytonosságát. Az ÚSZ fontos szerepet töltött be irodalmunk újraindulásában. Az irodalmi élet határozottabb fejlődésére az után kerülhetett sor, miután más magyar nyelvű lapok is megjelenhettek, melyek kulturális rovatukban helyet biztosítottak íróink számára. A lapok fokozatosan indultak: Pionírok Lapja (1950), Szabad Földműves (1950), Alkotó Ifjúság (1950–1953), Új Ifjú-ság (1952), Dolgozó Nő (1952), Fáklya (1951–1957). Különösen fontos szerepe volt irodalmi életünk elindításában és fejlődésében a Csemadok képes havilapjának, a Fáklyának, amely nemcsak terjedelmesebb írások közlésével, hanem pályázatok kiírásával, kezdő költők, írók elindításával is segítette a lassan bontakozó irodalmi életet. A Fáklya megszűntével a nyomába lépő A Hét (1957; később Hét, majd ismét A Hét) volt irodalmunk legfontosabb fóruma. Az irodalmi és kritikai élet további fellendülése az Irodalmi Szemle (1958) megjelenése után következhetett be, amely eleinte negyedévenként, aztán évente hatszor, később tízszer, végül havonta jelent meg. A szlovákiai magyar irodalomkritika fejlődésében 1954 jelentette a fordulópontot. Az indítás, az úttörés Fábry Zoltán érdeme. Ekkor jelent meg a Fáklyában a *Harmadvirágzás* c. tanulmánya, amely nemcsak névadója lett irodalmunk legújabb szakaszának, hanem indító lökést adott irodalomkritikánk fejlődésének is. Ezzel és az egy évvel később megjelent *Kevesebb verset, több költészetet!* (1955) c. tanulmányával megteremtette irodalomtörténet-írásunk és kritikánk alapjait. 1945 után ezek voltak az első tudatos lépések irodalmunk értékviszonyainak tisztázása felé. A 60-as évek közepéig Fábry intenzív kritikai tevékenységet fejtett ki. Egymás után írta jelentős tanulmányait: *Res poetica* (1959), *A novella kérdőjelei* (1960), *Antisematizmus* (1963) stb. Tanulmányai, kritikái a *Harmadvirágzás* (1963), a *Stószi délelőttök* (1968) és a *Vigyázó szemmel* (1973) c. kötetekben olvashatók. – Sas Andor terjedelmes, javító szándékú ismertetésekkel járult hozzá kritikai életünkhöz. Tanulmányai, cikkei *Történelmi* és *irodalmi tanulmányok* (1953) c. kötetében olvashatók. – Egri Viktor egész életében szorgalmas olvasója és propagálója volt irodalmunknak. Kritikái főként műhelyproblémákról szóltak. Recenziói a *Tiszta források* (1972) és a *Csendes esték vallomása* (1973) c. kötetekben jelentek meg. – Az alapozó nemzedék tagjai közül kritikai tevékenységet folytatott: Tóth Tibor, Csanda Sándor, Turczel Lajos, Rácz Olivér, Bábi Tibor, Dobos László. Ketten közülük (Turczel, Csanda) hivatásszerűen, a többiek alkalomszerűen írtak kritikát. Turczel Lajos kritikái zömét 1954 és 1965 között írta, ebben az időben (Fábry mellett) ő volt a legtermékenyebb és legbefolyásosabb magyar kritikus Szlovákiában. Írásainak jelentős része, főként műfaji fejlődésképei, írói portréi alapvető irodalomtörténeti forrásmunkák. Kötetei: *Írások mérlegen* (1958), *Írás és szolgálat* (1965). Csanda Sándor kritikai tevékenységének zöme a 60-as évekre esik. Munkásságának jelentősebb része irodalomtörténeti kutatásokban realizálódik. Kritikái a *Hidak sorsa* (1965) és a *Harmadik nemzedék* (1971) c. kötetben olvashatók. Rácz Olivér az 50-es évek második felétől alkalomszerű, de igen hatékony kritikai tevékenységet fejtett ki. Legjobb írásaiban Fábry Zoltán műveit elemzi. Kritikái, tanulmányai nem jelentek meg kötetben. Tóth Tibor írószövetségi beszámolóiban, vitacikkeiben, kritikáiban egy tájékozott, jó ízlésű és ítélőképességű irodalmár szólal meg. Hagyatéka még feltáratlan, kritikai kötete nincs. Bábi Tibor színikritikákkal kezdte pályáját, később a recenzió, az irodalompolitikai publicisztika és az irodalomesztétika művelésére tért át. Írásait a polemikus él, a sarkított fogalmazás jellemezte, számos vitát kezdeményezett. Posztumusz kötete (*Író, költő, művész dolga*, 1979) csak egy részét tartalmazza kritikai, elméleti életművének. Dobos László eleinte az irodalomkritika, később az irodalompublicisztika és az irodalompolitika felé orientálódott. Hangsúlyozottan etikai alapállású kritikus, aki elsősorban az írói üzenet tartalmi elemzésére koncentrál. *Gondok könyve* (1983) és *Teremtő küzdelem* (2000) c. kötetei kritikáinak csak egy részét tartalmazzák. – Az 50-es évek második felében induló, de tevékenységük jelen-

tősebb, hatékonyabb és terjedelmesebb részét a 60-as évektől kifejtő kritikusok, ill. kritikai feladatokat is vállalók közül Duba Gyula, Fónod Zoltán, Koncsol László, Tőzsér Árpád munkássága érdemel figyelmet. Duba Gyula kritikát ritkábban ír, a jelenségek, a szélesebb összefüggések foglalkoztatják. Esszéi, tanulmányai a *Valóság és életérzés* (1972), a *Látni a célt* (1984), az *Európai magány* (1989) *Az idő hangjai* (1998) c. kötetekben olvashatók. – Fónod Zoltán publicisztikai és történészi előzmények után vált irodalmunk kutatójává. Írásai a *Vallató idő* (1980), a *Körvonalak* (1982), a *Tegnapi önismeret* (1986) és a *Kőtábláink* (1990) és a *Szétszóródás után* (1998) c. kötetekben jelentek meg. Tőzsér Árpád kritikáiban, esszéiben és tanulmányaiban irodalomszemléletének bölcseleti-poétikai alapjait fogalmazza meg a választott téma apropóján. Kötetei: *Az irodalom valósága* (1970), *Szavak barlangjában* (1980), *Escorial Közép-Európában* (1992), *Pozsonyi páholy* (1994). Koncsol László kritikáiban, esszéiben, műelemző tanulmányaiban az esztétikum, a művészi értékek jeleit keresi, a hibák, fogyatékosságokat kevésbé hangsúlyozza. Kritikái, esszéi a *Kísérletek és elemzések* (1978), a *Nemzedékem útjain* (1984) és a *Törmelék* (1992) c. kötetekben olvashatók. – Már a 60-as évek végén, de még inkább a 70-es évek elején új nevek tűntek fel kritikai irodalmunkban. Ezek közül Zalabai Zsigmond, Mészáros László, Lacza Tihamér, Dusza István, Alabán Ferenc , Bodnár Gyula és Tóth Károly kapcsolódott be intenzívebben irodalmi-kritikai életünkbe. Zalabai Zsigmond a generációs csoportosulás legaktívabb tagja. Kötetei: *A vers túloldalán* (1974), *Mérlegpróba* (1979), *Tűnődés a trópusokon* (1982), *Verstörténés* (1995). Dusza István az 1980-as évek legtöbb vitát, ellenvéleményt kiváltó közírója, kritikusa volt. Kezdetben irodalmunk egészére figyelt, majd a színikritikára koncentrált. Ez irányú eredményeit a *Nézőtéri napló* 1981–1990 (1992) c. kötetében közölte. Főműve a Zsélyi Nagy Lajosról írt kismonográfia. – A nyolcvanas évek végén, főként a „bársonyos forradalom" után a szlovákiai magyar irodalomkritika veszített intenzitásából. A 90-es évek derekán a szlovákiai magyar kritikát szinte csak Turczi Árpád szubjektív, impresszionisztikus reflexiói képviselték. Egyesek szinte teljesen elhallgattak (Mészáros László), mások a közírás, az irodalmi és kulturális-politikai publicisztika különféle formáit kultiválták (Tóth Károly, Lacza Tihamár, Bodnár Gyula). Tolvaj Bertalan elhunyt, Zalabait elnémította a betegség, majd a korán jött halála. Bodnár Gyula csaknem teljesen a kulturális és társadalmi anomáliákat bíráló ironikus hangvételű közíráshoz pártolt. Alabán a kezdeti szorgos recenzensi-kritikusi tevékenységét elméleti-módszertani ihletésű tanulmányokra, műelemzési-értelmezési eljárások ismertetésére cserélte fel, legfeljebb szakkritikákat ír. – A rendszerváltást követően a kilencvenes évek közepe táján jelentkezett a kritika, az értelmes irodalmi visszhang újabb csoportja. Tagjai néhány kivételtől eltekintve az ún. Pegazus-mozgalom soraiból kerültek ki. Miután a korábban aktív kritikusok jelenléte szórványossá vált, az újonnan jelentkezők száma gyér, hangjuk erőtlen volt. Ennek objektív, irodalmon kívüli okai is voltak: egyetlen napilapunk (Új Szó) oldalairól szinte eltűnt a kritika. A hetilapok – régiek és újak – az évtized közepe táján megszűntek (Hét, Kelet Népe, Nap), a Szabad Újság, a Vasárnapi Új Szó, majd utóda: a Vasárnap minimális teret bocsátott a kritika rendelkezésére, inkább a könyvterjesztést szolgálta. A recenzió, a kritika, az elemző tanulmány az Irodalmi Szemle, a Kalligram, a Szőrős Kő és részben a propagandisztikus célból létrehozott Új Szó-melléklet, a havonta jelentkező Könyvjelző domíniuma lett. – Itt találtak lehetőséget az időnként megszólaló idősebb, s a rendszerváltást követően aktivizálódott ifjú kritikusok, irodalmi-kulturális közírók, irodalomtörténész-jelöltek. Közülük (a rangsorolást mellőzve) Németh Zoltán, Vörös Péter, Kocur László, Csanda Gábor, Csehy Zoltán, Polgár Anikó, N. Tóth Anikó, Bárczi Zsófia, Haraszti Mária, Hajtman Béla, Ardamica Zorán, Dusik Anikó, Vajda Barnabás és mások írásai a tehetség és fejlődéskészség jeleit mutatják. A drámaelmélet s -gyakorlat témaköréből Laczkóné Erdélyi Margit ír megalapozott tanulmányokat, kritikákat. Rátermettségét könyvei bizonyítják (lásd ott). A folyamatosság és elhivatottság jelei leg-

inkább Németh Zoltán, Benyovszky Krisz-tián és Keserű József munkáin, ill. könyvein tapasztalhatók. – A fennebb említettek közül az arra érdemesekről külön szócikk készült.

Ir.: Mű és érték. A csehszlovákiai magyar kritika 25 éve (szerk. és bev. tan.: Szeberényi Zoltán), 1976; Hagyomány és megújulás 1–2. (összeáll. és előszó: Szeberényi Zoltán), 1988, 1990; Csanda Sándor: Harmadik nemzedék. 1971; Duba Gyula: Valóság és életérzés. 1972; uő: Látni a célt. 1983; Fónod Zoltán: Számvetés. 2003; Koncsol László: Törmelék. 1992; uő: Nemzedékem útjain. 1988; Turczel Lajos: Írás és szolgálat, 1965.

Sz.Z.

Magyar Iskola: ped. és tanügypol. lap. 1928 dec.-től 1931 jún.-ig szórványosan jelent meg Beregszászon. Főszerkesztője Szerényi Ferdinánd, felelős szerkesztője (1930 jún.-ig) Czabán Samu, legaktívabb munkatársai Kormos Gerő és Mónus Gyula voltak. Az 1928 végén megalakult Podkarpatszka Ruszi Általános Magyar Tanítóegyesület havi közlönye volt. Ez a tanítóegyesület nem lett olyan népszerű és aktív, mint a szlovákiai, s ez meglátszott a lapon is, mely sok elvont anyagot közölt, s a konkrét érdekvédelmi és pedagógiai-módszertani kérdéseknek kevesebb figyelmet szentelt. Anyagából Kormos Gerőnek a magyar tanítóképzés megoldatlanságát bíráló cikke emelkedik ki (Magyar tanítóképzés Podk. Ruszban, 1929/6–8).

T. L.

Magyar Könyvbarátok Köre → Könyvkiadás 1945 után

Magyar Könyvtár (1949–1952): a Pravda Kiadóvállalat keretében létrehozott magyar kiadó. Kb. 75–80 kiadványt, főleg pol. műveket és szlovák meg cseh írók magyarra fordított alkotásait (Peter Jilemnický: Garam menti krónika; Zora Jesenská: Jártam a Szovjetunióban; Fraňo Kráľ: Az eltorlaszolt út stb.) jelentette meg. A kisebbségi magyar írók művei közül Egri Viktor színműveit (Fény a faluban, Sovánka), Rácz Olivér meséskönyveit (A póruljárt kandúr és más mesék; Öcsi csacsi kalandjai), Dénes György verskötetét (Magra vár a föld) és Szabó Béla elbeszélésgyűjteményét (Az első ajándék) adta ki. Tevékenységéhez fűződik az első könyvklub létrehozása (Magyar Könyvbarátok Köre, 1950).

Ir.: Fónod Zoltán: A szó úrrá lett az időn. = uő: Körvonalak, 1982.

F. Z.

Magyar Közlöny: pol. és társad. hetilap. Losoncon jelent meg 1920. márc. 10-től 1931. okt. 8-ig. A Városi Polgári Párt hivatalos lapjaként indult, majd 1926. ápr. 29-ig a Magyar Nemzeti Munkáspárt volt a gazdája. Váltakozó szerkesztői Oppenheimer Ferenc, Dávid Sándor, Sacher Géza, Herczog György és Mauks Sándor voltak.

T. L.

Magyar Közművelődési Egyesület → Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület

Magyar Közművelődési Szövetkezet → Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület

Magyar Közművelődési Szövetség: 1936-ban alakult meg mint a jkt-k és közkönyvtárak központi szervezete. Komáromban székelt, ügyvezetője Ivánfy Géza volt. Oroszlánrésze volt a magyar részről 1936-ig elhanyagolt jkt-k sorozatos alapításában. Lapja a rövid életű Közművelődés és Könyvtárélet volt.

T. L.

Magyar Minerva: szépirod. és krit. folyóirat. A két vh. között a leghosszabb életű kisebbségi irod. orgánum volt, tíz évfolyamot ért meg. Po.-ban indult 1930 máj.-ban, Reinel János és Walla Frigyes szerkesztésében. Az Új Auróra dilettánsainak felkarolása miatt szépirodalmunk fejlődésében nem játszott pozitív szerepet, de kritikai rovata kezdettől aktív és kiterjedt volt. Az első évfolyamokba Kázmér Ernő és Tamás Lajos írtak kritikákat, 1934-ben csatlakozott hozzájuk néhány tehetséges egyetemista (Vájlok Sándor, Zapf László, Petneházy-Pohl Ferenc, Major József), s a Mezei Gábor néven író Walla és Wimberger Anna is folyamatosan szerepeltek a rovatban. A lap másik jellegzetessége a külföldi kortárs magyar írók nagymértékű szerepeltetése volt. Ez nem minőségi válogatással történt, a mo.-i élvonal

képviselői pl. kimaradtak, mégis sok tehetség szerepelt a folyóirat hasábjain (Takáts Gyula, Weöres Sándor; Dsida Jenő, Reményik Sándor, Tompa László, Bartalis János, Berde Mária, Kacsó Sándor, Molter Károly, Szemlér Ferenc; Szenteleky Kornél, Berényi János, Csuka Zoltán, Farkas Geiza, Kristály István). A po.-i származású Reményi Józsefnek éveken át állandó rovata volt *Egy amerikai magyar író naplója* címmel, s számos jó kritikát is írt. A lap, bár tud. folyóiratnak is jelezte magát, csak jó ismeretterjesztő írásokat közölt nagy számban, főleg idegen nyelvű külföldi szerzőktől. A szlovák és cseh irodalommal való kapcsolat ápolását Petneházy Ferenc folyóiratszemléi, ill. Petneházy és Sípos Győző versfordításai szolgálták. A lap 1939-ben, a 10. évf. 2. száma után szűnt meg.

Ir.: Turczel Lajos: A Magyar Minerva helye a két háború közti irodalmi sajtónkban. = uő: Visszatekintések..., Dsz. 1995.

T. L.

Magyar Munkaközösség: egyetemi ifj. mozgalmi csoport. A 30-as évek elején azok szervezték meg, élükön Duka Zólyomi Norberttel és Zapf Lászlóval, akik helytelenítették a Sarló baloldali radikalizálódását és a Prohászka Körök felekezeti jellegét, s az ifj. mozgalmat nemzeti szinten akarták működtetni. Együttműködtek a Magyar Nemzeti Párt vezetőjével, Szent-Iványi Józseffel, aki akkor a pol. aktivizmussal próbálkozott. A Szentiváni Kúria lapjában, a Magyar Írásban publikáltak; újrakezdték a szociográfiai kutatást, s a Kazinczy Könyvkiadó titkárával, Darkó Istvánnal összefogva nagyméretű művet, ún. „kisebbségi albumot" akartak szerkeszteni a kisebbségi életviszonyokról. A mozgalomhoz olyan régi aktivisták is csatlakoztak, akik érzékenyek voltak a kisebbségi sérelmekre (Szerényi Ferdinánd, Jarnó József), s közreműködésükkel így szerveződött át a vezetőség: elnök: Szerényi, alelnök: Narancsik Imre, főtitkár: Duka Zólyomi Norbert, titkár: Ludwig Aurél, jegyző: Brogyányi Kálmánné, pénztáros: Adler Sas Ernő, a választmány tagjai: Brogyányi Kálmán, Szalatnai Rezső, Asztély Sándor, Láng Jenő, Szőnyi Endre, Iványi Géza. A mozgalom az ellenzéki pártok belső súrlódásai miatt nem tudott stabilizálódni, és Szent-Iványi József pol. és irodalompol. terveinek meghiúsulása után feloszlott.

Ir.: Ankét a csehszlovákiai magyar főiskolai hallgatók ideológiai mozgalmairól, A Jövő 1932/1; A Magyar Munkaközösség megalakulását megokoló alapvető elvek és célkitűzések vázlata, MÍ 1932/6; Duka Zólyomi Norbert – Iványi Géza – Ludwig Aurél: A Magyar Munkaközösség szociográfiai gyűjtőíve, 1932; Zapf László: Három kultúrfront, A Jövő 1932/6–7; Turczel Lajos: A csehszlovákiai magyar tudományos élet alakulása a két háború között. = uő: Visszatekintések..., Dsz. 1995.

T. L.

Magyar Nap: a CSKP népfrontos jellegű napilapja. 1936 márc.-tól 1938 okt.-ig jelent meg, főszerkesztője Kálmán Miklós (Moskovics Kálmán), felelős szerkesztője Ferencz László volt. Az egyre szürkébb Munkás helyett hozták létre, s olcsósága miatt hamarosan népszerűvé lett. Kiemelt munkatársai Fábry Zoltán, Forbáth Imre, Berkó Sándor, Szekeres György, Betlen Oszkár, Neufeld Béla, Ilku Pál, Sándor László, Sellyei József, Vadász Ferenc voltak. Az Út megszűnése után a rappizmustól elszakadt Fábry számára a legfontosabb hazai fórum lett: itt közölte tovább harcos antifasiszta cikkeit, de a vox humana koncepcióját is itt újította fel és erősítette meg. A lap kult. rovatát hosszabb ideig a pártonkívüli Vass László vezette, aki szélesen értelmezte a „haladó hagyományokat", s azt a csodát is véghez vitte, hogy békés egymásmellettiségben szerepeltette az egymással szinte antagonisztikus ellentétben álló mo.-i urbánus és népi írókat. A lapban természetesen a hivatalos kommunista politika elvei is érvényesültek, a vezércikkeket és ideológiai eszmefuttatásokat olyan törzsökös kommunista politikusok írták, mint Viliam Široký, Major István, Steiner Gábor és a főszerkesztő Kálmán Miklós. De emellett és szinte szüntelenül jól szervezett viták folytak a kisebbségi magyarság közművelődési és kult. problémáiról: a magyar iskolák nehéz helyzetéről, a Masaryk Akadémia válságáról, a Tavaszi Parlament rendezvénye kapcsán a kult. és irod. egyesületek demokratikus, antifasiszta összefogásáról stb.

Ir.: Varga Rózsa: Keressétek, ami összeköt – Népfrontpolitika, irodalom és a Magyar Nap, 1973; Magyar Nap 1936–1938 (szerk. Csanda Sándor), antol., 1975.

T. L.

Magyar Napló: regionális pol., gazd. és kult. havi folyóirat. 1933 júl.-tól 1936 dec.-ig jelent meg Nyitrán, Pataki János szerkesztésében.

T. L.

Magyar Néplap: az Országos Keresztényszocialista Párt nyugat-szlovákiai hetilapja. 1927 és 1936 között jelent meg Po.-ban, főszerkesztője Reinel János, felelős szerkesztője Vámossy Pál János volt. A kisebbségi sérelmek ostorozása miatt sűrűn cenzúrázták, elkobozták, s 1933 dec.-től 1934 jún.-ig betiltották. A két ellenzéki párt egyesülése után hamarosan megszűnt, s helyébe az olcsó Új Hírek napilap lépett. A szlovák állam idején 1942 és 1944 között újra megjelent, „mindenes" szerkesztője Brogyányi Kálmán, kelet-szlovákiai szerkesztője pedig Ásgúthy Erzsébet volt.

T. L.

Magyar Népszövetség → Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület

Magyarok Szlovákiában 1989–2004: történelmi visszapillantás. A Fórum Kisebbség-kutató Intézet kiadványa (Dsz. 2004), amolyan „összefoglaló jelentés". Alcíme a kötet tartalmát a rendszerváltástól az Európai Uniós csatlakozásig határozza meg. Lényegében 14 fejezetben tárgyalja a kiadvány az elmúlt más-fél évtized történéseit. Sándor Eleonóra (a rendszerváltás magyar szemmel), Öllős László (a magyar pártok programjai), Szarka László (a kisebbségi többpártrendszer), Hamberger Judit (az MKP a szlovák kormányban), Mészáros Lajos (a csszl. alkotmányos rendszer), Gyurgyík László (a magyarság demográfiai és társad. szerkezete), László Béla (a magyar oktatásügy), Tóth Károly (a magyar intézményrendszer), Jaroslav Kling (régiófejlesztés és közigazgatás), Peter Pažitný – Ka-rol Morvay – Simona Ondriašová – Jaroslav Kling (a déli régiók teljesítőképessége), Peter Pažitný (az egészségügy és a déli régiók), Tuba Lajos (környezetvédelem), Kiss Béla (a református ker. egyház), Herdics György – Zsidó János (a római kat. egyház), Liszka József (tud. intézményrendszer), Varga Sán-dor (a Csemadok), Görföl Jenő (népművé-szet), Lovász Attila (a magyar sajtó), Hushegyi Gábor (képző-, fotóműv. és építészet), Gren-del Lajos (irodalom és könyvkiadás), Hizs-nyan Géza (színház), Liszka József (muzeológia), J. Mészáros Károly (sport) a társadalmi/történelmi változásokról ad áttekintést, elemzés vagy tanulmány formájában. A kiadvány szerkesztői: Fazekas József és Hunčík Péter. – A második kötet (2005-ben) az elmúlt tizenöt év legfontosabb politikai és társadalmi dokumentumait tartalmazza majd, kronológiával együtt.

F. Z.

Magyar pártok kultúrreferátusa: az ellenzéki pártok Központi Irodája mellett létesült 1922-ben, de a Központi Iroda megszűnése után is tovább élt. Arra törekedett, hogy döntő befolyást szerezzen a kisebbségi magyarság kult. szervezkedésében. Vezetője, Sziklay Ferenc már 1922-ben részletes munkaprogramot dolgozott ki, mely kiterjedt a magyar egyházakra, iskolákra, irod., kult. és társad. egyesületekre, kaszinókra, dal- és zeneegyesületekre, tornaegyletekre, népművelési intézményekre, könyvtárakra, folyóiratokra, képzőművészetre, hivatásos és műkedvelő színészetre. A kultúrreferátus által kezdeményezett és létrehozott intézmények közé tartoztak a Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület (SZMKE), a Kazinczy Könyvbarátok Társasága, a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, a Szlovenszkói Magyar Színpártoló Egyesület, a Dalos Szövetség stb.

Ir.: Sziklay Ferenc: Kulturális szervezkedésünk története. = Magyarok Csehszlovákiában 1918– 1938, Bp. 1938; Gömöry János: Emlékeim egy letűnt világról, Bp. 1964; Turczel Lajos: A csehszlovákiai magyar közművelődés alakulása 1918-tól 1945-ig. = Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből, 1994.

T. L.

Magyar Protestáns Baráti Kör: prágai ref. és ev. egyetemisták alapították 1933-ban azzal a

céllal, hogy „megteremtsék a felekezeti és osztályellentéteket megoldó osztatlan magyar kisebbség eszményi példáját". 1934-ben beleolvadt a hasonló célkitűzéssel alakuló Széchenyi Reformmozgalomba. Mindkét szervezetben aktív szerepet vállalt Ónodi Zoltán orvostanhallgató, aki CSMASZ-elnök is volt, s a bécsi döntés után könyvet írt a csszl. magyar protestáns ifj. mozgalomról. Könyvét a bp.-i Soli Deo Gloria Szövetség a felvidéki diákifjúság számára Balatonszárszón építendő Felvidéki Ház javára adta ki.

Ir.: Stefáni Lajos: A csehszlovákiai magyar főiskolás mozgalomról, MÍ 1935/4; Ónodi Zoltán: Kelt Prága, 1938, Bp. 1939.

T. L.

Magyar sajtó (1918–1945): Az 1918-as államfordulatot követő első években Szlovákiában az addigi magyar sajtó nagyobb részét, főleg a magyarosításban részt vett lapokat megszüntették, de 1921–1922-től az új lapok alapítása már nagyobb nehézségek nélkül történt. 7-8 év elteltével a polgári demokráciákra jellemző differenciált sajtóstruktúra a kisebbségi társadalomban is kialakult. 1918 és 1938 között – a kárpátaljai magyar sajtót is beleszámítva – csaknem 700 volt a regisztrált magyar lapok száma. Nagyobb részük az anyagi ellátatlanság és a szakértelem hiánya miatt rövid életű volt, s a magasabb színvonalú tud. szaklapok nemcsak a természettudomány, hanem a humán tudományszakok viszonylatában is mindvégig hiányoztak. A hatóságok a kisebbségi sajtót diszkriminatív módon cenzúrázták, s gyakori volt az elkobzás és lapbetiltás. Az első köztársaság és a szlovák állam jelentősebb magyar lapjai a továbbiakban jellegük szerinti csoportosításban szerepelnek, s a megnevezett lapoknak önálló címszavuk is van. – **I.** Az 1918 és 1938 közötti sajtó egyik alapvető rétegét a *politikai lapok* alkották. A napilapok száma meghaladta a húszat, s a 20-as évek első felében előfordult, hogy egyszerre 7-8 is megjelent. A magyar lakosság pártpolitikai megoszlásának megfelelően jöttek létre: a) a szövetkezett ellenzéki pártok (Országos Kereszténységszocialista Párt, Magyar Nemzeti Párt) napilapjai: Esti Újság (Kassa), Híradó, Prágai Magyar Hírlap, Új Hírek; b) kommunista lapok: Kassai Munkás, Munkás, Magyar Nap; c) kormánypárti (aktivista) lapok: A Reggel, Magyar Újság (1933–1938), A Nap, Déli Hírlap, Magyar Hírlap (Kassa), Szabadság, Prágai Szemle; d) független napilapok: Magyar Újság (1919–1928), Kassai Hírlap, Kassai Napló, Kassai Újság, Esti Újság (Po. 1935–1938). A politikai hetilapok közül *országos jellegű* volt az ellenzéki Barázda, Magyar Néplap, Nép, Népakarat; a csszl. agrárpárti Népújság, Földműves, Köztársasági Magyar Földműves, Magyarság; a csszl. szocdem párti Munkáslap, Csehszlovákiai Népszava, Világszabadság; a magyar–német szocdem párti Fáklya, Ruszinszkói Népszava, Munkásújság; a kommunista párti Munkáslap, Nőmunkás, Szovjetföld, Világszemle; a zsidó nemzetpolitikai Judea, Szombat; a független Figyelő (Losonc). *Egy-egy tájhoz vagy városhoz és környékéhez megnevezetten kötődő hetilapok:* Bars, Bodrogközi Hírlap, Csallóközi Hírlap, Csallóközi Lapok, Délszlovenszkói Magyar Lapok (Párkány), Egyesült Szepesi Híradó, Eperjesi Lapok, Érsek-Újvár, Érsekújvár és Vidéke, Felsőcsallóköz, Garamvidék, Gömör, Gömöri Lapok, Gömöri Újság, Helmeci Hírlap, Kassai Hét, Kassai Lapok, Komáromi Hírek, Komáromi Lapok, Lévai Hírlap, Lévai Újság, Losonci Hírlap, Mátyusföldi Lapok, Nógrád-Gömöri Hírlap, Nyitra, Nyitrai Lapok, Nyitramegyei Szemle, Nyitravármegye, Rimavölgye, Rozsnyói Hírlap, Sajó-Vidék, Szepesi Híradó, Szepesi Hírlap, Szepesi Lapok, Somorja és Vidéke, Újvári Újság. *Egyéb helyi pol. és társad. hetilapok*: Élet, Hét (Losonc), Hét (Ipolyság), Hét (Kassa), Képes Újság, Képes Világ, Kultúra (Ungvár), Magyar Élet, Magyar Híradó, Magyar Közlöny, Magyar Napló, Új Világ. *Riportlapok*: Filléres Újság, Futár, Igazság, Reggeli Kurír, Riport, Heti Kurír. A pol. lapok közé tartoznak a *szakszervezeti lapok:* Szakszervezeti Munkás, Úttörő, Vörös Munkás. – Az *egyházi sajtóban* a *katolikus lapok* részesedése a legnagyobb: Ifjúságunk, Katholikus Lelkipásztor, Katholikus Hitszónok, Katholikus Akció, Katolikus Figyelő, Katolikus Nő, Krisztus Királysága, Plébániai Értesítő, Szívgárdista, Szűz Mária Új Virágos Kertje, Új Szív. *Református lapok:* Baráti Szó, Összefogás, Református Egyház és Iskola, Re-

formátus Élet, Református Ifjú, Református Leány, Református Sion, Református Világszemle. *Evangélikus lapok:* Evangélikus Lap, Luther, Népünknek, Orgonaszó. *Zsidó lapok:* Új Szó (Munkács 1930–1936), Zsidó Hírlap (ort., Po.–Beregszász 1937– 1938), Zsidó Hírlap (kis részben héber nyelvű), Zsidó Újság. – Az *ifjúsági lapok* közül az *egyetemista mozgalmak lapjai:* Egyenes Úton, Forrás, Jövő, Jövőnk, Kéve, Magyar Diákszemle, Új Élet, Vetés. *Középiskolás- és cserkészlapok:* Indulás, Juventus, A Mi Lapunk, Szülőföldünk, Táborтűz, Turul. *Gyermekla-pok:* Az Én Lapom, Gyermek Világ, Jó Barátom, Szivárvány. *Kommunista ifj. lapok:* Dolgozó Fiatalság, Harc, Ifjú Előre, Ifjú Gárda, Ifjú Harcos, Kommunista Ifjúság. – *Közgazdasági, gazdaságpolitikai sajtó:* Gazda (Po. 1920–1937), Gazdasági Szemle, „Hanza" Szövetkezeti Újság, Hitel, Pénzügyi Szemle. – A nagyszámú *szakmai-érdekvédelmi* lapok közül jelentősebbek: Csehszlovák Jog, Méhészeti Újság, Méhészetünk, A Mi Vasutasunk, Nimród, Pharmacien (gyógyszerészeti lap), Vadász, Vadászlap, Therápia (orvosi lap). A *szakmai-érdekvédelmi lapok* közé sorolhatók a ped. lapok: Magyar Iskola, Magyar Tanító, Szlovenszkói Magyar Tanügy, Tanügyek, Új Korszak, Világosság. *Irodalmi és kritikai lapok:* Hajnal, Holnap, Irodalmi Élet, Irodalmi Szemle (Eperjes 1930), Képes Hét, Korzó, Ma, Magyar Család, Magyar Írás, Magyar Minerva, Nemzeti Kisebbségek, Nemzeti Kultúra (1938), Őrszem, Revü, Sáros, Tátra, Tavasz, Tűz, Új Auróra, Új Szellem, Új Munka, Új Szó (1929, 1932–1933), Vagyunk, Világ, Az Út. – *Művészeti lapok: képzőművészetiek:* Pressburger Bildende Kunst – Pozsonyi Képzőművészet, Este, Forum. *Színházi lapok:* Kassai Színházi Újság, Magyar Színház, Műkedvelő, Színház (Kassa 1923–1925), Színház (1920–1936), Színház és Mozi, Színház és Sport, Színházi Hét, Szlovenszkói Színházi Élet. *Zenei lap*: Magyar Dalunk. – *Tudományos lapok:* Közlemények Szepes Vármegye Múltjából, Nemzeti Kultúra (Komárom). *Tud. és egyéb ismeretterjesztő lapok:* Kníhkupec a papiernický obchodník – Könyv- és papírkereskedő, Könyvbarátok Szemléje, Közművelődés–Könyvtárélet, Magyar Vasárnap, Nagyasszony, Rádió Ujság, Szfinksz (grafológiai lap), Újságírók Újságja, Új Társaság. – *Humoros lapok:* Eleven Újság (Eperjes), Figaro, Futár Stefi, I-Á, Imposztor, Móricka, Nevető Frigo, Nyíl, Az Ojság, Pletyka, Stefi, Vizeslepedő, Zenészeti Lapok (Losonc). – *Sportlapok:* Hétfő, Hétfői Kurír, Képes Sportlap, Lobogó, Roham, Sporthírek, Sport Revü, Sportvilág, Sport Világ, Szlovenszkói Sport Hírlap. – Az első köztársaságban a szakmai-érdekvédelmi és a hivatalos közigazgatási sajtóban *két- vagy háromnyelvű lapok* is voltak: Banktisztviselő– Bankový úradník, Slovenská Grafika (Po. 1921–1927, szlovák és magyar nyelvű), Rokkantak Lapja – Zeitung der Invaliden – Časopis invalidov, Obuv – Der Schuh – A Cipő, Administratívny vestník – Odborný časopis obecných notárov na Slovensku – Közigazgatási Közlöny (a szlovenszkói községi jegyzők szaklapja, 1921–1922), Úradné noviny Župy Abaúj-Turňanskej a Mesta Košice –Abaúj-Torna Vármegye és Kassa Város Lapja (1919–1922), Úradné noviny Župy Komárňanskej a Mesta Komárno–Komárom Vármegye és Komárom Város Hivatalos Lapja (1920–1922), Úradné noviny Župy Prešporskej – Pozsony Vármegye Hivatalos Lapja (1919–1924), Úradné oznamy Župy Hontianskej – Hont Vármegye Hivatalos Közleményei (1919–1922), Úradný policajný vestník Slovenska – Zentral Polizeiblatt der Slowakei – Szlovenszkói Központi Rendőri Közlöny (1929–1932). *Törvények és rendeletek magyar nyelvű gyűjteményei* is megjelentek: A Csehszlovák Állam Törvényeinek és Rendeleteinek Gyűjteménye (Kassa 1922–1937), Csehszlovák Törvények és Rendeletek Gyűjteménye (Eperjes 1923–1925), Csehszlovák Tanügyi Törvények és Rendeletek Gyűjteménye (Komárom 1930–1937). – **II.** A szlovák államban (1939–1944) a magyar nyelvű sajtó erősen megfogyatkozott; ennek oka egyrészt és főleg a magyar lakosság számának 70 ezer alá esése, másrészt a sajtószabadság megszüntetése és az irányított sajtórendszer bevezetése volt. 1939 márc.-tól kezdve csak – a viszonossági elv alapján állandó zaklatásoknak és átmeneti beszüntetéseknek kitett – két napilap jelent meg: az Esti Újság és az Új Hírek. Ezeket aztán 1941 dec.-ben megszüntették, s vala-

mivel konszolidáltabb körülmények között egy új napilap (Magyar Hírlap) és egy felújított hetilap (Magyar Néplap) lépett a helyükbe. Létezett még 1940-től egy szabálytalan időközökben megjelenő, s 10 számot megért almanachszerű folyóirat, a Dallos István alapította Magyar Album. 1944 végén Esterházy János beszüntette a Magyar Hírlapot és a Magyar Néplapot, s 1945 febr.-ban a fasiszta hatóságok támogatásával a rejtélyes Krőhle Henrik szerkesztésében egy néhány hétig élő németbarát lap jelent meg Magyar Szó címmel. – **III.** Az 1918 és 1938 közötti csehszlovákiai magyar sajtónak a kárpátaljai magyar sajtó is része volt, az ottani lapokról – csekély kivételtől eltekintve – azonban nincsenek szócikkek lexikonunkban. Kárpátalja abból a részletes bibliográfiából is kimaradt, amelyet Mária Kipsová és kollektívája 1968-ban készített. Kárpátalján is nagyszámú, de többnyire rövid életű lap jelent meg, főleg Ungvárott, Munkácson és Beregszászon. A mennyiségre következtetni lehet azokból a lapokból, melyeknek címében a „Kárpátalja" vagy a „Kárpáti" szó szerepel. Ezek a po.-i Egyetemi Könyvtárban megtalálhatók: Kárpátalja (Beregszász 1924–1935); Kárpátalja (Munkács 1926-tól), Kárpátaljai Hét (Ungvár 1930–1937), Kárpátaljai Magyar Almanach (Ungvár 1925), Kárpáti Figyelő (Ungvár 1930–1931), Kárpáti Magyar Hírlap (Ungvár 1920–1938; az ellenzéki pártok legjelentősebb napilapja, szerk. Rácz Pál és Kováts Miklós), Kárpáti Futár (Munkács 1920–1925), Kárpáti Híradó (Munkács 1924–1926, 1934–1938; a Magyar Nemzeti Párt napilapja, szerk. és kiadó Simon Menyhért), Kárpáti Magyar Gazda (Beregszász 1924-től; a Magyar Nemzeti Párt hetilapja), Kárpáti Napló (Ungvár 1919– 1921), Kárpáti Sport (Ungvár 1934), Kárpáti Szemle (Ungvár 1923–1924), Kárpáti Vadász (Beregszász 1927–1932). Néhány további lap: Beregi Újság (Beregszász 1921-től), Határszéli Újság (Ungvár 1919–1930; kat. hetilap, szerk. Hokky Károly), Katolikus Élet (Munkács 1935–1938; főmunkatárs Mondy Miklós), Keleti Újság (Ungvár 1921-től; szerk. Bálint Miklós), Őslakó (Munkács; az ellenzéki pártok hetilapja, szerk. Vozáry R. Aladár), Sport Híradó (Ungvár 1931–1934, 1937), Új Kelet (Munkács; szerk. és kiadó Ingber Jenő), Új Közlöny (később Ungvári Közlöny; kormánytámogató hetilap, szerk. Havas Emil). Lexikonunkban önálló szócikkben szerepelnek: Jó Barátom, Magyar Iskola, Új Korszak.

Ir.: Szvatkó Pál: A sajtó = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, (szerk.: Borsody István) Bp. 1938; Somos Elemér: A szlovákiai magyar sajtó. = uő: A szlovákiai magyarság élete 1938–1942, Bp. 1942; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén 1967; uő: Humoros sajtónk 1938 előtt. = T. L.: Hiányzó fejezetek, 1982; uő: Két háború közötti sajtónk alakulása és megoszlása, uo.; uő: Pozsony és a két világháború közötti csehszlovákiai magyar sajtó. = uő: Visszatekintések..., Dsz 1995; Mária Klipsová a kolektív: Bibliográfia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919–1938, Martin 1968; Szénássy Árpád: A komáromi hírlapírás kétszáz éves története 1789–1989, Tatabánya 1994.

T. L.

Magyar sajtó (1945 után): kiadásának pol. és társad. feltételei a csszl. magyarság jogfosztottsága miatt csak 1948 végén teremtődtek meg, a kisebbségi sajtórendszer ezt követően csak fokozatosan épült ki: nem a jogos igények szerint, hanem a pol. helyzet függvényeként. A kisebbségi sajtó kiadásában a pol. szerveket nem a nagyvonalúság vezette, hanem a korlátozás szándéka. Jellemző, hogy a 80-as évek végén az Új Szó példányszámát is megsokallták, s adminisztratív úton csökkenteni akarták. – A jogfosztottság éveiben (1945–1948) a magyarság tragédiájának megszólaltatói az illegális sajtótermékek (→ *Rejtőző kiadványok)* és a mo.-i újságok voltak. A Mo.-on megjelent *Új Otthon* 1947 ápr.-tól 1949-ig a szlovákiai magyarok problémáira „szakosodott". Csehszlovákiában a beneši politika, a kassai kormányprogram alapján született jogfosztó dekrétumok egyértelműen a magyarság likvidálását tűzték ki célul. A nemzeti demokratikus forradalom a német- és magyarellenességben a polgári pártokat és a kommunista pártot is szövetségessé tette. Ebben a közegben elszigetelődött az a jószándékú javaslat, melyet Laco Novomeský kulturális megbízott tett 1945 aug.-ban a szlovák nemzeti felkelés besztercebányai ünnepségeire érkezett Klement Gottwald miniszterelnöknek egy magyar

újság megindítására vonatkozóan. A hatóságok később a *Jó Barát* c. hetilap (1948. júl. 28. – 1949. ápr. 10.) kiadását engedélyezték. Az a tény, hogy a hetilap emberbaráti segítséget kívánt nyújtani a szülőföldjükről elüldözötteknek, akiket a szudéta-vidékre, ill. Morvaországba telepítettek, csak az egyik arca a kezdeményezésnek. A másik az, hogy a lapszerkesztés a pol. agitáció eszközeivel azt sugallta az olvasóknak, béküljenek meg az új helyzettel, s kényszerű letelepedési helyüket tekintsék otthonuknak. Perdöntő ez annak megítélésében is, hogy a magyarkérdésben bekövetkezett későbbi változások mögött „külső erők" (a magyar kormány ellenállása, a moszkvai vezetés konszolidációs szándéka) hatékony jelenlétét kell látnunk. – Az első magyar sajtótermék, mely a magyar kérdés pol. rendezése alapján látott napvilágot, az *Új Szó* volt. 1950-től fokozatosan enyhült a pol. nyomás, s lehetőség nyílt új lapok kiadására. 1950 márc.-tól a *Szabad Földműves* jelent meg. A műsorfüzet szerepét töltötte be az *Alkotó Ifjúság,* mely 1950 végétől 1953 közepéig előbb kéthavonként, majd havonként jelent meg. A gyermek- és ifjúsági lapok sorát a *Pionírok Lapja* (1950 szept.) nyitotta meg, mely 1968-tól *Tábortűz* címen jelenik meg. Ezt követte az *Új Ifjúság* (1952. jan. 16.), a Csehszlovák Ifj. Szövetség hetilapja, megszűnése után 1990-től *Ifi, Heti Ifi*, majd ismét *Ifi,* ill. *Ifi–Géniusz* címmel (1996-tól havonta) jelent meg. 1952 jan.-tól adják ki a *Kis Építőt* (1991-től *Tücsök* címen). Ifjúsági havilap volt a *Tudomány és Technika* (1954 jan. – 1963 dec.) is, melyet a sokáig csak mutációban kiadott *Természet és Társadalom* (1961 jan. – 1990 jún.) váltott fel. 1951 okt.-ben indult a *Fáklya,* a Csemadok kult. folyóirata, mely 1945 után először vállalta fel az irod. és kult. élet szervezését. Megszűnése (1956) után *A Hét* (később *Hét*) c. hetilap vette át a szerepét; ez 1995-ben (az állami támogatás megvonása miatt) megszűnt; 1996-ban kísérlet történt újbóli kiadására, az újraindítás szándéka azonban komolytalannak bizonyult. Az *Irodalmi Szemle* megjelenésével (1958) a sokáig egyetlen csszl. magyar irod. folyóirat indult útjára. Előbb negyedévenként, később évente tízszer, 1990-től havonta jelenik meg. 1996 jún.-tól az állami támogatás megszűnése miatt a Madách-Posonium Kft. időlegesen (dec.-ig) felfüggesztette a kiadását. A rendszerváltozás után a *Kalligram* c. folyóirat lett az ISZ versenytársa. 1966-tól jelenik meg kéthavonta a *Szőrös Kő*. – A családi jellegű lapok sorát a *Dolgozó Nő* (később *Nő*, majd *Új Nő*) nyitotta meg 1952 márc.-ban. A szlovákiai nőmozgalom folyóirataként indult, később kéthetente, majd hetente (1966), legújabban újra havonta adják ki. Családi jellegű hetilappá a 70-es évek végén próbált átalakulni. A *Barátnő* kezdetben a Nő szerkesztőségének vállalkozása volt, s a lányok, asszonyok havi magazinjaként jelent meg; 1989-ben önállósult. A kulturális, népművelő munka támogatására adták ki a módszertani jellegű *Népművelés* (1954 szept. – 1990 dec.) c. folyóiratot. A Csehszlovák–Szovjet Baráti Szövetség Szlovákiai KB-jának képes havilapja a *Szovjetbarát* (1977 jan. – 1989 jún.) volt. 1956 jan.-tól jelent meg a *Szocialista Nevelés* (később *Nevelés)* c. módszertani folyóirat, mely 1990 jún.-ban szűnt meg; helyét a *Katedra* c. folyóirat vette át. Az egészségügyi ismeretterjesztés igényével készült a *Népegészség* (1960 jan. – 1989 dec.), melynek előzménye a *Vöröskeresztes Híradó* (1953–1959) volt; 1989 után *Egészség* címmel adták ki, 1994-ben megszűnt. A közigazgatási és jogi ismeretek terjesztését vállalta a *Nemzeti Bizottságok* (1952–1990) c. kiadvány, mely 1991 jan.-tól *Közigazgatás* címmel jelent meg; előzménye, a *Népbíró* (1951–1967), ill. a *Szocialista Bíráskodás* a bíróságok népi ülnökei számára készült. A szakszervezetek magyar nyelvű lapja, a *Szakszervezeti Közlöny* (1950-től heti-, 1955–1990-ben havilap) a szlovák kiadvány mutációja volt. Pártpol. igényeket elégített ki a *Pártélet* (1951–1989), a *Propagandista* (1951–1954), a *Népnevelő Szava* (1952–1954) és a *Népnevelő Napló* (1957). – Az egyházi sajtót a *Kálvinista Szemle* (1952-től) és az adventista *Bibliai Tanulmányok* (1969–1983) képviselték. – Szakmellékleteknek tekintjük a Szabad Földműves mellékleteit, a *Vadász,* a *Vadász és Halász,* a *Méhész,* a *Virágzó Mezőgazdaság* stb. c. tematikus kiadványokat. A *Jó Gazda* 1991-től látja el a kistermelők szakmai tájékoztatásának feladatát. A fogyasztási szövetkezetek hetilapja, a Družstevné noviny melléklete a *Szövetkezeti*

Újság (1969–1989) volt, mely később *Boltos* címmel önállósult, s jelenleg havonta jelenik meg. A (cseh)szlovák tűzvédelem lapja 1965-től a havonta megjelenő *Tűzoltó*. – A rendszerváltozást követő sajtótermékek élén a Független Magyar Kezdeményezés kiadásában megjelent *Nap* állt. Első száma 41 évvel az Új Szó után, 1989. dec. 15-én jelent meg, s 1995 aug.-ban szűnt meg (az állami támogatás megvonása miatt). Az FMK komáromi szervezete *Reflex* (1990) címmel adott ki hetilapot. 1990 ápr.-ban indult a *Remény* c. katolikus hetilap, 1992-ben pedig a *Csillagfény* c. katolikus folyóirat. Baloldali hetilap volt a néhány hónap után megszűnt *Új Út* (1990). 1990-től jelenik meg a *Roma* c. háromnyelvű társad. és kult. havilap. Az oktatásügyi minisztérium *Fifik* (1990) címmel gyermeklapot adott ki, ez a szlovák nyelvű Fifi testvérlapja volt. 1990 után indult a Szlovákiai Magyar Cserkészszövetség lapja, a *Cserkész*. A korábban megjelent *Csehszlovákiai Sport* (1953) helyét – egy időre – 1989 után a *Hajrá!* vette át. A Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója a *Hírharang* (1990), a Szlovákiai Magyar Írók Társaságáé a *Tájékoztató* (1990). 1990–1995-ben Kassán jelent meg a *Keleti Napló* c. független társad. és kult. havilap. – A járási újságok többsége kétnyelvű, esetenként (főleg az 50-es, 60-as években) a szlovák nyelvű újság magyar változata. Jórészt a pol. propaganda érdekeit szolgálták, a jobb feltételek közt dolgozó szerkesztőségek azonban tudósításaikkal, riportjaikkal népszerűvé tudták tenni lapjukat. E lexikon címszavai közt az adott járás 1945 utáni sajtótermékei, a könnyebb tájékozódás érdekében, általában egy címszó, mégpedig a járási lap legújabb neve alatt találhatók, így a lévai járásé a *Garamvölgye*, a rimaszombatié a *Gömöri Hírlap,* az érsekújvárié az *Érsekújvári Újság,* a galántaié a *Győzelmes Út*, a tőketerebesié a *Dél-Zempléni Élet*, a losoncié a *Haladás,* a nagykürtösié szintén *Haladás,* a kassaié a *Keleti Hajnal,* a Pozsony-vidékié az *Új Élet*, a dunaszerdahelyié a *Csallóköz,* a komáromié a *Dunatáj* címszó alatt. Néhány üzemi újság is megtalálható a címszavak közt (Slovo baníka – A Bányász Szava, Slovo stavbára – Építő Hangja, Lodiar–Hajóépítő). A regionális lapok közt említjük a *Komáromi Lapok* (1991) c. hetilapot, az *Új Komáromi Lapok* (1991) c. kétnyelvű járási újságot s az Ipolyságon megjelenő *Régiónk* c. független havilapot. – Az 1945 utáni (cseh)szlovákiai magyar sajtó bibliográfiailag feldolgozatlan.

Ir.: Bibliografia novín a časopisov vychádzajúcich na Slovensku v r. 1945–1960 (szerk. Melánia Balúnová és munkaköz.), Turócszentmárton 1995; Bibliografia novín a časopisov na Slovensku 1961–1965 (szerk. Marta Jan), Turócszentmárton 1971; Katalog slovenských a na Slovensku vychádzajúcich novín a časopisov v r. 1945–1971, 1–3. (szerk. Emília Zámborská), Kassa 1974; Zoznam slovenských časopisov dochádzajúcich v r. 1994 a 1995 do UK ako povinný výtlačok, 1995; Tušer, Andrej – Šefčák, Ľuboš: Okresné noviny na Slovensku, 1986.

F. Z.

Magyar Szellemi Társaság: polgári baloldali és szocialista írók, publicisták és művészek népfrontos jellegű kult. egyesülete. Alakuló közgyűlését 1935. febr. 10-én tartotta Po.-ban; alapszabályai értelmében a magyar kultúra ápolása és a magyar–szlovák–cseh kult. kapcsolatok elmélyítése volt a fő célja. Kezdeményezője Barta Lajos emigráns író volt, aki azonban csszl. állampolgárság hiányában nem lehetett az egyesület tisztségviselője. Tagjai: Győry Dezső, Ilku Pál, Spielberger Leó, Vozári Dezső, Gwerk Ödön, Lőrincz Gyula, Poór Bertalan, Reichental Ferenc, Balázs András, Balogh Edgár, Jelen Mihály, Jócsik Lajos, Neufeld Béla, Peéry Rezső, Szántó Hugó stb. Az egyesület létrehozását a CSMTIMT elnöksége aktívan támogatta, de aztán – a szocdem sajtóval együtt – pol. egyoldalúsággal, „bolsevista szellemmel" vádolta a vezetőséget. Az intrikák következtében és egy másik egyesület (Csehszlovákiai Magyar Kisebbségi Társaság) megalakulása miatt csakhamar feloszlott.

Ir.: Turczel Lajos: Népfrontos jellegű csehszlovákiai magyar tudományos és kulturális-irodalmi egyesületek. = uő: Hiányzó fejezetek.

T. L.

Magyar Szemináriumok → Sarló

Magyar Színház: illusztrált színházi újság. Egyetlen száma 1920. júl. 24-én Komáromban

jelent meg Pajzs Imre szerkesztésében és kiadásában.

T. L.

Magyar Színházi Napok: képes műsorfüzet. 1941-ben és 1942-ben egy-egy száma jelent meg Rehorovszky Jenő szerkesztésében a júl. első felében tartott po.-i magyar műkedvelő színiszezon alkalmából. A színiszezon alatt a Toldy Kör, a Vas SK, a PTE, a Keresztény Kultúr Kör és a Kiskárpátok cserkészcsapat műkedvelő csoportjai a Városi Színházban léptek fel. A 44, ill. 88 oldalas kiadvány a műsor részletes ismertetésén kívül a színházzal kapcsolatos cikkeket, emlékezéseket, interjúkat, anekdotákat, verseket és képeket közölt.

T. L.

Magyar Szó: németbarát pol. napilap. 1945 jan.-tól márc.-ig kisebb kihagyásokkal jelent meg Po.-ban. A Magyar Párt lapjainak 1944 végén történt önkéntes megszűnése után a szlovák fasiszta hatóságok és az SS-helyőrség parancsnokságának jóváhagyásával szervezték meg; főszerkesztője a rejtélyes kilétű Krőhle Henrik volt.

T. L.

Magyar Tanító: érdekvédelmi, ped. és módszertani lap. 1921 és 1937 között kéthetente jelent meg Komáromban. Szerkesztésében Ježo Márton, Banai Tóth Pál és Boross Béla váltották egymást, legaktívabb munkatársai Farkas István, Ocsovay Imre, Seidl Sándor, Somogyi István, Szepesi Gyula, Szerényi Ferdinánd és Willand János voltak. Hivatalos lapja volt a Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesületnek, melynek hasznos tevékenységéről az Egyesületi Élet rovatban nyújtott folyamatos tájékoztatást. A többi rovat (Törvények és rendeletek, Kiadóhivatali üzenetek) a tanítóságot érintő hivatalos intézkedésekről, a tantervekről és tankönyvekről tájékoztatott. Szép számban jelentek meg benne módszertani írások is. A gyér szépirodalmi anyag a tanítók soraiból jelentkező alkalmi íróktól (Boross Béla, Hidegkéthyné Barta Jolán, Győrffy Lajos, Matolcsy Pál, Paál Gyula, Pálfy Ilonka, Szabó János, Tóth Gyula) származott. 1939 és 1941 között is megjelent Felvidéki Magyar Tanító néven.

Ir.: Szénássy Árpád: A komáromi hírlapírás két-százéves története 1789–1989, Tatabánya 1994.

T. L.

Magyar Területi Színház; *MATESZ*; *Komáromi Jókai Színház*: drámai színház Komáromban. 1952-ben alakult a Faluszínház magyar részlegének tagjaiból, mely utóbbi 1950 szept.-től látogatta a magyar falvakat. 1953. jan. 31-én mutatkozott be a közönségnek Urbán Ernő Tűzkeresztség c. művével. Első rendezője Štefan Munk volt. Évtizedeken át vállalta a tájoló színház szerepét. Színpadán a szlovákiai magyar drámaírók közül az első években Egri Viktor (*Ének a romok felett,* 1957) és Dávid Teréz (*Dódi*, 1958) aratott sikert. A szlovákiai magyar drámaírók egy-egy alkotását később is rendszeresen bemutatta. Érték- és szemléletváltás kísérletének lehetett tanúja a közönség a 60-as évek elején/közepén. Olyan bemutatókat említhetünk ebből az időszakból, mint Vítězslav Nezval *Manon Lescaut*-ja (1963), John Steinbeck: *Egerek és emberek* (1964) vagy Arthur Miller *Pillantás a hídról* (1965) c. drámája. A színház addigi történetében korszaknyitónak azonban Shakespeare *Rómeó és Júlia* c. drámáját (1968) tekinthetjük, Beke Sándor rendezésében, a főszerepekben Thirring Violával és Vavreczky (Galán) Gézával, valamint Háy Gyula *Isten, császár, paraszt* (1969) c. művét. – Az első évtizedet követően, különösen a 60-as évek derekán egyre gyakrabban fogalmazódott meg – különböző hangsúllyal! – a változás igénye, a legerőteljesebben abban a sajtóvitában, mely a VÚSZ hasábjain folyt 1969 tavaszán. *A korszerűség parancsa* címmel a lap 1969. febr. 9-i számában jelent meg Fónod Zoltán vitaindítója, mely a korszerűség kérdését, a *mit* és *hogyan* gondját fogalmazta meg. A három hónapon át folyó vitában a legavatottabbak (Szuchy M. Emil, Konrád József, Dávid Teréz, Egri Viktor, Fellegi István, Galán Géza, Siposs Jenő, az akkor még egyetemista Kolár Péter) fogalmazták meg véleményüket. A vitát Gály Iván zárta le a VÚSZ 1969. máj. 19-i számában azzal a gondolattal, hogy a MATESZ-nak végre sikerül túllépnie azon, hogy állandóan csupán a „kompromisszumok színháza" legyen. Közben időszerűvé vált a másik szín-

ház/társulat megteremtése is, a nevezett sajtóvitában ugyancsak felmerült egy kassai székhelyű színház létesítésének gondolata. Az új társulat létrejöttét a 60-as évek derekán megújuló eszmecserék is támogatták, időszerűvé és halaszthatatlanná azonban az említett vita tette, annak ellenére, hogy a MATESZ kettéosztásának gondolata – színházi berkekben is – ellenállásba ütközött. Abban, hogy az új társulat megteremtésének ügye, mégpedig a MATESZ megosztásával, 1969 derekán erőteljes fordulatot vett, meghatározó szerepe volt Beke Sándornak, a magyar pol. élet és a Csemadok akkori vezető képviselőjének, Dobos László tárcanélküli miniszternek, a kassai Csemadok tisztségviselői, a városban működő Gépipari Szakközépiskola igazgatója és a város vezetői részéről megnyilvánuló egyértelmű támogatásnak, s nem utolsósorban a színészek elhatározásának (mindössze hatan voltak!), akik vállalták, hogy Kassára költöznek. A csapathoz csatlakoztak a tehetségkutató vizsgán bizalmat kapott műkedvelők, s dramaturgként a költő-újságíró Gál Sándor. Az ő érdemük volt, hogy 1969. november 19-én Gömörhorkán (mivel a kassai Gépipari Szakközépiskola tornaterme – a társulat leendő színházterme – nem készült el) Goldoni *Két úr szolgája* c. komédiájával megtarthatták évadnyitó előadásukat. Másfél évtizedes szünet után így újra két hivatásos színtársulata lehetett a szlovákiai magyarságnak, Kassának pedig, a magyarság egykori fellegvárának, negyedszázaddal a háború befejezése után újra lett magyar társulata. A 70-es évek konszolidációs időszakában Beke Sándor először mint művészeti vezető, majd rendezőként vált teherré a politikai vezetés számára, ezért Beke a 70-es évek második felében Magyarországra költözött. – A 80-as évek további nehéz küzdelmekkel voltak terhesek a színház életében, hol a minisztérium, hol a MATESZ vezetésével szemben kellett a társulatnak megvívnia a maga csatáit. A 70-es években kitartó küzdelem folyt azért is, hogy a lebontásra ítélt régi székházból (az egykori Katolikus Legényegylet épületéből) új hajlékba költözhessen a MATESZ. A város a 70-es évek második felében megkezdte az új művelődési ház építését, melyet eredetileg a színháznak szántak, de egy évtizeddel később, mire az épület elkészült, a városvezetés és az országos politika egyes szereplői szégyentelen módon kijátszották a színházat, s az épületet átadták a városnak. A MATESZ-t működése szempontjából nehezen elviselhető albérleti viszonyba szándékoztak küldeni. Új helyzet állt elő a rendszerváltást követő hetekben (1989. dec. 29.) a tulajdonváltást rögzítő okirat aláírásával, amely révén a MATESZ megszerezte a városi művelődési ház új épülete fölötti tulajdonjogot. 1990. febr. 28-ig kellett volna átadni az épületet, ám az 1990. jan. 5-én megtartott díszbemutatóval (Szép Ernő *Vőlegény* c. darabjának bemutatásával) a színház birtokba vehette az épületet. Ezt követően – az új színházi törvény értelmében – a kulturális miniszter pályázatot írt ki a (korábban) megüresedett igazgatói tisztségre. Ezt Beke Sándor nyerte el, s 1990. márc. 16-i kinevezésével átvette feladatkörét. Az új igazgató elismerte a Thália Színpad önállósításának igényét, s 1990. július 1-jével megalakult a Thália Színház. Igazgatója Kolár Péter lett. – A MATESZ 1990. jún. 1-jétől → Komáromi Jókai Színház néven működik. – A színház művészei közül jelentősebb színpadi alakításaik alapján megemlítjük a következőket: Ferenczy Anna, Turner Zsigmond, Bo-ráros Imre, Gyurkovics Mihály, Bugár Béla, Konrád József, Dráfi Mátyás, Gombos Ilona, Kucman Eta, Kövesdi Szabó Mária, Németh Ilona, Szentpéteri Aranka, Varsányi Mária. A színház igazgatói: Fellegi István (1952 okt.), Munk István, Konrád József, Tarics János, mb. kollektíva (1962 aug.), Konrád József, Tarics János (1962 okt.), Krivošík István (1963 márc.), Dráfi Mátyás (1969 jan.), Krivošík István (1971 márc.), Konrád József (1977 febr.), Takács Emőd (1979 márc. – 1989 dec.).

– *Ir.:* Egri Viktor: Színjátszóink elindulnak. Faluszínház, ÚSZ 1950. szept. 30.; Szűcs Béla: Állandó magyar színház Komáromban, Alkotó Ifjúság 1953/2; Dobos László: A komáromi színház problémáiról, F 1956/8; Gály Iván: A komáromi Magyar Területi Színház öt éve alakult, ÚSZ 1958. febr. 8.; Tizenöt éves a Matesz (nyilatkozatok), H 1968/4; Fónod Zoltán: Új korszak kezdetén (Shakespeare: Rómeó és Júlia), H 1968. febr. 9.; uő: A korszerűség parancsa. Színházi gondok, proble-

mák (vitaindító),. VÚSZ 1969. febr. 9.; Konrád József: A korszerűség... (vita), ÚSZ 1969. febr. 21.; Galán Géza: A korszerűség parancsa. (vita), ÚSZ 1969. ápr. 10.; Szilvássy József: Monológ az eltelt 20 esztendőről, VÚSZ 1973. jan. 28.; Miklósi Péter: Ezüstjubileum a Matesz-ban, MNapt 1977; Szigeti László: Mennyiségből minőségbe, ÚSZ 1978. ápr. 28.; Tóth László: A (cseh)szlovákiai magyar színjátszás nyolcvan éve 1918–1998. = uő: Köz – művelődés – történet. Bp. 2000.

F. Z.

Magyar Újság: pol. napilap. 1919–1928-ban jelent meg Po.-ban. Szerkesztésében Angermayer Károly, Szent-Iványi József, Kárpáthy Béla, Gál István, Moravek Gyula és Benyovszky Károly váltották egymást. 1919–1924-ben a nyomdatulajdonos Angermayer család független lapja volt, s mérsékelt liberális szellemiségéért a keresztényszocialista sajtóban támadták. Nagy figyelmet szentelt a magyar– szlovák kult. kapcsolatoknak: 1920–1921-ben, folytatásokban, részletes képet adott az 1918 előtti szlovák irodalomról. 1925–1926-ban, amikor a Magyar Nemzeti Párt érdekkörébe tartozott, nemzeti szempontból radikálisabb lett, de egyéb pol. vonatkozásokban megőrizte mérsékelt szellemét; ez jellemezte fennállásának utolsó két évében is. Irod. rovatában sok dilettáns és kevéssé ismert író szerepelt. Az ismertebb írók közül a legsűrűbben Holly Jenő és Földes Sándor publikált benne. Hazai munkatársai voltak még: Bánik (később Bányai) Kornél, Fábry Zoltán, Kázmér Ernő, Mécs László, Páll Miklós, Sebesi Ernő, Szenes Erzsi, Szombathy Viktor. Mo.-ról többek között Bodor Aladár, Cholnoky László, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Színi Gyula írásait közölte. A bontakozó sarlós mozgalom kiemelkedő tagjainak (Balogh Edgár, Csáder Mihály, Horváth Ferenc, Limbacher-Peéry Rezső) írásai 1926–1928-ban jelentek meg hasábjain.

T. L.

Magyar Újság: aktivista pol. napilap. 1933. ápr. 16-tól 1938. okt. 14-ig jelent meg Po.-ban, Dzurányi László, Győry Dezső és Jankó Zoltán szerkesztésében. A két vh. közti korszak egyik legszínvonalasabb újságja. Kormánylap, de a kisebbségi sérelmeknek is gyakran hangot adott, s egyebek között a po.-i magyar tanszék ügyében is fellépett. A cseh–szlovák–magyar kult. kapcsolatoknak állandó figyelmet szentelt; megszólaltatta a cseh és szlovák szellemi élet számos jeles képviselőjét (Karel Čapek, Ján Jesenský, Peter Jilemnický, Zdeněk Nejedlý, Milan Pišút, Emanuel Rádl, Ján Stanislav, F. X. Šalda stb.). Fénykorát a 30-as évek második felében élte, amikor erőteljesen szorgalmazta a demokratikus és antifasiszta rétegek összefogását, népszerűsítette a népfrontos kult. szervezeteket (Magyar Demokrata Írókör, Magyar Fiatalok Szövetsége, Csehszlovákiai Magyar Kisebbségi Társaság, Tavaszi Parlament stb.). Az irod. és kult. anyagoknak tág teret nyújtott, s vasárnapi számai egy irod. folyóirattal felértek. Gyakoribb munkatársai: Andreánszky István, Antal Sándor, Barta Lajos, Bihari Mihály, Földes Sándor, Jarnó József, Jócsik Lajos, Kaczér Illés, Kovács Endre, Lányi Menyhért, Palotai Boris, Peéry Rezső, Sas Andor, Sebesi Ernő, Sellyei József, Spielberger Leó, Szabó Béla, Szalatnai Rezső, Szenes Erzsi, Tamás Mihály, Vozári Dezső; Mo.-ról Bibó Lajos, Heltai Jenő, Hunyady Sándor, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Nagy Lajos, Somlyó Zoltán, Szép Ernő, Zsolt Béla. Cseh, szlovák és külföldi szerzőktől is sok anyagot közölt.

Ir.: Szvatkó Pál: A sajtó. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, (szerk.: Borsody István), Bp. 1938; Kovács Endre: Korszakváltás, Bp. 1981.

T. L.

Magyar Vasárnap: a Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület (SZMKE) havonta megjelenő ismeretterjesztő és irod. folyóirata. Komáromban 1931-ben, majd kétévi szünetelés után 1934 és 1938 között jelent meg, Alapy Gyula és Szombathy Viktor szerkesztésében. Az SZMKE-tagok tagilletményként kapták. 1. évfolyamában még külön irod. melléklete volt (A Magyar Vasárnap irod. melléklete), melyet Szombathy szerkesztett, s többek között Borka Géza, Darvas János, Farkas István, Mécs László, Rácz Pál voltak a munkatársai. Alapy halála után, 1936 jan.-tól a lapot egyedül Szombathy jegyezte. Főleg a falusi lakosság részére készült, ismeretterjesztő anyagában e-

zért a mezőgazdasági jellegű írások domináltak. Az Ismerjük meg Szlovenszkót c. rovatban főleg Tichy Kálmán és Manga János néprajzi cikkei találhatók. Az SZMKE-központ és a körzeti titkárságok munkájáról, az országos közgyűlésekről és a helyi szervezetek kiemelkedőbb teljesítményeiről a Szervezeti Hírek rovat adott folyamatos tájékoztatást.

Ir.: Szénássy Árpád: A komáromi hírlapírás kétszáz éves története 1789–1989, Tatabánya 1994.

T. L.

Magyar Vidék: regionális kult. és társad. hetilap. 1932. dec. 31-től 1933. ápr. 15-ig 15 száma jelent meg Po.-ban, Császár István szerkesztésében. Alcíme szerint „Nyugat- és Dél-Szlovenszkó magyar lakossága részére" készült.

T. L.

Mai Lap(1999): független napilap. Indulásakor hetente kétszer, a 30. számtól naponta jelent meg, a Nový Trhák/ Trhák magyar nyelvű mutációja. Tiszavirág-életű próbálkozás egy bulvárlap magyar nyelvű „honosítására". A Horizont Slovakia Értékpapírforgalmazó Rt. adta ki. Vezetője: Somogyi Szilárd igazgatóhelyettes. Főszerk.: Silvia Pache-rová. A magyar mutáció szerk. D. Kovács József.

F. Z.

MAJOR Dezső (?, 1886. – ?): újságíró, író. Az 1918/19-es mo.-i forradalmak emigránsaként jött Csehszlovákiába, s néhány évig Po.-ban élt. *Mérkőzések* c. drámáját 1922-ben mutatta be Faragó Ödön színtársulata. Újsághírek szerint később külföldön működött színművek és filmek segédrendezőjeként.

T. L.

MAKK → Magyar Akadémikusok Keresztény Köre

MALÉTER István (Pécs, 1870. ápr. 17. – Eperjes, 1933. dec. 16.): publicista, tanulmányíró. Maléter Pál apja. Francia eredetű családjának ősei a 16. század végének hugenottaüldözései idején menekültek Mo.-ra, a család leszármazottai 300 éven át aktívan részt vettek Gömör és Szepes megye közéletében. A po.-i ev. líceumban érettségizett, jogi tanulmányait Pécsett és Kassán végezte. 1908–1910-ben a kultuszminisztérium ajánló levelével bejegyzett rendes hallgatóként pol., közgazd., szociológiai, filozófiai és pszichológiai előadásokat hallgatott a párizsi, londoni, berlini, bécsi egyetemeken. 1910-től az eperjesi ev. kollégium jogakadémiáján politikát, közjogot és nemzetközi jogot tanított, 1916–1917-ben e kollégium igazgatója volt. A pol. életben is részt vett. Az Ady által is népszerűsített, Jászi Oszkárral és Károlyi Mihállyal pol. kapcsolatot tartó Justh Gyula függetlenségi pártjának a híve, s a mo.-i nemzetiségek törekvéseinek támogatója volt. Az 1918-as államfordulat után a kassai jogakadémián tanított, 1922-ben nyugdíjazták. – 1918 előtt Jászi lapjában, a Huszadik Században publikált, legjelentősebb tanulmányai *A magyar történelmi osztályok és a nemzeti eszme* (1911) és *A választói reform* (1912) címen jelentek meg. 1912-ben könyvet is kiadott. A 20-as években a Kassai Naplóba írt. A 30-as évek elején tagja lett az akkor alakult Masaryk Akadémia tud. osztályának, s főszerkesztője az intézmény hosszasan tervezett negyedéves szemléjének, a Magyar Figyelőnek. 1933 nyarán a prágai Csehszlovák Kisebbségkutató Intézetben *A magyar kisebbség problémája a Csehszlovák Köztársaságban* címmel előadást tartott, s azt a Magyar Figyelő 1. száma közölte. Ekkor történt az a kuriózus eset, hogy a csszl. hatóságok az államelnök adományából fenntartott lapot elkobozták: az ok a főszerkesztő Maléter kemény kisebbségi helyzetelemzése és Szalatnai Rezső hasonló hangú irod. fejlődésképe (*Irodalmi menetrend Szlovenszkón*) volt.

M.: Az athéni demokrácia, tan., Kassa 1912; A magyar kisebbség problémája a Csehszlovák Köztársaságban. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Vagyunk és leszünk. = A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945, 1993.

Ir.: Szalatnai Rezső: M. I. 1870–1933, MF 1934/1–2; Turczel Lajos: Emlékezés Maléter Istvánra, az 1956-os mártírnak, Maléter Pálnak édesapjára, Szabad Újság 1996. júl. 3.

T. L.

MALÚCHOVÁ Petra → Macsovszky Péter

MANGA János (Pereszlény, 1906. jún. 24. – Budapest, 1977. szept. 2.): néprajzkutató. Ipolyságon érettségizett, a po.-i tanítóképzőben pedagógusi oklevelet szerzett. A szécsénkei és pozsonyligetfalui népiskolákban tanítóskodott, 1940-ben az ógyallai iskola igazgatója lett. A bp.-i Néprajzi Múzeum tud. munkatársa (1941–1949), közben a bp.-i egyetemen bölcsészdoktori oklevelet szerzett (1942). 1945 után Mo.-on telepedett le. A balassagyarmati Palóc Múzeum igazgatója (1949–1959), a bp.-i Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese (1960–1963), majd haláláig az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának tud. munkatársa, néhány évig osztályvezetője volt. – Fő érdeklődési területe a népszokások, népzene, hangszerek, népművészet. Már szlovákiai tevékenysége idején ezekben a témakörökben végzett alapvető kutatásokat; eredményeit a korabeli kulturális sajtóban közölte. Jelentősek voltak a po.-i rádió magyar adásában elhangzott előadásai. Mo.-ra kerülve korábbi kutatási eredményeit rendezte sajtó alá, s foglalkozott a mo.-i szlovákok néprajzával és a magyar–szlovák etnokulturális kapcsolatok vizsgálatával is. Írásai különböző tanulmánykötetekben, évkönyvekben, szaklapokban jelentek meg magyar, szlovák, német, angol és orosz nyelven.

M.: Nótafa, 1935; Ünnepi szokások a nyitramegyei Menyhén, Bp. 1942; Ünnepek, szokások az Ipoly mentén, Bp. 1968; Vanyarc múltjából, Bp. 1978; Palócföld, Bp. 1979.

Ir.: Csáky Károly: Szülőföldi vallomások, 1989; Liszka József: Magyar néprajzi kutatás Szlovákiában (1918–1938), 1990.

L. J.

MÁRAI Sándor; *Grosschmid* (Kassa, 1900. ápr. 10. – San Diego [USA], 1989. febr. 21.): író, költő, újságíró. Szepességi szász eredetű családból származott. Apja Grosschmid Géza ügyvéd, szenátor, testvére Radványi Géza filmrendező. A gimnáziumot Kassán és Eperjesen végezte, Frankfurtban egy ideig egyetemi előadásokat hallgatott. 1919 és 1928 között újságok levelezőjeként Németországban és Franciaországban (Párizsban) tartózkodott, 1928-tól Bp.-en élt. A 30-as évek közepén került az irodalom élvonalába; eszmeileg a polgári liberalizmus rendíthetetlen híve lett. 1948-ban emigrált, s haláláig nem engedélyezte művei mo.-i kiadását. Sok műve jelent meg világnyelveken, de naplóiban és a *Halotti Beszéd* c. megrendítő versében fájdalmasan felpanaszolja a magyar közegből való kiszakadást. Magáramaradottságában és testi-lelki törődöttségében öngyilkos lett. – Irod. zsengéje, az *Emlékkönyv* c. verskötet a történelmi Mo. utolsó évében, 1918-ban jelent meg Kassán. 1919-től 1925-ig csszl. magyar írónak számított. Írásai – újságcikkek, tárcák, elbeszélések, versek, recenziók, műfordítások – főleg a Kassai Naplóban jelentek meg. Irodalomszervezőink társuknak tekintették s bevonták terveikbe a világjáró ifjú írót. Fábry Zoltán szerint az 1923/24-ben sikertelenül tervezett irod.-krit. lapnak, a Kék Madárnak szerkesztőbizottsági tagja lett volna, s az egy évvel később kezdeményezett kisebbségi írótársaság 7 tagú előkészítő bizottságába is beválasztották. Első felfigyeltető kötetét, *Az emberi hang*ot és az 1924-ben Bécsben kiadott *A mészáros* c. regényt elismeréssel fogadták kritikusaink (Fábry, Komlós Aladár). A verskötetet Fábry a csszl. magyar emberlíra reprezentatív kötetének nevezte, a regényről pedig azt írta, hogy „az emberi hang állathördülése magyar szavakban még nem fájt, nem sebzett ennyire". Kritikákat is írt, s a Kassai Naplóban 1921. dec. 25-én közölt *Gyilkosság* c. tárca fordításával ő lett Franz Kafka első magyar és második idegen nyelvű fordítója. – Irodalmunkkal Mo.-ra költözése után is élénk kapcsolatban maradt, főleg azon irodalomszervezőinkkel, akik a minőségi irodalom gócait igyekeztek kiépíteni. Móricz Zsigmonddal és Schöpflin Aladárral együtt síkraszállt Szvatkó Pál első számával elbuktatott lapjának, az Új Munkának a feltámasztásáért. Az 1937–1938-ban megjelent Szvatkó-lapnak, az Új Szellemnek legaktívabb mo.-i munkatársa lett, s 1938. okt. 15-i (utolsó előtti) számában is élesen antifasiszta cikket közölt. Szvatkó azt írta róla, hogy „egyedül fölér egy egész kisebbségi magyar irodalommal". Szülővárosát számtalanszor fölidézte írásaiban, 1940-ben könyvet jelentetett meg *Kassai őrjárat* címmel. Emigrálása után Szlovákiában a legszigorúbban tiltott írók egyike

lett, de 1954-ben, miután Halotti Beszéde megjelent, Fábry megtörte a kényszerű hallgatást, s a Fáklyába szép méltatást írt az ott közölt versről és szerzőjéről. 1989 után emléktábla került kassai szülőházára, Po.-ban pedig róla elnevezett alapítvány létesült; a Madách Kiadó *Márai Sándor breviáriuma* (1991) címmel válogatást adott ki írásaiból, a Madách-Posonium 2004-ben *Japán kert I., II., (*1920–1929) publicisztikai írásokat, verseket, és elbeszéléseket, a Kalligram pedig *Röpirat a nemzetnevelésről* c. tanulmányát jelentette meg. A szlovák sajtóban viszont a bécsi döntés után írt cikkei miatt irredentának és fasisztának nevezték.

M. (csak a csszl. pályaszakasza alattiak): Az emberi hang, v., Kassa 1921; Panaszkönyv, elb., Kassa 1922; A mészáros, r., Bécs 1924.

Ir.: Komlós Aladár: M. S. könyvei, Tűz 1922/2; uő: A mészáros, KN 1924. ápr. 18.; Fábry Zoltán: Az első regények, KN 1925. jan. 31. = F. Z. ÖÍ 1; uő: Emberek, könyvek, jegyzetek – M. S. és a Halotti Beszéd, F 1954/6. = ÖÍ 7; Szvatkó Pál: Mit adott Szlovenszkó az új magyar irodalomnak? = Szlovenszkói magyar írók antológiája 4., 1937; Ladislav Molnár: Rehabilitácia iredentistu, Slobodný piatok 1991. júl. 5.; Ladislav Deák: Spor o Šándora Máraiho, uo. 1991. szept. 6.; Turczel Lajos: Márai nebol fašista, Kultúrny život 1991. szept. 23.; uő: M. S. védelmében, ÚSZ 1991. okt. 4.; uő: Szlovákiai magyar irodalmi triptichon M. S.-ról. = Visszatekintések..., Dsz 1995.

T. L.

MARCZELL Béla (Kisudvarnok, 1924. okt. 14.): néprajzkutató, népismereti író. Gimnáziumi tanulmányait Po.-ban (1937) és Dunaszerdahelyen (1938) folytatta, a mo.-i Komáromban érettségizett (1945), majd a bp.-i Pázmány Péter Egyetemen szerzett magyar–történelem szakos tanári oklevelet (1950). Dunaszerdahelyi középiskolákban tanított (1951–1960), majd nyugdíjba vonulásáig (1986) a Csallóközi Múzeum munkatársa, 1961–1976-ban igazgatója volt. Létrehozta a múzeum első állandó kiállítását, s több csallóközi tájház berendezése is az ő nevéhez fűződik. Egyik megalapítója, majd elnöke a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságnak (1969–1972). A Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagja. – Ismeretterjesztő és adatközlő írásai (elsősorban a népszokások, hiedelmek témaköréből) a dunaszerdahelyi múzeum értesítőjében, helyi kiadványokban, szlovákiai magyar és mo.-i kulturális és tudományos lapokban jelennek meg.

M.: A Csallóköz hiedelemvilága, Dunaszerdahely 1994; Naptár és néphagyomány. Csallóközi népszokások, Dsz 1997.

Ir.: Liszka József: Újévtől szilveszterig a Csallóközben. Gondolatok Marczell Béla könyve kapcsán a néprajztudományról, ÚSZ 1997. 7. 30.

L. J.

MAREK Antal → Marék Antal

MARÉK Antal; *Marek* (Mezőtúr, 1903. júl. 16. – Budapest, 1983. szept. 1.): prózaíró, kritikus. Gyermek- és ifjúkorát Losoncon töltötte, ott érettségizett. Pécsett végzett orvosi tanulmányai befejeztével Mo.-on telepedett le, s 1940 után Bp.-en élt. – Első írásai A Mi Lapunkban, első könyvei Szlovákiában jelentek meg. A csszl. magyar irodalommal később is kapcsolatot tartott: a Magyar Írás, a Magyar Minerva, a Magyar Album mo.-i szerkesztője s a Szlovenszkói magyar írók antológiája 2. kötetének társszerkesztője volt. A 2. vh. után főleg életrajzi regényeket és egészségügyi ismeretterjesztő műveket írt.

M.: Emberek az óceánon, elb., Losonc 1927; Vihar a galambház felett, r., uo. 1928; Zsákucca, r., 1932; A Felvidék, Erdély és Délvidék irodalma, tan., Bp. 1942; A gyalupadtól a világhírig, Munkácsy regényes életrajza, Bp. 1943; A Felvidékről jöttek, r., Bp. 1944; Így élt Albert Schweitzer, r., Bp. 1976.

Ir.: Fábry Zoltán: Egy új elbeszélő, R 1927. aug. 28. = F. Z.: ÖÍ 2; Szombathy Viktor: M. A. Zsákucca, MÍ 1934/3; Turczel Lajos: M. A. köszöntése, ISZ 1978/7.

T. L.

MÁRKUS László (Rimaszombat, 1887 – uo., 1951): újságíró, lapszerkesztő, publicista. Újságíróként már 1918 előtt tevékenykedett, Nagyatádi Szabó István Kisgazdapártjának híve volt. Az 1918-as államfordulat után a csszl. magyar ellenzéki pártok sajtójában dolgozott: 1920/21-ben a Gömöri Egyetértés főmunka-

társa, 1921 júl.-tól 1938 okt.-ig a Gömör főszerkesztője volt. Ez utóbbi a legszínvonalasabb és legstabilabb hetilapjaink közé tartozott, s 1938 és 1944 között is fennállt. A 30-as évek második felében M. a magyar járási közművelődési testületek egyik fő szervezője s a rimaszombati jkt elnöke volt. Nagyarányú pol. publicisztikai tevékenysége mellett olykor verseket is írt, s az *Itt magyarnak lenni* c. szerzeménye Németh István László megzenésítésében a po.-i Bartók Béla Dalegylet indulója lett. 1945 után M.-ból is „háborús bűnöst" kreáltak, letartóztatták és bántalmazták.

T. L.

MARTINČEK László → Mártonvölgyi László

MARTONCSIK József → Mécs László

MÁRTONVÖLGYI László; *Martinček* (Turócszentmárton, 1910. nov. 5. – Nyitra, 1984. nov. 11.): kritikus, művelődéstörténész. A középiskolát Nyitrán, Pápán és Ipolyságon, jogi tanulmányait a Komenský Egyetemen végezte. Ügyvédként működött Nyitrán; a szlovák állam idején Fábry Zoltán nála helyezte letétbe a Palackposta c. kötete anyagát. A Nyitravármegye c. lapban kezdett publikálni, irod. tevékenysége a szlovák állam idején kulminált. A 30-as évek második felében Dallos István társa volt a nyitrai Híd megalapításában s 1939 és 1944 között a Magyar Album megjelentetésében. Kritikusi-recenzensi tevékenysége mellett állandóan gyűjtötte Nyitra vármegye magyar irod. emlékeit, melyekből több kötetet állított össze. 1945 utáni munkássága irodalompublicisztikának nevezhető.

M.: Zarándokút a Kárpátok alatt, tan., Nyitra 1941; Emlékek földjén, regék, Nyitra 1941; A regélő Nyitra mentén, regék, Nyitra 1942; Májusfa a csitári hegyek alatt, tan., 1942.

Ir.: Csanda Sándor: Magyar–szlovák kulturális kapcsolatok, 1959; uő: Első nemzedék, 1968; Szeberényi Zoltán: A Híd – Szlovenszkói Magyar Irodalmi Társulat, ISZ 1976/2.

T. L.

Masaryk Akadémia → Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság

Mátyusföldi Lapok: regionális szépirod., társad. és közgazd. folyóirat. 1919–1921-ben jelent meg Galántán, Reinel János és Entresz Ede szerkesztésében. Többnyire öreg dilettánsok és perspektívátlan kezdők írtak bele, de Wallentinyi (Győry) Dezső, Ölvedi László és Tamás (Tomaschek) Lajos is a munkatársai közé tartozott.

T. L.

MAYER Imre (Kolozsvár, 1884. nov. 4. – Pozsony, 1961. okt. 11.): nyelvész. Kolozsvárott érettségizett, s 1907-ben ott szerzett tanári képesítést magyar–latin–német szakon. Szülővárosában, majd Po.-ban tanított a Felső Kereskedelmi Iskolában, ill. a későbbi Kereskedelmi Akadémián (1913–1945). Korábban is, de főleg a szlovák állam idején tevékenyen részt vett a kisebbségi magyar kult. életben: az SZMKE, a Toldy Kör, a CSMTIMT és más egyesületek tagja volt, s számos irod. és nyelvművelő előadást tartott. A Toldy Kör Füzeteinek két számában ismertette Szlovákia neves magyar szülötteit; a kör évkönyveibe tört. tanulmányokat is írt. 1945-ben nyugdíjazták. 1950-től 1959-ig magyar nyelvtant adott elő a po.-i Pedagógiai Főiskola magyar tanszékén. A hazai magyar sajtó nyelvéről és nyelvművelési kérdésekről számos cikket publikált az Új Szóban, a Fáklyában és az ISZ-ben. Az 50-es években több alap- és középiskolai nyelvtankönyvet írt.

M.: Szlovákia neves magyar szülöttei 1–2, 1942; Bevezetés a nyelvtudományba (Orbán Gáborral), 1956.

Ir.: Sas Andor: Mayer Imre emlékére, ISZ 1961/6.

Cs. S.

MAYER Judit (Pozsony, 1923. júl. 14.): szerkesztő, műfordító. Pozsonyban érettségizett 1941-ben; egyetemi tanulmányait a bp.-i Pázmány Péter Tudományegyetem BTK-án kezdte, s a po.-i Pedagógiai Főiskola magyar szakán fejezte be 1960-ban. Évekig tisztviselő, majd 1954-től a Szlovákiai Mezőgazdasági Könyvkiadó, 1967-től 1969-ig a Tatran Kiadó

Magyar Üzeme, 1969-től nyugdíjazásáig (1986) a Madách Könyv- és Lapkiadó szerkesztője, ill. egyik vezető szerkesztője volt. 1972-ben és 2000-ben a Szlovák Irodalmi Alaptól Nívódíjat, 1985-ben és 1995-ben Madách Imre-díjat kapott. 1990-ben a Madách Könyvkiadó Nívódíját kapta meg. 2001-ben a Ľudovít Štúr-Érdemrend III. fokozatával tüntették ki. 2003-ban több évtizedes szerkesztői, műfordítói és nyelvművelő munkásságáért megkapta a Madách-Posonium Életműdíjat, A Szlovák Köztársaság Kulturális Miniszterének Díját, és a Szlovák Köztársaság Ezüstplakettjét. 2004-ben Samuel Zoch-díjjal tüntették ki. – Nyelvműveléssel is foglalkozik. 1976-tól a Csehszlovák, ill. a Szlovák Rádió magyar adása Anyanyelvünk c. műsorának munkatársa, nyelvművelő cikkei az ÚSZ-ban és a Hétben jelentek meg. Önálló kötetét (*Anyanyelvi hibanapló)* a Szlovák Irodalmi Alap Nívódíjjal jutalmazta.

M.: Anyanyelvi hibanapló, 1990; Magyarosan magyarul!, Dsz 2003.

Ford.: Dagmar Bečka: Hatszázharmincegy nap Burmában, 1969; Karel Čapek: A szenvedelmes kertész, 1971; uő: Kulisszatitkok, 1975; uő: Emberi dolgok, 1976; uő: Évszakok, 1978; uő: Tárgyak és tájak, 1980; uő: Egy tisztes polgár meghurcoltatása – A szerkesztő különös álmai, 1981; uő: Az irodalom margójára, 1982; Emil Vachek: Átkozott pillanat, 1971; Václav Erben: Holttest a függöny mögött, 1972; Vladimír Šustr: A Halál ösvényén, 1972; Ludvík Souček: A betlehemi csillag nyomában, 1973; E. B. Lukáč: A nagy üzenetváltás, 1973; Oldřich Daněk: Megölték a királyt!, 1974; uő: Töredékek a múltból, 1991; Jan Amos Comenius: A világ útvesztője és a szív paradicsoma (Dobossy Lászlóval), 1977; Ivan Olbracht: A bölcs Bidpai és állatai, 1977; Božena Benešová: Vera meg Don Pablo és Don Pedro, 1978; Antonín Sova: Budecius kántor vezeklése, 1979; Jozef Vágner – Naďa Schneiderová: Szafári a Kilimandzsáró alatt, 1980; uők: Az oroszlán nem az állatok királya, 1984; Josef Čapek: A Sánta Vándor, 1987; Emil Topercer: Búvárportyák, 1987; Ján Truneček: A jó öreg alma mater, 1989; Miloš Kratochvíl: Három cseh királyné, 1990; Július Balco: A hattyúnyakú hegedű (Hubik Istvánnal), 1991; Juraj Špitzer: Kétség és remény, 1994; Pavol Vilikovský: Az élet örökzöld hátaslova, 1999; Dušan Kováč: Szlovákia története (G. Kovács Lászlóval és H.Tóth Ildikóval), 2001; František Kele – Milan Lučanský: A Tátra, 2002; uők: A Te Tátrád, 2002; Milan Lučanský: A Tátra és környéke, 2003; Karl Benyovszky: Séta a régi Pozsonyban, 2003.

Ir.: Turczel Lajos: Mayer Judit köszöntése, Hét, 1993. júl. 16; Karsay: Vallomások, Nap 1993. júl. 19–25.; Tőzsér Árpád: Az alkotó ember bölcs relativizmusa, ISZ 2003/7; Duba Gyula: Mayer Judit 80. születésnapjára, ÚSZ 2003. júl.15.; Jakab István: Nekünk szentelt évtizedek, ISZ 2003/9.

K. T., F. Z.

MÉCS László; *Martoncsik József* (Hernádszentistván, 1895. jan. 17. – Pannonhalma, 1978. nov. 9.): költő, recitátor, premontrei szerzetes. Falusi kántortanító fia. A László a szerzetesi neve volt, ehhez társította 1915-ben a költői célkitűzéseinek megfelelő Mécs nevet, polgári neve azonban továbbra is Martoncsik József maradt. A kassai premontrei gimnáziumban tanult, s bp.-i teológiai és bölcsészeti tanulmányait befejezve rövid ideig ott tanított. 1920-tól 1929-ig Nagykaposon, 1929-től 1944-ig Királyhelmecen volt plébános. 1945 után Szlovákiában és Mo.-on is pol. üldözött lett. 1953-ban Mo.-on hamis vádak alapján 10 év börtönre ítélték és eltiltották a publikálástól. 1956 szept.-ben elengedték hátralevő büntetését. Bp.-en lelkipásztorkodott, 1961 máj.-tól a pannonhalmi papi szociális otthon lakója volt. – 1918 előtt a Zászlónkban és az Életben jelentek meg a versei. *Hajnali harangszó* (1923) c. kötetének címadó verse Szlovákiaszerte ismertté tette a nevét. A verset maga is több helyen szavalta, s kiderült, hogy a versmondásnak is mestere. Ebben a kettősségben folytatódott pályája, s a hazai, mo.-i, erdélyi, párizsi, hágai irod. rendezvényeken szavaló költő rendkívüli népszerűségre tett szert. Első kötetének néhány nagy verse kivételes költői pálya lehetőségével kecsegtetett, de ehhez poétikai-esztétikai elmélyülésre lett volna szükség. A folyamatosan szavalókörutakra járó M.-nek erre nem volt módja, s költői életformáját, fejlődését inkább a szavalásra építette, ars poeticáit ahhoz szabta: az egykori igricek, kobzosok utódjának nevezte magát, s hetykén hangoztatta, hogy ő nem bíbelődik a verseivel, hanem úgy közli azokat, ahogy a lelkéből kiszakadnak. A műgond, a verscsiszolás könnyelmű elhanyagolása azt eredményezte, hogy

mo.-i szigorú kritikusai, köztük Illyés Gyula és József Attila seregnyi művészi fogyatékosságot mutattak ki költészetében, s ami már teljesen igazságtalan volt: szociális érzékenységét, népszeretetét is kétségbe vonták. Kritikusi haragjukat az is befolyásolta, hogy a velük művészileg össze nem mérhető költő mindenkit felülmúló közönségsikert ért el, s *Ars poetica* c. versében méltatlan becsmérlő szavakat mondott a Nyugat költői nemzedékére („...az a bizonyos költő-nemzedék, / mely rakva fekéllyel, gőggel és ganéjjal, / s mégis mindezeket szépséggé hazudja, / frázisok falában istenülést mímel."). – M. valóban nem mérhető össze József Attilával és Illyéssel, de a hazai Forbáth Imrének, Győry Dezsőnek és Vozári Dezsőnek egyenrangú élvonalbeli társa. 1923-as bemutatkozását, a Hajnali harangszót szenvedélyes háborúellenesség és az emberszeretet, a jóság profetikus erejű hitvallása hatja át. Fábry Zoltán „a jóság könyvének, egy nagy ölelő embergesztusnak" nevezte a kötetet, Szalatnai Rezső pedig azt írta a címadó költeményről, hogy „egész életünk körképe volt ez a vers. A költő félreérthetetlenül és őszintén hirdette a békét, megértést, testvériséget az egész országnak, főként azonban a magyaroknak és szlovákoknak". 2-3 évvel később már ők is a szociális igazságtól való elpártolásban marasztalták el a költőt. Ez azért megdöbbentő, mert két vh. közti pályaszakaszán a „jóságversek" s a vallásos versek mellett a kiélezett szociális helyzetképek alkotják a legerőteljesebb vonulatot. Ha abból az időszakból egy szociális témájú csszl. magyar versválogatást állítanánk össze, a vezető helyet ő foglalná el benne. Fontos verstípusai még az anya-versek (*A királyfi három bánata),* a gyermekversek (*A gyermek játszani akart; A kirándulás elmaradt; A királyhelmeci gyerekek),* a költői és papi önarcképek (*Itt voltam 1927; Alázat)*. A 2. vh. kitörése után is írt háborúellenes és antifasiszta verseket. A súlyos tragédiát elszenvedő lengyel néppel való szolidaritását a magyarság érzésére rezonáló módon több versében, főleg a *Vörösbegy – 1939 ősze* címűben fejezte ki. 1942-ben *Imádság a nagy Lunatikusért* címmel Hitler-ellenes verset közölt. – 1948 után úgy látszott, hogy költői pályája végleg megszakad. A mo.-i kommunista rezsim nemcsak börtönre, hanem örökös hallgatásra is ítélte; amikor 1966-ban Szalatnai és Fábry az ISZ-ben bátor rehabilitációs akciót indított az érdekében, a párt sugallta vélemény az volt, hogy „nem létezik. Ha valakit sem múltja, sem jelene nem igazol, minek ébreszteni már elfelejtett nevét" (e-l cikke az És-ben, 1966. márc. 19.). Nálunk is szigorúan tiltott író volt, Szalatnait rehabilitálási kezdeményezéséért és egyéb vétkeiért persona non gratává nyilvánították párthatóságaink. A költő nevét és líráját hosszú évekig külföldi magyar és idegen nyelvű kiadások tartották életben, de a költő sem tette le a tollat, még a börtönben is írt. Az 1945 utáni első mo.-i Mécs-válogatást *Aranygyapjú* (1971) címmel az Ecclesia Kiadó jelentette meg, nálunk 1993-ban a Pannonia Könyvkiadó adott ki tőle válogatást; Mécs László Alapítvány is létesült, szülőfalujában pedig emléktáblát helyeztek el.

M.: Hajnali harangszó, Ungvár 1923; Rabszolgák énekelnek, Berlin 1925; Vigasztaló, Berlin 1927; Az ember és árnyéka, Kassa 1930; Üveglegenda, Bp. 1930; Legyen világosság, Bp. 1933; Fehéren és kéken, Bp. 1937; Összes versei, Bp. 1941; Válogatott költeményei, Buenos Aires 1953; A kirándulás elmaradt, vál., Köln 1958; Vadócba rózsát oltok – Igraft Roses on Eglantines (Paul Valéry előszavával), Toronto 1968; Aranygyapjú, vál., Bp. 1971, 2. kiad. 1987; Üzenet, vál., Bp. 1982; Vadócba rózsát oltok, vál. 1993.

Ir.: sz. k. (= Szász Károly): M. L.: Hajnali harangszó, Budapesti Hírlap 1923. nov. 1.; Fábry Zoltán: Szász Károly és a csehszlovákiai magyar irodalom, KN 1923. dec. 24. = F. Z.: ÖÍ 1; uő: Szlovenszkói magyar irodalom: 1923, Keleti Újság 1924. jún. 20. = ÖÍ 1; Zapf László: M. L., MÍ 1932/5; József Attila: M. L. költészete, Toll 1931/2; Illyés Gyula: Katolikus költészet, Ny 1933. I., 422; Szalatnai Rezső: M. L. lírája, ISZ 1966/2; Fábry Zoltán: Vigyázzatok a nappalokra – A Mécs-probléma tanulságai, ISZ 1966/7. = F. Z.: ÖÍ 10; Fónod Zoltán: Mécs László költészete. = Kőtábláink, Po.–Bp. 1990; Turczel Lajos: Tűnődések M. L. költői sorsáról születésének századik évfordulóján, ISZ 1995/1.

T. L.

Méhészetünk: havi lap. 1928 jan.-ban indult Érsekújvárott, Willand János szerkesztésében. A Méhész Újság megszűnése után annak főszerkesztője, Balogh Bálint vette át a vezetését, Willand a felelős szerkesztője lett. A lap

1938-ig létezett s csak szlovákiai és kárpátaljai egyesületeket képviselt.

T. L.

Méhész Újság: havi lap. 1919. szept. 1-jétől 1933. máj. 1-jéig jelent meg Galántán, Balogh Bálint, Zoller Antal és Koperniczky László szerkesztésében. Az Országos Szlovenszkói és Ruszinszkói Méhészegyesületek mellett nemcsak szlovákiai, hanem több mo.-i méhészegyesület (Békésmegyei Méhtenyésztők, Dombóvárvidéki, Győr és Győrvidéki, Szegedvidéki, Zalavármegyei Méhészegyesületek, Budapesti Állami Gépgyári Méhészkör stb.) hivatalos közlönye is volt.

T. L.

MELLER Bernard → Szabó Béla

Menedék → Rejtőző kiadványok

MERÉNYI Gyula (Kassa, 1894. okt. 22. – Prága, 1925. márc. 18.): költő, drámaíró, lapszerkesztő. Szülővárosában kezdett tanulmányait a bécsi kereskedelmi akadémián folytatta. 1918-ban a frontra került, ahonnan három meghatározó élménykörrel tért haza: a háború borzalmai, megrokkant egészségi állapota (tüdőlövést kapott) és Ady költészete. Élete hátralevő részében ezek határozták meg érzelem- és gondolatvilágát. Újságíróként helyezkedett el, a Kassai Újság és a Kassai Napló, 1923-tól a PMH munkatársa volt. – Ady nyomdokain halad, az adys hangulatok és formai megoldások mögött azonban eredeti költői tehetség, művészi alkat rejtőzik, de egyéni eszköztára, sajátos hangja kimunkálásához nem adatott elég idő. M. korai halála egy reményteljes alkotói pályát merevített torzóvá. Az életmű így is kiemelkedik a szlovákiai magyar irodalom átlagából, ebben szinte minden kortárs méltatója megegyezett. Pesszimizmusba hajló, komor színekben és hangulatokban kibontakozó költészetét a szerelem, a teljesületlen vágy, a magány fojtogató érzése és a betegség ihleti, s valami egyetemes humánum, együttérzés a szenvedőkkel, a nyomorban élőkkel, ami prózájában, főként drámáiban még fokozottabban érvényesül. Nyomtatásban meg nem jelent drámáiban, az önéletrajzi ihletésű, háborús élményeit felidéző *Csóktalanok*ban (1923) és a *Gyönyör* (1923) című̈ben is a szerelem, a vágy az események mozgatója. Nem hiányzik ez a motívum a Kassai Nemzeti Színházban (1922 ápr.) bemutatott *Korona és Dollár* c. drámájából sem, itt azonban súlyos társadalmi és morális kérdésekkel együtt formálja a drámai mondanivalót. M.-t tehetsége és korai halála egy kissé a legendák világába emelte, a korabeli sajtóvisszhang mellett egy regény (Keller Imre: Tisztán egy életen át) is felöleli életútjának egyes mozzanatait.

M.: Rosa Mystica, v., Kassa 1920; A halál alléja, v., 1921; Korona és Dollár, színmű, Kassa 1927.

Ir.: Fábry Zoltán: M. Gy. öröksége. = F. Z.: ÖÍ 1., 1980; Keller Imre: A fájdalmak poétája. = Irodalmi mozaikok, Kassa 1926; Keller Imre: Tisztán egy életen át, Kassa 1933; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993.

Sz. Z.

MÉRY Margit, *Tóth* (Tardoskedd, 1936. okt. 1.): néprajzkutató. A komáromi magyar gimnáziumban érettségizett (1954), majd pedagógusként tevékenykedett (1954–1961). Később a po.-i Komenský Egyetemen levelező tagozaton elvégezte a néprajz szakot (1963–1968). A Csemadok KB néprajzi szakelőadója (1961–1983), a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének munkatársa (1983–1993), a Szlovák Rádió Magyar Adásának dolgozója, ahol – később nyugdíjasként is – néprajzi műsorsorozatot szerkesztett. Elsősorban a szlovákiai magyar népviseletek feltérképezésében és összegző bemutatásában ért el jelentős tudományos eredményeket. Írásai hazai magyar kulturális lapokban (Hét, Nő, Népművelés, ISZ), valamint szaklapokban, tanulmánykötetekben jelennek meg. Jelentős érdemei vannak az önkéntes gyűjtőmozgalom szervezésében, koordinálásában. Másfél évtizeden keresztül rendszeresen rendezett néprajzi kiállításokat a Gombaszögön és Zselizen évente megvalósult országos népművészeti fesztiválokon. Munkásságáért a Szlovák Néprajzi Társaság Nagydíját nyerte el (1984). A Magyar Néprajzi Társaság külföldi levelező tagjává választotta (1985), a Csemadok OV Emlékéremmel tüntette ki (1997), s megkapta a budapesti Nemzeti Kul-

turális Örökség Minisztériuma Életfa Díját is (1998).

M.: Szlovákiai magyar népviseletek, 1998 (Jókai Máriával közösen); Szlovákiai magyar parasztviseletek, 2002.

Ir.: Verebélyi Kincső: Szlovákiai magyar népviseletek. Acta Ethnologica Danubiana 1, 2000.

L. J.

MÉSZÁROS András (Bélvata, 1949. júl. 11.): filozófus, egyetemi tanár. A po.-i magyar gimnáziumban érettségizett (1968), a Komenský Egyetem BTK-án filozófia–magyar szakos tanári oklevelet szerzett (1973). 1980-ban doktorált, 1982-ben kandidátusi fokozatot ért el. 1973 és 1983 között a Komenský Egyetem Marxista Filozófia Tanszékének tanársegédje, majd adjunktusként a Tesnevelési Karon tanított. 1983–1993-ban az SZTA Filozófiai Intézetének tud. munkatársa, 1993 szept.-től a Komenský Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének adjunktusa, 1995 jan.-tól docense, 2000-től egyetemi tanár. 1997 és 2003 között a Magyar Tanszék vezetője. – 1978-tól publikál. Kutatási területe a filozófiatörténet és a társadalomfilozófia. 1980-ban jelent meg Vandrák Andrásról írt monográfiája (*Vandrák András filozófiai rendszere).* A magyarországi és a magyar filozófia történetét is kutatja, *A filozófia Magyarországon* címmel (2000) jelent meg kötete. Foglalkozik a filozófia és az irodalom határterületeivel is (*A filozófia határvidékén,* 1996; *A transzcendencia lehelete,* 2001).– Korábban alkalmilag foglalkozott irodalmi kérdésekkel, könyvkritikával (*Egy regényről másképpen,* ÚSZ 1985. szept. 2.; *Az irodalomtörténet-írás metafizikai háttere,* ISZ 1993/7–8). Az oktatói tevékenysége keretében foglalkozik a világirodalom történetével a realizmussal bezárólag, valamint az irodalomtörténet kérdéseivel. – 1990 és 1993 között a Márai Sándor Alapítvány kuratóriumának alelnöke, 2002-től a Kalligram Alapítvány kuratóriumának elnöke.

M.: A polgári humanizmustól a marxizmusig (A magyar filozófiai gondolkodás a századelőn), tan., ISZ 1979/4; Hegel-vita Magyarországon, az egyezményes filozófia és Erdélyi János bölcselete, tan., ISZ 1984/8; A mindennapi tudat problémája Marxnál és Lukácsnál (Ladislav Holotával közösen), tan., ISZ 1985/4; Az eszmék értéke és az idő kontinuitása, tan., Kontextus 1987/2; Arisztotelész esete Phyllisszel, tan., Dsz. 1993; A marginalitás szelíd bája, tan., 1994; Idő által homályosan, tan., 1999; A transzcendencia lehelete, 2001; A felső-magyarországi iskolai filozófia lexikona, 2003.

Ir.: Lacza Tihamér: Szellemi műhelyek és kérdőjelek, Hét 1981/49; Mészáros László: Egy protestáns filozófus tanár a 19. századból, ISZ 1981/4; Fónod Zoltán: Arisztotelész esete Phyllisszel, ISZ 1994/10; Babus Antal: A marginalitás szelíd bája, Kortárs 1995/3.

F. Z.

MÉSZÁROS József; *Szitnyai* (Negyed, 1895. jún. 20. – Csanádalberti, 1980. jan. 8.): autodidakta költő. Hat elemit végzett szülőfalujában, felnőttként önerőből képezte magát. Az 1. vh.-ban az orosz fronton harcolt, s a lucki áttörésnél toroklövést kapott. Leszerelése után gazdatiszt, könyvelő, majd gabonakereskedő volt. Szülőfalujában irod. és kult. esteket rendezett, s a sarlósok regösjárásának hatására elemi iskolásokból cserkészcsapatot szervezett. 1947-ben Mo.-ra telepítették. – Formailag igénytelen költészetét főleg háborús élményei ihlették. Versei a magyar ellenzéki pártok lapjaiban (Mátyusföldi Lapok, Híradó, Új Auróra, Barázda) jelentek meg.

M.: Véreimnek, v. (ifj. Koczor Gyula előszavával), Komárom 1924; Az égő Kárpátok alatt, v., Galánta 1927.

T. L.

MÉSZÁROS Károly (Felbár, 1941. dec. 12. – Dunaszerdahely, 2002. febr. 12.): újságíró, író. Iskoláit Karván, Dunamocson és szülőfalujában végezte, Somorján érettségizett 1959-ben. 1960–1964-ben a nyitrai Pedagógiai Institútum hallgatója volt, tanulmányait a záróvizsga előtt megszakította.1965–1967-ben inasiskolában tanított, 1967–1970 között egy építkezési vállalat szakelőadója. 1970-től a Csallóköz c. regionális hetilap szerkesztője, 1990-től főszerkesztő-helyettese, haláláig megbecsült munkatársa. – Nyitrán kezdett az irodalommal foglalkozni. Bekapcsolódott a Fórum c. lap köré csoportosuló fiatal írók és költők (Batta György, Bárczi István, Bereck József, Kmeczkó Mihály, Zirig Árpád és mások) önképzőköri tevékenységébe. 1963-ban

már az ISZ közölte verseit. Részt vett az ún. Vetés-csoport munkájában. Tőzsér Árpád tanácsára tért át a szépprózára. Szerepelt a Duba Gyula szerkesztette Fekete szél c. antológiában, az *Ella Mari magánügye* c. novellája a kötet legjobb opusai közé tartozik. A látványos kezdést követő fejlődés azonban elmaradt. Az egy évtizednél hosszabb idő termését begyűjtő önálló kötete alig mutat változást. Későbbi írásai az élettapasztalatok felgyülemlését, a művészi erő fokozását jelzik. A csallóközi emberekről szóló történetei a fikció és a dokumentum határán formálódnak, a hétköznapok eseményeiről és eseménytelenségéről adnak hírt.

M.: Fekete szél, elb. ant. 1972; Magánügyek, elb. (Főnix Füzetek), 1983; A nagy ember halála, elb., Dsz. 1993; Sötét verem, kisr., 1995; Voltam Európában. Elbeszélések és vallomások, 1975–1992, Dsz. 1997; Megyek utánad, vál. v,. uo. 2001.

Ir.: Gál Sándor: Főnix Füzetek. = G. S.: Függőleges hullámzás, 1992; Dusza István: Önmagunknak kiszolgáltatva. M. K.: Magánügyek, ÚSZ 1983. aug. 5.; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), II., 2001.

Sz. Z.

MÉSZÁROS László (Negyed, 1941. okt. 23.): szakíró, kritikus, író. A komáromi gépészeti szakközépiskolában érettségizett 1960-ban. Évekig dolgozott, majd 1964–1969 között a po.-i Közgazdasági Főiskolán tanult, ahol oklevelet szerzett. 1969-től a Statisztikai-informatikai Kutatóközpont műszaki-tudományos dolgozója. Kutatási tevékenysége a rendszerelmélet, az informatika, a statisztika aktuális kérdéseire irányul, eredményeit cseh és szlovák szaklapokban publikált cikkei, tanulmányai tükrözik. 1978–1990-ben tagja volt a Csehszlovák Tudományos és Műszaki Társaságnak, 1990-től tagja a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának. – 1964-től publikál, első írásait a Hét közölte. Irodalmi hajlamai a Tőzsér Árpád irányította Vetés-csoportban bontakoztak ki. Eleinte verseket, elbeszéléseket írt, két írással szerepelt a Fekete szél c. antológiában. Az irodalmi közvélemény azonban nagyobb esélyt látott a mind gyakrabban megjelenő tényszerű, természettudományos műveltségről tanúskodó kritikáiban, esszébe hajló tanulmányaiban. Kritikai és irodalompublicisztikai írásait intellektuális feszítettség, aforisztikus gondolkodás iránti hajlam, de meglehetősen eklektikus, toleráns, néha bizonytalan értékrendű irodalomszemlélet jellemzi. Jelentősebbek a tudományos-fantasztikus irodalomról, a futurológia esélyeiről és eredményeiről szóló elemzései, az irodalmi-kulturális jelenségek társadalmi hátterével, filozófiai-lélektani vonatkozásaival kapcsolatos eszmefuttatásai, tudományos ismeretterjesztő tevékenysége. Szépirodalmi próbálkozásairól nem mondott le, de csak a drámaírás területén ért el szerény eredményeket.

M.: Nyitott tétel, tan., 1977; Az örökség, színmű, 1979; Egy tanú idézése, színmű, Kassa 1984; Az öreg halász és az élet, dramaturgiai játék, 1985.

Ir.: Tőzsér Árpád: A Vetés-csoportról. = T. Á. Az irodalom valósága, 1970; Duba Gyula: A szlovákiai magyar novella. = Fekete szél. Fiatal szlovákiai magyar prózaírók antológiája (szerk. Duba Gyula), 1972; Lacza Tihamér: Művek lombikban, Hét 1977/49; Grendel Lajos: Bújócska a kritikával, ISZ 1978/2.

Sz. Z.

MÉSZÁROS Ottó (Párkány, 1963. máj. 27.): költő, performer. A kassai magyar gépipari szakközépiskolában érettségizett 1982-ben. Különböző munkakörökben dolgozott: gépszerkesztő az Elektrosvitben (1982–1986), műszaki fordító (1986–1989), kórházi ápoló (1989–1990), az FMK szervezője (1990–1991), vállalkozó (1991–1996), szellemi szabadfoglalkozású, majd 2000-től a Pro Bonum Kft. cégigazgatója. – Az Iródia tagja (1984–1986), 1987-ben az érsekújvári Stúdió ERTÉ egyik alapítója. 1988-tól irodalmi, szövegcentrikus performance-ok létrehozásával foglalkozott. – Versei folyóiratokban, lapokban (Magyar Műhely, ISZ, Új Szó) jelennek meg. Kiállít, fesztiválokon vesz részt performanceszal. 1989-ben Omorka-díjat kapott. – *Poemateria* (2002) c.verseskötete a Posonium Irodalmi Díj Elsőkötetes szerzői díját nyerte el, 2003-ban. – Különböző művészeti fesztiválokon (Bp., Krakkó, Quebec, Lyon, Berlin, Bécs) előadásokkal vett részt.

G. L.

MEZEI Gábor; *Walla Frigyes; Tanya Pál* (Pozsony, 1903. júl. 24. – Pozsony, 1988. márc. 1.): újságíró, lapszerkesztő, zene- és irodalomkritikus. A középiskolát Po.-ban, Kassán, Bp.-en végezte, s rövid ideig a prágai német egyetem angol–német szakos hallgatója volt. 1945 előtt újságíróként dolgozott a Híradóban, a PMH-ban, az Új Hírekben, a Magyar Hírlapban (1941–1945), s felelős szerkesztője és kiadója volt a Magyar Minervának. 1950-től a magyar könyvkiadásban működött, s 1970-ben a Madách Kiadó munkatársaként ment nyugdíjba. – Polgári neve Walla Frigyes, de ezt publikációs tevékenységében ritkán használta; cikkeit, kritikáit és novelláit 1945 előtt Mezei Gábor, 1945 után Tanya Pál néven írta. Publikációi közül a zenekritikák, azok közül pedig a Bartókot és Kodályt népszerűsítő s a klasszikus hagyományt értékelő írások emelkednek ki (*A Bartók–Kodály matiné,* Híradó 1926. nov. 23.; *A Csodálatos mandarin Prágában,* Híradó 1927. márc. 1.; *Kodály Háry Jánosa,* Híradó 1930. márc. 26.; *Liszt útja,* MM 1933/10; *Bach zenéje Szlovenszkón*, MÍ 1937/1; *A kétszázéves Mozart,* F 1956/1 stb.). Egyéb fontosabb írásai: *A kispolgárság énekese – Tamás Lajos költészetéről,* MM 1932/7; *A magyar könyvtárügy Szlovenszkón*, MÍ 1937/1; *Közép-Európa körvonalai – Gál István Apollójáról,* MM 1937/1.

Ir.: Turczel Lajos: A Magyar Minerva helye két háború közötti irodalmi sajtónkban. = Visszatekintések..., 1995

T. L.

Mezőgazdasági Termelés (Pozsony, 1965. jan. – 1966. dec.): szaklap. Havonta jelent meg a Földművelési Megbízotti Hivatal kiadásában.

F. Z.

Microgramma Kiadó (1993): magánkiadó, megalakulásakor évi 1-2 kötet megjelentetését vállalta, novelláskötetet, gyermekmeséket, regényt és nyelvkönyvet adott ki. Az utóbbi években főleg nyomdai előkészítéssel foglalkozik (Heti Ifi, Ifi). Cégtulajdonos: Haraszti Gyula.

F. Z.

MIHÁLY Géza (Sőreg, 1944. jan. 22.): közgazdász, közíró. Szakképesítést a po.-i Közgazdasági Főiskolán szerzett (1967). 1969-től az SZSZK Kormánya Nemzetiségi Tanácsa Titkárságának főelőadója, 1979-től a kormányhivatal szaktanácsadója volt, 1990-től vállalkozó. – 1969-től publikál, jelentősebb tanulmányai a *Dél-Szlovákia gazdasági fejlődése* (= Közös hazában, szerk. Csanda Sándor, 1973), valamint *A társadalmi átalakulás és gazdasági fellendülés hatása a népesedési folyamatok alakulására Dél-Szlovákiában* (ÚMGY, 1980).

F. Z.

MIHÁLYI MOLNÁR László, *Palócz György* (Rimaszombat, 1953. ápr. 24.): költő, közíró, népművelő, kultúraszervező. Iskoláit Kisgömöriben és Várgedén végezte, Rimaszombatban érettségizett (1971), Pozsonyban a Komenský Egyetem BT Karán pszichológia – magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanári diplomát szerzett (1978). Aktív tanár és népművelő, kulturális események szervezője. – Első írását a Gömöri Hírlap közölte 1968-ban. Verseket, tanulmányokat, esszéket, szatirikus karcolatokat ír. A hetvenes évek második felében szerveződő fiatalokkal kezdte költői pályáját (Karsay Katalin, Kövesdi Károly, Soóky László, Kendi Mária), velük szerepelt a Tóth László által összeállított antológiában (Megközelítés, 1980), amely helyet adott a pályakezdő képzőművészeknek is. Ekkor még Molnár László néven jegyezte verseit, később művésznévként édesanyja vezetéknevével kiegészítve: Mihályi Molnár László néven publikál. Verset azonban keveset ír. A hagyományos verselési technikát alkalmazza mondanivalóihoz, amelyek leginkább az ember mindennapi gondjaival, érzelmi-erkölcsi problémáival, kisebbségi helyzetünkből adódó dilemmákkal függnek össze. Kortársai legtöbbje már kötetekkel bizonyította és igazolta küldetését. M. első önálló kötetére évtizedeket kellett várni.

M.: Fohászok virradatért. 99 vers, Ungvár–Budapest 2000.

Ir.: Csáky Károly: M.M.L.: Fohászok virradatért. 99 vers., Gömörország 2000/33.

Sz. Z.

MIHÁLYI Ödön (Somos, 1899. ápr. 5. – Kassa, 1929. júl. 1.): költő. Gimnáziumi tanul-

mányait Bp.-en fejezte be: ott csatlakozott Kassák Lajos köréhez, aktivista versei a Tettben, majd a Mában jelentek meg. A Magyar Tanácsköztársaság bukása után hazatért Kassára, s 1920–1921-ben a Kassai Munkásban publikált. Verseit, cikkeit a bécsi Testvér és Tűz is közölte. 1921-ben megnősült, s letelepedett apja bogdányi birtokán. Autószerencsétlenség következtében halt meg. – A 20-as évek elején expresszionista szabad verseivel hívta fel magára a kritikusok figyelmét. Válogatott verseit néhány prózai írásával együtt barátai adták ki 1930-ban Bp.-en *Felszökő föld* címmel, Márai Sándor, Lesznai Anna és Ignotus előszavával. 1968-ban Bp.-en ugyancsak válogatás jelent meg költészetéből *Fekete vihart kívántál* címen, Déry Tibor előszavával, melyben Déry tömören és nagyon találóan jellemzi M. költészetét.

M.: Ma itt borongok néhány kétkedéssel, v., Kassa 1917; Márciusi tribün, v., Kassa 1922; Galambot várok, v., 1928.

Ir.: Fábry Zoltán: Kkk, Po. 1964; Déry Tibor: Előszó. = M. Ö.: Fekete vihart kívántál; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968.

V. E.

MIKLÓSI Péter; *Borsai M. Péter; Borsai Loránd* (Pozsony, 1946. júl. 4.): közíró, színikritikus, műfordító. A po.-i magyar gimnáziumban érettségizett (1963), egyetemi tanulmányokra azonban (politikai okok miatt) „alkalmatlan" volt. Így az érettségi után az Új Szó riportere lett (1964–1971). A konszolidáció idején munkahelyéről politikai okokból elbocsátották, 1972–1973-ban a Csemadok KB szakelőadója, 1974–1975-ben a Hét riportere volt, s mivel publikálási jogát felfüggesztették, 1976–1979 között ismét a Csemadok KB szakelőadója. 1979–1990 között ismét riporterként dolgozhatott a Hétben, a 80-as évek közepéig csak álnéven és szignókkal. 1989 dec.-ben rehabilitálták, 1990 aug.-tól 1996-ig az ÚSZ munkatársa, főszerkesztő-helyettes, 1993-tól a Vasárnap vezető szerkesztője. 1996 nyarán feladta szerkesztői státuszát és az ÚSZ, a Vasárnap és a Szlovák Rádió Magyar Főszerkesztőségének állandó külső munkatársaként tevékenykedett. 1998 őszétől Csáky Pál miniszterelnök-helyettes tanácsadója és szóvivője lett. 2003 nyaráig töltötte be ezt a tisztséget, azóta ismét szabad foglalkozású publicista. 2004-től a Szlovák Rádió magyar adásában a Délidő és a Napjaink c. műsorok állandó munkatársa. Együttműködik a Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumával, ahol a szlovákiai magyarság ma élő jeles képviselőinek életműkutatásával, továbbá az '56-os magyarországi események dél-szlovákiai vonatkozásaival, a zsidó holokauszt dél-szlovákiai túlélőinek felkutatásával és a szl.-i magyar sajtófotó témakörével foglalkozik. – A 60-as években a po.-i Forrás irodalmi színpad egyik aktív tagja és nagydíjas rendezője. 1961–1968 között Csehszlovákia ifjúsági, majd felnőtt országos vívóválogatottjának a tagja. 1996-ban Mészáros András filozófussal megalapította a Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórumot, melynek azóta is ügyvivője. 2000 márciusától Duka Zólyomi Árpáddal, Szabó Rezsővel és Staudt Mihállyal alapító tagja a Petőfi Sándor Emlékmű Bizottságnak. – Sokoldalú, rendkívül termékeny, képzett és tájékozott újságíró, színikritikát, filmkritikát, művelődéstörténeti, néprajzi, népművészeti és képzőművészeti jellegű írásokat egyaránt publikál. Közírói munkásságának kiemelkedő interjúi a *Huroktánc (*1994) c. kötetében jelentek meg. Interjúi és publicisztikai írásai jelentek meg a *Hosszútávfutás* c. kötetben is (1998). Műfordításai főleg színművek, cseh és szlovák szerzőktől.

M.: Találkozások Ferencsik Jánossal, publ., Hét 1983/31; Madách Sztregován, rip., Hét 1983/43; A körmöci aranyak nyomában, rip., Hét 1985/51; A radványi molnármester, rip., MNapt 1981; Terefere, publ.,1996; A mi Petőfink, emlékalbum, Csenke, 2004.

Ford.: Ivan Bukovčan: Mielőtt a kakas megszólal; Osvald Záhradník: Tűzijáték; J. Otčenášek – J. Balík: Naplemente Rómeóval és Júliával.

Ir.: Szilvássy József: Szembesítés és szembesülés, Vasárnap 1994. máj. 29.; Kövesdi Károly: Harminchat hónap, harminchat arc, Vasárnap, 1994. máj. 17.

F. Z.

MIKÓ Jenő (Felsőhutka, 1931. máj. 17. – Po., 2004. júl. 1.): egyházi író, ref. püspök. Tanulmányait a sárospataki kollégiumban kezd-

te, Kassán érettségizett (1950), a prágai Károly Egyetem Protestáns Teológiai Karán lelkészi oklevelet szerzett (1954), 1965/66-ban Bázelben folytatott posztgraduális tanulmányokat, 1988-ban a Komenský Egyetemen doktorált. 1954-től különböző helyeken (Rimaszombat, Érsekújvár, Vágfarkasd, Pozsony) volt lelkipásztor. 1981 és 1996 között a Kálvinista Szemle szerkesztője. 1990-től 1996-ig püspök, ugyanakkor (1990–1994) az Együttélés pol. mozgalom képviselője a szlovák parlamentben. 1991-től a Csehszlovákiai Egyházak Ökumenikus Tanácsának elnöke, a Magyar Ref. Világszövetség alelnöke. 1990-től a komáromi Ref. Teológián is előadott. – Jelentős érdemei vannak a Kálvin János Teológiai Akadémia komáromi megalapításában. – 1960-tól publikál magyar, cseh, szlovák és német nyelven. 1981-től 1996-ig a Kálvinista Szemle és a Kalvínské hlasy szerkesztője. A Bibliaolvasó Vezérfonal, ill. a Sprievodca čitateľa Biblie c. kiadványokat is szerkesztette.

F. Z.

MIKOLA Anikó (Jóka, 1944. júl. 29. – Pozsony, 1996. szept. 22.): költő, műfordító, szerkesztő. Református lelkész családjában született, így gyermekkorának több színtere volt. Iskolai művelődését Deákiban, a Halotti beszéd lelőhelyén kezdte, majd Nagysallón folytatta. Innét járt be a zselízi gimnáziumba, ahol 1961-ben érettségizett. Eszmélése kezdetétől a természet és a könyv érdekelte legjobban. A növény- és állatvilág iránti vonzalma révén biológia szakos tanár szeretett volna lenni, de erre a hatvanas évek első felében egy lelkész lányának nem volt esélye, mezőgazdasági szakiskolát végzett Tornalján, hogy a természet közelében maradhasson (1963). Másik nagy szerelme, a könyv, az írott szó azonban elcsábította: újságíró lett. Előbb a Kis Építő (1964–1968), majd a Nő (1968–1970) munkatársa. A Prágai Tavasz eltiprását követő „normalizáció" azonban megfosztotta állásától. Csaknem egy évtizedig „szabadfoglalkozású" újságíróként, többnyire álnéven különféle lapoknak dolgozott. A lassú politikai enyhülés következtében 1980-tól előbb adminisztratív, majd szerkesztői beosztásban a Szlovák Rádió magyar adásának (ma Pátria Rádió) munkatársa, 1990-től ő szerkesztette a Világosság c. egyházi műsort. – Könyvek között nőtt fel. Egyik kései vallomása szerint kora gyermekkorától költőnek készült, tizenkét évesen már versekkel próbálkozott. Első és meghatározó olvasmányélménye és ihletője a Kalevala volt Vikár Béla tolmácsolásában, nyelvérzékét a Károli Biblia veretes nyelve, Arany János, József Attila és Radnóti Miklós költészete fejlesztette. Első verse 1962-ben jelent meg nyomtatásban, ezt követően a Hét, az Új Szó, az ISZ stb. közölte a ritkán születő, hosszan érlelt, gondosan csiszolt verseit. Könyvalakban az Egyszemű éjszaka (1970) c. antológiában debütált. A Vetés c. rovatban szerveződő (ISZ) csoportosulás fiataljai közül neki jelent meg először önálló kötete (*Tűz és füst között,* 1971). Kezdetben a szabad vers vonzotta, majd egyre inkább a kötött formákat kultiválta. Különösen a zeneiség, a nyelv hanghatásának, hangulatkeltő lehetőségeinek a maximális kiaknázása, a hagyományos formanyelv és a modern poétikák sajátos ötvözete volt rá leginkább jellemző. Versei többnyire a jelképek, a sejtetős áttételek nyelvén beszélnek, mégis inkább realista, mint szimbolista költő. Vizionális mozzanataik a természetből valók, jórészt komorrá, drámaivá, sőt tragikussá színezett természeti képek, jelenségek, mítikussá, balladássá sűrített hangulatok materializálják lelki-tudati tartalmait, költői üzeneteit.

M.: Tűz és füst között, v., 1971; Fák és hajók a szélben, v., 1976; Madárnak lenni, v., műford., 1979; Versek, vál. v., 1994; A jaguár fiai, dél-amerikai indián mesék, 1995.

Ir: Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Koncsol László: Ívek és pályák, 1981; Zalabai Zsigmond: Oldó kiáltás, ISZ 1972/2; Tőzsér Árpád: Realista költő a szélben, ISZ 1979/3; Bodnár Gyula: Csontig emésztő tűzben, ÚSZ 1980; Bodnár Gyula–Tóth László; Nyomkereső, Dsz. 1994; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I–II., 2000, 2001; uő: Csend és kiáltás. Emlékezés Mikola Anikóra, ISZ. 2004/9.

Sz. Z.

Mi Lapunk, **A**: cserkész- és diákfolyóirat. 1921-től 1932-ig jelent meg Losoncon,

Scherer Lajos szerkesztésében és kiadásában. Az első években hagyományos típusú lapnak mutatkozott, de az 1925/26-os évfolyamtól kezdve, amikor a prágai Szent György Kör főiskolás cserkészei állandó munkatársai lettek, minőségi változáson esett át, s az akkor kibontakozó regöscserkészet, majd a Sarló központi fóruma, szellemi műhelye lett. Közölte Móricz Zsigmond híres írását (Gyalogolni jó) és Szabó Dezsőnek a csszl. magyar ifjúsághoz küldött kinyilatkoztatásszerű leveleit. Hazai íróink közül főleg Darkó István, Győry Dezső, Szalatnai Rezső, Szombathy Viktor, Tamás Lajos publikáltak benne, a sarlósok közül Balogh Edgár, Boross Zoltán, Dobossy Imre, Dobossy László, Jócsik Lajos és Peéry Rezső voltak a munkatársai. A nemzeti és keresztény szellemű cserkésztisztek 1928-tól azzal vádolták a lapot, hogy a sarlósok fokozódó radikalizálódása révén eltért a cserkész eszmeiségtől, ezért Tábortűz címen új orgánumot létesítettek. A kiéleződött viszályban, melyet az iskolaügyi hatóságok Sarló-ellenessége tetézett, Scherer 1932 elején a lap beszüntetésére kényszerült.

Ir.: Krammer Jenő: A szlovenszkói magyar ifjúsági folyóirat kérdése, MF 1934/1–2; Balogh Edgár: Hét próba, Bp. 1965; Szalatnai Rezső: Scherer Lajos és A Mi Lapunk, ISZ 1969/3; Fogarassy László: A magyar cserkészmozgalom Csehszlovákiában 1919–1939, Dsz. 1992; Vágás István: A Mi Lapunk és Scherer Lajos, Szeged; Turczel Lajos: Két könyv a Sarlóról, ISZ 1995/4.

T. L.

MISKOVICS József → Sellyei József

Mi Utunk, A → Érsekújvári Újság

Mi Vasutasunk, A: a magyar nemzetiségű vasutasok szakszervezeti havilapja. 1923 júl.-tól 1925 szept.-ig jelent meg Ruttkán, Darula István és Vydra Lajos szerkesztésében.

T. L.

MIZSER Attila (Losonc, 1975. jan. 26.): költő, író. Losoncon érettségizett, majd 2001-ben a Miskolci Egyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet. Doktoranduszi tanulmányai szintén a Miskolci Egyetemhez kötik. – 1992-től rendszeresen publikál hazai és magyarországi folyóiratokban, 2004-ben elnyerte a Móricz Zsigmond-ösztöndíjat. Köteteit átgondolt szerkesztési elvek rendezik egységbe, szövegeinek kulcsmotívuma az intertextuális és retorikai játék a kifejezhetőséggel és a szövegszerveződés strukturálhatóságával. A megváltozott költőszerep, ill. szereptelenség játékai, akárcsak az egyén kommunikációs és identitásválságaiból fakadó konfliktusai jelentős teret kapnak már első könyvében is. Második kötetére jellemző a hangsúlyozott zeneiség, mely gyakorta az általa oly igen kedvelt szonettforma ritmikai erőivel feszül szembe, ill. a populáris regiszter irányába is megnyíló, labirintusszerű szövegalakítás. A kritika M. A. költészetét egyértelműen a fiatal nemzedék élvonalába sorolta. Prózája egyelőre csak irodalmi folyóiratokban bukkan fel (Kalligram, Új Forrás, Palócföld stb.), publikál kritikai reflexiókat és recenziókat is.

M.: Hab nélkül. v., 2000; Szakmai gyakorlat külföldön, v., 2003.

Ir.: Sánta Szilárd: „Mélyebbre ne merülj”, Kalligram 2002/5; Balla Zsófia: Magánszöveg, ÚSZ Könyvjelző 2003/7; Csehy Zoltán: Minotaurus lakcíme, ÚSZ Könyvjelző, 2003/7; Szele Bálint: Idegen pálya, Árgus, 2004/1–2; Kovács Béla Lóránt: „Mint nagy tudósok a viccet”, Alföld 2004/8.; Deák István:„személyük adta ócska partvonal”, Kalligram 2004/12.; Nagy Csilla: Text túra, uo.

P. A.

MOHR Gedeon (Kassa, 1911. júl. 21. – uo., 1974. nov. 23.): író, történész. A középiskolát Kassán, az ev. teológiát Po.-ban végezte. Segédlelkész volt Klazanyban, 1940–1948-ban lelkész Kassán, majd Mengusfalván, Mateócon, Hosszúszón. – A Magyar Figyelőben tanulmánya jelent meg Bethlen Gábor cseh kapcsolatairól; az *Egyházi bíráskodás a 17. században* c. munkája kéziratban maradt. Szintén kéziratban maradtak ószövetségi és tört. tárgyú regényei (*Dávid; György ezredeskapitány; Mater Cassovia*). 1948 után is rendszeresen publikált (Cirkevné listy, Hét, Új Szó, Nő, Zora Gemera – Gömöri Hajnal).

M.: Nyolc év meséi, v. (Sziklay Lászlóval és Wittich Gusztávval), Kassa 1929; Kerekes György,

ifj. r., Győr 1940; Hirdetek néktek nagy örömet, egyházi beszédek, Kassa 1943.

Cs. S.

MOLNÁR Imre; *J. Molnár* (Ipolyság, 1956. nov. 26.): történész, tanár. Ipolyságon érettségizett (1976), az ELTE BTK-án történelem–szociológia szakot végzett (1986), később történelemből doktorált (1994), majd a kandidátusi címet (1998) is megszerezte. 1986-tól a bp.-i Mezőgazdasági Múzeum, 1990-ben a Magyarságkutató Intézet munkatársa, 1991–1994-ben a Miniszterelnöki Hivatal főtanácsosa volt, majd 1994-től a Teleki László Alapítvány – Közép-Európai Intézet tud. munkatársa. A kutatás mellett a kisebbségekkel és Közép-Európával kapcsolatos témakörökben tudományos konferenciákat szervezett és több tud. publikációt tett közzé. Vendégtanárként előadásokat tartott az ELTE és a Közgazdaságtudományi Egyetem Diplomataképző hallgatóinak, ill. a zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskolán. 1998-tól lengyel referensként a Külügyminisztériumban dolgozott, majd 2001-től a Magyar Köztársaság Varsói Nagykövetségének diplomatája, kulturális tanácsosi rangban. – 1977-től publikál. Több tanulmánya jelent meg a csszl. magyarság helyzetéről (*Emlékirat és helyzetkép a csehszlovákiai magyarság sorsáról,* Regio 1990/1), a szlovákiai magyar értelmiség helyzetéről (*Gondolatok a szlovákiai magyar értelmiségi léthelyzetről* = előszó Peéry Rezső Gondolatok a tehervagonban [1993] c. könyvéhez), elsőként dolgozta fel a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség történetét (Szabad Újság 1992. márc. 28.), s foglalkozott Esterházy János munkásságával (*Esterházy János,* História 1994/3).

M.: Mint fészkéből kizavart madár, antol. (összeáll., utószó Tóth Lászlóval), Bp. 1990; Hazahívott a szülőföld, Visszaemlékezések, dokumentumok 1945–1953 (Varga Kálmánnal), uo. 1992; Esterházy János: Cselekedjünk mindnyájan egyetértésben és szeretetben (szerk., Kövesdi Jánossal), 1992; Kényszermagyarok, tan., ÚMGY 1993; Adalékok Esterházy János és a szlovákiai magyarság 2. vh. alatti ellenállásához. = Fejezetek a nemzeti ellenállás történetéből, Bp. 1994; A magyar anyanyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában. = A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1989 (szerk. Tóth László) 1., tan., uo. 1998; A szlovenszkói magyar közművelődés meghatározó összetevői 1920–1945 között, tan., uo. 2., köt, uo. 1998; Esterházy János: A kisebbségi kérdés (szerk.), uo. 2000; Deáki, falumonográfia, uo. 2002.

F. Z.

MOLNÁR János (Garammikola, 1938. jan. 16.): vallástörténész, lelkész, orientalista, egyetemi docens. Párkányban érettségizett, Prágában a Károly Egyetem Comenius Evangélikus Teológiai Karán 1958–1963 között teológiát végzett. 1961-től, teológiai tanulmányaival párhuzamosan, a Károly Egyetem Bölcsészkarán szemitológiát és arabisztikát is hallgatott. Tanulmányait 1968-ban, a po.-i Komenský Egyetem BTK-án fejezte be. 1973-ban Prágában doktorált. – Po.-ban 1965–1968-ban segédlelkész, majd 1968-tól az Egyetemi Könyvtár tudományos dolgozója volt. Feldolgozta a könyvtár tulajdonában levő judaista irodalmat, egy arab–török és perzsa nyomtatványgyűjteményt, amelyet 1980-ban publikált. 1985–1990 között a Közel-Keleten (Egyiptomban, Jordániában és Irakban) tolmácsként, szakértőként, tanácsadóként dolgozott. Munkája során tanulmányozta az ottani népek kultúráját, a mohamedán vallás és szokásjog mellett leginkább a keleti keresztyén közösségek történelmét, egyházi életét. 1992 jan.-tól 1995 szept.-ig a prágai Károly Egyetem Ev. Teológiai Karán adjunktusként vallástörténetet, a ref. diákoknak homiletikát és magyar egyháztörténetet tanított. Később (1995–1998) a po.-i Komenský Egyetem BTK-án vallástörténetet tanított. A (komáromi) Kálvin J. Teológiai Akadémia indulásától (1994 szept.) az intézet Vallástörténeti és Filozófiai Tanszékének vezetője, 1997-től az intézet dékánja. Ezt a tisztségét a Selye Egyetem megalakulása (2004) után is betölti. Habilitációs munkáját, *A keresztyénség, keresztyén vallások és felekezetek vallástörténeti szempontból* címmel, a po.-i Komenský Egyetem Ev. Teológiai Karán, 2004 nov.-ben védte meg. Prágai oktatómunkájával egy időben a réte–boldogfai ref. anyaegyház és a szenci leánygyülekezet lelkipásztora, zsinati képviselő. Orientalisztikai tanulmányait szakfolyóiratokban publikálja.

M.: Orientálne tlače z knižnice Saveta Bega Pasagica v Univerzitnej knižnici v Bratislave, 1980.

Ir.: Ján Paulíny: Orientálne tlače z knižnice Saveta Bega Pasagica..., Knižnice a vedecké informácie 1981/1.

F. Z.

MOLNÁR Jenő (Felsőapáti, 1882. febr. 15. – Pozsony, 1952. szept. 5.): könyvkereskedő, könyvkiadó, lapszerkesztő. Középiskolai tanulmányait a pápai ref. kollégiumban végezte. 1910-től Eperjesen volt könyvkereskedése, emellett szórványosan könyveket is adott ki. Az 1918-as államfordulat után szlovák könyv- és lapkiadó részvénytársaságok (Akademia, Bibliotheka stb.) szervezője, társtulajdonosa, cégvezetője volt, 1920 és 1925 között az ő kiadásában jelent meg az első mélynyomásos szlovák képes folyóirat Slovenský svet címmel. Kiadói és könyvterjesztői üzletemberként tartós kapcsolatban állt a mo.-i Franklin Társasággal, s 1919 és 1921 között – amikor a csszl. magyar tankönyvkiadás még nem bontakozott ki – megszervezte a mo.-i tankönyvek behozatalát. 1919 és 1925 között ő adta ki időszaki sajtótermékként a Cseh-Szlovák Törvények és Rendeletek Gyűjteményét, melynek nagy jelentősége volt a kisebbségi élet kezdeti nehézségei között. Egyik alapítója volt szakmája érdekvédelmi lapjának, mely Kníhkupec a papiernický obchodník – Könyv- és Papírkereskedő címmel jelent meg. Az 1937/38-ban működő Tátra Könyv- és Lapkiadó Társaságnak és Tátra c. lapjának ugyancsak fő szervezője és részvényese volt.

M.: Egy könyvkiadó emlékiratai, kézirat, ismeretlen helyen.

Ir.: Gömöry János: Emlékeim egy letűnt világról, Bp. 1964; Féja Géza: Szabadcsapat, uo. 1965; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967.

T. L.

MONOSZLÓY Dezső, *Monoszlóy M. Dezső* (Budapest, 1923. dec. 28.): költő, prózaíró, műfordító. Iskoláit szülővárosában végezte. 1946-ban jogi diplomát szerzett a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Ugyanebben az évben Csehszlovákiába költözött, Po.-ban telepedett le. Különféle irod.-kult. tevékenységet folytatott. A pol. fordulatot követően illegálisan nyugatra próbált távozni, sikertelenül. Éveket töltött munkatáborban, majd fizikai munkát végzett, különféle beosztásokban dolgozott. Az 50-es évek közepén tért vissza az értelmiségi pályára. Az Irodalmi Szemle belső munkatársa, később a Szlovák Írószövetség magyar szekciójának titkára volt. Az 1968-as szovjet invázió után Jugoszláviába távozott, bekapcsolódott a vajdasági magyar irod. életbe. A Híd és más magyar nyelvű folyóiratok munkatársa, eredeti munkái mellett fordításokat közölt az ellenzéki cseh és szlovák irodalomból. 1969 nov.-ben az osztrák PEN Club támogatásával Bécsbe költözött, azóta ott él. – Költőként indul, a Nyugat folyóirat szellemiségét, líraeszményét követi. Főként Kosztolányi, Babits, Szabó Lőrinc, Weöres Sándor és a francia avantgárd líra van rá hatással. Még nincs húszéves, amikor első verskötete (*Égből üzenek)* megjelenik. 1944-ben második kötete (*Gombostűk háborúja)* is napvilágot lát. A két kötet anyaga rutinos verselőnek mutatja, aki az élet napos oldalát keresi, alig veszi tudomásul a körülötte zajló eseményeket. Még Bp.-en írt egy regényt *Égetett szienna* (1944) címmel, amely a Magyar irodalmi lexikon (1965) szerint csak szlovák fordításban jelent meg (1947). Az irod. életbe fordításokkal tért vissza, Hviezdoslav, Krasko, Nezval, Wolker, Lysohorský és más szlovák és cseh költők műveit fordította magyarra. Fordítói munkássága utólagos elismeréseként 1994-ben Hviezdoslav-díjjal jutalmazták. A hosszú szünet után megjelenő harmadik kötetét (*Csak egyszer élünk*, 1959) hűvösen fogadta a korabeli kritika, főként a társadalmi és nemzetiségi problémák hiányát nehezményezte benne. Monoszlóy költészete sorjázó kötetei, izmosodó, művészileg kiteljesedő lírája ellenére sokáig idegen testként hatott az utósematizmus, a pártos esztétika maradványaival küszködő szlovákiai magyar irodalomban. Csupán a 60-as évek oldódó légkörében, főként az egész költői életművet átfogó válogatás (*Aranykor*, 1967) megjelenése után kapta meg a méltó elismerést (Madách-díj). Verskészségét, költői eszközeit a gyermeklírában is gyümölcsöztette, több sikeres kötete szól a legifjabb olvasókhoz (*Vadlúdtermő ritka fa; Mókus Gergő és az er-*

dő; Két lányom van stb.). – Monoszlóy a szépprózában is otthonos, a novellát és a regényt verseivel azonos szinten műveli. *A milliomos halála* (1969) c. regényét a legjobb csszl. magyar regények közé sorolják, németül is megjelent. Sikeres regénytrilógiát írt disszidálásának, újbóli otthonteremtésének, irod.-kult. begyökerezésének testi és lelki gyötrelmeitől ihletetten, bibliai motívumokba ágyazva (*Menekülés Szodomából)*. Új hazájában rádió- és tévéjátékszerzőként vált ismertté, mintegy félszáz művét sugározták osztrák és német adóállomások. Irod. munkássága elismeréseként Theodor Körner-díjat, Bécs városától Arany Érdemrendet, az osztrák köztársasági elnöktől professzori címet kapott. 70. születésnapján az Ausztriában rangos kitüntetésnek számító Tudományok és Művészetek I. fokú érdemkeresztjével jutalmazták.

M.: Égből üzenek, v., Bp. 1942; Gombostűk háborúja, v., uo. 1944; Égetett szienna, r., uo. 1944; Csak egyszer élünk, v., 1959; Két lányom van, v. elb., 1962; Virrasztó szerelem, v., 1964; A villamos alatt, elb., 1965; Töltésszimmetria, v., 1965; Vadlúdtermő ritka fa, gyermekv., 1966, 1993; Csók, v., 1966; Tetovált angyalok, r., 1967; Aranykor, vál. v., 1967; Mókus Gergő és az erdő, gyermekv., 1967; Sivatag, elb., 1968; A milliomos halála, r., 1969, (2. teljes kiadás) 1991; Aranymecset, v., München 1971; Menekülés Szodomából, r., Róma 1975, Bp 1994; Die letzte Jagd, elb., Bécs 1983; Utolsó vadászat, elb., New York 1984; Die fünf Jahreszeiten der Liebe, elb., Bécs 1989; Caligula bár, v., Bp. 1990; A szerelem öt évszaka, elb., uo. 1991; Csillagóra, elb., Szombathely 1992; Mozaik, vál.v., Bp. 1993; A gödölye dicsérete, r., Szombathely 1994; Der Tod des Millionärs, r., Bécs 1994.

Ir.: Újházy György: M. D.: Csak egyszer élünk, Kortárs 1959/12; Veress Miklós: M. D.: Virrasztó szerelem, Tráj 1964; Vass József: M. D.: Virrasztó szerelem, Alföld 1964; Turczel Lajos: Tehetséges költő vegyes értékű teljesítménye. = Írás és szolgálat, 1965; uő: Egy költő fejlődése két kötet mérlegén, uo.; Béládi Miklós – Pomogáts Béla: M. D. = A nyugati magyar irodalom 1945 után, Bp. 1986; Bodnár Gyula – Tóth László: M. D. = Nyomkereső. A második világháború utáni (cseh)-szlovákiai magyar irodalom kistükre, Dsz. 1994; Csanda Gábor: Cím: A gömb megvolna, de hol a babér?, Kalligram 1994/7–8. Fónod Zoltán: „Nem én voltam kalandor, hanem a történelem" (Beszélgetés Monoszlóy Dezsővel), ISZ 2004/11.

Sz. Z.

MONOSZLÓY M. Dezső → Monoszlóy Dezső

MORAVEK István (Pozsony, 1906. júl. 9.): sportszervező, atlétikai edző, sportszakíró. A po.-i ev. líceumban elvégzett négy osztály után a műasztalosságot tanulta ki, majd még egy évig Bp.-en, négy évig pedig Bécsben tanult műipari, ill. mesteriskolán. 1929 és 1948 között önálló mester volt, s kilenc famegmunkáló géppel működő kisüzemében 10-12 embert (segédet, inast) foglalkoztatott. Műhelyét 1945 után kisajátították, ettől fogva 1988-ig műasztalosként dolgozott a po.-i Nemzeti Galériában, a Művészi Iparok Központjában és a Városi Galériában; kiváló teljesítményéért több kitüntetést kapott. – Tornászként elemista korától Hornyák Odiló tanítványa volt, s ugyancsak Hornyák-tanítvány feleségével, szül. Polócz Margittal együtt a PTE-ben sportolt. A 30-as évek elején e klub atlétikai edzője s a Csehszlovákiai Magyar Atlétikai Szövetség főtitkára lett. Nagyon sok jó atlétát nevelt, a PTE sportolói számos szlovákiai bajnokságot nyertek; a szlovák állam (1939–1944) idején háromszor nyerték meg az országos atlétikai csapatbajnokságot. M. sűrűn publikált a magyar sportsajtóban, 1941-ben *Atletika* címmel szakkönyve is megjelent. A 40-es évek második felében két évig a legjobb szlovákiai sportklub, az ŠK Bratislava atlétáit irányította, s országos csapatbajnokságot nyert velük.

Ir.: Turczel Lajos: Magyar sportélet Csehszlovákiában 1918–1938, 1993; Vígh Károly: Azt keressük, ami összeköt bennünket, Magyar Nemzet 1996. aug. 24.

T. L.

Móricka: humoros hetilap. 1926 okt.-től 1927 júl.-ig jelent meg Po.-ban, Alef Péter és Kántor Iván szerkesztésében. Sok olyan viccet közölt, amely a po.-i, nagyszombati, dunaszerdahelyi, komáromi, érsekújvári zsidó társaságokhoz kötődött. A po.-i és a Po. környéki magyar futballcsapatok (Ligeti, Vasas, Törekvés, PTE, ÉSE, KFC stb.) is gyakori viccforrásául szolgáltak.

T. L.

MÓROCZ Károly (Pozsonyeperjes, 1938. nov. 14.): folklorista. A középiskolát Galántán,

a Ped. Főiskolát Po.-ban végezte. 1962-től a galántai magyar gimnázium magyar–szlovák szakos tanára. Diákjaival együtt mintegy 15 éven át gyűjtötte Galánta környékének népköltési hagyományait. Írásaiban főként a népballadákat és népdalokat vizsgálja.

M.: Kodály Zoltán nyomában. Galánta környéki népballadák, népdalok, hiedelmek és szokások, 1979.

Ir.: Sima Ferenc: M. K.: Kodály Zoltán nyomában, Szocialista Nevelés 1979/4; Kocsis Aranka: Egy csokor népköltészet, ISZ 1979/9.

Cs. S.

MÓROCZ Mária (Dunaszerdahely, 1968. febr. 10.): író. Szülővárosában érettségizett, 1992-ben a Komenský Egyetem audiovizuális tanszékén diplomázott. Vizsgafilmjét (*A szabadság szomorúsága)* 1992-ben sugározta a Csehszlovák Televízió. Jelenleg Ausztráliában él. – Rövidprózát ír, amelyet nehéz lenne műfaji szempontból a novella vagy az elbeszélés kategóriájába sorolni. Szövegei a filmmontázs technikáját használják föl, s a legintimebb emberi kapcsolatokról, a létezés csöndjéről szólnak, hitelesen belülről, mégis mintegy a kamera könyörtelenül szenvtelen optikáján át.

M.: Survive, elb., 1993.

Ir.: Tóth László: A birtokbavétel poétikája és nehézségei. = Filep – Tóth: Próbafelvételek, 1995; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), II., 2001.

G. L.

MORVAY Gyula; *Örtényi Gyula* (Tardoskedd, 1905. okt. 2. – Pécs, 1998. febr. 21.): író, költő. A középiskolát Kolozsvárott, Érsekújvárott és Bp.-en végezte. Tanítóként helyezkedett el, Pereden, majd Rimaszombatban tanított. 1940-től Mo.-on élt, Abonyban és Nagykanizsán tanított, 1985-től Pécsett lakott. – Nincstelen, sokgyermekes parasztcsaládból származik, innen ered fokozott szociális érzékenysége. A falu emberének, ezen belül a zsellérparasztságnak a szószólója kívánt lenni, ezt a társad. réteget szolgálta verseivel, regényeivel, publicisztikájával. Költőként Kassák nyomain haladt, expresszionista szabad versekben panaszolta el egyéni és közösségi gondjait. A Sarló fiataljai házi költőjüknek tartották, aki a legjobban tudja kifejezni a falusi társadalom feszültségeit. Ifjúmunkás kórusok szavalták országszerte harcos, csiszolatlan verseit, melyekben többnyire a harsányság és a lendület pótolta a versszerűséget, a művészi erőt. Méltatói szerint epikája fegyelmezettebb, művészi szempontból erőteljesebb a lírájánál. Laza, szétfolyó szerkezetű, dokumentumszerű, felületes jellemzésektől, nyelvi-stilisztikai pongyolaságoktól hemzsegő regényei is inkább a korabeli pol.-társad.-i követelményeknek, s nem az esztétikai igényeknek feleltek meg. Kommunista író volt, de eszmeiségében a mo.-i népi mozgalom radikális szárnyához állt közel, fel akarta tárni a hagyományos és hazug faluképpel szemben a korabeli falu igazi arcát. Ezt szorgalmazta expresszionista hangszerelésű verseiben és riportszerű, egyenetlen színvonalú prózájában egyaránt.

M.: Forróra fülledt a talaj, v., 1930; Magamig ért a sor, v., Érsekújvár 1932; Új holnap elé, v., Vágsellye 1935; Emberek a majorban, r., 1936; Falu a havasok alatt, r., Bp. 1940; Valami készül, kisr., Pécs 1944; A nagy út, r., Bp. 1944, csehül Prága 1951; Fekete föld, r., Bp. 1948.

Ir.: Illyés Gyula: Nyugat 1931; Sándor László: Korunk 1937; Bóka László: Nyugat 1941; Sipos Gyula: Forum 1948; Balogh Edgár: Utunk 1957; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

Sz. Z.

MOSKOVICS Kálmán; *Kálmán Miklós; Kuthy Kálmán* (Kassa, 1906. szept. 2. – Pozsony, 1972. szept. 15.): kommunista újságíró, politikus és lapszerkesztő. Szülővárosában érettségizett, utána rövid ideig jogot tanult Prágában. 1926–1932-ben két lapot is szerkesztett, a Munkást és a Pravdát. 1933-tól tagja volt a kommunista párt szlovákiai vezetőségének. Az 1936 márc.-tól 1938 okt.-ig megjelenő népfrontos napilapnak, a Magyar Napnak is ő lett a főszerkesztője, s a vezércikkek és a pol. irányvonalat meghatározó írások nagy részét ő írta bele. 1938 őszétől 1939 máj.-ig az illegális kommunista párt szlovákiai főtitkára volt. 1939-ben Londonba emigrált, ahol tagja lett a CSKP vezetőségének. 1945-ben haza-

tért, s a párt szlovákiai KB elnökségi tagjaként dolgozott. 1951-ben koholt vádak alapján letartóztatták; évekig volt börtönben. Amnesztiával szabadult, s 1963-ban rehabilitálták.

Ir.: Varga Rózsa: Keressétek, ami összeköt, 1971.

Cs. S.

MOSONYI Ferenc → Weinberger János

MOYZES Ilona (Deresk, 1921. okt. 27.): költő, író. Iskoláit szülőhelyén és Rimaszombatban végezte. Hivatalnokként dolgozott, évekig Moravská Ostravában élt, 1959-től Po.-ban lakik, 1989 után Kanadában él. – 1954-től jelentek meg versei a szlovákiai magyar lapokban. Az Új Szó és a Hét külső munkatársaként riportokat, karcolatokat közölt ostravai témákról. Verskötetének anyaga is zömmel ostravai ihletésű, helyzeteket, főként közvetlen élményeit rögzíti lazán kimunkált, érzelmileg telített, ódon formakészletű lírájában. A 70-es évektől meséket, mesés valóságtörténeteket közöl gyermekek számára. Ebben a műformában tartósabb érvényű műveket alkotott (*Szél herceg szerelme*). A felnőttekhez szóló elbeszélései (*Harangok*) és kisregénye (*Barnus bátyó)* gyengébb teljesítményt tükröznek, átlagos hangulatteremtő és meseszövő képességről, de a szerkesztés és nyelvi megformálás erőtlenségéről, a sematizmust és romantikát ötvöző szemléletről tanúskodnak.

M.: Ostravai dalok, v., 1965; Harangok, elb., 1973; Szél herceg szerelme, m., 1975; Szandi naplója, meseregény, 1983; Barnus bátyó, elb., 1986.

Ir.: Gály Iván: Megkésett kötet okulással, ISZ 1966/6; Koncsol László: Csehszlovákiai magyar költészet, ISZ 1966/10; Csanda Sándor: Harangok, ÚSZ 1974. márc. 9.; Alabán Ferenc: Egy óvodás emlékei, Hét 1984/10; Dusza István: Jelenség vagy véletlen egybeesés?, ISZ 1987/5.

Sz. Z.

MÓZSI Ferenc (Pozsony, 1924. máj. 3.): pedagógiai szakíró, tanár. Érsekújvárott érettségizett (1944), 1950–1959-ben a Szlovák Egyetem Pedagógiai Kara lev. tagozatának a hallgatója, magyar–történelem és zene–képzőművészet szakon végzett. A bp.-i ELTE BTK-án doktorált (1972). Kandidátusi fokozatot 1986-ban szerzett. A komáromi pedagógiai iskola (később óvónőképző) tanára , 1960 és 1978 között az oktatásügyi minisztérium nemzetiségi főosztályának vezetője, majd a po.-i Róm. Kat. Hittudományi Kar filozófiai tanszékének vezetője, docense volt. – Tanulmányaiban, cikkeiben a kisebbségi oktatásüggyel, az irodalmi nevelés, a műveltség és a művészet kérdéseivel, valamint zeneesztétikai problémákkal foglalkozott. Több tankönyv és módszertani segédkönyv, tanulmánygyűjtemény és antológia társszerzője.

M.: Legyen a zene mindenkié! A népdaltól a szimfóniáig, tan., 1961; Nemzeti iskola – irodalmi nevelés 1–2, módszertani segédkönyv, 1974, 1975; Magyar–szlovák kulturális kapcsolatok kaleidoszkópja (Bertók Imrével közösen), tan., 1975, 1979; Az anyanyelvi oktatás kérdései, ÚSZ 1976. okt. 28.; Gondolatok Az ember tragédiája tanításáról, Szocialista Nevelés 1982–83/9; Az oktatásügy demokratizálása és a nemzetiségi iskolák esélyegyenlősége. tan., Királyhelmec 1997.

Ir.: Bodnár Gyula: Nemzetiségi iskola – irodalmi nevelés, ÚIfj., 1974/9; Fried István: Magyartanítás Szlovákiában, Napjaink 1974/5; Szitási Ferenc: Nemzetiségi iskola – irodalmi nevelés, ÚSZ 1973. nov. 23.

F. Z.

Múltunk emlékei (2002 aug.-tól): honismereti, műemlékvédelmi és turisztikai magazin, havonta jelenik meg. Kezdetben negyedévenként adták ki. Kiadja a Művelődési és Kultúrtörténeti Intézet és a KT (Komáromi Nyomdavállalat) Könyv- és Lapkiadó Kft. Az 1. szám főszerkesztője B. Bartal Mária, a 2. számtól Szénássy Árpád.

F. Z.

MUNELS Pál → Bányai Pál

Munkás: kommunista újság. 1922 márc.-tól 1937 febr.-ig létezett, 1929-ig napi-, utána hetilapként. A Kassai Munkás jogutódja volt, 1927-ig Kassán, utána Po.-ban jelent meg. Váltakozó szerkesztői: Mácza János, Farkas Gábor, Horkay Endre, Goldhammer Géza, Rácz Gyula, Ladislav Novomeský, Székely Tilda. A 30-as évek második felében már erő-

sen leromlott a színvonala; 1936 márc.-ban a CSKP Magyar Nap címmel új lapot indított.

T. L.

Munkáslap: a csszl. baloldali szocdem párt (1921 máj.-tól Csehszlovákia Kommunista Pártja) komáromi lapja. 1919 dec.-ben indult, váltakozó szerkesztői Ébel József, Hegedűs József és Földes Sándor voltak. 1921 szept.-ben beolvadt a po.-i Népszavába.

T. L.

Munkásújság: az 1919 és 1925 között létező Magyar–Német Szociáldemokrata Párt hivatalos hetilapja. 1920. okt. 17-től 1926. máj. 9-ig jelent meg Po.-ban, Mayer Samu és Borovszky Géza szerkesztésében. Kárpátaljai testvérlapja a Ruszinszkói Népszava volt. Azzal együtt azért szűnt meg, mert a Magyar– Német Szociáldem. Párt beolvadt a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkás Pártba, s annak hivatalos magyar lapja a Csehszlovákiai Népszava lett.

T. L.

Műfordítás; *műfordításirodalom*: a csszl. magyar irodalomban a műfordítók tevékenysége elsősorban a szlovák és a cseh írók alkotásainak tolmácsolására irányul. – Az első Csehszlovák Köztársaság magyar írói közül a mostoha könyvkiadási lehetőségek ellenére többen is vállalkoztak a közvetítő szerepre. Szlovák mű első, könyv alakban megjelent magyar fordítása az új államban Hviezdoslav: *A csősz felesége* c. elbeszélő költeménye volt Schöpflin Géza átültetésében. – A napi- és hetilapokban megjelent versfordítások után az első lírai antológiát a szlovák Štefan Krčméry jelentette meg (*Anthologia szlovák költőktől,* 1925), ebben a népköltészettől az akkori legfiatalabbakig, J. Smrekig és E. B. Lukáčig mutatta be a szlovák költészetet. Úttörő jelentőségű munkája nyelvi és stilisztikai szempontból sok helyen erőltetett és magyartalan, a tartalmi hűséghez való túlzott ragaszkodás következtében gyakran háttérbe szorul a versek költőisége. – Darvas János *Hegyország hangja* (1934) c. antológiája mindmáig az egyik legértékesebb válogatás a modern szlovák lírából. Tizenöt költő harminckilenc versét tartalmazza, köztük I. Krasko, Smrek, Lukáč, Beniak és Novomeský költeményeit. A gyűjteményt a Szlovenszkói Magyar Irodalmi Pályadíjak kuratóriuma Reviczky-díjjal tüntette ki. Darvas János, a kötet fordítója a mélabút, a melankóliát tartotta a kötet alaptónusának. Műfordításkötete is ezt közvetíti. Különösen a Krasko-fordítások művésziek. – Anton Straka, a bp.-i csehszlovák követség sajtótitkára, a magyar irodalom lelkes híve állította össze a *Cseh és szlovák költők antológiáját* (Bp. 1936), amely 17 cseh és 9 szlovák költő versét tartalmazta. A szlovákiai magyar írók közül Darvas János vett részt a fordításban. – A *Szlovenszkói magyar írók antológiája* 3. kötete (Nyitra 1937), amelynek Dallos István és Mártonvölgyi László mellett Szalatnai Rezső volt a társszerkesztője, bemutatta a csszl. magyar irodalom műfordítóit. A *Hidat verünk* c. előszóban Szalatnai így vall a szerkesztők célkitűzéseiről: „Ez a szellemi hídverés nyílt állásfoglalás a magyar–cseh–szlovák kultúrközeledés eszméje mellett (...) A sorsközösségben és egymás mellett élő kultúrnemzeteknek kölcsönösen meg kell ismerniök egymás irodalmát (...) Úgy érezzük, hogy kisebbségi magyar kultúrmissziót teljesítünk akkor, amikor a magyar–cseh–szlovák kultúrközeledés gyökeret vert eszméjét tettre váltva helyezzük e kötetet a szlovenszkói magyar olvasó asztalára.” A kötet felsorakoztatja a korabeli cseh és szlovák irodalom minden jelentősebb képviselőjét, a jegyzetekben ismerteti ezek, valamint fordítóik munkásságát. – Prózaírókat elsőként Farkas István mutatott be a *Szlovák prózai antológiá*ban (Ipolyság 1928). Az antológiák mellett a 30-as évek végén néhány regényfordítás is megjelent. Olbracht és Vančura regényeit Dénes Endre és Szalatnai Rezső, Božena Němcová *Nagyanyó* c. művét Kocsis Károly, Martin Kukučín *Ház a hegyoldalban* c. regényét Farkas István (*A Petúr-ház,* 1935), Milo Urban *Az élő ostor* c. regényét Sándor László fordította le (1938). 1943-ban *Mai szlovák novellák* címen újabb prózai antológia jelent meg Kassán Sziklay Ferenc, Oláh József és Sziklay László fordításában. – A szlovákiai magyar színtársulatok részére többen (pl. Donner Pál) is lefordították Čapek drámáit. – 1948 után jelentősen megnövekedett a cseh és szlovák fordításkötetek száma. Ezt nagymértékben elősegítette a könyvkiadás

államosítása is. Az 1949-ben létrehozott Magyar Könyvtár és az 1953-ban induló Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó (→ Könyvkiadás 1945-után) az 50-es évek elején kezdte meg a cseh és szlovák irodalom rendszeres kiadását, elsősorban e két irodalom klasszikusainak és szocialista irodalma képviselőinek megjelentetésével. A 2. vh. után lefordított első szlovák verseskötet Milan Lajčiak *Ének a nagy barátságról* c. műve volt Gály Olga tolmácsolásában (1952), a cseh lírából az első Petr Bezruč *Sziléziai dalok* c. kötete volt Sipos Győző fordításában. Az 50-es évek elejének költészetét bemutató *Mai szlovák költők* (1954, szerk. Tóth Tibor) c. antológia az irodalmi sematizmus jellemző jegyeit magán viselő válogatás, fordításainak színvonala is vegyes értékű. A szlovák líra 1945 utáni fejlődésszakaszának 26 képviselőjét mutatja be a *Gyújtópont* c. antológia (1984, szerk. Tóth László). – Az 1948–1989 közti csszl. magyar könyvkiadás évi termésének jelentős részét cseh és szlovák művek fordításai alkotják. A cseh irodalom képviselői közül szinte hiánytalan mind a klasszikus (Jirásek, Němcová, Olbracht, Hašek, Čapek, Vančura, Majerová, Pujmanová, Fučík stb.), mind a jelenkori cseh próza legjelentősebb alkotóinak (Otčenášek, Pluhař, Hrabal, Páral, Fuks, Kozák stb.) bemutatása. A költők közül önálló kötetben jelent meg Bezruč, Mácha, Neruda, Wolker, Nezval, Hora, Neumann és Závada, hiányzik viszont a cseh költészetet bemutató, átfogó jellegű antológia. A teljességre való törekvés figyelhető meg a szlovák irodalom értékeinek megjelentetésében. A klasszikusnak számító Kukučín, Tajovský, Vansová, Kalinčiak, Jesenský, Jilemnický, Hečko regényei, Sládkovič, Botto, Janko Kráľ, Hviezdoslav és Krasko verseskötetei mellett sorra jelennek meg a kortárs szlovák írók művei is. Önálló kötetben jelentek meg F. Kráľ, Ponič an, Plávka, Kostra, Novomeský, Lukáč, Smrek, Mihálik, Beniak, Bunčák, Rúfus, Válek, Feldek, Koyš, Lenko, Žáry, Fabry és Reisel versei. A szlovák népköltészetből ad válogatást Csuka Zoltán fordításában a *Fényes a tűz lángja* c. antológia (1962, 2. kiad. 1974). De hiányzik a szlovák költészetet kezdettől napjainkig bemutató antológia. A kortárs szlovák prózát négy válogatás mutatta be az olvasónak: *Örtüzek a hegyekben* (ford. Bóné András és Tóth Tibor, 1959); *A tenger mélyébe* (ford. Koncsol László, 1966); *Megbékélés* (1970); *Agyaghegedű* (1982). Az újabb cseh novellairodalmat – több fordító munkájának eredményeként – két antológia képviseli: *Senki sem fog nevetni* (1965), *Hány színű a szivárvány* (1981). A hivatásos írók műfordítói munkásságán kívül a szlovák és a cseh irodalom fordítói közül a prózairodalom terén jelentős Hubik István, Havas Márta, Bártfai László, Zólyomi Antal, Czagány Iván, Hideghéty Erzsébet, Zádor András, Zádor Margit, F. Kováts Piroska, Nóta János, Mayer Judit, H.Tóth Ildikó, Macsovsz-ky és mások munkássága. Költői művekből Bábi Tibor, Sipos Győző, Tóth Tibor, Farkas Jenő, Rácz Olivér, Fügedi Elek és Tőzsér Árpád fordított önállóan egy vagy több kötetet. A verseskötéteket általában többen fordították: Rácz Olivér, Cselényi László, Kulcsár Tibor, Ozsvald Árpád, Tőzsér Árpád, Koncsol László, Veres János, Kulcsár Ferenc stb., a mo.-i költők közül Garai Gábor, Bede Anna, Rákos Sándor, Baranyi Ferenc, Végh György, Tandori Dezső és mások. Rácz Olivérnek a világ népei költészetéből válogatott műfordításai *Csillagsugárzás* címmel jelentek meg (1978). Világirodalmi mítoszok átköltéseit, modern francia, lengyel, cseh és szlovák költők verseinek fordításait tartalmazza Cselényi László *A pitypang mítosza* c. kötete (1986), amelyet Madách Imre-díjjal jutalmaztak. Mikola Anikó *Madárnak lenni* (1979) c. verseskötete egyik ciklusában a perui indiánok népköltészetét mutatja be. Csehszlovákiai ukrán költők antológiája is megjelent magyar nyelven *A Kárpátok éneke* címmel (ford. Barak László és mások, 1988). A klasszikus latin költészetet Csehy Zoltán tolmácsolja. – A szlovákiai műfordítók első szervezete a Fordítók Köre (Kruh prekladateľov) volt, amely 1951–1969 közt működött. 1969-ben megalakult a Szlovákiai Műfordítók Társulása (Združenie slov. prekladateľov), amelynek már különféle bizottságai voltak. 1976-ban szervezte meg Ján Ferenčik a Szlovákiai Fordítók Központját (Ústredie slov. prekladateľov). Ez utóbbi már a Szlovák Irodalmi Alap (Slovenský literárny fond) keretében működött, s külön bizottsága volt a ma-

gyar nyelvre fordító mű- és szakfordítók nyilvántartására, regisztrálására és támogatására. Ez a szervezet 1990-ig működött. A rendszerváltozás után a Szlovák Irodalmi Alap keretében ún. tagozatok alakultak. Ezek egyike a Műfordítói Tagozat, amely a műfordítók ügyeivel foglalkozik a maga kilenctagú választmánya útján. 1990-ben megalakult a Szlovák Műfordítók Egyesülete (Spolok prekladateľov umeleckej literatúry), amelynek tagjai lehetnek magyar műfordítók is. A magyar műfordítók nem alakítottak külön szervezetet, hanem egy részüket felvette tagjai közé a Magyar Írók Társasága. A Szlovák Irodalmi Alaptól támogatást (ösztöndíjat, szociális segélyt stb.) minden műfordító kaphat indokolt esetben, tekintet nélkül arra, tagja-e valamely szervezetnek. A Szlovák Irodalmi Alap a magyar műfordítókat is részesítette és részesíti nívódíjakban, és a műfordítói Madách Imre-díj kiadása is hatáskörébe tartozik. Versfordításaiért Tőzsér Árpád (1980), Cselényi László (1986), prózai művek fordításáért Hubik István (1973, 1978, 1988, 1990), Koncsol László (1992), F. Kováts Piroska (1979), Mayer Judit (1985, 1995), Nagy Judit (1986), Nóta János (1984, 1991), Rácz Olivér (1983, 1989), Tóth Elemér (1982) H.Tóth Ildikó (2000, 2003), Zeman László (2001) részesült Madách Imre-díjban. 1996 és 2003 közt a műfordítói Madách-díjat négy alkalommal nem adták ki. Az 1989-es rendszerváltozás után számos új magyar könyvkiadó alakult, s ezek már nem kizárólag szlovák és cseh nyelvből készült fordításokat jelentetnek meg, a magyar nyelvű szépirodalmi fordítások száma némileg mégis csökkent. A csszl., ill. szlovákiai magyar irodalom elhanyagolt területe a műfordítás-elmélet és -kritika.

Ir.: Szalatnai Rezső: Hegyország hangja, MF 1934; Kovács Endre: Jegyzetek a csehszlovák–magyar szellemi együttműködésről, MF 1934; Sándor László: Cseh és szlovák költők antológiája, K 1937; Csanda Sándor: Magyar–szlovák kulturális kapcsolatok, 1959; uő: Első nemzedék, 1968; Fügedi Elek: Néhány adat a cseh, szlovák és magyar kölcsönös versfordításról, ISZ 1959/3; uő: Még néhány adat a cseh, szlovák és magyar kölcsönös versfordításról, ISZ 1963/3; uő: A cseh és szlovák költészet magyarul, különös tekintettel a kötetben megjelent fordításokra, ISZ 1969/2; uő: Magam védelmében, ISZ 1969/9; Ankét műfordításunkról, ISZ 1977/8; Zsilka Tibor: A szlovák irodalom fordításának poetikai kérdései, ISZ 1977/8; Ján Šimonovič: Első parancsolat – a hűség?, ISZ 1977/8; Rudolf Chmel: Két irodalom kapcsolatai, 1980; Tőzsér Árpád: Szavak barlangjában, 1980; A szlovák–magyar szak- és műfordítás kérdései (szerk. Bertók Imre és Kulcsár Tibor), 1981; Hubik István: A csehszlovákiai magyar fordítás általános problémái, ISZ 1981/1–2; uő: A személynevek fordítása, ISZ 1989/1; Mayer Judit: A szlovák–magyar fordítások gyakorlati kérdései, Hét 1979/5; uő: A magyar nyelvre való fordítás módszertani kérdései, ISZ 1985/1.

K. T., M. J.

Műhely (1978–1984): tallózó, irodalomnépszerűsítő időszaki kiadvány. Szemelvényeket közölt a Madách Könyvkiadó évi terméséből, valamint a csszl. magyar kulturális sajtóból. Az első kötetben (Műhely ’78) a szerkesztő „rendhagyó antológiának” nevezi a kiadványt. „Kedvcsináló” olvasmánynak szánták, mely „működés közben” mutatja be a kisebbségi magyar sajtót és az egyetlen magyar kiadót, a Madách-műhelyt. Az első kötetet „rendhagyóvá” tette, hogy közölte az előző év bibliográfiáját. Ezt a kezdeményezést a későbbi kiadványok (1981-ben nem jelent meg) nem folytatták. Az 1983 és az 1984-es kiadvány újítása volt, hogy az írói műhelyekből adott ízelítőt azzal a szándékkal, hogy a kiadvány fóruma legyen a magyar tollforgatóknak. Ez a szándék bizonyítani kívánta, hogy „nemzetiségi irodalmunk egészséges szervezetként működik, nincs híjával a biztató tehetségeknek, pályakezdő fiataloknak sem”. – A Műhely később *Kontextus* címmel folytatódott, alcímében azonban megtartotta a Madách Műhely elnevezést. – Szerk.: Fónod Zoltán.

F. Z.

Műkedvelő: szính. és irod. alkalmi lap. Dunaszerdahelyen jelent meg szórványosan 1920. júl. 18-tól 1923. ápr. 8-ig, Szeiff Géza szerkesztésében. Kiadójaként a Műkedvelő Gárda van feltüntetve.

T. L.

N

N. JACZKÓ Olga → Jaczkó Olga, N.

N. LÁSZLÓ Endre → Nagy László Endre

N. TÓTH Anikó → Tóth Anikó, N.

Nagyasszony: háztartási és szépirod. havi folyóirat. 1926-tól 1935-ig jelent meg Prágában, 1927 júl. előtt a PMH mellékleteként, azután önálló lapként. Főszerkesztője Darvas János, szerkesztője Péchyné Bartóky Mária volt. Publicisztikai és szépirod. anyagai többnyire jelentéktelenek, de háztartási, kertgazdálkodási, méhészeti rovatai színvonalasak voltak.

T. L.

NAGY Barna (Rózsahegy, 1906. máj. 15. – Budapest, 1980. márc. 19.): művészettörténész. Tanulmányait a prágai Károly Egyetemen végezte, művészettörténetből a szegedi egyetemen doktorált. A két vh. között a komáromi múzeumban dolgozott, s a Magyar Minerva, a Magyar Írás, a Forum és a Magyar Figyelő c. lapokban publikált. 1951-től a bp.-i szlovák gimnázium tanára, majd igazgatója volt.

M.: Képzőművészet Szlovákiában, MF 1936/5; Pozsony plasztikája a Donner és Messerschmidt közötti időszakban, Komárom 1936.

Ir.: Zomrel dr. B. N., Ľudové noviny 1980. márc.

K. K. K.

NAGYFALUSSY István (Érsekújvár, 1899. máj. 30. – uo., 1971. máj. 24.): újságíró, költő. Szülővárosában érettségizett. Műkedvelő színvonalú, hagyományos formájú versei az Érsekújvár és Vidékében, más vidéki lapokban s a Szlovenszkói magyar írók antológiájában jelentek meg.

M.: Csillaghullás, v., Érsekújvár 1926; Nászbokréta, v., uo. 1927; Menekülő madarak, v., uo. 1929, elkobzás utáni 2. kiad. 1932; Dalol az ÁBC, v., uo. 1934.

Ir.: Ölveczky József: N. I. költői elindulása, R 1927. jan. 21.

T. L.

NAGYIDAI Ernő (Nagyida, 1907. okt. 26. – Kassa, 1990): publicista, ügyvéd. Kassán érettségizett, jogi tanulmányait Po.-ban végezte. A Sarló vez. tagja, po.-i szervezetének elnöke volt. Mozgalmi tevékenységéről Balogh Edgár ír részletesen a Hét próbában. Ügyvédként Galántán, majd Kassán működött. Ő dolgozta ki a vagyonát a Csemadokra hagyó Fábry Zoltán végrendeletét.

M.: A Sarló kapcsolatai a cseh és szlovák haladó mozgalmakkal. = Ez volt a Sarló, Bp. (szerk.: Sándor László) 1978.

Ir.: Balogh Edgár: Hét próba, Bp. 1965; L. B.: Dr. N. E., Hét 1973. aug. 17.

Cs. S.

NAGY Irén (Velika Gorica [Jugoszlávia], 1921. szept. 27.): író. Szombathelyen érettségizett; a 2. vh. óta Po.-ban él, 1950-től a (Cseh)Szlovák Rádió magyar adásának munkatársa. Elbeszéléseivel, karcolataival az 50-es évek elején jelentkezett az Új Szóban, a Dolgozó Nőben, az ISZ-ben. 1965 után íróként elhallgatott. Írásai jórészt személyes élményekből fakadnak, központi hősük egy a háború alatt érettségizett és viszontagságos életkörülmények közé került lány. Szépprózája vallomásos jellegű, a jellemeket és társadalmi körülményeket vázlatosan ábrázolja. Stílusára az egyszerűség, közvetlenség jellemző.

M.: Fölszállt a köd, elb., 1956; Kiskisasszony, r., 1958; Fiatalok voltunk, r., 1965.

Ir.: Fábry Zoltán: Utószó 1956, ÚSZ 1957. szept. 7. = F. Z.: ÖÍ 8; Rácz Olivér: Kiskisasszony, ÚSZ 1958. jún. 7.; Révész Bertalan: Fiatalok voltunk, ISZ 1966/1.

Cs. S.

NAGY Iván (Dunaszerdahely, 1961, febr. 24.): népzenegyűjtő. A dunaszerdahelyi gim-

náziumban érettségizett (1979), majd számítógép-programozásból tett érettségit Po.-ban (1981, Gymnázium J. Hronca). Ezt követően különféle dunaszerdahelyi vállalatoknál dolgozott rendszerprogramozóként (1981–2002). Később a po.-i Pátria rádió néprajzi műsorának szerkesztője (2002–2004). 1997-től a dunaszerdahelyi Művészeti Iskolában néptáncot oktat. Jelenleg a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem másodéves néprajzszakos hallgatója. A hangszeres népzene érdekli (főleg cimbalom, duda, furulya), ezen a területen végzett kutatásokat, és voltaképpen ezzel kapcsolatosak publikációi is. Jelentős a csallóközi Balony község teljes népzenei anyagáról írt monográfiája.

M.: Erősíteni szíveket. Balony község népzenei monográfiája, Dsz. 1998; A csallóközi dudáshagyomány, Po. 2002.

L. J.

NAGY Jenő (Pozsony, 1914. márc. 16. – uo., 1992. szept. 8.): rádiószerkesztő, újságíró, író. Komáromban érettségizett, Prágában, Po.-ban és Pécsett jogot hallgatott. 1934-től 1938-ig a Csehszlovák Rádió prágai magyar adásában dolgozott. 1949-ben az Új Szó külpol. rovatvezetője, 1950-től 1969-ig a po.-i rádió magyar adásának főszerkesztője, majd főmunkatársa volt. Az 1968-as eseményekben, főként a po.-i rádió akkori magyar adásában, a Gabona rádióban való aktív részvételéért állásából elbocsátották s hallgatásra ítélték. 1989 után rehabilitálták; sűrűn publikált, könyvet is írt. – A rádióban irod. és kult. sorozatokat készített vagy irányított neves hazai és mo.-i írókról, Szlovákiából elszármazott tudósokról, művészekről. Irod. alkotások előadójaként is szerepelt, s hangjátékokat írt. A 60-as évek elején a bp.-i és a po.-i televízió két dokumentumfilmet mutatott be tőle (Kodály Zoltán: Galántai táncok; Bartók Béla és a szlovák népdal). A sajtóban megjelent kult.-irod. riportjai közül jelentősebb a *Felsőgaram völgyében Bartók nyomában* (ISZ 1981/3).

M.: Emberek és élmények, emlékirat, 1992.

T. L.

NAGY József (Pozsonypüspöki, 1926. ápr. 2.): grafikus. A po.-i Képzőművészeti Főiskolán Vincent Hložník és Orest Dubay tanítványa volt (1953–1959), 1959-től a Dolgozó Nő c. hetilapot illusztrálta. Műveit és illusztrációit az ÚSZ, a Hét, az ISZ és a Remény közlik. Kb. 40 magyar nyelvű tankönyvet, katekizmusokat, imakönyveket, egyházi naptárakat illusztrált. Szabad grafikai műveit tematikus sorozatokban alkotta. Színérzékét főleg egyedülálló monumentális szőnyegtervei bizonyítják; témáit a régi Csallóköz mese-, mítosz- és természeti világából meríti.

M.: A színek harmadik világa, kz., 1981; Foltok, vonalak, formák, kz., 1988.

Ir.: Haltenberger Kinga: N. J., ISZ 1967/2; Duba Gyula: N. J., uo. 1970/9; Koncsol László: N. J., uo. 1984/8; Kubička Klára: N. J. = Kisgaléria, 1977; uő: Nagy József 70, katalógus, Pozsonypüspöki–Dsz. 1996.

K. K. K

NAGY Judit → Brogyányi Judit

NAGY Lajos, Zs.; *Zsélyi Nagy Lajos* (Szklabonya, 1935. szept. 28.): költő, újságíró. Iskoláit Zsélyben és Komáromban végezte, itt érettségizett 1954-ben. Egy ideig a Komenský Egyetem hallgatója volt, majd vidéken tanított. 1958–1960-ban a Szlovák Rádió magyar adásának szerkesztője, 1960–1963-ban az Új Szó riportere, 1963-tól megszűnéséig (1994 őszéig) a Hét belső munkatársa volt. 1995-től nyugdíjas. – Első verse az ÚSZ-ban jelent meg 1953-ban. Rendszeresebben 1957-től publikál. Szerepelt a „nyolcak" antológiájában, de versei nem keltettek különösebb feltűnést. Fábry élményhiányban, önállótlanságban marasztalta el. Hosszabb érlelődési idő után jelentkezett önálló kötettel (*Ének a tisztaságról),* amely magasabb fejlődési fokot mutat, de még érzik versein a tanítómesterek nyoma. Eredeti, temperamentumának, költői szemléletének megfelelő hangját a *Tériszony* (1968) c. kötetben találta meg. Egyszerre a szlovákiai magyar költészet élvonalába emelkedett. Eltűnnek költészetéből a romantikus, idillikus hangulatok, a nosztalgikus témák, helyzetek, felhagy a klasszikus magyar dal- és zsánerköltészet utánzásával. A hagyományos versforma nyugalmát a zaklatottság, a töredezettség váltja fel. A könnyed és felelőtlen lírai hangulatokat,

életképeket stb. a társadalmi felelősség vállalása, a mikro- és makroközösség sorsáért aggódó költő megnyilatkozásai követik. A tartalmi-formai megújulást, a költői szemlélet alapvető változásait olyan versek érzékeltetik, mint a *Noé dala,* a *Vízparti óda*, a *Főtárgyalás,* a *Tériszony* stb. Ettől kezdve mintha törött szemüvegen keresztül nézné a világot, szinte semmi sincs a helyén, elmosódnak a dolgok körvonalai, felbomlik a logikai rend, fonákjára fordul a valóság. Ezek a változások az egyéniség mély megrendülésével és átrendeződésével, a művészi alkotó-alakító erő izmosodásával függnek össze. Az össze nem illő valóságelemek társításából fakadó diszharmóniát, a nyelvi humorban, furcsaságokban rejlő lehetőségeket közérzetének, lelki tartalmainak érzékeltetésére, kivetítésére, az azokat kiváltó okok, az emberi-társadalmi fogyatékosságok, gyarlóságok feltárására és kipellengérezésére használja fel. Humorizál, de humorából gyakran hiányzik a derű, a vidámság. Az idő haladtával tovább erősödnek ezek a tendenciák. Különösen érződik ez további köteteiben, az *Üzenet a barlangból* s az *Isapur dalai* címűekben, amelyek a rendszert nyíltan-burkoltan bíráló opuszok mellett nagy számban tartalmaznak az ellenőrizetlen műszaki-tudományos fejlődés ártalmaira, a környezetszennyeződés következményeire és veszélyeire utaló verseket, a mentális és fiziológiai károsodás, az elidegenedés, a morális értékvesztés tényét regisztráló reflexiókat. A három évtized költői küzdelmeinek eredményeit summázó *Cudar elégia* (Válogatott és új versek 1958–1980, 1981) méltán aratott példátlan sikert az olvasók és kritikusok körében. Váratlan megoldásai, fanyar humora és iróniája, bölcs öniróniája, a dolgok felületén áthatoló tekintete, a jelenségek visszáját is feltáró kíváncsisága sok hívet szerzett számára, ő volt talán a „bársonyos forradalmat" megelőző évek legolvasottabb szlovákiai magyar költője. Ez a válogatás és az utána következő kötetek (*Nagyképűtlenségek*, *Édeni vihar)* Tőzsér Árpád véleményét igazolják: „Első költőnk, akit a város tett igazán költővé, eszméletébe a város épült bele akkor is, ha ezzel az adottsággal kezdettől fogva harcban áll. Ennek a harcnak lényege a kétségbeesés, megjelenési formája az irónia és a groteszk." Különösen a régi és új verseket tartalmazó Édeni vihar tükrözi e tendenciákat és az elmozdulás irányát. A „Förtelmes Kaszálógép" félelmetes árnyékában sötétebbre színeződnek a múlt elégikus felidézései csakúgy, mint a „szeszélyes társadalom" ellentmondásait reflektáló groteszk, ironikus, parodisztikus, egyre keseredő költői megnyilvánulások. – A riporterként sokat utazó költő kezdettől fogva rögzítette élményeit, tapasztalatait rövid, többnyire humoros-szatirikus hangvételű, általában poentírozott történetekben, helyzetképekben. Ezeknek az írásoknak sem a nevettetés az elsődleges céljuk, hanem a hibák, a fogyatékosságok leleplezése, a kiküszöbölésükhöz szükséges tudatosításuk. Akárcsak ihletője mesterei: Örkény István, Déry Tibor, ő is meszszebb tekint a szellemes tréfálkozásnál, már első gyűjteményében (*Emberke, küzdj!*) a szatíra, a groteszk, az irónia a keserédes önarckép mellett életbölcselettel színezett társadalomkritikává mélyül. További kötetei csak erősítik ezt a tendenciát, egyénítik a „félperces novellák", a „szárnyas történetek" műfaját (*Rendetlen napló, Az elpárolgott fazék, Szárnyas történetek)*. A költő gyermekversei alkotói sokoldalúsága mellett eszközei alkalmasságát is bizonyítják a gyermeki képzelet, a játékigény kielégítésére.

M.: Ének a tisztaságról, v., 1964; Tériszony, v., 1968; Üzenet a barlangból, v., 1971; Emberke, küzdj!, hum., 1975; Isapur dalai, v., 1977; Cudar elégia, vál. v., 1981; Megfogtam a tündér sarkát, gyermekv., 1986; Rendetlen napló, szat., hum., 1985; Az elpárolgott fazék, hum., 1988; Nagyképűtlensé-gek, v., 1992; Szárnyas történetek, hum., 1993; Édeni vihar, vál. és új v., 1994; Hamu Laci és az Eretnek, gyermekv., 1995.

Ir.: Tőzsér Árpád: A lírai vallomás hogyanja Ozsvald Árpád, Zs. Nagy Lajos és Gál Sándor költészetében. = Az irodalom valósága, 1970; Koncsol László: Hiány és büszkeség. = Ívek és pályák, 1981; uő: A csehszlovákiai magyar költészet a második világháború után. = Nemzedékem útjain, 1988; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Szeberényi Zoltán: Zs. N. L. = Arcok és művek, Po. 1988; Mács József: Örökzöld termőfa, ÚSZ 1995. szept. 28.

Sz. Z.

NAGY László Endre; *N. László Endre* (Komárom, 1930. szept. 30.): ifjúsági író, múzeo-

lógus, tanár. Dél-Komáromban született, elemi iskoláit Pesten végezte, 1941-ben költöztek Révkomáromba, ahol gimnáziumi tanulmányait folytatta, itt érettségizett. 1949/50- ben a Csallóközben segédtanítóskodott, majd a po.-i Pedagógia Karon magyar–szlovák szakot végzett (1954). Utána Somorján tanított (1954–1957 között). Az '56-os magyarországi események miatt állásából elbocsátották. Volt szövetkezeti raktáros, könyvelő, bányász Ostraván, majd 1964 után (két évig) ismét tanított. Egy időben a Hét szerkesztője, 1972 után postai kézbesítő Pozsonypüspökin. Többszöri infarktusa miatt rokkanttá, majd részleges rokkanttá nyilvánították. Komáromba költözött, hogy gyermekkori álmát, a dunai aranymosás történetét kutassa és megírja. 1988-ban visszahonosíttatta magát, Magyarországra költözött és Barcson, a Dráva Múzeumban 1993-ig, nyugdíjaztatásáig dolgozott. Újbóli infarktusa ellenére folytatja a néprajzi kutatómunkát.– A csallóközi aranymosásról készített filmje (bemutatva a Magyar és a Csehszszlovák TV-ben) 1984-ben a Miskolci Filmfesztiválon a Fesztivál díját nyerte. Meséit, verseit, didaktikus történeteit főleg az Új Szóban és a Dolgozó Nőben publikálta.

M.: Az eltévedt napsugár, m., 1976; A Duna aranya, 1988; Aranymosás a Kárpát-medencében, Bp.1988; Mátyás kútja, m., Pécs 1992; A bűvös cimbalom, m., 1996; Szivárványból nőtt mesék, Szeged 1999; Mátyás király utolsó mosolya, Nagykanizsa 1999; Mégis kiköt a bárka, Szeged 2002; Felvidéki találkozások 1–2, rip., Dsz. 2000; Aranymosás a csallóközi Dunában, néprajz, Komárom 2001; Istenke legszebb ajándéka, cigány mesék, uo. 2003;

Ir.: Varga Imre: Két gyermekkönyv, ISZ 1977/6.

F. Z.

NAGY Magda → Fehérváry Magda

NAGY Miklós → Vajkai Miklós

NAGY Péter → Püspöki Nagy Péter

NAGY Péter, H. (Budapest, 1967. szept. 8.): irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Egyetemi végzettségét az ELTE BTK-n szerezte, 1997-ben. 1997–1998-ban a Pécsi Tudományegyetem BTK Modern Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszékének tudományos munkatársa, 1998-2002 között egyetemi tanársegéd, 2002–2003 közt tudományos munkatárs, jelenleg vendégtanár. 1996–1999 közt a Vár Ucca 17. Kiadó köteteit szerkeszti, 1996-tól az Iskolakultúra rovatvezetője, 1998-tól 2001-ig a Szép literatúrai ajándék főmunkatársa, a Prae c. folyóirat alapító szerkesztője, 1999–2001-ben Tímár Attilával a FISZ Könyvek sorozatszerkesztője., 2001–2002-ben Mekis D. Jánossal az Alexandra Kiadó Klaszszikusok diákoknak műelemzéssel c. könyvek sorozatát szerkeszti. 1997-ben Pro Scientia Aranyéremmel és Fáy András Díjjal tüntetik ki. – 1994-től publikál. Ady költészetének és Zalán Tibor életművének is egyik legkiválóbb ismerője. Számos Ady-tanulmánya mellett a kritikai kiadás sajtó alá rendezésébe való bekapcsolódásával és az Ady Endre Kutatócsoport tagjaként is hozzájárult az életmű újraértékeléséhez. Tanulmányaiban a szoros olvasás elvét szem előtt tartva poétikai dilemmák felől közelít a vizsgált szövegekhez, életművekhez, interpretációiba helyenként mikroelemzéseket ágyaz. Írásainak nyelvi-fogalmi világát Paul de Man retorikaelmélete alakítja, gondolkodásán a konstanzi és yale-i iskola hatása egyaránt érződik. Érdeklődése a peremműfajokra is kiterjed. Kritikái, recenziói rendszerint irodalomtörténeti, ill. elméleti tárgyú könyvekkel foglalkoznak.

M: Kalligráfia és szignifikáció, tan., Veszprém 1997; Redundanciák retorikája, tan., uo. 1998; Kánonok interakciója, tan., Bp. 1999; Orpheus feldarabolva. Zalán Tibor költészete és az avantgárd hagyomány, tan., uo. 2003; Ady-kollázs, tan., 2003; Eisemann György – N. P., H. – Kulcsár Szabó Zoltán: Irodalom tankönyv 16-17 éveseknek, tank., uo. 1999; Eisemann György – N. P., H. – Kulcsár Szabó Ernő: Irodalmi szöveggyűjtemény 16-17 éveseknek, tank., uo. 1999.

Ir: Szincsók György: Átkelés az irodalomelméleten, Novum 1997/3; Kiss Gábor Zoltán: Az én-határok feloldódása, Szép Literatúrai Ajándék 1997/3–4; Fried István: Tanulmánykötetek között, Ttáj 1998/1; Orsós György: H. Nagy Péter: Kalligráfia és szignifikáció, Bölcső 1998. jún. 1.; Bengi László: Személyesség és interszubjektivitás, Alföld 1998/8; Fried István: Befogadó retorika, Bárka

1999/3; Kulcsár-Szabó Zoltán: Méltányosság és szigor, Alföld 1999/6; Balogh Endre: „Activity", IV. 1999/4; Baranyák Csaba: Pragmatika és retorika: korreláció vagy diszjunkció?, Kalligram, 2001/7–8; Kulcsár-Szabó Zoltán: Lebomló partitúrák, És 2003. júl.11; Havasréti József: Az utolsó, ha jó, Magyar Narancs 2003. aug. 14.; Bednanics Gábor: H. Nagy Péter: Orfeusz feldarabolva, Hel. 2003/4; Kékesi Zoltán: Kép és/vagy írás?, Magyar Műhely 2004/1.

B. Zs.

NAGY Zoltán (Losonc, 1961. febr. 23.): grafikus. 1976 és 1980 között elvégezte a po.-i Iparművészeti Középiskolát, majd 1985 és 1991 között A. Brunovský, J. Lebiš és K. Ondreička tanároknál a Képzőművészeti Főiskola grafikai szakát. Illusztrációi az ISZ-ben és a Kalligramban jelennek meg.

M. (könyvillusztrációk): Zs. Nagy Lajos: Megfogtam a tündér sarkát, 1985; uő: Az elpárolgott fazék, 1987; Szőke József: A napraforgóvá változott leány, 1986; Kulcsár Ferenc: Az Idő hallgatása, 1991; Monoszlóy Dezső: A milliomos halála, 1991; Zs. Nagy Lajos: Szárnyas történetek, 1993; uő: Hamu Laci és az Eretnek, 1994; Duray Miklós: Csillagszilánk és tövistörek, 1994; Ozsvald Árpád: Néger a hóesésben, 1994.

K. K. K.

NÁNDOR, Sz. →: Szerényi Ferdinánd

Nap, A: pol. napilap. 1927 dec.-től 1932 dec.-ig jelent meg Po.-ban, Pál István, Klein Miklós és Latkóczy József szerkesztésében. Rendkívül aktív, befolyásos belső munkatársa, szerkesztője volt Antal Sándor, aki tág teret biztosított a lapban az irod. és kult. anyagoknak. A lap független jelzéssel jelent meg, s hangja és szellemisége meg is felelt ennek a minősítésnek, de tulajdonosa, gróf Zay Károly rendszeres szubvenciót kapott a kormánytól. Antal Sándor a sarlósokat is felkarolta, így A Nap – A Mi Lapunk mellett – a mozgalom második jelentős fóruma lett. A sarlós írások közül kettő keltett nagy feltűnést (Balogh Edgár: Emigránsok és újarcú magyarok, 1930. ápr. 6.; Boross Zoltán: Kossuth Lajos dunai konföderációja és az új nemzedék, 1930. márc. 23.). A nagy számban publikált kritikák, recenziók többnyire Antal Sándor, Kovács Endre, Szalatnai Rezső és Kellner-Kalász József tollából származtak.

Ir.: Balogh Edgár: Hét próba, Bp. 1965; Melaj Erzsébet: Egy elfelejtett kritikus, Hét 1979. aug. 11.; Kovács Endre: Korszakváltás, Bp. 1981.

T. L.

Nap (1989. dec. 15. – 1995 aug.): független közéleti hetilap. Először hetente kétszer jelent meg Po.-ban, a Nyilvánosság az Erőszak Ellen Koordinációs Bizottsága kiadásában. Később áttért a heti megjelenésre, s a szerkesztőség Dunaszerdahelyre költözött (1993), ahol a Nap Kiadó gondozásában jelent meg kb. 10 ezer példányban. Az állami támogatás megvonása után előbb a terjedelmét csökkentették, majd megszüntették a lapot. Főszerk.: Hunčík Péter (1989. dec. 15.), Balla Kálmán (1990. júl. 1.), Barak László (1992).

F. Z.

Nap Kiadó Kft. (Dunaszerdahely, 1991): lapkiadó, később lap- és könyvkiadó. 1991-ben alakult Po.-ban, kezdetben a Nap c. hetilapot adta ki, később (Dsz. székhellyel) a Nap és a Csallóköz c. lapok kiadója. A Nap 1995. aug.-tól megszűnt. – 1991-től tevékenysége részévé vált a könyvkiadás is. 1991–2004 között több mint száz kötetet jelentetett meg, kortárs magyar irodalmi alkotásokat, gyermekirodalmat, tényirodalmat, ill. néprajzi jellegű kiadványokat. – Ügyvezető igazgató: Balla Kálmán (1991–1992); Barak László (1993–).

F. Z.

Napló: a Magyar Nemzeti Párt politikáját támogató napilap. 1929. okt. 2-tól dec. 1-jéig jelent meg Kassán, Keller Imre, Ungár Jób és Kupcsik Imre szerkesztésében. Valójában kísérlet volt az 1929 júl.-ban megszűnt Kassai Napló felújítására.

T. L.

Napsugár: komáromi képes gyermeklap. 1927-ben összesen 20 száma jelent meg. Főszerkesztője Seidl Sándor volt, segédszerkesztői Borka Géza és Harmos Károly. Irányításukkal tehetséges kisdiákok számos írása és rajza is megjelent a jó színvonalú lapban.

T. L.

Naptárak, évkönyvek 1945 után: az első nem időszaki jellegű kiadványok közé tartozó *Népnaptár* 1949 végén jelent meg (az 1950-es évre). A Pravda, később a Magyar Könyvtár, majd a Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó, ill. a Pravda Kiadó jelentette meg. 1973-ban a Pravda lemondott a kiadásáról, s a Madách Könyv- és Lapkiadó vette át; 1994-től a Madách-Posonium adja ki. 1971-től *Naptár*, 1974-től *Naptár–Madách*, 1977-től *Madách Naptár* címen jelenik meg. – Az évkönyvek közül a *Hét magazint* (1967), az *Új Szó évkönyvét* (1968), a kassai *Batsányi-kör évkönyvét* (1970), *A Csemadok 25 évét* (1974), a *Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara* (1975) és az *Ifjú Szívek* (1975), a *Nő* (1986) *évkönyvét* említjük. Egyes iskolák (komáromi gimnázium) rendszeresen, mások (nagymegyeri, szenci, somorjai gimnázium stb.) alkalomszerűen adtak ki évkönyvet. Évkönyv jellegű irodalmi magazin a *Szivárvány* (1968). Hasonló jellegű a Nemzetiségi Dokumentációs Centrum kiadványa, a *Magyarok Szlovákiában* (1993). – 1989 után is folyamatosan megjelenik a Madách, ill. a Madách-Posonium gondozásában a Naptár/*Madách Kalendárium*/Naptár. Új kiadványok (a kiadás évét jelöljük): *Az én Naptáram* (iskolások részére; 1992–1996, Lilium Aurum), *Vidám kalendárium* (1994, 1997,1998, 2000, 2001, AB-ART, 1997-ben a Lilium Aurummal), *A család évkönyve* (1995, 1997, 1998, AB-ART), *Sulinaptár* (1997–2001, Lilium Aurum).

F. Z.

Múzeumi évkönyvek: a dél-szlovákiai vidéki múzeumok a 70-es évek közepétől fokozatosan kezdték megjelentetni évkönyvszerű kiadványsorozataikat, amelyekben magyar nyelvű és vonatkozású tanulmányok (is) vannak. Elsőként a dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum jelentette meg Múzeumi Híradó (Spravodaj múzea) címen előbb (1977–1983) negyedévenként, majd (1984-től) évente egyszer magyar és szlovák nyelven megjelenő kiadványsorozatát. Később az évenkénti megjelenés is megszakadt, a 2000–2004-es év egyetlen számban (12. évf.) jelent meg. – A komáromi Duna Menti Múzeum 1979-ben indította útjára a *Spravodaj Oblastného podunajského múzea* (*A Duna Menti Múzeum Értesítője)* c. kétnyelvű évkönyvét, melynek ez ideig 10 száma látott napvilágot (az 1989/7. számtól *Iuxta Danubium* a kiadványsorozat címe). A rimaszombati Gömöri Múzeum *A Gömöri Múzeum Híradója* címen adott ki kétnyelvű, évente 1-2 füzetben megjelenő kiadványsorozatot (1983–1985). Az érsekújvári múzeum *Castrum Novum* címen adja ki kétnyelvű évkönyvét, melyből 1982-től ez ideig 5 kötet látott napvilágot. Az 1991-ben, a komáromi Duna Menti Múzeum szervezeti keretei közt létrehozott Magyar Nemzetiségi Osztály *Acta Museologica* címen jelenteti meg évkönyvét (1994-től).

Ir.: Liszka József: A szlovákiai magyarok néprajzi kutatásának intézményes formái. = A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások 2, Bp. 1989.

L. J.

NARANCSIK Imre (Csallóközaranyos, 1904. jan. 25. – szovjet fogság, 1948. ápr.): ref. lelkész, lapszerkesztő, tudománytörténész. Komáromban érettségizett, teológiai tanulmányait Losoncon és Halléban végezte. 1928–1929-ben Po.-ban Balogh Elemér püspök titkára, 1930-tól a kárpátaljai Nagymuzsaly lelkésze volt. 1937–1938-ban ógörög és héber nyelvet adott elő a losonci teológián. 1946. nov. 4-én Nagymuzsalyon a szovjet hatóságok letartóztatták, s az 1947 ápr.-ban tartott ungvári tárgyaláson koholt vádak alapján elítélték. Fogságban halt meg. – Már középiskolás korában publikált, s teológusként az ifj. mozgalmak ref. csoportjában, a Bethlen Gábor Mozgalomban működött. 1928 és 1934 között Varga Imrével együtt két ifj. lap (Baráti Szó, Református Élet) szerkesztője volt, s a Református Életbe kitűnő cikket írt az ifj. mozgalmak problémáiról és perspektívájáról (*Tegnapunk – mánk – holnapunk*, 1934/3). További munkásságából a Balogh Elemér püspökről írt részletes portré és a tud. életet vizsgáló tanulmányok emelkednek ki. Vájlok Sándorral, Duka Zólyomi Norberttel és Vass Lászlóval együtt ő vizsgálta a kisebbségi tud. élet problémáit a legalaposabban, s az ő tollából születtek az első kisebbségi tudománytörténeti összefoglalások.

M.: A szociológia. = A prágai Magyar Akadémikusok évkönyve 1931–1932 (szerk. Orbán László),

Kassa 1931; Balogh Elemér, tan., Református Világszemle 1936/2, Jozef Lukáč fordításában önálló füzetként szlovák nyelven: 1936; A tudomány művelése. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; A felvidéki tudományosság két évtizede 1918–1938. = Mit élt át a Felvidék? (szerk. Hangel László), Bp. é. n.

Ir.: Narancsik Imréné levele Boross Zoltánhoz. A debreceni Irodalmi Múzeum Magyar Kisebbségi Dokumentációs Gyűjteménye; Turczel Lajos: A csehszlovákiai magyar tudományos élet alakulása a két világháború között. = Visszatekintések..., 1995.

T. L.

NÁTOLYÁNÉ JACZKÓ Olga → Jaczkó Olga, N.

Négyek: A (cseh)szlovákiai magyar irodalom 1945 utáni történetében egy-egy antológia megjelenése többnyire korszakváltást, újabb írói-költői csoportosulás, néha nemzedék fellépését jelentette. Ez különösen érvényes az 1958-ban megjelent *Fiatal szlovákiai magyar költők antológiája* c., később a résztvevők számára utalva „nyolcak" antológiájának nevezett gyűjteményre. Élénk viták követték megjelenését, nemzetiségi irodalmunk mozgásba jött, szinte minden vonalon fellendülés volt tapasztalható. Ebben az alkotásra serkentő légkörben hamarosan újabb költők jelentkeztek. Akadt köztük megkésett indulású magányos költő (Farkas Jenő), az antológia összeállításakor még nem nyomdaérett verselő (Gál Sándor, Tóth Elemér), sőt, egy költői csoportosulás körvonalai is mutatkoztak. A nyitrai Pedagógiai Fakultás irodalmi önképzőköre *Fórum* címen sokszorosított havilapot jelentetett meg, amelyben Batta György, Bárczi István, Kmeczkó Mihály, Zirig Árpád, Reiter György, Gajdosík István, Simkó Csaba és mások bontogatták szárnyaikat. Verseik később az országos magyar sajtóban is megjelentek, de közös fellépésükre, antológiában való megjelenésükre nem került sor. Egy ideig azonban csoportként foglalkozott velük az irodalmi közvélemény (vö.: Csanda Sándor és Duba Gyula írását). Életérzés, tematikai-formai jelleg, irodalomszemlélet szempontjából alig különböztek a „nyolcaktól". A legtehetségesebbek, a tartósan jó teljesítményt nyújtó költők hamarosan felzárkóztak a „nyolcakhoz", mintegy pótolva a lemorzsolódókat. Ezek hamarosan önálló kötetet, ill. köteteket jelentettek meg: Gál Sándor, Tóth Elemér, Batta György és Bárczi István. Az ő munkásságuk ment át a köztudatba „négyek" költészeteként.

Ir.: Duba Gyula: Miért nem értem meg a kötéltáncost? (A nyitrai PF verselő diákjai), Hét 1962/49; Csanda Sándor: Pesszimisták-e a nyitrai verselő főiskolások? (Válasz Duba Gyulának), Hét 1963/3; Tőzsér Árpád: Fiatal költők sorakozója, ISZ 1963/5; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982.

Sz. Z.

NEHÉZ Ferenc (Dunamocs, 1912. okt. 16. – Los Angeles, 1979. jan. 29.): újságíró, író. Komáromban érettségizett, majd a Komáromi Lapok belső munkatársa lett; cikkeket, elbeszéléseket a PMH-ban, a Magyar Családban és a Magyar Minervában is közölt. Könyvei 1942-től jelentek meg. 1951-től az USA-ban élt, s a Nemzetőrben, a Katolikus Magyarok Vasárnapjában, a Krónikában és az Itt-Ottban publikált. 1966-tól az Árpád Akadémia tagja volt.

M.: Kis lak áll a nagy Duna mentében, elb., Komárom 1942; A mérkőzés elmarad, r., Bp. 1943; Sorsok a viharban, r., uo. 1943; Hazátlan rozmaring, elb., Los Angeles 1968; Csabagyöngye, elb., Cleveland 1970; Ezüstkönyv, életrajzi r., Los Angeles 1977.

Ir.: Juhász József: N. F., Krónika 1980/1.

T. L.

NEMESSZEGHY Jenő (Budapest, 1912. – Adelaide [Ausztrália], 1980. jún. 6.): grafikus, illusztrátor. A po.-i kereskedelmi iskolában érettségizett, képzőművészeti tanulmányait a bp.-i s a prágai iparművészeti főiskolán végezte. Középiskolásként a Szent György körösök és sarlósok szervezte regös- és szociográfiai vándorlások népszerű rajzolója volt, számos népművészeti emléket örökített meg. Rajzai a sarlós kongresszus néprajzi kiállításán is szerepeltek. Tanulmányai befejeztével Po.-ban élt, s nagy sikereket ért el a reklámgrafikában és a könyvillusztrálásban. A szlovák állam idején a Toldy Kör által kiadott irod. füzetsorozat attraktív fedőlapjait, po.-i és vidéki színpadok díszleteit tervezte, s művészi szépségű báb-

színházat is kialakított. 1940 és 1944 között négy kiállítása volt, s a po.-i Városi Múzeum is vásárolt tőle képeket. 1949 őszén elhagyta Csehszlovákiát, s rövid bécsi tartózkodás után Ausztráliában telepedett le. Hatévi fizikai munka után Adelaide-ben tervező rajzoló, majd a Metropolitan cég művészeti osztályának vezetője lett. A birodalmi Royal Art Societynek tagja, ausztráliai csoportjának pedig elnöke volt. Képei több ausztráliai gyűjteményben megtalálhatók.

T. L.

Németh Ilona (Dunaszerdahely, 1963. jan. 28.): képzőművész, illusztrátor. A bp.-I Magyar Iparművészeti főiskolán könyvművészeti és tipográfia szakon végzett (1986). Munkássága elején a szlovákiai sajtóban több lap tervezője volt (Ifi, ISZ, Nap és Profil) és mint festő volt jelen több csoportos kiállításon. 1987-ben az érsekújvári Stúdió ERTÉ alapító tagja. Már első egyéni kiállításán (Feljegyzések a labirintusból, 1990, Po.) installációval jelentkezett. Ez a műfaj jellemző rá a mai napig, kompozícióit építészeti elemekkel, műszaki megoldásokkal, multimedialitással gazdagítja. Sajátos szemléletű kreatív alkotásaival széleskörű nemzetközi elismerést ért el. Itthoni bemutatkozásain kívül (At Home Gallery, Somorja, Városi Galéria, Pozsony, Nagyszombat – Zsinagóga) Prágában (Nemzeti Galéria), Budapesten (Ludwig Múzeum), Bécsben, Berlinben, Stockholmban és több más európai városban állított ki. 1998-ban elnyerte a Szlovákiai Fiatal Művész Díjat, mely 3 hónapi kaliforniai tanulmányúttal és kiállítással járt. 2000-ben a hannoveri Expo-n állított ki. 2001-ben Szlovákiát képviselte a velencei 49. nemzetközi biennálén, ezt az installációját 2002-ben Public Privacy c. a bp.-i Műcsarnok mutatta be. Több installációja gyűjteményes kiállítását 2004-ben Győrött valósította meg. 2003-ban a bp.-i Magyar Képzőművészeti Egyetemen tanított, 2002-ben, valamint 2004-től a po.-i Képzőművészeti Főiskola intermediális műtermének tanára. További díjak: 1997: Nyitott Európáért Díj, Pozsony; A Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társaságának 1997.-évi nívódíja; 2001: Munkácsy Díj, 2003: a bp.-i Ludwig Múzeum Díja.

M.: (önállóan illusztrált könyvei) Malac Julcsa, 1988, 2004; Simkó Tibor: Tikirikitakarak, 1991; Weöres Sándor: Ha a világ rigó lenne, 1992; Hudební knížka, 1993; Hudobná kniha, 1993; Barak László: Micsoda kaland, 1994; N. Tóth Anikó: Tamarindusz, 1994; Kulcsár Ferenc: Kígyókő, uo. 1995.

Ir.: Kortárs Magyar Művészeti Lexikon 2., 2000, Bp.; Hushegyi Gábor: Németh Ilona, (mon.), 2001; Ilona Németh, a győri kiállítás katalógusa, 2004

K. K. K.

NÉMETH István (Vereknye, 1937. márc. 21.): költő, újságíró. Középiskolai tanulmányait egy prágai nyomdaipari szakközépiskolában végezte, előbb itt (1957), majd egy év múlva a somorjai gimnáziumban is érettségizett. Utána a Komenský Egyetem BTK-án magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1966). 1963–1966-ban a Csemadok KB színházi előadója, majd a dunaszerdahelyi gimnázium tanára, később (1968–1969) a Tatran Magyar Üzeme és a Madách Kiadó sajtóreferense, 1969-től a lap megszűnéséig (1991) az Új Ifjúság munkatársa volt. 1990-től szabadfoglalkozású, vállalkozó. – 1965-től publikál. Szerepelt az *Egyszemű éjszaka* (1970) és a *Zsé arca* (2004) c. antológiában, verseit 1971-től közölte az Új Ifjúság, Új Szó, ISZ. A hevenes-nyolcvanas években művészportrékat, beszélgetéseket, irodalmi riportokat, műfordításokat publikált. Az új évezredben visszatért a versíráshoz, reveláló erejű versei az ISZ-ben jelennek meg. Első önálló kötete kiadás előtt áll.

M.: A regény befejezése dokumentumokkal. Kassák Lajos érsekújvári emlékei, tan., ISZ 1974/10, 1975/1; A nesztor. Rákosi Ernő, portré, ÚI 1971/2; Táj és festő. Látogatóban Csemiczky Lászlónál, portré, ÚI 1979. márc. 25.; Hangulatok (Pataki Klára), rip., ÚI 1983/43.

F. Z.

NÉMETH István László; *Németh-Šamorínsky* (Somorja, 1986. szept. 9. – Pozsony, 1975. jan. 31.): zeneszerző, orgonaművész, pedagógus. Zongorázni és hegedülni tanult, tanulmányait Bp.-en a Zeneművészeti Főiskolán, zeneszerzési szakon folytatta, majd jogot tanult (1914). Zongoraszakon Bartók Béla tanítvá-

nya (1918–1921). A háború után a bécsi Mesteriskola zongora- és orgonaszakán végzett (1923); tanári diplomát Bp.-en szerzett (1924). Zongora- és orgonatanár a po.-i Városi Zeneiskolában (1921–1942), rövid ideig igazgató. Egyidejűleg a Szent Márton-dóm orgonistája (1921–1953), a po.-i Állami Konzervatórium orgonatanára (1940–1941), a Zene- és Drámaművészti Főiskola tanára (1949), docens (1953). – A Toldy Kör férfikarának (1924) és az ebből alapított Bartók Béla Dalegyesületnek a karnagya (1929–1945). A Csehszlovák Rádió állandó munkatársa (1930). Mint zeneszerző több mint 100 művet írt, egyházi műveket, vokális szóló- és kórusműveket. 1945 után érdeklődési körét kiterjesztette a szlovák kultúrára is. Zenét szerzett a Népes, az Ifjú Szívek, a CSMTKÉ számára. Művei Bach és Reger zenei nyelvezetéből indulnak ki, szerzőjükre hatással volt az utóromantizmus és Bartók Béla.

M.: A szlovákiai magyar zenekultúra mérlege, 1941.

Ir.: Československý hudební slovník 2. Prága 1965; Palovčík Michal: Štefan Németh-Šamorínsky, 1974; Popély Gyula: A pozsonyi Bartók Béla Dalegyesület, 1982.

D. Z. E

NÉMETH István, Z.; *Zánkay N. István; Jonathan J. Joker* (Komárom, 1969. márc. 28.): költő, prózaíró. Szülővárosában érettségizett, 1991-ben a nyitrai Pedagógiai Főiskolán tanítói oklevelet szerzett. Szülővárosában tanított, később az ISZ, majd az AB-ART kiadó szerkesztője lett. Rövid ideig befektetési tanácsadó, majd a komáromi Atelier c. művészeti és irodalmi folyóirat szerkesztője. Jelenleg a csallóközaranyosi alapiskolában tanít, Csicsón él. – Verseiben irónia, groteszk és abszurd, emelkedettség, játékosság és meditatív elmélyültség egyszerre van jelen. Formakultúrája a kilencvenes években indult költők egyik legtehetségesebbjévé avatja. Költői pályájának eddigi legfontosabb állomásához a *Lélegzet* (1999) c. kötetével érkezett el. „Az érzéstartományok sokrétűsége, a kifejezésmód változatossága, a jelképrendszer eredetisége az eddigi lírai produkció zenitjére emeli a kötetet" – írja róla Szeberényi Zoltán. *Nincs meneqés* (2001) c. kötete paródiákat és humoros írásokat tartalmaz.

M.: Rózsa és rúzs, v., 1992; Könnyűnek hitt ébredés, v., 1993; Hócompóc bohócai, gyermekszíndarabok, 1994; Alfa felügyelő színre lép, krimiparódia, 1995; Gyerkőce, gyermekv., 1996; Noémi bárkája, n., 1996; Feküdj végig a csillagokon, r., 1997; Rulett, v., 2001; Tündérvirág, gyermekv., 2003; Triatlon, vál. és új v., 2004.

Ir.: Csanda Gábor: Prózai megközelítés, Kalligram 1994/11; Hizsnyai Zoltán: Tűz és víz, Kalligram 1994/11; Tóth László: Kézfogásból a megcsalatást. = Filep–Tóth: Próbafelvételek, 1995; Németh Zoltán: Feküdj végig a csillagokon, Szőrös Kő 1999/1; uő.: A vágy tárgya: a tökéletes nyelv, ISZ 1999/5–6; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában II., 2001; Csehy Zoltán: A szöveg, mely szép kurzívra vágyik, ÚSZ, 2002. jún. 19.

G. L.

NÉMETH-ŠAMORÍNSKY István → Németh István László

NÉMETH Zoltán (Érsekújvár, 1970. jún. 26.): költő, esszéíró, irodalomtörténész, kritikus. A pozsonyi Komenský Egyetem magyar–történelem szakán végzett 1993-ban, majd 2004-ben uott doktorált (PhD). Jelenleg a besztercebányai Bél Mátyás Egyetem Filológiai Karának Hungarisztika Tanszékén adjunktus, ill. az Új Forrás szerkesztője. Madách-díjas (2000), 2002-ben Bárka Díjjal tüntették ki, 2003-ban elnyerte az NKÖM ösztöndíját, 2004-ben Schöpflin Aladár-ösztöndíjat kapott. – 1991-től publikál. Verseit nyelvpoétikai alapállás, a testiség, az identitás integritásának, kérdéseinek kiemelése, a szöveg szélsőséges erotizálása és verbális viviszekciója jellemzi. Kritikusként a kortárs magyar irodalomra fókuszál, elméleti alapállását a kortárs elméleti iskolák módszereinek szintetikus alkalmazása határozza meg. *Olvasáserotika* c. tanulmánykötete fontos határkő sajátos értekezői nyelvének kialakításában, melybe a nézőpont-váltogató, továbbíró, parodisztikus értelmezéskísérletei éppúgy belefférnek, mint a kritikaírás általános kérdéseinek, a szövegértelmezés paradigmáinak elmélyült elméleti taglalása. Talamon Alfonzról önálló monográfiát írt, mely egyszersmind a kisebbségi irodalom fogalmát is át-

strukturálta. Látásmódja eredendően mű- és szövegközpontú. Szinte monografikus igénnyel térképezte föl a fiatal kortárs magyar irodalom horizontját, jelentősek fiatal irodalomkritikusokkal készített beszélgetései, mélyinterjúi.

M: A kapus öröme a tizenegyesnél, tan., 1999; A szem folyékony teste, v., 2000; Olvasáserotika, tan., 2000; Talamon Alfonz, monogr., 2001; Németh Zoltán vírusszövegei, idiótameséi és egyéb mutáns történetei, e., 2002; A perverzió méltósága, szerk., 2002; A széttartás alakzatai, monogr. és beszélgetések, 2004.

Ir.: Tőzsér Árpád: A kritikaírás – irodalomteremtés, ISZ 1999/1–2; Csehy Zoltán: Az önélvezet játéktere, Bárka 2001/1; Bárczi Zsófia – Benyovszky Krisztián – Keserű József – Kocur László – H. Nagy Péter: Erotika, kánonok, kritika (beszélgetés), Kalligram 2001/5–6; Thomka Beáta: Virtuális „pozsonyi" műhely, ÉS 2001. aug. 31.; Fried István: A szövegorgia mint hosszúmondat, Új Forrás 2001/8; Huba Márk: A szem határhelyzete, Szőrös Kő 2001/tél, 38–41; Fehér Kriszta: Az erotikától a szexig, Szőrös Kő 2002/5; Ardamica Zorán: Az olvasáserotika aktuális kérdéseiről, Szőrös Kő 2002/5; Keserű József: A monográfia mint anomália és provokáció, Alföld 2002/5; Balázs Imre József: Hús olvas húsról, Bárka 2002/6; Balázs Imre József: Az árnyékcsapás technikái és alakzatai, És 2002. okt. 18.; Nyáry István: A vágy, amint gerjeszti önmagát, És 2002. okt. 18.; Csehy Zoltán: Bordély és boncterem – bevezetés a transzgresszív lírába = Somorjai disputa (1), Somorja–Dsz. 2003.

Cs. Z.

Nemzeti Bizottságok (1952. jan.–1990. nov.): a Belügyi Megbízotti Hivatal folyóirata a népi közigazgatás számára. 1952–1972-ben a Národné výbory magyar melléklete volt, 1972-től önálló havilap. 1970-től az SZSZK kormánya adta ki. 1990-től (25. sz.) Közigazgatás címmel jelent meg.

F. Z.

Nemzeti Kisebbségek: kisebbségpol. és irod. folyóirat. 1922-ben 4 száma jelent meg Po.-ban, Antal Sándor szerkesztésében. Színvonalas és kisebbségi viszonylatban tekintélyes terjedelmű (55-60 oldalas) számai voltak, s néhány jelentős írás németül is megjelent benne. A szerkesztő a csszl. állam iránti lojalitást összse tudta egyeztetni a kirívó kisebbségi sérelmek ostorozásával. *Egy új Csák Máté* c. cikkében pl. egy basáskodó magyarellenes megyefőnököt, zsupánt pellengérezett ki, egy másikban (*Nyílt levél a Színház ügyében Szlovenszkó teljhatalmú miniszteréhez)* a kisebbségi színjátszás érdekében emelt szót; sokat foglalkozott a csszl. és külföldi szórványyzsidóság nemzeti problémáival is. Szépirod. anyagai nem voltak figyelemre méltóak. Könyvszemle c. rovatát Gaál Gábor vezette, aki kitűnő tanulmányokat és recenziókat írt Walt Whitmanről, Kassák Lajosról, Kosztolányi Dezsőről, Tóth Árpádról, Hatvany Lajosról.

T. L.

Nemzeti Kultúra: tud. folyóirat. 1933-tól 1935-ig, kéthavonta jelent meg Komáromban; főszerkesztője Alapy Gyula, munkatársai többnyire amatőrök voltak. Alapy egész könyvre való tanulmányt közölt benne a cseh–magyar történeti kapcsolatokról, Szenci Molnár Albert komáromi prédikátorságáról és Komárom történetével kapcsolatos kérdésekről. Rajta kívül Ethey Gyula, Follajtár Ernő, Magyar Győző, Haiczl Kálmán és Wick Béla voltak a legproduktívabb munkatársak. A lap állandó rovatai: Tudományos dolgozatok, tanulmányok; Adattár; Irodalom; Művészet. A mo.-i tudósok közül több tanulmányt közölt benne Melich János, a neves szlavista, Császár Elemér irodalomtörténész és mások. Az Irodalom rovatban számos csszl. magyar író könyvét ismertették. Állandó hazai munkatársai Csákos József, Haraszty Károly, Jankovics Marcell, Kemény Lajos, Noszkay Ödön, Sarlay Soma, Szabó Adorján, Sziklay Ferenc, Tamás Lajos voltak. Az 1935. évf. már csonkán maradt.

Cs. S.

Nemzeti Kultúra: az 1935-ben alakult Csehszlovákiai Magyar Irodalmi Szövetség tud., szépirod., műv. és társad. folyóirata. Felelős szerkesztője Duka Zólyomi Norbert. Az ellenzéki Egyesült Magyar Párt támogatásával jött létre, eszmei célkitűzése a kisebbségi szellemi egység kialakítása volt. 1938 júl.-ban kéthavi lapként indult, de a pol. fejlemények miatt több száma már nem jelent meg. A szokatlanul testes, 172 lapos 1. szám magas színvonalú, s

tartalma nagyobb részét kisebbségtudományi írások alkotják (Bólya Lajos: *Kulturális programunk szempontjai;* Borsody István: *Számadás húsz évről;* Duka Zólyomi Norbert: *A kisebbségi kérdés megoldásának külföldi példái;* Hantos László: *Szlovákiai magyar gazdasági centrumok;* Brogyányi Kálmán: *A művészet élete a nemzeti kultúrában).* Kovács Endre *Irodalmi realizmusunk feladatai* c. terjedelmes tanulmánya is a kívánatos kisebbségi szellemi egység szellemében íródott. Érdekes, hogy az 1937 dec.-ben megszűnő színvonalas Magyar Írás búcsúcikkében az akkor már tervezett Nemzeti Kultúrát ajánlotta az olvasóközönségnek: „A Magyar Írás megszűnik, az általa képviselt gondolat azonban tovább él, s a Nemzeti Kultúra című új folyóiratban fog továbbfolytatódni. Kérjük az olvasót: ha a kisebbségi irodalom, kultúrélet érdekli, támogassa ezt az induló lapot."

Ir.: A folyóirat búcsúzik, MÍ 1937/10.

T. L.

Nemzetiségi Dokumentációs Centrum (NDC): 1991 elején alakult, hogy koordinálja a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos kutatásokat Szlovákiában, és összpontosítsa az alapvető dokumentumokat, kutatási eredményeket, melyek az adott témában elérhetők s a könnyebb tájékozódást szolgálhatják. Varga Sándor kezdeményezte, s megalakulásától kezdve ő irányítja. – Publikációi közül a *Magyarok Szlovákiában* c. 1993-as évkönyvet említjük, melyben az 1992-es választásokról, a kormányszervek nemzetiségi kérdéssel foglalkozó testületeiről, a szlovákiai magyar pol. szervezetekről, mozgalmakról, az állami támogatással működő kisebbségi magyar intézményekről, tömegtájékoztatási eszközökről stb. tájékoztat. A közölt dokumentumok közt található az 1968. évi nemzetiségi alkotmánytörvény, a Szlovák Nemzeti Tanács 1990. évi nyelvtörvénye (magyar, szlovák és angol nyelven), az alapvető emberi és szabadságjogok chartája, továbbá két nyilatkozat (az európai nemzeti kisebbségekről és a szlovákiai zsidók háború alatti deportálásáról). A kötet tanulmányai az 1991-es népszámlálással, a nemzetiségi jogok csehszlovákiai alakulásával, a nyelvhasználat kérdéseivel, valamint a szlovákiai hivatalos nyelvvel foglalkoznak.

F. Z.

Nép, A: az Országos Keresztényszocialista Párt kelet-szlovákiai hetilapja. 1920 és 1937 között jelent meg Kassán. Egymást felváltó szerkesztői Ványai István, Fleischmann Gyula, Derfinyák Gusztáv és Reinel János voltak. Elődje az 1920-ban szórványosan megjelenő Keresztény Munkás volt.

T. L.

Népakarat: az Országos Keresztényszocialista Párt nyugat-szlovákiai hetilapja. 1919 és 1925 között jelent meg Nyitrán, majd Po.-ban. Egymást felváltó szerkesztői Pesthy Pál, Máté Ferenc, Reinel János, Tobler János voltak. Utódja a jobb színvonalú Magyar Néplap lett.

T. L.

Népbíró (1951. jan. – 1967. dec.): az Igazságügyi Megbízotti Hivatal havilapja a bíróságok népi ülnökei számára.

F. Z.

Népegészség, Egészség (Pozsony, 1960 jan.-tól): egészségügyi ismeretterjesztő folyóirat. A Csehszlovák Vöröskereszt Szlovákiai KB-nak a havilapja. Korábban (1953. jan. 15. – 1959. dec. 15.) Vöröskeresztes Híradó, 1991-től Egészség címmel jelent meg. Az utóbbi főszerkesztője Huszárné Seres Vlasta volt. Példányszáma 1994-ben kb. 8000 körül mozgott, a 90-es ével közepén anyagi okok miatt megszűnt.

F. Z.

Népművelés (1954. szept. – 1990. dec.): a Népművelési Intézet folyóirata, módszertani tanácsadó. 1956-tól havi 36 oldalon, 1500 példányban jelent meg. Anyagának egy részét az Osveta c. szlovák folyóiratban megjelent írások magyar fordításai alkották. Rendszeresen foglalkozott a kisebbségi magyar népművelés és népművészet kérdéseivel, a működvelő csoportok s a Csemadok-szervezetek munkájával. 1965 dec.-től 1966 nov.-ig *Így élünk mi*, majd *Hang* címmel mellékletet jelentetett meg a CSISZ és a Csemadok keretében működő ifjúsági klubok támogatására. *Új hagyományok* c.

8 oldalas tanácsadó melléklete (1972-től) a nemzeti bizottságok polgári ügyekkel foglalkozó testületei számára készült. Főszerk.: Koczka István.

F. Z.

Népnevelő Napló (Pozsony, 1957. jan. – dec.): népnevelők és előadók havi folyóirata. Korábban (1952. jan. – 1954. dec.) A Népnevelő Szava címmel jelent meg az SZLKP KB kiadásában.

F. Z.

Népnevelő Szava, A (Pozsony, 1952–1954): a Pravda jelentette meg kéthetenként a népnevelők és előadók számára.

F. Z.

Néprajzi irodalom 1918–1945: Csehszlovákia megalakulása után a Szlovákia déli részén élő magyarok néprajzával kezdetben elsősorban tanítók, tanárok foglalkoztak (Dudich László, Khín Antal, Manga János, Thain János), akik kutatási eredményeiket főleg a szlovákiai magyar helyi és kulturális sajtóban publikálták (MF, MÍ, MM, MiL, PMH, T, ÚSze). Hozzájuk csatlakozott a Prágában tanuló magyar egyetemisták 1925-ben létrehozott Szent György Kör nevű mozgalma (1928-tól Sarló), melynek tagjai a rozsnyói Tichy Kálmán felhívása hatására kezdtek érdeklődni a népi kultúra iránt is. Nyári vándorlásaik során néprajzi megfigyeléseket tettek, benyomásaikról cikkekben számoltak be (MiL, Ve), jobbjaik (Balogh Edgár, Morvay Gyula) kutatási eredményeit a bp.-i szaklapok (Ethnographia, Néprajzi Értesítő) is közölték. Az 1931-ben létrehozott CSMTIMT november 15-i alakuló közgyűlése után a po.-i egyetemista fiatalok, akik közt az egykori sarlósok hangadóak voltak, egy programtervezetet dolgoztak ki. Ebben a néprajzi kutatás feladatrendszerét, alapjaiban a mai napig helytállóan, Balogh Edgár foglalta össze. 1938 után a Mo.-hoz csatolt területeken erős központi támogatással, bp.-i szakemberek bevonásával élénk néprajzi kutatótevékenység jöhetett létre. Érsekújvár központtal 1941-ben megalakult a Kisalföldkutató Intézet, amely *Kisalföldi Közlemények* címen kiadványsorozatot is közreadott. Érsekújvárott Bakos József tanár irányításával igen aktív önképzőköri tevékenység is folyt, a diákok gyűjtési eredményeit külön füzetekben jelentették meg. A szlovák állam keretei közt maradt magyar kisebbség néprajzi kutatása Arany A. László és köre nevéhez fűződik. Arany kiadta *A szlovákiai magyarság néprajza* (1941) c. kis összefoglalását, míg tanítványa, Putz Éva *A kolonyi lagzi* (1943) c. monográfiáját. Mártonvölgyi László Nyitra vidéki népmondák szépirodalmi-publicisztikai igényű átdolgozásával szerzett érdemeket.

Ir.: Liszka József: A szlovákiai magyar nemzetiség etnográfiai és folklorisztikai bibliográfiája a 19. század elejétől 1986 végéig, 1988; uő: Magyar néprajzi kutatás Szlovákiában 1918–1938, 1990; uő: A szlovákiai magyarok néprajzi kutatása, Néprajzi Látóhatár 1992/1–2, 4–21; uő: Arany A. László és a szlovákiai magyar néprajzi kutatás 1–2, Nap 1993/39–40; Putz Éva: A kolonyi lagzi, 2. kiad. (Sándor Eleonóra kísérő tanulmányával), 1989; Thain János – Tichy Kálmán: Kisalföldi és gömöri népi építészet (bev. és sajtó alá rend. Liszka J.), Bp. 1991.

L. J.

Néprajzi irodalom 1945–2004: a 2. vh.-t követő társad.-pol.-i változások, a szlovákiai magyarságot ért meghurcoltatások következményeként a néprajzi kutatást is az alapoktól kellett újraszervezni. A korábbi időszakban itt tevékenykedő néprajzkutatók zöme (Khín Antal, Manga János, Tichy Kálmán) Mo.-ra költözött, ill. elhallgatott, és élete végéig sem kutató-, sem publikációs tevékenységet nem folytatott (Arany A. László, Thain János). A Csemadok megalakulása (1949) után a néphagyományok (elsősorban a néptánc, -zene és -viselet) színpadi bemutatásának az igénye magával hozta a néprajzi kutatások újraéledését is. Az 50-es évek legelején először Ág Tibor (népzene) és Takács András (néptánc) kezdték a szlovákiai magyar falvak hagyományanyagát kutatni, s eredményeiket a kulturális sajtóban, ill. önálló kiadványokban publikálták. Valamivel később csatlakozott hozzájuk Méry Margit, aki elsősorban a viselet- és népszokás-kutatás terén ért el eredményeket. Az 1969-ben megalakított Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság már jóval tágabban ér-

telmezve a népi kultúra, a néphagyomány fogalmát, kísérelt meg eredményeket felmutatni. A 70-es évek 2. felétől elsősorban a bp.-i és po.-i egyetemen végzett fiatal néprajzkutatók vittek új szemléletet a szlovákiai magyar néprajzi tudományosságba. Az ún. színpadi folklórt kiszolgáló kutatások mellett már az ún. anyagi és társadalmi kultúra egyes jelenségeire, valamint a folklór színpadon nem alkalmazható területeire is kiterjesztették vizsgálódásaikat. Ehhez intézményes kereteket először a Csemadok Központi Néprajzi Szakbizottsága (ill. az egyes járási szakbizottságai), valamint az egyes vidéki múzeumok, 1989-től pedig a (Cseh)Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság biztosít. – A kiadói tevékenységet 1989-ig szinte kizárólag a Madách Könyvkiadó vállalta föl. Az önálló munkák megjelentetése mellett kiadta az *Új Mindenes Gyűjtemény* c. tanulmánykötet-sorozatát (1980-tól), melynek 10 kötete jelent meg, szinte mindegyikben néprajzi tanulmányok is vannak. Mindehhez szórványosan járultak egyéb kiadói kezdeményezések (pl. Szlovák Pedagógiai Kiadó), ill. a Csemadok Központi Néprajzi Szakbizottsága *Néprajzi Közlések* c., összesen öt számot megért sorozata (1974–1989). A fiatal írók Iródia nevű mozgalmának szintén volt egy néprajzi oldalhajtása, s az abban dolgozó fiatalok írásai az Iródia Füzetekben jelentek meg. Mindezek mellett a különféle múzeumi évkönyvek és a honi magyar kulturális sajtó (Hét, ISZ, Nő, ÚSZ) biztosítottak bizonyos teret a szlovákiai magyar néprajzi kutatás eredményei közzétételére. – Az 1989 utáni időszakban a Madách-Posonium Kiadó mellett elsősorban a Lilium Aurum, valamint a Nap, a Méry-ratio, az AB-ART, továbbá a Kalligram Kiadó foglalkozik néprajzi művek megjelentetésével. Utóbbi a *Csallóközi Kiskönyvtár* c. sorozatában a Csallóközre és szűkebb térségére vonatkozó néprajzi, honismereti, helytörténeti jellegű munkákat jelentet meg. Az időközben létrejött különböző tudományos szervezetek, intézmények (Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság, Gömör-Kishonti Múzeumegyesület, Gyurcsó István Alapítvány, tornaljai Kulturális Antropológiai Műhely stb.) is viszonylag élénk kiadói tevékenységet folytatnak. Jelentős az 1996-ban létrehozott Fórum Társadalomtudományi Intézet (2002-től Fórum Kisebbségkutató Intézet) komáromi Etnológiai Központjának publikációs tevékenysége. A Fórum Kisebbségkutató Intézet által gondozott társadalomtudományi folyóirat, a Fórum Társadalomtudományi Szemle szintén rendszeresen közöl néprajzi tárgyú írásokat. – A szlovákiai magyar néprajzi irodalom a néprajz egyes szakterületeire lebontva a következőképpen foglalható össze: kutatástörténeti kérdésekkel elsősorban Csáky Károly és Liszka József foglalkozott. A szlovákiai magyarok néprajzi kutatásának bibliográfiáit L. Juhász Ilona és Lisz-ka József állították össze. A településnéprajz és népi építészet kutatása és dokumentálása terén Thain János és Tichy Kálmán, majd a 2. vh. után Bárkány Jenő, Böszörményi István, Buday Endre, Gudmon Ilona, Kocsis Aranka, Liszka József és Nagy Kornélia tett sokat. Gazdálkodás-néprajzi ismereteinket elsősorban Alapy Gyula, Angyal Béla, Bodnár Lajos, Danter Izabella, Fehérváry Magda, Gaál Ida, Görföl Jenő, Gudmon Ilona, Kaprálik Zsuzsanna, Khín Antal, Liszka József, Marczell Béla, Pusko Gábor, Sándor Eleonóra, Szanyi Mária és D. Varga László gyarapították. A népi táplálkozás témaköréből Bodnár Mónika és Vargáné Tóth Lídia közölt fontos tanulmányokat. A háziipar és kézművesség vizsgálata terén Csáky Károly, Kaprálik Zsuzsanna, Kecskés László, B. Kovács István, Sándor János és Szanyi Mária jeleskedett. A népi díszítőművészet dokumentálásában főleg Thain Jánosnak és Tichy Kálmánnak, továbbá Danter Izabellának, Galgóczy Tibornak és D. Varga Lászlónak vannak érdemei. A viselet és textilmunkák vizsgálata terén Dodekné Chovan Ilona, Duray Éva, Gaál Ida, Gudmon Ilona, Jókai Mária, Kocsis Aranka és Méry Margit publikációi jelentősek. A szállítás, közlekedés eszközeinek és módszereinek vizsgálata területén Liszka József tanulmányai figyelemre méltók. A folklór egyes műfajait tekintve hosszú ideig a mese- és a mondakutatás a szlovákiai magyarok néprajzi kutatásának egyik legelhanyagoltabb területe volt. Elsősorban Géczi Lajos és B. Kovács István, továbbá Parák Endre, D. Kovács József munkáinak köszönhetően ma már erről a műfajról is sokkal többet tudunk. A 2. vh. előtt Manga János közölt néhány bal-

ladát, ill. Putz Éva gyűjtött és állítólag közölt Zobor-vidéki balladákat. Franz Zagiba 40-es évekbeli Zobor-vidéki gyűjteséit a háború után Ausztriában jelentette meg, németül. A 2. vh. után a legtöbb balladát Ág Tibor gyűjtötte és publikálta. Gömörben B. Kovács István végzett figyelemre méltó kutatást: egyetlen adatközlő, a baracai Tóth Balázsné Csák Margit egész népköltészeti tudását (benne balladákat is) gyűjtötte föl és tette közzé. Később Géczi Lajos is közölt balladákat az Ondava mentéről. Az inkább szövegközpontú gyűjtések mellett a népzenét gyűjtők (Ág Tibor, Nagy Iván, Ürge Mária) is közreadtak ballada- és általában népdalszövegeket. Bár elszórt folyóiratbeli közlésekként korábbi gyermekmondóka-adatokkal is rendelkezünk, az első, térségünket érintő módszeres gyermekjátékgyűjtés Bakos József nevéhez fűződik. Az érsekújvári gimnázium tanára 1939–1945 között, önképzőkört vezetve, diákjaival is gyűjtetett ilyen szövegeket. Gágyor József folytatta ezt a munkát, ill. keletebbre B. Kovács István baracai közlését, valamint Géczi Lajos Ung-vidéki publikációit kell itt megemlíteni. Annak ellenére, hogy Pelkó Péter 1864-ben, Rozsnyón megjelent munkája révén a magyar folklorisztika egyik korai szólás- és közmondásgyűjteménye éppen tájainkról származik, a műfaj kutatása szlovákiai magyar viszonylatban jószerével meg sem indult. Parák Endrének köszönhetően egy szerény közléssel rendelkezünk az Alsó-Garam mentéről, továbbá Pusko Gábornak az Acta Ethnologica Danubiana 4. kötetében megjelent új szempontú tornaljai gyűjtéséről van csak tudomásunk. A falucsúfolók műfaja rendkívül gazdag a térségben, s mivel a legtöbbször egészen rövid, szólásszerű kijelentések, ill. kurta rigmusok formájában öltenek testet, itt szólok róluk. Bakos József már említett gyermekjáték-gyűjteményében falucsúfolókat is közöl, s nagyjából ugyanerről a területről, a Mátyusföldről gyűjtött össze néhány évtizeddel később Gágyor József is egy csokorra valót. Liszka József Gömörből közölt falucsúfolókat. A 2. vh. után Ág Tibor fejtette ki a legeredményesebb népzenei gyűjtőtevékenységet. A helyi gyűjtők közül megemlítendő Ürge Mária munkássága. A hangszeres népzene kutatása (és művelése) terén Agócs Gergely, Katona István és Nagy Iván ért el eredményeket. Lényegében az ő munkásságuk előzményének tekinthető Manga János tevékenysége, aki a két vh. között népi hangszereket gyűjtött Komárom tágabb környékén. A szlovákiai magyar néptáncok típusait és dialektusait Quittner János és Sebők Géza tekintették át. Méry Margit egy település, Tardoskedd táncait mutatta be és elemezte különféle szempontok szerint. A szlovákiai magyarok népi tánckultúrájának feltárásában (és színpadra való feldolgozásában) kétségtelenül a legnagyobb érdemei Takács Andrásnak vannak. A népszokások bemutatása terén ki kell emelni Putz Éva: A kolonyi lagzi c. munkáját, amely Sándor Eleonóra gondozásában második kiadásban is megjelent. 1945 után többek között Csáky Károly, L. Juhász Ilona, Liszka József és Marczell Béla foglalkozott népszokáskutatással. A népi vallásosság vizsgálata térségünkben lényegében csak az utóbbi jó egy évtizedben indult meg. Önálló kötetekkel csak Liszka József jelentkezett e témakörben. A népi társadalomról kialakítható ismereteinket elsősorban Révay Józsefnek a tajnai kisnemesekről szóló munkája (1942) gazdagította. Az 1945 utáni hazai magyar néprajzkutatók közül e témakör kapcsán Kocsis Aranka és B. Kovács István neve említendő meg. Előbbi érdeme a vajkai nemesi szék iratainak (a 17–19. sz.-i hagyatéki leltáraknak) a kiadása, utóbbi pedig elsősorban a felsővályi református egyház presbitériumi jegyzőkönyvei alapján az erkölcs és fegyelmezés kérdéseit vizsgálta. Végezetül említést kell tenni a főleg az utóbbi egy-másfél évtizedben általában helyi kezdeményezésből, helyi kiadásban megjelent helytörténeti-néprajzi munkákról. Ezek szakmai színvonala sok esetben ugyan hagy kívánnivalókat maga után, ám a térség néprajzi ismeretének mégis fontos, bár kellő kritikával kezelendő forrásai lehetnek (főleg: Belán Ernő, Bo-goly János, Borzi Irén, Cséplő Ferenc, Danajka Lajos, Danis Ferenc, Dobosi József, Fehér Sándor, Jókai Mária, Katona István, Mázik Mihály, Presinszky Lajos, Szőke József, Tipary László stb. munkái).

Ir.: Liszka József: A szlovákiai magyar nemzetiség etnográfiai és folklorisztikai bibliográfiája. A 19. század elejétől 1986 végéig, 1988; uő: A szlovákiai

Kisalföld néprajzának válogatott bibliográfiája, Komárom 1995; L. Juhász Ilona: Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1992, uo. 1995; uő: Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1987–1988, Dsz. 1998; uő: Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1989–1990, uo. 1999; uő: Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1991–1992, uo. 2000; uő: Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1993–1994, Galánta 2000; Liszka József: A szlovákiai magyarok néprajza, Bp.–Dsz. 2002; uő: A szlovákiai magyar néprajzi tudományosság publikációs lehetőségei a rendszerváltás után. = Viga Gyula – Holló Szilvia Andrea – Cs. Schwalm Edit szerk.: Vándorutak. Múzeumi örökség. Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére, 60. születésnapja alkalmából, Bp. 2003; L. Juhász Ilona: Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1995–1998, Somorja–Dsz. 2003; uő: Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1999–2002, uo. 2004.

L. J.

Népszava: a baloldali csszl. szocdem párt, 1921 máj.-tól Csehszlovákia Kommunista Pártja magyar nyelvű hetilapja. 1919. aug. 24-én indult Po.-ban, Rékai Károly szerkesztésében. 1922-ben magába olvasztotta az 1919 dec.-től létező komáromi Munkáslapot. 1925 nov.-ben szűnt meg.

T. L.

Népújság: országos pol. hetilap. A csszl. agrárpárt (hivatalos nevén: Köztársasági Földműves és Kisgazda Párt) magyar nyelvű közlönyeként jelent meg 1923 és 1927 között, Po.-ban; váltakozó szerkesztői Klapka István, Bacsinszky Lajos, Duchaj János, Samuel Zoch és Farkas Aladár voltak. 1927 után háromszor is megváltozott a neve: Köztársasági Magyar Földműves (1927–1933), Földműves (1933–1935), Magyarság (1936–1938). Mindhárom változat főszerkesztője a hírhedten demagóg Békefi Sándor volt. A váltakozó felelős szerkesztők: Stunda István, Farkas Aladár, Maár Béla és Rajnona Aladár. Az agrárpártnak helyi hetilapjai is voltak: az ipolysági Köztársasági Magyar Földműves (1931–1937) Duba András szerkesztésében, a nyitrai Garamvidék (1928–1930) Zipser János szerkesztésében és a lévai Magyar Szó (1930–1936) Zipser János és Ádámy János szerkesztésében.

T. L.

NEUBAUER Pál (Vágújhely, 1891. szept. 28. – Fonyód, 1945. máj. 4.): író, szerkesztő, műfordító. Jogi tanulmányokat folytatott Bp.-en. Az 1. vh. éveiben a Pester Lloyd munkatársa volt, első cikkei, elbeszélései itt jelentek meg. 1923-tól a PMH szerkesztője, irodalmi rovatának vezetője, verseit, elbeszéléseit is itt közölte. – Versei zömmel sikertelen kísérletek. Kétnyelvű író, magyar költőket (Ady, Petőfi) fordított németre és német írókat (Franz Kafka elb.) magyarra. Első és második regényét (*Marie*, 1926; *Was gehst mich an?* (Mi közöm hozzá?), 1935) németül írta. Sikeres műve a *Das fehlende Kapitel* (A hiányzó fejezet) c. regény, mellyel egy nemzetközi regénypályázaton nagydíjat nyert (1936), s az amszterdami Tiefland Verlag adta ki németül. 1939-ben a német megszállás elől Prágából Bp.-re menekült. Itt átdolgozta regényét, mely *A jóslat* (1944) címmel jelent meg. Ugyanezzel a címmel jelent meg 1981-ben Po.-ban a Csehszlovákiai Magyar Írók sorozatban. A regény a kisebbségi magyar próza egyik legjobb alkotása; középpontjában az erőszakmentesség áll. A „titok", a hiányzó fejezet csupán ürügy egyén és hatalom, történelem és haladás, humanizmus és embertelenség kérdéseinek a felvetésére. A valóság és a misztika keveredése alkalmat nyújt az írónak mesélőtehetsége bizonyítására, izgalmas helyzetek és szokatlan formai megoldások érvényesítésére.

M.: Wohin?, v., Bécs 1924; Egy élet szimfóniája (Hubay Jenő hegedűművész és zeneszerző életéről), r., Bp. 1942; Új regényirodalom, tan., Magyar Írás 1932/2.

Ir.: Fábry Zoltán: Hiányzó fejezet. = F. Z.: ÖÍ 5, Po.–Bp. 1985; Vájlok Sándor: Mi közöm hozzá?, Új Élet 1936/7; Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat, Bp. 1940; Takáts Gyula: Kafka első magyar fordítója, A Könyv 1964/5; Csanda Sándor: Első nemzedék, Po.–Bp. 1968; Fried István: N. P. és a prágai német irodalom, Helikon 1970; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

F. Z.

NEUFELD Béla (Nagyszőllős, 1894. júl. 6. – Budapest, 1962. okt. 18.): szociológiai író, kritikus. 1920-ban Po.-ban jogi, 1926-ban Prágában orvosi diplomát szerzett, utána orvosként dolgozott. Egyetemista korában tagja volt a

Galilei-körnek, később a Jászi Oszkár szerkesztette Huszadik Században publikált. 1931-től bekapcsolódott a kommunista mozgalomba, s Szlovákia-szerte előadásokat tartott. A Korunkban mintegy 70 tanulmánya és cikke jelent meg. 1936-tól kezdve rendszeresen publikált a Magyar Napban. A 2. vh. idején faji üldözött lett; 1939-ben Mo.-ra távozott, de sorsát nem kerülhette el. A buchenwaldi koncentrációs táborból 1945-ben tért vissza Bp.-re, ahol az Egészségügyi Múzeumban, az Orvosi Kutatóintézetben, majd igazgatóként az Ipari Tanulók Egészségvédelmi Intézetében dolgozott.

M.: A kor és embere, tan.-gyűjt., Nagyszőllős 1936; Emlékeimből, Kritika 1981/9.

Ir.: Fábry Zoltán: N. B. – Bojcsuk József, MaN 1937. febr. 9. = F. Z.: ÖÍ 4; Barta Lajos: A kor és embere, K 1937, 92–93.

Cs. S.

Nevelés → Szocialista Nevelés

Nevető Frigó: képes humoros hetilap. 1931-ben összesen 6 száma jelent meg Kassán, Batek Szilárd és Menyhért Sándor szerkesztésében.

T. L.

NEVIZÁNSZKY Gábor (Ipolyszakállos, 1949. aug. 18.): régész. Az ipolysági gimnáziumban érettségizett (1967), majd a po.-i Komenský Egyetem BTK-án diplomázott régészetből (1973). Uott szerzett bölcsészdoktori oklevelet (1978). 1973-tól a Szlovák Tudományos Akadémia nyitrai Régészeti Intézetének munkatársa, kandidátus (1982). A 90-es években Humboldt-ösztöndíjasként csaknem két évet töltött a németországi Saarbrückenben vendégkutatóként. Kutatási szakterülete a rézkor és a magyar honfoglalás kora. Dél-Szlovákiában többek között Bajcson, Ipolyvisken, Oldalfalán, Ozsgyányban és Zsitvabesenyőn végzett régészeti feltárásokat. Tanulmányai magyarul, szlovákul és németül különféle szaklapokban, évkönyvekben és tanulmánykötetekben jelennek meg.

M.: Hont megye régészeti irodalma, Komárom 1993; A Csallóköz régészeti bibliográfiája, uo. 1995.

L. J.

Nimród: vadászati, halászati, ebtenyésztési és fegyvertechnikai szaklap, a Szlovenszkói Vadászati Védegylet hivatalos orgánuma. 1923 és 1931 között kéthetente jelent meg Eperjesen, főszerkesztője Bohrandt Lajos volt. 1932-től beolvadt a po.-i Vadászlapba.

T. L.

Nitra–Nyitra: kétnyelvű (szlovák–magyar) politikai és társadalmi hetilap. 1918. nov. 24-től 1919. máj. 3-ig jelent meg Jozef Tiso szerkesztésében. Tiso életrajzírója szerint „a szlovák rész nemzeti szellemben íródott, a magyarnak kereszténységszocialista irányultsága volt". A magyar rész élén a szerkesztő Tiszo Józsefként szerepelt.

Ir.: Milan S. Ďurica: Jozef Tiso, slovenský kňaz a štátnik I (1887–1939), Albano Terme 1989.

T. L.

Nitriansky hlas (Nyitra, 1960. ápr. 1.–1989 dec.): járási újság. 1965 dec.-ig Hlas nitrianskeho okresu címmel jelent meg.

F. Z.

N. JACZKÓ Olga → Jaczkó Olga, N.

Nógrád-Gömöri Hírlap: regionális pol., társad. és kult. lap. 1922-ben kéthetente jelent meg Losoncon, Pajzs Imre, Tomas András, Soós R. András szerkesztésében.

T. L.

Nógrádi Szó (Losonc, 1990 jan.-tól): regionális lap a Losonci Járási, ill. Városi Hivatal, később az Internacional World Line po.-i kiadásában. 1993-tól kéthetente jelenik meg, 2000 példányban.1993 után nincsenek információink a lap megjelenéséről. – Főszerk.: Ardamica Ferenc (1992), Püspöky Klára (1992), Polgári László (1993).

F. Z.

NORBERT György → György Norbert

NOSZKAY Ödön (Érsekújvár, 1881. nov. 18. – uo., 1948. aug. 21.): tanár, történész. A gimnáziumot szülővárosában, a latin–történelem szakot Bp.-en végezte. Tanári pályafutása tel-

jes egészében az érsekújvári gimnáziumhoz kötődött. Kiváló pedagógus volt, s a helyi irod. rendezvények előadójaként is nagy népszerűségnek örvendett. – Tört. tanulmányai, cikkei a komáromi Nemzeti Kultúrában és a PMH-ban jelentek meg. Országos magyar tud. pályázatok zsűrijében többször szerepelt, s annál a pályázatnál, melyet 1931-ben Esterházy János írt ki a magyar nemzeti történet megírására, Zichy István mo.-i történésszel és Sziklay Ferenc íróval működött együtt. A 6 pályamunka közül egyet sem tartottak díjra érdemesnek.

M.: A katolikusok. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938 (szerk.: Borsody István), Bp. 1938; Vagyunk és leszünk. A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945 (szerk.: Fazekas József), Po. 1993.

Ir.: Thain János: N. Ö. = Az érsekújvári Pázmány Péter Gimnázium Értesítője 1940/41.

T. L.

NÓTA János (Losonc, 1943. febr. 8.): műfordító, író. 1962-ben rádiószerelő szakoklevelet szerzett Po.-ban, majd 1963–1966-ban esti tagozaton elvégezte a gimnáziumot Füleken. 1966–1967-ben a nyitrai Pedagógiai Karon matematika–képzőművészet szakot, 1968–1971-ben a Komenský Egyetem BTK-án magyar–német szakot hallgatott.

Ford.: Felzárkózva (többekkel), 1974; Jozef Dunajovec: Ember és folyó (többekkel), 1977; Gizela Kocoureková: Zelma, 1977; Ján Jonáš: A tizenegyedik parancsolat, 1978; Peter Jaroš: Az ezeréves méh, 1981; Hány színű a szivárvány, antol. (többekkel), 1981; Agyaghegedű, antol. (többekkel), 1982; Jozef Kot: Születésnap, 1983; Peter Jilemnický: Krónika, 1989; Ľubomír Feldek: Van Stiphout, 1990; Božena Němcová: Nagyanyó, 1990. 1984-ben a Születésnap, 1991-ben a Van Stiphout fordításáért Madách Imre-díjat kapott.

M. J.

Nő; *Dolgozó Nő* (1952. jan. 15.-től): a Csehszlovák, ill. Szlovák Nőszövetség KB képes hetilapja. Első száma Dolgozó Nő címmel jelent meg 16 oldalon, 2000 példányban. 1955-től havonta kétszer, 20 oldalon, 1965-től nagyobb formátumban 16 oldalon jelent meg. 1966 jan.-tól Nő címmel hetilapként, 1975–1976-ban (nyomdatechnikai okokból) kéthetenként, 1977-től megint hetenként adták ki, 1981-től 24 oldalon. 1991-ben több hónapos szünet után jelent meg újra kéthetente, a Diákhálózat kiadásában. 1992-től Új Nő címmel a Magyar Asszonyok Ligája, majd Dunaszerdahelyen a Loar Kft. (1994) adja ki. – Kezdettől fogva érdeklődéssel követte a csszl. magyar irodalom fejlődését, munkatársai között mindig találunk írókat, költőket (Egri Viktor, Dávid Teréz, Ordódy Katalin, Kovács Magda, Mikola Anikó stb.). Rendszeresen foglalkozott a megjelent irod. alkotásokkal (Tájoló), az olvasómozgalom kérdéseivel (Egy hónap – egy könyv) stb. A 80-as években 35 ezer példányban jelent meg. Főszerk.: Hanka Nová (1952), Turi Mária (1953), Szarkáné Lévay Erzsébet (1962), Haraszti-Mészáros Erzsébet (1972), Pákozdy Gertrúd (1986), Zácsek Erzsébet (1989), Grendel Ágota (1990), Kocsis Aranka (1991).

F. Z.

Nőmunkás: kommunista hetilap. 1924–1925-ben jelent meg Kassán a Munkás vasárnapi mellékleteként, Farkas Gábor, Horkay Endre, Goldhammer Géza és Rác Gyula szerkesztésében. A városi és falusi nők pol. és kult. problémáival foglalkozott, s irod. rovatában folytatásos regényeket is közölt (Barta Lajos: Különös történet; Upton Sinclair: A szerelem zarándokútja).

T. L.

Ny

NY. TICHY Kálmán → Tichy Kálmán

Nyíl: szatirikus riportlap. 1926. máj. 2-tól aug. 15-ig hetente jelent meg Po.-ban, Szent-Iványi Tibor és Darvas Henri szerkesztésében. Gazdag szatirikus és parodisztikus anyagából különösen Darvas Henri írásai tűntek ki. Neves mo.-i írók is publikáltak benne (Gellért Oszkár, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Nagy Endre, Somlyó Zoltán, Szini Gyula).

Ir.: Turczel Lajos: Humoros sajtónk 1938 előtt. = Hiányzó fejezetek, 1982.

T. L.

NYÍRESI TICHY Kálmán → Tichy Kálmán

NYITRAI Dezső (Iske, 1905. márc. 8. – Pozsony, 1979. jún. 11.): publicista, néprajzkutató. A középiskolát Eperjesen, a ref. teológiát Sárospatakon végezte el. Tusán, Magyarbődön és Dunaradványban volt ref. lelkész. A 30-as években a Református Egyház és Iskolában meg a Református Sionban publikált. Néprajzi tárgyú írásai a 60-as évek végétől jelentek meg (Dunaradványi vízimolnárok, ISZ 1970/3; Anyáink ruhaanyagtermelési munkája, ISZ 1975/8; Régi és új lakodalmi szokások Dunaradványon, Néprajzi közlések 2, Csemadok 1976; Adalékok Magyarbőd őslakosainak történelméhez és néprajzához, ISZ 1978/1.).

T. L.

Nyitrai Lapok: szabadelvű pol. hetilap. 1920 jan.-tól 1936. dec. 19-ig jelent meg; váltakozó szerkesztői Weisz József, Kuttna Henrik, Salgó Károly, Glass Lívia és Weisz Franciska voltak. Az Országos Zsidó Párt befolyása alatt állt. 1918 előtt is létezett.

T. L.

Nyitramegyei Szemle: regionális pol., társad., szépirod. és közgazd. hetilap. Nyitrán jelent meg 1919 és 1938 között az Országos Keresztényszocialista Párt orgánumaként, 1939–1941-ben pedig független lapként Risnyovszky János, Franciscy Lajos és Pálddi Vilmos szerkesztésében. 1919 előtt is létezett. Irod. anyagai jelentéktelenek.

T. L.

Nyitravármegye: regionális pol. és társad. hetilap. 1920 és 1940 között jelent meg Nyitrán, Faith Fülöp szerkesztésében. Egy ideig az Országos Zsidó Párt befolyása alatt állt. 1918 előtt is megjelent.

T. L.

Nyugatmagyarországi Híradó: po.-i pol. napilap. 1888-tól létezett, s az 1918-as államfordulat után még 15 száma jelent meg Vutkovich Ödön és Arkauer István szerkesztésében. Jogutódja az 1919 és 1938 között megjelent Híradó lett.

T. L.

O

OBENAU Tibor → Ág Tibor

O. BERTHA Mária → Bertha Mária

OCSOVAY Imre (Losonc, 1899. nov. 6. – ?): publicista, szerkesztő. A tanítóképzőt Losoncon végezte. 1922-től tanító, a Szlovenszkói Általános Magyar Tanító Egyesület vezetőségének tagja, majd országos elnöke, a 30-as években a Magyar Tanító c. lap munkatársa, majd szerkesztője s a Magyar Tanítók Országos Énekkarának elnöke volt. A lapban számos tanügyi, módszertani, publicisztikai cikket közölt, s a Losonci Hírlapban is publikált. *Munkaiskola* (Prága 1929) c. könyvében az akkori elemi iskola tantárgyainak módszertani kérdéseivel foglalkozott. 1949 után újból tanított, elvégezte a Pedagógiai Főiskolát (1956), s az 50-es években főszerkesztője volt a losonci Indulásnak.

Cs. S.

Ojság, Az: humoros lap. 1920-ban egyetlen száma jelent meg Po.-ban, Rehberger Imre szerkesztésében, Az Ojság Irodalmi Társaság kiadásában. Alcímében „liberális és kozmetikai hetilap"-nak titulálta magát.

T. L.

OLEXO Anna, P.; *Polák Imréné* (Kenyhec, 1939. okt. 12.): szerkesztő, műfordító. A Komenský Egyetem BTK-án magyar–orosz szakos tanári oklevelet szerzett (1968). 1968–1971-ben a Természet és Társadalom szerkesztője, 1971–1973-ban a nyitrai Pedagógiai Főiskola Magyar Tanszékének tanársegédje, 1973-tól a Szlovákiai Pedagógiai Könyvkiadó, 1976-tól 1992-ig a Madách Könyvkiadó szerkesztője volt. 1992–1996 között az ISZ nyelvi szerkesztőjeként dolgozott. 1995-től nyugdíjas.

Ford.: German Tyitov: Kék bolygóm, 1976; Oralhan Bokejev: A csikó, 1977; Eduard Petiška: Sötét égen csillagok, 1978; uő: Házassági kalauz, 1983; uő – Zdeněk Miler: Volt egyszer egy vakond, 1981; Eliška Horelová: Vándormadarak, 1980; Otakar Chaloupka: Tenger, varázsos tenger, 1982; Rusztam Ibragimbekov: Homokra épülő ház, 1982; Petr Hájek: Álomvilágban, 1984; Jakub Arbes: Newton agya, 1985; Karel Sabina: Élet a sírban, 1986; Zikmund Winter: Kampanus magister, 1988.

K. T., M. J.

ORBÁN Gábor (Kőszeg, 1883. jan. 1. – Pozsony, 1958. jan. 28.): nyelvész. A bp.-i egyetemen magyar–latin szakos oklevelet szerzett (1907). Privigyén, majd évtizedeken át po.-i gimnáziumokban tanított. 1950-től előadó volt a po.-i Pedagógiai Főiskolán, ill. a Komenský Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. Az első köztársaság idején a CSMTIMT elnöki tisztségét töltötte be. – Szakterülete a finnugor és a magyar nyelvészet, a nyelvművelés és a szótárírás. Első önálló kiadványa, *A finnugor nyelvek számnevei,* e tárgykörben mindmáig az egyetlen monografikus feldolgozás. *A magyar nyelv* c. kötete nyelvünk múltjának és jelenének értékes összefoglalása. Nyelvművelő cikkei a napisajtóban jelentek meg, ill. rádióelőadásokként hangzottak el. Szótárírói működésének eredménye a Mendre-szóra Miklóssal közösen írt *Új szlovák–magyar és magyar–szlovák szótár.* Bemutatott munkássága mellett az alkalmazott nyelvtudomány egy másik ágában, a tankönyvírásban bizonyult a legtermékenyebbnek: nyelvtanok, olvasókönyvek, segédkönyvek, latin szöveggyűjtemények, egyetemi jegyzetek hosszú sorát jelentette meg.

M.: A magyar nemzeti énekmondás, Privigye 1906; A finnugor nyelvek számnevei, monogr., 1932; Új szlovák–magyar és magyar–szlovák szótár 1–2. (társszerző) 1933, 3. kiad. 1951; A magyar nyelv, Prága 1935; A magyar szókincs, 1953; Finn nyelvtan és olvasókönyv, 1954; A helyes magyarság irányelvei, 1956; Bevezetés a nyelvtudományba, 1956.

Ford.: Comenius: Gentis felicitas, 1934.

Ir.: Fokos Dávid: O. G., Magyar Nyelvőr 1958, 132.
K. M.

ORBÁN Janka, S. (Ruttka, 1905. márc. 26.– ?): iparművész, költő. Kassán két középiskolát is elvégzett: kereskedelmit és iparművészetit. Verseket, elbeszéléseket írt, s 1945 előtt főleg a Gömörben és a Rimavölgyében, később a Hétben publikált. Későbbi sorsáról nincsenek információink.

M.: Vágyak útvesztőjén, v., Rimaszombat 1928; Akik nem tudtak élni, r., kézirat, 1953.
T. L.

ORBÁN Jánosné → Bertha Mária

ORDÓDY Katalin (Léva, 1918. febr. 22.– Pozsony, 2000. jún. 17.): író, újságíró. Iskoláit Léván és Zselizen végezte, 1938-ban tanítói oklevelet szerzett Po.-ban. 1938–1939-ben banktisztviselő volt Zselizen, majd évekig háztartásbeli, 1952–1953-ban adminisztratív dolgozó Po.-ban, 1953–1958-ban a Slovenská kniha könyvterjesztő vállalat propagandistája, 1958–1964-ben állásnélküli. 1964-től nyugdíjazásáig (1972) a Hét szerkesztő-riportereként dolgozott. – Írói pályáját versekkel kezdte, az 50-es évek elején gyakran publikált családi vonatkozású, az emberhez méltó élet lehetőségein tépelődő lírai reflexiókat. Verselői készségét az olvasók legfiatalabb nemzedékéhez szólva kamatoztatta. *Évi, Pisti, idesüss* címen verses meséket jelentetett meg. A könyv sikere az epika művelésére buzdította. Első regénye (*Megtalált élet*) is kedvező visszhangot váltott ki. Ettől kezdve a terjedelmesebb epikai műformákhoz vonzódott, csak elvétve írt novellát, elbeszélést. Legnagyobb sikereit a gazdag valóságtartalmú, lassú kifejlésű, emlékező-elbeszélő alapállású, valamint a nőközpontú, lélektani ihletésű regénytípusban érte el. Életműve csúcsának a *Nemzedékek* (1961) c. művét tartják, amelyben az ún. nagyregény, a regényfolyam műfajára tett kísérletet. Hatalmas időbeli távolságot befogva nemzedékek sorsában idézi fel a múlt és a közelmúlt, a jelenhez vezető út eseményeit, társad. és történelmi összefüggéseit jól megformált alakok sorsának tükrében. A regény ihlető-mozgató motívuma a lázadás, a sorsukból, társad. kötöttségeikből, önnön korlátaikból kitörni akarók indulata. O. bőven merít közvetlen tapasztalataiból, önéletrajzi mozzanataiból. A terjedelmes mű értékét csökkenti a leíró részek elburjánzása a lélektani motiváció, a hiteles jellemábrázolás rovására. A 60-as évek második felétől a gazdag cselekményű, társadalmi-történelmi ihletésű regényt a redukált cselekményű, lélektani indíttatású művek váltják fel. Ettől kezdve írásainak központjában többnyire az asszonyi sors problémái, a női lélek sajátosságai, az egyéni boldogság és a társad. konvenciók konfliktusai állnak. A fordulópont *Az idegen* (1968) c. regénye, amely már oldottabb társad. légkörben született. Egy házasság válságaiban vergődő női lélek rajzával teszi próbára ábrázoló eszközeit. A regény mintegy előkészítője *A keskenyebb út* (1971) c. művének, amely tovább tágítja a kimunkált keretet, gazdagítja a lélektani szituációk hiteles kifejezésére alkalmas eszközöket. E műben egy jónak induló házasság gyarapodó belső feszültségei közepette a szlovákiai magyarság életének, a szlovák–magyar együttélésnek előítéletektől terhelt problémái merülnek fel. Hasonló karakterű a *Kiküldetés* (1977) és a *Kerekes kút* (1979), különösen az utóbbi, mely egy család széthullását vetíti elénk igényes művészi megoldásban. O. sokoldalúságát bizonyítja sikeres kirándulása a lektűr világába. A *Közjáték Kumadasin* (1986) c. művében a krimielemekkel dúsított úti- és kalandregény ötvözetének egyéni változatával kísérletezik. Ebben a regényben bőven kamatoztatja alkotó fantáziáját és törökországi ismereteit. Számos kis-ázsiai vándorlásának élményeit, gazdag történeti-etnikai ismereteit, nyelvtudását stb. azonban a *Mediterrán széllel* c. olvasmányos útirajzában gyümölcsözteti maradéktalanul. A „bársonyos forradalom" után megjelent ifjúsági regénye (*Kulcs és kard*), a fantázia világába vezető *A XXIII. század bálványa* és a *Dóra* tovább erősítik O. K. helyét prózánk élvonalában. Az utóbbi egy fiatal leányanya viszontagságait, boldogságkeresését rajzolja meg fordulatos történet keretében. O. 1972-ben Madách Imre-díjat kapott.

M.: Évi, Pisti, idesüss, verses m., 1956, 1958; Megtalált élet, r., 1958; Nemzedékek, r., 1961, 1982; Dunáról fúj a szél, r., 1963; Az idegen, r., 1968, 1978, 1988; A keskenyebb út, r., 1972, 1973, 1978; Kiküldetés, r., 1977; Kerekes kút, r., 1979; Közjáték Kumadasin, r., 1985; Mediterrán széllel, útirajz, 1987; Kulcs és kard, r., 1991; A XXIII. század bálványa, r., 1992; Dóra, r., 1994.

Ir.: Fábry Zoltán: Nemzedékregény, ISZ 1962/4; Turczel Lajos: Dunáról fúj a szél, ISZ 1964/5; Csanda Sándor: O. K.: Az idegen. = Harmadik nemzedék, 1971; Duba Gyula: Szabálytalan háromszög. = Valóság és életérzés, 1972; Szitási Ferenc: A keskenyebb út, ÚSZ 1973. jún. 7.; Dénes György: O. K. köszöntése, Hét 1978/8; Szilvássy József: Sokszemközt O. K.-val, VÚSZ 1975/25; Mészáros László: A női lélek kutatója, ISZ 1978/2; Lacza Tihamér: Tejszínhab és kávézacc, Hét 1978/3; Mészáros László: O. K.: Kerekes kút, ISZ 1980/2; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, 1982; Szeberényi Zoltán: Emberhez méltó életért. O. K. jubileumára, VÚSZ 1988/28; uő: O. K. = Arcok és művek, Po., 1988.

Sz. Z.

ORMIS, Ladislav → Szántó László

OROS László (Felsőszeli, 1952. febr. 4.): hivatásos katona, könyv- és kéziratgyűjtő. Komáromban gépészeti középiskolát végzett, a brünni katonai főiskola technikai szakán mérnöki diplomát szerzett. Hosszú időn át a csehországi Kostelec nad Labem helyőrségében szolgált, s alezredesi rangot ért el. – Gyűjteményében 1995 végén 1200, köztük 820 dedikált csszl. magyar könyv, 500 dedikált fénykép kisebbségi íróktól és közéleti emberektől, rengeteg levél és egyéb kézirat van. Csaknem 300 mo.-i, ugyanennyi cseh és 50 szlovák íróval is levelez, s jelentős mo.-i íróktól 300 dedikált könyve van.

Ir.: Ozsvald Árpád: Életutak – O. L. mérnökőrnagy, Hét 1988. febr. 19.; Miskó Ildikó: „Gyűjtögetek az utókornak...” – Vizit O. L. magánmúzeumában, SZU 1995. nov. 22.

T. L.

OROSZ Márta (Várhosszúrét, 1954. márc. 3.): szerkesztő, újságíró, műfordító. 1979-ben az ELTE BTK-án magyar szakos tanári oklevelet szerzett. 1981–1993-ban a Madách Könyvkiadó szerkesztője volt. 1994-től újságíró, a Szabad Újság, majd a Szlovák Rádió magyar szerkesztősége munkatársa. Több előszót írt cseh szerzők magyarul megjelent műveihez, és szócikkeket dolgozott ki szlovák írókról a Világirodalmi lexikon számára.

Ford.: Miroslav Kapek: Aki mer, az nyer, 1986; Ján Števček: Esztétikai nézőpontok, 1989; Cseh klaszszikus esszék (1989).

M. J.

OSVÁTH Gyula (Tornalja, 1887. máj. 6. – Feled, 1957. szept. 11.): jogtörténész, jogi szakíró. 1920-ig Kassán jogakadémiai tanárként, később ügyvédként működött. 1929-ben Po.-ban nyitott ügyvédi irodát, a 30-as években Feledre költözött. Tagja volt a CSMTIMT tud. osztályának. Műveiben jogtörténeti, közjogi, házasságjogi kérdésekkel foglalkozott. Könyveinek jó részét szlovákra is lefordították. Könyveit, írásait a Csehszlovák Jog c. lapban rendszeresen ismertették.

M.: A frank-korszakbeli büntetőjog, Bp. 1916; Adalékok Kassa város közjogi helyzetéhez és közigazgatási szervezetéhez I. Lipót koráig, Kassa 1918; Egyház és állam, uo. 1920; Házassági jog, uo. 1926; Hogyan alkalmazza a belügyminisztérium a lex Dérer-Szent-Iványt?, 1929; A magyarság helyzete a Csehszlovák Köztársaságban, 1931; A házasság felbontása a Csehszlovák Köztársaságban, 1933.

Ir.: A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában (szerk. Gyüre Lajos), Kassa 1968.

Cs. S.

OZOGÁNY Ernő (Bp. 1951. máj. 14.): szakíró, villamosmérnök. – Szüleivel 1955-ben települt vissza Csehszlovákiába, Tejfalura. A somorjai magyar gimnáziumban érettségizett (1969), a prágai Cseh Műegyetem Villamosmérnöki Karán digitális hang- és képmérnöki szakon szerzett oklevelet (1975). Ugyanitt 1981-ben elvégezte a posztgraduális képzést is. 1975–1981 között a Szlovák Televízió hangmérnöke, majd képmérnöke. 1981–1990 között a pozsonyi Szakszervezetek Házának műszaki tanácsadója, majd főosztályvezetője. 1991–1999 között az Istropolis Kongresszusi Központ műszaki ig. helyettese. 1999-től ismét a Szlovák Televízió munkatársa (vezető

adástechnikai szakértő). – 1991–1992 között a közszolgálati televízió felügyelő bizottságának, 1994–1995 között az Országos Rádió és Televízió Testület (frekvenciatanács) tagja. – 1976-tól kezdve foglalkozik tudományos ismeretterjesztéssel, elsősorban tudomány- és technikatörténeti cikkeket, valamint a televíziózás műszaki és társad. problémáit összefoglaló írásokat közöl szlov. magyar lapokban (ÚSZ, Vasárnap, Hét, Tábortűz, Nő). Az A hétben és az ISZ-ben elbeszélései, valamint könyvrecenziói is megjelentek. Kiss Lászlóval és Lacza Tihamérral közösen három tanulmánykötetet jelentetett meg a magyar orvosokról, felfedezőkről, mérnökökről, feltalálókról, emellett önálló műben foglalta össze az egykor Pozsonyban élt és működött tudósokat, mérnököket (*Lajtától keletre).* Cseh és szlovák nyelven írt tankönyveket, tudományos és ismeretterjesztő műveket fordított magyarra (pl. Blaskovics József: *Rimavská Sobota v čase osmansko-tureckého panstva* – Rimaszombat az oszmán–török hódoltság idején.).

M.: A magyar tudomány évszázadai (társszerzők: Kiss László, Lacza Tihamér) tud. tört. tan., 1994; Blaskovics emlékkönyv (társszerzők: Blaskovics József, Lacza Tihamér, Tóth Erika), Somorja 1995; A magyar tudomány évszázadai 2. (társszerzők: Kiss László, Lacza Tihamér), uo. 1996; A tudás fájáról, tud. tört. tan., uo. 1999; A tudás almája, tud. tört. tan., uo. 2001; Gondolatokból épült katedrális (társszerzők: Kiss László, Lacza Tihamér), 2001; Magyar atomocska, tud. tört. tan., Somorja 2002; Lajtától keletre, 2002; A mi 20. századunk (társszerzők: Dusza István, Kiss József, Lacza Tihamér,), Dsz. 2002; Magyar nagyasszonyok (társszerző: Vojtek Katalin), ism. terj., uo. 2003.

Ir.: Cselényi László: Monumentális katedrális, Könyvjelző 2002/7; Almási Sára: A magyar szellem kalandjai, ÚSZ, 2003. jan. 27.; Lacza Tihamér: A koronázó város tudósai és mérnökei, Szabad Újság, 2003. jún. 4.

L. T.

OZORAI József (Érsekújvár, 1855. okt. 3. – uo. 1930. okt. 4.): publicista, író. A középiskolát Érsekújvárban és Esztergomban, jogi tanulmányait Bp.-en végezte. Tényleges katonai szolgálata idején súlyos fagysérülés érte, s egyik lába béna maradt. Érsekújvárban ügyvédi praxist folytatott, emellett cikkeket és elbeszéléseket publikált. Halála előtt egy évvel kétkötetes regénye (*Kuruc ősök* 1–2, Érsekújvár 1929) jelent meg a kuruc időkről. „Ez a könyv talán nem is regény – írta róla a szerény szerző. – Talán csak korképek és egymásba kapcsolódó események sorozata. Nem is lép fel a regény igényével, nem akar más lenni, mint emlék a múltból, emlék a jövőnek."

Ir.: O. J.: Kuruc ősök, Pesti Hírlap 1929/179; O. J., Érsekújvár és Vidéke 1930. okt. 8.

T. L.

OZSVALD Árpád (Nemesoroszi, 1932. jan. 28. – Pozsony, 2003. jún. 14.): költő, szerkesztő, műfordító, könyvgyűjtő. Iskoláit szülőfalujában és a Somogy megyei Csurgón végezte, itt érettségizett 1950-ben. Beiratkozott a soproni Erdészeti Főiskolára, de a nyári szünetről már nem térhetett vissza Mo.-ra. Nyírágón és Fegyverneken tanított, majd 1953–1957-ben magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet szerzett a po.-i Pedagógiai Főiskolán. Egy ideig kiadói szerkesztő, 1956-tól a Hét belső munkatársa, 1960-tól nyugdíjazásáig (1995) főszerkesztő-helyettese volt. – Első verseit az Új Szó és a Fáklya közölte 1951-ben. Hangja elütött a sematizmus, a hurráoptimizmus kórusától, Fábry Zoltán is felfigyelt rá. Kötetben először Veres Jánossal és Török Elemérrel közösen jelent meg (*Három fiatal költő,* 1954). Költészetének legfőbb forrása a gyermekkor, az elhagyott falu, a szülőföld tájai és emberei, a megszenvedett háborús élmények, viszontagságok felidézése. Verseinek jellemző tónusa a halk megrendültség, a csendes tűnődés a világ dolgai fölött, szomorkás meditáció a múló idő kérlelhetetlenségén. Mégsem múltközpontú, magánjellegű líra ez, erős szálakkal kötődik nemzetiségi létünk mindennapjaihoz csakúgy, mint az emberiség legfőbb gondjaihoz. Költői fejlődése folyamatos. Kulturált verselő, finom és sejtelmes hangulatok megérzője, megformálója, verseinek népszerűségét az élményközlés ereje és közvetlensége, a látványfestés áttetsző, tiszta képei, a drámaivá színezett vallomásosság, az elégiába, szomorkás hangulatokba hajló lírai reflexiók, könnyen felfejthető, jobbító szándékú erkölcsi intelmek, a nembeliség szintjén megfogalmazódó kérdések és válaszok ma-

gyarázzák. A 70-es évek elejétől változás tapasztalható költői szemléletében. Sorjázó kötetei tanúsága szerint korábbi biztonsága megrendült, a derűs-borongós kiegyensúlyozottságot a vibráló nyugtalanság, fojtott, konfliktusos lelkiállapot váltja fel. Az idillikus emlékversek víziókká sötétülnek (*Fragmentum, Hajnalban* stb.), az életképek, az elégiák, lírai dalok helyett nyugtalan félelmet, fáradt lemondást sugalló versek születnek (*A nagy sási kígyó, Évgyűrűk* stb.). A gyermekkori emlékek, a régi falu képei, ízei, illatai már jobbára a múló, közönyös időt érzékeltetik. A népmesék, mítoszok, balladák fel-felbukkanó alakjai, helyzetei, motívumai a modern, a tudat alatt idegennek érzett, túltechnizált, önpusztító korban élő ember félelmeit tükrözik. – O. Á. nevéhez fűződik az egyik legsikeresebb gyermekregény, a több kiadást megért *A kis postás,* amely a háborús évek megpróbáltatásait idézi. O. régi nyomtatványok gyűjtője és tudós feldolgozója volt. Szlovák és cseh nyelvből fordított, leginkább lírát. Irodalmi munkásságának elismerését jelzi az 1968-as Madách Imre-díj.

M.: Három fiatal költő (Veres Jánossal és Török Elemérrel), v., 1954; Tavasz lesz újra, kedves, v., 1956; Júdása én nem lehetnék, v., 1959; Földközelben, v., 1965; A kis postás, gyermekr., 1965, 1981, 1989; Szélkiáltó, antol. (többekkel), 1966; Laterna magica, v., 1967; Galambok szállnak feketében, vál. v., 1969; Szekerek balladája, v., 1971; A Csallóköztől a Bodrogközig, antol. (többekkel), 1977; Tapsiráré-tapsórum, gyermekv. antol. (többekkel), 1978; Vadvizek, v., 1978; Oszlopfő, vál. v., 1981; Labdarózsa, nyári hó, gyermekv. antol. (többekkel), 1979; Valahol otthon, v., 1985; A hűség nyelve, antol. (többekkel), 1985; Hogyan kell repülni?, antol. (többekkel), 1990; Hű emberséggel, antol. (többekkel), 1987; Tűzpalota, antol. (többekkel), 1990; Nincsenek szemtanúk, v., 1992; Néger a hóesésben, gyermekv., 1994; Emlékek útján, tan., 1995.

Ir.: Tóth Elemér: Négyszemközt O. Á.-dal, ÚIfj. 1967. ápr. 18.; Turczel Lajos: Visszatekintés O. Á. eddigi pályájára negyedik kötete távlatából, ISZ 1968/7; Zalabai Zsigmond: Sokszemközt O. Á.-dal, VÚSZ 1975/12; Tóth László: Beszélgetés O. Á.-dal. = Vita és vallomás, 1981; Duba Gyula: O. Á. költészetéről, ISZ 1982/1; Bodnár Gyula: Költő földközelben, ÚSZ 1982. jan. 28.; Dénes György: O. Á. ötvenéves, Hét 1982/4; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Szeberényi Zoltán: Az idő garabonciása. A hatvanéves O. Á. köszöntése, ISZ 1992/2; Duba Gyula: Mélyről és messziről jött... (búcsúbeszéd), ISZ 2003/7; Fónod Zoltán: A szegénysors országútján találkoztunk... (búcsú a diáktársak és a kortársak nevében), uo.

Sz. Z.

Ö

ÖLLŐS Edit (1975. márc. 2.): író, költő, műfordító, publicista. 1993-ban érettségizett a dunaszerdahelyi gimnáziumban, majd a brünni Masaryk Egyetem hallgatója volt. Jelenleg szabadúszó. Írásai leginkább az ISZ-ben, a Szőrös Kőben és a Tiszavirágban jelennek meg. – Írásaiban sajátosan keverednek a vallomás, a levél, az elbeszélés műfaji jegyei, verseiben formai egyszerűségre törekszik. Próza és vers határai egymásba nyílnak metaforikusan telített, erősen önreflexív lírai szövegeiben. Írásai jobbára benyomásokat, állapotokat járnak körül, az átmenetiség, töredékesség érzését a szerkesztésmód is erősíti.

M.: Négydimenziós pókháló, v., 1998; Duett a dadával, v., 2003.

B. Zs.

ÖLLŐS László (Pozsony, 1957. júl. 14.): politológus, egyetemi oktató. – A dunaszerdahelyi magyar gimnáziumban érettségizett, ezt követően a pozsonyi Komenský Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett magyar–történelem szakos tanári oklevelet (1983). Egy ideig a Csemadok KB dolgozója volt, majd a pozsonyi magyar gimnáziumban tanított. Az 1980-as években bekapcsolódott a Csehszlovákiai Magyar Kisebbségi Jogvédő Bizottság munkájába. Az 1989-es rendszerváltozást követően a Független Magyar Kezdeményezés tagjaként rövid ideig aktív politikusi szerepet is vállalt, később azonban mindinkább az elméleti kérdések felé fordult, s különböző külföldi ösztöndíjakat elnyerve (1995–1996-ban a New York-i New School of Social Research ösztöndíjasa volt) politológiai tanulmányokat folytatott. 1995-ben a Közép-Európai Egyetem Politikatudományi Tanszékén politológusi oklevelet szerzett. Jelenleg a nyitrai Konstantin Egyetem Politológiai Tanszékének oktatója, valamint a komáromi Selye János Egyetem vendégtanára. Elnöke a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézetnek. 1998–2003 között a Fórum Társadalomtudományi Szemle főszerkesztője volt. – Cikkeiben, tanulmányaiban főként a nemzeti kisebbségek kérdéseivel, a szlovákiai magyarok politikai életével, valamint a szlovák–magyar kapcsolatok problémakörével foglalkozik.

M.: Egy kisebbségi magyar szemével, tan., Beszélő 1986/16; Félúton, Beszélő 1986/17; Igazodások, ISZ 1992/5; Ľubomír Navrátil – Marta Botíková – Öllős László – Végh László: Magyar–szlovák interetnikus kapcsolatok Somorján. tan., Kalligram 1993/7–8; Szlovákiai liberálisok autonómiaelmélete – The Authonomy Conceptions of the Slovakian Liberals. = Autonómia – Kihívás és/vagy megoldás – Authonomy Challenge and/or Solution, tan., Bp. 1994; A kisebbségek és a demokrácia, Fórum, 1999/1; Örökség és program, Fórum 1999/2; Hova tartozhatunk, Fundamentum, 2000/3; Társadalmi és szellemi mozgalmak, tan. = A mi 20. századunk, Dsz. 2002; Emberi jogok, nemzeti jogok, Fórum 2002/3.

L. T.

ÖLVEDI János (Érsekújvár, 1914. júl. 20. – München, 1983. ápr. 20.): publicista, történész. Szülővárosában érettségizett, Po.-ban és Bp.-en jogi és államtudományi tanulmányokat folytatott. Egyetemi évei alatt a MAKK-ban, a Prohászka Körökben és a bp.-i Egyetemi Körben végzett mozgalmi tevékenységet. 1935-től Szekfű Gyula lapjának, a Magyar Szemlének a munkatársa volt, első írását *A szlovenszkói új magyar generáció* címmel jelentette meg. 1935 végén A magyar kisebbség Csehszlovákiában c. rovat vezetője lett, s 1938-ig a tárgyilagos, kritikus elemzések egész sorát írta. A szlovákiai Magyar Írásban is gyakran publikált, s *A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza* c. tanulmánya (1937/3) magasan kiemelkedik a korabeli kisebbségpolitikai publicisztikából. A Magyar Szemlében megjelent utolsó írásáról (*Mit hoz a felvidéki magyarság?*, 1938 nov.) ugyanez mondható. A bécsi döntés után pol. és diplomáciai munkakörökben dolgozott: a felvidéki minisztérium titkára, a szófiai magyar követség sajtóattaséja s a Függet-

lenség c. napilap belső munkatársa volt. Csatár Istvánnal együtt állította össze *A visszatért Felvidék adattára* (1–2, Bp. 1939) c. könyvet, amely nemcsak sérelmeket sorakoztatott fel a kisebbségi életből, hanem kemény belső kritikát is gyakorolt. 1945 tavaszán Ausztriába, majd Németországba emigrált, s ott az első években egy amerikai felügyelet alatt álló magyar menekülttáborban élt. 1947-ben *Levelek a számkivetésből* címen könyve jelent meg, amely arról tanúskodik, hogy szigorú objektivitása, kritikai szelleme töretlen maradt. Ez jellemzi *Az ismeretlen légió* (1948) c. könyvecskéjét is, melynek írásai Borbándi Gyula szerint „az emigráns sors és lelkiállapot kérdéseivel foglalkoznak, elsősorban annak az ifjúságnak kínálva programot és feladatokat, mely az emigrációban nő fel és magyar akar maradni". 1951-ben a Szabad Európa Rádió munkatársa lett, 1952 márc.-ig a New York-i, majd nyugdíjazásáig (1979) a müncheni szerkesztőségében dolgozott. Ez időben írt tanulmányai az Új Látóhatárban, az Irodalmi Újságban és a Katolikus Szemlében jelentek meg, s teljes mértékben a csszl. magyar kisebbség fejlődésére, történetére összpontosultak. 1982-ben könyvet kezdett összeállítani belőlük, s a Bevezetőt így kezdte: „Ez a könyv higgadt, tárgyilagos, hevülésmentes számadás a Csehszlovákiához csatolt magyar nemzetrész harmincesztendős történetéről: a két háború közötti korszakról, a jogfosztottság éveiről, végül az 1948 óta eltelt időszakról." A könyv, mely Ö. hirtelen halála miatt posztumusz kiadvány lett, valóban végigtekint a csszl. magyarság egész történetén. A szerző az 1945 után Mo.-on és Csehszlovákiában kiadott hasonló művekre (Arató Endre, Fogarassy László, Janics Kálmán, Kovács Endre, Szalatnai Rezső, Turczel Lajos, Juraj Zvara írásai) is támaszkodott.

M.: A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza. = Vagyunk és leszünk. A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945 (szerk. Fazekas József), 1993; Levelek a száműzetésből, 1947; Az ismeretlen légió, 1948; Napfogyatkozás – Magyarok Szlovákiában, New York 1984.

Ir.: Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Borbándi Gyula: Előszó a Napfogyatkozáshoz; uő: Búcsú Ö. J.-tól, Katolikus Szemle 1983/2.

T. L.

ÖLVEDI László (Érsekújvár, 1903. máj. 22. – Budapest, 1931. jún. 21.): költő, publicista. A gimnáziumot szülővárosában, bölcsészeti tanulmányait Bp.-en végezte. Versei, cikkei 1920-tól jelentek meg a csehszlovákiai, erdélyi, mo.-i lapokban; hazai népszerűsége 1925-ben már Mécs Lászlóéval vetekedett. 1926-ban Mo.-ra távozott, s diplomáciai szolgálatba lépett. A párizsi magyar követség beosztottjaként gyakran vett részt magyar emigránsok szervezte munkásgyűléseken. 1929-ben egy ilyen alkalommal bicskával tüdőn szúrták, s az elrákosodott seb két év múlva halálát okozta. – A háború utáni történelmi változásokat neveltetése folytán keserű fájdalommal élte át, amihez verseiben a tiltakozás és elutasítás hangjai társulnak. Költészete a keresztény-nemzeti körökben és sajtóban nagy rokonszenvet váltott ki, a kormánypárti sajtóban viszont irredentának minősítették. Fábry Zoltán 1924-ben *A bányász éneke* c. kötet alapján még „biztató magyar indulásúnak", de egy év múlva – verseket, verssorokat félreértve – már dühödt militaristának, a „horogkereszt lovagjának" nevezte, és sorozatos támadásokat intézett ellene. Az ilyen eltúlzott támadásokat a keresztény-nemzeti sajtó, főleg az Új Auróra almanach agyonmagasztalásokkal, dicshimnuszokkal igyekezett elhárítani, ami negatívan hatott a kibontakozóban lévő költőre. A bányász éneke c. kötet versei erős Ady-hatást mutatnak. A címadó versben csak a fő motívum, a bánya az egyéni lelemény, a mellékmotívumok és a költői képek Ady-átvételeknek tűnnek. Hogy Ö. nem volt epigon, azt harmadik kötete, a *Múzsák* bizonyította. „Ez a fiatal költő legegységesebb műve – írta első irodalomtörténész értékelője, Kemény G. Gábor 1940-ben. – Olyan megállapodás, ahonnan a szellemi kibontakozás távlatai nyílnak." A *Rejtett ösvény* (1980) c. hagyományantológia összeállítója, Varga Imre is hasonló véleményt nyilvánított: „A klasszikus költészet múzsáit megidéző verskötetében szabad versekkel kísérletezik, s képei, versmondatai merészebbé, formáltabbá válnak." A további bizonyítás lehetősége sajnos nem adatott meg a kétségtelenül tehetséges, fejlődőképes költőnek.

M.: Valakit várunk, Bp. 1922; A bányász éneke, Berlin 1923; Múzsák, Érsekújvár 1926.

Ir.: Fábry Zoltán: Húszéves költő, K 1925. okt. 1. = F. Z.: ÖÍ 1; uő: Ady–Ölvedi–PMH szintézis, R 1926. márc. 24. és ápr. 21. = F. Z.: ÖÍ 1; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Turczel Lajos: A tragikus sorsú Ö. L., Hét 1993/22.

T. L.

ŐRS Babett → Krojer Angi

Őrszem: regionális képes társad. és szépirod. folyóirat. 1926. okt. 5-től nov. 20-ig 4 száma jelent meg Iglón, Komáromi Antal és Derfényi János szerkesztésében. Katolikus szellemiség jellemezte. Feltüntetett munkatársai: Kersék János, ifj. Inczinger Ferenc, Schalkház Sára és Bognár Cecil.

T. L.

ÖRTVÉNYI Gyula → Morvay Gyula

Összefogás: ref. társad. lap. 1937. máj. 15-től dec. 25-ig kéthetente jelent meg Rimaszombatban. Felelős szerkesztője Sörös Béla, főszerkesztője Varga Imre volt, s szerkesztőbizottságában is tekintélyes személyiségek (Agyagossy Sándor, Csáji Pál, Gérecz Lajos, Kenessey Kálmán, Martens Alfréd, Narancsik Imre, Ónodi Zoltán, Ragályi Antal, Szilassy Béla, Vozáry R. Aladár) sorakoztak fel. Kiadójaként „a Református Összefogás mint az Egyetemes Református Egyház hivatalos szerve” volt feltüntetve. Kis Összefogás címmel gyermekmelléklete is volt.

T. L.

P

P. BALÁZS János → Balázs János, P.

P. OLEXO Anna → Olexo Anna, P.

PAÁL Ferenc (Győr, 1904. júl. 20. – Budapest, 1969. júl. 11.): író, újságíró, publicista. Bécsben, a Keleti Akadémián tanulva munkatársa lett az emigráns lapoknak, s élményeiről botrányos kulcsregényt is írt. A 20-as évek második felében „utóemigránsként" jött Csehszlovákiába, s itt a már hitelét vesztett kormánypárti napilap, A Reggel az ő szerződtetésével és a népszerű sarlósok megnyerésével próbált konszolidálódni. P. először magasztaló cikkeket írt a mozgalomról, ám mikor ennek vezetői elhatárolták magukat a szervilis emigránsoktól, néhány cikkében bolsevistáknak, majd fasisztáknak nevezte őket. Ilyen intermezzók után elhagyta A Reggelt, s a magyar ellenzék lapjához, a PMH-hoz szegődve színvonalas külpolitikai cikkeket írt. A bécsi döntés után visszament Mo.-ra. 1944-ben Mauthausenbe deportálták. 1945 után nagy napilapok főmunkatársa, szerkesztője lett, 1966-tól pedig az általa alapított Budapester Rundschau c. hetilap főszerkesztője volt. – Fiatalon írt regényei nem voltak híján a tehetségnek, de az újságírói szenzációhajhászást irod. alkotásaiban sem tudta kikerülni, olvasmányos művei így az irodalomtörténet számára fogyóanyagok lettek.

M.: Merengők, r., Bécs 1925; Menekülő pénz, r., uo. 1928; Hamu alatt, r., uo. 1929; A szlávok Európában, tan., Prága 1930; A szabadság útja, tan., Bp. 1939; Egy nemzet születése, tan., uo. 1961.

Ir.: Fábry Zoltán: A magyar emigráció regénye, K 1929, 206. = F. Z.: ÖÍ 2; Barta Lajos: A vidéki város irodalmi halála és feltámadása, Ny 1929, 206; Szalatnai Rezső: A menekülő pénz regénye, K 1929, 588; Egri Viktor: Lenn, KH 1929, 35; Ungvári Tamás: Meghalt P. F., Magyar Nemzet 1969. júl. 12.

T. L.

PAÁL Gyula (?, 1852 – Rimaszombat, 1931): népszínműíró. Elemi iskolai tanító volt, 1918 után Rimaszombatban is tanított. Munkái művészi szempontból igénytelenek.

M.: Senki Miska (zenéjét szerezte Stolcné Kemény Erzsébet), Rimaszombat é. n.; Veszedelem a házban (zenéjét szerezte Hagelbauer György), uo. 1923; A csárdás leánya (zene: Hagelbauer Gy.), uo. 1926.

T. L.

PAIN → Prohászka István

PÁLL Miklós (Győr, 1901. dec. 14. – Pozsony, 1988. okt. 10.): költő, szerkesztő. Gyermekkorát Győrben és Po.-ban töltötte. Iskoláit – súlyos betegsége miatt – magánúton végezte. Már húszéves korában irod. lapot szerkesztett (Hajnal, 1921–1922, 1927). A korabeli csszl. magyar lapoknak (Híradó, A Reggel stb.) volt a munkatársa, de erdélyi és mo.-i folyóiratokban is publikált. Több rádiójátékot írt, s könyv- és lapterjesztéssel foglalkozott.

M.: Úton, v., 1929; Három novella, elb., 1941; Kis magyar történelem, tan., 1941; Emlék, v., 1943.

Ir.: Tamás Lajos: Úton, Híradó 1929; Szeredai-Gruber Károly: Páll Miklós versei, A Reggel 1929.

O. Á.

PALÓCZ György → Mihályi Molnár László

PALOTAI Boris (Nagyvárad, 1904. máj. 23. – Budapest, 1983. szept. 12.): író, költő, lapszerkesztő. 1916-tól 1939-ig Kassán élt, ott végezte iskoláit. Az úttörő csszl. magyar írók közé tartozott, a kassai irod. és kult. életben aktív szerepet vállalt; egyebek között szavalókórust szervezett, s kórusversenket is írt. 1931–1932-ben Az Én Lapom címmel gyermeklapot szerkesztett. Írásai a Kassai Naplóban, A Reggelben, A Napban, az Új Szóban és a Magyar Újságban jelentek meg. Először versekkel jelentkezett, de a prózában ért el na-

gyobb sikert. 1925-ben *Az instruktor* c. novellájával jutalmat nyert a Nyugat pályázatán, 1934 és 1939 között négy prózai kötete jelent meg, ezek közül a *Péter* címűt szlovákra is lefordították. 1939-ben Bp.-re költözött, ahol 1945 után sikeres pályát futott be.

M. (csak a Szlovákiában írottak): Tavaszi áradás, v., Kassa 1929; Valaminek a végén, v., Bp. 1929; Csillag és kenyér, v., Kassa 1936; Péter, ifj. r., Bp. 1934; Julika, ifj. r., uo. 1937; Isten ölében, elb., Tornalja 1936; Julika és az ötödik osztály, ifj. r., Bp. 1934.

Ir.: Komlós Aladár: Tavaszi áradás, Ny 1926, 1106; Krammer Jenő: Szlovenszkói írók ifj. regényei, MF 1934, 251; Szalatnai Rezső: Csillag és kenyér, MÍ 1936/8; Kató Pál: Isten ölében, Tátra 1937/7.

T. L.

PAPP Imre (Vágsellye,1959. május 25.): költő. A nyitrai Húsipari Szaktanintézet (1977), majd a pozsonyi Dolgozók Gimnáziuma (1990) elvégzése után volt hentes, szakács, raktáros, könyvtáros, ma megint raktárosként dolgozik egy prágai üzemben. A múlt század nyolcvanas éveitől máig Prágában él. Első versét a Mozgó Világ közölte 1989-ben. – Furcsa, erősen „alulretorizált" verseinek megtanulatlan vagy inkább elfeledett nyelvében mintha egy személytelen „személyiség" s egy banálisan hétköznapi, de banalitásában szinte metafizikai világ körvonalai képződnének meg. Újabb verseiben ez a világ intellektualizálódni látszik, hangsúlyos művelődéstörténeti anyagban, erotikus jelképekben konkretizálódik.

M.: Versek, v., 1995; Pipacsok, v., 2002.

Ir.: Tőzsér Árpád: Tanító rőf most Kárpátok, Prágai Tükör, 1995/3; Vörös Péter: Egy vajúdó garabonciás könyve, Új Szó, 1996. augusztus 6.

T.Á.

PARÁNYI Pál → Keller Imre

PÁRKÁNY Antal (Galánta, 1927. szept. 16.): szakíró, tankönyvszerző. Az érsekújvári, majd a bp.-i felsőkereskedelmi iskolában tanult, 1946-ban érettségizett. 1951–1956-ban a po.-i Szlovák Egyetem Pedagógiai Karán (lev. tagozat) tanult, ahol magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett. 1972-ben a Komenský Egyetem BTK-án doktorált. 1946–1949 között Csehországban munkásként dolgozott, 1951–1953-ban Hidaskürtön, 1953–1957-ben Galántán tanított. Egy évig központi tanfelügyelő (1957–1958), majd a szenci középiskola igazgatója (1961) és a somorjai középiskola tanára (1961–1963) volt. Ezt követően nyugdíjazásáig (1990), ismét a szenci középiskola (gimn.) tanára, ill. igazgatóhelyettese. Pedagógiai tevékenységét 1999-ben fejezte be. – Főleg pedagógiai szakcikkeket és kritikákat írt. *Sas Andor helye a csehszlovákiai magyar kulturális életben* (monogr.1975) címmel feldolgozta az ismert irodalomtörténész és történetíró életművét. 1957-től főleg tankönyveket és módszertani segédkönyveket írt, ill. fordított. A történelem- és irodalomtankönyveket, szöveggyűjteményeket társszerzőkkel készítette.

M.: Anyanyelvünk tanításáról (tankönyv,1964), Kor és irodalomtörténeti hagyaték (Sas Andor), ÚSZ 1974. jan. 23.; Szenc múltjából, ISZ 1974/7; Albert Molnár Szenci, 1980).

Ir.: Turczel Lajos: Pályakép Sas Andorról, ÚÍ 1976/2; Szalatnai Rezső: Sas Andor: P. A. könyve, MN 1976. febr. 22.

F. Z.

Párkány és Vidéke – Štúrovo a okolie (Párkány, 1991-től): kétnyelvű havilap. Kiadja a Párkányi Városi Művelődési Központ. 2002-től regionális havilap. Korábban a városi önkormányzat kétnyelvű havilapja volt. Példányszáma a 90-es évek elején ötezer volt.– Főszerk.: Himmler György (1992).

F. Z.

PÁRKÁNY Lajos (Pozsony, 1894 – Pozsony, 1973. dec. 16.): tanulmányíró. Gimnáziumi és jogi tanulmányait szülővárosában végezte. A magyar ellenzéki pártok híve, a szlovák állam idején az Esterházy János vezette Magyar Párt vezetőségi tagja és a Szlovákiai Magyar Közművelődési Egyesület alelnöke volt. 1945. júl. 29-én Esterházyval és Csáky Mihállyal együtt benne volt abban a 10 fős csoportban, melyet a csszl. hatóságok átadtak a szovjet katonai szerveknek. Akárcsak társainak, egyetlen „bűne" neki is a Magyar Pártban való tevékenysége volt, amiért 8 év börtönre ítélték. A fogságot csak ő, Csáky Mihály és Teszár Béla élték

túl. – Cikkeit, tanulmányait az ellenzéki sajtóban publikálta; főleg népműveléssel foglalkozott. Forrásértékű tanulmányt írt a szlovák állam alatti magyar műkedvelő színjátszásról (*A szlovákiai magyar műkedvelő színpadok munkája.* = A szlovákiai magyarság élete 1938–1942, Bp. 1942).

T. L.

Pártélet (1951. jan. – 1989. júl.): az SZLKP funkcionáriusainak folyóirata. Kéthetenként jelent meg a Pravda Kiadóvállalat gondozásában.

F. Z.

PAŠIAKOVÁ, Jaroslava; *Machalická* (Prága, 1931. jún. 9.): irodalomtörténész, kritikus. Prágában érettségizett (1950), majd a Károly Egyetem BTK-án magyar és cseh szakot végzett (1955). (Két szemesztert a po.-i Magyar Tanszéken, egy szemesztert az ELTE-n végzett.) A po.-i Komenský Egyetem BTK-án szerzett kandidátusi (1966) és doktori (1968) címet. 1955-től 1991-ig a Komenský Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének tanársegédje, adjunktusa, 1977-től docense. 1993-ban vonult nyugdíjba. A Magyar Tanszéken főleg világirodalmat tanított, 1963-tól publikált folyamatosan irodalmi tanulmányokat, recenziókat hazai és magyarországi lapokban. Egyetemi jegyzete is megjelent 1987-ben (*A magyar irodalom története 3.* 1905–1945) – Kutatási területe a kapcsolattörténet és a magyar irodalom története. Kassák Lajosról szóló monográfiája 1973-ban jelent meg (*Vývojové problémy a tendencie maďarskej avantgardy* [A magyar avantgárd fejlődési kérdései és irányai]). Az újabb kori cseh és magyar irodalom néhány alkotójával foglalkozik a *Folyamatos múlt* (1981) c. tanulmánykötetében.

M.: Une résonance curieuse a l'hussitisme dans une chronique hongroise de XVI. siecle, tan., Philologica XVII., 1965; A nemzetiségi kérdés visszhangja a cseh és a magyar irodalomban (1848-tól 1867-ig), tan. Filológiai Közlöny, Bp. 1966/1–2; Romantika a realizmus v diele Móra Jókaiho [A romantika és a realizmus J. M. életművében], tan., Philologica XX., uo. 1968; Adalék a kelet-európai problematikához, Fil. Közlöny 1969/1–4; K porovnávacím problémom maďarskej, českej a slovenskej avantgardy (A magyar, a cseh és a szlovák avantgárd összehasonlítási kérdéseihez), tan., Slavica Slovaca, 1970; A Tanú és a közép-európai analógiái, tan., Forrás 1976/10; Egy irodalmi motívum magyar és cseh változatáról, ISZ 1979/3; A magyar, cseh és szlovák kulturális kapcsolatok a két világháború közötti kelet- és közép-európai folyóiratok tükrében, ISZ 1980/7; Vladimír Holan magyarul, ISZ, 1986/3; Esszék és tanulmányok. Válogatás a cseh irodalomból, 1. (1376–1907), Po.–Bp. 1988; Irodalmi hármaskötésben, tan., 1990; Könyv a halhatatlanságról (M. Kundera regénye), ISZ 1993/2; Franz Kafka – a nagy magányos, tan., ISZ 1994/7–8.

Ir.: Rudolf Chmel: J. P.: Lajos Kassák., Slovenské pohľady 1974/7; Gál István: Folyamatos múlt, MN 1982. máj. 18.; Alabán Ferenc: Forrásértékű könyv, ÚSZ 1982. máj. 27.; Varga Rózsa: Folyamatos múlt, ISZ 1982/4; Máthé József: Árnyas-fényes felvidéki körkép (Irodalom hármaskötésben). Könyvvilág 1991; Karol Tomiš: Irodalmi hármaskötésben – v. literárnej trojväzbe. Literárny týždenník 1992. febr. 8.

F. Z.

PATAKI István, S. → Andreánszky István

PÉCHI Gusztáv (Brassó, 1874. szept. 2. – Nagyölved, 1947. márc. 16.): tanulmányíró. Teológiai tanulmányait Nagyszombatban végezte. Pár évig Ipolyságon káplánkodott, 1902-től 1918-ig az esztergomi papi szemináriumban tanított, 1918-tól haláláig Nagyölved plébánosa volt. Tanulmányaiban és könyveiben a newtoni fizika tételeit támadta, s Einstein relativitáselmélete ellen is fellépett. A két vh. közti időszakban a kat. lapokban (Világosság, Új Élet stb.) találkozunk a nevével; az Új Élet egyik cikkírója szerint *Falu harang nélkül* címen színdarabot is írt.

M.: A modern fizikai axiómák válsága, Bp. 1907; Kritik der Relativitätstheorie Einsteins, Innsbruck 1923; A relativitás elméletének liquidálása, Bp. 1924; Berechnung der Sonnengesehwindigkeit, Regensburg 1925.

T. L.

Pedagógus Fórum (2002 jan.): a Szlovákiai Magyar Pedagógus Szövetség hírlapja. 2002 jan.-ban Fórum, 2003-tól a szövetség havilapjaként Pedagógus Fórum néven jelenik meg. A

szervezet és a pedagógustársadalom időszerű kérdéseiről tájékoztat. – Főszerk.: Lovász Gabriella (2002), Lendvay Tibor (2003).

F. Z.

PEÉRY Rezső; *Limbacher* (Pozsony, 1910. márc. 27. – Stuttgart, 1977. nov. 11.): publicista, kritikus. Jómódú és szellemileg rendkívül igényes első nemzedéki polgári családból származott, s felsős gimnazista korában már gyakorlott újságírónak és ifj. mozgalmi aktivistának számított. A magyar–francia–filozófia szakot a po.-i egyetemen végezte, de néhány szemesztert Prágában és Párizsban is hallgatott. Tanárként rövid ideig működött, fő hivatása az újságírás, azon belül az irodalompublicisztika és -kritika lett. Lapszerkesztőként, belső irányítóként csak a tisói szlovák állam idején tevékenykedett, amikor szerkesztőtársával, Szalatnai Rezsővel együtt a kisebbségi magyar sajtó és irodalom keresztény jellegű antifasizmusának fő alakítója volt. Az 1945 utáni szlovákiai magyarüldözés idején megint csak ők és Fábry Zoltán léptek fel a legélesebben és legszervezettebben a kollektív bűnösség igaztalan vádja ellen. Peéry és Szalatnai esetében ezt régi szlovák baráti kapcsolataik tették lehetővé, kikényszerítve aztán a lakosságcsere folyamán az ő „önkéntes" áttelepülésüket is. Mo.-on először Bp.-en, a szocdem párt országos osztályán kapott formális beosztást, majd reményeiben csalódva az oktatásba vonult vissza, Magyaróváron és Sopronban tanított. Ez utóbbi helyen 1956-ban gimnáziumigazgató és polgármester is volt. A népfelkelés és szabadságharc bukása után elhagyta az országot, s rövid ausztriai tartózkodás után az NSZK-beli Stuttgartban telepedett le, és a reutlingeni pedagógiai főiskola könyvtárosa lett. A müncheni Szabad Európa Rádiónak is folyamatosan dolgozott. – Kezdettől intenzív publikációs tevékenységét A Mi Lapunkban és a Híradóban kezdte. Írásait egy ideig Limbacher néven vagy a becenevén (bió) közölte, majd áttért az anyai családi ágtól kölcsönzött Peéry név használatára. Alapító és vezetőségi tagja volt a Sarlónak, s a mozgalom kezdeti szakaszában Balogh Edgárral együtt tervezője és összeállítója a sarlós fiatalság társad. és irod. orientációját megalapozó körleveleknek és könyvjegyzékeknek. Hasonló céllal hatásos tanulmányokat írt (*Magyar mesterek,* Ve 1929/3; *A szociális kérdés a magyar regényirodalomban,* MaD 1930/1–4). A Sarló radikalizálódása idején a vezetőségben az irod. kérdések felelőse volt, ő dolgozta ki és adta elő a kommunista párthoz való csatlakozást demonstráló kongresszus rappista-proletkultos irod. anyagait (*A szlovenszkói magyar irodalom válsága. Irodalmi rezolúció.* = A Sarló jegyében, 1932). A kommunista eszmékből való kiábrándulását, több társához hasonlóan, főleg a Szovjetunióban zajló szörnyű koncepciós perek idézték elő. 1934-ben már polgári baloldali és szocdem lapokban publikált, szélsőbaloldali sajtókapcsolatait a kolozsvári Korunk kivételével megszakította. 1934 és 1938 között a legjobb hazai esszéisták és kritikusok közé emelkedett, és számos maradandó értékű és kormeghatározó tanulmányt publikált (*Kassák Lajos epikai fejlődése,* MF 1934/1–2; *Az európai irodalom története,* MF 1934/3–4; *A magyar irodalom szlovenszkói sorsa,* MÚ 1935. márc. 21.; *Szempontok a csehszlovákiai magyar irodalom fejlődéséhez,* K 1937, 115; *A szlovenszkói élmény Krúdy Gyula művészetében,* ÚSze 1937, 14). – A szlovák állam idején összezsugorodott magyar irodalom nem adott lehetőséget nagy kritikusi teljesítményekre, s az eldurvult állampolitikai helyzetben a humánum érvényesítésére és a kisebbségi magyarság erkölcsi integritásának megóvására volt szükség. Ennek a feladatnak a pol. és irod. publicisztika felelt meg a legjobban, ettől kezdve tehát ez lett P. fő műfaja. Számos rövidebb tanulmánnyal és tárcával együtt ebbe a műfajba tartozik a „második kisebbség" életét filozofikusan átmeditáló *Perem-magyarok az idő sodrában,* s publicisztikai tanulmányok és tárcák mesteri összerendezésének számít a nyugati emigrációban írt *Requiem egy országrészért* c. könyvecske: egy ember és egy állam mozaikszerűen összerakott életrajza. – A jogfosztottság idején egyik megfogalmazója és aláírója a csszl. kormányhoz és az SZNT-hez intézett, 9 személy által aláírt két első védőiratnak (*Emlékirat*, 1945. ápr. 19.; *Helyzetkép a szlovákiai magyarságról,* 1945. jan. 5.), de maga is több memorandumot, kiáltványt, számos tanulmányt, cikket írt; egyedül vagy

Szalatnaival vagy más írótársakkal po.-i, bp.-i és prágai hatóságoknál és államférfiaknál interveniált, s amerikai és angol kapcsolatokat is teremtett. E sziszifuszi tevékenységet, „az ország fellármázását és tájékoztatását a szlovákiai magyar tragédia ügyében" Mo.-ra távozása után is folytatta. Az általa vagy közreműködésével készült memorandumok, kiáltványok az egykori nemzeti felkelések és nyelvvédő mozgalmak pol. publicisztikáját idézik, annak modern műfaji változatai. – Ugyanez mondható emigrációs irod. tevékenységének első szakaszáról, melynek az 1956-os mo.-i népfelkelés volt a fő témája. Amit erről átélten tudott s átgondoltan mondott, annak a halála előtti évben közölt nagy tanulmány a summája (*A zsarnokságnak útját álltuk,* Új Látóhatár 1976. dec. 15.). Európai színvonalú publicistává nőve nagyfokú nemzeti-nemzetiségi és közép-európai tudatossága, kötődése alapján azt tartotta kívánatosnak, hogy a Nyugat a Marshall-tervhez hasonló módon támogassa a felszabaduló kelet-közép-európai államokat. Ifjúkorának radikális-balos epizódját sohasem tagadta meg, hiszen az első vh. utáni súlyos csalódottságban az elit értelmiség ezrei a szocializmusban keresték a kiutat, s az ő Sarlóhoz való hűségének fő motiválója az az őszinte és mély szeretet volt, amelyet a regös és szociográfiai vándorlásokon megismert nehéz életű nép iránt érzett.

M.: Perem-magyarok az idő sodrában, 1941; Hét sovány esztendő gazdag termése – A szlovákiai magyarok második kisebbségi korszakának tanulságai, Valóság 1946/2–5; Memorandum a csehszlovákiai magyarok helyzetéről, kézirat, MTA kézirattára, első közlése: Új Forrás 1992/3; Védőbeszéd a szlovákiai magyarok perében, Új Magyarország 1946. szept. 17.; Reforme et révolution en Pannonie, Brüsszel 1962; Requiem egy országrészért, emlékirat, München 1975, 2. kiad. Po. 1993; Malomkövek között, tan. gyűjt., Stuttgart 1977; Gondolatok a tehervagonban... (vál. Filep Tamás Gusztáv és Tóth László), 1993; A végzet bábjátéka... (vál. s az utószót írta Filep Tamás Gusztáv és Tóth László), 1994.

Ir.: Balogh Edgár: Hét próba, Bp. 1965; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; uő: P. R. ifjúsági mozgalmi és irodalmi munkássága, Hét 1990/13; Tóth László: Hontalanul, utószó, Gondolatok a tehervagonban...; Filep Tamás Gusztáv – Tóth László: A hazatérő, utószó, A végzet bábjátéka...; Borbándi Gyula: Emlékek P. R.-ről, ISZ 1994/10; Dobossy László: Egy kisebbségi író hagyatéka, Valóság 1993/7.

T. L.

Pegazus Társaság (1991-től): középiskolás költők és írók szerveződése. Miskó Ildikó kezdeményezésére jött létre. Évente megrendezett találkozóin a legfiatalabb nemzedék tagjai mutatkoznak be (Csehy Zoltán, Pénzes Tímea, Vankó Attila, Tóth Attila stb.). Az 1991-es találkozó anyagát őrzi a *Krónikus keringő* c. kötet. A találkozókon feltűnt tehetségek munkáit *Kapufa a Parnasszuson* (1992) címmel a Madách-Posonium adta ki. Írásaikat a Tiszavirág c. folyóirat közölte.

F. Z.

PÉNZES István (Kürt, 1951. okt. 19.): szakíró, szerkesztő, tanár. – A Nyitrai Pedagógiai főiskolán szerzett magyar–szlovák szakos tanári oklevelet (1975). 1975-től a szíméi magyar alapiskola tanára, majd igazgatója (1987–2001). 2001–2004-ben a kürti alapiskola tanára. Pedagógusi munkája mellett helytörténeti kutatással és ismeretterjesztő cikkek publikálásával foglalkozik. Írásai számos antológiában is megjelentek. Közel hetven didaktikai célzatú hangjátékot írt a Szlovák Rádió magyar adása számára. *Lant és kard* címmel könyvsorozatot szerkeszt, amelyben a magyar történelemmel foglalkozó verseket gyűjti össze. Több ifjúsági lap (Tábortűz, Cserkész), valamint a Katedra külső munkatársaként a magyar irodalmat és történelmet bemutató rovatokat vezeti. A szlov. magyar lapokban rendszeresen publikál elbeszéléseket és gyermekeknek szánt szépirodalmi alkotásokat.

M.: ... s lettem a kicsinyek papja, Dsz. 1996; Anyanyelvi játékok, uo. 1996; Kürt, falumonogr., Érsekújvár 2000; Anyanyelvi kavalkád, Dsz. 2004; Lant és kard (szerk.), verses magyar történelem, 1–6, uo. 1999–2004.

L. T.

PÉNZES Tímea (Érsekújvár, 1976. febr. 5.): költő, író, műfordító, újságíró. – Az érsekújvári gimnáziumban érettségizett (1993), majd az Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK magyar és német szakán folytatta tanulmányait,

és 2001-ben tanári oklevelet szerzett. 2001/2002-ben DAAD-ösztöndíjas, majd az Irodalmi Alap prózaírói ösztöndíjasaként Berlinben a Humboldt Egyetem hallgatója, ahol a kortárs német irodalommal ismerkedett meg. 2003-ban a berlini Literarisches Colloquium műfordítói ösztöndíjban részesíti, Lengyelországban műfordításra (Mercator-ösztöndíj, 2003), Magyarországon pedig prózaírói tevékenységre kap ösztöndíjat (Móricz Zsigmond-ösztöndíj, 2004). – Puklikációs tevékenységet 1992 óta folytat. 1994–1998-ben a Tiszavirág c. irodalmi lap prózarovatát vezette. 1998-ban a Szőrös Kő c. lap szerkesztője volt. 2004-ben egy magyar internetes irodalmi lap (litera) prágai tudósítója. Írásai, műfordításai (kortárs német és cseh irodalomból) Magyarországon a Lettre International, a Nagyvilág, Új Holnap, Palócföld, Új Forrás c. lapokban, Csehországban a Prágai Tükörben, Szlovákiában pedig a Heti Ifi, ISZ, Kalligram, Szőrös Kő c. folyóiratokban jelennek meg. – A Kapufa a Parnasszuson c. antológiában mutatkozott be először (1993), majd a Menedékjog (Bp.1995), ill. az Angyalzsugor (1997) c. antológiákban jelent meg írása. Teljesítménye tudatos és értékelhető verseszményre, művészetszemléletre vall. Önálló verseskötete *Vetkőzés, avagy Beismerő vallomás* címmel (Dsz. 1998), prózakötete (regény?) *Egy férfi / A férfi* címmel (2000) jelent meg. Az utóbbi 2001-ben az Irodalmi Alap Madách-díjának nívódíját kapta. Prózakötetében is a „férfi" nyugtalanítja, monológjai azonban inkább önkereső kísérletek, átütő és erőteljes epikai teljesítmény nélkül. Csevegései ettől függetlenül szimpatikusak, mentesek a szélsőséges, erotikus „nagyjelenetektől", polgárpukkasztó szándékoktól.

M.: Rezdülések, elb., 2003; Madagaszkári napló, útikönyv, Bp. 2003;

Ford.: Karafiat, Jan: Bogárkák, mesekönyv, 2004.

Ir.: Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), II., 2001.

F. Z.

Pénzügyi Szemle: közgazdasági hetilap. 1919. nov. 15-től 1930. dec. 25-ig jelent meg Po.-ban, Schmidt Imre és Lüley György szerkesztésében. Kiadójaként a szerkesztőség volt feltüntetve, ami annyit jelent, hogy jelentős anyagi erők nem álltak mögötte. 1926-tól számai elvékonyodtak, 4-6 oldalasak voltak.

T. L.

PERES Imre (Beszter, 1953. jan. 2.): vallástörtész, egyházi író, egyetemi tanár. Előbb a kassai Építészeti Szakiskolában (1972), majd a po.-i Magyar Gimnáziumban érettségizett (1973). A prágai Károly Egyetem Comenius Evangélikus Teológiai Karán 1978-ban fejezte be tanulmányait. 1996-ban a bp.-i Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán teológiai doktori (ThDr.) címet szerzett, 1998-ban, uott PhD fokozatot nyert. Doktori értekezését andragógiából 2002-ben a po.-i Comenius Egyetem BTK-án is megvédte, majd a besztercebányai Bél Mátyás Egyetemen pedagógiából habilitált (docensi fokozatot szerzett). Habilitációját a bp.-i Károli Gáspár Egyetemen is megismételte, majd Komáromban egyetemi rendkívüli tanárként (2004) a Selye János Egyetem Teológiai Kara újszövetségi tanszékének vezetője és dékánhelyettes lett. Korábban (1990 és 1994 között) a Katechetikai Szeminárium előadója volt Komáromban, majd 1994–2004 között a Kálvin J. Teológiai Akadémia tanszékvezető docense. 1996/97-ben a bp.-i Károli Gáspár Egyetem előadója, 1997/98-ban a po.-i Comenius Egyetem Teológiai Karán adott elő. – Újszövetségi teológiával, hellenisztikus vallással, antik görög szövegekkel, valamint andragógiával és keresztyén pedagógiával foglalkozik. 1998–2002 között Svájcban, a Berni Egyetem teológiai fakultásán tudományos vendégkutatóként dolgozott, s dolgozik azóta is a *Görög sírkőfeliratok és a halál utáni életbe vetett hit az antik világban* c. nemzetközi projekten, amelynek egyik szerzője. A témával foglalkozó habilitációs munkája nyomtatásban is megjelent (*Griechische Grabinschriften und neutestamentliche Eschatalogie* [Görög sírkőfeliratok és az újszövetségi túlvilági hit] Tübingen, 2003). A mintegy 360 oldalas összegző könyv több mint ezer sírfelirat anyagát közli és dolgozza fel. – 1989 óta a ref. egyház képviselőjeként részt vesz a Szlovák Bibliatársulat Újszövetségi Bibliafordító Tagozatának munkájában. 1996 óta tevékenykedik a bp.-i Kálvin Kiadó apokrif-fordító bizottságában, ahol el-

készítette az *1 Makk* fordítását és bevezető tanulmányát (1998-ban jelent meg). Szakmai szerkesztőként (1978–2003 között) részt vett a Kálvinista Szemle szerkesztésében, s 2004-től a Vallástörténeti Szemle szerkesztőbizottságának tagja. – Lelkészi tevékenységet 1978-tól folytat, előbb a po.-i református egyház segédlelkésze, majd 1984-től Padány-Bögellő, 2003-tól pedig a po.-i gyülekezet lelkipásztora. – Tudományos kutatómunkája eredményeként eddig 7 önálló munkája és több mint száz cikke, recenziója jelent meg. A hazai és külföldi szakirodalom több ízben felfigyelt munkásságára.

M.: Újszövetségi bibliaismeret, Komárom, 1991 (2. kiad. 1994); Apocalypsis Homeri. Homéroszi motívumok a Jelenések könyvében. = Vallástörténeti tanulmányok I., Bp. 1999; Rövid bevezetés az Újszövetségbe, uo. 2001 (3. kiad.); Aspekty výchovy a vzdelávania v antike a v spisoch Nového zákona [A nevelés és a művelődés szempontjai az ógörög és újszövetségi iratokban] 2001; A Titushoz írt levél vallástörténeti, izagógikai és exegetikai vizsgálata, 2001; A pozsonyi református egyház története, tan., 2004.

Ford.: Salamon 17. és 18. Zsoltára, tan., ford. görögből magyarra, Prága, 1975; Csanda Sándor: Slovenské preklady žalmov Alberta Molnára Szenciho (Szenci Molnár Albert zsoltárai). = Studia Slavica Hung. 28. 1982; Svědectví a služba – dějiny maďarské theologie (Bizonyságtétel és szolgálat – A magyar teológia története), Bándy Györggyel (szerk. Luděk Brož), Prága 1986; A Makkabeusok 1. Könyve, bev. tan., ford. görögből magyarra. = A deuterokanonikus Könyvek, Bp. 1998.

Ir.: Bolyki János: Előszó. = Peres Imre: A Titushoz írt levél vallástörténeti ..., Komárom, 2003; uő: Görög sírfeliratok és az újszövetségi eschatologia, Vallástörténeti Szemle, 2005/1.

F. Z.

PERHÁCS János (Bély, 1936. dec. 20.): neveléstudományi szakíró, egyetemi tanár. Királyhelmecen érettségizett (1955), a Ped. Főiskolán magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1961). Később a Komenský Egyetem BTK-án pedagógia szakkal bővítette képesítését. Bölcsészdoktori címet a po.-i BTK-on (1971), ill. a bp.-i ELTE BTK-án (1978) szerzett. Neveléstudományból Bp.-en kandidátusi fokozatot ért el (1978). 1955–1957-ben Nagytárkányban tanított, 1961– 1962-ben a nyárasdi alapiskola igazgatóhelyettese, majd a nyitrai Ped. Kar adjunktusa (1970–1973-ban tanszékvezetője), 1973– 1975-ben a Ped. Továbbképző Intézet tud. munkatársa volt. 1975-től a Komenský Egyetem BTK Ped. Tanszékének adjunktusa, 1980-tól docense, 1997-től egyetemi tanár. 2002-ig tanított Pozsonyban, 2003 márc.-tól a nyitrai Konstantin Egyetem Ped. Tanszékének a tanára. – 1998-tól a doktorandusz szakbizottság országos elnöke andragógiából – Elsősorban az alkalmazott neveléstudománnyal (andragógia), főleg a felnőttoktatás kérdéseivel foglalkozik. A Komenský Egyetem BTK-án egyik megszervezője volt a felnőttoktatásnak. Részt vett egy többnyelvű ped. szakszótár (Bp. 1982) szerkesztésében, bel- és külföldön csaknem 50 tanulmánya jelent meg, s 5 monografikus szakkönyvet is kiadott. 1976 és 1985 között a szlovákiai ped. enciklopédia szerkesztőbizottsága nemzetiségi albizottságának a vezetője volt.

M.: Felnőttoktatásunk jelene és jövője, tan., VÚSZ 1984/7; A felnőttnevelés elméletének alapjai, monogr. (szlovákul), 1986; A felnőttképzés és -nevelés elmélete, monogr. (szlovákul), 1992; Terminologický a vykladový slovník – výchova vzdelávanie dospelých – andragogika (Terminológiai szakszótár felnőttnevelés és -képzés – andragógia), társszerzők: Viliam Chotár, Pavel Paška, 2000.

F. Z.

PÉTER Mihály (Deregnyő, 1867. máj. 12. – Rimaszombat, 1932. dec. 30.): ref. püspök, egyháztörténész. A középiskolát Sárospatakon, a teológiát Pápán végezte. 1924-től a Tiszán-inneni Egyházkerület főjegyzője, 1930-tól püspöke volt, Rimaszombatban. Főleg egyházi lapokban publikált; ő foglalkozott először a szlovák reformátusok történetével és kiadványaival. –

M.: Adatok a gálszécsi ref. egyház történetéhez, Sátoraljaújhely 1903; A hazai tót ref. énekeskönyv története, Protestáns Szemle 1913; Gálszécsi István működésének első nyomai, Sátoraljaújhely 1913; Emléklapok a felsőzempléni ref. egyházmegye történetéből, Sárospatak 1917; A magyar ref. lelkipásztor a történelemben, h. n. 1925; Papi dolgozatok 1–2, Losonc 1927.

Ir.: Király Péter: A keletszlovák nyelvjárás nyomtatott emlékei, Bp. 1953.

Cs. S.

PETNEHÁZY Ferenc; *Házy; Pohl* (Kecskemét, 1913. márc. 22. – Kassa, 1984. máj. 31.): költő, műfordító. Egyetemi tanulmányait Po.-ban végezte, gégész szakorvosként Kassán működött. Az 1965-ben alakult Batsányi-kör vez. tagja volt. – Aktív irod. munkásságot főleg 1933 és 1945 között fejtett ki. Polgári neve mindvégig Pohl maradt, de ezen a néven sohasem írt. Versei és műfordításai folyóiratokban (Magyar Minerva, Magyar Írás, Magyar Figyelő, Magyar Album, Nyugat, Új Magyar Museum), a Szlovenszkói magyar írók antológiájában (1–3) és A kassai Batsányi-kör Évkönyve 1965–1968 (1969) c. kiadványban jelentek meg. A hagyományos költészet művelője, verseit nagyfokú műgond, fejlett nyelv- és ritmusérzék jellemzi. Elméleti verstani tájékozottságát mutatja, hogy az elsők között figyelt fel Ady szimultán verselésére (MM 1935/5). Nagy figyelmet szentelt a magyar–cseh–szlovák irod. kapcsolatok ápolásának: beszámolókat írt szlovák folyóiratokról, és számos verset fordított cseh és szlovák költőktől (O. Březina, K. Hlaváček, J. Hora, V. Nezval, Fr. Pečinka, A. Sova, K. Toman, J. Wolker, P. O. Hviezdoslav, I. Krasko).

T. L.

PETRIK József (Sáp, 1932. okt. 13.– Po., 2001. júl. 13.): költő, újságíró, lapszerkesztő. Az elemi és középiskolát Szencen és Csehországban végezte. 1957-től Pozsonyban újságíró, 1958-tól a Pionírok Lapja, ill. a Tábortűz főszerkesztője volt. 1980-tól a Csemadok KB titkáraként dolgozott. A 90-es évek elejétől egy szlovák műsorújságot szerkeszt. – Első versei az Új Szóban, az Új Ifjúságban és a Fáklyában, majd a Fiatal szlovákiai magyar költők (1958) c. antológiában jelentek meg. Költészetének fő témái a szerelem és a mindennapi élet problémái. Gyermekverseket is írt.

M.: Színváltozás, v., 1967; Nyolcszínű szivárvány, gyermekv., 1972; Hű emberséggel (szerk.), antol., 1987.

Ir.: Fábry Zoltán: Res poetica, ISZ 1959/2–3. = F. Z.: ÖI 9; Dénes György: Négy új verseskötet, Hét 1967/27; Zalabai Zsigmond: Nyolcszínű szivárvány, ÚSZ 1972. jún. 25.

Cs. S.

PETROGALLI Oszkár (Besztercebánya, 1874 – uo., 1925. febr. 4.): politikus, publicista. Érettségi után jogi diplomát szerzett, s Besztercebányán sikeres ügyvédi gyakorlatot folytatott. A pol. életbe korán bekapcsolódott, s az 1906-os országgyűlési választásokon a függetlenségi párt programjával képviselő lett. Az 1918-as államfordulat után a csszl. magyar ellenzéki politika fő szervezői közé tartozott. Az egységes magyar párt híve volt, de mert ennek létrehozását a Vavro Šrobár vezette szlovák teljhatalmú minisztérium meghiúsította, az ő irányításával szerveződött meg a magyar pártok koalíciója. Igazgatója lett az 1922-ben alapított Központi Irodának, s első főszerkesztője az ugyanakkor indított koalíciós napilapnak, a PMH-nak. Nemcsak kitűnő szónok, hanem kivételes képességű publicista is volt, s nagy érdemeket szerzett a kisebbségi pol. publicisztika kibontakoztatásában.

Ir.: Forgách Géza: Petrogalli Oszkár. = Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve, Bp. 1940; Popély Gyula: Ellenszélben – A felvidéki magyar kisebbség első évei a Csehszlovák Köztársaságban 1918–1925, 1995.

T. L.

PETRŐCI Bálint; *Popoff Cvetanov Borisz* (Kolozsvár, 1924. szept. 1. – Po., 2002. jan. 31.): író, újságíró. Az elemi négy osztályát Sőregen, a gimnázium alsó tagozatát Szegeden, a felső osztályokat Losoncon végezte, itt érettségizett 1943-ban. Miskolcon és Pozsonyban jogot hallgatott, tanulmányait azonban nem fejezte be. Évekig hivatalnok, majd 1949-től 1951-ig az Új Szó riportere volt. Innen macedón származása miatt, titóizmus vádjával a füleki Kovosmalt edénygyárba küldték dolgozni, üzemi lapot szerkesztett. 1952 őszén térhetett vissza a szerkesztőségbe, ám 1968 után újból menesztették, ezúttal a „prágai tavasz" támogatásáért. Évekig állástalan volt, majd a Szovjetbarát c. lap szerkesztőségében kapott műszaki beosztást. 1986-tól nyugdíjas. 1991-ben rehabilitálták, visszatért az ÚSZ szerkesztőségébe, s 1994 végéig utazó riporterként dolgozott. – Első írásai 1943-ban, a Losonci Hírlapban jelentek meg. Irodalmi kibontakozása az Új Szó, majd a Fáklya megjelenéséhez kötődik. Szerepel az *Új hajtások* c.

antológiában, de még ugyanabban az évben önálló kötetet ad ki. Novellái a sematizmus korának minden jellemzőjét tükrözik, a leegyszerűsített szemlélet, a felületes jellemábrázolás később is jellemzi írásait. A kaland- és a bűnügyi regény műfaji jegyeit, a klasszikus narráció eljárásait vegyítve több regényt ír, de kísérletezik a modern, síkváltó időkezeléssel és előadásmóddal is. Ilyenkor a reá általában jellemző bonyolult cselekmény háttérbe szorul, tágabb teret nyer a belső problémák kivetítése, a tudatfolyam ábrázolása (*Mágneses rácsok,* 1968). Egyes műveiben az abszurd elemei is megtalálhatók (*Kakastánc*). P. egész epikai életművére vonatkozó érvénnyel elmondható, hogy ritkán sikerült egyensúlyt teremtenie az írói elgondolás, a mondanivaló és az ábrázoló eszközök között, szándékai az alkotói-művészi erő, a művészi alakítókészség hiányosságai miatt csak részben valósulhattak meg.

M.: Megbékélt emberek, elb., 1953; Piros virág, elb., 1956; Határváros, r., 1963; A szemtanú, r., 1966; Hosszú éjszaka, r., 1971; Kommunisták 1–2, dok., 1977; Hullám hullámot ér, elb., 1988; Komunisti, szlov. ford., 1988; A vágy ördöge, r., 1993.

Ir.: Hubik István: Megbékélt emberek, ÚSZ 1954. jún. 4.; Dobos László: Piros virág, ÚSZ 1957. febr. 24.; Rácz Olivér: Piros virág, Hét 1957. márc. 10.; Csanda Sándor: Határváros, ISZ 1963/4; Fábry Zoltán: Határváros, ISZ 1963/4; Gály Iván: Szemtanú, ISZ 1967/3; Tóth László: Élj, ahogy tudsz..., Hét 1969/29; Alabán Ferenc: Dokumentum – irodalom – elkötelezettség, ISZ 1981/2.

Sz. Z.

PFEIFFER Miklós (Sopron, 1887. márc. 12. – Fribourg, 1979. márc. 20.): kat. pap, kanonok, egyháztörténész, szociológus. A középiskolát Sopronban és Bp.-en végezte, utána a svájci Fribourg kat. egyetemén 9 évig tanult teológiát, szociológiát és történelmet. A 10-es évektől Kassán működött, 1916-ban a Dóm kanonokjává nevezték ki, s a kat. teológiai főiskolán tanított. Az 1918-as őszirózsás forradalom idején a kassai papi tanács képviseletében részt vett a bp.-i központi tanács összejövetelén. Felszólalásában kritikusan szólt az egyházi nagybirtokokról, belépett Károlyi Mihály pártjába, s a Vallásügyi Minisztérium tanácsosává nevezték ki, de a proletárdiktatúra uralomra kerülése miatt már nem foglalta el az állást. E „paphoz nem illő" megnyilvánulásait később többször felhozták ellene. – P. az államfordulat után is Kassán maradt, s a 20-as évek első felében egy külvárosi proletárnegyed lelkésze és szociális „ügyvivője" volt, így a későbbi munkás-papok előfutárának számít. Hasonló magatartást tanúsított a po.-i, brünni és prágai kat. magyar egyetemisták vándorló lelkipásztoraként, erre a feladatra kassai diák ismerősei szervezték be; működését a szlovákiai püspöki kar értekezlete jóváhagyta. A kat. egyetemi ifjúság az ő patronáló-tanácsadó közreműködésével alapította meg a neokatolikus Prohászka Köröket, melyek erős szervezetté nőttek, s tartós mozgalmi lapjuk volt. P. a nemzetiségi kérdés igazságos megoldásának is propagálója volt, 1939 és 1944 között a kassai szlovák kisebbség vezetői gyakran fordultak hozzá tanácsért és segítségért. 1945 után két évig bántatlanul Kassán tartózkodott. 1947-ben Prágába utazott, ahonnan hamarosan Fribourgba emigrált. Közösségi tevékenységét ott is folytatta, Svájc kat. magyar főlelkésze lett. – Művei zömét szélárnyékos időszakokban írta; a nehéz időkben az emberekkel való közvetlen, előadói, baráti disputákon való, toleránsan vitatkozó érintkezés, kapcsolattartás volt a módszere. Életszükségleteiben rendkívül puritán, igénytelen volt: egy kerékpáron közlekedő újkori Assisi Ferenc, aki szereti a derűt, vidámságot, de filozófiai elmélyülésekre is hajlamos.

M.: Die ungarische Dominikanerordensprovinz bis zur Tatarenverwüstung, Zürich 1913; Tömeglélektan és háború, Kassa 1915; A domonkos rend magyar zárdáinak vázlatos története, uo. 1917; A jubiláló domonkos rend történeti keretben, uo. 1917; Die Klugheit in der Ethik von Aristoteles und Thomas von Aquin, Fribourg 1918; A keresztény tulajdonjog mint a modern industrializmus reformjának alapja, Kassa 1929; A katolikus egyház és a hazai nemzetiségek, Bp. 1942.

Ir.: Sziklay László: P. M.: A katolikus egyház és a hazai nemzetiségek, Új Magyar Múzeum 1943/2; András Károly: A kassai kanonok, Remény 1991/3–10.

T. L.

Pharmacien: gyógyszerészeti szaklap, a Szlovenszkói és Ruszinszkói Gyógyszerészek

Egyesületének hivatalos közlönye. 1921 és 1937 között jelent meg Po.-ban, Donáth Jenő és Neményi Jenő szerkesztésében. Magyar nyelvű volt, de kis arányban szlovák cikkeket is közölt. Elődjének tekinthető az 1919–1920-ban szintén Po.-ban megjelent Gyógyszerészeti Híradó, melyet Salamon Jenő és Lax Dárius szerkesztett.

T. L.

Pionírok Lapja (1951. szept. – 1968. szept.): 1951. szept. 1-jétől jelent meg havonta kétszer, az alapiskolák tanulói számára, a pionírszervezetek munkájának segítésére. A CSISZ Szlovákiai KB-a adta ki a Smena Kiadóvállalat gondozásában. 1968 szept.-től Tábortűz címmel jelenik meg. Főszerk.: Mészáros Sarolta (1951), Somogyi Viola (1952), Zsilka László (1954), Petrik József (1958), Somogyi Mátyás (1960), Petrik József (1962).

F. Z.

Plébániai Értesítő: a po.-i Kat. Akció magyar tagozatának hivatalos havilapja. 1936-tól jelent meg Hladik Ágoston szerkesztésében; 1938 jan.-tól Katolikus Figyelőre változott a neve.

T. L.

Pletyka: humoros hetilap. 1919. jún. 29-től aug. 3-ig 6 száma jelent meg Po.-ban, Herczeg Gábor és Győri Gyula szerkesztésében, Vachsmann Miksa kiadásában. Helyi jellegű kiadvány volt, humorosan tálalt társasági pletykákra, színházi és sporteseményekre szorítkozott. Alapításában és szerkesztésében a po.-i Arkádia irod. asztaltársaság tagjai (írói álnevükön: Lándor Erik, Erdély János, Lányi Géza, Lóránd K. Lóránd, Ferencz Jenő és Honty Ottó) is részt vettek.

Ir.: Turczel Lajos: Humoros sajtónk 1938 előtt. = T. L.: Hiányzó fejezetek, 1982.

T. L.

POCZKODY Tibor → Bábi Tibor

PÓCZ Olga → Gály Olga, L.

PODHORÁNSZKY Marietta → Hizsnyai Tóth Ildikó

Podkarpatszkáruszi Magyar Kulturális Egyesület → Szlovenszkói Magyar. Kultúregyesület

POLÁK Imre (Budapest, 1939. máj. 9.): újságíró, műfordító. 1960-tól 1969-ig a Szabad Földműves, 1969-től 1977-ig az Új Szó, 1981-ig a Družstevné noviny magyar nyelvű kiadásának szerkesztője volt. 1981-től rokkantnyugdíjas.

Ford.: Ota Dub: Orvosprofesszorok, 1982; Ota Pavel: És elkezdődnek a hétköznapok, 1983; Jaroslav Šikl: Zuhanás, 1984; uő: Az utolsó mérkőzés, 1985; Bohuslav Březovský: Egy tiszta lélek, 1986; Stanislav Vácha: A szerelem változásai, 1988; Jan Otčenášek: Esőverte Éden, 1988; Jiří Švejda: Ha meghalnék, 1989; Milena Brhová: Próbakő, 1990.

K. T., M. J.

POLÁK Imréné → Olexo Anna, P.

POLGÁR Anikó (Vágsellye, 1975. szept. 2.): költő, műfordító, irodalomtörténész. Tanári oklevelet a pozsonyi Komenský Egyetem magyar–latin szakán szerzett 1998-ban. 1998–2001 között a Komenský Egyetem ógörög szakos hallgatója. Doktori értekezését 2004-ben az ELTE-n védte meg. Ugyancsak 2004-ben Madách-díjat és Posonium különdíjat kapott. 1997-1998-ban a Galántai Magyar Tanítási Nyelvű Magángimnáziumban tanított latin nyelvet, 2001–2002-ben az Új Szó nyelvi szerkesztője volt. 2003-tól a nyitrai Konstantin Egyetem óraadó tanára, 2004-től ugyanitt adjunktus. – 1992-től publikál. Szakterülete a magyar műfordítás története és az antikvitás magyar recepciója. A magyar irodalom Catullus-olvasatait feltáró *Catullus noster* c. kötetében a klasszika filológia és napjaink irodalomtudományának módszereit ötvözve az alteritás kreatív újraolvasásának lehetőségére hívja fel a figyelmet. Fordítóként elsősorban latin tudományos prózával és a középkori költészettel foglalkozik, de újgörög, szlovák, cseh és finn nyelvből is fordít. Tudományos és szépirodalmi tevékenysége kiegészíti egymást. A klasszikus költészet formavilágát felidéző verskötetét az intertextualitás uralja,

szöveghatárai átjárhatók, a szerző saját versei közé átköltéseket és fordításokat épít be. Versei észt nyelven is megjelentek.

M: Trója, te feltört dió, v., 1998; Catullus noster. Catullus-olvasatok a 20. századi magyar költészetben, tan., 2003.

Ford.: Greguss Ágost: Az esztétika kézikönyve, tan., 2000; P. A. – Csehy Zoltán: Illatos kenőcsök háza. A középkori latin költészet gyöngyszemei, v., 2001.

Ir.: H. Nagy Péter: Antikvitásélmény mint alteritás, Iskolakultúra, 2004/1; Szepes Erika: Miért éppen Catullus? Kalligram 2003/12; Józan Ildikó: P. A. Catullus Noster, BUKSZ 2004/tavasz; Kőrizs Imre: P. A: Catullus Noster, Ókor, 2004/2; Németh Zoltán: Műfordításelmélet felsőfokon, ISZ 2004/7; Adamik Tamás: Keresztény himnuszok, Szőrös Kő 2001/4; Szegedy-Maszák Mihály: Magyar esztétika 1826-tól, Literatúra 2001/1.

B. Zs.

PONGRÁCZ Miklós (Bécs, 1897. jún. 17. – Pozsony, 1980. okt. 29.): klarinét- és szaxofonművész, zenetanár. A po.-i Királyi Főgimnáziumban érettségizett (1915), 1920–1926-ban a brünni Műszaki Főiskola hallgatója volt, szaxofonozni a brünni Karel Zoubeknél, klarinétozni a po.-i konzervatóriumban, František Drneknél tanult. Dolgozott Brünnben, Po.-ban, Prágában, Luhačovicében, Rózsahegyen, Trencsénteplicen és Szliácson. Ő az első szlovák klarinéttankönyv szerzője. Példás tanító (1956).

M.: Základná škola pre klarinet, 1959.

Ir.: Kresák, Mikuláš: Hudobno-zábavné súbory a spoločenský tanec v Bratislave v rokoch 1900–1945. Zo spomienok starého bratislavského hudobníka, Hudobný život 1979/15–19; Československý hudební slovník osob a institucí 2, 1965; Slovenský biografický slovník 4, Turócszentmárton 1990.

D. Z. E.

Pont (2002): társadalomtudományi folyóirat. Egyetlen száma jelent meg (124 old.). Kiadta a Pont Kutatóintézet, Komárom.

F. Z.

POÓR Ferenc → Bátky László

POÓR József (Réte, 1950. szept. 4.): író. Szencen érettségizett, tanulmányait a nyitrai Pedagógiai Főiskolán folytatta. 1988-ban a lengyelországi Szczecinben tengeri hajóvezetői képesítést szerzett. Volt nevelő, tanító, agronómus, hajóépítő, 1990-től vállalkozó Nagyfödémesen. A VVP (Variatex-VTV stúdió-Posszeidon-szerviz Kft.) ügyvezetője, ezen a néven kiadói tevékenységet is folytat. – Novellái, karcolatai, cikkei a 70-es évek közepétől jelennek meg a szlovákiai magyar lapokban, folyóiratokban. Ifjúsági regénye a *Versfaragó Ollé kapitány* (Nagyfödémes, 1991), *Kis Merész* címmel pedig meseregénye jelent meg öt nyelven (magyar, szlovák, angol, francia, német, uo. 1994). – A Szőrös Kő (2000) és az Égtájak Között (Bp. 2001) novellapályázatán díjat nyert.

M.: Partközelben, elb., 1984; Ga és Ge, meg a leleményes számítógép, sci-fi, Nagyfödémes 1998.

Ford.: Guláš–Leščinský: Vitorlás hajók története, 1984.

O. Á., F. Z.

POPÉLY Gyula (Abara, 1945. jún. 8.): történész, egyetemi tanár, politikus. A nagymihályi gimnáziumban érettségizett (1963), a Komenský Egyetem BTK-án magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett (1968), s uott, a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken doktorált (1970). Kandidátusi értekezését az SZTA Történettudományi Intézetében védte meg (1978). 1968–1972-ben a po.-i, majd a szenci magyar gimnázium tanára, az SZTA Történettud. Intézetének aspiránsa, tud. munkatársa, 1981–1990 között a Szlovák Szakszervezeti Iskola Üzemtörténeti Szekciójának tud. munkatársa volt. 1991 szept.-től a po.-i magyar alapiskola és gimnázium igazgatója, 1997 nov.-ben a kormány magyarellenes oktatási politikájának elutasítása (a kétnyelvű bizonyítványok betiltása) miatt elbocsátották állásából. Csaknem két évig munkanélküli volt, majd 2000 febr.-tól a bp.-i Károli Gáspár Református Egyetem BTK Új- és Legújabb kori Történeti Tanszékének oktatója, később vezetője és az egyetem BTK-nak dékánhelyettese. 2004 februárjától az egyetem rektorhelyettese 2004 őszén az MTA doktora címet is megszerezte, majd az egyetemi tanári munkáját is megvédte. – 1978-tól tagja volt a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságá-

nak, 1990-ben egyik alapító tagja az Együttélés Politikai Mozgalomnak, majd 1992-ben megalakította a Magyar Néppártot. 1990 első felében a prágai Szövetségi Gyűlés kooptált képviselője volt. – 1969-től publikál. Kutatási területe a felvidéki magyarság története, politikai, társadalmi és kulturális élete a két világháború között. Az SZTA Történettudományi Intézetének munkatársaként a dualizmus korának politikatörténetével foglalkozott. A két vh. közti kult. és szellemi élet kutatása terén hézagpótló műnek számít a *Csehszlovákiai Magyar Tudományos és Irodalmi Társaság* (népszerű nevén: Masaryk Akadémia) monografikus feldolgozása (1973). 1989 után a magyar kisebbség helyzetével foglalkozó tanulmányai, elemzései jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz a tényfeltáró munkához, mellyel a történettudomány a korábbi években adós maradt. A rendszerváltást követően publikációs tevékenysége erőteljessé vált, elsősorban a két vh. közötti Csehszlovákia magyarságának történelmét kutatta, a korabeli oktatáspolitika helyzetével, torzulásaival foglalkozott. *Népfogyatkozás* (Bp. 1991) c. munkájában a csszl. magyarság helyzetét a népszámlálások tükrében elemezte 1918 és 1945 között, *Ellenszélben* (1995) c. művében pedig a felvidéki magyarság történelmének első éveit vizsgálta.

M.: Vz□ah medzi štátom a cirkvou v poslednej tretine 19. stor. a korene politického klerikalizmu v Uhorsku [Az állam és az egyház viszonya a 19. sz. utolsó harmadában és a pol. klerikalizmus gyökerei Mo.-on], Historické štúdie XXIV., 1980; A po.-i Bartók Béla Dalegyesület, monogr., Bp. 1982; Az 1930. évi csszl. népszámlálás végrehajtása, tan., Magyarságkutatás, Bp. 1988; A nemzetközi kisebbségvédelem és a csszl. kisebbségvédelmi szerződés, tan., Regio 1990/1; A felvidéki sorsforduló (Etnikum, impériumváltás, országhatár), tan., uo. 1990/2; A kisebbségi magyar pártpolitika megújulása a harmincas évek első felében, tan., uo. 1990/3; Changes in the number, composition and settlement structure of the Hungarians in Slovakia, tan., Review of Historical Demografy, Bp. 1993; A müncheni döntéstől a komáromi tárgyalások megszakadásáig, tan., Magyar Szemle 1993 nov.; Esterházy János pályaképe, Valóság 1995 dec.; A magyar iskolaügy kálváriája (Cseh)Szlováki-ában 1918–1945. = A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998 (szerk. Tóth László), 2, Bp. 1998; Adalékok a „csehszlovák demokrácia" arculatához az impériumváltás után, ISZ 2001/6; Edvard Beneš párizsi szereplései 1916–1919-ben, Századunk, 2003/10

Ir.: Kiss Gy. Csaba: Szlovákiai magyar irodalomtudomány, Ttáj 1975/5; Szalatnai Rezső: P. Gy., MN 1975. jún. 15.; Joó Rudolf: P. Gy.: A po.-i Bartók Béla Dalegyesület, Életünk 1984/8; Miklósi Péter: A Hét 7 kérdése a csehszlovák magyarság jogfosztottságának éveiről, Hét 1990. ápr. 27.

F. Z.

POPOFF CVETANOV Borisz → Petrőci Bálint

PORSHOLT, Lars → Porzsolt László

PORZSOLT László; *Zsolt László; Lars Porsholt* (Pozsony, 1906. okt. 28. – Oslo, 1970. máj. 29.): szociológus, publicista. A po.-i Komenský és a prágai Károly Egyetemen szerzett jogi doktori oklevelet. Prágában később szociológiai tanulmányokat folytatott. A 20-as évek végén bekapcsolódott a kommunista ifjúsági mozgalomba, s tagja lett a Sarlónak. Ekkor írt marxista tanulmányaiban, cikkeiben főleg a kelet-közép-európai nemzeti konfliktusok konföderatív megoldásának kérdéseivel foglalkozott. Publikációi nagy részét Zsolt László néven írta alá. 1938 végén Norvégiába emigrált, majd Svédországban keresett menedéket. Az uppsalai egyetem levéltárában helyezkedett el mint tud. munkatárs, s a közép-európai nemzeti kérdéssel foglalkozó tanulmányokat publikált. A második vh. után visszatért Norvégiába, ahol mint újságíró, majd mint az Állami Árellenőrző Hivatal tisztviselője dolgozott, és tanulmányokat közölt a kelet-európai országok gazd. kérdéseiről.

Ir.: Balogh Edgár: Hét próba, Bp. 1965.

S. L.

POZSONYI Anna → Wimberger

Prágai Magyar Hírlap: pol. napilap, a csszl. magyar ellenzéki pártok (Magyar Nemzeti Párt, Országos Keresztényszocialista Párt) közös orgánuma. 1922. jún. 1-jétől 1938. nov. 5-ig jelent meg Prágában; szerkesztésében Henrik Béla, Petrogalli Oszkár, Gál István, Flach-

bart Ernő, Dzurányi László és Forgách Géza váltották egymást. Nevesebb belső munkatársai, rovatvezetői Darvas János, Győry Dezső, Neubauer Pál, Szvatkó Pál, Vécsey Zoltán voltak. Kezdettől jó színvonalát a Kassai Naplótól 1925-ben átszerződött kitűnő újságíró, Dzurányi László stabilizálta. A lapot fenntartó pártok között gyakoriak voltak a súrlódások; Dzurányi a liberális gazd. és kult. politikára törekvő magyar nemzeti párti vezetőnek, Szent-Iványi Józsefnek a híve volt, s mikor ennek aktivista próbálkozásai és írószervezési tervei meghiúsultak, Győry Dezsővel, Vozári Dezsővel és Bihari Mihállyal együtt kivált a lapból, s az 1933 ápr.-ban induló aktivista Magyar Újság főszerkesztője lett. A PMH folyamatosan támadta a csszl. kormányok diszkriminatív kisebbségpolitikáját, ezért sűrűn cenzúrázták, s 1933-ban két ízben 3-3 hónapra betiltották. Azon napilapok közé tartozott, amelyek az irod. és kult. anyagoknak is tág teret biztosítottak, s így próbálták pótolni a hiányzó állandó folyóiratot. Számos hazai munkatársa mellett mo.-i és erdélyi írók is sűrűn publikáltak benne. A legnagyobb publicitást közülük Móricz Zsigmond élvezte, akinek pl. csak az 1927. év folyamán több mint 20 novellája, cikke és folytatásokban az Úri muri c. regénye jelent meg. A lapnak több melléklete volt (Kis Magyarok Lapja, Magyar Vasárnap, Képes Hét, Rádió, Hét stb.). A bécsi döntés után egy ideig még megjelent, Felvidéki Magyar Hírlap néven.

Ir.: Szvatkó Pál: A sajtó. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938 (szerk.: Borsody István), Bp. 1938; Somos Elemér: A szlovákiai magyar sajtó. = A szlovákiai magyarság élete 1938–1942, Bp. 1942; Kovács Endre: Korszakváltás, Bp. 1981.

T. L.

Prágai Szemle: pol. időszaki lap. 1922-től 1926-ig jelent meg, 1924 máj.-ig naponta kétszer, utána hetente egyszer. A csehszlovák kormány által támogatott vállalkozás volt a PMH pol. hatásának csökkentésére, s az emigráns Kasztor Ernő szerkesztette. Ő később az aktivista A Reggelben lett főszerkesztő, s a doktori cím jogtalan használata miatt kellemetlen botránya volt.

T. L.

Prágai Tükör (1993-tól): kulturális és közéleti folyóirat. A Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége adja ki, ezer példányban, évente ötször (kezdetben negyedévenként jelent meg). A csehországi nemzetiségi sajtónak nyújtott állami támogatással jelenik meg. 2001-től (Tü)Körkép c. melléklete is van. A melléklet a szervezeti életről, a környék és a magántörténelem kérdéseiről, valamint az alapszervezetek rendezvényeiről tájékoztat. A PT széleskörű tájékoztatást nyújt a CSMMSZ tevékenységéről, a magyar kisebbség kult. és társad. életéről, beszámol a csehországi magyarok életéről, a cseh–magyar kapcsolatokkal a kultúra és a történelem vonatkozásában is foglalkozik. Az egyes számokban cseh és angol nyelvű tartalmi ismertetés olvasható. A szerkesztők a lappal hozzá kívánnak járulni a csehországi magyarok indentitásának megőrzéséhez, és a közép-európai értékközvetítést is segíteni kívánják . – Főszerk.: Lucie Szymanowská (1993), Schreier Angéla (1994/95), Kubány Éva (1996–2000), Gál Jenő (2001. 2–3. sz.), Csandal Zsolt (2001. 4–5. sz.-tól), Blaskovics Éva (2004).

F. Z.

PRAGER Jenő (Budapest, 1894. máj. 28. – London, 1967): lap- és könyvkiadó. Bp.-en érettségizett, aztán Liberec textilipari főiskoláján tanult. Az 1918/19-es mo.-i forradalmak bukása után Bécsbe emigrált, s az osztrák szocdem párttal szorosan együttműködve kiadói tevékenységbe fogott. 1934-ben a bécsi szocdem felkelés leverése után Csehszlovákiába menekült; itt a kormány bőkezű támogatásával Prager Könyvkiadó néven német és magyar könyveket adott ki. Mindkét nyelven jelentetett meg Masaryk-, Beneš-, Dérer- és Hodžaműveket. Irod. tárgyú magyar nyelvű könyvei csekély kivétellel fordítások – köztük Karel Čapek, Ivan Olbracht, Vladimír Vančura, Milo Urban, Leonhard Frank, Solohov, Ehrenburg, Ignazio Silone munkái. Hazai magyar írótól csak egy könyvet adott ki: Sándor Ernő Őszintén mondom c. pol. jellegű tárcakötetét. A müncheni döntés után Londonba emigrált.

Ir.: Kollin Ferenc: A Prager Könyvkiadó története, Bp. 1977.

T. L.

PRAŽÁK, Richard (Jihlava, 1931. jan. 7.): nyelvész, hungarológus, diplomata A prágai Károly Egyetem BTK magyar–cseh szakán szerzett oklevelet (1955), majd a brünni egyetem oktatója, 1965-től docens, 1990-től egyetemi tanár. 1962-ben a történettudományok kandidátusa, 1991-től az irodalomtudomány doktora. Külföldi tanulmányutakon vett rész, előbb Finnországban (1963/64), majd Magyarországon (1980/81). 1968-tól a Balkanisztikai és Hungarológiai Kabinet vezetője, 1990-től a Közép-, Délkelet- és Kelet-Európa Történetének Tanszékét vezette, 1994 és 1998 között a Cseh Köztársaság első bp.-i nagykövete. 1998-tól professzor emeritus a Masaryk Egyetem BTK-án, a Hungarisztikai és Finnugor Szakmai Tanács elnöke, a doktoranduszok vezetője. – Monográfiát írt *A magyar református értelmiség és a cseh nemzeti ébredés* (csehül, 1962) címmel, s foglalkozott Josef Dobrovský hungarológiai munkásságával (*Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ungrist*, Brünn 1967). 1988-ban cseh nyelvű válogatást adott ki a középkori mo.-i latin nyelvű legendákból és krónikákból (*Legendy a kroniky koruny uherské*, Prága 1988). Ebben a kötetben jelent meg cseh nyelven először Anonymus krónikájának teljes szövege, valamint István király Intelmei, ill. Zoerard és Benedek legendája. *Cseh–magyar párhuzamok* címmel tanulmánykötete jelent meg (Bp.1991). A cseh nyelven megjelent Magyarország történelme (*Dějiny Maďarska*, Brno 1993) c. kiadvány társszerzője és szerzői munkaközösségének vezetője. *Cseh–magyar kulturális kapcsolatok a felvilágosodás idejétől 1848-ig* címmel és *Lajos Kossuth* címmel jelent meg kötete (mindkettő 1994-ben, Brünnben). Elő- és utószókat írt magyar írók (Vörösmarty, Petőfi, Arany János, Déry Tibor stb.) cseh fordításban megjelent műveihez. Rendszeresen megjelentette a csehországi hungarológia bibliográfiáját. A 80-as évek végén az ő kezdeményezésére nyílt magyar szak a brünni egyetemen. 1996 után az egyetemen lényegében megszűnt a magyar nyelvű képzés, formálisan a szak létezik, a valóságban egyedül a doktoranduszok képzését vállalják, amit Pražák professzor végez.

M.: A magyar forradalom és szabadságharc cseh tükörben. Epizódok 1848-ból (Richard Pražák, Kossuth Lajos, Jakub Arbes), Bp. 1998; Cseh–magyar történelmi kapcsolatok. Történeti, irodalom- és művészettörténeti tanulmányok, Bp. 2001; Széchényi Ferenc és Csehország. Levelestár, szerk., bev. tan., Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel elláta: Deák Eszter és Erdélyi Lujza, Bp. 2003.

Ir.: Fried István: Hungarobohemologia avagy Richard Pražák hat évtizede. = R. P.: Cseh–magyar párhuzamok, Bp. 1991; Uő.: A cseh–magyar kapcsolatok tudósa. = R. P.: Cseh–magyar történelmi kapcsolatok, Bp. 2001.

F. Z.

PRERAU Margit (Királyhelmec, 1909 – ?): költő. A zsidóüldözések idején elmenekült Szlovákiából, a háború után az USA-ban élt. Szülei a fasizmus áldozatai lettek. – Kommunista költő volt, köteteit mindjárt megjelenésük után elkobozták. Verseiben szüntelenül a „hazug, torz rendet" ostorozza, melyben minden emberi érték áruvá válik. Formai szempontból nem haladta meg a két vh. közti csszl. magyar líra átlagos színvonalát.

M.: Kiáltás (versek, Kassa 1931); Minden pária nevében (versek, Ungvár 1938).

Ir.: Varga Erzsébet: P. M. költészete, ISZ 1975/6.

V. E.

PRESSINFORM (1994): sajtófigyelő lap a Pozsonyi Nemzetiségi Dokumentációs Centrum kiadásában. Kb. 14 száma jelent meg (8, ill. 16 o.) bibliográfiai melléklettel. – Szerk.: Varga Sándor.

F. Z.

Priateľ (*Barát*) (1970 febr.-tól): folyóirat a magyar alapiskolák tanulói számára. Célja, hogy segítse a magyar nemzetiségű diákokat a szlovák nyelv elsajátításában. A 80-as években tematikus jelleggel szerkeszették a lapot, azzal a szándékkal, hogy a társalgási nyelv elsajátítása mellett lépést tartsanak az egyes szaktantárgyak tantervével, a szakszókincs elsajátítása érdekében. Hasonló jellegű folyóirat francia, orosz és angol nyelven is megjelent Szlovákiában. Kiadója az Oktatási Minisztérim volt. A folyóirat utolsó száma 1994-ben je-lent meg. – Felelős szerk.: Szűcs Viola (1970); felelős, majd főszerk.: Aich Péter (1981).

F. Z.

PRIVITZKY Gyula (Losonc, 1886 – Rozsnyó, 1967. nov. 15.): kat. pap, lapszerkesztő, publicista. Hosszú évekig Rozsnyón volt plébános, 1927-ben kanonokká nevezték ki, 1941-ben pápai prelátus lett. Alapítója, szerkesztője és kiadója volt az 1928-tól 1944-ig fennálló Krisztus Királysága c. rozsnyói hitbuzgalmi lapnak. 1945 után a csehszlovák–magyar lakosságcsere idején őt is kitelepítésre jelölték ki, de hosszú kórházi kezelése miatt kimaradt az akcióból. – Fiatal pap korában kezdett publikálni. 1928-tól főleg saját lapjába írt; a Sajó-Vidék nyomda- és kiadóvállalat két könyvét adta ki (*Két világ örvényei; A háború lelki problémái).*

T. L.

PrMKE → Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület

PROHÁSZKA István; *Tallós-Prohászka István; Pain* (Somorja, 1896. nov. 8. – Mosonmagyaróvár, 1974. nov. 10.): festőművész, publicista. Az 1. vh.-ban mint hadifestő teljesített katonai szolgálatot. 1920–1924-ben a bp.-i Iparművészeti Főiskolán tanult, majd Berlinben folytatta tanulmányait. Miután hazatért Somorjára, aktívan részt vett a szlovákiai magyar kulturális életben. Alapító tagja volt a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaságnak, részt vett a Sarló tanulmányútjain. Expresszív figurális kompozícióii szatirikus és kritikus társadalomszemléletet s az elesettek iránti nagyfokú empátiát tükröznek. Legjobb képein szinte társadalmi freskó gyanánt ábrázolja a visszásságokat, formailag bravúros rajzkészséggel és színkezeléssel. Rendszeresen kiállított, munkásságát a műkritika figyelme és elismerése kísérte. Több, művészeti kérdésekkel foglalkozó cikket publikált (A Reggel, Az Út, Magyar Újság, Magyar Nap, Csehszlovákiai Népszava – itt Pain álnéven – c. lapokban). Regénye és rövidebb prózai írásainak nagy része kéziratban maradt, kísérleti szabad verseket tartalmazó kötete *-ig* címmel jelent meg 1931-ben. 1947-ben Mosonmagyaróvárra költözött, hagyatékát az ottani múzeum őrzi.

Ir.: Szalatnai Rezső: Tallós-Prohászka István képei. = uő.: Arcképek, háttérben hegyekkel, Bp. 1969; Szíj Rezső: T. P. I., uo. 1979.

K. K. K.

Prohászka Körök: a két vh. közötti csszl. magyar egyetemista mozgalmak kat. csoportjai. A 30-as évek elején kezdtek kibontakozni, s 1931/32-ben nagymértékben gyarapodtak azokkal a sarlósokkal, akik leszakadtak a kommunista párthoz csatlakozó mozgalmuktól. Legaktívabb szervezői Rády Elemér, Czvank (Göndöcs) László, Pfeiffer László, Sinkó Ferenc, Vájlok Sándor voltak, fő mentoruk pedig Pfeiffer Miklós kassai kanonok. A szervezet az Európa-szerte népszerű neokatolikus mozgalom ifj. vetületének tekintette magát, társad. szemléletét XIII. Leó és XI. Pius pápák szociális enciklikái (Rerum Novarum, Quadrigesimo Anno) alapozták meg. A mo.-i népi írók ellen indított perek idején a prohászkások sajtónyilatkozatban álltak ki az üldözöttek mellett, s a népi mozgalom radikális földreformtörekvéseivel is egyetértettek. Hatásukat az is elősegítette, hogy Új Élet címen tartós és színvonalas folyóiratuk volt. A Szlovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesület (SZKIE) felkarolása révén a földműves és kisiparos ifjúságra is kiterjesztették befolyásukat. A Sarló és a Magyar Munkaközösség elhalása után a CSMASZ-ben is meghatározó szerepük lett.

Ir.: Ankét a csehszlovákiai magyar főiskolai hallgatók ideológiai mozgalmairól, A Jövő 1932/1–2; Duka Zólyomi Norbert: A magyar ifjúsági mozgalmak története Csehszlovákiában, MÍ 1932/2; Stefáni Lajos: A csehszlovákiai magyar főiskolai mozgalomról, MÍ 1935/4; Sinkó Ferenc: A főiskolások. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938.

T. L.

Propagandista (Pozsony, 1951–1954): politikai segédanyagok gyűjteménye a pártoktatás számára. Az SZLKP Központi Bizottsága jelentette meg az oktatási évben kéthetente.

F. Z.

PUKKAI László (Alsószeli, 1941. febr. 17.): tanár, publicista, helytörténész. Galántán érettségizett, magyar–történelem szakos tanulmá-

nyait a po.-i ped. főiskolán és a Komenský Egyetemen végezte. 1962–1964-ben a nyitrai ped. fakultáson, 1964-től 1990-ig a galántai gimnáziumban tanított. Az 1990-ben alakult Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségének egyik szervezője és első elnöke volt. – 1965-től publikál. A szlovákiai munkásmozgalom magyar vonatkozásaival, a galántai „Hanza" Szövetkezeti Újsággal és a kisebbségi iskolaügy aktuális kérdéseivel foglalkozó írásai a Tanítói szemmel c. folyamatos ped. évkönyvben, az ISZ-ben, az Új Szóban és a Szabad Újságban jelentek meg. A tankönyvirodalomban is tevékeny.

M.: Galánta, városmonogr. (társszerző), 1987; Alsószeli, falumonogr. (társszerző), 1990; A „Hanza" Szövetkezeti Áruközpont Galánta, monogr., 1994; Mátyusföld I. A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945–2000, Komárom–Dsz. 2002.

T. L.

PUNTIGÁN József (Losonc, 1958. nov. 1.): helytörténész, színházi író, kultúraszervező. A gimnáziumot Füleken, egyetemi tanulmányait a kassai Šafárik Egyetem természettud. karán végezte. 1982-től matematikai programozóként dolgozik. Egyetemistaként aktívan részt vett a Csemadok keretében kibontakozó ifj. klubmozgalomban. 1975-ben egyik fő szervezője, néhányszor vezetője, s végül irod. megörökítője volt a szlovákiai magyar egyetemisták honismereti kerékpártúrájának, melyet 1994-ig megszakítás nélkül évente megszerveztek, s több mo.-i, erdélyi, vajdasági és kárpátaljai diák is részt vett rajta. 1988-ban alapító tagja, s 1989-től vezetője a losonci Kármán József Színkörnek, mely a rendszerváltozás után megújult amatőr színjátszásunk élvonalába tartozik. – Színházi tudósításokat, értekezéseket és helytörténeti írásokat főleg az Új Szóban, a Hétben, a bp.-i Honismeretben, a salgótarjáni Palócföldben és a Lámpásban közöl. 1993-tól számítástechnikai sorozatot publikál a Tábortűzben a programozási alapismeretekről. Munkatársa volt a József Hidasi által összeállított *Lučenec–Losonc – Eine Stadt stellt sich for* c. útikalauznak.

M.: Mohi község története (Szabó Máriával), Bese 1988; Honismereti kerékpártúrák 1975–1994, Dsz. 1995; A losonci református temető (Balázs Tündével), Komárom–Dsz. 2003.

Ford.: Maria Adamová: Bolyk 1320–1995, Bolyk 1995; uő: Visszapillantás Sőreg múltjába 1345–1995 (Balázs Tündével), Sőreg 1995.

T. L.

PUSKO Gábor (Tornalja, 1962. dec. 11.): néprajzkutató, publicista. A füleki gépipari szaktanintézetben tanult (1978–1981), majd a füleki magyar gimnázium esti tagozatán érettségizett (1990). Szakmunkás, majd a tornaljai kisegítő szaktanintézet szakoktatója (1987–1991). A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett néprajzból diplomát (1999). A Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság Gömöri Helyi Csoportjának vezetője (1993–1997). A Gömör–Kishont Múzeum Egyesület alelnöke (1996–1999). Létrehozója és vezetője a tornaljai Kulturális Antropológiai Műhelynek (1999–). Kutatási területe: társadalomnéprajz, lokális közösségek vizsgálata, hagyományos folklórelemek, ill. azok hagyományozódásának problematikája 20. sz.-i és mai (nem hagyományos) közösségekben. Írásai hazai magyar lapokban, évkönyvekben, tanulmánykötetekben jelennek meg.

M.: Hiedelemmondák a Vály-völgyben 1. A gyerekek ismeretanyaga (P. Bodnár Enikővel közösen), Tornalja 2002; Beje hagyományos gazdálkodása a 20. század első felében, uo. 2003.

L. J.

PUTZ Éva (Pozsony, 1922 – uo., 1943): nyelvész, néprajzgyűjtő. Po.-ban érettségizett (1940), majd orvostanhallgatóként Arany A. László hatására és irányításával néprajzi és nyelvjárási kutatásokat végzett a Zoboralján, főleg Kolonban. A koloni lakodalom újszerű, drámatörténeti szempontokat is figyelembe vevő, funkcionalista-strukturalista leírásával az egyetemes magyar néprajztudományon belül is alapvetőt alkotott.

M.: A kolonyi lagzi, 1944, 1989; Nyitra vidéki népballadák, 1944.

Ir.: Sándor Eleonóra: Utószó Putz Éva A kolonyi lagzi c. munkája 2. kiad.-hoz, 1989.

L. J.

PÜSPÖKI NAGY Péter; *Nagy* (Pozsonypüspöki, 1944. ápr. 19.): történész, heraldikus, egyetemi docens..– Po.-ban érettségizett (1962), a Cirill és Metód R. K. Hittudományi Karon teológiai tanulmányokat folytatott (1962–1966), majd átlépett a Komenský Egyetem BTK történelem–levéltártan szakára (1967–1971), ahol történész–leváltáros oklevelet szerzett (kutatói irányzat és levéltári szak, 1971). 1972-ben a tört. segédtudományaiból bölcsészdoktor lett, 1988-ban a történettudományok kandidátusa címet szerezte meg Bp.-en. A Hittud. Karról politikai okok miatt távolították el (1998-ban rehabilitálták). – 1971 és 1993 között Po.-ban (az SZTA Elnöksége kinevezésével) önálló tudományos kutató, szabad foglalkozásban. 1987/90 között a bp.-i ELTE BTK történeti segédtudományok tanszékén vendégtanár, 1990-től egyetemi docens, 1993-tól a bp.-i Károli Gáspár Ref. Egyetem BTK-án a Tört.tud. Int. tanára. Az ELTE-n megalapozta a mo.-i teljes körű latin paleográfia (1990–), az egyetemes írástörténet (1991–) és a világi kutatók számára a kánoni jogtörténet és forrásai (1990–) oktatását. – 1974-től a Nemzetközi Heraldikai Akadémia (Párizs) lev. tagja. – Kutatási területe a magyar közép- és koraújkor, Közép-Kelet-Európa korai középkora, egyháztört., írástört., tört. földrajz, regionális tört., forrásközlés (felfedez két római kori feliratot és egy katonai pecsétet, a felsőszemerédi rovásemléket). Foglalkozott a római limes fekvésének, új szemléletben a nagymorva tört.-nek, a pannonhalmi oklevél hitelességének, a tihanyi oklevél eredetiségének kérdéseivel, a középkori mo.-i vásártartással. Megalkotta hét szlovákiai városnak és egy községnek a címerét (Dsz., 1989, Párkány, 1971, Rozsnyó, 1973, Zseliz, 1974, Ipolyság, 1974, Nagymegyer, 1982, Naszvad, 1997). Ezek egy részéről tanulmányt is írt, amely (a szerző fordításában) szlovák nyelven is megjelent. Több mint 300 tanulmány és közlemény, valamint 24 könyv és több kisebb kiadvány szerzője. Tudományos ismeretterjesztő tv-filmek készítésében, valamint kézzel illuminált könyvritkaságok készítésében is részt vesz. Első helytörténeti monográfiáját szülővárosáról írta (*Püspöki mezőváros története,* 1968). A Kárpát-medence történetét vizsgálva jutott új következtetésekre *Nagymorávia fekvéséről* (New York 1982). Tanulmányát, melyet a szlovák történetírás megütközéssel és fenntartásokkal fogadott, először a Valóság c. folyóirat (1978/11) közölte. – A felsőoktatásban végzett tevékenységéért Szent-Györgyi Albert-díjat kapott (1993).

M.: Limes Romanus na Slovensku (A római Limes Szlovákia területén) tan., 1970; A felsőszemerédi rovásemlék, tan., ISZ 1968/8; Állatnevekből képzett falunevek a Garam mentén, tan., uo. 1975/3; Villa S. Mariae–Zenthmária–Somorja–Somerein–Šamorín, tan., uo. 1975/8; Az ősi Nyitra, tan., uo. 1976/2; Ipolyság a tatárjárás évszázadában, tan., uo. 1976/8; Boldogfa, monogr., Po.–Bp. 1981; A tények erejével. Válasz Peter Ratkoš, DrSc. vitairatára, a germánok, szlávok, avarok és nagymorvák Csehszlovákia területét érintő több fontos kérdése ügyében, Szivárvány 1984/15; uaz, New York 1985; A Csallóköz vízrajzi képének története Strabón Geógraphikájától IV. Béla király koráig, tan., 1985; Csallóköz neveiről, tan., Győr 1988, Po. 1991; Piacok és vásárok kezdetei Magyarországon 1000–1301. 1. köt. Az Árpád-kori vásártartás írott emlékei és azok kritikája az államszervezéstől a tatárjárásig, Bp.–Po. 1989; A magyar címer pályatársai: a cseh(szlovák) és a lengyel államcímer, tan., Bp. 1989; A dunaszerdahelyi zsidó hitközség történetéből, tan., Dsz.1991; A reformáció feltűnése az Esztergomi Főegyházmegye területén. A Dunáninneni Református Egyházkerület előzményei és kezdetei 1592–1623, tan., Limes, 2003/3; A zsidóság a korai Árpád-korban. A magyar társadalom vallási viszonyai a kazár hitvitától IV. Béla zsidó privilégiumáig, tan., Bp. 2001.

Ir.: Fogarassy László: P. N. P.: Püspöki mezőváros története, ISZ 1969/10; Benda Kálmán: Püspöki mezőváros története, Századok 1972; Ratkoš, Peter: Az ősi Nyitráról és környékéről szóló tanulmányhoz, ISZ 1978/6; Húsz év az iskolapadban (írói vallomás), MNapt 1982; Böszörményi János: Boldogfa fejlődéstörténetének korszakolása P. N. P. műveiben, ISZ 1982/8; Marsina, Richard: Boldogfa, Historický časopis 1983; Ruffy Péter: Nemzetiség és tudomány, MN 1977. nov. 13.; P. N. P. tudományos munkássága 1968–1995 – Pótlások 1996. A szerző összeállítása, Bp. 1996.

F. Z.

R

R. VOZÁRY Aladár → Vozáry Aladár, R.

R. VOZÁRY J. → Vozáry Aladár, R.

RÁBELY Károly (Budapest, 1874 – Ond, 1946): rimaszombati nyomdatulajdonos, lapkiadó és szerkesztő, Szombathy Viktor anyai nagyapja. 1919-ben vette át az apja, id. Rábely Miklós által alapított kis nyomdát. Szerkesztője és kiadója volt a Gömör c. hetilapnak. Nyomdájában több lap készült (Gömör, Gömör-Kishont, Gömöri Egyetértés, Gömöri Gazda, Gömöri Lapok, Gömöri Munkás). Szépirod. könyvek kiadását is sokszor vállalta.

T. L.

RÁCHEL Rezső → Szalatnai Rezső

RÁCZ István; Barkóczy (Tőketerebes, 1908. júl. 11.): újságíró, műfordító, művelődéstörténész, emlékiratíró. 1926-ban Sárospatakon érettségizett, s 1931-ben Bp.-en latin–görög–olasz szakos tanári képesítést szerzett. Az Eötvös-kollégisták kommunista perében – Rajk Lászlóval és másokkal együtt – elítélték, s a börtönből szabadulva 1933-ban Csehszlovákiába szökött. Po.-ban a kommunista Munkás, majd a Magyar Nap belső munkatársa, a Magyar Nap kulturális rovatának első vezetője volt. Itteni publikációiban a Barkóczy István nevet használta. Egy kitoloncolás és visszaszökés után a Prager Kiadó lektoraként és fordítójaként dolgozott, s továbbra is kitűnő tanulmányokat és könyvkritikákat írt a Magyar Napba. 1938 őszén Finnországba távozott, fotósként dolgozott, s önkéntesként részt vett a finn–szovjet háborúban. 1943-ban visszatért Mo.-ra, pár évig tanított, 1954–1956-ban Bp.-en, a Kiadói Főigazgatóságon működött. Az 1956-os népfelkelés leverése után ismét Finnországba ment, s ott a finnugor népek kultúrájának kutatójaként, fotóművészként és műfordítóként két állami díjat is kapott. Magyarra fordította a Kalevalát.

M.: A finn-ugor népek népművészete, Bp.–Helsinki 1978; Egy fotográfus vallomásai, önéletrajzi fotóalbum, Békéscsaba 1983; A Semmi partján, emlékirat, 1991.

Ford. (Csehszlovákiában): Egon Ervin Kisch: A titkos Kína, 1937; John Gunther: Európa igazi képe 1–2, 1938; Ignazio Silone: Utazás Párizsba, 1938.

Ir.: Varga Rózsa: Keressétek, ami összeköt – Népfrontpolitika, irodalom és a Magyar Nap, 1971; Tüskés Tibor: Interjú R. I.-nal, Alföld 1984/8.

T. L.

Rácz Noémi (Kassa 1972. ápr. 12.): képzőművész. Kassán érettségizett (1990), 1990– 1995 között a Komenský Egyetem angol nyelv–képzőművészet szakának hallgatója volt, 1997–2002-ben a po.-i Képzőművészeti Főiskolán grafikát tanult Dušan Kállay és Igor Rumanský tanároknál. A Rovás művészeti csoport alapító tagja. Illusztrációival nemzetközi kiállításokon is részt vesz.

M.: (könyvillusztrációk) Olvasókönyv az 1. o., számára, 1998; Magyar nyelv a 3. o. számára, 1998; Varga Erzsébet: Találd ki, ki vagyok, 1998; Számolj velünk, 1998; Jana Bodnárová: Dievčatko z veže, 1999; Dénes György: A tüsszentős király, 1999; Gyüre Lajos: Szarkabál, 1999; Kövesdi Károly: Verses ábécé, 1999; Merényi László: Sajó-völgyi népmesék, 2002.

K. K. K.

RÁCZ Olivér; *Kárpáti Anna; Peter Ragan* (Kassa, 1918. jan. 21.): író, költő, műfordító. Iskoláit szülővárosában kezdte, Szegeden polgári iskolai (1941), Po.-ban gimnáziumi tanári diplomát szerzett (1955), a Komenský Egyetemen doktorált 1971-ben. 1945 és 1953 között alkalmi állásokat töltött be, 1948-tól téglagyári tisztviselő volt. 1953-ban térhetett vissza eredeti foglalkozásához, a kassai magyar gimnázium tanára, 1955-től igazgatója lett. 1969–1974-ben az iskolaügyi, 1974–1978-ban a mű-

velődésügyi miniszter helyettese volt. 1978-tól nyugdíjas. – Írói pályáját költőként kezdte, 1935-ben jelentek meg első versei a Kassai Újságban. A háborús viszontagságok, többéves frontszolgálat, a háborút követő magyarüldözés stb. miatt csak 1948-tól publikálhatott rendszeresen. Kezdettől fogva munkatársa volt az egymás után megjelenő magyar lapoknak (Új Szó, Új Ifjúság, A Hét, Dolgozó Nő, Fáklya, ISZ stb.), főként kritikai írásaival, kulturális publicisztikájával keltett figyelmet. *Öcsi csacsi kalandjai* (1950) c. első könyvében jó pedagógiai és művészi érzékkel megírt, gazdag irodalmi kulturáltságról valló verses mesékkel szólt a gyermekekhez. Az ifjú olvasókhoz később is volt szava, szinte minden korosztálynak írt. Az ő nevéhez fűződik a legsikeresebb szlovákiai magyar gyermekregény (*Puffancs*, *Göndör és a többiek,* 1961), melyben egyszerre és egymást erősítve érvényesül hosszú pedagógiai pályájának tapasztalata, valamint ábrázoló és nyelvteremtő képessége. Szórványosan megjelenő versei révén költőként is számon tartotta az irod. közvélemény, *Kassai dalok* (1958) c. első kötete mégis meglepetésként, s a sematizmus korában üde színfoltként hatott. Kulturált, az egykori Nyugat líraeszményét valló lírikusként mutatkozott be. A lírához később is hű maradt, de költői megnyilatkozásai megritkultak, alkotó energiáit más műfajok és feladatok kötötték le. Válogatott verseinek 1980-ban megjelent gyűjteménye, az *Őszi máglya* csupán árnyalja a lírai életművéről korábban kialakult képet. R. igazi, alkotói adottságainak legjobban megfelelő műfaja a regény és a novella. Ezekben a műfajokban bontakozik ki írói tehetsége, a narratív feladatokban érvényesül leginkább olvasmányos stílusa, meseszövő és jellemábrázoló képessége, nyelvi humora, ironikus látásmódja, vonzódása a groteszkhez. Ez jellemzi legsikeresebb művét, a *Megtudtam, hogy élsz* (1963) c. regényt is. A terjedelmes mű főként a szerző közvetlen tapasztalataira épül. Hősének, Hernádi Tivadarnak a viszontagságai mégsem magánjellegűek. Sorsában a (cseh)szlovákiai magyarság megpróbáltatásai tükröződnek, küzdelmeiből a humánum kollektív igénye bontakozik ki. Hús-vér figurát alkotott a szerző Hernádi Tivadarban. Novelláiban is gyakran találkozhatunk vele, kissé cinikusabb, könnyelműbb és ravaszabb kivitelben, Álom Tivadar néven, aki hašeki fölénnyel és undorral szemléli és szenvedi a háborús eseményeket. A háború és következményei kiapadhatatlan és meghatározó forrásai az író ifjúkori élményvilágának. A felidézett események leleplező jellegűek, nem szépülnek meg az emlékezés fényétől, Álom Tivadar háborús kalandjait az irónia, a pompás humor sem festi vidám színekre, legfeljebb elviselhetőkké válnak (*Álom Tivadar hadparancsa). A Rogozsán kocsma* c. pikareszk regényének is a háború a legfőbb témája, eseményei Álom Tivadar kamasz- és ifjúkora állomásai köré bonyolódnak. Rejtő Jenő adaptált figuráit szemlélhetjük benne kassai környezetben. Művét az író szatirikus szemlélete, elbeszélő modorának könnyedsége, üde, néha kamaszosan tiszteletlen humora, meghökkentő ötletei, merész és szellemes nyelvi megoldásai teszik élvezetes, szórakoztató olvasmánnyá. A nyolcvanas évek közepén jelentős változások tapasztalhatók R. írói műhelyében. Novelláiban távoli országok és földrészek egzotikus légkörét és embereit villantja fel, artisztikus formai megoldásokkal, a korábbi írások valóságtartalmának súlyossága és általános érvénye nélkül. Regényeiben (*Vas szegekkel veretel, Az utolsó beugratás* stb.) azonban sokat próbált korosztályának dilemmáit, társadalmipolitikai kálváriáit idézi fel nem titkolt számvető, önelemző szándékkal. – R. O. kiterjedt és sikeres műfordítói tevékenységet folytat, leginkább a cseh, a szlovák líra és epika kiválóságait tolmácsolja, de más nyelvekből is fordít. Munkásságát számos elismerés övezi: Madách Imre-díj (eredeti műért 1976, fordításért 1968, 1976, 1982), A Szlovákiai Írószövetség Díja (1983), A Magyar Népköztársaság Csillagrendje (1986).

M.: A póruljárt kandúr és más mesék, 1950; Állatvilág, verses m., 1950; Kárpáti Anna: Mesék, 1953; Kassai dalok, v., 1958, 1959; Puffancs, Göndör és a többiek, ifj. r., 1961; Egyszerű ügy, r. 1966; A Rezeda Cirkusz, m., 1968; Kassai románc, városkalauz, 1966; Álom Tivadar hadparancsa, elb., 1975; Csillagsugárzás, műf., 1976; Őszi máglya, v., 1980; A Rogozsán kocsma, r., 1982; Nem voltunk hősök, r., 1985; Fekete angyal, vál. v., 1983; A mese ára, elb., 1987; A lótuszevők fehér szigetén, elb., 1984;

Ha valakit esetleg érdekel, elb., 1988; Vas szegekkel veretel, r., 1989; Az utolsó beugratás, r., 1990; Babonák könyve, r., 1993; Befejezhetetlen történetek, két kisreg., 1994; A Fáklya jegyében. Képek a Csemadok életéről, krónika, 1987.

Ir.: Sas Andor: Egy verskötet friss és hagyományőrző értékei, ISZ 1958/1; Fábry Zoltán: Új szlovákiai magyar regények. = F. Z.: Stószi délelőttök, 1968; Deme László: Írói hangvétel és hangváltás, ISZ 1966/6; Turczel Lajos: Megtudtam, hogy élsz, ISZ 1964/3; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Szeberényi Zoltán: Prózairodalmunk a nyolcvanas években, ISZ 1987.

Sz. Z.

RÁCZ Pál (Munkács, 1888. jan. 31. – Budapest, 1984. aug. 15.): író, polgári iskolai tanár, újságíró. Tanulmányait Munkácson és Szatmáron végezte, majd Ungvárott tevékenykedett. 1920-tól 1938-ig a Kárpáti Magyar Hírlap szerkesztője volt, 1939 után az oktatásügyben dolgozott. 1945 után Bp.-en élt nyugdíjasként. – Verseket, majd elbeszéléseket és regényeket írt. Témaválasztását a szélsőségek jellemzik, módszerében a realista és a naturalista ábrázolás keveredik. Regénytémái korszerűtlenek, többnyire novellái is szürkék. Íráskészsége, helyzetteremtő adottsága nem párosult művészi fegyelemmel.

M.: A rongyszedő, elb., Ungvár 1921; Furcsa emberek, elb., uo. 1924; A könyvnyitó asszony, r., Berlin 1926; A szomorú ember, Kassa 1928; Hangyaboly, Arad 1934; A bányarém, Kolozsvár 1933; A gép, Prága 1934.

Ir.: Melléky Kornél: A könyvnyitó asszony, Magyar Írás 1926/4; Fábry Zoltán: A könyvnyitó asszony. = F. Z.: ÖÍ 2, szerk.: Fónod Zoltán, Po.–Bp. 1981; Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat, Bp. 1940; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

F. Z.

Rádió Újság: műszaki képeslap. 1929 jan.-tól 1932 okt.-ig jelent meg Kassán, Meisl Lajos szerkesztésében és Schiffer Imre kiadásában.

T. L.

RÁDY Elemér (Kassa, 1910 – Budapest, 1942. júl. 5.): lapszerkesztő, publicista. Szülővárosában érettségizett, jogi tanulmányait Prágában végezte el. Rendkívül aktívan vett részt az egyetemi ifj. mozgalomban. Mikor a prágai alapítású egyetemista cserkészcsapat, a Szent György Kör Sarlóvá szerveződött át, R. megszervezte a prágai Magyar Főiskolás Cserkészek Körét, a Sarlónak a kommunista párthoz való csatlakozása után pedig a katolikus Prohászka Körök fő szervezője, első prágai elnöke, s az Új Élet első vezető szerkesztője lett. A lap profilját és színvonalát Pfeiffer Miklós kanonokkal együtt ő alapozta meg, amivel nagy tekintélyt szerzett a prohászkások körében. Csalódást okozott tehát, amikor a 30-as évek közepén Mo.-ra költözött. Mo.-on jelentős katolikus lapok (Nemzeti Újság, Katolikus Szemle), később az Új Magyarság napilap belső munkatársa volt, s pol. cikkeket és könyvkritikákat írt. Gyakran kitekintett a szlovákiai magyar életre, s a szlovák irodalom fejlődését is figyelte: 1936-ban Gogolák Lajossal ő állította össze a Franklin Kiadó *Szlovák elbeszélők* c. kiadványát. Dél-Szlovákia Mo.-hoz való visszacsatolása után terjedelmes tanulmányt írt a kisebbségi pol. élet alakulásáról. Beérését súlyos betegsége s korai halála akadályozta meg.

M.: A felvidéki magyar politika húsz éve 1918–1938. = Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve (összeáll. Kemény Gábor), Bp. 1939.

T. L.

RAGAN, Peter → Rácz Olivér

RAJTER Lajos (Bazin, 1906. júl. 30. – Pozsony, 2000. júl. 6.): karmester, zeneszerző, pedagógus. A po.-i ev. líceumban érettségizett (1924). Zenetanára édesapja, id. Rajter Lajos, majd a Városi Zeneiskolán Albrecht Sándor volt. Zeneszerzést a bécsi Zene- és Képzőművészeti Akadémián (1924–1929) a pozsonyi születésű Franz Schmidtnél és Joseph Marxnál tanult. A karmesteri képzésben Clemens Kraus és Alexander Wunderer volt a tanára. Zeneszerzést 1929/30-ban a bp.-i Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Mesteriskolájában, a po.-i születésű Dohnányi Ernőnél tanult. – 1933-tól a Magyar Rádió karnagya, majd első karnagya (1935–1945), ugyanakkor a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanára. Két ízben volt a po.-i Szlovák Rádió Szimfonikus

Zenekarának vezető karnagya (1945–1949, 1968–1976). A Szlovák Filharmónia első, alapító karnagya (1949–1976) és a po.-i Zene- és Drámaművészeti Főiskola karvezető tanszakának pedagógusa (1949–1976). (1991-ben a rehabilitációs folyamatban kapta meg tanári kinevezését.) 1976-ban nyugdíjazták, de karmesteri és zeneszerzői tevékenységét haláláig folytatta. Munkásságáért 1989-ben Nemzeti művész címmel tüntették ki. Megkapta a Ľudovít Štúr Rend I. fokozatát is.

M.: Zenekari művei: Szl. tánc zenekarra, 1927; Symfonietta, 1928; Szimfonikus szvit, 1929; Divertimento, 1929; Allegro simfonico; Impressioni rapsodiche. Kamaraművek: Vonósnégyes I., (1928), II. (1938), III. (1944/45); Fúvósötös, 1940; Kórusművek: Népdalfeldolgozás vegyeskarra, 1956; Pozsonyi majális, bemutató Áll. Operaház Bp. 1938; Tánckompozíció az Ifjú Szívek számára: Váskatánc, 1958; A csodafurulyás juhász, 1959; János-napi köszöntő, 1960; A fonóban, 1961; Vasvári verbunkos és lippentős, 1961.

Írásai: Moje stretnutie so Zoltánom Kodályom (Találkozásaim Kodály Zoltánnal), 1983; Môj Brahms. Majstrov odkaz a jeho priliehavé tlmočenie (Az én Brahmsom. A mester üzenete és az őt megillető tolmácsolás), 1983.

F. Z.

RÁKOS Péter (Kassa, 1925. febr. 14.– Prága, 2002. aug. 15.): irodalomtörténész, esszéista, kritikus, műfordító. Iskoláit Kassán végezte, 1943-ban érettségizett. 1945-től a prágai Károly Egyetem hallgatója volt, 1950-ben végzett filozófia–történelem szakon. 1950-től a hungarológusokat képző, Blaskovics József vezette magyar szeminárium oktatója, 1963-tól vezetője volt a Károly Egyetemen. 1950–1952-ben megbízott előadó, 1952–1964-ben tanársegéd, majd adjunktus, 1964–1990-ben docens, 1990-től egyetemi tanár; 1991-ben nyugdíjazták. 1960-tól az irodalomtudomány kandidátusa, 1989-től doktora. Csehország legjelentősebb hungarológusa, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság elnöke, a Magyar Írószövetség és a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának tagja. 1982-ben a magyar kormány a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntette ki, 1988-ban Madách Imre-díjat kapott. – Oktatói és kutatói területe igen kiterjedt, felöleli a 19. és a 20. század magyar irodalmának történetét, az irodalomtudomány elméleti és gyakorlati kérdéseit, a cseh–magyar irodalmi és kulturális kapcsolatok tárgykörét, továbbá a cseh anyanyelvű hungarológusok képzésének problematikáját. Négy évtizeden át oktatta a magyar irodalom történetét, cseh nyelvű tankönyvet írt a magyar irodalom 20. századi történetéről. Elévülhetetlen érdemei vannak a csehországi hungarológia kibontakoztatásában, napjaink legjelentősebb cseh hungarológusai (Richard Pražák, Jaroslava Pašiaková) az ő tanítványai. Oktató-nevelő munkája mellett a cseh–magyar irodalmi és kulturális kapcsolatok kutatását és ápolását, valamint a magyar irodalom és kultúra csehországi népszerűsítését tartotta fontos feladatának. Az elsőként említett témakör elvi kérdéseit, fellelhető és értékelhető eredményeit, a vele kapcsolatos elgondolásait *A magyar–cseh irodalmi kapcsolatok három évtizede* (1976) címen foglalta össze. R.-nak döntő szerepe van abban, hogy a klasszikus magyar irodalom alkotói (Katona, Madách, Jókai, Mikszáth stb.) mellett a modern magyar irodalom képviselői is eljutnak a cseh olvasókhoz. Több évtizedes szervező munkája nyomán Ady Endrétől Illyés Gyuláig, Móricz Zsigmondtól Déry Tiborig számos kiváló alkotó művei olvashatók cseh nyelven a legjobb műfordítók tolmácsolásában. A megjelenő művek legtöbbjéhez (mintegy 40 kötethez) R. P. írt elő- vagy utószót, tájékoztató tanulmányt, amely nemcsak a műről és alkotójáról, hanem a magyar irodalom specifikumairól, sajátos értékrendjéről, a magyar nép történetéről és kultúrájáról is közöl eligazító ismereteket. R. tevékenysége azonban nem merül ki az olvasóközönség tájékoztatásában. Cseh nyelven megjelenő esszéiben, tanulmányaiban a tudományos közvéleményt is informálja a magyar irodalom jelenségeiről, valódi értékeiről, elméleti-módszertani kérdéseiről. Monografikus kereteket is kitöltő tanulmányokat írt Adyról, Madáchról, Jókairól, Mikszáthról, Móriczról, Déryről, Lukácsról stb., eredeti szempontokat és meglátásokat tükröző esszéket Füst Milánról, Karinthy Frigyesről és Karinthy Ferencről, Németh Lászlóról, Illyés Gyuláról, Márai Sándorról, Konrád Györgyről és másokról, beleértve a legfiatalabbakat is.

Kiterjedt munkásságában helyük van az elméleti kérdéseknek is, tanulmányaiban az esztétika, az irodalomelmélet, a verstan, az irodalomtörténet elméleti-módszertani kérdéseit boncolgatja a legszívesebben. A legrangosabb cseh tudományos fórumok gyakori munkatársa, főként az Estetika, a Světová literatura és a Česká literatura hasábjain otthonos, de nem ritkán szerepel a mo.-i tudományos sajtóban is. Tevékenységének talán a legkevésbé ismert területe a műfordítás. Kevesen tudják róla, hogy kiválóan fordít magyarról csehre, csehről magyarra, tudományos szövegeket és szépprózát egyaránt.

M.: Maďarská literatura 20. století, tankönyv, Prága 1953; Rhytm and Metre in Hungarian Verse, tan., Acta Univ. Carolinae. Philologica Monographia IX., uo. 1966; Tények és kérdőjelek, tan., 1971; Slovník spisovatelů – Maďarsko (szerk. és bev.), Prága 1971; Velká generace. Básníci Nyugatu (szerk. és bev.), antol., uo. 1982; Teorie literatury v zrcadle maďarskej literárnej vědy (szerk., ford. és bev.), antol., uo. 1986; Az irodalom igaza, tan., 1987; Prágai őrjárat, tan., 1995.

Ford.: Bóka László: Alázatosan jelentem – Poslušně hlásím, r., Prága 1963; Móricz Zsigmond: Barbárok és más elbeszélések – Barbaři a iné povídky, elb., Praha 1971; Déry Tibor: A kiközösítő – Žezlo a mitra, r. (Magda Reinerovával), uo. 1973; Füst Milán: Feleségem története – Miloval jsem svou ženu, r. (Magda Reinerovával), uo. 1973; Ottlik Géza: Iskola a határon – Škola na hranici, r. (Milena Zadražilovával), uo 1974.

Ir.: Fónod Zoltán: Látogatóban R. P.-nél, VÚSZ 1970. jan. 18.; Csanda Sándor: R. P.: Tények és kérdőjelek, ISZ 1972, 275; Fried István: R. P.: Tények és kérdőjelek, Helikon 1972, 523–524; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Szeberényi Zoltán: R. P., Tábortűz 1984. szept. 27.; Turczel Lajos: R. P. köszöntése, ISZ 1985, 156; uő: Tudós és ember. R. P. 65 éves, ISZ 1990/2; Szeberényi Zoltán: R. P. 70 éves, ISZ 1995/2; Mészáros András: Egy rendkívüli ember 70 éve, ISZ 1995/2.

Sz. Z.

RAVASZ József (Apácaszakállas, 1949. nov. 23.): költő, szerkesztő, romológus. Dunaszerdahelyen érettségizett (1967), egy ideig gyári munkás, később a Nyitrai Konstantin Egyetem Szociáltudományi Karán szerzett oklevelet (2003). 1986–1989-ben népművelő volt, 1990-től a Roma folyóirat, 1991-től a Déli Hírlap szerkesztője.1993-tól vállalkozó, 2002-től a roma kormánybiztos tanácsadói testületének tagja. 2004-től a Romológia Kutató- és Módszertani Intézet vezetője, valamint a Szlovákiai Romák Író- és Művészeti Társaságának elnöke, s a Híd–Most–Phurt háromnyelvű irodalmi és társadalomtudományi folyóirat főszerkesztője. – Az Iródia-kör tagjaként indult, verseket, elbeszéléseket, cikkeket jelentetett meg. Szerepelt a Próbaút (1986) c. antológiában.

M.: Idegen kézműves, v., 1990; Szívházikó, m. (cigány, szlovák, magyar nyelven), Dsz. 1992; Tény, Szlovákiai Romák Író- és Művészeti Társasága, v., uo. 2004; Vágy, ua. 2004.

Ir.: Bodnár Gyula – Tóth László: Nyomkereső, Dsz. 1994.

O. Á., F. Z.

Reflex (Komárom, 1990. jan. – júl.): a Független Magyar Kezdeményezés komáromi hetilapja. A mozgalmat érintő kérdéseken túl a közélet időszerű problémáival foglalkozott, esetenként indulatos hangnemben. Szerkesztői ismert szlovákiai magyar írók: Cúth János (főszerk.), Kőszegi F. László (főszerk.-helyettes), Soóky László (szerk.), Fülöp Antal (szerk.). Hat hónap múlva anyagi okok miatt megszűnt.

F. Z.

Református Egyház és Iskola: a szlovákiai és kárpátaljai reformátusok hivatalos lapja. 1921 és 1938 között jelent meg, felváltva különböző helyeken (Rozsnyón, Losoncon, Nagykaposon, majd ismét Rozsnyón). Szerkesztésében Magda Sándor, Réz László, Kövy Árpád, Szőke István és Zsemlye Lajos váltották egymást, belső munkatársai Isaak Imre, Péter Mihály, Peleskey Sándor, Sörös Béla és Kőműves Sándor voltak. A lap iskolaügyi, tanügypolitikai kérdésekkel is folyamatosan foglalkozott, és a Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesülettel karöltve támogatta a felekezeti iskolák személyi államosításának és a világi tanfelügyelők bevonásának ügyét.

T. L.

Református Élet: a rövid életű egyetemista ifj. mozgalmi csoportnak, a Bethlen Gábor Mozga-

lomnak a folyóirata. 1934 jan.-tól okt.-ig 8 száma jelent meg Po.-ban. Ugyanazok szerkesztették, mint az 1928 és 1930 között megjelent Baráti Szót: Narancsik Imre és Varga Imre.

T. L.

Református Ifjú: ifj. havi folyóirat. 1933 okt.-től 1934 szept.-ig összesen 10 száma jelent meg Komáromban, Tóth Kálmán és Puzsér Endre szerkesztésében. Tehetséges diákoktól is számos cikket közölt.

T. L.

Református Irodalmi Társaság: a csszl. magyar ref. egyház 1923-ban Léván tartott első zsinatán alakult, szervezeti szabályzatát az ott hozott VIII. törvénycikk tartalmazza. Nem nyilvános, hanem belső egyházi szervezet volt. Tagjai nagyrészt teológusok, lelkipásztorok voltak, szervezeti tevékenységük a hivatalos egyházi laphoz, a Református Egyház és Iskolához kötődött.

T. L.

Református Leány: ifj. havi folyóirat. 1931-től 1934 nov.-ig jelent meg Marcelházán, Tárnok Gyula lelkész és felesége szerkesztésében.

T. L.

Református Sion: alcíme szerint gyakorlati egyházi folyóirat. 1928 dec.-től 1934 dec.-ig havonta jelent meg Búcson, Soós Károly szerkesztésében. Főmunkatársai Nagy Lajos, Parais Árpád, Zajdó László és Zsemlye Lajos voltak.

T. L.

Református Teológiai Szeminárium: 1925 okt.-től 1939. jan. 31-ig működött Losoncon. Létrehozása már a 20-as évek elején aktuális volt, mert állampolgárság hiányában sok ref. lelkész volt kénytelen elhagyni az új államot, így a parókiák jelentős hányada utánpótlásra szorult. A ref. egyház legfőbb kormányzó szerve, az Egyetemes Konvent 1922-ben és 1923-ban beadványokat intézett a csszl. hatóságokhoz a magyar nyelvű teológia alapítása ügyében, s mikor azok a kérelmet elutasították, a konvent saját erőből és a külföldi – főleg amerikai és skóciai – testvéregyházak hatékony támogatásából hozta létre az intézményt. A szervező munkát Sörös Béla losonci lelkész irányította, s ő lett az intézet igazgatója. A teológiai szeminárium – melyet a csszl. állam de iure sohasem ismert el – 22 hallgatóval kezdte meg működését. Az előadásokat jól összeválogatott, felkészült oktatógárda tartotta (Bacsó Gyula, Galambos Zoltán, Kur Géza, Narancsik Imre, Péter Mihály, Szőke István, Varga Imre, Mo.-ról Módis László és Papp Ferenc, Erdélyből Tunyogi Csapó András és Nagy József stb.). 1938 végéig 123 volt a felnevelt lelkészek száma. A bécsi döntés utáni időben az intézmény fenntartása szükségtelennek látszott; utolsó hallgatói 1939 jan.-tól a mo.-i intézményekben folytatták tanulmányaikat.

Ir.: Kövy Árpád: A reformátusok. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Vagyunk és leszünk. A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945 (szerk. Fazekas József), 1993; Nagy Zoltán: A Losonci Református Teológia története, pályadíjnyertes kézirat, 1986; Nógrádme-gyei Levéltár, Salgótarján).

T. L.

Református Újság (1993): adományokból fenntartott egyházi folyóirat. A deregnyői Református Keresztyén Gyülekezet gondozásában jelenik meg. Van irod., ill. gyermekrovata is. 1995 elején e lap szerkesztői állították össze a Szeretetnaptár I. évfolyamát, mely a zürichi Glaube in der 2. Welt támogatásával jelent meg. Főszerk.: Csoma László.

F. Z.

Református Világszemle: negyedévenként megjelenő világnézeti folyóirat. 1931 máj.-tól 1935 szept.-ig jelent meg Csekes Béla szapi lelkész szerkesztésében és kiadásában. Cs. világlátott ember volt, Skóciában is tanult, majd Kanadában misszionárius és az USA-ban utazó lelkész volt. Színvonalas lapját nemcsak a hazai reformátusoknak szánta, hanem a világban szétszóródott magyar hittestvéreinek is, s előfizetői és levelezői voltak Alaszkából, Bulgáriából (Szófiai Magyar Társaság), Franciaországból, a Fokföldről, a Hawai-szigetekről, Japánból, Kanadából, Skóciából, Törökországból és az USA-ból. A lap kiadásának helyét, a csallóközi Szap községet a fábryi Stósz párjának lehet tekinteni.

T. L.

Reggel, A: pol. napilap. 1921 végétől 1933 márc.-ig jelent meg, 1923 előtt Komáromban és Érsekújvárott, 1923-tól Po.-ban. A mo.-i októbrista emigránsok által szervezett pol. és kult. aktivizmus legtipikusabb orgánuma, a polgári csszl. kormány kiszolgálója volt. Szerkesztésében emigráns újságírók váltották egymást (Erdélyi Béla, Erdélyi Ernő, Gyöngyösi Nándor, Kasztor Ernő, László Ernő), a rovatvezetők és főmunkatársak nagy része is emigráns volt (Antal Sándor, Darvas Henri, Paál Ferenc, Surányi Géza – Barta Lajos, Kaczér Illés, Kéri Pál, Szucsich Mária). A lap folyamatosan támadta a Horthy-rendszert, de a csszl. rendszer hibáiról és a kisebbségi sérelmekről hallgatott. Ezzel az ellentmondásos magatartásával csakhamar pol. hitelét vesztette. A kisebbségi irodalom fejlődésében betöltött szerepe viszont jelentősnek mondható. Az irod. és kult. anyagoknak tág teret biztosított, s ezzel – néhány más napilappal együtt – pótolta a hiányzó állandó irod. folyóiratot. Fábry Zoltán, aki néhány évig munkatársa volt, megállapította, hogy „a balra tolódottak cikkei is megjelenhettek benne". A hazai írók közül sűrűn szerepeltek: Erdőházi Hugó, Földes Sándor, Jarnó József, Morvay Gyula, Páll Miklós, Sándor Ernő, Sebesi Ernő, Sellyei József, Szabó Béla, Szalatnai Rezső és Vozári Dezső.

Ir.: Fábry Zoltán: A szlovenszkói író, KN 1927. jan. 9. = F. Z.: ÖÍ 2; Balogh Edgár: Emigránsok és újarcú magyarok, N 1930. ápr. 6.; Szvatkó Pál: A sajtó. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Kovács Endre: Korszakváltás, Bp. 1981.

T. L.

Reggeli Kurír: heti riport- és sportlap. A Hétfői Kurír folytatójaként 1929. aug. 12-én indult Kassán, és 1931. nov. 16-ig jelent meg. Szerkesztésében Guttman Miklós, György Ferenc, Volossynovich Béla, Guttman Arnold és Guttman László váltották egymást. György rövid szerkesztése idején (1929 nov.–dec.) az alcímben a „szatirikus riportlap" megjelölés szerepelt. 1931. nov. 30-tól Heti Kurír néven élt tovább.

T. L.

Régiónk: független regionális havilap, 1995-től jelenik meg Ipolyságon.

F. Z.

REHOROVSZKY Jenő (Keszegfalu, 1890. febr. 19. – Pozsony, 1951. aug. 29.): újságíró, lapszerkesztő. A komáromi gimnázium elvégzése után egy ideig a nagyszombati kat. teológián tanult. 1909-ben újságíró lett, a szabadkai, szegedi és székesfehérvári lapok belső munkatársa, majd 1919–1921-ben a nagybecskereki Futár c. riportlap kiadója és szerkesztője. 1921-től haláláig Po.-ban élt, s többek között a Híradó, az Esti Újság, az Új Hírek, a Magyar Hírlap munkatársa, a PMH po.-i szerkesztője, valamint a Hétfői Újság és a Színház és Mozi felelős szerkesztője volt. A szlovák állam idején több alkalmi kiadványt szerkesztett: Sport–Futár (1940); Magyar Színházi Napok (1941, 1942); Fürdő és Strand Magazin (1943; szlovák–német–magyar nyelvű).

T. L.

REINEL János (Szatmárnémeti, 1888. máj. 15. – Pozsony, 1973. dec. 29.): újságíró, lapszerkesztő. A bp.-i egyetemen jogot végzett, majd Pozsony vármegye tisztviselője lett. Az 1918-as államfordulat után a magyar ellenzéki pártok kulturális csoportjához tartozott, és a sajtóban tevékenykedett. Szerkesztette a Mátyusföldi Lapokat, néhány évig társszerkesztője volt az Új Aurórának, főszerkesztője a kereszténységoc. Magyar Néplapnak, alapítója és főszerkesztője a Magyar Minervának. Jelentősebb publikációi: Sajtóirodalmunk legújabb korszaka (Új Auróra 1922); Adalék. Reményi József tanulmányai és cikkei amerikai és angol lapokban (ISZ 1968/10).

Ir.: Turczel Lajos: Dr. R. J. köszöntése, Hét 1968. máj. 26.; Fogarassy László: R. J. 1888–1973, ISZ 1974/2.

T. L.

REININGER József (Somorja, 1896. okt. 18. – Budapest, 1979. ápr. 19.): költő. Modorban tanítóképzőt, Bp.-en tanárképző főiskolát végzett. A két vh. között Somorján tanított (magántanárként eszperantót és orosz nyelvet is). 1947-től Mo.-on élt, ott több orosz nyelvkönyvet írt. – 1919 és 1938 között több száz cikket

írt csszl. magyar lapokba, valamint a Korunkba, s a moszkva–lipcsei eszperantó nyelvű Nova Epokóba.

M.: Hozsánna, ember!, v., 1929.

Ir.: Fábry Zoltán: Költő és valóság, K 1931/5. = F. Z.: ÖÍ 3; Lengyel András: Az aprómunka mindenese, Magyar Hírlap 1979. nov. 24.

Cs. S.

Rejtőző kiadványok 1946–1947: illegálisan terjesztett sokszorosított kiadványok; a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség elnevezésű titkos szervezet kiadásában jelentek meg. 1946-ban a Gyepű Hangja c. illegális lap jelent meg a szervezet sajtójaként; elítélte a csszl. kormány magyarellenes tevékenységét. Rozsnyón Észak Szava címmel jelent meg hasonló kiadvány. A magyar értelmiségiek elleni perben (1949. dec.) Hentz Zoltánt és Lipcsey Gyulát, ill. Varró Istvánt, Hajdú Lászlót és Krausz Zoltánt vádolták az illegális lapok kiadásával. A magyarság sorstragédiájával kiáltványok, memorandumok, felhívások foglalkoztak. Az emlékiratokról és egyéb dokumentumokról tájékoztat a *„Hívebb emlékezésül..."* (szerk. Tóth László, 1995) c. kiadvány. Az illegális lapokról (ezek között említik egyes források a Menedék címűt is) eddig nincsenek tényszerű ismereteink. A dokumentumkötet közli a magyar értelmiségiek elleni perben hozott ítéletet.

Ir.: Mint fészkéből kizavart madár... A hontalanság éveinek irodalma Csehszlovákiában 1945–1949 (szerk. Molnár Imre és Tóth László), Bp. 1990.

F. Z.

Remény (Pozsony, 1990. ápr.-tól): katolikus hetilap. A Glória, a Szlovákiai Magyar Katolikus Papok Társulata adja ki. 2001-ig nyolc, azóta tizenkét oldalon jelenik meg. Példányszáma 15 000. Főszerk.: Koller Gyula (1990), Herdics György (2001). A szerkesztőség különféle rendezvényeket is szervez, melyek a felvidéki magyar katolikusok lelki-szellemi fejlődését szolgálják.

F. Z.

REMÉNYI József (Pozsony, 1891. dec. 1. – Cleveland [USA], 1956. szept. 25.): író, kritikus, irodalomtörténész. Gyermek- és ifjúkorát Po.-ban töltötte. Rövid ideig jogot hallgatott, majd a bécsi kereskedelmi akadémián végzett. 1913-ban az USA-ba ment, ahol először konzulátusi tisztviselőként, majd újságíróként dolgozott. 1926-ban a clevelandi egyetem tanára lett. – Első írásai a po.-i Felsőmagyarországi Híradóban jelentek meg. Amerikában számos angol nyelvű tanulmányt s könyvet is írt a magyar irodalomról, de szépirod. műveit továbbra is magyarul írta. *Jó hinni* c. regényét, melynek cselekménye a századelő Pozsonyában játszódik, Fábry Zoltán „profán evangéliumnak... a jó, az emberséges ifjú hit könyvének" nevezte. Írásai művészi szempontból nem egyenértékűek. Versei darabosak, regényeiben is sok a nyelvi nehézkesség. A legszínvonalasabbak önéletrajzi fogantatású művei (*Jó hinni; Emberek, ne sírjatok; Élni kell*) és a *Lesz-e reggel?*, amely szatirikus hangjával és témájával a mai abszurd regényekre emlékeztet. A kisebbségi magyar irod. élettel élénk kapcsolatot tartott, művei közül négyet Szlovákiában adtak ki. A csszl. magyar lapokban gyakran publikált, főleg a Magyar Minervában, ahol Egy amerikai magyar író naplójából címen állandó rovata volt. A mo.-i, erdélyi és jugoszláviai irod. élettel is tevékeny kapcsolatban állt, szépírói munkásságát Babits, Kosztolányi, Schöpflin Aladár és Kuncz Aladár is figyelemmel kísérték. A po.-i Magyar Minervát és a mo.-i Magyar Írást anyagilag támogatta.

M.: Akik árnyékban élnek, elb., 1912; Éjféli emberek, elb. (Juhász Gyula előszavával), 1913; Jó hinni, r., 1923; Emberek, ne sírjatok, r., Berlin 1926; Lesz-e reggel?, r., Kassa 1928; Élni kell, r., uo. 1932; Idegenben, v., 1934; Szerelmesek voltak, r., Bp. 1936.

Ir.: Schöpflin Aladár: Élni kell, Ny 1932, 499–500; Babits Mihály: Cleveland, Ny 1934, 503; Fábry Zoltán: Regény az ifjúságról, R 1926. júl. 9. = F. Z.: ÖÍ 1981; Reinel János: R. J. tanulmányai amerikai és angol lapokban, ISZ 1968/10; Turczel Lajos: A magyarországi Magyar Írás kapcsolata a csehszlovákiai magyar irodalommal. = uő. Portrék és fejlődésképek, 1977.

T. L.

Renaissance: kassai kult. és tud.-ismeretterjesztő egyesület a két vh. között. Polgári baloldali szellemiség jellemezte. Vezetői közé tar-

toztak: Jarnó József, Juhász Árpád, Palotai Boris. Rendezvényei közül különösen az 1926 nov.-ben szervezett Móricz-est emelkedik ki. A kisebbségi írók kiadásával is megpróbálkozott, s megjelentetett néhány könyvet, melyet a Kassai Napló ilyen célra előkészített hasábjaiból fűztek össze (Kaczér Illés: *Dr. Hulla;* Jarnó József: *Önarckép;* Darkó István: *A legnagyobb úr*; Farkas István: *Egyszerű történetek;* Juhász Árpád: *Búcsúzó* stb.). A József Attilától Tüzek éneke címen tervezett kötet kiadása nem valósult meg.

Ir.: Fábry Zoltán: Egy ismeretlen József Attila-kötet nyomában, Fáklya 1955/8–9. = F. Z. ÖÍ 7. 1988.

T. L.

RÉNYI Magda; *Jelínková* (Kékkő, 1926. jún. 26. – Besztercebánya, 1996. jan. 21.): író, szerkesztő. Losoncon járt gimnáziumba (1936–1944), befejezni azonban nem tudta, mert Auschwitzba hurcolták, ahonnan 1945-ben tért haza. Az opatovái textilgyárban dolgozott, 1950-től Besztercebányán a Csehszlovák Távirati Iroda (ČTK) munkatársa, majd 1960-tól haláláig a Szlovák Rádió besztercebányai stúdiójának munkatársa volt. – 1957-ben *Egyszer volt, hol nem volt*, 1961-ben pedig *A telhetetlen tarisznya* címmel jelent meg mesekönyve. Meséiben szinte ráfeledkezik történeteire, kedves közvetlenséggel, választékosan szép stílusban szövi mondanivalóját. Jó érzékkel kerüli a sablonokat, bár témáiból a didaktikus szándék sem hiányzik. Második kötete „embernélküli", szereplői a füvek, a virágok, az állatok, a tárgyak. Meséi kiemelkednek a korabeli átlagból és a kisebbségi gyermekirodalom egészséges hagyományát erősítik.

Ir.: Fábry Zoltán: Mesekönyvek. = F. Z. Harmadvirágzás, Po.–Bp. 1963.

F. Z.

RÉSŐ Zoltán, E. (Magyarsók, 1912. aug. 5. – Vágsellye, 1996. jan. 15.): költő, prózaíró. A középiskolát Érsekújvárott, a gyógyszerészetet Prágában végezte, ahol vegyészdoktori címet is szerzett. Rövid ideig cukorgyári mérnökként, majd gyógyszerészként dolgozott. – Versírással diákkorában foglalkozott; a *Milliók építenek* c. első kötetét 1930-ban a csszl. hatóságok elkobozták. Önéletrajzi jellegű prózai munkáit idős korában írta.

M.: A meleg kazánok, v., Dsz. 1931; Csipkebokor, v., Érsekújvár 1934; Újvári gimnazisták, r. (Dobossy László előszavával), Bloomington 1991; Prágai egyetemisták, r., uo. 1995.

Ir.: Scherer Lajos: E. R. Z.: A meleg kazánok, MiL 1932/1; n. p. (= Neubauer Pál): E. R. Z.: Csipkebokor, PMH 1934. ápr. 17.; Strba Sándor: E. R. Z.: Prágai egyetemisták, Castrum Novum 1995. aug. 23.

T. L.

RÉV József (Nagymihály, 1892 – Auschwitz, 1944): költő. Jogot tanult Po.-ban, majd Selmecbányán dolgozott ügyvédként. A Kassai Naplóban és vidéki lapokban publikált.

M.: Készülődöm, v., Beregszász 1911; Dalol a csend, v., Kisszeben 1924; Még nincs későn, v., Léva 1936.

Ir.: Fábry Zoltán: Írók és irodalom Szlovenszkón, KN 1926. nov. 21. = F. Z.: ÖÍ 2; Győry Dezső: Dalol a csend, KN 1924. okt. 19.; uő: Még nincs későn, MaN 1936. júl. 18.

Cs. S.

RÉVAY István, *gróf* (Tajna, 1899. máj. 7. – Korneuburg [Ausztria], 1989. okt. 30.): történész, politikus, publicista. Egyetemi végzettséget a magyaróvári mezőgazd. akadémián szerzett. Mindkét ágon előkelő grófi családból származott, de a grófi címet – közeli rokonához, a Kisnemesek Tajnán c. könyv szerzőjéhez, Révay József filozófiai íróhoz hasonlóan – nem szívesen használta. Demokratikus, toleráns viselkedésével nagy népszerűségnek örvendett a két vh. közötti kisebbségi közéletben. Kiemelt tisztségeket töltött be a magyar ellenzéki pártok társad. és kult. szervezeteiben (Csehszlovákiai Magyar Társadalmi Egyesületek Szövetsége, SZMKE), de baloldali kezdeményezésű akciókban (Tavaszi Parlament, Magyar Kisebbségi Társaság) is aktívan részt vett. Egyik fő szervezője és elnöke volt az önirányítású kisebbségi magyar sportéletnek. Közhasznú és tud. tevékenységét a népfrontos szellemiségű kommunista Magyar Napban is tisztelettel méltatták. A bécsi döntés után egy ideig a Felvidéki Magyar Párt ügyvezető elnöke, 1941

és 1944 között a magyar országgyűlés felsőházának tagja volt. 1945 után az Államtud. Intézet vezetője, majd a bp.-i Teleki Pál Intézet igazgatója. Nemzetiségi és kisebbségi szakértőként részt vett a magyar békedelegáció munkájában. 1949-ben emigrált, s rövid norvégiai tartózkodás után másfél évtizedig az USA-ban élt. Több emigráns szervezet tagja és tisztségviselője, s a Szabad Európa Rádió magyar részlegének vezetőségi tagja volt. 1967-ben Ausztriába költözött, s ott élt haláláig. – Tud. tevékenysége a polgári Csehszlovákia éveiben a demográfiai és településtörténeti kutatásokra irányult, tanulmányaiban tárgyilagosan elemezte a Felvidék 1918 előtti és utáni népesedési viszonyainak változásait. A magyarosítást „a magyar államiság fokozatosan kibontakozó expanziója" megnyilvánulásának tekintette; kezdetét az 1790/91-es országgyűlési időszakban látta, elhatalmasodását pedig az 1. vh. előtti évtizedekben. A csszl. magyar kisebbség létszámában bekövetkező fokozatos apadás kezdetben „a félig asszimilált, kétnyelvűvé vált rétegek gyors visszaorientálódásának", később a kisebbségi nemzeti öntudat hiányosságainak és a mesterséges asszimiláció erősödésének tulajdonította. Az emigrációban főleg a magyar kisebbségek akkori helyzetével foglalkozott; írásai az Új Látóhatárban, a Katolikus Szemlében és a Handsbuch der europäischen Volksgruppen c. sorozatban jelentek meg. Nagy anyaggyűjteményét (újság- és folyóirat-kivágások, kéziratok) a bp.-i Ráday Levéltárra hagyta.

M.: Nemzetiségi demográfia és kisebbségek. = Kisebbségi problémák (szerk. Schubert Tódor), Léva 1937; A demográfia tükrében. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Vagyunk és leszünk. A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1938 (szerk. Fazekas József), 1993; A belvederi magyar–szlovák nyelvhatár, Bp. 1941; Hungarian minorites under Communist rule, Hungarian Comitée, Wien 1958; Hungarians in Czechoslovakia (többekkel), New York 1959; A nemzeti kérdés éve 1968, Róma 1970.

Ir.: Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Deák Ernő: Feladva a leckét. R. I. koporsójánál, Bécsi Napló 1989/6; Borbándi Gyula: Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia, Hitel, Bp. 1992; Turczel Lajos: Magyar sportélet Csehszlovákiában 1918–1938, 1993.

T. L.

RÉVÉSZ Bertalan (Iske, 1935. máj. 14.): irodalomtörténész, egyetemi tanár. A rozsnyói Pedagógiai Gimnáziumban szerzett tanítói oklevelet (1956). A po.-i egyetemi fokú Pedagógiai Főiskolán magyar–szlovák szakos tanári képesítést nyert (1960). 1960-tól 2004-ig a nyitrai Pedagógiai Főiskola (ma Konštantin Egyetem) Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék oktatója, 1974–1980, 1985–1989 között vezetője. A 20. sz. magyar irodalmának oktatója, kutatási területe a magyar reformkor irodalma (1820–1849), főként a korszak romantikus költészete. Kandidátusi értekezését Czuczor Gergelyről írta. – 1961-től publikál művelődéspolitikai cikkeket, recenziókat, kritikákat, tanulmányokat, tankönyveket.

M.: A magyar romantika irodalma, főisk. jegyzet, 1977; Czuczor Gergely költői pályája 1830-ig, Esztergom 1993; Anyanyelv – iskola – nemzettudat, Dsz. 1999; Szabad népek valánk, s azok legyünk..., Dsz. 1999; Czuczor Gergely költészete az 1820-as években, Nyitra 2001.

Sz. Z.

Revü: társad. és irod. hetilap. 1919 máj.-tól 1922 dec.-ig jelent meg Po.-ban, jó tollú szerkesztője, Vajda Ernő egy ideig egyedül írta. Riportok, versek, tárcák mellett folytatásos regényt is közölt. Amikor Vajda 1920 közepén Mo.-ra távozott, a szerkesztést Stampfel Hugó vette át, s a lapban elszaporodtak a dilettánsok.

T. L.

Revü: színházi hetilap. 1922. okt. 1-jétől nov. 4-ig jelent meg Kassán, Fiedler József és Örvössy Géza szerkesztésében.

T. L.

Rikkancs (alkalmi kiadvány, Rimaszombat): a Tompa Mihály Országos Vers- és Prózamondó Verseny tájékoztatója. 2004-ben A XIII. Tompa Mihály Országos Vers- és Prózamondó Verseny lapja. — Szerk. 2004-ben: Bőd Titanilla és Mede Zsófia.

F. Z.

Rimavölgye: regionális jellegű társad., gazd. és szépirod. hetilap. 1927 és 1929 között jelent meg Rimaszombatban, Fráter György szerkesztésében.

T. L.

Riport: humoros és riportlap. 1919 nov.-től 1920 máj.-ig hetente jelent meg Po.-ban, Oeltl György és H. Menyhért Gyula szerkesztésében, s akár a Pletyka, a Gyüre Trafik kiadásában. Konkrét helyszín és szereplők nélküli álriportjainak csak a címei voltak hangzatosak (*Éjféli razzia; Egy nő, aki mindenkié; Vérfoltos ezresek;* stb.), egyébként messze voltak a Nánássy György szerkesztette Futár konkrét visszaéléseket leleplező riportjaitól. A humort többnyire gyenge versek és tárcák képviselték benne, melyeknek szerzői Fabik József kivételével álneveket (Anonymus, Frocli Bandi, Monokli, Nick Fantom) használtak.

T. L.

RISNYOVSZKY Endre (Nyitra, 1903 – Pozsony, 1978): újságíró, író. Risnyovszky János nyitrai nyomdatulajdonosnak, a Nyitramegyei Szemle főszerkesztőjének és kiadójának a fia. Apja újságjánál dolgozott, s műkedvelői színvonalú műveit a családi nyomdában nyomták.

M.: A szegény ember vérző szíve, r., Nyitra 1932; Táncol az élet, r., uo. 1933.

T. L.

Roham: a kommunista ifjúság testnevelési havilapja. 1923–1925-ben 10 száma jelent meg Kassán, Pajtás Ferenc, Gasparik Vince és Goldhammer Géza szerkesztésében.

T. L.

ROJÁK Dezső (Jászó, 1903. okt. 16. – Pozsony, 1980. aug. 22.): publicista, politikai dolgozó. Munkás volt szülőfalujában (1917), Kassán (1921), Párizsban (1926), Prágában (1928). 1930–1939-ben a Jednota élelmiszeripari munkások szövetkezetét vezette. A 40-es években internálták. 1945–1946-ban az SZLKP kassai városi bizottságának titkára, 1946–1953-ban a kerületi pártszervezet munkatársa, 1953-tól nyugdíjazásáig (1963) az SZLKP Marxista–Leninista Intézetének igazgatóhelyettese volt. Az Új Szóban és a Pravdában publikált. Társszerzője volt a *Magyarok Csehszlovákiában* (1967) c. kiadványnak.

M.: Padli za slobodu Elestek a szabadságért, tan., 1954; Akik nem hajtottak fejet, tan., 1963; A magyar partizánok részvétele a Szlovák Nemzeti Felkelésben, tan., 1964; Bojový odkaz roku 1919 (1919 harci üzenete), tan., 1964; Odkaz minulosti (A múlt üzenete), tan., 1971.

Ir.: Csanda Sándor: Akik nem hajtottak fejet, Hét 1963/10; Tilkovszky Lóránt: R. D. tanulmányairól, Századok 1963/1.

F. Z.

RÓTH Imre; Rotor; *Bot Aladár* (Zabrežje [Jugoszlávia], 1905. jan. 11. – Prága, 1948. aug. 19.): publicista, szerkesztő. Tanulmányait a brünni műszaki főiskolán végezte, elektromérnök (1928), majd pártmunkás lett. 1924-ben a Munkás egyik felelős szerkesztője (-roelvtárs), később Az Út széles látókörű társszerkesztője (Fábry Zoltánnal), balos túlzásokkal. A montázsok, jelzetlen cikkek és fordítások tömege Az Út hasábjain az ő specialitása volt. 1935–1937-ben Moszkvában a Kommunista Internacionálé sajtóirodájának vezetőjeként dolgozott. 1938-ban letartóztatták, éveken át raboskodott Szibériában. 1944-ben a Szovjetunióban megalakult csszl. hadtest lapját (Za slobodné Československo) szerkesztette. 1945 után Prágában a Nemzetvédelmi Minisztérium munkatársaként katonaújságokat és -folyóiratokat alapított. Egy időben a parlament titkára is volt. A magyarkérdéssel 1945 után nem foglalkozott, a magyarság jogfosztottsága láttán néma maradt. Autóbaleset áldozata lett.

M.: Bot Aladár: Válság, válság, válság...!, Az Út 1931/1; Nemzeti feltámadás Szlovenszkón, uo. 1931/2; „Magyar nemzeti kultúra", uo. 1931/3; A Sarló kongresszusához, uo. 1931/10; Rotor: Kelet-európai konföderáció?, uo. 1932/5–6.

Ir.: Fábry Zoltán: Az illegális szerkesztő. = F. Z.: Stószi délelőttök, Po.–Bp. 1968; Csanda Sándor: Az Út. = Cs. S.: Fábry Zoltán, 1980; Fónod Zoltán: Közelkép Az Útról. = F. Z.: Körvonalak, Po.–Bp. 1982.

F. Z.

ROTOR → Róth Imre

Rovás Polgári Társulás: mint képzőművészeti csoport alakult meg 1994-ben Rovás–Új értékrend néven. Alapító tagjai: Szabó Ottó, Lukács György, Rácz Noémi. Polgári társulásként 1999 óta működik, elnöke Szabó Ottó.

Kulturális és képzőművészeti tevékenységet folytat, célja szellemi értékek létrehozása és terjesztése. 1999–2003 között központja Szepsiben volt, ahol sikeresen működtette a Rovás Városi Galériát. Évente 10-12 kiállítást rendeznek saját munkáikból és más intézményekkel együttműködve. Tagjai nyaranta alkotótáborokban találkoznak, melyeken nemcsak képzőművészek, hanem más művészeti és tudományos ágazatokban működő fiatal értelmiségiek is részt vesznek. 2001-től képzőművészeti táborokban való oktatás feladatát is magukra vállaltak, tehetséges alap- és középiskolás fiatalok művészi fejlődése érdekében. (Rajzszög – Gombaszeg, Rudnay tábor). Előadás-sorozatokat és különböző találkozókat szerveznek. 2004 januárjától a Kassai Thália Színházzal kötött együttműködési megállapodás értelmében központja Kassán, a Márai Stúdióban van

K. K. K.

Rozsnyói Futár (1996): Rozsnyó és vidéke magyar közéleti havilapja. Kiadja a Csemadok rozsnyói Területi Választmánya. 2002-től nincs információnk a lap megjelenéséről. – Főszerk.: Ambrus Ferenc

F. Z.

Rozsnyói Hírlap: ker.-nemzeti szellemű társad. és gazd. lap. 1926-tól 1938 okt.-ig jelent meg, váltakozó szerkesztői Szkálos Emil, Szkálos Emilné, Krausz Jenő, Gömöry Zoltán voltak. 1938 után Rozsnyói Híradó néven jelent meg.

T. L.

RÖSSLER Mária Irén; *Winckler Ernőné* (Debrecen, 1898. nov. 12. – Leányfalu, 1978. júl. 28.): költő, vallásos író. Családja a század elején Kassára költözött, R. itt érettségizett, majd a bp.-i és a párizsi egyetemen magyar–francia szakot végzett. A két vh. között francia magánórákat adott, 1938–1945-ben a kassai leánygimnáziumban tanított. 1945-ben Mo.-ra költözött.

M.: Magyar domonkos rendi példák és legendák, tan., Kassa 1927; Az életről és a szerelemről dalolok, v., uo. 1930.

Ir.: A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában (szerk. Gyüre Lajos), Kassa 1968.

Cs. S.

RUDNÓY Teréz; *Engel Teri; Rudnói Teri* (Léva, 1910. jan. 20. – Esztergom, 1947. márc. 12.): író. Jómódú polgári családban született. Középiskolai tanulmányai befejeztével a harmincas évek derekán tűnt fel a po.-i Magyar Újságban és a PMH-ban eleinte Engel Teri, majd Rudnói Teri néven közölt tárcáival és elbeszéléseivel. Hagyományos eszközökkel felépített regényeiben a vidéki kisemberek életét ábrázolta fordulatosan, színesen. 1944-ben családjával Auschwitzba hurcolták, ahonnan 1945 tavaszán tért vissza. Felszabadulásának eseményeit *Szabaduló asszonyok* (Bp. 1947) c. regényében írta meg. Élete tragikus véget ért: a zajló Dunán többedmagával csónakon próbált átkelni, de felborultak, s a hullámsírban lelte halálát.

M.: Osztott szerelem, r., Bp. 1939, 1941; Izzó kemence, r., uo. 1941; Öreg ember szerelme, r., uo. 1942; Kerek hold, r., uo. 1945, Po. 2002.

Ir.: Szentimrei Jenő: R. T.: Osztott szerelem, K. 1940, 186; Sándor László: Egy elfelejtett szlovenszkói írónő. = uő: Hidak, partok között, Bp. 1988.

S. L.

Ruszinszkói Népszava → Csehszlovákiai Népszava

S

SÁFÁR Katalin; *Ligeti Edit* (Ungvár, 1904. máj. 21. – ?): író. Jómódú polgári családból származott, eredeti neve Ligeti Edit. Érettségije után német nyelvet és irodalmat tanult, utána Losoncon, majd Kassán tanított. 1938 után Mo.-on élt, 1945 után az USA-ba emigrált, s a berkeleyi egyetem könyvtárosaként működött. – Egyetlen könyve, erősen önéletrajzi fogantatású regénye 1935-ben, abban a tízkötetes sorozatban jelent meg, melyet a bp.-i Franklin Kiadó csehszlovákiai magyar íróktól adott ki. Hősnője, Erdődy Edit a berlini egyetemen tanulva panzióban lakik, s ott barátságba kerül egy érdekes összetételű értelmiségi csoporttal. A cselekménynek ez a csoport a központja, melyben a kezdetben félszeg leány öntudatos nővé és tájékozott intellektuellé érik. Női és írói vágyai is nyiladoznak, de e téren még nem történik semmi. A regényt – szűkebb és exkluzívabb korrajza ellenére – össze lehet vetni Földes Jolán akkoriban híressé vált A Halászó macska utcája c. művével.

M.: Mégsem történt semmi, r., Bp. 1935.

Ir.: Sándor László: Fiatal szlovákiai írónő, K 1936, 695; Marék Antal: Mégsem történt semmi, MÍ 1936/7; Turczel Lajos: Elfelejtett évfordulók 1994-ben, Szabad Újság 1994. dec. 28.

T. L.

SÁFÁRY László (Munkács, 1910. nov. 16. – Szovjetunió, 1943. jan.): költő. A gimnáziumot magánúton végezte, Sátoraljaújhelyre járt vizsgázni. Az érettségi után, 1928 őszén megszerezte a magyar állampolgárságot, s beiratkozott a bp.-i Pázmány Péter Tudományegyetemre, latin–magyar szakra. 1933-ban Simon Andorral közösen szerkesztette a Kórus c. folyóiratot, majd a Független Szemle munkájába kapcsolódott be. Később részt vett a Művész Stúdió munkájában is. 1941-ben tanári diplomát szerzett. 1942 máj.-ban behívták katonának, s az orosz frontról már nem tért vissza. – Első költeményei az avantgardizmus jegyében születtek. Egyes méltatói az expresszionizmus jegyeit fedezik fel költészetében, mások a szürrealizmus hatásáról beszélnek. Lényegében mindkét nézet igaz: expresszionista és szürrealista motívumok, stílusjegyek egyaránt fellelhetők verseiben. De már első kötetében (*Lendület*, Munkács 1931) is megjelennek olyan versek, amelyek az egyszerűbb és irányzatosabb második kötet (*Verhovina*, Munkács 1935) felé mutatják a költői fejlődés útját. A Verhovinában egyszerűbbekké, világosabbakká válnak a metaforikus kifejezések. Az első kötet körüli csend után ezúttal többen is (Fábry Zoltán, Barta Lajos, Győry Dezső, Tamás Mihály) hirdetik „az új költő" érkezését. A Verhovina verseiben az epikus elemek kerülnek túlsúlyba; fő jellemvonásuk – az ellentéthalmozáson kívül (melyet már a Lendületben is megtalálunk) – a gondolatritmus. S. gyakran az egyszerű kárpátaljai nép nyelvén szólal meg, szándékosan mellőzve a költői stílus kellékeit. Hogy szülőföldjének szociális problémái milyen közelről érintették, arról a legmeggyőzőbben a *Rozzant szekerek,* a *Verhovina,* az *Árverés,* a *Tutajosok* c. versei tanúskodnak. Aránylag sok szerelmes verset írt, legszebb szerelmes verseiben azonban szinte eggyé ötvöződik a természet, a szociális valóság, a jövőbe vetett hit és a szerelem. Ritmikai szempontból rendkívül változatosak, gazdagok S. költeményei. A szabad vers sajátos változatát műveli: szinte valamennyi versében kimutatható az időmérték vagy a magyaros ritmus. A *Kisvárosi csend* c. vers ritmikai elemzése során pl. megállapíthatjuk, hogy a hangulatilag pozitív sarkítottságú sorok (az este, az álom leírása, a „tarka város" és a „szép kövér papok" megjelenítése) trocheusiak, ereszkedő ritmusúak, míg a másik három (komor képet felvillantó) sor jambusi, emelkedő jellegű. A tartalomban megjelenő kontraszt tehát a formában, ill. a ritmusképletben is jelentkezik.

M.: Korforduló, v., Bp. 1969; Hómezők előtt, vál. v., Bp.–Beregszász 1995.

Ir.: -gerleo (Spielberger Leó): A lendület nélküli „Lendület", A Nap 1931. aug. 28.; Illyés Gyula: Lendület, Ny 1932. 50–51; Barta Lajos: Új költő Szlovenszkón, MÚ 1935. jan. 20.; Győry Dezső: Levél a Verhovinára, MÚ 1935. jan. 23.; Tamás Mihály: S. L.: Verhovina, MÚ 1935. jan. 25.; Fábry Zoltán: Kkk, Po. 1964; Csanda Sándor: Első nemzedék Po. 1968; Dobossy László: Költőidézés, ISZ 1970/7; Gál István: S. L. pesti diákéveiről, ISZ 1971/2; Varga Erzsébet: S. L., ISZ 1985/9; Turczel Lajos: Sáfáry László élete és életműve, Hét 1990/47.

V. E.

SÁGI TÓTH Tibor → Tóth Tibor

Sajó-Vidék: kat. pol., társad., gazd. és irod. hetilap. 1920 és 1944 között jelent meg Rozsnyón, az azonos nevű nyomda kiadásában. Szerkesztésében Lóska Béla, Tichy Kálmán, Kovács Gyula, Sinkó Ferenc és Bakos József váltották egymást. Sok hitbuzgalmi jellegű írást közölt, szépirod. anyagai jelentéktelenek voltak. Bátran fellépett a kisebbségi sérelmek ellen, ezért többször elkobozták, s 1934. ápr. 14-től nov.-ig be volt tiltva. Akkor gyors egymásutánban két kísérlet is történt a helyettesítésére (A Mi Újságunk, 1934. ápr. 1.– ápr. 15.; Az Újság, 1934. máj. 5–26.), de ezeket a rozsnyói járási hivatal nyomban beszüntette. A nyomda és a lap tulajdonosa, Potocsny József egyik kezdeményezője volt a katolikus magyar írók egyesülete megalakításának. Az 1933. febr. 10-én Po.-ban tartott alakuló közgyűlés után az egyesület Szent Pál Irodalmi Társaság néven kezdett működni, de mivel alapszabályait hosszas elfektetés után sem hagyták jóvá, 2-3 év után elhalt.

Ir.: Turczel Lajos: Magyar írószervezkedési kísérletek az első Csehszlovákiában. = Visszatekintések..., Dsz 1995.

T. L.

SALKAHÁZI Sára → Schalkház Sára

SALKOVSZKY Jenő (Ipolyság, 1889. máj. 7. – uo., 1970. júl. 9.): lapszerkesztő, publicista. Az esztergomi bencés gimnáziumban érettségizett, jogi tanulmányait Bp.-en folytatta. 1918 után ügyvédként, 1941–1944-ben közjegyzőként dolgozott Ipolyságon. Sokat tett a Honti Múzeum fejlesztéséért, s élénk kulturális tevékenységet fejtett ki a 20-as évek elején általa újjászervezett Honti Kaszinó. – Kiadója és főszerkesztője volt az ipolysági Hét c. társad. és irod. hetilapnak. Politikai cikkei és ipolysági vonatkozású művelődéstörténeti írásai főleg a Hétben és a PMH-ban jelentek meg.

Ir.: Csáky Károly: Honti barangolások, 1985.

T. L.

Sambucus Irodalomtudományi Társaság (SIT): fiatal kutatókat, irodalomoktatókat, elméletírókat, filológusokat, kritikusokat tömörítő polgári társulás. A szervezet alakuló ülésére 2001. május 31-én került sor Diósförgepatonyban. Névadója Joannes Sambucus, azaz Zsámboky János (1531–1584), a közép-európai humanista irodalom polihisztora. Alapító tagok: Bárczi Zsófia, Benyovszky Krisztián, Csehy Zoltán, Keserű József, Kocur László, Németh Zoltán, Polgár Anikó. A társaság elnöke Benyovszky Krisztián. A társaság később új tagokkal bővült: Beke Zsolt, Csanda Gábor, H. Nagy Péter, Rácz I. Péter, Sánta Szilárd, Vida Gergely személyében. 2002-ben mutatkozott be először önálló, laza tematikus vezérfonal mentén szerveződő irodalomtudományi antológiával, mely a *Kor/szak/határok* címet viselte. Ugyanebben az évben került sor egy reprezentatív, csoportos magyarországi bemutatkozásra is a Literatura c. irodalomelméleti szakfolyóirat Műhely rovatában (2002/2). A társaság társszervezőként, szakmai beszélgetések, konferenciák résztvevőjeként a közéletben is erőteljesen jelen van. A Kempelen Farkas Társasággal együttműködve tagjai rendszeres résztvevői a fiatal magyar doktoranduszok és kutatók irodalomtudományi konferenciáinak. E konferenciák anyagait rendszerint a Kalligram c. folyóirat közölte. A Somorjai disputa is nagyrészt Sambucus-tagok részvételével zajlik, de számos nemzetközi és hazai konferencián is részt vettek már a tagok. Partitúra címmel a társaság önálló elméleti folyóirat kiadását fontolgatja. – A csoportosulás tagjait az irodalomtudományban bekövetkezett paradig-

maváltás szakmai dilemmái közelítették egymáshoz, mivel a közös gondolkodás, a horizontnyitás esélyei intézményesültebb fellépést igényeltek. Céljaik között szerepel tudományos együttműködés kialakítása a magyarországi és a nemzetközi tudományos csoportokkal, egyetemi kutatóműhelyekkel, szakmai vitafórum teremtése a tagok számára, a középeurópai irodalomtudomány és irodalomelmélet hagyományainak ápolása és továbbgondolása, magas szakmai színvonalának megőrzése. A társaság tagjai rendszerint önálló tanulmánykötetekben is szerepeltetik a Sambucus-emblémát.

Ir.: H. Nagy Péter: A Literatura felvidéki válogatása elé, Literatura, 2002/2; Benyovszky Krisztián – Keserű József: Előszó = Kor/szak/határok, 2002, 9–12; Polgár Anikó: Tájékoztató a Sambucus Irodalomtudományi Társaság működéséről = A SZMÍT 2001. évi tájékoztatója.

Cs. Z.

SÁNDOR Anna (Alsócsitár, 1951. jan. 28.): nyelvész. A pozsonyi Komenský Egyetem magyar–latin–történelem szakán végzett. 1974 és 1980 között a nyitrai magyar tannyelvű gimnáziumban tanított, majd a magyar gimnázium megszűnése után a szlovák gimnáziumban oktatott történelmet 1985-ig. 1985-től a Koloni Gyermekotthonban nevelőtanár. 1990-től a Nyitrai Konstantin Egyetem Hun-garisztika Tanszékén tanít (ma: a Középeurópai Tanulmányok Kara, Magyar nyelv és Irodalom Tanszék), 2001-től megbízott tanszékvezető. Az MTA Magyar Nyelvtudományi Társasága 1993-ban nyelvjárásgyűjtő tevékenységéért Csűry Bálint Emlékéremmel és Díjjal jutalmazta. Az ELTE BTK-n 2000-ben szerezte meg a PhD fokozatot, 2000-től az MTA külső köztestületi tagja, 2005-től docens. – Nyelvjárásgyűjtő tevékenységét a Csemadok Dialektológiai Szakcsoportjához kapcsolódva kezdte. Kutatási területe Zoboralja nyelvjárási jellegzetességeinek, ezen belül Kolon község nyelvének és nyelvhasználatának vizsgálata. A Szlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társaságának tagjaként a Dialektológiai Szakcsoportot vezette, s e minőségében 1993-ban Arany A. László munkásságáról szervezett szemináriumot, melynek anyagát emlékkönyv formában jelentette meg (Anyanyelvi Füzetek 1). Számos hazai és nemzetközi konferencián tartott előadást, magyar és szlovák nyelven egyaránt publikál (Dynamika lexikálnych slovakizmov v kolíňanskom nárečí, tan., Nitra, 1994; Funkcia školy v zachovaní jazyka maď. menšiny na Podzoborí, tan., Košice, 2000).

M.: Anyanyelvhasználat és kétnyelvűség egy kisebbségi magyar beszélőközösségben, Kolonban, monogr., 2000; A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza, 2004.

Ir.: Zelliger Erzsébet: Sándor Anna: Anyanyelvhasználat és kétnyelvűség egy kisebbségi magyar beszélőközösségben, Kolonban, Magyar Nyelv 97 (2001), 497–501; Menyhárt József: Nyelvi kockázatok és mellékhatások, Szőrös Kő 2002/1.

P. A.

SÁNDOR Dezső (Érsekújvár, 1901. júl. 28. – Budapest, 1973. febr. 8.): újságíró, lapszerkesztő. A két vh. között szerk.-je volt a színvonalas Érsekújvár és Vidéke hetilapnak, melyben vezércikkeket, politikai, gazdasági írásokat és riportokat közölt. 1945 után áttelepült Mo.-ra, ahol 1947–1949-ben az Új Otthon c., a Szlovákiából kitelepített magyarok számára készült hetilapot szerkesztette, majd a Magyar Távirati Iroda munkatársa lett. Cikkei, riportjai, interjúi különböző lapokban (Népfront, Magyar Hírlap stb.) láttak napvilágot.

S. L.

SÁNDOR Ernő → Schulz Ignác

SÁNDOR Imre (Pápa, 1892. szept. 8. – Budapest, 1943. márc.): író, publicista. A gimnázium elvégzése után Bp.-en lett hivatalnok. Első elbeszélését a Nyugat közölte 1916-ban. Az 1918/19-es mo.-i forradalmak bukása után Bécsbe emigrált, s a Jövőben, a Vasárnapban és a Tűzben publikált. 1920-ban Kassára költözött, s 1922-től 1938-ig a PMH állandó külső munkatársa volt. – Első novelláskötete Bp.-en jelent meg. A másodikat (*Asszonyok*) Kassán adta ki, s a kassai magyar irod. életben általános elismerést és feltűnést keltett. Novelláit érdekfeszítő cselekmény, lélektani igényű jellemábrázolás, jó stílus és kerekded kompo-

zíció jellemzi. Az Asszonyokat a Nyugatban Lengyel Menyhért az addigi legjobb szlovákiai novellaskötetnek minősítette. Kevésbé sikerült alkotása a *Lángoló út* c. regény, melynek néhány szerelmi epizódját a novelláiban már feldolgozta. Drámaíróként is sikeres volt, két drámáját (*Szedjetek szét, csillagok,* 1926; *Mint az új bor*, 1927) Bp.-en is előadták. Másik két drámáját (*Szerelmes a férjem,* 1920; *Különös ember,* 1927) a kelet-szlovákiai hivatásos magyar színtársulat mutatta be Kassán. A *Mesebeli herceg* c. mesejátékát 1938-ban a Szlovenszkói Színpártoló Egyesület pályázatára írta; elnyerte vele az első díjat, de bemutatására a háborús viszonyok miatt már nem került sor.

M.: Boldogság, n., Bp. 1918; Asszonyok, n., Kassa 1926; Lángoló út, r., 1928; Mesebeli herceg, Bp. 1940.

Ir.: Lengyel Menyhért: Boldogság, Ny 1926, 703; Nagy Lajos: Szedjetek szét, csillagok, Ny 1926, 839–841; Kürti Pál: Asszonyok, Ny 1926, 557–558; Fábry Zoltán: Asszonyok. S. I. novellái, R 1926. szept. 7. = F. Z.: ÖÍ 2., 1981; Bálint András: Eredeti bemutató a kassai magyar színházban, MaN 1938. máj. 20.; Kováts Miklós: Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában, 1918–1938, 1974.

Cs. S.

SÁNDOR János (Kolon, 1929. okt. 25.): önkéntes néprajzgyűjtő. A 40-es években a po.-i magyar gimnáziumba járt, tanulmányait a háborús események szakították félbe. Később munkás, majd a koloni mezőgazdasági szövetkezet segédkönyvelője (1945–1960), raktáros (1960–1977), a Csemadok nyitrai JB titkára (1977–1990). Szülőfaluja néphagyományainak gyűjtésével foglalkozik.

M.: Kolon. Egy falu a Zoboralján. 2. bőv. kiad., Dsz. 2004 (első kiad. Dsz. 1996).

L. J.

SÁNDOR László (Budapest, 1909. márc. 20. – uo., 1993. okt. 13.): kritikus, műfordító, lapszerkesztő. Szülei az 1. vh. idején Kassára, majd Losoncra költöztek. Gimnáziumot és kereskedelmi akadémiát végzett Kassán, 1945 után levelező hallgatóként művészettörténeti tanulmányokat folytatott a moszkvai Repin intézetben. 1933-tól szerkesztője a losonci Figyelőnek, s uott egyik megalapítója az Indulásnak. 1937-ben elnöke lett a helyi népfrontos ifj. egyesületnek, a Tűznek. 1938-ban Kassára költözött, s ott, majd Ungvárott dolgozott magánhivatalnokként. A szovjet Kárpát-Ukrajnából 1962-ben költözött Bp.-re, ahol a leghosszabb ideig (1966–1978) a Gorkij Könyvtár igazgatójaként működött. – A 30-as években tűnt fel cikkeivel; állandó külső munkatársa lett a Magyar Újságnak és a Magyar Napnak. 1935-ben átvette Fábrytól a Korunk csehszlovákiai képviseletét, s 1940-ig több mint 50 cikke, kritikája jelent meg a lapban. – Műfordítói tevékenységét cseh és szlovák művekkel kezdte: F. X. Šaldától *A költői mű halhatatlanságát,* Milo Urbantól *Az élő ostor*t fordította magyarra. 1945 után Ungvárott tucatnyi könyvet fordított orosz és ukrán íróktól (Ivan Franko, Csehov, Gorkij, Solohov). Mint az ungvári képtár igazgatója képzőművészeti tanulmányokat is írt, s Ungváron magyar népmeséket és a kárpátaljai magyar írók alkotásaiból összeállított antológiákat is kiadott. – 1962 után Bp.-en számos tanulmányt és ismertetést írt a csszl. magyar, a cseh, a szlovák és a szovjet irodalom kérdéseiről. Szerkesztői tevékenysége is jelentős: 1945 után az ő összeállításában jelentek meg Sáfáry László, Rudnóy Teréz, Vozári Dezső vál. kötetei, valamint az *Ez volt a Sarló* c. tanulmánygyűjtemény.

M.: Glück Gábor, monogr. (ukránul), Kijev 1959; Magyar népmesék, Ungvár 1954; Grabovszky Emil élete és munkássága, monogr. (oroszul), Kijev 1962; Hazánk: Kelet-Európa, tan., Bp. 1979; Hidak partok között, tan., Bp. 1988.

Ir.: A kárpát-ukrajnai magyar könyvkiadás irodalmi bibliográfiája, It 1961; Zöldi László: Szolgálatban, És 1979; Vígh Károly: Hazánk: Kelet-Európa, Fo 1980/5; Csanda Sándor: S. L. hetvenéves, ISZ 1979/6; Turczel Lajos: Búcsú S. L.-tól, Hét 1993/50.

Cs. S.

Sansz (1994): gazd. hetilap. Az Ecopress Kiadó jelentette meg Po.-ban mint a bankárok, vállalkozók és fogyasztók lapját. 1. száma 1994 jan.-ban jelent meg. 16 oldalán 8 ország (Szlovákia, Mo., Ukrajna, Románia, Jugoszlávia, Ausztria, az USA és Kanada) gazd. életéről kívánt tájékoztatni. Néhány hónap után

megszűnt. Indulásakor 20 ezer volt a példányszáma. Főszerk.: Ozorai Katalin.

F. Z.

SÁNTA Szilárd (Ipolyság, 1976. júl. 28.): 1999-ben magyar–angol szakon diplomázott a Nyitrai Konstantin Egyetemen. 2001–2004 közt az ELTE doktorandusza. Jelenleg a Selye János Egyetem oktatója. – Tanulmányai leginkább a Kalligramban jelennek meg, a kortárs irodalom mellett a kortárs képzőművészettel is foglalkozik.

B. Zs.

Sarló: a csehszlovákiai magyar egyetemi ifj. mozgalom szervezete. Előzménye a Prágában 1925-ben alakult Szent György Kör nevű egyet. cserkészcsapat volt. Ennek vezetői A Mi Lapunkban akciókat szerveztek a „kozmopolita cserkészet korszerűsítésére", s az 1928 aug.-ban a regöscserkészet problémáinak megvitatására összehívott gombaszögi táborozáson megalapították a Sarlót. A többi mozgalmi csoporttól (Corvinia, Magyar Munkaközösség, Prohászka Körök stb.) abban különbözött, hogy az ifjúság ideológiai orientálásán túl erejét meghaladó terveket dolgozott ki a kisebbségi kérdés megoldására és a Duna menti népek összefogására. Heroikus célkitűzéseikkel és sikeres gyakorlati mozgalmi akcióikkal (regös- és szociográfiai vándorlások, önképző Magyar Szemináriumok) a sarlósok az egész magyar nyelvterület ifjúságát megmozgatták, s kiemelkedő kortárs írók, tudósok (Móricz Zsigmond, Györffy István, Solymossy Sándor, T. G. Masaryk, F. X. Šalda, Emanuel Rádl, Zdeněk Nejedlý) rokonszenvét vívták ki. A S. helyi csoportjai az egyetemi városokban (Po., Brünn, Prága) jöttek létre, központjuk Po. volt. Legaktívabb szervezői-vezetői: Balogh Edgár, Balázs András, Boross Zoltán, Brogyányi Kálmán, Csáder Mihály, Dobossy László, Dobossy Imre, Ferencz László, Horváth Ferenc, Jócsik Lajos, Kardos Ferenc, Nagyidai Ernő, Peéry Rezső, Terebessy János. Első fejlődési szakaszában a mozgalom olyan szabadcsapatnak mutatkozott, amely a maga útját függetlenül járja. „Számunkra az volt az intellektualizmus, hogy újra mérjük a világot – írja Balogh Edgár. – Új kapcsolódásokkal értékeljük mindazt, ami körülvesz, merész változásokban kísérletezzünk, s miután szabadjára engedtük a lehetőségek számbavételének játékait, kiválogassuk felelősen a történetileg szükségeset és igazat, a népünknek valót." Ebben az út- és célkeresésben a mozgalom vezetői, élükön Baloghgal, egyre radikálisabbá váltak, fokozatosan szakítottak korábbi támogatóikkal (a jobboldali ellenzéki pártokkal, az aktivistákkal-emigránsokkal, szabadkőművesekkel), s az 1931. évi kongresszuson keresztülvitték a kommunista mozgalomhoz való csatlakozást. Ez a lépés szerves fejlődési folyamatnak tűnt, de a tagság zöme nem vállalta, s a vezetőire szorítkozó mozgalom 1933–1934-ben elhalt. A leszakadó tagság főleg a Prohászka Köröket erősítette. A S. utolsó nagy szervezési sikere a végzetes kongresszus idején rendezett nagyszerű szociofotó-kiállítás volt. A mozgalom dokumentumainak gyűjtését 1978-ban a debreceni Déri Múzeum vállalta, s a Boross Zoltán irányította szorgos gyűjtőmunka eredménye, a Sarló-gyűjtemény (ma: Kisebbségi Dokumentációs Gyűjtemény) a Déri Múzeum önálló intézményében, az Irodalmi Múzeumban van elhelyezve.

Ir.: Fábry Zoltán: Etnográfiai szocializmus, K 1929, 447. = F. Z.: ÖÍ 2; Móricz Zsigmond: Az irodalom és a „faji jelleg", Ny 1932, 285; Duka Zólyomi Norbert: A magyar ifjúsági mozgalmak története Csehszlovákiában, MÍ 1932/2; Krammer Jenő: A szlovenszkói magyar serdülők lelkivilága 1918–1938, Bp. 1939; Kovács Endre: A Sarló története. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938 (szerk. Borsody István), Bp. 1938; Jócsik Lajos: Iskola a magyarságra, Bp. 1939; Balogh Edgár: Hét próba, Bp. 1965; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Ez volt a Sarló, tan., Bp. 1978; Turczel Lajos: A Sarló és a csehszlovákiai magyar szociográfia. = uő: Hiányzó fejezetek, 1982; uő: A pozsonyi Terebessy testvérek – kettős portré a sarlós nemzedék galériájába. = T. L.: Visszatekintések..., Dsz. 1995; Albertini Béla: A Sarló szociofotós vonulata, 1993.

T. L.

Sáros: regionális szépirod., társad. és közgazd. hetilap. 1926. aug. 7-től 1928. ápr. 28-ig jelent meg Eperjesen, Hodinka Tivadar, Domokos József és Böhm Bertalan szerkesztésében. Első évfolyamában aránylag sok irod. a-

nyag jelent meg, a versekkel, novellákkal és folytatásos regénnyel szereplő Hodinka Tivadar mellett főleg Sebesi Ernő verseit közölte. A második és harmadik évfolyamban sok ismeretlen névvel találkozunk. Hodinka és Telekes Béla fordításában Vajanský- és Vrchlický-verseket is közölt. A lap többször vitába keveredett a helyi vetélytársnak tekinthető Új Világgal.

T. L.

SÁROSI Árpád (Kassa, 1864. jún. 16. – uo., 1930. ápr. 18.): költő, újságíró. Jogi tanulmányokat végzett, s rendőrtisztviselő, majd hírlapíró lett. Első verseskötetei még a 19. század végén adta ki, s azok kassai és Kassa környéki viszonylatban népszerűséget szereztek neki. Az 1. vh. idején antimilitarista verseket írt. 1919 előtt több színművét mutatták be a kassai Nemzeti Színházban.

M.: Költemények, Kassa 1887; Ifjú évek, v., uo. 1891; Teréz, v., uo. 1901; Én már elindultam, v., uo. 1918; Áldozom a napnak, v., uo. 1930.

Ir.: Sziklay Ferenc: Előszó az „Áldozom a napnak" c. kötethez; uő: Áldozom a napnak, PMH 1931. jan. 23.

T. L.

SAS Andor; *Singer* (Budapest, 1887. jan. 22. – Pozsony, 1962. aug. 23.): történész, irodalomtörténész. A gimnáziumot Bp.-en, a magyar–történelem tanári szakot Bp.-en és Németországban végezte, s a történelmen kívül jogból és államtudományból is doktorált. A Tanácsköztársaság idején főiskolai tanárrá nevezték ki. 1920 elején Bécsbe, majd Csehszlovákiába emigrált, s munkácsi és po.-i középiskolákban tanított. Alapító és vez. tagja volt a CSMTIMT-nek; a befogadó állam iránti lojalitását azzal is kifejezte, hogy részt vett a legismertebb csszl. államférfiak (Masaryk, Beneš, Krofta) műveinek magyarra fordításában. A szlovák állam idején faji üldözöttként állását vesztette s bujkálnia kellett. 1950-től a po.-i ped. főiskola, majd a Komenský Egyetem magyar tanszékének vezetője volt. – 1918 előtti írásai az Egyetemes Philológiai Közlönyben, az Athenaeumban, a Huszadik Században és a Nyugatban jelentek meg. A kutatómunkát bécsi emigrációja idején sem hanyagolta el, s 1923-ban német nyelvű tanulmányt tett közzé Marx és Szemere Bertalan kapcsolatáról. Csehszlovákiai letelepedése után főleg a Magyar Figyelőben és a Magyar Újságban publikált. Első könyvét, melyben a munkácsi levéltár anyagát dolgozta fel, cseh és orosz nyelvre is lefordították. Érdeklődése a két vh. között főleg a történeti kutatásra, azon belül Po. múltjára, a cseh–szlovák–magyar kult. kapcsolatokra és néhány gazdaságtörténeti témára irányult. Akkori folyóirati közlései közül a fontosabbak: *Munkácsi barokk* (MF 1933/1–2), *Kempelen Farkas* (MF 1934/1–2), *Pozsony múltjából* (MF 1933/3–4), *Comenius és a Rákócziak* (MF 1935). – 1945, ill. 1948 után energiái egy részét az ismeretterjesztő irodalomnak áldozta. Ez a kommunista kultúrpolitika követelménye volt, de egyúttal reális szükséglet is, mert a csehszlovákiai magyar értelmiség zömének kitelepítése után a megmaradt olvasóközönség alapvető nevelésre szorult. A háttérbe került tud. munka főleg korábbi gazdaság- és várostört. kutatásainak befejezésére és szintetizálására összpontosult. Két monográfia született, melyek közül a Po.-ról szóló már posztumusz műként jelent meg. Halála után két, addig ismeretlen munkájának kézirata is előkerült; a kisebbik a po.-i zsidóság 18–19. sz.-i gazd., jogi viszonyait, a nagyobbik a szlovákiai zsidóság 1939–1945 közötti kálváriáját dolgozta fel. Az utóbbit 1993-ban megjelentette a Kalligram Kiadó.

M.: Szabadalmas Munkács város levéltára 1376–1850, tan., Munkács 1927; A Schönborn-uradalom a 18. században, tan., Bp. 1931; Riedl Szende hídverési kísérlete a cseh és magyar szellemiség között a Bach-korszak Prágájában 1854–1860, különnyomat, 1937; Történelmi és irodalmi tanulmányok, cikkgyűjt., 1953; Egy kárpáti latifundium a hűbéri világ alkonyán, tan., 1955; Mire jó a humor, és mit adnak nekünk a humoristák? Előszó az általa szerkesztett Magyar humoristák c. antológiához, 1954; A koronázó város – A bécsi kongresszustól a nagy márciusig 1815–1848, tan., Po.–Bp. 1973 (új kiad. képekkel kiegészítve Pozsony, az egykori koronázó város címmel jelent meg 1995-ben); A szlovákiai zsidók üldözése 1939–1945 (szerk. Csanda Gábor), 1993.

Ir.: Z: A szlovenszkói magyar tudományos munka hiányai, MÍ 1934/6; Vass László: A kiművelt emberfő hiánya, MaN 1938. febr. 20.; Csetri Elek: A

munkácsi Schönborn-uradalom története, K 1957/5; Szalatnai Rezső: S. A. 1887–1962, Itk 1963/3; Párkány Antal: S. A. helye a csehszlovákiai magyar kulturális életben, 1975; Turczel Lajos: S. A. tudományos pályája posztumusz könyve távlatából. = uő: Portrék és fejlődésképek, 1977; Csanda Gábor: A szerkesztő jegyzete, utószó A szlovákiai zsidók üldözése 1939–1945 c. műhöz; Zeman László: Könyvekről, Kalligram 1996/10.

T. L.

SASS János; *Sloszár* (Léva, 1904. márc. 9. – uo., 1986. szept. 4.): autodidakta munkásköltő. Az elemi iskola elvégzése után munkásként dolgozott, s önerőből képezte magát. Csontos Vilmossal, Agárdy Zsigmonddal és Veres Vilmossal együtt baráti kört alakítottak, irodalmi patrónusuk Kersék János lévai költő és ügyvéd volt. Társaihoz hasonlóan főként a lévai lapokban, a PMH-ban és a Magyar Vasárnapban publikált.

M.: Szomorú napok, v., Léva 1931; Üzent a föld, v. (Agárdy Zsigmonddal, Csontos Vilmossal és Veres Vilmossal), uo. 1934; Meggyónt nekem a föld, v., Zseliz 1936.

Ir.: Csontos Vilmos: Gyalogút, 1972.

T. L.

SCHALKHÁZ Sára; *Salkaházi* (Kassa, 1899. jún. 15. – Budapest, 1944. dec. 28.): prózaíró, lapszerkesztő. Tanítóképzőt végzett. Egy ideig újságíróként dolgozott, s főleg A Népben, az Esti Újságban és a PMH-ban jelentek meg cikkei és elbeszélései. 1930-ban belépett a Szociális Testvérek Társaságába, s ennek nőmozgalmi lapját, a Komáromban megjelenő Katolikus Nőt szerkesztette. 1938 után rendje bp.-i házában élt. A nyilas uralom idején fajilag üldözött embereket rejtegetett, ezért a nyilasok 1944. dec. 27-én védettjeivel együtt letartóztatták, s másnap a Duna-parton kivégezték. – Első írásait, allegorikus-szimbolikus novelláit rajongó jóságkultusz jellemezte. Fábry Zoltán egyszavas minősítésében „szimbólumbeteg”-nek nevezte őt. Későbbi novellái a konkrét valóságból merítettek, és a külvárosok nyomorát mutatták be. Naplójában 1934. jan. 11-i dátummal arról írt, hogy befejezett regénye van, s azt elküldi a Vigiliának; valószínűleg ebből a regényből közölt részleteket a PMH-ban (*A Varga lány meghal,* 1933. márc. 5., 28.), de a teljes kézirat elkallódott. A drámaírással is megpróbálkozott. A Szent Margitról írt *Fény és illat* c. misztériumjátékának előadását 1944-ben betiltották.

M.: Fekete furulya, elb., Kassa 1926; Fény és illat, szm., kz.

Ir.: Fekete furulya, Kassai Újság 1926. okt. 16.; Vadász Ferenc: Legendák nélkül, ÚSZ 1975. márc. 9.; Puskely Mária: Akik a jobbik részt választották, életrajz, Róma 1978; Hetényi Varga Károly: S. S. szociális testvér, Vigilia 1980/1–2.

T. L.

SCHÄFFER Árpád → Juhász Árpád

SCHERER Lajos; *Andorka* (Óverbász, 1874. szept. 16. – Szeged, 1957. febr. 16.): lapszerkesztő, tankönyvíró. Középiskolai tanulmányait Verbászon és Po.-ban végezte, magyar–német szakos tanári képesítést Kolozsvárott szerzett. 1900 és 1945 között Losoncon tanított, s fő szervezője volt a csszl. magyar cserkészetnek. A Mi Lapunk c. cserkész- és diáklapja a sarlósok fontos fóruma volt. Baloldali írásai miatt a nemzeti-keresztény szellemű cserkésztisztek s az állami hatóságok élesen támadták S.-t. 1929-ben elveszítette tanári állását, s 1932-ben a lapját is be kellett szüntetnie. 1945-ben Mo.-ra telepítették; Nagymaroson, Bihartordán és Kiszomborban élt. – A Mi Lapunkba rengeteg cikket és (Andorka Lajos álnéven) nevelő célzatú verseket írt, a cserkészek számára gyakorlati jellegű füzeteket állított össze. Tankönyvíróként költészettant és német nyelvkönyveket írt. Losoncnak s az ottani nagy múltú gimnáziumnak a történetével is foglalkozott.

M.: A próbaidős cserkész kiképzése, Berlin 1924; Cserkész könyve – II. osztályú próba, uo. 1925; A 350 éves losonci gimnázium vázlatos története, Losonc 1940; Losonc – az egykori magyar város története, uo. 1943, 2. kiad., Szeged 1996.

Ir.: Balogh Edgár: Hét próba, Bp. 1965; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Szalatnai Rezső: S. L. és A Mi Lapunk, ISZ 1969/3; Fogarassy László: Magyar cserkészmozgalom Csehszlovákiában 1919–1939, Dsz. 1992; Vágás István: A Mi Lapunk

és S. L., Szeged 1994; Turczel Lajos: Két könyv a két háború közötti cserkészetünkről, ISZ 1995/4.

T. L.

SCHLEICHER László (Pozsony, 1908. márc. 30. – uo., 1999. január 17.): tanár, karnagy, zeneszerző. A po.-i magyar reálgimnáziumban érettségizett (1926), a Komenský Egyetem BTK-án magyar–latin–zenei nevelés szakot (1935), a po.-i konzervatóriumban Gustáv Náhlovský, Eugen Suchoň, Ján Cikker és Kornel Schimpl tanítványaként hegedű-, zeneszerzési és karmesteri szakot végzett (1950). Nyugdíjba vonulásáig (1978) gimnáziumi tanárként, ill. zenetanárként működött. Emellett írt segédkönyveket, foglalkozott művészi fényképezéssel, karnagya volt a po.-i magyar gimnázium Kodály Zoltán Gyermekkarának, a Magyar Jövő vegyeskarnak, a jezsuita templom Salvator vegyeskarának (1926–1971), a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkarának (1964–1972), a Magyar Keresztény Egyházi Énekkarnak (1972–1982), elindította az Éneklő Ifjúság mozgalmat, s 1941-ben Po.-ban megszervezte az első Magyar Éneklő Ifjúság dalosfesztivált. Alapítója, főtitkára, zenei szakelőadója volt a Liszt Ferenc Társaságnak (1990-ig Liszt Ferenc Klub).

M.: Az énekkari partitúra játszása és elemzése, 1972; Intonációs és ritmusgyakorlatok segédkönyve, 1976; Tízéves a bratislavai (pozsonyi) Liszt Ferenc Klub. Jubileumi évkönyv 1980–1990, összeáll., 1990; Cirkevná hudba v bratislavskom jezuitskom kostole, Hudobný život 1990/24; Páter Mócik Felicián életének története és működése, kz.

Ford.: Zbyněk Mrkoš: A karénektanítás módszertana, 1973.

Ir.: Československý hudební slovník osob a institucí 2., Prága 1965; Dušinský, Gabriel: Životné jubileum L. Sch., Hudobný život 1978/23; -až-: Jubileum L. Sch., uo. 1988/24.

D. Z. E.

SCHLESINGER Lajos → Sólyom Lajos

SCHLOSSER Klára (Pozsony, 1947. ápr. 19.): énekes. A po.-i konzervatóriumban ének (1968), a Komenský Egyetem BTK-án zenetudományi szakot végzett (1976), 1983-ban doktorált. A Szlovák Filharmónia Énekkarának külső, 1969-től állandó tagja, párhuzamosan további madrigálkórusoknak is tagja. 1985–1992 között a pozsonyi rádió magyar adásának külső munkatársa. 2004-től énektanárként működik (zeneművészeti alapiskolában éneket és zeneelméletet, a nyitrai Konstantin Egyetemen éneket és hangképzést tanít). – Zenei témájú írásai, kritikái SK szignóval jelentek meg az Új Szóban.

Ford.: Oľga Šimová: Hangképzés az énekkarokban, 1982.

D. Z. E.

SCHÖPFLIN Géza; *Szombati* (Maniga, 1876. dec. 11. – Eperjes, 1960. jan. 19.): műfordító, Schöpflin Aladár öccse. Az eperjesi ev. kollégium, majd a kassai magyar gimnázium tanára volt. A helyi lapokban és az Ev. Naptárban publikált. Verseket is írt, és németből fordított. A két vh. között elsőként fordított magyarra klasszikus szlovák költői alkotást, Hviezdoslav *A csősz felesége* c. elbeszélő költeményét (1924). A mű elé bevezető tanulmányt írt Hviezdoslavról.

Ir.: Wallentinyi Samu: A csősz felesége. S. G. fordítása. = Wallentinyi Samu emlékezete, Eperjes 1933.

Cs. S.

SCHUBERT Tódor (Léva, 1886. aug. 1. – Vác, 1956. okt. 5.): kultúraszervező, publicista. A középiskolát Léván és Bp.-en végezte, jogi diplomát Bp.-en szerzett. 1910-től a lévai takarékpénztár tisztviselője volt. A vh. kitörése után az orosz frontra került, s fogságba esve 6 évet Szibériában és a japánok között töltött. Hazatérve ismét a takarékpénztárban dolgozott, s a 20-as évek második felében annak igazgatója lett. Minden szlovákiai magyar kulturális mozgalomban részt vett, s ezzel nemcsak Léván lett népszerű, hanem a kisebbségi magyarság széles köreiben is. Igazgatója volt a nagy múltú lévai Casinónak s elnöke az SZMKE helyi szervezetének, melyek egymással versengve rendeztek magas színvonalú és attraktív előadóesteket. Országos viszonylatban az SZMKE-nek és a Szlovenszkói Magyar Társadalmi Egyesületek Szövetségének vez.

tagja s a Szlovenszkói Magyar Színpártoló Egyesület alelnöke volt. A magyar ellenzéki pártok híve volt, de toleranciája, demokratikus gondolkodása révén az olyan népfrontos akciókba is bekapcsolódott, mint az 1936-ban Érsekújvárott és Komáromban rendezett Tavaszi Parlament. Egyik legjelentősebb tette a korábban könnyelműen elhanyagolt járási közművelődési testületek (jkt) szervezésének felkarolása és példamutató helyi megvalósítása volt. A lévai jkt keretében az 1936/37-es évadban nagyszabású előadás-sorozat folyt a kisebbségi élet viszonyairól és problémáiról, s az előadások nagy része S. szerkesztésében 1937-ben könyv alakban is megjelent. A következő évben S. volt a fő kezdeményezője és szervezője a lévai szabadtéri János Vitéz-előadásnak, mely egyedülálló rendezvény volt a maga nemében. A jogfosztottság idején ennek a helytállásnak lett szomorú következménye kényszerű Mo.-ra való távozása.

M.: A lévai Casino 75 éves jubileumi évkönyve, Léva 1935; Kisebbségi problémák (szerk.), uo. 1937.

Ir.: Turczel Lajos: Emlékezés egy kiváló lévai kultúraszervező emberre, Szabad Újság 1995. aug. 8.

T. L.

SCHULZ Ignác; *Sándor Ernő* (Galánta, 1894. márc. 21. – ?): politikus, író. Eredetileg nyomdász volt, Bp.-en is dolgozott, részt vett az 1918/19-es mo.-i forradalmakban. Csehszlovákiában a szocdem pártban működött, országgyűlési képviselő, s 1931–1935-ben a Csehszlovákiai Népszava főszerkesztője volt. 1938 végén emigrált, s kapcsolatot tartott a londoni csszl. emigrációval meg a Jászi Oszkár és Vámbéry Rusztem szervezte amerikai magyar emigráns szervezettel is. Alapítója volt a Csehszlovákiai Magyarok Klubjának. – Főleg a Csehszlovákiai Népszavában publikált; szépíróként a Sándor Ernő nevet használta. A Masaryk Akadémiának is tagja volt, de prózája és költészete nem haladta meg a műkedvelői színvonalat.

M.: Vérfolyó partján, v., 1927; Őszintén mondom, elb., 1934.

T. L.

SEBESI Ernő; *Fried* (Sebeskellemes, 1893. dec. 9. – Mathausen, 1944): költő, drámaíró, műfordító. Iskoláit a ma Eperjeshez tartozó szülőfalujában kezdte, Eperjesen érettségizett, orvosi tanulmányait Bp.-en, Bécsben és Po.-ban végezte, itt diplomált. Eperjesen folytatott orvosi praxist, de mindvégig vonzódott az irodalomhoz. Gyakori munkatársa különféle magyar lapoknak (Tűz, Diogenes, Kassai Napló, A Reggel, Tátra stb.), főmunkatársa a Magyar Írásnak. Sok műfajú, művelt író volt, versekkel jelentkezett, de kezdettől fogva írt elbeszéléseket, színműveket is. Németből (Rilke), csehből (Wolker), szlovákból (Novomeský) fordított. Az *Előítélet* és a *Tolakodó* c. novelláit a Nyugat közölte. A fasiszta szlovák állam zsidótörvényei elől 1941-ben Bp.-re menekült, innen hurcolták el, koncentrációs táborban halt meg. – Termékeny, de meglehetősen visszhangtalan költőnek bizonyult, nem nyerte el a korabeli kritika elismerését. Ezt verseinek érzelmi-indulati szegénysége, sokszor dagályos és nehézkes nyelve okozza. Az élet különféle jelenségeit, tárgyi és lelki világát verseli meg kissé lélektelenül, intellektuális megközelítésben. Megjelent 5 kötetének versanyagából azonban egy vékonyabb kötetre való értékes, az utókor érdeklődésére is számot tartó verset ki lehetne válogatni. Novellái közül kiemelkedik *A gyáva hős*, az *Éhség,* az *Elég volt*, a *Hektor János végzete* és a Nyugatban megjelent két novella. Drámái nagyobb sikert arattak, művei felhívó, a társadalmi és egyéni-emberi problémákra rámutató funkcióval születtek. Első drámáját 1923-ban Po.-ban mutatták be *Félemberek* címen. A darabnak jelentős sikere volt az igényes fővárosi közönség előtt. *Halálját*ék c. drámáját a bp.-i Nemzeti Színház készült bemutatni (1926), de politikai okokból nem került rá sor. *Karambol* c. drámája Rochester városában (USA) került színre, Kassán három egyfelvonásosát játszották sikerrel *Viaskodók* címen. A legértékesebbnek a Halálját*ék* c. háromfelvonásos drámáját tartják – nemcsak kritikusai, hanem ő maga is ilyen értelemben nyilatkozott.

M.: A csönd karján, v., Eperjes 1919; Öklös fohász, v., Bécs 1921; A vihar elvonul, v., Eperjes 1928; Félemberek, színmű, uo. 1924; Számadás, v., uo.

1934; Karambol, színmű, Rochester 1926; Haláljáték, színmű, Bp. 1926; Megrúgott emberek, elb., Kassa 1929; Halhatatlanok, írói arcképek, Bp. 1943; Haláljáték, vál. művei, 1976.

Ir.: Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Kováts Miklós: Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918–1938, 1974; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

Sz. Z.

SEBESTYÉN József (? – ?): újságíró, lapszerkesztő, író. Az 1918/19-es mo.-i forradalmak bukása után Bécsbe emigrált, ahonnan rendszeresen átjárt Po.-ba, s több itteni lap szerkesztésébe is bekapcsolódott: a Színháznak 1927-től főszerkesztője, a gazdaságpolitikai Hitelnek 1937–1938-ban szerkesztője volt. Egy német és egy szlovák–német nyelvű lapnak is dolgozott (Volkswirtschaft, Veltržný Časopis – Messezeitung). 1934-ben, az osztrák szocdem felkelés leverése után Csehszlovákiába menekült, s a Prager Kiadóban lektorkodott.

M.: Hodža Milán útja, életrajz, 1938; Beneš – Egy nemzet élete, egy államférfi portréja (Spielberger Leóval), 1938.

T. L.

SEDILEK Milánné → Ferenczy Anna

SEIDL Sándor; Szepessy (?, 1884 – ?): újságíró, lapszerkesztő, író. Tanári végzettsége volt, s a po.-i magyar gimnáziumban, majd a leánypolgáriban tanított. A 20-as évek elején az első Magyar Újságban dolgozott, s több cikkben szorgalmazta a szlovákiai magyar írók egyesületének Magyar Helikon néven való megalakítását. A Pressburger Zeitungban is újságíróskodott, s német nyelvű kiadványai is voltak. Szepessy Sándor néven főszerkesztője volt az 1936 és 1938 között szórványosan megjelenő honismereti folyóiratnak, a Szülőföldünknek.

M.: Eszterág – Egy gólya története, mese, é. n.; Idegen szavak zsebszótára, é. n.; A magyar helyesírás zsebszótára, 1940.

T. L.

SELLYEI József; *Miskovics* (Vágsellye, 1909. jan. 1. – uo., 1941. márc. 6.): író. Kisparaszti sorban nevelkedett. Az érsekújvári gimnáziumot látogatta, nagyszülei halála miatt azonban kimaradt a harmadik osztályból, dolgoznia kellett otthon. 13 éves korától paraszti munkát végzett, gazdálkodott. A szegénység és a paraszti élet nehézségei egész életében gyötörték, szociálisan érzékennyé, szinte monotematikus íróvá, a parasztság szószólójává vált, korai halálával behatárolt írói pályájának egészén a parasztság sorskérdései és életkörülményei foglalkoztatták. Politikai gondolkodását is ezek a körülmények befolyásolták, kezdetben a szociáldemokratákhoz csatlakozott, majd az agrárpárt tagja lett. A körülmények hatására radikalizálódott, a Sarló mozgalom dokumentáris értékként becsülte írásait, benne látta a szlovákiai magyar paraszti valóság leghitelesebb ábrázolóját. 1939 után a magyar hatóságok politikailag megbízhatatlannak tartották, nélkülözött, íróként elhallgatott, tüdőbajban halt meg. – Autodidakta író, epikai őstehetség, apja és nagyapja állítólag a környéken ismert népi elbeszélő volt. Az irod.-ban mégis versekkel jelentkezett, húszévesen egy kötet balladisztikus, epikai ihletésű költeményt ad ki, melynek zömét a paraszti robot, a belőle kiszakadás igénye és lehetőségeinek formái ihlették. Jelentősebbnek prózája bizonyult. Írói hírnevét a romániai Korunk alapozta meg: közölte a *Zsellérminiatűrök* (1930) c. naturalisztikusan valósághű karcolatait a paraszti mindennapokról. A riport és a karcolat eszközeit ötvöző rövid látleleteit különféle címeken egybefoglalva (*Nádihegedű, A magyar falu, Parasztminiatűrök* stb.) más lapok is szívesen közölték (A Reggel, Magyar Újság, Az Út, Magyar Nap, Nyugat, Kelet Népe, Magyar Figyelő stb.). Fábry Zoltán a *Lósorozás Gádoroson* c. hosszabb elbeszélését a korszak legjobb szlovákiai magyar kisepikai művének tartotta. S. tehetséges elbeszélő, de írói kibontakozásának gátat szabott szegényes nyelvi-irodalmi műveltsége, a fegyelmezett és tudatos szerkesztés iránti érzéketlensége, a tényekhez való naturalisztikus ragaszkodás stb. Ezek a fogyatékosságok jelentősen mérsékelték legnagyobb epikai vállalkozása, az *Elfogyott a föld alóla* c. regény sikerét, s nehezítik aránylag gazdag életművének a recepcióját is. Csanda Sándor 408 tételes bibliográfiát állított össze

műveiből. A kritikai közvélemény a *Nádas házak (*1931) c. kisregényét tartja legérettebb alkotásának.

M.: Farsang legénye, v., Vágsellye 1929; Éjszaka írt novellák, elb., 1932; Elfogyott a föld alóla, r., 1936; Nádas házak, vál. elb. (szerk.: Csanda Sándor), 1957; Mellnek szögezett bicska, elb., Po. 2003.

Ir.: Fábry Zoltán: Lósorozás Gádoroson. = F. Z.: ÖÍ 6; uő: Az igényesség műfaja. = F. Z.: ÖÍ 9; Csanda Sándor: S. J. élete és művei (bev. tan.). = S. J. Nádas házak, 1957; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

Sz. Z.

Selye János Egyetem: 2004. jan. 17-én nyílt meg hivatalosan Komáromban az első önálló magyar egyetem Szlovákiában, három (közgazdasági, pedagógiai és református teológiai) karral. A történelmi eseményre a Tiszti Pavilon dísztermében került sor, magas rangú hazai és mo.-i állami képviselők, miniszterek, politikusok, az oktatásügy és a kultúra képviselői jelenlétében. – A rendszerváltás után ez volt a negyedik kísérlet, amikor a szlovákiai magyarok képviselői egy magyar kar, ill. egyetem létrehozását szorgalmazták. A tervek először a nyitrai Pedagógai Főiskola keretei között képzelték el a magyar kart (1990-ben és 1992-ben), majd miután az harmadszor is megbukott (2001-ben a kormány – a Magyar Koalíció Pártja nyomására – határozatban kérte a magyar kar létrehozását, a nyitrai Konstantin Egyetem Tanácsa azonban az igényt elutasította), 2002-ben a Magyar Koalíció Pártja a kormánykoalícióba való lépése feltételeként szabta meg az önálló magyar egyetem létrehozását. 2002 okt.-ben az új miniszterelnök a kormányprogram beterjesztésekor a parlamentben bejelentette, egy éven belül létrejön a magyar egyetem. Hosszú küzdelmek után végül 2003. okt. 23-án a szlovák törvényhozás elfogadta az egyetem alapításáról rendelkező törvénytervezetet. – Az előzményhez tartozik, hogy Komárom város vezetése az önkormányzati törvény alapján 1992 szep.-ben létrehozta a városi egyetemet, a Schola Comaromiensist, ahol három magyarországi felsőfokú intézet, a kecskeméti Kertészeti Főiskola, a győri Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola és a soproni Benedek Elek Pedagógiai Főiskola levelező tagozatos képzést indított. Az egyetemnyitást megelőzően több éve működött már Komáromban a Kálvin János Teológiai Akadémia és a bp.-i Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Közgazdasági Karának is egy kihelyezett részlege, így az önálló egyetem alapját ezek képezték. A bp.-i Műszaki Egyetem Műszaki Informatikai Kara és a Városi Egyetemről a kertészeti képzés a tervek szerint egy év múlva, egy negyedik kar részeként kapcsolódik az egyetemhez. – Az új egyetem 2004-ben csak az elsősöket fogadta, a többi évfolyamot fokozatosan veszi át az említett intézetektől, köztük a Városi Egyetem tanító- és óvónőképzésétől is. Folyamatosan mintegy kétezer magyar egyetemista jelenlétével számolnak Komáromban. – Az egyetem működtetésére, az ingatlanok és más eszközök megvásárlására 2004-ben a szlovák kormány 65 millió koronát biztosított, s a költségvetésből további 50 millió koronát helyezett kilátásba. A pedagógiai kar elhelyezésére az egyetem megvette a komáromi hajógyár irodaházát (korábban már megvásárolt a hajógyártól egy 360 fős kollégiumot), a teológiai kar működése a református egyház keretében megoldott volt, a közgazdasági kar pedig a Tiszti Pavilon épületeiben marad. A Selye János Alapítvány többrendeltetésű központját egy korábban vendéglőként és szállodaként működő, felújított épületben helyezték el a Duna-rakparton, ahol irodahelyiségek, 80 személy befogadására alkalmas diákszállás és 130 személy részére tanácsterem áll rendelkezésre. Tervezik egy 24 tantermes volt szakmunkásképző iskola épületének a megvásárlását, valamint a volt kaszárnyaépületek egyetemi oktatás céljára való átalakítását is. Az egyetem fokozatos kiépítése öt évbe telik, a teljes kiépítés azonban Albert Sándor kormánybiztos, az egyetem rektora szerint 8–10 évet vesz igénybe. – Az első ünnepélyes tanévnyitó 2004. szept.14-én volt. 2004. nov. 26-án, a Magyar Tudomány Napja alkalmából megkezdte működését az egyetem kutatóintézete, vezetője Sikos T. Tamás. A szlovákiai magyarság számára két legfontosabb felsőoktatási intézmény, a komáromi Selye János

Egyetem és a nyitrai Közép-európai Tanulmányok Kara vezetői között a tanévkezdés előtt szenvedélyes eszmecserére került sor. Az ellentéteket remélhetően a két intézmény közötti korrekt együttműködés és a közös érdekek felismerése oldja majd meg. – Az Egyetemi Tanács javaslata alapján megválasztották a tisztségviselőket. Rektor: Albert Sándor, a Pedagógiai Kar dékánja Laczkóné Erdélyi Margit, a Gazdaságtudományi Karé Sikos Tomay Tamás, a Teológiai Karé Molnár János.

Ir.: V. Krasznica Melitta: A cél az önálló magyar egyetem. Beszélgetés Sidó Zoltánnal, ÚSZ 2002. aug. 30.; Fónod Zoltán: Kiszámítható jövő, vagy a józan ész győzelme?, SZÚ 2002. nov. 13.; Lovász Gabriella: Magyar egyetem születik, SZÚ 2004. jan. 14.; Hernádi Anna: Új fejezet a szlovákiai magyarság életében, SZÚ 2004. jan. 21.; Molnár Iván – Rácz Vince: Éles vita a szlovákiai magyar felsőoktatásban, ÚSZ 2004. szept.11.

F. Z.

SIDÓ Ágnes, D.; *Duka Zólyomi Árpádné* (Komárom, 1941.jan. 17.): szerkesztő, műfordító. A nyitrai Pedagógiai Főiskolán szerzett oklevelet 1963-ban. 1963–1969-ben tanított, 1969–1972-ben szakelőadó volt a Szlovák Kormányhivatal Nemzetiségi Titkárságán, 1972–1973-ban a Pravda Könyvkiadó korrektora, 1973–1990-ben a Madách Könyvkiadó szerkesztője, majd egy rövid ideig a Hont Kiadó munkatársa volt. 1991-től nyugdíjba meneteléig (1996) szerkesztőként dolgozott a Szlovák Rádió Magyar Szerkesztőségében.

Ford.: Václav Čtvrtek: Csirizár, Hínárkóc és Kocsibak, 1974; uő: Csirizár és Csipisz. Rumcájsz kalandjai, 1977; uő: A vadász és a szarvas, 1989; Hana Zelinová: Este nem jövök, 1974; Miloslav Stingl: Az indián futó, 1979; František Skorunka: És felzeng a kórus, 1986; Stanislav Kostka Neumann: Aranyfelhő, 1988. Többekkel együtt fordította Jaroslav Hašek Dekameronját (1975) és a Négy évszak meséit (1990).

K. T., M. J.

SIMA Ferenc (Alsócsitár, 1917. márc. 28.): nyelvész. Po.-ban érettségizett, a Komenský Egyetemen szlovák–magyar szakos tanári oklevelet szerzett (1944). Néhány évig a Pravda Kiadóvállalatnál dolgozott, 1953-tól nyugdíjazásáig (1983) a Komenský Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének adjunktusa, majd docense volt. 1976–1979-ben Finnországban a jyväskyläi egyetem vendégtanáraként működött. – Szakterülete a fonetika, a fonológia, a magyar és finnugor nyelvtörténet, a dialektológia, a lexikológia és a kontrasztív nyelvészet. Tanulmányai szakfolyóiratokban, egyetemi évkönyvekben, kongresszusi kiadványokban jelentek meg. Lexikológiai működésének eredménye egy terjedelmes magyar–szlovák, szlovák–magyar szótár (1966). Fő műve a *Magyar nyelvtörténet,* melynek hangtörténeti fejezete az egyetemes magyar nyelvtudománynak is több szempontból jelentős szintézise: a hasonló tematikájú munkák között (Gombocz Zoltán, Bárczi Géza) a legkorszerűbb összefoglalása a magyar hangtörténeti eredményeknek. A prágai iskola metodikájának birtokában a fonológiai alapelveket a magyar hangtörténet tárgyalásában következetesen alkalmazza. A magyar nyelvtörténet és a mai nyelvjárások több, eddig fel nem ismert összefüggésére hívja fel a figyelmet. Számos hangtörténeti részletkérdésben a korábbiaknál meggyőzőbb magyarázatot fogalmaz meg.

M.: Magyar nyelvtörténet I, 1971; Maďarsko–slovenský a slovensko–maďarský vreckový slovník (társszerző), 1966; Ág Tibor–Sima Ferenc: Vétessék ki szóló szívem. Szlovákiai magyar népballadák, 1979.

K. M.

SIMAI Sándor; *Steiner* (Budapest, 1897. – ?): újságíró, színműíró. Az 1918/19-es mo.-i forradalmak emigránsaként jött Csehszlovákiába, s itt rövid ideig vállalati könyvelőként, majd színészként és újságíróként dolgozott. 1938 nyarán 15 tagú alkalmi színtársulat részére kért játszási engedélyt, sikertelenül. A müncheni döntés után elhagyta az országot. – *Apák sorsa, fiúk sorsa* c. háromfelvonásos drámáját 1918 előtt a Bethlen téri színház mutatta be Bp.-en, 1935 nov.-ben pedig Földes Dezső színtársulata Po.-ban és vidéken.

Ir.: Kováts Miklós: Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918–1938, 1974.

T. L.

SIMÁNDY Pál; *Gombos Ferenc* (Igrici, 1891. jan. 5. – Budapest, 1978. aug. 11.): író, publicista. A gimnáziumot Miskolcon, a ref. teológiát Sárospatakon végezte. 1915–1917-ben Losoncon volt hitoktató, s 1920-ban, mivel Mo.-on pol. üldözésben volt része, ide emigrált. 11 évet töltött Losoncon, egy ideig az YMCA helyi magyar titkára volt. Madách Kör néven baráti írókört alakított, s Komlós Aladárral országos hírű szabadegyetemet szervezett. 1931-ben visszatért Mo.-ra, s Bajcsy-Zsilinszky Endre lapjaiban dolgozott. Polgári neve Gombos Ferenc volt, írói nevét Rákosi Viktor Elnémult harangok c. művének főhőse után 1919-től használta. 1945 után néhány évig (nyugdíjazásáig) a népművelés egyik irányítójaként dolgozott. A csehszlovákiai magyar sajtóval a 70-es évek elején újította fel kapcsolatát, az ISZ-ben jelentős írásokat közölt. – Az emigráns S. P. munkássága és hatása túlnőtt a losonci helyi kereteken. A Kassai Naplóban, a Korunkban és más lapokban közölt írásai nagy visszhangot keltettek, s termékeny hatást gyakoroltak a bontakozó sarlós nemzedékre. A csehszlovákiai magyar Ady-kultusznak is ő volt az egyik megalapozója, s a kisebbségi írószervezkedés korai kezdeményezője. Keményen fellépett a dilettantizmus és provincializmus ellen. Fő műve, *Az elsikkadt hegyibeszéd* tanúsága szerint olyan keresztény radikális ő, aki bírálja a történelmi kereszténységet, s Jézus nevét nemcsak hittani fogalomként, hanem emberi szimbólumként is értelmezi. Említett könyvét R. Rolland is elismeréssel méltatta, Fábry Zoltán pedig „etikai remeklésnek" nevezte.

M.: A magyar kálvinizmus útja, tan., Losonc 1927; Siralmak könyve, elb., uo. 1928; Az elsikkadt hegyibeszéd, tan., uo. 1932; Diák a századfordulón, önéletrajzi r., Bp. 1965.

Ir.: Győry Dezső: Az „újarcú magyarok" regénye, ISZ 1967/6–10 és 1968/1; Turczel Lajos: S. P. és a csehszlovákiai magyarság. = uő: Portrék és fejlődésképek, 1977; Vígh Károly: S. P., ISZ 1978/10; Turczel Lajos: S. P. és Losonc, Keleti Napló 1993/1–2.

T. L.

SIMKÓ Margit (Budapest, 1901. jan. 13. – Pozsony, 1988. dec. 17.): költő, novellista. Bp.-en a Málnai Intézetben tanítói képesítést szerzett (1918), később uott tanított. 1921-ben Szlovákiába jött férjhez. – Az 50-es évek közepétől publikált az Új Szóban, a Hétben, a (Dolgozó) Nőben és az ISZ-ben. Halk szavú, míves költő volt, akit elsősorban a harmónia, a szeretet, a szerelem és a városi hangulat foglalkoztatott. Az irodalmi élet perifériájára szorítva is megőrizte emberi, költői hitelét, polgári értékrendjét. Egyetlen verskötete *Szeretlek, élet* (1965) címmel jelent meg.

M.: Leánykérés, n., Dolgozó Nő 1955/14; Dódi (Dávid Teréz darabjának bemutatója a MATESZ-ban), színikrit., uo. 1958/14; Ez is szerelem, kisr., Nő 1967/34–46; Császármetszés, elb., ISZ 1975/6; Aki kétszer hal meg, elb., VÚSZ 1977. márc. 20.

Ir.: Barsi Imre: Egy asszony vallomása, ÚSZ 1966. jan. 6.; Kövesdi János: A költészet dilemmái, ISZ 1966/3.

F. Z.

SIMKÓ Tibor (Pozsony, 1931. febr. 8. – uo.,1998. ápr. 10.): költő, műfordító. Komáromban érettségizett (1951), előbb kétkezi, majd szellemi munkásként dolgozott. A 60-as évek végén a Hét munkatársa volt, 1972-től szabadfoglalkozású író. – Az 50-es évek közepétől publikál, társszerzője a Fiatal szlovákiai magyar költők antológiájának (1958). Önálló kötettel (*Pólusok*, 1967) aránylag későn jelentkezett, majd hamarosan műfajt váltott, s a gyermeklírában alkotott figyelemreméltót. Az 1977-ben kiadott *Tikirikitakarak* c. kötete több kiadást is megért. Verseiben egyéni módon ötvözi Weöres Sándor verszenéjét, Tamkó Sirató Károly avantgárd hangszerelését és Nemes Nagy Ágnes profán egyszerűségét. A stíluseszközök közül nem annyira a szóképekre, mint inkább a szójátékokra, a sorvégi belső rímekre, az alliterációkra, a ritmusra, a nyelv zeneiségére épít. Szlovák, cseh, orosz és német költők verseit fordította magyarra.

M.: Karcsi kacsa kalandjai, verses mese, 1973; Tikirikitakarak 1977, 1983, 1991, 2004.

Ir.: Tőzsér Árpád: Egy portré módosulása. = T. Á.: Szavak barlangjában, Po.–Bp. 1980; Cselényi László: Költészetünk arcképcsarnoka: S. T., Hét 1976/44; Zalabai Zsigmond: „A játszótársam, mondd, akarsz-e lenni?". = Z. Zs.: Mérlegpróba, Po.– Bp. 1978.

F. Z.

SINGER Andor → Sas Andor

SINGER György → Szekeres György

SINKÓ Ferenc (Gyerk, 1912. júl. 19. – Budapest, 1990. nov. 1.): író, szerkesztő, műfordító. A gimnáziumot Ipolyságon, jogi tanulmányait Prágában végezte. Egyetemistaként a MAKK-ban és a Prohászka Körökben tevékenykedett. 1933-tól segédszerkesztője, 1935 és 1939 között főszerkesztője volt az Új Életnek. A bécsi döntés után már Bp.-en élt, s a Felvidéki Magyar Hírlap, majd a Magyarország szerkesztőségében dolgozott. 1947-től 1973-ig az Új Ember c. hetilap belső munkatársa volt. – Gimnazista korától publikált, első írásai A Mi Lapunkban és a Tábortűzben jelentek meg. Később az Új Életbe s a PMH-ba írt. Katolikus szellemű szépprózájának témáit a leggyakrabban az Ipoly menti parasztság életéből merítette. Műfordítói tevékenysége is számottevő.

M.: A főiskolások. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Öreg malom árnya, r., uo. 1944; Erős nép, tan., uo. 1946; Boldogasszony legénye, szm., uo. 1947; Fekete madár, elb., uo. 1973; A felvidéki ifjúsági mozgalmak kezdetei Trianon után, Regio 1990/2; Esterházy Lujza két világháború közötti közéleti szerepléséről, Regio 1990/4.

Ford.: Nikola Rodinov: Alleluja, meleg kávé, 1946; Jiří Brabenec – Zdeněk Veselý: Egy bolygó robinzonjai, 1967; Josef Toman: Tiberius és Caligula, 1968; Stanislav Budin: Egy úr az admiralitásról, 1969.

Ir.: Turczel Lajos: Búcsú Sinkó Ferenctől és Horváth Ferenctől, ÚSZ 1990. nov. 30.

T. L.

SIPOS Győző (Varín, 1904. júl. 9. – Zsolna, 1973. nov. 2.): műfordító. A prágai Károly Egyetem Gyógyszerészeti Karán szerzett oklevelet. Versei A Mi Lapunkban jelentek meg.

Ford.: Petr Bezruč: Sziléziai dalok, 1956; Jan Neruda: Válogatott költemények, 1958.

K. T.

SIPOSS Jenő (Somorja, 1920. júl. 1. – Komárom, 1997. aug. 17.): színész, színműíró. Iskoláit szülővárosában, Komáromban, Érsekújvárott végezte, Dunaszerdahelyen érettségizett (1940), 1948-ban jogi diplomát szerzett Bp-en. Hajlamai azonban a színészethez vonzották. Autodidaktaként hivatásos színésznek állt. 1952-től nyugdíjazásáig (1980) a komáromi MATESZ színésze, évekig irodalmi titkára, dramaturgja is. 1954-től a színművészettel kapcsolatos cikkeket és színműveket, főként mesejátékokat publikál. Több művét sikerrel játszotta a MATESZ és számos vidéki működvelő társulat, néhány jelenetét, hangjátékát sugározta a Csehszlovák Rádió magyar adása.

M.: A csodálatos erszény, mesejáték, 1957; Jávorfácska, mesejáték (szlovákul és ukránul is), 1959; Nagy baj az agybaj, vígj, 1962; Bolondóra, vígj. 1969; Tülekedők, vígj., 1971; Telitalálat, vígj., 1968; Bumeráng, vígj., 1971; A farkas és az őzike, mesejáték, 1973; Jelzőtűz, szm., 1973; Majomszeretet, vígj., 1975; Világjáró Gergő, mesejáték, 1977.

Ir.: Thurzó Gábor: Filmlevél. Tükör, 1973. máj. 14.; Szuchy Emil: Színész és szerep. ÚIfj 1977. dec. 6.; -cs: Siposs Jenő, SzFöldm 1980. jún. 14.; n.n.: Siposs Jenő: Bumeráng, SzFöldm 1987. jan. 10.; A MATESZ húsz éve (évkönyv), Komárom 1972; Kmeczkó Mihály: Akik végigjátszották az életüket – Siposs Jenő, 1990.

Sz. Z.

Slovenská Grafika: kétnyelvű (szlovák és magyar) havi folyóirat. 1921 jan.-tól 1927 végéig állt fenn, főszerkesztője kezdettől Werner Jenő volt. Első két évfolyama Rózsahegyen, a további öt Po.-ban jelent meg. Alcímében „a grafikai iparágak szakirodalmi közlönyének", majd „a szlovenszkói nyomdászok revüjének" nevezte magát. Címlapját számról számra változó színes grafikák alkották. Kétnyelvűsége következetes volt: minden számban szlovákul és magyarul is közölte a teljes tartalmat. Képzőművész munkatársai közül Tichy Kálmán volt az egyik legaktívabb, a címlapot gyakran az ő illusztrációi díszítették, a belső oldalakon is folyamatosan közölt képeket és rajzokat, s 23 betűből álló nagyszerű kezdőbetű-együttest alakított ki a lap részére.

Ir.: Turczel Lajos: Csehszlovákiai magyar könyvművészeti törekvések 1918 és 1945 között. = uő: Visszatekintések..., Dsz. 1995.

T. L.

Slovo baníka – A Bányász Szava (Losonc, 1952–1955): a kékkői szénbányászok lapja. Évente 32–46 száma jelent meg.

F. Z.

Slovo stavbára – Építő Hangja (Komárom, 1952–1953): az építészeti kombinát alkalmazottainak lapja. 1952-ben hat, 1953-ban két száma jelent meg.

F. Z.

SMREK, Ján; *Čietek, Ján* (Nemesmogyoród, 1898. dec.16. – Pozsony, 1982. dec. 8.): szlovák költő, műfordító. Tanulmányait több helyen végezte, az 1. vh.-ban megjárta a frontot. 1921-ben Pozsonyban beiratkozott az evangélikus teológiára, de tanulmányait nem fejezte be. Évekig különféle szlovák sajtóorgánumok szerkesztőjeként dolgozott. Versei 1922-től jelentek meg. 1954-ben Állami Díjat kapott, 1966-ban elnyerte a nemzeti művész címet. – Műfordítói munkával a negyvenes-ötvenes években kezdett foglalkozni. Francia és orosz, de főként magyar nyelvből fordított. Kiváló szlovák prozódiai megoldásokkal tolmácsolta Ady (1950), József Attila (1952) és Petőfi költészetét (1953). Összes fordításai egy *Preklady* [Fordítások] c. gyűjteményes kötetben jelentek meg 1978-ban. A magyar költészet tolmácsolásáért a Magyar Pen Klub 1962-ben emlékéremmel tüntette ki. Válogatott versei magyar fordításban 1976-ban jelentek meg a bp.-i Európa Könyvkiadó gondozásában.

M. J.

Soli Deo Gloria (2003): az Apácaszakállasi Református Egyházközség lapja. Kiadja az Egyházközség Presbitériuma. Megjelenik negyedévenként. – Felelős szerk.: Somogyi Alfréd.

F. Z.

SÓLYOM Lajos; *Schlesinger* (? – ?): költő. 1918 és 1938 között Po.-ban élt, kiskereskedő volt. A 2. vh. éveiben nyoma veszett. Az irodalomkritikusok műkedvelő s epigon költőnek tartották. Versein főleg Kassák és Ady költészetének hatása érezhető.

M.: Zúg az erdő, v., Léva 1928; A mi Janus-arcunk, v., 1930; Ember a ködben, v., 1933.

Ir.: n. p. (Neubauer Pál): Ember a ködben, PMH 1934. febr. 2.; Kovács Endre: Ember a ködben, Figyelő 1933. dec. 3.

Cs. S.

SOMOGYI Mátyás (Amadékarcsa, 1935. febr. 7.): újságíró, szerkesztő. Komáromban érettségizett (1953), a Komenský Egyetem BTK-án magyar–szlovák szakos tanári oklevelet (1958), a prágai Károly Egyetemen bölcsészdoktori címet (1970) szerzett. 1958-tól a Pionírok Lapja főszerkesztő-helyettese, 1960-tól főszerkesztője, 1963–1964-ben a prágai Magyar Kultúra osztályvezetője, 1964-től az Új Szó prágai fiókszerkesztőségének vezetője, 1990-től 1993 elejéig a lap parlamenti tudósítója volt. 1993-tól a budapesti Magyar Nemzet c. napilapban, ill. a pozsonyi Szabad Újságban jelennek meg tudósításai a csehországi eseményekről. 1995-től nyugdíjas. – Figyelmének középpontjában a cseh–magyar kapcsolatok állnak. *Magyarok Dél-Csehországban* (ISZ 1972/5–6) c. riportsorozata a magyar katonák 1945-ös helytállását örökítette meg; ennek alapján készült a *Nazdar* c. dokumentumfilm. Portrét írt Blaskovics Józsefről (ÚSZ 1964. jún. 6.; 1980. aug. 3.), társszerkesztője volt Az idő sodrában (1975) c. prózai antológiának. Nyelvészeti kutatásokat is végzett, szakdolgozatával (*Í-zés a csallóközi Karcsák nyelvjárásában*) 1959-ben 3. díjat nyert az MTA Nyelvtudományi Intézetének pályázatán.

M.: Egyházkarcsa címere, 1996; Karcsai olvasókönyv, 1997; A szent király hűséges fiai, 2003; A derghi és karcsai Somogyi család címere, 2004; Magyar emlékek cseh földön, tan., MNapt 1974; A magyar rovásírás nyomában. Látogatóban Püspöki Nagy Péternél, VÚSZ 1971. júl. 25.; Aki számára a regényírás izgalmas kaland. Látogatóban Jan Otčenášeknál, ÚSZ 1976. dec. 23.

F. Z.

Somorja és Vidéke: regionális társad. és szépirod. hetilap. 1928. dec. 22-től 1938. dec. 17-ig jelent meg Somorján, Zelliger Ernő, Parais Árpád és Császár István szerkesztésében, Goldstein József kiadásában. A rövid életű Felsőcsallóköz folytatója volt, s akárcsak az, ritkán közölt értékesebb irod. anyagot. Gyakran adott hírt a Csallóközi Múzeum fejlődésé-

ről, és Khín Antaltól néprajzi tanulmányokat közölt.

T. L.

Somorja és Vidéke (Somorja, 1991 máj.-tól): közéleti kétnyelvű havilap. A próbaszám Somorjai Újság címmel jelent meg 1991 májusában, a 2. számtól kétnyelvű újságként és megváltozott címmel adták ki. A somorjai Városi Művelődési Központ, majd a Városi Hivatal (1992-től), ill. a városi önkormányzat (1996-tól) lapja. A 90-es évek elején 600-700 példányban jelent meg. – Vezető szerk.: Csiba László (1991), Hecht Anna (1992); főszerk.: Fister Magda (1992–1993); felelős szerk.: Tóth Ilona (1994)

F. Z.

Somorjai disputa: rendszeres irodalmi, irodalomtudományi szimpózium. Először 2002. december 14-én került rá sor a Márai Sándor Alapítvány és a Fórum Kisebbségkutató Intézet szervezésében Somorján. A szimpóziumok koordinátora, főszervezője Csanda Gábor. A hagyományteremtő rendezvényen tizenhat előadás hangzott el, s így valóban az élő szlovákiai magyar írásbeliség irodalmi, tudományos vitafórumává válhatott. Az előadások irodalom és kritika viszonyáról, ill. általános irodalmi, kulturális kérdésekről (Grendel Lajos, H. Nagy Péter, Rožňo Jitka, Tőzsér Árpád), a szlovákiai magyar prózairodalom regisztereiről (Benyovszky Krisztián, Elek Tibor, Keserű József, Kocur László), a kortárs költészetről és műfordításról (Németh Zoltán, Csehy Zoltán, Polgár Anikó, Hizsnyai Tóth Ildikó, Beke Zsolt, Vida Gergely), ill. sajtótörténetről (Korpás Árpád) és képzőművészetről (Sánta Szilárd) szóltak. A második disputa 2003. február 22-én zajlott le, központi kérdése a szlovákiai magyar irod. versus egyetemes magyar irod. problémakör volt, és vitaindítóként Németh Zoltán és Keserű József előadásai hangzottak el. A 3. dispután két könyv (Gács Anna tanulmánykötete, Mizser Attila verskötete) kapcsán bontakozott ki vita Benyovszky Krisztián és Csehy Zoltán előadásai nyomán, a 4. disputa az irodalom és kanonizáció kérdéseit taglalta Németh Zoltán és Sánta Szilárd vitaindító előadásai kapcsán. A rendezvények anyagát a *Somorjai disputa* (Disputationes Samarienses) címen a Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Lilium Aurum Kiadó jelenteti meg. A disputa első kötete 2003-ban látott napvilágot, s nemcsak az elhangzott előadások szerkesztett változatait, hanem a disputa sajtóvisszhangjainak dokumentumait is közli. (Somorjai disputa [1]. Az élő szlovákiai magyar írásbeliség c. szimpózium előadásai [szerk. Csanda Gábor], Somorja–Dsz., 2003.)

Ir.: Csanda Gábor: Disputa a Márai Alapítvány szervezésében, ÚSZ 2002. dec. 27.; N. Tóth Anikó: Sokféle másság–végeérhetetlen párbeszéd, ÚSZ Könyvjelző, 2004/1.

P. A.

SOMOS Elemér (Nyitraegerszeg, 1906. aug. 25. – Budapest, 1975. márc. 29.): lapszerkesztő, újságíró. A középiskolát Nyitrán és Érsekújvárott végezte. Rövid prágai jogi tanulmányai idején bekapcsolódott az egyetemista ifj. mozgalomba. 1927-től Po.-ban dolgozott újságíróként, a Híradó és az Esti Újság munkatársaként. A szlovák állam idején a keresztény humanista szellemű Esti Újság és Magyar Hírlap fő- és felelős szerkesztője, s a magyar újságírók szervezetének elnöke volt. Faji szempontból üldözött újságírókat, írókat támogatott, s Fábry Zoltánnal is kapcsolatot tartott. 1945 után Mo.-on élt.

M.: A szlovákiai magyar sajtó. = A szlovákiai magyarság élete 1938–1942, Bp. 1942.

Ir.: Fábry Zoltán: A gondolat igaza, 1955; Szalatnai Rezső: Kisebbségben és igazságban, 1970; Egri Viktor: A hallgatás évei, 1980; Kovács Endre: Korszakváltás, Bp. 1981.

T. L.

SOMOS Péter; *Hunčík Péter* (Ipolyság, 1951. máj. 25.): költő, publicista, etnopszichológus. Az ipolysági magyar gimnáziumban érettségizett. 1976-ban a Komenský Egyetemen orvosi diplomát szerzett. Oklevele megszerzése óta orvosi tevékenységet folytat, 1988-tól pszichiáterként dolgozik. 1989–90-ben a Nap c. lap alapító főszerkesztője. 1990–1992-ben Václav Havel csehszlovák köztársasági elnök egyik tanácsadója volt. 1993-tól a

Márai Sándor Alapítvány igazgatótanácsának elnöke, ill.igazgatója, 1997-től az alapítvány égisze alatt működő Európai Kommunikációs Tréningközpont vezetője. – 1973 óta ír verset, esszét, kritikát, orvosi tanulmányt, publicisztikát. Versei (Somos Péter néven) a *Megközelítés* (1980) c. antológiában jelentek meg. – Tanulmányait Hunčík Péter néven közli.

M.: Maďarská menšina na Slovensku (Magyar kisebbség Szlovákiában, társszerző), Prága 1993; Hungarian minority in Slovakia (uaz, Po. 1993); Ellenpróbák (A szlovák–magyar viszony vizsgálata szociológiai és etnopszichológiai módszerekkel Szlovákiában, társszerző), Dsz. 1995; Mýty a kontramýty (Mítoszok és ellenmítoszok, társszerző), uo. 1995; Counterproof (Ellenpróba, társszerző), uo. 1995; Slovensko 1995 – Súhrnná správa o stave spoločnosti (Jelentés a társadalom állapotáról, társszerző), Po. 1996; Global report on Slovakia (uaz, társszerző) uo. 1996; FER (Feszültség-előrejelző rendszer, Bordás Péterrel), uo. 1999.

G. L.

SOÓKY László; *Gál* (Búcs, 1952. febr. 24.): költő, író, drámaíró. A komáromi gimnáziumban érettségizett (1970), volt vasöntő, traktoros, tolmács, bányász, állattenyésztő, rakodó- és festékgyári munkás, metróépítő, 1977-től Marcelházán népművelő. 1984-ben népművelés–könyvtár szakos diplomát szerzett a szombathelyi tanárképző főiskolán. 1990-ben a komáromi Reflex szerkesztője, 1990-től Marcelháza polgármestere, 1994-től a komáromi Jókai Színház dramaturgja, később az Új Szó és a Vasárnap munkatársa. – A 70-es évek közepén kezdett publikálni. Szerepelt a *Megközelítés* (1980) c. antológiában. Költészetében a tudatáramlás törvényeit követve vall gyermek- és ifjúkoráról, ősökről és utódokról, háborús sorsokról, szülőföldről, nemzetiségi létről hol biblikus, hol balladai nyelven.

M.: D. I. vándorlása, v., 1982; A Tarisznyás meséi, m., 1983; Pillanatfelvételek, v., 1986; A feltámadás bizonytalan, d., 1986; Perverz ütközetek, v., 1989; A dzsungel törvénye, elb., Dsz. 1994; ABC, v. (társszerző: Soóky Lívia), uo., 1995; Gergő Vitéz Láporországban, meser., 1999; Egyszeregy, Dsz. 2001.

Ir.: Dusza István: Oroszlán (ön)szelídítés. D. I. vándorlása, H 1983/46; Kulcsár Ferenc: A Tarisznyás meséi. Nő 1983/46; Aich Péter: Mi a nagy helyzet?, ISZ 1984/6.

G. L.

SOÓS István (Baja, 1897. dec. 13. – Pozsony, 1972. jan. 6.): műfordító, szerkesztő. Több mint három évtizedes hivatalnokoskodás után 1953-tól nyugdíjazásáig (1962) a Politikai Könyvkiadó, 1954-től a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó, ill. jogutódja, a Tatran magyar részlegének szerkesztője volt.

Ford.: Ivan Jefremov: A világ peremén, 1955; Fraňo Kráľ: Találkozás, 1956; František Flos: Orchideavadászok, 1957; Miloš Kratochvíl: Egy muskétás csodálatos kalandjai és viszontagságai, 1958; Mirko Pašek: Gyöngyhalászok, 1958; Jaroslav Vávra: Ahmed éhezik, 1959; Janko Jesenský: Vőlegény, 1959; Miloš Krno: Visszajövök, 1960; Alberto V. Frič: Karaí Pukú, 1961; Eduard Hončík: Harminchatan a föld alatt, 1961; Karel Konrád: Oszolj!, 1962; Rudo Moric: A kincses vadásztarisznya, 1966.

K. T.

SÖRÖS Béla (Nemespécsel, 1877. márc. 14. – Losonc, 1939. okt. 3.): ref. püspök, egyházi író. Teológiai tanulmányait Kolozsvárott, Pápán, Bp.-en és Edinburghban végezte. 1899-ben Bp.-en segédlelkész, majd a gyűjtőfogház lelkésze, s azzal egy időben a skót misszió segédlelkésze volt. 1905-ben Losoncon lett lelkész, s haláláig ott működött. A 20-as évek első felében szervezője, s 1925-ös megalakulása után igazgatója lett a magyar tanítási nyelvű losonci ref. teológiának, mely 1939-ig működött. 1938. júl. 18-án a Dunáninneni Ref. Egyházkerület püspöke lett, 1939-ben pedig a magyar országgyűlés felsőházának tagja. – Egyházi lapokban, főleg a Református Egyház és Iskolában publikált, s főszerkesztője volt az Összefogás c. egyházi társadalmi lapnak és a Felső Nógrád c. politikai napilapnak.

M.: A magyar liturgia története, Bp. 1904.

T. L.

S. PATAKI → Andreánszky István

SPIELBERGER Leó (Kassa, 1898. febr. 4. – Izrael, ?): újságíró, lapszerkesztő, író és kritikus. A kassai kereskedelmi iskola elvégzése u-

tán egy ideig hivatalnok volt. Egyebek között a Kassai Naplónál, A Reggelnél, a Magyar Újságnál, a Sportvilágnál dolgozott, s felelős szerkesztője volt a Friss Hírek c. kassai napilapnak. A 30-as években elnöke volt a zsidó Poale-Zion egyesületnek, munkatársa a bp.-i Zsidó lexikonnak (1929) és összeállítója egy német–magyar nyelvű évkönyvnek (*Jüdisches Jahrbuch – Zsidó Évkönyv,* Bp. 1934), 1938 után a faji üldözés elől külföldre menekült, Izraelben halt meg. – Irod. tevékenysége a novellán és kritikán kívül a drámára is kiterjedt, a Pérez Galdos spanyol író novellájából írt *Temetés* c. egyfelvonásosát 1927-ben mutatta be a kelet-szlovákiai magyar színtársulat, *Ordíts, szegényember* c. eredeti egyfelvonásosát pedig 1934-ben adta elő a Földes-társulat. Több jiddis és héber színdarab is az ő fordításában került színre (köztük Slojme Ansky Dybukja). Érdeklődése a sportra is kiterjedt; a Zsidó Évkönyvben részletes képet adott a csehszlovákiai zsidó sportról *(Zsidó sport Szlovenszkón és Ruszinszkón*).

M.: Gól, elb., Kassa 1921; Zsidó építők, tan., Prága–Kassa 1926; Masaryk und die Juden, Ungvár 1933; Beneš – Egy nemzet élete, egy államférfi portréja (Sebestyén Józseffel), 1934; Tizenegy olimpia története, összeáll., 1936.

Ford.: Slojme Ansky: Dybuk (Lányi Menyhérttel), Kassa 1924.

Ir.: Kováts Miklós: Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918–1938, 1974.

T. L.

Sporthírek: heti sportlap. 1925. jún. 3-tól aug. 10-ig jelent meg Kassán, Schiffer Imre szerkesztésében.

T. L.

Sport Revü: heti sportlap. 1919 és 1923 között kihagyásokkal jelent meg Po.-ban, Schwarz Miksa, Fabík József és Feuer Gábor szerkesztésében.

T. L.

Sport Újság → Sport Világ

Sportvilág: heti sportlap. 1921–1922-ben jelent meg Kassán, Meisl Lajos, Lusztig Pál és Spielberger Leó szerkesztésében.

T. L.

Sport Világ; *Sport Ujság* (1922. máj. 8-tól): heti sportlap. 1922. jan. 1-jétől nov. 27-ig 30 száma jelent meg Po.-ban, Grónay György, Kordík Nándor, Molnár Tibor és Marczell Gyula szerkesztésében. A Csehszlovákiai Magyar Labdarúgó Szövetség hivatalos lapjaként is jelezte magát.

T. L.

Sportvilág (1970. jan.–1971. dec.): a Csehszlovák Testnevelési Szövetség hetilapja. A Csehszlovákiai Sport (1953–1969) utódlapja. Főszerk.: Federmayer István.

F. Z.

STAMPAY János (Léva, 1864. dec. 7. – Köbölkút, 1960. jan. 27.): publicista, egyházi író. Léván szerzett tanítói oklevelet, s a leghosszabb ideig Köbölkúton tanított és kántorkodott. Ped., tört., szociális kérdésekkel foglalkozott, s a Bars megyei Hírlapban, az Esztergomi Hírlapban, az Alkotmányban publikált. Kat. ének- és imagyűjteményét többször is kiadta, összesen hárommillió példányban. Köbölkúti lakóházán tanítványai 1964-ben emléktáblát helyeztek el.

M.: Katolikus egyházi énekek, imák és temetési szertartások könyve, Esztergom 1895; Hantos Miksa, ifj. elb., Komárom 1924; Gyermekszínház, Párkány 1926.

Cs. S.

STAUD Gábor (Aranyosmarót, 1887. nov. 22. – Budapest, 1967. máj. 14.): publicista, lapszerkesztő. A középiskolát Po.-ban és Szegeden, a jogot Bp.-en és Berlinben végezte. 1919 előtt bp.-i és nyitrai bíróságokon dolgozott, a 20-as és 30-as években csekeji földbirtokán gazdálkodott. 1938-tól 1945-ig az érsekújvári törvényszék elnöke, 1945-től nyugdíjazásáig a bp.-i Gamma Optikai Művek tisztviselője volt. – Egyik alapítója, majd elnöke a Csehszlovákiai Magyar Irodalmi Szövetségnek, szerkesztőbizottsági tagja a Tátra folyóiratnak és szerkesztője a Nemzeti Kultúrának (1938).

T. L.

Stefi: humoros hetilap. 1925 máj.-tól 1926 júl.-ig jelent meg Po.-ban, Strélinger Dezső

szerkesztésében. 1926 júl.-tól mint önálló lap megszűnt, és a *Futár-Stefi* nevű új lap mellékleteként jelent meg. A legszínvonalasabb kisebbségi humoros lapok közé tartozott.

T. L.

ŠTEFUNKO Erzsébet → Szabó Erzsébet

STEINER Sándor → Simai Sándor

ŠTEKLNÉ → Havas Márta

STELCZER Endre (Pozsony, 1923. dec. 17. – uo., 1945. ápr. 6.): költő. 1942-ben érettségizett, utána a Komenský Egyetem német–magyar szakos hallgatója lett, de tanulmányait nem fejezhette be. 1945. ápr. 3-án a város szovjet elfoglalását előkészítő tüzérségi támadás során gránátszilánkoktól halálosan megsebesült. – Tehetséges költőnek mutatkozott. 1942-ben két iskolatársával, Szabó Lászlóval és Hentz Zoltánnal közös verskötete jelent meg, melyet *Válogatott költemények* címmel tanáruk, Szalatnai Rezső állított össze. Szalatnai őt így jellemezte: „Komoly mondanivalója van: a magány ereje és a szomorúság bája ez a mondanivaló. A fiatal költő hű önmagához, sohase beszél másról, mint amit a tudat csákányával tudattalanságából feltár. Témái mindig vágyak és ösztönök, s felettük az élet ismerőjének rezignációja lebeg."

M.: Üzentek értem, v., 1993.

Ir.: Selmeczi Elek és Szalatnai Rezső előszavai és Mayer Judit utószava a posztumusz kötetben.

T. L.

STELCZER Lajos (Pozsony, 1890. jún. 19. – Budapest, 1967. szept. 10.): tanulmányíró, lapszerkesztő. Szülővárosában érettségizett, majd a bp.-i egyetemen (Eötvös-kollégistaként) magyar–német szakos tanári képesítést szerzett. 1918 után a magyar ellenzéki pártok sajtójában dolgozott, s főleg a kisebbségi iskolaügy problémáival foglalkozott. Felelős szerkesztője volt a Po.-ban 1936 és 1938 között megjelent Szülőföldünk c. honismereti lapnak. A szlovák állam idején a Magyar Párt funkcionáriusa volt, s forrásértékű tanulmányt írt a magyar iskolákról (*A szlovákiai magyar iskolaügy.* = A szlovákiai magyarság élete 1938–1942, Bp. 1942). 1945-ben Bp.-re menekült, ahol aktívan részt vett a magyarok szlovákiai jogfosztását sérelmező akciókban, ill. a menekült és kitoloncolt magyarok jogi és szociális segítésében.

Ir.: „Hívebb emlékezésül... " Csehszlovákiai magyar emlékiratok és egyéb dokumentumok a jogfosztottság éveiből 1945–1948, összeáll., szerk., az előszót s a jegyzeteket írta Tóth László, 1995.

T. L.

ŠTÍTNICKÝ, Ctibor; *Dörner, Tibor* (Csetnek, 1922. szept. 6. – Pozsony, 2002. jún. 12.): szlovák költő, műfordító. Tiszolcon érettségizett, majd jogot tanult Pozsonyban. 1944-ben részt vett a szlovák nemzeti felkelésben. A 2. vh. befejeződése után különböző kulturális intézményekben dolgozott, egyebek közt a Kultúrny život főszerkesztője és a Slovenský spisovateľ könyvkiadó igazgatója, majd a Československý film igazgatója volt. Ez utóbbi tisztségéből az 1968-as prágai tavaszt követő „normalizálás" során leváltották, és attól fogva tisztviselőként dolgozott. – Első verseit gyűjteményes kiadásokban, folyóiratokban közölte, majd 1943 és 1966 közt nyolc önálló verseskötete jelent meg. A háború utáni Magyarországról *Maďarská rapsódia* (Magyar rapszódia) címmel írt egy útirajzot (1956). Műfordítóként elsősorban magyar irodalmi műveket tolmácsolt. Fordított Ady prózai írásaiból, továbbá Ady-verseket, Radnóti-verseket. Legfontosabbnak tarthatjuk Madách Imre műveinek fordítását. *Az ember tragédiája* szlovák fordításával már 1964-ben elkészült, részleteket bemutatott belőle a Csehszlovák Televízió, és szemelvényeket közölt a Kultúrny život és a Slovenské pohľady. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa Š.-t fordításaiért a Munka Érdemrendjével tüntette ki (1964). – Az ember tragédiája szlovák fordítása 1966-ban megjelent könyv alakban a fordító utószavával. Színpadon 1966-ban Kassán, majd 1969-ben Pozsonyban, a Hviezdoslav színházban mutatták be, 1970-ben a bp.-i Vígszínház közönsége is láthatta. – 1988-ban jelent meg Š. kitűnő

fordításában Madách műveiből *Az ember tragédiája*, a *Mózes* c. dráma és néhány lírai vers. A kötetet a fordító nagy tájékozottságára valló bevezető tanulmánya és egy gondosan összeállított „Madách kalendárium" egészíti ki.

M. J.

STRBA Sándor (Érsekújvár, 1946. okt. 18.) Szülővárosában érettségizett, s a pozsonyi egyetemen magyar–német szakos képesítést szerzett. Pedagógiai tevékenysége mellett a városi múzeum helytörténeti kutatójaként is működött. 1991 és 1993 között Városom Érsekújvár sorozatcímmel füzeteket állított össze, s 4 videokazettát is kiadott. A Kalligram kiadónál 2004-ben megjelent *Az érsekújvári zsidóság története* c. munkája, melyet Lang Tamással együtt írt, a legtüzetesebben feldolgozott Érsekújvár-történetek közé tartozik, s a helyi holocaust részletes bemutatása és áldozatainak hosszú névsora megrendítő hatást vált ki.

Ir.: Chrenka Edit: Az érsekújvári zsidóság története, Castrum novum 2004. jan. 27.; Hajtman Béla: Elmondani az elmondhatatlant, ÚSZ 2004. febr. 7.

T. L.

SULÁN Béla (Rozsnyó, 1916. ápr. 21. – Budapest, 1968. aug. 26.): nyelvész. A középiskolát Rozsnyón, az egyetemet Prágában és Bp.-en végezte. Egyetemistaként rendszeresen írt a Magyar Újságba, a Lidové novinyba, a Kritický měsíčníkbe. 1937-ben a Magyar Újságban ankétot indított *A művészet összeköti az embereket* címmel, s ebben megszólaltatta a cseh és szlovák irodalom jeles képviselőit is. A bécsi döntés után Mo.-on élt, nyelvészként tevékenykedett. 1950-től a Nyelvtudományi Intézet kutatója, 1958-tól a debreceni egyetem szláv tanszékének professzora, 1961–1963-ban rektora volt. Szerkesztette a Nyelvtani tanulmányok (Bp. 1961), a Szláv népek és nyelvek (Bp. 1961) és a Studia Slavica I–IV. (Debrecen 1961–1964) kiadványokat.

M.: Jelentéstani jegyzetek, Bp. 1961; A cseh szókincs magyar elemeinek problematikája, Bp. 1963; Zu einigen Fragen des Bilinguismus, Debrecen 1963.

Ir.: Csanda Sándor: Magyar–szlovák kulturális kapcsolatok, 1959; Sebestyén Árpád: Búcsú S. B.-tól, Magyar Nyelv 1968; Hadrovics László: S. B., Studia Slavica 1969.

Cs. S.

SURÁNYI Géza (Kondoros, 1890. febr. 2. – ?): publicista, kritikus, lapszerkesztő. Az 1918/19-es mo.-i forradalmak bukása után Csehszlovákiába menekült, s itt a kormánytámogató aktivizmus egyik exponense lett. Az emigráció két szárnya (a szocdem és az agrár) közül ő a szocdemhez tartozott. A CSMTIMT vezetőségének hangadója, 1932-től az egyesület főtitkára, 1933-tól a Magyar Figyelő felelős szerkesztője s a rövid életű A Ma főszerkesztője volt. E lapokon kívül főleg A Reggelben és a Magyar Újságban publikált, s kritikákat és tört. tanulmányokat is írt. Emigráns társával, Váradi Aladárral terjedelmes könyvet adott ki a kisebbségi magyarság helyzetéről. Ennek első negyedében II. József korától 1918-ig mutatták be a magyar állami és politikai viszonyok fejlődését, s a legnagyobb hangsúlyt a nemzetiségi politikára, a polgári radikalizmusra és Károlyi Mihály működésére helyezték. A további részekben úgy vizsgálták a csszl. magyar kisebbség helyzetét, hogy lépésről lépésre összevetették a mo.-i szlovákság előnytelenebb helyzetével, s ilyen alapon a hazai kisebbségi jogrendezést mintaszerűnek s nagylelkűen humánusnak minősítették. A könyvet a jobboldali ellenzéki és a kommunista sajtóban egyaránt szigorúan bírálták, s a szervilizmus mintapéldányának nevezték.

M.: Magyar múlt és jelen különös tekintettel a magyar kisebbség helyzetére a Csehszlovák Köztársaságban (Váradi Aladárral), 1928; Masaryk G. T. élete, működése és hatása (Darvas Sándorral és Váradi Aladárral), 1938.

Ir.: Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Popély Gyula: A Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság, 1973.

T. L.

Surányi Hang → Érsekújvári Újság

Sz

Szabad Földműves (1950. márc. – 1990. júl.): mezőgazdasági szak- és szövetkezeti hetilap. Indulásakor a Szlovákiai Egységes Földműves Szövetség és a Szövetkezeti Tanács adta ki 6-8 oldalon. 1953-tól a Földművelésügyi Megbízotti Hivatal jelentette meg a csszl. magyar dolgozó parasztok hetilapjaként, 1964-től 16 oldal terjedelemben. A szövetkezetesítés és a nagyüzemi gazdálkodás támogatása mellett meghatározóak voltak azok a rovatai, melyek a szakmai tanácsadást vállalták (Méhészet, Vadászat, Horgászat, Kertészet, Kisállattenyésztés stb.). A népművelés és a kulturális élet időszerű kérdéseivel is foglalkozott. *Repülj, hajóm* címmel az elsők között mutatta be a „nyolcak" nemzedékét (1958). Példányszáma az 50-es években tízezer körül mozgott, a 80-as évek elején elérte a 29 ezret. Kényszerű szüneteltetése után 1991 márc.-tól a Gazda Kft. jelentette meg napilapként, Szabad Földműves Újság címen. 1991. júl. 8-tól → Szabad Újság címen jelenik meg. – Főszerk.: Kugler János (1950), Major Sándor (1951), Pathó Károly (1961), Bara László (1981–1990), Mészáros János (1991 márc.).

F. Z.

Szabad Földműves Újság → Szabad Földműves

Szabad Polgár – Slobodný občan (Érsekújvár, 1990. jan.–jún.): kétnyelvű független járási havilap.

F. Z.

Szabadság: kormánytámogató pol. napilap. 1921. jan. 16-tól 1922. febr. 26-ig jelent meg Kassán, Kendi Zoltán, majd Rácz Elek szerkesztésében.

T. L.

Szabad Kapacitás (1989): alkalmi kiadvány, a Független Magyar Kezdeményezés tájékoztatója, 1992 júliusától a Magyar Polgári Párt időszakos belső kiadványa. 1992-ben, két számában angol nyelvű tájékoztatás is volt egy-egy oldalon. – 1996 után nincs tudomásunk a megjelenéséről. – Szerk.: Gyurovszky László (1989); felelős szerk.: Tóth Károly (1992), Gyurovszky László (1995).

F. Z.

Szabad Újság (1991. júl. 8.-tól): közéleti és gazdasági hetilap, később szlovákiai magyar hetilap. A Szabad Földműves, majd Szabad Földműves Újság utódlapja, 1993. jún. 30-ig napilapként jelent meg. A hetilapra való átállást gazdasági gondok kényszerítették a kiadóra. 1992 júl.-tól a Madách Kiadó, 1994 ápr.-tól a Madách-Posonium Kft. jelenteti meg. Az újságot előbb a mo.-i Telemagazin, 1995 ápr.-tól a saját szerkesztésű melléklet, a Teletipp gazdagítja. – A 16 oldalas lap szerkesztése a 90-es évek végén tartalmában és tipográfiai megoldásaiban igényesebbé, korszerűbbé, 2003 májusától nyolcoldalas bővítéssel színesebbé és gazdagabbá vált. – Példányszáma 1995 nyarán 36-38 ezer, 2004-ben 20-22 ezer. – Főszerk.: Mészáros János (1991), Szabó Géza (1992. dec. 15-től), Fónod Zoltán (1998. márc. 1-től), Szabó Géza (2003. febr. 1-től).

F. Z.

SZABÓ Adorján Aladár (Kassa, 1868. márc. 12. – uo., 1950. ápr. 7.): történész, író, premontrei szerzetes. 1890-től gimnáziumi tanár volt Rozsnyón, majd Kassán, 1921-től a leleszi egyházi levéltár igazgatója, az SZMKE bodrogközi szervezetének elnöke, a Kazinczy Társaság tagja. 1934-től haláláig Jászón és Kassán élt. Cikkei a Felsőmagyaror-szágban, a Vasárnapi Újságban, a Kassa Vidékében, a PMH-ban és más hazai lapokban jelentek meg. Főként a Rákóczi-korral és a ferencesek történetével foglalkozott.

M.: II. Rákóczi Ferenc Kassa múltjában, Kassa 1909; Kultúrtörténeti képek a 250 év előtti Kassáról, uo. 1909; Abaúj vármegye és Kassa váro-

sa az I. Rákóczi Ferenc és Thököly-féle felkelések korában, uo. 1910; A kassai jezsuiták és ferencesek végnapjai és II. József császár Kassán, uo. 1913; A kassai ferencesek a régmúlt századokban, uo. 1941; Hogyan helyezzük el a Rákóczi-emlékcsoportot?, uo. 1941; Baróti Szabó Dávid kassai társasága, Gödöllő 1942; A leleszi prépostság vázlatos története, Jászóvár 1944.

Ir.: A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában (szerk. Gyüre Lajos), Kassa 1968.

Cs. S.

SZABÓ Antal (Losonc, 1915. szept. 12.– Po., 2004. júl. 17.): ref. lelkész, püspökhelyettes, tanulmányíró. Losoncon érettségizett, teológiai tanulmányait ott és Debrecenben végezte. A lelkipásztori munkát 1937-ben Munkácson kezdte, s nyugdíjazásáig (1976) több helyen (Csicsó, Garamlök, Léva, Kéty, Újbars, ismét Léva, Diósförgepatony) működött. A jogfosztottság és a visszarendeződés éveiben sokoldalú szervező munkát végzett a barsi ref. egyházmegyében. 1953–1954-ben (lelkészi munkája mellett) a prágai egyetem protestáns teológiai karán kinevezett docensként adott elő a magyar ref. hallgatóknak, s havonta egyszer magyar istentiszteletet tartott, melyen a teológiai kar hallgatóin kívül más egyetemisták és prágai magyar reformátusok is részt vettek. Diósförge-patonyban nagyrészt önerőből s az ő irányításával épült fel a szép modern templom. Nyugdíjazása után Po.-ban élt, s 1977 és 1981 között az I. kerületi Lakásépítő Vállalat (Bytový podnik) levéltárának a megszervezésével foglalkozott. – Egyházi lapokban publikál. Legjelentősebb írása *A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története* (Regio 1990/3–4). Szellemi passzióból matematikai kutatással is foglalkozott, s megoldást dolgozott ki a Heron-háromszögek matematikai problémájára (*A háromszögek világa,* kz., 1980).

T. L.

SZABÓ Béla; *Meller Bernard* (Nagymihály, 1906. szept. 21. – Pozsony, 1980. okt. 16.): költő, író, újságíró. Az elemi iskola hatodik osztálya után szabóinas lett, a szakmának azonban hamarosan hátat fordított. 1949 febr.-tól nyugdíjazásáig (1970) az Új Szó szerkesztője volt. – Négy verseskötete jelent meg (*Felszakadt gondolatok,* 1928; *Pipacs,* 1929; *Éhes vagyok!*, 1931; *Érett szegénység,* 1935), az irodalmi elismerésért vívott küzdelme azonban csak prózaírói tevékenységében mondható viszonylag eredményesnek. A művészi megformálás tartós gondjai közé tartozott. Első prózai jelentkezése az *Ezra elindul* (1935) c. kétkötetes, önéletrajzi ihletésű regénye, melynek hőse egy nagymihályi zsidó fiú (Müller Ezra), aki a kisvárosi gettóvilággal és apja vallásos elfogultságával egyaránt szembekerült. Mesterséget tanul, de megunja szakmáját, s olvasmányai hatására az irodalomnak akar élni. A regény egyes epizódjai érdekesek, cselekménye azonban túlzsúfolt, s az aránytévesztés miatt érdektelenné válik. A 30-as évek végén írta *A menyasszony* c. művét, melyet később sem tudott túlszárnyalni. A kisregényt eredetileg színdarabnak szánta (A Reggel 1932 ápr.-ban részleteket közölt belőle, 1935-ben a komáromi műkedvelők előadták, majd rádiójáték formájában a szlovák rádió magyar adása is közvetítette). Első változata 1937-ben készült, egy évvel később a po.-i Magyar Újság folytatásokban közölte. Könyv alakban csak 1956-ban jelent meg, 1957-ben (*Mladucha* címmel) szlovákul is kiadták. A regény hősei a szegénység és a kiszolgáltatottság rabjai. Furcsa a regényhős Emma, Friedné cselédje, de furcsa a nagysága is, aki szegény és beteg zsidó asszony, nem is igazán nagysága, de mert tehetetlen, rászorul a cselédre. Emma ámokfutása akkor kezdődik, amikor egy éjszaka szobájába engedi az ablakán kopogó éhes csavargót, s megosztja vele mindenét. A találkozástól kezdve menyasszonynak érzi magát, azzal sem törődik, hogy a gyanús idegen közben meglopta. Életét a szeretetvágy tölti ki, mígnem balladába kívánkozó sorsa öngyilkosságban végződik. Bármennyire is Kosztolányi Édes Annájának oldalági rokona Emma (Turczel Lajos szerint a cseh Jarmila Glazarová Ádventjéhez hasonlítható a regény), a környezet, melyben a regényhős él, egészen más, mint a Kosztolányi vagy Glazarová festette környezet. Az elesettség, a nyomor és a szegénység kiált itt emberségért. Ifjúsági regényként vált sikeressé a *Marci, a csodakapus* (1955) c. műve, melyben egy kisdiák csodaka-

pusnak álmodja magát. A felületes művészi megformálás és a tudatosság hiánya miatt olyan alkotásai is torzókká váltak, melyekben a saját élményanyag a meghatározó. *A család kedvence* (1958) c. művében a fasizmus embertelenségeit idézi, ám olyan erővel és részletességgel összpontosít az anyamotívumra, hogy maga a történet (az anya megmentése) elsikkad. Gyakran nemcsak a részletek szabdalják szét prózai írásait, hanem a romantikus megközelítés vagy az ideologizálás, sőt túlideologizálás is.

M.: Az első ajándék, elb., 1951; Mint szemünk fényét..., r., 1953; Mocsár és láp helyén, rip., 1955; Az élet peremén, r., 1959; Napló 1956, cikkek, 1961; Ebek lázadása, r., Po.–Bp. 1964; Évek sodrában, r., 1967; Hűség, r., 1968; Párizsi ceruzajegyzetek, útinapló, 1970; Mindhalálig, r., 1972; A menyasszony, szm., 1974; Kenyér meg tej, vál. v., Po.–Bp. 1975; Nehéz búcsú, cikkek, elb., 1981.

Ir.: Fábry Zoltán: Szabó Béla ötven éve. Regényballada. = F. Z. Stószi délelőttök, Po.–Bp. 1968; Turczel Lajos: Szabó Béla fejlődése 1945 után. = uő.: Írás és szolgálat, Po.–Bp. 1965; Dobos László: A menyasszony, Hét 1957. febr. 3.; Gály Iván: Sz. B. új könyvéről, ISZ 1959/4; Fónod Zoltán: Évek sodrában, ÚSZ 1967. okt. 21.; Szilvássy József: Nehéz búcsú, ÚSZ 1981. szept. 4.; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982.

F. Z.

SZABÓ Erzsébet, *Štefunko* (Tarnóc, 1941. márc. 27.): grafikus, illusztrátor, festő. Elvégezte a po.-i Iparművészeti Középiskolát (1959), majd a Képzőművészeti Főiskola grafika és könyvillusztrátori szakán Vincent Hložník műtermében végzett (1966). Utána Túrócszentmártonban élt, mint illusztrátor és grafikus kezdte pályafutását, a 70-es évektől volt jelen a szlovákiai képzőművészeti életben.. Művészeti munkássága felfelé ivelő, a mai napig gazdagodik mind mondanivalójában, mind nyelvezetében, műfajaiban. Belső világa fantasztikummal teli, a mesebeli álomvilágot később súlyos, megdöbbentő közlések váltják fel. Művészetének folyamatossága női világszemléletében rejlik, a természet és az emberi lény összetartozásának és metamorfózisainak érzésében. 2004 óta Brünnben él. A SzMKT tagja. 19 egyéni kiállításon és számos hazai és külföldi kiállításon állította ki műveit. Képei a GMB Pozsony, NG Losonc, OG Alsókubín, ŠG Besztercebánya, PGU Zsolna, SNG Pozsony, SzMKM–SNM Pozsony, TG Túrócszentmárton gyüjteményeiben találhatók.

M.: (válogatott illusztrált könyvek): Rázusová-Martáková: Pieseň o láske, 1973; Gál Sándor: Csikótánc, 1975; Simkó Tibor: Tikirikitakarak, 1977; Koncsol László: Színmuzsika, fényvarázs, 1981; A mullók városa, 1983; Cesty bohov (japán mítoszok), 1988; J. Pavlovič: Des Contes des Princesses, 1990.

Ir.: Kubička Kucsera Klára: Kisgaléria, 1977; Kubička Kucsera Klára: Štefunková Szabó Erzsi különös világa, Prágai Tükör 2004/5.

K. K .K.

SZABÓ Gyula (Budapest, 1907. jún. 7. – Prága, 1972. máj. 25.): festő, grafikus, költő. Losoncon élt. Magánúton Gyurkovits Ferencnél és Gerő Gusztávnál tanult, 1933-ban túrócszentmártoni és prágai kurzusokon sajátította el az alkalmazott grafika alapjait. A po.-i Masaryk Akadémia ösztöndíjával 1937-ben Párizsba utazott, ahol az Académie Julient látogatta. A 2. vh. alatt Bp.-en többször kiállít, 1939-ben elnyeri a Szinyei Merse Pál Társaság „Kitüntető elismerését". Míg a háború előtt főleg festett, a háború után elsősorban grafikai munkái váltak ismertté. Első nagy koncepciójú fametszetsorozata, az *Ecce Homo,* 1945–1946-ban jött létre. Később grafikái befelé forduló, meditatív jelleget öltenek. *A Kozmosz és forma* 14 lapja (1969), a *Csontfigurák* 21 lapja (1970) absztrakt formákban fejezi ki mondanivalóját. Életében főleg több száz lapból álló grafikai műve volt ismert mind belföldön, mind külföldön. Életművének azoban nem kevésbé fontos része a festészete, monotípiái, rajzai, illusztrációi, költészete, elméleti írásai. A bp.-i Magyar Nemzeti Galériában 1971-ben megrendezett gyűjteményes kiállítása már szinte lezárt életművet mutatott be. Művészete nagy hatással volt a közelében feltűnt tehetséges fiatalokra, Bacskai Béla, Dúdor István első mestere volt.

M: Betű és forma, v. és rajzok, 1977; Szabó Gyula-breviárium, v., tan., rajzok, grafikák, 2001; Illusztr-

rált könyvei: Berkó Sándor: Az ördög köpenyében, Losonc 1940; Oskar Wilde: Salome, 1957; Charles Baudelaire: Kytica z Kvetov zla, 1958; Zs. Nagy Lajos: Ének a tisztaságról, 1964; Rainer Maria Rilke: Piesne o láske a smrti, 1968; Duba Gyula – Szabó Gyula: Tűzmadár, 1997.

Ir.: Haltenberger K.: Szabó Gyula, az ember és a művész, ISZ 1969/7; uő: Szabó Gyuláról, Művészet 1971/6; uő: Szabó Gyula 1907–1972, Művészettörténeti Értesítő 1975/2; Kubička K.: Szabó Gyula, kétnyelvű monográfia, Po., Bp. 1972; Tomáš Strauss: Július Szabó, monográfia, tanulmány, kz. 1980 körül; K. K. K.: Betű és forma. Könyvillusztrációk, katalógus, tan., Losonc,1991; Ábelovsky, J. –Bajcurová, K.: Výtvarná moderna Slovenska 1890–1945, 1997.

K. K. K.

SZABÓ HALTENBERGER Kinga (Kassa, 1944. jún. 26.): művészeti író. 1961–1966 között a po.-i Komenský Egyetem BTK-án filozófia szakot végzett, és bölcsészdoktori címet szerzett. 1966–1969 között szakközépiskolában tanított Po.-ban. 1969 óta (Szabó Gyulával megkötött házassága után) Losoncon él. – Közreműködésével alakult meg 1980-ban Losoncon a Nógrádi Galéria, melynek egy rövid időszak kivételével 1980–2003 között igazgatója volt. Szabó Gyula halála után az ő nagy terjedelmű hagyatékának ápolását és feldolgozását is magára vállalta. A Pro Arte Losoncziensis Alapítvány (1994–1996), majd ennek felszámolása után a Szabó Gyula Barátainak Köre polgári társulás (1997) megalapítója. A CSMKT, majd az SZMKT alapító tagjai közé tartozik, 2002 óta elnöke, a társaság több kiállítását rendezte. Számos kiállítást rendezett a Nógrádi Galériában és más galériákban, kiállítótermekben, tanulmányok és cikkek szerzője. Írásai kiállításkatalógusokban, szaklapokban, helyi és országos lapokban jelentek meg.

M: Szabó Gyula, az ember és a művész, ISZ 1969/7; Szabó Gyuláról, Művészet 1971/6; Szabó Gyula, Művészettörténeti Értesítő 1975/2; Pax-Atom-impressziók Szabó Gyula grafikáiról, tan., Harminc év alkotó munkája, 1975; Losonci képzőművészek, tan., Limes 1999/2; Krón Jenő grafikai iskolája (1921–1928) és más magániskolák Szlovákiában 1919 után. Külön világban és külön időben, Bp. 2001; Szabó Gyula-breviárium, vál., szerk. 2001.

K. K. K.

SZABÓ Imre (Beregszász, 1912. nov. 25.): jogi szakíró, publicista. A gimnáziumot szülővárosában, a jogot Prágában végezte, utána Munkácson volt joggyakornok. 1938-tól Mo.-on élt. 1944-ben Németországba deportálták. 1945 után Bp.-en egyetemi tanár, akadémikus, az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének igazgatója volt. – A két vh. között csszl. magyar kommunista lapokban és az erdélyi Korunkban publikált. Elsőként írt marxista szempontú tárgyilagos értékelést Németh Lászlóról és a Tanú folyóiratról (*Búcsú a Tanútól,* K 1937, 148). A Fábry Zoltán által is feldolgozott kárpátaljai nyomorról cikksorozatot írt (*A kárpátaljai Bábel,* MaN 1936. dec. 6–13.). 1945 után Mo.-on számos jogtudományi műve jelent meg.

Cs. S.

SZABÓ Iván (Érsekújvár, 1913. nov. 26.– uo., 2003. dec. 26.): helytörténeti adatgyűjtő. Öt gimnáziumi osztály elvégzése után a po.-i kereskedelmi akadémián tanult és érettségizett. 1939 és 1945 között postai, 1945-től nyugdíjazásáig vendéglátóipari tisztviselő volt. – Az Érsekújvárra és részben Nyitrára mint megyeszékhelyre koncentrálódó gyűjtéséből főleg a vár- és várostörténeti irodalom, az 1918 előtti helyi sajtótermékek és az Érsekújvárott született és működött írókról, tudósokról, újságírókról, pedagógusokról összegyűjtött bio- és bibliográfiai adatok érdemelnek figyelmet. Az utóbbi vonatkozásban Sz. a Magyar irodalmi hagyományok szlovákiai lexikonába és ebbe a lexikonba is sok adatot közvetített. Ritkán publikál, írásai a Castrum Novum c. helyi lapban jelennek meg.

T. L.

SZABÓ Juliska → Dömötör Teréz

SZABÓ Károly (Pozsony, 1917. jan. 1. – Budapest, 1988. júl. 28.): történész. Po.-ban és Szegeden jogot végzett, 1940 és 1944 között megyei tisztviselő volt Érsekújvárott. 1947-től a po.-i Magyar Meghatalmazott Hivatala vezető tisztviselője volt, s 1949 szept.-ben utolsóként hagyva el állomáshelyét Mo.-ra költözött. A városi falemezgyárban, majd a faipari kutatóintézetben dolgozott, s a szarufejtés lineáris

programozásáról írt kandidátusi disszertációt. Később a soproni egyetem üzemtani tanszékén tanítva címzetes egyetemi tanár lett. 1979. évi nyugdíjazása után – Berecz Kálmán és Szőke István közreműködésével – feldolgozta a csehszlovák–magyar lakosságcsere történetét. A mű szerepelt az Akadémiai Kiadó tervében, kiadása azonban elmaradt.

M.: A csehszlovák–magyar lakosságcsere története, kz., MTA kézirattára, Bp.

Ir.: A hontalanság éveinek irodalma Csehszlovákiában 1945–1949, vál., az utószót írta Molnár Imre és Tóth László, Bp. 1990.

T. L.

SZABÓ László, G. (Gúta, 1955. aug. 30.): újságíró. Komáromban érettségizett (1973), a po.-i Közgazdasági Főiskolán, számítástechnika szakon végzett (1978). 1979-től az Új Szó, ill. a Vasárnap munkatársa, filmről, színházról, zenéről, képzőművészetről ír. Műfordítással is foglalkozik, Hrabal-, Fuks-, Páral-műveket ültet át magyarra. Munkatársa a Táncművészet, a Film, Színház, Muzsika és a Mozgó Képek c. bp.-i folyóiratoknak. 1990–1994-ben a Magyar Színész szerkesztője volt. – Színészportréi a Vasárnapban és az Új Szóban, valamint mo.-i lapokban jelennek meg. 1998-ban *Vasrózsa* címmel sikeres interjúkötete jelent meg, melyben a kortárs magyar színművészet kiválósága, Törőcsik Mari életét és munkásságát követi nyomon. A magyar színművészet legjobbjait (Eszenyi Enikő, Törőcsik Mari, Cserhalmi György és mások) mutatta be egy korábbi kötetében, mely *Levetett maszkok* (1994) címmel jelent meg.

M.: Mr. Emmanuelle, interjú Gergely Róberttel, Bp. 1994; Kétezer színe-java, külföldi színészportrék, 2000.

F. Z.

SZABÓ László; *Kövesdi László; Garamkövesdi Szabó* (Pozsony, 1924 – Budapest, 1988): költő. A gimnáziumot Po.-ban végezte. 8. osztályos korában két iskolatársával, Hentz Zoltánnal és Stelczer Endrével közös verseskötete jelent meg, melyet tanáruk, Szalatnai Rezső állított össze *Válogatott költemények* címmel. Két önálló kötetét már Kövesdi László álnéven írta. Versei Babits Mihály költészetének ihletésében születtek, de ez nem epigonság volt, hanem a költői eszménykép módszerének tudatos átvétele saját témákra, érzésekre. 1945 után Mo.-on élt, újságíróként dolgozott. Ottani verskötetei és a Tűztánc antológiában közölt versei Garamkövesdi Szabó név alatt jelentek meg.

M.: Fény nélkül, v., 1944; Ketten az Istennel, v., 1945; Jégkorszak, v., Szeged 1947; Perben az örömért, vál. v., Bp. 1967.

Ir.: Sziklay László: Fény nélkül, Új Magyar Múzeum 1944/2; Mint fészkéből kizavart madár... = A hontalanság éveinek irodalma Csehszlovákiában 1945–1949, összeáll., szerk. s az utószót írta Molnár Imre és Tóth László, Bp. 1990.

T. L.

SZABÓMIHÁLY Gizella (Sajószárnya, 1956. jan. 9.): nyelvész. A nagymegyeri gimnáziumban érettségizett (1975), a po.-i Komenský Egyetem BTK-án magyar–szlovák szakos tanári oklevelet és bölcsészdoktori címet szerzett. 1979-től az egyetem Magyar Tanszékének aspiránsa, 1982-től adjunktusa. 1990-től a gazdasági életben dolgozott tisztviselőként. Később szótárt szerkeszt, majd a Gramma Nyelvi Tanácsadó (Dsz.) vezetője. – Kutatási területe a magyar–szlovák kontrasztív nyelvészeti vizsgálatok, a fordításelmélet, valamint a kétnyelvűség kérdései. Nyelvművelő cikkeit a napi sajtóban (ÚSZ) és a Szlovák Rádió magyar adásában publikálja.

M.: A szóexpresszivitás formái Vincent Šikula prózájában és fordításuk kérdésköre, tan., Univ. Comeniana Philologia XXXI, 1980; Konfrontácia slovenských predložiek s maďarskými pádovými príponami a postpozíciami [A szlovák elöljárók és a magyar esetragok kérdéséről], tan., Studia Acad. Slovaca 18., 1989; A szlovákról magyarra fordítás problémái, tan., Magyar Nyelvőr 1989.

F. Z.

SZABÓ Ottó (Rozsnyó, 1965. márc. 29.): grafikus. Szepsiben érettségizett (1983), 1988–1994-ben a po.-i Képzőművészeti Főiskolán grafikát tanult Vojtech Kolenčík és Róbert Jančovič tanároknál. 1993-tól Szepsiben él, az ottani magyar gimnázium tanára. Rajzai és illusztrációi 1989 óta jelennek meg a szlo-

vákiai magyar sajtóban. Részt vesz az Illusztrált könyv kiállításain (1992, 1994, 1996, 2000, 2002). A Rovás alkotócsoport és nyári táborok alapítója (1994).

M.: (könyvillusztrációk) Bettes István: Szép tündöklő csillag 1., 1999; Kovács Magda: Titokzatos tücsökzene, 1999; Bettes István: Szép tündöklő csillag 2, 3., 2000; Ferenczy Anna: Kígyófutó Szép János, 2001; Szászi Zoltán: Sziget, 2002.

K. K. K.

SZAKÁCSI Tibor → Csorba Tibor

Szakszervezeti Közlöny (Pozsony, 1950. jan. 1. – 1989. dec. 24.): szakszervezeti heti- (1950–1955), majd havilap.

F. Z.

Szakszervezeti Munkás: a Nemzetközi Összszakszervezeti Szövetség hivatalos havi közlönye. 1923. aug. 6-tól 1930. aug. 25-ig jelent meg Ruttkán, majd Prágában, Verčik Gyula, Svetlik Károly és Hais József szerkesztésében.

T. L.

SZALATNAI Rezső; *Ráchel* (Nagyszalatna, 1904. okt. 23. – Budapest, 1977. márc. 23.): kritikus, irodalomtörténész, író. Elemista volt, amikor családja Nagyszalatnáról Szakolcára költözött. A 4. osztályt ott fejezte be, aztán a gimnázium alsó osztályait magyarul, felső osztályait pedig (1919-től) szlovákul végezte. Filozófia–földrajz–történelem szakos tanári képesítést a Komenský Egyetemen szerzett; először a po.-i magyar tanítóképzőben, majd 1945 elejéig a reálgimnáziumban tanított. Alapító és vez. tagja volt a CSMTIMT-nek. A szlovák állam idején az Esti Újság és a Magyar Hírlap irod. szerkesztőjeként számos antifasiszta szellemű cikket írt, s két ízben rövid időre le is tartóztatták. 1945 és 1948 között a jogfosztott csszl. magyarság hősi védelmezője volt: szlovák baráti kapcsolatait felhasználva hazai és mo.-i hatóságoknál és államférfiaknál interveniált, Fábry védőiratához hasonló memorandumokat és kiáltványokat készített, s folyamatosan szervezett segélyakcióival és egyéni jogorvoslások kiharcolásával százak szenvedéseit enyhítette. Amikor a szlovák–magyar lakosságcsere a végéhez közeledett, Mo.-ra távozott. Bp.-en élt, nyugdíjazásáig az Egyetemi Könyvtár tud. munkatársa volt. – Középiskolásként A Mi Lapunkban kezdett publikálni; nem családi nevén (Ráchel), hanem először Végvári, később Szalatnai néven írt. A lap legaktívabb és legsokoldalúbb cikkírója volt, s a szerkesztő Scherer Lajos évekig önkéntes segédszerkesztőjének tekintette. A Szent György Kör és a Sarló akcióiban szövetséges társként hatalmas aktivitással vett részt, a mozgalom radikalizálódásának egyik fő befolyásolója volt, de a kommunista párthoz való csatlakozással már nem értett egyet. Gimnazista korától a szocdem eszmék híve volt, de a csszl. kormányokban folyamatosan résztvevő hazai szocdem párt merev kisebbségpolitikájával párttag létére sem azonosult, s keményen ostorozta a kisebbségi sérelmeket. A 30-as évek elején már számos újságnak, folyóiratnak volt a munkatársa (A Reggel, Magyar Újság, Magyar Figyelő, Magyar Írás, Forum, Új Szó, Csehszlovákiai Népszava, Korunk, Nyugat, Századunk), s főleg az értelmiségi ifjúság problémáival foglalkozott. 1945 előtti irod. munkásságának csúcsát kritikái jelentik. Objektív kritikus volt, szintetikus módszerre és szövegközpontúságra törekedett. A korszak élvonalbeli költőiről, Győry Dezsőről, Vozári Dezsőről, Forbáth Imréről irodalomtört. érvényű portrékat készített, az irodalom egészéről átfogó fejlődésképet írt (*Irodalmi menetrend Szlovenszkón*, MF 1933/1–2), s nagy tanulmányban (*A szlovenszkói magyar líra.* Az új magyar líra c. antológia előszava, Kassa 1937) elemezte a líra kibontakozását. Egy ideig verseket is nagy számban írt, de kötetet nem adott ki. Rendkívül jelentős munkát végzett a cseh–szlovák–magyar kult. kapcsolatok ápolásával (*Jegyzetek a cseh–szlovák–magyar szellemi együttműködésről,* MF 1934/1–2; *A szlovák irodalom útja,* ÚSZ 1929/1). 1937-ben (társszerzőként) ő állította össze a *Szlovenszkói magyar írók antológiájá*nak szlovák és cseh írók fordításait tartalmazó 3. kötetét, a 2. vh. idején pedig a modern magyar költészet szlovák nyelvű antológiáját (*Na brehu Čiernych vôd*, 1943). Ez utóbbiért a szlovák fasiszta sajtóban a vele együttműködő Emil Boleslav Lukáčcsal és Ján Smrekkel együtt élesen tá-

madták. Kapcsolattartó munkáját Mo.-on is folytatta, szlovák és cseh irodalomtörténetet írt, válogatta és előszóval látta el E. B. Lukáč verseinek magyar nyelvű kiadását (*Óda az utolsóhoz és elsőhöz,* 1973), monográfiát írt Petőfi po.-i és Juhász Gyula szakolcai kapcsolatairól, s két gyűjteményben adta ki a magyar irodalom egyéb szlovákiai vonatkozásaival foglalkozó írásait. Műfordítói tevékenysége is számottevő (Hus, Jirásek, Wolker, Vančura, Nezval). Szépprózával 1945 előtt csak szórványosan foglalkozott, később két regényt írt. A csszl. magyar irodalmi élettel Mo.-ról is élénk kapcsolatot tartott, s gyakran publikált az ISZ-ben. Két hagyományfeltáró tanulmánya (*Mécs László lírája,* ISZ 1966/2; *Magyar változások félévszázadán,* uo. 1969/5) és a *Kisebbségben és igazságban* c. itt megjelent tanulmánygyűjteménye miatt a hivatalos Szlovákiában persona non grata lett. Kisebbségi szellemi köreinkben nagy tiszteletnek örvendett, de az Egyszemű éjszaka c. antológiáról írt túlzó kritikáját a fiatal írók elutasították.

M.: Van menekvés, cikkgyűjt., 1932; A serdülőkor problémái, tan. (Krammer Jenővel és Szerényi Ferdinánddal), 1932; Lőcse. = Szlovenszkói városképek, 1938; Móricz Zsigmond Szlovákiában, tan., 1943; A szlovákiai magyarok memoranduma (a csszl. kormányhoz és az SZNT-hez 1945. ápr. 14-én intézve), Regio 1990/1; Kiáltvány a világhoz (a reszlovakizáció ellen), Új Otthon 1946. jún. 28.; A csehszlovákiai magyarok 1938 és 1945 között (memorandum, 1945), Regio 1990/2–3; Petőfi Pozsonyban, tan., 1954; Kempelen, a varázsló, r., Bp. 1957; Juhász Gyula hatszáz napja, monogr., Bp. 1962; A szlovák irodalom története, uo. 1964; A cseh irodalom története, uo. 1964; Magyar írók nyomában, tan., uo. 1967; Arcképek, háttérben hegyekkel, e. és emlékezések, uo. 1969; Kisebbségben és igazságban, cikkgyűjt., 1970; Elindulunk és visszatérünk, r., Bp. 1977; Két hazában egy igazsággal, cikkgyűjt., uo. 1982; Magyar magatartás és irodalom Csehszlovákiában, tan. gyűjtemény (vál. és bev. Tóth László), 1994; Kedves Rezső! Drága Bió! Peéry Rezső és Szalatnai Rezső levelezése, Bp. 2001; Elfeledett esszék. Emlékezetek és karcok és hagyatékának vál. bibliográfiája, szerk.: Miklósi Péter, Dsz. 2004.

Ir.: Barta Lajos: Sz. R. könyve, ÚSZ 1932/2; Illyés Gyula: Van menekvés, Ny 1932, 171; Jócsik Lajos: Az író ködbe menekül, Az Út 1932/5; Krammer Jenő: Van menekvés, MF 1933/1–2; Fábry Zoltán: Szalatnai Akadémia?, MaN 1936. márc. 9.; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Fábry Zoltán: Sz. R. = F. Z.: Stószi délelőttök, 1968; Dobossy László: A hídépítő szolgálata, ISZ 1980/2; Molnár Imre: Emlékirat és helyzetkép a csehszlovákiai magyarság sorsáról 1945-ben, Regio 1990/1; Tóth László: Az ismeretlen Sz. R. (Előszó a Magyar magatartás és irodalom Csehszlovákiában c. kötethez, 1994); Turczel Lajos: Sz. R. 1904–1977, ISZ 1994/12; Dobossy László: Egy kortársunk az embertelenség ellen, Valóság 1995/4.;

T. L.

SZALAY Zoltán (Dunaszerdahely, 1985. jún. 30.): novellista, joghallgató. Pozsonyban érettségizett (2004), egyetemi tanulmányait a po.-i Komenský Egyetem Jogi Karán végzi. – Első novellája 2003-ban jelent meg a veszprémi Vár Utca Műhely c. regionális irodalmi lapban. *Megigazult vámos* c. novellájával mutatkozott be először az ISZ hasábjain (2003). Azóta rendszeresen publikál. Termékeny és tehetséges novellista, újabban verseket is ír. Első kötete kéziratát leadta a Madách-Posonium Kiadónak, megjelenése 2005-ben esedékes.

F. Z.

Szántóföld (Pozsony, 1950): időszaki kiadvány a földművesek számára. Kiadta az SZLKP Járási Bizottsága. Négy száma jelent meg.

F. Z.

SZÁNTÓ László; *Ormis, Ladislav* (Latkóc, 1894. ápr. 30. – Po., 1974. ápr. 22.): filozófus, pedagógus, egyetemi tanár, akadémikus. – Losoncon tanítóképzőt végzett (1914), az első világháborúban az orosz fronton harcolt, 1915-ben hadifogságba esett, a krasznojarszki fogolytáborból 1920-ban szabadult. 1921 és 1934 között Čadcán, majd 1945-ig Galántán tanított. 1945-ben az Oktatási Minisztérium munkatársa, 1945 és 1951 között a Pravda Kiadóvállalat igazgatója és főszerkesztője, 1952/53-ban a Pravda Vállalat igazgatója, utána a Közdasági Főiskola tanára, 1959 – 1967 között az SZTA Filozófiai Intézetének az igazgatója. 1955-ben a tudományok doktora és az SZTA akadémikusa, 1962-ben a CSTA akadémikusa is lett. A marxista filozófia képviselője, a 30-as években a DAV (a ha-

ladó szlovák értelmiség sajtóorgánuma) munkatársa, a két világháború között a munkássajtó hasábjain publikált. Tudományos kutatómunkájában elméleti kérdésekkel, a filozófia történetével, a gazdaság, esztétika és etika összefüggéseivel is foglakozott.– Az 50-es évek közepétől rendszeresen publikált az Új Szóban. Kiváló előadó volt, főleg gazdaságpolitikai kérdésekkel foglalkozott, szívesen vállalt előadásokat magyar közegben is. Munkásságáért Köztársasági Érdemrenddel (1959), majd szlovák Állami Díjjal (1972) tüntették ki.

F. Z.

SZAPU Viola Magda (Szimő, 1951. júl. 29.): néprajzkutató. A nagysurányi Közgazdasági Szakközépiskolában érettségizett (1970), majd a bp.-i ELTE BTK-n néprajz–történelem szakon szerzett oklevelet (1978). Uott doktorált (bölcsészdoktorátus: 1990; PhD: 2001). Egyetemi tanulmányai befejeztével a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága (Kaposvár) néprajzosa, muzeológusa. 1991-től uott a megyei múzeum tudományos és általános igazgatóhelyettese. – Bölcsészdoktori értekezését, amely a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság kiadásában könyv alakban is megjelent, szülőfaluja népi kultúrája változásairól írta (*Életmódvizsgálatok a Vág völgyében. Szimő,* Komárom 1993). Elsősorban folklorisztikával foglalkozik. Könyvei, tanulmányai, cikkei, amelyek jelenleg földrajzilag főleg a somogyi térséghez kötődnek, különböző mo.-i szaklapokban, múzeumi évkönyvekben jelennek meg.

L. J.

SZARKA László (Klobusic, 1953. aug. 20.): történész, a történettudomány kandidátusa. Gyermekkorát Alsószeliben töltötte, a galántai gimnáziumban érettségizett (1971), majd a po.-i Komenský Egyetem BTK-án magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett (1976). 1976/77-ben az SZTA Történettudományi Intézetének (Pozsony) tudományos ösztöndíjasa, 1977–1985 között a CSTA budapesti kutatócsoportjának tudományos ügyintézője, 1986–1995-ben az MTA Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa, később mb. osztályvezető (1995/98), majd programigazgató (Kisebbségkutató Műhely, 1998/2000). 2001-től az MTA Kisebbségkutató Intézetének igazgatója. A 70-es évek végétől Mo.-n él, a történettudomány kandidátusa fokozatot 1995-ben szerezte meg. Kutatási területe a cseh és szlovák történelem a 19–20. században, a nemzetiségi kérdés Mo.-on és Közép-Európában, a magyar nemzeti kisebbségek története a 20. században, valamint etnikai térszerkezeti változások a kelet-közép-európai határmenti régiókban, etnopolitikai konfliktusok a Mo.-gal szomszédos államokban és a magyar kisebbségek 20. századi migrációs és asszimilációs veszteségei. A szomszédos országok tudományos intézeteivel kiterjedt kapcsolatai vannak. – A 70-es évek közepétől publikál, először irodalomkritikákat, könyvrecenziókat írt, a történelem iránti érdeklődése a 80-as években vált határozottá. *Tanulmányok a magyarországi szlovákok múltjából* (ISZ 1981/7.) c. írása jelzi, hogy figyelme a magyar–szlovák kapcsolatok, ezen belül is a szlovák történelem felé fordul. Tanulmányai, forrásközlései a közép-európai sorsközösség témáit érintik. Kutatási eredményeit *A szlovákok története* (Bp. 1993), ill. a *Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867–1918* (1995) c. köteteiben összegezte. A szlovákok története c. kötetben tárgyilagosan, tudományos igénnyel vizsgálja a szlovák nép történetét, s különösen történelmi párhuzamai tanulságosak. A Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867– 1918 c. művében a nemzeti fejlődés súlyponti kérdéseit vizsgálja, s feltárja azokat az okokat, melyek 1918-hoz, a szlovákok különválásához vezettek. A *Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből 1918–1992* c. gyűjteményes kötetben közölt tanulmányában is az együttélés kérdéseit boncolgatja. Írásainak erénye a tények tárgyilagos szemlélete, az árnyalt és választékos stílus.

M.: Szlovákkérdés – felvidéki politika 1918 előtt, tan., Kort. 1987/3; A méltányos nemzeti elhatárolódás lehetősége 1918 végén, tan., Regio 1990/1; A kisebbségi kérdés a magyar–csehszlovák kapcsolatokban, tan., Regio 1990/3; Duna-völgyi barátságok és viták. Jászi Oszkár közép-európai dossziéja (Lit-

ván Györggyel közösen), Bp. 1991; „Szénás lábbal, szalmás lábbal". A magyar–szlovák történeti sztereotípiák, tan., ISZ 1995/4; A közép-európai államok kapcsolatai (Élő történelem), Bp. 1997; Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek – kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában, Bp. 1998; A szlovákiai magyarok kényszerkitelepítéseinek emlékezete 1945–1948 (többszerzős, szerk.), Komárom 2002; Közösségi léthelyzetek – közösségi alternatívák, Bp. 2004.

F. Z.

SZÁSZI Zoltán (Tornalja, 1964. márc. 26.): költő, publicista. Saját bevallása szerint 53 munkahelye volt, jelenleg az Új Szó regionális tudósítója. Részt vett az Iródia mozgalomban, ill. a Fiatal Írók Körének is az egyik kulcsfigurája volt. – 1979-ben kezdett publikálni. Korai költészetére a József Attila-i indíttatású költészetesztétika volt markáns hatással, mely erőteljes szociális érzékenységgel is párosult. Lírai állapotrajzai olykor az irónia és a groteszk eszköztárát is kiaknázzák, első kötetének kulcsmotívuma a bizonytalanság és a határhelyzetek megjelenítése. Költészete a 2000-es évek tájékán erőteljesebben klasszicizálódik, konzervatívabbá válik, s a groteszk játékosságba hajló önreflexivitásnál jelentősebb hangsúlyt kap a közösségért való aggódás, a szülőföldélmény, a nemzetiségi sorskérdések, történelmi kataklizmák, az egyéni istenélmény tematizálása, ill. egyfajta messianisztikus költőszerep felvállalása. Az alkalmi és közéleti lírát is műveli. Költeményei egyéni, sajátos versnyelvét a verselési rendszerek rapszodikus, egymásba játszott zenéje adja. Prózaíróként elsősorban a rövid, eszszéisztikus, költői prózát műveli, jegyzet- és glosszaíróként is jelentős. Munkái jobbára a hazai irodalmi fórumokon látnak napvilágot. Számos antológiában szerepelt.

M.: Tenger, v., 1996; Sziget, v., 2002; Forgácsok, publ. írások, Losonc 2004.

Ir.: Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), II., 2001; Csanda Gábor: Sziget, tenger nélkül, ÚSZ Könyvjelző, 2002/2; Cselényi László: A „Sziget" ürügyén, ÚSZ Könyvjelző, 2003/4; Mizser Attila: A sziget öröme, ÚSZ Könyvjelző, 2003/6.

Cs. Z.

Szebb Életért, A → Győzelmes út

SZEBERÉNYI Judit → Szeberényiné Zupkó Judit

SZEBERÉNYINÉ Zupkó Judit*; Szeberényi Judit* (Fülek, 1932. máj. 8.): pedagógiai szakíró. A po.-i ped. gimnáziumban érettségizett (1953), a Ped. Főiskolán magyar szakos tanári oklevelet szerzett (1957), a Komenský Egyetem BTK-án pedagógia szakkal bővítette képesítését (1969), és bölcsészdoktori címet szerzett (1973). Kandidátusi munkáját a brünni J. E. Purkyně Egyetemen védte meg (1982). 1957–1961-ben Po.-ban a Szlovák Ped. Könyvtár bibliográfusa volt, 1961 és 1995 között a nyitrai Ped. Főiskola Neveléstud. Tanszékének adjunktusa. – Pedagógiai szakíróként neveléselméleti kérdésekkel foglalkozott, főként az irodalomesztétikai nevelést, az irodalmi érdeklődést vizsgálta. Tankönyveket és módszertani könyveket adott ki (társszerzőkkel), továbbá pedagógiai, lélektani és neveléstörténeti tanulmányokat írt. Szakirodalmat is fordított, több pedagógiai könyvet, módszertani segédkönyvet fordított magyarra. *Pedagógia* c. főiskolai tankönyvet írt (Kulacs Dezsővel, 1992); *Irodalmi olvasókönyv*et az alapiskola 6. o. számára (Gémesi Irénnel, 1981, 1990), *Irodalom* tankönyvet a középisk. 2. o. számára (Kováts Miklóssal, 2003). Munkásságáért 1998-ban Katedra-díjjal tüntették ki. Mintegy 200 cikke jelent meg szlovákiai magyar lapokban (Hét, Nő, Szabad Újság, Szocialista Nevelés, Nevelés) és néhány magyarországi folyóiratban (Pedagógiai Szemle, Hogyan Tovább?).

M.: A gyermek és a könyv, publ., VÚSZ 1970. szept. 20.; Milyen olvasók lesznek?, tan., VÚSZ 1979. jan. 14.; Környezetvédelem és esztétika, tan., ÚSZ 1984. nov. 15.; Ki a tehetséges?, tan., VÚSZ 1985. 22.; A szlovákiai magyar serdülők irodalmi érdeklődése, ISZ 1985/6; A konfliktusok kezeléséről, Katedra 2000/3; Engedetlenség – fegyelmezettség, uo. 2002/7; Az óvodai nevelés céljairól, uo. 2004/10; A reális önbizalom dinamizáló erő, uo. 2004/10.

F. Z.

SZEBERÉNYI Zoltán (Komárom, 1930. aug. 11.): irodalomtörténész, kritikus, tanár. Pályáját a komáromi hajógyár ifjúmunkása-

ként kezdte, esti tagozaton végezte el a gépészeti technikumot (1953), de az érettségi után – jelezve, hogy addigi pályája egyfajta kényszersors volt – a po.-i Pedagógiai Főiskolára jelentkezett. Magyar irodalom és nyelv szakon végzett 1957-ben, s olvasottságával, széles körű irodalmi műveltségével és ízlésével csakhamar az egyik legmegbízhatóbb ítéletű szlovákiai magyar irodalomtörténész és kritikus lett. 1957 és 1960 között a galántai gimnáziumban (akkor tizenegy éves középiskola) tanított, aztán a nyitrai tanárképző főiskolán oktatott. Ez utóbbi intézményben 1968–1974-ben és 1980–1985-ben tanszékvezető volt, s 1985 és 1995 között docensi minőségben oktatott ugyanott. 1995-től nyugdíjas, Komáromban él. Főbb irodalmi díjai: Fábry Zoltán-díj, 1989; A Szlovák Köztársaság Ezüstérme, 2000; A Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje, 2000; a Magyar Művészetért Díj, 2001. – A nyitrai „Híd" irodalmi társaság kiadói tevékenységéről írt tanulmányával (*A „Híd – Szlovenszkói Magyar Irodalmi Társulat" kiadói tevékenysége,* 1965) hívja föl magára a figyelmet, s annak ellenére, hogy több-kevesebb rendszerességgel irodalomkritikákat is ír, a szakma máig inkább irodalomtörténészként tartja számon. Győry Dezsőről írt monográfiája ebben a műfajban úttörő munkának számított. *Arcok és művek* (Csemadok 1988) c. könyve negyven szlovákiai magyar szerző portréját tartalmazza. A *Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999)* c. kétkötetes irodalomtörténete alapozó és alapfontosságú mű. – Írásaiban többnyire szerencsésen ötvözi az irodalomtörténész természetes hajlandóságát a pozitivizmusra az irodalomkritikus részben szükségszerű szubjektivizmusával. Tárgyát igyekszik mindig a legtágabb társadalmi-történeti és irodalmi összefüggések közé helyezni, eltökélt „igazságkeresése" plusz egészséges iróniája és öniróniája viszont megóvja a száraz, objektivista tablók rajzolásától. Ugyanolyan érdeklődéssel olvassa és értékeli a két vh. közötti hazai szerzők műveit, mint a ma induló fiatalok kísérleteit. S ez a „teljességtudat" szintén jótékonyan alakítja irodalomtörténészi és kritikusi módszerét.

M.: A vox humana poétája, Győry Dezső csehszlovákiai költészete, monogr., Po.–Bp. 1972; Mű és érték, antol., szerk., uo. 1976; Visszhang és reflexió, tan., kritikák, uo., 1986; Arcok és művek, íróportrék, 1988; Duba Gyula, monogr., Dsz. 1997; Ozsvald Árpád, esszé és vallomás, monogr., uo. 2000; Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I–II., irod. tört. kézikönyv, 2000–2001; Turczel Lajos, portréesszé, Dsz. 2002.

Ir.: Turczel Lajos: Győry Dezső lírai életművének feldolgozása, ISZ 1973/3; Fónod Zoltán: A kritikus felelőssége. Visszhang és reflexió, ÚSZ 1987. febr. 24.; Kappanyos András: A jelen története, Népsz 1987. júl. 11.; Alabán Ferenc: Kritikai öntudatunk megnyilvánulása. = uő. Irodalomközelben, PF Nyitra 1992; Zalabai Zsigmond: Krétarajz a portréfestőről, avagy a szolíd/szelíd humanizáló. = Noék az Ararát tetején. A hetvenévesek antológiája, 2000; Mezey László Miklós: A portréesszé teljessége, ISZ 2002/4; Duba Gyula: Irodalmunk legendája, ISZ 2003/8.

T. Á.

Széchenyi Reformmozgalom: csszl. magyar egyet. ifj. csoport. 1934-ben a megszűnt Magyar Munkaközösség néhány tagja szervezte meg azzal a céllal, hogy közös táborba vonja a katolikus Prohászka Köröket és a protestáns ifj. egyesületeket (Magyar Protestáns Baráti Kör, Bethlen Gábor Mozgalom). Vezetői (Zapf László, Ónodi Zoltán) a PMH-ban fejtették ki elveiket, s 1935 nyarán kétnapos anketót szerveztek Beregszászon. Egységesítő törekvéseik főleg azért maradtak sikertelenek, mert a Prohászka Körök akkor már nagy teret szereztek a kat. ifjúság körében, s kitűnő, stabil folyóiratuk is volt.

Ir.: Széchenyi Reformmozgalom, MÍ 1934; Estók Gyula: Egy akadémiai ankét margójára, MÍ 1935/7; Ónodi Zoltán: Kelt Prága, 1938, Bp. 1939.

T. L.

SZÉKELY István → Darkó István

SZEKERES György; *Singer* (Fűr, 1914. júl. 18. – Budapest, 1973. jún. 25.): publicista, kritikus, műfordító. Losoncon érettségizett, majd Párizsban tanult. Losoncon az Indulás munkatársa, 1936-tól a Magyar Nap szerkesztője volt. 1938-tól Párizsban élt: a 2. vh. idején főtitkára lett a külföldiekből alakult ellenállási mozgalmak föderációjának, s részt vett a francia ellenállásban. Munkatársa volt a Korunknak, a Szabad Szónak és a párizsi Üzenetnek.

1945 után Mo.-on élt, külügyi szolgálatban dolgozott. 1949-ben hamis vádak alapján bebörtönözték, 1955-ben szabadult. A 60-as évek végétől az Európa Kiadó főszerkesztője, majd irod. vezetője volt. Csehből Olbracht és Čapek, franciából Victor Hugo, Stendhal és Aragon műveit fordította magyarra.

M.: Írók írókról (szerk.), Bp. 1970.

Ir.: Gyergyai Albert: Sz. Gy.-ről, Nagyvilág 1973/4; Hermann István: Sz. Gy., Kritika 1973; Vadász Ferenc: Sz. Gy., Népszabadság 1984. júl. 4.; Szekeresné Varsa Vera: Szalamandra a tűzben, emlékirat, Bp. 1985.

Cs. S.

SZÉNÁSSY Árpád (Komárom, 1953. márc. 20.): helytörténész, kiadó. A komáromi gépipari szakközépiskolában érettségizett, a prágai mezőgazdasági főiskolán agrármérnöki oklevelet szerzett. 1977-től Komáromban a végzettségének megfelelő munkakörökben működött, 1990–1995-ben a város alpolgármestere volt, 1995-től a Komáromi Nyomda és Kiadó Kft. felelős kiadója. – Kezdetben mezőgazdasági tárgyú írásokat publikált, 1979-ben díjat nyert a Szlovák Mezőgazdasági Minisztérium pályázatán. Művelődés- és helytörténeti cikkei, tanulmányai főleg a Hétben, az Új Szóban, az Élet és Tudományban és a Honismeretben jelentek meg, s ilyen tárgyú könyveket is írt. A Magyarok a természettudomány és a technika történetében (Bp. 1986) c. tanulmánygyűjteménynek is munkatársa volt.

M.: Heténytől Pápáig. Tarczy Lajos életútja, Hetény 1983; A pomológia úttörője. Kováts József életútja, Bátorkeszi 1990; A komáromi hírlapírás kétszáz éves története, Tatabánya 1994.

T. L.

SZÉNÁSSY Zoltán (Komárom, 1925. okt. 10.): helytörténész, gimnáziumi tanár. A pápai tanítóképzőben érettségizett (1944), a po-i Szlovák Egyetem Pedagógiai Karán magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett (1956). A Komenský Egyetem BTK-án doktorált (1973). 1951-től nyugdíjaztatásáig a komáromi magyar gimnázium tanára volt. Feldolgozta *Klapka György* életét (1977), foglalkozott Jókai Mór munkásságával (*Jókai nyomában,* tan., 1982) és Lehár Ferenc pályafutásával (*Lehár,* Komárom,1990, 1995, szlovákul is). Ady-emlékeket örökített meg az *Adyfalvától a csucsai kastélyig* (Komárom 1983) és *Adyfalvától Zágonig* (Komárom 1996) c. kötetében.

M.: Jókai és Komárom, tan., ISZ 1975/4; Csokonai Komáromban, tan., ISZ 1975/4; Petőfi és Jókai barátsága, tan., Hét 1976/16; Ady és Móricz barátsága, publ., Hét 1979/27; Komáromi Olympos, tan., 1984; Új komáromi Olympos, tan., Tatabánya 1987; Komárom ostroma 1849-ben, tan., Komárom 1989,1999; Komárom, A református kollégium, uo. 1996; Neszmélyi krónika (Bárdos Istvánnal közösen), uo. 1998; Komáromi m. kir. 22. gyalogezred, uo. 2000; Komáromi krónikás, uo., 2003.

Ir.: Fogarassy László: Klapka tábornok, Hét 1977/30; Csanda Sándor: Komáromi Olympos, Hét 1985/16; Szombathy Viktor: Komáromi Olympos, MN 1985. márc. 1.

F. Z.

SZENES Erzsi (Rajec, 1902. jún. 5. – Tel-Aviv, 1981. máj.): költő, író, újságíró. Gyermekkorát Nagymihályon töltötte, itt és Kassán élt a két háború között is. A Kassai Napló, a PMH és a Magyar Újság munkatársa volt, a szlovákiai zsidóüldözések miatt 1942-ben Bp.-re menekült. 1944-ben a németek letartóztatták, előbb Auschwitzbe, majd Németországba hurcolták. 1945 után egy ideig Po.-ban élt, egy szlovák hetilapnál dolgozott. 1949-ben kivándorolt Izraelbe. Jeruzsálemben telepedett le, újságíróként és előadóművészként tevékenykedett. – Költészetét mindig belengte valami titokzatos tiszteletadás a kortárs írók legjobbjai iránt (Ignotus, Radnóti, Fábry, Füst Milán). *Fehér kendő* (1927) c. második versskötetéről Ignotus úgy írt mint „hallatlan tökéletes" pici versekről. Túlcsorduló szerelmi lírája főleg első, *Selyemgombolyag* (1924) c. kötetét jellemezte. A mindig önmagát éneklő költő legtöbb meglepetést tartalmazó kötete a *Szerelmet és halált énekelek* (Bp. 1936) c. volt. A „szüzességét borzongó, síró, ujjongó lány" (Fábry) ebben a kötetében már nemcsak szerelemre vágyó lény, hanem a csalódások és a lelki fájdalmak élményeivel küszködő nő is. A „fák és a növények száradnak el úgy", ahogy az ő érzései, vágyai lesznek múlttá. Egyik legszebb szerelmes verse a *Rapszódia,* de nemes

veretű a *Mint a kép üveglapja* is, melyben úgy őrzi szerelme képét magában, hogy a síron túli létben „a Te arcodról ösmer majd én reám az Úr". A fasizmus előretörésével ez az ordas eszme válik elkeseredett gyűlöletének tárgyává (*Emlékeztek-é a fiatal lányra). A lélek ellenáll* (Bp. 1966) c. verseskönyve tartalmazza az 1939 és 1941 között Nagymihályon írt naplóját is, mely az írónő kertjében elásva érte meg a felszabadulást. – Új életkörülmények közé kerülve ő sem tudta költői pályáját folytatni, énjét megújítani.

M.: Nyártól nyárig, r., Bp. 1943; Van hazám, emlékezés, Tel-Aviv 1956; Pkaat hamesi, vál. v., uo. 1969; Mitan kaved, vál. elb., uo. 1977.

Ir.: Ignotus: Sz. E.: Fehér kendő, Ny 1927. II.; Radnóti Miklós: Sz. E. új versei. = R. M. művei, Bp. 1976; Fábry Zoltán: Nőíró Szlovenszkón, Sz. E. versei. = F. Z.: ÖÍ 2, 1981; Füst Milán: Sz. E.: Fehér kendő, Ny 1927. II; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

F. Z.

SZENES Piroska (Marosszalatna, 1899. nov. 25. – New York, 1972. ápr. 28.): író. Erdélyben született, de gyermekkorában családja a Felvidékre költözött. A 20-as évek elején egyetemistaként Bp.-en tartózkodott, s miután 1925-ben dicséretet kapott a Nyugat novellapályázatán, végleg az irodalomhoz szegődött. Babitsékkal is jó kapcsolatba került, Török Sophieval Kaffka Margit Társaság alapításán fáradozott. Első könyvének bp.-i megjelenése után, 1927-ben visszatért Szlovákiába, férjhez ment Halász Miklós ügyvéd íróhoz, s Besztercebányán lakott, de irod. kapcsolatai akkor is Bp.-hez kötötték, ott jelentek meg művei. 1938 őszén a faji üldözés elől külföldre távozott, a 2. vh. éveiben férjével együtt aktívan dolgozott a magyar emigráns írók antifasiszta folyóirataiban (Üzenet, Magyar Forum, Harc); 1945 után New Yorkba kerültek, ahol később felbomlott a házasságuk. – Első könyvét, *Az utolsó úr* c. regényt a mo.-i kritika zsengeként kezelte, nálunk észre sem vették. Illés Endre Mikszáth-hatást, a Beszterce ostromával való témarokonságot állapított meg, s csak az epizódfigurákat tartotta sikerülteknek. „A történet ívét tartó főfigurák elmosódottak, még bizonytalanul állnak a lábukon; sokszor Sz. P. támogatja őket, de néha ő is bizonytalanná válik" – írta ironikusan. Rendkívül meglepő volt tehát, hogy 3 évvel később megjelent új regénye (*Csillag a homlokán*) mind itthon, mind Mo.-on viharos visszhangot váltott ki. A csszl. cenzúra a szlovák nép állítólagos becsmérlése miatt nem engedélyezte a terjesztését, a mo.-i nacionalista kritika pedig hazaárulónak bélyegezte a szerzőt, mert „nem világítja meg a nagy változást, amely a felvidéki társadalomban az elszakítás következtében végbement". Mo.-on Móricz, Kassák és Schöpflin Aladár nagy elismeréssel fogadták a művet, Schöpflin A magyar irodalom története a XX. században c. munkájában az élvonalbeli fiatal magyar írók közé sorolta a szerzőt. A regény nem remekmű, helyenként nyelvi fogyatékosságok, szerkezeti és lélektani hézagok találhatók benne, de Sz. P. felülmúlja hazai élvonalbeli társait (Tamás Mihály, Darkó István, Neubauer Pál, Egri Viktor) azzal, hogy a helyi viszonyok erőteljes ábrázolásán túl a nagy irodalom mércéjét megközelítő általános emberi-társadalmi érvényű alakot is tud formálni. A viszontagságos életű, de a brutális megaláztatások után is boldogságra törő kis szlovák cselédlány, Hudák Katka ilyen regényalak. Élete, jelleme összevethető a nagy realista művek hasonló alakjaival: Thomas Hardy Egy tiszta nőjével s Martin Andersen Nexö Ditta, az ember lányával. Figyelemre méltó regény a napló formában írt és önéletrajzi elemekben bővelkedő *Egyszer élünk* is; ennek hőse egy vidéki szegény zsidólány, Engel Eszti, aki a 20-as években bevezetett numerus clausus idején tanul a bp.-i orvosi karon. A cselekmény egyetlen egyetemi tanév (1922/23) folyamán játszódik, de a korszak nyomasztó társadalmi-gazdasági viszonyait (a rettenetes inflációt, a tisztviselőrétegekre is kiterjedő köznyomort) és az elharapózó antiszemitizmust így is jól érzékelteti. Az egyetemi diákéletben is viruló antiszemitizmus teszi tönkre az Eszti s az orvosszigorló Haydú Pista között kibontakozó nagy szerelmet. A realista-naturalista iskolázottságú és a feminista mozgalommal rokonszenvező írónő, akárcsak első regényében, itt is tág teret ad az erotikának. Ez jellemzi legjobb novelláit is, melyekben mesterien ábrázolja a korabeli pesti polgári irodalomban (Földi Mihály, Zsolt

Béla) eluralkodott „viszony”-témát, a házasságon kívüli kapcsolatokat. Ennek polgári változatát az antológiadarabbá lett *Nyárelő*ben lelkileg megsebzett kamaszgyerekek szemén keresztül mutatja be, paraszti változatát pedig a nyers naturalizmusú *Szerelmi történet*ben, melynek anyagát férje ügyvédi praxisából merítette. A Madách Kiadó a *Csillag a homlokán* c. kötetet a Csehszlovákiai Magyar Írók sorozatban adta ki (Po.–Bp. 1982).

M.: Az utolsó úr, r., Bp. 1927; Csillag a homlokán, r., uo. 1930, 2. kiad. 1982; Jedviga kisasszony, elb., uo. 1933; Egyszer élünk, r., Bp. 1935; Lesz-e gyümölcs a fán?, r., New York 1948.

Ir.: Illés Endre: Az utolsó úr, Ny 1928, 78; r. r. (Császár Elemér): Regény a megszállott Felvidék életéből, Budapesti Szemle 1931, 153; Móricz Zsigmond: Amire Istennél sincs bocsánat, Ny 1931, 121; Kassák Lajos: Csillag a homlokán, Ny 1931, 56; Kardos László: Jedviga kisasszony, Ny 1934, 285; Antal Sándor: Jedviga kisasszony, MF 1934/3–4; Schöpflin Aladár: Egyszer élünk, Ny 1936, 74; Rády Elemér: Szlovenszkói magyar könyvek, Katolikus Szemle 1936, 254; Turczel Lajos: Sz. P. = uő: Tanulmányok és emlékezések, 1987.

T. L.

Szent Ágoston Társulat: kat. magyar könyvkiadó társaság. 1933-ban kezdte meg működését, székhelye Galánta, elnöke Franciscy Lajos nyitrai kanonok, majd Bognár Gergely gútai plébános volt. A Szent Pál Társaságot jóvá nem hagyó hatóságok (a po.-i Országos Hivatal és a prágai Iskola- és Művelődésügyi Minisztérium) a kat. egyház illetékes vezetőivel való tárgyalások után járultak hozzá a létrehozásához. Megalakulásával igen kedvezővé vált a magyar nyelvű kat. könyvkiadás helyzete, hiszen a 20-as évek elejétől volt már egy másik kiadójuk is: a rozsnyói Sajó-Vidék Nyomda- és Kiadóvállalat.

Ir.: Turczel Lajos: Magyar írószervezkedési kísérletek az első Csehszlovákiában. = uő: Visszatekintések..., Dsz. 1995.

T. L.

Szent György Kör → Sarló

Szentiváni Kúria (1930–1931): csehszlovákiai magyar írószervezkedési kísérlet. Nevét onnan kapta, hogy a Szent-Iványi József által összehívott írók az ő liptószentiváni kúriájában tanácskoztak három alkalommal. Fő célja, az Erdélyi Helikonhoz és Szépmíves Céhhez hasonló stabil írószervezet és nyereséges könyvkiadó – anyagiak hiányában és a két magyar ellenzéki párt átmeneti viszálya miatt – nem valósult meg, de a tervezett irod. folyóirat a Magyar Írással létrejött. Az első találkozón Móricz Zsigmond is részt vett, s cikket írt róla a Nyugatba.

Ir.: Móricz Zsigmond: Sz. K., Ny 1930. I., 825; Balogh Edgár: Szlovenszkó új kultúrfronton, ÚSZ 1932/5–6; Zapf László: Három kultúrfront, Jövő 1932/6–7; Fábry Zoltán: Sz. K. Egy csődtömeg kultúraktái, = F. Z.: ŐÍ 6; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967, 117–121.

T. L.

SZENT-IVÁNY József; *Zerdahelyi* (Zsár, 1884. nov. 15. – Balatonfüred, 1941. dec. 1.): politikus, publicista, író. Jogi és mezőgazd. tanulmányok után bejei földbirtokán gazdálkodott, s Nagyatádi Szabó István Kisgazdapártjában politizált. Az 1918-as államfordulat után az általa alapított ellenzéki Magyar Nemzeti Párt vezetője és parlamenti képviselője lett. Parlamenti működését egy olyan törvényes intézkedés tette népszerűvé és emlékezetessé, amely elősegítette a csszl. állampolgárság megszerzését a magyar lakosság számára. Ez az enyhítő szabályozás az ő javaslatára és Ivan Dérer igazságügyi miniszter legiszlatív irányításával jött létre, a sajtóban ezért „lex Derer et Szent-Iványi”-nak nevezték. A kisebbségi irod. életben a Szentiváni Kúriának nevezett írószervezkedés kezdeményezésével, a Kazinczy Könyvkiadó Vállalat szanálásával-átszervezésével s a Magyar Írás létrehozásával szerzett érdemeket. – Szépirodalommal csak szórványosan (Zerdahelyi József néven) foglalkozott. Elbeszélései alapos természetismeretről tanúskodtak, témáit többnyire a népéletből merítette. Irodalompublicisztikai, pol. és gazd. cikkeket is írt.

M.: Egy tőnek három fakadása, Tornalja 1934.

Ir.: Szalatnai Rezső: Egy tőnek három fakadása, MF 1935/1.

T. L.

Szent Pál Társaság: katolikus íróegyesület. 1933. febr. 20-án alakult meg Po.-ban, alapszabályait azonban hosszas elfektetés és kulisszák mögötti intrikák után sem hagyták jóvá. Az egyesületalapítást a saját nyomdával rendelkező rozsnyói kat. pol. hetilap, a Sajó-Vidék szorgalmazta, s többek között Mécs László is támogatta. Az egyesületi törvény előírásának megfelelően az alakuló közgyűlés után működni kezdett, a Sajó-Vidék kiadóvállalatnál könyveket is megjelentetett, de 1937/38-ban már keveset hallatott magáról, s jóvá nem hagyottan elhalt.

Ir.: Turczel Lajos: Magyar írószervezkedési kísérletek az első Csehszlovákiában. = uő: Visszatekintések..., Dsz. 1995.

T. L.

Szepesmegyei Történelmi Társulat (1926-tól: Szepesi Történelmi Társulat): regionális tud. egyesület. 1884-ben alapították Lőcsén. 1909-től Közlemények Szepes Vármegye Múltjából címen folyóirata jelent meg, mely 1914-től évkönyv lett. Az államfordulat után a Társulat működését rövid időre felfüggesztették. Újjáalakulva 1919-től 1934-ig 6 évkönyvet adott ki. Ezek közül a 3., 4. és az 5. vegyes (magyar–német–szlovák) nyelvű, a 6. pedig teljesen német nyelvű volt.

Ir.: Szalatnai Rezső: A Sz. T. T. ötvenéves, MF 1934/1–2.

T. L.

SZEPESSI Miksa; *Szepessy* (Tiszadada, 1886. nov. 19. – koncentrációs tábor, 1944): újságíró, lapszerkesztő, publicista. Középiskolai és jogi tanulmányait Kassán végezte; 1903-ban egyik alapítója és sportolója volt a Kassai Jogász Sportegyesületnek. Diák- és sportélményeiről később kor- és sporttörténeti értékű színes emlékezést írt. Tanulmányai befejeztével is Kassán maradt, s az 1918-as államfordulat után a Kassai Napló főszerkesztője lett. Munkatársainak a legjobb emigráns újságírókat-írókat (Ignotus, Jarnó József, Szende Pál, Simándy Pál, Földes Sándor) nyerte meg, s a hazai utánpótlást is nagy gonddal nevelte. A KN Fábry Zoltán szerint a 20-as évek első felében nemcsak legjobb napilapunk volt, hanem a bontakozó kisebbségi irodalomnak is egyik fő fóruma. 1933 után Sz. a Magyar Újság kassai szerkesztője volt, s ügyvédi irodát is nyitott. A 2. vh. idején faji üldözöttként koncentrációs táborba hurcolták. – Újságírói-szerkesztői munkája mellett alkalmi kiadványokat szerkesztett s műfordítással is foglalkozott. Ő fordította le a kelet-szlovákiai magyar hivatásos színtársulat részére a cseh František Langer *Külváros* c. drámáját.

M.: Hölgyek albuma, évkönyv (szerk. Sz. M. és Kerekes György), Kassa 1924; A kassai főiskolás sport. = A Kassai Atlétikai Club jubiláris évkönyve 1903–1923, uo. 1924; A Kassai Napló almanachja az 1927. évre (szerk.); Kassa kereskedelme és ipara az utolsó ötven év alatt (Kerekes Györggyel), uo. 1941.

Ir.: A magyar kultúra ötven éve Kelet-Szlovákiában (szerk. Gyüre Lajos), Kassa 1968; Gyüre Lajos: Kassai Napló 1918–1938, monogr., 1986; Turczel Lajos: Magyar sportélet Csehszlovákiában 1918–1938, 1992.

T. L.

SZEPESSY Miksa → Szepessi Miksa

SZEPESSY Sándor → Seidl Sándor

SZEREDAI GRUBER Károly (Pozsony, 1886. jan. 6. – Pöstyén, 1956. febr. 20.): költő, író, szerkesztő. Iskoláit szülővárosában végezte, Bp.-en bölcsészetet, Po.-ban jogot hallgatott, uott doktorált államjogból. Egyetemista korától publikált verseket, tárcákat, esztétikai vonatkozású cikkeket a helyi lapokban. 1914-től a po.-i Egyetemi Könyvtár dolgozója, 1919-től igazgatóhelyettese volt. Megszűnéséig (1918) munkatársa a Westungarische Grenzbotének és a Felsőmagyarországi Híradó jogutódaként megjelenő Híradónak (1922–1937), 1920–1921-ben kiadója és szerkesztője az eleinte erősen provinciális, később (Mécs, Márai, Szvatkó, Tamás Mihály írásai révén) javuló színvonalú Tavasz c. irodalmi lapnak. – Költészetét a klasszikus versformák iránti érzék, a sejtelmes hangulatok, a természeti motívumok kedvelése és konzervatív világszemlélet jellemzi. Vérbeli lírikusnak tartotta magát, de csak szerelmi tematikájú verseiben haladta meg helyenként a szlovákiai magyar líra átlagát. Más műfajokkal is próbálkozott. Vajda

Ernővel közösen írt zenés színdarabjai, tárcanovellái (*Ez Pozsony!*, 1912; *Pressburgtól Pozsonyig,* 1914) sikert arattak a helybeli közönség körében. A Híradó folytatásokban közölte *A szivárványhíd* c. regényét. A *Princessin Traulieb* c. dal- és táncjátékát Fischer Károly zenésítette meg.

M.: A szivárványhíd, r., Híradó 1925; A knídoszi lány, v., 1929.

Ir.: Fejek. Csehszlovákiai magyar írók arcképalbuma, 1929; Sz. G. K., Híradó 1936. jan. 5.; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

Sz. Z.

Szeredás: keresztényszocialista szellemiségű független társad., gazd. és irod. hetilap. 1931 okt.-től 1932 febr.-ig szórványosan jelent meg Kassán, felelős szerkesztője Lauschmann Ottó volt.

T. L.

SZERÉNYI Ferdinánd; *Sz. Nándor* (Pozsony, 1886. okt. 15. – uo., 1938. máj. 23.): ped. író, lapszerkesztő. Kassán érettségizett, Bp.-en földrajz–természetrajz szakos tanári oklevelet szerzett, majd Miskolcon tanított. Az 1918/19-es mo.-i forradalmak bukása után Ausztriába, onnan Csehszlovákiába emigrált. 1921 és 1931 között az ungvári ruszin gimnáziumban, 1931-től a Po.-i tanítóképző, majd a Po.-i Állami Magyar Reálgimnáziumban tanított (az előbbi helyen rövid ideig igazgató is volt). A 20-as években Ungvárott a Néplapot és a Magyar Iskola c. tanügypol. lapot szerkesztette. Az 1931-ben alakult CSMTIMT-nek vez. tagja, lapjának, a Magyar Figyelőnek pedig felelős szerkesztője volt. – Már 1918 előtt sokat publikált, s az első CSSZK magyar sajtójában gyorsan közismertté vált a neve. Olyan emigráns volt ő, aki az állam iránti lojalitást nem tévesztette össze a szervilizmussal. A kisebbségi sérelmeket számon tartotta, s az iskolaügyet vizsgálva részletes statisztikai kimutatásokat készített a szlovák iskolákba járó magyar gyermekek aggasztóan növekvő százalékarányáról. Szociográfiai kutatásokat is végzett; Po.-ban Jarnó Józseffel szociográfiai előadásokat tartottak a magyar egyetemistáknak, s útmutató könyvet állítottak össze nekik a gyakorlati tennivalókról. A ped. irodalomban folyamatosan tevékeny volt, tankönyveket írt, a Magyar Figyelőben szerkesztette a Komenský- és Masaryk-breviáriumot. 1934-ben ő állította össze A csehszlovákiai magyar tanítók almanachját, amely statisztikai táblázatokkal kiegészített tanulmányokat tartalmazott a nyugat-szlovákiai iskolák helyzetéről, Függelékében pedig több mint 700 tanító fényképét közölte. E kiadványba Sz. kiemelkedő pedagógusokról (Szókratész, Giordano Bruno, Apáczai Csere János, Masaryk) írt eszszéket.

M.: Tennivalók a falun (Jarnó József és Sz. F. előadásai), 1932; Bene község jelene és múltja, szociogr. tan. (Mónus Gyulával), Beregszász 1934; A serdülőkor problémái, tan. (Krammer Jenővel és Szalatnai Rezsővel), 1932.

Ir.: Kovács Endre: Tanítói almanach, MF 1934, 157; sz. v. (Szombathy Viktor): Bene község jelene és múltja, MÍ 1935/1; V. L. (Vass László): Sz. F. halálára, MaN 1938. máj. 26.

T. L.

Szfinksz: grafológiai folyóirat. 1920. máj. 1-jén egy száma jelent meg Po.-ban, Szilárd Rezső szerkesztésében.

T. L.

SZIGETI László (Dunaszerdahely, 1949. máj. 26.): író, újságíró, szerkesztő, könyvkiadó. Pozsonyban vendéglátóipari szakiskolát végzett (1967), a 70-es évek elején a komáromi gimnáziumban (lev. oktatás) érettségizett. A Csallóköz c. járási lap munkatársa (1973), majd az Új Szó szerkesztője (1975–1980) volt. A kassai Thália Színpadon 1981-től dramaturgként s egy ideig művészeti vezetőként dolgozott. Munkáját a dramaturgiai és színpadi tudatosság, a kreatív színház és a magas szintű színházi élmény megteremtésének igénye jellemezte. – 1983-tól 1989 nov.-ig a Nő szerkesztője volt. 1989 nov.-től 1990 jún.-ig a Nyilvánosság az Erőszak Ellen Politikai Mozgalom Koordinációs Bizottságának tagja, ugyanakkor az FMK (Független Magyar Kezdeményezés) alapító tagja és alelnöke. Egyik megalapítója s kezdettől fogva igazgatója a Kalligram Könyvkiadónak. – Kezdetben elbeszéléseket közölt az Új Szóban és az ISZ-ben. Könyvis-

mertetéseket, kritikákat, megemlékezéseket, színibírálatokat, képzőművészeti tárgyú írásokat egyaránt írt. Irodalmi riportjait, beszélgetéseit főleg az ÚSZ-ban és a Nőben közölte. Jakoby Gyula munkásságával több írásban foglalkozott. A Kalligram Kiadó főleg neki köszönhetően vált néhány hónap alatt ismert és jó nevű, másfél évtized alatt országos hírű, Bp.-en, írói körökben is tekintélynek örvendő kiadóvá. Egyes publikációi többnyelvű mutációban is megjelennek. Az utóbbi években jelentősen megnőtt a szlovák nyelvű kiadványok száma. – Irodalmi tevékenységében kiemelkedő a Mészöly Miklóssal folytatott beszélgetés, mely a *Párbeszédkísérlet* (1999) c. kötetben jelent meg (Mészöly Miklós neve alatt!). Amint Grendel Lajos fogalmaz, néhány évvel az író halála előtt ez az interjúkötet adott kimerítő és megkerülhetetlen választ azokra a kérdésekre, melyek Mészöly Miklós írói munkásságát meghatározták (G. L.: A tények mágiája, 2002). Előzménye volt ennek a interjúkötetnek a Bohumil Hraballal készített beszélgetés, folytatása pedig másfél évtized múlva a Bugár Bélával, a Magyar Koalíció Pártja elnökével, a szlovák parlament alelnökével folytatott beszélgetés. A terjedelmes interjú Bugár Béla: Olyan országban élek... c. kötetében jelent meg (2004). Talán nem véletlen, hogy Sz. (beszélgető szándékában) egykori „politikusi" önmagához tért vissza, ahhoz az életmódhoz, melyet korábban publicistaként is módja volt (távolról, és kiábrándítóan!) megismernie. 2002 után a szlovák kormány kulturális miniszterének, Rudolf Chmelnek a tanácsadója, s a szlovák politikai élet, a koalíciós pártok számos képviselőjével kiadóként is jó kapcsolatot ápol. Ennek a kapcsolatnak a hatásfokát talán a szlovákiai magyar kultúra állapotán lehetne lemérni, ami viszont – érzésünk szerint! – nem tekinthető feltétlenül „derűsnek", még a „koalíciós égboltozat" alatt sem. – A könyvkiadás terén nyújtott kiemelkedő munkásságáért elnyerte A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetést (2001), Václav Havel köztársasági elnök a Tomáš Garrigue Masaryk Érdemrend I. fokozatával tüntette ki „a közép-európai térség fejlődése és együvétartozása érdekében kifejtett tevékenységéért" (2003).

M.: Az öreg, elb., ISZ 1972/10; Ahogy a nép szíve lüktet (a Matesz 25 éve), VÚSZ 1975. jan. 29.; Mari, elb., VÚSZ 1976. febr. 8.; Délvidéki freskó (L. Ballek könyvéről), VÚSZ 1978. aug. 15.; Hűséges hűtlenek (Grendel Lajos könyvéről), ÚSZ 1979. okt. 25.; Levélféle Álom Tivadarhoz (Rácz Olivér könyve), ÚSZ 1980. ápr. 24.; A harmadik parton, portré (Jakoby Gyula), ISZ 1985/7; Fény és kenyér, (Egri Viktor könyve), Nő 1984/17; Csendek útjain, publ., 1990; Klíčky na kapesníku, beszélg. (B. Hraballal), Prága 1990; magyarul: Zsebcselek, 1992, 1995.

Ir.: Fónod Zoltán: "... csak azt tenni, amit a lelkiismeret diktál" (Beszélgetés Szigeti Lászlóval). = uő: Közelkép. Irodalomról, művészetről, 2000.

F. Z.

SZÍJ Rezső (Mezőlak, 1915. okt. 7.): ref. lelkész, irodalomtörténész, művészeti író, könyvtáros. 1937 és 1959 között református lelkész, 1960-tól könyvtáros, 1971-től a bp.-i Országos Széchényi Könyvtár főkönyvtárosa volt. 1960-ban megalapította a Magyar Bibliofil Társaságot, majd 1973-ban a Művészetbarátok Egyesületét. Elnöke volt a Herman Ottó Társaságnak, elnöke és igazgatója a Szenci Molnár Társaságnak. Több tucat önálló mű s mintegy 1400 tanulmány és cikk szerzője. – A szlovákiai magyar kultúrtörténetre vonatkozó műve *Lőrincz Gyula*, kismonogr., 1971.

M.: Tallós Prohászka István, Bp. 1979; Staudt-Csengeli Mihály művészetéről, Bp. 1986.

Ir.: Hartyányi István: Szíj Rezső. Bibliográfia, Bp. 1994.

K. K. K.

SZÍJJÁRTÓ Jenő (Gölnicbánya, 1919. júl. 17. – Pozsony, 1986. júl. 28.): zeneszerző, karmester. Zeneszerzést és zongorajátékot a bp.-i Liszt Ferenc Zeneművészti Főiskolán (1945), vezénylést a po.-i konzervatóriumban (1951) tanult. – Hazai magyar együttesek egyik alapítója, karnagya (Népes 1953, Ifjú szívek 1955, CSMTKÉ 1964). A Csehszlovák Rádió zenei szerkesztője Po.-ban (1951–1954). A Népes megszűnése után a Csemadok KB (1951–1954), majd a Népművelési Intézet szakelőadója és a po.-i rádió zenei rendezője nyugdíjba vonulásáig (1984). Foglalkozott népdalgyűjtéssel is, népdalgyűjteménye (közel 500

dallam) a bp.-i Zenetudományi Intézetben is megtalálható. Elsősorban felkérésre komponált kórusműveket, dalokat.

M.: 100 szlovákiai magyar népdal (Ág Tiborral), 1958; 26 a cappella kórusmű, 25 ének-, ill. zenekari mű. Debrői D. Géza – Kazán József (szerk.) Az anyai szó. Kórusgyűjtemény. Virágok vetélkedése – válogatás népzenei gyűjtéseiből, Dsz. 2001; CD: Vokális művek. Banská Bystrica 2002.

Ir.: Československý hudební slovník 2, Prága 1965; Encyklopédia dramatických umení Slovenska 2, 1990; Slovenský biografický slovník 5, Martin 1992.

D. Z. E.

SZIKLAY Ferenc (Aranyida, 1883. okt. 11. – Kassa, 1943. dec. 19.): író, lapszerkesztő, kultúraszervező. A gimnáziumot Kassán, a magyar–latin tanári szakot Kolozsvárott végezte. 1913-tól Kassán élt, az államfordulat után elbocsátották tanári állásából. 1922-től a csszl. magyar kisebbség kult. szervezkedésében döntő befolyásra törekvő ellenzéki pártok kultúrreferátusának vezetője volt, s nyilvántartóirányító munkaköre kiterjedt a magyar egyházakra, elemi iskolákra, irod., kult. és társad. egyesületekre, népművelési intézményekre, könyvtárakra, folyóiratokra, képzőművészetre, hivatásos és műkedvelő színjátszásra. Az ő nevéhez fűződik egyebek között az SZMKE, a Színpártoló Egyesület és a Dalos Szövetség megszervezése, s ő biztosította a megfelelő kéziratokat a berlini Voggenreiter Verlag részére, mely a magyar kormány finanszírozásával 1922-től csszl. magyar könyveket adott ki. A kassai Kazinczy Társaságnak is vezetője volt, s 1925-ben Darkó Istvánnal megszervezte a Kazinczy Könyvbarátok Társaságát, 1928-ban pedig az önálló Kazinczy Kiadóvállalatot. Az írószervezkedési kísérleteknek egyik fő mozgatója, s „kisebbségi Kazinczyként" nagyarányú levelezést folytatott az írókkal. Tekintélyét növelte, hogy lapokat (Esti Újság, Képes Hét) szerkesztett, s ő állította össze az első irod. antológiát (Lírai *antológia Szlovenszkó és Ruszinszkó magyar költőinek alkotásaiból,* Berlin 1926). A bécsi döntés utáni években kormányfőtanácsossá nevezték ki. – 1918 előtt néhány drámai kísérleten kívül irodalomtört. értekezéseket írt. Tehetséges, művelt író, de adottságai kiteljesedését nagyfokú kultúraszervező és közéleti lekötöttsége fékezte. Minden irod. műnemben aktív volt, s Čapek-darabot és operaszövegkönyvet (Smetana) is fordított. Versei többnyire alkalmiak, szép stílusban írt színművei pedig könyvdrámák. Öt-hat regénye közül a legjobbnak (*A jöttment)* két tematikai érdekessége van: cselekménye 1909 és 1911 között, Po.-ban játszódik, s hőse, dr. Kövy Ernő tanár a szerző alteregója. Sz. az adott években tényleg Po.-ban tanított, s a regényben néhány tanártársát és barátját is szerepelteti (Kahn Jenő = Orbán Gábor, Jánossy Zoltán = Jankó Zoltán; Nyugati Hírlap = Nyugat-magyarországi Híradó). Illés Endre két korábbi regényben látta A jöttment mintáját: Rákosi Viktor Elnémult harangokjában és Kaffka Margit Állomásokjában, de össze lehet vetni a regényt Harsányi Kálmán Kristálynézők c. művével is. Sz. ezekhez hasonlóan belülről s konzervatív reformerként bírálja a tespedő középosztályt. További regényei közül a *Hangzatká*ban a cseh származású zeneszerző és hegedűvirtuóz, Csermák Antal hányatott életét dolgozza fel, a mohácsi csata idején játszódó *A fekete ember* hőse Cserni Jovan rablóvezér. A *Hová?* és *A világ ura* c. regényekben a tud. fantasztikumot hagyományos meseelemekkel próbálta elegyíteni, s a műfaji kísérlet felemás eredményt hozott.

M.: Hangzatka, Berlin 1924; A fekete ember, uo. 1926; A világ ura, Kassa 1927; A jöttment, uo. 1932; Hová?, uo. 1934; Mikor az óra üt, r., uo. 1943; Kulturális szervezkedésünk története. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938.

Ir.: Illés Endre: Szlovenszkói magyar könyvek, Ny 1933, 431; Vájlok Sándor: Hová?, ÚÉl 1934/10; Lelkes Tibor: Sz. F., az író, Új Magyar Museum 23–24; Kováts Miklós: Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918–1938, 1974; Turczel Lajos: Sz. F. = uő: Tanulmányok és emlékezések, 1987.

T. L.

SZIKLAY László (Kassa, 1912. jan. 9. – Budapest, 1987. jún. 15.): irodalomtörténész, főiskolai tanár. Sz. Ferenc fia. Eötvös-kollégistaként magyar–francia–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1934) a bp.-i egyetemen.

1941-ig gimn. tanár Nyíregyházán. 1939-től a debreceni egyetem meghívott előadója, 1941-ben a Kereskedelmi Főiskola tanársegédje. 1946-tól minisztériumi tisztségviselő, majd a bp.-i (1949), ill. a szegedi (1955) pedagógiai főiskola tanára, 1956–1979-ben az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa volt. 1964-től a szegedi József Attila Tudományegyetem címzetes tanára; a kandidátusi fokozatot 1955-ben érte el. – A magyar összehasonlító irodalomtudomány jeles képviselője. Tevékenységében kiemelkedő szerep jut *A szlovák irodalom története* (1962) c. munkájának, melyben a Kárpát-medence történetének összefüggéseiben vizsgálta a szlovák nép történetét. A szlovák irodalomkritika tartózkodóan fogadta a művet. Kelet-Közép-Európa irodalmi és kulturális fejlődésébe nyújt bepillantást a *Szomszédainkról* (1974) c. kötete. Tanulmányait, elemzéseit, értékeléseit a po.-i Madách Kiadó adta ki *Visszhangok* (1977) címmel. A kötetben a magyar–szlovák irodalmi kapcsolatokkal és a szlovák irodalom kimagasló képviselőivel foglalkozik, s perlekedik azokkal a nézetekkel, melyek az irodalmak, kultúrák közeledését akadályozzák.

M.: Kazinczy az irodalom kérdéseiről, tan., Kassa 1934; Az ifjú Hviezdoslav, tan., Bp. 1965; Adam Miczkiewicz, tan., uo. 1968; Együttélés és többnyelvűség az irodalomban, tan., uo. 1987; Pest-Buda szellemi élete a 18–19. század fordulóján, tan., uo. 1991.

Ir.: Fenyő István: Sz. L. Szomszédainkról c. tanulmánykötetéről. = F. I.: Figyelő szemmel, Bp. 1976; Kovács Sándor Iván: Jelenlévő múlt, Bp. 1978; Csukás István: Visszhangok, ItK, 1978.

F. Z.

SZILVÁSSY József (Somorja, 1946. júl. 25.): közíró, szerkesztő. Somorján érettségizett (1964), a Komenský Egyetem BTK-án történelem–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett. 1968 jún.-tól az Új Szó munkatársa, 1974–1989 között a kulturális rovat vezetője, 1989-től főszerkesztő-helyettes, 1990 márc.-tól 1998 jan.-ig főszerkesztő. Majd a Katedra főszerkesztője (1998–1999), 2001 máj.-tól 2004 máj.-ig ismét az ÚSZ főszerkesztője. 1998-tól folyamatosan a Népszabadság po.-i tudósítója, 2001-től a Csallóköz főmunkatársa. – 1968-tól publikál, kezdetben irodalom- és színikritikával foglalkozott. Rendszeresen foglalkozott az amatőr művészeti mozgalom, az oktatásügy, valamint a könyvkiadás kérdéseivel. Képzőművészeti riportokat is közölt. – A konszolidációs években a rovat mellőzni kényszerült azokat az írókat, akiket politikai vétségek miatt elmaraszaltak. Sajnálatosan túlságosan sokáig, egészen a rendszerváltásig tartott az ő kitiltásuk a lap hasábjairól. E téren sem a szerkesztőség, sem a kulturális rovat nem sokat tett annak érdekében, hogy ezt a lehetetlen állapotot megszüntesse, vagy foglalkozzon azokkal a kérdésekkel, melyek a politikai önkény eseteit jelentették ezekben az években nemzetiségi kultúránkban, irodalmunkban, közoktatásunkban. A szemérmes tartózkodás egyértelműen ártott nemzeti közösségi ügyeinknek. – Egy időben Kulcsár Ferenccel (1982–1984), majd Török Elemérrel (1985–1986) a Madách Naptárt is szerkesztette. Említésre méltók a szlovák, cseh és hazai magyar írókkal (E. B. Lukáč, J. Poničan, Egri Viktor, Szabó Béla, Dávid Teréz stb.) készített interjúi. A 90-es évektől kezdve – munkaköréből eredően is – a politikai közírás vált meghatározó műfajává. Publicisztikai tevékenysége ezekben az években erőteljessé és rangossá vált.

M.: Híd a Dunán (Csszl. magyar költők szlovák antológiája), rec., ÚSZ 1968. nov. 21.; Fél évszázada a szocialista kultúráért, VÚSZ 1971. máj. 16.; Irodalmunk szemléje az Irodalmi Szemle?, ÚSZ 1974. júl. 25.; Mozgalmas életút (Lőrincz Gyula), ÚSZ 1975. jan. 16.; Tíz év – mérlegen, ÚSZ 1981. jan. 22.; Magyar drámák szlovákul, ÚSZ 1981. szept. 17.; Kodály Zoltán és Szlovákia, ÚSZ 1982. dec.16.; Kritikáról kritikusan, ÚSZ 1983. ápr. 9.; Gyermekirodalmunk – az Irodalmi Szemlében, ÚSZ 1984. aug.10.; A Idő markában (Sütő András), ÚSZ 1984. aug. 17.; Többet a tudományosságért (ÚMGY), ÚSZ 1985. ápr. 16.

F. Z.

Színház: képes színházi és művészeti hetilap. 1920 és 1936 között jelent meg Po.-ban. Szerkesztésében Fehér Jenő, Sebestyén József, Lóránd K. Lóránd, Molnár Tibor, Rosa Elemér, Lukács Gyula és Weisz Jenő váltották

egymást. A leghosszabb életű kisebbségi színházi lap volt, közepes színvonallal. A többi laphoz hasonlóan rendszeresen közölte a heti műsort és az operettek sláger-énekszámait; minden számában voltak színészportrék és változó című pletykarovatok. Többször közölt vidám színpadi jeleneteket, verseket és könyvrecenziókat.

T. L.

Színház: színházi és művészeti hetilap. A Színház és Sport folytatásaként 1923. okt. 30-tól 1925. márc. 27-ig jelent meg Kassán. Főszerkesztője és kiadója Kultsár Miklós, belső munkatársai Teleky Sándor, Thuróczy Gyula és Szigeti Miklós, külső munkatársai Keller Imre, Lányi Menyhért és Spielberger Leó voltak. A jó színvonalú lap több cikkben elemezte a kisebbségi színjátszás fejlődésének akadályait, markáns színészportrékat közölt, és ismertette az előadandó darabokat.

T. L.

Színház és Mozi: színházi és filmhetilap. Egy színházi szezon alatt, 1922. jún.15-től aug. 12-ig jelent meg Po.-ban, Gellért Jenő és Rehorovszky Jenő szerkesztésében. Ígéretes színvonalú lapként indult, első számaiban az alkalmi anyagokon kívül kisebb tanulmányokat is közölt (Kázmér Ernő: Színpad és színpadi kultúra; A színház múltja és jövője; Weichherz Gyula: A mozi múltja, jelene és jövője). A bemutatás előtt álló darabokról (pl. Čapek R.U.R.-járól) részletes ismertetéseket nyújtott. Verseket, tárcákat is közölt, többek között Antal Sándor, Földes Sándor, Sebesi Ernő és Sándor Ernő tollából.

T. L.

Színház és Sport: színházi és sporthetilap. 1923 okt.-ben 4 száma jelent meg Kassán, Kultsár Miklós szerkesztésében. Az 5. számtól a neve Színházra változott, és a sportanyagok elmaradtak.

T. L.

Színházi Hét: színházi és művészeti hetilap. 1919 aug.-tól 1920 jan.-ig a Tavasz folyóirat mellékleteként jelent meg Po.-ban, Szeredai Gruber Károly, Honty Ottó és Neogrády Ödön szerkesztésében. A közepes színvonalú lap munkatársai közé tartozott a kitűnő színészportrékat író Holly Jenő. A po.-i képző- és zeneművészeti eseményekről is tudósított.

T. L.

Színikritika, színházi irodalom – színjátszás: **I.** Az első köztársaság első tíz évében Szlovákiában egyetlen hivatásos magyar színtársulat működését engedélyezte a politikai vezetés, s ez a Po. és Kassa közötti térségben vándorolt. 1928-ban az egységes színikerületet nyugati és keleti részre osztották, s ennek megfelelően két társulatnak adtak koncessziót. Az ismertebb színigazgatók Faragó Ödön, Földes Dezső, Iván Sándor és Polgár Károly voltak. Kárpátalja magyarlakta területén egy társulat működött. A magyar színjátszás minőségi fejlődését az állami és járási szubvenciókból való kisemmizettségen kívül egyéb diszkriminatív intézkedések is akadályozták: a koncessziók kiutalásával kapcsolatos visszaélések, a színházi idény előnytelen megállapítása Po.-ban és Kassán, a mo.-i színészek szerződtetésének tilalma vagy korlátozása, a hazai magyar színészképzés iránti kérelmek visszautasítása. Ilyen körülmények között a kisebbségi társadalom önerejéből létrehozott Szlovenszkói és Kárpátaljai Színpártoló Egyesületek támogató igyekezete sem lehetett hatékonyabb, a társulatok állandó egzisztenciális nehézségekkel küzdöttek, s művészi színvonaluk többnyire gyenge volt. A műkedvelő színjátszást városi viszonylatban a hagyományos kult. egyesületek, a szocdem munkásakadémiák és a kommunista munkásotthonok karolták fel, falusi viszonylatban pedig nagyon sikeresen az SZMKE. A hivatásos színtársulatok és a munkásakadémiák színjátszó csoportjainak műsorában többször szerepeltek hazai írók (Bihari Mihály, Lányi Menyhért, Merényi Gyula, Sándor Imre, Sebesi Ernő, Sziklay Ferenc, Vécsey Zoltán stb.) alkotásai, de kiemelkedő mű ezek között nem volt. – A színházi élet bemutatásával, a színjátszás értékelésével elsősorban és hivatásszerűen a színházi lapok foglalkoztak, melyek Po.-ban vagy Kassán jelentek meg a háromhónapos színházi idény alatt, s többnyire rövid életűek voltak. Színvonalasabb közü-

lük csak a Kassai Színházi Ujság, a Színház és Mozi, a Kassai Színház és a hosszabb életű Szlovenszkói Színházi Élet első két évfolyama volt. Ezek a lapok behatóan elemezték a kisebbségi színjátszás objektív és szubjektív akadályait, jó színészportrékat közöltek, ismertették az előadott darabokat. A többi lapban a szokásos műsorrovat mellett a legtöbb helyet a pletykarovat foglalta el. A színházi sajtó ismertebb, aktívabb szerkesztői, munkatársai: Fehér Jenő, Holly Jenő, Gellért Jenő, Kázmér Ernő, Kultsár Miklós, Lányi Menyhért, Rehorovszky Jenő, Sebestyén József és Spielberger Leó. A színházi problémáknak a napilapok és jobb folyóiratok is figyelmet szenteltek. A Kassai Munkásba Mácza János és Fried Jenő írtak színikritikákat és cikkeket, a Kassai Naplóban Áldori Károly, Kultsár Miklós és Merényi Gyula voltak aktívak, a Magyar Írásban *A magyar színészet problémái Szlovenszkón és Ruszinszkón* címmel forrásértékű tanulmány jelent meg. A műkedvelő színjátszást elvi alapvetésű cikkekkel, műsoranyagokkal és gyakorlati instrukciókkal a Kassai Munkás, Az Út, a Csehszlovákiai Népszava támogatta, s ugyanezt tette a falusi hagyományos műkedvelő színjátszás viszonylatában az SZMKE komáromi központja és Magyar Vasárnap c. lapja. A népfrontos Magyar Fiatalok Szövetségének megalakulása után a Kéve folyóirat vállalta a tagegyesületek színjátszó csoportjainak és énekkarainak műsoranyagokkal való ellátását. Megemlíthető még a rövid életű Műkedvelő c. lap. – **II.** A szlovák államban nem működött hivatásos magyar társulat, de Po.-ban a Toldy Kör és más kult. vagy sportegyesületek (Keresztény Kultúr Kör, Kiskárpátok Turista Egyesület, VAS Sportklub, Polgári Torna Egylet) jóvoltából színvonalas műkedvelő színjátszás bontakozott ki. Erről akkor Rehorovszky Jenő *Színházi Napok* c. almanachja, az SZMKE szervezte vidéki műkedvelő színjátszásról pedig Párkány Lajos összefoglaló tanulmánya adott részletes tájékoztatást. – **III.** 1945 utáni hivatásos színjátszásunk a Szlovák Faluszínház magyar tagozatának (1950–1959) létrehozásával alapozódott meg, ezt követte 1952-ben a komáromi Magyar Területi Színház, majd 1969-ben a kassai Thália Színpad megalapítása. A műkedvelő színjátszás nagyarányú kibontakozása az 1949-ben megalakult Csemadok s vele párhuzamosan a Népművelési Intézet nemzetiségi osztálya szervező és irányító munkájának volt köszönhető. Jelentős mozgósító hatása volt néhány kimagasló helyi kezdeményezésnek (Párkány – Hofbauer József, Németh László, Sipka Béla, Kremmer László; Csata – Újváry László; Léva – Nagy László, később Zolczer Mihály, Csáky Pál; Rimaszombat – Drobka Géza; po.-i Déryné Színkör – Kulcsár Tibor, Lőrincz János, Miklósi Péter; Dunaszerdahely – Riedl Sándor; füleki Zsákszínház – Mázik István és ifj. Csák István stb.). – A színikritika, színházi irodalom feléledése 1950-től, rendszeresebbé válása 1958-tól, az ISZ indulásától datálható. A színházi bemutatókat azóta élénkebb, néha vitákat is kiváltó visszhang követi, a színházi irodalomnak a Hét, az ÚSZ, az ISZ s később a Kalligram is teret ad. A felgyorsult folyamatban új hajtóerőt jelentett a műkedvelő színjátszás differenciálódása, új formák (irodalmi színpad, bábjáték, gyermekszínjátszás) megjelenése, valamint a műkedvelő színjátszó versenyeknek a komáromi Jókai Napokon és más fórumokon való rendszeressé válása. Mindez változatosabbá és igényesebbé tette színházi kritikánkat és publicisztikánkat, s ez nemcsak a színjátszásra, rendezésre hatott termékenyítően, hanem a drámairodalom felélénkülését, új emberek (szerzők, rendezők) s újabb formák jelentkezését is kiváltotta. – Az első jelentősebb vita a színművészet korszerűsítéséről 1969 februárjában kezdődött, Fónod Zoltán vitaindító cikke alapján (*A korszerűség parancsa. Színházi gondok, problémák,* VÚSZ 1969. febr. 9.). A vita közel három hónapig tartott. Színészek, rendezők, színházi szakemberek vitatták a színház megújításának problémáit. Ha ritkán is, de születtek drámaelméleti tanulmányok, s a színikritikában, publicisztikában (és az új színpadi formák meghonosításában) seregnyi ember tevékenykedett ((Beke Sándor, Bodnár Gyula, Dávid Teréz, Dusza István, Egri Viktor, Fónod Zoltán, Gály Iván, Gágyor Péter, Gáspár Tibor, Gyüre Lajos, Havasi Péter, Hizsnyan Géza; Horváth Lajos, Kiss Péntek József, Klimits Lajos, Kmeczkó Mihály, Kolár Péter, Konrád József, Mészáros László, Miklósi Péter, Pásztó András, Puntigán

József, Siposs Jenő, Soóky László, Szigeti László, Szilvássy József, Szuchy M. Emil, Takács Emőd, Tóth László, Vass Ottó, Zalabai Zsigmond stb.). A színjátszásnak és színházi irodalomnak ezt a sokszínűségét, folyamatos differenciálódását a kommunista kultúrpolitikát hatálytalanító 1989-es rendszerváltás tovább fokozta. Gyors változások főleg az amatőr színjátszásban mutatkoznak, ahol az egykori hagyományos formák teljesen háttérbe szorultak, a kísérletező csoportoknak országos szervezete alakult (Szlovákiai Magyar Amatőr Színjátszók Társasága, 1996 nov.-től Pódium Színházi Társaság), s néhány csoport – köztük az 1988-ban létrejött losonci Kármán József Színkör – versenyhelyzetbe került a szintén aktivizálódó hivatásos színtársulatokkal. Ezt a rendkívül élénk kibontakozást azonban nemcsak a piacgazdálkodásra való áttérés gazd. nehézségei fékezik, hanem 1993-tól a magyar kult. élet (színház, sajtó, könyvkiadás) költségvetési támogatásának drasztikus csökkentése is. 1989 után (több-kevesebb rendszerességgel) színikritikával foglalkoztak: Dráfi Anikó, Forgács Miklós, Hizsnyan Géza, Juhász Dósa János, Juhász Katalin, Kocur László, Lakatos Krisztina.

Ir.: Kultsár Miklós: A szlovenszkói magyar színészet, Tűz 1921/1–2; Antal Sándor: Nyílt levél a Színház ügyében Szlovenszkó teljhatalmú miniszteréhez, Nemzeti Kisebbségek 1922/3; Faragó Ödön: Írások és emlékek, Ungvár 1933; Z.: A magyar színészet problémái Szlovenszkón és Ruszinszkón, MÍ 1934/3; Háber Zoltán: A színjátszást így kezdjük, Az Út 1934/10; Sziklay Ferenc: Kulturális szervezkedésünk története. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Párkány Lajos: A szlovákiai magyar műkedvelő színpadok munkája. = A szlovákiai magyarság élete 1938–1942, Bp. 1942; Botka Ferenc: Munkásszínjátszásunk hagyományaiból, Hét 1960/23; Vita a csehszlovákiai magyar színjátszás és drámairodalom helyzetéről, ISZ 1960/1; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Szilvássy József: 20 éves a Magyar Területi Színház, ISZ 1973/2; Kováts Miklós: Magyar színjátszás és drámairodalom Csehszlovákiában 1918–1938, 1974; Kmeczkó Mihály: Színházi kritikánkról kritikusan, ISZ 1977/2; Mészáros László: Nyitott tétel, 1977; Szilvássy József: Ne csak szép szavakkal..., ÚSZ 1982. okt. 15.; Tóth László: A felszabadulás utáni csehszlovákiai magyar hivatásos színjátszásról, ISZ 1983/2; Dusza István: A mindennapok és a történelem dramaturgiája, ISZ 1986/8; Klimits Lajos: Néhány megjegyzés a drámáról és színjátszásról, ISZ 1987/8; uő: Fejezetek a színjátszás pszichológiájából, 1976; Tóth László: Párhuzamok, kitérők, tan., Tatabánya 1991; Hizsnyan Géza: Rendkívüli deficit, s a színészmesterség Mohácsa, Kalligram 1992/2–3; Dusza István: Nézőtéri napló 1981–1990, 1992; Hizsnyan Géza: Jó rendező kerestetik, Kalligram 1994/3; Paulovics János: Fejezetek a párkányi műkedvelő színjátszás történetéből, Párkányi Szemle 1993 (szerk. Himmler György); Tóth László: A csehszlovákiai magyar színjátszás nyolcvan éve 1918–1998. Köz–művelődés–történet, Bp. 2000.

T. L.

SZITÁSI Ferenc (Ekecs, 1943. jan. 16. – Nagylég, 1986. okt. 11.): költő. Alapiskoláit szülőfalujában, a tanítóképzőt Rozsnyón végezte. Nyitrán, levelező hallgatóként, magyar– szlovák szakos tanári oklevelet szerzett. 1967-től Nagylégen tanított, 1975-től haláláig járási tanfelügyelő volt Dunaszerdahelyen. – A 60-as évek második felében jelentkezett versekkel, de a verskedvelő olvasók a Vetés-csoport fellépése, majd az *Egyszemű éjszaka* c. antológia megjelenése nyomán ismerték meg a nevét. Egy sajátos tájegység és emberének költője kívánt lenni. Az ún. metaforaiskola követőjeként próbálta költői képekbe, főként metaforákba öltöztetni a csallóközi lét szellemi és természeti vonatkozásait. Túlságosan tapad azonban a felszínhez, gesztusai leíró s nem elemző jellegűek, a sokszor találó és hatásos képek nem tárják fel a lényeget, nem állnak össze szerves, „részek nélküli" (József Attila) műegésszé. Viszonylag rövid alkotói korszaka nem tette lehetővé számára a költői-művészi és szemléleti kibontakozást, önmagára találást.

M.: Hullámverésben, v., Po. 1975; Egyszerű leltár, v., posztumusz kötet, uo. 1993.

Ir.: Tőzsér Árpád: A Vetés-csoportról. = uő: Az irodalom valósága, 1970; Balla Kálmán: Féleredmény, ÚSZ 1976. máj. 14.; Varga Imre: Kaleidoszkóp, Hét 1976/5; Mészáros Károly: Költő volt, kortársunk volt, ISZ 1986/12; Zalabai Zsigmond: Verstörténés, 1995.

Sz. Z.

SZITNYAI József → Mészáros József

Szivárvány: havi képes gyermeklap. 1929-től 1938-ig jelent meg Komáromban, Borka Géza (1937 szept.-től Borka és Manga János) szerkesztésében. Fő illusztrátora Harmos Károly volt. A szép kiállítású, színes tartalmú lapot a sarlósok is örömmel üdvözölték. 1935 szept.-től a csszl. magyar iskolarádió hivatalos lapja lett; ettől fogva hasábjainak egyharmadát, néha felét, az iskolarádió programjáról készített tájékoztatók és értékelések foglalták el. Középiskolásoktól (főleg komáromiaktól) is sok szépirod. és grafikai próbálkozást közölt.

T. L.

SZKALOS Emil (Losonctamási, 1877 – Rozsnyó, 1932): egyházi író, lapszerkesztő. Ev. teológiát végzett, s lelkész volt Rozsnyón. Szerkesztette a Rozsnyói Híradót, s publikált a Sajó-Vidékben is.

M.: A rozsnyói ev. egyház története, Rozsnyó 1931.

Cs. S.

SZKALOS Emilné → Mme Sans Gene

SYLIVA Eleonóra → Kissling Eleonóra

Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társasága: korábban Csehszlovákiai Magyar Képzőművészek Társasága. 1989. dec. 19-én alakult Po.-ban. Alapszabálya szerint a szlovákiai és szlovákiai származású hivatásos magyar képzőművészek egyesülete. Első ügyvivője Kubička Kucsera Klára művészettörténész (1989–1992), elnökei Nagy János szobrász (1990–1995), Lipcsey György szobrász (1995–1998), Kopócs Tibor grafikus, illusztrátor (1998–2002), Szabó Kinga művészettörténész (2002–). Székhelye a mindenkori elnök lakhelyének városa. Tevékenysége főleg kiállítások rendezésére irányul, ezenkívül elméleti szimpóziumokat szervez és alkalmi kiadványokat ad ki. Tagja a bp.-i Magyar Képzőművészeti és Iparművészeti Társaságok Szövetségének, a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társaságának, valamint a po.-i Slovenská výtvarná úniának. 1996-ban nívódíjat alapított saját tagjai számára. – Fontosabb kiállításai: 1990. okt. 26.– dec. 31.: csoportos kiállítás a Duna Menti Múzeumban (katalógus); 1991. máj. 21.–jún. 20.: 11 szlovákiai magyar képzőművész, Budapest Galéria, Bp.; 1991. aug. 15.–szept. 6.: Duncsák Attila festészete, Magyar Kulturális Központ, Prága; 1991. okt. 1.– okt. 25.: Csehszlovákiai magyar fotóművészek országos kiállítása, Ružinov Művelődési Ház, Po.; 1991. okt.: Időben és térben (szobrok), Csallóközi Múzeum, Dsz., később Duna Galéria, Bp.; 1992. jún. 9.: Hommage ŕ Szabó Gyula (csoportos), Nógrádi Galéria, Losonc (katalógus); 1992. nov. 19. – dec. 7.: Illusztrált könyv, Dsz. (katalógus); 1993. aug. 11. – szept. 10.: Németh Ilona: Palettám, Magyar Kulturális Központ, Prága; 1993. dec.11.: A Lilla Galéria ünnepélyes megnyitása, Hetény. Kiállítás az SZMKT tagjainak műveiből; 1994. márc. 24.: Kortárs szlovákiai magyar illusztrátorok (2), CSM, Dsz.; 1995. okt. 21.– dec. 3.: Az SZMKT második tagsági kiállítása, DMM, Komárom (katalógus); ismétlései Dsz.-en és Po.-ban; 1996. máj. 22. – jún. 20.: Szlovákiai magyar könyvillusztrátorok (3), KMG, Dsz. (katalógus); ismétlése Magyar Kulturális Központ, Prága; 1996. jún. 27. – szept. 5.: Nagy József rajzai, KMG, Dsz. (katalógus); 1996. okt. 15. – nov. 10.: Tisztelgés a Honfoglalás 1100. évfordulója előtt, MVSZ-székház, Bp. (katalógus); 1997. máj. 29. – jún.: Más realitás – Kortárs festészeti kiállítás, Vármúzeum, Esztergom (katalógus); ismétlései Művészetek Háza Po., KMG Dsz.; 1997. okt. 16. – nov. 11.: Kopócs Tibor jubileumi kiállítása, KMG Dsz. (katalógus); 1998. okt. 8. – 30.: Pozsonyi műtermek, MKKI, Po; 1998. dec. 18. – 1999. jan. 3.: Kortárs grafika, Újpest Galéria Bp. (katalógus); ismétlése DMM Komárom; 1999. febr. 5. – márc. 31.: Illusztrált könyv (4), KMG Dsz.; 1999. nov. 26. – 2000. jan. 9.: Jubileumi kiállítás, DMM Komárom, ismétlései 2000-ben KMG Dsz., Budapest, Vác, Kecskemét; 2000. szept. 10.: Hommage ŕ Alapy Gáspár – e célra készített grafikai album átadása és kiállítása a Thália Színházban, Kassa; 2000. dec. 5. – 2001. jan. 31.: Illusztrált könyv V. (katalógus), KMG Dsz., ismétlése Nagymegyeren, Komáromban, Mo.; 2001. nov. 9.: Tájkép, Csemadok Galéria, Komárom; ismétlése 2002-ben Egyház-gellén, Sárosfán; 2002. jún. 3. – aug. 2.: Illusztrált könyv VI. (katalógus),

KMG Dsz.; 2002. november 16. – dec.13.: Egy híján tíz (10–1), (leporello) Kassa; ismételve 2003-ban Losoncon, Salgótarjánban; 2003. nov. 21. – dec. 2.: Jel és szimbólum (leporello), Art – Ma Galéria, Dsz.; 2004. máj. 28. – jún. 29. Illusztrált könyv VII. (katalógus), KMG Dsz.; 2004. okt. 2. – 31.: Múló és állandó, tagsági kiállítás, CSM Dsz., 2004. okt. 14. – nov. 7.: Itt és most, csoportos kiállítás, Limes Galéria, Komárom.

Ir: Kubička Kucsera Klára: Képünk – Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társasága, 1999, valamint az egyes kiállításoknál feltüntetett katalógusok.

K. K. K.

Szlovákiai magyar ki kicsoda: életrajzgyűjtemény. A po.-i AB-Art kiadásában jelent meg 2001-ben, A szerkesztők – szándékaik szerint – a Ki kicsoda Kassától Prágáig? (A századvég magyarsága sorozat, a Révai új nagylexikona I. segédkönyve, Szekszárd 1993) c. kiadványt követték, s a felhasznált irodalomban nyilvánvalóan szerepel A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918– 1995 is, mely 1997-ben jelent meg. A kiadványban jobbára megtalálhatók a szlovákiai magyar közélet, kultúra és tudomány képviselőinek fontosabb adatai. Formátumában, tipográfiai megoldásaiban és a papír minőségét illetően a kiadó szokatlan megoldást választott, a hasonló jellegű kézikönyvek ugyanis „szerénységükkel" kezelhetőbbeknek tűnnek. A kiadványon a kelleténél jobban érződik a másodlagosság. Adatai egy része túlságosan igazodik a „forrásokhoz", olyannyira, hogy a megjelenés, ill. az adatgyűjtés lezárulásának ideje (2001. okt.) ellenére az adatok (gyakran) megrekednek az 1990-es évek elején, közepén. Arra is van példa, hogy meghatározó személyek vagy nem kerültek a kötetbe, vagy a szócikk túlságosan kevés információt nyújt róluk. Hasznos az intézmények, szervezetek adatainak közlése, nem világos azonban, hogy egy-egy személy, intézmény/szervezet milyen szempont alapján került be, és mások miért maradtak ki. Az egyes szócikkek szerzői nincsenek feltüntetve, csak a munkatársak felsorolásából ismerhetjük meg a közreműködőket. – Főszerk.: Balázs F. Attila; szerk.: Ardamica Andrea és Ardamica Zorán.

F. Z.

Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma (2002. júl. 1.): A szlovákiai magyarság történetét, népi kultúráját, hagyományait és értékeit képviselő, reprezentatív múzeumi intézmény. A 90-es években létrejött nemzetiségi múzeumok és dokumentációs központok mintájára (Zsidó Múzeum, a Kárpáti Németek Múzeuma, a horvát és a cseh dokumentációs központ) ez az új szakintézmény is dokumentációs központként alakult meg, a Szlovák Nemzeti Múzeum Történeti Múzeuma önálló osztályaként (Magyar Kultúra Dokumentációs Központja néven). Egyévi tevékenység után, 2002 júl.-tól új alapítólevelet kapott, amely szerint azóta Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma néven, a Szlovák Nemzeti Múzeum önálló egységeként működik. – Az intézmény központja Po.-ban, a Brämer-kúriában van. 2003 jan.-tól a múzeumhoz tartozik az alsósztregovai Madách-kastély, valamint a szklabonyai Mikszáth-emlékház. A két emlékházat a kékkői Játék- és Bábmúzeumtól vették át. – Jelentős részt vállal az irodalmi hagyományok ápolásában és a kortárs magyar irodalom megismertetésében. 2004-ben, Balassi Bálint születésének 450. évfordulója alkalmából kiállítást szerveztek a múzeum kiállító termeiben.– Igazgató: Jarábik Gabriella (2002 okt.)

F. Z.

Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság → Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság

Szlovákiai Magyarok Képes Naptára (1939–1944): a po.-i Toldy Kör évi kiadványa, célja a szlovákiai magyar képzőművészek műveinek reprodukálása és népszerűsítése volt. Álló Gyula, Angyal Géza, Bártfay Gyula, Blanarovits József, Csengeli-Staudt Mihály, Flache Gyula, Hermély Viktor, Pálffy Péter, Polányi Károly, Rákosi Ernő és mások műveit közölte.

Ir.: Turczel Lajos: Tanulmányok és emlékezések, 1987.

K. K. K.

Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség → Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége

Szlovák Rádió Magyar Adása (*Pátria Rádió*): 1928. dec. 16-án kezdődött, először Kassáról, majd 1929 febr.-tól Po.-ból sugározták az adást. A két vh. között a híradó jelleg volt a meghatározó, bár a szórakoztató műsorok sem hiányoztak. – A háború után 1949 jan.-ban indult újra a Csehszlovák Rádió szlovákiai adóállomásain a magyar nyelvű műsorok sugárzása. A műsor első felelős szerkesztője a Magyarországról Csehszlovákiába került Monoszlóy M. Dezső (Macke Dalibor) lett. Őt követte Nagy Jenő (1950), majd Krivošík István (1960), Juraj Molnár (1963), Jakál István (1970), Protič János (1989), Papp Sándor (1992). – 1977-ben heti 33 órás, 1989–1996 között heti 40-42 órás műsoridőben sugároztak. A rendszeres híradásokat közérdekű műsorok (egyházi, irod., gyermekműsor stb.) egészítették ki. 1990 után megnőtt az egyenes adások (hírműsorok, tájékoztatók) aránya. – 2001-ben a nemzetiségi adásokat Pátria Rádió néven szervezték, köztük a Magyar Adást is. 2002-ben a műsoridő a korábbi heti 45 óráról 56 órára emelkedett, minthogy a Szlovák Rádió vezetése fontosnak tartja, hogy a nemzeti adó fő hírműsora minden hullámhosszon megszólaljon. Így került sor arra, hogy a magyar adás délelőtt is közvetít műsort (10.10 és 12.00 között), délután 13.00 órától 18.00 óráig (szombaton, vasárnap és ünnepnapokon reggel 8.00 és 18.00 között). Ez a változás szerkezeti átalakulással is járt. Új műsorok indultak (Délutáni magazin, Pavilon, Hétről hétre, Pulzus c. publicisztikai műsorok, Ifjúsági magazin, Kaleidoszkóp, Gyerekzsúr, Nótacsokor, Hazai tájakon, Néprajzi műsor, fiataloknak szóló zenés műsorok, stúdióbeszélgetések, valamint a Téka irodalmi műsor, Köszöntő, Rádióbörze, Kívánságműsor, Játék stb.), s ezek jótékony hatást gyakoroltak a rádió hallgatottságára. A felmérések szerint (évente kétszer!) a (össz)lakosság 3 százaléka (150 ezren) hallgatja a Magyar Adást. – 1998 jún.-tól heti fél órában a magyarul beszélő romáknak is sugároz műsort.

Ir.: Lacza Tihamér: A magyar sajtó Szlovákiában 1945 után. = A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998 (szerk.: Tóth László) 2, Bp. 1998.

F. Z.

Szlovák Televízió Magyar Adása: 1983-ban indult, főleg tájékoztató jellegű műsorokkal. Adásideje kezdetben 30 perc volt, heti egy alkalommal. A szlovák televíziózás szegénységi bizonyítványa, hogy évtizedeken át sem a tv vezetésétől, sem a politikai élet illetékeseitől többre nem futotta. A rendszertelen sugárzási idő miatt (1995-től) az adás nézettsége sem lehetett állandó, még ha a szerkesztők igyekeztek is életszerűvé tenni az egyes összeállításokat. 2004-től naponta sugároz ötperces magyar nyelvű híradást a köztelevízió főműsoridőben (18.40-kor) a kettes csatornán. A Magyar magazin c. műsor a korábbi heti kétszeri jelentkezés helyett – a megszorító intézkedések miatt – hetente egy alkalommal látható. Terítéken címmel havonta egyszer vitaműsor formájában jelentkezik a Magazin. A Magazinban (műsorideje: hétfő 16.30) időszerű politikai, kulturális, irodalmi kérdésekről, eseményekről egyaránt szó esik. – A Magyar Adás főszerkesztője 2004-től: Both Enikő.

F. Z.

Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesület: 1921 máj.-tól 1938 okt.-ig létezett, székhelye Komáromban volt, ahol hivatalos lapja, a Magyar Tanító is megjelent. Az államilag támogatott intézmény vezetői közül Boross Béla, Uhereczky Géza és Vásárhelyi Károly voltak a legismertebbek. A 20-as évek első felében hatékonyan közreműködött a tanítóság állampolgári ügyeinek intézésében, a törvény által előírt nosztrifikációs vizsgák humánus megszervezésében, a kényszernyugdíjasok járulékainak javításában. Későbbi akciói közül a Magyar Tanítók Házának létrehozása a legjelentősebb. Ez a ház a magyar tanítóság önerejéből épült fel Po.-ban, az 1945 utáni jogfosztottság idején elkobozták. Ismeretes, hogy a két vh. között a szlovákiai magyar iskolák zöme felekezeti és községi volt, anyagi ellátottságuk – beleértve a tanítók fizetését is – pedig rendkívül rossz. Az egyesület ezért határozottan kiállt a nem állami iskolák tanítóinak állami állományba vételéért.

Ir.: Boross Béla: A SZÁMT a kisebbségi magyar kultúra szolgálatában, MÍ 1935/1.

T. L.

Szlovenszkói Képzőművészeti Egyesület – Jednota výtvarných umelcov Slovenska: 1920-ban alakult Besztercebányán, Skuteczky Döme pártfogásával. Tagjai főleg kisebbségi képzőművészek voltak: Angyal Géza, Cseh Lajos, Flache Gyula, Gerő Gusztáv, Gyurkovits Ferenc, Harmos Károly, Hermély Viktor, Lengyel Reinfuss Ede, Mousson Tivadar, Reichental Ferenc, Tichy Kálmán stb. Kiállításai: 1921, Prága; 1925, Po., Losonc.

K. K. K.

Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület (SZMKE): országos kult. és népművelési szervezet. Létesítésével az ellenzéki pártok már a 20-as évek első felében megpróbálkoztak, de a tervezett Magyar Népszövetség, majd Magyar Közművelődési Egyesület működését az alapszabályban szereplő pol. célkitűzés miatt a hatóságok nem engedélyezték. Az SZMKE szervezésekor az ellenzéki pártok kultúrreferátusának vezetője, Sziklay Ferenc már óvatosabb volt, s a németek Deutscher Kulturverbandjának mintájára csak „a szellemi és kulturális értékek megőrzésének és fejlesztésének" feladatát iktatta be az alapszabályba. Az 1925-ben alapított és 1928-ban jóváhagyott szervezet tevékenysége 1930-tól lendült fel. A komáromi központból irányított működési terület 6 körzetre oszlott, Komárom, Galánta, Nyitra, Léva, Rozsnyó és Kassa székhelyekkel. A körzetek élén titkárok álltak, akik között neves alkotó értelmiségiek is akadtak (Darkó István, Szombathy Viktor, Tichy Kálmán, Varga Imre). Szombathy a központi titkári tisztet is betöltötte. A helyi szervezetek száma 1938-ban 182 volt, s a taglétszám megközelítette a tízezret. A kárpátaljai ikerszervezetnek, a Podkarpatszkáruszi Magyar Kultúregyesületnek (PrMKE) 1938-ban 42 helyi szervezete volt. A bécsi döntés után az SZMKE a Szlovákiában maradt magyarok körében rövid kényszerszünet után tovább működött. – Helyi szervezeteinek tevékenysége két részre oszlott: a központ által szervezett és irányított egységes népművelési programra és az öntevékeny kult. munkára. A központ munkafüzetek formájában sokszorosított előadási anyagokat küldött a helyi szervezeteknek vagy előadókat biztosított számukra. Az előadások egy része a nemzeti irodalomból és történelemből merítette témáját, más része a gyakorlati ismeretterjesztés céljait szolgálta: a tagság gazd., egészségügyi, technikai, adóügyi stb. ismereteit gyarapította. Az öntevékeny munka a műkedvelő színjátszásra koncentrálódott, s itt a központ színdarabok és színpadi kellékek kölcsönzésével, valamint a Magyar Vasárnapban közölt rendezési tanácsokkal, útmutatásokkal nyújtott segítséget. 1936 és 1938 között a helyi szervezetek színielőadásainak száma évi 300-400 körül mozgott.

Ir.: Vájlok Sándor: A szlovenszkói magyar népnevelés és problémái, MÍ 1936/5; Sziklay Ferenc: Kulturális szervezkedésünk története. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Szombathy Viktor: Beszámoló a SZMKE tízéves gazdag kultúrmunkájának eredményeiről, PMH 1938. jún. 5.; Turczel Lajos: A csehszlovákiai magyar közművelődés alakulása 1918-tól 1945-ig. = Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből, 1993.

T. L.

Szlovenszkói Magyar Színpártoló Egyesület: a magyar ellenzéki pártok kultúrreferátusának vezetője, Sziklay Ferenc szervezte meg 1923 és 1925 között. A benyújtott alapszabályokban 3 feladat szerepelt: 1. A hivatásos színészet anyagi és erkölcsi támogatása; 2. a műkedvelő színészet ügyének országos rendezése; 3. a színészutánpótlás biztosítása egy színiiskola felállítása révén. A po.-i teljhatalmú minisztérium az alapszabályok 1925-ben történt jóváhagyásakor csak az első feladatot hagyta meg, s az egyesület így kezdte meg működését. Anyagi támogatása évente 80-100 ezer koronát tett ki; ezenkívül hatósági (tartományi, járási és városi) segélyek is voltak, ezek szétosztásakor azonban a magyar színészetet mindig diszkriminálták. A magyarlakta városokban helyi színpártoló egyesületek is léteztek, s 1928-ban Kárpátalján is megalakult a Podkarpatszkáruszi Magyar Színpártoló Egyesület. Ennek keretében 1931-ben Podkarpatszkáruszi Színi Szövetkezetet szerveztek, amely a hatóságoktól neki juttatott koncessziót a kelet-szlovákiai színtársulatra ruházta. A kisebbségi hivatásos színészek a színpártoló egyesületek erőfeszítései ellenére állandó egzisztenciális nehézségekkel küzdöt-

tek, ami negatívan befolyásolta a művészi színvonalat.

Ir.: Sziklay Ferenc: Kulturális szervezkedésünk története. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938 (szerk. Borsody István), Bp. 1938; Z.: A magyar színészet problémái Szlovenszkón és Ruszinszkón, MÍ 1934/3.

T. L.

Szlovenszkói Magyar Tanügy *(1928-tól Magyar Tanügy)*: tanügypol. lap. 1925 júl.-tól 1933 dec.-ig havonta jelent meg Po.-ban, Farkas Gyula, majd Dezső Zoltán szerkesztésében. Kárpátaljáról Czabán Samu és Szerényi Ferdinánd voltak a munkatársai. A Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesület ellenzékét alkotó pedagógusok hozták létre. Fő követelésük a felekezeti iskolák teljes államosítása és a Tanítóegyesület, valamint a Magyar Tanító c. lap Po.-ba való áthelyezése volt. A szocdem párthoz közel álló lapra egyformán jellemző volt az antikommunista és az antiklerikális hozzáállás. Közölte azt a nyílt levelet is, melyet Farkas István a Magyar Tanítót sújtó egyházi tilalom idején Pavol Jantausch püspökhöz intézett. Ritkán közölt irod. recenziókat, a pajtáskodó szellem jellemezte, pl. Sándor Ernő (Schulz Ignác) Vérfolyó partján c. dilettáns kötetének írásait „költői igazgyöngyök”-nek, szerzőjüket pedig „végtelen ívelésű intellektuel”-nek nevezte.

T. L.

Szlovenszkói Sport Hírlap: heti sportlap. 1924-ben 9 száma jelent meg Po.-ban, Lányi Géza és Feuer Gábor szerkesztésében. „A Csehszlovák Köztársaság magyar sportszövetségének hivatalos lapja”-ként jelezte magát.

T. L.

Szlovenszkói Színházi Élet: a po.-i Színház mellett a leghosszabb életű kisebbségi színházi hetilap. 1925 aug.-tól 1938 jún.-ig jelent meg Kassán, többi színházi lapunkhoz hasonlóan nem egész évben, hanem csak a színházi idény alatt. Szerkesztésében Székely Jenő, Ujvári László, Meisl Lajos, Guttman Ernő és Schiffer Imre váltották egymást. Az I. évfolyamtól eltekintve nem volt színvonalas, s a mo.-i Színházi Élet jóformán csak rossz értelemben (a színházi pletykák vég nélküli kiteregetésével) hatott rá. Az I. évf. terjedelmesebb, 32 oldalas számai viszont kritikus képet adtak a kisebbségi színjátszás diszkriminált, nyomorúságos helyzetéről, és kitekintettek a működvelő színjátszás problémáira is; az okt. 17-i és 24-i számokban szellemes „így írtok ti”-szerű paródiasorozat jelent meg többek között Antal Sándor, Jarnó József, Komlós Aladár, Mécs László, Palotai Boris, Simon Menyhért, Szenes Erzsi és Vozári Dezső költészetének parodizálásával. Folyt. regényeket és drámát (Lányi Menyhért: A herceg szerelmes) is közölt. A későbbi években terjedelme fokozatosan csökkent, s egyre szürkébbé, igénytelenebbé vált.

T. L.

SZMKE → Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület

Szocialista Nevelés; *Nevelés* (1956. szept. – 1993. dec.): módszertani folyóirat a magyar tannyelvű iskolák számára. A Szlovák Pedagógiai Kiadó gondozásában jelent meg, 1990 jan.-tól Nevelés címmel. Felelős szerk.: Náhlovsky László (1956), Turczel Lajos (1957), Onódi János (1963), Mózsi Ferenc (1968), Fibi Sándor (1981). A Nevelés megbízott vez. szerk.: Kósa Karola (1990).

F. Z.

Szocializmus Felé Vezető Út, A → Gömöri Hírlap

Szombat: zsidó hetilap. 1923 márc.-tól szept.-ig jelent meg Érsekújvárott, Ujvári Péter és László Sándor szerkesztésében. Vezércikkeiben és nemzetpol. közleményeiben a zsidó nemzeti öntudatot és a nemzeti jellegű pol. pártszervezkedést propagálta és a zsidó államot eszményítette (Ujvári Péter: Ezt akarjuk...; A zsidó kultúra reneszánsza; Zsidó politikára szervezkedjünk!). Ez a magatartás nem állt ellentétben a lapnak a csszl. polgári rendszer iránti lojalitásával (a csszl. törvények a zsidóságot nemzetiségnek tekintették). A Vérvádolók boszorkányünnepe Vágsellyén c. cikkben egy akkori vérvádesetről adott hírt.

Szépirod. és krit. anyagokat csak zsidó íróktól és írókról közölt. Utódjának tekinthető az 1925-ben megjelent Judea.

T. L.

SZOMBATHY Viktor; *Volkó* (Rimaszombat, 1902. ápr. 8. – Budapest, 1987. aug. 12.): író, újságíró. A rimaszombati prot. főgimnáziumban érettségizett (1920), a bp.-i egyetemen orvostan- és bölcsészhallgató volt, tanult könyvtárvezetést, muzeológiát és néprajzot (1920–1928); egyidejűleg a PMH tudósítójaként színi- és művészeti kritikákat írt. Hazatérte (1928) után két évig katonai szolgálatot teljesített Észak-Csehországban mint helyőrségi szanitéc. 1930 és 1938 között a Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület (SZMKE) komáromi körzetének a titkára volt. Amikor Alapy Gyula lemondott a főtitkári tisztségről, Sz. V. lett az utóda. A Jókai Egyesület főtitkári tisztségét is betöltötte, s 1936-tól múzeumigazgató is volt. Több magyar nyelvű lapot (Komáromi Lapok, Magyar Vasárnap, Magyar Írás) szerkesztett. 1940 nyarán Bp.-re költözött. 1938 és 1944 között a Széchenyi M. Kultúregyesület főtitkára, az Ünnep és a Forrás szerkesztője, 1943-tól 1948-ig a Magyar Nemzeti Bank kulturális osztályának vezetője, könyvtáros, 1948–1950-ben műfordító, a Magyar Rádió munkatársa, 1950–1954-ben a 23. sz. bp.-i építőipari vállalat műszaki előadója, könyvtárosa, 1954–1965-ben az Építők Műszaki Klubjának igazgatója, az Építők Szakszervezetének területi főkönyvtárosa volt. – A 20-as években ifjúsági íróként mutatkozott be (*Mikulics szárazon és vizen*, 1926; *Czirók Pista kalandor lesz*, 1927), de verskötete is megjelent (*Ezüstantenna*, 1928). Meglehetősen naivnak ható történetei, melyeket katonai szolgálata idején gyűjtött, *Én kedves népem* (1931) címmel jelentek meg, és nagyon népszerűek voltak. Első regényét (*Zöld hegyek balladája,* 1935) a Franklin Társulat adta ki. Könnyed, csevegő modorban mutatja be benne egy szlovákiai kisváros szürke hétköznapjait, melyben az egyetlen esemény, hogy Amerikából hazalátogat egy híres filmrendező; az ezzel járó bonyodalmak töltik ki a regényt, mely inkább ötletekre, mint átgondolt epikai szándékra épül. A kisebbségi élet izgató kérdéseivel foglalkozott az *Elesni nem szabad* (1938) c. regényében: két dzsentricsalád életén keresztül a megmaradás és a fennmaradás lehetőségeit vizsgálja. A happy enddel végződő történet nem az események összetettségét érzékelteti, hanem a felszínt ábrázolja, mely mögött csak a polgári életérzés szempontjai húzódnak meg, a súlyos problémák vallatása nélkül. Az író mesélőkészségét, helyzetteremtő képességét olyan novellái dicsérik, mint az *Egy nemzedék sodródni kezd*, a *Még vasárnap délután, Az előszoba küszöbén,* a *Keszeg András egyedül marad* stb. *Az új Madonna* c. kisregény is a sikeresebb művei közé tartozik. Utazásainak emlékét őrzi a *Különös olasz nyár* (1937), melyet a PMH közölt. Itt jelent meg (1930 januárjától) a *Fabriczy Félix* c. regénye is. Útikalauzai közül különösen a *Szlovákiai utazások* (1975) ismert. A Madách Kiadó felkérésére írta a *Száll a rege várról várra* (1979) c. kötetét, melyben a történelmi Felvidék várait mutatta be, feleleventve történetüket s a rájuk vonatkozó mondákat.

M.: Cserkészkaland, ifj. r., Prága–Eperjes 1937; Jóska és a világhír, ifj. r., Bp. 1939; És mindenki visszatér, r., uo. 1940; A félhold vándora, ifj. r., uo. 1967; A pénzhamisító, ifj. r., uo. 1969; Holló Csete, a besenyő, ifj. r., uo. 1971; Cirok Peti szerencsés kalandjai, ifj. r., uo. 1974; Két kard, két oroszlán, tört. ifj. r., uo. 1976; Az őrnaszád foglyai, ifj. r., uo. 1977; Regényes erdő, ifj. r., uo. 1979; Csirregi-cserregi ország, ifj. r., uo. 1983; Az északi hegyek ölelésében, ifj. r., uo. 1984. – Útikönyvei: Vértes–Gerecse, 1960; Börzsöny–Cserhát, 1960; Szentendre (Soproni Sándorral és Boros Lajossal), 1961; Ausztria (Pethő Tiborral), 1969; Csehszlovákia (ford.), 1973; stb.

Ir.: Scherer Lajos: Mikulics szárazon és vízen, MiL 1927, 158; Komlós Aladár: Sz. V.: Én kedves népem, Ny 1932, 73; Marék Antal: Zöld hegyek balladája, MÍ 1936/1; Sziklay László: Elesni nem szabad, Láthatár 1939/7; Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat, Bp. 1940; Csanda Sándor: Első nemzedék, Po.–Bp. 1968; Szlovenszkói vásár (Turczel Lajos előszava), 1980; Turczel Lajos: Búcsú Sz. V.-tól, ISZ 1987/9; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

F. Z.

SZOMBATI Géza → Schöpflin Géza

Szovjetbarát (Pozsony, 1970. jan. – 1989. jún.): a Csehszlovák–Szovjet Baráti Szövetség Szlovákiai Központi Bizottságának képes havi folyóirata. 1980-tól a Priateľ ZSSR magyar változataként jelent meg. Az egykori Szovjetunió gazdasági, tudományos, irodalmi és kulturális eredményeit népszerűsítette, időnként csehszlovákiai magyar írók szovjetunióbeli élménybeszámolóit is közölte. A 80-as években 36 oldalon jelent meg, példányszáma 1982-ben elérte a 8 ezret. Főszerk.: Dénes Ferenc (1970), Karol Šavel (1977), Jozef Gál (1979).

F. Z.

Szovjetföld: a Szovjetbarátok Szövetségének havilapja. 1935 okt.-től 1936 dec.-ig jelent meg Po.-ban, Farkas István szerkesztésében (nem azonos Farkas István íróval). A hazai magyar írók közül Fábry Zoltán, Forbáth Imre, Ilku Pál és Sellyei József írtak bele, a szovjet írók közül Gorkij, Ehrenburg és Pervomajszkij szerepelt a leggyakrabban.

T. L.

SZŐKE Edit; *Kőszeghyné (korábban:Kissné) Szőke Edit* (Pozsony, 1954. márc. 12.): szerkesztő, műfordító. A po.-i magyar gimnáziumban érettségizett, 1981-ben a Komenský Egyetem BTK-án magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett. 1980/81-ben az ISZ, majd 1986-ig a Madách Kiadó nyelvi szerkesztője, 1986/90 az ISZ, 1989/95 a Nap, majd 1996/98 az Életünk szerkesztője, ill. 1997-től ez utóbbi főszerkesztője. 1999-ben a Mai Lap fordító szerkesztője és kiadásvezetője, 2000-túl a Madách-Posonium, Kultúra Könyvesbolt vezetője, Pozsonyban. Közéleti cikkei, gloszszái, tanulmányai az ISZ és a Nap hasábjain jelentek meg. Csehből és szlovákból fordít.

M.: Kortárs magyar írók lexikona 1959–1988 (társszerző), Bp. 1989; Ki kicsoda Kassától Prágáig (társszerző), Szekszárd 1993; Madách Naptár 1991 (szerk. Fazekas Józseffel), 1990.

Ford.: Stanislav Šmatlák: A szlovák líra erővonalai, tan. (többekkel), 1985; Václav Havel: Az azonosságtudat válsága, esszék, 1991; Wlachovský, Karol: Belső világosság, tan., DSZ, 1995 (szerk., ford. Tóth Lászlóval); Uő.:Köztes szerepben, tan., (ford. másokkal),Bp., 2001.; Daniel Stern: Miért halt meg Diana? , 1997.

Sz. Z.

SZŐKE István (Pálfala, 1888. aug. 29. – Rozsnyó, 1936. nov. 28.): történész, egyházi író, lapszerkesztő. A rimaszombati gimnáziumban és a sárospataki ref. teológiai akadémián tanult. A leghosszabb ideig Rozsnyón volt lelkész. 1928-ban meghívták a losonci ref. teológiai szemináriumba a történelem előadójának. 1934-től püspökhelyettes, 1935-ben átvette a Református Egyház és Iskola c. lap szerkesztését, s ebben gyakran publikált.

M.: Kálvinista öntudat, Rimaszombat 1928; Bethlen Gábor, Rozsnyó 1930; Történelmi átértékelés, Nagykapos 1930; Egy sorsdöntő pillanat egyházunk életében, Rozsnyó 1932; Ráday Pál, Beregszász 1934; Egyetemes egyháztörténet 1–2, 1935–1936.

Cs. S.

SZŐKE István (Érsekújvár, 1922. jan. 4.): nyelvész, szerkesztő. Szülővárosában érettségizett, a jogfosztottság idején megszakadt bölcsészeti tanulmányait később fejezte be. 1947-től a po.-i Magyar Meghatalmazott Hivatalának tisztviselője volt, s a lakosságcsere végén őt is Mo.-ra telepítették. Nyugdíjazásáig a bp.-i Nyelvtudományi Intézetben dolgozott, emellett (s a nyugdíjazáson túl is) az Élet és Tudomány olvasószerkesztője volt. Középiskolásként Jó Pajtás címmel gépírásos osztálylapot szerkesztett. A jogfosztottság első éveiben Érsekújvárott kallódó társakkal baráti irod. kört alakított, s elkészítette a Menedék c. gépírásos lap néhány számát; hasonló módon saját versesfüzetet (*Gyászkörmenet*) is összeállított. A Nyelvtudományi Intézet munkatársaként részt vett a hétkötetes értelmező szótár és a kétkötetes Nyelvművelő kézikönyv szerkesztésében. A 80-as években Berecz Kálmánnal együtt közreműködött Szabó Károly *A csehszlovák–magyar lakosságcsere története* (kz.)c. művének megírásában.

M.: Az önképzőkör a népi gondolat sodrában, Érsekújvár 1942; Magyar értelmező kéziszótár (1. és 2. k. szerk.), Bp. 1974; Gyula László: Bibliography 1928–1994 (szerk.), Bloomington 1995.

Ir.: Turczel Lajos: Érsekújvár és a Sarló, ISZ 1989/6; Mint fészkéből kizavart madár... A hontalanság éveinek irodalma Csehszlovákiában 1945–1949 (vál., összeáll. Molnár Imre és Tóth László), Bp. 1990.

T. L.

SZŐKE József (Nyitranagykér, 1928. szept. 16.): bibliográfus, szerkesztő, író. A bp.-i Kereskedelmi Középiskolában érettségizett (1948), 1951–1955-ben magyar–történelem szakot végzett a Szlovák Egyetem Pedagógiai Karán. 1950–1952-ben a CSISZ szlovákiai KB magyar osztályának nevelési előadója, 1952-től 1969-ig az Új Ifjúság főszerkesztője, 1969-ben rövid ideig a Csemadok KB főtitkára volt, ugyanebben az évben politikai okokból leváltották, publikálási jogát megvonták. 1970–1972-ben a Hét munkatársa, 1972-től nyugdíjazásáig (1990) a Csemadok központi levéltárosa és könyvtárosa volt, 1995 dec.-től az Életünk főszerkesztője. Tagja volt a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságának. – Az 50-es évek legelején kapcsolódott be az újjászületű irodalmi-kulturális életbe. Mozgalmi ihletésű cikkeket, riportokat, tudósításokat írt az akkor induló ifjúsági lapokba. Szépíróként is agitatív feladatokat vállalt, sematikus, elnagyolt egyfelvonásosokat írt az Alkotó Ifjúságba. Elbeszéléseit, karcolatait ugyancsak az osztályharcos szemlélet hatja át. Az *Új hajtások.* Fiatal szlovákiai magyar írók és költők antológiája (1953), címen szerkesztett kötete a „harmadvirágzás" induló tollforgatóinak első fellépése volt. Az 50-es években írt elbeszélései kötetben is megjelentek. A 60-as években regényt írt *Katicabogár* címen az ifjúmunkások környezetéből: az egy kőművesleány naplójára épülő mondanivaló sok tanulsággal, de kevés meggyőző erővel s művészi hatással bír. Közlési moratóriuma enyhültével műfajt váltott, sikeres meséket írt Aiszóposz, a magyar népmesék és az állatmesék modorában. Életművének csúcsa a csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiájának (1945–1985) összeállítása.

M.: Az asszony vár, elb., 1959; Katicabogár, kisreg., 1964; A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiája 1–4, 1982–1992; A síró hóember, m., 1985; A napraforgóvá változott leány, m., 1989; Ki kicsoda Kassától Prágáig?, lex., szerk. többekkel, Szekszárd 1993; A hencegő nyúl, m., 1995.

Ir.: Fábry Zoltán: Fiatalok antológiája. = F. Z.: ÖÍ 7; Koncsol László: Az asszony vár, ISZ 1959/2; Tolvaj Bertalan: Az asszony vár, ÚI 1959. aug. 18.; Tankó László: Az asszony vár, ISZ 1959/2; Szabó Béla: Az asszony vár, ÚSZ 1959. aug. 19.; Fónod Zoltán: Katicabogár, ISZ 1965/1; Käfer István: Katicabogár, Hét 1964/44; Deme László: A szerepvállaló kellékei és buktatói, ISZ 1966/2; Dusza István: Egy bibliográfia lapszéleire, ISZ 1982/9; Szeberényi Zoltán: Arcok és művek. Negyven arckép a szlovákiai magyar irodalomból, 1988.

Sz. Z.

SZŐNYI Endre; *Zapletal* (Jászberény, 1885. okt. 13. – Pozsony, 1968. aug. 23.): műépítész, művészeti író. Tanulmányait Bp.-en, Wintherturban és Párizsban folytatta. A Szőnyi nevet 1918-ban vette fel. Az 1. vh. után Po.-ban telepedett le, ahol Wimmer Ferenc műépítésszel közös tervezőirodát nyitott (1919). Vezetőségi tagja volt a CSMTIMT-nek. – Legfontosabb po.-i művei: első világháborús emlékmű a Murmann-magaslaton (1925), a Lőrinc-kapu utcai Central Passage (1928–1929), a Pallehner áruház, saját családi háza (kiállítóteremmel) a Káptalan utca 12. sz. alatt (1926). Jelentősebb pöstyéni épületei: Villa Anna (1927), Villa Riviera (1928), az Éva strand (1934) stb. – Jelentős műve a Forum c. folyóirat szerkesztése és kiadása (1931–1938), amivel a Kunstverein bízta meg. Más hazai magyar és német lapokban is publikált. *Tak rástla Bratislava* (1967, 1976) c. könyvében a Felvidék 1848 és 1918 közötti építészettörténetével foglalkozott. Magyar nyelvű kéziratát Cyril Koričanský fordította szlovákra. Az eredeti kézirat csak 1995-ben jelent meg *Pozsonytól Kassáig* címmel, Hushegyi Gábor szerkesztésében és Kubička Kucsera Klára utószavával.

K K. K.

Szőrös Kő (1996. okt.-től): alcíme szerint irodalmi, művészeti, kritikai folyóirat, 2. számától kezdve az AB-Art Kiadó gondozásában jelenik meg. Első száma a bp.-i Tiszavirág c. kulturális folyóirat különszámaként jelent meg, első önálló száma 1996. decemberében látott napvilágot, a főszerkesztő megjelölése nélkül. 1997-től negyedévenként, később kéthavonta jelenik meg. A budapesti Sárkányfű és Tiszavirág mintájára megalkotott, elsősorban egyetemista célközönségnek szánt, szinte csak füzetnyi diáklap fokozatosan alakult át irodalmi folyóirattá, ám eklektikus jellege mindmáig megmaradt. Elsősorban szépiro-

dalmat közöl, s a fiatal nemzedékre fókuszál, de tág teret enged a műfordításnak is. Rendre tematikus összeállításokkal is jelentkezik (pl. Irodalom és drog, Lírai terror, Nyelvész, KILL). Rovataiból kimagaslik a Kocur László szerkesztette Gondolatnyi csend, mely elsősorban magyarországi (főként szegedi) egyetemisták, fiatal kutatók bevonásával vette górcső alá a hazai és a magyarországi könyvtermést 2003-ig. Főszerk.: Csehy Zoltán (1997), Juhász Katalin (1998–2001), Haraszti Mária (2001).

Cs. Z.

Szövetkezeti Termelés (Pozsony, 1951. jan. 1. – 1956. dec. 24.): az egységes földművesszövetkezetek számára kiadott szaklap. Havonta jelent meg.

F. Z.

Szövetkezeti Újság (1969 jan.): a Jednota fogyasztási szövetkezet havilapja. Kezdetben a Družstevné noviny mellékleteként jelent meg, később önállósodott. Utódja 1993-tól Boltos címmel jelent meg. – Főszerk.: Szarkáné Lévay Erzsébet (1969), Molnár László (1989).

F. Z.

SZUCHY M. Emil (Csicsóka, 1912. okt. 6.): közíró, színházi rendező, muzeológus. Az eperjesi szlovák ev. gimnáziumban érettségizett (1930), a prágai konzervatórium színészi tagozatán tanult (1932–1935), majd a varsói Színháztudományi Intézet ösztöndíjasa, 1940–1942-ben az ungvári Ruszin Nemzeti Színház igazgató rendezője, 1943–1944-ben katonaként a frontszínház tagja, haditudósító volt. A háború után az Erdélyi Magyar Színház rendezője és színésze, 1948–1949-ben a romániai MADOSZ titkára, majd a Medgyesi Múzeum asszisztense, később (1951–1956) igazgatója. 1956 aug.-ban Po.-ba költözött, a Népművelési Intézet szakelőadója lett. 1959-től a dunaszerdahelyi üzemi klub vezetője, 1969–1989-ben a komáromi Duna Menti Múzeum Szépművészeti Osztályának vezetője, 1985-től nyugdíjasként dolgozott uott. 1991-ben az Új Komáromi Lapok főszerkesztő-helyettese volt. Közíróként (1999-ig) főleg színikritikákat és művészportrékat írt. Foglalkozott Berecz Gyula és Bokros Birman Dezső munkásságával is. – Cseh, orosz, román nyelvű színműveket is fordított.

M.: Műsortanácsadó műkedvelő színjátszó együttesek számára, bibl., 1963; Rákosi Ernő, tan., ISZ 1974/5; Sors- és korkép Tallós Prohászka Istvánról, tan., ISZ 1975/8; A komáromi képzőművészeti élet és Harmos Károly, ISZ 1979/9; Staudt-Csengeli Mihály életútja, tan., ISZ 1983/3; Gömöri vallomások (Bacskai Béla), publ., ÚSZ 1976. jún. 17.

F. Z.

SZUCSICH Mária (Pécs, 1886. máj. 11. – Budapest, 1965. márc. 15.): író. Barta Lajos felesége. 1910-ben költözött Bp.-re. Az Én Újságom, a Jó Pajtás stb. hasábjain gyermekíróként mutatkozott be. 1919-ben a Lányok Újságját szerkesztette, később követte férjét az emigrációba, 1920 és 1945 között külföldön élt. Csehszlovákiai tartózkodásuk idején jelent meg életrajzi regénye, egy tízéves lány naplója (*Tavasztól télig,* 1928). Életrajzi jellegű az *Egy lány felszabadul* (1936) c. regénye is. Elbeszélései, riportjai az Új Szóban, A Reggelben és a Magyar Napban jelentek meg. 1945-ben tért vissza Mo.-ra.

M.: A lányok elindulnak, r., Bp. 1965.

Ir.: Sándor László: Egy lány felszabadulásának története, Korunk 1937; Illyés Gyula: Tavasztól télig, Ny 1928. II.; Fónod Zoltán: Üzenet. A csehszlovákiai magyar irodalom 1918–1945, Bp. 1993, Po. 2002.

F. Z.

SZŰCS Béla (Királyhelmec, 1930. máj. 11.): közíró, szerkesztő. A po.-i magyar pedagógiai gimnáziumban érettségizett (1951), a Komensky Egyetem BTK-án magyar szakos tanári oklevelet szerzett (1958). Az Új Szó Ifjúsági Szemle c. mellékletét (1950), majd az Alkotó Ifjúság c. kulturális havilapot szerkesztette. 1953-től az ÚIfj munkatársa, 1955–1970-ben az ÚSZ külpolitikai rovatának vezetője volt. Miután politikai okokból eltávolították a szerkesztőségből, a Rodina c. szlovák magazin grafikusa lett. 1989-ben rehabilitálták, előbb (Zsilka Lászlóval) a Vasárnap szerkesztője, majd a 90-es évek végéig ennek képes mellékletét (Hang és Kép) szerkesztette. – Irodalmi tevékenységét egy antológia (Megalkuvás nélkül, 1954) szerkesztésével kezdte. 1955-ben

jelent meg egyetlen kötete, *Virágmajális* címmel. A kötet verses meséinek színvonala egyenetlen, a kezdő író erényei és fogyatékosságai egyaránt kimutathatók bennük. Közírói tevékenységében a váltást 1968 májusa jelentette, amikor korábbi külpolitikai érdeklődését a nemzetiségi és társadalompolitikai kérdések irányában tágította. Egyike volt azoknak, akik az ÚSZ hasábjain a Csemadok Állásfoglalása mellé álltak. Politikai állásfoglalásai miatt 1970-ben távoznia kellett a szerkesztőségből.

Ir.: Csanda Sándor: Megalkuvás nélkül, ÚSZ 1954. dec. 18.; Fábry Zoltán: Gyermekmesék, krit., ÚSZ 1955. dec. 8.

F. Z.

SZŰCS Enikő (Érsekújvár, 1971. jún. 2.): költő, író, performer. 1997-ben a Nyitrai Konstantín Egyetemen szerzett magyar–képzőművészet szakos tanári oklevelet. Jelenleg Udvardon él és ott is tanít. 2004-ben Posonium Irodalmi Díjat kapott. – Performance-akcióival 1996-tól lép a nyilvánosság elé, verseket 1998-tól publikál. A *Nyugtalan indák* c. antológiában mutatkozott be. Neoavantgárd versvilágában elsősorban a testiség tematizálódik. Az alternatív művészeti irányzatok mellett a szürrealizmus szimbólumrendszeréből is merít, az egyén önmegvalósítási és létlehetőségeire kérdez rá. *Nem mondja ki a nevét* c. kötetében rövid prózai levelekből alkot meg egy lazán összefüggő történetet. A szövegek többnyire önéletrajzi jellegűek, a vallomásos hang uralkodik bennük.

M.: Angyal, v., 2000; Nem mondja ki a nevét, elb., 2000.

Ir.: Tomkiss Tamás: Szex egy angyallal, IV. 2000/7

B. Zs.

SZÜLLŐ Géza (Budapest, 1873. febr. 5. – Kisfalud, 1957. júl. 28.): politikus, az MTA levelező tagja. Jogi tanulmányai elvégzése után pol. pályára lépett, s már 1918 előtt országgyűlési képviselő volt. Az államfordulat után egyik megalapítója, képviselője és 1936-ig elnöke volt az Országos Keresztényszocialista Pártnak. Nagy szerepe volt a Magyar Nemzeti Párttal való szövetség létrehozásában, de a két párt közti vitákat főleg az ő mereven negativista ellenzékisége okozta. A prágai parlament legjobb szónokai közé tartozott, s nemzetközi viszonylatban is ismertté vált. Elnöke volt a Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Ligák Szövetségének, s alelnöke az Európai Nemzetiségi Kongresszusnak. Mivel e kongresszus számára ő dolgozta fel a kisebbségi sérelmeket, tisztelői a csszl. magyarság nagykövetének nevezték. A bécsi döntés után a magyar kormány a felsőház örökös tagjává és titkos tanácsossá nevezte ki. – A két vh. közötti csehszlovákiai magyar politikai publicisztika kiemelkedő képviselője volt. 1943-ban a régi magyar parlamenti élet humoros epizódjaiból összeállított könyve jelent meg.

M.: Die Nationalitäten in den Staaten Europas (társszerző, szerk. Ewald Ammende), Wien 1931; A T. Ház humora – Kivonat a Parlamenti Naplókból, Bp. 1943.

Ir.: Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967, 1983; Popély Gyula: Ellenszélben – A felvidéki magyar kisebbség első évei a Csehszlovák Köztársaságban 1918–1925, 1995; Brogyányi Judit: Kicsi históriák a régmúltból – Sz. G. elfelejtett könyve, Vasárnap 1996/20; Eller Ferenc: Nemzetközi kisebbségi kongresszusok a két világháború között, Regio 1996/3.

T. L.

Szülőföldünk: honismereti havilap középiskolások részére. 1936-tól 1938-ig jelent meg Po.-ban, főszerkesztője Szepessy Sándor, felelős szerkesztője Stelczer Lajos volt. Több írást publikált benne Manga János néprajzkutató. Középiskolásoktól is közölt szülőfalujukról készített néprajzi, történeti és földrajzi ismertetéseket.

T. L.

SZÜTSY Lóránt (Pozsony, 1914. jún. 26. – Nagytapolcsány, 1991. aug.): vadászíró, tanár. A po.-i magyar gimnáziumban érettségizett, bölcsészettudományi tanulmányait Prágában és Po.-ban végezte. 1936–1945-ben a po.-i magyar gimnázium tanára volt. Részt vett a szlovák nemzeti felkelésben (1944). 1946-tól a tapolcsányi szlovák gimnáziumban tanított német, angol, francia és latin nyelvet. Vadászati cikkeit szaklapokban közölte (Vadászlap, Poľovníctvo a rybárstvo, Nimród).

M.: Slovensko-nemecký a nemecko-slovenský po-

ľovnícky slovník, 1968; Boldog vadászévek, Po.–Bp. 1980.

Ir.: Gály Iván: Puskával, fényképezőgéppel, tollal, ÚSZ 1978. márc. 19.; (fukári): Boldog vadászévek, Szabad Földműves 1981. ápr. 11.; Maros Dénes: Fiatalok könyvespolca, Népsz. 1981. máj. 27.

F. Z.

Szűz Mária Új Virágos Kertje: kat. hitbuzgalmi havilap, a szlovákiai magyar Mária-kongregációk orgánuma. 1922 jan.-tól 1944 okt.-ig létezett. Első 5 évfolyama Érsekújvárott, a következő 3 Nyitrán, a további 15 Komáromban jelent meg. Szerkesztői váltakozva Turányi Margit, Rummel Rezső, Király József és Bíró Lucián voltak.

T. L.

SZVATKÓ Pál; *Harangfalvi Szvatkó* (Zsolnatarnó, 1901. szept. 9. – München, 1959. nov. 17.): újságíró, publicista, esszéista. Régi, magyar–német–szlovák keveredésű polgári családból származott, gyermek- és ifjúkorát Nagyszombatban töltötte. A gimnáziumot ott, bölcsészeti tanulmányait Bp.-en, Prágában és Párizsban végezte. Rövid ideig a Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga titkáraként működött, majd 1924-től 1938 nov.-ig a magyar ellenzéki pártok közös lapjának, a PMH-nak belső munkatársa, szerkesztője volt. Emellett 1928–1929-ben a Képes Hétet, majd 1. számával elhaló saját lapját, az Új Munkát is szerkesztette. Nagy sikerű lapalapítása az Új Szellem volt. 1939-től Bp.-en élt, s a rövid életű Felvidéki Magyar Hírlapot, majd a kormány félhivatalos lapját, a Magyarországot szerkesztette, Kállay Miklós miniszterelnök „hintapolitikájának" megfelelően a burkolt angolbarátság szellemében, 1943. dec. 31-én pedig *A feltétlen megadás elve* c. vezércikkében szinte kész tényként kommentálta a Nyugat várható győzelmét. Az 1944. ápr. 15-i német bevonulás után a Gestapo letartóztatta, s 1945 máj.-ig a mauthauseni koncentrációs tábor foglya volt. 1945 s főleg 1948 után az újságírásban nem voltak lehetőségei, fordítóként dolgozott. 1957-ben elhagyta Mo.-ot; rövid bécsi tartózkodás után Münchenbe ment, ahol haláláig a Szabad Európa Rádióban dolgozott. – Első cikkei, versei a po.-i Tavaszban jelentek meg (*Új stílus felé,* 1919/31; *Irodalom, művészet, zene,* 1925/25). Az ifj. mozgalmak (cserkészet, egyetemi mozgalmi csoportok) nagyarányú kibontakozásában neki is szerepe volt. A Mi Lapunkban az európai orientációval kapcsolta össze a nemzeti identitás őrzésének eszméjét. „A magyarság nagy szent kincs, kultúra, anyanyelv, minden; találjátok ki, miként lehet ezt a szentséget a változott körülményekben megőrizni – írta. – Az öregek nem adhatnak tanácsot. Ők máshoz voltak szokva, s most idegenül állnak az idegenben. Lássátok a fiatal Európát, mely okult, másképp akar élni, s nem akar több háborút vagy forradalmat." (*Fiúk, önképzést, Európát és fiatal magyarságot!*, 1926/9). A Sarlóval hosszú baráti kapcsolatban volt, de a kommunista „lecsatlakozást" élesen elítélte. A 20-as évek közepétől főleg a PMH-ban és a Magyar Írásban publikált, de a mo.-i irod. és kultúrpol. folyóiratok (Nyugat, Magyar Szemle, Apollo, Szép Szó) és a cseh Přítomnost is közölték írásait. Kemény ellenfele, Fábry Zoltán még legádázabb vitáik idején is elismerte hatalmas műveltségét, kivételes entellektüel-egyéniségét, s „vibráló tollú, nagystílű" publicistának, esszéistának és a „legműveltebb prágai fő"-nek nevezte. Ifjúkori szellemi fejlődésük hasonló volt, csak Sz.-é a nagyobb anyagi lehetőségek révén differenciáltabb. Mindketten azzal kezdték, amit Fábry később „intellektuálgyönyö-röknek", az esztetizáló irodalom, dekadencia bódult élvezésének, „szürcsölésének" mondott, de a változás (a kisebbségbe kerülés) élménye, megrendítő átélése ellenkező hatással volt rájuk. Fábry a kisebbségi élet harcaiban változó formákban, de mindig messianisztikusan egyhitű volt („emberirodalmár", rappista, vox humana-hívő), Sz. viszont a relativizmus követője lett, s pluralisztikusan értelmezte-értékelte a demokráciát. Relativizmusát – melyet az európai szellemi fejlődés nagy bírálói (Spengler, Unamuno, Huizinga) is befolyásoltak – a PMH pártgazdái (a Magyar Nemzeti Párt és az Országos Keresztényszocialista Párt) közül a keresztényszocialisták erősen rosszallották, s kikényszerítették az ilyen szellemiségű Új Munka folyóirat azonnali megszűnését. Sz. minőségi elve sem tetszett nekik, de ő ezt sohasem adta fel, s összefoglaló irod. tanulmá-

nyaiban mindig kiemelte a jelentős baloldali írókat (*Szlovenszkói magyar irodalom.* Előszó a Szlovenszkói magyar elbeszélők [Bp. 1935] c. antológiához; *Mit adott Szlo-venszkó az új magyar irodalomnak?* Előszó a Szlovenszkói magyar írók antológiája IV. kötetéhez, Nyitra 1937). A minőségi elvet alkalmazta az Új Szellemben is. Legfontosabb tanulmányai e lap megjelenése előtt: *A változás élménye,* Ny 1936/2; *A lyukas kád nemzedéke,* PMH 1936. ápr. 12.; *Indogermán magyarok,* Apollo 1938/1–2; *A Ba□a-cipős magyar ifjúság,* MÍ 1932/1; *A szlovenszkói magyar középosztály,* Magyar Szemle 1934/máj.; *Csehek és magyarok,* Apollo 1936, 191; *Magyarok a határon túl*, Szép Szó 1937/jún. Az *Indogermán magyarok* nagy vitát váltott ki; ennek az volt az oka, hogy Sz. túldimenzionálta, abszolutizálta a felvetett kérdést. Az Új Szellem gondos, körültekintő irányítása szerkesztői mestermunka volt, s Sz. emellett két nagy tanulmányt (*A svájci út*, 1937/12–15; *A svájci példa – A három magyar kanton,* 1937/21) is írt bele. A másodikban élesen bírálta a szudétanémetséget, „amely önkormányzatot követel, de tagadja a demokráciát. A vezérség alapján álló teljes önkormányzat – szembeállítva a köztársaság másik demokratikus részével – tényleg államot jelent az államban, egy idegen és ellenséges princípiumot, amely nem élhetne békésen a másik mellett".

M.: Szlovenszkói városok. = Szlovenszkói városképek, 1938; A sajtó. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; A visszatért magyarok, uo. 1938; Indogermán magyarok, uo. 1989; A változás élménye (vál. és bev. Filep Tamás Gusztáv és G. Kovács László), 1994.

Ir.: Fábry Zoltán: Ady-Ölvedi és a PMH-szintézis. Válasz Sz. P.-nak és azoknak, akik választ reklamálnak, R 1926. ápr. 21. = F. Z.: ÖÍ 2; Veres Péter: Indogermán magyarok és magyar parasztság, Apollo 1939; Fábry Zoltán: Szentiváni Kúria – Egy csődtömeg kultúraktái, F 1953. = F. Z.: ÖÍ 6; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Rákos Péter: Népek, hidak, városok, ISZ 1979/1; Filep Tamás Gusztáv – G. Kovács László: Egy európai polgár emlékezete – Arcképvázlat Sz. P.-ról (előszó A változás élménye c. Sz.-könyvhöz), 1994.

T. L.

T

Tábortűz: katolikus szellemiségű cserkész- és diákfolyóirat, a Csehszlovák Cserkészszövetség magyar tanácsának hivatalos lapja. 1929 szept.-től 1938 jún.-ig jelent meg, először Po.-ban, majd Érsekújvárott, végül Komáromban. 1. évfolyamát Krendl Gusztáv, a továbbiakat Mrenna József szerkesztette, főmunkatársai Bíró Lucián, Borka Géza és Szombathy Viktor voltak. A Mi Lapunk ellenlapjaként hozták létre, s szerkesztését a komáromi bencés gimnázium paptanárai irányították. Szépirod. anyagot is bőven közölt, s állandó rovata volt a diákszerzők számára.

T. L.

Tábortűz (Pozsony, 1968. szept. 12-től): a csszl. magyar lányok és fiúk hetilapja. Az 1969/70-es tanév 1. számától a csszl. magyar fiúk és lányok hetilapjaként jelent meg, később a Szlovákiai Pionírszervezet Központi Tanácsának lapja, majd az 1989/90-es tanév 12. számától a SZISZ Szlovákiai Központi Bizottságának lapja. A pionírok és a 8–15 éves tanulóifjúság számára 1951. szept. 1-jétől havonta kétszer megjelenő Pionírok Lapja c. újság folytatása. A 1968/69-es tanévtől kezdve jelent meg, hetente. A 80-as évektől – a nyári vakáció kivételével – havonta jelenik meg. A rendszerváltozás óta a tanulóifjúságot érdeklő kérdésekkel foglalkozik. 1990-től a (cseh)szlovákiai magyar lányok és fiúk lapjaként jelenik meg, előbb a Hont Kiadó (Csemadok; 1990), majd a Litera, 2000-től a Komáromi Nyomda kiadásában. Rendszeresen közöl irodalmi műveket is, főleg a (cseh)szlovákiai magyar irodalmat népszerűsíti. Példányszáma 1982-ben 14 ezer volt. – Főszerk.: Petrik József (1968), Seres Vlaszta (1980), Balajti Árpád (1983), Huszárné Seres Vlaszta (1984), Szamák Mihály (1989), Tóth Elemér (1993), Benyák Mária (2000).

F. Z.

Tájékoztató (Pozsony, 1990-től): a (Cseh)-Szlovákiai Magyar Írók Társaságának tájékoztatója. Az 1990-es kiadvány áttekintést nyújt az önálló magyar írószervezet megalakulásáról, közli a társaság első alapszabályát; az 1992-es kötet a CSMÍT III. közgyűlésének, az 1993-as pedig a Nyitrán A rendszerváltás és a kisebbségi irodalom címmel 1993 okt.-ben rendezett tudományos konferencia anyagát adja közre. Felelős szerk.: Fónod Zoltán (1990, 1991, 1992, 1993, 1997; 1994–1996 között nem jelent meg), Hodossy Gyula (1998), Balázs F. Attila (1999, 2000), Csanda Gábor (2001, 2002).

F. Z.

TAKÁCS András (Sajótiba, 1931. jan. 8.): néptáncgyűjtő, koreográfus, szakíró. A po.-i magyar pedagógiai gimnázium esti tagozatán érettségizett (1952). Később a nyitrai Pedagógiai Főiskola levelező tagozatán magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett (1966), majd uott doktorált (1986). A Szlovák Állami Népművészeti Együttes táncosa (1950–1951). A Csemadok KB szakelőadója (1952–1955), benne a Csehszlovákiai Magyar Népművészeti Együttes (Népes) egyik alapítója, tánckarának művészeti vezetője és koreográfusa. A Szlovákiai Népművészeti Alkotások Központi Háza magyar néptánc-szakelőadója (1956–1960), közben félállásban az Ifjú Szívek Magyar Dal- és Táncegyüttes tánckarának művészeti vezetője és koreográfusa. A Csemadok KB szakelőadója (1960–1992), népművészeti osztályvezetője (1961–1968), központi titkára (1969–1971). Az Országos Népművészeti Fesztivál és Kulturális Ünnepély igazgatója (1990–1995), majd az Ifjú Szívek igazgatója (1995–1996). Nevéhez fűződik a szlovákiai magyar tájegységek tánchagyományának módszeres feltérképezése, több tájegység (Csallóköz, Mátyusföld, Gömör) táncanyagát külön kötetekben jelentette meg. Az öntevékeny szlovákiai magyar táncmozgalom egyik megalapozója. Tudományos és kulturális tevékenysége elismeréseként a Magyar Néprajzi Társaság külföldi tiszteleti tagjává választotta

(1988), megkapta a budapesti Kulturális Örökség Minisztériuma Életfa-díját (1998) és A Szlovák Köztársaság Kormányának Ezüstplakettjét (2001).

M.: Mátyusföldi népi táncok (Martin Györggyel közösen), 1981; Gömöri népi táncok (Fügedi Jánossal közösen), 1992; Csallóközi néptáncok, 2000.

L. J.

TAKÁCS Menyhért (Sátoraljaújhely, 1861. szept. 3. – Budapest, 1933. nov. 29.): egyházi író, történész. A gimnáziumot Kassán végezte, s belépett a premontrei rendbe. Kolozsvárott tanári diplomát szerzett, utána a rozsnyói és a kassai gimnáziumban tanított. 1900–1914-ben a premontrei rend jászói prépostja volt, 1910-től 1919-ig a Kazinczy Társaság elnöke Kassán. Jászón van eltemetve.

M.: A római nevelés, Kassa 1892; Tanulmányok, Bp. 1909; A Mithras-kultusz, uo. 1909; A művészet hazája, uo. 1913; Dante, Aesopus és Madách, Kassa 1923; Mi a bölcselet? A gondolkodás történetének kézikönyve, Berlin 1927; La Fontaine meséi, Kassa 1924; Emlékbeszéd Fischer-Colbrie Ágost püspök felett, uo. 1925.

Ir.: A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában (szerk. Gyüre Lajos), Kassa 1968.

Cs. S.

TALAMON Alfonz (Dunaszerdahely, 1966. máj. 14. – Galánta, 1996. szept. 8.): író. Galántán érettségizett (1984), 1985 és 1988 között magyar-történelem szakot hallgatott a Komensky Egyetem BTK-án. 1988-ban a Csemadok szakelőadója, sorkatonai szolgálatát követően a Szabad Újság szerkesztője volt. 1996. febr. 9-én baleset érte. 1988-ban Tsúszó Sándor-díjat, 1996-ban Madách-díjat kapott. – A *Próbaút* c. antológiában bemutatkozott nemzedék egyik kiemelkedő tehetsége a 80-as években, az Iródia-csoport tagjaként indult. Az álom és ébrenlét határán zajló történetei, barokkosan zsúfolt, hasonlatokban és metaforákban gazdag stílusa, kompozíciós bravúrjai a legmélyebb lelki tartalmak katartikus erejű elemzésének eszközei. T. az emberi létezés szorongásos pillanatainak, kiszolgáltatottságának, labirintusban bolyongó útkeresésének írója. Utolsó, immár posztumusz műve (*Samuel Borkopf: Barátaimnak egy Trianon előtti kocsmából,* r. 1998.) „elbeszélésfüzérként és regényként egyaránt olvasható... a fejezetek cserélhetősége a kombinatorikus olvasás felé nyithat horizontot" – írja monográfusa, Németh Zoltán.

M.: A képzelet szertartásai, n., 1988; Gályák Imbrium tengerén, r., 1992; Az álomkereskedő utazásai, n., 1995.

Ir.: Németh Zoltán: Talamon Alfonz (monográfia), Kalligram, Po. 2001; Domokos Mátyás: Végítélet a műteremben, Forrás 1990/1: Elek Tibor: A képzelet szertartásai, Életünk 1990/3; Grendel Lajos: Egy végtelen álom útvesztőjében, ÚSZ 1992. okt.14; Bónus Tibor: Talamon Alfonz: Gályák Imbrium tengerén, Alföld 1993/8; H. Nagy Péter: Az álomvadász, Kalligram 1997/10; Rácz I. Péter: Hedonista szabadkőművesek rémtettei, Jelenkor 1999/2; Keserű József: „Megvallom nektek, barátaim...", Kalligram 2000/ 7-8.

G. L.

TALLÓSI Béla (Martos, 1958. dec. 22.): író, költő. A Komenský Egyetem magyar–szlovák szakán végzett 1985-ben. 1985-től az Új Szó Kultúra rovatának szerkesztője. – Gyermekversei központi eleme a játékosság és a szimultán ritmuskezelésből fakadó zeneiség. Jellemző poétikai eljárása az egyes szófordulatok, közmondások gyermeki interpretációinak megragadása. Elbeszéléseit a mágikus realizmust idéző stílus, a fantasztikum és a realitás, a földi és a földön túli világ egymásra vetítése jellemzi. Tematikailag elsősorban a falusi miliőhöz kötődő írásaiban emberi archetípusokat jelenít meg fokozott nyelvi műgonddal, a nyelv és viselkedéskultúra archaikus regisztereit is átjárva, a testiség kérdéseit sem kerülve meg. Jegyzet- és glosszaíróként is jelentős, az ÚSZ-ban megjelenő glosszáit is novellaszerű hangolás és fokozott nyelvi igényesség jellemzi.

M.: Kakaserdőn kukorékfa, gyerekv., 2000; Megégett tulipánok, elb., 2002.

Ir.: Szabó G. László: Csengő rímekhez ötletes rajzok, ÚSZ 2000. febr. 5.; Szászi Zoltán: Új nap a Gutenberg-galaxisban, ÚSZ 2000. márc. 29.; Rácz Vince: Boszorkányos erők sodrában, ÚSZ Könyvjelző 2003/5; Benyovszky Krisztián: Átokverte testek, ÚSZ Könyvjelző, 2003/6.

P. A.

TALLÓS PROHÁSZKA István → Prohászka István

TAMÁS Lajos; *Tomaschek* (Szered, 1903. máj. 24. – Budapest, 1960. dec. 27.): költő, újságíró. Iskoláit Po.-ban végezte, itt érettségizett, Bp.-en a közgazdasági egyetemen szerzett diplomát. Po.-ba visszatérve előbb tisztviselő, majd újságíró, az Új Auróra szerkesztője, a Magyar Írás, a Tátra munkatársa, a Toldy Kör főjegyzője és történetírója, 1906-tól 1935-ig kíséri figyelemmel e nagy múltú egyesület történetét, munkája mindmáig forrásértékű. 1945 után Székesfehérvárott élt. – Költői kezdeményein Mécs László, ill. az általa közvetített Ady hatása észlelhető, a mindent és mindenkit keblére ölelő szeretet, a természet, különösen a tavasz kultusza közvetlenül Mécs Lászlóra utal. A kisebbségbe kényszerült magyarság, ezen belül a kispolgárság életérzését, létproblémáit és érzelmi világát szólaltatta meg formailag kulturált, a kiszolgáltatottak, elesettek iránti mély együttérzéstől átitatott verseiben. Első kötetének sikere után a kritikai közvélemény egy ideig Mécs–Győry–Tamás költői triászt emlegetett mint a szlovákiai magyar líra reprezentánsait. T. népszerűsége később csökkent, de további köteteiben is megmaradt a kisember szelíd hangú, keresztényi és nemzeti szellemiségű, szociális érzékenységű költőjének, akinek könnyen érthető és jól szavalható verseit a jóság és a szeretet ihleti.

M.: Jóságom sátora, v., 1926; A jóság dalai, v., Berlin 1927; Üvegen keresztül, v., 1929; Fonál mentén, v., 1932; Hamuszínű ég alatt, vál. v., Bp. 1935; A Toldy Kör története 1906–1935, tan., 1938; Mi történt a Kompkötő-szigeten?, ifj. r., Bp. 1942.

Ir.: Németh László: T. L., Prot. Szemle 1927; Grandpierre Emil: T. L., Pásztortűz 1930; Mezei Gábor: A kispolgárság énekese, Magyar Minerva 1932; Kossányi József: T. L. költészete, MÍ 1936/1; Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat, Bp. 1940; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1982; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

Sz. Z.

TAMÁS Mihály; *Tvaroska* (Beregszász, 1897. márc. 1. – Melbourne [Ausztrália], 1967. aug. 1.): író, szerkesztő. Iskoláit szülővárosában végezte, Bp.-en építészmérnöki (1921), Brünnben (1928) útépítőmérnöki diplomát szerzett. 1934-től egy angol útépítő vállalat vezetője volt Kassán, 1938-ban Budapestre, 1949-ben Londonba helyezték át. 1951-ben Ausztráliába költözött, Melbourne-ben telepedett le, mérnökként dolgozott, később egyetemi tanár volt. – Íróként és irodalomszervezőként, publicistaként egyaránt a szlovákiai magyar irodalom élvonalába tartozott. Válságos időben, 1937-ben a Tátra c. folyóirat főszerkesztője, s az azonos nevű könyvkiadó igazgatója. Publicistaként munkatársa volt a Kassai Naplónak és a Magyar Újságnak. A KN közölte első regényét, a *Szőke* (1921) címűt is. Maupassanton, Tersánszky J. Jenőn, Móricz Zsigmondon és a klasszikus orosz irodalmon iskolázott prózája széles és hiteles tablót rajzol a korabeli szlovákiai magyar társadalomról, főként a kisemberek, a kétkezi munkások és parasztok s a köztük élő értelmiségiek világáról. A novella és a kisregény volt az igazi műfaja, különös adottsága, hogy e rövid műfajokban a teljesség, a monumentalitás arányait tudja érzékeltetni. Már első gyűjteményében (*Novelláskönyv*) kiforrott, jó szemű elbeszélőnek mutatkozik, aki nem a cselekmény részletezésére, fordulatosságára, hanem a jellemrajz és lélektani motiváltság hitelességére törekszik. Kedveli és nem kendőzi az erotikus jeleneteket, de nem tetszeleg az ösztönélet rajzában, az érzelmi telítettség megóvja a nyers naturalizmustól. A rangos hazai és külföldi lapokban (PMH, A Reggel, az erdélyi Pásztortűz, Génius, a bp.-i Magyarság, Nyugat stb.) megjelent novelláinak, folytatásos regényeinek visszatérő témája a szociális elesettség, a társadalom perifériájára szorultak sorsa, az államfordulattal kisebbségbe került magyar középosztály, a munkásság és parasztság sajátos létproblémái. Az olvasóközönség minden rétege talált kedvére valót T. gazdag életművében, a két vh. közti időszak egyik legolvasottabb szlovákiai magyar írója volt, akinek írásaira az egész nyelvterületen figyeltek. Életművéből kiemelkedik a *Két part közt fut a víz* c. regény, mely elsőként közelítette meg a Fábry által igényelt és szorgalmazott „szlovákiai magyar regény” fogalmát.

M.: Szőke, kisr., Kassai Napló 1921; Novellás-könyv, elb., Kassa 1923; Tavaszi vallomás, elb., Berlin 1926; Szép Angéla háza, r., 1927; Mirákulum, r., Kassa 1932; Szép szerelmes nyár, r., Kassa 1936; Két part közt fut a víz, r., Bp. 1936; Sziklán cserje, elb., 1937; Maris, r., Bp. 1944.

Ir.: Fábry Zoltán: T. M.: Novellás könyv. = F. Z.: ÖÍ 1; Féja Géza: T. M. írói fejlődése, MÍ 1933/7; Illés Endre: Szlovenszkói magyar könyvek, Ny 1933; Vájlok Sándor: T. M., Új Élet 1934, 653–656; Fábry Zoltán: Szlovenszkói novellák, Korunk 1938/2. = F. Z.: ÖÍ 5; Vass László: Két part között fut a víz, MÚ 1936/9; Fábry Zoltán: Korlátok és Korláthok ellen, A Reggel 1927. máj. 8. = F. Z.: ÖÍ 2; Balla Gyula: „Korlátok és Korláthok ellen". T. M. életművéről, ISZ 1988/9; Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat, Bp. 1940; Csanda Sándor: Első nemzedék, 2. kiad. 1982; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

Sz. Z.

Táncsics Mihály Kör; *Táncsics Kör*: a Magyar Fiatalok Szövetségéhez tartozó népfrontos szellemiségű prágai egyetemista csoport. A 30-as évek közepétől HMAF (Haladó Magyar Akadémikusok Frontja) néven működött, Táncsics nevét 1936 őszén vette fel. Vezetői Wein Gyula, Händler György, Wirkmann Dénes, Adriányi László, Fülöp Éva, Holländer Lajos voltak. Mintaképüknek a Sarlót tekintették, s megpróbálkoztak a szociográfiai vándorlások felújításával és értelmiségi (orvosi, irod.–ped., művészeti–esztétikai és nemzetgazd.) szakcsoportok alakításával.

Ir.: A Táncsics Kör szociográfiai útra indul, MaN 1937. máj. 19.; A Táncsics Kör évnyitója, MaN 1937. nov. 3.

T. L.

TANKÓ László (Rimaszombat, 1934. dec. 21.): neveléstudományi kutató, tanár, szerkesztő. Iskoláit szülővárosában végezte, a magyar tanítási nyelvű iskolák megnyitása után átiratkozott Fülekre, itt érettségizett (1954), a Komenský Egyetem BTK-án magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1959), uott doktorált (1977-ben), majd 1985-ben Bp.-en a neveléstudományok kandidátusa lett. 1959–1961 között a nagymegyeri gimnáziumban tanított, majd 1961/63-ban a Szlovák Pedagógiai Könyvkiadó (SZPK) szerkesztője lett. 1963-tól 1999-ig a po.-i Pedagógiai Kutatóintézet munkatársa, tudományos kutató, 1985–től a magyar tanítási nyelvű iskolák csoportvezetője. – Kutatási területe a középiskolai magyar irodalomtanítás. Számos oktatási reformban vett részt, a magyar irodalomtanítás kérdéseivel, a tanítás és a tananyag humanizálásával foglalkozott. Több tankönyv és módszertani segédkönyv társszerzője, és a szlovák–magyar szótár szerkesztője. Társszerzője volt többek között a 80-as évek gimnáziumi magyar irodalmi tankönyveinek.

M.: Obrázkový slovník slovenského jazyka, tankönyv, 1969, 1983; Fábry Zoltán élete képekben, Hét 1970/27–33; Magyar írók arcképei 1450–1945, segédkönyv, 1971; Maďarsko–slovenský a slovensko–maďarský slovník [Magyar–szlovák és szlovák–magyar szótár] (Chrenka Edittel közösen), 1973, 1990; A híd szerepe az irodalmi nevelésben, Hét 1974. febr. 9.; Magyar irodalomtanítás Csehszlovákiában, Magyar Nyelvőr 1980; A gimnáziumi irodalmi oktatás korszerűsítése Csehszlovákiában, Pedagógiai Szemle 1981; Az irodalomtanítás eredményei és távlatai a középiskolában, Nevelés 1990/5; Hiányzó szemelvények, segédanyag a megújult irodalomtanításhoz, Dsz. 1991– 1993; Kultúra maďarskej národnostnej menšiny – Multikultúrne prostredie v SR (A magyar nemzetiség kultúrája), 2001; Szótárak: Szlovák – magyar/Magyar–szlovák Pedagógiai Kisszótár, 2000; Szlovák–magyar kéziszótár, Nagymegyer, 2002.

Ir.: Horecký, Ján, DrCs: Jazyk a reč, 1975.

F. Z.

Tankönyvirodalom: **I.** (1920–1938): A csszl. magyar nyelvű tankönyvírás 1920-ban kezdődött. A csszl. állam a békeszerződésekkel egy időben aláírt kisebbségvédelmi szerződésekben az anyanyelvű iskolai oktatás biztosítására is kötelezte magát, s ehhez hozzátartozott a nemzetiségi tankönyvek kiadása. Ennek beindítását az is siettette, hogy a hatóságok a régi mo.-i tankönyvek szellemét irredentának tartották. Az irredentizmus létének és veszélyének túlhangsúlyozása a tankönyvírók kiválasztását is befolyásolta, ezáltal sok esetben szakmailag gyenge szerzők kaptak megbízást. A tankönyveket az állami Csehszlovákiai Pedagógiai Könyvkiadó adta ki Prágában (majd Szlovákiában is). Mivel a magyar elemi iskolák nagy része felekezeti volt, néhány könyvet (főleg hittan- és olvasókönyvet) a felekezetek

jelentettek meg. A tankönyvek zömét, a magyar nyelvtankönyvek, irodalmi olvasókönyvek és irodalomtörténetek kivételével, csehből vagy szlovákból fordították. Mivel a losonci ref. teológián kívül nem létezett magyar nyelvű egyetem vagy főiskola, ilyen jellegű tankönyvek nem jelentek meg magyarul. A prágai és po.-i egyetemen a magyar szakosok részére tartott előadások cseh, ill. szlovák nyelvűek voltak, de a hallgatók többsége mo.-i tankönyveket is szerzett. – Az elemi és polgári iskolák magyar nyelvtan- és irodalomkönyveinek ismertebb szerzői: Banai Tóth Pál, Boross Béla, Benczik Samu, Czabán Samu, Farkas István, Kanyar József, Osztényi József, Wesely Lajos. A középiskolai magyar nyelvtani, stilisztikai és irod. tankönyveket főleg Bíró Lucián, Borka Géza, Vojtech Cvengroš, Mayer Imre, Keresztes Pál és Orbán Gábor, a retorikát és a tanítóképzői pszichológiát František Jančovič, a költészettant Scherer Lajos írta. A polgári és középiskolák részére stilisztikai segédkönyvként Petőfi János Vitézét és Arany Toldiját is kiadták: ezekhez a jegyzeteket Borka Géza, az illusztrációkat Harmos Károly készítette. A többi középiskolai tantárgy tankönyveinek szerzői vagy fordítói közül kiemelhetők: Gidró Bonifác (matematika), Horváth Cézár (földrajz, természetrajz), Krammer Jenő (francia), Magyar Győző (történelem), Mészáros György (algebra, fizika, ábrázoló geometria), Mitterhauszer Richárd (kémia), Orbán Gábor (latin), Scherer Lajos (német). A pedagógusok (és szülők) részére megjelentetett jelentős ped. és módszertani könyvek: Bíró Lucián: *Magyar helyesírási szótár,* Komárom 1924; *Szavaló könyv* (szerk. Borka Géza), Komárom 1924; Krammer Jenő – Szalatnai Rezső – Szerényi Ferdinánd: *A serdülőkor problémái,* 1932; Mészáros György: *A népiskolai számtantanítás módszertana tanítók és tanítójelöltek számára,* 1931; Mónus Gyula – Szerényi Ferdinánd: *Honismeret és polgári nevelés tanításának útmutatója*, 1933; Seidl (Szepessy) Sándor: *Idegen szavak zsebszótára,* é. n.; uő: *A magyar helyesírás zsebszótára,* 1931. – **II.** A szlovák állam idején Dél-Szlovákia elcsatolása következtében erősen lecsökkent a magyar lakosság és iskolák száma. A magyar nyelvű tankönyvírás szinte teljesen szünetelt, s egy 1940-es miniszteri rendelet – a gimnáziumi latin, német és francia tankönyvek kivételével – az 1939 előtti tankönyvek használatát is megtiltotta. Az oktatók diktálással és a régi tankönyvek használatának hallgatólagos tudomásul vételével igyekeztek megoldani a lehetetlen helyzetet. Az elemi iskolák legfontosabb könyveit a kisebbségi társadalom önerejéből próbálta kiadni, de ez a nagy nyomdaköltségek miatt csak a legalsóbb osztályok olvasókönyvei esetében sikerült (*Tulipán ABC, Tulipán olvasókönyv).* – **III.** Az 1945 utáni jogfosztottság idején a magyar nyelvű iskolai oktatás teljes mértékben szünetelt. Mivel az 1949-től kezdődő újrarendezésre már a kommunista rendszerben került sor, a tankönyvirodalomban is a kommunista kultúrpolitika érvényesült, ami főleg a humán tárgyak tankönyveire nyomta rá bélyegét folyamatos torzításokat okozva. Nagyon sokszor a tankönyvírók kiválasztása sem szakmai, hanem pártszempontok alapján történt. Az 1950/51-es iskolai évben az Állami Ped. Könyvkiadó (1953-tól Szlovákiai Ped. Könyvkiadó) keretében létrehozott magyar szerkesztőség lett tankönyvirodalmunk fő szervezője. Az alapiskolák, gimnáziumok, szakközépiskolák és szakmunkásképzők számára készített magyar nyelvtan- és irod. tankönyvek ismertebb szerzői: Bartha Tibor, Bertók Imre, Csanda Sándor, Farkas István, Gerő János, Hasák Vilmos, Kovács István, Kulcsár Tibor, Mayer Imre, Mózsi Ferenc, Orbán Gábor, Ozorai Ferenc, Párkány Antal, Pásztó András, Sas Andor, Szeberényi Zoltán, Szuchy Magdolna, Tankó László, Teleki Ilona, Turczel Lajos, Varsányi László. A többi tantárgy tankönyveinek fordítói közül kiemelhetők: Bernáth Miklós (földrajz), Dvorsky Katalin (matematika, fizika), Földes Ilona (óvodai nevelés), Kecskeméthy Győző (polgári nevelés), Kissling Eleonóra (történelem), Mázik Mária (természetrajz), Oláh György (matematika), Öllős Árpád (biológia, földrajz), Párkány Antal (történelem), Sima Éva (polgári nevelés), Simon László (kémia), Stollár István (természetrajz, földrajz), Szabadi János (földrajz), Szeberényi Judit (pedagógia), Vrbar Gizella (kémia), Zeman László (természetrajz). – A po.-i és prágai egyetemen és a nyitrai ped. fakultáson tanuló magyar szakos hallgatók ré-

szére is több tankönyv készült; ezek szerzői: Blaskovics József, Bredár Gyula, Bartha Tibor, Csanda Sándor, Garaj Lajos, Jakab István, Kazimírné Pesthy Mária, Mayer Imre, Orbán Gábor, Jaroslava Pašiako-vá, Rákos Péter, Révész Bertalan, Sas Andor, Sima Ferenc, Szeberényi Zoltán, Teleki Ilona, Teleki Tibor, Turczel Lajos, Zeman László, Zsilka Tibor. Amikor a po.-i, majd nyitrai ped. felső iskolán magyar tagozat is volt, ennek más szakos hallgatói részére is jelentek meg magyar nyelvű tankönyvek. A Szlovákiai Ped. Könyvkiadó a tanítók (és szülők) részére is adott ki segédkönyveket. Ilyenek: Bartha Tibor: *A fogalmazás tanítása a 6–12. évf.-ban*, 1960; Böszörményi János: *Család és iskola,* 1962; Bertók Imre: *A magyar és szlovák nyelv tanításának összevető módszertana,* 1975; Géczi Lajos: *Az orosz nyelv tanításának módszertana,* 1970; Jakab István: *A magyar nyelvtan és helyesírás tanítása a 6–9. évf.-ban*, 1960; Schniererné Wurster Ilona: *Szakmai és módszertani segédkönyv a magyar nyelv tanításához az alapiskola II. osztályában,* 1975; Mózsi Ferenc – Varsányi László: *Először az iskolában*, 1968; *Tanítói szemmel I–III,* tanulmánygyűjt., 1966–1971; *Módszertani tanulmányok,* 1974; Zsilka Tibor: *Poétikai szótár,* 1977. Kisebb mértékben a Mezőgazdasági Könyvkiadó (korábban: Oráč, Príroda) és a műszaki profilú Alfa Könyvkiadó is adott ki magyar nyelvű tankönyveket a mezőgazdasági és ipari (technikai) szakközépiskolák és szakmunkásképzők tanulói részére. – **IV.** Az 1989-es rendszerváltás után megszűnt a tankönyvirodalomra nehezedő kommunista ideológiai nyomás, s megkezdődött a meglévő könyvállomány revideálása. A teljes megújítás a piacgazdálkodásra való áttéréssel járó gazdasági nehézségek miatt nem valósulhatott meg. Közben megszűnt a Szlovákiai Ped. Könyvkiadó monopóliuma. Az iskolaügyi minisztérium 1990/91-től más kiadókra is érvényes pályázathirdetésekkel oldja meg a tankönyvek kiadását. A kisebb kapacitással működő SZPK szerkesztői állománya erősen lecsökkent, s a magyar szerkesztőség hét főre redukálódott. A szerkesztőség a kedvezőtlen körülmények között is eredményesen dolgozik, 1990 és 1995 között átlag 60 tankönyvet adott ki évente. – A Szlovák Pedagógiai Könyvkiadó Magyar Szerkesztőségén kívül más kiadók: Terra, Polina, Orbis Pictus és a Lilium Aurum is ad ki tankönyveket, módszertani segédkönyveket, munkafüzeteket. – A magyar nyelv és irodalom tankönyveit az alapiskolák számára az alábbiak írták: Csuka Mária, Drozdík Katalin, Kremmer Júlia, Jónás Júlia, Ádám Zita, Bukor Erzsébet, Szuchy Magdolna, Papp Éva, Nagy Adorján, Lengyel Júlia, Orvos Mária, Simon Mária, Mezei Márta, Cs. Liszka Györgyi, Borvákné Cs. Irén, Fibiné H. Éva, Pálffyné B. Edit, Törökné Sz. Adrien. A szlovák nyelv és irodalmi tankönyvek szerzői: Orvos Mária, Nagy Adorján, Bernáth Erzsébet, Benicky Ilona, Kovács László; Zenei nevelés: Orsovics Yvett, Lukovics Mária, Stirber Lajos, Kovácsné K. Zsuzsanna, Molnárné N. Erzsébet. A középiskolások magyar nyelv és irodalmi tankönyveinek szerzői: Csanda Gábor, Patus János, Gubíkné Harmati Mária, Bolemant Lilla, Tankó László, Kováts Miklós, Szeberényiné Z. Judit, Párkány Antal, Hölgye István, Horváth István, Horváth Erzsébet, Horváth Péter. Szlovák nyelv és irodalom: Varga József, Varsányi Márta. Történelem: Kovács László, Simon Attila. Speciális iskolák tankönyvszerzői – magyar nyelv és irodalom: Pán Rozália, Hlavaty Margit, Zupkó Mária, Szekeres Ágnes, Egri Erzsébet, Csambal Piroska; szlovák nyelv és irodalom: Hlavaty Margit, Aich Péter; zenei nevelés: Ürge Mária, Svingerné H. Éva.

Ir.: Zombory György: Tankönyveink, MÍ 1936/8; Boross Béla: A szlovenszkói magyar tanítóság és tankönyvirodalom, MÍ 1936/10; Stelczer Lajos: A szlovákiai magyar iskolaügy. = A szlovákiai magyarság élete 1938–1942, Bp. 1942; Farkas István: Prehľad dejín maďarského školstva na území SR až do roku 1938, kz., doktori értekezés a Komenský Egyetem BTK-n, 1967; Varga László: Prehľad dejín maďarských učiteľov v SR, kz., szakdolgozat, uo. 1977; A Szocialista Nevelés tankönyvirodalmi tematikus száma: 1980/7; Kövesdi János: Magyar nyelvű tankönyvkiadás Csehszlovákiában 1945 után, ISZ 1979/2; Szűcs Adrienne: Magyar irodalmi tankönyvek a két világháború közötti kisebbségi magyar középiskolákban, ISZ 1984/9; Turczel Lajos: Magyar nyelvű tankönyvírás az első Csehszlovákiában. = uő: Visszatekintések..., Dsz. 1995.

T. L.

Tanügyek: a szlovákiai és kárpátaljai római és görög kat. egyházmegyei hatóságok havi tanügyi közlönye. 1929 máj.-tól 1938. okt. 20-ig jelent meg Rozsnyón, a Püspöki Hivatal szerkesztésében és a Sajó-Vidék Könyvnyomda kiadásában.

T. L.

TÄNZER Hugó (Liptószentmária, 1891 – koncentrációs tábor, 1944): jogi szakíró, lapszerkesztő. Rózsahegyen érettségizett, jogi tanulmányait Bp.-en végezte. 1919-től Kassán folytatott ügyvédi gyakorlatot, és felelős szerkesztője lett az 1921 és 1938 között ott megjelenő Csehszlovák Jognak. Tagja volt a csszl. ügyvédi kamarák állandó prágai választmányának, valamint az egységes csszl. polgári törvénykönyvet szerkesztő bizottságnak. Faji üldözöttként 1944 márc.-ban került koncentrációs táborba, ahol elpusztult.

M.: A csőd, egyezség és megtámadási eljárás, Kassa 1931; A csehszlovák polgári jog döntvénytára, uo. 1936.

T. L.

TANYA Pál →: Mezei Gábor

TARJÁNI Andor; *Tarr János* (Budapest, 1922. dec. 20. – Pozsony, 1986. ápr. 20.): műfordító, újságíró. 1946 után Po.-ban tisztviselő, 1953-tól a Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó munkatársa, 1956-tól haláláig a Hét nyelvi szerkesztője volt.

Ford.: Janko Jesenský: Kisváros, 1954; uő: Demokraták, 1955; Eduard Štorch: Mammutvadászok, 1955; uő: Kincs az őserdőben, 1957; František Kožík: Jó reggelt, Párizs!, 1956; Peter Jilemnický: Győzelmes bukás, 1960.

K. T.

TARR János → Tarjáni Andor

Tátra: szépirod. és krit. folyóirat. 1937 jún.-ban indult Po.-ban, Tamás Mihály szerkesztésében és a Tátra Könyv-, Lapkiadó és Könyvkereskedelmi Rt. kiadásában. Érdekelt volt benne a CseMISZ is, mely 1938 ápr.-ban döntő befolyást szerzett a lapnál, s a leváltott Tamás Mihály helyére Földes Györgyöt állította. Tamás szerkesztése idején polgári demokratikus szellemiség és kritikai igényesség jellemezte a lapot. A hazai szépírók, esztéták és publicisták közül főleg Darkó István, Egri Viktor, Gömöry János, Győry Dezső, Sebesi Ernő, Brogyányi Kálmán, Dobossy László, Szalatnai Rezső írtak bele, a mo.-iak közül Féja Géza, Hont Ferenc, Móricz Virág. Az utolsó 3 számot szerkesztő Földes György teret engedett a dilettáns íróknak, s az arculatát vesztett lap 1938 jún.-ban, a 2. évf. 6. sz. után megszűnt.

Ir.: Gömöry János: Emlékeim egy letűnt világról, Bp. 1964.

T. L.

Tátra Könyv-, Lapkiadó és Könyvkereskedelmi Részvénytársaság (1937–1938): a magánvállalkozásra épült po.-i részvénytársaság tőkéjét Molnár Jenő könyvkereskedő biztosította, aki „misekönyveken gazdagodott meg" (Féja Géza), Gömöry János szerint pedig valamelyik bp.-i könyvkiadó rt. állt mögötte. A Tátra c. folyóiraton kívül csak a Szlovenszkói városképek c. almanachjával (1938) aratott sikert.

Ir.: Gömöry János: Emlékeim egy letűnt világról, Bp. 1964; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Vass László: A felvidéki magyar irodalom. = A visszatért Felvidék adattára 1918–1938 (szerk. Csatár István és Ölvedi János), Bp. 1939.

F. Z.

Tatran Könyvkiadó (1947-től): szlovák könyvkiadó. Részvénytársaságként jött létre, pol., jogi, ismeretterjesztő kiadványokon kívül szépirodalmat és irodalomtudományi műveket jelentetett meg. Néhány (főleg pol.) könyvet magyarul is kiadott. 1953 jan.-ban megszüntették, feladatát a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó vette át, melybe 1956-ban a Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadót is beolvasztották. A Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó 1963-ban felvette elődje nevét, s Tatran, Szlovák Szépirodalmi és Művészeti Könyvkiadó néven az egyik legjelentősebb szlovák kiadó lett. Szervezeti keretében jött létre a Tatran Magyar Üzeme (1967), mely az önálló Madách Könyv- és Lapkiadó megszületéséig a kisebbségi magyar irodalom egyetlen műhelye volt.

Ir.: Dvadsa rokov vydavateľstva Tatran, 1967; Fónod Zoltán: A szó úrrá lett az időn... = uő: Körvonalak, 1982.

F. Z.

Tatran Magyar Üzeme (1967–1968): 1967 jan.-ban alakult, gazdaságilag a Tatran (szlovák szépirodalmi) Kiadóhoz kötődött, kiadói programja megalkotásában azonban közvetlenül a Kiadói Főigazgatóság hatáskörébe tartozott. Első kiadványai közé tartozott Turczel Lajos forrásértékű könyve, a Két kor mezsgyéjén (1967). Vezetője Dobos László főszerkesztő volt.

Ir.: Fónod Zoltán: Magyar könyvkiadás Csehszlovákiában. = uő:Tegnapi önismeret, 1986.

F. Z.

Tavasz: szépirod. és krit. hetilap. 1919 márc.-tól 1921 máj.-ig jelent meg Po.-ban, Kumlik Emil, majd Szeredai Gruber Károly szerkesztésében. Az első hosszabb ideig fennálló kisebbségi irod. orgánum volt, s szerkesztőit és idősebb munkatársait (főleg a sűrűn publikáló Albert Józsefet) a már avulóban lévő hagyományos nép-nemzeti irányzathoz való ragaszkodás jellemezte. Anyagi megalapozásában a po.-i nagyipari körökkel kapcsolatban lévő Arkádia irod. asztaltársaság tagjai is részt vettek, s a fellépő tehetségek közül Márai Sándor, Mécs László, Szvatkó Pál és Tamás Mihály írtak bele. A lap versanyagában szlovák és cseh fordítások (szlovák népdalok, Sládkovič-, Vajanský- és Vrchlický-versek) is találhatók.

T. L.

Tavaszi Parlament: a csehszlovákiai magyar kult. egyesületek kongresszusa. Demokratikus és antifasiszta szellemiségű megmozdulás volt, melyet a Magyar Szellemi Társaság képviseletében Barta Lajos és Bólya Lajos kezdeményeztek. Első összejövetelén, 1936. ápr. 18–19-én Érsekújvárott szinte az összes kult. egyesület részt vett. A baráti légkörben folytatott megbeszéléseken kimondták a kongresszus rendszeresítését, és 10 pontból álló határozatot fogadtak el. A határozat teljesítésére és további akciókra azért nem kerülhetett sor, mert az 1936. dec. 6–8-i második, komáromi összejövetelen a jobboldali kult. szervezetek az egyesült ellenzéki pártok felhívására már nem jelentek meg. E csszl. magyar kezdeményezésnek jelentős ösztönző hatása volt Erdélyben, ahol a Vásárhelyi Találkozó néven ismert hasonló megmozdulás tartósabb sikert ért el.

Ir.: Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967.

T. L.

TELEK A. Sándor (Fülek, 1880. aug. 5. – Rimaszombat, 1942. okt. 9.): költő, publicista. Szegény sorsú iparoscsaládban született, asztalosnak tanult, autodidakta költő, újságíró, politikus, a kisebbségi magyar ellenzéki pártok rimaszombati képviselője, helyi lapok szerkesztője volt. – Első versét, mely a Gömöri Hírlapban jelent meg 1902-ben, a szegedi Kossuth-szobor körül kialakult botrány ihlette. Ezt követően gyakori munkatársa volt a helyi lapoknak, versei, rövid szatírái, társadalmi és gazdasági vonatkozású cikkei jelentek meg. 1911-ben többedmagával megalakította a Vagyunk c. irodalmi társaságot és az azonos című, mindössze fél évig megjelenő lapot. 1919 márc.-ban a csehszlovák hatóságok Illavára internálták, héthavi fogság után szabadult. Hazatérte után harmadmagával létrehozta a Gömöri Egyetértés c. lapot. Költőként az Új Auróra köréhez tartozott, konzervatív és nemzeti szellemű, romantikus lírát művelt Petőfi és Ady szellemében, műkedvelő színvonalon.

M.: Felhős ég alatt, v., Rimaszombat 1911; Egyre borúsabb napok, v., uo. 1920; Egy morzsa történelem (illavai fogságának emlékei), uo. 1922; Őrtűz, v., uo. 1928; Isten tenyerén, v., uo. 1937.

Ir.: Magyar irodalmi lexikon (szerk. Ványi Ferenc), Bp. 1926; Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat, Bp. 1940; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1968; Fónod Zoltán: Üzenet, Bp. 1993, Po. 2002.

Sz. Z.

TELEKINÉ NAGY Ilona (Terbeléd, 1933. dec. 27.): nyelvész, egyetemi docens. Komáromban érettségizett (1953), a po.-i Ped. Főiskolán tanári oklevelet (1957), a prágai Károly Egyetemen bölcsészdoktori címet (1974), a Komenský Egyetemen pedig 1984-ben kandidátusi fokozatot szerzett, 1994-ben a nyitrai egyetemen habilitált. – 1957 és 1965 között a füleki gimnáziumban, 1965/66-ban a ghymesi alapiskolában, 1966– 1968-ban a nyitrai gimnáziumban tanított, majd 1968 és 2002 között,

nyugdíjaztatásáig a nyitrai Ped. Főiskola (később Konstantin Egyetem) oktatója, előbb adjunktus (1968), majd docens (1994). A Magyar Tanszék vezetője volt 1994-ben, majd 1996 és 2001 között. – Kutatási területe az onomasztika (névtan), 1970-től publikál. Nyelvészeti munkássága során a földrajzi neveket kutatta, *Terbeléd földrajzi nevei* címmel (Nyitra, 1994) jelent meg kötete. 1999-ben *Fonetika* c. egyetemi jegyzete jelent meg. Több közép- és főiskolai tankönyv szerzője.– Munkásságáért Példás tanító (1979) címmel, Csűry Bálint-díjjal (1993) és Rex Primus Ludovicus Magnus – Pro Universitate et Scientia (2003) díjjal tüntették ki.

M.: Magyar nyelv 1, főiskolai jegyzet (Alabán Ferenccel), Nyitra 1991; A Galántai járás magyarlakta területének földrajzi nevei és típusai. = Irodalmi és nyelvészeti tanulmányok (tud.szerk. Alabán Ferenc), uo. 1993; Kommunikáció – nyelv – grammatika (Alabán Ferenccel), uo.1995; Kolon helynevei a múlt században, tan., Anyanyelvi Füzetek 5, 1998; Csilizköz földrajzi nevei (Horváth Ildikóval), 2000; Földrajzi névgyűjtésünk feladatai a 3. évezred küszöbén, tan., Komárom 2000.

F. Z.

Teletipp → Szabad Újság

TEREBESSY János (Nyitra, 1907. okt. 11. – Elmhusst [USA], 1990. jan. 6.): publicista. A gimnáziumot és a jogot Po.-ban végezte. A Sarló vez. tagja s az ifjúmunkásokkal közös Vörös Barátság szervezet egyik irányítója volt. A kosúti csendőrtüzet követő Major István elleni perben a védelem koronatanúja volt. Az Útban ifj. mozgalmi problémákról, a magyar iskolák helyzetéről és a proletár testedzésről publikált. A Sarló kommunista orientációjának egyik fő kezdeményezője volt, de 1935-ben a szovjet koncepciós perek miatt szakított a párttal. A müncheni döntés után Nyugatra, majd az USA-ba emigrált, s 1942–1943-ban a Magyar Fórum c. antifasiszta lap szerkesztőbizottságának tagja volt.

Ir.: Fábry Zoltán: A Major-per, Az Út 1931. júl. 20. = F. Z.: ÖÍ 3; Turczel Lajos: A pozsonyi Terebessy testvérek. = uő: Visszatekintések..., Dsz 1995.

T. L.

TEREBESSY Károly (Pozsony, 1910. máj. 8. – Pozsony, 1985. febr. 8.): pszichológiai író, lapszerkesztő. Szülővárosában érettségizett, majd egy ideig pszichológiát hallgatott az egyetemen. Az ifj. mozgalmakba nem kapcsolódott be, de a Sarló szociális akcióit támogatta. A kommunista párttal korán kapcsolatba került, de 1932–1933-ban már antisztálinista röpiratokat adott ki és Ár ellen címmel trockista lapot indított. A szlovák állam idején szorosan együttműködött a szlovák „nadrealista" (szürrealista) írók, kritikusok csoportjával, s finanszírozta néhány kiadványukat; üldözött zsidókat támogatott, rejtegetett. 1945 után „nadrealista" (szürrealista) barátai támogatásával jó állásokba jutott, s különleges engedéllyel (melyre magyar nemzetisége miatt volt szükség) a pszichológia szakra is beiratkozott, de trockista múltja és pártellenessége miatt 1950-től már csak fizikai munkát végezhetett. 1957 aug.-ban pártellenes tevékenysége, röpiratok illegális terjesztése, az 1956-os mo.-i felkelés népszerűsítése miatt letartóztatták, s 9 évi szabadságvesztésre ítélték. Büntetése egy részét Jáchymovban töltötte. Szabadulása után nyugdíjazásáig (1974) villamosvezetőként dolgozott.

M.: Slovenský Hamlet. = Sen a skutočnos□, „nadrealista" vers- és tan. gyűjt., 1940; K problému ambivalencie v jazykovom vývine, tan., 1942; J. J. Bachofen, predchodca hlbinnej psychológie (az általa kiadott O materskom práve c. Bachofen-mű előszava), 1943.

Ir.: Štefan Moravčík: Predslov (előszó T. K. tanulmányrészletéhez), Kultúrny život 1990. okt. 3.; Turczel Lajos: A pozsonyi Terebessy testvérek. = uő: Visszatekintések..., Dsz 1995.

T. L.

Természet és Társadalom (1961. jan. – 1990. jún.): népszerű tudományos ismeretterjesztő havi folyóirat. A Csehszlovák Politikai és Tudományos Ismeretterjesztő Társulat kiadásában jelent meg, anyaga zömét a Príroda a spoločnos□ c. szlovák folyóiratban megjelent írások magyar fordításai tették ki. A 80-as évektől korlátozott mennyiségben saját anyagot is közölt.

F. Z.

Természet és Technika (Pozsony, 1952–1953): ifjúsági folyóirat, a Pravda Nyomdavállalat adta ki. Az első évben 4, a másodikban 14 száma jelent meg.

F. Z.

THAIN János (Érsekújvár, 1885. szept. 5. – uo., 1953. nov. 17.): néprajzi és helytörténeti író, festő. Érsekújvárott érettségizett, a bp.-i Képzőművészeti Főiskolán rajztanári képesítést szerzett (1911), majd nyugdíjba vonulásáig az érsekújvári gimnáziumban tanított. – Mint festőt, rajztanárt elsősorban szűkebb pátriájának, Érsekújvárnak és tágabb környékének népművészete érdekelte. Több száz hiteles népművészeti rajzából csak jóval halála után jelent meg egy bő válogatás Bp.-en (1991). 1935-ben többedmagával létrehozta az Érsekújvári Városi Múzeumot, melynek 1945-ig igazgatója volt.

M.: Érsekújvár műemlékei, Érsekújvár 1932.

Ir.: Thain János–Tichy Kálmán: Kisalföldi és gömöri népi építészet, bev. és sajtó alá rend. Liszka József, Bp. 1991.

L. J.

Thália Színház*; Kassai Thália Színpad; Kassai Thália Színház* (1969. okt. 31-től): kassai színházi társulat. A Magyar Területi Színház keretében jött létre 1969 őszén. 1971-től a Magyar Területi Színház Thália Színpadaként működött, 1990. júl. 1-jétől Kassai Thália Színház néven önállósult. – Létrejöttében szerepe volt a 60-as évek közepén felerősödő igénynek, valamint annak a sajtóvitának, mely a VÚSZ hasábjain 1969 tavaszán három hónapon át zajlott. *A korszerűség parancsa* c. vitaindító (Fónod Zoltán írása) 1969. febr. 9-én jelent meg, s a *korszerűség* és a *mit* és *hogyan* kérdését vetette fel. A vitázók egy új színház megteremtésének igényét is megerősítették, a megvalósításhoz azonban a politikai akaratra is szükség volt. Naivitás lenne ezért azt a hiedelmet táplálni, hogy a színházat a közakarat és a közadományozás hozta létre. Erre is szükség volt, de nem csak erre... Feltehetőleg a zavaros politikai viszonyok is szerepet játszottak abban, hogy a szándékok egymásra találtak! – A színházteremtés nehezét Beke Sándor vállalta magára, a megvalósításban azonban fontos szerepet játszottak a magyar közélet képviselői:Dobos László, a Csemadok országos elnöke, tárcanélküli miniszter, a Csemadok KB és a Csemadok kassai városi szervezetének képviselői, a magyar Ipari Szakközépiskola igazgatója és a kassai városvezetés. Az ő támogatásukkal lehetett az ipari szakközépiskola tornatermét színházteremmé átalakítani, s néhány hónapon belül lakásokat biztosítani a Komáromból átköltöző színészek számára. Fontos volt ugyanis, hogy (Beke Sándoron kívül) a Területi Színház hat színésze vállalta a Kassára költözést, Gál Sándor költő, újságíró személyében pedig dramaturgja is lett az alakuló társulatnak. Egy tehetségvizsga eredményes műkedvelőivel kiegészült a színészgárda, így nem volt akadálya annak, hogy – tizennégy fővel – 1969. november 19-én Gömörhorkán (minthogy a tornaterem átalakítása késett) Goldoni *Két úr szolgája* c. komédiájával megtartsák az évadnyitó előadást. Másfél évtizeddel a MATESZ megalakulása után ily módon ismét két hivatásos színtársulata lett a magyarságnak. – Gál Sándor 1971-es távozása után (leginkább) a rendezők vállalták a dramaturg szerepét. Beke Sándor nem éppen önkéntes távozása viszont a 70-es évek végén súlyosan érintette a Thália Színpadot, mely „programot adó vezető egyéniség nélkül maradt" – ahogy Takáts Emőd igazgató fogalmazott 1983-ban. A MATESZ vezetősége a kassai gárda megsegítésére úgy határozott, hogy a sikeres amatőr rendezőként ismert Gágyor Pétert és a publicistaként ismert Szigeti Lászlót kéri fel a Thália Színpad rendezőjének, ill. dramaturgjának. A választás sikeres volt, a dramaturgiai és színpadi tudatosság s kreativitás visszahozta a korábbi évek erényeit a kassai színpadra. – 1971-ben a színház önállóságát megszüntették, s az a MATESZ kassai Thália Színpadaként működött tovább, majd 1990. júl. 1-től Kassai Thália Színház néven ismét önállósult. A különváláskor a komáromi költségvetésből a ráeső részt kapta, az önálló működéshez szükséges további anyagiakat a színháznak magának kellett előteremtenie. Kolár Péter munkabírására és hihetetlen elszánására volt szükség, hogy a színházépítés ügye visszafordíthatatlan legyen. Az önállósult társulat

Csurka István *Döglött aknák* c. színművével (Horváth Lajos rendezésében) 1990 októberében tartotta meg első bemutatóját. A későbbiek közül kiemeljük a köv. nevezetes előadásokat: Steinbeck: *Egerek és emberek* (1991, rendező: Dezsényi Péter), Goldoni: *Kávéház Velencében* (1991, rendező: Miro Procházka), Bródy Sándor: *A tanítónő* (1991, rendező: Beke Sándor), Tennessee Williams: *A vágy villamosa* (1992, rendező: Beke Sándor), Katona József: *Bánk bán* (1995, rendező: Verebes István). –1995 után a Mečiar-kormányzat az intendatúrák megteremtésével megfosztotta jogalanyiságától a színházat, s betagolta az Abaúji Kulturális Központba. Újbóli önállóságát csak a kormányváltás után, 1999-ben nyerte vissza. Megépült a stúdiószínpad, megújult a székház, az anyagi gondok azonban továbbra is fojtogatják a Tháliát. Mindezt tetézik a korszerű művek hiányának, a színészek megélhetésének, az utánpótlásnak a gondjai (a fiatal, diplomát szerzett színészek – a jobb érvényesülés reményében – jó esetben is csak megállónak tekintik a kassai társulatot). A komáromi Jókai Színházzal együtt közös gond a fogyó közönség, a visszhangtalanság, a szakmai visszajelzés elmaradása. Ezzel küzdött Darina Poldaufová színésznő mint művészeti vezető, majd Bocsárszky Attila, 2003-tól Beke Sándor. Mivelhogy Kassán csak két-három előadáson telik meg a nézőtér, a tájolás a színház számára létszükséglet. A megyei önkormányzat azonban – annak a felügyelete alá került a színház (minden tiltakozása ellenére!) a kulturális tárcától – nem hajlandó támogatni a más megyékben tartott előadásokat. A losonci, a rimaszombati és a lévai közönség így színházi előadás, a színház meg bevétel nélkül marad. A Kassai Thália az új évezredben is csak akkor kerülheti el a perifériára kerülés veszélyét, ha korszerű színházat csinál. – A Thália Színpad korábbi művészeti vezetői: Beke Sándor (1969), Várady Béla (1971), Lengyel Ferenc (1981), Gyüre Lajos (1987). A Kassai Thália Színház igazgatója: Kolár Péter (1990).

Ir.: Fónod Zoltán: A korszerűség parancsa (vitaindító), VÚSZ 1969. febr. 9.; Konrád József: uaz, vita, ÚSZ 1969. febr. 21.;Galán Géza: uaz., vita, ÚSZ 1969. ápr. 10.; Dusza István: Tévedés vagy bölcs előrelátás volt? Húszesztendős a Thália Színpad, ÚSZ 1989. dec. 1.; uő: A magyar szó végvára. Huszonöt éves a Kassai Thália Színház, ÚSZ 1994. nov. 25.; Szaszák György: Mi lesz a Thália szekerén? (Beszélgetés), ÚSZ 1991. aug. 31.; Tóth László: A (cseh)szlovákiai magyar színjátszás nyolcvan éve 1918–1998. = uő: Köz – művelődés – történet, Bp. 2000; Juhász Dósa János: S mit hoz a jövő? Honi társulatainkról kisvárdai szemmértékkel, ISZ 2003/9; Gál Sándor: Smink nélkül, 2004.

F. Z.

Therapia: orvosi szaklap. Alcíme szerint a Szlovenszkói és Kárpátaljai Orvosi Kamara és a Csehszlovákiai Orvosok Központi Egyesületének hivatalos orgánuma. 1922 dec.-től 1926 dec.-ig havonta, 1927 és 1938 között kéthetente jelent meg. Váltakozó szerkesztői: Sági Béla, Pless Gyula, Limbacher Rezső, Nemessányi Andor, Szőke Andor és Zimprich A. E. Alcíme három nyelven (szlovákul, magyarul és németül) volt feltüntetve, közleményei nagyrészt magyar és német, kis részben szlovák nyelvűek voltak. Állandó rovatai: Klinikai előadások, Értekezések, Referátumok, A gyakorlatból, Törvények és rendeletek, Kongresszusok, Orvostársadalmi és rendi kérdések stb. Színvonalas, stabil lap volt, 1938 dec.-ben szűnt meg.

T. L.

TICHY G. György; *Csöndes György* (Brassó, 1898. nov. 15. – Pozsony, 1979. febr. 16.): zenekritikus, műkedvelő zeneszerző. Po.-i tisztviselő volt, alkalmi zenei cikkeit és kritikáit főleg a helyi lapokban (Híradó, Új Auróra, Magyar Minerva, Esti Újság, Magyar Hírlap) közölte. Gyakran használta a Csöndes György álnevet. Hegedűkompozíciókat is alkotott, s Arany-, Ady-, Mécs- és Páll Miklós-verseket zenésített meg. Számos előadást tartott a Toldy Körben.

T. L.

TICHY Gyula (Rimaszombat, 1879. aug. 28. – Rozsnyó, 1920. jún. 20.): festőművész, író, Tichy Kálmán bátyja. Néhány évig a bp.-i, majd a rozsnyói ev. gimnázium rajztanára volt, s illusztrátori tevékenységet is folytatott. Festészeti és grafikai munkásságára a szecesszió gyakorolt döntő hatást, s Foltin Brunó szerint magyar viszonylatban nála mutatkoznak elő-

ször az analitikus kubizmus és a konstruktivizmus művészi jegyei. – Az irod. alkotómunka is vonzotta. *A Mars rabjai* címen tudományos-fantasztikus regény írásába kezdett, de súlyosbodó betegsége miatt nem tudta befejezni. A töredékes munkát Tichy Kálmán 1928-ban kiegészítette és folytatásokban megjelentette. A műre a mai magyar sci-fi irodalom értékelői is felfigyeltek, a Galaktika folyóirat részletet közölt belőle.

M.: Egy tusosüveg meséi, grafikai album, Bp. 1908; A Mars rabjai, Magyar Néplap 1928. szept. 9. – 1929. okt. 13.

Ir.: Szalatnai Rezső: Egy elfelejtett magyar festő, Forum 1933, 234; Foltin Brunó: T. Gy. festői pályája, Művészettörténeti értesítő 1982/4; Turczel Lajos: A Tichy testvérek. = uő: Tanulmányok és emlékezések, 1987.

T. L.

TICHY Kálmán; *Nyiresi Tichy, Ny. Tichy* (Rozsnyó, 1888. okt. 31. – Budapest, 1968. okt. 23.): festőművész, szépíró, helytörténész és néprajzkutató. Képzőművészeti tanulmányait Münchenben és Bp.-en végezte, tevékenységére a realizmus mellett a szecesszió gyakorolt nagy hatást. 1918 és 1945 között szülővárosában élt, és sokoldalú tevékenységet folytatott: igazgatója volt a városi múzeumnak, körzeti titkára az SZMKE-nek, tudósítója a PMH-nak, egy ideig felelős szerkesztője a Sajó-Vidéknek. Folyamatos néprajzi gyűjtőmunkát is végzett, s ehhez pénzsegélyeket kapott a CSMTIMT-től. 1945 után Mo.-ra telepítették, ahol már csak képzőművészettel foglalkozott. Halála után hamvait a rozsnyói családi sírboltban helyezték el. – Festőként, grafikusként már 1918 előtt népszerű lett, s 1918 után az élvonalbeli csehszlovákiai magyar képzőművészek közé tartozott. Sok alkotása fűződik Rozsnyóhoz s más szlovákiai helyekhez, tájakhoz (Bártfai loggia, Zborói vár stb.). Jelentős a könyvművészeti, illusztrátori és tipográfiai munkássága. Szoros kapcsolatban állt a Kazinczy Könyvkiadóval, a kiadó ismert emblémáját s kiadványai nagy részének fedéltervét ő készítette. Néhány évig A Mi Lapunk címlapját is az ő rajza díszítette. Képzőművészeti és tipográfiai cikkeket főként a szlovák–magyar nyelvű Slovenská grafikába írt, melyben egy saját tervezésű pályadíjas kezdőbetű-sorozatot is közölt. – Szépirod. munkái zömét a festői szemlélet, látásmód gyakori érvényesülése jellemzi. Az epikát és a lírát egyaránt művelte, s természeti és szerelmes verseken kívül elbeszélő költeményt is írt (*A magyar dal születése,* Magyar Néplap 1928. febr. 5.). Művei nem tartoznak kisebbségi irodalmunk élvonalába, de a regényben két olyan műfaji változatot kultivált (a tud.-fantasztikus és szatirikus regényt), melyek ritkaságszámba mennek irodalmunkban. Az 1927-ben remek művészi kivitelben megjelent *A négy évszak* vegyes műfajú könyv, mely tartalmi felépítése s versekkel övezett naptárbetétje alapján egyszerzőjű almanachnak tekinthető. Lírai munkáiból a festői látásmód által erősen befolyásolt évszakversek, epikáiból pedig a színes gyermekmesék tűnnek ki. – Jelentős néprajzi kutatótevékenységet végzett, s mozgósító hatású tanulmányokat írt (*Regösjárás és népművészet,* MiL 1930/3; *A kisebbségi művész küldetése,* MÍ 1935/2; *A népművészeti kutatás jelentősége a kisebbségi életben,* MÍ 1937/2). Szórványos tört. kutatásai eredményeit cikkekben, tanulmányokban közölte, s egy helytört. tanulmánya könyv alakban is megjelent.

M.: Erinnis, tud.-fant. r. (folytatásokban a Budapest c. napilap 1915-ös febr.-i számaiban); A négy évszak. Színek, mosolyok, könnyek, v. és elb., Berlin 1927; Phileciumtól Pelsőcig. Részletek Pelsőc történetéből, Rozsnyó 1932; Cinege úr végzetes tavasza, szatirikus kisr., MM 1937/1–8 (folytatásokban), újraközlés: Szép Angéla háza (szerk. Turczel Lajos), 1984; Pákh-relikviák a Rozsnyói Városi Múzeumban, különnyomat, Rozsnyó 1943; A Rozsnyói Városi Múzeum céhtáblái, különnyomat, Kassa 1943; Rozsnyói városképek, különnyomat, uo. 1944; Rozsnyó múzeumügye új csapásokon, különnyomat, uo. 1944.

Ir.: Scherer Lajos: T. K., MiL 1928/9; -yf- (Sziklay Ferenc): T. K.: Phileciumtól Pelsőcig, PMH 1937. okt. 17.; Szíj Rezső: T. K. művészete és munkássága, ÚSZ 1979/10; Turczel Lajos: A Tichy testvérek. = uő: Tanulmányok és emlékezések, 1987.

T. L.

TICHY Lajos (Ciffer, 1871. aug. 25. – Pozsony, 1925. júl. 1.): prózaíró. A modori tanítóképző elvégzése után szülőfalujában, majd

1895 és 1923 között Po.-ban tanított. Török tárgyú elbeszélésein Jókai és Mikszáth erős hatása érződik; nemcsak a meseszövés módját vette át tőlük, hanem témái nagy részét is az ő történeteik alapján alakította ki.

M.: Abdul meg a pénz, elb., Komárom 1927; A turbán és egyéb elbeszélések, uo. 1925.

T. L.

TILKOVSZKY Béla (Lőcse, 1902. aug. 18. – Prága, 1978. ápr. 10.): művészettörténész, szerkesztő, művészeti író. 1920 után Bp.-en tanult közgazdaságtant, Bécsben az egyetem művészettörténeti szakán rendkívüli hallgató volt, Kassák Lajos és Jan Strzygovsky tanították. 1923-ban Csehszlovákiában megalapította és szerkesztette a rövid életű A Szép c. művészeti folyóiratot. 1926–1928-ban a po.-i egyetemen František Žákavecnél folytatta művészettörténeti tanulmányait, közben francia–német szakot is végzett, s 1929-ben bölcsészdoktori címet szerzett. 1924-ig a Kassai Naplóban publikált, 1927–1928-ban A Reggel szerkesztője volt. 1928–1929-ben ösztöndíjjal Párizsban tartózkodott, a 19. sz. festészetével foglalkozott, Schneider és Focillon előadásait látogatta. A 30-as években a po.-i rádió magyar adásának munkatársaként művészeti és irodalmi műsorokat szerkesztett. A háború után felváltva tartózkodott Prágában és Po.-ban, a magyar kulturális életben nem vett részt. Po.-ban 1956–1959-ben a Výtvarný život c. képzőművészeti folyóiratot, később Prágában nyugdíjba vonulásáig (1970) az Umění a remesla c. folyóiratot szerkesztette.

Ir.: Hushegyi Gábor: A Szép (1923) – magyar nyelvű művészeti folyóirat Csehszlovákiában, Fórum Társadalomtudományi Szemle 1. (1999)

K. K. K.

TOK Béla (Lakszakállas, 1936. máj. 15. – Komárom, 1993. okt. 17.): helytörténész, muzeológus. Komáromban érettségizett (1955), a po.-i Pedagógiai Főiskolán magyar–történelem szakon diplomázott. 1959–1969-ben Zselizen, majd Dsz.-en volt gimnáziumi tanár. 1969-től 1988-ig a komáromi DMM dolgozója, 1989-től haláláig komáromi iskolákban tanított. – Kutatási területe a régi fegyverek és erődrendszerek, valamint a komáromi céhek, mesterségek, iparosszervezetek történeti rendszerezése. Az e témakörrel kapcsolatos cikkei, tanulmányai, ismeretterjesztő írásai hazai magyar lapokban jelentek meg.

M.: Még egyszer a komáromi mesterségekről, tan., ISZ 1979/7; A komáromi Jókai Egyesület 1912–1945, ISZ 1987/10, 1988/1; Komáromi kereskedelem a 16. és a 17. században. = ÚMGY 4, 1985; Vízi molnárok, tan., Hét 1987/17–25; A komáromi szabók céhkönyve, tan., Néprajzi Füzetek, Tatabánya 1987; A komáromi járás, monogr. (többekkel), 1982.

Sz. Z.

Toldy Kör: po.-i konzervatív szellemű kulturális és irodalmi egyesület. Toldy Ferenc 50 éves írói jubileuma alkalmából alapították meg 1874-ben, Orosz László és Vutkovich Sándor kezdeményezésére. Ez utóbbi, három évtizeden át a kör egyik vezetője. Egy ideig Thaly Kálmán is az elnöke volt. Fő célja a magyar irodalom és művészet terjesztése és az állandó magyar színház létrehozása volt az akkor még német városban. Évente számos irod., tud. és műv. matinét és előadóestet rendezett, s irod. pályázatokat is gyakran meghirdetett. – Az államfordulat után 1920-ban újította fel tevékenységét, s továbbra is keresztény-nemzeti szellemben működött. Mivel a modern irod. áramlatoktól mereven elzárkózott, az általa szervezett irod. lapok (Új Auróra, Magyar Minerva) a hagyományos realizmushoz ragaszkodva nagy teret engedtek a dilettantizmusnak, s az egyesület az irodalmilag igényes körökben, főleg a baloldaliakban, népszerűtlen volt. Működvelő színjátszó csoportjai viszont nagy sikereket arattak, s a Németh István László vezette énekkarát Mo.-on és Ausztriában is kiemelten méltatták. Ez az énekkar aztán Bartók engedélyével a Bartók Béla Dalegylet nevet vette fel. – A szlovák állam idején a beszűkült irodalmi élet fő szervezője lett, s első sikeres vállalkozása az olcsó és ízléses külsejű Toldy Kör-füzetek kiadása volt. A 7 alsorozatból álló sorozatnak 1940–1943 között 43 füzete jelent meg: 12 szépirod., 31 irodalomtört., tört. és művelődéstört. írásokat tartalmazott. Megérdemelten voltak népszerűek az ugyanezekben az években kiadott Toldy Kör-

évkönyvek is. A kör jelentette meg a képzőműv. értékű *Szlovákiai Magyar Képes Naptár*akat, Környei Elek drámai költeményeket tartalmazó két könyvét és a gimnazista Kövesdi László *Fény nélkül* c. verskötetét. A 2. vh. utáni jogfosztottság időszakának kezdetén a kört megszüntették, vagyonát elkobozták.

Ir.: Kumlik Emil: A pozsonyi Toldy Kör harmincéves története, 1905; Tamás Lajos: A pozsonyi Toldy Kör története 1906–1935, 1938.

T. L.

TOLVAJ Bertalan (Kistárkány, 1927. nov. 26. – Királyhelmec, 1975. jan. 25.): publicista, kritikus, pedagógiai szakíró. Iskoláit Kistárkányban és Királyhelmecen kezdte. Sárospatakon (Mo.) tanítói, a po.-i Pedagógiai Főiskolán magyar–orosz szakos tanári oklevelet szerzett. 1953-tól a királyhelmeci magyar gimnázium tanára, majd igazgatója volt. Kiterjedt népművelői, kultúra- és irodalomszervezői munkát végzett. Életcélja volt szűkebb hazája, a Bodrogköz kulturális életének fellendítése, megszervezése. Aktív nevelői, tankönyvírói, népművelői és közéleti tevékenysége mellett kiterjedt irodalomnépszerűsítő, kritikai és irodalompublicisztikai munkát végzett. Szorgalmas propagálója volt a cseh és a szlovák irodalomnak a magyar olvasóközönség körében; szenvedélyesen munkálkodott a szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok ápolásán, a fordításirodalom kutatásán. A magyar költészet két kiváló fordítójáról (Emil Boleslav Lukáč, Vojtech Kondrót) írt tanulmányai máig forrásértékűek. Figyelme egész Kelet-Közép-Európa magyar irodalmára kiterjedt, de csak azokról írt, akik a Duna-medence népeinek közeledését szorgalmazták. Nem véletlen, hogy tanulmányainak első kötetét *Hidak üzenete* címen kívánta megjelentetni. Csehből, szlovákból és oroszból fordított.

M.: Az irodalom vonzásában, tan., 1977.

Ir.: Dobay Béla: Az irodalom vonzásában, Napjaink 1977. okt. 11.; Fried István: Népművelő tudósok, It 1979/3; Géczi Lajos: Kései tisztelgés, ISZ 1977/10; Varga Erzsébet: Hídépítők dicsérete, Hét 1977/26; Szeberényi Zoltán: Koszorú helyett. Emlékezés T. B.-ra, ISZ 1987/10.

Sz. Z.

TOMA István (Sátoraljaújhely, 1881. márc. 14. – Érsekújvár, 1938. márc. 7.): író, kat. pap. Esztergomban végzett teológiát, 1915-től Dunamocson, a két vh. között Muzslán volt plébános. Vallásos és szociális témájú elbeszélő műveket írt.

M.: Lombok, elb., Bp. 1899; A nehéz út, elb., uo. 1911; A hegyaljai diákok, ifj. reg., uo. 1912; Élet és Irodalom, tan., uo. 1914; Kálváriázók, elb., Berlin 1925; Ha a köd eloszlik, r., Kassa 1928.

Ir.: Bodor Aladár: T. I., Protestáns Szemle 1925; T. I. halálára, PMH 1938. márc. 13.

Cs. S.

THOMASCHEK Lajos → Tamás Lajos

TOMIŠ, Karol (Pozsony, 1929. okt. 6.): hungarológus, szlovák irodalomtörténész. A háború során a család előbb Somorjára költözött, T. ott járt polgári iskolába, majd Po.-ban, a reálgimnáziumban érettségizett (1950). A Komenský Egyetem BTK-án irodalomtudomány–esztétika szakot végzett (1955), később bölcsészdoktor lett (1967). Kandidátusi fokozatot 1960-ban, nagydoktori címet (DrSc.) 2000-ben szerzett. 1954 szept.-től 1973. júl -ig (1964–1965 kivételével, amikor a Szlovák Írószövetség munkatársa) az SZTA Szlovák Irodalmi Intézete majd Irodalomtudományi Intézete (1973 –1990), 1991-től Világirodalmi Intézete munkatársa, 1992-től igazgatóhelyettese. 2004-ben az intézet főmunkatársa, az MTA Irodalomtud. Intézete és az SZTA Világirod. Intézete együttműködésének koordinátora. – Főbb irodalmi tevékenysége a 19. és 20. sz. magyar és szlovák irodalmának, valamint kapcsolatainak a kutatására, az összehasonlító irodalomkutatás elméleti és módszertani kérdéseinek vizsgálatára terjed ki. Munkája során az irodalomtudomány módszertani kérdéseivel, szociológiai és stilisztikai vonatkozásaival is foglalkozott. Megkülönböztetett figyelemmel kíséri a szlovákiai kisebbségi magyar irodalom és irodalomtudomány fejlődését, eredményeit.– Hungarológiai kutatásainak eredményei *Szlovák tükörben* (Bp. 1997) és *Közös értékeink* c. tanulmánykötetében jelentek meg (2001). Kétnyelvű kiadásban jelent meg a szlovák műfordí-

tás történetét (1860–1918) tárgyaló *A magyar irodalom a szlovák kultúrában I.* (Maďarská literatúra v slovenskej kultúre I., 2000) c. kötete. – Publikációs tevékenységet 1951-től folytat. Az ISZ-ben és az ÚSZ-ban is publikál. – Munkásságáért A szocialista kultúráért (1986) és a Pro Cultura Hungarica (1999) kitüntetést kapta, valamint az SZTA díját a tudományos-népszerűsítő tevékenységért (1999).

M.: Az elmúlt év magyar prózai alkotásai, tan., ISZ 1965/10; Figyelemre méltó szatíra, krit. (Dávid Teréz kötetéről), ÚSZ 1966. aug. 31.; Ilyenek is vagyunk, krit. (Duba Gyula kötetéről), ÚSZ 1966. jan. 23.; A novella jelentésstruktúrájáról. = A novella-elemzés új módszerei, Bp. 1971; O štýle slovenskej prózy (A szlovák próza stílusáról), 1975; A szlovák és cseh irodalom Fábry Zoltán írásainak tükrében, tan., ISZ 1984/5.

Ir.: Fried István: O štýle slovenskej prózy, Helikon 1975/2; Csanda Gábor: Az irodalom időszerűsége, ISZ 1989/2; Fónod Zoltán: Szlovák tükörben, ISZ 1997/11–12; Niederhauser Emil: Szlovák tükörben, Regio 1997/3–4.

F. Z.

Tornalja és Vidéke – Tornaľa a okolie (Tornalja, 1991-től): a városi önkormányzat kétnyelvű havilapja. 1997-től regionális lap. 2003 dec.-től a Tornaljai Városi Hivatal adja ki, korábban a tornaljai körzet községi hivatalai jelentették meg. Példányszáma a 90-es évek közepén 2000 volt. 1997-től kétnyelvű (10–10 o.). – Szerk.: Székesi Vince (1991); főszerk.: Székesi Vince (2003)

F. Z.

TOST Barna (Zboró, 1876. szept. 23. – Hejce [Mo.], 1951. júl. 10.): kat. pap, publicista, lapszerkesztő. A középiskolát Kassán, a teológiát Bp.-en végezte. Papi működése szinte teljesen Kassához kötődött: Fischer-Colbrie Ágost püspök titkára, majd a kassai székesegyház kanonokja és a város plébánosa volt; elnyerte a préposti és pápai prelátusi tisztségeket. A pol. életben is tevékenykedett: az Országos Keresztényszocialista Párt, majd az Egyesült Magyar Párt kassai szervezetének elnöke s a városi képviselőtestület tagja volt. 1939-ben a magyar parlament felsőházának tagjává nevezték ki. 1946 febr.-ban Madarász püspökkel együtt kiutasították Csehszlovákiából. Akkor már betegeskedett, s 1951-ben egy Miskolc környéki faluban meghalt. – A 10-es évektől publikált egyházi és világi lapokban; 1930-tól a Kassai Kath. Egyházi Tudósító kiadója és felelős szerkesztője volt. Egyházi vonatkozású művészettörténeti írásokat is publikált.

T. L.

TOST László (Zboró, 1875. ápr. 4. – Kassa, 1945. jan. 5.): politikus, publicista. A középiskolát, a gazd. akadémiát és a jogakadémiát Kassán végezte, s 1918 előtt a megyei közigazgatásban dolgozott. Az államfordulat után részt vett az Országos Keresztényszocialista Párt szervezésében, s 1933 és 1938 között Kassa helyettes polgármestere volt. Pol. írásai az ellenzéki magyar pártok sajtójában jelentek meg. A bécsi döntés után a magyar országgyűlés tagja s Kassa polgármestere lett, de már 1939-ben nyugdíjba vonult. Fia, T. Gyula őrnagy Horthy kormányzó szárnysegédeként részt vett a kiugrási kísérletben, s miután az kudarcba fulladt, főbe lőtte magát. T. L. a nyilasuralom idején védte az üldözötteket, amiért a nyilasok 1945 jan.-ban meggyilkolták.

T. L.

TÓTH Anikó, N. (Zseliz, 1967. jún. 5.): író, meseíró, színműíró, irodalomtörténész. Selmecbányán érettségizett, majd a bp.-i Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar nyelv– könyvtáros szakán szerzett oklevelet 1990-ben. Tanított a palásti (1991–1992), majd az ipolysági (1992–1995) alapiskolában, 1995-től az ipolysági gimnáziumban oktat. – 1983-tól publikál, az Iródia mozgalomba is bekapcsolódott. Meséit, ill. „mesketéit" (beleértve iskolai színjátékait is) a kritika magasra értékeli, nem mindennapi nyelvi-zenei, lírai megformáltságuknak, kompozíciós leleményeiknek köszönhetően. Jól szerkesztett köteteiben egy-egy alapvetően befogadó természetű, mesebeli, alternatív mikrotársadalmat teremt meg annak sajátos, varázsos nyelvi dimenzióival egyetemben, épp ezért meséi a felnőtt közönség számára is élvezetesek. Elbeszélései, novellái is rokoníthatók a balladisztikus mese, az allegorikus kifejezésmód groteszk, abszurd karak-

terjegyeivel. Irodalomtörténészként elsősorban Mészöly Miklós munkásságával és a huszadik századi magyar irodalom történetével foglalkozik (Cholnoky Viktor, Gulácsy Lajos, Szép Ernő, Mándy Iván, Hevesi András stb.). *Kísérlet megszólalásra és elnémulásra* c. kötete pedagógiai téren is szerencsésen hasznosítható, esszéisztikus, továbbgondoló és továbbíró olvasatok sorozatát kínálja egy-egy életmű apropóján. Kritikai reflexiói, recenziói többkevesebb rendszerességgel látnak napvilágot, megjelenés előtt álló regényéből egyelőre csak elszórt részletek olvashatók. Irodalmi interjúi szintén jelentősek.

M.: Tamarindusz, m., Dunaszerdahely 1994; Alacindruska, m., 1999; Kísérlet megszólalásra és elnémulásra, e. és tan., 1999; Dülle és Kandika, játékok iskolai színjátszóknak, 2003.

Ir.: Benyovszky Krisztián: Hangulatanalízisek Cholnokytól Darvasiig = uő: Rácsmustra, 2001; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), II., 2001; Kocur László: Ívek és hálók, Új Forrás 2002/8; uő: Gyermekirodalmunk körül, Szőrös Kő, 2003/2; Kozsár Zsuzsanna: Sok szerep keres még több szerzőt, ÚSZ Könyvjelző, 2004/1.

P. A.

TÓTH Elemér (Hanva, 1940. jan. 14.): újságíró, költő, műfordító. Iskoláit szülőfalujában, Rimaszécsen és Tornalján végezte, itt érettségizett 1958-ban. A po.-i Pedagógiai Főiskolán magyar–testnevelés szakon tanult, tanulmányait nem fejezte be. Diplomát zsurnalisztikából szerzett Bp.-en, 1969-ben. 1961–1962-ben a Szabad Földműves munkatársa, 1962-től az Új Ifjúság riportere, rovatvezetője, majd főszerkesztő-helyettese, ebből a tisztségéből 1971-ben politikai okokból leváltották, de 1976-ig a lap szerkesztője maradt. 1976-tól nyugdíjba vonulásáig a Tábortűz szerkesztője, rovatvezetője, majd főszerkesztője. – Első versét az Új Ifjúság közölte 1959-ben, ettől kezdve a 70-es évekig folyamatosan publikált verseket. Meghatározó élményforrása a szülőföld, a falu, a gyermek- és ifjúkor emlékei. A reflexív lírát műveli, versei az észlelt jelenség elemeinek összegéből, a friss érzékelés és a múlt emlékké fakult pillanatképeiből ötvöződnek. Fellépésétől kezdve prózát is ír, főként karcolatokat, novellákat. Költői ihlete a 70-es évektől egyre gyakrabban a gyermekolvasók felé fordul, egy évtized alatt a legsikeresebb és legtermékenyebb gyermekversköltőink közé emelkedett. Verseiből nem a tudálékos felnőtt szól, hanem az ihlet perceiben ismét gyermekké váló, a gyermeki világba beépülő, a gyermek szemével és tudatával a világra rácsodálkozó költő. Törekvése nyomán nyert ismét polgárjogot gyermekköltészetünkben a gyermeki észjárás, a pajkos derű, a játékos hangulat, anélkül hogy erőltetett nevelés, szájbarágó fegyelmezés kísérné. T. E. sikeres és termékeny műfordító, tevékenységét 1981-ben Madách Imre-díjjal jutalmazták.

M.: A halak a mélyben úsznak, v., 1965; Ketten, v., 1966; Kérgek, v., 1969; Csillagrózsa, gyermekv., 1973; Sárga, mint a Nap, elb., 1975; Csillagménes, gyermekv., 1976; Tegnapelőtt, kiskedden, gyermekv., 1982; Őszi kert, vál. gyermekv., 1988; Mese az aranykalapácsról, mesék, 2002.

Ford.: Ladislav Luknár: Dalos Jankó, mesejáték, 1966; Ján Bohúň: Felszakadt seb, r., 1971; Ota Hofman: A kék elefántok órája, elb., 1971; Ivan Izakovič: Rekviem, r., 1972; Klára Jarunková: Légy a gazdim, kisfiú!, ifj. kisregény, 1974, 1978; Peter Jilemnický: Három mese, 1974; Vincent Šikula: Nyár derekán, r., 1975; Szergej Mihalkov: Kiscicák, leporelló, 1976, 1981; Jozef Kot: A középcsatár mennybemenetele, elb., 1977; Juraj Háj: Rajzolok, leporelló, 1978, 1984; Vincent Šikula: Mesterek, r., 1979; uő: Muskátli, r., 1980; uő: Vilma, r., 1980; uő: Mogyoróbokrok, r., 1982; Elena Androvičová: A Himalájától délre, útirajz, 1983; Vincent Šikula: A katona, r., 1984; Jan Truneček: Mindent bele!, r., 1986; Az ősz, szl. népköltés, 1989; A tél, szlovák népköltés, 1990; B. Pernecký: Állati állatkert, leporelló, 1991; B. Pernecký: Állati pletykák, leporelló, 1991; Hólyag-hólyag és barátai, népmese, 1991; Ondrej Sliacky: A kis Jézus, m., 1991.

Ir.: Tőzsér Árpád: Fiatal költők sorakozója, ISZ 1963/5; Zalabai Zsigmond: „A játszótársam, mondd, akarsz-e lenni?", ISZ 1979/9; Koncsol László: A csehszlovákiai magyar költészet a második világháború után. = K. L.: Nemzedékem útjain, 1988; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, 1982; Szeberényi Zoltán: Arcok és művek, 1988.

Sz. Z.

TÓTH Izabella → Demeter Izabella

TÓTH József (Kisbajom, 1886. szept. 1. – Budapest, 1966. márc. 2.): költő. Tanító volt, az 1918/19-es mo.-i forradalmak bukása után emigrált Csehszlovákiába. A szocdem sajtóban publikált – Dózsafi György, Robotos Árpád és Vörös Tiborc álnéven is –, versei műkedvelő színvonalúak. 1945-ben Mo.-ra költözött, s Tatabányán, majd Bp.-en tanított.

M.: Bokréta, Dsz. 1934; Új küzdelem, 1935; Munkásének, 1936; Nefelejcs, 1937; Virrasztás szüleim sírhalmán, Bp. 1947.

Ir.: Bodnár István: T. J.: Bokréta, CsNépsz 1935. febr. 24.; Garbai Sándor: Új küzdelem, CsNépsz 1935. szept. 29.

Cs. S.

TÓTH Károly (Vágsellye, 1959. febr. 27.): irodalomkritikus, szerkesztő, politikus. – A galántai magyar gimnáziumban érettségizett (1978), a po.-i Komenský Egyetem BTK-án magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett (1983). Utána a vágsellyei Duslo betanított munkása (1983/87), majd 1987–1990 között a Madách Könyv- és Lapkiadó szerkesztője. – 1989-ben a Független Magyar Kezdeményezés egyik alapítója, 1990–1992 között elnöke, ill. alelnöke, majd (1996-ig) a Magyar Polgári Párt alelnöke és pártigazgatója. 1996-tól a Fórum Társadalomtudományi Intézet, ill. a Fórum Kisebbségkutató Intézet igazgatója. – Publikációs tevékenységet 1979-től folytat. Irodalmi tevékenységét a 80-as évek elején versekkel kezdte, majd irodalomkritikával folytatta. Tagja volt az Iródia-mozgalomnak, az Iródia Füzetek c. alkalmi folyóirat kritikai rovatát vezette. Könyvismertetései az ÚSZ-ban és a Hétben, esszéi és tanulmányai önálló kötetben *Leányvári ébredés* címmel jelentek meg (1994). Szerkesztője volt a Magyarok a világban, Kárpát-medence c. kiadvány A szlovákiai magyarság c. fejezetének (2000).

M.: Iródia és iródiások, tan., ISZ 1985/8; Szűcs Jenő: Vázlat Európa három történeti régiójáról, rec., Hét 1985/34; Az ember tragédiája szerkezetéhez, tan., ISZ 1984/7; A legvégső (formai) (ön)leszámolás Grendel Lajos regényeiben, tan., ISZ 1986/3; Tsúszó Sándor mint irodalomtörténeti tény. Gondolatok Tsúszó Sándor születésének 80. évfordulóján, tan., ISZ 1987/10; A tudomány helye a csehszlovákiai magyar szellemi életben 1945 után, tan., EF-Lapok 1988/6–8; Nemzetiség vagy nemzeti kisebbség?, tan., Regio 1990/2; Bibó István és Közép-Európa, tan., Unio 1991; Ezredforduló. A tudomány jelene és jövője a kisebbségben élő közösségek életében c. konferencia előadásai (szerk.), Dsz. 2001; A szlovákiai magyar intézményrendszer, tan., ÚSZ (Gondolat), 2004. ápr. 23.;

F. Z.

TÓTH László (Budapest, 1949. szept. 26.): költő, irodalom- és művelődéstörténész, szerkesztő. Komáromban érettségizett (1967), főiskolai tanulmányait (a po.-i Közgazdasági Főiskolán) nem fejezte be. 1969-ben a Kis Építő c. gyermeklapnál helyezkedett el. 1969–1975-ben a dunaszerdahelyi Csallóköz, 1975–1981-ben az ISZ szerkesztője, 1983–1985-ben a komáromi Magyar Területi Színház, ill. a kassai Thália Színpad dramaturgja volt. 1986-ban áttelepült Mo.-ra. 1986-tól 1993-ig a tatabányai Új Forrás rovatvezetője, 1990– 1995-ben főszerkesztő-helyettese. 1990-ben megalapította a Regio c. kisebbségtudományi lapot. 1992-1993-ban a bp.-i Széphalom Könyvműhely kiadó vezetője, 1994-től az Iskolakultúra c. folyóirat olvasószerkesztője s a dunaszerdahelyi Nap Kiadó munkatársa. 1997 és 2004 között a po.-i Kalligram Könyvkiadó bp.-i irodavezetője volt. 1998-ban Ister néven önálló könyvkiadót alapít. 1986-, 1993- és 1997-ben Soros-ösztöndíjas volt. – Irodalmi díjai: a Magyar Kulturális Minisztérium Győry Dezső-jutalma (1986), Fábry Zoltán-díj (1992), József Attila-díj (1994), Esterházy János-emlékérem (1996), Az Év Könyve jutalom (1996), Forbáth Imre-díj (2004). – Az 1970-ben megjelent *Egyszemű éjszaka* c. antológia markáns egyénisége. Meghatározó szerepét (főleg saját nemzedékén belül) később is megtartotta. Szerkesztőként jelentős szervező munkát végez, s afféle összekötő kapocs a mo.-i és szlovákiai magyar irod. körök között. – Irodalmi munkássága sokágú. Versekkel kezdte, s ma is elsősorban költőként ismert, bár megírta (Bodnár Gyulával közösen) a „szlovákiai magyar irodalom kistükrét" is, Filep Tamás Gusztávval három kötetben válo-

gatást adták ki Peéry Rezső életművéből, közösen szervezték, szerkeszették *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998* (Bp., 1998) c. kiadvány négy kötetét. Írt több kötetnyi esszét, tanulmányt, sőt egy drámát, s a szlovák és cseh költészet fordítójaként is jelentős. – Költészetének legjellemzőbb vonása az erős intellektuális-gondolati töltés. Ez az igénye már antológiabeli verseiben is jelen van, s későbbi verseiben (talán az 1975-ben megjelent *Ithakából Ithakába* c. kötet formai és tartalmi visszalépéseit leszámítva) egyetemesen mélyül, motiválódik, gazdagodik. A legtöbbet – úgy tűnik – a lengyel '56-os nemzedék autoriportázsaiból s a cseh konkretisták „hétköznapi lírájából" tanult, nekik köszönhetően került be verseibe a tárgyak, a történelem és a bölcselet egyfajta viszonylagos totalitása és epikuma, amely aztán sajátos világlátásának, szabad asszociációinak anyaga lett. Ha a belső történését (tehát mintegy epikumát) akarnánk meghatározni a 2003-ig megjelent több mint tíz verskötetnyi termésnek, azt mondhatnánk, hogy egy következetes identitáskeresés lírai regénye ez, korábban Heidegger zaklatott-rapszodikus létmegértése, később egy ironikus-sztoikus belső szabadság jegyében. Teljes költői éleművét (kritikai és egyéb vonzataival együtt) öleli fel az *Átváltozás avagy az „itt" és az „ott"* c. gyűjteményes kötete, mely a po.-i Kalligram Kiadó gondozásában jelent meg 2003-ban *Összegyűjtött versek és értelmezések 1967–2003* alcímmel.

M.: A hangok utánzata, v., 1971; Ithakából Ithakába, v., 1975; Átkelés, v., 1977; Vita és vallomás, interjúk, 1982; Az áldozat, d., Thália-bemutató, Kassa 1982; Istentelen színjáték, v., 1983; Ötödik emelet, avagy egy éden bugyrai, v., 1985; Éjjelenként a semmivel, avagy a tett nélküli színhelyek, v., Bp. 1987; Az örökség. Esterházy János emlékezete, összeáll., Tatabánya 1990; Párhuzamok, kitérők, tan., Tatabánya 1991; Mint fészkéből kizavart madár... A hontalanság éveinek irodalma Csehszlovákiában 1945–1949, összeáll., Bp. 1990; Elfeledett évek, esszék, cikkek, interjúk, 1993; Hármaskönyv, v., Bp. 1994; Nyomkereső. A második világháború utáni (cseh)szlovákiai magyar irodalom kistükre (Bodnár Gyulával), tan., Dsz. 1994; „Hívebb emlékezésül... " Csehszlovákiai magyar emlékiratok és egyéb dokumentumok a jogfosztottság éveiből 1945–1948, összeáll., 1995; Harangzúgásban, avagy a hús bohóca, v., Dsz–Po. 1996; Átváltozás avagy az „itt" és az „ott". Összegyűjtött versek és értelmezések 1967–2003, 2003.

Ford.: Zahradník, Osvald: Apróhirdetés, 1978; Tibenský, Ján: A királynő könyvtárosa, 1985; Feldek, Ľubomír: Ennivaló nagynéni, Kassa 1985.

Ir.: Görömbei András: T. L.: A hangok utánzata, Tiszatáj 1973/1; Zalabai Zsigmond: Az egyensúly keresése. = uő: A vers túloldalán, 1974; Koncsol László: Aszkézis, üdvtan nélkül, cselekvő mozdulatokkal, VÚSZ 1976/11; Varga Imre: T. L.: Ithakából Ithakába, Hét 1976/8; Görömbei András: T. L.: Átkelés, Kortárs 1979/3; Tandori Dezső: Két fiatal szlovákiai magyar költő, Új Írás 1979/7; Tőzsér Árpád: Egy sikeres átkelés. = uő: Szavak barlangjában, 1980; Koncsol László: Lét és történelem. = uő: Ívek és pályák, 1981; Pomogáts Béla: Közel- és csoportkép, Életünk 1982/6; Bertha Zoltán: Tóth László interjúi. = uő: A szellem jelzőfényei, Bp. 1988; Szakolczay Lajos: Az áldozat. = Kötél homokból, Békéscsaba 1994; Grendel Lajos: A Semmi színe előtt, ISZ 1984/5; Zalán Tibor: Istentelen színjáték, MN 1984/76; Mányoki Endre: Emelet és pince, Könyvvilág 1986/10; Nagy Gáspár: Szívek krónikája, Hitel 1991/8; Csanda Gábor: Néhány párhuzam számos kitérővel, ISZ 1992/4; Pécsi Györgyi: T. L.: Párhuzamok, kitérők, Új Forrás 1992/10; Tőzsér Árpád: Irodalmi esemény 1980, Vasárnap 1991. jan. 11.; Fodor András: Honkeresés, Kortárs 1994/7; Tandori Dezső: T. L.: Hármaskönyv, Kalligram 1995/4; Vörös István: Ami elcsúsztatva is igaz, Kortárs 2000/1; Németh Zoltán: Utószó = T. L.: Átváltozás avagy az »itt« és az »ott«. Összegyűjtött versek és értelmezések 1967–2003, 2003.

T. Á.

TÓTH Margit → Méry Margit

TÓTH Tibor (Pozsony, 1921. máj. 29. – uo., 1964. máj. 31.): szerkesztő, műfordító, író. Iskoláit szülővárosában végezte, itt érettségizett 1939-ben. Eleinte egyetemi tanulmányokat folytatott, de hamarosan minden idejét az újságírás és a fordítás kötötte le. 1940-től a Szlovák Sajtóiroda hivatásos fordítója volt, de verset és szépprózát is fordított. 1952-től a rövid életű Magyar Könyvtár kiadói vállalkozás szerkesztője, majd a Szlovák Írószövetség magyar szekciójának titkára volt. Az ő érdeme is, hogy ez az intézmény a lassan kibontakozó

magyar nemzetiségi irodalom szervező-irányító fóruma és alkotóműhelye lett, s olyan termékeny kritikai légkör és tevékenység alakult ki, amely előmozdíthatta az írók, főként a kezdő tollforgatók fejlődését. Az 50-es években a Fáklya, az Új Szó, az Új Ifjúság közölte verseit, karcolatait, fordításait. 1958-tól az Irodalmi Szemle szerkesztője volt. Irodalompublicisztikai írásai, kommentárjai, beszámolói, a Böngésző c. rovatban közölt rendszeres folyóiratszemléi, kritikai reflexiói jelentősen hozzájárultak az ISZ színvonalának emeléséhez. Alig másfél évtized alatt mintegy 30 kötetet fordított le, s nemcsak szlovákból és csehből, hanem törökből (Nazim Hikmet), oroszból (Solohov) is. Szépirodalmi adottságairól halála után megjelent ifjúsági regénye, a *Pozsonyi nyár* tanúskodik.

M.: A tücsök meg a hangyák, gyermekv., 1959; Pozsonyi nyár, ifj. r., 1970.

Ford.: Mai szlovák költők, v. antol., szerk. és részben ford., 1954; František Hečko: Falu a hegyek közt, 1952; Jan Drda: Vörös Tortiza, 1954; Karel J. Erben: Mesék, 1954; Svatopluk Čech: Prücsök úr kalandos kirándulása, 1955; Jaroslav Hašek: Feketesárga panoptikum, 1956; Alois Jirásek: A kincs, 1956; Karel Čapek: Történelmi görbe tükör, 1957; Jaroslav Hašek: Vidám állatkert, 1957; Karel Poláček: Öten voltunk cimborák, 1957; Jan Otčenášek: Brych polgártárs, 1957; František Hečko: Vörös bor, 1958; Andrej Plávka: Heten, 1958; František Langer: A Fehér Kulcs testvérisége, 1959; Peter Karvaš: Az ördög nem alszik, 1960; Bohuslav Březovský: Vasmennyezet, 1961; Jaroslav Hašek: Az ibolyakék mennykő,1961; Vladimír Mináč: Hosszú a várakozás, 1961; Alfonz Bednár: Üveghegy, 1962; Vladimír Mináč: Holtak és élők, 1962; Vladimír Mináč: Reggelre szól a harang, 1963; Peter Karvaš: Fintorgó múzsa, 1963.

Ir.: Turczel Lajos: Búcsú T. T.-tól, ISZ 1964; uő: T. T. (1921–1964), ÚSZ 1964. jún. 3.; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

Sz. Z.

TÓTH Tibor, *Ságí* (Léva, 1928. márc. 27.– Ipolyság, 1999. nov. 23.): publicista, műfordító, pedagógiai szakíró. Iskoláit Léván és Ipolyságon végezte, az érettségi után tanítói oklevelet szerzett Kassán (1950), Besztercebányán általános iskolai (1960), Po.-ban középiskolai (1978) tanári oklevelet szerzett szlovák–orosz szakon. A Komenský Egyetem BTK-án a szlovák nyelv és irodalom tanításának módszertanából doktorált 1982-ben. 1953-tól nyugdíjazásáig (1989) az ipolysági magyar gimnázium tanára volt. 1951-től az Új Szó külső munkatársa. – Zömmel Ságí Tóth Tibor néven ír. Tudósítói tevékenysége mellett módszertani szakcikkeket, kulturális témájú beszámolókat, recenziókat írt, szinte minden hazai magyar lapba.Az Učiteľské noviny is gyakran közölt tőle írásokat. Szlovák, cseh és orosz nyelvből fordított.

Ford.: Dušan Kováč: Az élet tovatűnő varázsa, elb., 1993.

Sz. Z.

TÖRÖK Elemér (Lelesz, 1930. nov. 14.): újságíró, költő. Po.-ban tanítói oklevelet szerzett (1953). 1953–1956-ban a po.-i Pedagógiai Főiskola hallgatója, tanulmányait megszakítva újságíró lett, 1956–1961-ben az Új Ifjúság belső munkatársa volt. 1961-ben hazaköltözött Leleszre, az ottani Mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézetben nevelő, majd 1963–1964-ben Kassán munkás, 1964–1977-ben Abarán igazgató tanító, 1977-től nyugdíjazásáig az Új Szó rovatvezetője volt. – Harsány mozgalmi versekkel indult. Veres Jánossal és Ozsvald Árpáddal közösen megjelent első kötete jól tükrözi költői szándékát: közvetlen részese akar lenni az osztályharcnak, az építőmunkának, intim hangulatai, magánjellegű problémái nincsenek. Petőfi népies dalait és Majakovszkij forradalmi pátoszát próbálta eggyé kovácsolni. Rádöbbenve hangütésének hamisságára alkotói válságba kerül. Mintegy másfél évtized múltán jelentkezik újra, merőben más lírai arculattal. A jelszavak hangoztatása helyett természeti képekbe oldja hangulatait, mondandóit. A harsányságot higgadt, bölcselkedő költői szemlélet, szelíd, sokszor mélázó hang váltja fel. Szűkebb hazája, a Bodrogköz természeti szépségei, mozgalmas történelmű lakói adják költői megújulásának hátterét. Egy sajátos tájegység poétája lett, aki szervesen a tájba épülve, a táj emberének gondjára-bajára fi-

gyelve önti hagyományos költői formába vallomásait. Nem bántják világrengető problémák, nem ás az emberi lét mélyére, de verseiből a közösséget féltő gond, az együttérzés melege árad. Gyarapodó élettapasztalatai alapján próbál egyéni sorsából egyetemes érvényű üzeneteket formálni.

M.: Három fiatal költő (Veres Jánossal és Ozsvald Árpáddal közösen), 1954; Fényért perelek, v., 1968; Virágzó kövek, v., 1973; Delelő, v., 1976; Forgó évszakok, v., 1989; Fények és árnyak, v., 1990; Tavaszi ágon tél zokog, v. 1998; Virágot és dalt üzenek, v, 2000; Éveim fehér havasán, v., 2003.

Ir.: Fábry Zoltán: Harmadvirágzás. = F. Z.: ÖÍ 7, 1988; Duba Gyula: Idill mögött fájdalom, ISZ 1969/5; Bodnár Gyula: A csend fogságában, ÚSZ 1976. okt. 1.; Alabán Ferenc: A szülőföldtől a békéig, ÚSZ 1984. nov. 16.; Bodnár Gyula: Sokszemközt T. E.-rel, VÚSZ, 1975/24; Szeberényi Zoltán: Arcok és művek, 1988; Noék az Ararát tetején (szerk. Duba Gyula), 2000; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999) I., 2000.

Sz. Z.

TÖRÖK Géza; *Gájusz* (Homonna, 1896 – Kassa, 1926. jún. 6.): író, újságíró. Kassai újságokba írt (gyakran Gájusz álnéven), irod. műfaja a novella volt. Tüdővészben pusztult el, s ő volt a kibontakozó kisebbségi irodalom második halottja. Novellákat és riportokat tartalmazó egyetlen kötetét a berlini Prometheus Kiadó jelentette meg *Örök árny* címmel. *Szérum* c. novellájának témája meglepő azonosságot mutat Karel Čapek Fehér kór c. antifasiszta drámájáéval; lehetséges, hogy a prágai magyar közvetítéssel megismert novella inspirálóan hatott a nagy cseh íróra.

Ir.: Fábry Zoltán: T. G. halála, R 1926. jún. 8. = F. Z.: ÖÍ 2; Jaroslava Pašiaková: Egy irodalmi motívum magyar és cseh változatáról, ISZ 1979/3.

T. L.

TŐZSÉR Árpád (Gömörpéterfala, 1935. okt. 6.): költő, irodalomkritikus, irodalomtörténész, esztéta, szerkesztő, műfordító. Komáromban érettségizett (1954), másfél évig szülőfalujában tanított, majd a po.-i Ped. Főiskolán magyar–szlovák szakos tanári oklevelet (1960), a Komenský Egyetemen bölcsészdoktori címet (1975), később pedig PhD (1998) fokozatot szerzett. – Katonai szolgálatának letöltése után (1960 és 1965 között) a Hét, 1965-től az ISZ szerkesztője, 1971-től a nyitrai Ped. Főiskola adjunktusa, 1976-tól 1992-ig a Madách Könyv- és Lapkiadó szlovák irod. szerkesztőségének a vezetője volt. A Komenský Egyetem Magyar Tanszékén előbb óraadóként (1991/92), majd 1992 szept.-től nyugdíjaztatásáig (2002 febr.) egyetemi adjunktusként működött. Ezt követően uo. óraadó oktató-tanár. 1992 jún.-tól 1996 jún.-ig az ISZ főszerkesztője. – Költőként a *Fiatal szlovákiai magyar költők* (1958) c. antológiában mutatkozott be. 1958 őszén az ISZ 1. száma Fábry emlékezetes bevezetője mellett az ő versét (*Férfikor*) közölte. Első jelentkezésében Fábry Zoltán „a világgá tágulás pattanó dinamikáját" érzi. Nemcsak a világtudat, hanem a nyelvhűség is nála a legerősebb. Első kötetének, a *Mogorva csillag*nak (1963) verseit a Férfikor cselekvő, programalkotó hangja hatja át. Koncsol László később úgy tekint rájuk, mint a „csehszlovákiai magyar írásbeliség alapszövegeire". Az Adyra emlékeztető „sátános" hangvétel mellett T. szemlélete az analitikus látásmóddal gazdagodott, s az „illyési józan tárgyilagosság" (Görömbei) ösztönzésére képisége gazdagabbá, világlátása árnyaltabbá válik. Szerelmi lírájában a népköltészeti minta elemei is megjelennek. Második, *Kettős űrben* (1967) c. kötetének verseit a „mindenséggel mérd magad" József Attila-i igénye feszíti. T. számára sorsértelmező látomássá nő a falusi árvíz látványa (*Fut a Csallóköz*), s a *Vydrica 5*. is a számvetés és az önvizsgálat alkalmát nyújtja. Úgy akar országos lenni a hitben, hogy az emberi létezés megválaszolhatatlan kérdéseit teszi fel (*A költő kérdez; A költő nem felel; Versterelő szelek; Választható halál*). Realitásérzéke megóvja attól, hogy gondjait, gyötrelmeit nihillé fokozza. Érzékletes képekben, tömören fogalmazza meg elvont gondolatait, érzéseit, s ez eleve költészetének új minőségét jelzi. „Miniönéletrajzában" (2004 nov.) azt írja: „Mitteleurópában születtem, harmincöt éves koromig – Goethe receptjének megfelelően – pesszimista voltam, aztán optimista lettem (akkoriban nősültem, s született két fiam). Ma már megint inkább pesszimista vagyok. A verseim, tíz kötetben arról szólnak, hogy mikor

voltam (vagyok) pesszimista, ill. optimista; az esszéim, tanulmányaim másik tíz kötetben, meg arról, hogy néha költőnek, olykor műfordítónak, máskor szerkesztőnek, megint máskor meg tanárnak gondolom magamat." Van persze olyan korszaka is, amikor vérbeli kritikusként jelentkezik. *Egy szemlélet ellen* (1963) c. vitaindítójában már korábban jelezte, hogy a modern esztétika követelményeit követi, s a Fábry-féle „valóságirodalommal" szemben számára az „irodalom valósága" a meghatározó. Terjedelmes tanulmányban (*A lírai vallomás hogyanja*,1969) vallatja kortársai verseit. A modern líra teoretikusainak számtalan gondolatát tartja követendőnek, s ezt fejti ki *Az irodalom valósága* (1970) c. tanulmánykötetében is. A lírai személytelenség esztétikájáról (melyből a „nagy költészet" táplálkozik) Eliot-val vallja, hogy a modern költő „egyetemessé és személytelenné" változtatja „személyes és magánszenvedéseit". A „személytelen személyesség" jellemezte már az *Érintések* (1972) c. kötet verseit is, meghatározó jelentőségűvé azonban majd csak később válik. *Genezis* (1979) c. kötetében T. költői útja összegezésére vállalkozik. E „versszármazástanban" emberi és költői eszméletének kialakulását, történetét nyomozza, visszafelé haladva az időben (akárcsak Mózes, ő is öt könyvben tervezi visszapergetni a „világidőt"). Későbbi köteteiben a létezés tere közép-európaivá tágul, emberi, történelmi, társadalmi összefüggések s különböző műnemek épülnek be költészetébe. *Adalékok a Nyolcadik színhez* (1982) c. kötetének Mittel-ciklusa új korszakhatárt jelez költészetében. A kötetcím Madách Tragédiájára utal (Kepler és Szenci Molnár fiktív párbeszéde), T. megálmodta benne a Tragédia hiányzó „magyar színét". A kötet egyértelmű átmenet a „köztes-léthez", mely Mittel úr központi problémája lesz. Mittel úr „nem csupán néhány vers főszereplője, hanem szimbolikus, összetett figura, a tőzséri közép-európai transzfinit létélmény érzéki, szemléletes formában való megjelenítése" (Pécsi György). A ciklus hőse nem kisebbségi író, s életérzése sem kisebbségi, hanem közép-európai. A „mittelség" jegyeit T. olyan jellegzetesen közép-európai írókban találta meg, mint Danilo Kiš, Zbigniew Herbert és Mészöly Miklós. A racionálissá és érzékivé váló költő szembefordul a hagyományos poétikai megoldásokkal, „ironizál és depoétizál", s közben egy régibb hagyományt ébreszt, a filozófikus költészet hagyományát (Odorics Ferenc). Kötete, s a következő *Történetek Mittel úrról, a gombáról és a magánvalóról* (1989) egyértelműen jelzi, hogy a költő kilépett a kisebbségi „kör" szorításából az egyetemesebb létezés, a közép-európai gondolat és szellemiség irányába, ahol Danilo Kiš és Zbigniew Herbert mellett Robert Musillal, Vladimír Holannal, Mészöly Miklóssal, Nemes Nagy Ágnessel, Ľubomír Feldekkel kerülhet egy társaságba. A drámaírás múzsája is megihlette a költőt. Erre utal a *Faustus Prágában* c. drámai költeménye (2004), melynek hőse Molnár Albert (az irodalomtörténet Szenci Molnárja).– Jelentős műfordítói munkássága is: M. Rúfus, V. Závada, V. Holan, Ľ. Feldek stb. verseit s Vladimír Mináč *Összefüggések* c. esszékötetét fordította magyarra. – Munkásságáért Madách Imre-díjjal (műfordítás: 1980; tanulmányok: 1984), Érdemes Művész címmel (1988), Fábry Zoltán-díjjal (1991), József Attila-díjjal (1993), A Szlovákiai Írószervezetek Társulásának Díjával (1993), a Pro Renovanda Culturae Hungariae Alapítvány Kemény Zsigmond-díjával (1995), Déry Tibor-díjjal (1996), a Soros Alapítvány Ady Endre-díjával (1997), Füst Milán-díjjal (2002), ill. A Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjével (1996), és az Érdemrend Középkeresztjével (2002), Kossuth-díjjal (2004), és a Ľudovít Štúr Érdemrend III. fokozatával (2004) tüntették ki.

M.: Egyszemű éjszaka, antol. (szerk., bevez.), 1970; Szavak barlangjában, krit., tan., 1980; Na brehu papiera [A papír partján],vál. v., szlovákul, 1982; Régi költők – mai tanulságok, tan., 1984; Körök, vál. v., 1985; Escorial Közép-Európában, esszék, 1992; Pozsonyi páholy, cikkek, tan., 1994; Egy diófa és környéke, tan., Dsz. 1995; Mittelszolipszizmus, vál. v. 1994–1972, Bp. 1995; Leviticus, v. Bp. 1997; Az irodalom határai / Hranice literatúry, tan., 1998; A nem létező tárgy tanulmányozása, tan., 1999; Finnegan halála, v., 2001; Milétoszi kumisz, tan., Bp. 2004; Tanulmányok költőportrékhoz, v., Bp. 2004. – Versantológiák: Mužný vek, 1980; Anjourd' hui, Bp. 1987; The Maecenas Anthology of living Hungarian poetry, Bp. 1997; In Quest of the Miracle Stag: The

poetry of Hungary, Chicago–London, 2003.

Ford.: Ľ. Feldek: Virradat a ceruza körül, vál. v., 1986; V. Holan: Éjszaka Hamlettel (a teljes poéma ford.), 2000.

Ir.: Fábry Zoltán: Res poetica. = uő: Harmadvirágzás, 1963; Turczel Lajos: T. Á. versei. = uő: Írás és szolgálat, 1965; Koncsol László: Mogorva csillag, ISZ 1963/5; uő: Tőzsér Árpádról szlovákoknak. = Nemzedékem útjain, 1988; Zalabai Zsigmond: Egy szlovákiai magyar költő két verse. = uő: A vers túloldalán, 1974; Fónod Zoltán: Kettős űrben. = uő: Vallató idő, 1980; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Duba Gyula: A költőesztéta T. Á., ISZ 1982/3–4; Odorics Ferenc: Mittel úr körei, És 1984. febr. 10.; Pomogáts Béla: Hagyományok szellemében. Régi költők – mai tanulságok, uo. 1985. máj. 17.; Ágh István: A közép-európai költő megteremtődése, Életünk 1986/7; Zalán Tibor: A nyelv artériáiról, avagy Mittel urat környékezik a végső dolgok, Hitel 1990/12; Görömbei András: Tőzsér Árpád. = uő: Napjaink kisebbségi magyar irodalma, Bp. 1993; Elek Tibor: „Milyen rend az, amelyet a vers ír...?" = uő: Szabadságszerelem, 1994; Gróh Gáspár: Mittel úr az alaktalan világ közepét keresi. Pozsonyi páholy, ISZ 1994/11; Pécsi Györgyi: T. Á., monogr., 1995; Alabán Ferenc: Két költő nyomában, Nyitra 1995; Domokos Mátyás: Mittel úr az esztergo-mi–štúrovói hídon, Új Forrás 1996/1; Vörös István: Élmény és absztrakció. Mittelszolipszizmus, És 1996. ápr. 26; Esterházy Péter: Egy könyv (Leviticus), És 1998/13; Németh Zoltán: A klasszikus pozíció elfoglalása (Leviticus), Tiszatáj 2002/2; Takács Ferenc: A széljárás ellenében (Milétoszi kumisz), Népsz. 2004. máj. 8.; Benyovszky Krisztián: A kettős ügynök, ÚSZ Könyvjelző 2004/10.

F. Z.

TRUGLY Sándor (Komárom, 1952. dec. 19.): régész, muzeológus. Szülővárosában érettségizett (1971), majd a bp.-i ELTE BTK-n szerzett magyar–régészet szakos oklevelet (1976). Uott nyert bölcsészdoktori címet (1986). Egyetemi tanulmányai elvégzése óta a komáromi Duna Menti Múzeum régész muzeológusa. – Elsősorban a népvándorlás (azon belül jelesen az avar népesség problematikája Komárom térségében), továbbá a magyar honfoglalás kora foglalkoztatja. Több ásatást végzett Komáromban és környékén. – Írásai hazai magyar, ill. magyarországi lapokban (ÚSZ, Hét, ISZ, Honismeret, Élet és Tudomány stb.), tanulmányai, közleményei magyar és szlovák szaklapokban, múzeumi évkönyvekben, tanulmánykötetekben jelennek meg.

M.: Késő avar középréteg temetője Komárom-Hajógyárban, tan., Bp. 1986; A komáromi múzeum 100 éve (összeáll. Fehérváry Magdával és Ratimorsky Piroskával). = ÚMGY 5, 1986; Griffek és oroszlánok népe. A Komárom-hajógyári avar temető, 1994.

L. J.

TSÚSZÓ Sándor: alakmásokban létező „személy", az írói fantázia élteti. Alakja az elmúlt években nemcsak legendássá vált, hanem ellentmondásossá is. Egyik (feltételezhető) „őse" (Hizsnyai Zoltán) szerint: „Méltatlanul elfeledett felvidéki irodalmár és művészeti mindenes, aki a korabeli európai irányzatokkal szinkronban fejtette ki páratlanul gazdag és sokrétű tevékenységét. Életművének föltárását – mely csak a közelmúltban, a volt Iródia-csoport kezdeményezésére indult meg – rendkívüli módon megnehezíti az általa használt számtalan álnév." – „Személye" olyannyira ellentmondásos, hogy ahány „álnév", annyi élmény, megközelítés, játék és grimasz. Menekülés ez az emberi egyetemességbe és teremtő szabadságba. Létezéséről először 80. születési évfordulóján szerezhettünk tudomást az ISZ hasábjain (1987/10). Néhány T. S. rejtőző álnevei és méltatói közül: B. I. (Bettes István), Tóth Károly, Hizsnyai Zoltán, T. A. (Talamon Alfonz), F. G. (Farnbauer Gábor), Juhász R. József, Ravasz József, M. O. (Mészáros Ottó), K. T. (Krausz Tivadar), Hodossy Gyula, Dusza István. Az „életművet" bemutató eddigi legteljesebb gyűjtemény a Lilium Aurum kiadónál megjelent *Legyél helyettem én* (Dsz. 1992) c. emlékkönyv.

Ir.: Tőzsér Árpád: Pozsonyi páholy, 1994.

F. Z.

Tudomány és Technika (1954. jan.–1963. dec.): a tudomány és technika érdekességeivel foglalkozó ifjúsági folyóirat. Évente tízszer jelent meg. Felelős szerk.: Dósa József.

F. Z.

Tudományos élet és irodalom 1918–1945: A kisebbségi szellemi élet leggyengébb, legszervezetlenebb területe volt, mivel a fejlődéséhez szükséges alapintézmények (egyetem, akadémiai intézet, országos magyar könyvtár, tud. folyóiratok, szakbibliográfiák) hiányoztak, s a kisebbségi kutatók általában nem részesültek állami támogatásban. Az 1931-ben Masaryk köztársasági elnök egymilliós adományából létesített Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság (közkeletű nevén Masaryk Akadémia) jobb fejlődési perspektívával kecsegtetett, de pol. szempontok szerint választott vezetősége rossz gazdálkodással és tömeges tagfelvétellel néhány éven belül anyagi és erkölcsi csődbe juttatta a nagyra hivatott intézményt. Egyéb reményteljes kezdeményezések, mint pl. az 1936-ban jó szervezéssel induló Csehszlovákiai Magyar Kisebbségi Társaság, az anyagi ellátatlanság miatt nem lehettek életképesek. A nehéz körülmények között csak néhány humán jellegű tud. szak bontakozott ki, de szigorúbb minőségi és módszertani szempontból ezek produkciója is sok fogyatékosságot mutat. A zömmel amatőr kutatóknak nem volt következetes tud. módszerük, munkáik így gyakran a tudomány és a publicisztika keverékeként hatnak. A produktívabb szakágazatok és művelőik: *Kisebbségtudomány:* ezt az elnevezést a sajtóban, tudománytörténetben és kritikában azokra a művekre alkalmazták, amelyek a kisebbségi társad. gazd., pol., kult. és jogi viszonyaival foglalkoztak. Zömmel szociológiai vagy szociológiát pótló munkákról van szó, de más szakágazatok (demográfia, statisztika, jogi irodalom stb.) is képviselve vannak bennük. Ebben a széles skálájú ágazatban volt a publicisztikának és az akkoriban népszerű szociográfiának a legerősebb hatása, ami rontotta a létrejött művek tud. színvonalát, de forrásértékük így is megmaradt. A legmaradandóbbnak 3 tanulmánygyűjtemény eredményei bizonyultak: a 23 tanulmányt tartalmazó *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938* (szerk. Borsody István, Bp. 1938), mely a kisebbségi életnek szinte kisenciklopédiája, a 12 írásból álló *Kisebbségi problémák* (Léva 1937) és *A szlovákiai magyarság élete 1938–1942* (Bp. 1942), mely 13 írásban mutatja be a szlovák állam magyarságának helyzetét. E gyűjtemények anyagából a Kalligram Kiadó által megjelentetett *Vagyunk és leszünk* c. kötet (összeáll., az utószót írta Fazekas József, 1993) ad válogatást. A nevezett gyűjteményekben és a korabeli sajtóban megjelent kisebbségtudományi írások szerzői közül e lexikonban önálló címszóban foglaljuk össze Aixinger László, Alapy Gyula, Berecz Kálmán, Bólya Lajos, Borsody István, Brogyányi Kálmán, Darvas János, Duka Zólyomi Norbert, Esterházy Lujza, Fizély Imre, Flachbart Ernő, Flórián Károly, Haltenberger Ince, Hantos László, Jócsik Lajos, Kovács Endre, Krammer Jenő, Ludwig Aurél, Maléter István, Noszkay Ödön, Narancsik Imre, Párkány Lajos, Révay István, Sinkó Ferenc, Schubert Tódor, Somos Elemér, Stelczer Lajos, Sziklay Ferenc, Szvatkó Pál, Ungár Jób, Vájlok Sándor, Varga Imre, Vass László munkásságát. – A *szociográfia* művelése nálunk először a szociográfiai vándorlásokat szervező sarlósokat vonzotta, de kutatásaikat nem publikálták könyv formában. Mindössze 2-3 szociográfiai riport született (Balogh Edgár: *Tíz nap Szegényországban*, PMH 1930 okt., 4 folytatásban; uő: *A galántai járás kistükre,* Az Út 1931/4), és Jócsik Lajosnak a debreceni Sarló-gyűjteményben elhelyezett hagyatékából került elő néhány vándorlási napló. Egy másik ifj. mozgalmi csoport, a Magyar Munkaközösség szintén foglalkozott szociográfiával, de a megjelent 2 kiadványt nem a csoport tagjai, hanem írópatrónusaik írták (Jarnó József – Szerényi Ferdinánd: *Tennivalók a falun,* 1932; Mónus Gyula – Szerényi Ferdinánd: *Bene község jelene és múltja,* Beregszász 1934). A legjelentősebb szociográfiai riportot, a kárpátaljai nyomort bemutató *Az éhség legendáját* 1932-ben Fábry Zoltán írta, de az akkor elkobzott mű csak két évtizeddel később, 1954-ben jelent meg a *Megalkuvás nélkül* c. antológiában. – A *történetírás* legképzettebb és legeredményesebb művelője a berlini egyetem történelmi tanszékén is tanult Sas Andor volt. Ethey Gyula a Vág- és Nyitra-völgy történetével foglalkozott, Haiczl Kálmán pedig vártörténeteket írt. Várostört. tanulmányokat a Po.-nyal folyamatosan foglalkozó Sas Andor mellett Sziklay Ferenc írt Kassáról, Gömöry János Eperjesről, Szalatnai Rezső Lőcséről,

Darkó István Losoncról és Jócsik Lajos Érsekújvárról. Jócsik további 2 várostört. tanulmányt publikált (*A szlovenszkói és ruszinszkói város kialakulása; A kisebbségi falutól a kisebbségi városig).* A történetíráshoz sorolható Mach-nyik Andor *Csallóköz* c. értékes könyve is. 3 olyan alkalmi történész akadt, akik történelmi távlatba és közép-európai kontextusba állítva tárgyalták a két vh. közötti kisebbségi helyzetet (Surányi Géza–Váradi Aladár: *Magyar múlt és jelen különös tekintettel a magyar kisebbség helyzetére a Csehszlovák Köztársaságban;* Erdély Jenő: *1918–1928, A magyarság az utódállamokban és Magyarországon).* A kisebbségi sérelmek kutatását teljesen elhanyagolták, a kritika ezért joggal marasztalta el őket. Rajtuk kívül Alapy Gyula, Balogh Elemér, Hajnóczy R. József, Kemény Lajos, Kerekes György és Tichy Kálmán munkássága érdemel figyelmet. – *Egyháztörténetet* kat. és ref. részről egyaránt sokan műveltek: Haiczl Kálmán, Pfeiffer Miklós, Szabó Adorján, Wick Béla; Balogh Elemér, Csomár Zoltán, Kúr Géza, Péter Mihály, Szőke István. A nevezettekről e lexikonban szócikkek vannak. Mellettük ref. részről említésre méltók: Czibor József (*A deáki ref. egyházközség története,* Komárom 1932), Haraszy Károly (*Az ungi református egyházközség,* Ungvár 1931), Tárnok Gyula (*Magyar reformátusok a csehszlovák kisebbségi sorsban,* Pápa 1939). Ide sorolhatók továbbá a *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938* c. tanulmánygyűjteménynek a csehszlovákiai magyar felekezeteket bemutató írásai (Noszkay Ödön: *A magyar katolicizmus;* Kövy Árpád: *A reformátusok;* Baráth László: *Az evangélikusok).* – A *művelődéstörténetnek* a kisebbségi sajtó kezdettől tág teret biztosított, amit sok amatőr kihasznált. Ismeretterjesztő színvonalú művek, főleg a szlovák állam idején, a nyitrai Híd Kiadó és a po.-i Toldy Kör támogatásával születtek. A legszorgalmasabb szerzők (Dallos István, Mártonvölgyi László, Faith Fülöp) nyitraiak voltak. – A *művészettörténet* legaktívabb művelője Brogyányi Kálmán volt. Két, szlovákiai viszonylatban úttörő művet írt *(Festőművészet Szlovenszkón, A fény művészete),* képzőművészeti kritikáiból pedig kialakítható a szakterület szlovákiai fejlődésképe. Mellette Nagy Barna és Wick Béla tevékenysége jelentős, s meglepően otthonos volt a képzőművészet kérdéseiben Szalatnai Rezső és Peéry Rezső is. Megjegyzendő, hogy a szakterület fejlődéséhez Szőnyi Endre kitűnő folyóirata, a Forum is hatékonyan hozzájárult. – *Színháztörténettel* színvonalasan Benczúr Vilmos és Benyovszky Károly foglalkozott. A korszak hivatásos és műkedvelő színjátszásáról is számos közlemény jelent meg (→ *Színikritika, színházi irodalom).* – A *néprajzkutatás* és irodalom terén az első köztársaság idején olyan érdemes amatőr kutatók tevékenykedtek (Alapy Gyula, Khín Antal, Manga János, Thain János, Tichy Kálmán), akiknek oroszlánrészük volt a helyi múzeumok gyarapodásában. Könyv formában két munka látott napvilágot (Alapy Gyula: *A csallóközi halászat története;* Jankó Zoltán: *Csallóközi Múzeum).* A szlovák állam idejéből tudománytörténeti szempontból is jelentős Putz Éva műve (*A kolonyi lagzi,* 1943, 1989). Tanítómestere, Arany A. László néprajzi könyvecskéjét (*A szlovákiai magyarság néprajza,* 1941) a Toldy Kör adta ki. – Az *irodalomtudomány* területén nem születtek kiemelkedő művek, s egyetlen elméleti jellegű könyv sem jelent meg. Sas Andor a történetírásra koncentrált, a tárgyalt korszakban csak egy jelentős irodalomtört. tanulmányt publikált (*Riedl Szende hídverési kísérlete a cseh és magyar szellemiség között a Bach-korszak Prágájában).* A csszl. magyar irodalom történeti feldolgozásával Zapf László próbálkozott először, de kézirata a 2. vh. idején elkallódott. Kemény G. Gábor úttörő kiadványa (Kemény Gábor néven) 1940-ben jelent meg Bp.-en (*Így tűnt el egy gondolat. A felvidéki magyar irodalom története 1918–1938*). Irodalomtört. jellegű kiadványok még Alapy Gyula, Fülöp Zsigmond, Hajnóczy R. József és Kálniczky Géza tollából jelentek meg. – A *nyelvészet*nek három jelentős művelője volt: Orbán Gábor, Arany A. László és Danczi Willebald. Arany tevékenysége összmagyar viszonylatban is úttörő jellegű, s a szlovák nyelvészetben is megbecsült. – A *pedagógiai* irodalom művelői közül Krammer Jenő a legjelentősebb, mellette Szerényi Ferdinánd, Szalatnai Rezső és az eperjesi ev. kollégium történetét feldolgozó Gömöry János tartoznak az élvonalba. Említ-

tésre méltó Czakó István, Lami József és Mónus Gyula munkássága. Az első köztársaságban 7 ped. lap létezett, közülük a Magyar Tanító 1921-től 1938-ig. – A *filozófiai irodalom* igényesebb szinten nem tudott kibontakozni. Az aktívabb publikálók közül az emigráns Szántó Hugó említhető. Kat. papok is írtak filozófiai tárgyú cikkeket, sőt könyveket (Bognár Cecil: *A logika,* Takách Menyhért: *Mi a bölcselet?)*. – Az *esztétikai irodalom* ugyancsak szegényes volt, de népszerűsítő írások kezdettől megjelentek. A Forum folyóirat érezhetően felélénkítette a képzőműv. kritikát. – A gyér *természettudományos irodalomban* szintén a népszerűsítő jelleg és a cikkforma dominált. Szántó Hugó – akinek 1918 előtt Bp.-en a Galilei Kör füzetsorozatában jelent meg *Az anyag szerkezete* c. műve – nálunk akkor még szokatlan témákkal jelentkezett; pl. a nehézvízről értekezett, tanulmányt írt *Einstein a láthatáron* címmel (Tűz 1923/1–3), s 1937-ben (!) a po.-i rádió magyar adásában a televízió lényegét ismertette. Természettudományi tárgyú könyveket csak Péchi Gusztáv nagyölvedi plébános írt (*A relativitás elméletének likvidálása,* Bp. 1924, németül: Innsbruck 1923, Regensburg 1925).

Ir.: Vájlok Sándor: A kisebbségi magyarság kulturális helyzete, ÚÉL 1935/9; uő: A magyar kultúra perifériáján, MÍ 1936/8; uő: A magyar közművelődés helyzete a visszatért Felvidéken. = A visszatért Felvidék adattára 1–2 (szerk. Csatár István és Ölvedi János), Bp. 1939; Vass László: A kiművelt emberfő hiánya, MaN 1938. febr. 20.; Narancsik Imre: A felvidéki magyar tudományosság két évtizede. = Mit élt át a Felvidék? (szerk. Hangel László), Bp. é. n.; Liszka József: A szlovákiai magyar nemzetiség etnográfiai és folklorisztikai bibliográfiája a 19. század elejétől 1986 végéig, 1988; uő: Magyar néprajzi kutatás Szlovákiában 1918–1938, 1990; Turczel Lajos: A csehszlovákiai magyar tudományos élet alakulása a két háború között. = uő: Visszatekintések..., Dunaszerdahely 1995.

T. L.

Tudományos élet és irodalom 1945 után: A deportálás, kitelepítés és reszlovakizáció az első köztársaság utolsó éveiben létrejött kezdetleges formákat is szétzilálta. Az értelmiségétől megfosztott magyarság 1948 okt. (az állampolgárság visszaadása) után az önszerveződés súlyos gondjaival küszködve próbálta megteremteni az oktatás, a közművelődés, a kult. és irod. élet megindításához szükséges feltételeket. A társadalmi egyenjogúság megteremtéséhez nagyban hozzájárult, hogy a magyar fél a szlovákiai magyarok jogainak rendezésétől tette függővé a csehszlovák–magyar barátsági és együttműködési szerződés aláírását (1949 ápr.). A korabeli állapotokra jellemző, hogy 1949 őszén, amikor a szlovák iskolákban magyar osztályokat nyitottak, mindössze 100-110 pedagógussal, a korábbi állomány mintegy 5 %-ával számolhattak. Önálló magyar tanítási nyelvű iskolák 1950 szept.-ben nyíltak, s ekkor nyílt meg az egyetlen magyar gimnázium is Komáromban. A pedagógushiányt a Mo.-ról hazatért (ott menekültként tanuló) főiskolások és érettségizett diákok, valamint hathetes szaktanfolyamot végzett személyek pótolták. A főiskolai és egyetemi szakképesítés megszerzéséhez szükséges feltételek megteremtéséhez egy évtizedre volt szükség, a társad. diszkrimináció következményeit azonban évtizedek múlva sem sikerült felszámolni, az iskolázottság mértékét tekintve mindmáig az országos átlag alatt van a magyarság. 1970-ben az egyetemet és főiskolát végzett magyarok száma mindössze 5309 (0,9 %) volt, míg a szlovákoké 88 561 (2,1 %); 1980-ban ez az arány a magyarok esetében 9441 (1,6 %), a szlovákokéban 176 096 (3,8 %), vagyis ezer lakosra 38 szlovák, ill. 16 magyar nemzetiségű egyetemet vagy főiskolát végzett személy esett. 1983-ban a tudományegyetemeken 914 (5,6 %), a műszaki főiskolákon 937 (3,7 %), a közgazdasági főiskolán 182 (3,3 %), a mezőgazdasági főiskolán 245 (4,9 %), a művészeti főiskolákon 13 (3,1 %) magyar hallgató tanult, holott a magyar lakosság szlovákiai részaránya ekkor 11,2 % volt. – A tudomány és a kutatás területén Csehszlovákiában 1970-ben mindössze 598 (0,3 %), 1980-ban pedig 1156 (0,4 %) magyar nemzetiségű személy dolgozott; a szlovák kutatók száma 1970-ben 16 726 (0,9 %), 1980-ban 29 939 (1,4 %) volt. – A magyar tudományos élet Szlovákiában napjainkig csak részben szervezett. Az intézményes megoldás felvetésére először az 1968-as események adtak lehetőséget. A Csemadok KB 1968. márc. 12-i állásfoglalásában szerepelt

egy nemzetiségi tud. kutatóintézet terve (önállóan vagy az SZTA részeként). 1968-ban a Szlovákiai Írószövetség Magyar Szekciójának vezetősége is felvetette az Országos Magyar Tud. Intézet létrehozásának gondolatát, és szorgalmazta, hogy a mutációként megjelenő Természet és Társadalom c. folyóirat váljon a tud. élet fórumává. A témát felvetette az ISZ kerekasztal-tanácskozása is (*A magyar értelmiség helyzete és fejlődésének távlatai,* 1968/3–4), melyen egyebek között elhangzott a szociológiai kutatás megindításának javaslata. Hasonló gondolat felvetése a konszolidációs években pol. provokációnak számított. A 80-as évek végén az SZTA Elnöksége létrehozta ugyan a Nemzetiségi Kutatás Bizottságát (és elnökségét), a Kassán felállított részleg (az SZTA Társadalomtudományi Intézete 35 kutatóval) azonban nem számolt magyar kutatókkal, s az 1976-tól állami költségvetésből finanszírozott kutatások főleg elméleti-történeti jellegűek voltak. A tud. élet támogatására hozta létre 1980-ban a Madách Könyv- és Lapkiadó az *Új Mindenes Gyűjtemény* c. sorozatot. Tud. dolgozatokat publikáltak később a csszl. magyar kutatók a *Regio* (1990) c. Bp.-n megjelenő kisebbségi szemlében is. – A Szlovákiai Írószövetség Magyar Szekciója 1989 febr.-ban fogadta el a nemzetiségi kérdés intézményes megoldását sürgető állásfoglalását, melyet továbbított a párt- és állami szerveknek (*Kultúra, átalakítás, demokratizálás,* ISZ 1990/1). Az állásfoglalás egyebek között felvetette egy kutatórészleg létesítésének gondolatát a Komenský Egyetem BTK-ának magyar tanszékén. E részleget (4+1 fő) 1992 tavaszán létrehozták, a kutatómunka azonban szervezési hiányosságok miatt nem indult meg, s a kutatómunkára felvetteket 1993 végén beolvasztották a tanszék állományába, csökkentve ezzel az oktatásban részvevők órakötelezettségeit. – Intézményes keretek között korábban csak 3 helyen végeztek kutatómunkát: a po.-i BTK magyar tanszékén, a nyitrai hungarológiai tanszéken és a prágai Károly Egyetem hungarológiai műhelyében. 1996 végén a megalakult Fórum Társadalomtudományi Intézet (később: Kisebbségkutató Intézet) a tudományos élet és a kutatás szervezését tekintette feladatának. E törekvés érdekében hozták létre 1999-ben a Fórum Társadalomtudományi Szemle c. időszaki kiadványt, mely 2001-től negyedévenként jelenik meg, s néhány év alatt jelentős változást, áttörést mutathat fel a tudományos élet szervezése terén. Reményeink szerint a tudományszervezésben részt vállal a 2004 januárjában megalakult komáromi Selye János Egyetem s a nyitrai hungarisztikai tanszék mellett a Nyitrán szerveződött Közép-európai Tanulmányok Kara is. – A *társadalomtudományok* területén az alábbi kutatók értek el jelentősebb eredményeket: a *nyelvtudomány* képviselői közül Sima Ferenc, Jakab István, Telekyné Nagy Ilona, Lanstyák István, Szabómihály Gizella és Sándor Anna. Az *irodalomtudomány* művelői között Turczel Lajos, Rákos Péter, Csanda Sándor, Szeberényi Zoltán, Fónod Zoltán, Alabán Ferenc, Révész Bertalan és Garaj Lajos, a fiatalabb nemzedék képviselői közül Németh Zoltán, Csehy Zoltán, Benyovszky Krisztián és Polgár Anikó nevét kell megemlítenünk. A *hungarológia* területén kiemelkedik Rudolf Chmel, Richard Pražák, Jaroslava Pašiaková és Juraj Furdík. Az *irodalomelméletben és stilisztikában* Zeman László, Zalabai Zsigmond és Zsilka Tibor, a *drámaelméletben* Laczkóné Erdélyi Margit alkotott figyelemreméltót. A *néprajzkutatók* közül Ág Tibor, Mórocz Károly, B. Kovács István és Liszka József ért el jelentős eredményeket. A *történettudományi* művek közül elsőként azokat a döbbenetes erejű dokumentumokat említjük, melyeket Fábry Zoltán, Szalatnai Rezső és Peéry Rezső tett közzé (a magyarüldözés éveiben) a csehszlovákiai magyarság 1945 utáni helyzetéről. A kisebbségi történettudomány később periferikus helyzetbe került, a pártállami ideológia lehetetlenné tette, hogy erről az időszakról értékelő-elemző művek jelenjenek meg. A hagyományfeltárás jobbára a munkásmozgalmi múlt feltárására szűkült. Az első értékes tudományos munka Sas Andor posztumusz kötete, *A koronázó város* (1973) volt. A rendszerváltozás után (1993-ban) jelent meg *A szlovákiai zsidók üldözése 1939–1945* c. műve. – A nemzetiségi kérdést Janics Kálmán vetette fel kendőzetlenül (1979), kötete azonban idehaza nem jelenhetett meg. A történettudomány művelői közül a későbbiekben Gyönyör József, Püspö-

ki Nagy Péter, Popély Gyula, Fogarassy László, Kiss József és Vadkerty Katalin publikálta eredményeit. A fiatal kutatók között az új évezredben Popély Árpád, Simon Attila és Angyal Béla kutatásait említhetjük. A *szociológiai* kutatásokat Kardos István kezdeményezte 1968-ban, az ő tevékenységét azonban a politikai hatalom megakadályozta. Végh László szociológiai vizsgálatai a kultúra és a műveltség, Bauer Edit kutatásai az életmód kérdéseire összpontosultak, Gyurgyík László a demográfiai kérdésekkel és a népmozgalmi, valamint asszimilációs problémákkal foglalkozik. *Filozófiatörténettel* Mészáros András, *régészeti* problémákkal Balassa Géza és Trugly Sándor, *pedagógiai* kérdésekkel Perhács János, Tankó László, Mózsi Ferenc, Kulacs Dezső és Albert Sándor, *művészettörténettel* Kubička Kucsera Klára, Farkas Veronika, Szabó Haltenberger Kinga és Hushegyi Gábor, *színháztörténettel* Kováts Miklós és Tóth László foglalkozott, ill. foglalkozik. *Közgazdasági* kutatásokat rövid ideig Mihály Géza végzett, ez a tevékenysége azonban megszakadt. A *teológia és az egyháztörténet* területén Csémy Alajos, Kúr Géza, Molnár János és Peres Imre munkáit említhetjük. A *zenetudomány* művelői közül Duka Zólyomi Emese és (néhány kísérlet erejéig) Vajda Géza tevékenységét emeljük ki. A *műépítészek* és *építészek* közül Jankovich Imre, Kissling Barna és Gály Roman munkássága érdemel figyelmet. – A *természettudományok* területéről sem bibliográfia, sem számottevő felmérés nem készült (még a publicisztika szintjén sem). A *matematika* művelőjeként ismertük Znám Istvánt, akinek több mint 50 dolgozata (szám- és gráfelmélet) jelent meg nemzetközi folyóiratokban, váratlan halála azonban véget vetett kutatásainak. A *számelmélet* terén László Béla munkásságát említhetjük. Takács Szilveszter kutatásai ugyancsak a matematikához kötődnek. Az *asztrofizikában* Mészáros Attila, a *magfizikában* Tölgyessy György és Duka Zólyomi Árpád, a *biofizikában* Both Bálint, a *kibernetikában* Hulkó Gábor ért el kiváló eredményeket. Bauer Győző a *gyógyszerkutatásban* tűnt ki, ő az egyetlen magyar, aki levelező tagja az SZTA-nak, valamint az MTA-nak. Az *orvostudományokat* Kovács László, Pálházy Béla és Žernovický Ferenc, a *biológiát* ifj. Rácz Olivér orvos műveli. Kevesen tudják, hogy az *élelmiszerkutató*ként ismert Andrej Bučko is magyar származásúnak vallotta magát. Szőcs Ferenc a *kémiai*, Hosszúréty Zoltán a *műszaki*, Csuka Gyula agrárgenetikus a *mezőgazdasági tudományok* doktora. Pomichal Richárd és Miklós László a *környezetvédelem* kérdéseit kutatja. Tudományos kutatásairól ismert még Tirinda Péter, Agócs Zoltán és Vincze Kálmán is. – Nemzetiség- (magyarság) tudomány, melynek „középpontjában a nemzetiséggel (magyarsággal) kapcsolatos kérdések, jellegzetességek vizsgálata áll" (Für Lajos) szervezett formában nálunk sem létezik, a filológiai, történeti és szociológiai kutatások egy része azonban megfelel ennek a meghatározásnak.

Ir.: Dobos László: Felmérjük erőinket, szellemi erőnlétünket, ÚSZ 1968. nov. 27.; Koncsol László: Szellemi és kritikai életünk kérdései, ISZ 1968/8; Turczel Lajos: A progresszív értelmiség problémái és szerepe kisebbségi életünkben, Hét 1968/49; Fónod Zoltán: Tettekre várva. Lesz-e nemzetiségi tudományos intézet, ÚSZ 1969. jún. 15.; Tervezet a csehszlovákiai magyar tudományos élet intézményi rendszerének kialakítására, ÚMGY 9, 1990; Für Lajos: Kisebbség és tudomány, Bp. 1989; Egyed Albert – Tarnóczy Mariann: Tervek és tények. A szlovákiai magyar kisebbségi tudományosság kérdései (MTA Kutatásértékelés), Bp. 1989; Tóth Ká-roly: Sok emberre lesz szükség, Hét 1990. márc. 9.

F. Z.

TUGÁRI Ferenc → Ferencz Ferdinánd

TURCZEL Lajos (Ipolyszalka, 1917. szept. 2.): irodalom- és művelődéstörténész, kritikus. Az elemi iskolát szülőfalujában, a polgárit Ipolyságon végezte, az érsekújvári reálgimnáziumban érettségizett (1938), Bolyai-kollégistaként 1939-től a Pázmány Péter Tudományegyetemen jogot tanult, 1942-ben doktorált. 1942–1945 között katona és hadifogoly volt. 1947-től a kiskeszi állami gazdaság irodai alkalmazottja, majd intézője, 1951-től a komáromi magyar gimnázium tanára, igazgatója. 1951 és 1954 között a po.-i Pedagógiai Főiskola levelező hallgatójaként magyar szakos tanári oklevelet szerzett. 1954-től 1959-ig az ot-

tani magyar tanszéken, 1959-től a Komenský Egyetemen tanított. 1961-ben az irodalomtudomány kandidátusa, 1968-ban bölcsészdoktor lett. 1962-től politikailag motivált leváltásáig (1975) a Komenský Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének tanszékvezető docense volt. 1982-ben nyugdíjazták. – Az 50-es évek elejétől részese, alakítója-szervezője a (cseh)szlovákiai magyar kulturális és tudományos életnek. Alkotó jelenléte magyar szakos tanári generációk nevelésében, tankönyvek írásában, tudományos ismeretterjesztésben, irodalomszervező és -népszerűsítő tevékenységben, tudományos művek egész sorában manifesztálódott. Fontos szerepe volt az 1945 utáni jogfosztottság és lakosságcsere következtében összeszűkült irod. élet felerősítésében. A kezdeti nehéz helyzetben nevelő írásokra volt szükség, s ő volt a legaktívabb művelője és névadója is az ún. pedagógiai kritikának. Pályája első másfél évtizedében átfogó és rendszeres, az irod. élet minden mozzanatára odafigyelő kritikai tevékenységet folytatott, s a ped. kritikák mellett irodalomtörténeti érvényű bírálatokat és helyzetelemző tanulmányokat is írt. Irodalomtörténeti jelentőségűek antológiái, melyekben fiatal költők és prózaírók indulását segítette (*Fiatal szlovákiai magyar költők; Szlovákiai magyar elbeszélők)*. A 60-as évek második felében fokozatosan felhagyott a kritika rendszeres művelésével. Figyelme a két vh. közti időszak kisebbségi magyar irodalmára irányult. Évekig tartó könyv- és levéltári kutatásra támaszkodva feltérképezte az első Csehszlovák Köztársaság (1918–1938) kisebbségi magyar társadalmának irodalmi-kulturális viszonyait, fejlődési feltételeit. Imponáló adatbőséggel, értékelő-elemző kommentár kíséretében bemutatta a kisebbségi önvédelem társadalmi-politikai formáit, az iskolarendszert, az irodalmi és tudományos élet körülményeit és létformáit, a művészetek, a sajtó helyzetét, a különféle társadalmi-ideológiai mozgalmakat. Ezzel a munkájával megteremtette az oly régóta hiányolt irodalomtörténeti szintézis egyik legdöntőbb feltételét. Nem véletlenül méltatta a korabeli kritika a *Két kor mezsgyéjén* c. művet a csszl. magyar tudományos gondolkodás csúcseredményeként. A monográfiában feltárt anyag az egyes témakörök irodalom- és műközpontúbb megközelítését tette szükségessé. Az utóbbi időben T. ilyen kutatásokat végez. Munkásságának folyamatosságát és irodalomtörténeti jelentőségét bizonyítják a műfajtörténeti fejlődésrajzok (*A csehszlovákiai magyar valóságirodalom; Novellairodalmunk 1919 és 1938 között; A Sarló és a csehszlovákiai magyar szociográfia* stb.), az egyes irod. jelenségek hátterét és jellegét megvilágító tanulmányok (*Hőskor és dilettantizmus; A világtudat és a világhorizont kérdésének felvetése a két háború közti kisebbségi életünkben; A nemzeti hagyományok szerepe* stb.), sajtótörténeti kismonográfiák (*Két háború közti sajtónk alakulása és megoszlása; Humoros sajtónk 1938 előtt* stb.), kapcsolat- és kritikatörténeti összefoglalások (*Kisebbségi irodalmunk kapcsolatai a két háború közti magyarországi irodalommal és sajtóval; Irodalomkritikánk 1918–1945 között* stb.), kultúrtörténeti áttekintések (*Magyarok élete és kultúrája a Szlovák Államban)*. Kutatásainak legfontosabb eredményei tanulmánykötetekben és antológiákban váltak hozzáférhetőkké. T. több alkalommal részesült tudományos munkásságának jelentőségét és társadalmi hasznosságát elismerő kitüntetésben: 1965-ben elnyerte a Csehszlovák Írószövetség Nemzetiségi Díját, Madách Imre-díjat (1968, 1978), Fábry Zoltán-díjat (1988), Bethlen Gábor-díjat (1989) kapott. További kitüntetései: A Magyar Filológiai Társaság Díja (1997), Magyar Örökségdíj (1998), Márai Sándor Alapítvány-díj (2001), A Magyar Köztársaság Csillag-rendje (2002), Pribina-kereszt (2003).

M.: Írások mérlegen, tan., 1958; Magyar irodalmi olvasókönyv, tankönyv, 1958; Fiatal szlovákiai magyar költők, antol. (vál. és bev.), 1958; A csehszlovákiai magyar irodalom, középiskolai tankönyv (társszerző), 1961; Szlovákiai magyar elbeszélők, antol. (vál. és bev.), 1961; A magyar irodalom története, egyetemi tankönyv (Rákos Péterrel), 1965, 1968; Írás és szolgálat, tan., 1965; Két kor mezsgyéjén. A magyar irodalom fejlődési feltételei Csehszlovákiában 1918 és 1938 között, monog., 1967, 1983; A magyar irodalom története 1772-ig, egyetemi tankönyv, 1968; Örökség, antol. (vál. és bev.), 1968; Darkó István: Romok és fények (vál. és bev.), 1969; Szemelvények a régi magyar irodalomból, egyetemi tankönyv, 1970; A kassai Batsányi-kör évkönyve (szerk.), 1970; Az éhség legendája,

antol. (vál. és bev.), 1975; Portrék és fejlődésképek, tan., 1977; Fábry Zoltán: Ady igaza (szerk., vál. és bev.), 1977; Szlovenszkói vásár. Csehszlovákiai magyar elbeszélők 1918–1945, antol. (vál. és bev.), 1980; Hiányzó fejezetek, tan., 1982; Szép Angéla háza. Csehszlovákiai magyar kisregények 1918–1945, antol. (szerk.), 1984; Ének az éjben. Szlovákiai magyar írók 1939–1945 (vál. és bev.), 1986; Tanulmányok és emlékezések, tan., 1987; Magyar sportélet Csehszlovákiában 1918–1938, monog., 1992; Visszatekintések kisebbségi életünk első szakaszára, tan., Dsz. 1995, 2002; Arcképek és emlékezések, 1997; Irodalmi hódolások és szeretetnyilvánítások, 1997.

Ir.: Dobos László: Irodalmunk mérlegen, ISZ 1958/2; Fábry Zoltán: Elbeszélőink antológiája, ÚSZ 1962. jún. 2.; Tolvaj Bertalan: Két kor mezsgyéjén, Hét 1967/47; Szalatnai Rezső: T. L. két könyvéről. = uő: Magyar magatartás és irodalom Csehszlovákiában (vál., bev. Tóth László), 1994; Kiss Ferenc: Két könyv Pozsonyból, Valóság 1969/1; Duba Gyula: T. L. köszöntése, ISZ 1972/8; Varga Erzsébet: T. L. irodalomtörténeti tanulmányai, ISZ 1982/7; Koncsol László: Üdvözlet T. L.-nak, Hét 1982/36; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, 1982; Rákos Péter: Megjegyzések T. L. könyvéhez, ISZ 1968/3; Sándor László: Hiányzó fejezetek, Honismeret 1983/2; Sziklay László: T. L., Irodalomtörténet 1979/2; Fónod Zoltán: Őszinte igazságkereséssel... (a Két kor mezsgyéjén c. kötetről), ÚSZ 1967. dec. 1. = uő: Vallató idő, 1980; Lacza Tihamér: Tanulmányok és emlékezések ÚSZ 1988. aug. 19.; Rákos Péter: Szép kor mezsgyéjén. T. L. hetvenöt éves, Hét 1992/37; Dobossy László: Példázat a nemzetiségi önkormányzatról, Regio 1993/4; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában 1993, ISZ 1994/6; Szeberényi Zoltán: Turczel Lajos, Dsz. 2002.

Sz. Z.

TURCZI Árpád (Ipolyság, 1996. dec. 20.): költő, újságíró, szerkesztő. Diplomáját 1993-ban, a bp.-i Kereskedelmi Főiskolán (Külker. Oktatási és Továbbképző Központ) szerezte. Az ipolysági Művészeti Alapiskola, az ipolysági Kisegítő Alapiskola pedagógusa (1988–1999), majd a Tücsök főszerkesztője és tördelőszerkesztő a Madách-Posonium Kiadóban (1999–2002). Később a Csallóköz főszerkesztő-helyettese, majd riportere. – 1988-tól publikál. Líráját erős gondolatiság jellemzi, határai a filozófia irányába nyílnak, a verset prózával ötvözi. Köteteiben a megismerés és önmegismerés lehetőségének kérdéseit feszegeti. *A nagy csillag birodalmában* a Gilgames-eposzt dolgozta át gyerekek számára.

M: Az igazság teremtése, v., 2001; A nagy csillag birodalma, 2001; Egy mondat. Édu könyve, v., Dsz. 2003.

B. Zs.

Turul: heti szépirod. diáklap. 1919-ben jelent meg Po.-ban, Völgyi Pál szerkesztésében. A füzet formájú pár oldalas lapot 1919 ápr.-ban indították meg a po.-i gimnázium V. osztályos tanulói, s kezdetben kézzel írták. 15 szám megjelenése után a rendőrség betiltotta.

T. L.

Tücsök (1991. jún.-tól): óvodások és kisiskolások lapja. Az 1952–1990 között Kis Építő címmel megjelent gyermeklap folytatása. A Madách Könyv- és Lapkiadó, 1994-től a Madách-Posonium Kft. gondozza. Példányszáma a 90-es években 10–15 ezer volt. Kiadása 1995 máj.-ban anyagi okokból elakadt. Az 1995/96-os évben a Barangoló c. magyarországi gyermeklappal együtt jelent meg, 1996 szep.-től ismét önálló. Kezdetben évente 12-szer, majd 1994-től tízszer jelenik meg. Rendszeresen közöl műveket a a szlovákiai magyar gyermekirodalomból. – Főszerk.: Batta György (1991), Balajti Árpád (1992), Kocsis Aranka (1995), Turczi Árpád (1999), Kocsis Aranka (2002).

F. Z.

Tüske (Komárom, 1992): szatirikus magazin. Az Ergo Reklám-Grafika kiadásában jelent meg 6000 példányban. Néhány szám után megszűnt. Tulajdonos és főszerk.: Kopócs Tibor.

F. Z.

Tűz (1921. nov. 15.–1923. ápr. 1.): irod., krit., műv. és társad. folyóirat. Gömöri Jenő szerkesztésében indult, első két száma Po.-ban, a többi Bécsben jelent meg. Gömöri a lap létét a csszl. magyar olvasókra alapozta, s az első két számot 2000-2500, az első rotációs számokat (1922/4–5) 10 000 példányban nyomatta ki. Mivel a Tűznek Po.-ban és Bécsben is vol-

tak versenytársai (Tavasz, Revü, Nemzeti Kisebbségek, Bécsi Magyar Újság, Jövő, Ember), azokkal együtt csak rövid ideig egzisztált, de korai alapítása ellenére a két vh. közötti legjobb irod. lapjaink között a helye. – A tapasztalt főszerkesztő sokoldalú programot tűzött ki. Ablakot nyitott a világra, s a válságba jutott európai kultúra jövőjéről rendezett ankétjában többek között S. Freud, Chesterton, Galsworthy, Theodor Dreiser, Marinetti, Bertrand Russel és Max Brod vettek részt. Magyar viszonylatban Gömöri irod. ízlése a Nyugat képviselte modernséghez kötődött, de az akkor bontakozó avantgárd irodalomról is szervezett ankétot; a mozgalomról a belülről szóló Barta Sándor, Lengyel József és Mácza János mellett Balázs Béla, Kolnai Aurél (Gömöri helyettese) és Lesznai Anna nyilatkoztak. A lapban szereplő külföldi, mo.-i és emigráns szerzők között olyan neveket is találunk, mint Barbusse, Brecht, Hauptmann, Heinrich és Thomas Mann, Rilke, A. Schnitzler, F. Werfel, Déry Tibor, Füst Milán, Gaál Gábor, Hatvany Lajos, Ignotus, Karinthy Frigyes, Sinkó Ervin. Gömöri programjában az egyetemes magyar irodalom értékeinek felmutatása, a szétszakadt nemzeti irodalom kisebbségi részeinek szellemi összefogása és a csehszlovákiai magyar irodalom fejlődésének kiemelt támogatása is benne volt. Mécs Lászlót a T. nemcsak felfedezte, hanem szavalóként is menedzselte. Másik látványos felfedezése Nátolyáné Jaczkó Olga volt, aki később Gömöriné J. O. lett. Bontakozó kisebbségi irodalmunkból még Darkó István, Darvas János, Forbáth Imre, Földes Sándor, Lányi Menyhért, Komlós Aladár, Kultsár Miklós, Márai Sándor, Merényi Gyula, Mihályi Ödön, Szvatkó Pál, Tamás Mihály szerepelt a lapban. – Annak a törekvésnek, amellyel az induló T. a „kultúra közös platformján" ígérte „közelebb hozni a magyar, szlovák és cseh lelket", a lap teljes mértékben eleget tett. A csszl. magyar lapokban rendszeressé váló – és sajnos meglehetősen egyoldalú – kapcsolatkultuszt a T. honosította meg. Gömöri már az 1. szám élén olyan általa szerzett verset közölt (*Izenet a szlovák költőkhöz),* melyet Martin Rázusnak a magyar költőkhöz intézett versére (Odkaz ma-ďarským básnikom) írt válaszul. Rázus mellett még Štefan Krčméryvel volt szoros kapcsolatban, s folyamatosan közölte O. Březina, K. Čapek, Hviezdoslav, Ivan Krasko, E. B. Lukáč, Jan Neruda, Ján Jesenský, J. S. Machar, A. Sládkovič, F. X. Šalda, F. Šrámek, S. H. Vajanský és J. Vrchlický alkotásait.

Ir.: g. s. (Garbai Sándor): A Tűz pozsonyi estéje elé, Jövő 1921. ápr. 14.; Vass László: Az irodalom = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Lovászy Márton: A Tűz és szerkesztője, És 1962. jan. 6.; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Jaroslava Pašiaková: Gömöri Jenő és a Tűz = uő: Folyamatos múlt, 1981.

T. L.

Tűznézés (1994. febr. – máj.): „spontán formálódó magazin". Kísérletnek tekinthetjük egy avantgárd, neoavantgárd (?) folyóirat létrehozására. A dunaszerdahelyi Aquarius Kiadó jegyezte Győry Attila kiadásában. Négy szám után megszűnt. 3. száma Faludy Györgygyel készült beszélgetést közölt.

F. Z.

Tűzoltó (Pozsony, 1965 jan.-tól): a tűzvédelmi szövetség havilapja. A két vh. között Tűzoltók Lapja (1925–1938) címen jelent meg hasonló újság. A 90-es években az Önkéntes Tűzoltó Szervezet adta ki a Finest Kft. gondozásában. A társadalmi és a személyi tulajdon védelmével, valamint a szövetség problémáival foglalkozik. Példányszáma 1982-ben 5000 volt. A rendszerváltást követően is szerepel a Kulturális Minisztérium jegyzékében, közelebbi ismereteink azonban nincsenek róla. Vezető szerk.: Koprla Pál (1965), Koprláné Varga Magda (1970), Kalita Gábor (1987).

F. Z.

TVAROSKA Mihály → Tamás Mihály

U

Új Auróra: irodalmi almanach. A Toldy Kör, ill. a keretében Magyar Ifjak Pozsonyi Szövetsége (MIPSZ) néven tevékenykedő baráti kör kiadványaként indult 1922-ben; 1932-ig 11 száma jelent meg. Az 1. számot Dobai János és Somoskeőy István szerkesztették, a továbbiakat felváltva Dobai, Somoskeőy, Jankovics Marcell, Reinel János és Tamás Lajos. A régies ízlésű almanach mércéje túl alacsony volt, lapjain kezdettől a dilettánsok kerültek túlsúlyba. A minőségért és korszerűségért harcoló írók és lapok gyakran a maradiság és színvonaltalanság szimbólumaként emlegették az Új Auróra nevet.

Ir.: Fábry Zoltán: Új Auróra: 1924, KN 1924. febr. 17. = F. Z.: ÖÍ 1; Új Auróra, Tűz 1923/1–4.

T. L.

Új Élet: szépirod., műv., gazd. és társad. hetilap. 1919–1920-ban jelent meg a Kassai Napló vasárnapi mellékleteként, Szepesi Miksa és Dzurányi László szerkesztésében. Később Kassai Napló Vasárnapjára változott a címe.

T. L.

Új Élet: katolikus társad., világnézeti és krit. folyóirat. 1932 és 1944 között évente 10-11 száma jelent meg Kassán. Szerkesztésében Rády Elemér, Sinkó Ferenc, Ikvay Pfeiffer László és András Károly váltották egymást, felelős szerkesztője Potocsny József volt. A csehszlovákiai magyar egyetemisták ifj. mozg. csoportjai, a Prohászka Körök neokatolikus szellemiségű orgánumaként alakult, s a hazai fiatal közírók közül többek között Esterházy Lujza, Ölvedi János, Czvank (Göndöcs) László, Hantos László, Major József, Mo.-ról Pozsonyi László, Aradi Zsolt, Balla Borisz, Bálint Sándor, Pongrácz Kálmán, Kézai Béla voltak a munkatársai. A szépirodalomból csak verseket közölt, kedvelt költői Mécs László, Tamás Lajos, Sík Sándor, Rónay György voltak. Többször közölt szlovák és cseh költőket (Vajanský, Krasko, E. B. Lukáč, Jesenský, Beniak, Dilong, Hlbina, Wolker, Březina, Fráňa Šrámek) Darvas János, Sipos Győző és Horváth Béla fordításában. Az 1939 és 1944 közötti számaiban is folyamatosan jelentek meg szlovák könyvismertetések. Vezető kritikusa, Vájlok Sándor a könyvkritikákon kívül a kisebbségi irod., kult. és tud. életről is alapos elemzéseket írt.

T. L.

Új Élet (Pozsony, 1960 jan. – 1965 dec.): járási újság. Az SZLKP JB és a JNB adta ki Nový život címmel. A területi átszervezés után megnagyobbodott Pozsony-vidéki járás részét képezte a korábbi Szenci és Somorjai járás egy része is. A Szenci járásban JRD – náš cieľ – EFSZ – Célunk (1952–1954), majd Za krajší život – A szebb életért (1955–1960) címmel adtak ki földművesújságot 2 oldalas magyar melléklettel, 2000 példányban, a Somorjai járásban a Horný Žitný ostrov – Felső-Csallóköz (1951–1960) töltötte be ezt a szerepet. – A megváltozott körülmények között 1960-tól 2 oldalas magyar melléklettel jelent meg. A magyar változat 1965 dec.-ben, a szlovák 1967. dec. 23-án szűnt meg. Szerk.: Gály Olga.

F. Z.

Új Élet → Garamvölgye

Új Garamvölgye (1997): járási hetilap a Levice ZISK kiadásában. 1998-ban két választási különszáma is megjelent. Későbbi megjelenéséről nincs információnk. – Fel. szerk.: Újváry László.

F. Z.

Új Hírek: pol. napilap. 1937. márc. 1-jétől 1941 dec.-ig jelent meg Po.-ban, Kozma Ferenc szerkesztésében. Az egyesült ellenzéki pártok a népfrontos Magyar Nap ellensúlyozására hozták létre, a szlovák állam idején megszűnt.

T. L.

Új Ifjúság (1952. jan. 26. – 1989. dec. 24.): ifj. hetilap. A CSISZ SZKB, később a SZISZ hetilapja. Megjelenéséig az ÚSZ ifj. melléklete (Ifjúsági Szemle) foglalkozott a fiatalság problémáival. 1953. ápr. 1-jéig hetilapként, majd több mint másfél évig kéthetenként, 1955. jan. 1-jétől ismét hetilapként jelent meg. – Főleg a fiatal tollforgatók felkarolásával támogatta a csehszlovákiai magyar irodalmat. Eredeti műveket és ismertetéseket közölt, segítette az ifjúság irod. és társad. tudatának formálódását. A csszl. magyar írók egy része (Szőke József, Török Elemér, Tóth Elemér, Cselényi László, Batta György stb.) szerkesztője volt. Helyébe később az Ifi (1990. jan. 1. – aug. 20.) lépett. – Főszerk.: Szőke József (1952), Strasser György (1970), Csikmák Imre (1984), Horváth Rudolf (1989).

F. Z.

Új Komáromi Lapok – Komárňanské listy (Komárom, 1991. ápr.-tól): kétnyelvű regionális (járási) hetilap. Példányszáma a 90-es évek elején 6500 volt. – Az első számot Komáromi Lapok címmel adták ki. – Ilyen címmel először 1849-ben alapítottak hetilapot Komáromban. Impresszuma szerint regionális közéleti hetilap (1991), majd közéleti hetilap (1995). – Megbízott főszerk.: Tatiana Voderadská, 1991-től főszerk.: Kmeczkó Mihály, Hernádi Anna (1996), Batta György (1996),Padlovics Ágnes (2001), ifj. Batta György (2003).

F. Z.

Új Korszak: tanügypol. lap. 1934–1936-ban jelent meg a kárpátaljai Beregszászon, az 1. évf. kéthetente, a 2. havonta. Szerkesztője Czabán Samu, munkatársai Ilku Pál és Barta Lajos voltak. Bevezető cikke szerint az 1933 végén megszűnt Szlovenszkói Magyar Tanügyet kívánta pótolni, de annál sokkal baloldalibb volt: számos népszerűsítő cikket közölt a szovjet iskolaügyről és pedagógiáról, közzétette a Nemzetközi Tanítóegyesület (Internationale des travailleurs de l'enseignement) antifasiszta felhívásait, és propagálta a Barta Lajos által szervezett népfrontos Magyar Szellemi Társaságot. Többször támadta a Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesületet, és Csehszlovákiai Magyar Tanítók Szabad Egyesülete néven új szervezet létrehozását sürgette; ennek célját az alapszabály-tervezetben így határozta meg: „Előmozdítja a hazai magyar közoktatást, küzd annak államosításáért és teljes ingyenességéért, a gyermekekre is kiterjedő lelkiismereti szabadságért." A 2. évf. 5. számában a lap meglepő tipográfiai újdonságot jelentett be: a nagybetűk használatának mellőzését. Ezt megszűntéig következetesen betartotta, még a lapcímet is kis kezdőbetűkkel nyomta.

T. L.

Új Magyar Museum: tud., irod. és műv. szemle. Sziklay László szerkesztésében 1942 és 1944 között jelent meg Kassán, évente két kötetben és négy füzetben. A kassai Kazinczy Társaság adta ki, s együttműködtek vele az érsekújvári, komáromi, lévai, losonci, rimaszombati, rozsnyói, ungvári, beregszászi, munkácsi és huszti kult. egyesületek. Már 1939 előtt is ismert munkatársai: Ásgúthy Erzsébet, Bellyei (Zapf) László, Darkó István, Erdélyi Béla, Marék Antal, Mécs László, Schubert Tódor, Szent-Iványi József, Sziklay Ferenc, Szőke Béla, Tamás Lajos, Tichy Kálmán, Varga Imre, Wick Béla. Tud. rovata volt a legaktívabb: történelmi, irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok mellett a háttér-régió természettudományi problémáit tárgyaló értekezések is megjelentek benne (Bálint Alajos: *Régészeti feladatok a Felvidéken;* F. Fehér Mátyás: *A beregszászi domonkosrendi kolostor története;* Lukács Dezső: *A természettudományi kutatások vidéki feladatai;* Sirokay Zoltán: *Ungvár múltja és szellemisége;* Sziklay László: *Kassa szellemi élete az elmúlt öt év alatt* stb.). A szlovák és ruszin szellemi életre is folyamatosan kitekintett, nemzetiségi munkatársai is voltak (Július Barč-Ivan, Jozef Oláh, Fedor Paszucsnik stb.), s *Mai szlovák novellák* címmel fordításkötetet adott ki.

T. L.

Új Mindenes Gyűjtemény (1980-1993): társadalomtudományi évkönyv. Nagyobb terjedelmű tudományos és ismeretterjesztő dolgozatokat, tanulmányokat közölt, melyeket az időszaki sajtó nem tudott vállalni. A Madách Könyv- és Lapkiadó adta ki. 1. száma 1980-ban jelent meg: foglalkozott a 2. század köze-

pén keletkezett boldogfai sírfelirattal, valamint Bartók Béla szlovákiai hatásával. A 2. szám (1983) tanulmányt közöl az oszmán-török uralom alatti Gömörről, továbbá a két vh. közötti szlovákiai szocialista és munkássajtó helyzetéről. A 3. szám (1984) Kelet-Szlovákia jellegzetes tájegysége, a Bodrog, az Ung és a Latorca mente természet- és néprajzát, népművészetét vizsgálja. A 4. számban (1985) régészeti és történeti kérdésekkel foglalkozó tanulmányok jelentek meg: Érsekújvár középkori településtörténetéről, a komáromi avar temetők kutatástörténetéről, a Csallóköz vízrajzi képének történetéről. Az 5. számot (1986) a komáromi múzeum 100 évének, kutatási eredményei ismertetésének szentelték. A 6. szám (1986) Körtvélyes és Hárskút műemlékeinek párhuzamait vizsgálta, s tanulmányt közölt az egyházi intézmények és a világi közösségek vály-völgyi helyzetéről, valamint Csehszlovákia népességének fejlődéséről. A 7. szám (1988) a „kurtaszoknyás hat falu" néprajzi és kulturális hagyományairól, továbbá Kéménd község földrajzi, néprajzi és történelmi vonatkozásairól közölt dolgozatokat. A 8. szám (1989) az első köztársaság ideiglenes alkotmányával, valamint a Szenc környéki nyelvjárás néhány kérdésével, a 9. szám (1990) Komárom erődrendszerével, egy kisalföldi néphitelemmel (szemverés) és a farsangi népszokásokkal foglalkozott; ez utóbbi közli azt a tervezetet, melyet 1989-ben az ÚMGY szerkesztőbizottsága dolgozott ki a csehszlovákiai magyar tudományos élet intézményrendszerének kialakítására. A 10. számban (1993) közölt írások a csehszlovákiai magyarság hét évtizedes történetét tárják fel. A kiadvány 8. és 9. száma közli a megalakult szerkesztőbizottság névsorát, a 10. szám erről már nem tesz említést. A 8. szám fülszövege arról tudósít, hogy 1989-től megindítják az ÚMGY Könyvtára c. sorozatot. Ez 2 kiadvány után megszűnt. (Putz Éva *A kolonyi lagzi* [1943] c. művének újrakiadására, valamint Büttner Emil *Csatamezejérül írom pár soraim* c. kötetének megjelentetésére került csak sor; ez utóbbi – forráskiadványként – a szerzőnek az 1848/49-es szabadságharc idején írt leveleit tartalmazza.)

F. Z.

Új Munka: irod., krit. és társad. folyóirat. Egyetlen száma 1931 ápr.-ban jelent meg Prágában. Alapító főszerkesztője, Szvatkó Pál olyan folyóiratot akart, amely „a szlovenszkói magyar kultúra selejtezőjeként és csoportosítójaként" a jobb- és baloldali írók javát fogta volna össze irod. frontba. A megjelent szám megfelelt ennek az elgondolásnak. A hazai írók és tanulmányírók közül Egri Viktor, Forbáth Imre, Győry Dezső, Neubauer Pál, Szenes Erzsi, Vozári Dezső, Brogyányi Kálmán, Darvas János, Horváth Ferenc, Krammer Jenő, Szalatnai Rezső szerepeltek benne, s az akkor alakult Masaryk Akadémiáról szervezett ankétban jelentős mo.-i, valamint szlovák és cseh írók szólaltak meg (Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Komlós Aladár, Móricz Zsigmond, Pavel Bujnák, Emanuel Rádl). A lap kitűnő színvonala ellenére sem maradhatott fenn, mert remélt mecénásai, a jobboldali ellenzéki pártok vezetői nem értettek egyet sem a baloldali írók befogadásával, sem a főszerkesztő relativista nézeteivel. Szvatkó a *Morituri te salutant* c. vezércikkében ilyen kijelentéseket tett: „Mit tudjuk mi, merre van az üdvösség útja: a fasizmusban, a bolsevizmusban, a fábianizmusban, a nemzeti szocializmusban?" Ezt a szkepticizmust, relativizmust még a Szvatkó írói kvalitásait elismerő Fábry Zoltán is rendkívül keményen elítélte. Hiába volt a Mo.-ról Móricztól, Máraitól, Komlóstól, Schöpflin Aladártól jövő erkölcsi támogatás, a lap az 1. számmal kimúlt.

Ir.: Komlós Aladár: Irodalmi Napló, PMH 1930. ápr. 27.; Móricz Zsigmond: „Új Munka", Ny 1931, 546; Fábry Zoltán: Új Munka – új veszély, Az Út 1931. máj. 20.; Schöpflin Aladár: Az Új Munkáról, PMH 1931. ápr. 15.; Fábry Zoltán: Szentiváni Kúria – Egy csődtömeg kultúraktái, Fáklya 1953. = F. Z.: ÖI 6; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Filep Tamás Gusztáv – G. Kovács László: Egy európai polgár emlékezete – Arcképvázlat Szvatkó Pálról (előszó A változás élménye c. Szvatkó-könyvhöz), 1994.

T. L.

Új Munka Társaság: Szvatkó Pál kezdeményezésére alakult meg 1930 nov.-ben Po.-ban, 26 taggal. Elnöke Szvatkó Pál, alelnöke Paál Ferenc volt. Az volt a célja, hogy megfelelő

bázist teremtsen az Uj Munka címen tervezett folyóirat fenntartásához, s e célból pártoló tagokat gyűjtsön. A kezdeményezés nem járt sikerrel, mert az Új Munka egy szám megjelenése után elhalt.

T. L.

Új Nő (Pozsony, 1992): képes folyóirat. Lényegében a Nő folytatása, 1993 dec.-ig a Magyar Asszonyok Ligája jelentette meg kéthetente. Néhány hónapos kényszerszünet után 1994. aug. 8-tól jelent meg újra, a dunaszerdahelyi LOAR Kft. kiadásában, havonta. Magazinszerű képes lap. Szerkesztésében a publicisztikai és családi, valamint magazin jellegű anyagok a meghatározók, irodalmi érdeklődése véletlenszerű. – Példányszáma 2004-ben 18 ezer körüli. – Főszerk.: Kocsis Aranka (1992), Nagyvendégi Éva (1994), Néma László (1997 szep.-től.)

F. Z.

Új Otthon (1947. ápr. 9. – 1949): „az áttelepített és áttelepítendő szlovákiai magyarok budapesti hetilapja"; Sándor Dezső szerkesztésében jelent meg. Egy ideig Csehszlovákiában is terjesztették, majd betiltották. Munkatársai között ott találjuk a szlovákiai magyar szellemiség legjobbjait (Szalatnai Rezső, Peéry Rezső, Dobossy László, Kovács Endre, Vass László, Horváth Ferenc, Krammer Jenő). Közölte a szlovákiai magyarság tragédiájával foglalkozó alapvető tanulmányokat, memorandumokat (Szalatnai és Peéry munkáit), valamint Pozsonyi Anna, Jócsik Lajos és Gömöry János publicisztikai írásait. Ebben jelent meg először Fábry Zoltán *A vádlott megszólal* c. művének egy részlete (1948). Helyet adott a pályakezdők vers- és novellakísérleteinek is, a kisebbségi irodalom fejlődésrajza szempontjából ezért nélkülözhetetlen forrás.

Ir.: Vígh Károly: A szlovákiai magyarság sorsa, Bp. é. n.; Mint fészkéből kizavart madár... A hontalanság éveinek irodalma Csehszlovákiában 1945–1949 (szerk.: Molnár Imre és Tóth László), Bp. 1990.

F. Z.

Újság, Az → Kassai Napló

Újságírók Újságja: a Csehszlovákiai Magyar Újságírók Szindikátusának alkalmi lapja. Egyetlen száma 1926. dec. 9-én jelent meg Kassán, 120 nagy formátumú oldalon. Felelős szerkesztője Sikora Emil, szerkesztőbizottsági tagjai Dzurányi László, Kasztor Ernő, Ternyei László, Vécsey Zoltán, Kaczér Illés, Szepessi Miksa és Rácz Pál voltak. Meglepően gazdag és változatos anyaga fölért egy havi folyóirat félévi anyagával. Az újságírással kapcsolatos tanulmányokon kívül értékes publicisztikai, közgazd., művelődéstört., irodalomtört., irodalomkrit. és műv. írásokat közölt; gazdag ízelítőt adott a kisebbségi lírából és novellisztikából, s kitekintett a kortárs mo.-i irodalomra és a világirodalomra. A szlovák irodalomból E. B. Lukáč egy versét, a csehből pedig Fráňa Šrámek *Két nő és három éhes farkas* c. drámáját közölte Juhász Árpád, ill. Ternyei László fordításában. Tanulmányanyagából a következő írások emelhetők ki: Guttmann Heinrich (Párizs): *A világsajtó útja;* Karel Čapek: *Az újság dicsérete*; Fábry Zoltán: *Riportázs és költészet;* Bekény László: *Az újságolvasó Kassa;* Gömöry János: *Dédapáink kora és dédapáink sajtója;* Kálniczky Géza: *Bodrogközi mulatságok és a nyesési majális;* Harmos Károly: *Divat a művészetben;* Charleston: *A futurista tánc*; Reininger József: *A nemzetközi nyelv problémája és az eszperantó.*

T. L.

Új Szellem: kultúr- és nemzetpol. szemle. 1937. febr. 17-től 1938. nov. 1-jéig jelent meg Prágában, havonta kétszer. Alapító főszerkesztője, Szvatkó Pál az 1931-ben 1. számával elhalt Új Munka utódjának szánta, de szerepét az új helyzetnek megfelelően módosította. Most nemcsak az írók és kritikusok javát akarta bekapcsolni, hanem azonosulva az egyesült és nagy választási sikereket elért jobboldali ellenzéki pártok céljaival, igyekezett kialakítani a kisebbségi szellemi élet egységét. Minőségi elveit nem adta fel, s a mo.-i humán szellemi élet kiválóságainak megnyerésével az Új Szellem igen magas színvonalat ért el. Szellemisége pluralisztikusan demokratikus volt, a mo.-i urbánusok (Bálint György, Bóka László, Ignotus Pál, Remenyik Zsigmond) és népiek (Féja Géza, Illyés Gyula, Kodolányi János, Németh László, Tamási Áron) egymás mellett szerepeltek benne. Márai Sándornak kivételes

helyet biztosított, s Babits, Ortutay Gyula, Cs. Szabó László, Szabó Zoltán írásai is fel-feltűntek. Hazai viszonylatban Szvatkó egymás után nyert meg exponált baloldali írókat, köztük Vass Lászlót és Peéry Rezsőt, s munkatársai voltak Berecz Kálmán, Bólya Lajos, Borsody István, Brogyányi Kálmán, Dobossy László, Egri Viktor, Kovács Endre, Sándor Imre. Fábry Zoltán – aki a 20-as évek második felétől folyamatosan támadta s „a cinikus szalto mortálék bűvészének" és „a kétlakiság zseniális zsonglőrének" nevezte Szvatkót – fasizálásban marasztalta el az Új Szellemet, holott németbarát írások nem jelentek meg benne. A nyugati világra folyamatosan kitekintő gazdag szemléi voltak, s belpolitikai viszonylatban főleg a kisebbségi jogrendezéssel foglalkozott. Szvatkó a svájci példát hangsúlyozva tanulmányokat írt, s a Sarlóból ismert Berecz Kálmán, valamint Duka Zólyomi Norbert is több ilyen írást publikált. Szépirodalmat nem közölt a lap, kritikai rovata azonban gazdag és nívós volt.

Ir.: Fábry Zoltán: Búcsú, ÖÍ 5; uő: Szentiváni Kúria. Egy csődtömeg kultúraktái, Fáklya 1953. = F. Z.: ÖÍ 6; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; Filep Tamás – G. Kovács László: Egy európai polgár emlékezete. Arcképvázlat Szvatkó Pálról (előszó A változás élménye c. Szvatkó-könyvhöz), 1994.

T. L.

Új Szív: a két vh. között a leghosszabb életű kisebbségi magyar lap volt, 1919 máj.-tól 1945 ápr.-ig hetente jelent meg Po.-ban, Hladik Ágoston kat. lelkész szerkesztésében. Hitbuzgalmi lap volt; állandó ifj. melléklete 1938-ig Szívgárdista, utána Ifjúságunk címmel jelent meg.

Ir.: Turczel Lajos: Magyar nyelvű katolikus sajtó Szlovákiában 1945 előtt, Remény 1990/11–13.

T. L.

Új Szó: irod., krit., műv. és társad. folyóirat. 1929-ben és 1932–1933-ban összesen 22 száma jelent meg Po.-ban, Barta Lajos szerkesztésében; több közülük összevont szám volt. 1932-től alcímében „az új kultúra folyóiratának" nevezte magát, s a szerkesztő helyettese felelős szerkesztői minőségben Peéry Rezső volt. Az 1918/19-es mo.-i forradalmak ismert emigránsa, Barta az emigrációban egyik szocialista párthoz sem csatlakozott, ennek tudható be, hogy már első lapja az ideológiailag nyitottabb népfrontos sajtó úttörője volt. Nyitottságát bizonyítja, hogy egy hosszú ankétjában, mely a munkásoktatás tartalmi és módszertani kérdéseit vetette fel, a kommunista és szocdem szerzők békés egymásutániságban szerepeltek, s a lapban olyan cikkek is megjelentek, melyek pozitívan értékelték a „marxista kereszténység" Németországban és Ausztriában elterjedt mozgalmát (Kurt Heller: *Jézus és Marx*, 1929/1; Dombi Bálint: *Bibliai szocializmus,* 1929/4–5). Éppen ezért nagyon érdekes, hogy a lap legradikálisabb szerzői a sarlósok voltak. Balogh Edgár szerint Bartát a lap elindítására a sarlós mozgalom ihlette, mely már az 1. évf. idején határozott lépést tett a kommunista párt felé. Olyan cikket, mint Balogh Edgárnak *Az új nemzedék szava* c. újprogramú írása, a Sarlót pártoló lapok (A Mi Lapunk és A Nap) nem vállalhattak, így az Új Szó lett a mozgalom fő fóruma. Balogh Edgáron kívül még Peéry Rezső, Dobossy László, Horváth Ferenc, Jócsik Lajos és Kardos Ferenc publikáltak benne. Hazai íróink közül Földes Sándor, Ilku Pál, Jarnó József, Krammer Jenő, Morvay Gyula, Neufeld Béla, Palotai Erzsi, Prerau Margit, Sellyei József és Szalatnai Rezső voltak a munkatársai, az emigránsok közül pedig Balázs Béla, Bölöni György, Karikás Frigyes és Szucsich Mária (Barta felesége). Mo.-ról többek közt Haraszti Sándor, Kemény Gábor, Simon Andor írásaival találkozunk benne, a külföldiek közül pedig E. Toller, Lunacsarszkij, Bruno Kaiser szerepelnek.

Ir.: Botka Ferenc: A csehszlovákiai magyar nyelvű szocialista sajtó irodalmi bibliográfiája 1918–1938, Bp. 1966; Csanda Sándor: Barta Lajos Új Szója. = uő: Nemzetiségi irodalmunk és kapcsolatai, 1985.

T. L.

Új Szó: zsidó pol. hetilap. 1932 márc.-tól 1936 dec.-ig jelent meg a kárpátaljai Munkácson, Rosenberg Salamon szerkesztésében. A Szombathoz s a Judeához hasonló szellemiségű nemzetpolitikai orgánum volt. Gyér irod. anyagában jóformán csak Sólem Aléhem szerepelt.

T. L.

Új Szó (1948. dec. 15-től): szlovákiai magyar napilap. Az első magyar sajtótermék, mely a jogfosztottság megszüntetését demonstrálta. A csszl. magyar dolgozók hetilapjaként indult, 1949. máj. 1-jétől politikai napilap, 1952. máj. 21-től az SZLKP napilapja, 1960. szept. 1-jétől az SZLKP KB sajtóorgánuma, 1990. jan. 2-tól csszl. magyar baloldali napilap, 1990. febr. 28-tól csszl. magyar, ill. független napilap. 1994. nov. 2-tól „szlovákiai magyar napilap"-nak nevezi magát. – Indulásakor elemi erejű volt az iránta való érdeklődés, példányszáma az első hónapokban elérte a 90 ezret. Munkatársai szerkesztették a negyedévenként megjelenő *Tavasz, Nyár, Ősz, Tél* c. magazinszerű kiadványokat (1950–1951). 1949. máj. 7-től *Ifjúsági Szemle* címmel kétoldalas melléklete jelent meg hetente, ez pótolta az akkor még hiányzó ifjúsági lapot. Az első irod. pályázat is az Ifjúsági Szemle hasábjain jelent meg (1949. jún. 12.). – Az ÚSZ indulásától kezdve meghatározó szerepet játszott a csszl. magyar irodalom és szellemiség szervezésében. Hasábjain az írók közül elsőként Fábry Zoltán szólalt meg (*Üzenet*), majd Egri Viktor, Szabó Béla, Sas Andor. Az ÚSZ indította a „harmadvirágzás" első nemzedékét (Dénes György, Gály Olga, Ozsvald Árpád, Bábi Tibor, Gyurcsó István). Kulturális rovata – melyet 1956-ig Egri Viktor, 1960-ig Gály Iván, 1969-ig Fónod Zoltán, 1972-ig Bábi Tibor, 1973-ig Balázs Béla, 1989-ig Szilvássy József, 1994-ig Bodnár Gyula 1995-ig Kövesdi Károly, 1998-ig Mislay Edit, 1998 (márc. – szept.) Juhász László, 2002-ig Tallósi Béla, 2002 (máj. – szept.) Grendel Ágota, 2004-ig Mislay Edit, 2004 (márc.-tól) Hizsnyai Zoltán vezetett – maga köré tömörítette a tapasztalt írástudókat, ösztönözte a fiatal tehetségeket, tájékoztatott a kulturális és népművelő munka eredményeiről, gondjairól. 1990 után a lap belső tagolása megváltozott, 2000 után különböző mellékletekkel (Pénzvilág, Szülőföldünk, Könyvjelző, Gondolat, Ízvilág, Családi Kör, Egészségünkre stb.) színesítik a lap profilját. Terjedelme (2004 nov.) 24 oldal, melléklet nélkül. Példányszáma 2004-ben 26 ezer körüli. Fennállásának 55. évfordulójára (2003. december 15.) kiadott melléklete (*Ötvenöt esztendő ötvenhat oldalon*) jobbára hevenyészett tallózás volt a korábbi lapszámokból, a magyar szó és a magyar újságírás helye, rangja, megítélése, kritikus megmérettetése helyett. – A Vasárnapi ÚSZ a napilap mellékleteként 1968 dec.-től 1975 végéig jelent meg gazdag kult.-irod. anyaggal. Ezt követően (1990. ápr. 30-ig) az ÚSZ vasárnapi száma, önálló hetilap jelleggel, irodalmi, kulturális és magazinszerű anyagokkal jelent meg. – 1956 és 1960 között (az '56-os magyar forradalom iránti szimpátia miatt), majd a '68-as Prágai Tavaszt követő konszolidáció esztendeiben, 1970 és 1989 között a kisebbségi írók egy részét diszkriminálták, pol. okokból megfosztották őket a lap hasábjain való szereplés lehetőségétől. A szerkesztőség több munkatársát '68-as magatartásuk miatt megbélyegezték, egy részüket elbocsátották, több magyar újságírót hivatása gyakorlásának a lehetőségétől is megfosztották. Akik sérelmet szenvedtek, azokat 1989 után rehabilitálták. – A lap fennállásának 20. évfordulója alkalmából jelentették meg *Az Új Szó évkönyvét* (1968). – Főszerk.: Lőrincz Gyula (1948 dec., fő- és fel. szerk., 1952. jan.1 -től főszerk.), Dénes Ferenc (1955. márc. 2.), Lőrincz Gyula (1968. máj. 15.), Rabay Zoltán (1975. júl. 18.), Kiss József (1986. júl. 2.), Szilvássy József (1990. febr. 28. mb. fő-szerk., 1990. márc. 29. főszerk.), Lovász Attila (1998. jan. 9.), Grendel Ágota (1998. dec. 2. mb. főszerk., 1999. ápr.1. főszerk.), Szilvássy József (2001. máj.15.), Kocur László (2004. jún. 1.).

Ir.: Fónod Zoltán: Hittel, emberséggel, ankét, ÚSZ 1968. dec. 15.; uő: Gyorsmérleg. = uő: Körvonalak, 1982; Balázs Béla: Életünk, tan., 1973; Rácz Olivér: Az Új Szó harminc esztendeje, ISZ 1978/10; Szilvássy József: Klinikai halálból feléledve. Új Szó, 2003. dec. 15. (melléklet).

F. Z.

Új Szó Képeskönyve, Az (Pozsony, 1950–1951): időszaki magazin, az ÚSZ munkatársai szerkesztésében jelent meg negyedévenként, *Tavasz, Nyár, Ősz, Tél* címmel. A kezdeményezés egy éven át, tavasztól tavaszig élt. Főszerk.: Lőrincz Gyula.

F. Z.

Új Társaság – Neue Gesellschaft: közművelődési és társad. folyóirat. 1925 és 1928 között

szabálytalan időközökben jelent meg Kassán, Farkas István, Lukinich Frigyes és Rainer Brunó szerkesztésében. Csak a címe volt kétnyelvű, egyébként magyarul íródott. Közleményei két csoportra oszthatók: ismeretterjesztő írásokra és szépirod., krit. anyagokra. Az ismeretterjesztő anyagban a földrajzi és turisztikai jellegű írások (útleírások, vártörténetek, turisztikai és régészeti cikkek) dominálnak. Szépirod. és krit. anyagában ismert nevű írók (Darkó István, Fábry Zoltán, Földes Sándor, Győry Dezső, Jarnó József, N. Jaczkó Olga, Kázmér Ernő, Marék Antal, Szalatnai Rezső, Szenes Erzsi, Sziklay Ferenc, Tichy Kálmán) mellett dilettánsokkal is gyakran találkozunk. Képanyagában néhány író (Farkas István, Darkó István, Győry Dezső stb.) arcképét is megtaláljuk. 1926-tól *A cserkész* címmel ifj. melléklete is megjelent.

T. L.

Új Utakon → Dél-Zempléni Élet

Új Út (Pozsony, 1990. jún. 17. – 1990. dec. 20.): szlovákiai magyar baloldali hetilap. Az Apollopress adta ki. 29 szám után megszűnt. Főszerk.: Mázsár László.

F. Z.

Újvári Újság: szocdem szellemiségű független pol. hetilap. 1928 aug.-tól 1933 ápr.-ig jelent meg Érsekújvárott, váltakozó szerkesztői Szegheő József, Kalisch Mór és Benjámin Ferenc voltak. Folyamatosan tájékoztatott a helyi magyar munkásakadémia működéséről, s a helyi Kassák-kultusz fő istápolója volt.

T. L.

Új Világ: regionális pol., gazd. és irod. hetilap. 1920 jan.-tól 1940 febr.-ig jelent meg Eperjesen, váltakozó szerkesztői Spányi Artúr, Bőhm Bertalan és Szepesházy Bertalan voltak. Politikailag közel állt a magyar ellenzéki pártokhoz, de a városi zsidópárttal is jó kapcsolatot tartott. Irod. anyagában több jelentéktelen, valószínűleg helyi szerző is szerepel. Az ismert írók és publicisták közül főleg az eperjesi Flórián Károly, Gömöry János, Maléter István, Sebesi Ernő, továbbá Győry Dezső, Mécs László, Nemes Endre írásait közölte. Aránylag sok művelődéstört. anyagot jelentetett meg Eperjes és Sáros múltjából. Az 1925-ös évfolyamban több részlet jelent meg Schöpflin Géza akkor készülő Hviezdoslav-fordításából.

T. L.

Új Zemplén → Dél-Zempléni Élet

UNGÁR Joób (Hernádzsadány, 1877. ápr. 30. – Kassa, 1941. jan. 20.): jogi szakíró, publicista. A gimnáziumot és a jogakadémiát Kassán végezte, s 1903-ban részt vett a Kassai Jogász Sportegyesület (KJSE) alapításában. 1904-től Kassán folytatott ügyvédi gyakorlatot. Az 1918-as államfordulat után az ellenzéki magyar pártok híve és propagálója volt. Rövid ideig felelős szerkesztője volt a Kassai Naplónak. Írásai ebben, jogi szakcikkei a Csehszlovák Jogban jelentek meg. A szlovákiai zsidóságról írt nagy tanulmányában részletesen szólt azokról az okokról, melyek a zsidóságnak a magyarságból való nagymértékű kiválását előidézték: az egyik fő ok a mo.-i numerus clausus volt, a másik az a csszl. törvényes rendelkezés, amely a népszámlálásoknál a zsidóságot nemzetiségnek nyilvánította.

M.: Ahogy én láttam őket, portrék, Kassa 1934; A magyar zsidóság. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938 (szerk. Borsody István), Bp. 1938; Vagyunk és leszünk – A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945, (szerk. Fazekas József), 1993; Csehszlovák munkajog, tan., Kassa 1937.

Ir.: Elkán Miksa: U. J. hatvanéves, Csehszlovák Jog 1937, 90; Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában, (szerk. Gyüre Lajos), Kassa 1968.

T. L.

Ungi Táj (Nagykapos, 1990-től): közéleti havilap. Kezdetben az Erdélyi János Népfőiskola jelentette meg a CSEMART kiadásában, 1993-tól (a 2. számtól) az Ungi Táj Alapítvány, Nagykapos a gazdája. Példányszáma 1994-ben 500 volt. 1995-től nincs tudomásunk a lap megjelenéséről. – Szerk: Tóth Ferenc (1990), Gabri Rudolf (1993), főszerk.: Gabri Rudolf (1994).

F. Z.

UNGVÁRY Ferenc (Nyitra, 1892. máj. 31. – Pozsony, 1984. jan. 14.): színész, rádióbemondó, műsorvezető, rendező, műfordító. Nyitrán érettségizett 1911-ben, majd beiratkozott a bp.-i egyetem jogi karára. 1912-ben felvették a színiakadémiára, de tanulmányait az első világháború kitörése miatt nem folytathatta. 1914-ben behívták katonai szolgálatra, és csak a háború végén került haza Nyitrára. 1919-ben Polgár Károly színtársulatához szerződött Pozsonyba; 1922-ben Magyarországra ment, s ott előbb a budai Várszínház rendezője és színésze volt, később a budai-miskolci színház tagja lett. 1925-ben visszaszerződött Szlovákiába Faragó Ödön kassai színtársulatához, s öt évig ott játszott. A színészi pályát elhagyva többféle vállalkozással próbálkozott, végül 1934-ben a Szlovák Rádió magyar adásának lett a rendezője és bemondója. 1939-től vezette a pozsonyi rádió magyar adását egészen annak megszűntéig (1943). U.-t ekkor a rádió programstatisztikai osztályának vezetésével bízták meg, s ezt a munkakört töltötte be később is, a háború befejeződése után, miután 1945 májusában visszatért a koncentrációs táborból, ahová 1944 októberében hurcolták el. – Még az első köztársaság éveiben énekes színésznő feleségével, Újházy Nusival saját kezdeményezésükből munkás-szavalókórusokat szerveztek, színdarabokat tanítottak be, munkáselőadásokat tartottak. – U. számos rádiójátékot írt és rendezett, és színészként is szerepelt ezek előadásában. Megírta a szlovákiai magyar színjátszás történetét; ez az igen gazdag anyagot tartalmazó munka kéziratban maradt. Eredeti példányát örökösei a bp.-i Országos Széchényi Könyvtárnak adták át. Ennek másolatát, továbbá az U. hagyatékában található gazdag levelezést, hangjátékokat, rádióműsorokat, kordokumentumokat a somorjai Bibliotheca Hungarica őrzi.

Ford: Peter Jilemnický: Iránytű, 1951; uő: Két esztendő a szovjetek országában (Teodor Šebóval), 1954; Jozef Gregor Tajovský: Zavaros örökség (Teodor Šebóval), 1953; uő: Új élet, 1956; Jan Domasta: A só legyőzi az aranyat (Teodor Šebóval), 1952; Ladislav Luknár: A becsületes juhászlegény (Teodor Šebóval), 1953; uő: Fészek a viharban, 1960; Ľudo Zelienka: Az élősarok (Krizsan Saroltával), 1955; Peter Karvaš: Velünk és ellenünk. A gyermek és a kard (Tóth Tiborral), 1955; Ilja Prachař: Az igazi otthon (Ambrus Józseffel), 1957; František Frýda: Gyökerek a viharban, 1960; Jaroslav Dietl: Vigyázz, ha jön a kísértet!, 1962.

M. J.

UPOR Tonuzaba → Archleb Levicky Dániel

Úradné Noviny Župy Abauj-Turňanskej a Mesta Košíc – Abauj-Torna Vármegye és Kassa Város Hivatalos Lapja: 1919 és 1922 között kéthetente szlovák és magyar nyelven jelent meg Kassán, Juraj Bulla szerkesztésében.

T. L.

Úradné Noviny Župy Komárňanskej a Mesta Komárna – Komárom Vármegye és Komárom Város Hivatalos Lapja: 1920 és 1922 között kéthetente szlovák–magyar nyelven jelent meg Komáromban, Pavol Soltész szerkesztésében.

T. L.

Úradné Noviny Župy Prešporskej – Pozsony Vármegye Hivatalos Lapja (1919. máj. 22-től Ú. N. Ž. Bratislavskej – Bratislava Vármegye H. L.): 1919 és 1924 között szlovák–magyar nyelven jelent meg Po.-ban, Matej Somogyi, Vojtech Bohuczky, Antonín Palkovič és Jaroslav Kruliš szerkesztésében.

T. L.

Úradné Oznamy Županského Úradu Župy Hontianskej – A Hontmegyei Zsupáni Hivatal Hivatalos Közleményei: 1919 és 1921 között szlovák–magyar nyelven jelent meg Ipolyságon.

T. L.

Úradný Policajný Vestník Slovenska – Zentral Polizeiblatt der Slowakei – Szlovenszkói Központi Rendőri Közlöny: 1928-tól szükség szerinti időközökben jelent meg Po.-ban, szlovák–német–magyar nyelven. 1929 és 1932 között a szlovák elnevezésben a Vestník szó Oznamovateľra változott.

T. L.

Uránia: po.-i magyar–német tud.-ismeretterjesztő egyesület, mely már 1919 előtt is működött. Az államfordulat után 1924-ben szervezték újjá, s alapszabályai szerint „a tudományos ismeretek teljesen politikamentes terjesztése" volt a célja. Vezetőinek és tagságának egy része német volt, az előadások is magyar vagy német nyelven folytak. Legismertebb tisztségviselői, Jankó Zoltán és Limbacher Rezső – a vezetőség több más tagjával együtt – nagy szerepet játszottak a szabadkőműves mozgalomban. Az egyesületet liberális politikai szellemiség jellemezte. 20-25 előadásból álló évenkénti előadás-sorozatai a filozófia, szociológia, irodalom, művészet, zene, természettudomány és technika legújabb kérdéseivel foglalkoztak; a külföldi előadók között olyan nevek szerepeltek, mint Babits Mihály, Balázs Béla, Bartók Béla, Braun Róbert, Coudenhove-Kalergi, Gratz Gusztáv, Karl Kraus, Moholy Nagy László, Pikler Gyula, Polányi Károly, Vámbéry Rusztem, Friedrich Weismann, Alexander Wunderer stb. Az egyesület egy ideig a sarlósokkal is jó kapcsolatot tartott, s néhány előadóestjük (pl. a fiatal szerzők estje 1926. jún. 26-án) költségeit is magára vállalta. Két vezetőségi tagjának, Jankó Zoltánnak és Dach Jánosnak nagy érdeme volt a somorjai Csallóközi Múzeum megszervezésében.

Ir.: Turczel Lajos: Egy szabadkőműves hátterű tudományos ismeretterjesztő egyesület. = uő: Hiányzó fejezetek 1982.

T. L.

URBÁN Aladár; *Z. Urbán Aladár* (Nagyzellő, 1946. máj. 22.): kultúraszervező, helytörténeti kutató, publicista. Füleken érettségizett, a nyitrai ped. főiskolán tanári képesítést szerzett. 1968 óta az ipolyvarbói alapiskolában tanít, s működési helyén és a nagykürtösi járásban folyamatosan népművelői munkát végez. Alapítója és elnöke az 1989 aug.-ban létrejött nagykürtösi székhelyű Palóc Társaságnak (szerkesztője a Társaság negyedévi hírmondójának), szervezője számos helyi és járási kult. rendezvénynek, előadás-sorozatnak, ismeretterjesztő és tud. szemináriumnak, helytörténeti vonatkozású emléknapnak. – Munkásságáért a Madách-emlékéremmel (1998, Balassagyarmat) és egy évvel korábban a Rákóczi Szövetség Rákóczi-emlékérmével jutalmazták.– A 60-as évektől rendszeresen publikál, ped., iskolapol. és honismereti írásai főleg az Új Szóban, Hétben, Keleti Naplóban, ISZ-ben, Honismeretben jelentek meg. Több helytörténeti füzet szerzője (*Kubányi Lajos élete és munkássága 1855–1912*, Nagykürtös 1992; *Szent-Iványi Ferenc Emléknapok*, Ipolyvarbó, é. n.; *A szklabonyai Mikszáth Emlékház*, Balassagyarmat 1993).

T. L.

URBÁN Sándor (Zalaba, 1925. dec. 3.– Zseliz 2002. márc. 3.): szakíró, író. Kétéves korától a kanadai Calgaryban élt, innen 1934-ben tért haza szüleivel. A po.-i gimnáziumban 7 osztályt végzett, majd Nyitrán érettségizett (1946). Orvosi tanulmányait nem fejezte be. Alaptalan vádakkal (kémkedés) letartóztatták, börtönre és kényszermunkára ítélték. Jáchymovból hazakerülve két évig munkás, 1953–1955-ben a zselizi állami gazdaság tisztviselője volt, 1956–1958-ban a járási sporthivatalt, 1958–1961-ben a zselizi vnb építkezési osztályát vezette. 1961-től nyugdíjazásáig a helyi kommunális üzem igazgatója volt. – Költőként indult, első verse a Nyitra Vármegye hetilapjában (1938 okt.) jelent meg. Verseit, novelláit később a Magyar Munkára c. diáklap közölte. Cikkei a járási lapban, majd a Csehszlovákiai Sportban, kaktuszokkal foglalkozó szaklapokban és a Hétben jelentek meg. A kaktuszokról írt könyve (a magyar kiadók érdektelensége miatt) szlovákul jelent meg (*Čarovné tŕne*, 1972); a Veda Könyvkiadó 1976-ban, 1982-ben és 1983-ban oroszul is kiadta. – Igazi élményt és meglepetést jelentett a *Fölparcellázott égbolt* (1991) c. önéletrajzi regénye, mely szépítés nélkül mutatja be a totalista rendszer kezdetét, kiválóan érzékelteti az 50-es évek Csehszlovákiájában uralkodó légkört. U. „a balekség könyvének" mondja művét, a „hősies helytállások köteteit megírták mások".

Ir.: Rudolf Dufek: Alexander Urbán – 70 let, Kaktusy 1995/4; Dr. Ivan Župan: Alexander Urbán 70-ročný, Cactaceae 1995/4.

F. Z.

URR György (Kassa, 1900 – uo., 1979): publicista, bibliográfus. 1918 után a Négergyarmat,

majd a Jövőnk c. lapot szerkesztette. A 2. vh. alatt munkatársa volt a Magyar Albumnak. 1945 után ritkán publikált, de ő írta a Gyüre Lajos szerkesztette *A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában* c. mű bibliográfiai részét. Bibliográfiai jellegű írásokat a sajtóban is közölt.

M.: Az ifjúság és a kereszténységszocializmus, Bp. 1923; Új államrendszer, Kassa 1925; A magyar munkásság nemzeti alapon való szervezkedésének fontossága, uo. 1927; A parlamentarizmus válsága, uo. 1929; A szlovenszkói magyar politika tíz esztendeje, uo. 1930; Kisebbségi sorsunk húsz esztendejéből, uo. 1939.

Cs. S.

URR Ida (Kassa, 1904. nov. 24. – Budapest, 1989. aug. 2.): költő. A kassai állami leánygimnáziumban érettségizett, 1929-ben Bp.-en orvosi diplomát szerzett. Szülei halála után végleg Bp.-re költözött (1941), ahol belgyógyászként dolgozott. A 2. vh. végén a Svéd Vöröskereszt orvosaként több száz üldözött életét mentette meg. – Kora ifjúságától fogva jelentek meg versei a csszl. magyar lapokban. Első költeményein Ady hatása érezhető. Szimbolista, képekkel zsúfolt, lázadó és önmagát kereső verseket írt. Főbb témái: a szülőföld, a természet és az anyanyelv szerető féltése. Számos orvostudományi dolgozata is megjelent.

M.: Zokogások, v., Bp. 1923; Bíborkehely, v., Pécs 1925; Kormozott lámpással, v., Bp. 1927; Szent pokol, v., Kassa 1928; Nincs kenyér, v., uo. 1936; Itt az írás, v., Bp. 1940; A fényrács mágiája, v., Bp. 1980; Hernád-parti himnuszok, v., Miskolc 1985.

Ir.: Rónay György: Versek és költők, Élet 1936/23; Radnóti Miklós: Három asszonyköltő, Ny 1937/II, 200; Sinkó Ferenc: U. I.: Itt az írás, ÚÉl 1940/5; Csanda Sándor: Első nemzedék, 1982; uő: U. I.: A fényrács mágiája, ISZ 1980/9; Sipos Lajos: U. I.: A fényrács mágiája, Kortárs 1981/2; Rónay László: U. I.: A fényrács mágiája, Vigília 1981/4.

O. Á.

Út, Az (1931 márc.–1936. máj. 1.): kultúrpolitikai folyóirat. 2. évfolyamától az „osztályharcos szlovenszkói és kárpátaljai magyar dolgozók kultúrlapjának" tekintette magát. Kiadóhivatala Po.-ban, szerkesztője Stószon működött, Prágában nyomták. – A CSKP támogatásával és kezdeményezésére jelent meg. Szellemében baloldali, nem volt mentes a szélsőséges, sőt szektás nézetektől, elfogultságoktól sem. Figyelmét a napi politika kérdéseire összpontosította, következtetéseiben, szemléletében a kommunista mozgalom és a Kominternt útmutatását követte. Szerkesztésében 1933-tól az antifasiszta jelleg a meghatározó. Munkatársai bírálták a csszl. kormány szociális és nemzetiségellenes politikáját. Irodalomszemléletében a valóságirodalom elveit követte, az irod. életben betöltött szerepe lényegtelen. A munkásirodalom megteremtésére tett kísérlete sikertelen volt. A folyóirat Fábry Zoltán szerkesztésében jelent meg, társszerkesztői Róth Imre (a CSKP képviseletében) és Balogh Edgár (a Sarló képviseletében) voltak. Fábry és Balogh Edgár józanságára vall, hogy a moszkvai magyar proletárírók platformtervezetétől (1931) lényegében elhatárolták magukat. A folyóirat számaiból 1981-ben válogatás jelent meg.

Ir.: Csanda Sándor: Az Út küzdelme a csehszlovákiai szocialista magyar irodalomért. = uő: Valóság és illúzió, 1962; Fónod Zoltán: Közelkép Az Útról. = Az Út 1931–1936, tan., (szerk. Fónod Zoltán), 1981.

F. Z.

Utca, Az: heti riportlap. 1932 okt. és dec. között szórványosan jelent meg Po.-ban, Benedek László szerkesztésében. „Revolverlap"-nak számított, többek között a köztiszteletben álló Pfeiffer Miklós kassai kanonok ellen írt felelőtlen támadó cikket (1932. dec. 3.).

T. L.

Úttörő: a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkás Párt magyar nyelvű hivatalos szakszervezeti közlönye. 1919. dec. 15-től 1938. okt. 1-jéig jelent meg Prágában, váltakozó szerkesztői T. M. Dugovič, Krsiak Mátyás és Tayerle Rudolf voltak.

T. L.

V

V. NAGY Miklós → Vajkai Miklós

Vadász: vadászati, vadvédelmi, ebtenyésztési és lövészeti szaklap. 1927 és 1938 között kéthetente jelent meg Po.-ban, 1932-től Vadászlap címen. Váltakozó szerkesztői Rajcsányi Gyula, Cseh Cyprián és Jurán Vidor voltak.

T. L.

VADÁSZ Ferenc (Komárom, 1916. jún. 22.): író, újságíró. 18 éves korától tagja volt a CSKP-nak. Cikkeket, riportokat írt a Munkásba, majd a Magyar Napba. A bécsi döntés után Mo.-on többször volt internálva és bebörtönözve. 1945 után különböző pártfunkciókat töltött be, 1949-től a Szabad Nép, majd a Népszabadság állandó munkatársa volt. Életrajzi jellegű regényeiben számos csszl. vonatkozás van, s a kat. Schalkház Sára mártíromságát is tisztelettel méltatta (*Legendák nélkül,* ÚSZ 1975. márc. 9.).

M.: Szeged, Csillagbörtön, emlékirat, Bp. 1949; A harcnak nincs vége, emlékirat, uo. 1952; Harcunk a magyar pokollal, emlékirat, uo. 1961; Ketten a Remete utcából, r., uo. 1962; Föld alól a fénybe, r., uo. 1969; Tenyérnyi égbolt, emlékirat, uo. 1970; A védő, r., 1975.

Ir.: Csanda Sándor: Tenyérnyi égbolt, ÚSZ 1971/23.

Cs. S.

VADKERTY Katalin (Érsekújvár, 1928. ápr. 21.): történész. A kisvárdai gimnáziumban érettségizett (1946), majd a Komenský Egyetem BTK-án szerzett történelem szakos oklevelet (1955). 1966-tól a történettudományok kandidátusa, s ugyanebben az évben szerzett bölcsészdoktori címet. 1953–1958-ban a po.-i Pedagógiai Főiskola oktatója, 1959-ben a Dolgozó Nő kulturális rovatának szerkesztője, 1960–1987-ben az SZTA Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa volt. – Kutatási területe az 1848–1918-as korszak gazdaságtörténete, ezen belül a mezőgazdasági termelés és a mezőgazdasági ipar története. A komplex értékelés módszerével bizonyítja a korabeli magyar iparpolitika progresszivitását, a mezőgazdasági termelésben az elmaradottabb hegyvidéki gazdálkodás kiemelt támogatását, minek következtében egyes termékenyebb folyóvölgyekből megindult a szlovák gazdák délebbre való települése, ami két évtized alatt a szlovák nyelvhatár délre tolódását eredményezte. Az 1989-es rendszerváltás után az 1945–1948-as évek csszl. nemzetiségi politikáját, közelebbről a magyarkérdéssel kapcsolatos intézkedéseket kutatja. Ezzel – a szlovákiai magyar történészek között elsőként – vállalta a „kihívást", hogy szembenézzen a csszl. nemzetpolitika tisztogatási szándékaival és a történelem ostobaságaival. Hihetetlen makacsságának, szorgalmának és teherbírásának köszönhetően néhány év munkájának eredményeképpen három könyvben tárta fel a 2. vh.-t követő évek történelmének szomorú és egyben gyalázatos eseményeit, a cseh és a szlovák politikai vezetésnek a „nemzeti demokratikus forradalom igézetében" elkövetett tetteit. Az első kötet, *A reszlovakizáció* (1993) az első hiteles, dokumentumokkal alátámasztott tudományos munka a tárgykörben, a szlovákiai magyarok ún. visszaszlovákosítása érdekében tett politikai erőfeszítések feltárása, amelyek 719 települést és 423 264 személyt érintettek, akik a szülőföldön maradás reményében megtagadták magyarságukat. *A deportálások* c. kötet (1996) az ország „magyartalanításának" azzal a programjával foglalkozik, amely a magyarok csehországi kényszermunka-kötelezettségével egyben a németek kitoloncolása miatt beállt munkaerőhiányt is pótolta volna, s amellyel tényszerűen kezdődött a kisebbségi magyarság háború utáni történelme. 1946 novembere és 1947 februárja között 43 546 személyt deportáltak Dél-Szlovákiából Csehországba. A 3. kötet *A belső telepítések és a lakosságcsere* címmel (1999) jelent meg. Ez

a legterjedelmesebb része a kutatásnak, felöleli a földkérdést (elkobzások), a belső telepítés sokrétű problémáit (kolonisták, külföldi repatriánsok stb.), valamint a csszl.–magyar lakosságcsere-egyezmény összefüggéseit. Míg Magyarországról önkéntes jelentkezés alapján 72 273 személy települt át Csehszlovákiába, Dél-Szlovákiában 89 660 személyt kényszerítettek szülőföldje elhagyására. A három kötet 2001-*ben A kitelepítéstől a reszlovakizációig. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéből* címen együtt is megjelent. 2002-ben szlovák nyelven is kiadták (*Maďars-ká otázka v Československu 1945–1948* – Magyarkérdés Csehszlovákiában 1945– 1948). A kötet tartalmazza Fábry Zoltán (*A vádlott megszólal),* valamint Peéry Rezső és Szalatnai Rezső memorandumát is. Ezek a művek a jogfosztottság éveiben íródtak. – Egyéb publikációiban a magyar történettudomány eredményeit közvetítette a szlovák és a cseh szaktudomány felé. Több módszertani kiadvány szerzője. Társszerzője a *Dejiny Slovenska* – Szlovákia történelme IV., (1986) és a *Historický atlas Československa* – Csehszlovákia történelmi atlasza. (1965) c. kiadványoknak. – Munkásságáért 1996-ban Fábry-díjjal tüntették ki. 2003-ban átvehette az előző év legjobb könyvének járó kitüntetést, a Dominik Tatarka-díjat. Ezzel hármaskönyvét jutalmazták, amelyet a szlovák díj odaítélői az „igazság pillanata" gondolattal jellemeztek. Életművéért (2003-ban) Bethlen-díjjal is kitüntették.

M.: K dejinám poľnohospodárskeho priemyslu na východnom Slovensku v druhej polovici 19. storočia [Kelet-Szlovákia mezőgazdasági iparának történetéhez a 19. század második felében], tan., Historické štúdie, 1965; Dejiny cukrovarníckeho priemyslu a pestovania cukrovej repy na Slovensku 1800–1918 [A cukorgyárak és a cukorrépatermesztés története Szlovákiában1800–1918], tan., 1972; A műtrágyázás kezdetei Szlovákia területén, tan., ÚMGY 1981; A Csehszlovák Köztársaság gazdaságtörténete (1918–1938). = Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből, 1993.

Ir.: Fónod Zoltán: „... a múltat be kell vallani" (V. K. jubileuma alkalmából). ISZ, 2003/5.

F. Z

VÁGI Miklós; *Wurm Vilmos* (Fergana [Szovjetunió], 1920. okt. – Don-kanyar, 1943): költő. Apja az első világháborúban fogságba esett, kiszabadulva a Szovjetunióban megnősült, családot alapított, majd 1922-ben családostul hazatért. V. fodrásznak tanult, de autodidaktaként zenével, képzőművészettel és irodalommal is foglalkozott. Erős Ady-hatásban kibontakozó költészetét a társadalmi igazságtalanságok motiválják, forradalmi indulatok feszítik. Magánkiadásban megjelent köteteit társadalmi izgatásként, forradalmi agitációként fogták fel a hatóságok. Többször bebörtönözték, majd örökre száműzték Kassáról. Munkaszolgálatosként pusztult el.

M.: Elfelejtett sóhajok, v., Kassa 1939; Szívek és kövek, v., uo. 1939; A néma munkások, v., uo. 1941.

Ir.: Sas Andor: Versírásért pokoljárás, ISZ 1961/6.

Sz. Z.

Vagyunk: nemzeti-keresztény szellemiségű szépirod. és ismeretterjesztő folyóirat. 1920 jan. és jún. között 12 száma jelent meg Komáromban, Baranyay József szerkesztésében. Irod. anyaga egyenetlen színvonalú volt, mert ismert hazai és mo.-i írók, művészek és publicisták (Alapy Gyula, Borka Géza, Feszty Edit, Harmos Károly, Harsányi Lajos, N. Jaczkó Olga, Komáromi Kacz Endre, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Szabolcska Mihály, Sík Sándor, Zilahy Lajos, Zsolt Béla stb.) mellett sok dilettáns is teret kapott benne. Gyér tud.-ismeretterjesztő jellegű anyagából egy a futurizmusról szóló terjedelmes tanulmány érdemel figyelmet, Gosztonyi Nándor tollából.

T. L.

VAJDA Barnabás (Dsz., 1970. aug. 10.): pedagógus, irodalomkritikus. 1993-ban a pozsonyi Komenský Egyetemen magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett, majd uott doktorált 2003-ban (PhD). Jelenleg gimnáziumi tanár Pozsonyban. – Kutatási területe a 20. századi magyar irodalom és a pszichoanalízis viszonya, tanárként számos szakcikket írt elsősorban a magyar nyelv és irodalom, az angol nyelv és a történelem oktatási kérdéseiről. Cikkei, kritikai reflexiói, recenziói a hazai sajtóban (ÚSZ, Könyvjelző, ISZ, Katedra) jelennek meg.

P. A.

VAJDA Ernő; *Aida* (Holics, 1885. jan. 26. – Budapest, 1964. ápr. 19.): író, újságíró, lapszerkesztő. 1918 előtt a po.-i Nyugatmagyarországi Híradó munkatársa, majd segédszerkesztője volt. Akkor is, később is gyakran használta az Aida álnevet. Részt vett első kisebbségi irod. lapunk, a po.-i Tavasz létrehozásában, alapító szerkesztője és az I. évfolyamban egyedüli írója volt a Revünek. 1920-ban Mo.-ra távozott, ahol a külügyminisztérium sajtóosztályán dolgozott. 1945-ben miniszteri osztályfőnök, 1946-tól hamaros nyugdíjazásáig pénzügyi igazgató volt. Elbeszélései, humoreszkjei és regényei nagyon népszerűek voltak Po.-ban. Mo.-on íróként elhallgatott, s csak 1948-ban jelent meg könyve.

M.: Ez Pozsony, tárcák (többekkel), 1912; Pressburgtól Pozsonyig, cikkek (többekkel), 1913; Huszonöt vasárnap, elb., 1914; Konfetti, humoreszkek, 1917; Aida tréfái, 1917; A majomember és az embermajom, elb., 1917; Szalonkabátos koldusok, r., 1920; Hetvenöt év a királyi művészet szolgálatában. A Könyves Kálmán páholy története 1872–1947, Bp. 1948.

T. L.

VAJKAI Miklós; *Nagy V. Nagy* (Pozsony, 1950.dec. 4.): író. Élelmiszeripari szakközépiskolát végzett, fizikai munkából él. – Első novellái a 70-es évek elején jelentek meg. A szlovákiai magyar kispróza egyik jelentős megújítója. Irói fejlődésére a folklór és a világirodalom szürrealista formahagyománya egyaránt hatott, nemkülönben a latin-amerikai mágikus realizmus. Művei ennek ellenére sem eklektikusak, legjobb novelláiban szigorú kompozíció fegyelmezi látomásos prózáját. Kötetei közül az úttörő jelentőségű első, *A másnapos város* (1982) a legegységesebb és legkiérleltebb. Novelláinak magja általában egy-egy hétköznapi, sokszor banális eseménysor, amelyet a groteszk és a fantasztikum eszközeivel, látomásos képekben gazdag stílussal tágít ki a mítosz irányába, felbontva a hagyományos elbeszélésstruktúrák poénra kihegyezett szerkezetét. Egyik-másik novellája már-már az áradó prózavers határát súrolja. Szemlélete és írásmódja ezekben kerül a legközelebb a magyar irodalom Krúdy Gyula és Mándy Iván nevével fémjelzett lírai-groteszk hagyományához.

M.: Veszteglők, n., 1984; A szélember kenyere, mesék, 1988; Lusta por, n., 1989; Forte piano, n., 1996; Hatalom és homály, r., 2000; Saison morte, r., 2001; Egy köteg pénz, n., 2002; Akit megölt a siker, r., 2003; Dögölj meg időben, r., 2003; Tökéletes boldogság, r., 2004; A zöld kígyógyermek, mesék, 2004.

Ir.: Dusza István: Az úttal élünk, ÚSZ 1982. dec. 7.; Tóth Károly: Wohl Eduárd lehetőségei, ISZ 1983/6; Alabán Ferenc: A körülmények szorításában, ISZ 1985/4; Balla Kálmán: Veszteglők, Nő 1985/3.

G. L.

VÁJLOK Sándor (Deáki, 1913. nov. 7. – Budapest, 1991. dec. 31.): kritikus, művelődéstörténész. A gimnáziumot Komáromban, szlavisztikai tanulmányait Po.-ban végezte, s közben a prágai Politikai és Szabad Tudományok Főiskoláján is diplomát szerzett. Egyetemistaként egy ideig a kat. Prohászka Körök országos kultúrreferense volt. A bécsi döntést követő 1939/40-es isk. évben a kassai szlovák gimnáziumban tanított magyart és szlovákot. 1940–1941-ben Bp.-en a miniszterelnökség kult. osztályán, 1942-től 1948-ig a külügyminisztérium nemzetiségi osztályán dolgozott, s miniszteri tanácsosi rangot ért el. 1946-ban a szlovákiai magyarkérdés szakértőjeként tagja volt a párizsi magyar békedelegációnak. Az 1948-as pol. fordulat után elbocsátották a külügyminisztériumból. 1949-től az Országos Érc- és Ásványbányáknál volt tisztviselő, s közben a Tatabányai Bányászati Főiskolán bányamérnöki diplomát szerzett. Ezután nyugdíjazásáig vállalati mérnökként dolgozott. – Már középiskolásként sűrűn publikált a Tábortűzben, egyetemistaként az Új Élet és a Magyar Minerva munkatársa volt. Az utóbbihoz két diáktársával, Major Józseffel és Vathay Dénessel együtt egy egyetemista ankét együttműködési határozata alapján került. Kritikusként itt és a prohászkás Új Életben bontakozott ki, s fél évtized alatt kritikánk élvonalába került. A szlovák irodalommal is folyamatosan foglalkozott, s nacionalista felhangjai miatt élesen elmarasztalta Alžbeta Göllnerovának a századelő magyar irod. életéről 1934-ben tartott előadását. A 30-as évek második felében már legtermékenyebb kritikusunk volt, kitűnő íróportrékat írt, a Magyar Írásban és a Tátrában is pub-

likált, s kíméletlenül őszinte elemzéseket nyújtott az irod. és kult. élet problémáiról. „A második lírai nemzedékünknél találunk verseket, melyek az irodalomba tartoznak – írta. – A kritika azt remélte, hogy a kezdeményezést a fiatalok veszik át. A fiatalok megszólaltak, termeltek, néha többet is, mint a második nemzedék költői, de lírai egyéniséget nem tudnak felmutatni. Mécs, Győry, Vozári, Szenes Erzsi-szerű nevek nem akadnak köztük. Még csak ígéret sincs rá. Igazában az irodalomig sem ért fel közülük senki, s többen nem tudják az élményeiket a nyersanyagtól elszabadítani és irodalommá kiképezni." (*Harmadik irodalmi nemzedékünk,* Tátra 1937/7). Kritikusi érdeklődése a kisebbségi tud. életre is kiterjedt, s a benne tapasztalható fogyatékosságokat, hiányosságokat ő tárta fel a legalaposabban. *A magyar kultúra perifériáján* c. tanulmányában elismerte az objektív nehézségek elsődlegességét, a magyar tud. intézmények államfordulat utáni teljes likvidálását, de az olyan szubjektív okokra is rámutatott, mint a tud. módszer hiánya, a Masaryk Akadémia lehetőségeinek elherdálása és egy központi magyar könyvtár összehozásának elmulasztása. Ezt a könyvtárat szerinte a nacionalizált magyar főiskolák és gimnáziumok feleslegessé vált könyveiből lehetett volna kialakítani. – V. az ellenzéki pártok híve volt, de keményen bírálta negativizmusuk kirívó eseteit, mint pl. az állampolgári nevelésről szóló 1919. évi 67. számú törvény által javasolt járási közművelődési testületek (jkt-k) hosszú évekig tartó elhanyagolását. A jkt-k osztották ki a járásokban a kult. egyesületek számára az állami és községi segélyeket, s adó- és illetékmentességet biztosítottak az általuk jóváhagyott rendezvények számára. V. kiszámította, hogy a jkt-k hiánya miatt a magyarságot csaknem 15 millió korona veszteség érte. – Kritikáiból, tanulmányaiból nem jelent meg önálló kötet. A legfontosabbak: Magyar irodalom Csehszlovákiában, MM 1934/2; Erdély és Szlovenszkó, MM 1934/4; Pozsonyi költők, Híradó 1934. júl. 22.; A szlovenszkói magyar irodalom 15 éve, ÚÉl 1934/3; Tamás Mihály, uo. 1934/10; Darkó István, uo. 1935/1; N. Jaczkó Olga, uo. 1935/2; A kisebbségi magyarság kult. helyzete, uo. 1935/9–10; A szlovenszkói magyar népművelés és problémái, uo. 1936/7; A magyar könyv sorsa Szlovenszkón, MÍ 1936/7; Neubauer Pál: Mi közöm hozzá?, ÚÉl 1936/8; Szabó Béla: Ezra elindul, uo. 1936/3; Szenes Piroska: Csak egyszer élünk, uo. 1936/4; A magyar közművelődés helyzete a visszatért Felvidéken. = A visszatért Felvidék adattára 1–2, Bp. 1939. Szlovák tárgyú tanulmányai: A mai szlovák irodalom képe, MM 1934/5; A szlovák szellemiség útja, ÚÉl 1934/7; A katolikus szlovák könyvkiadás könyveiről, uo. 1934/5; Szlovák emlékkönyv Pázmány egyeteméről, MM 1935/10; Božena Němcová Magyarországon, MM 1938/5 (újraközlés: ISZ 1994/4); Szlovákok és magyarok. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938, Vagyunk és leszünk. A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945 (szerk. Fazekas József), 1993; A turócszentmártoni memorandum, ÚÉl 1941/6; A turócszentmártoni gyűlés 1861-ben, uo. 1941/7; Pázmány Péter nemzetiségi politikája. A kassai szlovák tannyelvű gimnázium évkönyve 1940; Szlovák könyvek, ÚÉl 1940/8–9; Valentin Beniak, Vigilia 1940.

Ir.: Turczel Lajos: Két kor mezsgyéjén, 1967; uő: A Magyar Minerva helye két háború közötti irodalmi sajtónkban. = T. L.: Visszatekintések..., Dsz. 1995.

T. L.

Vakáció: havi szépirod. diáklap. 1919-ben mindössze 10 száma jelent meg Po.-ban, Fuchs György szerkesztésében. A Turulhoz hasonlóan betiltották.

T. L.

Valóságirodalom: A két háború közötti csehszlovákiai magyar prózairodalom sajátos, többrétű vonulatát, egy sajátos szemléletű írói csoportosulás törekvéseit és eredményeit jelöli ez a fogalom. Az elnevezés Fábry Zoltántól ered. Mozgalmi jellegű törekvésről van szó, amelyhez különböző pártállású, de erős szociális érzékenységű, többnyire baloldali vagy a baloldallal rokonszenvező írók csatlakoztak, akik munkásságukban a valóság tényeihez való ragaszkodásukkal, dokumentarisztikus ábrázolásmóddal, a fennálló társadalmi körülmények leleplezési szándékával tűntek ki. A névadó és kezdeményező Fábry Zoltánra s a mozgalom vagy irányzat több tagjára hatással volt

a fiatal szovjet állam irodalma, a proletkultmozgalom, a RAPP, a német proletárirodalom stb. A szépirodalomban (regény, novella) Bányai Pál, Dömötör Teréz, Háber Zoltán, Ilku Pál, Morvay Gyula és Sellyei József, a közírásban (riport, irodalmi szociográfia stb.) Fábry Zoltán és Balogh Edgár művei emelkednek ki.

Ir.: Turczel Lajos: A csehszlovákiai magyar valóságirodalom. = uő: Portrék és fejlődésképek, 1977.

Sz. Z.

Vančóné Kremmer Ildikó (Párkány, 1961. szept. 8.), nyelvész. Diplomát az ELTE magyar nyelv és irodalom – könyvtár, valamint eszperantó szakán szerzett 1986-ban, 1994-ben pedig a po.-i Komenský Egyetem angol szakán diplomázott. 1998-ban elvégezte a Közép-Európai Egyetem statisztikai képzését. 2002-ben az ELTE szociolingvisztikai doktori iskolájának keretén belül védte meg doktori disszertációját. Jelenleg a Nyitrai Konstantín Egyetem tanára. Fő kutatási területe a kétnyelvűség.

B. Zs.

VÁNDOR Pál → Bálint András

VANKÓ Attila (Losonc, 1973. júl. 3.): költő, dalszövegíró. A Nyitrai Konstantin Egyetemen 1997-ben szerzett magyar–pszichológia szakos oklevelet, majd 1999-től Füleken tanít. – 1991-től publikál, a Pegazus-pályázaton tűnt fel, majd 1993-ban saját kiadásban jelentette meg első önálló verskötetét. – Verseit a neoavantgárd örökségének továbbgondolása jellemzi, az ironikus, önreflexív, gyakran a költőszerep devalválódását megjelenítő verseiből azok emelkednek ki, amelyek helyzetjelentésszerű szenvtelenséggel rögzítik a lírai történéseket, s amelyekben az önirónia intertextuális játékosságra nyitott gesztusai dominálnak.

M.: Agytorna, v., (saját kiadás), 1993; Tűz és szív, dalszövegek, (saját kiadás), 1997; Indigó, v., Losonc 2000.

Ir.: Juhász Katalin: Privát líra, Szőrös Kő 2000/2001, tél.

Cs. Z.

VÁRADI Aladár (? – ?): publicista, amatőr történész. Az 1918/19-es mo.-i forradalmak bukása után emigrált Csehszlovákiába, s feltétlen kormányhűségével előnyös pozíciókba jutott: a 20-as években Komáromban volt közjegyző, később a prágai minisztertanács mellett működő kisebbségi osztály munkatársa és a Csehszlovákiai Népszava prágai szerkesztője. Ő szerkesztette a Prager Kiadó ötkötetes *A Magyar Masaryk* c. sorozatát, és fordította a sorozat *Az antiszemitizmus* c. kötetét. Surányi Gézával együtt szépítő könyvet írt a magyar kisebbség helyzetéről. A müncheni döntés után Franciaországba emigrált. 1945-ben visszatért Mo.-ra, ám 1947-ben „régi érdemeiért" hasznot várva áttelepült Csehszlovákiába. Az 1948-as politikai fordulat után Svédországba távozott.

M.: Magyar múlt és jelen különös tekintettel a magyar kisebbség helyzetére a Csehszlovák Köztársaságban (Surányi Gézával), 1928; Masaryk G. T. élete, működése és hatása (Surányi Gézával és Darvas Sándorral), 1936.

T. L.

VARGA Béla (Bátorkeszi, 1928. febr. 4. – Köbölkút, 1995. júl. 2.): pedagógus, művelődési szakember. Érsekújvárott érettségizett (1950), a po.-i Pedagógiai Főiskola lev. tagozatán magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1957). Tanító és iskolaigazgató Köbölkúton (1970), majd 1977-ig a Csemadok Központi Bizottságának vezető titkára. Később ismét iskolaigazgató Köbölkúton. Ő rendezte sajtó alá a *Fábry Zoltán válogatott levelezése 1916–1946* c. kiadvány kéziratát, melyet Csanda Sándorral közösen adtak ki (1978).

F. Z.

VARGA Erzsébet (Kisújfalu, 1951. jan. 12. – Pozsony, 1999. ápr. 8.): költő, műfordító, szerkesztő. Elemi iskoláit szülőfalujában és Köbölkúton végezte, a párkányi magyar gimnáziumban érettségizett 1969-ben. A Komenský Egyetem Bölcsészkarán 1974-ben magyar–latin szakos tanári képesítést nyert, 1976-ban uott magyar irodalomból doktorált. 1974–1981-ben a Hét szerkesztője, a kulturális rovat vezetője, 1981-től az ISZ szerkesztője, 1983-tól főszerkesztője volt, 1990-től a Madách Kiadó,

később Madách-Posonium szerkesztője, majd az eredeti magyar irodalmi részleg vezető szerkesztője, főszerkesztője. – 1967-től jelennek meg írásai. Irodalmi pályáját versekkel és felfigyeltető kritikákkal, tanulmányokkal kezdte. Első kötete (*Zöld vizek, piros kavicsok)* inkább csak ígéret volt. A kritika a fiatal költő elkötelezettségét, társadalmi érzékenységét, a népköltészethez való kötődését emelte ki, a pályakezdés velejáró fogyatékosságainak hangsúlyozása mellett. A csaknem egy évtizeddel később megjelent második kötet (*Egyszer csak szárnyra kelt*, 1984) már egy sajátos, egyedi versnyelv körvonalait tükrözi, a megszokott témakörökre épülő reflexiók, életképszerű beállítások, a falu kulisszáiba épített portrék mélyebbről felfakadó érzéstömböket, hitelesebben megélt lírai anyagot közvetítenek, a közéletiség bizonyos fokú mérséklődése mellett. Ezek a tendenciák harmadik kötetében (*Jégmadárkék télben,* 1988) tovább erősödnek, főként a nyelvi-képi fegyelem és a nembeliség felelős átélése. Üde színfolt költészetében a gyermekekhez szóló kötete, *A fecskebekecs,* amelyben epikai ihletésű, jó humorú, a gyermeki képzeletet megmozgató verseket olvashatunk.

M.: Zöld vizek, piros kavicsok, v., 1976; Egyszer csak szárnyra kelt, v., 1984; Jégmadárkék télben, v., 1988; A fecskebekecs, gyermekv., 1992; Pozsony, útikönyv, 1995; Túl az Óperencián, gyermekv., 1996.

Ford.: Vojtech Zamarovský: A görög csoda, 1980; uő: A felséges piramisok, 1981; Alexander Matuška: Érvek és ellenérvek (vál. és ford.), 1982; Ján Smrek: Festett ábécé, 1996.

Ir.: Bábi Tibor: Zöld vizek, piros kavicsok, Hét 1976/28; Mészáros László: Futó ismeretség, ÚSZ 1976. máj. 28.; Szkárosi Endre: Három szlovákiai magyar költő, Kritika 1976/9; Balla Kálmán: Zöld vizek, piros kavicsok, ISZ 1978/1; Rácz Olivér: Piros vers, ISZ 1984/5; Dénes György: Egyszer csak szárnyra kelt, Hét 1984/23; Tőzsér Árpád. A szlovákiai magyar irodalom 1984-ben, Kontextus 1985; Zalabai Zsigmond: Verstörténés, 1995; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), II., 2001.

Sz. Z.

VARGA Imre (Györke, 1905. okt. 1. – Kassa, 1980. dec. 10.): ref. püspök, egyházi író, lapszerkesztő. Teológiai tanulmányait Sárospatakon, Losoncon és Hallében végezte. 1929-től Munkácson volt missziós segédlelkész, 1931-től Rimaszombatban lelkész. 1932 és 1939 között a losonci református teológián adott elő. 1953-ban Szlovákia ref. egyházának püspöke lett. 1955-ben a prágai egyetem protestáns teológiai karán díszdoktorrá avatták. A Ref. Világszövetségnek két cikluson át alelnöke volt, s más európai ref. szervezetekben is tisztségeket viselt. – Egyetemista korában kezdett publikálni, főleg a ref. sajtóban. Szerkesztője volt a Baráti Szónak, a Református Életnek, az Összefogásnak, 1945 után pedig a Kálvinista Szemlének.

M.: Újszövetségi bevezetés, Losonc é. n.; Húsz év tanulságai. = Az Országos Magyar Lelkész Egyesület Emlékkönyve, Bp. 1939; Református keresztyén kiskáté, 1956.

Ir.: Dr. V. I. 1905–1980, Kálvinista Szemle 1981/3; Megemlékezés V. I. püspökről, Reformátusok Lapja 1981/5.

T. L.

VARGA Imre (Dunaszerdahely, 1910. szept. 13. – Budapest, 1990. jan. 6.): demográfiai, ped. szakíró, történész. A gimnáziumot Komáromban, jogi tanulmányait Prágában végezte. Egyetemistaként a Prohászka Körök tagja volt. Később az SZMKE körzeti, majd központi titkáraként működött. 1946-tól Bp.-en élt. 1949-ig a Teleki Tudományos Intézet munkatársa, 1950-től az Oktatásügyi Minisztérium csoportvezetője, 1958-tól a bp.-i Műszaki Egyetem nemzetközi osztályának csoportvezetője, 1961-től a Felsőoktatási Kutatóintézet tud. munkatársa volt. – 1933-tól publikált, tanulmányai főleg az Új Életben, a PMH-ban és a Láthatárban jelentek meg (*Pusztul*-e *a szlovenszkói magyarság?*, ÚÉl 1932/2; *A csehszlovákiai magyarság gazdasági helyzete különös tekintettel a szövetkezetekre,* Láthatár 1938/7–8 stb.). A Csallóköz természeti, településtört., népesedési, gazd. viszonyait is hosszú időn át kutatta, s eredményeit értékes monográfiában szintetizálta. Több munkájának kézirata a Teleki László Alapítvány archívumában van elhelyezve.

M.: A statisztika tükrében. = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938; Vagyunk és le-

szünk. A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945 (szerk. Fazekas József), 1993; A csehszlovákiai műszaki felsőoktatás, Bp. 1970; A lengyelországi műszaki felsőoktatás, uo. 1977; Szülőföldem, Csallóköz, uo. 1989; A Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület története, kz., Teleki László Alapítvány archívuma; A csehszlovákiai és kárpátaljai magyar líra bibliográfiája, kz., uo.; Adalékok Léva város történetéhez 1946-ig, kz., uo.; Sokolovi magyarok, kz., uo.; A szlovenszkói magyar kisebbség kulturális törekvései 1919–1939, kz., uo.

T. L.

VARGA Imre (Kisgyarmat, 1950. febr. 5.): költő, szerkesztő, műfordító. Ipolyságon érettségizett (1968), a Komenský Egyetem BTK-án kezdett filozófia–magyar szakos tanulmányait nem fejezte be. 1970-től Párkányban volt papírgyári munkás, 1973–1980-ban az ISZ szerkesztője. 1982-ben Mo.-ra távozott. 1982–1983-ban a bp.-i Gorkij Könyvtár könyvtárosa volt, 1983-tól szabadfoglalkozású író. – 1967-től publikál. Költőként, nemzedékének legerőteljesebb, legkiműveltebb képviselőjeként az *Egyszemű éjszaka* c. antológiában mutatkozott be. Merészen kísérletező költő, verseit bölcseleti igazságok keresése és kiforrott formai megoldások jellemzik, a modern groteszk szemlélet és a népköltészet elemei egyaránt felfedezhetők bennük. A *Fekete szél* (1972) c. antológiában novellákkal szerepelt. Első önálló verskötete, a *Crusoe-szaltók* (1975) költészetének sokszólamúságát bizonyította. A *Sárkányölő Jankó* (1978) c. verses mesében egy mátyusföldi népmesét költ át. A *Boszorkányszombat* (1980) heterogén gyűjteményében mondóka, novellányi vers, szonett, a vásári komédiákra emlékeztető verses játék egyaránt megtalálható, a kötet 6 ciklusa is a formák sokféleségét bizonyítja. Képeiben a szürrealizmus jegyei is felfedezhetők, s nem mellőzi az ízes trágárságokat sem. – Miután áttelepült Mo.-ra, a JAK-füzetek sorozatban adták ki *Ember/világ rapszódia* c. verskötetét (1985). Válogatott és új versei az *Önarckép – nélkülem* (Bp. 1986) c. kötetben jelentek meg, mely több mint 300 oldalon nyújt „pályaképet" a költőről. „Lenyűgöz az az elegáns gesztus, ahogy V. I. átlép a mindennapokból a mindenség felé, ahogyan az alanyiságba beöleli az univerzumot" – írta róla Budai Katalin. A lét tényezőivé emelt képek, tárgyak, álmok, hangzók, szótagok és szintagmák, a sormetszetekkel és a zárójelekkel együtt, a táj, a vers, az arc, a szó építőköveivel formálják mássá, sajátossá, érzékelhetővé a valóságot. Folyóként „ömlik" a megélt sors, s „virgonc gyalogutak csilingelő nevetéssel" futnak ki ebből a versvilágból, melyben „a vers csupasz / bordáira nőtt irodapapír / mögé" gyömöszöli be a „teljes eget". A költő Robinson Crusoe-ként névadójává válik az őt körülvevő világnak, a természetnek, s „kötéltáncosként egyensúlyoz a József Attila és Blake között kifeszített huzalon, s lehelletfinoman idézi meg Shelleyt vagy Vajda Jánost" (Budai Katalin). Mint a „Hát ne a nyelvben keresd hazádat" megfogalmazás is jelzi, ez az önarckép úgy önarckép, hogy nem a költőről vall, hanem a világról. V. úgy írja a verseit, mintha valami „egyetemes összeomlás egyetlen túlélőjeként kellene újrafogalmaznia a világot" (Gróh Gáspár). – Műfordítói tevékenysége is jelentős, M. Rúfus, M. Válek, J. Buzássy, M. Florian, V. Beniak, V. Kondrót stb. verseit, sőt prózát (Š. Korbeľ, V. Mináč) is fordított magyarra.

M.: A medve alászáll, v., 1977; Életrajz, v., Bp. 1989; Légy önmagad! Beszélgetések jógáról, egészséges életről, kreativitásról, természetgyógyászatról, Bp. 1990; Énekek éneke, v., Bp. 1991; Kisebbségből kisebbségbe. Beszélgetések áttelepült írókkal, Szombathely 1995; Nap és hold közt a rét, 1998; Szitakéreg, rostakéreg. Felvidéki népmondák és hiedelemtörténetek, 1998; Tereptárgyak, jósjelek, Veszprém 1998; Tanuld a fényt, Dsz. 2000.

Ir.: Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982; Walch László: Egy „poeta ludens", És 1982. jan. 29.; Budai Katalin: A térképrajzolók munkája szaporodik, És 1987. júl. 31.; Gróh Gáspár: V. I.: Önarckép nélkülem, Alföld 1988/4; Koncsol László: A csehszlovákiai magyar költészet a második világháború után. Történelmi vázlat. = K. L.: Nemzedékem útjain, 1988; Zalabai Zsigmond: Verstörténés, 1995.

F. Z.

VARGA Lajos (Ipolybalog, 1942. júl. 19.): grafikus. 1961 és 1966 között T. Gál és J. Bendík tanároknál elvégezte az eperjesi Šafárik Egyetem képzőművészeti szakát. Illusztrálta a Kis Építő, a Tábortűz és a Tücsök c. la-

pokat. A Madách, majd a Madách-Posonium könyvkiadó állandó grafikai szerkesztője.

M. (könyvillusztrációk): Gyurcsó István: Csigaháton, 1977; Varga Imre: A medve alászáll, 1977; Tóth László: Ákombákom (Varga Gáborral), 1980; Kulcsár Ferenc: Kígyókő, 1984; Hogyan kell repülni?, ant., 1986; Cselényi László: Aranyföld, 1991; Dénes György: Toronyiránt száll a csóka (leporelló), 2002; Tóth Elemér: Mese az aranykalapácsról, 2003; Irodalmi olvasókönyv – 5. o., 2004.

Ir.: Kubička Kucsera Klára: Kisgaléria, 1977.

K. K. K.

VARGA László, D. (Deregnyő, 1946. máj. 17.): önkéntes néprajzgyűjtő, helyismereti író. Nagykaposon érettségizett (1964), később Eperjesen végzett nevelőképzőt (1982). A nagykaposi Energetikai Szakközépiskola nevelőtanára (1973–1988), majd a Zempléni Szó szerkesztője (1988–1990). Jelenleg szabadúszó újságíró. Önkéntes néprajzgyűjtőként az Ung-vidék földrajzi neveivel, a hagyományos halászat és állattartás, valamint a pásztorművészet kutatásával foglalkozik. Munkái hazai magyar lapokban és magyarországi múzeumi évkönyvekben jelennek meg.

M.: Földem és népe. Az Ung vidéke a hely- és földrajzi nevek tükrében, 2003; Elődeink élete. Csicser és Szirénfalva néprajza (szerk.), Csicser-Szirénfalva 2000; A halászok világa, 2004.

L. J.

VARGA Sándor (Hetény, 1942. nov. 6.): levéltáros, tudományos kutató. Komáromban érettségizett (1959), majd a nyitrai Ped. Főiskolán tanult; 1961 és 1966 között a Komenský Egyetem BTK-án történelem–levéltár szakot végzett, 1975-ben bölcsészdoktori címet szerzett. A komáromi járási levéltár szaklevéltárosa, majd 1968 szept.-től a Csemadok KB titkára, 1970 ápr.-tól a Csemadok népműv. osztályának szakelőadója, 1971 és 1989 között a po.-i Állami Központi Levéltár munkatársa, 1989 dec.-től 1990 jún.-ig a szlovák kormány miniszterelnökhelyettese volt. 1990. júl. 1-jétől korábbi munkahelyén tud. kutató, 1994-től a Csemadok levéltárosa, a 90-es évek közepétől az Illyés Közalapítvány Kuratóriumának szlovákiai titkára. – A po.-i József Attila Ifj. Klub tagja (1964–66), és egyik alapítója 1968-ban a Magyar Ifjúsági Szövetségnek és a szervezet első elnöke; 1978 és 1989 között a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságának tagja volt. 1989 nov. után rehabilitálták. 1991 jan.-ban Somorján létrehozta a Nemzetiségi Dokumentációs Centrumot, s megjelentette a *Magyarok Szlovákiában* c. adat-, tanulmány- és dokumentumgyűjteményt (1993), azóta a centrum szünetelteti a tevékenységét. – Kutatási területe a posta és hírközlés története, valamint a nemzetiségi kérdés és a kutatásszervezés.

M.: A pozsonyi jogakadémia az abszolutizmus és a dualizmus korában, tan., = Jogtörténeti Tanulmányok 3, Bp. 1974; Van-e csehszlovákiai magyar történettudomány?, tan., Hét 1977/26; Magyar oktatásügy Csehszlovákiában, tan., Unio 1989/1; Csehszlovákiai magyar ifjúsági klubmozgalom az 1960-as években, tan., Regio 1990/2.

F. Z.

VÁRHEGYI Péter → Zólyomi Antal

VÁRKONYI Péter → Zólyomi Antal

Vasárnap (Pozsony, 1990. máj. 1-től): az Új Szó hétvégi magazinja, melynek előzménye a Vasárnapi Új Szó volt. Időszerű pol., kult., irod. és műv. kérdésekkel foglalkozik, kielégítve az érdekességek iránti igényt is. *Hang-Kép* címmel önálló melléklete van, mely a rádió- és tévéműsorok mellett riportokat, művészprofilokat, érdekességeket is közöl. Példányszáma 1995 első felében elérte a 85 ezret. Magazin jellegű kötődése az ÚSZ-hoz később megszűnt, 2000-től képes családi hetilapként jelenik meg. Példányszáma 2004-ben 36 ezer körüli. Mindkét lapot a Sme (szlovák napilap) kiadója, a Petit Press Rt. adja ki. – Lapigazgató: Slezákné Kovács Edit. Főszerk.: Szilvássy József (1990); Lovász Attila (1998), mb. főszerk.1998 (49. sz.) majd főszerk. (1999) Grendel Ágota. Főszerk.: Klein Melinda (2001), Lovász Attila (2003). A Vasárnap vez. szerkesztői voltak: Miklósi Péter (1993 dec.), mb. vez. szerk.: Kövesdi Károly (1995 dec. és 2001. márc. között).

F. Z.

Vasárnapi Új Szó (Pozsony, 1968 dec.– 1990. ápr. 30.): az Új Szó vasárnapi száma, önálló hetilap jelleggel, gazdag irod. és kult. anyaggal. Példányszáma a 80-as évek végén meghaladta a 130 ezret. Főszerk.: Lőrincz Gyula (1968), Rabay Zoltán (1975), Kiss József (1986), Szilvássy József (1990).

F. Z.

VASS László; *Dókus Dénes* (Rozsnyó, 1905. ápr. 24. – Budapest, 1950. ápr. 28.): újságíró, publicista, tanulmányíró. Neve már kisgimnazista korában ismertté vált abból a riportból, melyet a Rozsnyót gyakran látogató Móricz Zsigmond írt az ő fuvaros apjáról. A gimnázium 4. osztályának elvégzése után apja fűszeresinasnak adta, így jókora késéssel érettségizett Debrecenben. A magyar–francia tanári szakot Bp.-en végezte, ahol az Eötvös-kollégium lakója volt. Közreműködött a Sarló és a mo.-i ifj. mozgalmak közti kapcsolat kialakításában. 1934-ben a csszl. hatóságok hazaárulás igaztalan vádjával letartóztatták, védőügyvédje a Sarlóból ismert Boross Zoltán volt. 1936-ban a Magyar Nap munkatársa, majd kulturális rovatának szerkesztője lett. 1938 nyarán elhagyta a lapot, s a PMH-ban és Szvatkó Pál Új Szellemében publikált. A bécsi döntés után Bp.-en élt, a Szvatkó szerkesztette Magyarország belső munkatársa, 1945 után a Kisgazda Párt sajtófőnöke és a Válasz munkatársa volt. – Cikkeket, tanulmányokat már egyetemista korában gyakran írt, de publicisztikai munkássága a Magyar Napban teljesedett ki. Csanda Sándor szerint 400-nál több írása jelent meg; ezek zömét egy ideig Dókus Dénes álnéven közölte. Pártonkívüli kulturális szerkesztőként nemcsak a nemzeti irod. hagyományoknak biztosított tág teret, hanem a kortárs magyar irodalomnak is, amelyből békés egymásmellettiségben szerepeltette az urbánusokat és népieket. A Magyar Nap elhagyása miatt többen (pl. Fábry Zoltán és Berkó Sándor) is árulónak, dezertőrnek nevezték, de a lap főszerkesztője, Kálmán Miklós (eredeti nevén Moskovics Kálmán) – aki 1948 után nagy pol. karriert futott be, melynek végén súlyos börtönbüntetést szenvedett – többször kijelentette, hogy V. L. nem vallotta a párt eszméjét, tehát nem is árulhatta el. A kisebbségi szellemi munkában V. a minőség híve, a „kiművelt emberfők" hiányának felpanaszlója és a publicisztika tudománypótló szerepének bírálója volt. 1938 előtti fontosabb tanulmányai: *Szlovenszkó szerepe az egyetemes magyar irodalomban,* MÚ 1935. okt. 27.; *Irodalmi népfront és ellenfelei,* MaN 1937. ápr. 1.; *Köszöntjük a Szép Szót Szlovenszkón!*, MaN 1937. jún. 22.; *Üdvözlet a Márciusi Frontnak!*, MaN 1937. jún. 27.; *A kiművelt emberfő hiánya,* MaN 1938. febr. 20.; *Himnusz és lélekború. Emlékezés a magyar nép zivataros századairól,* ÚSze 1938. szept. 1.; *Felhők Svájc felett* (Ramuz könyve), ÚSze 1938. okt. 1.; *A felvidéki magyar irodalom.* = Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938, Bp. 1938. 1938 után főleg a prohászkás Új Életben és a Válaszban publikálta tanulmányait; színikritikákat is folyamatosan írt. Önálló kötete nem jelent meg.

Ir.: Fábry Zoltán: Búcsú, ÖÍ 5; uő: V. L. hazatérése, = uő: Kkk, 1964; Krammer Jenő: V. L., ISZ 1968/5; Varga Rózsa: Keressétek, ami összeköt – Népfrontpolitika, irodalom és a Magyar Nap, 1971; Magyar Nap 1936–1938, antol. (összeáll. és bev. Csanda Sándor), 1975; Turczel Lajos: V. L. 1905– 1950, Hét 1985. máj. 3.

T. L.

Vasutas: a csehszlovák államvasutak magyar nyelvű alkalmazottainak közlönye. 1920 dec.-től 1932 jún.-ig kéthetente jelent meg Kassán, Borovszky Géza és Frlička Iván szerkesztésében.

T. L.

VASZILY János → Kövesdi János

VAVRECZKY Géza → Galán Géza

VÉCSEY Zoltán (Fogaras, 1892. márc. 3. – Sümeg, 1984. márc. 31.): író, szakíró, újságíró, tanár. 1914–1919-ben premontrei szerzetesként a kassai főgimnázium tanára volt. 1919-ben kilépett a rendből, és újságíró, a Kassai Napló (1919–1925), majd a PMH munkatársa lett. 1933-ban Mo.-ra költözött, s 1936-ig a Magyar Írás ottani szerkesztője volt. 1940 után gimnáziumi, majd pedagógiai főiskolai tanár, 1957–1962-ben a Tankönyvkiadó

szerkesztője. Ismeretterjesztő íróként is ismert (*Új Európa,* 1919). Önéletrajzi jellegű műve a *János pap* (1925) c. regény. Főműve *A síró város* (1931) c. háromkötetes regény, melyben az államfordulattal járó megpróbáltatásokat írta le; megjelenésekor a csehszlovák hatóságok elkobozták. Az írónak jó helyzetteremtő képessége van, stílusa könnyed, kifejező. A *Pater Laurentius titka* c. bűnügyi témájú regényét a PMH 1932-ben folytatásokban közölte. Színműveiben (*Új élet*, 1919; *Bestia,* 1920; *Szent titok,* 1925) a szerzetesi élet konfliktusait idézte fel.

M.: Valse triste, r., Kassa 1934; Az őserdő kincse, r., Bp. 1941; A balavásári szüret, r., uo. 1941; A láp csodája, r., uo. 1943; A Föld országai, ism. terj., Bp. 1960; Dél-Amerika, ism. terj., Bp. 1972.

Ir.: -y. (= Fábry Zoltán): A Szent Titok, PMH 1923. márc. 17.; Kardos László: A síró város, Ny 1939. I.; Fónod Zoltán: Üzenet. Bp. 1993, Po. 2002.

F. Z.

VEGA Gábor → Wurczel Gábor

VÉGH László (Sárosfa, 1949. jan. 1.): szociológus, politológus, könyvtáros. Somorján érettségizett (1967), a Komenský Egyetem BTK-án politológia–szociológia szakot végzett (1972), uott doktorált (1988). 1972–1981 között a po.-i Kultúrakutató Intézet tudományos munkatársa, 1981–1990-ben a Szlovák (Szocialista) Köztársaság Kormányhivatalának nemzetiségi ügyekben illetékes főelőadója, majd 1990–1992 között A. Nagy Lászlónak, a Szlovák Nemzeti Tanács alelnökének szaktanácsadója. 1993-tól 1995-ig a Csemadok Országos Választmányának főtitkára. 1991 és 1996 között a Bibliotheca Hungarica Alapítvány – melynek egyik alapítója – kuratóriumának tagja. Az alapítvány megszűnte után (1996) a Fórum Kisebbségkutató Intézet munkatársa, az intézet könyvtára és adattára, a Bibliotheca Hungarica igazgatója. – Tudományos, publicisztikai és közéleti tevékenységéért 2000-ben a Nyitott Európáért Díjjal, 2004-ben Jedlik-díjjal és A Szlovák Köztársság Ezüstplakettjével tüntették ki. – Társszerzője *A szlovákiai magyar nemzetiség néprajzi kutatása* (1981) c. többszerzős műnek.

M.: A magyar nemzetiségi kultúra szociológiai vizsgálata, tan., ISZ 1974; Socialistický vývoj maďarskej národnostnej kultúry v SSR (Kašjak, Milannal közösen), 1976; Könyvek és olvasók, tan., ISZ 1979/2; A szlovákiai magyar nemzetiségi kultúra szociológiai vizsgálatának eredményei. = A csehszlovákiai magyar nemzetiség néprajzi kutatása, tan., 1981; A Bibliotheca Hungarica (cseh)szlovákiai magyar könyvgyűjteményének bibliográfiája 1–2, 2000; A Bibliotheca Hungarica (cseh)szlovákiai magyar folyóirat-gyűjteményének katalógusa 1918 – 2000, Dsz. 2002; „Vésd szoborba alakját..." Kossuth-szobrok a felvidéki magyarság emlékezetében (szerk.), uo. 2002.

F. Z.

VÉGH ZSOLDOS Péter (Érsekújvár, 1952. okt. 1.): műfordító. Po.-ban érettségizett (1971), a Komenský Egyetem BTK-án spanyol–angol tolmács szakon szerzett oklevelet (1977). 1980-ban doktorált. 1977–1980-ban a Szlovák Egészségügyi Minisztérium nemzetközi osztályának szakelőadója, 1980–1982-ben a líbiai Misuratai Egészségügyi Központ szlov. ig. titkára, 1983-tól a po.-i Orvostovábbképző Intézet nyelvi lektorátusának tagja volt, majd Szlovákia portugáliai nagykövete. 2000 és 2001 között az Egyesült Arab Emírségekben nagykövet, ill. mb. nagykövet Szaúd-Arábiában és Kuwaitban. Az Emírségekben a sardzsai uralkodó támogatásával arab kortárs költők verseiből szerkesztett válogatást három nyelven (arabul, szlovákul és angolul) adták ki. Jelenleg a külügyi államtitkár kabinetfőnöke. – 1989-ben a po.-i Magyar PEN Club alapító tagja. Spanyol, angol és portugál nyelvből fordít. Műfordításai a következő folyóiratokban, ill. lapokban jelentek meg: Hét, ISZ, Mozgó Világ, Nagyvilág, Nő, ÚI, ÚSZ. Másokkal együtt fordította J. L. Borges *A titkos csoda* c. művét.

M. J.

VEIGELSBERG Hugó → Ignotus

VÉRCSE Miklós (Lidértejed, 1932. nov. 26.): pedagógus, műfordító, helytörténész. A po.-i Pedagógiai Gimnáziumban érettségizett (1951), 1951–56-ban Nyékvárkonyban és Párkányban tanított. 1954-ben a po.-i Pedagógiai Főiskolán oklevelet szerzett. 1956–1958-

ban tisztviselőként dolgozott. 1958-tól nyugdíjazásáig (1993) Szalkán, ill. Párkányban tanított. Karcolatokat és tanulmányokat is ír, rövidebb fordításait – elbeszéléseket, cikkeket – a hazai magyar lapok (Új Szó, Hét, ISZ) közölték. 1993-ban Párkány város önkormányzata fordítói és helytörténeti munkásságát Pro Urbe díjjal jutalmazta.

M.: Párkány. A Simon-Júda vásár története, 1996; Historia jarmoka Šimona Júdu, 1996.

Ford.: Hana Zelinová: Szelesvölgy csillaga, 1968; Jiří Brabenec: Gyilkosság a Szivárvány-öbölben, 1969; Oldřich Syrovátka: A póruljárt farkas, 1970; Jiří Marek: Az Albatrosz rejtélye, 1972; Samo Czambal: Kondás Jankó meg az aranyhajú lány, 1972; Mária Ďuríčková: Hófehér hercegnő, 1973; uő: Spuri, a kerékpáros, 1979; Peter Jaroš: Vallomások, 1974; Vladislav Vančura: Bocska és gazdája, 1978; Stanislav Rudolf: Dagi, 1979; Miloslav Stingl: Meli Antu, 1980; Jozef Genzor: A csodálatos fa, 1981; Peter Kováčik: Gyermekkorunk almafái, 1982; František Železný: Győzelmes február, 1983; Karol Truchlík: Marx Károly, 1983; Marta Vartíková: Tisztelet a munkádnak, 1983; Daniel Kollár – Ján Lacika – Roman Malarz: A szlovák és a lengyel Tátra, 1998; Mióta van eszük az állatoknak (Népek meséi, válogatás), 1999; Ján Lacika: Pozsony – Bratislava, 2000; Mária Bizubová – Daniel Kollár – Ján Lacika – Gabriel Zubriczký: A szlovák–osztrák–magyar Duna mente (Pásztó Andrással), 2000; Ján Lacika: Tátra, 2001; G. Zubriczký – J. Szőllős: Gömör-Kishont, 2002; A Nap leánya (Népek meséi, válogatás), 2002.

K. T., M. J.

VERES János; *Vörös Zoltán János* (Tornalja, 1930. febr. 28. – Rimaszombat, 1999. aug. 5.): költő, műfordító. Iskoláit szülővárosában, Rozsnyón és Rimaszombatban végezte a szlovák gimnáziumban, a továbbtanulásról betegsége miatt le kellett mondania. Csaknem egy évtizedig (1949–1957) a Magas-Tátrában gyógykezelték. Gyógyulása után betegmozgató a rimaszombati kórházban, majd hivatalnok. 1966–1970-ben a rimaszombati Járási Művelődési Központ módszertani előadója, kulturális-közművelődési programok szervezője volt. 1970–1971-ben ismét gyógykezelésre szorult, 1971-től rokkantnyugdíjas. – Költészete a szocializmus lelkes igenlése jegyében indult. Betegsége kiszakítja a társadalmi valóságból, lelkendező, sematikus versekkel üdvözli a boldog holnapot. Csak harmadik kötetének hangja tisztul fokozatosan, lírája elmélyültebbé, tépelődőbbé válik. A lassan megismert társadalmi valóság, Fábry bíráló szavai, a kortárs magyar költészet (Nagy László, Juhász Ferenc), a gazdag gömöri népköltészet, s nem utolsósorban a történelmi események hatására válságba kerül, majd többéves hallgatás után költészete megújul, sokszínűvé válik (*Tüzek és virágok, Fehér szarvas* c. kötetek). Ezt követően nincs látványos fordulat költői pályáján, fejlődése lelassul, ill. problémaérzékenységben, az emberi gondok iránti fogékonyságban, a nemzetiségi lét borúlátóbb és érzékenyebb megélésében, a gömöri tájban gyökerezés fokozódó tudatosításában stb. realizálódik. Lényegesebb elmozdulás (lásd válogatott verseinek két gyűjteményét) csak költészete hangulati-tematikai jellemzőiben mutatkozik, lírájának arányai, eszközei, képanyaga alig módosulnak. Korábban is foglalkoztatta egészségi állapota, a 70-es évektől egyre gyakrabban ihletik verseit a betegség, a szenvedés, az embert önérzetében megalázó testi-lelki gyötrelmek. Mind sűrűbben bukkan fel nála az elmúlás gondolata, az öregedés lehangoló motívuma, költészete filozofikusabbá, sötétebb tónusúvá válik. Irodalmi riportokat, elbeszéléseket is írt, prózája azonban nem éri el költészete jelentőségét, ritkán sikerült a tényszerűség és a fikció helyes arányát eltalálnia. Szlovákból és csehből fordított. Helytörténeti ismereteit a *Széttekintés a rimaszombati járásban* (Rimaszőlős–Rimaszombat 1992) c. honismereti kislexikonban kamatoztatta.

M.: Három fiatal költő, v. (Török Elemérrel és Ozsvald Árpáddal), 1954; Ifjú szívem szerelmével, v., 1955; Tüzek és virágok, v., 1961; Földrengés után, elb., 1966; Fehér szarvas, v., 1967; Homokvirág, vál. v., 1972; Mikrovilág, v., 1979; Életút, vál. v., 1989; Jéghegy, v. 1998.

Ford.: Andrej Sládkovič: A gyetvai legény, 1980.

Ir.: Fábry Zoltán: Harmadvirágzás. = F. Z.: ÖÍ 7; Turczel Lajos: V. J. új versei. = T. L.: Írás és szolgálat, 1965; Dénes György: Négy új verskötet, Hét 1967/23; Görömbei András: Két gyűjteményes verskötet, Alföld 1972/8; Szepesi Attila: Homokvirág, Kortárs 1973/3; Zalabai Zsigmond: Homokvirág (V. J.), ISZ 1972/2; Tóth László: Vita és vallo-

más, interjúk, 1981; Tőzsér Árpád: Költő, aki magasabb volt a körtefánknál. = Noék az Ararát tetején (szerk. Duba Gyula) 2000; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), 1, 2000.

Sz. Z.

VERES Vilmos (Alsószecse, 1906 – Újbars, 1975): autodidakta paraszt író. A 30-as években tudósításokat, verseket írt a PMH-ba, a Magyar Vasárnapba és a lévai lapokba. Írásai nagyrészt csak dokumentumértékűek. Mintegy 40 kéziratából népköltészeti gyűjtései s a szülőtáj történetével foglalkozó írásai érdemelnek figyelmet (*Garamvölgyi népszokások, Újbars története, Parasztságunk élete, Lakodalmi népszokások*).

M.: Üzent a föld, v. (Agárdy Zsigmonddal, Csontos Vilmossal és Sass Jánossal), Léva 1934; Ötven év, önéletrajz, kz.

Ir.: Csontos Vilmos: V. V., ISZ 1975/3.

Cs. S.

VERŐ Géza (Nyitra, 1895. okt. 9. – uo., 1949): publicista, író. Iskoláit szülővárosában és Bp.-en végezte. Földbirtokos volt és neves sportember: tagja a csszl. agyaggalamblövő válogatottnak és elnöke a Nyitrai Atlétikai Clubnak. Művészileg jelentéktelen versei és novellái a nyitrai lapokban és az 1935-ben kiadott *Nyitrai írók könyvé*ben jelentek meg. Gazdasági cikkeket is írt. 1945 után Trenčianskýra változtatta a nevét.

M.: Megyek az utamon, v., Nyitra 1930.

T. L.

Versbarátok Köre → Könyvkiadás

VERSEGHY Erzsébet, *Kopasz Elemérné* (Kürt, 1915. márc. 12. – Érsekújvár, 2000. szept. 14.): költő. Iskoláit szülőfalujában végezte, Po.-ban érettségizett 1933-ban. – Viszonylag későn döbbent irodalmi hajlamaira. Az 50-es évek második felétől jelennek meg írásai a korabeli lapok gyermekrovatában. Kizárólag a gyermeknek szólt verseiben, verses és prózai meséiben. A múlt század első felének irodalomeszményét vallotta magáénak, munkásságának egészét áthatotta a felnőttek oktatói-nevelői gesztusainak szelleme. 1964-ben díjat nyert a Kis Építő pályázatán, ezt követően több-kevesebb rendszerességgel publikált. A díjazott művének már a címe is sokat elárul: *Veronika Szívországban*. A természet mozgását, az évszakok váltakozását, az időjárás hullámzását követi verses reflexióiban, ill. a már gyermekkorban megmutatkozó emberi gyarlóságokra, rossz szokásokra stb. figyelmeztet konzervatív szellemű, kissé ódivatú formakincsű, erősen didaktikus, a levonandó tanulságokat közvetlenül kínáló, de gördülékeny versezetű költészetében.

M.: Mocskos Palkó – Cifra Olga, v. m., 1961; Mesét mondok, gyerekek, m., 1964; Tavaszi szél, v., 1973; Fűben tücsök muzsikál, antol. (többekkel), 1983; Hogyan kell repülni?, antol., 1986; Óka, bóka, libikóka, v., 1991; Kacsatánc, v., 1997; Csodalámpás, antol., 1998; Fellegjáró Pöttöm Pál, v.; 2003.

Ir.: Egri Viktor: Gyermekversek, ÚSZ 1973. aug. 23.; Szitási Ferenc: Tavaszi szél, ÚIfj 1973/39; Zalabai Zsigmond: A játszótársam, mondd, akarsz-e lenni?, ISZ 1974/9.

Sz. Z.

Vetés: a sarlósok időszaki röpirata. 1928 aug. és 1929 szept. között 4 száma jelent meg, útkereső és programadó írásokkal. A legtöbb cikket Balogh Edgár, Dobossy László, Brogyányi Kálmán és Horváth Ferenc írták; közleményeik nagy részét még parasztrajongás és kisebbségi messianizmus jellemzi.

Ir.: Fábry Zoltán: Etnográfiai szocializmus, K 1929/6. = F. Z.: ÖÍ 2; Balogh Edgár: Hét próba, 1965.

Cs. S.

VICZAY Pál (Pozsony, 1930. ápr. 23. – uo., 1989. okt. 24.): zenei szakelőadó, énekes. Po.-ban érettségizett, 1945–1948-ban a szaléziánusoknál tanult énekelni, majd a konzervatóriumban végzett ének szakot (1955). Különböző művészegyüttesekben énekelt, elindította a szlovákiai magyar zeneszerzők műveinek kiadását, fő szervezője volt az első zselizi Országos Népművészeti Fesztiválnak (1961), 1962–1970-ben az Ifjú Szívek igazgatójaként, 1971–1979-ben a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkarának szervező titkáraként

működött, 1981–1988-ban a pforzheimi (NSZK) Városi Színház operaénekese volt. A kultúra kiváló (1975), érdemes dolgozója (1980).

M.: Módszertani segédanyag, 1958; Művészeti és műsortanácsadó, 1958; Forradalmi és tömegdalok (összeáll.), 1960; Énekelj, boldog ifjúság, 1964; Moje piesne 1. (összeáll.), 1964; Sborové skladby pre deti a mládež (többekkel), 1965; Sborové skladby pre miešané zbory (Vojtech Adameccel), 1965; Dalolj velünk (összeáll.), 1967; O sborovom speve 1–2, 1967; Dalolva szép az élet (összeáll.), 1967; A karének jelentősége 1–2, 1969; Vegyeskarok (összeáll.), 1970; Hangképzés és egészségtan, 1971; Adalékok a csehszlovákiai magyar énekkarok történetéhez, 1973; Zenei nevelés és az óvodai zenei nevelés módszertana az óvónőképző ped. isk. 1–2. évf. számára (Csízyné Brauner Saroltával és Mózsi Ferenccel), 1973, 1980; Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara 1964–1974 (Pálinkás Zsuzsával és Teleki Miklóssal), 1975; Népek barátsága 1–2. (összeáll., Janda Ivánnal), 1975, 1976; Az énekkarok évkönyve (szerk.), 1976–1978; Énekkari gyűjtemény. Kórusművek vegyeskarra (összeáll.), 1981.

Ir.: Csikmák Imre: Ifjú Szívek 1955–1975, 1975; V. P. 50 éves, Hét 1980/21; Lovicsek Béla: Késői virágzás, Hét 1982/34.

D. Z. E.

VIDA Gergely (Komárom, 1973. dec. 31.): költő, irodalomtörténész. 1997-ben a pozsonyi Komenský Egyetemen diplomázott. Doktori értekezését Babits Mihály fiatalkori költészetéről írta. A dunaszerdahelyi Vámbéry Ármin Gimnázium tanára, Csiliznyáradon él. — Kötetei feltűnő vonása a stílusbeli és műfaji sokrétűség. Különböző nyelvi regiszterek keveréséből hozza létre sajátos, összetéveszthetetlen stílusát. A kifejezés pontosságára való törekvés a szavak folyamatos jelentésmódosításával jár lírájában, ezáltal nyílik tér verseiben az ironikus-humoros nyelvi játékokra is. Második kötete legtöbb darabja önéletrajzi vagy szerepvers, hangsúlyos bennük a narratív elem. Tanulmányaiban a kortárs magyar irodalommal foglalkozik, Babits életművének kiváló ismerője. Többnyire az ISZ-ben, a Kalligramban és a Praeben jelennek meg írásai.

M.: Tinta-palinta, v., Dsz. 1999; Sülttel hátrafelé, v., 2004.

Ir.: Mészáros Károly: Csallóköz 2000/37; Beke Zsolt: „Sok beszédnek sok az anyja", avagy a beszédmódok karneválja, Új Forrás 2004/7; H. Nagy Péter: Visszacsatolás kollázsban, Új Forrás 2004/7.

B.Zs.

VIETOR, Martin, *Vietor Márton* (Igló,1906. nov. 3.– Po., 1978. febr. 3.): jogász, pedagógus, egyetemi tanár. Külker. Főiskolai tanulmányokat végzett Bécsben, majd a Komenský Egyetem Jogi Karán. 1938-ig ügyvédként működött, majd a Pravda (1945/46), ill. az ügyészség munkatársa. 1951 és 1971 között a Komenský Egyetem Jogi Karán tanszékvezető, egy. docens (1954), egyetemi tanár (1964), a történettudományok doktora (1966). Kutatómunkájában, publikációiban a jogtörténet kérdéseivel foglalkozott. Magyar vonatkozásban a Dejiny okupácie južného Slovenska (1938 – 1945) [Dél-Szlovákia megszállásának története (1938 – 1945], Po., 1968, valamint a Význam a miesto Slovenskej republiky rád v československých dejinách [A Szlovák Tanácsköztársaság helye és jelentősége Csehszlovákia történelmében], Po., 1969. Ez utóbbi kötet feltehetően magyarul is megjelent. A nevezett, Vietor Márton néven, az ötvenes, hatvanas években rendszeresen publikált az Új Szóban. Cikkeit, tanulmányait magyarul írta.

F. Z.

VÍGH Károly (Losonc, 1918. jún. 28.): történész. A középiskolát szülővárosában, ma-gyar–történelem szakos tanulmányait Po.-ban és Bp.-en végezte. Po.-ban egyik alapítója volt az egyetemisták Eötvös József-körének és a Forrás c. lapnak. Tanulmányai befejeztével Bp.-en maradt, s 1942 és 1949 között a Teleki Pál Intézet szlovák referense volt. 1950-től 1957-ig levéltári területen dolgozott, és igazgatója lett a Pest és Nógrád megyei Levéltárnak. 1958-tól 1983-ig, nyugdíjazásáig múzeumokban dolgozott, s a Magyar Nemzeti Múzeum legújabbkori részlegének vezetője volt. 1986-tól a Bajcsy-Zsilinszky Társaság elnöke, s 1989-ben egyik aláírója a békés, demokratikus átmenetet elősegítő háromoldalú egyezménynek. 1991-től a Rákóczi Szövetség alelnöke, 1996-tól a történettudomány akadémiai dokto-

ra. – Többrétű tudományos kutató munkájában a csszl. magyar kisebbség fejlődési problémáival is foglalkozik, s az ISZ-ben és más lapokban is többször publikált.

M.: A tizenkilencedik század szlovák hírlaptörténete (doktori disszertáció), Bp. 1945; A váci kötöttárugyár története, Vác 1960; Bajcsy-Zsilinszky Endre külpolitikai nézeteinek alakulása, Bp. 1979; Ugrás a sötétbe, Bp. 1984; Tildy Zoltán életútja, uo. 1991; Bajcsy-Zsilinszky Endre, a küldetéses ember, uo. 1982; A szlovákiai magyarság sorsa, uo. 1992.

T. L.

VÍGH Rózsa; *Iván Rozália* (Sarkad, 1927. aug. 4.): író. Nem a tájaink szülötte, házassága révén került Kassára az 50-es évek elején. Irodalmi munkássága kizárólag a gyermekolvasókhoz szól, kevés számú cikkében az olvasóvá nevelés, az irodalom népszerűsítésének témakörét boncolgatja. 1955 és 1981 között termékeny munkatársa volt a hazai gyermeklapoknak (Kis Építő, Pionírok Lapja, később Tábortűz) és a többi lap gyermekrovatának. Verseket, meséket, karcolatokat, mesejátékokat stb. publikált rendszeresen. A népmesék és népi mondókák ismert motívumaiból, fordulataiból, alakjainak (királyfi, királylány, boszorkány, tündér stb.) egész arzenáljából építkező meséit igyekszik korszerű, főként a kor megkívánta ideológiai szellemmel megtölteni. Fordulatos, olvasmányos történeteiben ritkán tudja elkerülni a hatástalan, didaktikus tanulságlevonást. A legtöbb meséjében a jellembeli ferdüléseket stb. ábrázolja. A 70-es évek végén Mo.-ra költözött, ahol Iván Rozália néven jelennek meg írásai.

M.: Bajos leánykérés – Különös eljegyzés, egyfelvonásosok (megjelentek Csontos Vilmos: A látogatók c. színm.-vel egy kötetben), 1956; Különös látogatók, mesejáték (megjelent Rényi Magda: Az ostoros bandita c. jelenetével egy kötetben), 1959; A póruljárt gazdag ember, mesék, 1961.

Ir.: Tolvaj Bertalan: Két új meséskönyv, H 1962/4; Fábry Zoltán: Mesekönyvek, ISZ 1962/2; Tolvaj Bertalan: Gyermekirodalmunk, ISZ 1964/1.

Sz. Z.

Világ: marxista társad., irod. és világnézeti szemle. 1936-ban egyetlen 16 oldalas száma jelent meg Po.-ban, Barta Lajos és Balázs András szerkesztésében. Barta már 1935 elején tervbe vette a lapot mint az általa alapított népfrontos Magyar Szellemi Társaság orgánumát, de anyagi nehézségek miatt csak akkor tudta megindítani, amikor a társaság aktivitása csökkent. A Bartával vetélkedő Fábry Zoltán és Kovács Károly akkori hasonló lapkezdeményezései teljes kudarccal végződtek. A V. – profilja a korábbi Barta-lapéhoz, az Új Szóéhoz hasonlított – népfrontos szellemiségű pol. és ideológiai tájékoztatást, értékelést adott a nemzetközi helyzetről, amihez külföldi lapok (Europe, Vendredi, Pariser Tagblatt) és publicisták (Simone Tery, Émile Poillot, Léon Simon stb.) anyagait is felhasználta. A hazai publicisták közül Horváth Ferenc, ifj. Hornyánszky István, Ilku Pál, Neufeld Béla, Szabó Imre és Szántó Hugó voltak a munkatársai, Mo.-ról pedig Veres Péter.

T. L.

Világosság: kat. oktatásügyi folyóirat. 1929 jan.-tól 1933 ápr.-ig havonta jelent meg Érsekújvárott, Dinnyés Károly, Villand János és Csongrády Árpád szerkesztésében. Legaktívabb munkatársai Bíró Lucián, Bognár Cecil, Hajdú Lukács, Péchi Gusztáv és Takács Menyhért klerikusok voltak. I. évfolyamában Bartók Béla és Kemény Gábor tanulmányait közölte, alapos elemzéseket nyújtott a nagy cseh zeneszerzőkről, Smetanáról és Dvořákról, értékes művelődéstört. értekezéseket hozott Alapy Gyulától és Haiczl Kálmántól. A későbbi évfolyamokban elszaporodtak a kisebbségi iskolákkal kapcsolatos vitacikkek. Akkor volt napirenden a nehéz anyagi helyzetű felekezeti népiskolák tanítóinak személyi államosítási ügye. A lap ezt annak ellenére támadta, hogy a kat. tanítóság nagy többsége egyetértett vele, s a ref. egyház hivatalos lapja, a Református Egyház és Iskola is kiállt mellette. Az 1933-ban megszűnt lap pótlására a prohászkás Új Élet Világosság címmel terjedelmes mellékletet létesített.

T. L.

Világszabadság: a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkás Párt kelet-szlovákiai magyar nyelvű lapja. 1931 és 1935 között jelent meg Kassán, Farkas Zoltán szerkesztésében.

T. L.

Világszemle: a CSKP népfrontos szellemű kéthavi lapja. 1937–1938-ban jelent meg Po.-ban, Jung Béla szerkesztésében. Cikkeit jórészt külföldi kommunista és polgári baloldali lapokból fordították. Álnéven szereplő mo.-i tudósítói is voltak.

Cs. S.

Villebald József → Dancsi József

VIRÁGH József (Izsa, 1947. ápr. 10. – Komárom, 1991. ápr. 29.): népművelő, helytörténész. Komáromban érettségizett (1965), 1980-ban a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán népművelés, majd 1982-ben magyar nyelv és irodalom szakot végzett. 1969 és 1975 között fordító, tolmács és idegenvezető munkakörben dolgozott. 1975–1987-ben a komáromi Duna Menti Múzeum igazgatóhelyettese, 1978-tól a közművelődési osztály vezetője volt. 1987-től Marcelházán, Komáromban, majd Dél-Komáromban (Mo.) tanított. – Kiállítási forgatókönyvek, művelődés- és ipartörténeti tanulmányok szerzője.

M.: A komáromi múzeum száz éve, monogr. (többekkel), ÚMGY 5, 1986; A komáromi DMM, tan., Komárom 1986.

Sz. Z.

VIRÁGHNÉ Tamaskovics Szonja; *Egri Zoltánné* (Réte, 1947. jún. 6.): kultúrtörténész. Szencen érettségizett (1965), a Komenský Egyetemen magyar–szlovák szakot végzett, 1978-ban Bp.-n, az ELTE BTK-n doktorált. 1970–1990-ben a komáromi Selye János gimnázium tanára, 1990-től a dél-komáromi (Mo.) Kultsár I. Szakközépiskolában tanít. Irodalmi, művelődéstörténeti, közművelődési szakcikkek, ismeretterjesztő írások, tanulmányok, iskolai évkönyvek szerzője.

M.: Radnóti Miklós egy éve Liberecben, tan., ISZ 1972/1; A komáromi magyar színészet története 1792–1918, monogr., Komárom megyei honismereti kiskönyvtár, Tatabánya 1981.

Sz. Z.

Visszhang (Komárom, 1973-tól): a Jókai Napok időszaki kiadványa. A rendezvény idején jelenik meg. Az első szám felelelős szerkesztője Bárány János volt. A 40. Jókai Napok lapját Bárány János, Kalmár Csaba és Molnár Krisztina szerkesztette.

F. Z.

Vizeslepedő: humoros hetilap. 1929 és 1935 között jelent meg Po.-ban, Lukách Gyula szerkesztésében. Az 1923 és 1925 között létező I-Á-t tekintette elődjének, s ennek megfelelően már indulásakor 4. évfolyamúnak jegyezte magát. Rengeteg pol. viccet, karikatúrát és szatírát közölt, s állandóan ostorozta a masaryki–beneši rendszer pol. mesterkedéseit és kisebbségellenes manővereit. A kisebbségi kult. és irod. élet eseményeit is élénk figyelemmel kísérte, és alaposan kifigurázta a gyakran tapasztalható dilettantizmust, önkritikátlanságot. Sok baja volt a cenzúrával, 1934-ben egy időre be is tiltották.

Ir.: Turczel Lajos: Humoros sajtónk 1938 előtt. = uő: Hiányzó fejezetek,1982.

T. L.

VOLKÓ Viktor → Szombathy Viktor

Vox Nova Rt. (Pozsony, 1991): lapkiadó. 1991. dec. 12-én alakult, kisrészvényesekkel. A társaság részvényesei az Új Szó szerkesztői voltak (45 személy). Lap- és könyvkiadási programmal hozták létre, reklám- és kereskedelmi tevékenységgel is számoltak. 1995 októberében a részvények többsége francia, majd 1996-tól (a Sopress Kft. révén) német tulajdonba került, majd a kiadó megszűnt. – Tevékenysége az ÚSZ kiadására és néhány alkalmi, publicisztikai jellegű kiadvány gondozására terjedt ki. – Létezése idején az rt. ig. tanácsának elnöke: Tóth János, ügyvezető igazgató: Slezákné Kovács Edit.

F. Z.

VOZÁRI Dezső (Igló, 1904. febr. 13. – Budapest, 1974. nov. 20.): költő, újságíró, műfordító. Iglón és Kassán tanult, érettségi után a prágai egyetem orvostudományi karára jelentkezett, később átlépett a bölcsészkarra. Tanulmányait nem fejezte be, újságíró lett. 1928-tól a PMH, 1933–1938-ban a Magyar Újság mun-

katársa. 1939 nyarán a fasizmus elől Krakkóba, majd Lembergbe (Lvov) menekült. Ivanovóban főiskolai tanár, 1943-tól a moszkvai rádió magyar adásának szerkesztője volt. 1943-ban jelentkezett a Ludvík Svoboda vezette csszl. dandárba, s részt vett a belgorodi és a szokolovi ütközetben. 1945-től Bp.-en élt, a Szabad Nép kulturális rovatának vezetője, majd az MTI prágai, berlini, bécsi tudósítója, 1959-től a Népszava külpolitikai rovatának vezetője volt. – Első verskötete 16 éves korában jelent meg (*Őszi köszöntő,* 1920). Költészetét a lázadás és az igényesség, a formaművészet jellemzi. Urbánus költő, programokhoz nem igazodik, az emberi sorskérdések foglalkoztatják. Későbbi kötetein a nyugatos költők (Ady, Kosztolányi, Juhász Gyula, Tóth Árpád) hatása érezhető. Nem hiányzik verseiből a rezignáltság és a pesszimista világlátás sem. „Mesteri tökéletességű versei" (Fábry), melyek a várost és a gyárat dalolták meg, a *Szebb a sziréna* (1935) c. kötetben jelentek meg. Kisebbségi helyzetére, kötődésére kevés vers utal, elsősorban az ember sorsa, jelene és jövője foglalkoztatja (*Szlovenszkó*). Frappánsak, megkapóak pillanatképei (*Kaland*, *Öreg vigéc a vonaton, Az éneklő város, Az utolsó konflis).* A korabeli kritika egy része elmarasztalta verseit. A „menekülő líra" vádja mellett túlzott cinizmusát és szkepszisét emlegették. A valóság groteszk felvillantásai, sajátos formanyelve, a prágai műhelyekben tapasztalt avantgárd példák nem maradtak hatástalanok munkásságában, új távlatot adtak költői törekvéseinek. A „dekadens költő nihilizmusáról" (Fábry) beszélni vele kapcsolatban egyértelműen túlzás volt. A 30-as évek közepétől megszaporodtak azok a versei, melyek a pillanatfelvételeken túl a valós élet gondjait láttatják. A kiszolgáltatott sors a szerelmi együttlét pillanatait is beárnyékolja (*Vihar előtt*). 1943-ban a fasizmus elleni harc nyílt vállalása mondatja vele a lázadás igéit (*Tanú vagyok).* Olyan nagyszerű versei születnek ekkor, mint az *Európa elrablása,* az *Ave Caesar,* a *Sürget a perc*, a *Legendát róla,* a *Veled vagy nélküled.* Szerelmi lírája a kalandéhségtől a megtalált szerelem felszabadító érzéséig hullámzik (*Profán vers, Erato, Virágének).* Kétségtelenül van valami szürkítő, ismétlődő kellékük ezeknek a verseknek. A szép és jó versek azonban úgy válnak nála „szériaárukká" (Szvatkó Pál), hogy ugyanazon fogalmi jegyekkel idézik meg az élet végtelen kihívásait egy lehetetlenül bezárt világban, ahol a versek mozgástere is leszűkült, s a képek, fordulatok és kifejezések nem újulnak meg. Mégis azt kell mondanunk, hogy metaforái, képei, hasonlatai a modern költészet kelléktárából valók, s újszerűségükkel, eredetiségükkel hatnak abban a környezetben, melynek költészeti „léptéke" zömmel a lehetségesnél is hagyományosabb volt. V. D. munkásságában nem voltak ismeretlenek a megtorpanások, ezek azonban a saját hangját kereső költő és formaművész erőgyűjtésének és útkeresésének állomásai voltak. Eszmei bilincsek nélkül alkotott. Úgy lett a „legnyugatosabb" költő, hogy Európa volt a hazája, és szociális indulatai is ebből a közegből fakadtak. Költői habitusában nem a kisebbségi sors dominál, hanem a művészet humánuma.

M.: Fekete zászló, v., Kassa 1921; Éjfél után, v., uo. 1922; Vagy-vagy, v., Moszkva 1944; Varázslat nélkül, vál. v., bev. Sándor László, Bp. 1972, Po.–Bp. 1984; A szomszéd kertje, vál. ford., Bp. 1972.

Ir.: Szalatnai Rezső: V. D. költészete, Magyar Figyelő 1935/1; Fábry Zoltán: Lírikusok Szlovenszkón. = F. Z.: ÖI 4, szerk.: Fónod Zoltán, Po.–Bp. 1983; Kemény Gábor: Így tűnt el egy gondolat, Bp. 1940; Fónod Zoltán: V. D., az urbánus költő. = uő: Tegnapi önismeret, Po.–Bp. 1986; Szeberényi Zoltán: V. D. = uő: Arcok és művek, 1988.

F. Z.

VOZÁRY Aladár, R.; *R. Vozáry J.* (Munkács, 1895 – Budapest, 1959. nov. 30.): politikus, újságíró, lapszerkesztő. Munkácson érettségizett, 1913-tól az Eötvös-kollégium tagjaként matematika–fizika szakot tanult a bp.-i egyetemen, de tanulmányait 1915 márc.-ban katonai behívás miatt meg kellett szakítania. A háború végéig az orosz fronton harcolt. 1919-től Munkácson bekapcsolódott a szervezkedő kisebbségi pol. életbe, s a magyar ellenzéki pártok szolgálatában a Kárpáti Futár és a Munkács c. rövid életű lapokat szerkesztette. Tartósabb életű lapja az Őslakó volt, melyet 1926-ban alapított s kezdettől végig egyedül írt. Címoldalán az elnevezés mellett ez az apróbe-

tűs szöveg volt olvasható: „Az Őslakó Podk. Rus magyarajkú őslakossága jogainak, érdekeinek harcosa és szószólója. Tiszteli mindenki meggyőződését, nemzeti és vallásos érzését. Hirdeti a nemzetek, felekezetek, társadalmi osztályok közötti megértés és béke szükségességét, de vétót kiált az igazságtalanságnak és elnyomásnak, hangot ad az elnyomottaknak és igazságtalanságot szenvedők jajjainak". Kisebbségi „vétóiért" a lapot gyakran elkobozták, szerkesztőjét pedig néhányszor letartóztatták. 1935-től a kárpátaljai tartománygyűlés képviselője volt. Az országrész 1939-es magyar megszállása után tanügyi tanácsossá nevezték ki, s a Magyar Élet Pártjának képviselője lett. A nyilas uralom idején visszavonult a pol. élettől. A deportálások idején zsidó származású feleségét meg tudta menteni, de a rokonságot elhurcolták. 1944 őszén az oroszok elől Bp.-re menekült. 1946-ban a hírhedt Andrássy út 60-ban rendőrségi kihallgatáson esett át. Az 50-es években már tartósan beteg volt, s halotti jelentését előre megfogalmazva halt meg. Búcsúsoraiban menekülése idejére is célzott: „Életem munkarésze egy régi, őszi alkonyba hajló délutánon tulajdonképpen már befejeződött. "

T. L.

Vörös Barátság: proletár testedző egyesület. 1931-ben együtt szervezték meg po.-i magyar ifjúmunkások és sarlósok, első elnöke Geyer József volt. Az Útban Peéry Rezső és Terebessy János vezetésével külön rovat irányította és népszerűsítette a tevékenységét. Kitűnő szavalókórusát Balázs András alakította ki. Számos matinét, előadóestet rendezett, köztük Gorkij-emlékünnepélyt is. A Proletár Testedző Szövetségnek Szlovákia-szerte 35-40 magyar szervezete volt, ezeket az előnyös helyzetben lévő Vörös Barátság gyakran segítette, patronálta. A szervezet tevékenységében a sport másodlagos volt, figyelme az agitatív munkára irányult. Az állami hatóságok 1934–1935-ben a Szövetség egyesületeinek nagy részét, köztük a Vörös Barátságot is felszámolták.

Ir.: Balázs András: A Sarló és a Vörös Barátság. = Ez volt a Sarló, Bp. 1978; Turczel Lajos: Ifjúmunkások és sarlósok Vörös Barátságának története. = uő: Tanulmányok és emlékezések, 1987.

T. L.

Vöröskeresztes Híradó → Népegészség

Vörösmarty Klub: irodalom- és kultúra-népszerűsítő klub. 1966-ban alakult Vágsellyén a Csemadok alapszervezete mellett, szervezője és első vezetője Tóth Lajos volt. Számos színvonalas előadóestet rendezett, amelyeken olyan előadók léptek fel, mint Bessenyei Ferenc, Dobossy László, Jócsik Lajos, Nagy László, László Gyula, Emil Boleslav Lukáč stb. Rokonszenves és korszerű törekvése volt, hogy a természettud. és műszaki előadásoknak is teret biztosítson. A kassai Batsányi Körrel együtt ösztönző hatást gyakorolt az ifj. klubmozgalom Csemadok-keretek közti kibontakozására.

Ir.: Turczel Lajos: Köszöntő, ISZ 1977/1.

T. L.

Vörös Munkás: a kommunista szakszervezeti mozgalom magyar nyelvű havilapja. 1929 és 1938 között jelent meg Prágában. Szerkesztői Pór Dezső és Nágel Ágnes voltak, kiadójaként Anton Zápotocký volt feltüntetve.

T. L.

VÖRÖS Péter (Marcelháza, 1947. jún. 25. – Érsekújvár, 2004. ápr. 3.): író, költő, kritikus. 1965-ben érettségizett Érsekújvárban. – 1970-től publikált, írásai közel húsz különféle lapban jelentek meg. 1983–1986 közt az Iródia tagja. Első kötete húsz év terméséből válogat, versein a neoavantgárd hatása érződik. Prózájában az elbeszélés, esszé, napló műfaji jegyei keverednek, történetei a lét értelmére kérdeznek rá. Utolsó kötete, mely 101 haikut tartalmaz, ellentétekre épül, a létet és a nemlétet állítja szembe. Kritikáiban, recenzióiban leginkább az Érsekújvárhoz és annak környékéhez kötődő alkotók pályáját kísérte figyelemmel.

M.: Szamovár és mentőöv, v., Királyhelmec 1999; Shakespeare és a vadkan, Ko 2000; Cseresznyevirág, v., Érsekújvár 2004.

Ir: Kamocsai Gál László: „Hitben töprengő-jelenidő", Castrum Novum 2004, ápr. 14.

B. Zs.

VÖRÖS Zoltán János → Veres János

W

WALLA Frigyes → Mezei Gábor

WALLENTINYI Dezső → Győry Dezső

W. WIMBERGER Anna → Wimberger Anna

WALLENTINYI Samu (Egyházasdengeleg, 1875 – Tőketerebes, 1930. jún. 15.): tanár, tanulmányíró, lapszerkesztő. A selmecbányai líceum elvégzése után a bp.-i egyetem bölcsészkarán szerzett magyar–latin szakos tanári képesítést. 1900-tól haláláig az eperjesi kollégium főgimnáziumában tanított, s az első eperjesi cserkészcsapat egyik alapítója és parancsnoka volt. Kitűnő előadóként nemcsak diákjai szeretetét nyerte el, hanem a nagy múltú helyi irod. egyesület, a Széchenyi Kör tagjaiét is. Az 1918-ig fennálló körnek főtitkára, s az ugyancsak addig létező Eperjesi Lapoknak szerkesztője volt. 1918 után főleg a PMH-ban publikált. Színvonalas irod. tanulmányai (Petőfiről, Aranyról, Madáchról, az 1850 és 1900 közötti évek költészetéről stb.) a lapokban és a Sebesi Ernő által összeállított emlékkönyvben maradtak fenn. Halála után holttestét Eperjesre vitték, s az evangélikus temetőben temették el.

M.: Sárosi Gyula élete, Bp. 1898; Az eperjesi Széchenyi-kör, Eperjes 1914.

Ir.: Sebesi Ernő: Dr. W. S. emlékezete (emlékkönyv), Eperjes 1933; Ervín Lazar: Vedecká činnos□ na prešovskom kolegiu. = uő: Prešovské kolegium v slovenských dejinách, uo. 1967; Zemán László: W. S. irodalmi (tanári) hagyatéka, Kalligram 1996/6.

T. L.

WALLENTINYI Samu; *Juczkó Simon* (Rimaszombat, 1906. máj. 1. – Budapest, 1968. aug. 3.): szerkesztő. Győry Dezső öccse és id. Wallentinyi Samu unokaöccse. Középiskolába Rimaszombatban és Miskolcon járt. 1938 előtt könyvügynökként dolgozott. 1938-ban Bp.-re költözött, ahol antikváriuma volt. 1948 után az állami könyvkereskedelem alkalmazottja lett. – A 30-as években két jelentős antológiának volt a szerkesztője és kiadója (*Hegyvidéki bokréta. A szlovenszkói és ruszinszkói írók prózai antológiája,* Rimaszombat 1934*; Új magyar líra 1919–1937. A szlovenszkói és kárpátaljai magyar költők lírai antológiája,* Kassa 1937). Ő adta ki könyv alakban Győry Dezső Magyar hegyibeszéd (Bp. 1940) c. poémáját. Juczkó Simon néven verseket publikált.

M.: Szenvedések, v., Rimaszombat 1929.

T. L.

WEINBERGER János; *Wenger János; Mosonyi Ferenc* (Újvároska [ma Leopoldov], 1908. dec. 27. – Auschwitz, 1942 v. 1943): író, publicista. Po.-ban érettségizett, tanulmányait a Komenský Egyetem Jogi Karán folytatta. Részt vett a Sarló munkájában. 1934 elején kivándorolt Franciaországba, Párizsban telepedett le. Akkor kezdett publikálni. Wenger János néven cikkeket, tanulmányokat írt Az Útba, Mosonyi Ferenc néven pedig a Magyar Napba és a Korunkba. Írt egy kisregényt is *Félemberek* címmel, melyben a franciaországi magyar emigránsok helyzetével foglalkozik, de nem adta ki. Működött a Francia Kommunista Párt magyar csoportjában, 1936–1938-ban a párt magyar orgánumának, a Szabad Szónak volt a belső munkatársa. 1939. aug. 31-én letartóztatták és gyűjtőtáborba hurcolták. Ott halt meg.

Ir.: Sándor László: W. J. ébresztése, ISZ 1980/7.

S. L.

WENGER János → Weinberger János

WEYDE-LEWEKE Gizella (Kassa, 1894. aug. 6. – Halle, 1966): festő, restaurátor, művészettörténész. Po.-ban érettségizett, a Képző-

művészeti Akadémiát Bp.-en végezte el Krenner, Bosznay, Nógrády tanároknál. A bp.-i és a bécsi egyetemen régészeti és művészettörténeti tanulmányokat folytatott, 1921-ben Bécsben doktorált. Münchenben Wölflint hallgatta. 1928-ig a po.-i városi múzeumban dolgozott, a Híradóba és a Grenzbotébe írt cikkeket. Később képrestaurátornak tanult Halléban, s férjhez ment Fritz Leweke templomfestőhöz. 1919-től tagja volt a Kunstvereinnek. Művészettörténeti tanulmányait a Forumban publikálta.

M.: Barocke Altargemälde in Pressburger Kirchen, Forum 1935, 85–91; Weniger bekannte Pressburger Bildhauer, Forum 1937–1938; Die evangelische Kirche und ihr Erbauer Mathäus Walch, 1924; Pressburger Baumeister der zweiten Hälfte des 18. Jahrhundert, 1930.

Ir.: Fünfzig Jahre Pressburger Kunstverein 1884–1934, 1934.

K K. K.

WICK Béla (Kisszeben, 1873. nov. 10. – Kassa, 1955. dec. 25.): kat. pap, műtörténész, történész. A középiskolát Eperjesen, teológiai tanulmányait Kassán és Kolozsvárott végezte. 1921-től a kassai teológiai főiskola tanára, 1939 és 1944 között rektora volt. Több könyve jelent meg Kassa múltjáról és műemlékeiről, s e témában egy szintetizáló művet is kiadott. Hitbuzgalmi cikkeket és vallásos elbeszéléseket is írt.

M.: Kapy Klára és egyéb elbeszélések, Eperjes 1903; Az eperjesi Kálvária, uo. 1919; A 300 éves kassai Orbán-torony, Kassa 1928; Adatok a kassai domonkosok történetéhez, uo. 1932; Kassa régi síremlékei, uo. 1933; A kassai Szent Erzsébet Dóm, uo. 1936; Kassa története és műemlékei, uo. 1941.

Ir.: Gömöry János: Kassa régi temetői, kriptái, síremlékei, MÍ 1932/10; Feley Lóránt: Kassa története és műemlékei, Új Magyar Múzeum 1942/1; A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában (szerk. Gyüre Lajos), Kassa 1968.

T. L.

WIEZLER Teréz → Lehocky Teréz

WIMBERGER Anna; *W. Wimberger, Pozsonyi Anna* (Sármellék, 1901. márc. 31. – Budapest, 1992. dec. 16.): költő, író, kritikus. Gyermekkorát a Csallóközben töltötte, s e jellegzetes táj irod. munkásságára is hatást gyakorolt. A középiskolát Po.-ban végezte, az irod. életben a 20-as évek közepén tűnt fel a neve. Főleg a helyi lapokban (Új Auróra, Magyar Minerva, Híradó, Esti Újság, Magyar Hírlap) publikált, s a szlovák állam idején az Esterházy János vezette Magyar Párt titkárságának alkalmazottja volt. 1945-ben Mo.-ra távozott, s nyugdíjazásáig Bp.-en dolgozott tisztviselőként. – Pályáját versekkel kezdte, s 1940-ig a polgári nevét (Wimberger, Wildmoser Lajossal kötött házassága után pedig W. Wimberger) használta. 1940 után Pozsonyi Anna néven írt. 1931-től 1939-ig főleg a Magyar Minervában publikált: verseket, novellákat, majd rendszeresen kritikákat, recenziókat. Realista író volt, de költészetét az impresszionizmus is befolyásolta. Epikai művei közül novellái emelkednek ki. Jellemző tulajdonsága és megbecsülendő érénye volt, hogy kitűnő megfigyelő képességével és lélektani érzékével esztétikailag és erkölcsileg hatásos történeteket tudott formálni a hétköznapi emberek mindennapi életéből. 1931/32-ben folytatásokban megjelent *Dér* c. regényének témáját az 1. vh. viszontagságos éveiből merítette. A szlovák állam idején, 1939-ben megjelent regénye, az *Aranykert,* eléggé elsietett, s szerkezetileg-formailag egyenetlen alkotás. Kulcsregény jellegű: felismerhetően Somorján játszódik, s egyik fontos alakjának Prohászka István festő volt a mintája. *A háromszínű város* c. Pozsony-regénye, mely az 1942 jún.-ban meghirdetett irod. pályázaton díjat nyert, eddig nem került kiadásra, csak a Magyar Hírlap 1942. dec. 20-i száma közölt belőle részletet. Az 1945 után írt két drámája is kéziratban maradt.

M.: Versek, 1929; Aranykert, r., 1939; Útközben, v., 1941; Ének a hegyen, elb., Bp. 1944.

Ir.: Szalatnai Rezső: W. A. szép versei, A Nap 1929. márc. 24.; Mártonvölgyi László: Útközben, Magyar Album 1941.

T. L.

WINCKLER Ernőné → Rössler Mária Irén

WLACHOVSKÝ, Karol (Kassa, 1941. május 20.): szerkesztő, műfordító. Pozsonyban

érettségizett (1958), a Komenský Egyetem BTK-n tanári oklevelet szerzett (1969). 1963-tól a Slovenské pohľady c. folyóirat szerkesztője, 1968-tól a Tatran Könyvkiadó munkatársa, a 80-as években főszerkesztő-helyettese, 1989-ben igazgatója. 1990-től 1996-ig a Cseh-Szlovák Szövetségi Köztársaság, ill. 1993-tól a Szlovák Köztársaság bp.-i Kulturális és Tájékoztató Központjának igazgatója, nagykövetségi tanácsosa. Előbb az ELTE szláv tanszékének vendégoktatója, műfordítás-elméletet oktat, majd a Pázmány Péter Tudományegyetem szlavisztikai tanszékének adjunktusa. Több mint ötven kötet magyar művet fordított szlovákra. (Csáth Géza, Gren-del Lajos, Kosztolányi Dezső, Mándy Iván, Mészöly Miklós, Esterházy Péter, Ottlik Géza, Örkény István, Mikszáth Kálmán regényeit és novelláit.) Munkásságáért 1993-ban Füst Milán-díjat kapott. *Belső világosság* c. kötete 1996-ban jelent meg.

F. Z.

WURCZELL Gábor; *Vega; Bakai* (Baka, 1942. jan. 8.): író. Dunaszerdahelyen érettségizett, 1963-ban a nyitrai Pedagógiai Főiskolán tanítói oklevelet szerzett. – Első írása 1962-ben jelent meg. Szerepelt a *Fekete szél* c. antológiában. Fő műfaja az elbeszélés és karcolat. Látomásos, szürrealista ihletésű prózáját a komikum és a groteszk iránti érzék jellemzi.

Ir.: Tőzsér Árpád: A Vetés-csoportról. = T. Á.: Az irodalom valósága, 1970.

G. L.

WURM Vilmos → Vági Miklós

Z

Z. NÉMETH István → Németh István, Z.

Z. URBÁN Aladár → Urbán Aladár

ZÁDOR András; *Dénes Endre* (Breznóbánya, 1912. dec. 23.): műfordító, irodalomtörténész, az irodalomtudományok kandidátusa. A prágai Károly Egyetem jogi karán folytatott tanulmányait1938-ban doktorátussal fejezte be. 1939–1943-ban jogi pályán dolgozott. 1943-ban behívták munkaszolgálatra, s onnan 1944-ben német koncentrációs táborba vitték. A háború után nyugdíjba meneteléig (1970) a prágai Kulturális Minisztérium tisztviselője, 1950-től 1961-ig a bp.-i Csehszlovák Kulturális Központ igazgatója volt. Már a 30-as években részt vett a magyar–cseh irodalmi kapcsolatok építésében, Dénes Endre néven cikkeket írt cseh folyóiratokba (Kvart, Rozhledy, Kritický měsíčník, Listy pro umění a kritiku) a magyar irodalomról és a magyar–cseh kulturális közeledésről. Első műfordításai a po.-i Prager Kiadónál és a Szlovenszkói magyar írók antológiájában jelentek meg. 1945 után számos összefoglaló és monografikus tanulmányt, cikket tett közzé a cseh és szlovák irodalomról és egyes képviselőiről, valamint a cseh színház történetéről. Monográfiát írt Ivan Olbrachtról és Karel Čapekről. Prózai és verses antológiákat és monografikus verseskötéteket állított össze, szerkesztett, látott el elő-, ill. utószóval és jegyzetekkel. Cseh modern prózát, verseket és drámákat fordított és fordít magyarra, részt vesz fordításainak televízióra, rádióra való átdolgozásában. A bp.-i Akadémiai Kiadónál megjelent Világirodalmi Lexikon cseh címszavainak írója, az egész cseh anyagnak a lexikon főmunkatársaként lektora volt. Életművéért 1989-ben a Magyar Köztársaság Csillagrendjével tüntették ki. A Prágai Tükör megindulása óta (1993) a folyóirat szerkesztőbizottságának tagja és állandó munkatársa.

M.: Olbracht, Bp. 1967; Karel Čapek, Bp. 1984.

Ford.: Versek: Mintegy száz költeményt fordított magyarra cseh és szlovák költőktől. A versek különböző antológiákban, monografikus gyűjteményekben, folyóiratokban jelentek meg. Öt költészeti antológiát szerkesztett és válogatott: A modern cseh líra kincsesháza, Bp. 1959; A modern szlovák líra kincsesháza, Bp. 1966; Cseh költők antológiája, Bp. 1980; Cseresznyevirágok balladája. Szlovák költők antológiája, Bp. 1986; XX. századi cseh és szlovák költészet, Bp. 1986. – Fontosabb prózai műfordításai: Ivan Olbracht: Átokvölgye, 1938; uő: Nyikola Suhaj, a betyár, 1953; uő: Régi szép idők, 1955; uő: A legsötétebb börtön, Bp. 1968; uő: Hegyek és évszázadok. = Kárpátaljai trilógia, 1988; Vladislav Vančura: Szökés Budára, 1938; uő: Szeszélyes nyár, Bp. 1974; Alois Jirásek: Régi cseh mondák, 1954; Karel Čapek: Betörők, bírák, bűvészek és társaik, 1956; uő: Meteor, Bp. 1962; uő: Egyszerű élet, Bp. 1963; uő: Kínos történetek, 1963; uő: Foltýn zeneszerző élete és munkássága (Sándor Lászlóval), Bp. 1980; Cseh elbeszélők, antol., válogatta, az utószót írta és fordította (többekkel), Bp. 1962; Bohumil Hrabal: Szigorúan ellenőrzött vonatok (első kiadás mint Élesen követett vonatok), Vladimír Páral: Teljesült kívánságok vására, Bp. 1978; Senki sem fog nevetni, antol., 1965; Ludvík Aškenázy: Emberek és emberkék, Bp. 1965; Jozef Škvorecký: Gyávák, Bp. 1967; Ladislav Fuks: Változatok sötét húrra, 1968; Norbert Frýd: Mexikó császárnéja, 1974; Feltámadt tetszhalottak. Tilalomtól szabadult cseh elbeszélők, vál. és ford. (Zádor Margittal), 2001; Jaroslav Hašek: Betyárhistória (többekkel), Bp. 2003, 2004. – Drámák: František Hrubín: Augusztusi vasárnap, Bp. 1960 (szính.bemutató 1963); Milan Kundera: Zárt ajtók mögött (Aczél Jánossal; szính. bemutató 1965); uő: Jakab és gazdája (szính. bemutató 1993); Ivan Klíma: A kastély, Bp. 1965; Karel Čapek – Pavel Kohout: Harc a szalamandrákkal (szính. bemutató 1966); Václav Havel: A leirat (színpadi előadás 1968). = Largo desolato, Bp. 1989; uő: A figyelemösszpontosítás csökkent lehetősége, Bp. 1969; Karel Čapek: R. U. R., Bp. 1974; uő: Három színmű, Bp. 1974; Bohumil Hrabal – Ivo Krobot: Szigorúan ellenőrzött vonatok (szính.bemutatók: 1991, 1993, 1997, 1999).

Ir.: Czibor János: Írók és művek. (Az Átokvölgyéről és fordításáról), Hírl. 1958; Dobossy László: Cseh költők magyarul (A modern cseh líra kincsesháza, szerk. Z. A.), Nagyvilág 1960; uő: Csak a szívet hallani. Mai szlovák költők versei, Népsz. 1966; Szalatnai Rezső: Magyar könyvkiadás – csehszlovák irodalom, A Könyv, 1961/10; Egri Viktor: Olvasónapló. Cseh elbeszélők, ÚSZ 1962; Käfer István: Modern cseh elbeszélők, Nagyvilág 1963/8; Sziklay László: A modern szlovák líra kincsesháza, Kritika 1966/10; E. Fehér Pál: Nezval: Az éjszaka költeményei, Kritika 1966/10; uő: A cseh irodalom nemzedékei, Kritika 1981/1; Szántó György: Egy évezred költészete. Cseh költők magyarul, Hét 1981/24; Sándor László: A cseh líra ezredéves útja. Cseh költők antológiája, Nagyvilág 1981/11; uő: Karel Čapek. Zádor András monográfiája, MN 1985. máj. 3.; Vidor Miklós: A bensőséges korszerűség költője. Jaroslav Seifert, Nagyvilág 1986/12; Katarína Královà: Dve pozoruhodné antológie. Česká a slovenská poézia v maďarčine, Nové Slovo 1987. ápr. 9; Fried István: A cseh és szlovák költészet magyar nyelvű antológiája, Nagyvilág 1987/10; Rácz Olivér: Vallomások a műfordítóról. A 75 éves Z. A. köszöntése, ISZ 1987/10.

M. T., M. J.

ZÁDOR Andrásné → Zádor Margit

ZÁDOR Margit; *Zádor Andrásné Kallus Margit* (Munkács, 1923. máj. 7.): könyvtáros, műfordító. Iskoláit részben cseh, részben magyar nyelven végezte, 1942-ben Munkácson magyar gimnáziumban érettségizett, 1944-ben Miskolcon tanítói képesítést szerzett. A háború utolsó éveit koncentrációs táborokban élte át. A háború után a prágai Károly Egyetem BTK-án nyelvészetet és könyvtártudományt hallgatott, 1975-ben bölcsészdoktori diplomát szerzett. 1950-től 1961-ig Bp.-en élt, ahol a Csehszlovák Kulturális Központ munkatársa volt. 1962-től nyugdíjba meneteléig (1982) a Prágai Városi Könyvtár módszertani főosztályának helyettes vezetőjeként dolgozott. Szakmai vonalon több nyelven publikált. – Műfordítói pályáját 1950-ben kezdte el, és máig is folytatja. Főként modern cseh prózát fordít magyarra, irodalomtörténeti cikkeket ír magyar és cseh folyóiratokba, honlapokba. Fordításait kiadói díjakkal jutalmazták, sugározza őket a Magyar Rádió, átdolgozzák színpadra, televízióra. Két nyelven, magyarul és csehül megírta emlékeit. A mű magyar változatát *Emlékfoszlányok* címmel (Po. 2003) adták ki, cseh változata a *Trojí svedectví* c. könyv részeként jelent meg 2000-ben. A magyar–cseh irodalmi kapcsolatok fejlesztése terén végzett több évtizedes munkássága, műfordítói tevékenysége elismeréséül a Magyar Köztársaság elnöke 2001-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével tüntette ki. – Szorosan együttműködik a Csehországban megjelenő egyetlen magyar folyóirattal, a Prágai Tükörrel, melynek minden számában Zádor Andrással felváltva egy-egy elbeszélést közöl magyar fordításban modern cseh szerzőktől, a szerzőről írt ismertetéssel kiegészítve.

M.: Emlékfoszlányok, 2003; Útržky vzpomínek. = Trojí svědectví, Praha 2000.

Ford.: T. Svatopluk: Gyárvár, 1951; Julius Fučík: Szeretjük nemzetünket, 1956; uő: Vádlók és vádlottak, 1957; Norbert Frýd: Mosolygó Guatemala, 1960; Josef Čapek: Történetek a kutyusról meg a cicusról, 1960; Cseh elbeszélők. XX. század, antol. (többekkel), Bp. 1962; Vladimír Stuchl: Jó estét, Amerika!, 1963; Karel Čapek: Egy híján egy tucat mese, 1964; Eduard Petiška: Görög mondák és regék, 1965; = uő: Nászéjszakák, 1977; Ladislav Fuks: Mundstock úr, Bp. 1965; Ivan Klíma: A csend órája, 1966; Milan Kundera: Nevetséges szerelmek 1–2, 1967, Bp. 1995; uő: A nevetés és felejtés könyve, Bp.1993; Vladimír Páral: Vihar a lombikban, Bp.1967; uő: Katapult, Bp.1969; uő: A százszázalékos nő, Bp.1976; Jiří Mucha: Elmosódott arc, 1969; Jan Otčenášek: Rómeó, Júlia és a sötétség, Bp. 1970; Zlata Černá – Miroslav Novák: Az eladott álom, 1979; Fráňa Šrámek: A test, 1980; Vladislav Vančura: Jan, a pék, 1981; Bohumil Hrabal: Házimurik, Bp. 1992; Benjamin Kuras: Van-e élet a Marson?, 2003; Jaroslav Hašek: Betyárhistória (többekkel), Bp. 2003.

Ir.: Egri Viktor: Norbert Frýd: Mosolygó Guatemala, ÚSZ 1960. aug.13.; Ladislav Fuks: Mundstock úr, Nagyvilág 1966/6; Koroknai Zsuzsa: Két modern író a szomszédból, És 1967. dec. 16.; Varga József: Változatok egy témára. Milan Kundera: Nevetséges szerelmek, Nagyvilág 1968/3; Földes Anna: Csehszlovák Rozsdatemető. Vladimír Páral: Vihar a lombikban, Nagyvilág 1968/6; Kristó Nagy István: Ladislav Fuks: Utazás az ígéret földjére, Nagyvilág 1976/6; Szántó György: A százszázalékos nő, Hét 1978/30; E. Fehér Pál: Meditációk Prá-

gában, Népsz. 1979. márc. 18.; uő: A régi Prága már csak emlék, Népsz. 2002. jan. 4.; Mohai V. Lajos: Laudatio. Bohumil Hrabal: Házimurik, Magy. Napló 1992. okt. 2.; Horgas Béla: Prágai Tükör, Liget 1995/6; Kubány Éva: A szavak és mondatok koncertje. Látogatóban a Zádor házaspárnál, Prágai Tükör 1998/1; Kokes János Zoltán: Kárpátalja, zsidók és a holokauszt, Prágai Tükör 2000/1; Ivan Pilip: Podkarpatsko a holocaust. Útržky vzpomínek Margit Zádorové, Podk. Rus 2001/6.

K. T., M. J.

ZAHOVAY Ernő (Párkány, 1913. jan. 23.): zeneszerző. Az esztergomi bazilika karnagyánál, Buchner Antalnál kántornak tanult. Saját (1930), majd hivatásos tánczenekart vezetett (1936–1959). 1959 és 1975 között, nyugdíjaztatásáig a párkányi, érsekújvári és a komáromi Művelődési Ház zenei szakelőadója. Több mint 450 zeneművet írt. 1939-ben a magyar nóta és táncdal országos Tinódi dalpályázatán 1 arany-, 2 ezüst-, 1 bronzérmet és 4 arany díszoklevelet nyert. 1993-ban megkapta a város Pro Urbe díját. – Írt táncdalokat, magyar nótákat, operetteket, kórusműveket.

M.: Párkány zenei élete 1920-tól napjainkig, Párkányi Szemle 1996

Ir.: Československý hudební slovník 2, Prága 1965;

D. Z. E.

ZÁK → Hajnóczy R. József

ZAKARIÁS Sándor (Fehérgyarmat, 1870. júl. 8. – Kassa, 1957. okt. 27.): író, történész. A századelőig Kolozsvárott és Szegeden hivatalnok, majd kassai könyvkereskedő és a Kazinczy Társaság igazgatója volt. Munkatársa a prágai Nagyasszony c. lapnak, s más hazai magyar lapokban is publikált. Olasz művészettörténeti könyveket fordított magyarra.

M.: Regék a drágakövekről, Kassa 1903; Várregék 1–2, uo. 1904–1908; A Vág eredete, Bp. 1905; Sóvár, Kassa 1907; Torna, uo. 1908; Művészettörténeti tanulmányok, uo. 1908; Bolyongások Olaszországban, uo. 1909; Erdélyi várregék, uo. 1940.

Ir.: A magyar kultúra 50 éve Kelet-Szlovákiában (szerk. Gyüre Lajos), Kassa 1968.

Cs. S.

ZALA József (Kislúcs, 1920. ápr. 10. – Pozsony, 1993. aug. 20.): újságíró, költő. Po.-ban tisztviselő, majd 1963-tól az Új Szó szerkesztője, a sportrovat vezetője volt. Költőként az 50-es években aktivizálódott. Költészete a sematizmus korszakának tipikus terméke. Versei zömében a napi politika és a pártszólamok verses visszhangját produkálta. A csallóközi tájban gyökerező leíró, életképszerű, rigmusokként sorjázó versei közül kevés képvisel tartósabb értéket, inkább dokumentumként szolgálhatnak az 50-es évek eseményeihez, szellemi légköréhez, kultúrpolitikai elvárásaihoz.

M.: Csallóközi útravaló, v., 1959; A két Duna között, v., 1963.

Ford.: Ján Poničan: Tavaszi versek, vál. v. (Illyés Gyulával), 1961.

Ir.: Turczel Lajos: Z. J. versei. = uő: Írás és szolgálat, 1965; Tőzsér Árpád: Z. J.: A két Duna között, ISZ 1963/2; Görömbei András: A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980, Bp. 1982.

Sz. Z.

ZALABA Zsuzsa (Párkány, 1970. jún. 2.): költő, író, újságíró. Az érsekújvári Közgazdasági Szakközépiskolában érettségizett 1988-ban. Utána rövid ideig népművelőként dolgozott, 1990-ben a Nap, 1991-ben a Szabad Újság munkatársa, 1992-ben a Cserkész Magazin szerkesztője, 1993-1994 között az Ifi Magazin irodalmi szerkesztője és riportere, 1998–2002 között az Új Szó és a Vasárnap újságírója. Jelenleg az In-Press Bt. Budapest ügyvezető igazgatója. – 1998-tól publikál. Versei rendszeresen jelennek meg különböző szlovákiai magyar irodalmi kiadványokban, valamint a Bécsi Naplóban, a Parnasszus és a Muravidék c. lapokban. Költészeti térjátékaival fellépett a Stúdió erté nemzetközi fesztiváljain Érsekújvárott, a Budapesti Műcsarnokban, Franciaországban és Romániában. 2003-ban, interaktív mesekönyve megjelenésével párhuzamosan, *Csutka manó* címen honlapot alapít, ahol jelenleg is több mint ezer gyerekkel foglalkozik. – Első kötete avantgárd kísérletei között a kötött formákat megidéző versek is felbukkannak. Második kötetében elmosódnak a szöveghatárok, versei lírai szövegfo-

lyammá állnak össze. Interaktív mesekönyve különleges vállalkozás, a gyerekek ugyanis ötleteikkel bekapcsolódhatnak a mese továbbszövésébe.

M: Érintések, v., 1997; Átkelés, v., Bp. 2001; Hét lakat alatt, mese, Bp. 2003.

Ford.: Miriam Neiger-Fleischmann: Száműzetés, v., Bp. 2002.

Ir: Vörös István: A két város, És 2002. 5. 24.; Pénzes Tímea: Az interaktív meseirodalom úttörője, ISZ 2003/13; Pál Kata: Gátkelés, IV 2002/11.

B. Zs.

ZALABAI Zsigmond (Ipolypásztó, 1948. jan. 29. – Somorja, 2003. dec. 26.): kritikus, irodalomtörténész, szerkesztő, helytörténész. Iskoláit szülőfalujában végezte, Ipolyságon érettségizett 1966-ban, a Komenský Egyetem BT Karán szerzett angol–magyar tanári diplomát (1972), majd ugyanitt kandidátusi fokozatot szerzett 1988-ban, majd Bp.-en az MTA Minősítő Bizottsága előtt megvédte nagydoktori értekezését *Verstörténés* címen 1995-ben. – 1972–1975-ben az ISZ szerkesztője, 1975–1988 között a Madách Könyv- és Lapkiadó eredeti irodalmi szerkesztőségének vezetője, 1988–1989-ben főszerkesztő-helyettese. Egy ideig a somorjai Honismereti Ház munkatársa, 1988 őszétől a Komenský Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke adjunktusa, majd docense. 1990–1992-ben tanszékvezető. – Versekkel, szépirodalmi próbálkozásokkal kezdte, de hamarosan a kritika, az esszé és tanulmány lett a műfaja. A hetvenes évek elején fellépő írói csoportosulás, az Egyszemű éjszaka (1970) és a Fekete szél (1972) antológiák fiataljaival egy időben jelentkezett felfigyeltető kritikáival, s nemzedékének legjelentősebb teoretikusa volt. Munkáit alapos elméleti tájékozottság és a műformák iránti fogékonyság jellemzi. Különösen a költészet műfajaiban, modern és posztmodern változataiban otthonos. Gazdagon, filológiai alapossággal illusztrált, magabiztos és olvasmányos okfejtéssel kalauzolja olvasóit a költészet rejtelmei közt. Az epikáról szólva egy árnyalattal halványabb, kevésbé meggyőző az érvelése. Kritikai eszményét már első kötete bevezetőjében megfogalmazta: „A jövő útja – ha egészséges, erős irodalomkritikát akarunk teremteni – egy olyan szintézis felé kell hogy vezessen, amelyben a Fábry-féle valóságérzék és etikai érdeklődés egyensúlyba kerül az esztétikai elemzéssel, az irodalmibb és műközpontúbb gondolkodással: egy olyan kritikusi eszmény felé, amelyben a valóságirodalom és az irodalom valósága fogalmak nem dilemmát, hanem egy és ugyanazon dolog dialektikus egységét jelentik." (*Ars critica*) Ennek az eszménynek a jegyében született összefoglaló munkája, a *Verstörténés*, amelyben monografikus teljességgel feltérképezi és értékeli az 1970 és 1988 közötti szlovákiai magyar líra jelenségeit. Z. irodalomelméleti, stilisztikai és kritikai munkásságával hozzájárult a szlovákiai magyar irodalom hetvenes években bekövetkezett szemléletváltásához, szerkezeti és értékbeli gazdagodásához. Szerkesztőként kezdeményezte a Madách Kiadóban az Új Mindenes Gyűjtemény c. sorozat elindítását. Tanulmányaival (pl. *Játszótársam, mondd, akarsz-e lenni?*) segítette a szlovákiai magyar gyermeklíra megújulását, az egész magyar nyelvterületen feltűnést keltő esszét írt a metaforáról, az ő nevéhez fűződik az egyik legsikeresebb szlovákiai magyar falurajz stb. Munkásságát két alkalommal (1981, 1990) Madách-díjjal, 1996-ban a Szlovákiai Írószervezetek Társulásának Díjával jutalmazták, 1999-ben Márton Áron Emlékérmet kapott

M.: A vers túloldalán, tan., 1974; A Csallóköztől a Bodrogközig, antol. (szerk.). 1977; Mérlegpróba, tan. (szerk.), 1978; Tapsiráré-tapsórum, antol. (szerk.), 1978; Labdarózsa, nyári hó, antol. (szerk.), 1979; Jelenlét, antol. (szerk. Fónod Zoltánnal), 1979; Családi krónika, antol. (szerk.), 1980; Tűnődés a trópusokon, monogr. 1981; Mindenekről számot adok, szoc., 1984; Hazahív a harangszó, szoc., 1985; A hűség nyelve (szerk.) 1985; bőv. 1987; Szenczi Molnár Albert: „Szorgos adósa vagyok hazámnak" avagy „Életemnek leírása" (szerk.), Dsz. 1993; Baróti Szabó Dávid: Jer, magyar lantom (szerk.), uo. 1994; Verstörténés tan., 1995; Mit ér a nyelvünk, ha magyar?, publ., 1995; Víz, víz, víz, víz..., publ. (Presinszky Lajossal), Dsz. 1995, Magyar jeremiád, publ., 1995; Irodalom és iroda-lom, cikkek, tan., Dsz. 1997; Verses magyar Bohémia, olvasókönyv, 2001.

Ir.: Rudolf Chmel: A szlovákiai magyar irodalomtudomány újabb termése, ISZ 1975/1; Karol Tomiš: A szlovákiai magyar irodalomtudomány 1948 februárjától napjainkig, ISZ 1978/3; Szeberényi Zoltán: Z. Zs. könyveiről. = uő: Visszhang és reflexió, 1986; Szerdahelyi István: Z. Zs.: Tűnődés a trópusokon, Kortárs 1982/10; Voigt Vilmos: Fordulat a szóképek ügyében, Valóság 1982/10; Tüskés Tibor: Egy példamutató falurajz, Forrás 1987/2; Bérczy Péter: Mindenkinek számot adok, Kortárs 1985/5, Domokos Péter: A „harmadvirágzás" kritikus öntudata, Kortárs 1987/7; = uő.: Átkelés, áttűnés. = uő: Tanulmányok, kritikák, emlékezések, Bp. 1987; Bodnár Gyula-Tóth László: Nyomkereső. Oktatási segédlet., Dsz. 1994; Németh Zoltán: A Prometheus-változó. Zalabai Zsigmondról és a „szlovákiai magyar" irodalomról, Kalligram 1998/9; Filep Tamás Gusztáv: Zalabai Zsigmond: monog., 1998; ua.: 2. bőv. kiadás, 2004.

Sz. Z.

Zánkai N. István → Németh István, Z.

ZAPF László → Bellyei László

ZAPLETAL → Szőnyi Endre

ZEMAN László; *Zemán* (Eperjes, 1928. nov. 7.): nyelvész, hungarológus. Eperjesen érettségizett (1948), a Komenský Egyetem Természettudományi Karán tanári oklevelet (1953), később a BTK-on magyar szakos diplomát szerzett. A prágai Károly Egyetem BTK-án, a finnugor tanszéken doktorált (1971). 1953–1958-ban a po.-i Pedagógiai Főiskola magyar tagozatának biológiai tanszékén, majd a po.-i és a kassai magyar gimnáziumban tanított. 1962-től egészen nyugállományba vonulásáig (1989) a Komenský Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének adjunktusa volt. – Főként a funkcionális stílus ismérveivel és alkalmazhatóságával foglalkozott. Irodalmi jellegű tanulmányaiban is az irodalmi mű nyelvi síkját magába foglaló, a nyelvészeti terminológiát és leírást, jellemzést igénybe vevő megközelítésre törekszik. Több dolgozatot jelentetett meg az anyanyelvi oktatás tantárgypedagógiájának köréből. Jelentős irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányokat is ír.

M.: Príspevok ku konfrontatívnemu skúmaniu slovenskej a maďarskej terminológie, tan. gyűjtemény (szerk. Sima Ferenc), 1977; Írások a műfordításról, tan., ISZ 1985/9; MegfelelTETések és korrespondenciák, tan., ISZ 1984/3; Jegyzetek a szaknyelvi nominalizáltságról, tan., ISZ 1985/1; Hagyomány és kontextus. = Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon 3, tan. (szerk. Békési István és mások), Bp.–Szeged 1993; Stílus és fordítás, vál. tan., 1993; Gymnasiologia, Kalligram 1966/6; Gymnasiologia, Dsz. 2003.

Ford: František Miko: Az epikától a líráig, Dsz. 2000; ezért a fordításért 2001-ben Madách Imre-díjat kapott.

Ir.: Brogyányi Béla: Finnisch-ungarische Mitteilungen, München 1984; Pokstaller Lívia: Az esszé és tanulmány között. Stílus és fordítás, ISZ 1994/10; Simon Szabolcs: Ércnél maradóbb, Könyvjelző 2/2000.

K. M., M. J.

Zempléni Szó → Dél-Zempléni Élet

Zempléni Változások → Dél-Zempléni Élet

Zenészeti Lapok: humoros lap. 1921. dec. 20-tól 1922. máj. 20-ig 6 száma jelent meg Losoncon, Szabó Lajos szerkesztésében. Gloszszáiban és vicceiben sok helyi jellegű anyagot közölt, s ismert losonci személyiségeket szerepeltetett. Szellemesen karikírozta a csszl. polgári kormányt és a mo.-i Horthy-rendszert.

Ir.: Turczel Lajos: Humoros sajtónk 1938 előtt. = uő: Hiányzó fejezetek,

T. L.

ZERDAHELYI József → Szent-Iványi József

ZIPSER János (Budapest, 1888 – ?): újságíró, költő. 1918 előtt belső munkatársa volt a szegedi Színházi Újságnak, majd a Független Magyarországnak és az Ország-világnak. A két vh. között Nyitrán élt, s kormánypárti hetilapok (legtovább az agrárpárti Magyarság) szerkesztője volt. Provinciális, műkedvelő színvonalú verseskötéteket adott ki.

M.: Nekiindulás, Nyitra 1926; Halk húrokon, uo. 1929.

Cs. S.

ZIRIG Árpád (Győr, 1940. nov. 16.): költő. Iskoláit Dunaszerdahelyen végezte, 1959-ben érettségizett. 1960–1964-ben a nyitrai Pedagógiai Fakultáson földrajz–természetrajz szakos diplomát szerzett. 1965–1971-ben Nagymegyeren, 1971–1975-ben Nagymagyaron, 1975–1986-ban Dsz.-en, 1986–1990-ben Pozsonyeper-jesen tanított. 1990-től a dunaszerdahelyi Járá-si Metodikai Intézet dolgozója, az SZMPSZ járási elnöke. – 1958-ban jelentkezett költőként. A 60-as évek elején, diákként részt vett a Pedagógiai Fakultás mozgalmas irodalmi életében, a Fórum c. önképzőköri lap szerkesztésében. Szórványosan országos lapokban is publikált, az ÚSZ, Hét, Új Ifjúság, ISZ is közölte verseit. Eddig megjelent kötetei lassan kibontakozó költőről tanúskodnak, aki zömmel hagyományos eszközökkel, a lírai realizmus szellemében igyekszik rögzíteni a mindennapi élet helyzeteit, hangulatait, a nemzetiségi ember lelkivilágát, háttérben a Csallóköz kínálta természettel.

M.: Nagymegyer története, monogr. (Gyüre Lajossal), 1967; Sasok és vonatok, v., 1975; Helyzetjelentés, v., 1990; Emlékek a jelenből, v., Dsz. 1995; Senki emberfia, elb., uo. 2000; Árnyékösvény lovasa, v., uo. 2002.

Ir.: Duba Gyula: Miért nem értem a kötéltáncost. A nyitrai Pedagógiai Fakultás verselő diákjai, Hét 1962/49; Csanda Sándor: Pesszimisták-e a nyitrai verselő főiskolások? (Válasz Duba Gyulának), Hét 1963/3; Balla Kálmán: Sasok és vonatok, ISZ 1976/9; Varga Imre: A világot kell újraalkotni!, Hét 1976/12; Zalabai Zsigmond: Verstörténés, 1995; Szeberényi Zoltán: Magyar irodalom Szlovákiában (1945–1999), II., 2001.

Sz. Z.

Žitný ostrov → Csallóköz

Zoboralji Hírmondó (2003): a Nyitra környéki magyarok lapja, impresszuma szerint kulturális és tájékoztató lap. Kiadója a Zoboralji Kulturális és Információs Központ és – a 2003/8. számától – a Csemadok Nyitrai Területi Választmánya.

F. Z.

ZOBOR Eszter; *Klimko Valéria* (Rózsahegy, 1897. jún. 8. – Pozsony, 1984): műfordító, író. Liptóújváron és Rózsahegyen tanult. Az irodalmi életben a 30-as években tűnt fel, s egy gyenge színvonalú regénye is megjelent. 1945 után főként verseket írt, az Új Ifjúságban és a Hétben publikált. Szlovákból és csehből fordított.

M.: Ekerontó Borbála, Tornalja 1934; Mesék és elbeszélések, 1956.

Ford.: Marie Pujmanová: Emberek válaszúton (Bernáth Józseffel és Zólyomi Antallal), 1951; Václav Řezáč: Riadalom a Kovács utcában, 1955; Alois Jirásek: A lámpás (Pfeiffer Alice-szal), 1956; Marie Majerová: Robinsonka, 1957; Ľudo Ondrejov: Hegyek alján, 1959; Peter Karvaš: Befejezetlen gyermekhangra (Tóth Tiborral és Czagány Ivánnal), 1970.

M. J.

ZÓLYOMI Antal; *Várkonyi Péter, Clementis Ervin,* polgári neve: *Jacobs Ervin* (Zólyom, 1902. jún. 24. – Pozsony, 1986. jún. 8.): műfordító, író. Aszódon érettségizett, a bp.-i Pázmány Péter Tudományegyetemen jogi doktorátust szerzett. 1946-tól élt Csehszlovákiában, nyugdíjazásáig (1958) a po.-i Oktatásügyi Megbízotti Hivatal, majd a Népművelési Intézet előadója volt. Eredeti műve a *Sírkő a padláson* (1971) c., történelmi keretbe ágyazott, erotikus motívumokkal átszőtt kalandregény. *Isten veled, szerelem* c. operettjét, melynek zenéjét Karol Elbert szerezte, a po.-i Új Színpad (Nová scéna) mutatta be szlovák nyelven az 1959/60-as évadban. Német, szlovák és cseh nyelvből fordított. Novelláit, tárcáit az És s a MN is közölte.

Ford.: Božena Němcová: Nagyanyó, 1951; Willi Bredel: Próbatétel, 1952; Ján Kalinčiak: Restaurá-ció, 1953; Egon Erwin Kisch: Csillaglobogós paradicsom, 1953; uő: Mit láttam Mexikóban, 1955; uő: Szenzációk vására, 1956; Vladimír Mináč: Tegnap és holnap, 1954; Nádaši-Jégé: Sangala Ádám élete, 1954; Miloš Kratochvíl: A magányos harcos, 1956; uő: A fáklya, 1959; Ľudo Zúbek: Doktor Jesenius, 1958; uő: Az Indiák aranya, 1964; Ladislav Ptáček: A második őrség, 1959; Josef Toman – Miroslava Tomanová: Ahol a madár sem jár, 1960; Rudo Moric: Az elátkozott folyónál, 1961; Ivan Kříž: Leányföld, 1962; Mirko Pašek: Marokkói karnevál, 1962; Miro Rozehnal: A Vörös folyónál, 1963; Julius Komárek: Kárpáti vadászatok, 1964; Josef Augusta: Az ősvilág állatóriásai. Az ősember tábor-

tüzeinél 1, 1966; František Flos: Prémvadászok, 1966; Bohuslav Březovský: Örök szerelmesek, 1967; Jozef C. Hronský: Egy a milliók közül, 1968; Vladimír Šustr: Hajsza a dzsungelben, 1968; Jan Zábrana: Gyilkosság más nevében, 1968; uő: Gyilkosság kezességgel, 1970; Ludvík Souček: A vak madarak titka, 1968; Andrej Plávka: Sóvárgó szerelmes, 1971; Ján Johanides: Lemeztelenítve, 1974; Jan Kozák: Szent Mihály, 1979.

K. T., M. J.

Zpráva Mesta Bratislava – Amtsblatt Der Stadt Bratislava – Bratislava Város Hivatalos Közlönye (1933. okt. 9-től a magyar elnevezés kihagyva): 1924 és 1938 között jelent meg, 1933 okt.-ig három nyelven, utána csak szlovák és német nyelven. A Városi Tanács (Rada mesta) adta ki, főszerkesztője Jozef Skalský volt, váltakozó felelős szerkesztői Imrich Zimmer, Ivan Fiala, Anton Vašek, Július Brichta, Karol Klinovský.

T. L.

Zprávy Školského Referátu v Bratislave: a prágai Iskolaügyi és Nemzetművelődési Minisztérium po.-i Iskolai Referátusának közlönye. 1920 és 1925 között jelent meg kéthetente, 1921 és 1923 között teljes fordítású magyar melléklete volt.

T. L.

Zs

ZS. NAGY Lajos → Nagy Lajos, Zs.

Zsákovics László (Kéménd, 1952. ápr. 12.) zenetanár, hangstúdióvezető, zenész, zeneszerző. A kassai magyar Gépészeti és Elektrotechnikai Ipariskolában érettségizett (1971), a nyitrai Pedagógiai Főiskolán 1975-ben végzett magyar–zeneelmélet szakon. Főiskolás éveiben népdalgyűjtő körutakon vett részt Vikár László, Olsvai Imre, Ág Tibor vezetésével. Irodalom–zene szakos tanár a köbölkúti alapiskolában (1975–1976), módszertani előadó a komáromi Járási Úttörő Központban (1977–1978). 1978-tól a komáromi művészeti alapiskola zenetanára, igazgatóhelyettese (1994–1996), 1982-től párhuzamosan a Jókai Színház korrepetítora, házi zeneszerzője, aktív zenésze, zenei rendezője és vezetője (1994–1996). 1999-ben megalapította a ZstudyR 1999 didaktikus hangstúdiót (producer, zenei vezető, hangmérnök, zeneszerző), ahol hangfelvételeket, valamint MasterCD anyagot készített (Komáromi zeneművészek albuma, Conversio Samaria 2000, Rév-Komárom vára). – 1979-ben kezdett publikálni. A Sziget-csoport zenésztársulat alapítója (1982), céljuk a szlovákiai magyar irodalom bemutatása zenész eszközökkel különböző korcsoportoknak. A Szlovák Rádió Magyar Adása is rögzítette néhány műsorukat (*A hangszerek, Évszakok, Egyszer volt, hol nem volt*). – Szóló műsorai: *Agitál a gitár, Szuper óra*.

M: 15 színmű kísérőzenéje: Kőszeghy F. László: Lusta királyság (Sziget-csoport 1985); P. Pancsev: Négy kalap (Sziget-csoport 1986); L. Pirandello: Többgyermekes agglegény (Sziget-csoport 1986); O. Daněk: Negyven gazfickó meg egy ma született bárány (1990); Illyés Gyula: Tiszták (1992); S. Neil: Pletykák (1995); Kosztolányi Dezső: Édes Anna (2001); 29 darab hangszerelője, zenei rendezője-vezetője és aktív zenésze (Molnár Ferenc: Doktor úr; Feydau: Osztrigás Mici; Stein-Sheldo: Hegedűs a háztetőn).– Vegyeskarok: Készülődés (Kulcsár Ferenc versére); Mennyi lehetőség (Gyurcsó István versére) ; Üzeni az Úr (Illyés Gyula versére).– Gyermekkórusok: Csa-csa-csa; Egy híján 20 kánon (19 kánon szlovák, magyar költők verseire). Írt kamaraműveket is, pogány oratórium formában zenésítette meg és a Zstudy R CD-én megjelentette (2003) Barak László: Miféle szerzet vagy te? jubileumi kiadványát.

Ir.: Tóth László: Déryné nyomában. A komáromi magyar színjátszás története 1945-től napjainkig 2, Dunaszerdahely, 1998. Ardamica Zorán: Újabb adalék egy lírai életmű korpuszához – belülről, ÚSZ 2004. aug. 19., Könyvjelző 3.

D. Z. E.

ZSÉLYI NAGY Lajos → Nagy Lajos, Zs.

Zsidó Hírlap: társad., irod. és gazd. hetilap. 1921. dec. 1-jétől 1922. máj. 23-ig jelent meg Kassán, Friedmann Náthán szerkesztésében, magyar és részben héber nyelven.

T. L.

Zsidó Hírlap: a csehszlovákiai orth. zsidóság független hetilapja. Po.-ban és Beregszászon szerkesztették, s 1937 jan.-tól 1938 szept.-ig jelent meg Weisz Dávid és Müller József szerkesztésében.

T. L.

Zsidó Újság: társad. hetilap. 1931-ben mindössze 12 száma jelent meg Kassán, Juhász Árpád író szerkesztésében.

T. L.

ZSILKA Tibor; *Žilka; Kálnássy* (Palást, 1939. jan. 29.): nyelvész. Ipolyságon érettségizett, a Komenský Egyetemen magyar–szlovák szakos tanári oklevelet szerzett (1962). 1962-től a nyitrai Pedagógiai Főiskola magyar tanszékének oktatója, 1969-től az Irodalomkommunikációs Kabinet kutatója volt, 1976-tól a szlovák tanszék oktatója. 1968-ban doktorált, 1973-ban a nyelvtudományok kandidátusa, 1984-ben docens, 1994-ben egyetemi tanár. A

nagydoktori értekezését 2000-ben, a brünni egyetemen védte meg. 1993-tól a bp.-i Pázmány Péter Katolikus Tudományegyetemen is oktat. – Szakterülete a stilisztika, a nyelvészeti statisztika, a kommunikáció-elmélet, szemiotika, lexikográfia. A František Miko vezette nyitrai irodalomszemiotikai iskola képviselője. Tanulmányait magyar és szlovák folyóiratokban (Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr, ISZ, Híd, Romboid, Slovenské pohľady, Slovenská literatúra, Jazykovedný časopis) publikálja, s két önálló magyar tanulmánykötete is megjelent. *A stílus hírértéke* (1973) c. műve szövegelemzéseket, szemiotikai dolgozatokat, valamint szépirodalmi szövegek kvantitatív vizsgálatait tartalmazza. *Stilisztika és statisztika* (Bp.1974) c. munkája az első tanulmánygyűjtemény a magyar szakirodalomban, amely statisztikai módszerrel végzett stíluselemzéseket mutat be. A gyakorlati pedagógia számára két jól hasznosítható munkát írt, egy poétikai szótárt és egy szövegelemzéseket tartalmazó kötetet.

M. Poétikai szótár, 1977; Irodalmi szövegelemzések (társszerző), 1978; Téma a štýl v postmodernizme / A posztmodern témája és stílusa, Nyitra 1991; Od moderny k postmoderne / A moderntől a posztmodernig, uo. 1997; Postmoderná semiotika textu / A posztmodern szöveg szemiotikája, uo. 2000.

Ir.: Bori Imre: Zs. T. és a modern magyar stílustan, Magyar Szó 1974. ápr. 6.; Fábián László: Elkalandozó nyelvelmélet, Valóság 1974, 103; Máday István: Zs. T.: A stílus hírértéke, Krit. 1974/11; Zeman László: Zs. T.: A stílus hírértéke, ISZ 1974/4; Benkő László: Zs. T.: A stílus hírértéke, Magyar Nyelvőr 1974, 370; Doina Babeu: Zs. T.: A stílus hírértéke, Studii si cercetari lingvistice 1975, 303; I. Nagy Mária: Zs. T.: A stílus hírértéke, Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1975, 110; Dobos László – Voigt Vilmos: A nyitrai szemiotikai kör kiadványai, Etnographia 1976, 457; Kemény Gábor: Stilisztika és statisztika, Nyelvtudományi Közlemények 1976, 135; Voigt Vilmos: Segédkönyvek – határainkon túlról, ÉI 1978/41.

K. M.

ZSOLT László → Porzsolt László

Magyar–szlovák helynévszótár
(*csak a mai Szlovákia területén található települések*)

Abara	Oborín
Abaújrákos	Rákoš
Abroncsos	Obručné
Aha	Horný Ohaj
Albár	Dolný Bár
Alsóbodok	Dolné Obdokovce
Alsócsitár	Dolné Štitáre
Alsógellér	Holiare
Alsóhrabóc	Nižný Hrabovec
Alsókubin	Dolný Kubín
Alsószecse	Dolná Seč
Alsószeli	Dolné Saliby
Alsósztregova	Dolná Strehova
Amadékarcsa	Amadeovské Korčany (ma Kostolné Kračany része)
Apácaszakállas	Opatovský Sokolec
Aranyosmarót	Zlaté Moravce
Báb	Báb
Bacsfa	Báč
Bajta	Bajtava
Baka	Baka
Bártfa	Bardejov
Bátka	Bátka
Bátorkeszi	Bátorové Kosihy
Bélvata	Vojtechovce (ma Nový Život része)
Bély	Biel
Berencs	Branč
Besztercebánya	Banská Bystrica
Betlér	Betliar
Bodrogszentes	Svätuš
Bogdány	Bohdanovce
Boldogfa	Boldog
Borsi	Borša
Bős	Gabčíkovo
Breznóbánya	Brezno
Búcs	Búč
Buzita	Buzica
Ciffer	Cífer
Cobolyfalu	Soblahov
Csallóközaranyos	Zlatná na Ostrove
Csata	Čata
Csejte	Čachtice
Csetnek	Štítnik
Csicser	Čičarovce
Csicsó	Čičov
Csicsóka	Čičava
Csiliznyárad	Topoľovec
Csilizradvány	Čilizská Radvaň
Csütörtökhely	Spišský Štvrtok
Deáki	Diakovce
Debrőd	Debraď
Deregnyő	Drahňov
Deresk	Držkovce
Dévény	Devín (ma Pozsony része)
Diósförgepatony	Orechová Potôň
Diószeg	Sládkovičovo
Dubnica	Dubnica nad Váhom
Dunamocs	Moča
Dunaradvány	Radvaň nad Dunajom
Dunaszerdahely	Dunajská Streda
Ekecs	Okoč
Ekel	Okoličná na Ostrove
Eperjes	Prešov
Érsekújvár	Nové Zámky
Fazekaszsaluzsány	Hrnčiarske Zalužany
Fegyvernek	Zbrojníky
Fél	Tomášov
Felbár	Horný Bár
Feled	Jesenské
Felsőapáti	Horné Opatovce
Felsőhutka	Vyšná Hutka
Felsőkocskóc	Horné Kočkovce
Felsőlászlófalva	Vyšné Ladičkovce
Felsőszeli	Horné Saliby
Fülek	Fiľakovo
Fűr	Rubaň
Füss	Trávnik
Galánta	Galanta
Galgóc	Hlohovec
Garamkövesd	Kamenica nad Hronom
Garamlök	Lok
Garammikola	Mikula (ma Zseliz része)
Garamsalló	Šalov
Gesztete	Hostice
Ghymes	Jelenec
Gnézda	Hniezdne
Gombaszög	Gombasek
Gölnicbánya	Gelnica
Gömör	Gemer
Gömörhorka	Gemerská Hôrka
Gömörpanyit	Gemerská Panica
Gömörpéterfala	Petrovce
Gömörsíd	Šíd
Guszona	Husiná
Gúta	Kolárovo

Gyerk	Hrkovce
Györke	Ďurkov
Hanva	Chanava
Hardicsa	Zemplínske Hradište
Hárskút	Lipovník
Hernádszentistván	Družstevná pri Hornáde
Hernádzsadány	Ždaňa
Hetény	Chotín
Holics	Holíč
Homonna	Humenné
Hontfüzesgyarmat	Hontianska Vrbica
Hosszúszó	Dlhá Ves
Igló	Spišská Nová Ves
Imely	Imeľ
Ipolybalog	Balog nad Ipľom
Ipolymagyari	Uhorské
Ipolynyék	Vinica
Ipolynyitra	Nitra nad Ipľom
Ipolypásztó	Pastovce
Ipolyság	Šahy
Ipolyszalka	Salka
Ipolyvarbó	Vrbovka
Iske	Ižkovce
Izsa	Iža
Jászó	Jasov
Jóka	Jelka
Jolsva	Jelšava
Kalonda	Kalonda
Kamocsa	Komoča
Karva	Kravany nad Dunajom
Kassa	Košice
Kékkő	Modrý Kameň
Kelembér	Klenov
Kelenye	Kleňany
Kéménd	Kamenín
Kenyhec	Hraničná pri Hornáde
Késmárk	Kežmarok
Keszegfalu	Kameničná
Kéty	Kvetná
Királyhelmec	Kráľovský Chlmec
Kisazar	Malé Ozorovce
Kisfalud	Vieska
Kisgömöri	Gemerček
Kisgyarmat	Sikenička
Kiskeszi	Malé Kosihy
Kislúcs	Lúč na Ostrove
Kisszeben	Sabinov
Kistárkány	Malé Trakany
Kisudvarnok	Malé Dvorníky
Kisújfalu	Nová Vieska
Klazány	Kladzany
Kolon	Koliňany
Kolozsnéma	Klížska Nemá
Komárom	Komárno
Komáromszentpéter (Szentpéter)	Dolný Peter
Korpona	Krupina
Kovárc	Kovarce
Köbölkút	Gbelce
Krasznahorka	Krásna Hôrka
Krasznahorkaváralja	Krásnohorské Podhradie
Kulcsod	Kľúčovec
Kürt	Strekov
Ladomér	Ladomirová
Lakszakállas	Sokolce
Latkóc	Uhrovce
Leibic	Ľubica
Lelesz	Leles
Léva	Levice
Lidértejed	Kútniky
Ligetfalu	Petržalka (Pozsony része)
Liptószentmária	Liptovská Mara
Liptóújvár	Liptovský Hrádok
Losonc	Lučenec
Losoncapátfalva	Opatová (ma Losonc része)
Losonctamási	Tomášovce
Lőcse	Levoča
Lök	Lok
Lőkös	Levkuška
Magyarbél	Veľký Biel
Magyarbőd	Bidovce
Magyarsók	Selice
Maniga	Malženice
Marcelháza	Marcelová
Margonya	Marhaň
Martos	Martovce
Mateóc	Matejovce
Mátyóc	Maťovce
Mellek	Melek
Melléte	Meliata
Mengusfalva	Mengusovce
Mezőlaborc	Medzilaborce
Miava	Myjava
Miglészpataka	Gemerský Milhos□ (Gemerské Teplice része)
Modor	Modra
Mokcsakerész	Krišovská Liesková
Muzsla	Mužla
Nádszeg	Trstice
Nagyabony	Veľké Blahovo
Nagyida	Veľká Ida
Nagykapos	Veľké Kapušany
Nagykeszi	Veľké Kosihy
Nagykövesd	Veľký Kamenec
Nagykürtös	Veľký Krtíš
Nagylég	Lehnice
Nagymácséd	Veľká Mača

Nagymagyar	Rastice (Zlaté Klasy része)
Nagymegyer	Veľký Meder
Nagymihály	Michalovce
Nagyölved	Veľké Ludince
Nagypeszek	Veľký Pesek (ma Sikenica része)
Nagyráska	Veľké Raškovce
Nagyrőce	Revúca
Nagysalló	Tekovské Lužany
Nagysurány	Šurany
Nagyszalatna	Zvolenská Slatina
Nagyszarva	Rohovce
Nagyszombat	Trnava
Nagyzellő	Veľké Zlievce
Naszvad	Nesvady
Negyed	Neded
Nemesmogyoród	Zemianske Lieskové
Nemesoroszi	Kukučínov
Nyitra	Nitra
Nyitraegerszeg	Jelšovce
Nyitragerencsér	Nitrianske Hrnčiarovce
Nyitranagykér	Veľký Kýr
Nyitraújlak	Veľké Zálužie
Ógyalla	Hurbanovo
Oroszvár	Rusovce (ma Pozsony része)
Özörény	Gemerská Hôrka
Palást	Pláš□ovce
Pálfala	Pavlovce
Párkány	Štúrovo
Pelejte	Plechotice
Pelsőc	Plešivec
Perbenyik	Pribeník
Perbete	Pribeta
Pereszlény	Preseľany nad Ipľom
Pinkóc	Pinkovce
Podolin	Podolínec
Pográny	Pohranice
Pozsony	Bratislava
Pozsonyeperjes	Jahodná
Pozsonypüspöki	Podunajské Biskupice (ma Pozsony része)
Privigye	Prievidza
Ragyolc	Radzovce
Rajec	Rajec
Rakottyás	Rokytník
Réte	Reca
Rév-Komárom	Komárno
Rimaszécs	Rimavská Seč
Rimaszombat	Rimavská Sobota
Rózsahegy	Ružomberok
Rozsnyó	Rožňava
Ruttka	Vrútky
Sajógömör	Gemer
Sajószárnya	Starňa
Sajótiba	Bohúňovo
Sáp	Nová Dedinka
Sárosfa	Blatná na Ostrove
Sebeskellemes	Šarišské Lúky
Selmecbánya	Banská Štiavnica
Serke	Širkovce
Somorja	Šamorín
Somos	Drienov
Sőreg	Šurice
Stomfa	Stupava
Stósz	Štos
Stubnyafürdő	Turčianske Teplice
Szádalmás	Jablonov nad Turnou
Szakolca	Skalica
Szalatnya	Slatina
Szap	Sap
Százd	Sazdice
Szécsénke	Sečianky
Szenc	Senec
Szentgyörgy	Jur pri Bratislave
Szepesbéla	Spišská Belá
Szepesváralja	Spišské Podhradie
Szepsi	Moldava nad Bodvou
Szered	Sereď
Szina	Seňa
Szimő	Zemné
Szklabonya	Sklabiná
Szobránc	Sobrance
Szomotor	Somotor
Szőgyén	Svodín
Sztropkó	Stropkov
Tajna	Tajná
Tallós	Tomášikovo
Tapolcsány	Topoľčany
Tardoskedd	Tvrdošovce
Tarna	Trnava pri Laborci
Tarnóc	Liptovský Trnovec
Terbeléd	Trebeľovce
Tesmag	Tešmák
Tiszacsernyő	Čierna nad Tisou
Tiszolc	Tisovec
Tonkháza	Tonkovce (Nový Život része)
Torna	Turna nad Bodvou (Turnianske Podhradie része)
Tornagörgő	Hrkov
Tornalja	Tornaľa
Tótmegyer	Palárikovo
Tőketerebes	Trebišov
Trencsén	Trenčín
Turócszentmárton	Martin
Tusa	Tušice
Udvard	Dvory nad Žitavou
Uhrovec	Latkóc
Újbars	Nový Tekov
Újváros	Leopoldov
Vága	Váhovce

Vágbeszterce	Považská Bystrica
Vágfarkasd	Vlčany
Vágkirályfa	Kráľová nad Váhom
Vágsellye	Šaľa
Vágtornóc	Trnovec nad Váhom
Vágújhely	Nové Mesto nad Váhom
Vajka	Vojka nad Dunajom
Várgede	Hodejov
Várhosszúrét	Krásnohorská Dlhá Lúka
Várna	Varín
Verebély	Vráble
Vereknye	Vrakuňa (ma Pozsony része)
Vinna	Vinné
Virt	Virt
Zádorháza	Zádor
Zalaba	Zalaba
Zboró	Zborov
Znióváralja	Kláštor pod Znievom
Zólyom	Zvolen
Zsár	Žiar
Zseliz	Želiezovce
Zsély	Želovce
Zsitvaújfalu	Nová Ves nad Žitavou
Zsolna	Žilina
Zsolnatarnó	Trnové pri Žiline

_

A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–2004

Lexikon maďarskej literatúry v Česko/Slovensku 1918–2004

A borítót Fodor Kata tervezte.
A grafikai elrendezés Varga Lajos munkája.
Első kiadás. Kiadta a Madách-Posonium Kft.
a Szlovák Köztársaság
Kulturális Minisztériuma támogatásával,
Pozsony/Bratislava 2004.
Oldalszám 480.
Felelős szerkesztő Fónod Zoltán.
Nyomta az M-Condor s.r.o.,
tlačiareň Garmond, Partizánske.
Szerzői ívek száma 31,00.
Kiadói ívek száma 32,00.

Témakör 02

Obálka: Kata Fodor,
grafická úprava: Lajos Varga.
Vydanie prvé.
Vydal Madách-Posonium s.r.o.,
s finančným príspevkom
Ministerstva kultúry SR,
Bratislava 2004.
Strán 480.
Zodpovedný redaktor Fónod Zoltán.
Vytlačila M-Condor s.r.o.,
tlačiareň Garmond, Partizánske.
AH 31,00. VH 32,00.

Tem. skupina 02
ISBN80-7089-391-5

1918

2004

ISBN 80-7089-391-5